

„Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”
A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát
fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak

“Hungary as Propugnaculum of Western Christianity”
Documents from the Vatican Secret Archives

BIBLIOTHECA HISTORIAE ECCLESIASTICAE UNIVERSITATIS
CATHOLICAE DE PETRO PÁZMÁNY NUNCUPATAE

SERIES I: COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

“HUNGARY
AS PROPUGNACULUM
OF WESTERN CHRISTIANITY”

Documents from the Vatican Secret Archives
(*ca* 1214–1606)

Collected and prepared for edition

† Dr. EDGÁR ARTNER

Fellow of the Hungarian Institute of History in Rome

Edited by

KORNÉL SZOVÁK, JÓZSEF TÖRÖK and PÉTER TUSOR

BUDAPEST ♦ ROME

2004

„MAGYARORSZÁG
MINT A NYUGATI KERESZTÉNY
MŰVELŐDÉS VÉDŐBÁSTYÁJA”

A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai,
melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek
ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak (cca 1214–1606)

Összegejtötte és kiadásra rendezte

† ARTNER EDGÁR dr.

a Római Magyar Történelmi Intézet tagja

Közreadja

SZOVÁK KORNÉL, TÖRÖK JÓZSEF és TUSOR PÉTER

*Bibliotheca Historiae Ecclesasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae
sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi*

P. Card. ERDŐ

Szerkesztőbizottság

Editorial Committee

*Rev. P. BUDA, I. FAZEKAS, Rev. Á. FÜZES, Rev. M. GÁRDONYI, Gy. RÁCZ, L. SOLYMOSSI,
K. SZOVÁK (Secr. - titkár), Rev. A. Sz. SZÜROMI O.Praem., Mons. J. TÖRÖK (Pres. - elnök)*

Series I: Collectanea Vaticana Hungariae

Sorozatszerkesztő

Moderator

P. TUSOR

Kiadja a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Egyháztörténeti Kutatócsoportja
Published by the Research Institute of Church History at Péter Pázmány Catholic University

A levéltári kutatásokat, a kötet elkészítését, valamint megjelentetését a Faludi Ferenc Akadémia, a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíja, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok posztdoktori programja (D-38 481) és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem támogatta
Researches and the edition have been sponsored by the Ferenc Faludi Academy of the Hungarian Jesuits, by the János Bolyai Research-Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences, by the post-doctoral program of the Hungarian Scientific Research Programs, and by the Péter Pázmány Catholic University

<http://coll-vat-hung.btk.ppke.hu>

© *Editors* - A közreadók

ISSN 1786-2116

ISBN 963 9296 88 0

Felelős kiadó - *Publisher responsible*
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Rektora
the Rector of the Péter Pázmány Catholic University
Szerkesztette, szedte és tördelte - *Typography*
a *Typographia Pannonica*
Olvasószerkesztő - *Corrector*: Zs. Szabó
Borítóillusztráció - *Coverillustration*: G. Xantus
Térkép - *Map*: J. Nyerges & A. Pálmai
Kiadásra előkészítette - *Prepared for publication*
a GONDOLAT Kiadó - *the Publishing House "Gondolat"*

AJÁNLÁS

Közel száz év telt el az örökbecsű *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia* utolsó kötetének megjelenése (1909) óta, amelyet a neves magyar kutató, a Római Magyar Történeti Intézet alapítója és hosszú éveken át igazgatója, FRAKNÓI VILMOS hívott életre és gondozott. Most új kiadói kezdeményezés lát napvilágot, csatlakozva az eredeti és kiváló elődhöz: a *Collectanea Vaticana Hungariae*, melynek nyitánya ez a munka.

A tudós és történész FRAKNÓI kimagasló alakjával, akinek a magyar kultúra örök hálával tartozik (s aki előtt az a maga részéről a Római Magyar Akadémia 2003 októberében tudományos ülésszakkal tisztelgett), 1977-ben foglalkozott egy másik kiváló, Rómában élő magyar kutató, a néhány évvel ezelőtt elhunyt PÁSZTOR LAJOS professzor.

FRAKNÓI és PÁSZTOR neve igazolja – ha az új sorozat nyilvánvaló természete és kimondottan „vatikáni” levéltári tárgya nem tennék ezt meg kellőképpen – dicsérrő szavaimat, amelyekkel ezt a fontos forráskiadói és tanulmányközlő kezdeményezést köszöntöm.

FRAKNÓI VILMOS műve és nagysága bizonyos értelemben XIII. Leó pápa 1880 és 1881 között hozott előrelátó döntéséhez kapcsolható, amellyel megnyitotta a kutatók előtt a Vatikáni Titkos Levéltárat. Azon nemzeti *expeditiones Romanae* élén járt ő, melyeket az egyes országok kormányai vagy történeti intézetei Rómába küldtek, hogy begyűjtsék az új nyitás bőséges termését. Olyannyira kiváló nevet szerzett magának a Vatikáni Titkos Levéltárban őrzött XIII. századi és későbbi magyar dokumentumok kutatásával és kiadásával, hogy 1884-ben maga XIII. Leó pápa is, amikor audiencián fogadta, magasztaló és buzdító szavakat intézett hozzá és munkatársaihoz. A *Monumenta* eddigre már megjelent első két kötetét ez alkalomból mutatták be a Szentatyának, akinek szavai azután egészen az 1909-es utolsó kötetig ott díszlenek majd a sorozat későbbi példányainak élén.

FRAKNÓI érdeklődése, szenvedélye és szellemi közelsége a pápai levéltárhoz továbbment az önmagában is tiszteletre méltó kiadói és történetírói szempontokon. Egészen odáig, hogy az egész Európából érkező tudós történészek körével – a Vatikáni Levéltár belső berkeiben mozgó, mondhatnánk privilegizáltak társaságával – kötött közös barátságából felvállalta a vatikáni gyűjtemények megnyitása által ösztönözött tudományos mozgalom első húsz esztendejét (1880–1900) bemutatató könyvszet nyomdai költségeit. Az 1905-ben, a Levéltár megnyitásának 25. évfordulóján

már szinte nyomdakész munka végül a kiadók aggályos teljességigénye miatt soha nem látott nyomdafestéket.

PÁSZTOR LAJOS neve pedig, aki tudományos módszereit és lelkesedését tekintve FRAKNÓI példáját kívánta követni e területen, még szorosabban kötődik a Vatikáni Titkos Levéltárhoz, hiszen évtizedeken keresztül annak levéltárosa és tevékeny kutatója volt. A magyar történelemmel foglalkozó vizsgálatai mellett a Római Kúria és számos hivatala történetét feltáró eredményei oly közismertek és oly közeliak, hogy azokat nem szükséges tovább taglalnunk.

Az érdemekben gazdag előzmények után, amelyek a magyar történeti műveltséget a Vatikáni Titkos Levéltárhoz, mint széleskörű kutatások kulcsfontosságú forrásához fűzik, nagy reménységgel tekinthetünk a *Monumenta Ungariae* új kiadói vállalkozása elébe, amelyet – amint arról a jelen kötet is tanúskodik – ugyanolyan komolysággal és gondos módszerekkel folytatnak, mint a korábbi kezdeményezést.

A már említett 19. századi *Monumentá*hoz hasonlóan az új *Collectanea Vaticana Hungariae* is két sorozatba rendeződik, az I. (*forma maior*) és a II. (*forma minor*) osztályba. A készséggel elem tárt tervezetben olvasottak szerint a különbség természetesen nem a bennük foglalt munkák közzétételének módjában vagy azok jellegében áll. Kiváltképpen gyakorlati és, nevezzük így, formátum szerinti beosztásról van szó, hiszen az I. osztály inkább nagyobb lélegzetű monográfiákat, tanulmányokat, vagy szövegkiadásokat tartalmaz majd, míg a II. osztály a kevésbé terjedelmes műveknek ad helyet.

Bizonyára van manapság némi vakmerő – úgy a méreteit, mint a megmozgatni kívánt magas szintű erőket tekintve – az új vállalkozásban, amely ERDŐ PÉTER bíboros úr, Esztergom-budapesti érsek pártfogása alatt áll, s a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem történeti intézeteinek tudományos együttműködésére épül.

A Vatikáni Titkos Levéltár a világ kultúráját (vagy, ha úgy tetszik, a kultúra világát) félelem és részrehajlás nélkül szolgáló felfogásához híven – amelyben megerősítette XIII. Leónak és Péter apostol székében utódainak a bölcsessége – örömmel és elismeréssel köszönti az új kezdeményezést. Kívánjuk, hogy szolgálja azt a kulturális, társadalmi és emberi gyarapodást, amelyet a múlt ismerete táplál a lélekben, ezen új európai távlatokban is, amelyhez Magyarországot tulajdon ősi kötelekei kapcsolják. Mozdítsa elő a maga eszközével „az emberség és a béke, a világi és a szent tudományok, az erkölcs, a tudás, a törvények, a balsorsban az állhatatosság, jólétben a dicsőség” gyarapodását (*humanitatem et pacem, civilem et sacram disciplinam, mores, doctrinam, leges, constantiam in adversis, gloriam in prosperis*).*

Vatikán, 2004. június 30.

P. SERGIO PAGANO, B.
prefektus

* Fordította SZABÓ ZSUZSA.

TARTALOM

<i>Ajánlás (Mons. Sergio Pagano)</i>	V
<i>Bevezetés</i>	XIII
<i>I. A vatikáni magyar kutatásokról (T.P.)</i>	XV
1. A barokk kor forrásgyűjtése	XV
2. Monumenta Vaticana Hungariae (1881–1892)	XIX
3. A Római Magyar Történeti Intézet és a Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis (1894–1904)	XXX
4. Intézményi interregnum (1905/1906–1924)	XLIV
5. Római Magyar Történeti Intézet és (Regia) Accademia d'Ungheria di Roma (1924–[1944]–1950)	LVIII
6. A számkivetettség és fokozatos újakezdés korszaka (1950–)	XCVI
7. Feladatok és lehetőségek	CVI
<i>Függelék</i>	CXVII
I. Magyar kutatók vatikáni hagyatékai (gyűjtemények és kéziratok)	CXVII
II. Mikrofilmfelvételek, fényképek a vatikáni gyűjteményekből	CXXXIV
III. Dokumentumok	CXL
<i>II. Az új vatikáni sorozatról, Artner Edgárról és okmánytáráról (T.Ĵ.–T.P.)</i>	CLXXXIX
1. Collectanea Vaticana Hungariae	CLXXXIX
2. Artner Edgár életútja	CXCI
3. „Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”	CXCIV
4. A sajtó alá rendezés szempontjai	CC
<i>Okmánytár</i>	I
<i>Előszó</i>	3
<i>Iratok</i>	7
1. II. András magyar király III. Ince pápához. 1214 (?)	7
2. III. Honorius pápa Magyarország érsekeihez és püspökeihez. Perugia, 1216. júl. (?) 25.	7
3. III. Honorius pápa az esztergomi és kalocsai érsekhez, szuffraganeusaikhoz. Róma, 1216. nov. 21.	8
4. III. Honorius pápa II. András magyar királyhoz. Róma, 1217. jan. 30.	8
5. III. Honorius pápa II. András magyar királyhoz. Róma, 1217. febr. 11.	8
6. III. Honorius pápa a kalocsai érsekhez és a veszprémi püspökhöz. Róma, 1217. febr. 25.	9
7. III. Honorius pápa a zárai, az esztergomi és a kalocsai érsekhez, Magyarország exempt apátjaihoz. Róma, 1217. febr. 28.	9
8. III. Honorius pápa a konstantinápolyi pátriárkához. Róma, 1217. ápr. 12.	10
9. III. Honorius pápa a genovai érsekhez és másokhoz. Ferentino, 1217. júl. 24.	10
10. III. Honorius pápa a jeruzsálemi királyhoz és másokhoz. Ferentino, 1217. júl. 24.	11

11.	III. Honorius pápa a nyitrai főespereshez és a fehérvári iskolamesterhez. Ferentino, 1217. aug. 27.	11
12.	III. Honorius pápa az oristanói érsekhez és szuffraganeusaihoz. Róma, 1217. nov. 24.	12
13.	III. Honorius pápa a lébényi apáthoz, a győri főespereshez és olvasókanonokhoz. Róma, 1218. jan. 27.	12
14.	III. Honorius pápa a veszprémi püspökhöz. Róma, 1218. febr. 1.	13
15.	III. Honorius pápa a német lovagrend nagymesteréhez és lovagjaihoz. Róma, 1218. ápr. 19.	13
16.	III. Honorius pápa Jolánta magyar királynéhoz. Róma, 1218. máj. 15.	14
17.	III. Honorius pápa megerősítő bullája (II. András magyar király adománya a margati ispotályosoknak). Róma, 1218. jún. 15.	14
18.	III. Honorius pápa a német lovagrend nagymesteréhez és lovagjaihoz. Róma, 1218. jún. 25.	14
19.	III. Honorius pápa megerősítő bullája (II. András magyar király kiváltsága a margati ispotályosoknak). Róma, 1218. jún. 25.	15
20.	III. Honorius pápa megerősítő bullája (II. András magyar király adománya a margati ispotályosoknak). Róma, 1218. jún. 26.	15
21.	III. Honorius pápa megerősítő bullája (II. András magyar király adománya a jeruzsálemi ispotályosoknak). Róma, 1218. jún. 26.	16
22.	III. Honorius pápa a jeruzsálemi ispotályosokhoz. Róma, 1218. jún. 27.	16
23.	III. Honorius pápa az esztergomi érsekhez. Róma, 1219. jan. 17.	16
24.	III. Honorius pápa a pécsi káptalanhoz és préposthoz. Róma, 1219. jan. 23.	17
25.	III. Honorius pápa Magyarország preláatusaihoz. Róma, 1219. jan. 24.	17
26.	III. Honorius pápa II. András magyar királyhoz. Róma, 1219. márc. 4.	18
27.	II. András magyar király III. Honorius pápához. 1219 (?)	18
28.	III. Honorius pápa a veszprémi püspökhöz. Civitavecchia, 1220. júl. 6.	19
29.	III. Honorius pápa a kalocsai érsekhez. Civitavecchia, 1220. júl. 7.	19
30.	III. Honorius pápa Magyarország érsekeihez és püspökeihez. Civitavecchia, 1220. aug. 11.	19
31.	III. Honorius pápa az egresi apáthoz és perjelhez, az aradi préposthoz. Róma, 1220. dec. 15.	20
32.	III. Honorius pápa megerősítő bullája (II. András magyar király adománya a margati ispotályosoknak). Róma, 1221. jún. 15.	20
33.	III. Honorius pápa Accontius magiszterhez, az esztergomi érsekhez, Magyarország érsekeihez és püspökeihez. Róma, 1221. dec. 3. és 5.	21
34.	III. Honorius pápa II. András magyar király káplánjához. Veroli, 1222. ápr. 30.	21
35.	III. Honorius pápa a soproni ispánhoz, a kalocsai érsekhez és a csanádi püspökhöz. Róma, 1222. dec. 19.	21
36.	III. Honorius pápa a német lovagrend nagymesteréhez és lovagjaihoz. Róma, 1222. dec. 19.	22
37.	III. Honorius pápa Magyarország ispánjaihoz, báróihoz, népéhez, és II. András királyhoz. Róma, 1223. márc. 29.	22
38.	III. Honorius pápa II. András magyar királyhoz. Róma, 1223. márc.–ápr.	23
39.	II. Frigyes császár III. Honorius pápához. Catania, 1224. márc. 5.	23
40.	III. Honorius pápa a kalocsai érsekhez. Tivoli, 1225. máj. 15.	24
41.	III. Honorius pápa a magyarországi templomosok mesteréhez és lovagjaihoz. Róma, 1226. máj. 4.	24
42.	III. Honorius pápa a kalocsai érsekhez. Róma, 1227. jan. 11.	25
43.	III. Honorius pápa Magyarország érsekeihez, püspökeihez, világi előkelőihez és II. András királyhoz. Róma, 1227. jan. 11.	25
44.	III. Honorius pápa az esztergomi és kalocsai érsekhez, a győri püspökhöz. Róma, 1227. jan. 11.	26
45.	III. Honorius pápa a kalocsai érsekhez és káptalanhoz. Róma, 1227. jan. 11.	26
46.	IV. Béla magyar király IX. Gergely pápához. 1235–1241.	26
47.	IV. Béla magyar király IV. Ince pápához. 1243–1254.	27

48.	IV. Ince pápa oklevélmásolatai. Lyon, 1245. júl. 13.	28
I.	IV. Béla magyar király a pápához. Csázma, 1242. (?) jan. 19.	30
II.	I. Imre magyar király III. Ince pápához. 1199.	31
III.	II. András magyar király III. Honorius pápához [1215].	33
IV.	IV. Béla magyar király IX. Gergely pápához. Zólyom, 1237. júl. 5.	34
V.	I. Imre magyar király III. Ince pápához. 1203.	34
VI.	IV. Béla magyar király IX. Gergely pápához. Bereg, 1238 (?) jan. 11.	35
49.	IV. Béla magyar király IV. Orbán pápához. 1263. aug. 3.	37
50.	IV. László magyar király III. Miklós pápához. 1279. jún. 23.	38
51.	IV. Miklós pápa Albert osztrák herceghez. Róma, 1290. máj. 14. (?)	38
52.	Közjegyzői okirat egy Bonaiuto de Casentino tizedszedő által letétbe helyezett összegről. Velece, 1308. márc. 26.	40
53.	XXII. János pápa menlevele Szebeni Rufinus tizedszedő számára. Avignon, 1317. máj. 1.	42
54.	Közjegyzői okirat egy Bonaiutus de Casentino tizedszedő által letétbe helyezett összegről. Padova, 1317. dec. 7.	43
55.	XXII. János pápa Magyarország érsekeihez és püspökeihez. Avignon, 1318. jún. 17.	45
56.	XXII. János pápa Iacobus Berengarii és Raymundus de Bonofato tizedszedőkhöz. Avignon, 1331. márc. 30.	46
57.	XXII. János pápa kereszties hadjáratot elrendelő bullája. Avignon, 1332. júl. 26.	48
58.	Galhardus de Carceribus tizedszedő XII. Benedek pápához. Visegrád, 1337. [1338.] jún. 19.	48
59.	Galhardus de Carceribus tizedszedő XII. Benedek pápához. Krakkó, 1337. [1338.] júl. 13.	50
60.	Galhardus de Carceribus tizedszedő XII. Benedek pápához. Visegrád, 1337. szept. 21.	51
61.	Közjegyzői okirat László kalocsai érsek hagyatékáról. Visegrád, 1338. okt. 2.	52
62.	Telegdi Csanád esztergomi érsek Stephanus montecassinói és Guilelmus fréjusi püspökhöz. Esztergom, 1344. febr. 3.	54
63.	VI. Kelemen pápa a kalocsai érsekhez és suffraganeusaihoz. Avignon, 1344. nov. 3.	55
64.	VI. Kelemen pápa Endre herceg, „szicíliai király”-hoz. Avignon, 1344. nov. 3.	56
65.	Közjegyzői okirat egy Arnaldus de Caucina tizedszedő által letétbe helyezett összegről. Gniezno, 1345. júl. 18.	57
66.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Gniezno, 1345. szept. 15.	60
67.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Gniezno, 1345. okt. 20.	61
68.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Gniezno, 1345. dec. 2.	62
69.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Gniezno, Krakkó, 1346. aug. 3.	63
70.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Gniezno, 1347. aug. 22.	63
71.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Krakkó, 1347. nov. 21.	64
72.	VI. Kelemen pápa Arnaldus de Caucina tizedszedőhöz. Avignon, 1349. máj. 19.	65
73.	VI. Kelemen pápa menlevele Petrus Begonius nuncius számára. Avignon, 1352. [1351.] aug. 5.	69
74.	I. Lajos magyar király VI. Ince pápához. Zágráb, 1356. jún. 4.	69
75.	Közjegyzői okiratok az Andreas de Secullo tizedszedőnek kifizetett összegekről. Bologna, 1360. jún. 23. és aug. 6.	72
76.	Közjegyzői okirat egy Arnaldus de Caucina tizedszedő által letétbe helyezett összegről. Breslau, 1360. jún. 25.	74
77.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Breslau, 1360. jún. 26.	75
78.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Breslau, 1360. júl. 2.	76
79.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Kazom, 1360. aug. 2.	77
80.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Krakkó, 1362. máj. 15.	77
81.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Breslau, 1363. febr. 5.	78
82.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Krakkó, 1369. aug. 5.	79
83.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Krakkó, 1370. aug. 19.	79
84.	Közjegyzői okirat egy ugyanó által letétbe helyezett összegről. Krakkó, 1370. dec. 14.	80

85. Közjegyzői okirat egy ugyanő által letétbe helyezett összegekről. Brugge, 1364. ápr. 5.	81
86. Az Albertik kimutatása magyarországi tizedszedők bevételeiről. Brugge, 1369.	84
87. Pápai legátus beszéde IV. Károly császár előtt. 1362–1370.	84
88. VI. Orbán pápa Ioannes de Pensauro magyarországi tizedszedőhöz. Genova, 1386. febr. 10.	87
89. VI. Orbán pápa az esztergomi érsekhez. Perugia, 1388. márc. 20.	91
90. IX. Bonifác pápa Ioannes lepantói érsekhez. 1394. jún. 3. előtt.	94
91. IX. Bonifác pápa Branda de Castiglione magyarországi tizedszedőhöz. Róma, 1403. jún. 12.	96
92. IX. Bonifác pápa Branda de Castiglione magyarországi tizedszedőhöz. Róma, 1403. jún. 14.	99
93. XII. Gergely pápa Henricus de Piscina magyarországi tizedszedőhöz. Róma, 1407. jún. 22.	100
94. XII. Gergely pápa Andreas spalatói érsekhez. Siena, 1408. júl. 28. aug. 1.	100
95. XII. Gergely pápa Andreas spalatói érsekhez. Gaeta, 1410. júl. 18.	104
96. XII. Gergely pápa Andreas spalatói érsekhez. Gaeta, 1410. júl. 19.	105
97. XXIII. János pápa Zsigmond magyar királyhoz. 1410–1415.	106
98. XXIII. János pápa (?) Benedek székesfehérvári préposthoz 1421. vagy 1400. március 21. után (vagy 1410–1415 körül)	106
99. Zrínyi Péter gróf V. Márton pápához. 1426. okt. 10.	107
100. IV. Sixtus pápa követutasítása magyarországi nunciusa számára. Róma, 1475. dec. 15.	109
101. IV. Sixtus pápa követutasítása Lucas sebenicói püspök számára. Róma, 1476. febr. 25.	111
102. IV. Sixtus pápa követutasítása a regensburgi püspök számára.	113
103. Közjegyzői okirat a Magyarország számára küldött pápai hadiseregély bolognai részletéről. Bologna, 1478. jún. 26.	115
104. Johannes Almentus de Nigris apostoli protonotárius az ostiai püspökbíboroshoz. Bologna, 1478. nov. 3.	120
105. Francia királyi követutasítás. Toulouse, 1478 körül (?)	122
106. V. Sixtus pápa követutasítása Balthasar de Spino számára. Róma, 1479.	123
107. IV. Sixtus pápa követutasítása a teanói püspök számára. Róma, 1480.	124
108. IV. Sixtus pápa követutasítása a teanói püspök számára. Róma, 1481.	126
109. IV. Sixtus pápa követutasítása a teanói püspök számára. Róma, 1481. dec. 19.	128
110. IV. Sixtus pápa válasza a császári követ számára. Róma, 1482.	130
111. IV. Frigyes császár követutasítása. 1482 körül.	131
112. VIII. Ince pápa követutasítása egyiptomi nunciusa számára. Róma, 1487. ápr. 12.	133
113. VIII. Ince pápa követutasítása magyarországi nunciusa számára [1486 körül.]	134
114. IV. Sixtus vagy VIII. Ince pápa követutasítása. 1478 után	137
115. VIII. Ince pápa követutasítása Petrus Huse főesperes számára. Róma, 1488. ápr. 1.	138
116. VIII. Ince pápa tervezete kereszties hadjáratra. 1489–1491.	138
117. VIII. Ince követutasítása a salzburgi érsekség ügyében. 1489–1491.	139
118. VIII. Ince pápa követutasítása az ortei püspök számára. Róma, 1489. jan. 30.	140
119. VIII. Ince pápa követutasítása a Szent Márkról nevezett bíboros számára. [1471–1472.]	142
120. VIII. Ince pápa tervezete a török elleni hadjárat ügyében. [1490. júl. 26.]	143
121. I. Miksa császár követutasítása. Kempen i. Allgäu, 1494. április 19.	144
122. VI. Sándor pápa követutasítása a Sancta Maria Nováról nevezett Raymundus bíboros számára. 1500.	146
123. VI. Sándor pápa követutasítása a Sanctus Ciriacusról nevezett Rheginus bíboros számára. 1500. nov. 18.	147
124. Közjegyzői okirat a Magyarországra küldött pápai segély egy részletéről. Róma, 1502. febr. 12.	157
125. II. Gyula pápa utasítása Marianus de Bartolinis de Perusino, az Apostoli Palota auditora számára. Róma, 1504. febr. 22.	159
126. VI. Adorján pápa a velencei dogéhez. Róma, 1522. dec. 10.	160
127. VI. Adorján pápa a polai püspökhöz. Róma, 1522. dec. 10.	162

128. VI. Adorján pápa [Giulio de Medici bíboroshoz]. Róma, 1522. dec. 10.	162
129. II. Lajos magyar király VI. Adorján pápához. Prága, 1522. dec. 23.	164
130. VI. Adorján pápa <i>motu proprio</i> ja a Magyarországnak nyújtandó hadisegély egy részletéről. Róma, 1523. jún. 30.	165
131. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Pozsony, 1524. febr. 4.	166
132. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1524. júl. 14.	168
133. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1524. okt. 20.	170
134. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1525. jan. 5.	171
135. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1525. szept. 30.	174
136. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1526. márc. 24.	176
137. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Visegrád, 1526. ápr. 13.	178
138. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1526. máj. 27.	180
139. III. János portugál király VII. Kelemen pápához. Santarem, 1526. jún. 16.	181
140. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1526. jún. 21.	183
141. II. Lajos magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1526. júl. 20.	184
142. VII. Kelemen pápa Habsburg Ferdinánd főherceghez. Róma, 1526. júl. 30.	185
143. II. Lajos magyar király a budai pápai nunciushoz. Rákos, 1526. aug. 5.	187
144. VIII. Henrik angol király VII. Kelemen pápához. Westminster, 1526. okt. 18.	188
145. Az Apostoli Kamara elismervénye a magyar püspökök Fuggereknél letébe helyezett annáitáról. 1526 körül	190
146. Szapolyai János magyar király VII. Kelemen pápához. Buda, 1529. okt. 10.	196
147. Salviati pápai titkár Campeggio bíboroshoz. Róma, 1530. ápr. 25.	198
148. Campeggio bíboros Salviati pápai titkárhoz. Innsbruck, 1530. máj. 12–13.	199
149. Salviati pápai titkár Campeggio bíboroshoz. Róma, 1530. máj. 22.	200
150. Campeggio bíboros Salviati pápai titkárhoz. Innsbruck, 1530. máj. [29.]	200
151. Campeggio bíboros Salviati pápai titkárhoz. Augsburg, 1530. júl. [29.]	202
152. Campeggio bíboros Salviati pápai titkárhoz. Augsburg, 1530. júl. 29.	202
153. Salviati pápai titkár Campeggio bíboroshoz. Róma, 1530. szept. 8.	203
154. Salviati pápai titkár Campeggio bíboroshoz. Róma, 1530. dec. 6.	204
155. Salviati pápai titkár Campeggio bíboroshoz. Róma, 1531. júl. 13.	205
156. A. Spinola Spatho de Cesis apostoli protonotáriushoz. Róma, 1531. aug. 11.	207
157. VII. Kelemen pápa Josephus de Laude bolognai <i>praetor</i> hoz. Róma, 1531. okt. 17.	211
158. Kimutatás birodalmi gyűlések török elleni hadisegélyeiről. [1521–1532.]	211
159. Az 1538. évi szent liga pontjai. Róma, 1538. febr. 8.	212
160. I. Ferdinánd magyar király fegyverszüneti egyezménye II. Szulejmánnal. 1547. aug. 1.	214
161. V. Pius pápa II. Fülöp spanyol királyhoz. Róma, 1566. [nov. 4.]	216
162. V. Pius pápa II. Miksa császárhoz és magyar királyhoz, hitveséhez. Róma, 1566. nov. 11.	217
163. A szerémi papság és a boszniai püspök XIII. Gergely pápához. [Bapska], 1581. aug. 30.	218
164. VIII. Kelemen pápa jubileumi búcsút hirdető bullája. 1592. márc. 13.	220
165. VIII. Kelemen pápa II. Rudolf császár és magyar királyhoz. Róma, 1596. jan. 12.	221
166. VIII. Kelemen pápa a győri püspök, udvari magyar kancellárhoz. Róma, 1596. jan. 12.	224
167. VIII. Kelemen pápa Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemhez. Róma, 1596. jan. 12.	225
168. VIII. Kelemen pápa Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemhez. Róma, 1596. jan. 20.	227
169. VIII. Kelemen pápa II. Rudolf császár és magyar királyhoz. Róma, 1596. febr. 2.	228
170. VIII. Kelemen pápa [a kandiai érsekhez]. Róma, 1596. márc. 23.	229
171. VIII. Kelemen pápa II. Fülöp spanyol királyhoz. Róma, 1596. ápr. 14.	231
172. VIII. Kelemen pápa egy portugál püspökhöz. Róma, 1596. máj. 14.	232
173. VIII. Kelemen pápa Miksa főherceghez. Róma, 1596. aug. 31.	233
174. VIII. Kelemen pápa III. Zsigmond lengyel királyhoz. Róma, 1596. okt. 26.	234
175. VIII. Kelemen pápa II. Rudolf császár, magyar királyhoz. Frascati, 1596. nov. 23.	236

176. VIII. Kelemen pápa Miksa főherceghez. Róma, 1596. nov. 23.	238
177. VIII. Kelemen pápa V. Vilmos bajor fejedelemhez. Róma, 1597. jan. 4.	240
178. VIII. Kelemen pápa a kölni érsek választófejedelemhez. Róma, 1597. jan. 4.	241
179. VIII. Kelemen pápa a kölni érsek választófejedelemhez. Róma, 1597. jan. 12.	242
180. VIII. Kelemen pápa I. Miksa bajor fejedelemhez. Róma, 1597. jan. 12.	243
181. VIII. Kelemen pápa II. Rudolf császár, magyar királyhoz. Róma, 1597. jan. 13.	244
182. VIII. Kelemen pápa Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemhez. Róma, 1597. máj. 24.	245
183. VIII. Kelemen pápa a mantovai herceghez. Róma, 1597. júl. 26.	246
184. VIII. Kelemen pápa II. Rudolf császár, magyar királyhoz. Róma, 1597. aug. 3.	247
185. VIII. Kelemen pápa Miksa főherceghez. Róma, 1597. aug. 16.	248
186. VIII. Kelemen pápa a havasalföldi vajdához. Róma, 1597. aug. 16.	249
187. V. Pál pápa Kollonich Ferdinándhoz. Róma, 1605. júl. 30.	250
188. V. Pál pápa II. Rudolf császár, magyar királyhoz. Róma, 1605. aug. 13.	251
189. V. Pál pápa Giorgio Bastához. Róma, 1605. aug. 13.	252
190. V. Pál pápa II. Rudolf császár, magyar királyhoz. Róma, 1605. okt. 31.	253
191. V. Pál pápa III. Fülöp spanyol királyhoz. Róma, 1605. okt. 31.	254
192. V. Pál pápa Mátyás főherceghez. Róma, 1605. nov. 4.	256
193. V. Pál pápa Albert főherceghez. Róma, 1605. nov. 5.	257
194. V. Pál pápa III. Zsigmond lengyel királyhoz. Róma, 1605. nov. 5.	257
195. V. Pál pápa Itália uralkodóihoz és városaihoz. Róma, 1605. nov. 10.	258
196. V. Pál pápa Giorgio Bastához. Róma, 1605. nov. 11.	259
197. V. Pál pápa a zágrábi püspökhöz. Róma, 1605. nov. 12.	260
198. V. Pál pápa a horvát bánhoz. Róma, 1605. nov. 12.	262
199. V. Pál pápa Istvánffy Miklóshoz. Róma, 1605. nov. 12.	263
200. V. Pál pápa a savoyai herceghez. Róma, 1605. nov. 15.	264
201. V. Pál pápa IV. Henrik francia királyhoz. Róma, 1605. nov. 15.	265
202. V. Pál pápa Albert főherceghez. Róma, 1605. dec. 3.	266
203. V. Pál pápa III. Zsigmond lengyel királyhoz. Róma, 1605. dec. 3.	267
204. V. Pál pápa IV. Henrik francia királyhoz. Róma, 1606. jan. 24.	267
205. V. Pál pápa III. Zsigmond lengyel királyhoz. Róma, 1606. jan. 27.	268
206. V. Pál pápa Perzsia királyához. Róma, 1606. febr. 24.	268
<i>Bibliográfia</i>	271
<i>Index</i>	277
<i>Hungarian Researches in Rome, the new Vatican Series,</i> <i>Edgár Artner and his Chantlary (tr. by A.V.)</i>	305
<i>Contents (tr. by G.E.)</i>	329

BEVEZETÉS

I. A Vatikáni Magyar Kutatásokról

„Egyáltalában Magyarország történelmét az olaszországi, s első sorban a vatikáni levéltárak ismerete nélkül megírni nem lehet.”

I. A BAROKK KOR FORRÁSGYŰJTÉSE¹

A hazai történelemtudomány már a barokk kori jezsuita történetíró iskola működése idején megkülönböztetett figyelmet szentelt a vatikáni könyvtárban és levéltárban található magyar vonatkozású források feltárásának. A meg nem valósult cél egy átfogó magyar egyháztörténet megírása volt, beleértve ebbe Magyarország és a pápaság kapcsolatainak egészét.

A római magyar történeti kutatások, leszámítva Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király (1571–1575–1586) adatkérését,² tulajdonképpen Inchoffer Menyhérttel vették kezdetüket.³ A Kőszegen született jezsuita 1644-ben jelentette meg Rómában az eseményeket 1059-ig tárgyaló művét *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae* címmel. Az Inchofferrel megnyílt úton már az itthoni jezsuita tudományszervezés által kidolgozott egyháztörténeti program keretében egy római

¹ E historiográfiai áttekintés OTKA posztdoktori programom keretében készült (ny. sz.: D-38 481). – A mottó: FEJÉRPATÁKY LÁSZLÓ, *A pápai levéltárak*, Századok 18 (1884) 66–73, 73.

² Fraknói Vilmos és Berzeviczy Albert egyaránt említi, hogy Sirleto bíboros, feltételezhetően Szántó István jezsuita közvetítésével a magyar és lengyel történelmet érdeklő okiratokat másolatott le a vatikáni levéltárból Báthory számára. *A római magyar gyóntatók*, Katholikus Szemle (KSz) 15 (1901) 385–394, 392–393; Századok 46 (1912) 318–321, 319 (Berzeviczy levele Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterhez). – A kezdetek rövid áttekintése például: FRAKNÓI VILMOS, *Nyomozások a pápai levéltárakban* (Századok, klny.), Budapest 1892, 3–4; [Uő], *A vatikáni levéltár*, Magyarország és a római Szentszék [lásd alább], I, 341–356 (valamint e kötet előszava, v–xi); továbbá Ipolyi Arnold szintén alább idézendő *Előszava* [Monumenta Vaticana Hungariae (MVH) I, 1 és II, 1].

³ Inchoffer tudománytörténeti szerepére: HÓMAN BÁLINT, *A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon* (A magyar történettudomány kézikönyve I/3a), Budapest 1925, 5; SZELESTEI N[AGY] LÁSZLÓ, *Irodalom és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790* (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai [ú.s.] 4), Budapest 1989, 49–54. – Inchofferrel és művével Dümmerth Dezső foglalkozott tényanyagában hasznos, de következtetéseiben és megállapításaiban több mint kritikával kezelendő tanulmányában: *Inchoffert Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában 1641–1648. A magyar forráskritikai történetírás megszületése és a Jézus Társaság megbíúsult reformja* (A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kiadványai 38), Budapest 1977 (klny. Filológiai Közlöny 1976/2). – A magyar jezsuita vatikáni könyvtárban végzett kutatásainak nyomai: CHRISTINE MARIA GRAFINGER, *Die Ausleibe vatikanischer Handschriften und Druckwerke (1563–1700)* (Studi e Testi [ST] 360), Città del Vaticano 1994, 599 és 629.

magyar gyóntató, Cseles Márton lépett tovább. Ő ha nem is szisztematikusan, mindenesetre időbeli korlátozás nélkül gyűjtött 1697–1698 során különféle anyagokat.⁴ Kollonich Lipót bíboros, esztergomi érsek (1695–1707) megbízását és támogatását említő kérvényeiben a magyar érsekek és püspökök proszopográfiájának megírására kért, majd kapott engedélyt magától XII. Ince (1691–1700) pápától.⁵ Cselestől mindössze két kisebb publikáció maradt ránk.⁶ Gyűjtését a 18. századi jezsuita történetíró nemzedék tagjai nemcsak megőrizték, hanem gyarapították, sőt részben hasznosították is.⁷ Kollektióikban számos egyéb római iratmásolat, itthoni lelőhelyekről származó szentszéki dokumentum található,⁸ köztük több eredeti példány.⁹ Kiváltképpen Péterffy Károly,¹⁰ Pray György,¹¹ valamint Katona István szintézisei merítettek bőséggel különféle utakon-módokon római forrásokból, leginkább a vatikáni regisztrumokból.¹² Heveneszi Gábor emellett még feltérképezte a császári (és magyar királyi) udvarnál működő nunciatura akkor még Bécsben őrzött levéltárát.¹³ Az

⁴ Cseles tömör életrajza: MONAY FERENC, *A római magyar gyóntatók*, Róma 1956, 101–107; kapcsolata az egyháztörténeti programot kidolgozó Heveneszi Gáborral és Szentiványi Mártonnal: HÓMAN, *A forráskutatás és forráskritika története*, 9–11 és különösen SZELESTEI, *Irodalom és tudományszervezési törekvések*, 49–54 (ahol is korrigálásra kerültek Dümmerthnek Cselesre vonatkozó téves megállapításai); középkorkutatására további irodalom szintén Hómannál és Szelesteinél található. Gyűjteményének jelenlegi elhelyezése: Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Kézirattár (ELTE EKK), Collectio Kaprinaiana, vol. A/12–14; Ms. Ab 50, vol. I–XI. A Kollonich Lipót primás aláírásával és pecsétjével hitelesített vatikáni gyűjtemények anyagából merítő kötetekben főként középkori oklevélmásolatok, de újabb kori iratok is találhatóak, mint például a Martinuzzi György bíboros meggyilkolása ügyében lefolytatott pápai kivizsgálás jegyzőkönyve (Ms. Ab 50, vol. XI, fol. 1–322), a magyar püspökökhöz 1522–1628 között intézett pápai brévék (uo., fol. 323skk), vagy Pázmány Péter esztergomi érseknek és Domitrovich Péter zágrábi püspöknek 1622-ben, az újonnan felállított Hitterjesztési Kongregációhoz a magyarországi katolicizmus helyzetéről benyújtott emlékiratai, ez utóbbiak (vol. IV, fol. 160–163, 169–171) a következő lelőhelyről: Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Vat. Lat., vol. 6696.

⁵ Az 1697. április 17-én és június 22-én kelt kérvények eredetije: Archivio Segreto Vaticano (ASV), Miscellanea (Armadi I–XV), Armadio I, vol. 12, fol. 90r–91v (ugyanebben a kötetben Cselesnek több másolata is megtalálható még). Lásd még *Függelek*, I, n. VI és Pásztor Lajos alább idézendő alapvető jelentőségű tanulmányát. (*L'Istituto Storico Ungberese*, 145–146, 13. j.)

⁶ *Elucidatio historico-chronologica de episcopatu Transilvaniae*, Romae 1702; valamint a halála után közölt *Descriptio amplitudinis episcopatus Sirmiensis*.

⁷ Rájuk lásd Hóman és Szelestei inémt idézett munkáit, valamint KOSÁRY DOMOKOS, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest 1996, 144–153, 571–584 és helyenként.

⁸ *Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestinensis III–IV, Budapestini 1907–1910, passim* (a *Collectio Hevenesiana, Prayana* és *Kaprinaiana* repertóriumai és indexei).

⁹ Például ELTE EKK Collectio Prayana, vol. 32, *passim*.

¹⁰ CAROLUS PÉTERFFY, *Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata I–II*, Viennae–Posonii 1741–1742.

¹¹ GEORGIUS PRAY, *Specimen hierarchiae Hungariae I–II*, Posonii–Cassoviae 1776–1779; *Annales rerum Hungariae ab anno Chr. 997 ad annum 1564 deducti I*, Vindobonae 1764.

¹² STEPHANUS KATONA, *Historia critica regum Hungariae I–XLII*, Budae–Vacii–Colocae, 1779–1817. Ugyanez a megállapítás érvényes Fejér György forráskiadására: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*, Budae 1829–1844.

¹³ Nunciaturái másolatai: ELTE EKK Collectio Hevenesiana, vol. 41, fol. 1–197.

ugyanott található kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveken kívül szép számmal hasznosított római konzisztoriális iratokat a magyarországi tizedszedők számadásait felfedező Koller József a pécsi püspökség történetéről írott monográfiájához.¹⁴ A pápai archívumokban a 18. század folyamán a piarista Desericzky Ince József¹⁵ mellett a későbbi gyulafehérvári püspök, gróf Batthyány Ignác végezte, illetve végeztette a legkiterjedtebb anyaggyűjtést.¹⁶

A magyar vonatkozású vatikáni források lehető legszélesebb körű, már-már teljességre törekvő feltárásának gondolata az arisztokrata főpapnál jelenik meg először a hazai historiográfiában. Alig egy hónapja volt a *Collegium Germanicum et Hungaricum* növendéke, amikor 1763 decemberében ez irányú terveit levélben ismertette Pray Györggyel,¹⁷ majd szinte azonnal munkához látott.¹⁸ Egri prépostként Giuseppe Garampi bécsi nuncius közvetítésével Gaetano Marini apátot bízta meg kutatásai továbbvitelével.¹⁹ Már Erdély főpásztora volt, amikor könyvtárosára, Dániel Imrere ruházta azt a feladatot, hogy Magyarország (és vele együtt Erdély) (egyház)története megírása céljából („*per dare alla luce l'istoria sagra del regno d'Ungheria e Transilvania*”) kiterjedt gyűjtést folytasson a vatikáni könyvtárban, mi több, a titkos levéltárban is.²⁰ Az 1783–1785 folyamán Itáliában időző Dániel Imre Róma mellett Velencében, Milánóban, Paviában, Parmában, Modenában, Firenzében és Nápolyban is megfordult. Másolatai több ezer oldalra rúgnak, kutatási naplója a magyar tudománytörténet egyedülálló emléke.²¹ Batthyány római forrásfeltáró programját meghatározott irategyüttesek, illetve történeti kérdések köré csopor-

¹⁴ *Historia episcopatus Quinque Ecclesiarum I–VII*, Posonii 1782–1812. Ugyanő tette ismertté a magyar tudományosság előtt Antonio Burgio jelentéseit. Pray *Epistolae Procerum regni Hungariae* (II–III, Posonii 1806) című munkája Koller – 12 darabból álló – gyűjtését közli latin fordításban. Vö. MVH II/1, CLIII.

¹⁵ 1742–1746 között tartózkodott Rómában a rendi generális asszisztenseként. Vonatkozó műve: *De initiis ac maioribus Hungarorum commentaria I–V*, Budae–Pestini 1748–1760. Ő egyébként leginkább a váci egyházmegye történészeként híres. Vö. HÓMAN, *A forráskutatás és forráskritika története*, 18.

¹⁶ JAKÓ ZSIGMOND, *Batthyány Ignác, a tudós és a tudományszervező*, [Uő], Társadalom, egyház, művelődés (METEM Könyvek 18), Budapest 1997, 359–382.

¹⁷ JAKÓ, *Batthyány Ignác, a tudós*, 360.

¹⁸ Germanikusként többek között a következő köteteket vetette beható vizsgálat alá: BAV Vat. Lat., vol. 3922. 3934. 3901. 3934. 4013. 4118. 6531. 6941. 7021. 7022. 6168. 6199. 6198. 6210. 6222. 6223. 6263. 6420. 2934. 3477. 3901; Urb. Lat., vol. 816. 839. 864. 866; Ottob. Lat., vol. 2068. 2206. 2416. 2419. 2434. 2482. 2682. 2604. 2776. 2068. 2510. 2676. 2114. CHRISTINE MARIA GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften und Druckwerke (18. Jabrbundert)*. I: *Biblioteca Vaticana*. II: *Archivio Segreto Vaticano* (ST 406–407), Città del Vaticano 2002, I, n. 395.

¹⁹ Marini vatikáni levéltári kutatási kérelme 1778. október 14-én kelt. GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften*, II, 337.

²⁰ A püspök kutatási engedélyt kérő kérvényeit VI. Pius pápához (1775–1799) hozza: GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften*, I, n. 265. II, n. 399.

²¹ *Diarium historicum Italicum meum itineris litterarii, seu vera, adcurata et continuata narratio eorum, quae toto itineris mei tempore Romae, seu in aliis Italiae urbibus inde a primo profectionis die vidi, legi, scripsi, observavi, atque perferi I–II*. Batthyaneum, Ms. X/128. Első része kiadva: Dániel Imre „*Diariuma*”, Köz-művelődés [Politikai és Társadalmi és Szépirodalmi Katholikus Hetilap, Gyulafehérvár] 33 (1910) 2–38. sz. Vö. JAKÓ, *Batthyány Ignác, a tudós*, 376.

tosította. Konkrét elképzeléseit egyik kutatási kérelmének melléklete őrizte meg az utókor számára. A püspök programja szerint a vatikáni gyűjteményekben magyar szempontból a következők voltak kiemelkedő fontosságúak és elsődlegesen összegyűjtendők:

1. Mindazon iratok, amelyek az ország bármely püspökségéről, illetve uralkodójáról szólnak
2. A milkói püspökség dokumentumai
3. Jelentések, beszámolók a magyarországi háborúkról, a vallás állapotáról
4. II. Orbán pápa (1088–1099) bullája Lőrinc milkói püspökhöz (ez egyértelműen téves kutatási irány volt, hiszen a milkói püspökség ekkor még nem létezett)
5. A Magyarországra, illetve az erdélyi országrészebe küldött nunciusok tárgyalásainak iratai
6. II. Lajos (1516–1526), Szapolyai (I.) János (1526–1540) és I. Ferdinánd (1526–1564) uralkodásának forrásai
7. A magyar országgyűlések iratai, törvényei bármely időszakból
8. A magyar zsinatok határozatai
9. A Trienti Zsinat két magyar résztvevője, Draskovich György és Dudith András püspök anyaga
10. A Németországot érintő források magyar vonatkozásai, I. Ferdinánd korától
11. Pápai bullák, levelek, válasziratok, traktátusok és más ősi dokumentumok, amelyek Erdély püspökségeiről (!) szólnak
12. Erdély fejedelmeinek levelei a pápákhoz, a Szentszékhez
13. Az erdélyi püspökök jelentései, beszámolói Szent Péter utódaihoz 1000 és 1529 között
14. Martinuzzi Fráter György és Báthory András bíborosok iratai
15. Végül minden olyan akta, dokumentum, amelyben megtalálható az Erdély, erdélyi szó²²

Batthyány püspök nagyszerű tervének maradéktalan megvalósulásához hiányoztak a személyi és a tárgyi feltételek.²³ Fő műve, az 1785-ben megjelent *Leges ecclesasticae regni Hungariae* mindazonáltal máig alapvetőnek mondható.²⁴

A 18. század második feléből ezen kívül csupán kevés alkalmi kísérlet nyoma lelhető még fel. 1776-ban Sebastiano Ronconi Mátyás király képmását szerette volna az apostoli könyvtárból Magyarországra küldeni, Maximilianus Hell pedig a kalocsai érsekek, valamint a zsinatok története megírásának céljából kívánt bebocsátást nyerni a titkos levéltár falai közé.²⁵ Néhány egyházi kérelmező jogbiztosító

²² GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften*, I, n. 266.

²³ VÖ. JARÓ, *Batthyány Ignác, a tudós*, 380.

²⁴ A II. és III. kötet csupán 1827-ben jelent meg. Forrásfüggeléke miatt külön meg kell még említeni: IGNATIUS COMES DE BATTHYAN, *Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta cum serie episcoporum Chanadiensium*, Alba Iulia 1790.

²⁵ GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften*, I, n. 203, II, 338.

iratok másolatát akarta megszerezni.²⁶ Az 1800-as évek elején hosszas próbálkozás után Berzeviczy Albert Volstán készíthetett pár kivonatot József nádor közbenjárásának köszönhetően.²⁷

2. MONUMENTA VATICANA HUNGARIAE (1881–1892)

A vatikáni magyar kutatások fellendülését a pozitívizmus kora hozta meg, amely a történelem megismerését az adatok és az azokat rejtő források minél szélesebb körű feltárásával tette egyenlővé. A pápai levéltár tudós prefektusa, Augustin Theiner a püspöki kar költségén, Roskoványi Ágoston váci, majd nyitrai püspök felkérésére nagy szabású, összesen 2219 darab iratot magába foglaló gyűjteményt tett közkinccsé (*Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I: 1216–1352. II: 1352–1526*).²⁸ Ugyancsak szép számmal tartalmaz Magyarországgal kapcsolatos forrásokat az általa összeállított délszláv okmánytár,²⁹ valamint elsősorban a XIV. századból lengyel és litván kiadványa.³⁰

A 1860-as évekkel kezdődően a hazai történészek megkezdték a fontosabb itáliai lelőhelyek körültekintő feltérképezését, részben a Magyar Tudományos Aka-

²⁶ Így 1770–1780 folyamán Ruschi apát VI. Sándor (1492–1503) 1493-as bulláját, amelyben az egyházfő megerősítette II. Ulászló király (1490–1516) döntését, miszerint a Szent Jobb-i apátság a bencésektől a pálosok birtokába kerüljön; 1773-ban az obszerváns ferencesek generálisa a magyarországi őrséget a *quarta funerale* alól felmentő szentszéki dokumentumokat (egri perük miatt); 1774-ben Maximilian Iacobus, a bécsi *Sbottenstift* adminisztrátora pedig a telesi apátság alapító bulláját. Egyikük igyekezete sem járt eredménnyel. GRAFINGER, *Die Ausleibe Vatikanischer Handschriften*, II, n. 140. 202. 219.

²⁷ 1818. december 26. és 1819. április 24. között. Másolatok készítésére nem kapott engedélyt, kivonatait pedig be kellett mutatnia a nádornak. Emellett megfordult még a Vatikáni, a Casanatense, az Angelica, a Barberini és a Corsini könyvtárban, nem is eredménytelenül. SZÁDECZKY LAJOS, *Berzeviczy Albert utazásai 1818–1820*, Földrajzi Közlemények 17 (1889) 286–321, 307–309; BERZEVICZY ALBERT, *Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében*, Budapest 1903, 23. – A levéltár megnyitása előtt végzett, illetve végezni kívánt nemzetközi kutatásokról: JOHANN RAINER, *Historische Forschungen in Roma vor der Öffnung des Vatikanischen Archivs*, Römische Historische Mitteilungen (RHM) 23 (1981) 181–193 (valamint Hodinka Antalnak a 36. jegyzetben idézendő munkája is).

²⁸ Romae 1859–1860.

²⁹ *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis de prompta collecta ac serie chronologica disposita. I: Ab Innocentio PP. III. usque ad Paulum PP. III. (1198–1549). II: A Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524–1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV., Romae–Zagrabiae 1863–1875. Második kötetét Pauler Gyula szokatlanul éles bírálatban részesítette, és hangot adott meggyőződésének, miszerint a pápai nunciusok jelentéseinek forrásértéke csekélyebb a velencei követekéinél. Századok 10 (1877) 570–573.*

³⁰ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis de prompta, collecta ac serie chronologica disposita. I: Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. (1217–1409). II: Ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V. 1410–1572. III: A Sixto V. usque ad Innocentium XII. 1585–1696, Romae 1860–1861–1863. [A kiadvány IV. kötetére a fenti megállapítás kevésbé érvényes, ezért nem is idézem.]*

démia (MTA) Történettudományi Bizottságának megbízásából és irányításával, részben egyéni munkaterv szerint.³¹ E vállalkozás eredményeként látott például napvilágot már 1879 folyamán Óváry Lipót III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországra vonatkozó diplomáciai levelezései (1535–1549) című kötetecskéje.³² A barokk kori történetírás és Theiner eredményei mellett az Óváry által közölt eredendően vatikáni – ám onnan kikerült és a Farnesék nápolyi levéltárában fennmaradt – nunciaturai anyag tovább csigázta a leginkább számottevőnek vélt olaszországi forrásörző hely, az Apostoli Szentszék levéltárai irányában tanúsított érdeklődést. Noha a pápai archívumok ekkor még zárva voltak az általános kutatás előtt, IX. Pius (1846–1878) pontifikátusának vége felé külön engedéllyel már egyre nagyobb számban betekintést lehetett nyerni az apostoli könyvtár mellett a vatikáni titkos levéltár fondjaiba is. Fraknoi Vilmos ennek köszönhetően az 1860–1870-es évek folyamán négy ízben kutathatott Rómában.³³ Mellette Tárkányi Bélának nyílt még alkalma arra, hogy a MTA megbízásából másolatokat készíttessen.³⁴

A vatikáni levéltár 1881 januári – ekkor még voltaképpen csak elvi szinten történő – „megnyitását” követően Fraknoi³⁵ szinte azonnal, már május folyamán az Örök Városba sietett. Tárkányi és Bunyitay Vince kíséretében tárgyalásokat folytatott a szentszéki levéltárosokkal, Ludovico Jacobini bíboros államtitkárrel,

³¹ A program jelentőségére a fontosabb sorozatok és művek felsorolásával: FRÁTER JÁNOSNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése (1854–1949)* (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 52), Budapest 1966. Az itáliai másolatokra, amelyek Beke Antal VIII. Ince (1484–1492) szupplikációjából készült kéziratát és Tárkányi Béla kicsiny, utólag megtalált gyűjtését kivéve (vö. *Függelék*, I, n. 1 és 1v) vatikáni anyagot sajnos nem tartalmaznak: LUKINICH IMRE, *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*, Budapest 1935, 20–30. 33–41. 75.

³² Monumenta Hungariae Historica (MHH) I/16, Budapest. Óváry beszámolója és a vizsgált anyag ismertetése: *Kutatások a nápolyi Farnese levéltárban*, Századok 11 (1877) 1–17.

³³ 1867. évi engedélykérése Simor János prímástól római kutatások folytatására, illetve 1870-es, 1873-as és 1874-es beszámolója: Prímási Levéltár (PL), Archivum Ecclesiasticum (AE), Simor János prímás, Archivum Secretum, 1867, n. 154; PL AE Simor János prímás, Categoria A, fasc. 1; Cat. 44, fasc. 3, n. 5734/1874. Utóbbi évben Fraknoi külön felhívta a hercegprímás figyelmét a nunciusi jelentések kutatásának fontosságára. PL AE Simor, Arch. Secr., 1874, n. 9. (Lásd még Simor Cat. 20, 24 is.) Vö. BÓNIS GYÖRGY, *Útmutató az esztergomi prímási levéltárhoz. Archivum Ecclesiasticum I–II* (Levéltári leltárak 24), Budapest 1964, I, 106. 136. 139. 142. II, 389–390 és 521–522. Kutatásai során felkereste a Borghe-sék és Barberinik akkor még családi palotájukban őrzött gyűjteményét, a jezsuiták és domonkosok, valamint más itáliai városok, egykori államok levéltárait. Gyűjtését részben Pázmány-monográfiájában hasznosította. FRANKL VILMOS, *Pázmány Péter és kora I–III*, Pest 1868–1872. Vö. még *Egy ismeretlen Corvin-Codex Rómában (Naplótöredék)*, Századok 2 (1868) 445–447. 1878 májusában Milánóba, Firenzébe, Bolognába, Pisába, Luccába, Ravennába és Modenába látogatott el. *Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban*, Magyar Könyvszemle (MKSz) 3 (1878) 121–153.

³⁴ Vö. fentebb a 31. jegyzetet.

³⁵ A modernkori római magyar kutatások megteremtője életpályájának, különféle tisztségeinek és munkásságának maig legjobb áttekintése: BERZEVICZY ALBERT, *Fraknoi Vilmos emlékezete (Felolvasatott az Akadémia 1927. május 8-án tartott ünnepi ülésén)*, Budapest 1927 (néhány, éppen témánkkal kapcsolatos adata ugyanakkor téves, például p. 15.).

Joseph Hergenröther kardinálissal, a római Anyaszentegyház levéltárosával. Magánkihallgatáson fogadta őt XIII. Leó (1878–1903) pápa is. Fraknói Rómában előadott terve arra irányult, hogy a magyar vonatkozású vatikáni forrásokat hazai, elsősorban pap-történészek közreműködésével és a magyar egyház költségén önálló sorozatban maga az Apostoli Szék adja ki. Mint különféle formákban kifejtette, a vállalkozás révén a pápaság különösebb áldozatok nélkül felzárkózhat a modern történettudományt tevőlegesen pártfogoló államok sorába, egyúttal pedig a magyar katolicizmus és tudományosság nemzetközi hírneve is jócskán öregbedne. Nagy ívű elképzelése végső soron – amennyiben tudniillik az anyagi fedezetet sikerül majd előteremtenie – kedvező fogadtatásra talált a Kúriában.³⁶

³⁶ A római magyar kutatások pozitívizmus kori története több tanulmányból megismerhető. A kezdetekről – többek között – röviden szól Ipolyi Arnold *Előszava* (MVH II, x–xvi és III, xv–xxi); a főbb eseményeket elbeszéli és számos forrást közöl maga Fraknói Vilmos (*Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia. Fraknói Vilmos jelentése*, (Új) Magyar Sion (MS) 13 [1882] 441–453 és 509–525). Nemcsak a kezdetekről, hanem egészen a 20. század elejéig ad áttekintést, értékelést, valamint tisztáz számos problémát, elevenít fel érdekes, tanulságos részleteket: HODINKA ANTAL, *A római levéltárak*, Bossányi alább idézendő művében, I, 7–165 és II, 7–148, I, 72–79; és valamelyest VÁRI REZSŐ, *Történeti intézetek Rómában. Adalék a legújabb kor tudománytörténelméhez*, Budapest 1916, 45–52; továbbá ÁLDÁSY ANTAL, *Fraknói Vilmos emlékezete*, KSz 39 (1925) 449–460, 456–457; leginkább pedig PÁSZTOR LAJOS, *AVatikáni Levéltár*, Levéltári Közlemények (LK) 20–23 (1942–45) 100–129. Az újabb publikációk sorából kiemelkedik: LAJOS PÁSZTOR, *L’Istituto Storico Ungherese a Roma e il vescovo Vilmos Fraknói*, Archivio della Società Romana di Storia Patria 100 (1977) 143–166; [U6], *Le origini dell’Accademia d’Ungheria di Roma*, Un istituto scientifico a Roma: L’Accademia d’Ungheria (1895–1950) (Studi e Ricerche 7, a c. di Péter Sárközy–Rita Tolomeo), Roma 1993, 9–24; [U6], *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia»*, Rivista di Studi Ungheresi 10 (1995) 44–59; ADRIÁNYI GÁBOR, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana Hungariae Historiam illustrantia” megindítása*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (MEV)–Regnum 8 (1996) 3, 61–72; LÁSZLÓ CSORBA, *Fondazione dell’Istituto Storico Ungherese a Roma (1895–1922)*, Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane. Gli istituti ungheresi, scientifici, culturali ed ecclesiastici di Roma (1895–1995) (a c. di László Csorba), Budapest 1998, 7–17. (A fontos tanulmánykötet magyar nyelven is napvilágot látott: *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában [1895–1995]*, szerk. CSORBA LÁSZLÓ, Budapest 1998.) Számos részinformáció még: LEO SANTIFALLER, *Briefe von Wilhelm Fraknói zu Theodor Sickel aus den Jahren 1877 bis 1906*, RHM 6–7 (1962–1964) 193–351. (Ványó Tihamér feltételezése, hogy Sickel Fraknóihoz írt levelei a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában [MTAKK] lennének, sajnos téves. Utánanézttem, az osztrák történésznek egyedül az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában [OSZKK] Levelestárában található pár levele, például Fejérfpatakyhoz. Vö. VANYÓ, *Újabb publikációk...* című, alább, a 374. jegyzetben idézésre kerülő dolgozatát.) – A részben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Intézetében a vatikáni magyar kutatások historiográfiájáról tartott speciális kollégiumom hallgatói számára írt tanulmányom középpontjában a kutatástörténet áll. Mindazonáltal igyekeztem úgy megírni, hogy az intézménytörténetről is átfogó képet nyújtson. Utóbbi téren azonban egyáltalán nem törekedtem a korábbi vizsgálatok eredményeinek, adatainak teljes körű integrálására. Ezek, kiváltképpen Pásztor Lajos, Csorba László, valamint majd még Fráter Jánosné és Ujváry Gábor munkái tehát továbbra is megkérdőjelezhetetlenek maradnak. Megjegyzem még, hogy a legtöbb esetben visszanyúltam a primér irodalomig, illetve magukig a forrásokig, ezért az óhatatlan átfedéseket e tanulmányokkal csak néhány fontosabb esetben jelzem.

Röpke kutatásokat követően – az év folyamán a vatikáni levéltár prefektusa több oklevelet kölcsön adott számára – Fraknói hazatért, azonnal nekilátott a szervezésnek.³⁷ Mindenekelőtt tájékoztatta római tárgyalásai eredményéről Simor János bíboros hercegrímást, Haynald Lajos kalocsai bíboros érseket, Ipolyi Arnold besztercebányai és Schlauch Lőrinc szatmári püspököt. Pártfogásukról megbizonyosodva Rómer Flóris kanonoktársával 1881. augusztus 16-án azzal a kéréssel fordult a nagyváradai székeskáptalanhoz – amelyben szép stalluma volt –, hogy „ajánljon meg a *Monumenta Vaticana* kiadási költségeire évenként 500 forintot és kérje fel az ország összes káptalanjait, hogy e célra szintén ajánljanak meg bizonyos évi járulékokat.”³⁸ A váradai kanonokok még aznap adakozásra szólították fel az ország káptalanjait és tehetősebb szerzetesrendjeit, nagyjavadalmasait, valamint egy-két püspököt. Mivel a püspöki kar többi tagja mellőzve érezte magát, őket november 23-ai levelével Fraknói kereste meg.

Egy-két óvatos kivételtől eltekintve (mint például a pécsi és a székesfehérvári káptalané, Dulánszky Nándor pécsi püspöké)³⁹ a sorban beérkező válaszok olyannyira kedvezőek voltak, hogy 1882 tavaszán tízesztendőnyi időtartamra összesen 130 000 líra állt a sorozat rendelkezésére. Az összeg a szaporodó önkéntes egyéni felajánlásoknak köszönhetően még tovább gyarapodott. Nyárra már mintegy 170 000 lírára rúgott. A végső összeg – miként majd az alábbi táblázatokban tételelesen is látni fogjuk – már a 90 000 forinthez közelített. Ez éves bontásban nagyjából átlag 8–9000 forintot jelentett. A Fraknóiék által remélt 200 000 lírás határt tehát nemcsak hogy elérte, hanem valamivel még meg is haladta. Mivel a pénz nagy része, ha csupán kötelezettségek formájában is, már 1881 őszének végére összegyűlt, decemberre esedékké vált a résztvevők összehívása a szerkesztőbizottság megválasztása és a gyakorlati teendők megvitatása érdekében. Az értekezlet megszervezésére felkért Haynald bíboros ugyanakkor tanácsosabbnak látta, hogy még ezelőtt ismételten Rómához forduljanak. Döntése háttérben vélhetően az a megfontolás állhatott, hogy a vállalkozás – a munka érdemi részét tekintve ugyan nem, de léptékében – immár messze túlnőtt a kezdeményező Fraknói Vilmos személyén, aki korábban tulajdonképpen csak a maga nevében, tudós kanonokként (és szekszárdi apátként) tárgyalhatott a Kúriában. Valószínűleg az is diplomatikusabbnak tetszett, hogy egy-két részletkérdésben, jelesül a kiadandó anyag jellegével kapcsolatosan előzetes eszmecserét folytassanak a római illetékesekkel, nehogy olybá tűnjék, mintha a tanácskozáson elfogadott határozatokkal kész tények elé kívánnák állítani a Szentszékét. Emellett Haynald több ízben hangot adott abbéli meggyőződésének, hogy a „*Monumenta Vaticana* igazgatásának és szerkesztésének székhelye Magyarhonban legyen, s a kiadványok közzététele magyar nyomda által eszközöltessék.”⁴⁰

³⁷ Az iratközlésről: MTAKK Régi Akadémiai Levéltár (RAL), 1881/544.

³⁸ MS 13 (1882) 444.

³⁹ MS 13 (1882) 511 és 513; PÁSZTOR, *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana»*, 51.

⁴⁰ Idézet Fraknóihoz Budapestről intézett 1881. december 19-ei leveléből. MS 13 (1882) 446. Haynald e felhívását október 22-én szóban is kifejtette. ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana”*, 68.

A kalocsai érsek ebben a szellemben írt 1882. március 9-én Jacobini államtitkárnak. Ismertette az addig tett lépéseket, beszámolt a gyűjtés eredményéről, majd engedélyt kért, hogy Fraknói ismételten Rómába mehessen. A bíboros nem válaszolt. Fraknói Tárkányi kíséretében május elején mégis az Örök Városba utazott, ahol immár a valódi teendőkről lévén szó, az egy évvel korábbinál jóval nehezebben tudott dűlőre jutni. Az államtitkár egyrészt azt szerette volna, hogy a kiadási munkálatok közvetlenül szentszéki irányítás alatt álljanak, másrészt a pápai nunciások jelentéseinek és utasításainak tervbe vett nyilvánosság elé tárása miatt is aggodalmaskodott. A magyaroknak végül a levéltár tudós prefektusa, (a Fraknói szemében először roppant ellenszenvesnek tűnő) Pietro Balan sietett a segítségére és felelősséget vállalt a megjelentetendő iratok tartalmáért. Többszöri megbeszélés után, melyek során Fraknói ékes latin nyelven megfogalmazott emlékiratban rögzítette elképzeléseit, Jacobini végül a közzététel módját illetően sem támasztott többé áthágathatlan nehézséget. Fraknói már útban volt hazafelé, amikor május 19-ei levelében az államtitkár válaszolt Haynaldnak és közölte: a Szentatya áldását adja a magyar klérus történelmi vállalkozására.

A kalocsai érsek ezt közvetően 1882. június 4-ére végre összehívhatta az alapító ülést. A Szent István Társulat budapesti üléstermében elnökletével tartott tanácskozáson megjelent Ipolyi Arnold besztercebányai, Császká György szepesi és Schusztér Konstantin kassai megyéspüspök, Németh József felszentelt püspök, csanádi nagyprépost, Markusz Gyula esztergomi, Latinovich Gábor kalocsai, Tárkányi Béla egri, Bubits Zsigmond váradi, Vágner József nyitrai kanonok, továbbá Ortvyai Tivadar, Füßy Tamás és Csaplár Benedek, részben mint az ajánlattevő főpapok és káptalanok képviselői. A szemmel láthatóan izgatott Fraknói előterjesztésére az értekezlet pontosan körülírta a Róma által előzetesen jóváhagyott célkitűzést, meghatározta a sorozat nevét, majd megválasztotta a szerkesztőbizottságot.

A megfogalmazás szerint a vállalkozás célja nem más, mint a „pápai levéltárakban létező s egyházunkat és hazánkat illető történelmi emlékek kiadása. Két sorozatban: a) A magyar királyok udvaránál működő pápai nuntiusok levelezéseinek kiadása; b) Theiner *Monumenta Hungariam Sacram illustrantia* című munkájának kiigazítása, kiegészítése és folytatása. A munka címe leend: *Vatikáni Magyarországi Okmánytár. Monumenta Tabularii Vaticani Hungarica*”.⁴¹ A sorozat szerkesztőbizottságának elnökévé Ipolyi Arnoldot választották meg, tagjai Dankó József, Knauz Nándor, Tárkányi Béla, Rómer Flóris és Fraknói Vilmos lettek. A kiadványok sorrendjének megállapítása, a másolások intézése, a szerkesztés és a nyomtatás gyakorlati intézését az értekezlet mindenestül őrájuk – ténylegesen azonban egyedül Fraknóira – bízta. Minden esztendőre munkatervet és költségvetést voltak kötelesek készíteni, melyet az elvégzett munkáról szóló éves jelentéssel együtt az ajánlattevők szintén esztendőnként tartandó ülése elé kellett terjeszteni.

⁴¹ MS 13 (1882) 523. – Az előző oldalakon elmondottak ezúttal – némi korrekciókkal, mint példának okáért a pénzüsszegek esetében – alapvetően a 36. jegyzetben szereplő irodalom alapján.

niük. A pénzalap kezelésével a Szent István Társulatot bízták meg. Az alapítók továbbá pontosan meghatározták az 1892 júliusáig tartó befizetések feltételeit, a tiszteletpéldányokat kapó személyek és intézmények körét, döntést hoztak a fennmaradó példányok terjesztéséről és az ebből befolyó pénzek visszaforgatásáról a vállalkozás alapjába. Az első évre 3000 forint felhasználását engedélyezték. Mindemellett természetesen a felajánlókat is gondosan számba vették. Felsorolásuk összesen huszonkilenc személy és egyházi intézmény nevét tartalmazza:

<i>Az ajánlattevő neve</i>	<i>Futamidő</i>	<i>A felajánlás összege 1 évre</i>
1. Simor János bíboros, hercegrímás	1 év	200 arany
2. Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek	10 év	500 Ft
3. Roskoványi Ágoston nyitrai püspök	éves	1000 Ft
4. Peitler József váci püspök	10 év	500 Ft
5. Bonnaz Sándor csanádi püspök	5 év	500 Ft
6. Ipolyi Arnold besztercebányai, majd nagyváradai püspök	10 év	250 Ft
7. Császka György szepesi püspök	10 év	300 Ft
8. Schusztér Konstantin kassai, majd váci püspök	10 év	100 Ft
9. Esztergomi Főszékeskáptalan	10 év	600 Ft
10. Kalocsai Főszékeskáptalan	1 év	150 Ft
11. Egri Főszékeskáptalan	10 év	500 Ft
12. Váradai Székeskáptalan	10 év	500 Ft
13. Csanádi Székeskáptalan	10 év	100 Ft
14. Nyitrai Székeskáptalan	1 év	200 Ft
15. Váci Székeskáptalan	10 év	50 Ft
16. Szepesi Székeskáptalan	10 év	50 Ft
17. Rozsnyói Székeskáptalan	10 év	50 Ft
18. Pozsonyi Társaskáptalan	10 év	100 Ft
19. Kreusz Krizosztom, Vaszary Kolozs pannonhalmi főpát	10 év	300 Ft
20. Modrovics György O.S.B. zalavári apát	10 év	50 Ft
21. Kalmár András O.Sch.P. tartományfőnök	10 év	30 Ft
22. Németh József püspök, csanádi nagyprépost	10 év	50 Ft
23. Tárkányi Béla egri kanonok	10 év	500 Ft
24. Fraknói Vilmos nagyváradai kanonok, szekszárdi apát	10 év	500 Ft
25. Bubics Zsigmond váradai kanonok, majd kassai püspök	10 év	250 Ft
26. Dankó József esztergomi kanonok	10 év	150 Ft
27. Rimely Károly pozsonyi kanonok, lekéri apát	10 év	100 Ft
28. Rácsek János nagyváradai nagyprépost	1 év	500 Ft
29. Sujánszky Antal esztergomi kanonok	1 év	500 Ft
<i>Összesen:</i>	1. év (1)	8380 Ft + 200 arany

Az ülés résztvevői nem kívántak lemondani az ugyan kedvező, de a pontos összeg megjelölését későbbre hagyókról, illetve a korábban némileg kitérő választ adókról sem.⁴² Ráadásul közvetlenül az értekezlet után,⁴³ illetve a kötetek megjelenésének időpontjára az ajánlattevők köre újabb jelentkezőkkel, nagyjából püspökökkel, összesen tizennégy illusztris taggal bővült:

30. Lipovniczky István nagyváradai püspök	5 év	500 Ft
31. Simon Vince, Kuncz Adolf O. Praem. csornai prépost	10 év	100 Ft
32. Székesfehérvári Székeskáptalan	10 év	150 Ft
33. Mihajlovics József bíboros, zágrábi érsek	10 év	200 Ft
34. Zalka János győri püspök	[1 év]	200 Ft
35. Kovács Zsigmond veszprémi püspök	10 év	100 Ft
36. Schlauch Lőrinc szatmári, majd nagyváradai püspök	10 év	400 Ft
37. Dulánszky Nándor pécsi püspök	10 év	100 Ft
38. Kaczvinszky Viktor O.Praem. jászói prépost	10 év	100 Ft
39. Supka Jeromos O.Cist. zirci apát	10 év	300 Ft
40. Pécsi Székeskáptalan	10 év	100 Ft
41. Győri Székeskáptalan	[1 év]	200 Ft
42. Szatmári Székeskáptalan	10 év	50 Ft
43. Besztercebányai Székeskáptalan	10 év	50 Ft
Összesen:	1. év (2)	2550 Ft
<i>A felajánlások teljes összege az első évben</i>	–	10 930 Ft + 200 ar.
<i>A felajánlások összege a 2–5. évben, évenként</i>	–	9180 Ft
<i>A felajánlások összege a 6–10. évben, évenként</i>	–	8180 Ft
<i>A felajánlások teljes összege az 1–10. évben</i>		88 550 Ft + 200 arany ⁴⁴

A hosszas és gondos előkészületek, a legfelsőbb szinten folytatott tárgyalások, az adakozók – miként e két táblázat mutatja – imponálóan széles köre, nem utolsósorban pedig a szilárd anyagi háttér megteremtése biztató előjelekkel kecsegtetett a vállalkozás sikerét illetően. A folytatás minden tekintetben igazolta a lelkes és felfokozott várakozást. 1884 és 1891 között a *Monumenta Vaticana hi-*

⁴² Jeleül a zágrábi érsekről, a szatmári és pécsi püspökről, továbbá a jászói prépostról és a zirci apátról, a pécsi, székesfehérvári és szatmári káptalanról. MS 13 (1882) 522.

⁴³ MS 13 (1882) 522. Nevüket lásd a táblázatban, 30–32. sz.

⁴⁴ A táblázatokban sorjázó adatok a MS 13 (1882) idézett helyeiről és a MVH kötetek végén található felsorolások egybevetéséből származnak. A zárösszegek az optimalizált értéket fejezik ki. A tényleges számok ezeknél valamivel kisebbek lehetettek. Időközben tudniillik néhány felajánló elhunyt, s többük hagyatékából vélhetően nem sikerült a hátra maradó tételeket bevételezni. Erre utal legalábbis, hogy az 1892-ben megjelent utolsó (előtti) kötettről már hiányzik Peitler József váci, Kovács Zsigmond veszprémi, Ipolyi Arnold nagyváradai püspök és Tárkányi Béla neve.

storiám Regni Hungariae illustrantia (Monumenta Vaticana Hungariae), magyarul *Vatikáni Magyar Okirattár*, némileg tehát módosított címmel két *series*re osztva gyors egymásutánjában nyolc, jobbra vaskos kötet látott napvilágot. Megjelentetésük rendkívül díszes és igényes kivitelben történt. Az összes munkát kivétel nélkül nagy ívű, latin és magyar történeti bevezetéssel, mutatóval, ha nem is nagyszámú, de a legfontosabb információkkal szolgáló jegyzetapparátussal látták el. A kiadó kilétét illetően minden felet kielégíteni látszó frappáns megoldást sikerült találni. A budapesti megjelenésű művek címlapján ugyanis sem a megjelentetést intéző Bizottság, sem a szervezeti kereteket nyújtó Szent István Társulat, de még a közreadó(k) neve sincsen feltüntetve. A belső oldalakon egyedül az *Előszó*, illetve a *Bevezetés szerzője*, ezek végén szövegekben a technikai kivitelezést (másoltatás, összeolvasás) végzők neve, az utolsó lapokon pedig az adakozók szerepelnek. Természetesen az már szóba sem jött, hogy Fraknoi kezdeti felvetésének megfelelően a kiadó maga az Apostoli Szék legyen. Helyette rögtön a címnegyedív után az összes munkában XIII. Leó némileg a brevék megformálására emlékeztető, a pápai és magyar címerrel díszített méltató beszédének szövegét helyezték el, melyet 1884. május 25-én a sorozat első két kötete – ezen alkalomra bekötött – példányainak átnyújtása alkalmával intézett a szerkesztőbizottság Rómába utazó tagjaihoz.⁴⁵ Ekképpen a sorozat valamelyest mégis közös pápai–magyar vállalkozás színezetét nyerte, amit az előszavak, bevezetések szemléletmódja, a kötetek illusztrálása tett tónusosabbá.

A történetírás történetében egyedülálló *series* kötetei rendkívül változatos témájúak, és mindenekelőtt Fraknoi Vilmosnak a vatikáni levéltárban,⁴⁶ pontosabban a római levéltárakban mutatott gyors és magabiztos tájékozódásáról tanúskodnak:

Első sorozat. Első kötet: *Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375*, Budapest 1887 (LXXVII + 524 p.) (IPOLYI ARNOLD beszercebányai püspök *Előszavával*, x–xvi; FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ *Bevezetésével*, II–LXXIII)⁴⁷ – Második kötet: *Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311*, Budapest 1885 (CXX+512 p.) (PÓR ANTAL *Bevezetésével*, XLVIX–CVII; FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ *Előszavával [Az oklevéltár ismertetése]* CIX–CXX) – Harmadik és negyedik kötet: *IX. Bonifác pápa bullái. I: 1389–1396. II: 1396–1404*, Budapest 1888–1889 (XXXVIII + 368 és 656 p.) (FRAKNOI VILMOS *Bevezetésével*, XXI–XXXVIII) – Ötödik kötet: *A római Szentlélek-Társulat anyakönyve 1446–1523*, Budapest 1889 (XXVIII + 168 p.) (BUNYITAY VINCE *Előszavával*, XVII–XXVIII) – Hato-

⁴⁵ A pápai beszéd szövege tehát már e kötetek (MVH II [Campeggio–Buonvisi] és I2 [Gentilis], vö. Századok 18 [1884] 552–555.) nagyjából az audienciát követően kötészetre küldött példányaiban is megtalálható. (Az első sorozat első kötete, a pápai tizedszedők számadásainak gyűjteménye három év múltán jelent meg.)

⁴⁶ Rövid tájékoztatás a *Monumenta* számára másolásra kijelölt középkori anyagról: FRAKNOI VILMOS, *Nyomozások a pápai levéltárakban*, 4–5. Itt ízelítőként pár bullaregisztrumot is ismertet, illetve közöl VI. Kelemen (1342–1352) korából. Teljes kiadásukra azonban a felfokozott várakozások ellenére – vö. Pór Antal alább idézendő recenzióját – nem került sor.

⁴⁷ A kötetben ígért „mutatók” (LXXVII) négy, illetve öt év múltán készültek el. *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve I–II*, a Vatikáni Okirattár-Bizottság rendelkezésére bocsátotta ORTVAY TIVADAR, Budapest 1891–1892. (A tervezett közreműködők nevei: Századok 21 [1887] 179–181; a tényleges munkát végzőké a kötetek egyes részfejezeteinél.)

dik kötet: *Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490*, Budapest 1891 (LXXV + 280 p.) (FRANKÓI VILMOS *Bevezetésével*, XXXIX–LXIV; DÉCSÉNYI-SCHÖNHERR GYULA *Előszavával*, LXV–LXXV) – *Második sorozat*. Első kötet: *Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526*, Budapest 1884 (CLIV + 472 p.) (IPOLYI ÁRNOLD püspök *Előszavával*, XV–XXI; FRANKÓI VILMOS *Bevezetésével*, LXXXIX+CLIII) [Sajtó alá rendezte ÓVÁRI LIPÓT] – Második kötet: *Buonvisi bíbornok bécsi nuntius jelentései. Budavár felszabadításának kétszázados emlék-ünnepé alkalmából közrebocsátva*, Budapestini 1886 (CLVI + 310 p.) (FRANKÓI VILMOS *Bevezetésével*, LXXV–CLVI) [Sajtó alá rendezte ÓVÁRI LIPÓT]⁴⁸

Habár 1881. évi első pápai audienciáján Fraknói a MTA főtítkáráként a testület háromszáz kötetes ajándékát nyújtotta át XIII. Leó pápának,⁴⁹ és az alapítók sorában több, a szerkesztőbizottságban pedig kizárólag akademikust találunk, e tudományos, történeti, méltán tudománytörténeti jelentőségű vállalkozás egyértelműen a 19. század végi hazai katolicizmus kiemelkedő szellemi teljesítménye volt. Ami persze nem jelentette azt, hogy a hazai világi tudományos fórumok ne kísérték volna rokonszenvező figyelemmel. Például a Magyar Történelmi Társulat lapja, a *Századok* több ízben és részletekbe menően tájékoztatta olvasóit az eseményekről.⁵⁰ A munkák színvonala, értéke – biztosan állítható – igencsak meghaladta a MTA és a Történelmi Társulat akkori forrásközléseit, amit az egykorú kritika is elismert. A nagyszámban közölt ismertetések neves szerzői egyöntetűen méltatták a magyar klérus áldozatkészségét, valamint az egyes munkák történeti (topográfiai, statisztikai, archontológiai stb.) értékét.⁵¹ Valóban, a gazdag vatikáni források ismerete nélkül nemcsak a pápaság és Magyarország érintkezései, hanem a középkori magyar történelem sem ismerhető meg a maga valóságában, ami ugyanígy elmondható a következő évszázadok több kulcsfontosságú mozzanatáról, például Buda 1686. évi felszabadításáról. A méltatásokhoz az utókor ítélete csupán annyit tehet hozzá, hogy a legfelső szinten folytatott tárgyalásokkal, az egyedülálló struktúra kialakításával a hazai egyházi tudományosság sok más országot megelőzve a legelső között élt a vatikáni titkos levéltár megnyitása nyújtotta kivételes lehetőséggel. Számottevően hozzájárult ahhoz, hogy XIII. Leó 1881-es döntése után kialakuljanak a kutatás

⁴⁸ A sorozat 1909-ben megjelent utolsó kötetét lásd alább.

⁴⁹ Pontosabban az intézmény félévszázados fennállása során keletkezett kiadványait. Vö. – többek között – MTAKK RAL 1881/480.

⁵⁰ Századok 15 (1881) 637 (Rövid híradás az 1881-es római tárgyalásokról); *A vatikáni levéltár kincseinek publicatiója*, Századok 16 (1882) 521–522 (Beszámoló az alapító gyűlésről); Századok 18 (1884) 552–555 (Fraknói és Tárkányi az első két kötet átadásakor mondott latin beszédének közlése). (Lásd még *Paleographiai mozgalmak a Vatikánban* címmel a jelentést a pápai levéltáros iskola megnyitásáról. *Uo.*, 555–556.)

⁵¹ Például MVH I: Századok 21 (1887) 184; MS [ú.f.] 1 (1887) 470–474 (Horváth Ferenc); KSz 1 (1887) 532–536 (Bunyitay Vince). MVH I2: MS 16 (1885) 456–459 (Cs.); MVH I[3]–4: KSz 4 (1890) 630–635 (Pór Antal, aki azért felemlít néhány sajtóhibát, és hangot ad türelmetlen óhajának, „vajha az előbbi pápák, nevezetesen pedig VI. Kelemen nagy becsű bullái is mielőbb kiadatván, közkeletűvé tétessenek”); Századok 24 (1890) 485–495 (Karácsonyi János: „A Vat. Okirattár most megjelent kötete fényes bizonyága annak, mily gazdagok a római levéltárak Magyarországra vonatkozó történeti adatokban... A nagy számnak, bátran merjük állítani, teljesen megfelel az érték is.”); MVH I6: Századok 25 (1891) 425.

minden érdeklődő számára tényleges hozzáférést megteremtő gyakorlati feltételei,⁵² és hogy bővüljön a kutatható pápai archívumok köre. A késő középkor egyik legfontosabb pápai hivatala, a *Dataria Apostolica* lateráni palotában őrzött, a történetesek előtt ugyanakkor teljesen ismeretlen, páratlanul értékes levéltárának hozzáférhetővé tételét, majd a Vatikánba szállítását Carlo Sacconi bíboros révén Fraknói érte el,⁵³ majd adott közre anyagából azonnali két vaskos kötetet.⁵⁴

A *Monumenta Vaticana* egy csapásra megteremtette a hazai tudományosság nemzetközi tekintélyét. E tekintélyt mi sem bizonyítja szemléletesebben, mint hogy az egyre nagyobb számban az Örök Városba sereglő külföldi tudósok közül állítólag egyedül a magyar történészek nyerhettek bebocsátást a vatikáni levéltár mások elől elzárt, belső termeibe.⁵⁵ Fejérvataky László jóslata, miszerint „bizonyos, hogy a Monumenta Vaticana Hungarica köteteiben oly kútforrást fogunk bírni, mely nélkülözhetetlen lesz minden magyar történetíróra nézve...”, helytállóan bizonyult.⁵⁶

Excursus

Adriányi Gábor *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana”* című rövid, ám alapos, a vonatkozó források szinte teljességét feltérképező – imént a jegyzetekben többször idézett – tanulmánya a történeti kritika mélységét tekintve a témában a legjobbnak tekinthető. Központjában az a meglátás áll, miszerint Fraknói eredetileg egy olyan római kiadványsorozatot kívánt elindítani, amelyben az Apostoli Szentszék magyar részvétellel és költségen maga publikálta volna levéltárának, levéltárainak forrásait, még hozzá nemcsak a magyar vonatkozásúakat. Ez az elgondolás azután – Adriányi szerint – 1881 november–decembere körül szűkült volna le a vatikáni *Hungaricumok* közreadására. (Lásd különösen 61. 64–66. 67–69.) Nem tartom kizártnak, hogy a római magyar kutatások egyszer megírandó monografikus feldolgozása esetlegesen majd igazolja, netán tökéletesen megcáfolja a neves egyháztörténész felvetését. Én a fentiekben mindenesetre másként értelmezem az eseményeket. A tárgyalások ívét a konkrétumok rögzítése során természetesen felvetődő különféle elképzelések ellenére mindvégig egyenletesnek érzem, ami ki-

⁵² A kutatási szabályzat 1884-re készült el, ezért többen nem minden ok nélkül e dátumot tekintik a valódi nyitás esztendejének. A vonatkozó könyvvesztet lásd: ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana”*, 62–63, 10. j.; és még CH. BURNS, *L'apertura dell'Archivio Segreto Vaticano alle ricerche storiche*, Archivi e archivistica a Roma dopo l'Unità. Genesi storica, ordinamenti, interrelazioni (Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Saggi 30), Roma 1994, 33–50. – E hároméves átmeneti időszak egyúttal elégséges magyarizációt nyújtja Fraknói kezdeti római tárgyalásai szükségességének. Lásd az *Excursust*.

⁵³ Századok 21 (1887) 179–181. (Fraknói beszámolója a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság 1887. január 27-ei üléséről.) Jelentése a Datáriáról Simor primásnak: PL AE Simor, Cat. 44, fasc. 3, n. 778/1885.

⁵⁴ MVH I/3–4.

⁵⁵ „A magyar kutatót szívesen látják a Vatikánban, mert jó hírnevünk már eleve meg van alapítva; megalapította azt Fraknói püspök a Monumenta Vaticana vaskos fóliánsaival, melyek az ő lankadatlan munkássága folytán szaporodnak és csak több évtized múlva lesznek teljesen befejezve. Az ő érdeme az, hogy a magyar kutatót kitüntető szívességgel fogadják a Vatikánban, sőt még azt is megengedik, hogy a levéltár belső termeiben kutathasson; mint velem történt, ki hetekig dolgoztam ellenőrzés nélkül azon termekben, melyekbe csak különös kegy-képpen bocsátanak be néha-néha egy-egy kutatót. Kétségtelen jele a feltétlen bizalomnak, mellyel ott a magyar kutató munkásságát tekintik.” ÉRD-ÚJHELYI MENYHÉRT, *Kutatásaim a római levéltárakban*, KSz 10 (1896) 605–646, 605.

⁵⁶ *A pápai levéltárak*, 73.

zárja egy gyökeres koncepcióváltás megtörténtét. Lássuk röviden, miért. **1.** Vonatkozó közlésekben a résztvevők közül sem Ipolyi, sem Fraknói nem szólnak erről, bár igaz, el is hallgathatták. **2.** A forrásokban sokszor tényleg csak *Monumenta Vaticaná*ról esik szó, de nemcsak 1881-ben, hanem 1882-ben, sőt később is. Véleményem szerint pusztán némi pongyoláságról van szó, és vélhetően részben ez téveszthette meg nemcsak Adriányit, hanem még akkoriban több hazai káptalant is, jelesül a szepesit és a rozsnyóit. Ők a nagyváradi káptalan 1881. augusztus 16-ai felkérésére adott válaszukban kétségkívül egy ilyen általános jellegű sorozathoz adták támogatásukat. (MS 13 [1882] 512 és 513. A szepesiek ugyanakkor kiemelik, hogy ebből leginkább Magyarország fog profitálni a szoros érintkezések miatt.) Több válaszoló különösebb kommentár nélkül a „a Szentszék levéltáraiban rejlő s eddig nagyrészt még kiadatlan történelmi emlékeknek Pápa Ő Szentsége által Monumenta Vaticana cím alatt tervezett közrebocsátása”-ról szól. Ugyanezt teszi a pécsi káptalan, ezt követően viszont a „magyar egyház-történelem római forrásainak teljes kimerítésé”-ről értekezik. (Uo., 511.) Emellett egy igazán kompetens személy, Ipolyi Arnold 1881. szeptember 1-jei (!) válaszában kifejezetten „Monumenta Vaticana Hungarica” szerepel, és egy „hazai egyházi tudományos vállalat fontosságát és horderejét” húzza alá. (Uo., 448.) **3.** Adriányi leginkább Fraknói 1881. június 10-ei, 12-ei és 14-ei, főként az első pápai kihallgatásról beszámoló leveleire alapozza mondanóját. (I.m., 64–66.) Például: „Elmondtam neki [ti. a pápának], hogy még szerencsésebb volnék, ha valamikor közreműködhetnék a Szentszék auspiciumai alatt megindítandó nagyszabású forráspublikációban, mely arányban állana az Egyház múltjával és levéltárainak kincseivel. Készséggel ajánlanám fel tapasztalataimat és jövedelmeimet is.” Ez így önmagában alátámasztja Adriányi felvetését, igen ám, de XIII. Leó válaszában „Hangsúlyozta a Magyarország iránti szeretetét, hajlását, hogy minél többet tehessen érdekében...”, ami rögtön cáfolni is látszik azt. (Az összes idézet Adriányi közlése alapján.) Hiszen aligha valószínű, hogy a pápai jóakarát mindössze arra szorítkozott volna, hogy a magyarok fedezhessék az Apostoli Szék történeti kiadványainak költségeit. E kijelentésnek csak egy *Monumenta Vaticana Hungariae* esetében van értelme. **4.** Haynald bíboros már az úgynevezett koncepcióváltás előtt ragaszkodott ahhoz, hogy a szerkesztés és a kiadás magyar kézben, Budapesten legyen, ami egy egyetemes jellegű szentszéki történeti kiadványsorozat esetében nyilvánvaló nonszensz lett volna. (I.m., 68.) **5.** Ugyancsak a kalocsei érsek 1882. március 8-ai levelében egyértelműen arról ír az államtitkárnak, hogy Fraknói korábban a magyar vonatkozású források kiadásáról tárgyalt Rómában. Ha ez nem így volt, Haynald tudatosan és egyértelműen csúsztatott, amit azonban aligha engedett meg magának kardinális kollégájával, egyúttal egyházi felettesével szemben. (Haynald levelét lásd alább, a 7. pontnál.) **6.** Fraknói mind személyes tapasztalatai, mind pedig például Theimer számtalan egyéb kiadványai alapján talán annyira már 1881 elején is tájékozott volt a vatikáni levéltár anyagát illetően, hogy felmérje annak nagyságrendjét, illetve a rendelkezésére álló lehetőségek behatárolt voltát. **7.** Adriányi perdöntő adattal magát a koncepcióváltást, amely mögött egyébként Tárkányi Béla személyét sejtí, végsősoron nem tudja bizonyítani. (I.m., 68.) Tétele ezért pusztán intuíciónak tekinthető. – Az elmondottakból következőleg joggal élhetünk tehát a gyanúval, hogy Fraknói római tárgyalásai során mindvégig egy *Monumenta Vaticana Hungaricá*ról volt szó. Ne feledjük továbbá, hogy a vatikáni magyar vonatkozású források legalább annyira az Apostoli Szék, illetve az egyetemes Egyház történetének dokumentumai, mint Magyarországiéi. Erre Haynald kifejezetten utal 1882. március 9-ei, – az előző év eseményeit is röviden számba vevő – említett levelében: „*Quia vero simul nobis exposuit [sclt. Fraknói] eam se ex apostolicis Beatissimi Patris et benignis Eminentiae Vestrae enunciationibus spem concepisse fore, ut si viri pro documentis ad historiam regni et ecclesiae Hungariae illustrandam vi sive specialis naturae suae, sive universalis pro tota Ecclesia destinationis eximie idoneis, post altissimam Suae Sanctitatis vel ab Eadem deputatorum Virorum pro singulis scriptis obtentam singularem permissionem, luci publicae dandis, vires suas intellectuales et pecuniarias conferrent, facultas scripta talia in archivio Vaticano exquirendi, describendi et tum imprimendi benignissime tribuatur.*” MS 13 (1882) 515–517.

3. A RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET ÉS
A MONUMENTA ROMANA EPISCOPATUS VESPRIMIENSIS
(1894–1904)

A minden túlzás nélkül fényesnek nevezhető első évtized lezárultával a munka teljesen új keretben és elgondolás mentén folytatódott. Az 1887-ben átalakult⁵⁷ Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság ugyan nem oszlott fel, és valamelyes gyakorlati tevékenységet is folytatott,⁵⁸ Mátyás király leveleinek 1891-es megjelenését követően a kiadványsorozat megakadt, pontosabban hosszabb időre szünetelt. Miután tudniillik 1892 júliusában lejárt a káptalanok és a főpapok tíz évre vállalt kötelezettsége, ennek megújítására nem került sor. De nem is nagyon valószínű, hogy ez irányba lépések történtek, még ha netalán sikerrel is kecsegtettek volna. A „hőskorban” kiötlött finanszírozási megoldás a tapasztalatok és a nemzetközi római kutatások rohamos fejlődésének fényében már korántsem bizonyulhatott ideálisnak és hosszabb távon fenntarthatónak. A pénzek évről évre történő begyűjtése és az adakozók képviselőinek összehívása, az ezzel járó fáradságos ügyintézés helyett Fraknóinak óhatatlanul tartósabb és gyakorlatiasabb megoldást kellett találnia. Ösztönzőleg hathatott továbbá, hogy a Bizottság megbízásából az Örök Városban hosszabb-rövidebb ideig dolgozó kutatóknak semmilyen bázisuk nem volt, munkájukat olykor mostoha körülmények között végezték. Mindemellett folyamatos római jelenlétéről sem beszélhetünk. Fraknói már 1887-ben hangot adott aggodalmának, miszerint „a magyar kath. papság kellő készültséggel bíró ifjabb tagjainak sorában eddig még nem találkozott, ki a munkálatokban való részvétel céljából hosszabb időre az Örök Városban tartózkodni hajlandónak nyilatkozott volna.”⁵⁹ Márpedig a vatikáni levéltárban szinte első pillantásra szembeötlő, összefüggő egészet képező anyagok kiadása után újabb eredmények közrebocsátása elmélyültebb és szerteágazóbb kutatások végzését kívánta meg.

Fraknói tehát – aki osztrák kollégájával, Theodor Sickellel együtt már 1882-ben szeretett volna az osztrák–magyar követségnek évszázadok óta otthont adó *Palazzo Venezia*-ban egy állandó székhelyet kialakítani, vagy legalább egy közös termet szerezni⁶⁰ – a hosszú távon megnyugtató megoldást a korábbi struktúra megújítása helyett egy római magyar történeti intézet életrehívásában vélte megtalálni. A minta egyébként már adott volt. Elsősorban, mi több, kizárólagos jelleggel a

⁵⁷ Ipolyi Arnold és Tárkányi Béla időközben elhunyt, az új elnök Schlauch Lőrinc nagyváradi megyéspüspök (1893-tól bíboros) lett, a régiiek (Fraknói, Knauz, Rómer, Dankó) mellé pedig Vaszary Kolozs, Poór Antal, Bunyitay Vince, Csaplár Benedek, Városey Gyula és Rapaics Rajmund lépett. Századok 21 (1887) 179–181.

⁵⁸ Lásd alább a Czaich, Beke és Áldásy kapcsán mondandókat (a 90. 98. és 112. jegyzetekben), s majd még Veress *Monumenta*-kötetét.

⁵⁹ Századok 21 (1887) 179–181. (Beszámoló a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság 1887. jan. 27-ei üléséről.)

⁶⁰ PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 157; [Uő.], *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 12.

vatikáni anyag feltárása céljából a nyugat-európai államok időközben sorra létrehozták tudományos műhelyeiket a pápák városában, amelyek hamarosan nagyszabású kiadványsorozatokat indítottak.⁶¹ A franciák már 1875-ben önállósították athéni intézetüktől a rómaid,⁶² a német püspökök támogatásával a bonni német történelmi társulat, a *Görres Gesellschaft* 1887/1888,⁶³ a porosz állam pedig 1888/1889⁶⁴ folyamán alapította meg történeti intézetét. Az osztrákok 1890-ben intézményesültek.⁶⁵

⁶¹ E kezdeti időszak mellőzhetetlen áttekintésénél a kortárs Hodinka Antal (*A Római levéltárak*, I, 61–79) és kiváltképpen Vári Rezső (*Történeti intézetek Rómában*) című munkáira, valamint a következő, akár történeti ismertetéseiben, akár bibliográfiai adataiban legjobbnak tekinthető, összefoglaló jellegű tanulmánykötetre támaszkodtam: *Speculum mundi. Roma centro internazionale di ricerche umanistiche*, a c. di PAOLO VIAN, Roma 1992. – Az egyéb – bőséges és újabb – irodalomból, irodalomról a jelen állapotok tömör ismertetése nyújt majd ízelítőt a 7. fejezetben.

⁶² *L'École Française de Rome*. Székhelye a *Palazzo Farnese*-ben található. 1875-től, még IX. Piustól kapott engedély alapján kezdik meg IX. Gergelytől (1227–1241) a XIII. századi pápák regisztrumainak (1. kötet 1884-ben, a *Monumentával* egy időben), illetve 1899-től az avignoni pápák francia vonatkozásainak, majd XXII. János (1316–1334) és XII. Benedek (1334–1342) teljes anyagának publikálását. (Könyvészet: VÁRI, *Történeti intézetek*, 29–30.) Tagjai – akik rendszerint több évet tölthetnek Rómában – munkáinak közzétételére szolgáló saját sorozata: *La bibliothèque des Écoles de Rome et d'Athènes*, amelynek 1877-től az 1910-es évek elejéig 105 kötete jelent meg. Válogatott bibliográfia, ismertetés: VÁRI, *Történeti intézetek*, 28–29; CHARLES PIETRI–PHILIPPE BOUTRY–F. CHARLES UGINET, *La Scuola Francese di Roma*, *Speculum mundi*, 215–237, 233–237.

⁶³ *Römisches Institut der Görres-Gesellschaft*. Saját épülete nincs, a régi német egyházi intézmények (*Santa Maria dell'Anima*, *Campo Santo Teutonico*) infrastruktúráját használta (és használja). Kiadványai: *Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte* (QF). Alapvetően az 1585–1604 (valójában 1585–1590) közötti nunciusi jelentéseket közli, de több középkori kötet is megjelent (annáták, kollektóriák anyaga). Az 1892-ben kiadott első kötet még átfedésben van a poroszok kiadványával. Továbbá 1910-ben indult el a *Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316–1378*. Még fontosabb az 1887-től megjelenő *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte* című periodika, amelynek 1893-tól *Supplementheft* néven monográfia-sorozata is van. A kezdeti időszak könyvészetével: VÁRI, *Történeti intézetek*, 33–36; valamint ERWIN GATZ, *L'Istituto Romano della Società Görres*, *Speculum mundi*, 470–486.

⁶⁴ *Königlich Preussisches Historisches Institut*. Ténylegesen 1889-ben kezdte meg működését a *Capitoliumon*, majd három éves kitérővel 1895-től sokáig a *Palazzo Giustiniani*-ban talált magának székhelyet. Kiadványai: *Nuntiaturreicherte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken* (NB). *Abteilung I: 1533–1559. Abteilung III: 1572–1585. Abteilung IV: 17. Jahrhundert* (az 1605 utáni évekre) (vö. *Függelék*, III, n. 19 jegyzeteinél). *Repertorium Germanicum*, 1897-től, de az 1910-es évek elejéig még csak egy kötet jelent meg (vö. *Függelék*, III, n. 8 jegyzeteinél). REINHARD ELZE, *L'Istituto Storico Germanico di Roma*, *Speculum mundi*, 182–211; magyarul újabban: ARNOLD ESCH, *A római Porosz Történeti Intézet 1888–1936*, *MEV* 7 (1995) 3–4, 179–184 (ford. SOMORJAI ÁDÁM).

⁶⁵ *K. u. K. Österreichisches Historisches Institut [Istituto Austriaco di Studi Storici]*. Gyakorlatilag 1890-től létezett, méghozzá egy bérházban. Pár darab, például a Trienti Zsinat történetével foglalkozó és 1897-től megjelenő tematikus munka mellett kiadványsorozata 1901-től: *Nuntiaturreicherte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken* (NB). *Abteilung II: 1560–1572*. A Theodor Sickel utáni igazgató, Ludwig von Pastor 1899-től több kötetben megjelenő grandiózus munkája, a *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* ugyancsak az intézményhez köthető. VÁRI, *Történeti intézetek*, 5–16; KARL RUDOLF, *L'Istituto Storico Austriaco*, *Speculum mundi*, 348–389.

Az ösztönző példák mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a személyes motívációt sem, amelyről Fraknói ekképpen vall: „boldognak érzem magamat, hogy nemcsak irodalmi műveimmel, hanem egy bizonyára tartósabb hatású alkotással is éleszthetem a kegyeletet nemzeti történetünk emlékei, hagyományai és tanulságai iránt, melyeket elhanyagolva – hogy dicsőült barátunk és mesterünk Ipolyi Arnold nemes szavaival éljek – «üresebb lesz a múlt, sivárabb a jelen, kétesebb a jövő»”.⁶⁶

1889-től kezdődően, miután akadémiai főtitkári megbízatását a másodelnökire cserélte, Fraknói mind hosszabb időt töltött Rómában, majd az utóbbi tiszte lejártát követően, 1891 őszén állandó tartózkodásra odaköltözött. Intézetalapítási tervéhez idehaza ezúttal már semmilyen komolyabb támogatást nem kapott. (Nyitott kérdés marad, hogy a régi szisztéma megújításához ezzel szemben kapott volna-e, netán a kezdeti lelkesedés már végleg kialudt?) A római ingatlanáraknak a telekspekulációk nyomán bekövetkezett átmeneti lezuhanása mindenesetre lehetővé tette számára, hogy álmát saját jövedelmeiből váltsa valóra.

Kezdeti elképzelése szerint a magyar történeti intézet a Vatikánhoz közel fekvő *Gianicolo (Ianiculus)* dombon, a Corsini-villa területén épült volna fel. A kiszemelt telekről azonban a városrendezési tervek ismeretében le kellett mondania. Választása végül a Vatikántól jóval távolabb fekvő, de csendes egykori *Villa Patrizzi* parkjára esett. A terveket pár hét alatt elkészíttette. A szolid eleganciát árasztó épület a *Piazzale del Policlínico*n, a *Porta Pia* közelében 1894-re már készen állott. A földszinten kapott elhelyezést az alapító, illetve a majdani igazgató lakása, valamint egyéb helyiségek, az emeleten pedig a könyvtárterem és öt kutatói szoba.⁶⁷ Ezek Fraknói szándékai szerint térítés nélkül várták itthoni működése főbb színterei: az Esztergomi Főegyházmegye, a Vári Egyházmegye, a MTA, a Szent István Társulat és a Nemzeti Múzeum⁶⁸ által küldendő „magyar történetbúvárok, de egyszersmind az egyetemes történelem, a régiségtudomány és a művészettörténet magyar munkásai”-t.

A rövid idő alatt tudományos és kulturális központtá fejlődő Római Magyar Történeti Intézet tevékenységének középpontjában magától értetődően továbbra is a pápai levéltárak feltárása állott. Tekintettel arra, hogy a németek egymás között felosztották és megkezdték a császárokhöz és egyben a magyar királyokhoz akkreditált nunciosok 16–17. századi anyagának módszeres közzétételét, a franciák pedig a 13. századi pápai regisztrumok teljes körű kiadását, Fraknói a magyar kutatások súlypontját a 14–15. századra helyezte.⁶⁹ Az Intézet kutatói nekiláttak a különféle vatikáni sorozatok, illetve egyéb – elsősorban római – lelőhelyek lehetőleg rendszeres átvizsgálásának.

⁶⁶ Századok 26 (1892) 185–186. Pályája méltatói méltán helyezik életműve középpontjába intézetalapítását. Így például Csánki Dezső, *Fraknói Vilmos*, LK 2 (1924) 208–211, 211.

⁶⁷ Építésének, majd további sorsának feldolgozása: Csorba László, *A Fraknói-villa. A Magyar Köztársaság Szentszékek melletti nagykövetségének székhelye*, Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata (1920–2000) (szerk. Zombori István), Budapest 2001, 113–135.

⁶⁸ Vö. Somkuti Gabriella, *Fraknói Vilmos a Széchenyi Könyvtár élén*, A Könyvtáros 40 (1991) 481–487.

⁶⁹ Századok 26 (1892) 411–415, 415. Vö. Hodinka, *A római levéltárak*, 75.

Szorgoskodásuknak hála, az Intézet hamarosan egy új *Monumenta*-sorozattal jelentkezhetett. A gyökeres újítás lényege abban foglalható össze, hogy az iratok kiválasztásának szempontját már nem valamely történeti tematika (például Mátyás király levelei), vagy a lelőhely (például a Szentlélek Társulat anyakönyvei), vagy akár az adott forrás(csoport) különleges és terjedelmes volta (miként IX. Bonifác [1389–1404] bullái esetében) határozta meg. Ezúttal már egy-egy magyarországi egyházmegye történetére vonatkozó, lehetőség szerint szinte az összes fellelhető – Rómában megmaradt avagy pápai provenienciájú – forrást igyekeztek időrendbe osztva közreadni. A változtatás több szempontból is indokolt volt. Összhangban állt a 14–15. századi vatikáni anyag jellegével, hiszen a különféle bulla-, bréve- és kérvényregisztrumok egyes tételeit túlnyomó többségükben a *diocesis*ek nevei jelölték. A sorozatok átnézése után az iratok egyházmegyénkénti összeválogatása és kiadása egzakt, végső soron a fontosabb forrásanyag teljes körű publikására alkalmas módszer volt. Az egyes kötetek továbbá színesebb, olykor ügyiratszerűen összeálló adatokkal szolgáltak. Nem utolsósorban pedig a korábbi kedvező tapasztalatok fényében remélni lehetett, hogy a kiadás finanszírozását az adott egyházmegye főpáστοra és káptalanja magára vállalja, ami a korábbi kisösszegű felajánlások helyett nemcsak biztosabb, de jóval egyszerűbb megoldást is jelentett.

Voltaképpen inkább tudatos, mintsem kényszer szülte koncepcióváltásról beszélhetünk. Magyarán Fraknoi az intézményesülés mellett újabb, más típusú kiadványsorozatban látta a vatikáni magyar kutatások folytatásának – közelebbi – jövőjét. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az, hogy a *Monumenta Vaticana* pénzalapjában említésre méltó összeg maradt meg,⁷⁰ a 14. század magyar szupplikációinak szövegközlése a már régóta nyomdaeredeti készütségű kézirat ellenére mégsem látott napvilágot.⁷¹ A bennük foglalt kérvényeket ugyanis szintén egyházmegyék szerinti bontásban tervezhették közölni. Egy másik *Monumenta* elindítása persze nem jelenti azt, hogy a *Monumenta Vaticana* szakmai koncepciója végleg idejét múlta volna. Valójában arról volt szó, hogy az Intézet által előnyben részesített korszak forrásaihoz jobban illett egy új szerkezetű *series*. Ami, szögezzük le, ugyanakkor messze nem volt alkalmas az újabb kori anyagok közzétételére.

Bizonyítékként azt hozhatjuk fel, hogy majd két évtized szünet után Fraknoi támogatásával és a Bizottság jóváhagyásával Veress Endre 16. század végi anyaga ismét a régi sorozatban látott nyomdafestéket. (MVH II3: *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből [1592–1600]*. A Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság megbízásából a vatikáni s egyéb külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja VERESS ENDRE, Budapest 1909 [XXXVI + 488 p.] [F(RAKNOI)

⁷⁰ Még 1912-ben, azaz Veress munkájának megjelenése után is 13 000 korona várt felhasználásra. OSZKK Fol. Hung. 1749, fol. 27skk és 82skk. Többen a pénzalap kimerülésének tulajdonítják a *Monumenta Vaticana* megszűntét. Így tesz például Döry Ferenc (LK 10 [1932] 141) és Tóth László is (Századok 68 [1934] 426). Koncepcióváltásra egyedül Pásztor Lajos gyanakszik, aki később kifejezetten utalt is egy nagyobb összeg meglétére. (*A vatikáni levéltár*, 118–120; PÁSZTOR, *Vilmos Fraknoi e i Monumenta Vaticana*, 59.)

⁷¹ Lásd még alább, különösen *Függelék*, I, n. 11.

V(ILMOS) *Bevezetésével*, v–xx.) Továbbá a tudós püspök 1902-ben – kétségkívül intézete kezdődő válságával egy időben – nem mondja lezártnak a sorozatot, sőt folytatásának szükségességére utal, hangsúlyozva, hogy „tetemes másolat-készlet vár még kiadásra” benne.⁷²

A gyakorlatban az Intézet mellett az új koncepció is kiválóan működött. Mivel Veszprém főpásztora, báró Hornig Károly püspök – 1912-től bíboros – magára vállalta a kiadás költségeit, a középkorban az egyik legnagyobb területű egyházmegye római forrásainak első kötete már 1896-ban, a millennium évében megjelenhetett. A *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis* összesen négy vastkos, a *Monumenta Vaticana*hoz hasonlóan rendkívül díszes tipográfiával elkészített kötetének bevezetései ugyancsak kétnyelvűek voltak, történeti értéküket tekintve pedig – az anyag sokoldalúsága folytán – a korábbiakét talán még meg is haladták.

A veszprémi püspökség római oklevéltára. Báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. I. kötet: 1103–1276, Budapest 1896 (CLX + 410 p.) (FRANKÓI VILMOS Bevezetésével, LXIX–CLX) – II. kötet: 1276–1415, Budapest 1899 (CII + 468 p.) (FRANKÓI VILMOS Bevezetésével, XXXIX–CII) – III. kötet: 1416–1492, Budapest 1902 (CXXVI + 394 p.) (LUKCSICS JÓZSEF Bevezetésével, LXV–CXXVI) – A veszprémi püspökség római oklevéltára. Báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából közrebocsátja LUKCSICS JÓZSEF dr. IV. kötet: 1492–1526. Pótlékkal az I–III. kötethez, Budapest 1907 (CXII + 564 p.) (Bevezetés LXIX–CXII [I: A veszprémi püspökök 1492–1526. II: A veszprémi püspökök okmányok alapján kijavított névsora. III: Az oklevéltár befejezése]).⁷³

A kortárs tudományos közvélemény a vatikáni kutatások megindulásához hasonló érdeklődéssel követte nyomon a Római Magyar Történeti Intézet megalapítását, majd pedig kiadványsorozatának újabb és újabb köteteit. A *Századok* például többször beszámolt a fontosabb eseményekről, és azokat a magyar történettudománynak a német, a francia és az osztrák mellé való felzárkózásaként magasztalta.⁷⁴ Közölte, ismertette Fraknóinak elképzeléseiről, illetve az épület elkészültéről a Magyar Történelmi Társulathoz és a MTA-hoz intézett leveleit,⁷⁵ s jó előre hírt adott a *Monumenta Romana* első kötetéről.⁷⁶ Az összes munka kivétel nélkül megleghangú

⁷² FRANKÓI VILMOS, *Avatikáni levéltár és a római magyar történeti intézet*, A katolikus Magyarország 1001–1901. A magyarok megtérésének és a magyar királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából I–II (szerk. Kiss János–Sziklay János), Budapest 1902, 425–429. Tóth László nekrológiájában a *Monumenta Vaticana* huszonöt évéről ír, és arról, hogy a Fraknói-intézet e sorozat folytatása érdekében dolgozott. TÓTH LÁSZLÓ, *Fraknói Vilmos (1843–1924)*, MKSz 1924, 98–105, 100.

⁷³ Lukcsics utószava szerint Fraknói kezdetben szerkesztője, majd irányítója a munkálatoknak (IV, cxii). Vagyis az I–II. kötet Fraknói, a III–IV. Lukcsics neve alatt idézendő.

⁷⁴ *Századok* 28 (1894) 670. 850–851. 861. Utóbbi helyen a folyóirat szerkesztősége aggodalmának ad hangot, hogy az alapítónak és a Hornig püspök által Rómába küldött Pally Miklós veszprémi egyházmegyes papnak átmenetileg ki kellett költöznie az épületből, mert annak falai még nem száradtak ki teljesen.

⁷⁵ A Szilágyi Sándorhoz 1892. február 14-én írt levél: *Századok* 26 (1892) 185–186. Fraknói 1894. október 4-ei levelét műve elkészültéről az Akadémia 1894. október 8-ai ülésén olvasták fel. *Századok* 28 (1894) 763–768. Az „intézet szervezetének megállapításához” a tudós testület közreműködését kérő levelet október 11-én a II. osztályhoz tették át. S.k. eredetije: MTAKK RAL 1894/116 (pótlás).

⁷⁶ *Századok* 29 (1895) 291.

kritikai fogadtatásban részesült. A bőséges ismertetések sorából⁷⁷ kitűnnek Áldásy Antal bírálatai, amelyek a méltatáson túl arra a tényre is ráirányították a figyelmet, hogy a rómaiak mellett a csekély számú hazai forrás is felhasználásra került, illetve hogy a kötetekben először látnak nyomdafestéket Magyarországról a pápákhoz intézett szupplikációk – köztük azok is, amelyek a *Monumenta Vaticana* számára már sajtó alá voltak készítve, fűzhetjük hozzá.⁷⁸

* * *

Ha röviden meg szeretnénk vonni a római magyar kutatások fénykorának, vagyis a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Fraknoi-intézet mintegy huszonhárom esztendő felüli tudományos működésének a mérlegét, arra a következtetésre juthatunk, hogy az összkép még a két sorozat alapján kialakíthatónál is kedvezőbb. E megállapításra az Örök Városban megforduló magyar kutatók összehangolt működésének és egyéb vonatkozó publikációinak közelebbi szemrevételezése bátorít bennünket.

Első helyen magától értetődően mindkét vállalat lelkének, az 1892-től az arbei választott püspöki címet birtokló Fraknoi Vilmosnak teljességgel a vatikáni forrásokból merítő, illetve azokat részben felhasználó, idehaza és külföldön megjelent számtalan közleménye⁷⁹ és könyve⁸⁰ áll. Sorukból mindmáig messze kiemelkedik

⁷⁷ Az első kötetről: KSz 10 (1896) 857–863; MS 10 (1896) 686–690. A második kötetről: MS 13 (1899) 871–872; KSz 14 (1900) 82–85 (Karácsonyi János, aki kritika gyanánt egy téves monostor-azonosítást említ meg csupán). A negyedik kötetről: KSz 22 (1908) 594–595. Lásd még a következő jegyzetet.

⁷⁸ Amelyekből akkoriban mindössze 99 db XIV. századi kötet volt ismert. Áldásy módszertanilag indokoltan tartotta továbbá a csupán formulákat tartalmazó oklevélhelyek elhagyását, illetve a harmadik kötet esetében a kisebb szerkezeti változtatásokat és a jelzetek megadásakor az időközbeni levéltári rendezések figyelembevételét. Recenziója az első két kötetről: Századok 33 (1899) 920–924. Vö. még *uo.* 756. A harmadik kötetről: Századok 37 (1903) 852–853.

⁷⁹ A már idézettek mellett többek között: *Egy magyar jezsuita a XVI. században*, KSz 1 (1887) 385–433; *Az új vatikáni könyvtár*, MKSz [ú.f.] 1 (1892–1893) 235–240 (rövid áttekintés a kéziratok anyagáról is); *A Szent István-tól Rómában alapított magyar zarándokház*, KSz 7 (1893) 168–195; *Zrínyi Miklós pályájának vége (Közlemények a vatikáni levéltárból)*, Történelmi Tár (TT) 1894, 577–595 (nunciusi jelentések, brévék, államtitkársági levelek [Principi] közlésével); *Adalék a vatikáni levéltárból a Corvina történetéhez*, MKSz 2 (1894) 94 (bécsi nunciusi jelentés 1666-ból); *Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára*, MKSz 5 (1897) 1–23 (*Acta camerali*ából, számos római könyvtár anyagából, így a Barberiniből stb.); *I. Lipót császár és Marco d'Aviano kapuczinus atya levelezése 1680–1699*, KSz 2 (1898) 534–543; *Mátyás király magyar diplomatái*, Századok 32 (1898) [6 közlemény]; 33 (1899) [5 közlemény] (számos szupplikáció, lateráni regisztrum-adat); *János király és a római Szent-széke*, Századok 36 (1902) 697–715. 794–911; *Egy jezsuita-diplomata bazánkban 1583–1584*, KSz 16 (1902) 585–607. 685–811; *Ifjabb Vitéz János pontificaléja a vatikáni könyvtárban*, Róma 1903 (ism. MKSz 11 [1903] 179–180); stb.

⁸⁰ Például: *Magyarország és a cambray-i liga 1509–1511*, Budapest 1883; *XI. Ince pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. A vatikáni levéltár diplomáciai irományai alapján*, Budapest 1886; [WILHELM FRAKNÓI], *Ungarn vor der Schlacht bei Mohács (1524–1526)*. *Auf Grund der päpstlichen Nuntiativberichte*, Budapest 1886; *Várad felszabadítása és XII. Ince pápa*, Róma 1892; [WILHELM FRAKNÓI], *Papst Innozenz XI. und Ungarns Befreiung von der Türkenherrschaft*, Freiburg im Breisgau 1902 (olaszul Firenzében látott napvilágot); stb. Lásd még: *Fraknoi Vilmos negyedik-százados irodalmi munkássága 1861–1885*, Budapest 1886.

két hatalmas szintézise: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig* (Budapest 1895)⁸¹ és a *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel I–III* (Budapest 1901–1903). Miként a kortársak is aláhúzták, hasonló jellegű összegzéseknek a nemzetközi historiográfiában sem nagyon akadt párja.⁸² Utóbbi monográfiájában Fraknói mindemellett nemcsak az addigi vatikáni magyar kutatások tudományos kvintesszenciáját szűrte le, hanem az első kötet előszavában és függelékében⁸³ röviden számba vette a szentszéki–magyar kapcsolatok, illetve az egyes vatikáni fondok feltárásában elért eredményeket,⁸⁴ majd név szerint megemlékezett munkatársairól, illetve az irányítása alatt dolgozó kutatókról.⁸⁵ A rangos – és a fontosabb publikációkkal jegyzetekben kiegészített⁸⁶ – névsor a következő:

a) a Monumenta Vaticana-Bizottság megbízásából és támogatásával:

1. Ábel Jenő egyetemi tanár, Budapestről⁸⁷
2. Balics Lajos hittanár, Győrből⁸⁸
3. Bunyitay Vince püspöki könyvtáros, Nagyváradról⁸⁹
4. Czaich Gilbert római magyar gyóntató⁹⁰

⁸¹ A monográfia fontosabb, túlnyomórészt vatikáni provenienciájú forrásai négy évvel később külön jelentek meg: *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez*, Budapest 1899.

⁸² MS 9 (1895) 768–776 (Horváth Ferenc); KSz 9 (1895) 852–855 (Városey Gyula); Századok 33 (1899) 628–640 (Vécsey Tamás) – KSz 16 (1902) 373–374 és 17 (1903) 891–895; MS 17 (1903) 547–548. (Az első kötet néhány állításával, például a konstanzi zsinat kapcsán Városey Gyula vitatta Fraknói meglátásainak helyességét: KSz 15 [1901] 460–464.)

⁸³ *Magyarország és a római Szentszék*, I, v–xi és 341–356 [*A vatikáni levéltár*].

⁸⁴ Lásd még az 5. és 7. fejezetben elmondandókat is.

⁸⁵ FRAKNÓI, *A vatikáni levéltár*, 354–355. Itt 1882 és 1890 közötti időkor szerepel, ami nyilvánvaló elírás az 1882–1900 helyett.

⁸⁶ Néhány említésre méltó kivétellel a két *Monumenta*-sorozaton kívüli és kifejezetten római (itáliai) forrásokon alapuló munkák, illetve, amennyiben megállapítható volt, a gyakorlati kutatási tevékenység kerül felsorolásra, mindkét esetben a teljesség igénye nélkül. Az alkalmanként megadott tisztségek a kutatások folytatása idejéről valók.

⁸⁷ „Dr. Ábel Jenő derék fiatal philologusunk, ki tíz hónap óta Olaszország nevezetesebb könyvtáraiban buvárkodott, legutoljára a Vatikánban dolgozott, hol több nagybecsű görög codexet collationalt s Magyarország renaissance-kori irodalmához gyűjtött érdekes adatokat.” Vö. MTAKK Tört. 2° 282/IX, fol. 116. Korvina-kutatásai mellett Karácsonyi Jánossal IV. Jenő (1431–1447) szupplikációiból gyűjtött, valamivel 1889 előtt (korábban pedig talán V. Mártonéit [1417–1431] is). DÉCSÉNYI GYULA, *Olaszországi történelmi kutatások*, Századok 26 (1892) 467–475 és 550–559, 550. Hagyaték-töredéke: *Függelék*, I, n. III.

⁸⁸ Római tartózkodása nagyban inspirálhatta Árpád-kori egyháztörténetének megírásában.

⁸⁹ 1887 őszétől 1888 tavaszáig volt Rómában. Lásd a MVH vonatkozó kötetét (főként xvii és xxviii).

⁹⁰ Fraknói felhívására a lateráni bullaregisztrumokban ott kezdte meg munkáját, ahol Érdújrhelyi abahagyta (lásd alább), és 1467-től 1497-ig kigyűjtötte, valamint regeszták formájában közölte az összes hazai vonatkozású iratot. CZAICH Á. GILBERT, *Regesták a római Dataria-levéltárnak Magyarországra vo-*

5. Fejérpataky László nemzeti múzeumi segédőr, Budapestről⁹¹
6. Karácsonyi János hittanár, Nagyváradról⁹²
7. Kollányi Ferenc segédlelkész, Esztergomból⁹³
8. Merényi Lajos hercegi levéltáros, Kismartonból⁹⁴
9. Pesty Frigyes akadémikus, Budapestről⁹⁵
10. (Décsényi)-Schönherr Gyula, nemzeti múzeumi őrsegéd, Budapestről⁹⁶

natkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből, TT 1899, 1–17; *Regesták VII. Imre [!] pápa korából 1484–1492*, TT 1902, 511–527; *Regesták VI. Sándor pápa korából*, TT 1904, 161–181. (Utóbbi bár első közlemény, a második rész iratai az 1498–1503-as évközből tudtommal már nem jelentek meg.) – Ha Fraknói besorolása nem téves, akkor a római magyar gyóntató kutatásai bizonyítékkal szolgálnak arra, hogy a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság az 1890-es évek végén is adott támogatást vatikáni kutatásokra. Czaich egyébként szabad idejében ettől függetlenül is sokszor megfordult a vatikáni levéltárban, amit Fraknói egy helyütt olyanmíra méltat, hogy egyenesen elődjéhez, Cseleshez hasonlítja a derék páteret. (*A római magyar gyóntatók*, 394.)

⁹¹ Lásd a MVH vonatkozó kötetét. Többek között 1885 őszén töltött két hónapot az Örök Városban. Római kutatásai alapján írt tanulmánya: *Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században*, Századok 21 (1887) 493–517, 589–609. Levéltári ismertetése (*A pápai levéltárak*) már többször szerepelt. Döntéshozó akadémikusként az 1910-es években ismét szerepet játszik majd a római magyar kutatások történetében.

⁹² Ábel Jenővel IV. Jenő szupplikációi magyar vonatkozásait gyűjtötte 1889 előtt (korábban pedig talán V. Mártonéit is). DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 550.

⁹³ KOLLÁNYI FERENC, *A vatikáni levéltár*, MS 7 (1893) 362–370 (vö. [Uő], *Római levelek*, Esztergom 1893). 1893 tavaszán négy hónapot volt Rómában. Ő is IV. Jenő *supplicatio*it másolta (néhányat leír közülük: 364–366); illetve még az állami levéltár *Annata*-sorozatában keresett adatokat 1471–1560 között. Jelentése római működéséről Vaszary Kolozs hercegprímásnak: PL AE Vaszary Kolozs prímás, Cat. 9, n. 4551/1892 (!). Lásd még második útját, illetve a későbbiekben akadémiai bizottsági szereplését.

⁹⁴ 1889-ben a VII. Incéhez (1404–1406) intézett szupplikációkból az összes magyar kérvényt lemásolta. DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 550.

⁹⁵ A pápai tizedszedők jegyzékeinek kiadásában működött közre. PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 152–153, 42. j. Minden valószínűség szerint részt vehetett Ortway topográfiájának előkészítésében, bár neve a kötetekben nincs feltüntetve.

⁹⁶ 1889 végén a MVH II/6 kötete (Mátyás levelei) számára gyűjtött kiegészítő anyagot Vencében és Firenzében, majd átnézte a Vatikán Mátyás-kori szupplikációit, illetve folytatta Ábel és Karácsonyi munkáját IV. Jenő kérvényeivel. „Amiket kutatásaim folyamán a Vatikáni Magyar Oklevéltár számára lemásoltam, részint már értékesítették a Mátyás király levelezéseit tartalmazó kötetben, részint a későbbi kötetekben fognak felhasználni. Magam részére tett jegyzeteimről e sorok nyújtsanak némi tájékoztatást...” – írja és hoz néhány fontosabb adalékot IV. Jenő és V. Márton bullái, brévéi közül, valamint kötetek szerinti, használható áttekintést nyújt 1486-ig mindarról, amit lemásolt és feljegyzett. DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 467–475 és 550–559. – A pápai *maggiordomo* által kiállított Sixtus kápolnai belépői tanúsága szerint 1889 augusztustól 1890 januárig időzött Rómában. MTAKK Tört. 2° 282/VIII, fol. 195–201.

b) a MTA megbízásából, a Forster-ösztöndíjjal:⁹⁷

1. Beke Antal kanonok, Gyulafehérvárról⁹⁸
2. Hodinka Antal cs. és kir. udvari könyvtáros, Bécsből⁹⁹
3. Kollányi Ferenc nemzeti múzeumi könyvtárőr, Budapestről¹⁰⁰

⁹⁷ Báró Forster Gyula a MTA-nál Scitovszky János hercegprímásról elnevezett egyháztörténeti alapítványa egy-egy ösztöndíjas számára hat havi római tartózkodást tett lehetővé. Lásd például HODINKA, *A római levéltárak*, 76.

⁹⁸ BEKE ANTAL, *Római emlékek a magyar egyház XV-ik századi történetéből*, TT 1900, 1–15. 1898 októberétől 1899 júniusáig időzött a pápák városában. Kutatása, majd azokat összegző közleménye két részre oszlik. Egyfelől az erdélyi egyházmegyére vonatkozó kivonatokat tartalmaz V. Márton pápától egészen VI. Sándorig (1417–1492). (A levéltár másolóival készített teljes szövegátiratokat átadta a „Monumenta Vaticana Okmánytár szerkesztőségének felhasználás végett”. Másfelől VIII. Ince pápa szupplikációinak 120 kötetből gyűjtötte az összes magyar kérvényt. Benyomásai felettébb kedvezőek voltak: „Olyan gazdag levéltár, mint a vatikáni, nincsen. Oly szíves, oly pontos, oly értelmes kiszolgálás sincs, aki ezekről tájékozható nincs, tegyen próbát. Meg fog győződni, hogy vatikáni levéltár csak egy van a világon” – lelkesedett. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. iv.

⁹⁹ Dr. Hodinka Antal jelentése, Akadémiai Értesítő (AÉ) 7 (1896) 497–499. A rutének uniójára gyűjtött anyagot 1895 második felében. Átnézte a Vatikánban a *Fondo Clemente XII (Fondo Albani)* köteteit, és az államtitkárság *Germania* állagának diplomáciai levelezését a fontosabb évekre, utóbbit csekély eredménnyel. Fő anyaga a Hitterjesztési Kongregáció – akkor átmenetileg, s mint látni fogjuk, korántsem utoljára megközelíthetetlen – levéltára rejtette, ahonnan végül 200 iratot Fraknoi közbenjárása nyomán lemásoltathatott az 1641–1735-ös évkörből. Az Intézet munkájába a vatikáni levéltárról készített – már idézett – leírással kapcsolódott be. Alapvetően római kutatásaiból merít *Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből* (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből 17/3, Budapest 1898) című műve; illetve ide kapcsolható még: *Hazai vonatkozású kéziratok az olasz könyv- és levéltárakban*, MKsz 14 (1889) 35–83 (V. Makusev repertóriumából a magyar anyag kivonatolása). Egyéb idevágó munkáiról a következő fejezetben esik szó. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. v.

¹⁰⁰ KOLLÁNYI FERENC, *Regesták a római és parmai levéltárakból*, TT 1905, 311–376. Az 1897. év első felét töltötte Olaszországban. Főként a Mohács utáni évtizedek anyagával foglalkozott. Először az államtitkárság *Principi* fondjának 25 kötetét nézte át, noha, mint írja, a fontosabb okleveleket a MTA Történettudományi Bizottsága már évekkor korábban lemásoltatta. Majd átvizsgálta VII. Kelemen (1523–1534) bullaregesztáit (*Registri Vaticani*, 1317skk kötetek), de 28 kötetből mindössze kettőben talált (vol. 1320 és 1343) magyar vonatkozást, majd megnézte III. Gyula pápa (1550–1555) idejéből az 1744–1748. köteteket. Itt sem talált semmit és a *supplicatiókban* sem, amelyeket szintén III. Gyula és IV. Pius (1559–1565) első éveiből forgatott át. Ismerteti továbbá a *Minutae Brevium* (Armarium XL. XLI és XLII) és néhány egyéb állagot, valamint a Barberini és Corsini könyvtárat, emellett a húsvéti szünet alatt Pármában átvizsgálta *Carteggio Farnesianót*. Utóbbit az 1530–1552 évkörből tanulmányozta, a későbbi évekből ezúttal sem talált semmit. „Mindarról amit ez alkalommal a római és parmai levéltárakban összegyűjtöttem, a következő regestákban adok számot” – írta (311–313.), mivel egy tervezett munkája megírásáról le kellett mondania. Gyűjtése eredményeként tehát 1524–1597-ből jórészt az említett helyekről számos, helyenként ügyiratszerűen összeálló magyar nyelvű regesztát közöl. – Egyúttal még a szabadságoló miszter megbízásából tanulmányozta még az olasz könyvtárügyet: *Az olasz állami könyvtárak*, Budapest 1898 (31 p., klny. MKsz). Talán az ő nevéhez köthető még: *Az olasz könyvtárak 1885. évi pragmatikája*, MKsz 15 (1890) 191–218 (fordítás németből).

4. (Décsényi)-Schönherr Gyula nemzeti múzeumi levéltáros, Budapestről¹⁰¹

5. Tóth Szabó Pál premontrei főgimnáziumi tanár, Kassáról¹⁰²

6. Veress Endre főgimnáziumi tanár, Kolozsvárról¹⁰³

c) A Szent István Társulat megbízásából

1. Érdújhelyi Menyhért plébános, Kiskőrösről¹⁰⁴

d) báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából

¹⁰¹ Második, immár intézetbeli működéséről nincsen könyvészeti adatom. Kérélmre, hogy a vatikáni könyvtárban kutathasson 1899. február 27-én kelt. MTAKK Tört. 2° 282/VIII, fol. 204. E kutatásaira lásd a *Függelék*, I, n. III. A 20. század elején, a római történetészkongresszuson ismét megfordult az Örök Városban, s ekkor a Casanate könyvtárban is tájékozódott. SCHÖNHERR GYULA, *A római Casanate-könyvtár Korvin-kódexe*, MKsz 12 (1904) 435–469. Leírása során említi, hogy a gyűjtemény a magyarok egyik kedvenc kutatási célpontja, ám katalógusai igen hiányosak, ezért „mindig lehet benne valamit találni...” (436–437).

¹⁰² TÓTH SZABÓ PÁL, *Jelentés vatikáni kutatásaimról*, AÉ 13 (1902) 177–186. Ő 1901 első felében Fraknói irányításával VI. Sándor pápa szupplikációit vizsgálta, 1500 végéig bezárólag összesen 130 kötetet (vol. 982–1111). Emellett a *Registri Vaticaniból* VIII. Ince korának veszprémi regisztrumait gyűjtötte, melyek kapcsán felhívja a figyelmet arra, hogy Theiner közlései mindkét pápa időszakából mennyire töredékesek. (VI. Sándor 120 kötetéből mindössze 12-t adott ki.) Végül Martinuzzi Frater György meggyilkolásával kapcsolatosan átolvasta a bécsi nuncius 1551–1554 között kelt jelentéseit. „Annyira magyar vonatkozásúak e jelentések, hogy úgy amint vannak, összesen és egyenként kiadhatók volnának...” – állapítja meg, s miután a szupplikációkból kiszemezgetett 600 promóciónak egyházmegyék szerint való ismertetését más alkalomra halasztja (178), behatóan értekezik a kérvények tartalmáról, forrásértékéről. Ugyanezt teszi még bővebben, rengeteg adattal és (akkori) pontos jelzetekkel a következő dolgozatában: *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál*, Századok 37 (1903) 1–15, 151–159, 217–239, 327–344. Szép számmal használt fel kérvényeket még *Szatmári György primás (1457–1524)* (Magyar Történeti Életrajzok), Budapest 1906 című művében is (például 56. 60–61).

¹⁰³ 1901 januárjától volt az Intézet tagja. VERESS ENDRE, *A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai*, MKsz 14 (1906) 109–130, 211–231, 109; DHI III, v. Lásd még a MVH vonatkozó kötetét, egyéb művei hosszas soráról pedig a következő fejezetekben lesz szó. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. VI.

¹⁰⁴ 1896. február–június folyamán járt az Örök Városban. A Szent István Társulat megbízásából mint a Fraknói-intézet tagja a „magyarországi kath. egyházakat általában érdeklő történelmi adatokat” gyűjtött, másfelől Császa György kalocsai érsek megbízta a „kalocsai egyházmegyét közelebről érdeklő okiratok” feltárásával. Kettős feladata eredményeként közöl az 1419–1510-es évkörből, főként II. Pius (1458–1464) és II. Pál (1464–1471) pontifikátusa idejéről 185 magyar kivonatot a *Registri Lateranensiből*. (A kutatásait folytató Czaich A. Gilbert említi 1899. évi imént (a 90. jegyzetben) idézett közleménye elején, hogy Érdújhelyi Fraknói ajánlására II. Pius és II. Pál pápák „datariai regestáinak” átkutatását vállalta el, s II. Pius uralkodásának idejéből és II. Pál első két esztendejéből az összes lateráni regisztrumot átkutatta, ellenben a későbbi évekből már csak egyes köteteket dolgozhatott fel. Érdújhelyi mindemellett pár 16–17. századi adatot hoz a *Germania* és *Venezia* fondok nunciusi jelentéseiből, valamint 35 kivonatot a római állami levéltár különféle állagaiból, utóbbiakat a 15. század második feléből. Közleményét csekélyebb fontosságú források felsorolásával zárja. ÉRDÚJHELYI, *Kutatásaim a római levéltárakban*, 605–646.

1. Lukcsics József veszprémi egyházmegyes¹⁰⁵
 2. Pallay Miklós veszprémi egyházmegyes¹⁰⁶
- e) Fehér Ipoly pannonhalmi főapát megbízásából
1. Sörös Pongrác O.S.B., főgimnáziumi tanár¹⁰⁷
 2. Villányi Szaniszló O.S.B., bakonybéli apát¹⁰⁸

Az összesen tizenhét (Kollányi és Schönherr kétszer nyert ösztöndíjat) nevet tartalmazó névsor pótlásra, illetve kiegészítésre szorul. Hiszen bizonyíthatóan a Bizottságnak dolgozott például Óváry Lipót is,¹⁰⁹ az Intézet tagja volt még Zsák J. Adolf,¹¹⁰ valamint Turchány Tihamér.¹¹¹ Mellettük pedig többen saját költségükön, illetve egyéb dotációnak köszönhetően időzhettek az Örök Városban:

¹⁰⁵ Éveket tölt Rómában; miként láthattuk, ő szerkesztette a *Monumenta Romana Episcopatus Vespriemiensis* (MREV) második két kötetét. Emellett a kamarai állagokat kutatja, és adataiból rövid, de értékes összefoglalást ír. Lásd a következő fejezetet.

¹⁰⁶ A MREV előkészítésében vett részt. Századok 28 (1894) 861.

¹⁰⁷ A pannonhalmi rendtörténethez, illetve a vatikáni levéltár *Germania* és a *Fondo Borgese* sorozatából Forgách-életrajzához gyűjt adatokat. Céduláit beépítette *Forgách Ferencz a bíboros*, Századok 34 (1901) 577–608. 691–723. 774–818. című munkájába. A különnyomatként is közreadott mű bírálója dicsérőleg említi a vatikáni anyag használatát, ugyanakkor – tévesen – kritizálja az „esztergomi bíboros” kifejezés használatáért. Ami ha ma idegenül és kevésbé szabatosan is hangzik, a korszakban annyira bevett volt, hogy Forgách szinte kivétel nélkül mindig így írta alá leveleit. KSz 16 (1902) 875–876 (Zubriczky Aladár).

¹⁰⁸ Elsősorban a pannonhalmi rendtörténethez kutathatott.

¹⁰⁹ ÓVÁRY LIPÓT, *Jelentés olaszországi kutatásaimról*, Századok 18 (1884) 504–510. Miután Velencében ellenőrizte a Mircse-féle másolatokat és Bethlen-kori anyagot szedett össze, ismét Nápolyba utazott: „Nápolyi kutatásaim egyik tárgyát az ottani Farnese-levéltárban létező és III. Pál korabeli magyarországi nuntiusi jelentéseknek, lelkes főpapjaink által kiadott Monumenta Vaticana című nagyszabású mű számára való teljes összegyűjtése képezte; minthogy III. Pál pápa dipl. lev. című művemben azoknak csak kis része s ezek is nagyobbán csak kivonatilag vannak közölve. Ebbeli fáradozásom eredménye közel 400 darab nuntiusi jelentés s egyéb oklevél 1535-től 1545-ig...” (507–508). Hírt ad továbbá az Anjou-regesztárról és a Margit-legendáról. Végül Firenzében járt, ahol „VII. Kelemen korabeli mo-i nuntiusok jelentéseit s más magyar érdekű okleveleket kutattam a fönnemlített Monumenta Vaticana számára...” – írja. Végül tudatja, hogy több Burgio-jelentést és II. Lajostól, Szalkay érsektől származó levelet talált. – Lásd még a MVH köteteit és a *Függelék*, I, n. II vonatkozó részét.

¹¹⁰ ÓrOLA Fraknoi még nem emlékezhetett meg, hiszen vélhetően 1903–1905 körül járhatott Rómában. Lukcsicsnál viszont szerepel mint a szupplikációkkal (is) foglalkozó intézeti tag (MREV IV, cviii). Publikációja: *A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai*, MKsz 17 (1909) 244–251. 335–346. A teljesség igényét ugyan nélkülöző, ám hasznos repertórium párjaként elkészült a vatikáni könyvtár *Bibliotheca Palatina* gyűjteményének jegyzéke is. Ezt maga a szerző említi, ám pontosabb hivatkozás nélkül (346). Eddig sajnos nem találkoztam cikkével.

¹¹¹ Ugyancsak Lukcsics említi (MREV IV, cviii).

1. Áldásy Antal¹¹²
2. Pettkó Béla¹¹³
3. Müller György¹¹⁴
4. báró Rosner Ervin¹¹⁵
5. Kovács Gyula
6. Lánczy Gyula¹¹⁶

¹¹² ÁLDÁSY ANTAL, *Olaszországi történelmi kutatások*, MKsz 1 (1892–1893) 240–277. 1892/1893 telén járt Olaszországban, Róma mellett Bolognában is megfordult. Beszámolójában remek összefoglalást ad a pápákhoz intézett kérvények kifejlődéséről, formáiról, ügykezelésének módjáról (241–244). Ismereti a forrásokat VI. Kelemenől XIII. Benedekig (ellenpápa, 1394–1417) (244–248) és V. Márton korából: „E supplicatiokat átvizsgálva, a Magyarországra vonatkozókat kivonatoltam, egynéhányat pedig egész terjedelmében lemásoltam. E regesták a Monumenta Vaticana részére készülvén, azoknak tartalmára e helyt bővebben nem terjeszkedem ki. Egyes regestákat a TT 1894. évfolyamában fogok közölni az általam készített bulla kivonatokkal együtt. Itt csak összegezve tüntetem ki, hogy hány ily Magyarországra vonatkozó regesta van.” Évenkénti bontásban 1417–1431 között 142 kötetből mindössze 301 darabot említ, történeti értékük méltatása kíséretében (248–251). – A bullaregisztrumokat 1342–1362 között vizsgálta, ám a teljesség igénye nélkül. VI. Ince (1352–1362) irataival végzett (*Registra Vaticana*: 24 kötet [vol. 220–244.] = 79 db irat; *Registra Avinionensia*: 29 kötet = 139 db irat; + 13 „breve” kötet = 139 db irat). VI. Kelemen idejéből csupán 5 kötetet nézett át a *Reg. Vat.*-ből (86 db irat), a többire és a *Reg. Avin.* 66 kötetére már nem jutott ideje. Átvizsgálta még VI. Orbántól 3 kötetet a *Reg. Vat.*-ből, de csak 5 db magyar vonatkozású forrást talált. A Történelmi Tárban utóbbi kutatásai eredményeit valóban közölte: ÁLDÁSY ANTAL, *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, TT 1894, 15–28 és 1895, 58–89. 260–288. – Mindemellet az Erdélyi Országgyűlési Emlékek számára a *Germania* nunciusi jelentéseit szemrevételezte az 1625–1650-es évkörből. I. Rákóczy Györgyre kevés, Bethlenre több adatot talált, amelyeket a sorozat szerkesztőségének adott át. Megjegyzendő, hogy az *Instrumenta Miscellanea*-ből 1378–1385-ből mindössze egy, közvetett magyar adalékot talált. – Kutatásai harmadik területét a római magán- és nyilvános könyvtárak alkották (251–258). Anyagukról elég vázlatos, ám kétségkívül némi iránymutatással szolgáló áttekintést ad: 1. Barberini (251–253); 2. Borghese (253–255); 3. Angelica (255); 4. Casanatense (255–256); Chigi (256); 5. Corsini (256–257) 6. Vallicelliana (257–258). Befejezésül behatóbban tárgyalja a bolognai Marsigli-hagyatékot (258skk). A Borghese-gyűjteményben végzett kutatásai kisebb eredménye: ÁLDÁSY ANTAL, *Magyar tanuló Rómában*, MKsz 2 (1894) 94–95. Ránk maradt hagyatékára: *Függelék*, I, n. VIII.

¹¹³ Forráskiadása a Barberinik gyűjteményéből: PETTKÓ BÉLA, *Olasz emlékirat Bethlen Gábor megbuktatásáról*, Századok 24 (1890) 144–153. [vol. LVII. 81, fol. 14–21.]

¹¹⁴ Az Erdély történetére Rómában kutató brassói származású Müller György Ede Nagy Lajos (1342–1382) kora regisztrumsorozatainak átnézésében volt Fraknoi segítségére. Tanácsára XI. Gergely (1370–1378) iratait tárta fel. Fraknoi azt írja, hogy gondosan készített kivonatait Müller a Történelmi Tárból számára fogja felajánlani (*Nyomozások a pápai levéltárakban*, 4). Erre nem, hanem mindössze 47 darab, Erdéllyel kapcsolatos irat teljes szövegű közlésére került sor, más folyóiratban és minden különösebb bevezetés nélkül. GEORG EDUARD MÜLLER, *Vatikanische Urkunden und Regesten zur Geschichte Siebenbürgens in den Jahren 1371–1377*, Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde [N.F.] 24 (1892) 583–622. Vö. HODINKA, *A római levéltárak*, I, 76.

¹¹⁵ *Régi magyar házassági jog* című művében (Budapest 1887) idéz és közöl több forrást a Borghesék gyűjteményéből.

¹¹⁶ A kortársak által nem minden ok nélkül kevésbé respektált Lánczy 1899–1990 folyamán látogatta a vatikáni levéltárat. Dolgozatában főként a Miscellanea, Arm. I, vol. 12-ből (vö. fentebb az 5. jegyzetet) közöl adatokat: *Vatikáni anyagok Magyarországnak Szent István király által pápai bűbériül való felajánlásából*, Századok 35 (1901) 905–921.

7. Károlyi Árpád¹¹⁷

8. Thallóczy Lajos

Közülük¹¹⁸ Áldásy és Pettkó bizonyíthatóan bekapcsolódott a tervszerű gyűjtésbe, illetve a *Monumenta Vaticana* munkálataiba.¹¹⁹ Mellettük gyakran megfordult a vatikáni levéltár falai között a magyar bencéseket érdeklő adatokat keresve Haudek Ágoston O.S.B., a római Szent Anzelm Egyetem tanára,¹²⁰ továbbá Ambró Béla, a császári és királyi szentszéki követség titkára az akkor még a családi palotában őrzött Borghese-gyűjtemény erdélyi forrásait vizsgálta és írt belőlük színvonalas dolgozatot. Ma már ez talán bajosan lenne elképzelhető egy diplomatáról.¹²¹

A vatikáni magyar kutatások fénykorának neves képviselői nemcsak a különféle levéltári fondok útvesztőiben haladtak előre. Egyúttal – úgy Rómában, mint már idehaza – folytonos figyelemmel kísérték egymás fontosabb közléseit¹²² és az egyre sokasodó nemzetközi kiadványok sorát, különös tekintettel azok magyar vonatkozásaira. Elsősorban a *Monumenta Vaticanában* kiadni szándékozott nunciusi jelentések német publikálását követték nyomon. Némi túlzással azt lehet mondani, hogy kiváltképpen Áldásy Antal recenziói a hazai adatok bőséges elősorolásával igyekeztek pótolni az elmaradt magyar közzétételt.¹²³ Az ismertetések a leíró jellegű tájékoztatás és méltatás mellett alkalmanként némi polémiának sem voltak híján. Fraknói például a *Nuntiaturberichte*-sorozat első két kötetének felrója, hogy nem ismeri Óváry korábbi munkáját,¹²⁴ majd ugyanezt teszi Áldásy Antal is a sorozat harmadik és negyedik darabja kapcsán. Ma is érvényes sorai így hangzanak: „Igaz ugyan, hogy majdnem lehetetlenség kívánni, hogy valaki teljes jártassággal bírjon abban, hogy tudja, mi jelent már meg, mi nem. De ez csak bizonyos esetekre áll és nem olyanra, minő a jelenlegi, midőn aránylag szűk körre szorítkozó okmányokat tesznek közzé. Azt pedig méltán el lehetne várni egy olyan vállalattól, mely, mint a jelen, egy első rangú tudományos intézet aegise alatt jelenik meg, hogy magát az illető körre vonatkozó irodalomról és publicatiokról tájékozza.”¹²⁵

¹¹⁷ A Borghesék családi levéltárában kutatott a Magyar Országgyűlési Emlékek számára. Adatait bőségesen kiaknázza: *Magyar Országgyűlési Emlékek X–XII* (MHH III/10–12, Budapest 1899–1917); az 1609. évi diéta történetét pedig mintaszerű tanulmány formájában dolgozta fel: *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása*, Századok 53 (1919) 1–28 és 124–163. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. VII.

¹¹⁸ A nevek többsége megtalálható: HODINKA, *A római levéltárak*, I, 76.

¹¹⁹ Áldásy maga szól erről már idézett publikációiban, az országos levéltár tisztviselőjének közreműködését az 1880-as évek derekán pedig maga Fraknói említi. Századok 21 (1887) 179–181.

¹²⁰ DÉCSÉNYI, *Olaszországi történelmi kutatások*, 550.

¹²¹ AMBRÓ BÉLA, *Malaspina pápai nuntius működése Erdélyben 1599. A Borghese-hercegek római levéltárának diplomatiái iratai nyomán*, KSz 1 (1887) 253–290.

¹²² Lásd a két *Monumenta* kapcsán felsorolt ismertetéseket.

¹²³ Az alább idézendők mellett: Századok 34 (1900) 810–819 (NB I/7–9; II/1; III/ 1–2; IV/1–2). Lásd még a következő fejezetben is.

¹²⁴ Századok 26 (1892) 411–415 (NB I/1–2); Századok 26 (1892) 679–683 (NB III/1 és QF *Nunt. Morones*).

¹²⁵ Századok 27 (1893) 902–905, 905 (NB I/3–4).

A nunciusi jelentések mellett megkülönböztetett figyelemben részesültek Andreas Steinhuber¹²⁶ és Ludwig von Pastor,¹²⁷ néhány egyéb kiadvány,¹²⁸ valamint a délszláv történetírás munkái. Áldásy szinte ízekre szaggatta Eusebius Fermendžinnek a Horvát Tudományos Akadémia kiadásában napvilágot látott *Acta Bosnae* című művét.¹²⁹ Kritizálta válogatási szempontjait, pontosabban azok hiányát, filológiai pontatlanságait, kiváltképpen a bárminemű kritikai reflexiót nélkülöző utánközléseket. Kiegészítésként – minden egyes irat sorszámának gondos feltüntetésével – még az egyébként szembeötlően változatos lelőhelyek listáját is összeállította. Első helyre a Hitterjesztési Kongregáció levéltára került, melyről Áldásy a következőket írja: „Legtöbb eredeti okirat a római Propaganda levéltárából került ki, ezek, ami műveltségtörténeti érdekeket illeti, becsesek. Csakhogy F. [ti. *Fermendžin*], amennyire mi ismerni véljük azt a levéltárat, távolról sem merítette ki az ott lévő jelentéseket. Annyi van ott, hogy annak a publicatiojára kötetek kellenének.”¹³⁰ A hazai historiográfiában itt esik először szó, amint még látni fogjuk, az egyik legjelentősebb szentszéki archívumról.

Láthatjuk, az ismertetések remek alkalmat kínáltak arra, hogy íróik fontos meglátásaiknak is hangot adjanak. Fraknoi szintén ekképpen tudatta a vatikáni magyar kutatások irányváltását,¹³¹ megint csak Áldásy pedig a porosz intézet századfordulós válsága apropóján a római történeti intézetek küldetésével kapcsolatos meglátásait fejtette ki. Egyfelől helyeslőleg idézi, hogy „az ily intézet élén álló vezető egyéniség első kelléke, hogy neve általánosan ismert legyen, személyes tekintéllyel és befolyással bírjon, hogy az egyes kutató arra szükség esetén támaszkodhassék, egyszóval társadalmi és tudományos téren kiváló egyéniségnek kell lennie, akinek ezenfelül még az olasz magán- és nyilvános levéltárak körül is kellő tájékozottsága legyen, hogy a kutatóknak e levéltári útvesztőkben kellő útbaigazítást adhasson...”. Másfelől pedig hozzáfűzi, hogy „ami pedig az új intézet tagjainak minőségét illeti, bizonyos – és ezt általánosságban mondjuk – hogy minden ily történeti intézet legideálisabb feladatának kellene lenni az ifjú történetírók és kutatók ki-

¹²⁶ A jezsuita kardinálisnak a *Collegium Germanicum et Hungaricum*ról írt monográfiáját Fraknoi és Áldásy értékelte. Utóbbi módfelett hiányolja a kollégium – általa ezek szerint közelebbről ismert – levéltárának mélyebb kiaknázását. KSz 9 (1895) 138–150; MKsz 3 (1895) 361–363.

¹²⁷ Nemcsak klasszikus pápaságtörténete, hanem forráskiadásai kapcsán is. Például: KSz 19 (1905) 432–433 (*Ungedruckte Akten...* Karácsonyi János). A vatikáni magyar kutatók által személyesen ismert Pastor egyébként anyaggyűjtéséből több magyar vonatkozást közölt a *Történelmi Tár* 1890. évfolyamában. (*Szemelvények külföldi levéltárakból*, 700–720.)

¹²⁸ ÁLDÁSY ANTAL, *Újabb egyháztörténeti monográfiák*, KSz 8 (1894) 154–156 (főként VIII. Henrikről szóló vatikáni forrásmunkák); [Uő], *Az 1431-i összeesküvés IV. Eugén pápa ellen*, MS 10 (1896) 200–208 (cikkszerűen, iratközlés-kiegészítésekkel). Lásd még: *Századok Repertoriuma (1867–1975)*, szerk. PAM-LÉNYI ERVIN ET AL., Budapest 1987, 574–576.

¹²⁹ *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752* (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 23), Zagrabiae 1892.

¹³⁰ Századok 27 (1893) 609–623.

¹³¹ Miként fentebb már láthattuk. (Századok 26 [1892] 411–415.)

képzsének betetőzése egy oly helyen, hol minden lépten-nyomon a történelmi tradíciók egész sorozatára bukkanunk. Csakhogy ez oly feladat, melynek megoldására hivatott személyt találni vajmi nehéz. Annak minden tekintetben egész embernek kell lenni; az nem lehet sem kizárólag bureukrata, sem tisztán tudós, hanem olyan, ki az ifjabb gárdát szóval és tanáccsal támogatni kész, aki nem csak velök és általok, hanem bizonyos mértékben nekik és értök is dolgozik.”¹³² Áldásy ma is megfontolásra méltó nézeteivel már csak azért is érdemes megismerkedni, mert jó egy évtized múltán akadémikus kollégái, részben maga a korosodó Fraknói is, egy szintén nehéz időszakon látszólag túljutva sajnos más következtetésre jutottak.¹³³

4. INTÉZMÉNYI INTERREGNUM (1905/1906–1924)

A poroszok Áldásy által taglalt századfordulós nehézségei csupán átmenetinek bizonyultak. Hogy csupán strukturális problémákról és még nem a pozitivisták történelemszemlélet válságáról volt szó, mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy éppen ekkortájt alakultak meg sorra egyéb nemzetek római történelmi intézetei. Az 1887-től, illetve 1886-tól létező *Böhmische Historische Expedition* és a *Polnische Historische Expedition* tényleges munkáját az osztrák intézet védőszárnyai alatt 1901-től és 1903-tól kezdte el.¹³⁴ A belga¹³⁵ és a holland¹³⁶ intézet 1904-től működött. Az 1905–1906-ban megalakult finn történelmi expedíció meglehetősen kicsiny volt, mindazonáltal Henry Biaudet és Liisi Karttunen nunciátúratörténelmi, valamint a pápai–skandináv kapcsolatokat feldolgozó kiadványai révén rövid idő alatt számottevő jelentőségre tett szert.¹³⁷ Az 1910-ben alapított spanyol iskola ekkor viszont

¹³² Századok 35 (1901) 819–824 (NBI/13). Áldásy ismertetése nagyobb részét (821–824) voltaképpen a római porosz intézet kapcsán a német sajtóban kibontakozott polémiaának szenteli. E vita lényege a történész helyére bürokratát helyező vezetőváltás és a körül zajlott, hogy az – össznémetté átalakítandó – intézmény működése „csupán” a *Nuntiaturberichte* és egy 15. századi regisztrumkötet kiadására szorítkozott, míg alapfeladatát, a vatikáni levéltár (és más olasz levéltárak) „rendszeres átkutatását és az anyag repertorizálását nem oldotta meg.”

¹³³ MTAKK K 1591, n. 3. Lásd majd még alább, illetve a *Függelék*et, III, n. 6.

¹³⁴ Pár kötetet megélt, középkori kiadványaik: *Monumenta Vaticana res gestas Bobemicas illustrantia* (1903-tól), illetve *Monumenta Poloniae Vaticana* (1913-tól, főként kamarai, és nunciátúrai – Caligari, Bolognetti nunciosok – anyagot közöl). Mindazonáltal a lengyelek már 1889-ben kiadták a vatikáni levéltár őket érintő anyagának repertóriumát! Magyarul újabban lásd: KRZYSZTOF ŻABOKLIĆKI, *A lengyel történészek Rómában Fraknói Vilmos idejében és a Lengyel Könyvtár megalapítása*, MEV 7 (1995) 3–4, 171–178 (ford. SOMORJAI ÁDÁM); vö. még BRONISLAW BILINSKINEK a 452. jegyzetben idézendő írását is.

¹³⁵ *Institut historique Belge de Rome* 1904-től, *Analecta Vaticano-Belgica* 1906-tól (Belgiumra vonatkozó pápai oklevelek, szupplikációk). JOZEF MERTENS, *L'Accademia Belgica*, *Speculum mundi*, 19–27.

¹³⁶ *Nederlandsch Historisch Instituut te Rome*, kezdetei 1904-ben, önállóan 1907-től. PETER VAN KESSEL–HANS DE VALK *et al.*, *L'Istituto Olandese di Roma*, *Speculum mundi*, 299–329.

¹³⁷ Könyvésztétel: VÁRI, *Történelmi intézetek*, 53–54; valamint UNTO PAANANEN, *L'Institutum Romanum Finlandiae*, *Speculum mundi*, 258–276.

csupán pár évig működött.¹³⁸ Mellettük említésre méltó intézményi háttér nélkül indultak meg, illetve folytatódtak az *Acta Pontificum Danica* (1904), az *Acta Pontificum Helvetica* (1906) és a *Calendar of Entries in the Papal Registers relating to Great Britain and Ireland* (1893) több kötetes sorozatai. Míg e vállalkozások a némethez, az osztrákhöz és a magyarhoz hasonlóan elsősorban a vatikáni, még pontosabban pápai provenienciájú forrásanyag feltárására és feldolgozására jöttek létre, a német régészeti intézet, az amerikai (1894/1895) és az angol iskola (1901) ténykedésének középpontjában – a történeti előzményektől talán nem függetlenül – az ókor és az irodalom állt.¹³⁹

Furcsa fintora a sorsnak, hogy a Fraknoi-intézet tizenkét év eredményes működés után 1905–1906-ban, éppen a római történeti intézmények számának gyarapodásával egy időben szűnt meg létezni. A vatikáni magyar kutatásoknak a *Monumenta Vaticanáival* kezdődő két és fél évtizedes fénykora egy csapásra véget ért.¹⁴⁰

A sokasodó problémák ellenére elkerülhetetlennek talán mégsem mondható kudarc okai szerteágazóak. Elsősorban nem anyagi jellegű nehézségekről volt szó, hiszen Fraknoi az 1900-ban Ferenc József királytól adományul nyert Szent Jobb-i apátsága – általa rendbe tétetett – birtokainak bevételeiből 1902-ben a meglévő mellé egy új épület építtetésébe kezdett képzőművészek számára, amely 1904-ben nyitotta meg kapuit. Nagyobb súllyal esik latba, hogy az évek során az Intézet kapcsolata a hazai tudományos élettel meglazult, a megfelelő utánpótlás pedig aka-

¹³⁸ *Escuela Española de Arqueología y Historia en Roma* (korabeli sorozata ugyanezen címmel). ARNAU PUIG GRAU–JAVIER ARCE, *La Scuola Spagnola di Storia e Archeologia*, *Speculum mundi*, 239–256.

¹³⁹ Mindazonáltal előbbi már 1911-re elkészítette az amerikaiakat érintő, érdeklő, részben vatikáni források repertóriumát (C.R. FISH, *Guide to the materials for American History in Roman and other Italian Archives*, Washington 1911), utóbbi pedig az 1950-es évektől vált a brit vatikáni kutatások központjává. (Lásd IAN B. COWAN közleményét [144skk] a 452. jegyzetben.) – Az *American School of Classical Studies* és a *British School at Rome* mellett a teljesség kedvéért meg kell még említeni az egyébként – a számottevő előzmények után – 1874-től működő német régészeti intézetet (*Kaiserlich Deutsches Archäologisches Institut*), valamint a *Bibliotheca Herzianát* is. – Mindezen felsorolt intézmények és kiadványaikra (bibliográfiával) VÁRI, *Történeti intézetek, passim*; HODINKA, *A Római levéltárak*, I, 61–79, *passim*; RUSSEL T. SCOTT, *La Scuola di Studi Classici dell'Accademia Americana in Roma*, *Speculum mundi*, 31–45; TIMOTHY PETER WISEMAN, *La Scuola Britannica di Roma*, *Speculum mundi*, 83–117; CHRISTOF THOENES–ERNST GULDA–DIETER GRAF, *La Bibliotheca Herziana*, *Speculum mundi*, 56–79; BERNARD ANDREAE, *L'Istituto Archeologico Germanico di Roma*, *Speculum mundi*, 155–179.

¹⁴⁰ A megszűnés és a hosszas újjralapítás történetéről: HODINKA, *A római levéltárak*, I, 72–79; VÁRI, 45–52; ÁLDÁSY, *Fraknoi Vilmos emlékezete*, 456–457; leginkább pedig PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 100–129; PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 143–166; [U6], *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 9–24; CSORBA, *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese*, 7–17 vonatkozó helyei; valamint FRÁTER JÁNOSNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854–1949* (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai 70), Budapest 1974, 251–254. (252–262: *A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága*.) – Megjegyzendő, hogy az irodalom az intézet bezárásának dátumát leginkább 1906-ra, olykor 1907-re, sőt 1912-re teszi. A hiteles szemtanúnak tekinthető Lukcsics József 1907-es sorai a kutatások befejezéséként az 1905-ös évet említik. (MREV IV, CVIII.) 1906 a történeti intézet épülete (és nem a művészház!) bérbeadásának éve. SANTIFALLER, *Briefe von Wilhelm Fraknoi*, 337; PÁSZTOR, *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 18.

dozott. Lukcsacson és Veressen kívül a század elejére már nem nagyon akadt olyan fiatal, tehetséges, akár pap-, akár világi történész, aki hosszabb időre be kívánt, be tudott volna kapcsolódni az Intézet munkájába. Az ifjabb generáció hiányának róható fel, hogy rendszerezett kutatásai ellenére az intézménynek mégsem lehetett olyannyira feszes munkaterve, amilyent Fraknói kezdetben szeretett volna.

Szembetűnő emellett, hogy az alapításkor megjelölt kedvezményezettek közül sem a Nemzeti Múzeum, sem az esztergomi, sem pedig a váradi egyházmegye¹⁴¹ nem élt a számára felajánlott lehetőséggel – noha a villa falai között több magyar püspök is megfordult – és a Szent István Társulat is csupán egy alkalommal használta ki azt. Az Intézet magánintézmény jellegét a MTA oda telepített Forster-ösztöndíja, a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság feltételezhető és alkalmi támogatása, továbbá a veszprémi egyházmegye tevőleges közreműködése a kiadványszervezetben sem feledtethette.

Leginkább ez bizonyult végzetesnek, vagyis hogy az Intézet jogi értelemben tulajdonképpen nem létezett. Valójában „csupán” alapítója eltökéltsége, pragmatizmusa és áldozatkészsége hozta létre, majd tartotta fenn. Noha műve távolabbi jövője már a kezdetekkor foglalkoztatta,¹⁴² és egy alapítólevél-tervezet talán el is készült az 1890-es évek derekán,¹⁴³ a vállalkozás létjogosultságát előbb tudományos tevékenységével kellett és lehetett bizonyítani. A jogi alapok hiánya azonban a 20. század elejére mind égetőbb problémának mutatkozott. Fraknói – aki 1904-ben a külföldi vatikáni kutatók *doyen*jeként az összes tudományos intézet nevében köszöntötte a pápai trónra lépett X. Piust (1903–1914)¹⁴⁴ – ekkor már előrehaladott kora és romló egészségi állapota miatt egyre kevesebbszer fordult meg a vatikáni levéltárban, könyvtárban. Mind kevésbé érezte magát alkalmasnak intézete fenntartására, illetőleg közvetlen vezetésére, és végleg haza kívánt térni.

„Áthatva a meggyőződéstől, hogy Róma tudományos és művészeti kincseinek, műemlékeinek és régiségeinek tanulmányozása azt az emelő és nemesítő hatást, amit a múltban gyakorolt, a jövőben is érvényesíteni fogja; egyszersmind vezérelve az óhajástól, hogy az Örök Városban tudományos és művészeti intézetekkel bíró nemzetek sorában a magyar ne hiányozzék...” kezdősorokkal tehát 1904 vége felé – előzetes egyeztetések nyomán – egy részletes alapítólevél-tervezetet vetett papírra. Intézetét, pontosabban immár történeti és művészeti intézeteit királyi védnökség, valamint miniszteri felügyelet alá kívánta helyezni. Ügyeik vitelére

¹⁴¹ Szmrecsányi püspök alább idézendő leveléből erről ugyanakkor biztosan tudjuk, hogy elvileg elfogadta Fraknói felajánlását.

¹⁴² „Egyébiránt az alapító oklevél formulázása tárgyában kikérem a hazai illetékes körök tanácsát és utasítását...” – írta Szilágyi Sándornak 1892-ben. *Századok* 26 (1892) 185–186.

¹⁴³ Vö. Szmrecsányi Pál nagyváradai püspök 1905. január 29-ei levelét Fraknóihoz: „A mostani tervezet azonban... az eredeti tervezetnek oly irányban való megváltoztatását jelenti...” *A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében. Fraknói Vilmos bizalmas előterjesztése jóakaróiboz és barátaihoz*, Budapest 1905 (kézirat gyanánt), 5.

¹⁴⁴ PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 161; [U6], *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 13–14.

pedig a MTA, a Szent István Társulat tudományos osztálya, továbbá az országos képzőművészeti tanács elnökéből, a Kultuszminisztérium művészeti osztályának vezetőjéből és a Szent Jobb-i apátból (üresedés esetén a Központi Szeminárium rektorából) álló bizottság felállítását javasolta. Bár hangot adott reményének, hogy „ezen intézetek fönntartása és jövő főnnállásuk biztosítása tekintetében... idővel más tényezőknek is közreműködése mellett, azok az ország kulturái érdekeivel és közjogi állásával összhangzó irányban tovább fejleszteni és kiegészíteni fognak...”, a szükséges anyagi alapokról különféle lekötések és alapítvány formájában megfelelően gondoskodott.¹⁴⁵

Mivel a tartós működtetésre fordítani szándékozott tőke nagyobb hányada a Szent Jobb-i apátság javadalmából származott, Fraknói elsődlegesen egyházmegyéje, személy szerint pedig Szmrecsányi Pál megyéspüspök támogatását igyekezett elnyerni. A váradi egyházmegye azonban a tervezet szövegének 1905 folyamán történő többszöri kölcsönös módosítását követően sem karolta fel teljes szívvel püspök-kanonokja elképzeléseit, igaz, végül érdemi akadályt sem emelt eléjük. Fraknói mindenesetre kénytelen volt belátni, hogy „teljesen lehetetlen Rómában intézeteket létesíteni és fönntartani, amelyek Egyházam részéről rokonszenvező fogadtatásra és hathatós támogatásra nem számíthatnak, amelyeket Egyházam csak tűrni hajlandó; mert azok a létjog és az életképesség föltételeit nélkülöznék.”¹⁴⁶ Tervezetét visszavonta, majd 1906-ban római villáját bérbe adta az egyik közeli klinika orvosa számára, aki magánszanatóriumot rendezett be benne.

A Budapestre hazatérő és múzeumi-könyvtári országos főinspektorként¹⁴⁷ a Nemzeti Múzeum épületébe beköltöző Fraknói a püspöki karral kezdte újra tárgyalásait. Bár különösen Hornig Károly veszprémi, valamint Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök személyében befolyásos támogatókra talált, és a püspöki kar több ízben komolyan foglalkozott a kérdéssel, törekvéseit ezúttal sem koronázta siker.¹⁴⁸ A tervei elé tornyosuló nehézségek gyökere ezúttal is éppen ugyanaz volt, mint korábban.

¹⁴⁵ A tervezet közölve: FRAKNÓI, *A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében*, 2–5.

¹⁴⁶ *Uo.*, helyenként.

¹⁴⁷ Állami megbízatását Fraknói 1897–1915 között látta el. Vö. például TÓTH, *Fraknói Vilmos*, 101.

¹⁴⁸ Miután a *Budapesti Hírlap* 1911. február 1-jei száma nyilvánosságra hozta elképzeléseit, Fraknói a *Századok* hasábjain, gyakorlatilag már a tárgyalások zátonyra futását követően publikálta a Vaszary Kolozs prímáshoz 1910. augusztus 20-án benyújtott alapítási tervét. *Századok* 45 (1911) 153–155. Ebben leírja, hogy 1894-ben történeti intézetet, 1902-ben festők és szobrászok befogadására épületet emeltett. „A történeti intézetben, egy évtizeden át, a püspöki kar tagjai, a szerzetesrendek főnökei és a M. T. Akadémia által küldött történetbúvárok eredményteljes munkásságot fejtettek ki, amiről jelentékeny kiadványok tanúskodnak. A művészházban a mai napig három művész dolgozik, kiket évenként 10 000 korona ösztöndíjjal, ezenfelül egy részüket megbízásokkal is elláttam.” A két intézmény állandó megalapítására végső ajánlatként azt javasolta, hogy a „történeti intézetben létesítendő ösztöndíjas helyekből egy-egynek betöltésére a nagyváradi latin szert. egyházmegye, a M. T. Akadémia és a Szent István Társulat élvezzék a bemutatás jogát azon szabályzat keretében, amelyet a nm. püspöki kar meg fog állapítani.” Elutasítás esetén pedig kilátásba helyezte, hogy az épületeket eladja, a befolyó összeget, százezer korona értékű alapítványt és hagyatékát három részre osztja, majd a MTA, a Sz. István Társulat és a létesítendő országos egyházművészeti tanács rendelkezésére bocsátja.

Egyfelől a Szent Jobb-i apátság bevételeinek *in perpetuum* lekötése az alapítvány számára számos (kánon)jogi aggályt vetett fel, másfelől a püspökök mindvégig ragaszkodtak ahhoz, hogy egy alapvetően egyházi javadalomból létesített intézmény minden téren tisztán katolikus jellegű és rendeltetésű legyen. E kívánalom feltételeit pedig nem látták maradéktalanul biztosítotttnak.¹⁴⁹

Valóban, egy szükségképpen állami felügyelet alatt álló,¹⁵⁰ eredendően egyházi forrásokból fenntartott, különféle testületek képviselői által igazgatott és a legkülönbözőbb egyházi és világi tudományok, művészetek művelőinek helyt adó intézmény hivatalos formájában oly sok érdek keresztüztébe került volna, amely minden bizonnyal lehetetlenné tette volna eredményes működését. Bár korábban gyakorlati téren sok tekintetben egyre inkább ilyesformán működött, és kimondottan a katolikus intézményrendszer büszkeségei közé tartozott,¹⁵¹ az alapító tekintélye, jelenléte és iránymutatása nélkül olyannyira életképtelennek bizonyult volna, hogy az elképzelt formában már létre sem jöhetett. Fraknói pragmatizmusa ezúttal idealizmusnak bizonyult.

Mindazonáltal feszültségektől sem mentes, a sajtó élénk figyelmétől kísért tárgyalásai, a nyílt levelek sora, az egyházi és világi értelmiség aláírásgyűjtése a római intézet mellett,¹⁵² kiváltképpen pedig annak korábbi eredményes működése meghozta a gyümölcsét. Míg a *Monumenta Vaticana* sikere ellenére az 1890-es évek elején Fraknói egy római magyar történeti intézet tervéhez semmiféle hivatalos támogatást nem tudott szerezni,¹⁵³ addig az 1910-es évekre mind a magyar hierarchia felismerte egy saját, önálló, *egyházi*, mind pedig a MTA és a magyar állam egy *világi tudományos* intézmény szükségességét az Örök Városban. Mivel azonban a püspöki kar a gyakorlati lépések megtételét tanácsosabbnak látta későbbre halasztani, a Fraknói-féle történeti magánintézet kizárólag állami újraalapítás keretében élt tovább. (A művészház 1913 elejére befejezte működését. Ennek ekkor nem akadt gazdája, építetője kénytelen volt áruba

¹⁴⁹ Lásd mindenek előtt a váradi káptalan Fraknóinak szóló – Fetszer Antal helynök által jegyzett – válaszküldeményét: *A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyébe*, Nagyvárad 1911 (Kézirat gyűjtemény). OSZK Fol. Hung. 1749, s.f., valamint az itt található iratanyagot. – Fraknói újabb levele Vaszary hercegprímáshoz a római intézet érdekében: PL AE Vaszary, Cat. Da. 1910. november 12.

¹⁵⁰ „Külföldön működő tudományos és művészeti intézet főnállása a kormány erkölcsi támogatása és közreműködése nélkül nem lehetséges.” – írta Fraknói Szemcsányinak. *A Római Történeti és Művészeti Intézetek ügyében*, 2.

¹⁵¹ Fraknói a bécsi *Pazmaneum* és a *Collegium Germanicum et Hungaricum* mellett ismertethette intézetét, működését, ahol egyúttal tájékoztatást nyújtott a pápai levéltárról, s kitért fontosabb munkatársaira, valamint a vatikáni magyar kutatások közvetlen, illetve régebbi előzményeire is. *Katolikus Magyarország 1001–1901. A magyarok megtérése és a magyar királyság megalapításának kilencszázadik évfordulója alkalmából*, 425–429 (FRANKÓI, *A vatikáni levéltár és a római magyar történeti intézet*).

¹⁵² Vö. leginkább OSZK Fol. Hung. 1749, *passim*; PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 165. (A tárgyalások Fraknói által összeállított forrásaiból természetesen bőségesen merít mind Pásztor Lajos, mind pedig Csorba László. Átolvasásuk ugyanakkor igen tanulságos volt.)

¹⁵³ „...kísérleteink, melyek egy római magyar intézet létesítésére céloztak, eredményhez nem vezettek.” Századok 26 (1892) 185–186.

bocsátani. Szűk egy évtizednyi fennállást követően a máig épségben meglévő épület örökre eltűnt a római magyar jelenlét lapjairól.)¹⁵⁴

Fraknói hosszas előkészítést, levelezést követően 1912. január 20-án – a Forster-ösztöndíj mellé – végül százezer koronát helyezett letétbe vagyonából a Szent István Társulatnál, további ötvezret pedig a MTA-nál a „római levél- és könyvtárakban végzendő kutatások és tanulmányok elősegítésére”, illetve a „római levél- és könyvtárakban felkutatott, Magyarországot érdeklő történeti emlékek vagy ezeket földolgozó történeti munkák közzétételére...”¹⁵⁵ Az alapítvány kapcsán a MTA rövidesen már olyan állami intézet létrehozására irányuló javaslatról hozott határozatot, amely „Magyarországnak Olaszországgal és különösen a Szentszékkal való sok százados kapcsolata által nagyérdekű kutatási és tudományos eredményekre nyújt biztos kilátást”.¹⁵⁶ A tudós testület elnökének, Berzeviczy Albertnek előterjesztésére¹⁵⁷ gróf Zichy János kultuszminiszter az 1913. évi költségvetésben 20 000 koronát irányzott elő a Római Magyar Történeti Intézet (*Istituto Ungherese di Studi Storici*) állami létesítésére, működtetésére, illetve további ösztöndíjas helyekre.¹⁵⁸

A miniszteri döntést követően, korábbi ígéretét beváltva, római telkét, villáját és annak berendezését Fraknói a magyar államnak ajánlotta fel. Adományozó levele 1913. január 22-én kelt, ennek alapján készítették el az ajándékozási szerződést,

¹⁵⁴ Pásztor (*L'Istituto Storico Ungherese*, 163, 98. és *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 18, 40. és a 20, 47. jegyzetben) többek között a *Pesti Napló* 1913. január 12-ei számára hivatkozva bizonyítja, hogy a művészház 1913 elején még életben volt, habár ugyanezen lap már 1912. március 24-én (72. sz.) a művészház csődjéről és – múlt időben – bezárásáról cikkezett. A Fraknóival készített interjú kivágása megtalálható: OSZK Fol. Hung. 1749.

¹⁵⁵ Fraknói 1912. január 20-ai levelében tudatta, hogy „mivel egészségi állapotom és előrehaladott korom nem engedi, hogy Rómában tartózkodjam és az intézetet vezessem, ismételten megújított kísérleteim pedig, amelyek az intézet biztos és állandó megalapítását célozták, sikertelenek maradtak: azon fájdalmas kényszerűség előtt állok, hogy az intézet fenntartásáról le kell mondanom”, majd a következőket kérte: „a római könyv- és levéltárakban végzendő kutatások elősegítésére és eredményeik közzétételére hivatott alapítványomat kezelésbe venni méltóztatásuk, és kiküldendő bizottsága velem egyetértőleg az alapítvány szabályzatát elkészítse.” A MTA a bizottságot már január 29-én kiküldte. Századok 46 (1912) 157–158; AÉ 43 (1912) 127.

¹⁵⁶ Az alapítvány szabályzatának megállapítására felállított bizottság (Berzeviczy, Fraknói, Forster, Fejérpataky és Wlassics Gyula) 1912. február 26-án elfogadott határozatai és alapítási javaslata közölve: AÉ 43 (1912) 153–154. Az akadémiai igazgatótanács jóváhagyása március 3-án kelt. *Uo.*, 156.

¹⁵⁷ Kiadva: Századok 46 (1912) 318–321. Berzeviczy Albert 1912. március 11-ei hosszas előterjesztésében a római kutatások nemzetközi jelentőségét és a múltbeli magyar eredményeket húzta alá. Az intézet létesítését kimondottan állami feladatnak tartotta, és rangja biztosítására a római követség útján gyakorlandó királyi védnökséget kért számára. Egyedül az éves működési költségek fedezésére igényelt – az osztrákok kiadásait figyelembe véve – évi 30 000 koronát. Berzeviczy szerint „a létesítendő magyar történelmi intézetnek célja volna úgy a római, mint általában a magyar történelem forrásaiban szintén rendkívül gazdag olaszországi levéltárakat és könyvtárakat, a magyar történelem szempontjából mennél szélesebb körben rendszeresen átkutatni, s a kutatások eredményét időről-időre külön kiadványokban közzétenni. Emellett az intézet módot és alkalmat nyújtana önálló régészeti és műtörténeti tanulmányokra, kutatásokra és ezek eredményeinek közzétételére.”

¹⁵⁸ Értesítése 1912. november 28-án kelt. Századok 47 (1913) 157.

amely híven követte a levélben foglaltakat. Példának okáért a harmadik pontban is, amely az adományozás tényének rögzítését követően a történész előrelátó óvatosságáról árulkodva egy fontos biztonsági garanciát tartalmaz. Fraknoi tudniillik arra az eshetőségre, ha a magyar állam netalántán lemondana egy *magyar történeti intézetet* fenntartásáról az Örök Városban, úgy rendelkezett, hogy a mindenkori törvényes magyar kormány a villát – vagy eladása esetén annak vételárát – köteles fele-fele arányban a MTA és a Szent István Társulat birtokába adni! Az adományozó püspök kevés kikötése közé tartozott még, hogy a házában található Pázmány-portrét megtartja magának, továbbá, hogy a nyolc éve hűségesen szolgáló (és majd a világháború viszontagságai között az épületet berendezésével épségben megőrző) olasz szolgát hagyják meg állásában.¹⁵⁹

A hosszas vajúdas után létrejött régi-új intézmény szervezeti szabályzatát a kezdeményezésben tevélegesen szerepet vállaló MTA készítette el. Eszerint

„az intézet befogadja, irányítja és támogatja a történelem, archeológia, művészettörténet, klasszika-filológia és irodalomtörténet magyar munkáit, akik Róma és esetleg Itália más részeinek könyv- és levéltáraiban, művészeti és tudományos gyűjteményeiben, úgyszintén a régiségekre és műemlékekre vonatkozólag kutatásokat vagy tanulmányokat végeznek. Az intézet e munkásság eredményeinek közzétételéről a körülményekhez képest gondoskodik.”¹⁶⁰

Az alapító szándékaival összhangban tehát kimondottan tudományos rendeltetésűvé tett intézmény a m. kir. kultuszminiszter irányítása alá került, aki jogkörét a MTA-n belül felállított „Római Történeti Bizottság” avagy a „Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága”¹⁶¹ révén gyakorolta. Az Örök Városba küldendő

¹⁵⁹ S.k. levele Zichy miniszterhez és az ennek nyomán kötött, a római telekkönyvi átíratás alapjául szolgáló március 3-ai ajándékozási szerződés szövege közölve alább *Függelék*, III, n. 1 és 2. – 1921-ben Fraknoinak aggályai támadtak amiatt, hogy tulajdonképpeni alapítóokirat nem került kibocsátásra. Habár augusztus 10-ei beadványára Vass József kultuszminiszter haladéktalan intézkedést helyezett kilátásba (Vö. CSORBA, *A Fraknoi-villa*, 122, 21. j.), erre valószínűleg nem került sor. A közalapítvány-ügyi királyi ügyigazgató 1922. április 12-ei (1922/508 sz. alatt iktatott) előterjesztésében ugyanis megfelelően bizonyította, hogy e szerződés – tartalmánál fogva és a szervezeti szabályzattal kiegészítve – alapítóokiratnak tekinthető, s hogy „új alapítólevélre csupán abban az esetben lenne szükség, ha a magyar állam a szóban levő intézet fenntartásáról lemondana, vagy ha ezzel bekövetkeznék a tőkevagyonnak az alapító által előre kijelölt két várományos intézmény között való felosztása.” K 1224/147. (Számos hivatalos irat jegyzéke uo., n. 149.)

¹⁶⁰ Az 1913. január 27-ére elkészült szabályzatot a korábbi – Csánki Dezsővel kibővített és 1912. december 6-án új mandátumot nyert – grémium készítette el. Századok 47 (1913) 157; AÉ 24 (1913) 86. A szabályzat szövege eredeti változatban, majd a csekély változtatásokat eszközölő, 1913. augusztus 6-án kelt jóváhagyó miniszteri levéllel együtt közölve: AÉ 24 (1913) 132–134 és 679–681; illetve utóbbi még VÁRI, *Történeti intézetek*, 48–50. A miniszteri levél eredetije: MTAKK K 1224/4. – Fraknoi felajánlásától kezdődően az alapszabályig bezárólag a fontosabb iratok újra kiadva, illetve az események összefoglalva: *A Magyar Tudományos Akadémia alapszabályai és ügyrendje*, Budapest 1936, 79–84.

¹⁶¹ A MTA állandó bizottságai közé tartozó testület tagjai voltak: az elnök közvetlen irányítása alatt a másodelnök, a főtitkár, illetve a történettudományi bizottságból három, a régészeti és klasszika-filológiai bizottságból két-két tag és a kultuszminiszter képviselője. A Bizottság munkáját három évre választott előadó koordinálta. Működésére és tagjaira az 1910–1920-as évekből: FRÁTERNÉ, *A Magyar*

igazgató és titkár, valamint az állami ösztöndíjasok személyéről például e testület előterjesztésére döntött. (A magánösztöndíjakról a Bizottság véleményezése mellett adományozóik, illetve kezelőik, például a Szent István Társulat határoztak.)

A vatikáni magyar kutatások historiográfiájában immáron a második – volta képpen a *Monumenta Vaticanát* kiadó grémium helyére lépő – Bizottság első érdemleges, 1913. december 20-ai ülésén elfogadott ügyrendjét Fraknói, Áldásy és Fejérpataky dolgozta ki.¹⁶² A húsz pont többek között kimondta, hogy az ösztöndíjasok kutatásainak körét és irányát, elképzeléseik figyelembe vételével az akadémikusok határozzák meg (akiknek Rómában akár bejelentetlenül is joguk volt ellenőrzést tartani), hasonlóan ahhoz, hogy mely eredményeket kelljen átadni az Intézetnek, és melyek használhatók fel szabadon. Az ösztöndíjasok továbbá munkájuk eredményeiről kötelesek voltak havi rendszerességgel kisebb, majd hazatérésük előtt átfogó jelentést tenni az Intézet igazgatójának, illetve titkárának.¹⁶³ A bizottsági ügyrend megszavazását követően 1914. március 18-án megállapították a Történeti Intézet házirendjét, majd a május 18-ai ülésen sor került az új intézeti tagok szemé-

Tudományos Akadémia állandó bizottságai, i.h. és 258–259. A vonatkozó legfontosabb források *uo.*, 261–262 (*A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának működésére vonatkozó közlemények, források*). A közelebbi elérhetőség nélkül hozott iratok közül az akadémiai kéziratárban fennmaradtakéinak jelzetei: A Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának jegyzőkönyvei 1913–1939. MTAKK K 1591; a MTA Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának iratai 1902–1948, MTAKK K 1224. (Utóbbi anyag vélhetően nem más, mint az Áldásy Antal halála után a lakásán meglehetősen rendezetlenségben talált és bátyja által a MTA-hoz beszolgáltatott iratok együttese. *Vö. uo.*, K 1591/[48] [1933. márc. 29.]; RAL 1933/345 és különösen 522). Míg e – Pásztor és Csorba által részben hasznosított – forrásokról dolgozatomban igyekszem legalább áttekintést nyújtani, addig a régi akadémiai levéltár törzskárában fennmaradt bőséges iratanyagból csupán az 1930-as évekből meríték valamelyest. (A két fő fond tudniillik különösen 1935-től már alig tartalmaz valamit.) Mindezen források mélyebb és átfogó feltárására a téma majdani monográfusa lesz hivatott, tájékozódását a K 1823–1855 (1890–1949) jelzetű mutatókötetek sokban segíthetik. – A Bizottság számadáskönyvei, költségvetései és tényleges kiadásai 1914–1923-ból: K 1225. Megjegyzendő még, hogy Fráterné RAL jelzetei messzemenően nélkülözik a teljesség igényét, az országos levéltári forrásokra vonatkozóan pedig Pásztor Lajos, Ujvári Gábor és Csorba László idézett dolgozatai adnak eligazítást.

¹⁶² „...a római Tört. Intézet bizottságának ügyrendjét Áldásyval és a püspökkel együtt már elkészítettük. Áldásy lekopogtattatja a szöveget, és még a bizottsági ülés egybehívása előtt szétküldi a biz. tagoknak, hogy az ülés előtt tájékozva legyenek a szövegről. Fraknói nagyon sürgeti az ülés megtartását, főleg a titkár kijelölése céljából. E sürgetésnek fő oka az, hogy ő Karácsonyra el akar utazni, januárban pedig Olaszországban készülő levéltári kutatásra (Vence, Milano, Genova).” Fejérpataky levele vélhetően Berzeviczyhez. Budapest, 1913. december 13. MTAKK K 1224/10. – A november 17-ei alakuló ülésen a Drezdában tartózkodó Fraknói nem vehetett részt, ezért nyomatékosan kérte, hogy személyi döntést nélküle ne hozzanak. Aligha véletlen, hogy az alakuló bizottsági ülésen csupán az általa felvetett pontokat tárgyalták. Lásd *Függelék*, III, n. 3, illetve *AE* 26 (1915) 277–281. Utóbbi helyen a MTA 1914. évi munkásságáról szóló jelentés 12. pontja az alapítási időszakra vonatkozó akadémiai kéziratári források jó összegzését adja (jegyzőkönyvekből, levelekből, jelentésekből stb.).

¹⁶³ MTAKK K 1591/1 (az 1913. dec. 20-ai ülés jegyzőkönyve). A bizottság ügyrendje kiadva: *AE* 25 (1914) 124–127. Az első tagok között megtaláljuk Áldásyt, Fejérpatakyt, Forster Gyulát és természetesen Fraknóit is. *Vö. a* 156. és 160. jegyzetet.

lyének kiválasztására.¹⁶⁴ Méghozzá hosszas vita után, amely azzal az elvi eredménnyel zárult, hogy fiatal kutatókat lehetőleg ne küldjenek Rómába, igaz, a határozat *in personam* klasszikus filológusokat, és nem történészeket érintett.¹⁶⁵ Ugyanekkor határozták meg az Intézet munkatervét, legalábbis a történeti kutatásokat illetően.¹⁶⁶

Az éves állami támogatás kezelője a MTA apparátusa lett,¹⁶⁷ a majdani kiadványok közzétételét élete folyamára újabb nemes gesztussal Fraknói vállalta magára.¹⁶⁸ A publikációk számára szintén biztató távlatokat nyitott, hogy 1915 áprilisában Ormódy Vilmos, az Első Magyar Általános Biztosító Társaság vezérigazgatója cége alapításának ötvenéves évfordulója alkalmából tett közhasznú alapítványa azévi kamatjövödelmének felét, összesen mintegy 10 000 koronát a római Történeti Intézet számára „magyar történelmi vonatkozású kútfők kiadására” ajánlotta fel – minden korban példaértékű módon.¹⁶⁹

¹⁶⁴ A helyenként tanulságos, helyenként pedig kifejezetten szórakoztató házi rend az intézeti titkár szintén ekkor körülhatárolt feladataival egyetemben közölve: *Függelék*, III, n. 4–5.

¹⁶⁵ Áldásy Antal, akinek e téren kifejtett nézeteit már közelebbről megismerhettük, noha az egész ülés előadója volt, egy szóval sem szólt hozzá a manapság is problémás kérdéshez. MTAKK K 1591/3. Lásd a *Függelék*et is, III, n. 6. Az ösztöndíjasok személyéről rövid híradás: AÉ 25 (1914) 474; bővebben szintén AÉ 26 (1915) 279–281.

¹⁶⁶ Kidolgozására Fejérfataky László tett javaslatot március 18-án, hogy „több évre terjedőleg az intézet működésének kontinuitást” adjanak. Történeti téren ő, Fraknói és Áldásy, a klasszika filológia terén Hegedűs István és Némethy Géza, a régészet és művészettörténet terén Forster Gyula és Kuzsinszky Bálint kapott felkérést. MTAKK K 1591/2. Utóbbiak elkészültére nincs adat, az előbbire lásd alább, illetve *Függelék*, III, n. 6.

¹⁶⁷ Az 1914. évi állami költségvetés 20 000 koronájából személyi költségként a titkár 4 000, a „szolga” 1000, az intézeti ösztöndíjasok 5000, a bizottsági előadó pedig 800 koronával részesedett. A dologi kiadások megoszlása a következő volt: hiteltörlesztés, biztosítás, víz, fűtés, világítás: 5500, könyvtár gyarapítása: 1000; levéltári másolások: 1000; titkár rendelkezésére, utólagos elszámolással szabadon felhasználható: 500, bizottsági kisebb kiadások: 200, utazási költség kiküldetés esetén: 1000 korona. MTAKK K 1591/1 (az 1913. dec. 20-ai ülés jegyzőkönyve). – Fraknóinak a MTA-nál és Szent István Társulatnál elhelyezett alapítványainak éves kamata – 4 % hozammal – ekkor már 17 500, a Forster ösztöndíj 1350 koronára rúgott. Ezek és az állami helyek együttesen hat ösztöndíjas tag kiküldésére voltak, pontosabban lettek volna elegendőek. Sorukban Fraknói három történészt, egy-egy klasszikus filológust, régészt és művészettörténészt szeretett volna látni. MTAKK K 1591/2 (az 1914. március 18-ai ülés jegyzőkönyve).

¹⁶⁸ „A költségvetésben a római intézet által közrebocsátandó oklevéltári kiadványok költségeinek fedezésére bizonyos összeg előirányozása tervezetvén, bátor vagyok kinyilatkoztatni, hogy ezen kiadványok költségeinek fedezéséről míg élek és egyházi javadalmaim haszonélvezetében megmaradok, magam kívánok gondoskodni.” 1913. [tévesen 1914-ről keltezve] december 20-ai s.k. levele MTAKK K 1591/1. A miniszteri köszönőlevél közölve: AÉ 25 (1914) 249–250. – Fraknói egyébként – miként betegségei idejének kivételével haláláig szinte minden alkalommal – maga is jelen volt a Bizottság aznapi, tehát 1913. december 20-ai ülésén, ahol felajánlását meglehangú méltatások közepette elfogadták.

¹⁶⁹ Levelének másolata: MTAKK K 1224 /86. Berzeviczy válaszával együtt közölve: AÉ 26 (1915) 437–438. Vö. CSORBA, *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese*, 14. (A Vári-féle *Sylloge* megindításának ez az összeg szolgált forrásául.)

Az alapítás folyamata – noha egy-két hivatalos okirat elkészítését később kellett pótolni – 1914 tavaszára voltaképpen lezárult. A szervezéssel megbízott titkár, a még 1914. január 10-én kinevezett klasszikus filológus Vári Rezső hamarosan Rómába utazott.¹⁷⁰ Ott megkezdte az intézmény felszerelését, könyvtárának rendezését,¹⁷¹ behatóan tájékozódott a többi külföldi intézet működéséről, amiről utóbb egy kisebb kiadványt is megjelentetett.¹⁷² Tudományos és egyben intézeti munkássága középpontjába saját programját, a *Sylloge Tacticorum Graecorum* kötetorozatának kiadását állította.¹⁷³

Az 1914 őszére tervezett megnyitást azonban az I. világháború kitörése megakadályozta. A következő évi olasz hadba lépést követően Vári Budapesten ragadt, az épület felügyeletét a szentszéki osztrák–magyar követség látta el, majd a császári és királyi diplomaták kitelepítése után a villa a spanyol nagykövetség védnöksége alá került. Az immár magyar állami tulajdont a lefoglalástól és zár alá helyezés-től végül így sem sikerült megmenteni.¹⁷⁴ Az olasz kormány által 1918-ban végül

¹⁷⁰ Működése hatékonyságának javítása érdekében – az igazgatói szék betöltéséig – engedélyezték az igazgatóhelyettesi cím viselését. MTAKK K 1224/61. Vári vélhetően azért nem lehetett igazgató, mert nem volt történész, és vatikáni levéltári kutatási tapasztalatokkal sem rendelkezett.

¹⁷¹ A Fraknói-intézet könyvtárának (2692 tételből álló) katalógusa 1–5 kötetben (1801–1900): Magyar Országos Levéltár (MOL), Mikrofilmár X 9982; OSZKK Fol. Hung. 3638/1–5 (xeroxmásolat). Eredetije a RMA-n található. Fellelhetők bennük azon kötetek adatai is, amelyeket Fraknói korábbi ígéretét beváltva 1914. március 18-án ajándékozott az Intézetnek: „Fraknói Vilmos bizottsági tag előadja, hogy a budapesti lakásán található könyvek közül azokat, amelyek az intézet céljaira használhatók, az intézet könyvtárának ajándékozza és felhatalmazást kér az előadó részére, hogy a könyvek kiválasztása, jegyzékbe foglalása és elküldése tekintetében intézkedhessék.” MTAKK K 1591/2 (az 1914. március 18-ai ülés jegyzőkönyve). A tervszerű könyvtárépítés bizonyítéka azon művek, folyóiratok 8 oldalas jegyzéke, amelyekkel Fraknói gyűjteményét ki kívánták egészíteni (MTAKK K 1224/14), hasonló megfontolásból Patthy Károly 1729 kötetes ajándékának egy részét pedig ki akarták selejtezni. Lásd Vári 1914. június 9-ei és azévi zárójelentését. MTAKK K 1224/58 és ad 81. Vö. még AÉ 25 (1914) 476.

¹⁷² Idézve már többször. Rövid, de annál szigorúbb ismertetése leginkább azt kifogásolja, hogy Vári főként az archeológiai tevékenységre helyezte a hangsúlyt, pedig a római intézetek mindenek előtt és felett a vatikáni kutatások folytatására jöttek létre. Századok 50 (1916) 667.

¹⁷³ Az elhúzódon megjelenő, s mint majd látni fogjuk, a történeti kiadványok kárára érvényesülő munkák könyvészete megtalálható: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 260, illetve alább a 287. jegyzetben.

¹⁷⁴ Az 1910-es évek jegyzőkönyveinek jó része a Bizottság, benne Fraknói energiáit leginkább leköti szervezési, gazdasági ügyekkel, az átíratás, felszerelés technikai kérdéseivel, majd a zár alá vétel problémáival, illetve Vári 1915-től kényszerűleg Budapesten, de úgymond az Intézet keretében folytatott, és jelentésekben bőségesen dokumentált filológiai munkásságával foglalkozik. A már szerepeltek mellett: MTAKK K 1591/4 (1914. jún. 20.); K 1591/5 (1914. szept. 25.); K 1591/6 (1914. dec. 7.); K 1591/7 (1915. febr. 15.); K 1591/8 (1915. márc. 19.); K 1591/9 (1915. nov. 29.); K 1591/10 (1916. márc. 20.); K 1591/11 (1916. jún. 13.); K 1591/12 (1916. okt. 30.); K 1591/13 (1917. márc. 26.); K 1591/14 (1917. május 29.); K 1591/15 (1917. okt. 29.); K 1591/16 (1918. márc. 18.). A kapcsolódó iratok: MTAKK K 1224/1–132 (kötvények, szerződések, szabályzatok, levelek és fogalmazványok – Fraknói, Áldásy, Patthy Károly stb. –, előterjesztések, leiratok, katalógusok, tervezetek, jelentések, leltárak, számlák stb.). A Fraknói-villa világháborús sorsát lehetőség szerint figyelemmel követő Bizottság működésének rövid összefoglalásai: AÉ 27 (1916) 314–316; 28 (1917) 248–249; 29 (1918) 189–190; 30 (1919) 123–125.

mégiscsak elkobzott épületet hosszas tárgyalások során – a quirináli, illetve a vatikáni magyar követség ideiglenes bezárlását követően – csak 1923-ra sikerült teljes egészében visszaszerezni.¹⁷⁵

A siker elérésében Vári,¹⁷⁶ majd az elsőként kijelölt, ám Rómába kijutni már nem tudó ösztöndíjasok közé tartozó Gerevich Tibor játszott kulcsszerepet.¹⁷⁷ A szükséges előkészületek lezárultával¹⁷⁸ 1924-ben az ő irányításával vehette végre- valahára kezdetét az érdemi munka. Fraknoi Vilmos nemcsak hogy még értesülhetett az örvendetes fejleményről,¹⁷⁹ hanem hosszas haborzás után arra az elhatározásra jutott, hogy maga is visszatér az Örök Városba. Szándéka megvalósításában pár hét múltán bekövetkezett halála akadályozta meg.¹⁸⁰

¹⁷⁵ A részletekről a legbősegebb tájékoztatást ismét csak az akadémiai Bizottság jegyzőkönyvei tartalmazták. MTAKK K 1591/18 (1919. nov. 27.); K 1591/19 (1920. jan. 29.); K 1591/20 (1920. nov. 3.); K 1591/21 (1921. máj. 8.); K 1591/22 (1921. június 6.); K 1591/23 (1921. nov. 4.), mely utóbbi már a zár alóli feloldást és a követség beköltözését rögzítette. Vö. AÉ 31 (1920) 7–10; 33 (1922) 82.

¹⁷⁶ 1920. szeptember 10-én, majd október 12-én kelt terjedelmes jelentései augusztusban tett római útjáról a Fraknoi-villa történetének fontos forrásai. MTAKK K 1224/141–142.

¹⁷⁷ Gerevich kinevezése Vári helyére már 1919 telén szóba került. A Bizottság február 14-ei ülésén tárgyalta az erre irányuló nyomatékos miniszteri kérést. Fraknoi távollétében az akadémikusok először nem kívánták állást foglalni a kérdésben. A magyar történetírók nesztora azonban levélben állt ki Gerevich mellett. (MTAKK K 1224/133.) Az alapító fellépésének köszönhetőn bizonyos és főként Vári érdekeit szem előtt tartó feltételekkel végül elfogadták Fraknoi pártfogoltjának személyét. Vári fő támogatója egyébiránt Hegedűs István volt. Kifejtette, hogy Gerevich művészettörténészként járattal a történeti és filológiai diszciplínák terén, s hogy a döntés méltánytalanság az Intézetért sokat fáradó Vári irányában, akinek ezáltal *Sylogae Tacticorum Graecorum* programja is elakad. Fejérpataky ezzel szemben azt hangoztatta, hogy Gerevich a Nemzeti Múzeum őreként sokat dolgozott forrásokkal és kiváló olasz kapcsolatai vannak. (MTAKK K 1591/17; vö. AÉ 30 [1919] 109.) Kinevezéséből ekkor mégsem lett semmi, sőt a következő évben – az igazgatóhelyettesi cím megtartásával – átmenetileg (majd 1923-ig évente) meghosszabbították Vári titkári megbízását. (MTAKK K 1224/143.) Igaz, ő korábban igazgatói kinevezését kérte, még hozzá egészen 1927-ig terjedőleg. (MTAKK K 1224/135.) Gerevich megválasztására végül 1922. évi, miniszteri megbízatással folytatott sikeres római tárgyalásait követően került sor. (Vö. K 1591/23–24 [1922. jún. 19. nov. 14.].) 1923. február 7-én a négy évvel korábbi forgatókönyv ismétlődött. Fraknoi teljes mellszélességgel állt Gerevich mellé, Concha Győző és Balogh Jenő pedig szép gesztussal azon véleményüknek adtak hangot, hogy e kérdésben az alapító szava a döntő. Hozzájuk csatlakozott a Vári szervezési érdemeit egyébként elismerő Fejérpataky is. Áldásy Antal ezzel szemben egy hivatásos történészt látott volna szívesen a Történeti Intézet élén. Szerinte a legjobb megoldás az lenne, „ha Fraknoi Vilmos megvalósítaná nemrég kifejezett szándékát, és maga menne le Rómába, és ott az intézet szellemi irányítását kezébe venné.” Vári mellett Hornyánszky Gyula és Némethy Géza lépett fel, nemcsak az Intézetért végzett korábbi munkája miatt, hanem mert legalább olyan jó, sőt ismertebb tudósnak tartották, mint vetélytársát. A Berzeviczy elnökölte ülés végül 5:3 arányban döntött Gerevich mellett. MTAKK K 1591/25.

¹⁷⁸ Vö. MTAKK K 1591/26–27 (1923. máj. 5. és szept. 19.).

¹⁷⁹ ÁLDÁSY, *Fraknoi Vilmos emlékezete*, 457.

¹⁸⁰ A magyar történészeknek a trianoni katasztrófával javadalmai jórészt elvesztő nesztora kénytelen volt az egyik állami ösztöndíjért folyamodni a Bizottsághoz. Az akadémikusok, bár úgy vélték, egészségi állapota már nem teszi lehetővé az utazást, egyöntetűen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy óhajának messzemenően eleget kell tenni, s hogy majd ösztöndíj igénybevétele nélkül is találnak valami megoldást. MTAKK K 1591/30. (1924. nov. 10.)

* * *

A Fraknoi-intézet válsága, az újr alapítás elhúzódása és nehézségei nem jelentették a vatikáni magyar kutatások teljes megszűnését. „Csupán” oda vezettek, hogy egyfelől a múlté lett a kutatások korábbi összehangoltsága, folyamatossága és intenzitása, másfelől pedig az egyéni szorgalomból elkészülő kiadványok szétszórtan: különféle sorozatokban, illetve önállóan láttak napvilágot.

A művek a magyar történettudományt kétségkívül nagymértékben gazdagították, a nemzetközi porondon azonban gyakorlatilag nem léteztek. Annak az óriási többletnek, amit a *Monumenta Vaticana* és a *Monumenta Romana* nyújtottak, vagyis hogy a magyar történelem római forrásait folyamatosan gyarapodó, kimondottan e célra szánt sorozatban, más országokéval plasztikusan összevethető módon mutatták be, teljességgel híján voltak. Ugyanakkor a két *Monumenta* utolsó egy-egy kötetének már ebben az időszakban – 1909-ben, illetve 1907-ben – történő megjelentetése azt bizonyítja, hogy átmeneti folytatásukra a római központ nélkül is volt, lett volna lehetőség. Aligha tévedünk, ha a *Monumenta Vaticana* utolsó darabjának tizennyolc év szünet utáni közreadását a már említett szakmai szempontokon túl egy válságos periódusban a sorozat felélesztésére tett kísérletként értelmezzük, netalán a megmaradt pénzek felhasználásának igényével magyarázzuk.¹⁸¹ Ráadásul több mű még ugyancsak a Fraknoi-intézet volt tagjainak részben az intézmény keretében végzett anyaggyűjtését tartalmazta.

Szintézisei megírásával az alapító gyakorlatilag befejezte ez irányú kutatói tevékenységét,¹⁸² érdeklődése másfelé fordult, ezért e korszakból első helyen Veress Endre forrásközléseit kell megemlíteni. Az ő egyéni érdekérvényesítő képessége viszont csupán egy *Monumenta Vaticana*-kötet kiadásáig terjedt, noha egyéb publikációi, akár Carillo iratai,¹⁸³ akár a *Collegium Germanicum et Hungaricum* anyakönyvének magyar bejegyzései is joggal kaphattak volna helyet a vatikáni sorozatban.¹⁸⁴ Veress több évtizedes kutatásainak keretei ugyanakkor messze túlléptek nemcsak Rómán, hanem Itálián is. Hatalmas gyűjtése hasznosítására ezért saját,

¹⁸¹ A munkát az előző kötetek méltó folytatásaként bemutató – egyedül a magyar nyelvű regesztákat hiányoló – ismertetésében Lukcsics József szintén hangot adott reményének, miszerint „a derék kötet megjelenése Fraknoi püspök páratlan áldozatkészségét és Veress követendő buzgalmát hirdeti. Erős a hitünk, hogy a római magyar történeti intézet, mely ily szép kiadványokkal dicsekedhetik, végleg nem szűnhetik meg.” KSz 23 (1909) 749–752.

¹⁸² A *Magyarország és a római Szentszék* első kötetének többször idézett függeléke ezt szinte nyíltan ki is mondja. Kivételesen egyedül talán *Arómai magyar Seminarium története* (KSz 26 [1912] 444–453) és a néhány 14. századi szupplikációt felhasználó *Visegrádon 1367-ben írt kodex a klosterneuburgi könyvtárban* (MKsz 23 [1915] 148–150) című közleményei tekinthetők.

¹⁸³ *Carillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai I* (MHH I/32), Budapest 1906.

¹⁸⁴ *Arómai Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai* (Fontes rerum Hungaricarum 2), kiad. VERESS ENDRE, Budapest 1917. A sorozat első, a padovai egyetemen tanult magyar diákok adatait közlő kötete a *Monumenta Romana*éhoz hasonlóan Hornig Károly támogatásával jelent meg. Lukcsics József méltató recenziója: KSz 30 (1916) 210–211.

pár kötetet megélt *serie*ket indított (*Fontes rerum Transylvanicarum*, illetve *Hungaricarum*), illetőleg minden közreműködésre hajlamos intézmény, például a Román Tudományos Akadémia támogatását elfogadta. A különféle tematikák mentén rendeződő, ám leginkább a Báthory-korszakra összpontosító okmánytárai sorában alig találunk olyat, amelyik kisebb-nagyobb részben ne hasznosított volna vatikáni forrásokat.¹⁸⁵

Fraknoi intézetbeli jobbkeze, Lukcsics József mindössze egy-két kisebb munkával és néhány ismertetéssel jelentkezett.¹⁸⁶ Hodinka Antal ugyancsak az intézet megszűntét követően publikálta fontosabb római eredményeit, melyek azonban eredeti programja szerint elsősorban csupán egy általánosabb témához, a hazai görög katolikusok történetéhez szolgáltak értékes adalékkul.¹⁸⁷ Specifikusan a római magyar kutatások historiográfiájához kapcsolódik viszont a *Római levéltárak* című több száz oldalas munkája. Megírásához még Fraknoi biztatására fogott hozzá.¹⁸⁸

Hodinkának ez az áttekintése tulajdonképpen befejezetlen. Az állami és magánlevéltárakat, valamint a könyvtárakat már nem tárgyalja, a pápai levéltárak esetében pedig éppen a talán legfontosabb szupplikációk nem kerültek már elemzésre, az ígért folytatás ugyanis elmaradt. Mégis, az ismertetés a kortárs nemzetközi szakirodalomban Fraknoi szintéziseihez hasonlóan egyedülálló. Nemcsak a szentszéki archívumok szerkezetét, történetét¹⁸⁹ és kutatástörténetét¹⁹⁰ dolgozza fel teljességre törekvő könyvészet felhasználásával és ad leltárszerű kimutatást a vatikáni titkos levéltár egyes fondjairól, hanem számos magyar vonatkozást is megemlít belőlük.¹⁹¹ Noha egy *Hungaricum*-repertórium mélységét nem éri el, mégis máig haszonnal forgatható és forgatandó. Ami kétségkívül nem egyszerű feladat, hiszen megjelenése után pár évvel a vatikáni levéltárat átrendezték.

Számottevőbb hatást emellett azért sem tudott kifejteni, mert súlya ellenére nem önállóan, hanem a vatikáni magyar kutatások e korszakának ugyancsak fontos, a Fraknoi-intézettől immár teljesen függetlenül készült munka, Bossányi Ár-

¹⁸⁵ Egészen 1948-ig folytatott publikációs tevékenységének áttekintése Benda Kálmántól az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* című sorozat alább idézendő 7. kötetében: 217–219 (*Utószó*). – Veress munkásságára lásd még a következő fejezetet is.

¹⁸⁶ *Uski János veszprémi püspök Zsigmond király diplomatája*, Századok 42 (1908) 1–28; *A középkori pápai adókönyvek*, Budapest 1908. E második írás lényegi mondanivalóját recenziója is kiemeli, miszerint „Magyarország kevesebbet fizetett a pápáknak, mint ők nekünk, ez a fő tanulság.” KSz 23 (1909) 650–651 (Tóth László). – Lukcsics emellett még ismertette Chobot Ferenc pápaságtörténetét. KSz 24 (1910) 221–223. (Vö. még a 184. jegyzetet.) A *Monumenta Romana* melletti, végül sajtó alá nem került fő művére lásd alább, különösen *Függelék*, III, n. 10 (és 19).

¹⁸⁷ *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest 1910; és *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I: 1448–1715*, Ungvár 1911.

¹⁸⁸ *Dr. Hodinka Antal jelentése*, 499.

¹⁸⁹ HODINKA, *A római levéltárak*, I, 9–36.

¹⁹⁰ HODINKA, *A római levéltárak*, I, 36–79 és 79–93.

¹⁹¹ HODINKA, *A római levéltárak*, I, 93–165 és II, 9–148.

pád *Regesta supplicationum*a függelékeként jelent meg.¹⁹² A győri egyházmegye, pápai kamarás Bossányi gyűjtése olyannyira független volt a régi Intézet tevékenységétől, ugyanakkor olyannyira a *Monumenta Vaticana* szerves folytatásának tekinthető, hogy az általa kivonatos formában közölt XIV. századi kérvények (VI. Kelemen, illetve VI. Ince, V. Orbán [1362–1370] és VII. Kelemen [1378–1394] ellenpápa idejéből) számottevő részének teljes szövegű átírása Fraknoiéknál, mint tudjuk, már nyomtatásra is elő volt készítve. Bossányi tehát – először, de sajnos nem utoljára a vatikáni magyar kutatások történetében – valójában olyan feladatot végzett el, amelyet elődei nála talán jóval nagyobb alapossággal már megoldottak. A Fetser Antal győri püspök támogatásával megjelent kiadványra¹⁹³ Lukcsics József és Áldásy Antal ezért valóságos ösztüzet zúdított. Gúnyosan kritikálták bevezetőjét, fogalomhasználatát, a kivonatokba csúszott hibákat, de még mutatóját is. Bossányi magánakciója rövidtávon bizony nem lett kifizetődő befektetés, Lukcsicstól ráadásul még azt a megjegyzést is kénytelen volt lenyelni, miszerint „az egész oklevéltár a magyar egyháztörténelmi tudománynak nem nagy hasznára, még kisebb dicsőségére válik.”¹⁹⁴ A kedvezőnek aligha nevezhető fogadtatás ellenére munkája az elmúlt évszázad során a *Monumenta Vaticana* kötetéhez hasonlóan szervesen beépült a magyar történetírásba. A kritikák tartalmától aligha függetlenül – a jelek szerint a Fraknoi-féle koncepciót követő – újabb forráskiadványa, a *Monumenta [Romana] Ecclesiae Iauriensis* már nem látott nyomdafestéket.¹⁹⁵

Az e korszakban mindenféle vezérfonal és az elődök munkájával alkotott kontinuitás nélkül dolgozó történészek közül nem mindenki nyúlt akkora darázsfejszekbe, mint Bossányi. A későbbi szatmári püspök, a mártír sorsú Scheffler János doktori értekezésének visszhangja¹⁹⁶ például egészen kellemes volt (*VIII. Sándor pápa és a bécsi udvar 1689–1691. A vatikáni levéltár okmányai alapján*).¹⁹⁷ Szorosabban

¹⁹² Hodinka levéltári ismertetőjét ugyanakkor mind a kortárs kritika (Lukcsics és Áldásy), mind pedig később Pásztor Lajos egyformán kedvező fogadtatással illette. KSz 32 (1918) 471–473; Századok 52 (1918) 281–282; PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 100skk.

¹⁹³ Hosszúra sikeredett címe: *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394*, Budapest 1916–1918.

¹⁹⁴ KSz 32 (1918) 471–473 és Századok 52 (1918) 280–285. Áldásy utóbbi helyen található kritikájából: „Annak idején Fraknoi Vilmos püspök átnézte és lemásolta a VI. Kelemen és VI. Ince-féle supplicatiók magyar vonatkozású anyagát, a későbbi körből származó supplicatiókat pedig az egyes Rómában megfordult és ott hosszabb-rövidebb ideig kutató magyar historikusok tervszerűen átnézték és a magyar vonatkozású darabokat kijegyezték és részben kivonattolták. E munkát – a mennyire tájékozottatva vagyunk – egészen III. Calixt pápáig haladt előre. A Monumenta Vaticana részére készült VI. Kelemen és VI. Ince-féle supplicatiók anyaga lemásolva jelenleg a M. N. Múzeum könyvtárában őriztetik, s így Bossányi oly anyagot másolt, illetve másoltatott le, a melyet nemcsak lemásoltak és átnézték magyar kutatók, hanem a melynek gondos, lehetőleg pontos kiadása is elő volt készítve...”

¹⁹⁵ Jóllehet Hodinka Antal már 1916-ban sajtó alatt levőként idézi. (*A római levéltárak*, I, 128.)

¹⁹⁶ Ungvár 1914.

¹⁹⁷ Századok 50 (1916) 185–186 (Patek Ferenc).

vett szakmai szemszögből ugyancsak hasznosnak mondható Luttor Ferenc¹⁹⁸ kisebb közleménye. Szép számmal merít emellett római anyagból Pázmány leveleinek Hanuy Ferenc-féle gyűjteményes kiadása is.¹⁹⁹

A vatikáni magyar kutatások e válságos időszakától a külföldi szakirodalom el-elapadó recenziálásának felidézésével köszönhetünk el.²⁰⁰

5. RÓMAI MAGYAR TÖRTÉNETI INTÉZET
ÉS (REGIA) ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA
(1924–[1944]–1950)

1924-től a művészettörténész Gerevich Tibor irányításával majd húsz év szünet után nemcsak hogy ismét kutatómunka folyt a Fraknoi-villa falai között,²⁰¹ hanem pár év múlva egyenesen úgy tűnt, hogy gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszternek köszönhetően végre talán maradéktalanul megvalósul Fraknoi Vilmos álma egy római tudományos és művészeti központról. A nagyszabású *Collegium Hungaricum*-program keretében a Falconieri-palotában létrehozott „Római Magyar Intézet”²⁰² négy osztályra tagozódott. (Neve olaszul *Regia Accademia d'Ungheria di Roma* lett, a Római Magyar Akadémia [RMA] elnevezés voltaképpen innen ered már a kez-

¹⁹⁸ Mária Terézia balála és a római kúria, Budapest 1914.

¹⁹⁹ Pázmány Péter... összegyűjtött levelei I–II, kiad. HANUY FERENC, Budapest 1910–1911. Hanuy beszámolója Fraknoi instrukciói szerint folytatott római gyűjtéséről: *Kutatás Pázmány levelei után*, *Religio* 67 (1908) 310–312. 325–327. 341–343. 358–361 (az első két közleményben).

²⁰⁰ NB II/3 és a QF több kötete az 1585–1590-es évközből: Századok 40 (1906) 554–563 (Áldásy Antal); NB I/10: Századok 42 (1908) 63–69 (Áldásy Antal); *Pápai intézkedés a XVI. században a kéziratok széttrombolása ellen*, MKsz 15 (1907) 378. (Ismeretlen szerző tartalmi összefoglalása az induló holland intézet munkatársa, J.A.F. Orbaan egyik cikkéről.)

²⁰¹ Vö. GEREVICH TIBOR, *A Római Magyar Történeti Intézet*, LK 2 (1924) 200–201. Gerevich egyébként egyetemi tanári kinevezése miatt már 1925. január 12-én lemondott igazgatói állásáról, amit viszont Klebelsberg 1925. február 3-ai válaszában elutasított, „tekintettel arra, hogy az Intézet vezetésénél szakismereteit és ottani összeköttetéseit” nem nélkülözhetette, sőt még maga a miniszter kérte, hogy a művészettörténész „egyetemi tanári teendői mellett a Római Magyar Történeti Intézet igazgatói teendőit is ellátni szíveskedjék.” MTAKK K 1224/155. Gerevich április 18-án ismételt lemondott, amit április 28-án a miniszter immár elfogadott, de további intézkedésig megbízta őt az Intézet ideiglenes vezetésével és felügyeletével, ezért ettől kezdve csupán ügyvezető igazgatónak tekinthető. (Uo., K 1224/159.) Az akadémiai Bizottság javaslatát, hogy az igazgatói teendőket [Koltay-]Kastner Jenőre ruházzák, július 24-én Klebelsberg gondolkodás nélkül elutasította. (Uo., K 1224/161.)

²⁰² Megalapításáról és történetéről a 2. világháborúig: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 254–258; PÁSZTOR, *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 24–27; [Uő], *La fondazione dell'Accademia d'Ungheria in Roma*, *Annuario dell'Accademia d'Ungheria* (1997, idézve alább a 413. jegyzetben), 85–100; UJVÁRY GÁBOR, *Tudományszervezés–Történetkutatás–Forráskritika. Klebelsberg Kuno és a Bécsi Magyar Történeti Intézet* (Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa), Győr 1996, 43–67 (*A római magyar intézetek*). (Vö. [Uő], „Iskola” a batáron túl. *A Római Magyar Intézet története (1912–1945)*, *Levéltári Szemle* (LSz) 45 [1995] 4, 3–37); [Uő], *La storia dell'Istituto Ungherese a Roma dal 1912 al 1945*, *Cento anni*, 19–43.

detek kezdetén, majd válik évtizedek múltán hivatalossá.)²⁰³ Egy-egy tudományos, művészeti és teológiai tanulmányi osztályt, valamint egy „középiskolai kollégiumot” foglalt magába. Utóbbi célja tanárjelöltek római egyetemi tanulmányainak segítése volt. Az egyházi osztály 1936-ban önállósult, majd 1940-től Pápai Magyar Egyházi Intézet néven folytatta működését.²⁰⁴ A tudományos (történeti) osztály a saját elnevezését megtartó, illetve hamarosan Fraknoi Vilmos nevét felvevő, és a *Via Giuliára* átköltöztetett Római Magyar Történeti Intézet lett.²⁰⁵

A RMA eredeti rendeltetése így hangzott:

„A tagul felvett magyar tudósok, művészek s ily pályára készülő ifjak olaszországi tudományos kutatásainak, szaktanulmányainak, általános művelődésének, olasz nyelvismeretének és az olasz szakkörökkel való összeköttetésekkel céltudatos előmozdítása; kutatás céljából, vagy az olasz–magyar kulturális kapcsolatok mélyítésére irányuló céllal Rómába jövő magyar tudósok és művészek vendégül fogadása; az olasz–magyar kulturális kapcsolatok ápolása és elmélyítése társadalmi érintkezések, előadások, tanfolyamok, kiállítások, hangversenyek, kiadványok stb. által; felvilágosító és közvetítő működés a magyar és olasz kulturális intéz-

²⁰³ Az egyszerűség kedvéért mindvégig ez utóbbi elnevezést használom. Eleddig tudniillik szinte egyetlen olyan írásművel sem találkoztam, beleértve a hivatalos iratokat, a tanulmányokat, a könyvtárak katalógus-céduláit stb., melyekben legalább egy alkalommal össze ne keveredett volna a Római Magyar Intézet és részben tudományos osztályának, a Római Magyar Történeti Intézetnek a neve. – Néhány névváltozatot láss alább.

²⁰⁴ Alapítója a magyar állam volt, fegyelmi rendjében a Szentszék irányítása alá tartozott, vezetőjét a kultuszminiszter egyetértésével az esztergomi érsek nevezte ki. Léte kétségkívül Fraknoi század eleji, a püspöki karral folytatott tárgyalásaiból eredeztethető. Szabályzata kiadva: *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1932/33. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1934, 86–89. Rövid története a 2. világháborúig: MARGIT BEKE, *L'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma (1929–1945)*, Cento anni, 69–73; [Uő], *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut in Rom*, MEV–Regnum 7 (1995) 3–4, 185–203.

²⁰⁵ A Római Magyar Intézet szervezetről kiadott 1932. évi szabályrendelet a következő elnevezéseket írja elő: Az Intézet neve: „Római Magyar Intézet (*Reale Accademia d'Ungheria di Roma*). Az intézet következőképpen tagozódik: *a*) Egyházi Kollégium (Kegyes Ház); *b*) Fraknoi Vilmos Történeti Intézet; *c*) Magyar Művészház; *d*) Általános Tanulmányi Kollégium”. *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1931/32. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1933, 109–112, 109. Ennek ellenére az 1930-as évek folyamán rendszerint vegyesen előfordul a Római Magyar Történeti Intézet és a Fraknoi Vilmos Római Magyar Történeti Intézet elnevezés is. 1940-ben újrászabályozták a kapcsolatot. Ennek alapvető strukturális jellege ugyanakkor változatlan maradt. Hivatalos elnevezésként itt a Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztálya (*Sezione storica della R. Accademia Ungherese di Roma*) szerepel. *A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzata*, AÉ 50 (1940) 383–385. – Korántsem mellesleg az eredeti elképzelés még úgy hangzott, hogy az „átszervezéssel kapcsolatosan az 1928–29. tanévben a magyar Történeti Intézet is átköltözik a Palazzo Falconieribe, megőrizve különálló célját és szervezetét”. *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1927/28. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1929, 7. (Az elkülönítés leginkább szembeötlően dokumentált nyoma éppen ezen évről-évre kiadott hivatalos minisztériumi közlönyökben található. E füzetecskék a Római Magyar Történeti Intézetről a *Collegium Hungaricum*októl minden esetben teljesen elkülönítve adnak tájékoztatást, és csupán azt jegyzik meg, hogy az Intézet az adott évben (is) a RMA-val „szervezeti kapcsolatban” fejtette ki működését.

mények és testületek, valamint a tudományos és művészi pályán működő személyek érintkezései tekintetében.²⁰⁶

A célok illetően megfogalmazása elsősorban Klebelsberg elképzeléseit tükrözte, aki nem lebecsülve a múlt fontosságát – erre a legfőbb bizonyosság a Bécsben folyó kiterjedt és szervezett történeti kutatások²⁰⁷ – az intézménytől a „jelen és a jövő” szolgálatát várta el.²⁰⁸ Az új alapítói irányelvekhez történő igazodás, miként a Történeti Intézet esetében Fraknóiéihoz, szintén örökérvényű kötelezettség. A *Palazzo Falconieri* megvételének köszönhetően a római magyar jelenlétnek nemcsak méltó, hanem a legjelentősebb országokéval – például a franciák *Palazzo Farnese*jével – vetekedő, méltó és szerencsére mindmáig fennálló keretei teremtdtek meg. Bár a RMA működését már az első évektől fogva sok kritika érte, sőt létjogosultságát is számos alkalommal megkérdőjelezték, mi több, Hóman Bálint kultuszminiszter már az 1930-as évek közepén el kívánta adni palotáját, erre mégsem került sor. Az intézmény kisebb-nagyobb hullámvölgyei ellenére ugyanis kulturális, művészeti, reprezentációs és érdekképviselői, politikai szerepének jórészt meg tudott felelni. Az Örök Városban kutató, tanuló, alkotó ösztöndíjasok száma növekedett, hazatérve tekintélyes hányaduk a hazai szellemi elit meghatározó alakjává lett.²⁰⁹ A RMA sokoldalú jellegéből adódó interdiszciplináris légkör már önmagában is termékenyítően hatott. Különösen maradandóan bizonyultak az művészösztöndíjasok Aba Novák Vilmos nevével fémjelzett „Római Iskolájá”-nak alkotásai.²¹⁰ Volt olyan kiállítás, amelyet maga az olasz király nyitott meg, ami szépen jelzi, hogy az intézmény valóban az olasz–magyar kapcsolatok fellegvárává vált.

Az persze kétségtől igaz, hogy a Falconieri-palota²¹¹ nyújtotta kereteket szinte sohasem sikerült maximálisan és minden téren kihasználni. A mintegy negyven ösztöndíjas-hely csak elvétve volt hiánytalanul betöltve, az üres szobákat, lakásokat nagyszámú magyarországi látogatók, vendégek fogadásával, illetve bérbeadással igyekeztek hasznosítani. Míg előbbi megfelelő formában alkalmazva talán megfeleltethetett a társadalmi érintkezések elmélyítésére is irányuló Klebelsberg-i célnak, az ingatlanbiznisz már aligha.²¹² A korabeli kritika furamód elsősorban a sokféle

²⁰⁶ *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 109–112, 109.

²⁰⁷ Vö. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 144skk.

²⁰⁸ PÁSZTOR, *Le origini dell'Accademia d'Ungheria*, 26.

²⁰⁹ A Fraknoi-villában 1924–1928 között 34, a Falconieri-palotában 1928–1944 között mintegy 240 *borsista* fordult meg. A cca 270-es létszám valójában 350 körüli, nagyobb részt két, olykor egy szemeszternyi ösztöndíjas időt jelöl, hiszen többen többször is kijutottak az Örök Városba. A stipendiumok hozzávetőleg 90 %-át a magyar állam biztosította. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 58–59.

²¹⁰ JULIANNA P. SZŰCS, *La «scuola romana»*, Cento anni, 95–126. Első hazai bemutatkozásukról: *A Római Magyar Intézet (R. Accademia d'Ungheria di Roma) ösztöndíjas művészeinek első kiállítása, Budapest 1931*.

²¹¹ A Francesco Borromini keze nyomát viselő palota legfrissebb művészettörténeti ismertetése: ÁGNES HETÉNYI, *Il Palazzo Falconieri di Roma*, Cento anni, 127–145.

²¹² A RMA igazgatója már-már feltűnő módon emlegeti éves jelentéseiben, hogy a bérlők jelenléte semmiféle fennakadást nem okoz az intézmény életében. MOL Az Országos Magyar Gyűjteménygyűjtemény Tanácsa 1922–1949 (A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa 1934–1949) (K 726), 1932/164 és 1933/335-49.

tudomány- és művészeti ág képviselőinek egy fedél alá „kényszerítését” kárhoytatta, valamint a szellemi alkotómunkához szükséges elefántcsont-toronyba zárkózás hiányában látta a problémák tulajdonképpeni gyökerét. Részbeni megoldásként ezért a Fraknói-villába történő visszatérést javasolta.²¹³

Természetesen aligha érthetünk egyet azzal, hogy a Klebelsbergnek köszönhetően végre begombolt mellényt teljesen újra kellett volna gombolni. Sokkalta súlyosabbnak érezhetjük ugyanakkor, hogy az eredeti elképzelésekben szereplő – és formailag létező – osztályok szerinti működés érdemben nem valósult meg.²¹⁴ Még a saját gyökerekkel büszkélkedő, korábban szuverén Történeti Intézet sem rendelkezett a szükséges tényleges autonómiával, netalán valódi tudományos intézményi karakterrel. Ez viszont óhatatlanul felveti azt a kérdést, hogy vajon nem sérült-e meg már az 1930-as években a történész Fraknói 1912–1913-ban lefektetett és jogi garanciával is körülbástyázott félremagyarázhatatlan akarata, amely elsődlegesen mégis csak egy római magyar *történeti* intézet állami fenntartását kívánta meg? Egyértelmű ugyanis, hogy a RMA nem tekinthető a Római Magyar Történeti Intézet jogutódjának, netalán „továbbfejlesztésének”, jóllehet ennek ellenkezőjét pár éve márványtábla hirdeti. Valójában egy teljesen új intézményről beszélhetünk, amelynek épületébe pusztán gazdasági, szervezési megfontolásokból átköltöztették a Történeti Intézetet.²¹⁵

A válasz az, hogy a püspök-történész szándékai jogi szempontból kevés híján, de talán mégsem sérültek meg. Egyfelől, mert a RMA rendszerében elhelyezve a Történeti Intézetet legalább – a tanárral és a művészettel ellentétben – osztályként mindvégig következetesen elkülönítették, másfelől pedig ugyancsak hivatalosan megmaradt intézeti elnevezése is, amely – a minisztériumi értesítők szerint – évről évre a RMA-val valójában csak „szervezeti együttműködésben”²¹⁶ folytatta tevékenységét. Nem szűnt meg továbbá a MTA Római Történeti Bizottsága által gyakorolt közvetlen felügyelet sem. A tudós grémium nem csupán a Történeti Intézet a többiekől következetesen elkülönülő ösztöndíjasainak kiválasztásában és feladataik meghatározásában, a többé-kevésbé rendszeresen megküldött kutatási, intézeti működési jelentések elbírálásában maradt illetékes, hanem elméletileg beleszólást nyert a RMA-nak a Történeti Intézet igazgatói posztját betöltő titkára kinevezésébe is.²¹⁷ Legfőképpen pedig a Fraknói-villa kezelőjeként az időközben

²¹³ Gerevich Tibor kritikájából szó szerint idéz: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 257.

²¹⁴ Vö. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 59.

²¹⁵ Lásd Klebelsberg 1927. július 10-ei leiratát Gerevichhez, amelyben meghagyja számára, hogy kezdjen tárgyalásokat Berzeviczyvel a Fraknói-villa hasznosítása ügyében, és „ez alkalommal a Római Magyar Történeti Intézetnek a Collegium Hungaricumhoz való viszonyára nézve is javaslatot kidolgozni szíveskedjék. Ez intézkedésre azért van szükség, mivel elvi okokból egy városban két intézetet nem tarthatok fenn.” UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 51, 82. j.

²¹⁶ Lásd *A külföldi magyar intézetek működése...* idézett és idézendő számait.

²¹⁷ Például *Függelék*, III, n. 16. Azaz a szervezeti modell szerint a RMA igazgatója a Gyűjtemény-egyetemnek/minisztériumnak küldött éves jelentést, a Történeti Intézetet igazgató titkára a MTA

bérbe adott épület bevételeit a Történeti Intézet – jelesül kiadványai – céljaira fordíthatta, és ugyanezt tehette volna eladás esetén a vételár összegével is.²¹⁸ Ráadásul a Bizottság, érdemére legyen mondva, lépéseket tett még annak érdekében, hogy az Intézet az állami költségvetésben továbbra is önálló tételként szerepeljen. A próbálkozást ugyan Klebelsberg elutasította, annyit viszont mégiscsak sikerült elérni, hogy a Történeti Intézetnek a RMA költségvetésén belül saját és évről évre a Bizottság által jóváhagyandó – valamint a történész tagok, például Galla Ferenc által gondosan védelmezett – fejezete legyen. A Történeti Intézet mindemellett (és korántsem melleleg) térben is elkülönült, amennyiben a Falconieri-palota harmadik emeletének helyiségeit foglalta el.²¹⁹

A római *Collegium Hungaricum*, vagyis a RMA megalapításával következképpen a magyar állam továbbra sem mondott le egy *történeti* intézet fenntartásáról az Örök Városban, a Fraknoi-villát, pontosabban bevételeit pedig kizárólag annak céljaira fordította. Egyedül az intézmény elhelyezésében, önállóságában állt be – például mai, jól működő belga, osztrák minta nyomán is – indokoltan nevezhető változás.

* * *

A tulajdonképpeni lényegét tekintve mindazonáltal nem ennyire kedvező a helyzet. 1929-től egy szobalányt leszámítva az Intézetnek nem volt saját apparátusa, 1930-tól pedig külön vezetője sem, titkárának avagy igazgatójának feladatait a RMA mindenkori igazgatója látta el.²²⁰ Ráadásul, ahonnan a történet útjára indult, és

Bizottságának, amennyiben pedig egy személy töltötte be a két posztot, amint az valójában történt, úgy rendszeresen kétfelé jelentett.

²¹⁸ A külföldi intézeteket felügyelő Országos Magyar Gyűjteményegyetem és a MTA Igazgatótanácsa között létrejött egyezmény szövege a Történeti Intézetről mint a „Sezione Storica «Fraknoi» della R. Accademia Ungherese di Romá”-ról a *Függelékben*: III, n. 12. – A Bizottság 1928. április 26-ai ülésén egyezett bele az átköltöztetésbe, méghozzá azon kikötéssel, hogy az új viszony részletesen szabályozandó. Ugyancsak ekkor döntöttek arról, hogy a felszabaduló Fraknoi-villa bevételeit intézeti kiadványokra fordítják. MTAKK K 1591/37.

²¹⁹ *Függelék*, III, n. 11. 17 és még 22 is. – Emellett Galla, és persze Lukács Pál is – a publikációs lehetőség reményében – árgus szemekkel figyelte, találgatta a Fraknoi-villa bérjövödelmének alakulását. *Függelék*, III, n. 13. 21. 22.

²²⁰ 1930-ig Gerevich Tibor egy személyben volt a RMA kurátora, igazgatója és a Történeti Intézet igazgatója. Nyilvános rendes egyetemi tanárként ideje jó részét azonban Budapesten töltötte, a gyakorlati ügyeket Tóth László titkár intézte. Ő azonban, úgy tűnik, nem bírta kellőképpen Klebelsberg bizalmát, aki a fennálló helyzettel is elégedetlen volt. Ezért Tóthot hazarendelte, Gerevichet pedig leváltotta az igazgatóságából. Helyére bizalmasát és beosztottját, Miskolczy Gyulát küldte, aki nemcsak igazgató és kurátorhelyettes lett, hanem magánlevélben kérvényezte a Bizottságtól a Történeti Intézet vezetését is. Ennek elnyerésében fő támogatója éppen Gerevich volt, aki befolyásának megőrzését vélhetően így jobban biztosítottan tartotta, mintha két, netalán szakmailag is jól működő vezetővel kellett volna bajlódnia. A Bizottság végül elfogadta Miskolczyt, s melléje érthetetlen módon elegendőnek tartotta egy irodatiszt vagy egy számvevő kiküldését. Láthatjuk tehát, a Történeti Intézet önálló és eredményes működését súlyosan veszélyeztető struktúra kialakulása *ad hoc* jellegű személyi kombiná-

amiről elsősorban szólnia kellett volna, azaz a vatikáni magyar kutatások ügye kézen-közön lassacskán elsikkadt. Fényes palota ide, fényes palota oda, az említésre méltó eredmények ellenére az 1910-es évekhez hasonlóan jószerével egyéni vállalkozások szintjén létezett.

Pedig nyilvánvaló volt (és mindig az is marad), hogy Fraknói annak idején intézetét elsősorban a vatikáni magyar kutatások céljaira hozta létre, amelynek fennállása folyamán e munkálatok álltak működése középpontjában. A század elején e kutatásokat nem nyilvánította befejezettnek, és persze nem is nyilváníthatta annak. „Oly nagymértékben, mint jelenleg a Mon. Vat. Hungarica, még senki sem eszközölt közülnök ott kutatásokat; de ne higgye senki, hogy – habár e kutatások tíz–tizenöt esztendőtt vennének is igénybe – ezzel ki volna ott merítve minden, ami hazánk történetére vonatkozik” – írja egy helyütt Fejérpataky László.²²¹ S valóban, Fraknóinak például szintéziséhez fűzött kutatási áttekintése éppen azt a célt szolgálta, hogy egy kényszerű cezúra után az elejtett szálat fel lehessen venni.²²²

Az 1912–1914 folyamán államilag újraalapított intézmény általános célkitűzései mindazonáltal elbizonytalaníthatnak bennünket.²²³ Egyebek mellett már csak általánosságban szólnak a történeti kutatásokról. Nem árt azonban tudni, hogy bizony a MTA által fogalmazott szabályzat több helyütt szó szerinti átvétel Fraknói korábbi tervezeteiből, amelyekben egyébként még a *Monumenta Vaticana* pénzalapjának az újabb kiadványokra való felhasználása is szerepelt.²²⁴ Hogy azonban az (újra)alapítói szándékot a kortársakhoz hasonlóan megfelelően értelmezhesük, először is Áldásy Antal azon megjegyzése siet segítségünkre, miszerint „amidőn Fraknói Vilmos nagylelkű ajándékából az általa alapított római történeti intézet a magyar állam tulajdonába ment át, az intézet munkaprogramjában az első helyen épp e [ti. Bossányi által közölt] supplicatiók kiadása állott.”²²⁵ Még inkább eloszlal minden kétséget maga a munkaterv, amely leszámítva azt, hogy helyt adott az egyéni kutatói érdeklődésnek is, kizárólag vatikáni levéltári munkálatokat fogalmazott meg, méghozzá korántsem az általánosságok szintjén mozogva.²²⁶ Nem meglepő tehát, hogy még a klasszikus-filológus Vári Rezső intézeti titkárnak is első ténykedései közé tartozott, hogy a vatikáni könyv- és levéltárnak az intézet tagjai által

ciókra, érdekekre vezethető vissza. Mi sem mutatja jobban, hogy Gerevich jól számított, mint az, hogy a szakmai irányítást rövidesen vissza tudta szerezni. Lásd alább, szövegközben, a 240. jegyzetnél. Mindehhez: MTA KK 1591/41 és [43] (1930. máj. 1., július 2.); K 1224/194; RAL 1930/609 és 638; valamint UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 54–55.

²²¹ *A pápai levéltárak*, 73.

²²² *A vatikáni levéltár*, i.m. Lásd a 83. jegyzetet.

²²³ Idézve már fentebb, szövegközben, a 160. jegyzetnél.

²²⁴ „Amennyiben az intézet pénzalapja megengedi, az intézet tudományos munkát bocsájt közre. Az igazgató tanács által felhasználható e célra a VMO pénzalapjának maradványa...” OSZK Fol. Hung. 1749, fol. 27skk. Vö. még fol. 82skk.

²²⁵ Századok 52 (1918) 281–282.

²²⁶ A bizottsági jegyzőkönyvbe foglalt, már korábban röviden említett munkaterv közölve a *Függelékben*, III, n. 6. Bő kivonata: AÉ 26 (1915) 279–280.

tervezett folyamatos használatára engedélyt szerezzen.²²⁷ Berzeviczy Albert pedig – aki nemcsak a MTA és az illetékes Bizottság, hanem mint ilyen egyúttal a Római Magyar Történeti Intézet elnöke is volt – már 1913-ban megállapodott a Monarchia szentszéki követségével, hogy az Intézet megnyitásakor a tagokkal együtt kihallgatáson fog megjelenni az pápánál és a bíboros államtitkárnál.²²⁸

Az 1924. évi, Gerevich Tibor nevével fémjelzett tényleges újraindulás idején mindazonáltal már megfigyelhető a pozitívizmus és szellemtörténet tudománytörténeti paradigmaváltásával is kapcsolatba hozható hangsúlyeltolódás. Az első év működését összefoglaló minisztériumi tájékoztató így szól erről:

„Az újonnan (1923-ban) megalapított intézet kutatási köre az egyetemes- és egyháztörténelem, régészet, művészet- és irodalomtörténet, valamint a filológia magyar–olasz vonatkozásaira terjedt ki. Gerevich célkitűzése szerint az intézetben működő kutatók munkája az említett tudományterületek keretén belül nemcsak reprodukatív, hanem produktív irányban is haladt: nemcsak oklevélmásolásokra, hanem a római könyv- és levéltárak, múzeumok stb. gazdag anyaga alapján, önálló problémák tudományos megoldására is irányult. E mellett az intézet tervszerűen folytatta a vatikáni levéltár magyar vonatkozású okmányainak összegyűjtését, átvizsgálta az újabb vatikáni kéziratgyűjteményeket (Fondo Chigi, Fondo Barberini), valamint a magyar szempontból még át nem kutatott egyéb római gyűjteményeket. (Biblioteca Vallicelliana, Bibl. Casanatense, a R. Acc. dei Lincei és S. Antonio kéziratait, az Accademia di S. Luca, a Soc. Ponte Molle és a S. Iridion barátok műtörténeti szempontból értékes okmányait.) Az ilyen irányú kutatómunka által az intézet már újjászervezésének első évében áttekintést nyert a római magyar vonatkozású forrásanyagról. Róma mellett az intézet vidékre is kiterjesztette működési körét és már az első évben hozzáfogott Bolognában, Firenzében és Sienában a könyv- és levéltárak magyar szempontból való átvizsgálásához.”²²⁹

Gerevich koncepciója önmagában nemcsak tetszetős, hanem helyesnek is nevezhető. Főként azért, mert némileg másodlagosnak ítélt szerepe ellenére az 1920-as évek derekán Fraknoiék gyűjtését közvetlenül folytató²³⁰ többirányú anyagfeltárás indult meg a vatikáni levéltár falai között.²³¹ Több ösztöndíjas még a vatikáni

²²⁷ „Az osztrák történeti intézetben tájékozódást szereztem arra nézve, melyek azok a kedvezmények, melyekben az intézet tagjai részesülhetnek... 3. Engedély a vatikáni könyv- és levéltár használatára. Az idevonatkozó folyamodványt már megszerkesztettem, vat.-i nagykövetségünk pártfogólag láttamozta is már, s a hét végén személyesen nyújtom át a Vatikánban...” Vári 1914. június 9-ei jelentése. MTAKK K 1224/58.

²²⁸ AÉ 26 (1915) 280.

²²⁹ *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, közzéteszi a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1926, 19–20. Ugyanezek részletesebben kifejtve Gerevich 1924. évi jelentésében. Közzölte PÁSZTOR LAJOS, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről 1924–1926*, MEV–Regnum 8 (1996) 333–350, 335–336 és 342. – Az alább még többször idézendő dokumentumok kapcsán meg kell említenem, hogy a Pásztor által kiadott két Gerevich-jelentés közül az első az 1924-es naptári évről szól, míg a másik már az 1925/1926-os akadémiai évről, de voltaképpen magában foglalja 1925 első nyolc hónapját is. A minisztériumi tájékoztató kiadványok kezdettől fogva tanévek szerint készültek. Az első két számot a jelek szerint közvetlenül Gerevich jelentéseiből szerkesztették meg.

²³⁰ Vö. Lukács Pál rögvest idézendő munkája előszavait. (*XV. századi pápák oklevelei*, I, 1–3 és II, 1–2.)

²³¹ „Az Intézet historikusai immár teljes áttekintéssel bírnak a Vatikáni Levéltár dús erű okmányi anyagáról és különösen magyar vonatkozású iratairól, s a jórészt 1 ½ – 2 évig Rómában tartózkodó tör-

Scuola Paleografica kurzusait is elvégezte, a legváltozatosabb tudományágakból pedig módszertanilag kiérlelt, értékes témákat feldolgozó, római kutatómunkára épülő tanulmányok sora jelent meg különféle hazai folyóiratokban. Távolról is viszont a Gerevich-korszak azzal a mindenképpen káros következménnyel járt – és ebben kétségkívül szerepet játszott a feladatkörök Klebelseberg-i bővítése is –, hogy az intézménynek nem alakult ki komoly és látványos teljesítményt felmutató tudományos profilja.²³² Pedig ennek és a köré szerveződő, kevésbé mederben tartott interdiszciplinaritásnak a kölcsönhatása a maradandóság mellé a nemzetközi versenyképességet is megteremtette volna. Ehelyett azonban az 1930-as évekre a Történeti Intézet tevékenysége végzetesen szétaprózódott.²³³

A bajt többen is érzékelték. Az egyik fő felelős, Gerevich, amint az imént már előkerült, a Fraknoi-villába való visszaköltözésben látta a megoldást.²³⁴ A MTA Római Történeti Bizottsága, személy szerint Csánki Dezső, Kollányi Ferenc és Áldásy Antal pedig 1931-ben kidolgozott munkatervében – a hagyományoknak és a többi római intézet tevékenységének megfelelően – újra a vatikáni történeti kutatások kizárólagos középpontba helyezését szabta meg az Intézet elsődleges feladataul. A tervzet szerint a középkori anyagból egy már elindult külföldi vállalkozáshoz társulva mindenekelőtt az 1301-ig fennmaradt pápai regisztrumokat kellett volna ellenőrizni és egy *Hungaria Pontificia* kiadását előkészíteni, majd pedig ugyanezen sorozatból az 1301–1417-es évkör iratainak összegyűjtése, illetve az 1458–1526 közötti időszakból szisztematikus feltárása és jegyzékbe foglalása tűnt célravezetőnek. Az újabb kori forrásokból Áldásyék a 18. századi pápai követjelentések és a kapcsolódó iratok feldolgozását, valamint a Hitterjesztési Kongregáció fondjainak minél teljesebb kiaknázását sürgették. Galla Ferenc munkálkodását leszámítva a helyenként alapos tájékozottságról, olykor azonban ennek ellenkezőjéről

ténész ösztöndíjasok kutatásainak az új intézeti tagok munkájába való bekapcsolásával biztosítva van az Intézet levéltári kutatásainak folytonossága” – írta Gerevich meglehetősen kincstári optimizmussal 1926 decemberében. PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 342. – Gerevich még az Intézet működésének előkészítése során kiadványi csereegyezményt kötött a vatikáni könyvtárral, és ekkor maga XI. Pius pápa (1922–1939) is fogadta őt magánkihallgatáson. Levele Klebelseberg Kunóhoz. Róma, 1922. augusztus 7. OSZK Levelestár.

²³² Az újrakezdés több fontos forrása: MTAKK K 1224/151–179 (1928-ig) (szabályzat, ösztöndíjkérelmek és ügyek, jelentések, költségvetések); Gerevich–Tóth-korszak a Falconieri palotában: MTAKK K 1224/180–198 (az átköltözés és az új szervezeti struktúra, a költségvetés kialakítására vonatkozó iratok, a Fraknoi-villa kiadásának és a bérösszeg felhasználásának kérdése, jelentések, ösztöndíjasok kérelmei, kiadványügyek); Miskolczy-korszak: MTAKK K 1224/199–229 (a költözés kérdéseit leszámítva ugyanaz, mint az előző iratok esetében). Lásd még a bizottsági jegyzőkönyveket is, ezekről külön áttekintést már nem adok.

²³³ A viszonyokat érzékelteti, hogy a RMA és egyúttal a Történeti Intézet igazgatója 1932. évi egyik fő tevékenységeként és érdeméként – 1933. január 14-ei, állami felettesei számára adott jelentésében – az ösztöndíjasoknak adott ajánlásokat emelte ki, ami szinte már hihetetlen. MOL Az Országos Magyar Gyűjteménygyűjtő Tanácsa (K 726), 1933/335–49. (A levont személyi konzekvenciáról ugyanezen forrás tájékoztat. Lásd alább, szövegeközben, a 24. o. jegyzetnél).

²³⁴ Lásd fentebb a 213. jegyzetet (Gerevich kritikájából).

árulkodó, részben hiányosnak minősíthető²³⁵ – hivatalossá tétele ellenére mindössze macskakaparásos fogalmazvány formájában ránk maradt – program végül írott malaszt maradt. A középkori feladatok elvégzését „szakember-hiányra” hivatkozva az akadémikusok eleve elnapolták (noha például Lukcsics Pál minden további nélkül újra kiküldhető lett volna), Galla hazatérte után pedig a Propaganda archívumának módszeres kutatása is félbeszakadt.²³⁶

Nem csoda tehát, ha egy 1935-ben keletkezett feljegyzés ismételten szóvá tette a szisztematikus vizsgálatok hiányát, olyannyira, hogy már-már szinte visszasírta a Fraknoi-féle régi intézet eredményeit. A többi római intézet kapcsán pedig joggal hangoztatta, hogy „nemegyszer nemzetközi jelentőségű tárgykörnek vagy a vatikáni források bizonyos csoportjai kimerítő feldolgozásának szentelik erejükét”, valamint a „tudományos kalandozás” befejezése és ismételten egy szisztematikus feldolgozandó tematika kiválasztása mellett tette le a voksot. Továbbá felhívta a figyelmet az ösztöndíjasok tömegének képzetlenségére, az utódállamoknak a vatikáni kutatások terén elért eredményeire, végül pedig a nemzetközi tudományos-ság számára is hozzáférhető kiadványokat sürgetett.²³⁷

Noha a kiadványok terén, mint mindjárt látni fogjuk, történt némi előrehaladás, a nehézségeket annak ellenére sem sikerült áthidalni, hogy a Történeti Intézet 1940-es új szervezeti szabályzata élére szó szerint az 1913-as célkitűzéseket helyezték vissza és az évtizedes tapasztalatok fényében több gyakorlati részletkérdésben újr szabályozták az Intézet és a RMA kapcsolatát.²³⁸ A tulajdonképpeni okok rendkívül szerteágazóak, és igazából nem a – Vatikánhoz egyébként a Fraknoi-villánál sokkal közelebb fekvő – Falconieri-palota megvételeiben, valamint az intézet esetleges „túlfejlesztettségében” keresendő.

Sokkalta nagyobb súllyal esik latba az, hogy nemcsak a Történeti Intézetnek nem volt külön felelős vezetője, hanem a RMA élén is rendre olyan igazgatók álltak, akik, noha korábban még a Fraknoi-intézet lakói voltak, és többségükben

²³⁵ Míg az akkori ismeretek szerint középkori viszonylatban teljesnek mondható, az 1526-ot követő évszázadokból sem az Államtikárság levelezésanyagát, sem a többi kongregációk gyűjteményeit, sem pedig a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveket, illetve a nunciatúrák házilevéltárait nem veszi tekintetbe. Igaz, e források egy részét akkor még a vatikáni levéltáron kívül őrizték.

²³⁶ A munkaterv szövege közölve: *Függelék*, III, n. 19. Fráterné a dokumentumot elveszettnek hiszi, egy-két fontosabb pontját csupán bizottsági jegyzőkönyv alapján tárgyalja. FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 255–256.

²³⁷ UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 61–62. Valóban elképzelhető, hogy a feljegyzés a kritizált állapotok kialakulásának egyik fő felelősétől, Miskolczy Gyulától származik. Vö. *Függelék*, III, n. 15 és 18.

²³⁸ *A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának újszervezeti szabályzata*, 383–385. Szépen mutatja a kettős szemléletmódot, hogy a címmel ellentétben a szövegben mindvégig a Történeti Intézet elnevezés szerepel. – Ki kell térni rá, hogy az 1913-as alapszabály voltaképpen sohasem helyezett hatályon kívül, tehát elméletileg egészen eddig, tulajdonképpeni megerősítéséig érvényben volt. Mindazonáltal aligha táplálhatunk kétséget aziránt, hogy gyakorlatilag az 1932. évi szabályrendelet örvendetes kiegészítéséről van szó. Vö. a 205–206. jegyzetet.

meg-megfordultak a vatikáni levéltárban,²³⁹ széleskörű római, itáliai kutatási tapasztalatokkal egyáltalán nem rendelkeztek. A kérdés súlyát a felelősök is kétségkívül érzékelték. Erre utal, hogy a RMA-n folytatandó tudományos munka irányítását a művészek, művészettörténészek felügyeletével egyetemben az 1932. szeptemberi Szabályrendelet kivette a két évvel korábban kinevezett új igazgató, Miskolczy Gyula kezéből, és mint az intézmény kurátorára, elődjére, Gerevich Tiborra ruházta (vissza).²⁴⁰ Kérdés persze, hogy a valóban szerteágazó helyi ismeretekkel rendelkező, és egy biztató kezdeti időszakot magáénak tudható – bár nem történész – Gerevich Budapestről mennyire lehetett alkalmas erre a feladatra. Miskolczy érdemére legyen ugyanakkor mondván, hogy legalább felismerte a probléma súlyát és saját ez irányú alkalmatlanságát. Tényleges megoldást azonban hiába várt az akadémiai Bizottságtól,²⁴¹ noha Áldásyt személyes konzultációra is Rómába hívta.²⁴² Az őt 1935-től követő Koltay-Kastner Jenő vatikáni kutatások terén mutatott hozzáértéséről pedig mindent elárul az a tény, hogy amikor 1937 őszén a *Rivista Storica Italiana* szerkesztősége cikket kért tőle a RMA tudományos munkásságáról és kiadványairól, szinte kétségbeesetten fordult tájékoztatásért a MTA főtitkárához, arra hivatkozva, hogy „a Magyar Tudományos Akadémia idevágó kiadványai sajnos hiányzanak az Intézet könyvtárában”.²⁴³ A helyzet két év múltán sem javult. Ekkor éppenséggel aziránt érdeklődött, hogy a „f. akadémiai évben a Fraknoi Vilmos Történetkutató Intézetbe küldött tagok feladatukra vajon részét képezi-e egy a Vatikáni Levéltárban folytatandó összefüggő és organikus kutató programnak, és hogy a tagok munkájának vezetésében milyen irányelvek követendők?”²⁴⁴

²³⁹ Lásd az ösztöndíjasok alább következő felsorolását. 1928/29-ben Miskolczynak többek között az lett volna a feladata, hogy 10 000 lírás ösztöndíjért Bethlen Gábor korára vonatkozó kutatásokat folytasson a vatikáni levéltárban. MTAKK K 1591/38. (1928. június 13.) – Genthon István 1927/28-ban lakott a Fraknoi-villában. *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 6.

²⁴⁰ Lásd Miskolczy éves jelentését, Róma, 1933. január 14. MOL Az Országos Magyar Gyűjtemény-egyetem Tanácsa (K 726), 1933/335-49.

²⁴¹ *Függelék*, III, n. 15 (második irat) és 16, valamint 18 (első irat). A programkérésen, az addigi kutatások áttekintésének és a hazai egyetemekkel való kapcsolattartás szükségességének hangoztatása mellett további konstruktív meglátásai közé tartozott, hogy a Történeti Intézetnek egy régész tagra is szüksége van, mondván hogy „igazán áldatlan állapot, hogy ilyen nagy intézetben, Rómában, egy tudományosan jól képzett archeologust sem tudunk prezentálni”. Levele Áldásyhoz, Róma, 1931. május 16. MTAKK K 1224/220.

²⁴² „Engedd még meg végül, hogy nyári tartózkodásodra tegyek egy javaslatot: Róma nyáron nagyon szép, ha egy kissé meleg is. Nagyon örülnék, ha itt üdvözölhetnék pár héten át. Jól esnék végre kibeszélni magamat sok mindenről, s nem várni az őszig, amikor előreláthatólag lejutok Pestre.” Levele Áldásyhoz, Róma, 1931. május 16. MTAKK K 1224/220.

²⁴³ Róma, 1937. október 25-ei levele és Voinovich Géza főtitkár október 30-ai értetlenkedő válasza: MTAKK RAL 1937/660. (Koltay a MTA-tól megküldendő kiadványokból egyúttal legalább cserekapcsolatot kívánt létesíteni a többi római külföldi intézettel.) – Hogy a beszámoló végül elkészült-e, nem tudom, ez idáig mindenesetre nem találkoztam vele.

²⁴⁴ Róma, 1939. okt. 3. Levelét Voinovich október 18-án továbbította Huszti József bizottsági előadónak válaszára, aminek szövegét ugyan nem ismerem, tartalma azonban könnyen kitalálható. Uo. 1939/576.

Komoly gondot jelentett még, hogy a Történeti Intézetnek állandó jelleggel voltaképpen – belső, majd külső – tagjai sem voltak. Az elmélyült vizsgálatokat folytató volt ösztöndíjasokkal hazatértük után a kapcsolatok rendre megszakadtak, ugyanúgy, mint elhanyagolható teljesítményt felmutató társaikkal. Nem volt továbbá egy olyan, itthoni tudományos intézmény, amely a Rómában gyűjtött anyag feldolgozásához szükséges feltételeket, például a gyarapodó nemzetközi szakirodalom elérhetőségét megteremtette volna. Sajnos azt kell mondanunk, hogy az elméletben jól kigondolt szisztéma, amely egy állami felügyeletű és egy MTA-i igazgatású, azaz gyakorlatilag kettős fenntartási mechanizmuson nyugodott, a gyakorlatban nem működött igazán. Noha az állami felügyelet biztosította a maradandóságot, a MTA igazgatása pedig jogi értelemben többé-kevésbé sértetlenül ápolta Fraknoi római örökségét,²⁴⁵ az illetékes akadémiai Bizottság átfogó, jól felépített tudományos eredmények megteremtésére egyszerűen nem bizonyult alkalmasnak.

Ennek a hadszíntértől mindjobban elszakadó vezérkarnak első tagjai pusztán régi szép emlékként idézhatték fel több évtized távlatából vatikáni kutatásaikat. Az újabbak, ha véletlenül jártak is Rómában, többségükben be sem tették lábukat a pápai archívumok falai közé, ha pedig igen, hát nem sok eredménnyel jöttek ki onnan.²⁴⁶ Alapjában véve azonban mégsem a tagok egyéni hozzáállásával volt a baj, bár olykor hatalmi arroganciával párosuló érdektelenséggel, netalán felekezeti hovatarozásra visszavezethető ellenszenvvel is találkozhatunk állásfoglalásaikban. Sokkalta problémásabbnak tarthatjuk az öncélúvá váló, terméketlen akadémiai bürokráciát, amely a szakmai igényesség jelszava alatt a kutatásoknak inkább tesék-lássék morzsákat hullató kerékkötőjévé, mintsem hathatós előmozdítójává vált.

Figyelemre méltó mozzanat, hogy a megfellebbezhetetlen döntéseket hozó, ténylegesen mit sem érő elvi állásfoglalásokat, olykor gyakorlati kifogásokat megfogalmazó²⁴⁷ testület tagjai közül senki sem érezte szükségét annak, hogy Fraknoi

²⁴⁵ Az 1930-as évek elején-közepén, az újabb és újabb minisztériumi átszervezési tervezetek idején a Bizottság tagjai rendre álláspontra helyezkedtek, hogy az állami döntésbe addig nem szólnak bele, amíg az bármilyen formában biztosítani fogja Fraknoi örökségének fennmaradását, aminek ápolása a Bizottság tulajdonképpeni feladata. Lásd az 1930-as évek jegyzőkönyveit, MTAKK K 1591. A költöztetési tervekre UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, i.h. (62–64.) (Talán érdemes kitérni arra, hogy 1933. december 1-jén egészen pontosan egy olyan elképzelés volt napirenden, hogy a Történeti Intézet visszatér a Fraknoi-villába. A tulajdonképpeni *Collegium Hungaricum* számára a Róma városától adandó telken, a *Villa Borghese* közelében – ott, ahol ma a hasonló telek-ajánlattal élő holland, osztrák stb. intézetek találhatóak – építettek volna a Falconieri-palota árának egy részéből új székelyet. A pápi osztályt pedig a *Santo Stefano Rotondo* közelébe gondolták átvinni. 1935. április 15-én az egyházi osztály Fraknoi-villába költöztetése volt napirenden, mely esetben a bérleti díjat a püspöki kar fizette volna továbbra is a MTA-nak. K 1591/[50] és [52].)

²⁴⁶ A Bizottság tagjainak, előadóinak névsora az 1930–1940-es években: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 259.

²⁴⁷ Ide sorolhatjuk például a gyakoribb, akár éloszóval történő igazgatói beszámolókat sürgető, avagy a még voltaképpen nem is létező munkaprogram végre nem hajtását, avagy a *Palazzo Falconieri*-ben létrehozott könyvtár sötétsége miatti alkalmatlanságát kifogásoló megjegyzéseket is. MTAKK K 1591/34. 36. 41 és [44]. (1926. ápr. 26. 1927. jún. 17. 1930. máj. 1. 1931. jan. 14.)

példáját követve Rómában vegye kézbe a kutatások irányítását, szervezzen maga köré eltökélt fiatalokból álló csapatot, akikből egyébként nem volt égető hiány.²⁴⁸ Az akadémikusok tulajdonképeni hozzáállására talán a leginkább jellemző példa, hogy míg az 1930-as évek második felében szinte egyedül komolyan dolgozó – később pedig hatalmas római életművet alkotó – Pásztor Lajost egy csip-csup ügyben csúnyán elmarasztalták, addig pár évvel korábban a nevenincs Hoór Tempis István változatlan, a kamarai forrásokat és a Szentszék 15. századi „török politikáját” feltárni kívánó programmal egymás után három gondtalan esztendő tölthetett Rómában. Méghozzá úgy, hogy közben a Bizottság asztalán feküdt Lukcsics Józsefnek az Apostoli Kamara teljes magyar anyagát tartalmazó, sajtókész kézírata,²⁴⁹ nem beszélve Artner Edgár okmánytáráról.

Aligha csodálkozhatunk tehát az egy-két részmozzanatot leszámítva mind szembetűnőbb közömbösségen, azon, hogy míg lelkes kutatók kénytelenek voltak saját költségükön publikálni eredményeiket, számos kéziratuk pedig részben már ekkor asztalfiókban maradt, a Történeti Intézetet felügyelő Bizottság kasszájában 1943-ban óriási összeg, 15 000 pengő, vagyis majd 50 000 líra hevert felhasználatlanul. A pénz, mint tudjuk, nem máshonnan, mint a Fraknoi-villa bérbeadásából folyt be,²⁵⁰ mely ingatlan alaprendeltetése, ne feledjük, úgy szólt, hogy „a római levél- és könyvtárakban felkutatott, Magyarországot érdeklő történeti emlékek vagy ezeket feldolgozó történeti munkák közzétételére fog felhasználtatni”.²⁵¹

²⁴⁸ Lásd a *Függelék*ben elsősorban a fenti állítások illusztrálására, netán bizonyítására közölt, Lukcsics Pálra (III, n. 13. 20. 30), Vanyó Tihamérra (III, n. 23–28) és Pásztor Lajosra (III, n. 31–33) vonatkozó forrásokat, a jegyzeteikben rekonstruált, külön kommentár nélkül is rendkívül tanulságos ügymenetekkel egyetemben.

²⁴⁹ *Függelék*, III, n. 31–33. 14. 10. 19.

²⁵⁰ Kornis Gyula a MTA Igazgatótanácsában megfogalmazott kifogását, és az akadémiai főtítkár válaszat, miszerint ösztökélni fogja a Bizottság előadóját, hogy a rendelkezésre álló kéziratokat szedesse ki és adja közre, idézi: FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 258. Ha nem ismernénk a kiadással járó hihetetlen akadémiai hercehurcát – lásd a *Függelék* III vonatkozó iratait és azok jegyzeteit (például n. 13. 20. 30 és 23–28) –, joggal csodálkoznánk az 1940-es évekre kialakult helyzeten. Kíváltképpen annak fényében, hogy a Bizottság 1935. június 3-ai ülésén végre valahára kifejezetten kívánatosnak találta, hogy a római Történeti Intézetnek minél több kiadványa lásson napvilágot. (MTAKK K 1591/[53], vö. a *Függelék*, III, n. 30 jegyzetét.) – A történeti hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a Kornis-féle állásfoglalás mellett az 1930–1940-es évek fordulóján mások is mind jobban sürgetik az intézeti kiadványok számának gyarapítását (lásd többek között az 1939. június 20-ai ülés jegyzőkönyvét (K 1591/[55]), s az Itáliában kutató történészek már nemcsak holtuk után élveztek megbecsülést az akadémikusok részéről. Verness Endre újabb olaszországi útjait, tervezett kiadványait – amennyiben nem tartalmaznak újraközlést – a Bizottság méltató szavak kíséretében pártolta és támogatta, továbbá ugyanezt tették különösebb huzavona nélkül a bolognai horvát–magyar kollégium történetére anyagot gyűjtő Révész Mária esetében is, amennyiben persze másolatait a Bizottság rendelkezésére bocsátja. (K 1591/[54–55.] 1938. máj. 11. és 1939. jún. 20.)

²⁵¹ A két világháború között mind a Minisztérium, mind pedig a MTA, a gyakorlati problémák ellenére alapvetően ehhez az elvhez tartotta magát, és a villát annak ellenére a Történeti Intézet céljaira hasznosították, hogy a magyar állam más épületet és – továbbra is – költségvetést biztosított a Fraknoi-intézet számára. Lásd például *Függelék*, III, n. 11 és 12 jegyzeteikkel, a bizottsági jegyzőkönyveket,

* * *

A szigorúnak tűnő kritika a lehetőségek és kihasználtságuk, azaz kihasználatlanságuk fényében állja meg helyét. Ha azonban – a hivatalos és magánkiadásokat egy kalap alá véve – e két világháború közötti korszak teljesítményét a megelőző két évtizedével, valamint az elkövetkező majd fél évszázadával összevetjük, a mérleg már nem is annyira kedvezőtlen. A Történeti Intézetnek publikációiban egy tudományos intézménynek legalább az – egyre inkább – látszatát fenntartva a hivatali keretekenél valamivel jobban sikerült megőriznie karakterét. Nevét a historiográfiában két sorozat is megőrökíti.

Létrejöttükről kevés adat szól. Magyary Zoltán Klebelsberg Kuno kultuszminister képviselőként már a Bizottság 1926. március 27-ei ülésén intézeti kiadványokat, előjáróban pedig részletes tervet sürgetett, hogy a következő évi költségvetésben megfelelő tétel előirányzásáról intézkedhessenek.²⁵² Szűk két hónappal később Gerevich szintén arra kérte az akadémikusokat, hogy a Minisztériumtól intézeti publikációk számára fedezetet szerezzenek.²⁵³ Bár ekkoriban komolyan felmerült a *Monumenta Vaticana* újraindításának gondolata is – lásd Artner Edgár okmánytárának *Előszavát* –, helyére a *Monumenta Hungariae Italica* avagy *Olaszországi Magyar Oklevéltár*²⁵⁴ lépett. Az új elnevezés a Gerevich–Klebelsberg-féle koncepcióváltást tükrözi, és aligha mentes a RMA egyéb, az 1930-as évek magyar külpolitikájának szempontjai alá rendelt feladataitól. A szentszéki–magyar viszonyrendszerrel valóban jóval szélesebb körű, a Velencéhez, Milánóhoz, Firenzéhez stb. fűződő érintkezéseket is felölelő olasz–magyar kapcsolatok kutatásának, okmánytárának létjogosultsága vitathatatlan. A szoros kötelék ellenére ugyanakkor a Fraknoi névvel fémjelzett hagyományok, a szentszéki iratanyag speciális jellege, a többi római intézet működésének iránya és a praktikus, az erők szétforgácsolódásának

helyenként, a Lukcsics Pál könyvének kiadásával kapcsolatos iratokat ugyancsak a *Függelékben* (III, n. 13. 20. 30.) stb. – A villa kamatokkal kiegészített bérjövödelmei 1930–1937 között Voit Lajos akadémiai főkönyvelő kimutatása szerint a következőképpen alakultak. 1931: bevétel: [az előző évivel] 6272,2, kiadás: 5315,96, egyenleg: 956,66 – 1932: bevétel: 1828,94 + 956,66 = 2891,7, kiadás: 2891,7, egyenleg: 0 – 1933: bevétel: 5335,65, kiadás: 500, egyenleg: 4835,65 – 1934–1935: bevétel + átvitel: 16 770,77, kiadás: 6699,45, egyenleg: 10 071,32 – 1936–1937: bevétel + átvitel: 13 410,88, kiadás: 150 (egy kódex másolási díja), egyenleg: 13 260,88 pengő. (1 pengő *cca* 3 líra volt.) A Kultuszminisztérium útján átutaltatott összegek éves összesítésben: 1930: 4631; 1931: 1640; 1932: 2891; 1933 (16 tételben): 5335; 1934 (17 tételben): 4449; 1935 (12 tételben): 7293; 1936 (6 tételben): 1664; 1937 (3 tételben): 1693 pengő. MTAKK K 1224/230. (Az első tételt, 15 484 lírát még Miskolczy igazgató közvetlenül küldte 1930. november 28-án [K 1224/200], ezt követően azonban olyan egyezség született, hogy a valutabevételt közvetlenül Rómában használják fel ösztöndíjakra, ott megjelentendő kiadványokra, pengőbeli ellenértékét pedig a Minisztérium idehaza utalja át a Bizottságnak, Budapesten kiadandó munkákra, honoráriumokra. K 1591/[46] [1932. okt. 26.]) – Az 1940–1943-as évek bevételeire: AÉ 51 (1940) 375; 53 (1942) 123 és 263; 54 (1943) 332.

²⁵² MTAKK K 1591/33.

²⁵³ 1926. május 14-én. MTAKK K 1591/35.

²⁵⁴ Névváltozata Veress kötetén: *Olaszországi Magyar Emlékek*. – A *Monumenta Vaticana* két világháború közötti felélesztésének tervére vö. még alább a 341. és 352. jegyzetben.

elejét vevő megfontolások már ekkor is mindenképpen indokoltá tették volna a Történeti Intézet részéről valamilyen formában egy speciális vatikáni sorozat indítását (is), netalán a *Monumenta Vaticana* folytatását. Kiváltképpen, hogy az akár hivatalos, akár magánkiadás formájában megjelent munkák elsőprő többsége nyugodtan helyt kaphatott volna egy vatikáni *series*-ben.

A 'hivatalos' és a 'magán'-közlések árulkodó megkülönböztetése feltétlenül indokolt. Noha a sorozatcím alatt mindegyik köteten a „Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet” („*Edidit Collegium Historicorum Hungaricorum Romanum*”) szerepel, a tényleges kiadó helyén az esetek felében az iratok közlőjének neve áll. És, habár munkáikat a jogtisztá kiadványok kötetszámozásánál mellőzték, „kalózkiadásról” mégsem beszélhetünk. Tekintettel munkásságuk szerves beépülésére a magyar historiográfiába, ugyan ki vitathatja, hogy Vanyó Tihamér és Galla Ferenc személyében valóban testet öltött a Római Magyar Történeti Intézet, a két neves egyháztörténész pedig joggal tarthatta magát Fraknói Vilmos igazi örökösének?²⁵⁵

'Hivatalos' úton, vagyis a Bizottság jóváhagyásával, támogatásával és a MTA kiadásában mintegy két évtized alatt összesen három kötet látott napvilágot:

MHI 1: *XV. századi pápák oklevelei. I: V. Márton pápa (1417–1431)*, kiad. LUKCSICS PÁL, Budapest 1931 (320 p.) – MHI 2: *XV. századi pápák oklevelei. II: IV. Jenő pápa (1431–1447). V. Miklós pápa (1447–1455)*, kiad. LUKCSICS PÁL, Budapest 1938 (400 p.)²⁵⁶ – MHI 3: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1224–1864*, kiad. VERESS ENDRE, Budapest 1941 (CLX + 704 p.)²⁵⁷

A 'hivatalos' sorozat ugyancsak Veress Endre *Argenti János jezsuita atya: Adalékok Erdély és Magyarország történetéhez 1603–1623* című munkájával folytatódott volna.²⁵⁸ A már kiszedett kézirat azonban – talán a háborús események miatt – nem került sokszorosításra. 1946-ban új címlap készült hozzá, eszerint a MHI 5. köteteként Rómában jelent volna meg, tényleges kiadóként a MTA helyén ezúttal a *Collegium Hungaricum, Roma* megjelölést tüntették fel. Az 1947-ben elkészült, és már csak néhány korrektúrajavítást tartalmazó, szinte végleges kefélenyomaton viszont már Veress

²⁵⁵ Amit fél évszázad múlva a formálisan újra alapított római történeti intézet – italianisztikában jártas – igazgatója akaratlanul is szentesített azzal, hogy az elődök teljesítményének rövid elősorolásánál a *Monumenta Hungariae Italica* (MHI) köteteinek tízes nagyságrendjét említi. *Annuario dell'Accademia d'Ungheria* (1997, idézve alább a 413. jegyzetben), 14.

²⁵⁶ A megjelenés körülményeire, a tudományos tevékenység akkoriban is már-már riasztó távlataira lásd alább, különösen a *Függelék* imént részint már idézett iratait (III, n. 7. 8. 13. 20. 30). – Itt jegyzem meg, hogy alkalmanként előszüremkedő bírálatom nem a szakmai kritika és alaposág ellen irányul, hanem az ennek apropóján meg-megnyilvánuló, teljesítményorientáltnak bajosan, sokkalta inkább félfeudálisnak nevezhető pöffeszkedésnek szól, aminek Fraknóinál még nyomát sem találtam.

²⁵⁷ A MTA nemcsak a kiadást, hanem a megelőző kutatásokat is támogatásban részesítette (XLI–XLII). Feltűnő ugyanakkor, hogy míg a címlapon „Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 1941”, addig a hátlapon: „Felelős kiadó Dr. Veress Endre” megjelölés szerepel. E megoldással Lukcsics két kötetén nem találkozunk, ami arra utal, hogy a MTA Veress munkáját nem vállalta fel teljes egészében. Ha tehát nagyon precízek akarnánk lenni, a kiadványt tulajdonképpen a 'hivatalos' és a 'magán'-kiadások köztes helyére sorolhatnánk.

²⁵⁸ MHI 4; Budapest 1944, XLVIII + 216 p.

Endre neve szerepel felelős kiadóként.²⁵⁹ Az Argenti-iratok végül azonban a magánkiadásban, részben magánköltésen,²⁶⁰ kötetszámi átfedéssel, illetve kötetszám nélkül megjelenő munkák sorába sem kerülhettek már be, amint azt a következő felsorolás mutatja:

MHI 2 [!]: VANYÓ TIHAMÉR, *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600–1850*, Pannonhalma 1933 (XXXII+456 p.)²⁶¹ – MHI s.n.:²⁶² GALLA FERENC, *A Pázmáneum alapítása és a Szentszék*, Vác 1935²⁶³ (98 p.)²⁶⁴ – MHI s.n.: *Harmintkilenc kiadatlan Pázmány-levél*, kiad. GALLA FERENC, [Vác 1936]²⁶⁵ (116 + 98* p.)²⁶⁶

A felemásra sikeredett forrásközlő sorozat mellé szervesen kapcsolódik *A Római Magyar Történeti Intézet Kiadványai* címet viselő *series*. Ennek a feladata az Intézet működéséhez kapcsolódóan született különféle feldolgozások – tehát elsődlegesen a nem forrásközlések – közreadása volt. Valójában nem beszélhetünk önálló kiadványokról, hiszen jó részük különféle – történeti, művészet-, irodalom- és egyháztörténeti –, csekély kivétellel hazai szakfolyóiratokban (*Századok*, *Corvina*, *Protestáns Szemle*, *Katolikus Szemle*) megjelent dolgozatok különlenyomatként való közlése volt. Gerevich Tibor a Történeti Intézet – az ő irányítása alatt folytatott – tudományos tevékenységét összegző áttekintésében csupán 1930-ig tizenhat

²⁵⁹ Lásd az *Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* című sorozat alább, a 386. jegyzetben idézendő 7. kötetében közölt címlap-facsimileket (232–233), valamint 239–240 és 216.

²⁶⁰ Fráterné Galla mindkét munkáját a Bizottság által kiadott művek között sorolja fel (*A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 260), illetve Vanyó esetében 500 pengős összeget is említ, viszont megjegyzi, hogy „a szerző úgy jelentette meg művét mint intézeti kiadványt, amit a Bizottság helytelenített.” (261). Utóbbi ügy tanulságos részletei: *Függelék*, III, n. 23–28. – Fráterné feltételezhetően Galla iratmáslatási segélyeit vette figyelembe. Én arra nézve semmilyen adatot nem találtam, hogy a váci teológiai tanár köteteinek megjelenését – kutatásaival ellentétben – a Bizottság támogatta volna. Az MHI kötetszámok hiánya pedig kifejezetten ennek ellenkezőjére utal.

²⁶¹ Szedési hiba miatt a kétféle oldalszámozás nem a bevezetést és az okmánytárat különíti el, előbbi a XXXII + 62. oldalakon található. A lapszámozás helyes, de virtuális helyreállítás a következő: xciv + 392 p. – A címlapon: „Összegyűjtötte, a bevezető tanulmányt és a magyarázatokat írta: Dr. Vanyó Tihamér Aladár O.S.B. pannonhalmai főiskolai tanár, a Római Collegium Hungaricum v. tagja. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával; p. 456: „Szerző kiadása”. „Nihil obstat. Dr. Hippolytus Hermann censor dioecesanus. N. 527–1933. Imprimatur. In Sacro monte Pannoniae... Chrysostomus archiabbas et ordinarius.” Lásd még alább, különösen *Függelék*, III, n. 23–28.

²⁶² Megjegyzendő, hogy ezen és a következő kötetben csak a magyar névváltozat szerepel.

²⁶³ „A váci egyházmegyei hatóságának 3958-1935. sz. a. kelt jóváhagyásával. Kiadásáért felel: Dr. Galla Ferenc Vác.” (*Uo.*, 98.)

²⁶⁴ Német rezümével (91–98).

²⁶⁵ „Kiadásért felel: Dr. Galla Ferenc. Vác, Székesegyház-tér 1.” (*Uo.*, 2.)

²⁶⁶ Utóbbi oldalszám az elkülönülő oklevéltárat jelzi, ami meglehetősen esetleges válogatási szempontok alapján készült. Erénye ugyanakkor, hogy a korábbi kutatások által addig kevésbé kiaknázott lelőhelyeknek, állagoknak igen nagy számából merít. Például a Propaganda archívuma mellett a vatikáni könyvtár Barberini Latini sorozatából, illetve a konzisztoriális levéltár püspöki processzusából, valamint a Brévetikárság regisztrumaiból stb., kijelölve ezzel a tervszerű vizsgálatok folytatásának, pontosabban az iratközléseknek tulajdonképpeni fő csapásirányát.

ilyen dolgozatot sorol fel.²⁶⁷ A vatikáni kutatások (illetve a magyar egyháztörténelem) témaköréből a következő füzetek említhetők meg:

ARTNER EDGÁR, *Magyarország és az Apostoli Szentszék viszonya a mohácsi véaszt megelőző években (1521–1526)*, Budapest 1926 (klny. Mohács Emlékkönyv, Budapest 1926);²⁶⁸ LADISLAUS TÓTH, *Zwei Berichte des Wiener Nuntius Garampi über die kirchlichen Verhältnisse um 1776*, Bolzano 1926 (Sonder-Abdruck aus der Römischen Quartalschrift 34 [1926]); LUKCSICS PÁL, *Az esztergomi főkáptalan a mohácsi véaszt idején (1500–1527)*, Esztergom 1927 (klny. Esztergom Évlapjai 3 [1927] 2., 69–97); TÓTH LÁSZLÓ, *A jubileumi búcsú kibírdetése Magyarországon 1776-ban*, Budapest 1928 (klny. Századok 62 [1928]);²⁶⁹ VANYÓ TIHAMÉR, *A trienti zsinat határozatainak végrehajtása Magyarországon*, Budapest 1933 (klny. Püspöki jelentések).²⁷⁰

Mindazonáltal e szerföltött praktikus – bár korántsem egyedi – megoldás *A Római Magyar Intézet Kiadványai (Pubblicazioni della R. Accademia Ungherese di Roma)* című, voltaképpen hasonló jellegű, 1931–1936 között négy tételt megélt sorozatocskával²⁷¹

²⁶⁷ *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága az 1920–1930. években*, AÉ 41 (1931) 243–247, 243–244. Az egyes munkák szerzői a Gerevich által – teljes címléírással – megadott sorrendben a következők: Miskolczy István (1.); Horváth Henrik (2–4.), Balogh Albin (5.); Nagy Lajos (6–7.); Moravcsik Gyula (8.); Lukcsics Pál (9.); Gombosi György (10.); Mihalik Sándor (11–13); Tóth László (14–16). – Gerevich Artner Edgárnak a Mohács Emlékkönyvben található tanulmánya különnyomatát kihagyta az intézeti kiadványok sorából. Ugyanezt teszi [Koltay-]Kastner Jenő írásával, sőt az időrendben az első dolgozattal is (VÁRADY IMRE, *A legújabb olasz irodalom*, Szombathely 1925), összeállítása tehát inkább csak tájékoztató jellegűnek tekinthető. Az övé mellett Fráterné tétele áttekintése – néhány hasznos adata mellett – meglepően hiányos (*A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 259–260), Ujváry pedig csupán számszerű, nem teljesen pontos összegzést nyújt (*Tudományszervezés–Történetkutatás*, 60). Pontos és teljes körű könyvést kidolgozására itt sem kerülhet sor. – Az akadémiai Bizottság 1931. május 30-án vizsgálta át a Gerevich által beérkezett bibliográfiát és engedélyezte közlését. MTAKK K 1591/[45].

²⁶⁸ A kiadványon egyházi *Imprimatur* található, és a többiekkel ellentétben felelős kiadó is feltüntetésre került rajta az Egyetemi Nyomda igazgatója személyében.

²⁶⁹ Az itt szereplő sorozatcím-változat (*Veröffentlichungen des Ungarischen Historischen Institutes in Rom*) előfordul még *A jubileumi búcsú...* kiadványon is, jelezve, hogy a dolgozathoz a folyóiratbeli változattól eltérően bő német összefoglaló tartozik (47–56). Az olasz nyelven írt, elsősorban az italianisztika és a művészettörténet témakörébe tartozó tanulmányokon pedig értelemszerűen a *Pubblicazioni dell'Istituto Storico Ungherese di Roma* felirat szerepel. – A könyvtárosi gyakorlat intézménytől függően ezeket hol teljesen külön sorozatnak veszi, hol különféleképpen csoportosítja őket, ráadásul a Római Magyar Intézet Kiadványai-val is megfigyelhető alkalmi kontamináció. (Vö. például UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 60.)

²⁷⁰ Míg az eredeti kötetben szerepel az egyházi *Imprimatur* és a „Szerző kiadása” megjelölés, a különnyomaton csupán a nyomda van feltüntetve. Vanyó könyve latin összefoglalóját is közreadta külön füzetben (*De executione...*). A sorozatcím ezen latinul található: *Publicationes Collegii Historicorum Romani*. Nyilvánvaló, hogy a különféle nyelveken történt elnevezések ellenére egy és ugyanazon *series*-ről beszélhetünk.

²⁷¹ Mihalik Sándor három művészettörténeti tárgyú – meghatározóan *Corvina* különnyomaton – füzetről és Wolf Rózsi önálló kötetecskéjéről van szó. A magyar névváltozat (az olasszal együtt) csak Wolf munkáján fordul elő: *Ismeretlen Michelangelo iratok*, Roma–Budapest 1931 (94 p.). Az Iványi Béla jelzetének köszönhetően a *Biblioteca Angelicá*-ból magyar bevezetővel közölt olasz iratok megjelentetését az akadémiai Bizottság 900 pengővel támogatta és további 600 pengőt juttatott levéltári másolásokra. Gerevich Tibor az 1930. május 12-ei ülésen lelkenedett Wolf felfedezéséről, majd 1931. május 30-án tett előterjesztést a 900 pengő segély megtételére. MTAKK K 1591/42 és [45]. Klebelsberg 1931. június 24-ei jóváhagyása: uo., K 1224/224. Wolf 1933. március 29-én újabb támogatást (213 pengőt) kapott. Uo., K 1591/[48]. – Mihalik *Il calice ungherese della cattedrale di Monza* (Budapest 1929) című írása a Történeti Intézet kiadványai közé sorolandó.

együtt sem pótolhatta a saját, az eredményeket a nemzetközi kutatás számára is prezentáló évkönyv hiányát. Ennek égető szükségét mutatja, hogy többen a rómainál szervezettebben működő bécsi *Collegium Hungaricum* „gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézeté”-nek évkönyvében tudták csak közölni vatikáni anyaggyűjtésük eredményeit.²⁷²

Az *Annuario* igencsak hosszúra sikeredett előkészületet követően²⁷³ végül nem a Történeti Intézet, hanem a RMA évkönyveként indult útnak 1937-ben. 1942-ig bezárólag összesen négy kötetre futotta Koltay-Kastner Jenő, majd az ő helyére lépő Genthon István szerkesztésében. (*Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d'Ungheria. Annuario I–IV, Roma 1936–1941.*)²⁷⁴ Párhuzamosan a *Római Magyar Történeti Intézet Kiadványainak* sorozata végre áttérhetett az önálló művek publikálására, amint azt legalább Huszti Dénes *Olasz–magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban*²⁷⁵ című munkája bizonyítja.²⁷⁶ A füzetszerű publikációk helyét a *Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma* foglalta el,²⁷⁷ amely 1947–1948-ban Kardos Tibor igazgatósága alatt egy újabb sorozatot is megélt.²⁷⁸

²⁷² TóTH LÁSZLÓ, *Verancsics Faustus csanádi püspök és emlékiratai V. Pál pápához a magyar katolikus egyház állapotáról*, A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve (szerk. Angyal Dávid), Budapest 1933, 155–211; GALLA FERENC, *A csíksomlyói ferencrendi kolostor viszontagságai Bethlen Gábor idején*, A gr. Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve IV, szerk. Angyal Dávid, Bp. 1934, 283–302.

²⁷³ Vö. *Függelék*, III, n. 15. (első irat) és jegyzete, valamint n. 18 (második irat).

²⁷⁴ Az igazgató-szerkesztők nevét – miként az alább, a 277. jegyzetben említendő különlenyomatok mindegyikén – némileg hivalkodóan a sorozatcímbe helyezték el (*direct. da Koltay/Genthon*). Tudományos szempontból leginkább értékesnek a 4. kötet mondható, elsősorban Genthon bibliográfiai dolgozatának, illetve Bánfi Florio itáliai magyar emlékekkel kapcsolatos gyűjtésének köszönhetően. (Ez utóbbi munka újabb, bővített kiadása a közeljövőben várható.)

²⁷⁵ Budapest 1941 (128 p.). A Bizottság 1938. május 11-én döntött a kiadás elfogadása mellett, amennyiben a munkát bőséges olasz összefoglalóval látják el. MTAKK K 1591/[54].

²⁷⁶ Ifj. Gerő László *A római Santo Stefano Rotondo, a magyarok nemzeti temploma* című írása (Budapest 1940; 120 p., képekkel, bőséges olasz összefoglalóval) viszont nem sorolható közvetlenül ide, mivel kivételes módon nem az Intézet, hanem közvetlenül a Bizottság kiadványa. („Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Római Történeti Bizottsága.”) A címlappal ellentétben a kolofónban felelős kiadóként a szerző került feltüntetésre. Az eljárás Veress kötetére rímel, vö. fentebb a 257. jegyzetet. A megjelentéssel kapcsolatos iratok megtalálhatók: MTAKK RAL 1940/507.

²⁷⁷ Gyakorlatilag az *Annuario* számaiban közölt tanulmányok különlenyomatait foglalták össze külön, ezáltal már kötet számozott, az évkönyvéhez hasonló tipográfiájú, ugyanazon szépen megrajzolt magyar címerrel díszített sorozatban. Önálló *series*-ről tehát, miként a *Kiadványok* esetében, ezúttal sem beszélhetünk. Összesen 29 sorszámozott példányt ismerek, az utolsót 1942-ből. (Egy, a 27. számig eljutó felsorolás megtalálható az *Annuario* 3. kötetének végén.)

²⁷⁸ A mintegy 24 darab, sorszámozott füzetből álló, meghatározóan nem utánköléseket tartalmazó sorozat szerzői: Alfredo Castello, Kerényi Károly (2), Ruzicska Pál, Kardos Tibor (2), Berkovits Ilona, Bánfi Florio (3), Lukács György, Rabinovszky Márius, Nagy Artúr, Tamássy Rosina [Wolf Rózsa] (2), Guido de Ruggiero, Giacomo de Benedetti, Szabó László, Lénárd Sándor, Antonio Altamura, Révai József, Vayer Lajos, Hanák Péter és Guiditta Torró. – Feltételezhetően egy meg nem jelent *Annuario* elkészült különlenyomatairól van szó.

Úgy tűnik, az 1930-as évek második felére mintha elérkezett volna a konszolidáció időszaka. A Klebelsberg-i indíttatású kultúrpolitikai arculat mellé megszilárdult a tudományos profilt hitelesen megjeleníteni hivatott kiadványstruktúra is: a Történeti Intézet által publikált forrásközlő *Monumenta Italica* és az immár nagyobb ívű feldolgozásokat tartalmazó *Kiadványok*, valamint a RMA tanulmányokat idegen nyelven közlő *Annuariója*. Az utókor ítélete azonban most sem lehet maradéktalanul kedvező. Az évkönyv elindulása után például már senki sem érezte bárminemű szükségét annak, hogy miként korábban, az ösztöndíjasok, pontosabban tagok római munkájukra alapozott tudományos tevékenységét számba vegye,²⁷⁹ miként azt korábban Gerevich tette²⁸⁰ Arra sem nagyon nyílt már mód, hogy – kétségtávolúan felemás jellege ellenére – az egykori tagok egyéni buzgalma töltse ki a még képlékeny hivatalos struktúrákban tátongó űrt. Ványó Tihamér az akadémiai Bizottság nehezényezése után már 1935-ben a *Pannonhalmi Főiskola Könyvei* 3. köteteként publikálta *A Bécsi nunciások jelentései Magyarországról 1666–1683* című könyvecskéjét.²⁸¹ Galla Ferenc az 1930-as évek második felétől – korábbi jó kapcsolata a Bizottsággal ekkorra már meglazulni látszik – különféle folyóiratokban, kötetekben megjelentetett kisebb-nagyobb művei közül többet önálló formában egyházi jóváhagyással magánkiadású különlenyomatokban tett közzé.²⁸² Kivételt ez alól egyedül talán – a nyomdafestéket látottak sorában – a legjelentősebb, *Marnavics*

²⁷⁹ Egyedül az *Annuario* 2. (216–219) és 3. (248–251) kötetében található egy-egy rövid éves munkabeszámoló. Ezekben a Fraknoi-intézet mindössze pár sort kap, és már ekkor meghatározó a reprezentatív rendezvények, konferenciák középpontba helyezése. Emellett pedig az intézményi struktúra sajátos – talán megfontolásra érdemes – értelmezése is kitapintható, miszerint *Accademia d'Ungheria = Istituto/Sezione Storico Guiglielmo Fraknoi + Collegium Hungaricum + Sezione di Belle Arti*.

²⁸⁰ „Az intézeti tagoknak egyéb formában megjelent fontosabb tudományos közleményei” könyvszeretében Gerevich a következő tagokat sorolja fel: Miskolczy István (1–9.); Moravcsik Gyula (10–19.); Mihalik Sándor (20–21.); Genthon István (22–23.); Somolyi Antal (24.); Gombosi György (25–27.); Nagy Lajos (28–29.); Mihályi Ernő (30–31.); Horváth Henrik (32–34.); Balogh Albin (35–36.); Iványi Béla (37–40.); Lukcsics Pál (41–48.); Tóth László (49–54.); Justh István (55–56.); Kastner Jenő (56–58.); Huszti József (59–66.); Péter András (67.); Artner Edgár (68–69.). (Kastner és Artner egy-egy műve, mint korábban láttuk, intézeti kiadású is volt.) A „sajtó alatt, vagy sajtókészen” lévő saját kiadványok szerzői: Miskolczy István (1); Lukcsics Pál (4); Gombosi György (2); Moravcsik Gyula (1); Artner Edgár (1) (A számok itt darab- és nem sorszámok.) Mindemellett még az Intézetben csupán miniszteri engedéllyel lakó kutatók is regisztrálásra kerültek: Bartoniek Emma (1.); Hoffmann Edith (2.); Szalay Ákos (3–4.). *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247.

²⁸¹ A címlapon: „Összevűjtötte, a bevezető tanulmányt és magyarázatokat írta: Dr. Ványó Tihamér Aladár O.S.B. pannonhalmi főiskolai tanár, a római Magyar Történeti Intézet tagja”; p. 108: „Nihil obstat” etc. „A kiadásért felelős a szerző.” – A borítón található felsorolás szerint a sorozat 2. kötete a *Püspöki jelentések*, amelyen azonban még e megjelölés nem szerepel. Valószínűleg az MHI-be való beosztás miatti kritikák nyomán Ványó – utólag s legalább virtuálisan – átsorolta művét.

²⁸² Például: *Borromei Szent Károly hatása Magyarországon (L'influsso di San Carlo Borromeo in Ungheria)* (Klly. a Theologia 1938. évi 4. és 1939. évi 1–2. számaiból), Budapest 1939; *A pálosrend reformálása a 17. században* (Klly. Regnum Egyháztörténeti Évkönyv 1940–1941, 123–223), Budapest 1941; *A magyar katolikus restauráció misszionáriusa* (Klly. az „Egyházi Körirat” 1946 február–októberi számaiból), Budapest 1946.

*Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*²⁸³ című monográfiája képez. A szerző felelős kiadásában napvilágot látott²⁸⁴ művön a sorozatcím helyén ugyanis a „Közrebocsátja a Római Magyar Történetkutató Intézet és a Római Magyar Pápai Egyházi Intézet” megjelölés található, ami páratlan kuriózum a vatikáni magyar kutatások historiográfiájában.

Az önálló kezdeményezéseknek röviddel ezután az Intézet 1940. évi, már említett új szervezeti szabályzata vetett véget, amely kötelezően kimondta, hogy a „Római Magyar Intézetnek minden, a [ti. Történeti] Intézet működési körébe... tartozó kiadványa csak a [ti. tudományos akadémiai] Bizottság véleményének meghallgatása és figyelembevétele után kerülhet a nyilvánosság elé”.²⁸⁵

A szétaprózódás és az egyre kedvezőtlenebb publikációs lehetőségek diagnosztizálását még élesebb kontrasztba helyezi az a tény, hogy például az *Annuario* az aktuális és régebbi tagok mellett másoktól is szép számmal közölt írásokat. Ráadásul csupán a második számtól állítható az, hogy „nincs immár a kötetben egyetlen olyan dolgozat sem, mely ne lenne közvetve, vagy közvetlenül magyar vonatkozású, s mely ne az olasz–magyar kapcsolatok művelődéstörténeti múltjával, vagy a magyarság latin kultúrájának és szerepének kérdéseivel foglalkozna.”²⁸⁶ A kortárs kritika által megfogalmazott elismerés egyúttal a konszolidáció egyértelmű negatívumát is elének tárja. Vagyis azt, hogy a korábbi figyelmeztetések, sőt a Vatikánban egykor még kutató akadémikusok programja ellenére Fraknoi tulajdonképpeni öröksége, a vatikáni magyar kutatások ügye – egy-két ösztöndíjas, kiváltképpen Pásztor Lajos buzgólkodásától eltekintve – a hivatalos struktúrából ekkorra végképp kifejejtődött. Pedig e nélkül a RMA tudományos tevékenysége pontosan annyira felemás lett, mint lett volna egyfelől a tágabban értelmezett olasz–magyar kapcsolatok különféle aspektusainak, másfelől pedig kultúrpolitikai feladatainak elhanyagolásával!

Miért alakult ez így? A kérdés kielégítő megválaszolása a vonatkozó teljes levéltári és kéziratári anyagot áttanulmányozó monográfus feladata lesz. A már említett akadémiai bürokratikus, olykor személyi érdekek nyomán kialakuló szervezeti problémák mellé, legalábbis a kiadványok kapcsán, Vári Rezső hathatós érdekérvényesítéséről emlékezhetünk még meg. Az ő *Sylloge*-programja kétségkívül jelentősen hátráltatta a tulajdonképpeni történeti publikációk megjelenését.²⁸⁷ Ha pedig

²⁸³ Budapest 1940. (262 p.)

²⁸⁴ A 2. oldalon található impresszum a következő: „A váci egyházm. hatóság jóváhagyásával. Felelős kiadó: Galla Ferenc egyet. tanár. Budapest, I., Dísz-tér 16.

²⁸⁵ *A Római Magyar Intézet „Fraknoi Vilmos” Történeti Osztályának új szervezeti szabályzata*, 384.

²⁸⁶ Századok 74 (1940) 84–87 (Kardos Tibor). Furcsa módon Kardos az *Annuario* első kötetéről írt ismertetésében még nem fogalmaz meg ilyen irányú bírálatot. Századok 72 (1938) 348–352.

²⁸⁷ Az inkriminált munkák: VÁRI REZSŐ, *Leonis imperatoris Tactica I–II*[1–2] (*Sylloge Tacticorum Graecorum* 3), Budapest 1917–1922 és é.n.; E. KORZENSZKY–R. VÁRI, *Onosandri Strategicus* (*Sylloge Tacticorum Graecorum* 2), Budapest 1935. – Figyelemre méltó, hogy a már addigra megjelent köteteket Gerevich kihagyja a Történeti Intézet munkásságát felsoroló, az imént többször idézett könyvészetéből, és hogy például Galla sem tartotta azokat odaillőnek (*Függelék*, III, n. 22). A kérdés persze nem ilyen egyszerű, hiszen

koncepcionális okokat keresünk, a Mussolini Olaszországához fűződő kapcsolatok kiemelt fontosságát, a magyarországi italianisztika egyébként örvendetesen rohamos fejlődését lehet felhozni, és talán még azt is, hogy a püspöki kar figyelme elsősorban a Pápai Magyar Egyházi Intézetre irányult. Az viszont biztos állítható, hogy egy hatékonyabb struktúra kialakításának személyi akadályai egyáltalán nem voltak.²⁸⁸ Erre az elsősorban vatikáni kutatásokat folytató ösztöndíjas tagok névsora, és

Vári azon érvelése, hogy részben itáliai, sőt vatikáni könyvtári kódexeken alapuló vállalkozása csak a római történeti intézet közreműködésével valósítható meg, s ezirányú eredménye „ugyancsak fontos része a művelt Nyugathoz történő felzárkózásunknak”, kétségkívül megfontolandó. (1919. nov. 10-ei jelentése: MTAKK K 1224/135.) Emellett az 1913–1914-ben megalapított Intézet célkitűzéseiben a vatikáni kutatások mellett valóban szerepel a klasszika-filológia is, ugyanúgy, mint a régészet és a művészettörténet. A megoldást talán az arányok kínálják, hiszen ha megnézzük az 1914-ben kiküldeni szándékozott tagok megoszlását 4 történésznek + 1 művészettörténésznek kellett volna vatikáni kutatásokat folytatni, melléjük Fraknóiék eredetileg pedig csupán egy-egy archeológust és klasszikus filológust szántak. (*Függelék*, III, n. 6. Lásd még fentebb a 167. jegyzetet, ahol a történészek aránya csak árnyalatnyival kedvezőtlenebb.) Ha viszont beletekintünk az akadémiai Bizottság működésének irataiba és jegyzőkönyveibe, nyomtatott beszámolóiba, jószerevel nem is találkozunk olyan dokumentummal, amely Várinak köszönhetően ne a *Sylloge*-programmal foglalkozna, sokszor kifejezetten a történeti publikációk rovására (lásd például *Függelék*, III, helyenként; valamint különösen MTAKK RAL 1933/1373), miközben a tulajdonképpeni vatikáni kutatások ehhez képest csupán elvétve kerülnek elő. Még egy-két konkrét példa: 1924. január 5-én, az első tényleges ösztöndíjasok kiküldésekor Vári szükségesnek tartotta előadni aggodalmát, hogy ezek után programja minden bizonnyal elakad (MTAKK K 1591/28), 1930. május 1-jén Lukács első könyvének kiadása kapcsán garanciát követelt saját újabb kötetére (K 1591/41), amelyre végül 1935. április 15-én 5000 (!) pengőt kapott (K 1591/[52]); emellett pedig mindent elkötetett annak érdekében, hogy tanítványa és szerzőtársa komoly ösztöndíjakat kapjon a Bizottságtól (K 1591, helyenként). Sőt az akadémikusok még 1938. május 11-ei ülésükön is *proiectuma* folytatása mellett szavaztak (K 1591/[54]). Állásfoglalásuk annak ellenére született meg, hogy 1935-ben Vári egy kisebb malőr következtében kikerült a Bizottságból, ami a jelek szerint sem vállalkozó kedvét, sem pedig befolyását nem törte meg teljesen. Lemondásának okáról Balogh főtitkár a következőképpen tudósít 1935. január 16-ai feljegyzésében: „Vári Rezső r. tag úr észrevétel tárgyává tette azt, hogy a Római Magyar Történeti Intézet bizottságának legutóbbi ülésére nem kapott meghívót. Ennek az intézkedésnek az az oka, hogy a nevezett tagtárs úr a másolatban ide mellékelte levélben «végervényesen» lemondott erről a bizottsági tagságról és mikor ennek az elhatározásának megváltoztatását kértem, ragaszkodott a lemondáshoz. A lemondás okául egyik alkalommal azt hozta fel a nevezett tagtárs úr, hogy ő sértve érzi magát azzal a feltevéssel, hogy a classica-philológiai bizottság ülésén önmagára szavazott volna, az ülés jegyzőkönyve pedig úgy hangzik, hogy őt «egyhangúlag» jelölték a Római Történeti Intézet Bizottságába. A másik alkalommal azonban nem ezt az okot, hanem azt hozta fel, hogy a classica-philológiai bizottság ülésén kevesen vettek részt. A t. bizottság és az I. osztály bölcsességétől függ ezekben a kérdésekben újabb döntést hozni.” Egyéb, az Onosander-kötet kiadására is vonatkozó iratokkal: MTAKK RAL 1935/94, valamint 1934/1321. – Feltétlenül érdemes azon elgondolkodni, vajon a Bizottságból miért nem akadt a vatikáni kutatásoknak Várhoz hasonlóan eltökélt pártfogója?

²⁸⁸ Egy hatékonyabb struktúra például a következő lehetett volna: A Fraknói Vilmos nevét viselő Római Magyar Történeti Intézet a Falconieri-palotában: **1.** megfelelő kutatási tapasztalatokkal bíró belső és külső tagjaival, apparátusával önállóan és szisztematikusan folytatja névadója munkásságát – már csak a hagyományok miatt is; **2.** vonatkozó eredményeit különféle saját kiadványokban publikálja; **3.** szervezetileg teljes függetlenségben, közvetlen minisztériumi, vagy továbbra is a MTA-ra delegált felügyelet alatt működik; **4a.** ugyanakkor mint önálló társintézmény segíti a RMA tudományos munkáját, koordinálja az itáliai–magyar kapcsolatok teljesebb körének vizsgálatát a legkülönbözőbb tudományterületeken; **4b.** s mint ilyen tevőlegesen részt vesz a RMA programjaiban, publikációiban.

néhány léhűtőt, életművészt leszámítva túlnyomó többségének – a döntéshozó akadémikusokénál és a RMA irányítóinál bizony számos tekintetben alaposabb és naprakészebb vatikáni kutatási tájékozottságról árulkodó – munkássága a bizonyíték.

* * *

Az 1924–1944 folyamán²⁸⁹ a Fraknoi-villában és a Falconieri-palotában megforduló mintegy 270 ösztöndíjas közül persze csak páran folytattak kutatásokat a pápai iratgyűjteményekben. Néhányuk nevével főként a sorozati kiadványok áttekintésénél már találkozhattunk. Hozzávetőleges időrendben – többen többször is jártak Rómában – a következő nevek említhetők meg. Kutatási témáikat, területeiket az egykorú jelentések, beszámolók, valamint jelzésszerűen feltüntetett publikációik minden külön kommentárnál szemléletesebben illusztrálják.

I. Artner Edgár (1924. február – 1925. szeptember)

„Artner Edgár főtémája volt: «Magyarország szerepe a kereszténység és a nyugat védelmében a keletről jövő támadások ellen.» E széles ívű probléma feldolgozását nemcsak azért tűztük ki, mert az így, összefüggően még feldolgozatlan, mert egyes részei anyagi kiegészítésre és mélyebb benső megvilágításra szorulnak, mert az új adatok felkutatására Róma hálás terület, hanem azért is, mert megfelel a nemzeti történetírás azon magasabb feladatának, hogy objektív dokumentálása a nemzeti élet cselekvő, útmutató tényezőjévé váljék. S annyival inkább bízhattuk Artnerre, mert feldolgozása az egyháztörténetben különösen jártas történészt igényel. Artner művét új szempontok felismerésével sok új adatra építi. Okmánytára közel 200, jórészt a török-háborúkra vonatkozó ismeretlen iratot tartalmaz; talán a legérdekesebbek köztük II. Lajosnak közvetlenül a mohácsi vész előtt a pápához írt levelei, melyekből drámai erővel bontakozik ki az ország közelgő pusztulása. Új szempontjai közé igtatta annak okmányzerű vizsgálatát is, miképpen vélekedett az akkori külföld Magyarországra heroikus szerepéről, s miként alakult ki az az európai köztudat, mely hazánkat a kereszténység védőbástyájának tekintette, s amelyet utóbb, másoktól elfelejtve, kétségbeesésünk óráiban már csak magunk kiáltoztunk a pusztába. Felkutatta és feldolgozta a hazánkban a 14. sz.-ban működött pápai tizedszedőkre vonatkozó okmányokat, jórészt közjegyzői iratokat, melyekben nyomon lehet követni a magyarországi egyházakból befolyt összegek útját a tizedszedőktől, különböző letéteményeseken és kereskedőkön át az avignoni pápai kamaráig. Éles kritikával állapította meg, hogy ezek az egyházainktól felajánlott összegekkel nem egyszer hűtlenül sáfárokodtak, késedelmesen vagy hamisan számoltak el, megismételték vagy túlozva tüntették fel a kiadások összegét, ami miatt a pápai udvarnál panaszt is emeltek ellenük. Artner beható tanulmányokat és kutatásokat folytatott a keresztény archeológia terén is, amire épp Rómában nyílik a legjobb alkalom. Helyesen ismerte fel a történettudomány egyes ágai közötti összefüggést, s mint fiatal történettudós, dicséretre méltóan törekszik rá, hogy rokonszakok megismerése és művelése által magasabb történeti szemléletet érleljen ki magában. Nagy számú, sajátkezű, eredeti felvétel eszközésével hosszabb tanulmányban feldolgozta és tisztázta a keresztény régiségtan egyik legvitatottabb kérdését, a nimbus eredetének és ábrázolásának kérdését. A dics-

²⁸⁹ Noha az évtizedekre kiható cezúra az 1950-es évhez köthető, a világháború után Pásztor Lajos kiküldetése ellenére a vatikáni kutatások nem indultak újra. Ezért erről a rövid, bár ma már történelmi-nek minősülő korszakról mindössze kitekintés szintjén, főként a fejezet végén esik szó.

fény keletkezésének vizsgálatában helyes intuícióval bevonta az ókori görög és római fejdész tanulmányozását, miáltal különösen a latintól eltérő bizánci nimbus eredetére sikerült helytálló új magyarázatot adnia. A nimbus ikonográfiáját illetően, symbolikai és műtörténeti osztályozással új ábrázolási szabályokat sikerült kimutatnia. E tanulmányának kiváló értékét mutatja az is, hogy a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara habilitációs dolgozatul fogadta el...²⁹⁰ „Artner Edgárnak is nyomdára készen áll egy kötetnyi vatikáni magyar oklevele, részben eredeti gyűjtése, részben pedig a Theiner-féle hibásan, vagy hézagosan kiadott okmányok helyesbítése. Római fő témája volt azonban a vatikáni kútfők alapján megírni a Szentszék szerepét Magyarországnak a török elleni küzdelmében, aminek a Mohácsi Emlékkönyvben s a római Intézet kiadványaként különnyomatban is megjelent terjedelmes és kitérő dolgozatában a mohácsi vészt megelőző időszakra már meg is felelt, míg a többi rész kéziratban van. Történeti kutatásai mellett Rómában kitanulta az ókeresztény archeológiát, melynek a Pázmány-Egyetem teológiai fakultásán eddig nem volt szakképzett előadója, s hogy erre mennyire szükség volt, élénken bizonyítja, hogy az ó-keresztény Nimbusról ugyancsak Rómában írott nagyobb értekezése alapján, Rómából való visszatérte után a Kar a római keresztény régiségtanból magántanárrá habilitálta. Artner, mint középiskolai hittanár ment Rómába, s Intézetünkben komoly kutatásban és széleskörű tanulmányokban töltött két év után, mint egyetemi helyettes és magántanár s a Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője tért vissza; az olasz nyelvet is annyira elsajátította, hogy sokoldalú funkciója mellett a budapesti teológusokat nagy hasznukra olasz nyelvi oktatásban is részesíteni tudja, aminek hasznát és fontosságát emeli az a körülmény, hogy Trianon óta csak csekély számú magyar papnövendék tanulhat a római Collegium Germanicumban.”²⁹¹

2. Főgel József (1924)

„Főgel kutatásai elsősorban a magyarországi reneszánsz és humanizmus egy fontos fejezetét: Korvin Mátyás könyvtárának történetét célozták. Már korábban gyűjtött anyagát kiszélesítette, s figyelembe vette az újabb olasz humanista-kutatásokat. Corvina-felfedezéseit Rómában (Vatikáni könyvtár) egy újabb Korvin-codexszel gyarapította, mely Frater Andreas Pannonius «De Virtutibus» c. művét, a Mátyásnak felajánlott eredeti példányban tartalmazza. A Corvina történetét tárgyaló műve, immár kéziratban, készen fekszik, s fő része a nagymelékű Fraknoítól kezdeményezett, s többek közreműködésével írt nagyszabású kiadványnak, mely Mátyás könyvtárát történeti, irodalmi, bibliográfiai és műtörténeti szempontból ismerteti, s melynek mihamarabbi megjelenése biztosítva van. Magyar szempontból átkutatta a vatikáni könyvtárnak két legújabbán odakerült kézirat-gyűjteményét, a Fondo Chigit és a Fondo Barberinit, az utóbbit elsőknek a magyar kutatók közül.²⁹² Az előbbiben több II. Piusra vonatkozó codexre és I. Ulászló 2 oklevelére bukkant, s újra átnézte a Margit-legendát tartalmazó

²⁹⁰ Gerevich értékelése kiadva: PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 337–338. Ugyanez összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 20–21.

²⁹¹ PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 343. Összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1925/26. tanévben*, közzevetés a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 1927, 13. – Vö. még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben.) Gerevich mindemellét 1924. június 23-ai, a Bizottság előtt tett szóbeli jelentésében megemlítette, hogy Artner II. Lajos korabeli külföldi megítélését is vizsgálatai tárgyává tette, továbbá tekintettel feltűnő archeológiai érdeklődésére, felhívta a fiatal pap figyelmét a *Santo Stefano Rotondóra*, amellyel – valamint a római magyar zarándokházzal – szintén elkezdett foglalkozni. MTAKK K 1591/29.

²⁹² Fentebb, a 27. 33. 78. 100. 112 és 113 sz. jegyzetek bizonyítják, hogy ez a kijelentés semmiképpen nem állja meg a helyét.

s már Fraknóitól tanulmányozott 14. századi codexet.²⁹³ „A Biblioteca Vallicellianában feldolgozta a Báthoriak erdélyi és lengyelországi szereplésére vonatkozó kéziratokat. A Biblioteca Casanatensében Vitéz János egy ismeretlen kódexét fedezte fel, mely Aegidius Romanus „De Anima” c. művét foglalja magában. A firenzei Biblioteca Nazionaleban pedig Hunyadi János és Korvin Mátyás egy XVI. századi olasz nyelvű életrajzát sikerült feltalálnia.”²⁹⁴

3. Huszti József (1924 és 1925/26)

„A Vatikán kéziratárából új adatokat hozott felszínre Vetési László 15. századi magyar humanista, nemkülönben Galeotto Marzio és Pandolfo Pisano életéhez és működéséhez; ez utóbbinak megtalálta több magyar vonatkozású művét, melyek közül legfontosabb Thuróczy Krónikája egyes részeinek olaszra fordítása. Felfedezte Andreas de Pannonia egy ismeretlen művét, Hangács Albert ugyancsak magyar humanistának a mantuai kongresszuson tartott beszédét, Celio Calcagnini Egerben írt költeményeit, Tito Vespasiano Strozza beszédét Mátyás királyhoz, Callimachus Siculus költeményét Báthori Miklós váci püspökhöz, Federigo de Montefeltrének, a nagy urbinói reneszánsz fejedelemnek Mátyáshoz intézett 7 és az egri püspökhöz írt 2 levelét. Felfedte egy nálunk eddig ismeretlen triezti humanistának, Janus Pannonius tanulótársának, Raffaello Zovenzoninak magyar összekötteseit, s rátalált, hogy Ivanich Pál magyar humanista V. Miklós pápa udvarában mint török tolmács működött.”²⁹⁵

4. [Koltay-]Kastner Jenő (1924–1926)

„...az 1849 utáni olaszországi magyar emigráció történetére vonatkozó adatgyűjtéssel foglalkozott. Ezen kívül irodalmi kutatásokat is végzett, melyek során a vatikáni könyvtár egyik kódexében Verancsicsnak hat olasz sonettjére akadt. Római kutatásainak eredményeiről beszámolt az Irodalomtörténeti Közleményekben, az Egyetemes Filológiai Közönyben, valamint a Napkeletben.”²⁹⁶

5. Lukcsics Pál (1924. február – 1926. január)

„Lukcsics Pál a magyar vonatkozású vatikáni krónikák tüzetes átvizsgálása alkalmával felkutatva, és kiadásra előkészítette a XVII. század elején Lucius által deponált csonka magyar króni-

²⁹³ PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 338. Rövidebben: *Akülföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 14. – Fögel kiküldetését Fraknói levélben támogatta, egyedül Korvina-kutatásai folytatását kívánva meg tőle, Áldásy azonban a Datini család pratói levéltárának átvizsgálásával is megbízta. (K 1591/28.)

²⁹⁴ *Akülföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21. Bővebben: PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 338. – Fögel mellett Fraknói még az ő római tartózkodását támogatta levelében. (K 1591/28.)

²⁹⁵ PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 347–348. Huszti 1924. évi rövid tartózkodásáról *uo.*, 338–339. Lásd még *Akülföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21. Vö. még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben).

²⁹⁶ *Akülföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21. Bővebben: PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 339–340. (1925/26-os működésére *uo.*, 348; *Akülföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 14.) Vö. még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247 (rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben); és még a RMA már idézett évkönyveit. Ösztöndíja idején az intézeti titkár feladatkörét is ellátta. MTAKK K 1224/160. Az első tényleges ösztöndíjasok közül egyedül ő volt az, akinek a Bizottság határozata szerint valójában nem kellett vatikáni kutatásokat folytatnia, hanem 1924. január 5-én az olasz–magyar irodalmi érintkezések vizsgálatával bízták meg. (K 1591/28.)

kát, melynek szerkesztése Károly Róbert, leírása pedig Zsigmond korából származik, szövege pedig a budai és dubnici krónikákhoz áll legközelebb. Megállapította a Florianus és Toldy által már közölt «Brevis narratio de regibus Hungariae» származását, összegyűjtötte V. Márton pápa magyarországi supplicatioit, felkutatta II. Rákóczi Ferencnek a római szentszékhöz intézett leveleit. Bolognában felkutatta Mátyás királynak és Janus Pannoniusnak a városi tanácshoz intézett leveleit, feldolgozta a bolognai egyetemi könyvtár Marsigli kéziratai közül az esztergomi káptalannak 1501–1527 közötti évekből származó és főleg gazdaságtörténeti adatokat tartalmazó számadáskönyveit. A sienai könyvtárban pedig Áldásy Antal alapvető munkája nyomán Zsigmond ottani tartózkodására vonatkozólag végzett tanulmányokat.²⁹⁷

6. Miskolczy István (1925/26 és 1929/30)

„...a vatikáni és a nápolyi levéltárban felkutatta a magyar Anjoukra vonatkozó anyagot, revideálta az egy emberöltő előtt Óváry Lipót által lemásolt aktákat és számos új fontos iratot talált, melyek módot nyújtottak neki arra, hogy új világtításba helyezze az Anjou magyarországi reformjait, kivált a közigazgatás, és szétágazó terveiket a külpolitika terén. Az Anjou-kori kiadatlan pápai regestákban becses adatokat lelt Nagy Lajos korát és az Endre herceg meggyilkolását követő bonyodalmakat illetően... Főtémáján, az Anjoukon kívül más magyar vonatkozású forrásokra is bukkant. Így egy Balach nevű olasz humanista eddig ismeretlen leveleire, melyeket az közvetlenül a mohácsi vész előtt a pápához, több világi uralkodóhoz, így II. Lajos magyar királyhoz intézett, s melyekben Magyarország megmentése céljából a török elleni keresztes hadjáratra buzdít... Végül, éles kutató szeme a Vatikáni Levéltárban értékes új adatokat talált a 17. századi magyar egyháztörténethez, főként a kegyúri jogra és az annátakra vonatkozólag.”²⁹⁸

7. Tóth László (1925/26; 1926/27; 1927/28)

„Tóth Lászlóval az Intézet történeti kutatásai átnyúlnak az újabb kori magyar és európai történelembe és különösen egyháztörténelembe... feladatául kitűztük tehát a bécsi nunciatura

²⁹⁷ *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 21–22. Bővebben: PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 336–337, illetve Lukacsics saját jelentése, közölve a *Függelékben*, III, n. 7. Gerevich 1924. június 23-ai első beszámolója szerint Lukacsics első teendői közé a már kiadott anyag jegyzékelése, az *Instrumenta Miscellanea* feltárásának megkezdése, valamint a magyar–szentszéki kapcsolatok vizsgálata szerepelt az Árpád-házi királyok és II. Rákóczi Ferenc idejéből. MTAKK K 1591/29. 1926. évi jelentése főként a korábbi ismétli, részletezi, emellett tudatja, hogy „Lukacsics Pál összegyűjtötte az V. Márton és IV. Jenő pápasága magyar vonatkozású Supplicatioit, melyeknek két kötetnyi anyaga jegyzetekkel és bevezetéssel ellátva az Egyetemi Nyomdában sajtó alatt van.” *Uo.*, 342. Lásd még *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13. Az igazgató egyébként 1925 nyarán Luccába és Torinóba is el akarta őt küldeni, hogy „nézze át a magyar anyagot, utóbbi helyen különösen azt a középkori francia krónikát, amely Salamon királyunkról szól, s amelyről eddig egy megemlítesen kívül mást nem tudunk.” MTAKK K 1224/160. – A már szerepeltek mellett vonatkozó publikációi közül külön megemlítenél: *A vatikáni Magyar Krónika kódexéről és szövegéről*, MKsz 36 (1929) 141–146. A többit lásd GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben). Hagyatéka: *Függelék*, I, n. VIII. Kutatásaira, publikációira még: *Függelék*, III, n. 7. 8. 13. 20. 30.

²⁹⁸ PÁSZTOR, Gerevich Tibor *A Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 343–344. Összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13. – Második kinntartózkodása alatt végzett munkájáról – amikor is a RMA és nem a Történeti Intézet ösztöndíjasa volt – beszámol: *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1929/30. tanévben*, közlésezi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1931, 35. – Vonatkozó írásait lásd GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben). Lásd még *Függelék*, III, n. 16.

jelentéseinek és a vonatkozó pápai, államtitkári utasításoknak 1780-tól 1875-ig, a vatikáni zsinat elnapolásának időpontjáig átvizsgálását és feldolgozását... Az említett jelentések nemcsak egyházpolitikai érdekekkel bírnak, hanem fontos források a Habsburg országok általános politikai állapotaira nézve is. Feldolgozásukkal Tóth László az 1926/27. évben készült el,²⁹⁹ addig is a munka közben felmerült egyes részletkérdéseket publikált... A nyári hónapokban témájához levéltári kutatásokat folytatott Bécsben, Budapesten, Esztergomban, Kalocsán, Pécsen és Pannonhalmán. A Vatikáni Kézirattárban is dolgozott, s talált más irányú érdekes kiadatlan egyháztörténeti forrásokat, így egy a franciskánusok szegénységi vitájára vonatkozó kéziratot és felfedezte boldog Gazottus Agoston zágrábi püspök egy eddig ismeretlen művét.³⁰⁰

8. Tassy Ferenc (1926/27 és 1927/28)

„...mint a római egyetem immatrikulált hallgatója, olasz nyelvi és irodalmi előadásokat hallgatott és a vatikáni levéltárban adatokat gyűjtött Buda 1684-iki ostromának történetéhez.”³⁰¹

9. Galla Ferenc (1927/28; 1930/31; 1931/32; 1932/33)³⁰²

„...váci egyházmegyei áldozópap [a hit- és bölcsészettudományok doktora, okl. középiskolai tanár], összegyűjtötte a Congregatio de Propaganda Fide magyar vonatkozású jelentéseit, amelyek különösen a török hódoltság történetére fontosak. Témájához kutatásokat végzett a Congregatio levéltárán kívül a vatikáni levéltárban, a Breve Congregatiójában, valamint

²⁹⁹ Vö. *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1926/27. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1929, 6. Ugyanezt a munkát folytatta a következő akadémiai évben is, emellett, mint láthattuk, ellátta az Intézet titkári teendőit. *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 6–7. Külön nem említett publikációi ugyanitt, illetve GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben) – Tóth kiküldéséről már az 1924. január 5-ei, az első tényleges ösztöndíjasokról döntő ülésükön szó volt, ám az akadémikusok ekkor még nem tudtak feladatot adni számára, s azt későbbre halasztották, amit a jelek szerint az ösztöndíj eltolódása követett. (MTAKK K 1591/28.) 1926. május 14-én Gerevich javasolta hosszabbításra (5000 lírás helyre), II. József egyházpolitikájának vizsgálata mellett az *Instrumenta Miscellanea* – Lukács által megkezdett – feltárásának folytatását és IV. Jenő szupplikációinak teljes szövegben történő lemásolását jelölve meg feladataként. (K 1591/35.) 1927. június 17-én, majd 1928. június 13-án (ekkor 8000 lírával) az újabb és újabb hosszabbításra azért került sor, hogy befejezhesse II. József-re vonatkozó vizsgálatait. (K 1591/36 és 38.)

³⁰⁰ PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 344–345. Összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13.

³⁰¹ *A külföldi magyar intézetek működése... az 1926/27. tanévben*, 6. A következő akadémiai évben ugyanett a munkát folytatta. *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 7.

³⁰² Galla kiküldetéseinek hivatalos irataiból: 1. 1927. október 31-én Klebelsberg miniszter közli Berzevichy akadémiai elnökkel, hogy június 22-ei, 1062. sz. előterjesztésére az 1927/28-as munkáévre javaslat alapján többek között (pl. Tóth László, 5000 líra) Galla Ferenc plébánost küldi a római történeti Intézetbe, havi 8.000 líra ösztöndíjjal. (Hóman Bálint először 9000 lírát javasolt számára, mert kollégáival ellentétben, akik párhuzamosan itthoni fizetésüket is megkapták, Galla nem állt állami alkalmazásban, s idővel római kutatásai érdekében cinkotai plébániájáról is lemondott. [MTAKK K 1591/36 (1927. jún. 17.)] 2. Ugyanő ugyanahhoz, 1931. június 24-én, 1042. sz. előterjesztésére az 1931/1932. munkáévre küldi Gallát ugyanoda. 3. Szily Kálmán államtitkár a Gyűjteményegyetem tanácsának, 1932. október 6. (a MTA elnökéhez írt levél hivatalos másolata). 914. sz. előterjesztésére az 1932–1933 tanévre, azaz 7,5 hónapra ismételtlen küldik kutatásai folytatására. MOL Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa (K 726), 1927/675. 1931/500. 1932/658.

a vatikáni könyvtárnak ú. n. Barberini-gyűjteményében³⁰³ „...a budapesti egyetem történetét író bizottság megbízásából átkutatott 63 indexet és a Vittorio Emmanuele-könyvtár jezsuita kéziratait. A Propaganda-Congregatio levéltárában átnézte a protokollumokat 1633-tól 1707-ig és a levelezési regisztereket 1629-től 1640-ig, kijegyezvén a magyar anyagot. „Cluny” című munkáját sajtó alá rendezte és házi előadást is tartott.”³⁰⁴ „...elsősorban a Sacra Congregatio de Propaganda Fide levéltárában folytatta a megelőző években megkezdett kutatásait a török hódoltság missziós tevékenységéről, továbbá az egykorú erdélyi missziókról és a királysági területek restaurációs munkájáról, amely részben szintén a Congregatio hatáskörébe tartozott. Ezenfelül a vatikáni könyv- és levéltárban folytatta kiegészítő kutatásait, egyben anyagot gyűjtve Severoli bécsi nuncius magyarországi naplójának (1809–1810) illusztrálásához és kiadásához. Az 1931. év őszén a Szent István Akadémia kiadásában megjelent a „Cluny reform hatása Magyarországon” című munkája, amelyről számos hazai és külföldi tudományos folyóirat emlékezett meg. A március 10-én a római magyar akadémián tartott első intézetközi ügynövezett kamarata-összejövetelen tanulmányt olvasott fel a XVII. századi magyar missziókról a Propaganda levéltárában végzett kutatásai alapján. A Katolikus Jövőben hosszabb tanulmánya jelent meg Szent Januarius csodájáról, továbbá kisebb történeti tanulmányokat írt az Avvenire d’Italiába Szent Erzsébetről, az Osservatore Romanóba pedig Szent Adalbertől és Szent Lászlóról. Végül elkészítette tanulmányát, az okmánytárral együtt körülbelül 6-7 nyomtatott ív terjedelemben, a bécsi Pázmáneum és a Propaganda-kongregáció összeköttetéséről. Nyáron bejárta Olaszország több fontos városát és vidékét a következő útvonalon: Róma – Assisi – Perugia – Siena – Bologna – Bolzano – Garda-tó – Milano – Pavia – Genova – Pisa – Lucca – Róma – Napoli – Pompei – Castellammare di Stabia – Sarno völgye – Sorrento – Capri – Bai – Cume – Palermo – Monreale – Napoli – Róma.”³⁰⁵ „Galla... negyedízben foglalta el helyét a Római Magyar Intézetben, miután tanulmányutat tett Fiume, Ancona, Loreto, Fabriano, Urbino, Foligno, Spoleto és Orvieto városokba. Ez évben is folytatta a Congregatio de Propaganda Fide levéltárában megkezdett kutatásait, kijegyezte a XVII. század végéről és a következő század első három tizedéből származó magyar vonatkozású anyagot, sőt bizonyos összefüggő kérdésekben (mint pl. a jezsuiták évi jelentései missziós tevékenységükről) a század végéig haladt. Az összegyűjtött anyag több önálló munka és számos értekezés megírásához ad bőséges anyagot a török hódoltság koráról és a katolikus restauráció történetéről. Elkészült kéziratan „Az erdélyi katolikus státus és a Szentszék” című műve, azonkívül kisebb jelentőségű cikkeket írt az Osservatore Romanóba, a Katolikus Élet és a Katolikus Jövő című folyóiratokba. Meglátogatta Montecassinót, Subiacót és Anagnit. A vatikáni levéltárban főképpen a XVI., XVII. és XVIII. századi magyar püspökök processzusait másolta le.”³⁰⁶

³⁰³ *A külföldi magyar intézetek működése... az 1927/28. tanévben*, 6. Az itáliai teológiai tanulmányokat követően bölcsészdiplomát és tanári oklevelet 1926-ban szerző Gallának Hóman Bálint bizottsági tag eredetileg „Magyarország szerepe a Szentszék adózási rendszerében Imre királytól Nagy Lajosig” címmel adott volna témát, melynek tisztázását a középkori gazdaságtörténet és az „egyházpolitikai történet” szempontjából tartotta fontosnak. MTAKK K 1591/36 (1927. jún. 17.).

³⁰⁴ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1930/31. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1932, 7. – Miskolczy 1931. május 16-ai jelentésében Galla hódoltsági kutatásaival kapcsolatban a következőket írja: „Ez évben a bíborosi ülések jegyzőkönyveit nézte át 1630-tól 1700-ig, kijegyezve minden magyar vonatkozású adatot. Hátra lenne még a kutatás legfontosabb része: a gyűléseken tárgyalt ügyek aktáinak felkutatása, s a felkutatott anyag lemásolása. Elkészítette kéziratan: «A Pázmáneum alapítása és a Propaganda Congregatio» című nagyobb tanulmányát.” MTAKK K 1224/221.

³⁰⁵ *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 9.

³⁰⁶ *A külföldi magyar intézetek működése az 1932/33. tanévben*, 10. – Külön nem idézett és nem idézendő munkásságának könyvészete megtalálható: FAZERAS ISTVÁN, *Galla Ferenc „Pálos missziók Magyarországon” című*

10. Hoór-Tempis István (1928/29; 1929/30; 1930/31)

„...bölcsezetdoktor és okl. vegyész-mérnök, az Intézetnek másodízben tagja, speciális diplomatikai és paleográfiai studiumokat végzett, részt vett a Scuola paleografica della S. Sede előadásain, majd megkezdte a XV. századi pápai számadáskönyvek tanulmányozását, hogy ennek alapján a szentszéknek török politikájára vonatkozó még ismeretlen anyagot összeállíthassa. E mellett a modern magyar zeneművészet alkotóinak Rómában szélesebb körben való megismertetésére is törekedett.”³⁰⁷

11. Buday Károly (1929/30)

„...gimnáziumi tanár, történész, ez évben első ízben nyert ösztöndíjat római kutatások végzésére. Hármass feladat megoldását tűzte ki céljával: a) magyar művelődés a XIV. században című tárgykör feldolgozását; b) III. Callixtus pápa regesztáinak és kötetének átkutatását magyar vonatkozású anyag után; c) a XIV. századi olasz krónikák tanulmányozását. Kutatásait nagy szorgalommal végezte a Vatikán levéltárban és könyvtárban. Tanulmányutat tett Nápolyba, Pompeibe, Firenzébe, Páduába, Velencébe és Róma környékére.”³⁰⁸

12. Kinczli József (1929/30)

„...hittudományi doktor a történelmi segédtudományokat tanulmányozta elméletileg és gyakorlatilag. A vatikáni «Scuola di Archivio» kétéves tanfolyamára iratkozott be. Itt Katterbach (paleográfia) és Capello S.J., a Gregoriana-egyetem előadásait hallgatta. Az év végén hozzáfogott a török hódoltság területéről származó és a S. Congregatio de Propaganda Fide levéltárban található, eddig feldolgozatlan emlékek kutatásához.”³⁰⁹

13. Meszlényi Antal (1929/30)

„...esztergomi főegyházmegyei áldozópap, egyetemi magántanár, a XIX. század első felének magyar vonatkozású nunciusi jelentéseit dolgozta fel. Erre vonatkozólag végzett kutatásokat a vatikáni levéltárban és könyvtárban az 1790–1844 közötti időszakra nézve. Az itt talált anyag hazánk akkori vallási és kulturális életének számos problémájára vetett világot. Emellett Pázmány Péter, Lippay György és Szelepcsényi György esztergomi érsekkel relációit tanulmányozta az Archivio della S. Congregazione del Concilio-ban is.”³¹⁰

kiadatlan munkája, Pálos rendtörténeti tanulmányok (Varia Paulina 1, szerk. Sarbak Gábor), Csorna 1994, 219–228, 227–228. Újabbban, Borovi József által kiadott kézírata: *Otrokocsi Főrís Ferenc gályarab Rómában*, MEV–Regnum 10 (1998) 1–2, 185–202. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. x. Kutatásaira még *uo.*, III, n. 21. 22. 29.

³⁰⁷ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 6–7. E „vizsgálatait” folytatta harmadik ösztöndíjas évében is, ám a második félévben kivált az Intézet kötelékéből. *A külföldi magyar intézetek működése az 1930/31. tanévben*, 7. Fenti programját az akadémikusok már 1927. június 17-én elfogadták, elsősorban II. Pál és II. Pius számadáskönyveire vonatkozólag. A pápai és a magyar diplomatika összehasonlító vizsgálata céljából vele együtt kiküldeni szándékozott Rácz Elemér vélhetően nem utazott el az Örök Városba. MTA KK 1591/36. „Kutatásaira” lásd még *Függelék*, I, n. 14 [és 16].

³⁰⁸ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 31–32. Részletesebben a *Függelékben*, III, n. 16.

³⁰⁹ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 33. Az eredetileg szatmári egyházmegyei pap a váci bíblikardinalva *per adoptionem* Félégházyra magyarosított. Török József szíves szóbeli közlése.

³¹⁰ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 35. Meszlényi nem a Történeti Intézet, hanem a RMA ösztöndíjasa volt, ám ennek ellenére jelentést küldött a Bizottságnak. Vö. *Függelék*, III, n. 16. A Zsinati Kongregáció anyagából készített tanulmánya: *Szelepcsényi primás és Északmagyarország rekatolizálása*, Theologia 2 (1935) 215–225 és 325–337. A nunciusi levelezés alapján megírt monográfiája:

14. Ribiczey Gyula (1929/30 és 1930/31)

„...államtudományi doktor, rendőrkapitány, az Intézetnek első ízben tagja, fáradhatatlan szorgalommal kutatta fel a vatikáni levéltárban az anyagot két témájához: Illicini Mengin Péter magyarországi jogtudós (XVI. század) kodifikációs törekvésehez, s a magyar kegyúri jog történetéhez. Másolatba vette a felkutatott Illicini-kódex I. közjogi kötetét, s a tudós személynét megvilágító értékes levelezést talált, a kegyúri jogra vonatkozólag több régi privilégiumot sikerült felkutatnia”³¹¹ „...második ösztöndíjas évében folytatta megkezdett levéltári munkáját a vatikáni gyűjteményekben, s befejezte a magyar királyi főkegyúri jog történetére vonatkozó anyaggyűjtését. Értékes anyagát III. Béla koráig fel is dolgozta egy kb. tizenkét ív terjedelmű tanulmányban, s hatalmas diplomatáriumot állított össze ugyanezen kérdésre kiadatlan oklevelekből. Megírt továbbá egy kisebb tanulmányt «Az 1498. évi III. decretum és a Hármaskönyv egyes jogszabályai pápai megerősítésének kísérlete» címen. Firenzei és velenicei tanulmányútján kutatásokat végzett ezen városok könyvtáraiban is.”³¹²

15. Vanyó Tihamér (1930/31 és 1934/35 I)

„...pannonhalmi szentbenedekrendi főisk. tanár, összegyűjtötte a bécsi nunciusok jelentéseit és a Pápai Államtitkárság válaszait az 1666–83-as évekre, Fraknóinak ebbéli anyagát kiegészítve. (A Vatikáni Levéltárból.) A Congregatio Concilii levéltárból az integer Magyarország összes püspökségeinek „ad limina” relációit lemásolta, illetőleg kivonatolta 1600–1850-ig, a Congregatio válaszirataival együtt. Utóbbi anyag oly nagy terjedelmű, hogy jórésben csak kivonatosan közölve is 4–500 oldalas publikáció lenne. Ez az anyaggyűjtés a magyar egyházmegyékek élete 250 évének tömör foglalata. A magyar katolikus egyház anyagi viszonyaira, a világi és szerzetes papság működésére, az egyházi karitatív tevékenységre, katolikusok és másvallásúak viszonyára, a korszellem és egyházi élet vonatkozásaira, a trienti zsinat eszméinek hazánkban való érvényesülésére, a Szentszék és a magyar püspökök érintkezésére eddig csaknem teljesen figyelmen kívül hagyott anyagot tárt fel. Az összegyűjtött anyagnak egy kis részét «A győri püspökség 1629-ben» címen a Pannonhalmi Szemle 1931. évfolyamában mutatta be.”³¹³ „[bölcsész tudor, a budapesti egyetem bölcsészeti karáról (Szekfű professzor), benedekrendi főiskolai tanár] ösztöndíjas az első félévben. A Vatikáni Levéltárban forráskiadvány céljaira kimerítően kijegyezte a magyar püspökök kánoni pöreit az 1759–1802 időből, továbbá ugyanezen évekre átkutatta az Acta Congregationum Consistorialium és az Acta Camerarii sorozatoknak Magyarországra vonatkozó anyagát. Kiegészítésül még az Acta Miscel-

A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846), Budapest 1934. Munkája előszavában arról ír, hogy az eredetileg a 18. század végének, illetve a 19. század első felének – általa lemásolt, illetve lemásoltatott – bécsi nunciaturai anyagát közölni is szándékozott, erről azonban az anyagi nehézségek miatt lemondott. – Munkája megjelenésének támogatását a MTA Történelemtudományi Bizottsága Eckhart Ferenc és Hajnal István véleményezése nyomán elutasította, a mi Bizottságunk azonban tekintettel arra, hogy „Meszlényi tanár úr mint római ösztöndíjas a vatikáni levéltárban található anyagot nagy szorgalommal feldolgozta művében” a Fraknói-villa bevételéből 1000 pengő szavazott meg számára, ám azzal a kikötéssel, hogy a MTA nevét a kiadványon nem szabad feltüntetni (!). (Noha a bizottsági döntés erről 1935. január 12-én született [MTAKK K 1592/(51)], a főtítkári értesítés Gerevich kurátorhoz 1935. január 8-án kelt. [Uo. RAL 1935/94.]) – Vonatkozó publikációi sorában feltétlenül megemlítenéd még: *Az egri érsekség felállításának, s a kassai és szatmári püspökség kiharításának története*, Budapest 1938.

³¹¹ *A külföldi magyar intézetek működése az 1929/30. tanévben*, 36.

³¹² *A külföldi magyar intézetek működése az 1930/31. tanévben*, 34–35. Mindkét alkalommal a RMA tagja volt.

³¹³ *A külföldi magyar intézetek működése az 1930/31. tanévben*, 37. Vanyó először szintén a RMA és nem a Történeti Intézet ösztöndíjasa volt.

lanea Consistorialia és a Consistoria sorozatoknak a XVIII. század végére és a XIX. század elejére vonatkozó részeit is fõlhasználta. Kijegyezte továbbá az Archivio Sant'Angelo Arm. I–XVIII. és a Miscellanea Arm. XIII. tom. 144. 145. 146. 214. 216. 218 magyar vonatkozású processus-propositióit (XVI–XVII. sz.). Összegyűjtött anyagából az egykorú nyomtatványok és szakirodalom felhasználásával forráskiadványt készít a magyar püspökökrõl és egyházmegyékrõl a felvilágosodás korában. Dolgozott még a vatikáni könyvtárban, valamint az osztrák, román, lengyel, cseh történeti intézetek könyvtáraiban. Sokat foglalkozott a fasizmus tanaival is... Ösztöndíjas ideje alatt jelent meg «A bécsi nunciusok jelentései Magyarországról 1666–1683» c. mûve.³¹⁴

16. Géfin Gyula (1931/32)

„...szombathelyi teológiai tanár, féléves ösztöndíjával februártól júniusig a szombathelyi egyházmegyére, fõleg annak elsõ évtizedeire (1777–1825) vonatkozó forrásokat és irodalmat tanulmányozta. Különösen Szombathely második püspökének, Herzan Ferenc gróf bíborosnak, az utolsó német-római birodalmi bíboros-követnek életével és tevékenységével foglalkozott. A Vatikáni Levéltárban fõleg a bécsi nunciusok és a pápai államtitkárok hivatalos levéltárait nézte át (Nunz. in Vienna és Nunz. in Germania), valamint Herzan bíborosnak a pápai államtitkári hivatalhoz benyújtott jelentéseit s az államtitkár válaszait (Nunz. in Germ. 691. 691A 692. 693). Lemásolta Szily és Herzan processusát, Herzan rotai processusát, Szilynek 1781. évi Szombathelyen hiányzó jelentését egyházmegyéje állapotáról. Átnézte a Fondo Garampi vonatkozó iratait, a Vescovi és Cardinali több kötetét, valamint az Epistolae ad Principes 1779–1804 évi köteteit. Minthogy Herzan római tartózkodása folyamán (1770–1796) több római arisztokrata családdal bensõ barátságban élt, igyekezett a bíborosnak ezekkel folytatott levelezését felkutatni. E végett kutatott az Archivio Capitolinoban, mely Herzan legbensõbb barátjának, Bracciano hercegének levéltárát õrzi és az Odescalchiak levéltárában is, továbbá ígéretet kapott az Orsini- és a Pallavicini-Rospigliosi-családok levéltárosaitól arra vonatkozólag, hogy átkutatják a levéltárat és kutatásaik eredményét közlik vele. Ugyanezen célból levelezett a marienthali (Szilézia) cisztercita apátnõvel, hogy Herzannak hûgázhoz, az egykori apátnõhöz intézett nagyszámú levélét másolatban megkapja. Átkutatta a Santa Maria in via Lata-i káptalan levéltárát, melyben Emilianira, Herzan titkárára vonatkozólag talált néhány érdekes adatot. Felkérésére átkutatták a piaristák és a jezsuiták generális levéltárát, elsõbbit Szent Szaniszló ereklyéinek Szombathelyre visszazállítására, utóbbit Faludi Ferencre vonatkozólag. Utóbbi kutatásai több érdekes adatot derítettek fel. A Secretaria Brevium levéltárának VI. és VII. Pius korára vonatkozó indexeit szintén átnézte. A Római Magyar Akadémia és a Vatikán könyvtárán kívül használta a Biblioteca Vittorio Emmanuele, az osztrák és a porosz történeti intézetek könyvtárait is. Munkássága eredményeit Szily János és Herzan Ferenc bíboros életrajzában õhajtja felhasználni. Római tartózkodása idején két cikket jelent meg az Irodalomtörténeti Közleményekben. (1932/I: «Bitnicz és Bacányi levelezése címen, a II. fûzetben egy Faludi Ferencre vonatkozó közlemény.») A Vasvármegye lapja «Szombathelyi püspök a Vatikán egyik freskóján» és «Szent Quirin emlékezete Rómában» címmel írt cikket. Nápolyban, Pompeiben és Ostia Anticában volt tanulmányúton.³¹⁵

³¹⁴ *A külföldi magyar intézetek mûködése és a magas mûveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1934/35. tanévben*, közlése az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1937, 8–9. – Külön nem említett és nem említendõ vonatkozó munkáinak könyvszerete: MOLNÁR ANTAL, *Egy magyar egyháztörténet a 20. században: Ványó Tibamér OSB*, MEV 6 (1994) 1–2, 37–50, 43–50.

³¹⁵ *A külföldi magyar intézetek mûködése az 1931/32. tanévben*, 32. Géfin ugyancsak nem az Intézet, hanem a RMA tagja volt, olasz állami ösztöndíjjal. – Nevét leginkább ekkorra már publikált monográfiájával írta be a historiográfiába: *A szombathelyi egyházmegye története I–II*, Szombathely 1929.

17. Gerendás Ernő (1934/35)

„...bölcészdoktor, tanárjelölt, a budapesti egyetem bölcészeti karáról (Domanovszky prof.). A vatikáni levéltárban kutatásait a Barkóczy Ferenc gróf egri, majd esztergomi érsekre vonatkozó adatok gyűjtésével kezdte meg, majd kijegyezte az 1705–1759. évek magyar püspökeinek – hozzávéve a belgrádi és tinnini püspököket, valamint a segédpüspököket is – processus informativusait s anyagát kiegészítette a kor bécsi nunciussainak jelentéseivel. A római kir. egyetemen hallgatta Ghisalberti professor risorgimento-történeti és V. Rossi és F. Ermini professzorok irodalomtörténeti előadásait. Behatóan megtekintette Róma műemlékeit s tanulmányutat tett Albanóba, Frascatiba, Castel Gandolfóba, Ostiába, Nápolyba és Pompeibe. Az akadémiai év folyamán egyúttal ellátta az intézeti könyvtárosi teendőket is.”³¹⁶

18. Pásztor Lajos (1936/37 és 1937/38)³¹⁷

„...a B. Eötvös József-kollégium volt tagja (Szekfű Gyula professor). A készülő doktori értekezéséhez: «A vallásos élet Magyarországon a Jagellók korában» gyűjtött anyagot több levéltárban. A római állami levéltárban a középkori Szent Lélek-kórház levéltárával kapcsolatban talált több, eddig ismeretlen, magyar vonatkozású oklevelet; a bolognai levéltárban pedig az esztergomi káptalan 1500–1527 évi tizedjegyzékét másolta le s dolgozta fel.³¹⁸ A levéltári munkájának a gerincét azonban a vatikáni munkája alkotta, ahol a Jagelló-kori supplikációk magyar vonatkozású részeit másolta le. A Jagelló-korra vonatkozó 1009 kötetből eddig az 1490–1498-as évekre vonatkozó körülbelül 150 kötetet sikerült átnéznie. Levéltári munkássága mellett dolgozott a Vatikáni, Nemzeti, Egyetemi, Casanatense, valamint az osztrák és német Történeti Intézetek könyvtáraiban is, ahol a régi vallásossággal foglalkozó szakirodalom tanulmányozása mellett foglalkozott a középkori renaissance-kori vallásos élet problémáival. Az Egyetemen... részt vett Engel János bécsi egyetemi tanár szemináriumi gyakorlatán, amelyen «La mediazione europea nella questione italiana alla vigilia della guerra del 1859» címmel tartott felolvasást. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából néhai Lukcsics Pál egyik oklevélkiadásának korrektúráját végezte el.³¹⁹ E szorosan vett tudományos munkássága mellett igyekezett bekapcsolódni az olasz életbe, hogy megismerje az új Olaszország szellemi képét... Utazásai során Nápoly, Bologna, Firenze és Perugia városokat látogatta meg. A római magyaroknak az Akadémián rendezett március 15-i ünnepélyén «Nemzeti újjászületésünk» címmel emlékbeszédet mondott.³²⁰ „...folytatta előző évben megkezdett levéltári kutatásait a vatikáni levéltárban. Átnézte 1513-ig a Reg. Suppl., a Reg. Lat., és a Reg. Vat. köteteit, s a magyar vonatkozású anyagot összegyűjtötte. Dolgozott a Biblioteca Vaticana, Casanatense, Gregoriana, Herziana, Alessandrina könyvtárakban, s a német és francia intézetek könyvtáraiban. E munkája folyamán elsősorban a népi vallásos élettel s a renaissance és a vallás viszonyával foglalkozó irodalmat tanulmányozta. Foglalkozott az olasz történettudomány fejlődésével és jelenlegi helyzetével. Munkássága eredményeként befejezés előtt áll doktori értekezése... Az év folyamán a «Regnum» egyháztörténeti évkönyvben tanulmányt jelent meg «Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát az egyházi és világi pályáról» címmel.”³²¹

³¹⁶ *A külföldi magyar intézetek működése az 1934/35. tanévben*, 26. A RMA tagja volt.

³¹⁷ Vö. MTAKK RAL 1936/376 és 1937/432, illetve kutatásaira *Függelék*, III, n. 31–33.

³¹⁸ Vö. fentebb a Lukcsicsnál leírtakat.

³¹⁹ Vö. *Függelék*, III, n. 31–33.

³²⁰ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1936/37. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1938, p. 10.

³²¹ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1937/38. tanévben*, közzéteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1939, 9. – Nevével, több fontosabb publikációjával már találkozunk. A római magyar kutatásokban játszott szerepéről alább még többször szó esik.

19. Balogh József (1940/41 és 1941/42)

„...veszprémi egyházmegyei áldozópap (Szekfű professzor)... Mint a vatikáni Scuola di Paleografia e Diplomatica rendes hallgatója elvégezte a kurzus első évét... Hallgatta a Pontificia Universitas Gregoriana egyháztörténelmi fakultásának előadásait és szemináriumait... Egyháztörténelmi forráskutatásokat végzett a vatikáni titkos levéltárban. Az Egyházi Intézetben előadást tartott «VII. Gergely és Magyarország» címmel.³²² „...[tanulmányai folytatása mellett] a pápai titkos levéltárban és a Propaganda Fide levéltárban egyháztörténelmi kutatásokat végzett. Főleg a moldvai magyarság egyházi életével foglalkozott a XVII. században. A római papi konferenciák keretében előadást tartott a moldvai magyarság XVIII. század végi lelki gondozásáról.³²³

A felsorolás magától értetődően nem teljes. Egyfelől a Történelmi Intézet és a RMA tagjai közül sokan meg-megfordultak a vatikáni gyűjteményekben, ám komolyabb, alapkutatásokra épülő szakirodalmi munkásság, illetve bárminemű kutatási beszámoló eddig e tizenkilenc ösztöndíjasról ismeretes.³²⁴ Másfelől a középpontban elsősorban a szorosabban vett történelmi vizsgálatok állnak, bár legalább jelzés-szerűen kitűnik, hogy pusztán a vatikáni gyűjtemények magyar anyagának feldolgozása már önmagában interdiszciplináris jellegű.³²⁵ Nem történt továbbá említés a Rómában rövidebb ideig megforduló kutatókról.³²⁶ Például Szekfű Gyuláról sem, aki az 1925/26-os tanév folyamán pár hetet töltött az Intézetben, de ennyi idő

³²² *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1940/41. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1942, 8. Noha a Történelmi Intézet tagja volt, tekintettel papi voltára, mindkét évben az Egyházi Intézetben lakott. – Érdekes, hogy BEKE, *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut, 195–202 az összes pap-történetész* (Galla, Miskolc, Vanyó, Meszlényi, Géfin) a Pápai Magyar Intézet tagjai közé sorolja. Ugyanakkor a minisztériumi kiadványok világosan elkülönítik ezen intézmény ösztöndíjasait, a nevezettek pedig a Történelmi Intézet, részben a RMA tagjaiként hozzák. (Vö. még a majd Artner kapcsán mondandókat.)

³²³ *A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló külföldi ösztöndíjak az 1941/42. tanévben*, közléteszi az Országos Ösztöndíjtanács, Budapest 1943, 6–7. Talán egyetlen vonatkozó műve: *Existenz und Rechtslage der Katholischen Kirche in Ungarn zur Zeit der Türkenherrschaft*, Rom 1939.

³²⁴ A kettős szempont érvényesítése magyarázza, hogy például Tomcsányi Lajosról (*A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*, Budapest 1922) és másokról miért nem esik valójában szó. Ugyanígy mellőztem – miként az előző kutatástörténelmi korszakoknál is – az inkább tudományos publicisztikának, illetve ismeretterjesztésnek minősülő írások komolyabb számbavételét. Csupán egy-egy példa: BALANYI GYÖRGY, *A Szentsek és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában*, KSz 51 (1937) 541–548; ERŐSS JÓZSEF, *A Vatikán. Hogyan kormányozza a pápa az egyházat? A pápai udvar élete*, Vác 1939.

³²⁵ További példa erre az 1925/26-ban a vatikáni könyv- és levéltár magyar témájú freskóival foglalkozó PÉTER ANDOR (PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történelmi Intézet működéséről*, 347; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 14), az 1934/35-ös akadémiai év második szemeszterében liturgiátörténelmi anyaggyűjtést végző Gombosi Ottó (*A külföldi magyar intézetek működése... az 1934/35. tanévben*, 8), illetve a Mátyás király korára, Báthory András és Palestrina kapcsolatára, valamint a római rítus magyarországi bevezetésére Rómában nem csak anyagot gyűjtő, hanem dolgozatokat is készítő neves egyházzeneész pap, a szorgalmas Koudela Géza (*A külföldi magyar intézet működése az 1929/30. tanévben*, 34).

³²⁶ Emellett külön már nem kerül elő, hogy a felsoroltak közül többen munkájuk kiegészítése céljából rövidebb időre többször visszatértek az Örök Városba.

is elég volt számára, hogy megtalálja a Fráter György meggyilkolása után lefolytatott pápai vizsgálat jegyzőkönyveinek máig kiaknázatlan részeit.³²⁷

További fejezetet képez a Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasaként a vatikáni gyűjteményekben is dolgozó papok, illetve a Történeti Intézetben csupán vendégként lakó, vagy vele közelebbi, hivatalos kapcsolatba nem kerülő történészek tevékenysége:

1. Jakab Antal³²⁸
2. Taksonyi József és Kováts Erasmus³²⁹
3. Bartoniek Emma³³⁰
4. Iványi Béla³³¹

³²⁷ „Szekfű Gyula valósággal inspirálta intézeti tagjainkat; több hétig kutatta Rómában a Fráter György kardinális működésére és a meggyilkolása után lefolytatott vizsgálatra vonatkozó aktákat, s nagybecsű eredményeit a mellékelt levélben volt szíves az Intézet igazgatóságával közölni. MTAKK K 1224/174 (a levelet nem találtam); PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 348–349; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 15. – Szekfű eme eredményét szintézisében hasznosította: „Egyéb kiadatlan kihallgatási jegyzőkönyvek, így Schernstein kapitányé, vatikáni levéltár, Miscellanea Arm. II vol. 61.” – szól jegyzete. HÓMAN BÁLINT–SZEKFŰ GYULA, *Magyar történet. III* (írta SZEKFŰ GYULA), Budapest 1939⁶, 579. A forrásra később a német szakirodalom is felhívta a figyelmet: HELMUT GOETZ, *Die Finalrelation des venezianischen Gesandten Michele Suriano von 1555*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken 41 (1961), 235–322, 303 [lásd még tehát Misc., Arm. II, vol. 55 is]. (Barta Gábor lentebb, a 397. jegyzetben idézendő művében az angyalvárbeli, más tanúk vallomásait megörökítő jegyzőkönyveket dolgozta fel.)

³²⁸ Erdély majdani főpásztora 1940/41-ben és 1941/42-ben egyházi tanulmányokat folytatott. BEKE, *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut*, 201–202; valamint *A külföldi magyar intézetek működése... az 1940/41. tanévben*, 23; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1941/42. tanévben*, 27. A Hitterjesztési Kongregáció irataira épülő könyvekre mindazonáltal kiemelkedő történeti teljesítménynek mondható. JAKAB ANTAL, *Az erdélyi római katolikus püspöki szék betöltésének vitája a XVII. században* (Erdélyi Tudományos füzetek 172), Kolozsvár 1944.

³²⁹ Taksonyi „levéltári anyaggyűjtést és kutatást végzett a Vatikánban a bécsi nunciatura XVIII. századi magyar vonatkozású jelentéseiről, a vatikáni könyvtárban a XVI. századi lengyel–magyar kapcsolatok irodalmát nézte át”. Kováts „a vatikáni könyvtárban folytatta tanulmányait «A vatikáni zsinat és Magyarország» című előkészületben levő doktori értekezésére vonatkozólag. A vatikáni levéltárban Keresztély Ágost század herceg esztergomi érsek közéleti és diplomáciai tevékenységére és jellemképeinek megalkotására gyűjtött adatokat. Ezzel kapcsolatban a Rákóczi-felkelésre vonatkozó rendelkezésre álló adatokat is feldolgozta... a Pápai Magyar Egyházi Intézet tagjai előtt maga is tartott előadást «Keresztély Ágost, az első hercegprímás jellemképe» címmel.” *A külföldi magyar intézetek működése... az 1941/42. tanévben*, 26–27.

³³⁰ Vö. GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben); illetve MTAKK Ms. 493/39 (a vatikáni könyvtár prefektusának levele, 1926. dec. 10.).

³³¹ „A hosszú múltra visszatekintő római Történeti Intézetben mint vendég dolgozott a szegedi egyetem ny. r. tanára, dr. Iványi Béla, aki Budapest székesfőváros oklevéltárához gyűjtötte a középkori anyagot a római levéltárakban s a dominikánus-rend magyarországi történetéhez kutatott.” *A külföldi magyar intézetek működése... az 1926/27. tanévben*, 6. A Bizottság ugyanakkor 1926. május 14-ei ülésén kérvényét elfogadva (*Függelék*, III, n. 9) az olasz állami, 3000 lírás helyre jelölte őt. MTAKK K 1591/35. – Iványi Béla a domonkos rend központi levéltárának teljes magyar anyagát gyűjtötte. *A Szent Domonkos-rend római központi levéltára (Részletek a magyar dominikánus provincia múltjából)*, LK 7 (1929) 1–30. Regisztermásolatai részben feldolgozásra kerültek: HARSÁNYI ANDRÁS, *A domonkos rend Magyarországon a reformáció előtt*, Debrecen 1938. Vö. azonban *Függelék*, I, n. IX. Lásd még *Báró Sennyey László S. J. nagyszombati rector római utazásai (1687., 1693., 1696.)* (A Szent István Akadémia Történelmi-, Jog- és Társadalomtu-

5. Kárpáthy-Kravjánszky Mór³³²6. Bánfi Florio³³³

Közülük akár Iványi, akár pedig Bánfi római kutatásai önmagukban számottevőnek mondhatók. Végül pedig külön meg kell emlékezni arról, hogy a boldog emlékü Mindszenty József bíboros zalaegerszegi plébános korában írt történeti monográfiájához szintén felhasznált vatikáni forrásokat.³³⁴

Noha a két világháború között működő generáció munkásságát, húzzuk alá, a szervezetlenség és a rendszertelenség ellenére sem szabad lebecsülni, az eredményeknek a kortársak, sőt egymás általi fogadtatása a *Monumenta Vaticánával* és a *Monumenta Romanával* ellentétben meglehetősen vegyesre sikeredett, ami részben persze a kutatások esetlegességével függ össze. A legkeményebb bírálatokat éppenséggel a legnagyobb teljesítményt felmutató Lukcsics Pál kapta.³³⁵ De kijutott bőven – a dicséret mellett – Vanyó Tihamérnak is, akit főként magyar nyelvű kivonatokat alkalmazó közléseiért, pontatlan jelzeteiért és több, forrásaival kapcsolatos ügyirat mellő-

dományi Osztályának Felolvasásai 2/1, Budapest 1929; *A vatikáni levéltári főiskola*, LK 5 (1927) 264–271; és *Agróf Széchenyi család leszármazása*, Turul 41 (1927) 76–83; valamint még GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet munkássága*, 244–247. (Rövid leírása fentebb a 267. és a 280. jegyzetben.)

³³² Lásd például: KÁRPÁTHY-KRAVJÁNSZKY MÓR, *Forgách Ferenc bíbornok-érsek történetéhez*, Regnum 3 (1938/39) 169–176. (Vatikáni levéltári források alapján tisztázza Forgách születésének és katolizálásának kérdését.) Emellett a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvekkel is foglalkozott. Vö. Századok 70 (1936) 445–450 és 81 (1947) 316–317. Itáliai kutatásainak súlypontja mindazonáltal Velencére esett, amelynek levéltárait a magyar történelem számára – némi túlzással, de nem légből kapottan – fontosabbnak tartotta a rómaiaknál, s ezért egy „velencei magyar történelmi intézet vagy szeminárium” létesítésének gondolatát vetette fel. KRAVJÁNSZKY MÓR, *A velencei állami levéltár*, LK 4 (1926) 1–19.

³³³ BÁNFI FLORIO, *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, Hadtörténelmi Közlemények (HK) 40 (1939) 1–33 és 213–228; 41 (1940) 143–156. – Bánfi ugyanakkor, amellett hogy publikált a RMA kiadványaiban, az 1940-es évek végén annak titkára is lett. A még Holik Flórián néven anyakönyvezett történelem kutatásai – némileg Veress Endréhez hasonlíthatóan – messze túllépték Róma határait. Egy példa: *Báthory István és Domenico Ridolfino*, HK 42 (1941) 22–37. Érdekeséggé jellemezhetem, hogy Bánfi szeretett volna az első, 1924-es ösztöndíjasok közé kerülni, ám kérvényét a Bizottság „sajnálattal” nem vehette figyelembe. MTA KK 1591/28 (1924. jan. 5.). Hagyatéka: *Függelék*, I, n. XI.

³³⁴ PEHM JÓZSEF, *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora* (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 2), Zalaegerszeg 1934, 18. Nem feledkezhetünk el arról sem, hogy a korszak történései közül többen is kértek és használtak fel adatokat a vatikáni levéltárból, így például Szabady Béla, Szarka Gyula stb.

³³⁵ Kritizálták bevezetőjét, kivonatolási módszerét, jegyzetelését, mutatóit, de még latintudását is. LK 10 (1932) 141–145 (Dóry Ferenc); LK 10 (1932) 345–347 (Lukcsics Pál válasza) és 348 (Dóry visszontválasza); Századok 68 (1934) 426–429 (Tóth László). Lásd még *Függelék*, III, n. 30. – Tóth szerint Lukcsics József készülő – végül meg nem jelent, vö. például *Függelék*, III, n. 10 és 19 – önálló munkája sem „indokolja, hogy L. miért tekintett el a többi egész [ti. kamarai] sorozatok átnézésétől és magyar adatainak regesztázásától. Ezzel L. megint csak növelte a nem teljes oklevélkiadványok sorát, amelynek végzetesen nagy száma a magyar középkor történetére vonatkozólag lehetetlenné teszi az eredményes munkát.” – Pozitív előjelű ugyanakkor Novák Lajos, igaz, csupán leíró jellegű ismertetése: KSZ 46 (1932) 236–237; valamint az egyik korábban napvilágot látott, már említett írásáról (*Az esztergomi főkapitán...*) megjelent recenzió. Századok 62 (1928) 820 (Peidl Ambrus).

zéséért kritizáltak.³³⁶ Kedvezőbb visszhangra lelt Galla két jelentősebb műve,³³⁷ valamint más szerzők kisebb közleményei.³³⁸

A recenziók egyúttal lehetőséget nyújtottak a vatikáni magyar kutatások múltjának, aktuális helyzetének és feladatainak a tudományos publicisztika szintjén történő áttekintésére is. Az országos levéltár igazgatója, Dóry Ferenc például Fraknoi és kollégái gyűjtésének ellenőrzésére, folytatására hívta fel a figyelmet:

„Nagyobb baj..., hogy – mint a munkában annak idején résztvevőktől értesültünk – a vatikáni levéltár átkutatása nem történt kimerítő pontossággal és rendszerességgel. A gyűjtés teljességében – mint arról a jelen kötet anyagának összeállításánál Lukcsics is meggyőződött – nem lehet megbízni. A magyar történetkutatásnak tehát, ha igazán komoly munkát akar végezni, a Fraknoi vezetése alatt átnézett nagy levéltári anyagot, mely időközben előkerült újabb kötetekkel bővült is, kezdettől fogva újra és pedig rendszeresen át kellene nézni s a meglévő másolatokkal és regesztákkal összehasonlítani. Ennek a munkának a programját megállapítani és következetesen végrehajtani volna, nézetünk szerint, a most már állami támogatással új életre hívott Római Magyar Történeti Intézet legelső feladata. Úgy látszik azonban, hogy az intézőkörök a rendszeres felülvizsgálat helyett kiszakított feladatokat tűznek az intézetbe kiküldött kutatók elé, akik így saját személyükre nézve hálásabb megbízatáshoz jutnak ugyan, mintha erejüket és idejüket az elődök munkájának felülvizsgálatában örölnék fel, a magyar

³³⁶ A *Püspöki jelentésekről* írva Bakács János például kijelentette, hogy „Morzsákat kaptunk a nagy kincsből, ízelítőt s utalást a vagyomból, amelynek értéke csak növekedett szemünkben”. Nem tud egyet érteni a közreadó azon megjegyzésével sem, miszerint az ismétlődő, semmitmondó részeket hagyta el. Bakács szerint „Ez az ítélet azonban szubjektív meghatározás, mert lehetséges ugyan, hogy az egyháztörténész szemében egyik-másik csakugyan bőbeszédű s semmitmondó, de már kétséges, hogy a társadalomtörténész vagy az életrajzíró ugyanezt fogja-e állítani.” LK 12 (1934) 192–195. (A kivonatolós módszerért, igaz, más összefüggésben, Áldásyék sem lelkesedtek. Vö. *Függelék*, III, n. 19.) Valamelyest szintén hasonló álláspontra helyezkedett a piarista Balanyi György, aki a magyar nyelvű kivonatokat a teljes közléseknél kevésbé tudományos, bár fáradságosabb, ugyanakkor a tágabb közönséghez is szóló megoldásnak véli, és legfőképpen a már korábban kiadott relációk mellőzését kárhóztatja. Igaz, azt sem felejtí el megjegyezni, hogy a „kiadó érdeme annál nagyobb, mivel a külsőleg is tetszetős könyvet jórészen saját összekuporgatott fillerein jelentette meg”. KSz 48 (1934) 60. Míg azonban a „fiatalos kiforratlanságot” felemlegető recenziók végkicsengése alapvetően kedvező, addig Tóth Lászlónak a *Bécsi nunciusok jelentéseire* is kitérő bírálata egyoldalúan negatív szemléletű, még a kiválasztott időhatárokkal sem tud egyetérteni. Századok 69 (1935) 205–210. Utóbbi munkáról viszont Málnási Ödön a teljes körű elismerés hangján szól. Szerinte Vanyó már addigi munkásságával is kijelölte a magyar egyháztörténet útját, a „Tridentinum és a későbbi pápai rendelkezések alapján végzendő adatértékelést”. KSz 51 (1937) 166–167.

³³⁷ A *Pálos rend reformálását* Félegyházy József ismertette: KSz 56 (1942) 284–285; a Tomkó-biográfiát pedig megint csak Tóth László. Gallát ő alapvetően dicséri, és külön kiemeli a Hitterjesztési Kongregáció levéltárának jelentőségét a hódoltság történetének megismerésében. Egyedül a Tomkó-bulla-hamisítása kapcsán ad hangot saját nézeteinek. Századok 75 (1941) 97–99.

³³⁸ Míg az ő Verancsics-füzetéről Sármánci Sándor írt (KSz 48 [1938] 326), addig Meszlényi Szelepcény-dolgozatát és Iványi Sennyei-könyvét szintén Tóth László recenzeálta (KSz 50 [1936] 210 és Századok 64 [1930] 774–776). Utóbbi kapcsán kiemeli, hogy milyen fontos lenne a Rómát járt magyarok, kiváltképpen papok leveleiből egységes kiadást készíteni. Egy ilyen *opus* elkészítéséhez Závodszy Levente (*Pongrácz Imre báró egri kanonok római útja és iskoláztatása*, Religio 1901, 646–647 és 662–663) és Várady L. Árpád (*Lonovics József római küldetése [Függelékül: Lonovics római naplója]* [Szent István Akadémia], Budapest 1924) kiadványai után Iványi munkáját igen fontos állomásnak tartja.

történetírás azonban így módon, sajnos továbbra is nélkülözni fogja a vatikáni levéltár magyar vonatkozású anyagának kataszterét.³³⁹

Az Intézetet 1929–1930-ban titkárként gyakorlatilag irányító, korábbi ösztöndíjas Tóth László pedig nemcsak a vatikáni levéltár anyagának történeti értékéről értekezett³⁴⁰ és a *Monumenta Vaticana* folytatását sürgette, hanem egyúttal a kutatási feladatoknak a római intézetek között átfogó felosztására irányuló elképzelését is kifejtette:

„Más kérdés, s ez már elvi probléma, amelynek felvetésére L. kötete is készített sok más, a Vatikánból származó részletpublikáció mellett, hogy nem érkezett-e már el a vatikáni, általában az egyetemes európai értékű történeti forráspublikációk intézményes megszervezésének az ideje. 1881 óta rengeteg, áttekinthetetlen, s még senkié sincsen lezárva. [*Fontosnak tartja továbbá az azonos szempontok megállapítását, a forrásanyag pápák szerinti felosztását az egyes római intézetek között, melyből a Római Magyar Történeti Intézet is kivenné a maga részét, és ezzel bosszú időre terjedő programot kapna tagjai és egyáltalán munkássága számára.*] „De addig is, amíg ilyen nagyszabású programok ideje elérkezik, kívánatos volna, amennyiben az egyéni kutatásoknak a magyar történetkutatás mai helyzetében rendkívül fontos előmozdításán kívül az Intézet, a jelenlegihez hasonlóan, nagyobb önálló munkákat is végeztetni kíván, az Intézet tevékenységét úgy irányítani, hogy az eddigi, erősen tallózás-szerű munkálatok kiáltó hiányai egészítessenek ki. Legalább a Monumenta Vaticana Hungariae középkori sorozatát kellene befejezéshez juttatni, ha nem is a régiekhez hasonló gazdag kiállításban, hanem szíves látókörű bevezetésben egységes képpé összefoglalt regesztagyűjtemények formájában, gondosan ügyelve a lehető teljességre, vagyis arra, hogy egész anyagcsoportok ne maradjanak figyelmen kívül a feldolgozásnál, amint az eddigieknél történt. L. nagy értékű forrásanyagot tartalmazó kötetének az volna a legszebb eredménye, ha az illetékeseket ilyen elhatározásra ösztönöznék addig is, amíg az Intézet belekapcsolódhat a nemzetközi történetkutatás munkájába.”³⁴¹

A Vatikánban szintén megforduló³⁴² – és még éppen viharos jövője előtt álló – Málnási Ödön pedig, hangsúlyozva a forrásanyag szerves kapcsolódását, a bécsi és római kutatások összehangolásának fontosságáról szolt:

„A provinciális magyar egyháztörténetírást világegyházi távlatból átértékelő szerző újabb munkájának olvasása közben nem lehet elhallgatni a magyar egyháztörténetírás teljes szervezetlenségének és magárahagyottságának kérdését sem. Ilyen munkával egyidejűleg egy más szerzőtől egy iker munkát kíván látni az olvasó a bécsi állami és udvari levéltárból nehézség nélkül feltárható római követjelentésekből és a császárnak római követeivel folytatott levelezéséből. Bécsben és Rómában levő történeti intézeteinkben párhuzamosan lehet feltárni egyrészt a bécsi nunciusi jelentések teljes anyagát, másrészt a római követek jelentéseit és a császár utasításait. Amíg ez nincs elvégezve, addig a magyar katolikus egyháztörténetírás az utolsó négy évszázad anyagában csak az egyéni akciók területén topog. Ványó Tihamér eddigi munkássága talán ilyen irányba tereli azokat a tényezőket, kiknek hivatása volna történetírásunk munkamegosztáson alapuló szervezése.”³⁴³

³³⁹ LK 10 (1932) 141–145.

³⁴⁰ Az újabb kori állagok feltárását annak ellenére fontosnak tartja, hogy aláhúzza: a reformáció utáni fondok tetemesen veszítettek egyetemes történeti értékükből. Századok 69 (1935) 205–206.

³⁴¹ Századok 68 (1934) 426–429.

³⁴² Lásd grandiózus monográfiáját: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732)*, Kalocsa 1933.

³⁴³ KSz 51 (1937) 166–167.

Végezetül nem feledkezhetünk el arról, hogy e korszakban ismét elkezdődött a nemzetközi kutatás eredményeinek számbavétele. Galla Ferenc a Hitterjesztési Kongregáció archívumában található cseh és délszláv vonatkozású iratok közléseit ismertette és ragadta meg közben az alkalmat, hogy már-már tanulmányszerűen kitérjen a fontos levéltár kutatástörténetére, szerkezetére és történeti értékének ecsetelésére.³⁴⁴ Tóth László Federico Borromeo bíboros erdélyi levelezéséről emlékezett meg.³⁴⁵ Vanyó Tihamér a csehek 17. század eleji nunciatúra-kiadványait értékelte, csokorba szedte magyar adataikat, hiányolta az újabb hazai szakirodalom mellőzését, s legfőképpen a teljes iratközléseket terjedősségnek bélyegezve lándsát tört saját, nemzeti nyelvű kivonatokat alkalmazó metódusa mellett.³⁴⁶ Ugyanő vette számba a belga kutatás újabb publikációit és ezek nyomán nemcsak az érdeklődés homlokterébe emelte a konzisztoriális levéltárban rejlő lehetőséget, hanem be is jelentette a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek módszeres feldolgozásának megkezdését a 18. század második feléből.³⁴⁷

* * *

A II. világháborút követő újraindulás kezdetben a két évtizeddel korábbanál is nagyobb bizakodásra adott okot. Az 1930-as évek gyűjtésének nagyobb lélegzetű eredményei ekkorra készültek el.³⁴⁸ Galla közzétételükre – gyakorlatilag egyszemélyben – elindította a Regnum Egyháztörténeti Évkönyv könyvmelléklet-sorozatát, ahol néhány kisebb munkát hozzáférhetővé tett.³⁴⁹ Habár vállalkozása a vatikáni kutatások szemszögéből nem mondható ideálisnak, mindenesetre a pusztá magánkiadásnál méltóbb formát jelentett. Vanyó Tihamér – kollégája hasonló eredményeire reflektálva – hírül adta konzisztoriális anyagának elkészültét és publikálási alkalomra tartott igényt.³⁵⁰ Kicsit úgy tűnik, hogy már-már egészséges versengés indult

³⁴⁴ Századok 62 (1928) 921–932.

³⁴⁵ Századok 72 (1938) 393. A kicsiny füzetke (OSCAR MÁRFFY, *Lettere inedite mandate dalla Transilvania al Cardinale Federico Borromeo*, Milano 1935) kapcsán Tóth kitér a milánói *Biblioteca Ambrosiana* átkutatásának szükségességére is.

³⁴⁶ Századok 70 (1936) 204–206 és 72 (1938) 393–394.

³⁴⁷ Elsősorban a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvekről szól, s egyúttal számba veszi a szórványos magyar előmunkákat is. Századok 70 (1936) 445–450 és 72 (1938) 87–89.

³⁴⁸ Lásd leginkább *Függelék*, I, n. x, 26. t. a–b.

³⁴⁹ *Magyar tárgyú pápai felbatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából I* (Regnum-Könyvek. I: Egyháztörténeti források 1 – Klny. a Levéltári Közlemények 1946–47. évi huszonegyedik és huszonötödik évfolyamaiból), Budapest 1947; *Fulgenzio da Jesi ferences misszionárius vitája a bójtról a gyöngyösi jezsuitákkal. Fejezet a magyar katolikus restauráció misszióiból* (Regnum-könyvek. II: Egyháztörténeti értekezések 1 – Klny. a „Regnum” egyháztörténeti évkönyv 1944–46. évfolyamából), Budapest 1947. – Mindezen kiadványok egyébként a korábbiakhoz hasonlóan valójában szintén Galla saját kiadásai.

³⁵⁰ Századok 81 (1947) 316–317. – Műve egy részét németül publikálta: *Das Archiv der Konsistorialkongregation in Rom und die kirchliche Zustände Ungarns in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchiv I, Wien 1949, 151–179. – Az idős szerző kézírata – Borián Elréd útján adott tájékoztatása szerint – már nincsen közölhető állapotban.

meg köztük, Vanyó ugyanis némi malíciával számon kérte Gallától fő feladata, a hódoltság egyháztörténete római forrásokra épülő megírását.³⁵¹

Ennél is sokkal kedvezőbb fejlemény volt azonban, hogy sikerült okulni az előző két évtized hibáiból. A volt ösztöndíjas Pásztor Lajos rövid, de alapos tanulmányban áttekintette a vatikáni levéltár időközben megváltozott szerkezetét, alapos könyvészet kíséretében összefoglalta az eltelt hat évtized eredményeit és nemcsak megalkotta, hanem közzé is tette a római magyar kutatások – lényegét tekintve ma is érvényesnek mondható – programját:

„...látható, hogy élesen elkülönül egymástól a Fraknoi vezetésével kezdetben folyt és az őt követő, az 1914–1918. évi világháború utáni magyar kutatómunka. Az első jellemző vonása a rendszeres, céltudatos forrásközlés; egész munkaközösség dolgozott Fraknoi vezetésével. Második szakaszában azonban a magyar kutatómunka csak egyes egyénekre korlátozódott s azok közül is nagyobb, érdemleges anyagot voltaképpen csak négy kutató: a már elhunyt Bossányi Árpád és Lukcsics Pál, s az élők közül Galla Ferenc és Vanyó Tihámér tett közzé. S amíg Fraknoi s utána még Bossányi és Lukcsics is a forrásközlésre fektette a fősúlyt, addig – úgy látszik – jelenleg a Vatikáni Levéltár anyagának nem a kiadására, hanem csak monografikus felhasználására törekednek egyes kutatók. Pedig ez nem elegendő. Így ugyanis elkerülhetetlen, hogy a tárgyhoz nem tartozó, az egyes határozott célkitűzésű művek felépítésébe nem illő, de más írótól esetleg elsórigánúan értékesíthető adatok ki ne maradjanak. S az egyszer elhagyott anyag azután végleg elkallódhat. Külföldi levéltárak magyar tárgyú anyagának közzése csakis forrásközlés alakjában lehetséges, vagyis feltétlenül szükséges az egész anyag rendszeres felkutatása és módszeres közzélése. A Vatikáni Levéltárban újonnan megindítandó kutatómunkával szorosan összefügg a Római Magyar Intézet s elsősorban is a Római Magyar Történeti Intézet működése. Hogy a kezdetben oly szép eredményt felmutató kutatómunka megakadt, annak nagyrészt ugyanis az az oka, hogy ezek az intézetek nem tudták betölteni azt a feladatot, amellyel Fraknoi alapította őket, vagyis nem tudták kézbe venni a vatikáni levéltári kutatások irányítását. Pedig ezeknek az intézeteknek ez lett volna a legfontosabb feladatuk. A magyar történettudomány érdeke tehát azt kívánja, hogy a Római Magyar Intézet élén a Vatikáni Levéltárban is jártas történész álljon, illetve ha az valamilyen oknál fogva nem történhetnék meg, akkor a valóságban is életre kellene hívti a Római Magyar Történeti Intézetet, amely jelenleg csak névleg áll fenn, de semmiféle működést nem fejt ki. Eddig ugyan nem is igen fejthetett ki, hiszen évente csak két történész nyert oda ösztöndíjat, s azok egyike is rendszerint ókori történész volt. Biztosítani kell tehát nagyobb számú történésznek a Rómába való kiküldetését s munkájuk irányítását a Római Magyar Történeti Intézet kinevezendő vezetőjére kell bízni. Minden történészt, aki kiküldetést nyer Rómába, kötelezni kellene, hogy egy bizonyos részt elvállaljon a Történeti Intézet munkaprogramjából, abban az esetben is, ha más, egyéni céllal óhajt is valamilyen irányban kutatni. Szükség volna természetesen olyan ösztöndíjasokra is, akiknek egyetlen feladatuk, hogy rendszeres munkával az Intézet programját megvalósítsák.³⁵² A munkaprogram pedig nem le-

³⁵¹ „Bizakodással várjuk a szerzőtől a Congregatio Consistorialis levéltára magyar vonatkozásainak terjedelmesebb és módszeres közzétételét, legalábbis a XVIII. század közepéig. Eddigi munkálkodása ígéret arra, hogy e téren pótolni fogja a Kárpáthy Kravjanszky Mór és Gerendás Ernő halálával bekövetkezett veszteséget. De még ennél a munkánál is jobban várja történetírásunk G.-tól a Hódoltság vallási viszonyainak földolgozását és okmánytárát a Congregatio de Propaganda Fide római levéltára alapján. Szerzőnk ugyanis ebben több éven át kutatott s még az utolsó nehéz években megjelent kisebb-nagyobb értekezései is – legalább részben – erre az anyagra támaszkodnak.” Századok 81 (1947) 316–317.

³⁵² Az ösztöndíjasok kötelező intézeti feladattal való megbízása Miskolczy elképzelései között is előkelő helyet foglalt el. *Függelék*, III, n. 15 (második irat).

het más, mint a Vatikáni Levéltár törzssanyagának és a hozzácsatolt kisebb könyvtárak (Barberini, Chigi, Ottoboni, Reginale, stb.), továbbá más római levéltárak és könyvtárak magyar anyagának rendszeres feltárása. Ennek irányítását az Intézet igazgatója – a történészekből alakított Római Magyar Történeti Bizottsággal egyetértésben – végezné. Ma is időszerűek Fraknói szavai, amelyeket a «*Monumenta Hungariae Vaticana*»-bizottság alapításakor mondott: «Újabb időben, Európa művelt államai úgyszólván kivétel nélkül belátták, hogy a történeti múltjuk földterítésére szolgáló emlékek összegyűjtését és kiadását nem szabad egészen egyes tudósok vagy társulatok buzgóságától és áldozatkészségétől tenni függővé.» Ehhez még csak annyit tehetünk hozzá, hogy a külföldi levéltárak magyar anyagának a feltárása nemzeti ügy, s így a kutatómunka során egyetlen szempont érvényesülhet: a nemzet érdeke, nem pedig egyes kutatók egyéni célkitűzései.³⁵³

Rövid ideig úgy tűnt, hogy Pásztor e meghirdetett programját valóra válthatja, hiszen 1946-ban Keresztury Dezső kultuszminister őt nevezte ki a RMA-nak a Római Magyar Történeti Intézetet vezető titkárává, és első számú feladatának Fraknói munkásságának folytatását jelölte meg.³⁵⁴ Ismerve a volt kecskeméti piarista diák, Eötvös-kollégista képzettségét, munkabírását, addigi és későbbi teljesítményét, biztosra vehetjük, hogy vele a vatikáni magyar kutatók újabb fénykora érkezett volna el. A történelem azonban ezúttal is közbeszólt. Alig két év múlva a kommunista hatalomátvétellel párhuzamosan Pásztor kénytelen volt megválni pozíciójától. Ezt követően az olasz fővárosban maradt, XII. Pius pápa (1939–1958) a Vatikáni Levéltár tisztviselőjévé nevezte ki. Állapotbeli kötelességéből kifolyólag tudományos munkássága egyetemesebb kérdések felé irányult. A Vatikáni Levéltár

³⁵³ PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 100–129 (az idézet 127–129). Mondanivalója középpontjába helyezte egyeb meglátásai szerint a *Monumenta Vaticana* feltétlenül folytatandó, méghozzá úgy, hogy az anyagot fondok szerint kell feltárni, majd egyházmegyénként kiadni, amit véleménye szerint az egyes főpásztorok messzemenően támogatnának (120). Historiográfiai súlyában, témájában aligha túlbecsülhető áttekintésében Fraknóit követően ismerteti Áldásy, Czaich, Érdűhelyi, Kollányi eredményeit és méltatja őket, mondván, hogy meghatározott évkörökből fondszerű teljességre törekedtek. Beke és Tóth Szabó munkásságát esetlegesnek véli, Bossányiét és Lukacsicsét azonban értékesnek. (Ő maga az 1492–1500 közötti szupplikációkat nézte át – ezt már tudjuk –, ahhoz azonban, hogy az anyagot közölhesse, további kutatásra van szüksége, mint ahogy a középkori anyag jelentős részét újra át kellene vizsgálni – fejtegeti (120–122, vö. azonban *Függelék* III, n. 32, ahol az 1502-es évszám szerepel). Hangsúlyozza továbbá a feltárás továbbvitelét a későbbi századokra, hiszen egyfelől a németek sokszor mellőzik a magyar vonatkozásokat, másfelől pedig közzétételüknél nagyfokú bizonytalanságról tesznek tanúságot. E munkát tehát nekünk, magyaroknak kell elvégeznünk, vonja le helyes következtetését. A bécsi nunciatura mellett számos egyéb fond jöhet még meglátása szerint szóba (az államtitkárságról a *Polonia, Venezia*, „*Lettere*”, továbbá a *Fondo Borgese* és a *Miscellanea*). Leírja Veress és Vanyó vonatkozó eredményeit is, majd rátér a kongregációk anyagára (123–125). Kiemeli, hogy ezek Fraknói idejében még alig-alig voltak kutathatók, a Konzisztoriális Kongregáció gyűjteménye például csak 1907-ben került be a titkos levéltárba. Azóta viszont Kárpáthy-Kravjánszky, Gerendás Ernő, Vanyó és Galla nekilátott feltárásuknak. Úgy véli, a „kánoni pörök anyagát tartalmazó, Vanyó Tihamér és Galla Ferenc által ígért forráskiadványok bizonyosan igazolni fogják azt a reményt, hogy e levéltár teljes és rendszeres átkutatása esetén Magyarország is olyan gazdag anyagot nyer, mint Németalföld és Belgium...” (125–126). Nem lebecsülve Vanyó *ad limina* jelentéseit, a legfontosabbnak szintén a Hitterjesztési Kongregáció levéltárát tartja, s (ő is) jelzi, hogy Galla innen készül a hódoltsági missziók történetét megírni (126–127).

³⁵⁴ LÁSZLÓ CSORBA, *Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945*, Cento anni, 45–68, 48, 13. j.

máig legjobban használható leírását például őneki köszönhetjük.³⁵⁵ A római magyar kutatásokba – évtizedek múltán – főként historiográfiai tanulmányaival kapcsolódott be ismételten.³⁵⁶

Pásztor Lajos kényszerű emigrálását követően 1950-ben a Római Magyar Történeti Intézetet hivatalosan is eltörölték. A Pápai Magyar Egyházi Intézet folytonos zaklatásoknak kitéve és Magyarországtól mindinkább elszigetelődve gyakorlatilag szintén befejezte működését.³⁵⁷ A RMA ugyan nem szűnt meg, tudományos, művészeti és kulturális küldetése helyére azonban hosszú évtizedekre egészen más feladatok léptek.³⁵⁸

Az 1920–1930-as évek kutatásai nyomán elkészült nagyszabású művek pedig kéziratban maradtak, és az idő múlásával kallódó hagyatékok részeivé váltak.

6. A SZÁMKIVETETTSÉG ÉS FOKOZATOS ÚJRAKEZDÉS KORSZAKA (1950–)

A Történeti Intézet és párhuzamosan a MTA Római Történeti Bizottsága feloszlata³⁵⁹ valójában nem jelentett mást, mint azt, hogy a vatikáni magyar kutatások ügye immár formálisan is kikerült a hivatalos tudományosság sáncai mögül. A kutatások mindazonáltal nem álltak le teljesen. Az 1980-as évek derekáig a 17. századhoz hasonlatosan ismét a Rómában működő magyar jezsuitáké lett a fő szerep. Élükön Lukács László neve áll. Életművéből mindenek előtt az általa elindított és kiváltképpen a saját központi levéltárak anyagát kiaknázó 16. századi rendtörténeti forráskiadvány-sorozatot lehet kiemelni (*Monumenta Antiquae Hungariae I–IV: 1550–1600* [Monumenta Historica Societatis Iesu 101. 112. 121. 131]).³⁶⁰ A hiánypótló köteteket számos, javarészt római forrásokra épülő egyéb műve, adattárak/proszopográfiák, forráskiadványok és kiváló tanulmányok sora egészíti ki. Egy részük szintén a Jézus Társaság magyarországi (és ausztriai) történetével foglalkozik,

³⁵⁵ LAJOS PÁSZTOR, *Guida delle fonti per la storia dell'America Latina negli archivi della Santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia* (Collectanea Archivi Vaticani [CAV] 2), Città del Vaticano 1970. – Pásztor e munkája jóval több egyszerű levéltári repertóriumnál, gyakorlatilag az első kísérlet a pápai Kúria újabb kori működési mechanizmusának feltérképezésére, amint ezt gyakori idézettsége és a nemzetközi irodalom többszöri kifejezett méltatása bizonyítja.

³⁵⁶ Nemzetközi kutatásai bibliográfiájának összeállítása, *in memoriam* kötetének szerkesztése a jelenkor morális kötelezettsége.

³⁵⁷ Az egyházi emigráció központjává váló intézményt addigi elöljárói az 1964-es vatikáni–magyar *intesa praticát* követően hagyták el. A világháborút követő változatos események máig nyúló kitekin-téssel: LÁSZLÓ CSORBA, *La storia dell'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma dal 1945 fino ad oggi*, Cento anni, 75–94.

³⁵⁸ Vö. CSORBA, *Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945*, i.m.

³⁵⁹ Egész pontosan 1947-ben arról született döntés, hogy már nem alakul újra. FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 258.

³⁶⁰ Romae 1969–1987. Hagyatéka: *Függelék*, I, n. XIV.

mások figyelemre méltó alaposággal egyetemes, helyenként aktualitással bíró rendtörténeti kérdéseket tárgyalnak.³⁶¹

Őrajta kívül a pápai Gergely Egyetem egyháztörténeti fakultásának tanára, Szilas László,³⁶² valamint a bibliográfus Polgár László³⁶³ és Arató Pál,³⁶⁴ továbbá Óry Miklós,³⁶⁵ Szabó Ferenc³⁶⁶ s a piarista Sántha János³⁶⁷ munkásságáról kell megemlékezni. Igaz, többségük működése inkább a római magyar tudományos jelenlét történetének lapjaira tartozik, mintsem a szorosabban vett vatikáni kutatásokéira. Szintén közvetett, ám korántsem lebecsülendő hatása volt – a Pápai Magyar Intézetet idővel elhagyni kényszerülő – Zágón József és Mester István prelátusok buzgóságának, valamint Fáy Erzsébet nemes adományának köszönhetően az 1960-as években felépült városszéli Szent István-háznak, illetve a magyar apácák által eredendően magyar pénzekből létesített és máig működtetett Tamagno-háznak. Benünk a zarándokok mellett alkalomadtán historikusok is szállásra találtak.³⁶⁸

Történeti vitathatósága ellenére sem elhanyagolható mozzanat továbbá a magyar kommunistákkal kötött 1964-es vatikáni *intesa pratica*. A megállapodásnak köszönhetően sor került a Pápai Magyar Egyházi Intézet életre keltésére, majd több egyházinak, Borovi Józsefnek,³⁶⁹ a történészkedés fonalát újból felvevő Ványó Tihamérnak, később pedig Körmeny Józsefnek³⁷⁰ és a hozzá hasonlóan veszpre-

³⁶¹ Balázs Mihály által összeállított bibliográfiája: LUKÁCS LÁSZLÓ, *A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolútizmus*, Szeged 1989, 132–137; forrásközlő sorozatainak, fontosabb tanulmányainak méltatása: MOLNÁR ANTAL, *A 85 éves P. Lukács László Sjf köszöntése*, MEV–Regnum 7 (1995) 1–2, 247–260. – Lukács publikációit Benda Kálmán személyében az itthoni tudományosság is figyelemmel kísérte és méltatta. Századok 98 (1964) 574; Századok 103 (1969) 1239–1240 (LUKÁCS–POLGÁR, *Documenta Romana... I–II*). Benda mindazonáltal szóvá tette, hogy páter Lukács nem tesz említést a rendtárs Szittyay Dénes munkájáról, aki a két világháború között összegyűjtötte, majd 1945 után sajtó alá rendezte Szántó István iratait és levelezését, amelyet ugyan besoroltak a MHH-ba, de kiadása elmaradt, egy korrektúra-példánya pedig a MTA kéziratárában található. Szittyaynak a Szántó-levelezés elé írt bevezetésének xerox-másolata Lukács László hagyatékban: OSZK Fond 366/302 (55 fol.).

³⁶² Például: *Der Jesuit Alfonso Carillo in Siebenbürgen 1591–1599*, Roma 1976.

³⁶³ Például: *Bibliographia de historia Societatis Iesu in regnis olim Corona Hungarica unitis (1560–1773)* (Subsidia ad historiam S.I. [Bibliothecae Instituti Historici S.I. series minor] 2), Romae 1957; *Pázmány bibliográfia*, Pázmány Péter emlékezete. Halálának 350. évfordulójára (szerk. Lukács László–Szabó Ferenc), Róma 1987, 449–480.

³⁶⁴ A pápai Gergely-egyetem egyháztörténeti fakultása folyóirata, az 1963-ban induló *Archivum Historiae Pontificiae* éves, alapvető fontosságú pápaságtörténeti bibliográfiáját haláláig ő állította össze.

³⁶⁵ Például: *Pázmány Péter tanulmányi évei*, Eisenstadt 1970.

³⁶⁶ Például: *Autour de la nomination de Péter Pázmány au siège primatial d'Esztergom (1614–1616)*, Archivum Historicum Societatis Iesu 54 (1985) 77–148 (Lukács Lászlóval közösen); *A teológus Pázmány* (METEM Könyvek 1), Róma 1990.

³⁶⁷ A piarista rend történeti dokumentumainak sorozata az ő szerkesztésében jelent meg.

³⁶⁸ Konkrét példákat az 1990-es évekből lehetne felsorolni.

³⁶⁹ Alapvető munkája: *Az esztergomi érseki egyházmegye felosztása* (METEM Könyvek 25), Budapest 2000.

³⁷⁰ A Lukács József szellemi örökösének tekinthető – vö. különösen *Függelék*, III, n. 10 és jegyzetét – veszpremi püspöki levéltáros 1980-as évek elején végzett gyűjtésének eredménye: *Annatae et regno Hungariae provenientes in Archivio Secreto Vaticano 1421–1536* (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai

mi egyházmegyes Horváth Józsefnek³⁷¹ lehetősége nyílt arra, hogy immár a „keleti blokk” állampolgáraként huzamosabb időt az Örök Városban tölthessen.³⁷²

Az elkövetkező években publikációs alkalmakhoz is jutó Vanyó érdeklődésének középpontjában részben a hódoltság története,³⁷³ részben továbbra is a pápai nunciatúrák állottak. Utóbbiak kapcsán majd négy évtizednyi hallgatás múltán nemcsak a nemzetközi tudományosság legfrissebb eredményeit fogta össze,³⁷⁴ hanem a bécsi pápai követség levéltárából kötetre való anyagot gyűjtött össze és jelentetett meg.³⁷⁵ Egyúttal a számvetésre és a programalkotásra is kísérletet tett. Nemzetközi összehasonlításban a magyar teljesítményt közepesnek értékelte és akár a németek „terjengősségét”, akár az osztrákok „leltárszerű tömörségét” elkerülendő saját kivonatoló módszerét ajánlotta követésre méltónak. A vizsgálatok súlypontjaként Fraknoi középkori orientáltságával ellentétben a 17–19. századot jelölte meg.³⁷⁶ Arra viszont már nem tért ki, hogy programját kivel és hogyan lehetne megvalósítani.

Mindenesetre éppen a bencés szerzetes újbóli aktivizálódásával egy időben kezdődött el a Magyar Országos Levéltár szervezésében – nagyrészt a Magyar Ösztöndíjbizottság olasz csereösztöndíjjaival – a vatikáni magyar anyagok mikrofilmre vétele. Több levéltáros és történész számottevő vatikáni levéltári anyagot tárt fel és tett idehaza mikrofilmen hozzáférhetővé. Így Bélay Vilmos (1967, 1970, 1974, 1980, 1984), Lengyel Alfréd (1969), Komjáthy Miklós (1969), Tóth Tibor (1971), Maksay Ferenc (1972), Balázs Péter (1972, 1986), Érszegi Géza (1977, 1981, 1983, 1986, 1986/87, 1992), Solymosi László (1977), Barta Gábor (1979), Borsa Iván (1984), [E.] Kovács Péter (1985/86), Tóth István György (1986), Magyar Eszter

II/21), Budapest 1990; illetve *Gr. Völkra Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága 1665–1720* (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 16), Veszprém 1995.

³⁷¹ A vörösberényi plébános és veszprémi püspöki könyvtáros 1982-ben dolgozott Rómában. Hagyatékának rövid ismertetése: *Függelék*, I, n. xii.

³⁷² Borovi már 1964-ben kijutott; Vanyó 1968/69-ben tartózkodhatott 9 hónapon keresztül Rómában.

³⁷³ *Belgrádi püspökök jelentései a magyarországi hódoltság viszonyairól 1649–1673*, LK 42 (1971) 323–339; és *A hazai hódoltság vatikáni források tükrében*, *Vigilia* 38 (1973) 88–97.

³⁷⁴ *Újabb publikációk a pápai nunciatúra-történeti kutatások köréből*, LK 40 (1969) 368–373.

³⁷⁵ Jó egy évtizednyi várakozás után. *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786* (Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris), Budapest 1986. (Előtanulmány gyanánt korábban megjelent: *A szerzetesi életforma válsága hazánkban a 18. század második felében*, *Történelmi Szemle* [TSz] 25 [1982] 211–228.) Vanyó ez utóbbi munkájának fogadtatása vegyes volt (lásd Bak Borbála sok szempontból indokolt bírálatát és méltatását *LSz* 38 [1988] 1, 76–80). A bencés történész valójában csupán a nunciatúra kancelláriájának *Hungaricáit* hozza kivonatokban, a két másik – jól mutatózott – nagy sorozatot (a kánoni, illetve a nunciatúrai perek óriási anyagát) még csak meg sem említi. Vanyó főként Walter Wagner leírása alapján tájékozódott (*Die Bestände des Archivio della Nunziatura in Vienna bis 1792*, *RHM* 2 [1957–1958] 82–203), a nunciatúrai archívum kánoni perei egy részének jegyzékét ugyanakkor már 1935-ben ismertette Patricius Gauchat (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi IV, Monasterii 1935, 377–382*), illetve adataikat felhasználta Remigius Ritzler és Priminus Sefrin is (*Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi V*, Patavii 1952, *passim*).

³⁷⁶ *AVatikáni Levéltár és kutatása*, LK 43 (1972) 157–162; *Abécsi pápai követség levéltárának iratai*, 22–24.

(1989), Tóth Péter (1990), Oborni Teréz (1989).³⁷⁷ Hozzájuk kapcsolható két fiatal pap, Berán Ferenc és Németh László munkája. Őket a Szent Péter-bazilika alagsorában magyar kápolnát kialakíttató³⁷⁸ és a vatikáni kutatások egyháztörténeti jelentőségét felismerő Lékai László bíboros, esztergomi érsek kifejezetten azért küldte 1985/86-ban a Pápai Magyar Intézetbe, hogy a vatikáni levéltárban kutassanak.³⁷⁹

A leginkább a középkorra összpontosító és Borsa Iván által időközben ugyan tervszerűen végiggondolt,³⁸⁰ ám megvalósult eredményeit tekintve legújabbán igencsak esetlegesnek minősített³⁸¹ és elsődlegesen az archivisztika területéhez tartozó mikrofilmizálás úgy tűnik, hogy az 1990-es évekre lényegében kifulladás. Újabb felvételek ezután már nem készültek.³⁸² Párhuzamosan azonban ismét elkezdődött és mind számottevőbbé vált a kimondottan történelmi tevékenység is. Érszegi Géza alapvető tanulmányban hívta fel újra a figyelmet a vatikáni forrásokra,³⁸³ a hosszú ideig Olaszországban élő Lukács Lajos pedig Meszlényi Antal munkáját folytatva a 19. század második feléből közölt és dolgozott fel bécsi nunciaturai anyagot.³⁸⁴ A hivatalos történettudomány részéről áttörésnek mindazonáltal Benda Kálmán érdeklődésének Róma felé fordulása tekinthető. Ebben talán szerepe lehe-

³⁷⁷ A felsorolás sajnos ezúttal sem teljes. Csupán azok nevei szerepelnek, akiknek a jelentéseit a MOL Reprográfiai Osztályának referatúráján őrzött, közelebbi jelzettel még el nem látott, a külföldi *Hungarica*-gyűjtésre vonatkozó iratok között megtaláltam (Olaszország, I–II. doboz). Szakály Ferenc tuscaniai kirándulásunkon tett szóbeli közléséből tudom, hogy a programba az 1970-es években például ő maga és Draskóczy István is bekapcsolódott.

³⁷⁸ Az ebből az alkalomból rendezett kiállítás katalógusa, illetve anyaga: *Monumenta Vaticana res Hungariae illustrantia. Documenti et manoscritti*, Budapest, 1981 (*Archivio Segreto Vaticano. Documenti riguardanti l'Ungheria*. Prof. Dr. LAJOS PÁSZTOR archivista); PÁSZTOR LAJOS, *Magyar kiállítás a Vatikáni Titkos Levéltárban*, LK 51–52 (1981–1982) 365–371.

³⁷⁹ Németh Lászlónak, a Pápai Magyar Egyházi Intézet rektorának szíves szóbeli közlése. Szakmai irányítójuk Érszegi Géza volt.

³⁸⁰ Jelentése a MOL Reprográfiai Osztályának referatúráján. (Olaszország, II. doboz.) – Igen fontos római forráspublikációja: *Benlich Máté belgrádi püspök jelentése a török bódoltság katolikusairól 1651–1658*, LK 60 (1989) 13–142 (Tóth István Györggyel közösen).

³⁸¹ „Az elmaradt kutatásokat az elmúlt évtizedek hungarikagyűjtési munkálatai sem pótolták. Ötlet-szerű, összehangolatlan volt mind a forrásfeltárás, mind a feltárt anyag mikrofilmizése, a megrendelt mikrofilmek jelentős része pedig mindmáig nem került be a MOL Diplomatai Fényképgyűjteményébe.” CSUKOVITS ENIKŐ, *Középkori magyar zarándokok* (História Könyvtár, Monográfiák 20), Budapest 2003, 22, 66. j. – Az így feltárt anyag gyakorlati hasznosítása mindazonáltal az *Anjou- és Zsigmondkori Okmánytár* újabb kötetében számottevőnek mondható. Miként Köblös József monográfiájában is: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12), Budapest 1994, 98. – A mikrofilm-gyűjtemény áttekintő leírása: *Függelék*, II, n. 1.

³⁸² Legalábbis a MOL Mikrofilmtárban nem találhatóak.

³⁸³ *ACuria Romana levéltárai*, LSz 28 (1978) 321–339. Tudományos akadémiai doktori értekezése: *Eredeti pápai oklevelek Magyarországon (1199–1417)*, 1989 (MTAKK D/14240).

³⁸⁴ *The Vatican and Hungary 1846–1878. Reports and correspondence on Hungary of the apostolic nuncios in Vienna*, ed. by LAJOS LUKÁCS, Budapest 1981 és [Uő], *AVatikán és Magyarország 1846–1878. A bécsi apostoli nunciások jelentései és levelezése Magyarországról*, Budapest 1981 (némi kutatástörténettel és a római lelőhelyek fontosságának újabb és világi részről történő hangoztatásával: 13–17 és 17–21). Hagyatéka: *Függelék*, I, n. XIII.

tett Vanyó újabb publikációinak,³⁸⁵ illetve Veress Endre grandiózus hagyatékának, amelyből Benda először az Argenti-levelezést adta ki,³⁸⁶ majd Veress gyűjtését kiegészítve a *Moldvai csángó-magyar okmánytár*at.³⁸⁷

Benda Kálmán kutatásait munkatársa, Tóth István György folytatja. Már a csángó okmánytár is nagyobb részt a Hitterjesztési Kongregáció – Áldásy, Hodinka és Galla által méltatott, illetve kutatott – hihetetlenül gazdag anyagára épült. Tóth szintén innen közölte és közli testes kötetekben a Magyarországon – beleértve a hódoltságot és Erdélyt is – működő pápai misszionáriusok jelentéseit, levelezését, illetve fejtett ki fontosabb témákat önálló tanulmányok formájában úgy magyar mint idegen nyelven.³⁸⁸ Párhuzamosan a mind szembetűnőbb hódoltságtörténeti érdeklődést mutató Molnár Antal előtanulmányok sorában és impozáns monográfiában írta meg a pápai missziók történetét a hódoltságban a 17. század derekáig.³⁸⁹ A történeti hűség kedvéért meg kell azonban jegyezni, hogy a Propaganda archívumában található összefüggő forrásanyag feldolgozásával annak idején kifejezetten megbízott Galla Ferenc³⁹⁰ az 1970-es évek elején, élete utolsó éveiben szintén elvégezte ezt a – miként láthattuk az 1940-es években Vanyó által módfelett hiányolt – feladatot, méghozzá egészen a 17. század végéig bezárólag.³⁹¹ Igaz, jóval tömörebb formában, és részben ceruzával írt, sűrűn javított kéziratát mára már csak hihetetlen

³⁸⁵ Aki 1973-ban egyúttal előadást is tartott a MTA Történettudományi Intézetében. MOLNÁR ANTAL, *Egy magyar egyháztörténet a 20. században*, i.m. Vanyó egyébként minden alkalmat megragadott arra, hogy a vatikáni források fontosságára irányítsa a figyelmet. Ilyen például: *Orvostörténeti vonatkozások a Vatikáni Levéltárból*, Orvostörténeti Közlemények 60–61 (1971) 241–248.

³⁸⁶ *Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről 1603–1623* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 7), kiad. VERESS ENDRE[–BENDA KÁLMÁN], Szeged 1983.

³⁸⁷ I–II, Budapest 1989. Benda római anyagot használó előpublikációinak könyvszerkesztése bevezető tanulmánya jegyzeteiben (I, 9–48). Lásd még *Rákóczi és a Vatikán. Brenner apát küldetése XI. Kelemen pápához (1707–1708)*, TSz 2 (1959) 8–24 (hazai források alapján). Kiegészítése: KÖPECZI BÉLA, *Rákóczi követe Rómában*, TSz 25 (1982) 404–415. Utóbbi szerző Pásztor útmutatása alapján a *Fondo Albani* 197. kötetében található iratokat (Brenner beadványai a Kúriához) ismerteti kiegészítésképpen (406skk, valamint *Germania*, vol. 244.). Vö. azonban Gerevich idézett beszámolóját Lukcsics Pál hasonló eredményeiről (297. jegyzet).

³⁸⁸ Forráskiadványai (*Relationes missionariorum de Hungaria et Transilvania; Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania I–II*) alább, a 414. jegyzetnél kerülnek idézésre. Vonatkozó egyéb publikációit lásd ezek bibliográfiájában, illetve jegyzeteiben (423 és 68–80). Hozzájuk még: *Between Islam and Catholicism: Bosnian Franciscan missionaries in Turkish Hungary 1584–1716*, Catholic Historical Review 89 (2003) 3, 3–30; *Missions and Missionaries in the 17th Century Slovak Territory*, Krestanstvo v Dejinách Slovenska (ed. Mária Kohútová), Pozsony 2003, 72–77; *The Introduction of the Gregorian Calendar and the Turks (The investigation of the bishop of Scardona in 1628)*, „Quasi liber et pictura”. Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára (szerk. Kovács Gyöngyi et al.), Budapest 2004, 581–588.

³⁸⁹ MOLNÁR ANTAL, *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon. I: 1572–1647* (Humanizmus és reformáció 26), Budapest 2002. Tanulmányai e munkája bibliográfiájában, 481 és 504–505. Molnár újabb dolgozatai könyv alakban: *A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon*, Budapest 2003; *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez*, Budapest 2004. Önálló kötete viszont: *Püspökök, barátok, parasztok*, Budapest 2003. (METEM Könyvek 44–45 és 41.)

³⁹⁰ Lásd a korábban róla írtakat, illetve különösen *Függelék* III, n. 19.

³⁹¹ MOLNÁR, *Katolikus missziók*, 19 (különösen a 23. jegyzetben) erről a kérdésről másként vélekedik.

munkával lehetne közrebocsátani.³⁹² A kiegészítő anyagot is gyűjtő Molnár érdekeit mindez tehát aligha kibővíti. Szintén a Hitterjesztési Kongregáció forrásai-
ból merítenek Sávai János okmánytárai és monográfiája,³⁹³ illetve Hodinka Antal örökösei, Baán István³⁹⁴ és Végheő Tamás vizsgálatai,³⁹⁵ továbbá a magyarországi missziók történetével foglalkoznak még Fazekas István publikációi is.³⁹⁶

Ez a felsorolás már a legközelebbi jelenbe kalauzol bennünket. Mégsem felekezhetünk el az 1980–1990-es évek vatikáni kutatásainak azon meghatározó mozzanatairól, hogy Barta Gábor alapvetően az angyalvári levéltár anyaga alapján feldolgozta Martinuzzi Fráter György gyilkossági perét; a szegedi irodalomtörténeti iskola pedig Balázs Mihály vezetésével folytatta, illetve már 1625-ig kiegészítette az erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók irataival Lukács László életművét.³⁹⁷ A

³⁹² Vö. *Függelék*, I, n. x, 26. t., d.

³⁹³ Sorozatából (*Documenta missionaria Hungariae et regionem sub ditione Turcica existentem spectantia – Missziós dokumentumok Magyarországról és a hódoltságról*) a következő köteteket lehet megemlíteni: I/1: *A Propaganda Fide Kongregáció levéltárából. Acta vol. 1–12 és SOCG vol. 56–79*, Szeged 1993; II/1: *Missziók, mesterek, licenciátusok, Szeged 1997* (korábbi, olasz nyelvű változata: *La partecipazione dei laici al lavoro pastorale in Ungheria nei secoli XVI–XVII*, Roma 1982); II/2: *A csíksomlyói és a kantai iskola története*, Szeged 1997. Az első kötet fonszerű teljességre törekvő módszere csak helyeselhető és példaként állítható, a feldolgozások rendszerezése és szemléletmódja azonban már vitatható. A közölt forrásokat a szokásosnál valóban nagyobb óvatossággal kell kezelni, amire a figyelmet már más helyütt felhívták (vö. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY–BENDA KÁLMÁN, *A jezsuiták mecsetje. Egy forráskiadvány margójára*, Budapesti Könyvszemle 6 [1994] 20–25). Sávai szerteágazó anyagismeretét ugyanakkor nem lehet teljesen mellőzni, amint azt sorozatának erdélyi vonatkozású újabb kötetei és Pázmány-közleménye is bizonyítja (*Pázmány és a szomszédok. A szomszédok genovai levéltárának dokumentumai*, Lymbus. Művelődéstörténeti Tár IV [szerk. Monok István], Szeged 1992, 123–141).

³⁹⁴ Vö. *Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania*, I, 60.

³⁹⁵ Például: *Egy misszionáriusi életút indulása a XVII. században. Vanoviczi János OSPPE (1614–1678)*, A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs–Szatmár–Bereg megyei Tudományos Testülete 10 éves jubileumi közgyűléssel egybekötött tudományos ülésének előadásai, Nyíregyháza 2002, II, 684–691; *Benkovich Ágoston váradi püspök működésének görög katolikus vonatkozásai (1682–1702)*, Athanasia 16 (2003) 99–122 (a főpap kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvének közlésével).

³⁹⁶ A „*Missio Segneriana*” kezdetei Magyarországon (1714–1717), Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára (szerk. Horn Ildikó), Budapest 1993, 410–431; *Szerzetesrendek Kelet-Magyarországon a XVII. században*, Miscellanea Anno 1999 (Acta Collegii Evangelici 7), Eperjes 2000, 69–77.

³⁹⁷ BARTA GÁBOR, *Vájon kié az ország?* (Labirintus), Budapest 1988. (Vö. azonban a fentebbi 327. jegyzetet.) – *Jezsuita okmánytár. I/1–2: Erdély és Magyarországot érintő iratok 1601–1606* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34), kiad. BALÁZS MIHÁLY–KRUPPA TAMÁS–LÁZÁR ISTVÁN DÁVID–LUKÁCS LÁSZLÓ, Szeged 1995; *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók. I/1: 1609–1616. I/2: 1617–1625* (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 26/1–2), kiad. BALÁZS MIHÁLY–FRICSY ÁDÁM–LUKÁCS LÁSZLÓ–MONOK ISTVÁN, Szeged 1990. – Itt hívom fel a figyelmet arra, hogy áttekintésem, noha feladata lenne, a szorosabban vett irodalom- és művészettörténeti, kodikológiai vizsgálatok eredményeire már nem képes kitérni. Feltétlenül megemlítendő viszont Szelestei N. László közlése a vatikáni könyvtárból (*Zrínyi Miklós tanácsai a császárnak 1664 tavaszán*, Irodalomtörténeti Közlemények 84 [1980] 185–198); illetve a vatikáni könyvtárból Korvinákat, ókori, részben keleti szövegek elsősorban a MTA szervezésében mikrofilmzettető, meg-megújuló program is, melynek közvetlen eredményeiről a *Függelék*, II, n. III–IV tájékoztat.

közreadók közül Kruppa Tamás önállóan foglalkozik a Báthory-kor pápai–magyar kapcsolataival.³⁹⁸ Mellette Füzes Ádám a római rítus magyarországi bevezetéséről tárt fel forrásokat a vatikáni levéltárból,³⁹⁹ e sorok írója pedig a 17. századi hazai hierarchia római viszonyrendszerének témakörében iparkodik elmélyülni.⁴⁰⁰

Az előhozott példák egyértelműen azt bizonyítják, hogy a vatikáni magyar kutatások – tágabb időhatárokkal – ezredfordulóhoz köthető biztató újrakezdésének súlypontja a korai újkorra esik. E korszak és a késő középkor izgalmas határterületét érinti Erdélyi Gabriella, aki az 1518-as körmendi kolostorper vatikáni könyvtárban megőrzött ismeretlen jegyzőkönyvét tárta fel.⁴⁰¹ Jelenleg a korszak egyik legfontosabb pápai dikasztériuma, a kutatás elől egészen az 1980-as évekig elzárt Apostoli Penitenciária magyarországi kérvényeinek publikálásán dolgozik.⁴⁰² Határozottan a medievisztikához sorolható viszont Csukovits Enikő munkássága, aki a középkori magyar zarándoklatok monográfiájában nyújtott elemzést a római zarándokokról.⁴⁰³ Kubinyi András tanulmányában az örök városbeli magyar jelenlétet tekintette át a 15. századból.⁴⁰⁴ E. Kovács Péter, Erdő Péter, Rácz György, Solymosi László és Szovák Kornél pedig nemcsak értékes dolgozatokban foglalták össze a középkori szentszéki–magyar kapcsolatokat fejezeteit, hanem a nagy becsben tartott regisztrumköteteket is több ízben tanulmányozták.⁴⁰⁵ Mi több, Borsa Iván irányításával és a Pásztor Edit által létrehozott Pásztor Lajos Ösztöndíj támogatásával Csukovits, Rácz és Szovák már komoly előrehaladást ért el az egyik legfonto-

³⁹⁸ Például: *Erdély és a Porta 1594–1597. évi békealkudozásainak történetéhez*, Századok 137 (2003) 603–652. Lásd majd a szegedi *Adattárban* megjelenő *Erdély és a Szentszék* c. kötetét.

³⁹⁹ A *Studia Theologica Budapestinensia* sorozatban megjelenő értekezése: *A trentói reformliturgia átvétele az esztergomi érseki tartomány területén Pázmány Péter érseksége alatt. A magyarországi rítusváltás történetének és hátterének bemutatása*, Budapest 2003.

⁴⁰⁰ 1996–2000 között folytatott római kutatásaim már feldolgozott eredményeinek és könyvészetének áttekintése: *A magyar hierarchia és a pápaság a 17. században (Problémák és fordulópontok)*, Századok 136 (2002) 527–545; illetve *I vescovi ungheresi e la Santa Sede Apostolica nel Seicento (Problemi e svolte decisive)*, Annuario dell'Accademia d'Ungheria in Roma, 2004 s.a. (utóbbi jegyzetei tartalmazzzák újabb, részben már 2001–2002-es gyűjtésemet hasznosító dolgozataim adatait is). – Doktori (*Ph.D.*) disszertáció (*A magyar egyházi elit és Róma kapcsolatainak ismeretlen fejezetei 1607–1685*, Budapest 2000 [ELTE]) önálló monográfiát képező, hozzávetőleg felének, illetve – gyakorlatilag kész – vatikáni forráskiadásaimnak különféle helyeken történő korábbi megjelentetését e sorozat szerteágazó szervezési, s az Artner-kézirat meglehetősen hosszas sajtó alá rendezési munkálatainak rendeltém alá.

⁴⁰¹ Például: *Bakócz Tamás és a szerzetesrendek (Esettanulmány)*, TSz 44 (2002) 1–2, 21–64; *Crisis or Revival? The Hungarian Province of the Order of Augustinian Friars in the late Middle Ages*, Analecta Augustiniana 67 (2004) 115–140; vonatkozó egyéb publikációit lásd majd: *Kolostorper Körmenden (1518). Társadalom és vallás Magyarországon a középkor és újkor határán* (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok), Budapest 2004, s.a.

⁴⁰² *A „Sacra Poenitentiarum Apostolica” hivatala és magyar kérvényei a XV–XVI. században (I)*, LK 74 (2003) 33–57; *Gyónás és áldozás a késő középkorban*, Századok 137 (2003) 525–548.

⁴⁰³ Fentebb idézett monográfiája mellett külön említhető még: *A római Szentlélek-Társulat magyar tagjai*, Századok 134 (2000) 211–244.

⁴⁰⁴ *Magyarok a késő-középkori Rómában*, Studia Miskolciensia III, Miskolc 1999, 83–91.

⁴⁰⁵ *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*, szerk. ZOMBORI ISTVÁN, Budapest 1996.

sabb sorozat, a középkori magyar szupplikációk végre-valahára teljes körű összegyűjtése terén.

Leginkább mostoha sorsa talán az 1930-as évek tervezgetéseiben favorizált 18. századnak van. Szerencsére azonban Tóth István György kutatásai átnyúlnak erre a korszakra, legalábbis az elejére. Elsősorban Adriányi Gábornak, a hazai egyháztörténészek *doyenjének*,⁴⁰⁶ továbbá Eördögh Istvánnak⁴⁰⁷ és Érszegi Márk Aurélnak⁴⁰⁸ köszönhetően a 19–20. század helyzete nem mondható annyira kedvezőtlennek.

E legújabb kori kutatások csak helyyel-közzel és alkalmanként kapcsolódtak, kapcsolódnak valamelyik itthoni tudományos intézményhez, az Örök Városban pedig bárminemű institutionális keretet messzemenően nélkülözni kényszerültek.⁴⁰⁹ Ugyanakkor aligha szabad alábecsülni annak jelentőségét, hogy az – egyébként már az 1970-es és az 1980-as években is kiállítások, konferenciák, filmvetítések sorát szervező⁴¹⁰ – RMA az 1990-es évek elejétől mind nagyobb számban adott szálást a pápai levéltárakban kutatni szándékozóknak, még ha azok nem állami ösztöndíjjal érkeztek is. Az pedig már határozottan egy új korszak nyitányát jelzi, hogy 1996 során a RMA keretein belül formálisan újraalakult a Fraknoi Vilmos Római Magyar Történeti Intézet, amely mint deklaráltan tudományos rendeltetésű „intézmény” a Római Régészeti, Történeti és Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetségének is tagjává válhatott.⁴¹¹ Az újraalapításnak köszönhetően

⁴⁰⁶Az előző jegyzetben szereplő kötetbeni publikációja mellett lásd még például *Scitovszky és Simor érsekek barca a primási jogokért* c. tanulmányát (Ministerio nemzetközi történetész konferencia előadásai [szerk. Bárdos István–Beke Margit], Esztergom 1998, 29–38); illetve a Római Inkvizíció és az Index Kongregáció 1998 folyamán hozzáférhetővé vált dokumentumaira épülő, *Probászka és a Római Index* című könyvét (Budapest 2002).

⁴⁰⁷Például: *A Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációja Levéltárának [Vatikánváros] a magyarországi egyházakra vonatkozó forrásai 1803–1903*, Szeged 1992; *A pápai nunciatura újraalakulása Magyarországon 1920-ban (Ismeretlen római dokumentumok alapján)*, TSz 39 (1997) 1, 99–110. Lásd még *Függelék*, II, n. 11.

⁴⁰⁸*Il ristabilimento delle relazioni diplomatiche tra la Sante Sede e l'Ungheria 1918–1920* (Tesi di laurea), Trieste 1998. – A szentszéki–magyar kapcsolatok témakörének kutatásához szervesen hozzátartoznak a két világháború között működő vatikáni magyar követség forrásait, illetve a vonatkozó minisztériumi, egyházi levéltári anyagot hasznosító munkák. Mivel azonban történeti megközelítésük keletkezésük korából kifolyólag számos tekintetben nem mondható objektívnek, tételes idézésükre ehelyütt nem kerül sor.

⁴⁰⁹Leszámítva persze a magyar jezsuiták rendjük történeti intézetében kifejtett működését.

⁴¹⁰Ezeknek van némi könyvészeti nyoma is, elősorolásuktól azonban eltekintek. A 1960-as évekből viszont lásd: *Quaderni di documentazione, Accademia d'Ungheria in Roma* 1 (1960) – 4 (1963) [1–2: *Catalogo per titoli della Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria in Roma*].

⁴¹¹Az *Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma* kizárólag az aktív tudományos tevékenységet folytató külföldi, vatikáni és olasz intézményeket fogja össze és meghatározó jelleggel a vatikáni gyűjtemények köré szerveződő kutatásokat koordinálja. Lásd «*Nobile munus*». *Origini e primi sviluppi dell'Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma (1946–1953)*. Per la storia della collaborazione internazionale a Roma nelle ricerche umanistiche nel secondo dopoguerra, a c. di ERLAND BILLIG–CARL NYLANDER–PAOLO VIAN, Roma 1996, 3–81 (valamint az ezt követően közzétett dokumentumválogatást); illetve MASSIMO PALLOTTINO, *Introduzione – Un Centro mondiale di cultura umanistica: l'Unione Internazionale degli Istituti di archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma, Speculum mundi*, 9–13 (bibliográfiával).

egyben említésre méltó lépés történt azon jogellenes helyzet felszámolása érdekében, hogy a magyar állam az 1913-as ajándékozási szerződésben vállalt kötelezettsége ellenére úgy rendelkezik a Fraknoi-villa felett, hogy közben nem tart fenn és működtet *magyar történeti intézetet* az Örök Városban. Már pedig, húzzuk alá ismételtén, az ajándékozó püspökkel kötött szerződés világosan és egyértelműen kimondja, a magyar állam pedig magára nézve kötelezőként elismerte, hogy a tulajdonába került épületet (vagy eladásakor vételárát) ebben az esetben fele-fele arányban a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Társulat birtokába kell adnia. A kitétel korántsem melleleg máig hatályosnak tűnik, hiszen abban a szerződésben foglaltatik benne, amelynek alapján a magyar állam a – jelenleg a vatikáni magyar követség székhelyéül szolgáló – épület felett egyáltalán rendelkezhet.⁴¹²

A régi-új, egyelőre még inkább csak papíron létezni látszó – saját költségvetést, vezetőt, apparátust, szervezeti szabályzatot, helyiségeket, tagokat, munkatervet, rendszeres publikációkat stb. nélkülöző – szervezeti egység közreműködött a RMA 1993-ban felélesztett *Annuariójának* 1997-es, többségében történeti tanulmányokból álló száma megjelentetésében.⁴¹³ Sőt a második és harmadik kötet erejéig szintén be-

⁴¹² Fraknoi levelét, illetve a szerződésnek harmadik pontját alaposan elolvastva (*Függelék*, III, n. 1–2) az is nyitott kérdés marad, hogy még egy valódi tudományos intézmény fenntartása esetén is megengedett-e az, hogy a villa, vagy az abból származó haszon ne egy római magyar történeti intézet céljaira fordíttassék. – Érdekesképpén érdemes megjegyezni, hogy 1948–1949 folyamán a villát átmenetileg a MTA tulajdonának vélték, mégpedig az 1930-as szerződés (*Függelék* III, n. 12) 4. pontja alapján. (Lásd Huszti József 1949. július 5-ei levelét, amelyben úgymond dokumentumokkal igyekszik igazolni a MTA tulajdonjogát. MTAKK RAL 1949/78, illetve uo. K 1224/231–234.) Persze, ha csupán magát a szöveget nézzük, abból a tényből, hogy eladása esetén a villa vételára a MTA-t illette volna, le lehet vonni ilyen következtetést. Ugyanakkor az alapító leveléből és az ennek alapján kötött szerződésből (*Függelék*, III, n. 1–2) világos, hogy a pénzt csakis azért kaphatta volna meg a MTA, pontosabban annak Római Történeti Bizottsága, hogy Fraknoi szándéka ne csorbuljon, és az összeg a felügyelettel megbízott tudós testület útján továbbra is a Történeti Intézet céljait szolgálja. Paradox módon az akadémikusok valódi tulajdonigényüket – a Szent István Társulattal karöltve – a következő évtől, a RMA eredeti rendeltetésének és vele a Fraknoi-intézetnek a megszüntetésétől kezdődően érvényesíthették volna. Sőt, ha nagyon akarnák, voltaképpen érvényesíthetik még ma is, egészen addig a pillanatig, amíg az újjalapított Fraknoi-intézet valódi intézményi karaktere, léte valamennyire is kétségbe vonható. E téren egyébként még az sem jelentene akadályt, hogy a MTA korábban megszüntette illetékes Bizottságát, amelynek szerepe elsősorban gyakorlati célzatú volt, s ha Fraknoi örökségének védelmében elévülhetetlen érdemeket is szerzett, nagynevű tagja római munkásságát, mint láthattuk, nem volt képes folytatni. – Ez irányú eszmefuttatásaim lezárásaként fontosnak tartom leszögezni, hogy a Római Magyar Történeti Intézet újbóli életre hívása voltaképpen minimális át-szervezéseket igényel, illetve a rendszerváltozás után felgyülemlett, az előző oldalakon bemutatott és ki-mondottan többletanyag szakmai tőke bevonását kívánja meg csupán.

⁴¹³ *Annuario dell'Accademia d'Ungberia. Studi e documenti italo-ungheresi*, a c. di JÓZSEF PÁL, Roma 1997. A reprezentatív kötet részben római, illetve itáliai kutatásokon alapuló közleményeket is tartalmaz. – A szerkesztői bevezetés (13–14), több, jelen áttekintés során érdemben kényszerűleg mellőzött régi-új, irodalmi, filozófiai vonatkozású kiadványt – az 1947-ben Kardos Tibor által indított és három számot megért irodalmi szemlét, a *Janus Pannoniust*; az 1993-as, Benedetto Croce-val foglalkozó *Annuariót*, továbbá a *Pannonia e l'Impero Romano* (1995) és a *Vico e Gentile* (1996) című köteteket legalább utalásszerűen felsorolja. – A RMA jelen, tényleges struktúrájáról az intézmény világhálón elhelyezett honlapja nyújt tájékoztatást. Vö. azonban *Annuario [dell'Unione Internazionale]* 42 (2000–2001) 93–95 és 45 (2003–2004) 91–93.

kapcsolódott az 1994-ben útjára indult könyvsorozat, a *Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma* kiadásába.⁴¹⁴ A római magyar tudományos jelenlét lehetőségeinek fő irányát mutatja, hogy bár eme *series* esetében egy többfunkciós intézmény házi sorozatáról beszélhetünk, eddig megjelent kötetei csak és kizárólag vatikáni forrásokat adtak közre:

Fontes 1: Misszionáriusok jelentései Magyarországról és Erdélyről (1627–1707). [Berichte von Missionären über Ungarn und Siebenbürgen (1627–1707)], kiad. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, Budapest–Roma 1994 (A Római Magyar Akadémia, a Ráday Gyűjtemény és az MTA Történettudományi Intézete közös kiadása. Készült az MTA Történettudományi Intézetében. Felelős kiadó: Glatz Ferenc – 460 p.) – *Fontes 2: Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi beremitae de urbe Roma instrumenta et priorum registra*, ed. LORENZ WEINRICH, Roma–Budapest 1999 (Kiadja: A Római Magyar Akadémia Fraknoi Vilmos Történeti Intézete és a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség [METEM] Budapest. Felelős kiadó: Csorba László–Várszegi Asztrik. A kötetet szerkesztette Zombori István – 416 p.)⁴¹⁵ – *Fontes 3: Lettere di Principi. Litterae Principum ad Papam (1518–1578). Fejedelmi levelek a pápának (1518–1578)*, ed. JÓZSEF BESSENYEI, Roma–Budapest 2002 (Az olasz nyelvű szövegeket Kulcsár Péter, a latin nyelvűeket valamint a bevezetést és a jegyzeteket Nagy Gábor fordította. Kiadja a Római Magyar Akadémia Fraknoi Vilmos Történeti Intézete és az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: Csorba László–Monok István. – xxv + 260 p.) – *Fontes 4: Misszionáriusok levelei Magyarországról és Erdélyről (1572–1717). [Letters of Missionaries on Hungary and Transilvania (1572–1717)] I–II*, Roma–Budapest 2002 (A Római Magyar Akadémia, a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség és a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete közös kiadása. Készült a MTA Történettudományi Intézetében. Felelős kiadó Glatz Ferenc – 1596 p.)⁴¹⁶

Historiográfiai áttekintésünk végéhez közeledve, a korábbi tapasztalatok, vélemények, programok bőségesen illusztrált ismeretében bizton állíthatjuk, hogy a nagy – olykor viharos – múltú vatikáni magyar kutatásoknak, a *római magyar forrásanyag feltárásának és a nemzetközi tudományosság számára történő bemutatásának* jelene és jövője egyfelől a rendszerváltozás után meginduló pozitív folyamatok kedvező továbbfejlődésétől függ. Jelesül a Fraknoi-intézetnek a RMA-n belüli szervezeti autonómiájának megerősödésétől, valódi intézményi és tudományos karakterének megizmosodásától, jól körülhatárolt, célratörő, a már meglévő erőket összefogó és koordináló, a vatikáni kutatásokat deklaráltan középpontba helyező programjának megalkotásától.⁴¹⁷ Hiszen nyilvánvaló, hogy Fraknoi Vilmos emléke ápolásának legméltóbb formája aligha lehet más, mint munkájának meghatározóan szakmai szempontok által vezérelt folytatása.

⁴¹⁴ Névváltozata a 4/I. kötettől, melyről a Fraknoi-intézet feltüntetése, mint fent láthatjuk, már hiányzik: *Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma*. (Nyelvtanilag és stilsztikailag mindazonáltal a *Bibliotheca Academiae Hungariae in Urbe Roma* tűnik egyaránt helyesnek.)

⁴¹⁵ A csupán filológiai apparátussal ellátott kiadvány a szerző monográfiájának fontosabb forrásait közli: *Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579)* (Berliner Historische Studien 30. Ordenstudien XII), Berlin 1998. Az eljárás szakmailag nemcsak helyes, hanem egyben követésre is méltó.

⁴¹⁶ A szerző szíves tájékoztatása szerint a III. és IV. kötet már sajtó alatt van.

⁴¹⁷ Az 1935-ben önállóságát veszített, majd az Osztrák Kultúrintézetben belül 1982-ben ismét létrehozott Osztrák Történeti Intézet fejlődésének magyar nyelven is megismerhető tapasztalatai követendő tanulsággal szolgálhatnak. OTTO KRESTEN, *A római Osztrák Kultúrintézet Történeti Intézete*, MEV 7 (1995) 3–4, 159–170.

7. FELADATOK ÉS LEHETŐSÉGEK

A teljesség igényét magának messze nem követelő kutatástörténeti áttekintésünknek van még egy másik szembeötlő tanúsága is. Méghozzá az, hogy egy itthoni tudományos intézményi bázis hiányában a vatikáni magyar kutatások ügye sem most, sem pedig az elkövetkező száz évben megint csak nem lesz sikertörténet. Másfelől tehát elengedhetetlenül szükség van egy olyan, a Fraknoi-intézettel szorosán együttműködő hazai intézményre, amely megteremti a *római forrásanyag* – a tapasztalatok szerint a feltárásnál sokkalta időigényesebb – *feldolgozásának* szakmai kereteit. Azaz **1.** kellő áttekintéssel rendelkezik a lelőhelyekről, figyelemmel követi a nemzetközi szakirodalmat és egyúttal biztosítja a szükséges művek itthoni hozzáférhetőségét; **2.** a folyamatosság megőrzése érdekében gondoskodik az utánpótlás kineveléséről; **3.** nem utolsósorban pedig megteremti a kéziratban maradt régi és a születő, születendő újabb eredmények megfelelő formában történő közzétételének feltételeit. Valamennyi szempont egyaránt fontos és megvalósításuk hosszú évek építőmunkáját igényli.

1. Már a 19. század végén közhelyszámba ment, hogy csupán a vatikáni levéltárban való eligazodás meglehetősen időigényes feladat, nem beszélve az egyéb lelőhelyekről⁴¹⁸ és az egyre szaporodó publikációkról.⁴¹⁹ Utóbbiak az eltelt évszázad során elképesztő mértékben gyarapodtak.⁴²⁰ Szerencsésebb országok római intézetei tudniillik – jöllehet történetük olykor szintén nem volt híján a viszontagságoknak – folytatták megkezdett sorozataikat, folyóirataikat, sőt újabbakat is indítottak, sőt újabb intézmények is alakultak.⁴²¹

A jelenlegi helyzetet e vázlatos felsorolás mutatja: ACADEMIA BELGICA, kiadványai: *Analecta Vaticano-Belgica*; *Études de Philologie, d'Archéologie et d'Histoire anciennes*; *Bibliothèque de l'Institut Historique Belge de Rome*; illetve a keretein belül működő történeti intézet részéről: *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome* – ACADÉMIE DE FRANCE À ROME és ÉCOLE FRANÇAISE DE ROME, kiadványai: *Mélanges de l'École française de Rome* (három alsorozatban); *Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome*; *Collection de l'École française de Rome*; *Acta Nuntiativae Galliae*; *Sources et documents d'Histoire du Moyen Âge* – AMERICAN ACADEMY IN ROME, kiadványai: *Memoirs of the American Academy in Rome*; *Papers and Monographs of the American Academy in Rome* – BIBLIOTHECA HERTZIANA, MAX-PLANCK INSTITUT, kiadványa: *Römisches Jahrbuch für Kunstgeschichte* – THE BRI-

⁴¹⁸ Vö. például HODINKA, *A római levéltárak*, I, 7skk.

⁴¹⁹ Vö. például Áldásy – fentebb a 125. jegyzetnél már idézett – megjegyzését. Századok 27 (1893) 905.

⁴²⁰ Egy összegző áttekintés: *Il Libro del Centenario. L'Archivio Segreto Vaticano a un secolo dalla sua apertura 1880/1881–1980/1981*, Città del Vaticano 1981.

⁴²¹ Például a csehek a 2. világháborút követően szintén csak az 1990-es évek elején újíthatták fel működésüket. – A két világháború közötti, illetve utáni létesítményekre – köztük olyanokra is, amelyeknek korábban vonatkozó sorozatuk már létezett – például: OLIVIER REVERDIN, *L'Istituto Svizzero di Roma*, *Speculum mundi*, 279–294; BRONISLAW BILINSKI, *La Biblioteca e il Centro di studi a Roma dell'Accademia Polacca delle Scienze*, *Speculum mundi*, 391–421; CARL NYLANDER, *L'Istituto Svedese di Studi Classici a Roma*, *Speculum mundi*, 490–525. – HENRIK LUNDBAK, *L'Accademia di Danimarca*, *Speculum mundi*, 131–150; STAALÉ SINDING-LARSEN, *L'Istituto Norvegese di Roma per la Storia dell'arte e l'Archeologia Classica*, *Speculum mundi*, 332–345; EGMONT LEE, *Il Centro Accademico Canadese in Italia*, *Speculum mundi*, 123–128.

TISH SCHOOL AT ROME (Accademia Britannica di Archeologia, Storia e Belle Arti), kiadványa: *Papers of the British School (Journal of Roman Studies)* – CANADIAN ACADEMIC CENTRE IN ITALY, kiadványai: *Annali accademici canadesi, Biblioteca degli Annali accademici canadesi* – ISTITUTO STORICO CECO DI ROMA, kiadványa: *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* – ACCADEMIA DI DANIMARCA, kiadványa: *Analecta Romana Instituti Danici* – DEUTSCHES ARCHAEOLOGISCHES INSTITUT ROM – DEUTSCHES HISTORISCHES INSTITUT IN ROM, kiadványai: *Nuntiaturreichichte aus Deutschland; Repertorium Germanicum; Italia Pontificia; Codex Diplomaticus Amiatinus; Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken; Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom; Storia e Critica; Informazioni bibliografiche*⁴²² – ESCUELA ESPAÑOLA DE ARQUEOLOGÍA Y HISTORIA EN ROMA, kiadványai: *Cuadernos de trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma; Biblioteca/Monografías de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma; (Antología Anua)* – INSTITUTUM ROMANUM FINLANDIAE, kiadványa: *Acta Instituti Romani Finlandiae* – ISTITUTO STORICO «FRANKÓI» presso l'Accademia d'Ungheria in Roma – ISTITUTO SVIZZERO DI ROMA, kiadványai: *Biblioteca Helvetica Romana; Artisti dell'Istituto Svizzero di Roma. Collectanea* – ISTITUTO OLANDESE A ROMA, kiadványai: *Medelingen van het Nederlands Instituut te Rome; Scriinium* – ISTITUTO DI NORVEGIA IN ROMA, kiadványa: *Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia* – ISTITUTO STORICO AUSTRIACO presso l'Istituto Austriaco di Cultura in Roma, fontosabb kiadványai: *Römische Historische Mitteilungen, Nuntiaturreichichte aus Deutschland (Die Grazer Nuntiaturreichichte)* – ACCADEMIA POLACCA DELLE SCIENZE, kiadványa: *Conferenze*⁴²³ – RÖMISCHES INSTITUT DER GÖRRES-GESELLSCHAFT, kiadványai: *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* (valamint *Supplementhefte*) – ISTITUTO SVEDESE DI STUDI CLASSICI A ROMA, kiadványai: *Acta Instituti Romani Regni Sueciae; Suecoromana. Studia Artis Historiae Instituti Romani Regni Sueciae.*⁴²⁴

⁴²² A római intézetek történetéről, működéséről újabb keletű és jó áttekintést nyújt az *Unione Internazionale* által kiadott *Annuario*. Lásd például a legfrissebb 45. (2003–2004-es) számot (Róma 2003), valamint a következő fényképes kalauzt: *Cicerone Romano. Guida ai Centri di Ricerca Storica a Roma*, a c. di FLORENS DUCHLER (Istituto Svizzero di Roma), Roma 1996; továbbá saját tudományos gyűjteményeikre: CORNELIA REGIN, *Tessori di carta. Guida agli archivi e alle collezioni degli istituti membri dell'Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*, Roma 1998, és magától értetődően az egészen az 1990-es évekig kitétkintést nyújtó *Speculum mundi* tanulmánykötet már idézett és nem idézett ismertetéseit, további könyvesszettel. – Úgy vélem, hogy ehelyütt elegendő csupán a fontosabb kulcsszavak megadása, ezek alapján a mai technikai lehetőségek révén minden érdeklődő könnyűszerrel további, intézményspecifikus információkhoz juthat. (Lásd még azonban a 424. jegyzetet.) Aláhúzendó még, hogy mindezen intézeteknek nemcsak saját kiadványai sora nyúlik hosszúra, hanem a róluk szóló irodalom is rendkívül bőséges. Legalább egy, számunkra fontos példa: *Das Deutsche Historische Institut in Rom 1888–1988* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom [BDHIR] 70), hrsg. v. REINHARD ELZE–ARNOLD ESCH, Tübingen 1990.

⁴²³ A lengyelek kapcsán külön meg kell említeni a *Studia Ecclesiastica (Pontificum Institutum Studiorum Ecclesiasticorum)*; a vatikáni mellett számos itáliai vidéki levéltár lengyel anyagát is közlő *Elementa ad fontium editiones* (1960-tól csak 1986-ig 74 kötet!) és a *Monumenta Poloniae Vaticana* részbeni folytatásaként 1990-ben elindított, és azóta szépen gyarapodó *Acta Nuntiaturreichichte Poloniae* sorozatot. Utóbbiak kiadója az *Institutum Historicum Polonicum Romae*, amely magánalapítványként létesült 1945-ben. 1954-től megjelenő folyóirata az *Antemurale*. – Más, az *Unione*-ban nem tag intézmények felsorolását mellőzöm.

⁴²⁴ A sokirányú fejlődés a 19. század végi, korábban vázolt helyzettel összehasonlítva könnyen lemérhető. További illusztrálásként: a *Römische Quartalschrift* már 98. évfolyamát jelenteti meg, kötet sorozata az ezredfordulón elérte az 53-as sorszámot, a porosz intézet jogutódjának számító német intézet *Bibliothekja* pedig a 96-osat; a holland *Mededelingen* mára túllépett 57., a lengyel *Conferenze* pedig 113. kötetén. Leginkább természetesen mindazonáltal a franciák bizonyulnak. Az 1976-ban útnak indított *Collection* 2002-ben a 296. köteténél járt, a régi *Bibliothèque* pedig a 309-nél. *École Française de Rome. Catalogue des publications 2002–2003* (Rome 2002) című katalógusuk 34 apró betűs, két hasábján szedett oldalon sorolja fel az újabb kiadványokat.

Működésük, eredményeik ismerete nemcsak az összehasonlító elemzések szempontjából megkerülhetetlen, hanem azért is, mert többük munkásságában akár közvetett, akár közvetlen magyar vonatkozások is szép számmal előkerülnek. A németek és osztrákok *Nuntiaturberichtéi* mellett gondolhatunk itt például a csehek,⁴²⁵ a szerbek⁴²⁶ és a horvátok⁴²⁷ újabb, saját szentszéki kapcsolódásaikat feltáró publikációira. Mindez nemcsak kihívást jelent számunkra – például hogy *a magyar történelem római forrásai a magyar történelem római forrásaiként kerüljenek feltárára és feldolgozásra*⁴²⁸ –, hanem egyúttal óriási lehetőséget is teremt arra, hogy a hazai történettudomány e téren is felzárkózhasson, és bekapcsolódhasson az egyetemes historiográfia páratlan terepet biztosító⁴²⁹ vérkeringésébe.⁴³⁰ Hiszen a magyar–szentszéki kapcsolatok története ugyanúgy része a pápaság történetének, mint Magyarországé, e viszonyrendszer sajátosságai éppúgy tanulságosak lehetnek mások számára, mint *vice versa*.

Mindemellett nem feledkezhetünk el az egyetemes dimenziókat önmagában is felölelő szorosabban vett pápaságtörténetről. Az egyes korszakoknak, a Kúria bonyolult intézményrendszerének ismerete, az újabb és újabb eredmények özönének szemmel tartása szintén elengedhetetlen. A tulajdonképpeni pápaságtörténet mű-

⁴²⁵ A csehek például folytatják régi sorozatukat, illetve újrazedték nunciatúra-kutatásaikat. *Acta Martini V. 1417–1431. II: 1423–1431*, ed. JAROSLAV ERŠIL (Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia 7), Prage 1998; PAVEL BALCÁREK, *Le nunziature di Carlo Caraffa degli anni 1621–1628 e la loro accessibilità di edizione*, Bollettino dell’Istituto Storico Ceco di Roma III, 71–90.

⁴²⁶ Elsősorban MARKO JAČOV személyéhez köthetően. Például: *Spisi Tajnog vaticanskog arhiva XVI–XVIII. veka*, Beograd 1983; *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima I (1622–1644)*, Beograd 1986; *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645–1669) I–II* (ST 352–353), Città del Vaticano 1992; azután *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due guerre: Candia (1645–1669), Vienna e Morea (1683–1699)* (ST 386); Città del Vaticano 1998; *I Balcani tra Impero Ottomano e potenze europee (secc. XVI e XVII)*, Cosenza 1997.

⁴²⁷ Leginkább az 1996-ban elindult *Monumenta Croatica Vaticana* sorozat köteteire kell gondolnunk. 1: *Camera Apostolica. Obligationes et solutiones camerale primo* (1299–1560), ed. JOSIP BARBARIĆ–ANDRIJA LUKINOVIĆ *et al.*, Zagreb–Rim 1996; 2: *Đakovačka i srijemska biskupija. Biskupski procesi i izvještaji 17 i 18. stoljeća*, ed. ANTUN DEVIĆ–ILJA MARTINOVIĆ, Zagreb 1999 (e munka meghatározó részben szerémi és boszniai címét viselő esztergomi kanonokok proszopográfiai forrásait közli); 3: *Đakovačka i srijemska biskupija. Spisi generalnih sjednica kongregacije za širenje vjere 17. stoljeća*, ed. ANTUN DEVIĆ, Zagreb 2000. Továbbá: JADRANKA NERALIĆ, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vaticanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća. Schedario Garampi I–II*, Zagreb 2000.

⁴²⁸ E *postulatum* fontosságára – a románok két világháború közötti vatikáni kiadványai kapcsán – Szeffkú Gyula nyomán Pásztor Lajos hívta fel a figyelmet (*AVatikáni Levéltár*, 126–127). Vö. *Függelék*, III, n. 19. is.

⁴²⁹ Az eddig elmondottak mellett e megállapításra és arra, hogy a római intézetek működése közepontjában alapvetően a vatikáni kutatások álltak és állnak, a következő kötet 12 tanulmánya szolgál újabb és plasztikus bizonyítékkal: *L’Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche*, a c. di PAOLO VIAN, Roma 1983.

⁴³⁰ Különösen, amikor végre egy szorosabb szakmai integráció keretei látszanak körvonalazódni. *Gli archivi della Santa Sede come fonte per la storia moderna e contemporanea* ([Collana di] Centro Studi sull’età Sobieski e della Polonia Moderna 3), a c. di MATTEO SANFILIPPO–GIOVANNI PIZZORUSSO, Viterbo 2001, főként 7–30.

velésében nemcsak a nagyobb külföldi tudományos intézetek járnak élen,⁴³¹ hanem értelemszerűen a helyi, olasz⁴³² és vatikáni műhelyek is jeleskednek.⁴³³

Egyértelmű tehát, hogy a nemzetközi szakirodalom eredményeinek, módszereinek integrálása, folyamatos frissítése teljes lekötöttséget igénylő és szerteágazó szakismereteket megkívánó professzionális kutatói feladat. Sőt, tekintve az egyes korszakok vizsgálatának gazdagságát és módszertani elkülönülését, nyugodtan kijelenthető, hogy a vatikáni magyar kutatásoknak a nemzetközi porondon történő versenyképessé tételéhez több, a témában elmélyülő – lehetőleg már tudományos fokozatait is abból szerző – szakember összehangolt, intézményi keretben összefogott hosszú távú munkájára van szükség. E munkának értelemszerűen magába kell foglalnia a vatikáni forrásokhoz történő rendszeres hozzáférést és a római tudományos intézetekkel, könyvtárakkal való állandó kapcsolattartást.

2. Legalább ennyire fontos az utánpótlás biztosítása, a generációkon átívelő kontinuitás intézményi formában történő megteremtése. E feladat elengedhetetlen voltára a legszemléletesebben a régi Fraknoi-intézet iratanyagának sorsa világít rá. Némely közkeletű vélekedéssel ellentétben ugyanis villája 1905/1906-os kényszerű bezárásával Fraknoi természetesen nem tekintette lezártnak a vatikáni kutatásokat – amint az a fentiekből több helyütt is kitetszik. Talán mégsem árt azonban felidézni, hogy monografikus szintézise első kötetéhez kifejezetten a folytatás lehetőségének biztosítása céljából mellékelte levéltári ismertetőjét és kutatástörténeti áttekintését.⁴³⁴ Sőt az általa és munkatársai által gyűjtött vatikáni anyagot – nyomdakész kéziratokat, teljes és kivonatos átiratokat, iratjegyzékeket – hazatérése után hagyatékától különválasztva a Nemzeti Múzeum kéziratárában helyezte el. Római intézete állami újraalapítása után első teendőinek egyike volt, hogy kérte a MTA illetékes Bizottságától ezen iratai rendezését: „Fraknoi Vilmos bizottsági tag előadja, hogy a vatikáni levéltárban végzett kutatásaira vonatkozó jegyzetei és iratai, melyek az intézet által végzendő kutatásokra útbaigazításul

⁴³¹ Két remek példa a németeknek a pápai államtitkárságot és a nunciusi „főutasításokat” bemutató kötetsorozata: *Forschungen zur Geschichte des päpstlichen Staatssekretariats* és *Instructiones pontificum Romanorum*, melyet leginkább Andreas Kraus és Klaus Jaitner neve fémjelez.

⁴³² Újabb tanújele ennek a *La corte dei papi* sorozat. Néhány fontosabb intézmény adata: *Annuario* 42 (2000–2001) 129–169; illetve a 422. jegyzetben szereplő szakirodalomban.

⁴³³ Lásd mindenek előtt a levéltár és a könyvtár sorozatait (*Collectanea Archivi Vaticani; Studi e Testi*) (részletes tájékoztatás nyújt róluk: *Pubblicazioni dell'Archivio Segreto Vaticano*, Città del Vaticano 2002, 5–10, továbbá 11–13, 14–17; és *Catalogo delle Pubblicazioni della Biblioteca Apostolica Vaticana*, Città del Vaticano 2003); valamint az *Università Pontificia Gregoriana* egyháztörténeti fakultásának folyóiratát már említett bibliográfiájával (*Archivum Historiae Pontificiae*, vö. ELISABETH KOVÁCS, *Bibliotheca Pontificum – a modern pápaság-történet alapvetése és alapvonásai*, MEV 7 [1995] 3–4, 211–236), a szerzetesrendi központok történeti folyóiratait stb.

⁴³⁴ FRAKNOI, *A vatikáni levéltár*, 341–356. A kutatások befejezetlenségét hangoztatja Lukcsics József is, mondván, hogy a magyar történetírásra nézve azért is mérhetetlen csapás az intézet megszűnése, mert az általa végzett kutatások csak a 16. század első éveig jutottak el. MREV IV, CVIII. Vö. még Dóry Ferencnek és Tóth Lászlónak a 339. és a 341. jegyzetnél idézett meglátásait is.

szolgálhatnak és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában vannak letéteményezve, rendezendők volnának. Kéri a bizottságot, hogy e tekintetben intézkedjék. A bizottság felkéri Fejérbáty László bizottsági tagot és az előadót [*ti. Áldásyt*], hogy e jegyzetek és iratok rendezése felől intézkedjenek” – hangzanak a jegyzőkönnyvi lejegyzés sorai.⁴³⁵

Noha a növedéki napló bejegyzése csak 1924-ben kelt,⁴³⁶ a gyűjtemény 1915-re talán már hozzáférhető és használható állapotban volt.⁴³⁷ A tervek szerint az 1914-ben kiválasztott ösztöndíjasok személyekre lebontott munkaprogramjának is tényleges kiindulópontjául szolgált volna.⁴³⁸

Létére 1918-ban Áldásy Antal a Századok hasábjain hívta fel a figyelmet,⁴³⁹ az 1930-as évek elején Juhász Kálmán használta,⁴⁴⁰ a jegyzékek másolatait Rómában pedig még a Gerevich-korszak kutatói.⁴⁴¹ Az anyag az 1930-as évek elején a Történeti Intézet, pontosabban az azt felügyelő Bizottság letétjeként a MTA kéziratárába került.⁴⁴² Hivatalos regisztrálására vélhetően nem került sor, hiszen amikor

⁴³⁵ MTAKK K 1591/2 (az 1914. március 18-ai ülés jegyzőkönyve).

⁴³⁶ 1924/49. Iványi Emma alább, a 443. jegyzetben szereplő repertóriumában.

⁴³⁷ Lásd Fraknói 1915. évi hivatkozását: *Visegradon 1367-ben írt kodex a klosterneuburgi könyvtárban*, 150. („A magyarországi vonatkozású supplicatiók másolatainak gyűjteménye a M. N. Múzeum könyvtárában.”) – Dr. Nemeskéri Erika osztályvezető szíves tájékoztatása szerint a késedelmes regisztrálás egyáltalán nem nevezhető példa nélkülinek.

⁴³⁸ *Függelék*, III, n. 6.

⁴³⁹ *Századok* 52 (1918) 281–282. Lásd a 194. jegyzetet. – A *Századokban* közölt rövid nekrológiájánál sokkalta fontosabb megemlékezésében Áldásy szintén utal a hagyatékra: „Fraknói Vilmos hosszú történetírói munkássága alatt Európában majdnem minden nevesebb levéltárban megfordult. A hazai levéltárakban végzett kutatásait figyelemmel kísérhetjük azokban a levéltári jegyzetekben, melyeket még életében a Széchényi Országos Könyvtárnak adott át. Ezek még nem egy értékes útbaigazítást tartalmaznak a kutatók részére, de ezeknél sokkalta értékesebbek azok a jegyzetkötegek, melyek római levéltári kutatásaira vonatkoznak. Mert Fraknói Vilmos levéltári kutatásainak súlypontja természetesen, megfelelően a kornak, mellyel a legbelsőbban foglalkozott, az olasz levéltárakra esett. Olaszország levéltárainak nagy részét, főleg a politikai és szellemi élet központjait évről-évre tett utazásaiban búvárolta át. Olaszországi kutatásaink központja Róma és a vatikáni levéltár.” ÁLDÁSY, *Fraknói Vilmos emlékezete*, 456. – A hagyatékek ismertetése: *Függelék*, I, n. 11.

⁴⁴⁰ *Egy olaszországi tanulmányai közben püspökségét veszített tudós*, KSz 47 (1933) 356–363, 363. Juhász az anyagot a következőképpen idézi: „Oklevélmások a bécsi állami és a vatikáni levéltárakból (Archivum Borghese, Nuntiatura Germaniae), Fraknói Vilmos irodalmi hagyatékában a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében”.

⁴⁴¹ „A jegyzékek a római történeti intézeti bizottság tulajdonában, a M. Tud. Akadémiában vannak letétben. Másolatban a római történeti intézetben is megtalálhatók.” LUKCSICS, *XV. századi pápák oklevelei*, I, 2, 1. jegyzet. – E római másolatok vélhetően a Fraknói-villa könyvtárában maradtak meg, még valószínűbb, hogy a Bizottság, vagy Gerevich készítette őket. Sorsuk mi lett, nem tudom. Pásztor ezeket sem említi sehol. Egy helyütt pedig arról ír, hogy a RMA levéltárát (1945 előttről) hasztalan kereste. *La fondazione dell'Accademia d'Ungheria*, 85.

⁴⁴² „Hogy a vatikáni levéltárban a kutatás mindamellott nem szűnt meg teljesen, az szintén a nagyérdemű Fraknói áldozatkészségének köszönhető. Az ő általa létesített Római Magyar Történeti Intézetbe időnkint kiküldött történetkutatók még a világháború előtt jelentékeny anyagot másoltak le vagy kivonaltak; de ebből, kisebb elszórt közléseket nem számítva, csak Bossányi Árpád adott ki két kötetet az

1950-ben a Magyar Országos Levéltárba átvitték, az akadémiai elhelyezés időpontját már ismeretlennek mondják.⁴⁴³ Vélhetően a nyilvántartás hiányának tudható be, hogy míg Áldásy, Kollányi és Csánki 1931-es munkaterve e gyűjteményt tekintette a további vatikáni kutatások vezérfonalának, 1945-ben az egyébként jobb programot készítő Pásztor Lajos már nem tud létéről, noha kifejezetten kereste.⁴⁴⁴ Az anyag, amiért Fraknói elegáns római villáját tulajdonképpen felépítette, ezután úgyszólván feledésbe merült. Eleddig ugyanis nemhogy érdemi hasznosításának, hanem annak nyomával sem nagyon találkozhatunk, hogy a római magyar kutatások folytatásával kapcsolatosan valaki is érdemben és kellő súllyal⁴⁴⁵ felhívta volna rá a figyelmet.⁴⁴⁶

3. 1909 óta a magyar historiográfia végképp nélkülözni kényszerül egy olyan könyvsorozatot, amely mind rendeltetésében, mind pedig nevében csak és kizárólag a vatikáni magyar kutatások eredményeit közölné. Az azóta megjelent munkák minden értékük ellenére nem képeznek fajsúlyos egységet, erőhatásuk nem adódik össze. Jó részük a nemzetközi tudományosság számára egyszerűen nem lé-

1342–1394. évekbeli Regesta Supplicationumból (1916–1918); a többi – anyagi eszközök hiánya folytán – mint az említett intézet letéje, a Magyar Tudományos Akadémiában kéziratban fekszik.” LK 10 (1932) 141–145 (Dőry Ferenc). Vö. még – megint csak – a 339. jegyzetnél és *Függelék*, III, n. 20 (7. pont).

⁴⁴³Magyar Országos Levéltár, R szekció. *Az 1526 utáni Gyűjtemény. Repertórium* (Levéltári Leltárak 67), összeáll. IVÁNYI EMMA, Budapest 1977. p. 27–28: „R 57 Fraknói Vilmos XIV–XIX sz. 7 cs. 1 iratfm. Fraknói Vilmos püspök, történész (1843–1924) irathagyatéka. A Vatikáni Magyar Okirattár c. kiadványhoz készült kéziratok másolatok, jegyzetek a vatikáni és egyéb külföldi levéltáraknak magyarországi vonatkozású anyagából: pápákhoz intézett kérvények, pápák diplomáciai levelezése, pápai regesztakönyvekből való másolatok. Növedéki naplósám: 1924:49. A Magyar Nemzeti Múzeumból ismeretlen időpontban a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárába került, s onnan küldték meg a 849/1950. OL sz. akta szerint az Országos Levéltárnak.”

⁴⁴⁴„Az Áldásy, Merényi, Décsényi és Öváry által készített és a bizottságnak átadott másolatok már nemcsak, hogy nem láttak napvilágot, hanem egyenesen elvesztek. Ma legalább is senki nem tudja, hová lettek azok a másolatok, amikről ők jelentéseikben megemlékeznek.” PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 119–120. – A kutatási anyag átadása a Bizottság részére véleményem szerint a Fraknóinak való átnyújtással lehetett egyenlő.

⁴⁴⁵Ez fontos kitétel, hiszen például Kosáry Domokos említi bibliográfiájában. *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába I. 1: Általános rész I–II*, Budapest 1970, 210. („Másolatok, főleg a vatikáni levéltárból, Magyarország és a Vatikán [!] kapcsolatai történetéhez.” A második kiadás már pontosít, vatikáni és római állami levéltári másolatokat említ.)

⁴⁴⁶Még Pásztor Lajos írásaiban sem találkoztam ezzel, aki a vatikáni másolatok elkallódásáról alkotott korábbi véleményét újabb dolgozataiban is fenntartani látszik. PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 156–157, különösen 63. j.; [Uő], *Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana*, 58–59, 86. jegyzet. – Tudjuk, Bossányi az első, aki úgy megy Rómába, hogy nem veszi figyelembe elődei munkáját, példája sajnos napjainkig számos követőre talált. A Fraknói-hagyaték akkor is megkerülhetetlen, és nemcsak historiográfiai jelentősége nyomán, ha figyelembe vesszük, hogy a *Hungarica*-listák számos helyen kiegészítésre szorulnak, legfőképpen újabb levéltári kötetek előkerülése miatt. Lukács Pál így ír erről: „...rögtön meg kellett győződnöm, hogy a jegyzékek kiegészítésre szorulnak, mivel az anyag átrendezésével kapcsolatban egyes fasciculások más könyvekbe, a helyükre tétettek. Újból el kellett végeznem tehát azt a munkát, melyet nagyérdemű elődeim végeztek.” LUKÁCS, *XV. századi pápák oklevelei*, I, 2. Vö. még a 194. jegyzetet, méginkább a 339. és 341. jegyzetknél a főszövegben szereplő megállapításokat.

tezik. Mi sem szimbolizálja ezt jobban, mint az, hogy míg a vatikáni levéltár könyvtártermében egymás mellett sorjázna a legkülönfélébb nemzetek napjainkig nyúló vatikáni sorozatai, Magyarországot – félreeső helyen – Theiner művei mellett még mindig csak egyedül a *Monumenta Vaticana* (hiányos) sorozata reprezentálja. Egy új vatikáni magyar *series* szükségessége és létjogosultsága tehát megkérdőjelezhetetlen. Megkérdőjelezhetetlen továbbá azért is, mert a már feltárt és feldolgozott vatikáni anyag közreadásának biztosítása újabb erőforrások mozgósítását és kiaknázását követeli meg. Egy ilyen sorozat pedig nem lehet csupán egyéni vállalkozó kedv, római ösztöndíjak, kiküldetések esetlegességének, időbeli korlátozottságának függvénye, hanem szilárd és több lábbon álló intézményi háttérrel, garanciákat kíván.

Leszögezve azt, hogy egy átfogó és teljesíthető, a részletek, a perspektívák és módszerek taglalásába bocsátkozó konkrét szakmai program kidolgozására egy minden érdekelt és érdeklődő részvételével megtartandó műhelykonferencia látszik alkalmasnak, előzetesen a következő munkaterv-vázlat állítható fel (a fontosság és nem a megvalósíthatóság sorrendjében.)

a) Mindenek előtt pontosan definiálni kell, hogy mit értünk ‘vatikáni’, illetve ‘római magyar kutatások’-on. A fentiekben mindkét megjelölés a hagyományoknak megfelelően szinonim fogalomként került elő. Véleményünk szerint teljes joggal. Egyfelől ugyanis a levéltári források fennmaradásának középkori kezdetektől *de facto* 1870-ig, *de iure* 1929-ig Róma és a pápaság története egy és ugyanaz. Másfelől pedig utóbbi története forrásainak jó része számos – azóta olasz állami tulajdonba került, illetve magántulajdonban maradt – római, illetve Róma környéki gyűjteményben található. Mindkét elnevezés a forrásokra vonatkoztatva azonban így is csupán szimbolikus, *pars pro toto* jellegű.⁴⁴⁷

Alapértelmezésben ezért a ‘római’ avagy ‘vatikáni magyar kutatások’-on az évezredek szentszéki–magyar kapcsolatok összes aspektusának feltárását és a legkülönfélébb tudományos módszerek mentén történő feldolgozását kell értenünk, amelynek gyűjtőkörébe minden olyan – magyarországi, külföldi, kiváltképpen itáliai – lelőhely beletartozik, amely idevágó forrásokat rejt. Közelebről a kapcsolattartásban meghatározó szerepet játszó intézmények (szentszéki dikasztériumok, diplomáciai és kormánysszervek, egyházmegyék stb.) és személyek (uralkodók, főpapok, politikusok, diplomaták, ügyintézők stb.) hazai állami, egyházmegyei archívumokban, kéziratgyűjteményekben, a bécsi és más levéltárakban, Itália legkülönfélébb lelőhelyein fennmaradt anyagának vizsgálatáról beszélhetünk. Egyes résztémák feldolgozásánál mindegyikük fontossága óriási, és izgalmas perspektívákkal kecsegtet.⁴⁴⁸ A súlypont azonban magától értetődően továbbra is a vatikáni levéltáron és könyvtáron, a szentszéki dikaszté-

⁴⁴⁷ Vö. egymással a *Monumenta Vaticana* és *Romana* sorozatcímét, illetve gyűjtőkörét.

⁴⁴⁸ E kérdés 17. századi aspektusairól bővebben szoltam disszertáciomban. A kérdés a koordináció és a lehetőségek tárgyalása során hangsúlyosan megjelenik *Gli archivi della Santa Sede come fonte per la storia moderna* tanulmánykötet szerkesztői bevezetésében (7–30) és például Alexander Koller dolgozatában (*Le nunziature di Germania a la loro edizione*, uo., 109–132) is.

riumok és – szorosan idekapcsolódóan – a szerzetesrendi központok saját levéltárain marad.⁴⁴⁹ Éppen ezért ugyancsak a ‘római’ avagy ‘vatikáni magyar kutatások’-hoz tartozik minden olyan tudományos tevékenység, amely ezen lelőhelyek magyar vonatkozású forrásainak bárminemű tudományos hasznosítására irányul, illetve tárgyához e forrásokat meghatározónak mondható jelleggel és mértékben hasznosítja. Ezek egyébként alapvetően nem is választhatók el a szentszéki–magyar kapcsolatok témakörétől, hiszen minden olyan írott vagy tárgyi forrás, amely ezen lelőhelyeken található, legalább közvetett kapcsolatot feltételez. Ugyanakkor az egyház-, politika-, diplomácia-, intézmény- és társadalomtörténeti szempontok mellé tágabban értelmezett művelődés-, irodalom- és művészettörténeti dimenziókat is társítanak.

Habár e meghatározás meglehetősen keretjellegű, finomítása, régebbi-újabb példákkal történő illusztrálása és számos részletkérdés tisztázása külön dolgozatot kívánna, arra mégis alkalmasnak tűnik, hogy a kutatások irányának tágabb aspektusait kijelölje és elkülönítse az itáliai–magyar kapcsolatok témakörének más területeitől, legyenek azok akár egyháztörténeti jellegűek is.⁴⁵⁰ Az itáliai–magyar kapcsolatok más területeiről beszélni nem tévedés, hiszen, szögezzük le, a szentszéki–magyar viszonyrendszer története értelemszerűen egyúttal ide is tartozik, s ezeknek jól körülhatárolható, legrangosabb historiográfiai múltú, már önmagában is interdiszciplináris megközelítést igénylő, ugyanakkor átfogóan és sokrétű nemzetközi érdeklődésre számot tartható módon feldolgozható fontos fejezete.

b) A definíció továbbá alkalmasnak tűnik arra, hogy segítségével megkezdőd-hessenek a vatikáni magyar kutatások bibliográfiájának összeállítására irányuló munkálatok, amelyek alapját képezhetnék a vatikáni levéltár és könyvtár – valamint a pápai dikasztériumok még különálló levéltárai – magyar könyvészetére összeállításának.⁴⁵¹ A levéltári fondok rendszere szerint tagolódó bibliográfia metó-

⁴⁴⁹ A *Monumenta Vaticana* és a *Monumenta Romana* gyűjtőkörére szintén ugyanez áll. Fraknoi szépen szól erről szintézise előszavában: *Magyarország és a római Szentszék*, v–xi. – E megközelítésben nemcsak a pozitívizmus korabeli, hanem a két világháború közötti összitáliai anyaggyűjtés és lelőhely-fel-mérés kiemelkedő jelentőséggel bír – és folytatandó feladatul szolgál – a vatikáni kutatások számára. Néhány eddig nem idézett példa: MISKOLCZY ISTVÁN, *A nápolyi királyi levéltár*, LK 4 (1926) 209–213 (ismerteti a jelentős vatikáni anyagot tartalmazó *Carte diplomatique Farnesiane e Medicee [1271–1704]* sorozatot is); továbbá *A nápolyi Biblioteca Nazionale magyar vonatkozású kéziratjai*, MKsz 34 (1927) 146–154; LUKCSICS PÁL, *A bolognai állami levéltár*, LK (1927) 210–214.

⁴⁵⁰ Minden értékük ellenére tehát például LUKCSICS, *Az esztergomi főkapitán a mobácsi vész idején* (a Margitsigligyűjteményben található forrást Solymosi László adta ki a minap [*Az esztergomi székeskapitán jegyzőkönyve (1500–1502, 1507–1527)*], Budapest 2002, vö. még Pásztor fentebb idézett kutatási jelentését és *Függelék* III, n. 7)), vagy az E. Kovács Péter által Modenából közölt *Estei Hippolit püspök egri számadáskönyvei 1500–1518* (A Heves Megyei Levéltár Forráskiadványai, Eger 1992) nem tekinthetők a vatikáni kutatások részének.

⁴⁵¹ A minden szempontból követendő mintának tekinthető *Institutum Historicum Polonicum Romae* megalapításának előzményeit, illetve kezdeti tevékenységét könyvészetük, továbbá a lengyel anyag feltérképezése jellemezte. Lásd V. MEYSZTOWICZ, *Repertorium Bibliographicum pro rebus Polonicis Archivi Secreti Vaticani* (Studija Teologiczne XI), Vaticani 1942; és még V. MEYSZTOWICZ, *De archivio Nuntiaturae Varsaviensis* (Studija Teologiczne XII), Vaticani 1944; P. SAVIO, *De actis Nuntiaturae Polonae, quae partem Archivi Secretariatus Status constituunt* (Studija Teologiczne XIII), Romae 1947.

dusa általános viszonylatban adott.⁴⁵² Elkészültével nemcsak a kutatások folytatásához szükséges és rendkívül hasznos segédkönyv lenne kézbevehető, hanem a hazai historiográfia eddigi elszórt eredményeinek könyvészeti összefoglalásával egy csapásra elfoglalhatná méltó helyét a nemzetközi római kutatások panteonjában. A feladat megvalósítása három kutató egy-két éves, a levéltári jelzetek frissítése miatt részben az Örök Városban elvégzendő munkáját venné igénybe.

c) Legalább ugyanilyen súllyal esik latba az elődök publikálásra nem került munkájának feltérképezése:⁴⁵³ az elkészült, de kiadatlan, mégis – bárminemű megfontolásból – kiadásra érdemes kéziratok közkinccsé tétele, a másolatokban, kivonatokban, illetve listaszerűen feltárt és hazahozott vatikáni források tételes repertorizálása, részbeni közlése. Ennek historiográfiai jelentősége mellett komoly szerepe lehetne egyes, főként középkori fondok mind teljesebb körű, mélységi szintek szerint fokozatosan beljebb és beljebb haladó feltárásának, feldolgozásának megvalósulásában.

d) Egy teljesszerűen analízáló vatikáni repertórium elkészítése irreálisnak tűnik, ennek majd az egyes kidolgozott részekből kell virtuális egésznek képeznie. A kellő egyéni kutatói invencióval használt eddigi magyar előmunkálatok,⁴⁵⁴ elsősorban pedig a nemzetközi inventáriumok amúgy is megfelelő orientációval szolgálnak.⁴⁵⁵

⁴⁵² *Bibliografia dell'Archivio Vaticano I–VIII*, a c. di GIULIO BATTELLI, Città del Vaticano 1962–2001; *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana. 1968–1980 I–II. 1981–1985. 1986–1990*, a c. di MARCO BUONCUORE–MASSIMO CERESA (ST 318–319. 342. 379.), Città del Vaticano 1986–1998; *Bibliografia retrospettiva dei fondi manoscritti della Biblioteca Apostolica Vaticana I*, a c. di MARCO BUONCUORE (ST 361), Città del Vaticano 1994. – A magyar eredmények nagyrészt hiányoznak belőlük. S már nem is fognak bekerülni, hiszen 2003-tól csupán a *currentiát* tartalmazó kötetek látnak már napvilágot. A levéltár esetében lásd: *Bibliografia dell'Archivio Vaticano (Nuova versione). IX (1997–1999)*, diretta da SERGIO PAGANO, a c. di SERGIO PAGANO–LUCA CARBONI–MARCO MAIORINO, Città del Vaticano 2003. – Lásd még például a lengyel, a spanyol és az angol kutatás áttekintéseit: BRONISLAW BIELSKI, *I Polacchi nell'Archivio Vaticano e il primo trentennio dell'Espeditio Romana (1886–1916) (con una bibliografia sommaria)*; JOSÉ TRENCHS ODENA, *España y el Archivo Vaticano: una aproximación a la labor realizada por españoles en el Archivo durante este ultimo siglo*; IAN B. COWAN, *British Research in the Vatican Archives*, L'Archivio Segreto Vaticano e le ricerche storiche, 37–90. 91–119. 141–158.

⁴⁵³ *Persze nil novi sub sole*. Kollányi Ferenc ennek szükségességét Berzeviczy helyeslésétől kísérve már 1927. június 17-én megfogalmazta: „Kollányi Ferencz bizottsági tag felveti a kérdést, vajon a Rómában eddig végzett kutatások nyilván vannak-e tartva, nehogy esetleg már átkutatott és átbüvárolt anyagot valaki újból átkutasson, ami felesleges idő- és munkaveszteséggel jár.” MTAKK K 1591/36. Lásd még Fejérpatakynak a 166. jegyzetben, Dórynek a 339. jegyzetnél idézett hasonló megállapítását is, valamint Miskolcgy Gyula javaslatát a „magyar részről eddig Olaszországban végzett tudományos kutatások katasztere” összeállítására. *Függelék*, III, n. 15 (második irat). – A jelen tanulmányban mozgósított vonatkozó szakirodalom, illetve a *Függelék* I–II. fejezete csupán kiindulópontként kíván szolgálni a fenti 3. és 4. pontban megfogalmazottakhoz.

⁴⁵⁴ FEJÉRPATKY, *A pápai levéltárak*; FRANKÓI, *A vatikáni levéltár*; HODINKA, *A római levéltárak*; PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*; ÉRSZEGI, *A Curia Romana levéltárai*; ZSÁK, *A római Ottoboni-könyvtár*; ÁLDÁSY, *Olaszországi történelmi kutatások*, i.m. – A vatikáni könyvtárról egy újabb tájékoztatás: DUDÁS ANIKÓ, *A Vatikáni Könyvtár és adatbázisa*, Könyvtári Figyelő 2003/1, 125–138.

⁴⁵⁵ K. A. FINK, *Das Vatikanische Archiv*, Rom 1951; LEONARD E. BOYLE, *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings*, Toronto 1972; PÁSZTOR, *Guida delle fonti; Vatican Archives. An Inventory*

e) A tulajdonképpeni súlypontot az újabb kutatások eredményeinek folyamatos és egységes keretben történő publikálásának kell képeznie. Axiómaként kezelhetjük ugyanis, hogy bármely tudományos tevékenység lényege a rendelkezésre álló ismeretek módszeres továbbvitele, amely publikációk formájában ölt valójában testet és válik maradandóvá. Az egyszerre ex- és intenzív fejlődést megteremteni látszó kiadványoknak eredendően Pásztor Lajos és Vanyó Tihamér programjain kell alapulniuk. Azaz egyaránt tartalmazniuk kell feldolgozásokat és átgondolt forrásközléseket, másfelől elsődlegesen a korábbi kutatók által mellőzött területekre kell koncentrálniuk. A kötelező szakmai és etikai kritériumok kiemelése mellett mindazonáltal egyéb megkötést már aligha célszerű alkalmazni. Tudniillik mindig az adott anyag és téma jellege, részben pedig a kutatói szabadság és célkitűzés dönti el azt, hogy a források kiadása, illetve feldolgozása élvez-e, élvezzen-e elsőbbséget, netalán mindkettő egyszerre is megvalósítható, avagy térben és időben nagyobb távolságra helyezendő, sőt olykor személyektől is elválasztandó. Ugyanez áll, véleményük szerint, az adott publikáció horizontjának, ha úgy tetszik mélységének meghatározására, amelyben a gyakorlati, megvalósíthatósági szempontokat is feltétlenül figyelembe kell venni.

A vatikáni levéltárnak mindemellett vannak olyan fontos fondjai, amelyek egységes szempontrendszer szerint feldolgozhatatlanok, adataik hozzáférhetővé tétele ugyanakkor indokoltnak tűnik. Ezen eljárás létjogosultságát sem tagadhatjuk, kiváltképpen nem, ha azt látjuk, hogy a nemzetközi kutatás számos példát mutatott és mutat az ilyen jellegű adatszolgáltatásra, amelynek azután például a helyi történetírás is igen nagy hasznát veheti.⁴⁵⁶ Forráskiadások kapcsán kötelező minimumként minden – egymástól olykor élesen el sem választható – esetben a minél megbízhatóbb közlés mellett egyedül a publikáció céljainak világos körülhatárolása, a historiográfiai, a szakirodalmi, az archivisztikai és – legalább hivatkozások szintjén – a történeti kapcsolódási pontok átlátása és legalább összefoglalása várható el. Magyarán, hogy az adott munka feltétlenül a kutatások előmenetelét szolgálja, ne pedig gátolja azt.

Az e pontban foglaltak egyúttal a koordináció felelősségének, kötelességének kérdését is óhatatlanul felvetik. Aligha engedhető meg ugyanis – és itt hadd ne soroljunk példákat –, hogy kutatók, olykor egymásról nem tudva, olykor pedig egy-

and Guide to historical documents of the Holy See, ed. FRANCIS X. BLOUIN, New York–Oxford 1998 (hibáról SERGIO PAGANO, *Una discutibile «Guida» degli Archivi Vaticani*, Archivum Historiae Pontificiae 37 [1999] 191–201); JOSEF METZLER–NIKOLAUS KOWALSKY, *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the Evangelization of Peoples or „de Propaganda Fide”* (Studia Urbaniana 18), Rome 1988; ALEJANDRO CIFRES, *Lo stato attuale dell'Archivio Romano del Sant'Uffizio*, L'Inquisizione e gli storici: un cantiere aperto. Tavola rotonda nell'ambito della conferenza annuale della ricerca (Roma, 24-25 giugno 1999) (Atti dei Convegni Lincei 162), Roma 2000, 27–34; stb.

⁴⁵⁶ Pédának okáért a lengyelek és a horvátok szinte minden esetben megelégednek a pusztá szövegközléssel. Úgy vélem, ha a németek – Vanyó Tihamér által terjengősnek mondott – alaposágát nem is tudjuk majd elérni, módszereik legalább iránymutatással kell szolgáljanak.

más ellenében ugyanazon a római fondon dolgozzanak, miközben a források nagy része magára hagyatva hever.

f) Végül pedig megfontolandó a római magyar kutatások historiográfiájának monografikus feldolgozása⁴⁵⁷ és okmánytárának elkészítése. Leginkább talán e tén mondható a helyzet kedvezőnek, hiszen elsődlegesen esemény- és intézménytörténeti megközelítésben és jórészt Fraknói Vilmos személyéhez kötődve újabban számos és kiváló dolgozat született ebben a témakörben.⁴⁵⁸

A kutatástörténetet és annak gyakorlati konzekvenciáit előtérbe helyező áttekintésünk – amellet hogy legalább bemutatta mindazon előzményeket és szempontokat, amelyek összegzése megkerülhetetlen egy új vatikáni sorozat elindításához – részben ezen írásokhoz kíván csatlakozni. Leginkább azonban nem is annyira az eddig elmondottakkal, hanem Fraknói, munkatársai és utódai kéziratos hagyatékának, gyűjtésének és néhány tanulságos dokumentumnak most következő szemrevételezésével.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ Pásztor Lajos egyik kései utalása arra enged következtetni, hogy a kezdeti időszak történetét magyar nyelven, monografikus formában is elkészítette. Állításáról azonban mindeddig nem sikerült megbizonyosodnom. (Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről, 333, 1. j.)

⁴⁵⁸ PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese; Le origini dell'Accademia d'Ungheria; Vilmos Fraknói e i «Monumenta Vaticana»*; La fondazione dell'Accademia d'Ungheria; ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana”*; UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás; La storia dell'Istituto Ungherese*; CSORBA, *Fondazione dell'Istituto Storico Ungherese; Storia dell'Accademia d'Ungheria a Roma dopo il 1945; La storia dell'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma dal 1945 fino ad oggi*, i.m.

⁴⁵⁹ Itt is megköszönöm Török Józsefnek, Szovák Kornélnak, Fazekas Istvánnak, Rácz Györgynek, Kruppa Tamásnak és Erdélyi Gabriellának, hogy dolgozatom kézirátát átolvasta.

FÜGGELÉK

I.

MAGYAR KUTATÓK Vatikáni Hagyatékai¹
(GYŰJTEMÉNYEK ÉS KÉZIRATOK)²I. Tárkányi Béla (1875)³

MTAKK

Ms. 5000/1. „Magyarországi főpapok levelezése a Szentszékkal 1518–1591” (21 fol.). Csekély mennyiségű másolat, pontos (rég) jelzetekkel, elsősorban ASV Archivum Arcis, Armarium XIV, Capsa XIV; Arm. VII., Caps. VII (rég) jelzet); Epistolae ad Principes, vol. 35; Segreteria di Stato, Principi, vol. 3. 2. 8. 32. (Simon zágrábi püspök, Kálnai Imre, Jagelló Anna stb. levelei a pápákhoz); Segr. Stato, Germania, vol. 2.

II. Fraknói Vilmos, a Monumenta Vaticana Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet (1880–1906)⁴

¹ A felsorolás a kutatás jelenlegi állását tükrözi és a hivatalosan deponált gyűjteményekre szorítkozik. Az ismertetendők mellett elsősorban Lukács József, Meszlényi Antal és Kollányi Ferenc vatikáni hagyatéka túnt keresésre érdemesnek. Ezek azonban sem a fővárosi közgyűjteményekben, sem az egyházmegyei levéltárakban nem található meg. Utóbbiakról Hermann István veszprémi érseki, illetve Hegedűs András prímási levéltáros szolgált készséges és ezúton is köszönettel fogadott tájékoztatással. Ugyancsak negatív eredményt hozott Pesty Frigyes és Knauz Nándor iratainak szemrevételezése a MTA kéziratárában, illetőleg Tóth László az OSzK-ban. – Dr. Szóvák Kornél elmondása szerint Bossányi Árpád szupplikáció-köteteinek kéziratban elkészült folytatása, illetve a tervezett *Monumenta Romana Episcopatus Lauriensis* anyaga jelenleg ismeretlen helyen lappang, sem a fővárosban, sem pedig Győrben nem találta. – A Szent István Társulat megmentett iratanyagában – Kindelmann Győző főszerkesztő szóbeli közlése szerint – sem a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság működésére vonatkozó iratok, sem pedig vatikáni levéltári másolatok nem lelhetőek fel.

² A felsorolásra kerülő hagyatékok rendezettsége meglehetősen vegyesnek mondható (címleírások, foliószámzások stb.). Ez szemrevételezésükben is óhatatlanul visszatükröződik. Mivel célom most mindössze egy átfogó jellegű tájékoztatás és nem egy tudományos igényű – és mélyességű – repertórium összeállítása, apparátus alkalmazásáról, teljes és egységes elnevezések használatáról lemondok. Az előforduló vatikáni fondokról és nevezéktanukról a következő munkák nyújtanak tájékoztatást: *Indice dei Fondi e relativi mezzi di descrizione e di ricerca*, Città del Vaticano 2002; *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana*, i.m.; KOWALSKY, *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the Evangelization*, i.m. – A gyűjteményekben található egyéb provenienciájú iratok értelemszerűen nem kerülnek feltüntetésre.

³ Pásztor Lajos véleménye szerint Tárkányi vatikáni kutatásai után nem maradtak fenn másolatok. PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese*, 147, 19. j.

⁴ Ez az anyag – az OSZK-beli kiegészítéssel együtt – minden valószínűség szerint hiánytalanul tartalmazza a Fraknói által letétbe helyezett gyűjteményt, s mint ilyet a *Monumenta Vaticana* számára, illetve az Intézet keretében végzett kutatások kéziratossági zárszámadásának tekinthetjük. (Vö. *Függelék*, III, n. 6, a 8. pontnál.) Abban azonban már korántsem lehetünk biztosak, hogy a munkatársak minden kiadatlan másolata, kivonata és jegyzéke belekerült volna (ami még a „fénykorban” is némi szervezési problémák meglétére enged következtetni). I. A hiányok mindenképp a fenti anyag, illetve Fraknói 1901-ben publikált áttekintése összevetéséből szembeötlőek. Fraknói szerint a *Registra Avinionensia*

A) MOL Az 1526 utáni Gyűjtemény, R 57 (7 cs. 1 iratfm.)

1. doboz

1. tétel. „Fraknói Vilmoshoz intézett levelek (Barabás Samu, Emich Gusztáv, Korányi Frigyes, Kwiatowski S., Pap Károly, Tóth Szabó Pál egy-egy levele) 1890–1904”
2. tétel. „Vegeyes jegyzetek, fogalmazványok, iratgyűjtés a vatikáni levéltárból, XIX–XX. sz.”
 - a) Főként rövid. „*reg. orig.*” kivonatok cédulákon III. Sándortól VI. Orbánig, a legtöbb VI. Kelemen idejéből (fol. 1–62)
 - b) Vegeyes (ASV „*reg. orig.*”, BAV Vat. Lat. és könyvészeti) jegyzetek cédulákon VI. Kelemen, V. Orbán, XI. Gergely, XXII. János pontifikátusából, főként a 14. sz. közepéről (fol. 67–216)
 - c) *Relazione della Germania sotto Rodolfo Imp.*, Bibliotheca Corsiniana, vol. 677. 78 KK II (fol. 62a-b)
 - d) *Copia di un discorso dello Stato della Religione Cattolica nel Regno d'Ungheria*, Bibl. Cors., vol. 677 335 I (fol. 62c-d–63)
 - e) „Milyen jogokat igényelt a Szentszék Magyarország irányában” (fol. 64–66). Kézirat-vázlat, adatgyűjtés
 - f) *Exemptio sollemnis* (1202. 13. Nov.), BAV Vat. Lat., vol. 5077, 1b–2b. (fol. 66a)
 - g) Johanna nápolyi királynőre (Endre hercegre és Nagy Lajosra) vonatkozó adatok, részben kéziratvázlat-szerűen összeállítva (fol. 217–313)
 - h) Vegeyes jegyzetek, fóliánsokon, nagyjából 17. század (fol. 230–238). [Az előző sorban található fol. 313 után újrakezdődő lapszámzás, *sic!*]

A fol. 230 nem más, mint Fraknói jegyzéke az ASV Segreteria di Stato, Principi és Particolari fondjairól. A lista tanúsága szerint a Principi I–XV. köteteit nézte át. Több iratot lemásoltatott. „1570-től újra át kell nézni” – szól megjegyzése. Például a következő forrásokat idézi: vol. 14, fol. 36–38 (*De statu rerum Hungariae 1526–1529*); fol. 89 (Várdai Pál levele a pápához, 1543. okt. 31.).

- i) Főként nunciusi jelentések dátumai, jelzetei, rövid tárgymegjelölései, kis cédulákon. Néhány darab a 16. sz. végéről, főként azonban a 17. századból, továbbá a 18. század első feléből. ASV Segr. Stato, Germania, valamint néhány Polonia; Fondo

és a *Registra Vaticana* 1526-ig, a *Registra Lateranensia* 1505-ig, a *Registra Supplicationum* 1498-ig (Lukcsics 1907-es utalásából arra lehet következtetni, hogy a *Reg. Suppl.* 1503-ig jutott előre. MREV IV, CVIII; lásd még a fenti jegyzéket) és a *Segreteria dei Brevi* (az akkor a vatikáni levéltárban található 67 kötet, 1417–1565) „magyar történeti szempontból” teljesen át lett kutatva. A többi fondok esetében szórványos eredményeket említ, és a *Principi* 1–5 kötete kivételével feltárásukat az utókorra bízta. FRANKÓI, *Avatikáni levéltár*, 34. sz. 2. Tudjuk továbbá, hogy Lukcsics József két éven keresztül kutatva és gyakorlatilag teljesen feltárta a 13–16. századi kamarai anyag fondjait. Például MREV IV, CIX–CXI. A másolatok tulajdonában maradtak, tervezett későbbi kiadásáról már többször szó esett. 3. Szintén előkerült már, illetve rögvést láthatjuk, hogy Áldásy gyűjtése Lukcsics Pál hagyatékában található, s hogy Beke és Schönherr szintén tartott magánál gyűjtéséből.

Borghese; több jelzet a Segr. Stato, Particolari és Principi sorozatból is (fol. 239–378)

Például Particolari, Alfonso Carillo levelei; Principi, vol. 56. 113. 148. 166. 181. 198. 200. 227. 310. (Forgách Ferenc bíboros levelei, illetve Draskovich János horvát bán 1609. okt. 14-ei levele a zág-rábi jezsuita kollégium alapításáról [R 57, fol. 247–248]; Verancsics [Faustus] a két szín alatti áldozásról Magyarországon, ASV Fondo Borghese, serie III, vol. 85d (fol. 123?) (R 57, fol. 249.); Principi, vol. 54: a prágai nuncius több jelentése (R 57, fol. 249.); Germania vol. 128(A) [2. 7. 18r] és vol. 129: 1634 második feléből a bécsi nuncius levelezése az államtitkárral, például Motmann uditore „residente del re d'Ungheria” „residente d'Ungheria” jellegű igényel (R 57, fol. 363); Principi, vol. 58: a bécsi nuncius több jelentése, Pázmánnyal folytatott tárgyalások (R 57, fol. 364).

j) Vegyes jegyzetek, foliánsokon, túlnyomóan 16–17. század (fol. 1–34). [Újrakezdődő lapszámozás]

Például [R 57] fol. 9: ASV Segr. Stato, Vescovi (vol. 1–2: nincs magyar vonatkozás; vol. 10, fol. 261: Telegdi püspök levele 1582-ből); fol. 11–34: ASV Segr. Stato, Germania köteteinek leírása a 16. századból; fol. 35–41: vegyes, szakadozott, főként a Germania vol. 105. 103 104. 107. 110. skk. *Hungaricumai*; fol. 39: rövid lista a Barberini és Casanate könyvtárról, régi jelzetekkel; fol. 40–41: ASV Miscellanea, Armadio II, áttekintő lista.⁵

3. tétel. „Pápákhoz intézett kérvények (supplicatiók) (XII. Benedek, VI. Kelemen, VI. Ince etc.) 1334–1503”⁶

a) XII. Benedek pápa 1334–1342 (2 fol.)

Vélhetően a *Registri Vaticani* átnézési jegyzéke (vol. 119–136.), amely külön feltünteti a Theinernél kiadatlan iratokat. A listát a következő megjegyzés zárja: „Áldásy átnézte a XII. Benedek pápa „avignoni” regeszta-köteteit, s azok tartalmát a vatikáni regesztákkal azonosnak találta.”

b) VI. Kelemen pápa 1342–1352 (50 + 266 fol.)

Registrum supplicationum ad Clementem VI papam n. 1–179

Tartalomjegyzék, dátumokkal, regesztákkal, némi sorrendi javításokkal (fol. 1–19).

[Kék írónnal, vélhetően Fraknói kezétől: fol. 1–18]

Jegyzetek *pro memoria* (fol. 20–22). [Nincs kék íróos számozás]

Nyolc db bulla átírata, 1345. jan. 30–1349. okt. 17. (fol. 20–50). (VI. Kelemen „regestái”, a Reg. Vat. alapján.) [Nincs kék íróos számozás]

[*Supplicationes ad Clementem VI papam.*] Régi kötetborítóba kötve, nyomdaeredeti kézirat (fol. 1–266 [újrakezdődően]). [Kék írónnal: fol. 1–435. Ez minden olyan oldalon szerepel, ahol van szöveg.] [Fol. 1 (a borítón): „VI. Kelemen pápa supplicatiók”. Fol. 2: „Supplicationes ad Clementem VI. papam.” Ceruzával: „Monumenta”, illetve „Fraknói”]

A *Monumenta Vaticana* ezen kiadatlan kötete tartalmazza a vonatkozó kérvények teljes szövegű átírását, jelzetét, dátumát, tartalmi kivonatát, helyenként pedig *lineával* elválasztott magyarázó jegyzeteket is. Az iratok sorszáma – a nem levéltári lapszámozáshoz hasonlóan – szintén kék írónnal szerepel. Emellett számos pótlás található, cédulákon. Ezek csak regesztákat tartalmaznak, ám szintén sorszámozottak. (A sorszámok jelen elrendezésben össze vannak keveredve.)

⁵ A címléírásokból következtetve többet is idéz az Artner Edgár által kiadottak közül.

⁶ Az anyag nemcsak szupplikációkat tartalmaz.

c) VI. Ince pápa 1352–1362 (67+ 363 fol.)

Regestum supplicacionum ad Innocentium VI. papam n. 180–237. Tartalomjegyzék.

Ugyanolyan, mint fentebb, de sorszámmal is ellátva, csekély sorrendi javításokkal (fol. 1–19). [Kék írónnal: fol. 19–37]

Jegyzetek (fol. 21–24). [Nincs kék írónos számozás]

Tartalomjegyzék korábbi változata (fol. 25–46). [Nincs kék írónos számozás]

VI. Ince 22 db hosszabb-rövidebb bullaátírat, az avignoni és vatikáni *registrumok*-ból (fol. 47–67). [Nincs kék írónos számozás]

Supplicationes ad Innocentium VI papam (fol. 1–362 [újrakezdődően]). (Ceruzával: „Monumenta. Minta.” Más kézzel: „Kész. Sing. 23”)

Hasonló nyomdaeredeti kézirat, mint fentebb. Kék írónnal sorszámozva (itt is római számokkal) és oldalszámozva, méghozzá folyamatosan: fol. 436–792. A második kötet készütségi foka jobb az előzőénél, számozása nincs összekeveredve. Cédula-betétek csak oly formán találhatók benne, hogy alkalmanként, amikor csak regeszta szerepelt a lapon, aláragasztották a teljes szöveget is. Ugyanakkor a fol. 732-től és n. CCCXXXVII-től [kék írónnal] már: *Supplicationes ad Urbanum V papam 1362–1366* (a levéltári számozásban fol. 314-től). Az utolsó sorszám: n. CCCLXIX.

2. doboz

3. tétel (folyt.). Regeszták, jegyzékek, helyenként számottevőbb mennyiségű átíratok: kérvények, vatikáni és lateráni bullaregesták, vegyesen. (A levéltári foliószámozás nem folyamatos, hanem palliumonként újrakezdődik)

d) V. Orbán és VI. Orbán (1362–1370) és (1378–1389) 14+1 fol.

e) VII. Ince (1404–1406) 67 fol. (nagyobbrészt átíratok, bullaké is)

f) V. Sándor (1409–1410) 11 fol.

g) XII. Gergely (1406–1415) 93 fol. (főként átíratok, bullaké)

b) XXII. János pápa (1410–1415) 293 fol. (főként átíratok, bullaké)

i) V. Márton pápa (1417–1431) 39 fol.

j) IV. Jenő (1431–1439) 35 fol.

k) V. Miklós (1447–1455) 27 fol.

l) III. Callixtus (1455–1458) 33 fol.

m) II. Pius (1458–1464) 47 fol.

n) II. Pál (1464–1471) 36 fol.

o) IV. Sixtus (1471–1484) 14 fol.

p) VIII. Ince (1484–1492) 72 fol. (Főként átíratok, szupplikációké)

q) VI. Sándor (1492–1503) 22 fol.

4. tétel. „Obligaciones et provisiones (IX. Bonifáctól V. Mártonig) XIV– XV. sz.”
50 fol.⁷

a) Obligaciones, szövegátírások 1400-ig (fol. 1–29); utána pedig jegyzékek és rövid kivonatok 1404-től 1415-ig (fol. 30–44)

b) Provisiones, kivonatok 1410–1431 (fol. 45–47)

⁷ Minden valószínűség szerint Lukcsics Józsefét megelőző, töredékesnek tűnő gyűjtés az Apostoli Kamara egyik legfontosabb iratsorozatából.

c) Vegyes jegyzetek

5. tétel. „Bíborosok, püspökök jelentéseiről, leveleikről másolatok. Ausztria, Mo. Csehország. 1535–1537 és 1537–1545”

Valószínűleg kisebb részt Mircse János, illetve túlnyomóan Óváry Lipót kutatásaiból származó másolatok.⁸ Az anyag jellege nagyban hasonló az Óváry által korábban kiadottéhoz. Fontos megjegyezni, hogy a *Nuntiaturberichte* megfelelő kötetei nem közlik az összes itt található forrást.

a) Az anyag első része Vergerio nuncius 1533–1535 közötti iratai, részben saját, részben diplomáciai – nemcsak magyar vonatkozású – levelezése a velencei Biblioteca Marcianából (Mircse Jánosé). A fol. 266-tól Vergerio diplomáciai és vegyes levelezése 1535–1537-ből, a nápolyi Farnese-levéltárból⁹ (1. pallium, fol. 129–461 [!] [azaz összesen 332 fol.]

b) Vegyes, Magyarországra vonatkozó szentszéki diplomáciai levelezés 1539-ből. (I. Ferdinánd király, Frangepán Ferenc érsek, Rorario nuncius, Morone, Farnese bíboros stb. levelei) (2. pallium, 109 fol.)

c) Ugyanaz, 1540–1542-ből, tartalomjegyzékkel (3. pallium, 224 fol.)

d) Ugyanaz, 1543–1545-ből, sok Verallo, valamint Ferdinánd, Marsupinus stb. levél (4. pallium, 162 fol.)

3. doboz

6. tétel. „A «Nunziatura di Germania» sorozatból készült másolatok”

Teljes szövegű, magyar vonatkozású, szép kiállítású, hivatásos másolók által készített kópiák. Feltehetően a *Monumenta Vaticana II. serie* számára készültek.

I. nagy pallium

a) 1527–1537. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 55. 54; Principi, vol. 8; Archivio Farnese (1. pallium, 538 fol.)

b) 1539. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 52; Principi, vol. 9 (2. pallium, 455 fol.)

c) 1551–1552. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 63 (3. pallium, 197 fol.)

d) 1553. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 63 (4. pallium, 97 fol.)

II. nagy pallium [1–438 fol.]

e) Kis, pár oldal szöveget tartalmazó, egymás után következő vékonyka palliumokban: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 10 (1562); vol. 69 (1572); vol. 70 (1573); vol. 71 (1574); vol. 73 (1576); vol. 74 (1577); vol. 74 és 82 (1578); vol. 92. és 99 (1579); vol. 104 (1582) (fol. 1–144)

f) ASV Segr. Stato, Germania, vol. 94. 104. 105 (1583, Possevino) (nagyobb palliumban, fol. 145–304)

g) ASV Segr. Stato, Germania, vol. 95. 106. 12. 13 (1584, vescovo di Vercelli) (vastkosabb palliumban, fol. 305–394)

⁸ Vö. fentebb a 109. jegyzetet.

⁹ Innentől végig, mind a négy pallium ugyanazon kéz rendezett írása, azaz Óváry másolatai avagy másoltatásai.

b) ASV Segr. Stato, Germania, vol. 14. 95. 101. 68; Polonia, vol. 21 (1585); Germania, vol. 108 (1587) (ismét több kisebb palliumban, fol. 395–438)

4. doboz

6. tétel (folyt.)

i) 1700–1773. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 44. 504. 323. 539. 390 (pár másolat vékony palliumban, fol. 989–994[!])

III. nagy pallium, sok kisebbel, 1607–1699 (fol. 439–958 [!])

j) 1607–1665. ASV Fondo Borghese, serie III, vol. 107abcd; ASV Segr. Stato, Germania, vol. 114D (Forgách Ferenc és de Mara nuncius levelei); uo., vol. 26. 134. 135. 143. 32. 170. 173. 171. 33 (fol. 439–474)

k) 1666. Uo., vol. 34

l) 1667. A Konzisztoriális Kongregáció ügyirata

m) 1669. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 34

n) 1674. Uo., vol. 195

o) 1675. Ua.

p) 1676. Uo., vol. 196

q) 1677. Uo., vol. 199 (Buonvisi, az előzőeknél lényegesen több irat)

r) 1678. Uo., vol. 200

s) 1679. Uo., vol. 36. 198. 201

t) 1680. Uo., vol. 206. 36

u) 1681. Uo., vol. 204 (több irat)

v) 1682. Uo., vol. 205 (több irat)

w) 1683. Uo., vol. 206

x) 1684. Uo., vol. 38

y) 1685. Uo., vol. 38. 211

z) 1686. ASV Segr. Stato, Principi, vol. 115

aa) 1687. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 39. 213

bb) 1688. Uo., vol. 214

cc) 1689. Uo., vol. 215

dd) 1690-es évek. Uo., vol. 39. 43

7. tétel. „Nunziatura di Polonia”. ASV Segr. Stato, Polonia, vol. 14. 16. 18. 20. 21. etc. (Possevino, 1578–1587) (fol. 1–183, 1 palliumban)

8. tétel. „«Archivio Sanctae Sedis». Instructiones diversae 1472–1484 és é.n.” (fol. 123–229 [!])¹⁰

9. tétel. „Borghese It.”. ASV Fondo Borghese, vegyes jegyzetek, cédulákon, pár másolat, főként az 1606–1608-as évekből, 1–2 korábbi jelentés Speciano nunciustól (fol. 1–53.)

10. tétel. „Vatikáni levéltár. Bibl. Pio. 1647–1678.” ASV Fondo Pio, pár, főként a magyar királyi főkegyúri jogra vonatkozó jegyzet, iratmásolat (fol. 1–19)

¹⁰ Lásd az Artner-okmánytár jegyzeteiben.

II. tétel. „Archivio Romano di Stato (Soldatesche, conti straordinari), 1594. 1595. 1601.” Miként neve is mutatja, számlák a tizenöt éves háborúban Magyarországon harcoló pápai alakulatok kiadásairól a római állami levéltárból (fol. 1–53)

B) OSZK Fol. Lat. 4011 („Különféle oklevélmások”)¹¹

a) Az anyag jellege ugyanaz, mint fentebb az 5. tételé, az 1538. év onnan hiányzó iratai a nápolyi Farnese-levéltárból (fol. 27–177 [!])

b) Az anyag jellege ugyanaz, mint fentebb a 6. tételé. Szintén az 1538. év ott hiányzó iratai (ASV Segr. Stato, Germania és Principi) (fol. 177–411)

c) IV. Jenő bulláinak teljes szövegátiratai (ASV Reg. Lat.) (fol. 413–444)

d) Vegyes bullaátiratok, 13. század vége, 14. század eleje (ASV Reg. Vat. és Avin.) (fol. 445–455)

e) IV. Jenő bulláinak teljes szövegátiratai (folyt.) (ASV Reg. Lat.) (fol. 456–472)

f) Másolatok a nápolyi állami levéltárból, főként a 14. századból (fol. 473–543)

g) Másolatok a Sacra Congregazione de Propaganda Fide levéltárából, az 1664–1667. évi részkongregációk iratai (fol. 544–561)

h) Pápákhoz intézett levelek, nunciusi jelentések másolatai, közelebbi lelőhely nélkül, 1486–1500¹² (fol. 562–676)

¹¹ A szintén a Fraknói-hagyatékhoz sorolt Fol. Lat. 3967 és 4009 jelzetek alatt található *Atti della Curia Romana* és *Monumenta Sanctae Sedis* elnevezések félrevezetőek. Ezek ugyanis vegyesen a velencei Szent Márk könyvtárból és az ottani állami levéltárból származó, túlnyomórészt egyetemes történeti vonatkozású, és Mircea Jánoshoz köthető terjedelmes másolatok. Közelebből: Fol. Lat. 3967. **1.** *Atti della Curia Romana* (fol. 1–48), 15. sz., mint a Fol. Lat. 4009-ben. **2.** Mircea János másolatai. **3.** A császárnál lévő nuncius jelentései 1497. (fol. 83–129.) **4–5.** *Monumenta Sanctae Sedis*. (fol. 151–241 és 245–418), 15. század második fele, főleg nunciusi, legatusi iratok a Bibl. Marcianából, hasonló jellegű másolatok, mint a Fol. Lat. 4009-ben. **6.** Másolatok a drezdai főlevéltárból. 458. fol. – Fol. Lat. 4009. „A Szentszékre vonatkozó oklevélmások”. **1.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 174 jelzetű köteg. **2.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 175 jelz. köt. **3.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 177. jelz. köt. **4.** *Monumenta Sanctae Sedis* L. 178 jelz. köt. **5.** [*Monumenta Sanctae Sedis*] 1460–1477. **6.** *Brevi e Bolle papali* 1460–1500. (Növedéki napló száma: 1933/4. sz. [!].) Több palliumban elhelyezve, több kéz, főként két eltérő kéz írása, egyikük régebbi. Az Archivio di Stato Venezia Bolle ed *Atti della Curia Romana* fondjából, részben a Bibl. Marcianából, pontos jelzetekkel. *a)* fol. 583–618, rajta az iménti és évszámok. Valójában 1459–1482. Pár darab brève és bulla II. Piustól, IV. Sixtustól, külföldi címzeteknek is, magyar vonatkozása alig van. *b)* fol. 619–669 és 770–849 (!), feltüntetett évköre: 1484–1489. *c)* fol. 859–869 és 970–1003, évköre: 1491–1495. **7.** *Acta Sanctae Sedis sine dato*, fol. 1004–1107. **8.** *Miscellanea Curiae Romanae*, fol. 1108–1178.

¹² Elszórtan még a Fraknói-hagyatékhoz tartozó következő kéziratgyűttesek is tartalmaznak, tartalmazhatnak római forrásokat. Elsősorban Fol. Hung. 1708 (a Pázmány-monográfia apparátusa, s.f.); továbbá Fol. Hung. 1748 (vegyes jegyzetek, kéziratföredékek, másolatok, 107 fol.); Fol. Hung. 1800 (történeti jegyzetek és oklevélmások, 562 fol.) Fol. Hung. 1802 (különféle ügyiratok és hivatalos levelezés, s.f.); Oct. Hung. 913 (különféle feljegyzések, s.f.); Fol. Lat. 4010 (különféle országokra vonatkozó oklevélmások): 1. *Germania* 2. *Regnum Franciae spectantia* 3. *Regnum Angliae spectantia* 4. *Hispania* 5. *Acta regum Portugalliae* 6. *Acta Florentiae* 7. *Dania, Suecia et Norvegia* 8. *Acta Poloniae* 9. *Sabaudia* [439 fol.].

III. (Décsényi)-Schönherr Gyula

MTAKK¹³

1. Tört. 2° 282/I–X. Kutatások külföldi könyv- és levéltárakban, másolatok kivonatok¹⁴

a) Tört. 2° 282/VIII. Fol. [142]151–172:¹⁵ Archivio di Stato Roma, jegyzetek, a XV. századra nézve részben teljesen tűnő *Hungaricum*-listák az Apostoli Kamara különféle fondjaiból (főként *Annatae*); fol. 212–282: BAV Vat. Lat., számos kötet magyar vonatkozásai, olykor hosszabb leírással, pontos jelzettel; fol. 282–286: BAV Vat. Lat., Urb. Lat., Pal. Lat. áttekintő listák (pl. Konstanzi Zsinat, Vat. Lat. 4176. 4943; Magyar Krónika, Vat. Lat., 6970 [6526]; Zsigmond formuláskönyve, Pal. Lat. 701; V. László *dictionariuma*, Pal. Lat. 1787; Mátyás misekönyve, Urb. Lat. 110; Mátyás breviáriuma, Urb. Lat. 112; fol. 287–289: BAV Reg. Lat., *Hungarica*-áttekintő jegyzék; fol. 290–300: BAV Urb. Lat., *Hungarica*-áttekintő jegyzék; fol. 301–341: a Pal. Lat. 701 leírása, megjegyzések, jegyzetek, kivonatok, másolatok, gyakorlatilag teljes körű feltárás; fol. 342–349: „A vatikáni könyvtár középkori magyar vonatkozásai” (tanulmánytöredék, szól a Lucius-féle magyar krónikáról stb., az átnézett anyag áttekintő jellegű feldolgozása); fol. 350–401: vélhetően a mutatók alapján készült cédulák, jelzettel és a kötet címével, olykor csupán magyar vonatkozásra történő utalással az előbbi fondokból valamint Ottob. Lat.; fol. 407–456: vegyes könyvészeti jegyzetek, könyvtári kérelmök (a korábban fel nem tüntetett foliókon ugyancsak hasonló jellegű anyag található); fol. 457–458: *facsimilek*

b) Tört. 2° 282/IX. Fol. 8–84:¹⁶ vegyes jegyzetek, kivonatok, másolatok a Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele kézírataiból (*Miscellanea Storica* etc.); fol. 179–216: ASV Reg. Vat., Reg. Lat., Brev. Lat. és Reg. Suppl. V. Márton és IV. Jenő korából. Az egyes oldalakon a kötetek száma, 1–2 soros leírása, esetleges könyvészeti utalása (gyakorlatilag a kutatás vázául szolgáló, eredetileg teljes kitöltésre szánt, ám végül üresen maradt lapok); fol. 217–241: ua. az Archivio di Stato, *Obligaciones* sorozatról (1–1 jegyzet a Barberini- és Chigi-gyűjteményből is); fol. 241–255: ua. különféle fondokból (*Libri Annatarum*, *Solutionum*, *Quitantiarum*, *Introitus et Exitus*, *Bullatarum et Mandatarum*); fol. 256–260: ua., *Diversa Cameralia* (Arm. XXIX); fol. 271–280: Ábel Jenő római jegyzetei (BAV Vat. Lat., Reg. Lat., Ottob. Lat., pár kötetéről feljegyzések); fol. 302–315: Luxemburgi Zsigmondra vonatkozó kivonatok, másolatok és áttekintő jegyzékek (főként ASV Reg. Avin.); fol. 317–321: vegyes jegyzetek, jegyzékek különféle fondokból (pl. Garampi); fol. 345–348: ASV Arm. XXXIX, vol. 15 és 18, magyar vonatkozások jegyzéke (IV. Sixtus); fol. 349–372: ve-

¹³ Vö. CSAPODI CSABA, *Történezhagyatékek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézírattárában I–III, Századok* 106 (1972) 1369–1398. 109 (1975) 669–682. 112 (1978) 251–270, 679 (n. 22).

¹⁴ Lásd még Ms. 2° Tört. 283 és 287 (Kódex- és Korvina-leírások).

¹⁵ A fol. 1–141 oklevélmásolatokat tartalmaz a Konstanzi Zsinat korából, közelebbi lelőhely megjelölése nélkül, vélhetően azonban a vatikáni könyvtárból. Lásd fol. 282–286.

¹⁶ A megelőző foliókon „Casatense” és „Borghese könyvtár” felirat szerepel, bárminemű anyag nélkül.

gyes jegyzetek, kivonatok, listák, pár másolat V. Márton, IV. Jenő, IV. Sixtus uralkodása idejéből (különösen Mátyás királlyal kapcsolatosan) különféle fondokból (leginkább ASV és BAV)¹⁷

2. Tört. 2° 289/I–III. II, 2. *A pápai kancellária* (jegyzetek, fol. 1–29); II, 5. *Mátyás király és a Szentszék* (töredékek, jegyzetek, fol. 118–183); II, 6. *Mátyás király levelezése a pápákkal* tervezete, jegyzetek és a MVH I/6 előszavának fogalmazványa (fol. 184–260)¹⁸

IV. Beke Antal

MTAKK

Ms. 4949/1. *A VIII-ik Incze pápához intézett kérelmek fennmaradott 121 kötetének magyar vonatkozású részeiről Beke Antal erdélyi székes-egyházi kanonok jelentése, melyet készített Rómában 1898 évi október végétől 1899 évi június hónap elejéig és a Tekintetes Magyar Tudományos Akadémiának hálás tisztelettel bemutat* (fol. 1–45).¹⁹ A könyvecske tartalmazza az átvizsgált 121 kötet leírását, összesítő áttekintését, régi és „új” jelzeteit stb. (fol. 2v, összesen 434 magyar irat); a kutatási módszer kifejtését, az anyag értékének rövid méltatását, az iratok egyházmegyék szerinti számszerű csoportosítását (a tengermentéi és délvidéki püspökségeket csak részlegesen vizsgálta) (fol. 3r–4r); s az összes vizsgált kötet rövid leírását, a magyar vonatkozások rövid latin regesztáját, pontos oldalszámmal, mindazonáltal dátum nélkül (5r–46v).²⁰

V. Hodinka Antal

MTAKK²¹

a) Ms. 4815/11. ASV és BAV, másolatok és kivonatok különféle fondokból (fol. 92)

b) Ms. 4815/12. Másolatok és kivonatok a Sacra Congregazione de Propaganda Fide levéltárából 1633–1756 (72 fol.)

VI. Veress Endre

MTAKK

a) Ms. 419/I–III. *Báthory András okmánytára. I: 1579–1586. II: 1587–1594. III: 1595–1599* (1361 + 171 fol.)

¹⁷ Ahol hiányzik a foliószám, ott érdektelen, főként könyvészeti jellegű anyag található. Például: fol. 124skk: vegyes bibliográfiai jegyzetek, olasz könyvtárügyre, levéltárügyre vonatkozó kiadványok; fol. 163–178: *Miscellanea ex itinere Romano*.

¹⁸ Végül a 282/X jelzetű kötet velencei, a 282/III-as pedig részben firenzei gyűjtésből áll.

¹⁹ „Amint Rómába érkeztem és dr. Fraknói Vilmos úr intézetében a nekem szívességből felajánlott szállást elfoglaltam, éppen az ő tanácsára, és utasítása szerint, ezen iratok figyelmes átvizsgálásához fogtam, és a kéziratokat az 1067-ik számtól kezdve, az 1189-ig egy fél év alatt mind átforgattam.” (fol. 2r.)

²⁰ Közleményében mindössze 30 darab, VIII. Incéhez intézett kérvény magyar regesztáját közli (és 120 kötetet említ). BEKE, *Római emlékek*, 1 és 10–15. – A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban őrzött hagyatéka főként 16–17. századi vatikáni fondok jegyzékeit tartalmazza (79 fol.). Makó Mária szíves közlése.

²¹ Csapodi nem említi, lásd viszont UDVARI ISTVÁN, *Pótlás Hodinka Antalnak az MTA Könyvtára Kézirattárában őrzött hagyatéka jegyzékébe*, Tanulmányok Hodinka Antal tiszteletére (szerk. Udvari István), Nyíregyháza 1993, 383–384, főként 383, 1. jegyzet.

- b) Ms. 440. *Erdélyország és a Szentszék a Báthoryak korában 1571–1613* (310 fol.)²²
- c) Ms. 459. *Adalékok a magyar–olasz kapcsolatokhoz, 1–30, 714 fol., vegyes, tanulmány-kéziratok és anyaggyűjtés*
1. *A Gergely-féle új naptár befogadása hazánkban 1583 – 5. Báthory András bíboros olaszországi útjai 1583–1587 – 8. Carlo Caraffa nuncius jellemrajza Bethlen Gáborról – 9. Cseles Márton római kutatásai – 18. János Zsigmond fejedelem és a Szentszék 1561–1571*
- d) Ms. 471. *Il gesuita mantovano Possevino in Ungberia; Nunzi apostolici presso la corte di Transilvania*²³
- e) Ms. 472. *Malaspina nuncius és korának levelezése 1593–1597* (270 fol.)
- f) Ms. 473. *A római Collegium Germanico-Hungaricum tanulóinak iratai II* (420 fol.)
- g) Ms. 474. *Pótlék az „Olasz egyetemeken járt magyar tanulók” 2. kiadásához* (200 fol.)
- b) Ms. 475. *(Régi olasz leírások Magyar- és Erdélyországról 1493–1700, 1–35, 633 fol.)*
9. *Amalteo nuncius Erdély folyóiról és szorosairól 1592 – 13. A katolikus hit állapota Magyarországon 1596 – 17. Erdély leírása Visconti Alfonz bíboros, volt nunciustól 1599 – 19. Amalteo volt erdélyi nuncius javaslata a magyarországi katolicizmus pusztulásának megakadályozásáról 1605 – 21. Magyarország egyházi és politikai állapota 1607 – 22. Magyarországi katolikusok szomorú helyzete – 24. Erdély leírása Darkó János doktor Rómában tett előadása nyomán – 25. Az erdélyi és magyarországi ferencrendi missziók ismertetése 1632 – 26. Fra Stefano da Lopara ferencrendi barát jelentése Erdély vallási viszonyairól 1636 – 28. Thomassy Mancio Gábor atya az erdélyi katolikus viszonyokról 1660 – 29. Giovanni Battista del Monte az erdélyi katolikus hívek állapotáról 1670 – 31. Cerri Orbán apát jelentése a magyarországi egyházi viszonyokról 1677*
- i) Ms. 476. *Marco Bandini Boszniában 1636–1655* (146 fol.)
- j) Ms. 466. („Pótlások” különféle, összesen 1–30 témához, 1847 fol.)
2. *Carillo Alfonz levelezéséhez 4. Erdélyország és a Szentszék a Báthoryak idejébenhez 8. A jezsuita kutatások-hoz 13. A Nunciatúra-hoz*
- k) Ms. 4178. *(Arcélek Erdély viharos múltjából, tanulmány-kéziratok, 1–20, 640 fol.). [9.] Possevino Antal [10.] Pápai nunciusok Erdélyben*
- l) Ms. 4179. *Báthory Endre bíbornok, erdélyi fejedelem* (monográfia, kéziratos és gépelt változatban, 395 fol.)
- m) Ms. 5068/92. *Pótlék Argenti-kötetembe* (autogr. + fotómásolatok, számozás nélkül)²⁴

²² CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 1386: „Magyarország és a Szentszék...” szerepel.

²³ Csak Csapodinál (*Történezhagyatékok*, 1387). A kéziratár katalógusából hiányzik.

²⁴ Veress kiadványainak bőségét talán csak a hagyatékáé múlja felül. Amint már a *Fontes* sorozatok kapcsán említésre került, Veressnek számos tematikus okmánytára hasznosít, közül vatikáni, római anyagot. Így például hagyatékából is az Ms. 421 (Báthory István kiadatlan levelei 1575–1587); Ms. 423 (Báthory Zsigmond levelezése 1583–1613); Ms. 429/I–III (Erdélyi jezsuiták levelezése és iratai a Báthoryak korából III–V [a *Fontes Rer. Trans.* folytatása] stb. Ehelyütt csak a szorosabban kapcsolódó tételek szerepelnek. A többit lásd CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 1385–1389 (n. 12). Újabbán számos római másolatot kiaknázott és sokoldalúan feldolgozott: HORN ILDIKÓ, *Báthory András* (Post Scriptum. Életrajzi monográfiák 3), Budapest 2002.

VII. Károlyi ÁrpádMTAKK²⁵

- a) Ms. 759/1. ASV Fondo Borghese,²⁶ bécsi és prágai nunciusi jelentések és államtitkársági utasítások kivonatai 1604–1608 (67 fol., s.k.)
- b) Ms. 760/1–6. ASV különösen Fondo Borghese, kivonatok, jegyzetek (252 fol., Fraknoi és Veress leveleivel)
- c) Ms. 760/7–11. ASV Fondo Borghese és más fondok, magyar vonatkozású iratok jegyzékei (80 fol.)
- d) Ms. 760/13–14. Archivio di Stato Torino, kivonatok a pápai államtitkárság magyar vonatkozású utasításaiból 1605–1608 (40 fol.)
- e) Ms. 5000/3.²⁷ ASV Fondo Borghese, teljes iratmásolatok a gráci és prágai nunci-
usok jelentéseiből, a hozzájuk intézett utasításokból, a Szentszékhez írott, illetve oda másolatban eljuttatott magyar provenienciájú, illetve vonatkozású levelekből 1603–1605 (179 fol.)
- f) Ms. 5000/4. Ua., 1606 (140 fol.)
- g) Ms. 5000/5. Ua., 1605 (8 fol.)
- h) Ms. 5000/6. *Hungaricum*-jegyzékek, 1603–1609, főként ASV Fondo Borghese és Segr. Stato, részben Germania (8 fol.)
- i) Ms. 5000/7. ASV Fondo Borghese, teljes iratmásolatok a gráci és prágai nunci-
usok jelentéseiből, a hozzájuk intézett utasításokból, a Szentszékhez írott, illetve oda másolatban eljuttatott magyar provenienciájú, illetve vonatkozású levelekből, 1607 (110 fol.)
- j) Ms. 5000/8. Ua., 1608 I–IX (175 fol.)
- k) Ms. 5000/9. Ua., 1608 IX–XII („Koronázó országgyűlésről vatikáni jelentések, iratok”) (123 fol.)
- l) Ms. 5000/10. ASV Fondo Borghese és Segr. Stato, Germania és Principi, Placido de Mara bécsi nuncius jelentései, Forgách Ferenc bíboros levelei, kivonatok és másolatok, főként 1609–1611 (144 fol.)
- m) Ms. 5169/3. ASV Fondo Borghese, Fraknoi iratmásolatai (17 fol.)

VIII. Lukcsics PálMTAKK²⁸

- a) Ms. 10656/1–7. A regesztákban általa közölt (MHI 1–2) 15. századi kérvények és pápai oklevelek teljes szövegű átírásai, nagyjából hivatalos másolóktól, kisebb részt s.k. (14 + 23 csomó, 3460 + 2477 fol.)
- b) Ms. 10658/1. A 15. századi szupplikációk másoltatásával kapcsolatos jegyzetek, listák, köztük Áldásy Antal feljegyzései (9 cs., 469 fol.)

²⁵ Vö. CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 1376–1377 (n. 7).

²⁶ Károlyi még a Vatikánba történt átvitel előtt a Borghese-palotában kutatott.

²⁷ A most Ms. 5000 szám alatt található Károlyi-másolatok régi jelzete: Ms. 5170/1–7.

²⁸ A hagyatékok sorsára lásd *Függelék*, III, n. 20 és 30 (jegyzeteikkel).

- c) Ms. 10658/2. Vegyes jegyzetek a vatikáni levéltár különféle fondjaiból (30 + 7 fol.)
 d) Ms. 10658/3. Jegyzetek a római Casanate könyvtárból (86 + 11 fol.)
 e) Ms. 10657. ASV Instrumenta Miscellanea magyar vonatkozású iratai, nagyobb-részt teljes, hivatalos másolatban (30 db)²⁹

IX. Iványi Béla

MTAKK³⁰

X. Galla Ferenc

MOL Galla Ferenc hagyatéka (1570–1785) 1901–1972 (P 2088). 14 doboz, 1,56 iratfm.³¹

2. doboz

III/a Római levéltári anyagról készült fényképek

3. tétel. ASV Segreteria dei Brevi (7 db)

4. tétel. BAV Barb. Lat., vol. 1719 (37 db)

5. tétel. Archivio Storico della Sacra Congregazione de Propaganda Fide (APF) (cca 600 db); Acta (Sacrae Congregationis) (3 db); Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG) vol. 56–75

3. doboz

5. tétel (folyt.). SOCG vol. 218–405; Scritture riferite nei Congressi (SC), Visite e Collegi vol. 1–18; Lettere volgari, vol. 11–13

4. doboz

5. tétel (folyt.). SOCG vol. 420–628; Congregazioni Particolari (CP), vol. 29. vol. 606–628; SC Ungheria e Transylvania vol. 1–3

5. doboz

²⁹ Többségüket lásd az Artner-okmánytár jegyzeteinél. Az onnan hiányzó: Instr. Misc. n. 1105. 1172–1173. 1620. 1653. 4085. 4540. 4721. 5099. 5145. 5498. 5997. – Az országos levéltárban az *Instrumenta Miscellanea*ból Lengyel Alfréd gyűjtésében a következő iratokról található mikrofilmfelvétel, latin regesztákat tartalmazó gépelt jegyzékkel: n. 6409. 5997. 5031. 4721. 4809. 243. 426. 448. 476. 531. 605. 5349. 632. 6409. 1196. 1172. 1173. 1174. 5145. 1262. 6242. 5954. 1355. 1403. 6199. 1629. 1651. 1652. 1654. 1677. 1681. 1683. 1691. 1707. 1716. 1718. 1735. 1744. 1746. 6206. 1774. 1796. 1871. 1867. 1914. 6211. 2031. 6260. 6231. 5498. 6225. 2081. 6234. 2183. 2185. 2252. 2288. 2401. 6347. 2704. 2782. 6240. 6239. 6705. 5544. 6300. 5358. 5569. 5015. 6750. A mikrofilmtári jelzetet lásd alább. – Az Artner, illetve Lukcsics gyűjtésével való átfedéseket külön nem jelzem. Későbbi vizsgálatoknak kell eldönteniük, hogy mindez együttesen már kiadja-e e fontos vatikáni fond teljes *Hungaricum*-állományát. Az viszont biztos, hogy Lukcsics másolatai, aki saját elmondása szerint az 5450-es számig kutatta át a fondot, nem teljesek. Vö. *Függelék*, III, n. 7.

³⁰ Iványi a MTA kéziratárában őrzött hagyatékába bennünket érdeklő anyag nem került be. Vö. CSAPODI, *Történezhagyatékok*, 673–674 (n. 16). Római domonkos levéltári gyűjtése mindazonáltal nem veszett el, hanem kerülő utakon a primási levéltárba került. Kiadásán Dr. Zágórhidi-Czigány Balázs és Szőnyi Tamás dolgozik. Lásd az utóbbtól: *Iványi Béla domonkos rendtörténeti kutatásai*, Tanítvány 7 (2001) 2, 96–105. (A cikkre – valamint Beke Antal gyulafehérvári hagyatékára – Dr. Rác György hívta fel a figyelmet. Segítségét itt is köszönöm.)

³¹ Az ismertetés Dr. Fazekas István kéziratos jegyzéke alapján készült.

II/b Külföldi levéltárakban végzett anyaggyűjtés

6. tétel. ASV Segreteria dei Brevi, Index Brevium (vol. 45. 47. 131. 171. 189. 191. 220. 277. 368. 377. 543. 569. 571. 608. 614–615. 617. 621. 629. 691. 705. 827. 957–958. 962–964. 966–969. 971–972) *cca* 50 db másolat és kivonatok; továbbá ugyancsak kivonatok a Segr. Stato, Germania anyagából, vol. 114–119 [1570–1640])
7. tétel. ASV Archivio della Nunziatura in Vienna ([Cancellaria], vol. 198–199. 62. 188. 152. 165–167. 176–184. 186–187. 189. 194. 197–202. 202A); Segr. Stato, Germania (vol. 114. 395. 666. 669–671. 672–676. 398ABC), kivonatok; ideiglenes indexek kivonatai (Germania vol. 710–780; Vienna, vol. 6A. 7–10. 136. 152. 239)
8. tétel. ASV Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales (26 db másolat a következő kötetekből: vol. 20. 21. 26. 28. 41. 47. 51. 65. 67. 70–71. 76–78. 81. 84. 100. 105 és kivonatok: vol. 38–153); ANV Processi dei Vescovi e degli Abbati, kivonatok (1629–1716)
9. tétel. ASV Fondo Borghese, serie I, vol. 469–474 (Marnavich Tomkó János, másolatok)
10. tétel. ASV Segr. Stato, Vescovi e prelati, vol. 22. 25–27. 31. 56. 62. 63 (kivonatok)
11. tétel. BAV Barb. Lat. (vegyes kivonatok)
12. tétel. ARSI Austria, vol. 142 (*Giovanni Argenti S.I.: Historia Transilvaniae 1603–1607*, töredék)

6. doboz

III/c Külföldi levéltárakban végzett anyaggyűjtés: a Hitterjesztés Szent Kongregációja (Sacra Congregazione de Propaganda Fide) római levéltára

14. tétel. APF Acta (1622–1785)
 a) vol. 4. 6–8. 10 (gévelt kivonatok)
 b) vol. 3–4. 6–10. 13. 12–50, továbbá szám nélküli, csak évjelzésű kötetek (1681–1785) (kézzel írt kivonatok)
15. tétel. APF SOCG (1622–1721)
 a) vol. 66–67. 69–70. 262. 330. 381–383. 385–387. 39[o?]. 603. (gévelt kivonatok)
 b) vol. 56–57. 66–67. 69–70. 79–93. 310. 368–369. 382. 384. 386–417. 418–632 (kézzel írt kivonatok)
 c) vol. 72 és 218 (pár db fényképmásolat)
16. tétel. APF CP vol. 21. 23 (1674). 31 (1686–1707). 48 (1707–1719). 133 (1739–1764)
17. tétel. APF SC
 a) Vis. e Coll., vol. 1 (gévelt kivonatok)
 b) Ungheria e Transylvania, vol. 1–7 (1622–1843) (valamint Acta, vol. 1–6); Germania e missioni settentrionali, vol. 1 (1622–1680). [vol.] 2–13; Vis. e Coll. (1617–1701), vol. 5. 8. 10–20. 71. 78. (kézzel írt kivonatok)
18. tétel. (1622–1721)
 a) Lettere latini, vol. 1. 9;³² Lett. volg., vol. 6. 7 (gévelt kivonatok)
 b) Lett. lat., vol. 1. 9; Lett. volg., vol. 4–110 (1622–1721) (kézzel írt kivonatok)

³² E két kötet kivételesen a teljes fondot kimeríti.

19. tétel: Vegyes másolatok, töredékek a Sacra Congregazione de Propaganda Fide római levéltárából

7. doboz

III/e Kéziratok

26. tétel. Kéziratban maradt munkák

a) *Ferences hittérítés Magyarországon és Erdélyben a XVII. és XVIII. században* (cca 350 fol.)

8. doboz

26. tétel (folyt.)

b) *Pálos hittérítés Magyarországon a XVII. és XVIII. században* (cca 600 fol.)

9–10. doboz

26. tétel (folyt.)

c) Cédulagyűjtemény a pálos kézirathoz

II. doboz

d) *A Szentszék és a magyarországi török hódoltság, cca 1555–1699* (monográfia-kézirat, 238 fol.)³³

Túlnyomóan nagy alakú lapok. A gépelt oldalakon átlag 43 sor található, soronként 70 leütéssel. A kézirat grafológiai szerkezete a következő: fol. 1–59: gépelt tiszttázat [ragasztásokkal, átalakításokkal]; fol. 60–68: kézzel, géppel, valamint fotómásolat; fol. 69–114: gépelt tiszttázat; fol. 115–122: gépelt tiszttázat; fol. 123–134: gépelt tiszttázat; fol. 135–238: autográf, ceruzával és tollal, helyenként számos javítással, betoldással, törléssel.

Fol. 1: *A pápaság és a török veszedelem*; fol. 1–2: *A pápák magyar rabok kiváltásáért*; fol. 3–11: *VIII. Kelemen pápa átfogó terve a török ellen*; fol. 11–12: *Pápai segélycsapatok a magyar–török harcokban*; fol. 13–14: *A hódoltság földrajzi, néprajzi és vallási képe* (hiányos); fol. 15–16: *A ferencrendiek a török hódítás viharában. A bosnyák obszervánsok*; fol. 16: *A szegedi és gyöngyösi szigorított magyar ferencesek*; fol. 17–18: *A pápaság első érintkezései a török hódoltság népeivel*; fol. 18–20: *Illír papnevelők alapítása*; fol. 21–23: *A zsitvatoroki béke vallásügyi cikkelye. Althann [!] Mihály Adolf*; fol. 23–24: *A hódoltsági missziók kiszélesedése, szerzetesrendek bekapcsolódása a missziókba*; fol. 24–25: *Hódoltsági püspökség Belgrád székhellyel*; fol. 25–27: *A Sacra Congregatio de Propaganda Fide, a Hitterjesztés bíborosi szent Bizottságának alapítása*; fol. 27–35: *Massarecchi Péter küldetése a török hódoltságba*; fol. 35–39: *A hódoltsági püspökség végleges alapítása, Jenglics [sic!], a szövegben viszont már végig helyesen Rengjics] Albert szendrői címen a hódoltság apostoli kormányzója*; fol. 40–43: *Massarecchi Péter antivari érsek, szendrői apostoli kormányzó a hódoltság főpásztora*; fol. 44–52: *Hosszantartó széküresedés, Matkovics Simon küzdelme a bosnyák szerzetesekkel*; fol. 52–58: *Boncarpi Jakab konventuális minorita apostoli bitterjesztő, címzetes himeriai püspök a török hódoltság apostoli kormányzója*; [fol. 58 és kihúzva: *Ibrisimovics Marin [Marián] belgrádi püspök a török hódoltság püspöke és szendrői apostoli kormányzó*];

³³ A kéziratban a szerző által megadott cím nem található, hanem csupán fejezetcímek. (Az eredeti címadásokat itt is kurzív szedés mutatja.)

fol. 59: *Ibrismovics Marin belgrádi püspök, a hódoltság apostoli helytartója* [hiányos, folytatását lásd alább fol. 135kk]

Fol. 60–68: vegyes jegyzetek (tartalomjegyzék, rövidítések, helynevek, iratmásolat)

Fol. 69–114: több oldalas egységekből álló tanulmány/monográfia-töredékek, helyenként átfedésben a fol. 1–58 anyagával, címek nélkül [fol. 69: bosnyák ferencesekről; fol. 70–84: a jezsuiták és a Propaganda Kongregáció főként hódoltsági misszióiról, bőseség kitekintéssel a királysági és erdélyi missziókra, leginkább a 17. sz. első feléből; valamint hosszasan Althan Mihály Adolfról és a *Militia Christiana*ról, a tábori püspökökről; fol. 86–91: az erdélyi és karánsebesi (jezsuita) missziókról (1620–1660-as évek); fol. 92–98: a dél-hódoltsági, főként temesközi (jezsuita) missziókról a 17. század derekán; fol. 98–101: Ibrismovics és Benlics püspökök vizitációi a hódoltságban; fol. 101–102: Massarechiről és a belgrádi jezsuita–ferences vizálýról; fol. 102–103: a boszniai püspökökről; fol. 103–110: a scardonai püspökökről, Matkovics Simon, Pietro Sabbatini missziós tevékenységéről (valamely „bácskai apátságáról”, sőt még Petrus de Vincentio 1592-es „Baat”-i apáti címéről is), a belgrádi kápolnavizálýról, általában a szerémségi és baranyai missziószervezés problémáiról az 1620–1630-as években; fol. 110–111: a kalocsai főegyházmegye vallási viszonyairól; fol. 111–114: a jezsuiták pécsi missziójáról]

Fol. 115–122: Juraj Križanićre [Georgius Crisaniusra] (1617–1683) vonatkozó adatok

Fol. 123–134: összefüggéstelen töredékek különféle méretű lapokon (pálos missziók, Pázmáneum, Massarechi, temesvári misszió)

Fol. 135–194: A hódoltsági missziók története a 17. század második felében, a végén részleges jegyzetekkel, illetve a forráslelőhelyek felsorolásával (néhány átfedéstől, betoldástól és megjegyzéstől eltekintve összefüggő szöveg fogalmazvány). Vagyis fol. 135–148: Ibrismovich püspöksége; fol. 149–179: *Benlics Máté bosnyák ferences tartományfőnök, belgrádi püspök, szendrői apostoli helytartó* (a boszniai és szerémi püspökség határviszálya stb.); fol. [178–179–]180–183: *Széküresedés, történet a belgrádi püspökségért*; fol. 184–189: *Korlátovics Róbert mariánus ferences a török hódoltság apostoli kormányzója 1675 május 5-től októberig*; fol. 190–195: *Bernjakovics Mátyás bosnyák gróf, szent birodalmi báró, bosnyák obszerváns ferences belgrádi püspök, szendrői címen a török hódoltság apostoli kormányzója 1675 december 20–1707*

Fol. 195–204: szövegváltozatok, kiegészítések, feljegyzések a korábbi fejezetekhez

Fol. 205–238: jegyzetek (levéltári jelzetekkel, elsősorban a Hitterjesztési Kongregáció levéltárából); kiegészítések a teljes műhöz

12. doboz

p)³⁴ *Le missioni della S. Cong. Prop. Fide nelle regioni ungheresi nel Seicento* (töredék)

q) *Sintesi dello sviluppo del culto Mariano in Ungheria* (tanulmány)

³⁴ A hiányzóbetűk egyéb kéziratokat jelölnek. Ezeket és a Galla-hagyaték más, nem római vonatkozásait lásd Fazekas István közreadói előszavának függelékében: GALLA FERENC, *Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században* (Collectanea Vaticana Hungariae I/2), Budapest–Róma 2004, xviii–xx.

XI. Bánfi Florio

OSZK Bánfi Florio hagyatéka Fond 391³⁵

- a) 391/27–32. Bánfi publikációinak listái
- b) 391/21–25 és 391/44/20. A Római Magyar Akadémiára vonatkozó iratok (1945–1950)
- c) 391/57–73. Jegyzetek olaszországi könyv- és levéltárakból
- 391/57–71: BAV, főként Vat. Lat., de Barb. Lat. és Urb. Lat. is, több száz db másolat, kivonat, jegyzet)
- 391/72: *avvisi*, magyar vonatkozású gyűjtés (Biblioteca Angelica, Casanatense, Nazionale; BAV (71 db másolat, kivonat)
- 391/73: Bibl. Angelica, 15. századi magyar egyházi személyekre vonatkozó adatok (73 db)³⁶

XII. Horváth József

Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, rendezetlen irathagyatéka

- a) Tizenkét magyarországi egyházmegye és püspökei kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveiből (72 db) készített jegyzetek, kivonatok, főként a 17., részben pedig a 18. századból, illetve Veszprém esetében egészen 1877-ig bezárólag (ASV Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales; Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati)
- b) ASV Segr. Stato, Principi és Vescovi, mintegy 15 kötet magyar anyagának jegyzetei, kivonatai
- c) Vegyes jegyzetek az ASV Fondo Borghese és Archivum Arcis állagokból (1527–1648)
- d) APF SOCG, 112 kötet magyar vonatkozásainak jegyzetei (1671–1710-es évkör)
- e) ARSI Austria, jegyzetek a veszprémi jezsuita misszióról és Vörösberény jezsuita múltjáról (1640–1773)
- f) A Pápai Magyar Intézet rövid története³⁷

XIII. Lukács Lajos

Hadtörténelmi Levéltár, VII. Fondfőcsoport: Személyi és családi iratgyűjtemények (Gyűjtemények, *Personalia*), Lukács Lajos történész hagyatéka (jelzet: 267-277)³⁸

271. doboz

³⁵ A Dr. Fülep Katalin által összeállított jegyzék nyomán, akinek szíves tájékoztatása szerint a teljes fondjegyzék a közeljövőben nyomtatásban is hozzáférhető lesz.

³⁶ Továbbá hatalmas mennyiségű kézirat, kézirtatöredék, jegyzet a magyar–olasz kapcsolatok történetére.

³⁷ Emellett a vatikáni könyvtárban Iacobus Passavanti domonkos szerzetessel kapcsolatosan kutattott. – Az összeállítás kutatási jelentése és Hermann István érseki levéltáros írásbeli tájékoztatása alapján.

³⁸ Az eredeti forrásoknak, illetve Lukács egyéb vatikáni gyűjtésének mikrofilmmásolatai – más provenienciájú anyagokéival – elkülönítve a levéltár mikrofilmtárában találhatóak (HL 1130–1177). Közelebbi jelzetük nem volt meghatározható. A letét minden egyes tétele számozatlan oldalakból áll, a foliószámok emiatt kerültek csupán hozzávetőlegesen megadásra. – Itt köszönöm meg a Hadtörténelmi Levéltár kutatószolgálatá fiatal munkatársainak közreműködését.

- a) 14. Publikált anyag I (ASV, a bécsi nunciatúra jelentéseiből és az államtitkárság utasításaiból, [1846]1848–1849, teljes magyar fordítások gépelt tiszttáztatban) (cca 200 fol.)
 b) 15. Publikált anyag II (ua.; 1850–1858) (cca 150 fol.)
 c) 16. Publikált anyag III (ua., 1867–1877) (cca 300 fol.)
 d) 17. Publikált anyag IV (1860–1867) (cca 150 fol.)

272. doboz

- e) 18. Publikálásból kimaradt anyag I (ASV, a bécsi nunciatúra jelentéseiből és az államtitkárság utasításaiból, [1846]1848–1867, évenként erősen változó mennyiségben, teljes magyar fordítások gépelt tiszttáztatban) (cca 400 fol.)
 f) 19. Publikálásból kimaradt anyag II (ua., 1867–1877) (cca 300 fol.)
 g) 20. Agliardi nuncius jelentései és hozzá intézett utasítások 1895-ből, gépelt átiratban és magyar fordításban; gyakorlatilag egy önálló tanulmány anyaga, mellékelve az iratok fényképmásolata (21 db irat)

XIV. Lukács László S.I.

OSZK Fond 366³⁹

Művek

- a) 366/18–57. *Catalogi breves...* (a *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S.I.* kötetekkel kapcsolatos anyaggyűjtés, 1641–1773) (cca 6000 [!] fol.)⁴⁰
 b) 366/59. Vegyes vatikáni anyaggyűjtés a *Monumenta antiquae Hungariae* című munkához (csak részben jezsuita vonatkozású magyar egyháztörténeti források, 1601–1615) (188 fol.)
 c) 366/60–62. *Jesuitica* a *Monumenta antiquae Hungariae* kötetéhez a Jézus Társaság római levéltárából (1611–1620. 1628–1620. 1621–1625) (641 fol.)
 d) 366/63–71. *Jesuitica* a *Monumenta antiquae Hungariae* kötetéhez a vatikáni levéltárból és könyvtárból, valamint a Magyar Országos Levéltárból etc. (1601–1603. 1604–1606. 1607–1610. 1611–1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617) (cca. 1450 fol.)

Egyéb anyaggyűjtés

- e) 366/73. Káldi Györgyre vonatkozó anyaggyűjtés (autogr.) (115 fol.)
 f) 366/74. De missione Moldavica 1587–1590 (ARSI Varia) (autogr., gépirat) (51 fol.)
 g) 366/75. Nádasai Jánosra vonatkozó anyaggyűjtés (autogr. és gépirat) (132 fol.)
 h) 366/76. Pázmány Péterre vonatkozó anyaggyűjtés (autogr. és gépirat) (48 fol.)
 i) 366/77. Possevinóra vonatkozó anyaggyűjtés (autogr. és fénykép) (81 fol.)
 j) 366/78. Ioannes Simonides és Ioannes Katunsky jezsuitákra vonatkozó anyaggyűjtés, ARSI (gépirat) (18 fol.)
 k) 366/79. A római Szent Péter-bazilika magyar gyóntatóinak jegyzéke és vázlatos életrajza (gépirat) (37 fol.)
 l) 366/80. Az 1763. évi győri földrengés leírása, ARSI Austr., 218 (gépirat) (7 fol.)

³⁹ A Dr. Fülep Katalin által készített áttekintő jegyzék alapján.

⁴⁰ Az I–II. kötet eredeti forrásainak mikrofilmjei uo., 366/102.

- m) 366/81. *Relationes de fundatoribus et benefactoribus domorum prov. Austriae* (Ungvár), ARSI Austr., 266 (autogr. és gépirat) (8 fol.)
- n) 366/95. Indexek az ARSI Austria 20. 21. 22. 24. 35. 132. 147. 179. 229. köteteiről, valamint „Austria 1598–1628” éves kimutatás városok szerint (kézirat) (74 fol.)
- o) 366/96. Indexek az ARSI Austr. 144. 186. 218. 221. 224. 225. kötetekről (kézirat) (42 fol.)
- p) 366/97. *Giovanni Argenti: De Societate Jesu in Transilvania ab anno 1603 ad annum 1607*, ARSI Austr. 235 (gépirat) (160 fol.)
 Jezsuita iratok jelzetei különféle lelőhelyekről
- q) 366/351. Forgách Ferencre vonatkozó gyűjtés (25 db)
- r) 366/352. Jezsuita rendházakra, kollégiumokra vonatkozó gyűjtés (60 db)
- s) 366/353. Vegyes jelzetek (27 db)
 Jezsuita vonatkozású források jelzetei a vatikáni levéltárból
- t) 366/354. Általános magyar vonatkozású dokumentumok (107 db)
- u) 366/355. A Báthoryakat és Erdélyt illető források (16. sz. vége, 17. eleje) (67 db)
- v) 366/356. Bethlen Gáborra vonatkozó iratok (13 db)
- w) 366/357. Forgách Ferencre vonatkozó források (55 db)
- x) 366/358. Pápai „levélbrévék” (?) (27 db)
- y) 366/359. A pápai államtitkárság utasításai, levelei (127 db)
- z) 366/360–361. A prágai és bécsi nuncius jelentései (130 és 53 db)
- aa) 366/362. A lengyelországi nuncius jelentései (5 db)
- bb) 366/363. Vegyes levelezés (9 db)
 [A fondhoz később csatolt anyag]
- cc) 366/364–365. *Epistolae P. Generalis S.I. ad Provinciam Austriae 1620–1642 és 1643–1670* (270 + 283 db) (Lukács László e gyűjtésének és átírásának folytatása a Jezus Társasága Magyarországi Rendtartománya Központi Levéltárában található.)

II.

MIKROFILMFELVÉTELEK, FÉNYKÉPEK A Vatikáni Gyűjteményekből

I. MOL Mikrofilmtár

Filmfelvételek a Vatikáni Titkos Levéltárból, a Vatikáni Apostoli Könyvtárból, valamint a Hitterjesztési Kongregáció, a jezsuiták és a máltai lovagrend római levéltárából⁴¹

⁴¹ A mikrofilmek esetében a megadott jelzet (pl. X 9049) alapján a tekercs-számok és az iratok pontos vatikáni jelzete, olykor dátuma, netalán rövid regesztája – utóbbi kiváltképpen a 19. századi nunciaturai anyag esetében Bélay Vilmostól és Balázs Pétertől – a levéltári segédletekben, illetve a kutatói beszámolók mellékleteiben könnyűszerrel visszakereshetők. Közöttük egy-két olyan kiváló gyűjtés is akad, melyek alapján sajnos nem készültek felvételek. – Ugyanide sorolható még Berán Ferenc és Németh László akár önálló repertóriumként is publikálható, a Pápai Magyar Intézetben őrzött jegyzéke:

1. ASV Archivio Concistoriale

- a) *Acta Vicecancellarii*, vol. 1A. 1. 2 (1492–1526) – X 9049 (144 felv.)
 b) *Acta Camerarii*, vol. 1 (1489–1503) – X 9047 (26 felv.)
 c) *Sostituto del Concistoro*, vol. 2 (1517–1526) – X 9052 (218 felv.)
 d) *Acta Miscellanea*, vol. 31. 17. 3 (1513–1527) – X 9048 (215 felv.) – U 1192 (DF 28845–28880)

2. ASV Cancellaria Apostolica (1015–1482, 4799 felv.)

- a) *Registra Avenionensia*, vol. 7–120A és 121 (1308–1352); vol. 250 (1372); vol. 300 (1395–1396) – X 9034 (3880 felv.) – U 1210 (DF 289416–291943)
 b) *Registra Lateranensia* (1015–1482) – X 5032 (919 felv.) – U 1191 (DF 288604–289140)

3. ASV Camera Apostolica

- a) *Introitus et exitus* (1513–1515) – X 9038 (42 felv.) – U 1236 (DF 290845–291738)
 b) *Collectoriae Camerae* (1317–1369): *Rationes Collectoriae Hungariae*, n. 139 (1317–1320. 1332–1337) és n. 184 (Esztergomi főegyházmegye); *Rationes in Polonia* (töredék) – X 1265 (423 felv.)
 c) *Obligaciones particulares* (1419) – X 9746 (5 felv.) – U 1239 (DF 290879–291397)
 d) *Obligat. communes* (1408–1413) – X 9750 (13 felv.) – U 1194 (DF 288913–288916)
 e) *Obligaciones et solutiones* (1408–1433) – X 9747 (110 felv.) – U 1195 (DF 288920–291468)
 f) *Annatae* (1421–1526) – X 8909 (380 felv.) – U 1241 (DF 290883–290935)
 g) *Resignationes* (1510) – X 9039 (10 felv.)
 h) *Servitia minuta* (1413–1420) – X 9748 (46 felv.) – U 1193 (DF 288881–288912)
 i) *Formatarum libri* (1426–1519) – X 9035 (179 felv.)
 j) *Secreteria Camerae* (1481) – X 9036 (4 felv.)
- 4. ASV Dataria Apostolica (1425–1514, 367 felv.)**
- a) *Supplicationes* (1425–1514) – X 5033 (329 felv.) – U 1240 (DF 290881–290882)
 b) *Brevia Lateranensia* (1493–1514) – X 9040 (38 felv.)
- 5. ASV Segreteria dei Brevi (1483–1518) – X 9046 (9 felv.)**
- 6. ASV Segreteria di Stato (1524–1887, 7745 felv.)**
- a) „*Nunziatura di Vienna*” (1831–1887) – X 7219 (6247 felv.)
 b) *Principi* (1524–1528skk) – X 9051 (696 felv.)
- 7. ASV Sacra Romana Rota (1470–1515, 343 felv.)**
- a) *Commissiones* (1508–1511) – X 9043 (141 felv.)
 b) *Manualia (actorum et citationum)* (1470–1477) – X 9044 (111 felv.)
 c) *Processus actorum* (1515) – X 9042 (86 felv.)

ASV Segr. Stato, Cardinali, vol. 1–92 (1583–1739); Vescovi e prelati, vol. 1–92 (1500–1700). – A fényképmásolatoknál (pl. U 1192) az egyes források dátuma és kiadója könnyebben elérhető: RÁCZ GYÖRGY (szerk.), *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa* (Arcanum Digitéka), Budapest 2003 (Diplomatikai Fényképgyűjtemény, Vatikán). – Itt jegyzem meg, hogy az 1960-as évektől kezdve más itáliai lelőhelyek anyagáról is készültek filmfelvételek. Közülük az *Archivio di Stato Firenze, Modena, Padova, Siena*, a velencei *Biblioteca Marziana* és *Museo Civico Correr* gyűjteményeiből – csekély számú – fényképmásolatok is rendelkezésre állnak. *Uo.*, Olaszország.

8. ASV Armaria (XI. sz. –1521, 6342 felv.)
 a) Arm. I–XXVIII (Registri Vaticani) (XI–XVI. sz.) – X 1264 (5867 felv.) – U 1214 (DF 290194–291949)
 b) Arm. XXIX (Diversa Cameralia), vol. 1. 3. 63–64 (1389–1515) – X 10353 (47 felv.) – U 1235 (DF 290843–290844)
 c) Arm. XXV (Copiae Registrum) (1164–1248) – X 10354 (36 felv.)
 d) Arm. XXXIX (Registra Brevium) (1417–1521) – X 10355 (381 felv.) – U 1233 (DF 290699–290798)
 e) Arm. XLIV (Epistulae ad Principes) (1471–1519) – X 5031 (11 felv.)
 9. ASV Archivum Arcis (1238–1568, 970 felv.)
 a) Arm. B–E (1263–1303) – X 9053 (45 felv.) – U 1206 (DF 289169–289198)
 b) Arm. I–XVIII (1238–1568) – X 5032 és X 9609 (925 felv.; Fráter György anyaga)
 10. ASV Instrumenta Miscellanea – X 9050 (43 felv.)
 11. ASV Miscellanea, Armadi I–XV – X 5030 (62 felv.) – U 1247 (DF 291398)
 12. ASV „Collezione Diverse”, Fondo Albani, vol. 197 – X 9777 (429 felv.)
 13. APF SC Bosnia, Miscellanea (1651–1658) – X 9647 (55 felv.)
 14. ARSI Codices [Italiani] (1602) – X 9599 (4 felv.)
 15. BAV Ottob. Lat., vol. 2746 (*Varia de regno Hungariae*) (XII–XVI. sz.) – X 9430 (245 felv.) – U 1219 (DF 290301)
 16. BAV Pal. Lat., vol. 701 – U 1152 (DF 286777 és 287745)
 17. Archivio dell’Ordine di Malta (1525) – X 9636 (5 felv.) – U 1160 (DF 287774) [Vojkffy Kristóf hagyatéka]

II. Hadtörténelmi Levéltár (HL)

Felvételek a Hitterjesztési Kongregáció levéltárából⁴²

- a) APF SC Greci Transylvania Ungheria, Miscellanea, vol. 1 (fol. 1–355; 1726–) (HL 1370)
 b) APF SC Greci Transylvania Ungheria, Miscellanea, vol. 2⁴³ (18. sz.) (HL 1371)
 c) APF SC Greci di Croazia Transylvania Ungheria, vol. 1 (fol. 1–591; főként 18. sz.) (HL 1372)
 d) APF SC Greci di Croazia Transylvania Ungheria, vol. 2 (18. sz.) (HL 1373)
 e) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 1 (HL 1374)
 f) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 2 (HL 1375)
 g) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 3 (HL 1376)
 h) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 5 (HL 1377)
 i) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 6 (HL 1378)
 j) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 7 (HL 1379)
 k) APF SC Ungheria Transylvania, vol. 8 (1846–1892) (HL 1380)
 l) APF SOCG vol. 57, fol. 1–85; vol. 58, fol. 86–307; vol. 72, fol. 1–246 (HL 1381)

⁴² Készítette és deponálta: Dr. Eördögh István, a Kongregáció volt levéltárosa.

⁴³ Ahol a folioszám feltüntetése hiányzik, ott a teljes kötet felvételezésre került.

- m*) APF SOCG, vol. 75, fol. 234–298; vol. 85, fol. 403–481 (1642); vol. 78, fol. 240–456; vol. 87, fol. 155–189; vol. 90, fol. 183–315 (1645) (HL 1382)
- n*) APF SOCG vol. 93, fol. 69–299; vol. 94, fol. 1–182; vol. 96, fol. 204–312 (HL 1383)
- o*) APF SOCG vol. 218, fol. 1–717 (HL 1384)
- p*) APF SOCG vol. 219, fol. 178–445; vol. 269, fol. 1–504 (1653) (HL 1385)
- q*) APF Fondo di Vienna, vol. 6, fol. 1–434; vol. 7, fol. 4–308 [!] (HL 1386)
- r*) APF Fondo di Vienna, vol. 8., fol. 1–204; vol. 19, fol. 30–225; vol. 31, fol. 1–377 (HL 1387)
- s*) APF Fondo di Vienna, vol. 32, fol. 1–230; vol. 33, fol. 568–740 (1785–1786) (HL 1388)
- t*) APF CP vol. 20, fol. 207–215 (1667. december 17.); vol. 21, fol. 24–44 (1667. szeptember 5., Erdély); vol. 23, fol. 1–23 (1674); vol. 29, fol. 602–612 (1689. október 22.); vol. 31, fol. 385–396 (1695. július 11. és 1697. október 3.); vol. 48, fol. 1–74 (1707. július 7.); vol. 100, fol. 1–285 (Micu-Klein fogarasi g.k. püspök 1744–1746) (HL 1389)
- u*) APF SOCG vol. 310, fol. 1–416 (HL 1390)

III. MTAKK és MTA Mikrofilmtár

1. Kézirattár

- a*) Ms. 5087/12. Vaticani magyar Legendárium miniatúrái. Fénykép 16 fol. (Raksányi A.)
- b*) Ms. 656/3, 674 *Analecta*. Vatikáni Codex, Szent László legendájának fényképei (8 db)
- c*) Ms. 674, 656 c/*Analecta*. Magyar szentek legendáinak fényképei (12 db) (Varjú Elemér hagyatéka)
- d*) Ms. 4822/146–162. Vatikáni Képes Legendárium képei Jakubovich Emil hagyatékában (17 db)
- e*) Ms. 10659. Vatikáni könyvtárból codexlapok fényképei, 7–13. sz. (56 db.) Reg. Lat., vol. 257. 316. 317. Vat. Lat., 3548. Ottob. Lat., 74. Barb. Lat., 711; Vat. Lat., 1202. Reg. Lat., 33. Pal. Lat., 497. Ottob. Lat., 1406. Vat. Lat., 5974. 6074. Pal. Lat., 26. Vat. Lat., 4763

2. Mikrofilmtár, mikrofilmek⁴⁴

- a*) A-4908/II. ASV Fondo Albani, vol. 197 (Ungheria e Transilvania), fol. 9–35. 66–81. 93. 163–204 (Brenner apát 1707-es küldetésére vonatkozó dokumentumok, 146 felv., 1976.)
- b*) D-6800–6822. ASV Collect. vol. 183, fol. 48r–71v (Pápai tizedszedők számadásai, 23 felv.) (+ D-6584)
- c*) A-6657/II. ASV Misc., Arm. X, vol. 135. 136. 141 (Rákóczi Ferencsel kapcsolatos levéltári dokumentumok, 90 felv., 1984)
- d*) C-1655–1656. ASV AA Arm I–XVIII, n. 1801 (1.2.3.) (10 felv., 1961)
- e*) B. 2565/IV. BAV Barb. Lat., vol. 40 (Sallustius, 83 felv., 1972)
- f*) B. 2565/V. BAV Barb. Lat., vol. 83 (Terentius, 127 felv., 1972)

⁴⁴ Mikrofilmek (A–B), negatívok (D), kisfilmek (C). A sorrend a mikrofilmtári katalógus szerint.

- g) A-1604/I. BAV Barb. Lat., vol. 168 (Livius, Corvina, 212 felv., 1965)
- h) B-5779/I. BAV Barb. Lat., vol. 3181 (2985) (*Catalogus bibliothecae Fuggerorum*, 111 felv., 1982.)
- i) B-5779/II. BAV Barb. Lat., vol. 3182 (2986) (265 felv., 1982)
- j) B-5779/IX. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (Barberini bíboros könyvei, 170 felv., 1982)
- k) B-5779/V. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (Fugger-könyvtár, 22 felv., 1982.)
- l) B-5779/VIII. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (*Epitome Scriptorum...* A. de Aquino, 13 felv. 1982)
- m) B-5779/IV. BAV Barb. Lat., vol. 3203 (Card. Sirleto, libri Greci, 7 felv. 1982) (B-5779/III. VI. VII. *verisimilia*)
- n) B-1932/IV. BAV Borg. Lat., vol. 261 (Paolo Dalmata, 142 felv., 1970)
- o) A-495/I. BAV Borg. pers., vol. 8 (Lex. Pers–Lat., 228 felv., 1960)
- p) A-495/II. BAV Borg. pers., vol. 14 (Lex. Ital–Pers–Turc., 502 felv., 1960)
- q) A-494/II. BAV Borg. pers., vol. 15 (Dict. Lat–Pers., 357 felv., 1960)
- r) B-1142/III–IV. BAV Cod. Capellae Sixtinae, 384–385 (János és Máté passió, 22–32 felv.)
- s) C-1068–1071. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 177, fol. 39–49 (Zrínyi Miklós I. Lipóthoz, 1664. júl. 17, 24 felv., 1959)
- t) C-1205–1206. BAV Vat. Graec., vol. 579, fol. 264–268 (11 felv., 1958)
- u) A-315/VII. BAV Vat. Graec., vol. 1818 (285 felv., 1963)
- v) C-1175. BAV Vat. Graec., vol. 1807 (4 felv., 1958)
- w) C-142. BAV Vat. Graec., vol. 633 (65 felv., 1955)
- x) A-1006/II. C 1826. BAV Urb. Lat., vol. 110 (Missale, Corvina, 244 felv. 1964)
- y) A-2529/III. BAV Chigi misc. IV, vol. 2206 (int. 1) (18 felv., 1980)
- z) B-5792/I–II. BAV Ottob. Lat., vol. 26 és 501 (200 + 242 felv., 1980)
- aa) B-5782/II. BAV Ottob. Lat., vol. 80 (Corvina 248 felv., 1981)
- bb) B-6026/II. BAV Ottob. Lat., vol. 667 (Breviarium Hung., XV. sz., 324 felv., 1983)
- cc) B-4695/I. BAV Ottob. Lat., vol. 905 (Orationes div., 71 felv.)
- dd) B-5782/I. BAV Pal. Lat., vol. 80 (Vetus Test., 203 felv., 1981)
- ee) B-5899/II. BAV Pal. Lat., vol. 460 (Sermones, 103 felv., 1982)
- ff) B-3099/II. BAV Pal. Lat., vol. 701, (Astesanus, Liber form., 414 felv., 1975)
- gg) B-2699/III. BAV Pal. Lat., vol. 1587 (Sydonius Apollinaris, 105 felv., 1973)
- hh) A-256/IV. BAV Pal. Lat., vol. 1986 (Kyeser, Kriegsbuch, 382 felv., 1959)
- ii) C-1067. ASV Segr. Stat., Principi, vol. 87/II (Zrínyi Miklós VII. Sándorhoz, 1664. máj. 21., 3 felv., 1959)
- jj) A-365/V. BAV Reg. Lat., vol. 931 (Huszti Gy., *Descriptio peregrinationis*, 1566, 35 felv., 1963)
- kk) B-4918/II. BAV Reg. Lat., vol. 1532 (Cicero, *Epistulae*, 200 felv. 1980)
- ll) B-1149/II. BAV Reg. Lat., 1715 (Quintillianus, *Declamationes*, Corvina, 79 felv. 1964.)
- mm) B-2572/IV. BAV Reg. Lat., vol. 1886 (Averulinus, *Architectura*, [trad. Bonfini] 175 felv., 1971)
- nn) B-6699/II. BAV Reg. Lat., vol. 1995 (Pius II., *Commentarii*, 617 felv., 1985)

- oo) B-5118/II. BAV Rossiana, vol. 276 (Missale Romanum, 389 felv., 1977)
 pp) B-7507/II. BAV Rossiana, vol. 876 (Minseal, török kézirat, 186 felv., 1991)
 qq) B-1142/II. C-1827. BAV Ross. Lat., vol. 1164 (Missale fratrum min., Corvina, 326 felv., 1964)
 rr) C-1063. BAV Vat. Syr., vol. 52 (2 felv., 1959)
 ss) C-1826. BAV Urb. Lat., vol. 110 (Missale, Corvina, pótlás)
 tt) A-1005/I. C 1823–1824. BAV Urb. Lat., vol. 112 (Breviarium, Corvina, 666 felv., 1964)
 uu) C-1823–1824. BAV Urb. Lat., vol. 112 (pótlás)
 vv) B-2572/III. BAV Urb. Lat., vol. 274 (Ptolemaeus, *Cosmografia*, Vitéz János címerével, 131 felv., 1971)
 ww) B-6699/I. BAV Urb. Lat., vol. 1385 (G. Martius, *Refutatio*, 103 felv., 1985)
 xx) B-1737/I. BAV Vat. Lat., vol. 1951 (Plinius, *Hist. nat.*, 543 felv., 1964)
 yy) B-5792/III. BAV Vat. Lat., vol. 2683 (Galvani, 297 felv., 1980)
 zz) B-4695/III. BAV Vat. Lat., vol. 2847 (J. Pannonius, *Poemata*, 248 felv., 1975)
 aaa) B-7310/IV. BAV Vat. Lat., vol. 3103 (I. Tolhopf, *De motibus*, 34 felv., 1998)
 bbb) A-1006/I. C-1825. BAV Vat. Lat., vol. 3186 (A. Pannonius, *De regiis virt.*, Corvina, 108 felv., 1964)
 ccc) B-5792/IV. BAV Vat. Lat., vol. 3888 (Ae. Silvius, *Hist. de Ratispon. dieta*, 166 felv., 1980)
 ddd) A-363/IV. BAV Vat. Lat., vol. 4354 (Szent Ferenc, *Legenda antiqua*, 156 felv., 1963)
 eee) A-315/I. BAV Vat. Lat., vol. 5268 (Arrianus, *De expeditione*, Corvina, 312 felv., 1958)
 fff) B-4695/II. BAV Vat. Lat., vol. 6557 (Misc. 16. sz., 417 felv.)
 ggg) B-5782/III. B-6026/III. BAV Vat. Lat., vol. 8247 (Breviarium Varadiense, 1460, 320–320 felv., 1981 és 1983)
 hbb) B-2572/I. BAV Vat. pers., vol. 24 (Raimundus, *Ianua*, 100 felv., 1971)
 iii) A-336/III. BAV Vat. pers., vol. 51 (344 felv., 1959)
 jjj) A-494/I. BAV Vat. pers., vol. 55 (368 felv., 1960)
 kkk) B-2572/II. BAV Vat. pers., vol. 58 (120 felv., 1971)
 ll) A-133/III. BAV Vat. pers., vol. 61 (371 felv., 1960)
 mmm) A-254/II. BAV Vat. turc., vol. 40 (P. d. Valle, *Grammatica*, 306 felv., 1959) [+]
 nnn) A-5105/I. Biblioteca Corsiniana (dei Lincei), Cors., vol. 147 (Ae. Silvius, *Commentarii*, 464 felv., 1977)
 ooo) A-2529/II. Bibl. Nazionale (F. Patrici, *Della poetica...*, 390 felv., 1970)
 ppp) A-202/I. Bibl. Angelica (Valentinus de Hung., *Vita S. Pauli*, Venetiis, 1511; 67 felv., 1955)

3. Mikrofilmtár, fényképek

D-3161. 3167–3169. Vatikáni missale, XII. századi kódexlapok (üveglemezen)

IV. OSZK Mikrofilmtár

a) FM1/2145. *De scriptis*

b) FM1/1783. Iohannes de Utino, *Világkrónika*

III. DOKUMENTUMOK⁴⁵

I.

Budapest, 1913. január 22.
Fraknói Vilmos gróf Zichy Jánoshoz
(MTAKK K 1224/3 – s.k. [fogalmazvány?])

Nagyméltóságú Gróf, Vallás- és Közoktatásügyi M. K. Miniszter Úr!
Abban a meggyőződésben élvén, hogy Róma műemlékei tudományos és művészeti kincsei azt a művelő és nemesítő hatást, amit az emberiségre a múltban gyakoroltak, a jelenben sem veszítették el, továbbá attól az óhajástól vezérelve, hogy az Örök Városban tudományos és művészeti intézetekkel rendelkező művelt nemzetek sorából a magyar ne hiányozzék: ott egyik villa-negyedben két díszes épületet emeltem történetbúvárok, festők és szobrászok befogadására.⁴⁶

Mivel Nagyméltóságod a M. T. Akadémia előterjesztésére Rómában magyar történeti intézet fölállítását határozta el, és fönntartása költségeinek fedezéséről a törvényhozás az 1913-ik évi állami költségvetésben már is gondoskodott: ezen intézet céljaira felajánlom, és ezennel a magyar államnak ajándékozom a Piazza del Policlinico és a Via Falloppio szegletén álló házamat 780 négyszög méter területtel (a beépített telek beszámításával), melyet az ide csatolt fénykép és tervrajz-vázlat föltüntetnek.⁴⁷

Hasonlóképpen felajánlom a jelzett házban levő könyvtáramat (melyet Budapesten levő könyvkészletemmel ki fogok egészíteni) továbbá bútoraimat és egyéb ingóságaimat, melyekből csak Pázmány arcképét, Ligeti egy festményét és két Sévre-lámpát tartok fönn magamnak.

⁴⁵ Az alábbi szűk válogatás közlésének célja kizárólag a tanulmányban foglalt megállapítások illusztrálása. Bizonyos szituációkon keresztül annak az atmoszférának érzékeltetése, amely a vatikáni magyar kutatásoknak a mai viszonyokkal voltaképpen közvetlen kontinuitást alkotó, 1913–1944[1950]-es időszakát jellemezte. A szelekció középpontjában itt is a kutatástörténet – fontosabb történések levelei, beszámolóí, munkaprogramok – állnak. Jelentőségénél fogva mindazonáltal néhány intézménytörténeti dokumentum közreadása is mellőzhetetlennek látszott (különösen n. 1–2. 4–5. 12. 17). Mivel nem önálló forrásközleményről van szó, kiterjedtebb apparátust nem alkalmazok, a tanulmányban idézett irodalom bőséges támpontot nyújt az egyes részkérdések tisztázásához. Mivel a tanulmány függelékéről van szó, a dokumentumok jegyzeteiben visszahivatkozásokat csak egy-két kivételes esetben alkalmazok. Az iratokat kisebb igazításoktól eltekintve – pl. magánhangzók hosszúsága, rövidege – a dolgozatomban szereplő idézetekhez hasonlóan az eredeti ortográfiával és interpunkcióval hozom. A különféle korabeli rövidítéseket, főként címeiket, megszólításokat (v.b.t.t., nm., tek. stb.) külön nem oldom fel, véleményem szerint, ha valaki esetleg nem tudná, könnyen utána tud járni jelentésüknek.

⁴⁶ E *praeambulum* szinte szószerint megegyezik az 1904-es alapítólevél – dolgozatomban korábban már idézett – tervezetével. Lásd szövegeközben, a 145. jegyzetnél.

⁴⁷ A mellékletek hiányoznak, megtalálhatók viszont (egy másik szövegvariánssal együtt): OSZK Fol. Hung. 1749.

Erre vonatkozólag a következőket bátorkodom előterjeszteni:

1. A házat az állam tulajdonába bocsátva természetesen nem lehet kifogásom az ellen, hogy azt ha a körülmények követelik, áruba bocsássa, és a befolyó összeget vagy kamatait az intézet céljaira fordítsa. Azonban arra az esetre, ha a kormány valamikor az intézet fönntartásáról lemondana, óhajtom, hogy az érték egyenlő-részen a M. T. Akadémia és a Szent-István Társulat között osztassék föl.

2. Az általam a római *cassa di risparmio* pénzügyintézetnél az építkezésre felvett és a két épületet terhelő 55 000 líra törlesztéses kölcsön fele részben az államnak aján-dékozott házat terhelje, és a törlesztés járulékot (1726 líra) 1913 január 1-től, szintúgy mint az adót és biztosítási illetményt is az intézet költségvetéséből az állam fedezze.

3. Nyolcz év óta szolgálatomban álló teljesen megbízható kapus *Nicolo Onori* az intézet szolgálatába vétessék föl.

4. Az épület átadásával járó jogi eljárások római ügyvédemre, *Emidio Marconi* úrra (*Via Sistina 27*) a cs. és k. nagykövetség illetőleg főconsulatus felügyelete alatt bízassanak; mivel a szükséges okiratok az ő kezeinél vannak elhelyezve.

Ezek után tiszteletteljesen kérem, hogy ajánlatomat, illetőleg adományomat elfogadni és az adományozási oklevél kiállítása iránt rendelkezni méltóztassék.

Egyébiránt mély tiszteletem kifejezése mellett vagyok Nagyméltóságodnak alázatos szolgálója

Fraknoi Vilmos

Budapest 1913 január 22-ikén

2.

Budapest, 1913. március 3.

Ajándékozási szerződés a magyar állam és Fraknoi Vilmos között

(MTAKK K 1224/148 – gépelt, hiteles másolat)⁴⁸

Ajándékozási szerződés

Mely egyrésztől a magyar állam nevében *Jankovich Béla* v. b. t. t., vallás- és közok-tatásügyi m. kir. miniszter fia, másrésztől *Fraknoi Vilmos Sándor* fia, választott püspök, *Szent Jobb-i* apát, nagyváradi latin szertartású kanonok között a következő feltételek alatt kötött.

1. *Fraknoi Vilmos*, *Sándor* fia a jelen okirat erejénél fogva 1913. január 1-től kezdő-dő hatályossággal öröktulajdonul és visszavonhatatlanul odaajándékozta és tényleges birtokába bocsátja a magyar államnak egy Rómában létesítendő Magyar Történeti In-tézet céljaira az Olaszországban, Róma városában fekvő és az ő kizárólagos tulajdonát képező telkét a rajta fölépült házzal és minden berendezéssel együtt, nevezetesen a ház-ban létező könyvtárral, úgyszintén a benne levő összes bútorokkal és minden ingó-

⁴⁸ A szerződés első két pontját országos levéltári példány alapján közli, a többi – az ominózus harma-dik pont kivételével – röviden ismerteti: CSORBA, *A Fraknoi-villa*, 121.

ságokkal. Ez a telek az egykori Patrizzi villa területén álló kétemeletes lakóházat körülvevő kerttel foglal magában, amelynek a beépített telek beszámításával kiterjedése 780 négyszög⁴⁹ méter.

A házban létező ingóságok közül egyedül a Pázmány Péter arczképét ábrázoló festményt, aztán a Ligeti magyar festőművész által készített festményt és végre még két darab Sévre-lámpát vesz ki az ajándékozó püspök a jelen szerződésből, mely tárgyakra nézve a saját tulajdonjogát és szabad rendelkezését ezentúlra is korlátlanul fönntartja.

2. A magyar állam a jelen szerződés 1. pontjában körülírt ajándékozást egész terjedelmében ezennel joghatályosan elfogadja.

3. Az ajándékozó püspök megengedi, hogy az 1. pontban körülírt ingatlanra vonatkozólag a korlátlan és kizárólagos tulajdonjog a magyar állam által kijelentett elfogadás alapján ennek nevére teljes és végleges hatályossággal nyilvánkönyvileg átírható legyen. Megengedi továbbá az ajándékozó azt is, hogy a magyar állam az ajándékul kapott telket, házat és azoknak összes berendezési tárgyait bármikor és egyedül a saját független megítélése és elhatározása szerint eladhassa, elidegeníthesse, elcserélhesse, szóval bármily módon az ingatlant és tartozékait értékesíthesse és aztán ebből az értékesítésből befolyandó összeget fordíthassa a Rómában létesítendő Magyar Történeti Intézet céljaira. Csakis azt köti ki az ajándékozó, mit a megajándékozott magyar állam kötelezőleg elfogad, hogy abban az esetben, ha a magyar állam valamikor ennek a Magyar Történeti Intézetnek Rómában leendő fönntartásáról lemondana, úgy az ingatlan és berendezése, illetőleg az időközben netán eladott teleknek, háznak és berendezési tárgyaknak a befolyt értéke egyenlő fele-fele részben a Magyar Tudományos Akadémia és a Szent István Társulat között lesz megosztandó.

4. A magyar állam, mint megajándékozott, ezennel kötelezőleg kijelenti, hogy beleegyezik abba, miszerint a Fraknoi Vilmos püspök által az ajándékozás tárgyát képező telket jelzőleg terhelőleg a római Cassa di risparmio nevű pénzügyintézet-től fölvetett 55 000 líra törlesztéses kölcsöntőke felerészben a jelen szerződés tárgyát képező ingatlant is terhelje, és ebből kifolyólag a magyar állam kötelezi magát arra, hogy a szóban levő jelzőlegos kölcsön felerésze után a törlesztési járulékot, vagyis évenként 1726 lírát 1913. január 1-től kezdődőleg a sajátjából fizeti, ezenfölül pedig a magyar állam kötelezi magát arra, hogy az ajándékul kapott ingatlanra eső összes adókat és közterheket, valamint a biztosítás díját is 1913. január 1-től kezdődő hatállyal ugyancsak a sajátjából hordozza.

5. A magyar állam kötelezőleg kijelenti, hogy az ajándékul nyert házban ez idő szerint kapus gyanánt alkalmazott Onori Miklós szolgát a Magyar Történeti Intézet céljaira átveszi és alkalmazza mindaddig, ameddig a nevezett szolgálatát képes tenni.

6. A jelen ajándékozási szerződés kiállításával, hitelesítésével, olasz nyelvre hiteles alakban leendő átfordításával, úgyszintén az okmány alapján a római nyilván-

⁴⁹ Az iratban jellel jelölve.

könyvi hatóságoknál keresztülviendő tulajdonjogi átíratással fölmerülő összes költségeket és jogügyleti illetéket a magyar állam a sajátjából fizeti.

7. A jelen szerződés kiegészítő részét képezi a hozzáfűzött és a szerződő felek által aláírt vázrajz, mely vázrajzon a BMHOE DCB. betűkkel megjelölt 780 négy-szög méter nagyságú terület képezi a jelen szerződés tárgyát.

8. A jelen szerződés két eredeti példányban állíttatott ki, melyek egyike a megajándékozót, a másik a megajándékozottat illeti.

Budapest, 1913. március 3.

3.

Drezda, 1913. november 4.
Fraknói Vilmos Áldásy Antalhoz
 (MTAKK K 1224/5 – s.k.)

Tisztelt Barátom!⁵⁰

Két történeti dolgozatom, amelyek most foglalkoztatnak (Beckensloer élete és Mátyás diplom. érintkezése a Hohenzollern-dynastiával) halaszthatatlanul szükségessé tették, hogy a rendelkezésemre álló anyagot Bécs, Dresda és Berlin levéltáraiban kiegészítsem. Ezzel a munkával november vége előtt alig készülök el.

Ennek következtében a római történeti intézet igazgatóságának alakuló ülésén legnagyobb sajnálatomra nem jelenhetek meg. Habe me excusatum. És légy oly kegyes a bizottság előtt is kimenteni távolléteimet.

Egyébiránt azt hiszem első ülésén a bizottságnak nem lesz más feladata, mint megválasztani az előadót, és mind a bizottság mind az intézet ügyrendje tervezetének elkészítésével vagy az előadót vagy egy kisebb bizottságot bízni meg. Természetesen mindkét esetben készséggel veszek részt a tervezet kidolgozásában.

Nem tartom kizártnak azt, hogy a miniszter megbízottja már az első ülésén az igazgató esetleg a titkár állásának betöltését fogja indítványozni, illetőleg ez ügyben a Miniszternek előterjesztést tegyen.

Ilyen indítvány elfogadását nyomós okok lehetetlenné teszik.

A személyi kérdés elintézése előtt okvetetlenül az állás hatáskörét, az azzal járó teendőket és kötelezettségeket kell megállapítani.

Az intézet költségvetésének elkészítése előtt a tiszteletdíjak iránt nem lehet határozni.

Végre mivel a Miniszterium hozzájárulásával az intézeti házból a bérlő csak február végén fog kivonulni, a kinevezendő egyén csak március folyamán vonulhatna be és tehetne szolgálatot. Igazolhatatlan pazarlás volna tehát, ha ezen időpont előtt részesülne tiszteletdíjban.

⁵⁰ A címzett személyének megállapítása konjekturális.

(Ami a folyó évi dotatióból még fennmaradt, a ház átírásával járó költségek fedezésére sem lesz elegendő, a hiányt én pótolom.)

Bocsásd meg, hogy ezen valószínűleg felesleges fejtegetésekkel untatlak.

Magamat szíves jó indulatodba ajánlva, igaz szeretettel vagyok

Kész szolgád

Fraknói Vilmos

Amennyiben a Beatrix-féle berlini levelek lemásolása iránt nem intézkedtél, amit a levéltárban megtudok, gondoskodni fogok a lemásoltatásukról.

4.

A Római Magyar Történeti Intézet házirendje (1914)

(MTAKK Ms. K 1591/2; K 1224/75 – gépelt tisztázat)⁵¹

I.

Házi - Rend

1. Minden r. tag tagsági voltát egy, a Római Magyar Történeti Intézetnek tud. akadémiai bizottsága Elnökétől kiállított olasz-nyelvű igazolvánnyal igazolja. Igazolása után ezt az igazolványt az Intézet helybeli vezetője a maga részéről is aláírja s pecséttel látja el. Ez az igazolvány a r. tagot feljogosítja, hogy az intézet épületében lakhassék, de egyúttal kötelezi, hogy az Intézet Házi Rendjének magát alávesse.

2. A Római M. Tört.-i Intézet nő- és rendkívüli, továbbá a nejükkel együtt Rómában tartózkodó r. tagok az Intézet épületében nem lakhatnak.

3. Minden intézeti r. tag a szobájában lévő bútorokról és az intézet tulajdonát tevő egyéb ingóságokról leltárt kap; ez ingóságok átvételét elismeri; kárt vagy hiányt azonnal bejelenti a szolgának s a hiányzók megtérítéséről, a kár javításáról kielégítő módon gondoskodik.

4. Minden intézeti r. tag tiszteletben tartja az intézeti háznak komoly hivatásával járó rendeltetését; ehhez képes tisztelettel viseltetik a vezetőség iránt, udvarias magatartást tanúsít tagtársai iránt; az intézet házában a maga részéről kizártnak tart mindennemű tivornyát és zajos mulatságot, s tudományos törekvéseinek ethikai jellegéből kifolyólag kerül mindent, ami erkölcsi nézőpontból az intézeti házban megütközésre adhatna alkalmat s az Intézet hírnevének árthatna. Az e pont ellen vétő r. tag viselkedését az intézet helybeli vezetője egyszeri figyelmeztetés után köteles az akadémiai Bizottság tudomására hozni.

5. Minden, az épületben lakó r. tag kapukulcsot, lépcsőházi és emeleti bejárati kulcsot kap. Az Intézetből való kiköltözése alkalmából e kulcsokat az intézet szolgájának kézbesíteni tartozik.

⁵¹ Utóbbi lelőhelyen – mely a titkár szintén közlésre kerülő feladatait is tartalmazza – megtalálható egy kézírásos, töredékes változat is.

6. A takarítást, ruha- és cipőtisztítást minden r. tag a szolgáltól pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül (napjában egyszer) igényelheti. De d.e. ½ 10–12-ig módot nyújt a szolgának szobája kitakarítására.

7. Az ágyneműnek kéthetenként való mosását és mángorolását, tov. a törülközőkét és az ablakfüggönyöcskékét az int.-i r. tag a maga költségén végezteti.

8. Villanyvilágításért a földszinti lakás birtokolója havi 8 lírát fizet a téli hónapokban (nov.–febr.) az Intézet vezetőségének, a r. tagok havi 3 lírát, a szolgál havi 2 lírát; a nyári hónapokban (márc.–jún.; okt.) 4, ill. 2, ill. 1 lírát. De az intézet vezetősége fenntartja magának a jogot aránytalanul nagy villanyfogyasztás esetén az egész vonalon a járulékokat megfelelő arányos elosztással fölemelni.

9. A reggeli I. étkezésre vonatkozólag meg van engedve minden bennlakónak, hogy az intézeti szolgálval megfelelő egyezsége lépjen. Ez a reggeli azonban 9 óránál később csak a bennlakó esetleges betegsége esetén található.

10. Úgy az ebédet, mint a vacsorát illetőleg az intézeti szolgálval egyezséget kötni nem lehet és nem szabad; kivételnek csak könnyebb betegség esetén, legfeljebb 10 napi időtartamra van helye.

11. Gyógyításra 10 napnál hosszabb ideig szoruló, vagy pedig fertőző, ill. ragályos betegség esetén a R.M.T.I vezetője – orvosi szakvéleményre – a beteg r. tagnak kórházba való szállítását eszközölheti.

12. Zene az intézeti házban 9 óra után csak elvéve és előre bejelentett napokon van megengedve.⁵²

II.

Könyvtári Rend

1. Az int. könyvtárát r. és rdk. tagok mindennap (kivéve vasár és ünnepnap d.u.-át) d.e.-i 10–1-ig és d.u. 4–7-ig használhatják.

2. A könyvtári rendet mindenki, aki a könyvgyűjteményt tanulmányainak hasznára fordítja, magára nézve kötelezőnek tartja.

3. A könyvtárban a dohányzás, valamint a hangos beszéd tiltva van; tilos a könyvtárban a padlóra köpni.

4. Aki a könyvet polcáról leveszi, tartozik azt használat után s ki nem kölcsönzés esetén ugyanarra a helyre megint visszatenni, ahonnan levette.

5. Aki könyvet a könyvtárból szobájába akar vinni, sajátkezüleg bejegyzi az ú.n. Kikölcsönző-Naplóba s este 6–7 között bejelenti az Intézet könyvtári teendőit végző tisztviselőnek vagy helyettesének. Aki könyvet az intézeti házon kívüli lakásába visz, térítvényt ad. Tíz munkánál többet a könyvtárból egy időben kikölcsönözni nem szabad. Könyvek, melyeken e tilalom olvasható: „Ki nem kölcsönözhető”, a könyvtárteremből el nem vihetők. Az okt. végéig kölcsönvett könyvek jan. végéig, a dec. 1-től kölcsönvett könyvek márc. 30-ig, a márc. hó 1-től kölcsönvettek jún. 20-ig szolgáltatandók vissza.

⁵² Az egyik példányon kézzel a margóra írva: „Feleségem miatt.”

6. Az elveszett vagy megrongált kéziratért, nyomtatványért, vagy fényképért az Intézetet kártérítés illeti, melyet az Intézet vezetője állapít meg az eredeti, ill. az appretiálható érték nagyságában. A vezetőség kéri a könyvek használóit, hogy magukban a könyvekben fölösleges bejegyzéseket, ill. aláhúzásokat ne eszközöljenek.

7. Az Intézet vezetője jól indokolt esetekben a rdk.-i tagoktól a könyvtár látogatásának engedélyét megvonhatja.

8. A könyvtár minden esztendőben porolás és takarítás céljából (jan., ill. jún.-ban) zárva van egy-egy hétig.

III.

Az intézeti szolga (portiere) teendői

1. Az intézeti sz. az Intézet I. emeletén lévő I. sz.-ú szobán kívül az alagsor kisebbik konyháját, s az e konyha mellett fekvő alagsori sarokszobát lakhatja.

2. Az int.-i sz. r. 8–12 és d.u. 4–7-ig az intézet épületében, főleg az I. emeleten tartozik tartózkodni vasár- és ünnepnap délutánjainak kivételével.

3. Teendői közé tartozik:

a) Teljesíteni azokat a járatokat és eljárni azokban a megbízásokban, melyeket a helybeli vezető az int. érdekében ad.

b) Takarítani a vezetőség hivatalos helyiségeit, az ösztöndíjasok szobáit, a könyvtártermet s folyosóit; a lépcsőházat s a feljáró lépcsőt kiséperni; azonkívül a szükséghez képest a kertnek a fölépcsőhöz vezető útját a falevelektől tisztára seperni.

c) Idegeneknek kaput nyitni tartozik s kérdést intézni kívánságuk iránt.

d) A házi szemét eltávolítását gondja közé venni.

e) Az ösztöndíjas tagoknak ruháit és cipőit télen r. 7 1/2, nyáron 7 óráig tisztítani.

f) Könyvek hordozásában a vezetőség szolgálatára állani.

g) Jan. végén, valamint jún. második felében a könyvek porolásánál és rendezésénél segédkezni.

4. Villanyvilágítás fejében a téli hónapokban (nov.–febr.) 2 lírát, a nyáriakban 1 lírát fizet az Int. pénztárába. Ha az egész Int. számára, aránytalan villanyfogyasztás esetén, nagyobb kulcs rovandó ki, a kirozásban megfelelő arányban a szolga is részesedik.

5. A szolga úgy a vezetőséggel szemben, mint az ösztöndíjasokkal szemben is tiszteletteljes magaviseletet tanúsít. Jogos panaszokat írásban terjeszt be a vezetőség útján a R.M.T.I. ak.-i Bizottsághoz.

6. A szolgát a Házi Rendnek mindazon rendelkezései kötelezik, amelyet akár az egészség, akár az erkölcs, akár pedig az intézet rendeltetéséből folyó követelmények javasolnak.

7. A szolga az ösztöndíjasoknak reggelit adhat, ebédet és vacsorát azonban csak (könnyű) betegségük esetén.

8. A szolga állása legalább egy hónappal előbb mondható csak fel.

A R.M.T.I. tud. akad.-i Bizottsága

5.

*A Római Magyar Történelmi Intézet
titkárának feladatai (1914)*(MTAKK K 1224/75 – gépelt tisztázat)⁵³

Az intézet titkárának hatásköre egyfelől az intézet szellemi vezetésében, másfelől az adminisztratív ténykedésben nyilvánul meg. Ehhez képest

1. §. Közbenjár, hogy az intézet tagjainak az olaszországi könyvtárak és levéltárak, múzeumok és gyűjtemények használatát az illető intézetek megengedjék.

2. §. Segítségére van az intézet tagjainak tanulmányaikban abban a terjedelemben, melyet saját szakmája felölel. Tudományos kutatásaikban a szükséges útbaigazításokat megadja.

3. §. Meggyőződést szerez havonként az intézeti tagok által végzendő munkálatok előrehaladásáról, az intézet működéséről és az egyes tagok által végzett munkálatokról minden munkaév végén a Bizottság elé jelentést terjeszt. Az egyes tagok által az intézet részére végzett tudományos kutatások eredményeit, oklevélkivonatokat, másolatokat, jegyzeteket stb. átveszi és megőrzi. Gondoskodik az intézet részére végzendő másolatok elkészítéséről.

4. §. Felügyel az intézeti épület jókarban tartására; a szükséges átalakítási és javítási munkálatokra, az intézet felszerelésére és bútorzatára nézve javaslatokat tesz. Öröködik az intézet házirendjének betartása felett. Fizeti – amennyiben a Bizottság másképp nem intézkedik – az adót, biztosítási, világítási és vízdíjat, gondoskodik az épület tisztogatásáról, fűtéséről stb. Láttamozza az intézet ösztöndíjas tagjainak hátrálékos ösztöndíjáról szóló nyugtáit. Rendelkezik az intézet szolgálójával, kifizeti annak illetményeit, illetve – ha erre nézve a Bizottság részéről külön intézkedés történik – annak nyugtáit láttamozza.

Az intézeti házra zászlót tűzet a Bizottság által meghatározott napokon.

5. §. Az intézeti könyvtár kezelését végzi. A beszerzendő könyvek tekintetében javaslatot tesz.

6. §. A titkár az intézetet minden rendbeli olasz hatósággal szemben képviseli. Hivatalos címe: Segretario dell'Istituto Ungherese di Studi Storici.

7. §. A titkár az október 1-től június 30-ig terjedő munkaidőben Rómában tartózkodik. Július, augusztus és szeptember havában szabadságot élvez, mely idő alatt nem köteles Rómában tartózkodni. Karácsony és húsvét táján, indokolt folyamodványára a Bizottság elnökétől 3, illetve 2 heti szabadságban részesülhet. Ha a Bizottság elnöke a titkárt az októbertől június végéig terjedő munkaidőben Budapestre szólítja, az esetben utazási költségei megtérítetnek.

8. §. A titkár előterjesztéseit a Bizottság elnökéhez intézi.

9. §. Az intézet igazgatói tisztségének tényleges betöltése esetén a titkár hatásköre újabb megállapítást nyer.

⁵³ Fogalmazványa uo.

6.

Budapest, 1914. május 18.

*A MTA Római Történeti Bizottsága ülésének jegyzőkönyvéből
(részletek)*

(MTAKK K 1591/3 – tiszttázat, előadó Áldásy Antal)

7. Kuzsinszky Bálint és Némethy Géza biz. tagok, az utóbbi a távollévő Hegedűs István biz. tag nevében is kijelenti, hogy ők az intézetbe kiküldendő archaeologust és classica-philologust illetően első sorban tanulmányaikat végzett egyetemi hallgatókra gondoltak, akiknek ily módon alkalom nyílnék arra, hogy tanulmányaikat Rómában, illetve Olaszországban folytathassák és befejezhessék. Ennek megfelelőleg mint archaeologust Paulovics Istvánt, mint classica-philologust pedig Moravcsik Gyulát hozzák javaslatba, kik mindketten végzett bölcsészethallgatók, most állanak bölcsészettudori szigorlataik előtt, akiknek képzettségéről mint tanáraik csak elismeréssel nyilatkozhatnak.

Berzeviczy Albert elnök erre vonatkozólag megjegyzi, hogy mindenekelőtt tisztázandó volna az az elvi kérdés, vajon az intézetbe kiküldhető-e olyanok, akik tanulmányaikat csak most fejezték be, tehát a tudományos kutatás terén még úgyszólván kezdők s újonczok. Maga részéről azt hiszi, hogy az intézet tudományos színvonalának érdekében oda oly szakférfiak volnának küldendőek, akik a tudományos kutatás terén már bizonyos működést fejtettek ki, nem pedig olyanok, akik csak most lépnek a tudományos kutatás terére. Némethy Géza megjegyzi, hogy ezt az elvet talán bajosan lehet a maga egész szigorában keresztülvinni. Fiatal, kezdő szakemberek részére kétségkívül megbecsülhetetlen előny, ha egyetemi tanulmányaik befejezte után hosszabb ideig tartózkodhatnak külföldön és ott szaktanulmányaikat folytathatják. Azonkívül a legtöbb esetben az egyetemi évek befejezte után az illető nagyobb mértékben rendelkezik szabad idővel, minthogy állásban még nincsen. Fraknói Vilmos csatlakozik az elnök nézetéhez és felveti azt a kérdést, vajon nem volna-e lehetséges a javaslatban hozottakat ez egyetem részéről külföldi tanulmányi ösztöndíjra ajánlani, minthogy a bölcsészeti karnak valószínűleg épp úgy mint a teológiai karnak e célra bizonyos összeg rendelkezésére áll? Fejérpataky László erre nézve megjegyzi, hogy ily célra a bölcsészeti karnak külön alap nem áll rendelkezésére. Az állami költségvetésbe ily célra van ugyan egy egységes összeg felvéve, azonban ebből a budapesti és kolozsvári egyetem különböző karai részesednek. Csatlakozik szintén az elnök nézetéhez azzal, hogy a miniszternek a szóba hozottak különös figyelmébe volnának ajánlandók, hogy nyújtson nekik módot a miniszter arra, hogy külföldi tanulmányokat folytathassanak.

A kérdéshez Plósz Sándor, Heinrich Gusztáv és Gopcsa László biz. tagok ily értelemben hozzászólva elnök kimondja a Bizottság határozatát, hogy az intézetbe kezdők kiküldését nem tartja megfelelőnek. Ehhez képest konstatálva azt, hogy a rendelkezésre álló állami és Fraknói-féle ösztöndíjak közül négy már be van töltve és így csak egy hely van még üresedésben, ennek betöltésére nézve az archaeologiai

vagy classica philologiai szakok képviselői részéről a legközelebbi ülésre újabb javaslatot vár. Egyúttal a Bizottság elhatározza, hogy a szóbáhozott Paulovics Istvánra, Moravcsik Gyulára⁵⁴ és Wilde Jánosra a minister figyelmét külön fel fogja hívni, kérve őt, hogy nyújtana nekik módot arra, hogy tanulmányaikat külföldön folytathassák.

8. Az ösztöndíjasok által végzendő munkálatokra nézve előadó jelenti, hogy a Bizottság történész tagjai átvizsgálták azokat a másolatokat és jegyzeteket, melyek részben a Monumenta Vaticana részére készültek, azok tulajdonát képezik, de a Bizottság rendelkezésére állanak, részben pedig a Fraknoi Vilmos püspök és mások által Rómában végzett kutatások eredményeit foglalják magukban. Ebben az anyagban majdnem sajtókész állapotban megvannak a VI. Kelemen és VI. Incze pápák supplicatio-registereiből vett másolatok, amelyeknek összevetése az eredetiekkel, jegyzetekkel való ellátása és kiadásra való előkészítése volna első sorban eszközlendő. Kiegészítendő lesz ez az anyag a vatikáni levéltárnak VI. Kelemen és VI. Incze pápák idejéből származó egyéb anyagával. E munkálatok elvégzésével Dr. Eckhardt Ferenczet javasolja megbízni, aki épp a pápai diplomatikával foglalkozott behatóbban. A rendszeres kutatást a XV. századdal, V. Márton pápa idejével kellene megkezdeni és successive átkutatni a vatikáni levéltárnak e századbeli anyagát, mely munkában az említett jegyzetek támpontul és útbaigazításul fognak szolgálhatni. E munkával Dr. Divéky Adorján és Dr. Főgel József volnának megbízandók, kik mindketten a XV. század történetével részletesebben foglalkoztak. Azt, hogy a kettő közül melyik hol kezdje meg a kutatást, a kettővel történt közös megállapodás fogná megállapítani. Ezenkívül szükséges leendő a XIV. századnak még teljesen át nem kutatott anyagát XXII. János pápa idejétől kezdve, valamint az Instrumenta Miscellanea anyagát átkutatni. E munka három ösztöndíjas között megosztandó volna. Előadó továbbá a Bizottság hozzájárulását kéri ahhoz, hogy Dr. Divéky Adorján az általa a magyar–lengyel érintkezésekre és összeköttetésekre vonatkozó tanulmányait különösen a kereskedelmi összeköttetéseket, Dr. Főgel József pedig a humanistikus korra vonatkozó tanulmányait és kutatásait folytathassa és amennyiben ezek érdekében szükségesnek mutatkozik, Rómán kívül más olasz levéltárakban is kutathassanak. Jelenti továbbá, hogy Dr. Angyal Dávid [*a Forster-Scitovszky ösztöndíjjal*] Bethlen Gábor korára vonatkozólag fog levéltári kutatásokat végezni. [...]

9. Báró Forster Gyula jelenti, hogy Dr. Gerevich Tibor a barokk festészetet óhajtja tanulmányozni levéltári kutatásokkal kapcsolatosan a pápai udvarnál működött barokk festőkre vonatkozólag, továbbá a Vatikánban őrzött bolognai co-

⁵⁴ Moravcsik végül mégiscsak megkapta a kért ösztöndíjat, mivel a helyére kiválasztott Láng Nándor debreceni egyetemi tanári kinevezése miatt visszalépett. Ezt részben ő maga említi 1926. március 22-ei újabb – sikeres, és végre a kijutást is lehetővé tevő – folyamodványában. (MTAKK K 1224/166; vö. még AÉ 26 [1915] 279.) Így válik egyébként érthetővé, hogy szibériai hadifogságában miért éppen a Római Magyar Történelmi Intézet könyvtárából kért magának hasznos olvasnivalót. (Uo., K 1224/104–105.)

dexek feldolgozását és a régi magyar ötvösség olasz kapcsolatait kívánja kutatni, kiegészítő kutatások végzésével a bolognai állami levéltárban.⁵⁵

A Bizottság ehhez a munkatervhez hozzájárul.

10. Fraknói Vilmos a munkaidő tekintetében kimondatni kéri, hogy az intézeti munkaév, minthogy a római levéltárak október 1-vel nyílnak meg a kutatók előtt és június végén záródnak, október 1-től június 30-ig tart.

7.

*Budapest, 1926. március 27.
Lukcsics Pál kutatási beszámolója.
(MTAKK K 1224/167 – s.k.)*

1. Megbízásom értelmében összeállítottam V. Márton pápa magyar vonatkozású okmánytárát. E célból a Reg. Supplicationum sorozat 101–208 kötetét, melyek közül azonban 14 kötet nem adatott ki, mivel azok romlott állapotban vannak, átnéztem s a bennük talált magyar vonatkozású okmányokat részben magam lemásoltam, részben pedig lemásoltattam. Ugyanazon célból átnéztem a Regesta Lateranenses [!] V. Márton idejére eső köteteit, és pedig a vol. 191–301-ig. A Regesta Vaticana ide vonatkozó köteteknek magyar anyagát Theiner már kiadta s így egyelőre szükségtelennek tartottam, hogy azokat újból átvizsgáljam. A számadási könyvek e korra vonatkozó aktáit Dr. Lukcsics József évekkal ezelőtt lemásolta, tehát azok összegyűjtésétől is eltekintettem. Az így összegyűjt anyagból V. Márton uralkodása 12-ik évének magyar anyagát bemutatom. Ami a fenti okmányok kiadását illeti véleményem az, hogy a latinul s magyarul szóló előszó után, mely a supplicatiók lényegeiről tárgyal, a lehető legrövidebb regestákban közöltessenek az egyes okmányok (Lásd a mellékelt példákat.)

2. A fenti megbízáson kívül saját kezdeményezésemből kifolyólag átnéztem a Bibl. Casanatense könyvtár anyagát magyar vonatkozás szempontjából. A már ismerteken kívül lényeges dolgot nem találtam.

3. A vatikáni levéltár Instr. Misc. csoportját, az 1–5450-ig számig [!] átnéztem és a magyar vonatkozású okmányok regesztáit lemásoltam.

4. A vatikáni kéziratár cod. Vat. lat.^{no} 6970 darabját, mely a Lucius által ismerttetett és a Fraknói által évtizedeken keresztül keresett magyar krónikát tartalmazza, lemásoltam. Ennek kapcsán és főleg a magyar krónika más kéziratai alapján bebizonyíthatónak vélem, hogy a dubniczi krónikát a budai krónika eredeti kézírata után másolták.

5. Egyéb jelentéktelen kutatások után, mint például a II. Rákóczi Ferencre és fiaira vonatkozó okmányok átnézése stb. s amelyek még kiegészítésre szorulnak,

⁵⁵ Ugyancsak művészettörténettel foglalkozott volna az utolsónak kijelölt ösztöndíjas, Ferdényi Kálmán nagyváradi teológiai tanár, aki a Szent István Társulat Fraknói-féle ösztöndíját nyerte el. AÉ 26 (1915) 281.

be kell számolnom bolognai kutatásomról is. Bolognában az állami levéltár több osztálya tartalmaz magyar anyagot. A városhoz intézett levelek között találtam Mátyás király 2 levelét és Janus Pannoniusnak Velencéből írt levelét. Ez utóbbi levél egyetlen írásos dokumentuma J. P. ottani tartózkodásának. A várostól küldött levelek registereiben csak egy magyar vonatkozásút találtam, Mátyás egyik levelére adott válaszát.

Sokkal fontosabb azonban a XIV. századi történelmünket illetőleg az ottani Libri degli Stipendiarii sorozat. Az ebben szereplő magyar zsoldosok jegyzékét lemásoltam. Ennek kiegészítéseit, vagyis a „Magyar zsoldosok Itáliában a XIV. században” című munkámhoz az anyag-gyűjtést a nyáron folytatom, mikor is a vatikáni levéltár XIV. századi Introitus et Exitusait e célból átnézem, valamint a luccai, firenzei és anconai levéltárak ezirányú anyagát is átvizsgálom.

A bolognai magyar diákok jegyzékének összeállítása céljából a Fraknoi által már átnézett jegyzéket, mely a bolognai áll. levéltárban van, kiegészítés céljából átnéztem, továbbiakban az ottani érseki levéltárban kell kutatnom. Evvel kapcsolatban meg kell említenem, hogy a bolognai volt magyar kollégium ebédlőjének magyar vonatkozású freskóit lefotografáltam és magának a kollégium történetnek megírását is célul tűztem ki. Erre anyagot Bolognában találtam, de sok van a zágrábi kápt. levéltárban és az akadémia könyvtárában is.

A bolognai egyet. könyvtár 634. sz. latin codexét is, melyet Marsigli a budai vár visszafoglalásakor talált meg, lemásoltam, mivel az az esztergomi káptalan üléseinek eredeti jegyzőkönyve az 1500–1527-es évekből.

Bp. [1]926 III. 27.

Dr. Lukcsics Pál

8.

Budapest, 1926. április 23.

Áldásy Antal és Kollányi Ferenc lektori jelentése

Lukcsics Pál könyvéről

(MTAKK K 1224/168 – eredeti, s.k. aláírásokkal)⁵⁶

Tisztelt Bizottság!

A Dr. Lukcsics Pál által római tartózkodása alatt összegyűjtött V. Márton pápától származó supplicatio anyag kiadása tekintetében véleményünk a következő.

Tekintettel egyrészt arra, hogy a supplicatio szövegei jórészt azonos formulákat tartalmaznak, másrészt arra, hogy a mai pénzügyi viszonyok mellett az oklevéltárak kiadásánál is minél nagyobb takarékoság van javallva, magunk részéről is helyesnek tartjuk a Dr. Lukcsics Pál által proponált módszert, hogy t.i. a supplicatio csak regestákban adassanak. A regestákat latin nyelven véljük megszerkesz-

⁵⁶ A szöveg Áldásy Antal kézírása.

tendőknek, ami, tekintettel a supplicatiók formulás voltára sokkal célszerűbb, mint a magyar nyelven való közlés, miután a latinban a formulákra nézve megállapodott és bevált rövidítések alkalmazhatók. A regestákban megfelelő rövidítések volnának alkalmazandók, miáltal helyet és költséget takaríthatunk meg. A kiadvány formájára a mellékelt néhány regesta adna felvilágosítást. A rövidítések tekintetében az Arnold-féle Repertorium Germanicum I. kötete⁵⁷ ad tájékoztatást, amely különösen is mintául szolgálhat a mi kiadványunknak.

A kötet bevezetésében célszerűnek tartanánk egy rövid áttekintő ismertetést a supplicatio gyakorlatáról, a regestakötetek diplomatikai leírásáról, valamint a kötet anyagának összefoglaló ismertetését is kívánatosnak tartjuk.

Megjegyezzük, hogy az esetben, ha a supplicatiók tartalma azt indokoltá teszi, a teljes szöveg közlését megengedhetőnek tartjuk. Ez a nyomdai költségeket nem növelné erősebben, mert, ahogy mi az anyagot ismerjük, ilyen darabok nem fognak nagyobb számban az anyagban előfordulni.

A regesták közlése chronologikus sorrendben történnék s azok folyó számmal utánna ellátandók.⁵⁸

Budapest 1926 április 23-án

Kollányi Ferenc Áldásy Antal

⁵⁷ *Repertorium Germanicum. Regesten aus den päpstlichen Archiven zur Geschichte des Deutschen Reichs und seiner Territorien im XIV. und XV. Jahrhundert*, hrsg. v. ROBERT ARNOLD, Berlin 1897.

⁵⁸ A Bizottság 1926. március 27-ei ülésén olvasták fel Lukcsics jelentését, miszerint elkészült V. Márton szupplikációinak feldolgozásával, majd ekkor adták ki a kiadási kérelemmel ellátott kéziratot ellenőrzésre, először csak Kollányinak. (MTAKK K 1591/33.) A bírálathoz foglaltakat az akadémikusok már május 14-én teljes egészében elfogadták, s meghagyták Lukcsicsnak a kért bevezetés elkészítését, továbbá hogy az anyagot a javasolt szempontok szerint rendezze végleges formában sajtó alá. Feladatával a szerző két év múltán készült el. Áldásy a véleményezése szerint az előírtak alapján átdolgozott munkát 1928. április 16-án mutatta be, amelyet az akadémikusok újabb felülvizsgálatra Kollányihoz utaltak, s jóváhagyása esetén hozzájárultak a kiadás engedélyezéséhez. (K 1591/37.) A kötet megjelenése mindezek után bizonyíthatóan pénzügyi okok miatt váratott magára. A Bizottság 1929. május 28-ai ülésén újból megerősítette a mű kiadhatóságáról hozott döntését, ám végrehajtását felfüggesztette addig az időpontig, amíg a Minisztérium jóváhagyása meg nem születik arról, hogy a Fraknoi-villa – ekkor még csak reménybeli – bérjövödelme tudományos célokra fordítható. (K 1591/40.) 1929. július 4-én Klebelsberg azt kérte Berzeviczytól, hogy mivel még a Fraknoi-villa kiadása nem sikerült (egyéb forrás pedig továbbra sem állt rendelkezésre), halasszák el Lukcsics munkájának kiadását. (MTAKK K 1224/191.) Berzeviczy értesülve Tóth László április 2-ai, Áldásynak küldött részletes beszámolójából a bérbeadásról, 1930. április 29-én megsürgette Gerevichnél a pénz átutaltatását, hogy a Bizottság határozata értelmében ebből tudják fedezni a nyomdaköltségeket. Két nap múlva az akadémikusok is áldásukat adták Áldásy előterjesztésére, hogy mihelyt az első 10 000 lírás részlet befut, nyomdába küldjék a kéziratot. (K 1224/193 és 196; K 1591/41.) Párhuzamosan elkezdték a nyomdai árajánlatok bekérését, amit a fedezet novemberi beérkezése miatt a következő év elején megismételtek. Végül a Franklin 1931. január 28-ai ajánlatát fogadták el, aminek végösszege – az egyes tételeket összeadva – 500 példány/2530 pengőre rügött. Mindazonáltal a tényleges költségek ennél többet tettek ki, hiszen a Bizottság Áldásy halála után konstataulta, hogy a teljes ár kifizetésére még nem került sor, s haladéktalanul intézkedett 2995,96 pengő átutaltatásáról. (Uo. K 1224/203 és 226; K 1591/[48] [1933. márc. 29.]) – Láthatjuk, Gerevichnek a 297. jegyzetben idézett 1926. évi megállapítása, miszerint Lukcsics gyűjtése már sajtó alatt van, az önigazoló igazgató – korántsem egyetlen – túlzása volt.

9.

*Debrecen, 1926. május 8.
Iványi Béla ösztöndíjkérelme
(MTAKK K 1224/167 – s.k.)*

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Uram!

Budapest székesfőváros 1912-ben Dr. Csánki Dezső vezetése mellett megindította a kútfőinek kiadására vonatkozó előmunkálatokat, amelyek már befejezést is nyertek volna, ha a forradalmakkal bekövetkezett országomlás közbe nem jön.

1918-tól máig a munka szünetelt és csak a jelen év tavaszán sikerült Dr. Csánki Dezső Óméltóságának a székesfőváros tanácsánál kieszközölni a munkálatoknak újra való megindítását. A római egyházi és világi levéltárakban lévő idevágó anyag összegyűjtésével Dr. Csánki óméltósága engem bízván meg, mély tisztelettel azzal a kérelemmel fordulok Nagyméltóságodhoz, kegyeskedjék nekem 1927. január hó elejétől kezdve egészen július hó 15-ig, illetve addig, amíg a római levéltárak a nyári szünet alkalmával bezárulnak, a római Magyar Történelmi Intézetben lakást, és valami stipendiumot engedélyezni.

Végül legyen szabad még tisztelettel megemlíteni, hogy a Budapest történetére vonatkozó anyagon kívül, vagy mellett, szeretnék kutatásokat végezni egy régi témám, az asylum jog, továbbá az V. Pius, illetve V. Sixtus pápák által felállított Congregatio indicis (librorum prohibitorum) magyarországi vonatkozású anyagát illetőleg.

Kérelmem megújítása mellett maradtam
Nagyméltóságodnak
Alázatos szolgája,

Dr. Iványi Béla egyetemi tanár

Debrecen, 1926 május 8.

Nagyméltóságú Gróf Klebelsberg Kúnó [!] m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úrnak Budapest

10.

*Veszprém, 1928. február 19.
Lukcsics József Áldásy Antalhoz
(MTAKK K 1224/179 – s.k.)*

Kedves jó Barátom!⁵⁹

Már 24 év óta fekszenek írásztalomban a pápai cameralis könyvekből összegyűjtött középkori magyarországi adataim, amelyek főképp az egyházi archontológiára vetnek új világot. Sajátos okok miatt eddig nem lettek kiadva. Most, miután elkészítettem sajtó alá ezt a gyűjteményemet, mély tisztelettel és szeretettel bemutatom Neked.

⁵⁹ A megszólítás felett a kora újkori levélírói hagyomány szerint † áll.

Ha ez az adattár érdemes a nyomdafestékre, megjelenhetnek a római magyar történelmi intézet kiadványaként. Ha pedig nem lehetne kiadni, méltóztassál – kérek – visszaküldeni Németh János, a Szent-István-Társulat altiszteje útján, akivel kéziratomat bátorkodom elszállíttatni.⁶⁰

A korrektúrát természetesen én végezném, annál is inkább, mert a bevezetést ezután kellene összeállítanom, amely a pápai cameralis könyvek ismertetése lenne.

Lekötelező szíves fáradozásodat hálásan köszönve, vagyok sokszoros tisztelettel és szeretettel

Régi készsleges híved

Lukcsics József

Veszprém, 1928. II. 19.

II.

Budapest, 1928. november 29.

gróf Klebelsberg Kuno Berzeviczy Alberthez

(MTAKK K 1224/181–182 – gépelt; másolat, illetve eredeti, utóbbi s.k. aláírással)

Másolat 47526/1928/IV. szám

Folyó évi június hó 14-én 984. sz. alatt kelt nagybecsű iratára van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy az 1928/29. évre szóló állami költségvetésben a Római Magyar Történelmi Intézet költségei a „Tudományos és diákjóléti célok támogatása” címmel a 3. rovaton a római Collegium Hungaricum fenntartására szánt javadalomban bennfoglaltatnak és így nincs módomban a Történelmi Intézet költségvetését külön tárgyalni.⁶¹

A római Collegium Hungaricum 1928/29. évre szóló költségvetését egyidejűleg megállapítottam és azt szíves tudomásul Nagyméltóságodnak is van szerencsém megküldeni. A Történelmi Intézet részére készített költségvetési előirányzat tervezetében foglaltakat a rendelkezésre álló fedezet mérvéhez képest természetesen a legmesszebbmenőleg figyelembe óhajtottam venni.

⁶⁰ A Bizottság 1928. április 26-án tárgyalta a régi Fraknoi-intézet tagjának kérelmét: „előadó bemutatja dr. Lukcsics József apátkanonok úr kéziratát, mely a pápai számadáskönyveknek 1297–1536-ig terjedő magyarországi anyagát foglalja magában, melyet a bizottságnak kiadás céljából beküld.” Az akadémikusok bár egyhangúlag támogatták kiadatását, ugyanakkor szükségesnek látták, hogy Kollányi bírálatot készítsen róla. MTAKK K 1591/37. A vélemény nem lehetett kétséges, az 1931. eleji munkaterv „csupán” az anyagi viszonyoktól tette függővé – soha be nem következő – megjelentetését. Lásd még a 7. és 19. sz. iratokat.

⁶¹ Az akadémikusok 1928. december 17-én vették tudomásul a miniszteri döntést, melynek alkalmi elfogadását segítette, hogy vélhetően előzetes tervezetük figyelembe vételével a 4 000 000 líra keretből 15 000 a Történelmi Intézet kiadványaira, 20 000 pedig kutatásokra, speciális tanulmányokra lett előirányozva. MTAKK K 1591/39. Ezt követően azonban sikerült kivívniuk, hogy ha önállóan nem is, a RMA-án belül egy kompakt és általuk jóváhagyandó költségvetést különítsenek el az Intézet számára. Lásd még a 17. és 18. iratokat jegyzeteikkel.

Budapest, 1928. évi november hó 29.

Gr. Klebelsberg Kuno s.k.
Nagyméltóságú Berzeviczy Albert b. t. t. úrnak, a MTA elnökének, Budapest

* * *

92058/1928/IV. szám

Van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy a római Collegium Hungaricum költségvetési előirányzatát (beleértve a római Magyar Történeti Intézet javadalmát is) az 1928/29. évre 130000 pengő kiadási végösszeggel állapítottam meg.

Ez ügyben a római Collegium Hungaricum igazgatójához intézett rendeletemet van szerencsém Nagyméltóságodnak idemellékelten másolatban megküldeni.⁶²

Tekintettel azon körülményre, hogy a Falconieri palota átalakítási és berendezési munkálatainak előreláthatólag december hó folyamán leendő befejezése után a római Magyar Történeti Intézet épülete (Fraknói villa) teljesen felszabadul, felkérem Nagyméltóságodat, hogy ez épület mikénti felhasználására, illetve bérbeadására nézve a szükséges intézkedéseket saját hatáskörében megtenni és tett intézkedéséről és annak idején ezek eredményéről engem mielőbb tájékoztatni szíveskedjék.

A villa bérbeadása által befolyó jövedelem természetesen a Történeti Intézet részbeni fedezésére fog fordíttatni.⁶³

Budapest, 1928. évi november hó 29-én.

Gróf Klebelsberg
Nagyméltóságú Berzeviczy Albert b.t.t. úrnak, a MTA elnökének, Budapest⁶⁴

I 2.

Budapest, 1930. január 22.

Megállapodás a Történeti Intézet átköltözéséről a Falconieri-palotába

(MTAKK K 1224/233 – másolat)⁶⁵

Egyezség

a Magyar Tudományos Akadémia Igazgatótanácsa és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem között a Római Magyar Történeti Intézetnek a Palazzo Falconieri helyiségeiben történt elhelyezése alkalmából.

I. A Magyar Tudományos Akadémia Igazgatótanácsa tudomásul veszi, hogy az 1929. évtől fogva a Római Magyar Történeti Intézet mint a Római Magyar In-

⁶² A Gerevichnek szóló ugyanaznap kelt irat másolata uo., 181.

⁶³ A Bizottság első alkalommal 1928. december 17-ei, majd 1929. március 28-ai ülésén tárgyalta a villa bérbeadásáról és az Intézet, pontosabban kiadványai céljaira fordításáról. MTAKK K 1591/39–40.

⁶⁴ A MTA főtitkári hivatala mindkét iratot Áldásynak küldte át.

⁶⁵ Idézi: CSORBA, *A Fraknói-villa*, 126; részben közli UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 53, 85. j.

tézet (Collegium Hungaricum) egyik osztálya (Sezione Storica Fraknoi della R. Accademia Ungherese di Roma) a Falconieri palotában helyeztetett el.

II. Az Intézetet a Római Magyar Intézet kurátora vezeti. Személyi változás esetén a jövőben a Magyar Tudományos Akadémia a Római Magyar Intézet erre alkalmas tisztviselőjét kéri fel, hogy a Fraknoi-féle Történeti Osztályának igazgatói tennivalóit végezze.

III. A Gyűjteményegyetem Tanácsa a Római Magyar Intézet egyik titkárának jelölése előtt a jelölendő személyére vonatkozólag kikéri a Magyar Tudományos Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottságának véleményét.

IV. A Fraknoi-villa bérjövödelme, vagy az ingatlan eladása esetén az eladási ár felett a Fraknoi-alapítvány értelmében a Magyar Tudományos Akadémia fentebb említett Bizottsága rendelkezik.⁶⁶

Ehhez a megállapodáshoz hozzájárulnak:

Budapesten, 1930. évi január hó 22-én

a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjében

Dr. Berzeviczy Albert s.k. elnök P.H.

az Országos Magyar Gyűjteményegyetem képviselőjében:

Dr. Végh Gyula s.k. ügyvezető alelnök P.H.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztertől. 440-05 szám/5-1930 P.H.

„Jóváhagyom” Budapest, 1930. évi március hó 21-n. A miniszter rendeletéből: Dr. Magyary Zoltán s.k. miniszteri tanácsos P.H.⁶⁷

13.

1930. április 19.

Lukcsics Pál Aldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/195 – s.k.)

Méltóságos Uram!

Mellékelten „Szent László ismeretlen legendája” című tanulmányomat azon tiszteletteljes kéréssel terjesztem be, hogy azt elolvasni kegyeskednél.

E munkával már Húsvét előtt készen voltam és az összes folyóiratokhoz szaladgáltam, nem adnák-e ki. Kaptam ígéreteket a közlésre, de csak fél v. egy év múlva jelen-

⁶⁶ A Szent István Társulat (vö. n. 1) mellőzését az magyarázza, hogy – a bizottsági jegyzőkönyvek (MTAKK K 1591) tanúsága szerint – soha fel sem merült annak gondolata, hogy a Fraknoi-villa esetleges eladása esetén a vételárat ne a *Palazzo Falconieri*-ben működő Történeti Intézet céljaira fordítsák (!).

⁶⁷ Még jövő idejű (pl. fog elhelyeztetni stb.), több helyen eltérő szövegű fogalmazványa uo., 204. A IV. pont itt például így hangzik: „Mihelyt a Fraknoi-villa bérbe lesz adható, annak évi bérösszege a római levél- könyvtárakban felkutatott, Magyarországot érdeklő történeti emlékek vagy ezeket feldolgozó történeti munkák közzétételére fog felhasználni.” Lásd fentebb a 251. jegyzetnél is, valamint még MTAKK RAL 1929/665 és 1931/1450.

tetnék meg. Kollányi őméltóságánál is voltam, aki szintén csak jövőre tudná kiadatni. Folyóiratbani közlésének nagy akadályá egyébként is az, hogy 10 klisé készítendő hozzá. Mivel pedig Divaldék, akiknek klisé csináltatására a képek lemezeit átengedtem, most a Szentévvvel kapcsolatban a képek közül 7-et kiadnak, tehát csináltatni kellene még három kliséjét. A 7 kép kliséje a Sz. István Társulat nyomdájában van, és már beszéltem velük, hogy azon esetben, ha ezen tanulmányomat ott nyomatom, a kliséket nekem ingyen átengedik. E körülmények arra készítettek, hogy önállóan adjam ki e tanulmányt. Aktualitása is van dolgozatomnak, mivel a most megjelenő magyar szentekről szóló munkákban ez a vatikáni kódex tévesen tárgyalatik.

Szándékom kétségekívül szép volna, ha volna hozzá pénz. Kiadása kb. 800 pengőbe kerülne a Szt. István Társulatnál. Ez azonban olyan nagy összeg, hogy szerény köztisztviselői fizetésemből, mely még a megélhetésre is alig elég, nem futja. Azért valami segély féle után kellett nézmem és már Csánki államtitkár úr őméltóságának is megemlítettem, hogy ennek a műnek kiadására szeretnék a M. Tud. Akadémiától legalább 400 pengő segélyt kapni.⁶⁸ Ő azt mondta, hogy adjam be a kérényt ill. munkámat, s csak akkor lehet tárgyalni a segélyről. Ezek után voltam bátor munkámat méltóságos Uramhoz beterjeszteni, mint az Akad. Tört. osztályának titkárához is, hogy kérelmemet kegyesen intézni méltóztassál!

Méltóságos Uram! Gondoltam utolsó menedékként – mivel római tanulmányomról van szó – a Római Tört. Int. Bizottságára is, akinek most 10 000 lírájának kell lenni. Igaz, hogy ez egyéb munkám kiadására szolgál, de lehetne arra is gondolni, hogy míg a Regesták első kötete kikerül a nyomdából, a 2-ik és 3-ik kötet nyomásának költségeire a másik 10 ezer is megérkezik.

Akárhogy alakuljon a dolog, én bízom Méltóságod jóindulatában, melyben eddig is részem volt.

Megjegyzem, hogy a munkát Dr. Horváth János egyetemi tanár és Dr. Novák Lajos prelátus átnézték, akik sem tudományos, sem egyházi szempontból ellene kifogást nem emeltek. A mellékelt képek eredeti nagyságúak, de a Szt. István társulati klisék csak 1/3-a [a] képek nagyságának.

Én keddhez egy hétre érkezem Pestre és akkor leszek bátor Méltóságodat ez ügyben felkeresni.

Méltóságodnak kész szolgálja:

Lukcsics Pál

1930. április 19.

P.S. Munkám szövegét képek nélkül elküldöm Csánki és Hóman őméltóságáknak is, hogy azok is pártolják kérésemet.

⁶⁸ E kérést a Bizottság 1930. május 1-jei ülésén elvetette, mondván, a rendelkezésre álló fedezetet kimeríti a pályázó és Vári könyvének kiadása. (K 1591/41.) A döntést a jelek szerint később felülbírálták, lásd a 20. sz. iratot.

14.

Róma 1930. április 25.

Hoór Tempis István a MTA Római Történeti Bizottságához

(MTAKK K 1224/197 – gépelt, s.k. aláírással)

A Magyar Tudományos Akadémia tekintetes „Római Történeti Bizottságának”.

Alulírott mély tisztelettel jelentem, hogy mint a Római Történeti Intézet tagja a jelen ösztöndíjas év folyamán a következő munkásságot fejtettem ki. Az 1929. november 19.-i római megérkezésem után 3 hónapot speciális diplomatikai és paleografiai studiumoknak szenteltem. Részben a pápai paleografiai iskola előadásain vettem részt, részben pedig a vatikáni könyvtár és levéltárban az újabb diplomatikai irodalom tanulmányozásával, valamint eredeti okleveles anyag és fascimilé [!] olvasásával speciális gyakorlati készséget igyekeztem elsajátítani. 1930. március elején hozzáfogtam a XV. század második feléből, II. Pius idejétől kezdődőleg ráánkmaradt pápai számadáskönyvek átdolgozásához. Ezekből a Szentszéknek ezidőben a törökök elleni akcióra áldozott anyagi hozzájárulását és ennek lebonyolítási módját kívánom megállapítani. Ezen adatok nyomán és a feljegyzésekkel kapcsolatos egyéb indikációk, valamint a pápai legátusok jelentései alapján a Szentszéknek „török”-politikájára vonatkozó még ismeretlen anyagot akarom összeállítani és ennek segítségével a Szentszéknek a XV. század második felében tanúsított „török”-politikáját kívánom megrajzolni. E kérdés feldolgozását akarom a folyó ösztöndíjas év június és júliusában is folytatni és ennek további kidolgozására tisztelettel kérem az 1930/31. évre Római Történeti Intézeti tagságom megújítását.⁶⁹ Róma, 1930. április 25-én. Mély tisztelettel
Hoór Tempis István, a Római Történeti Intézet tagja

15.

Róma, 1930. december 4.

Miskolcgy Gyula a MTA elnökségéhez és Római Történeti Bizottságához

(MTAKK K 1224/201–202 – gépelt, fejléces papíron, s.k. aláírással)

R. Accademia D’Ungheria di Roma Via Giulia, 1

Nagytekintetű Elnökség!

A nagyméltóságú Vallás- és közoktatásügyi miniszter Úr úgy rendelkezett, hogy a római Fraknoi-villa bérjövödelme a törlesztések és adók levonása után a Magyar

⁶⁹ Hoór Tempis a következő két évben szinte szóról szóra ugyanezen beszámolókat küldte el a Bizottságnak. Uo., K 1224/ad207 [vö. alább n. 16, e jelentését viszont már nem közlöm] és 208. Vö. még „Jelentés a római Történeti Intézet tagjainak működéséről” (1931), melynek tanúsága szerint Tempisnek azért egy bibliográfiát is sikerült összemunkálkodnia. Uo., K 1224/221. A Bizottság tagjai 1929. május 28-ai és 1930. május 31-ei ülésükön minden észrevételezés és tárgyalás nélkül megadták vélhetően Hoór Tempis Mór akadémikustársuk hozzátartozójának a kért hosszabbítást. MTAKK K 1591/40–41.

Tudományos Akadémia rendelkezésére bocsáttassék, a Római Intézetben készített művek kiadási költségeinek fedezésére. E magas rendeletnek engedelmeskedve már bátor voltam a fent megjelölt összeget az 1930. évre a Magyar Tudományos Akadémia folyószámlájára átutaltatni.

Ez alkalommal azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a Nagytekintetű Elnökséghez, hogy a tiszta bérösszeg egy töredékét a Római Magyar Intézet által a jelen évtől kezdve megindítandó Évkönyv terheinek fedezésére átengedni kegyeskedjék. Kérésem támogatására bátor vagyok felhozni, hogy az Évkönyv elgondolása értelmében mindig közölne cikkeket a Történelmi Intézet tagjaitól is, így mindjárt az első évfolyamban dr. Oroszlán Zoltántól és dr. Gombosi Györgytől, a Nagytekintetű Magyar Tudományos Akadémia alá rendelt Történelmi Intézet tagjaitól. Intézetünknek tudományos kiadványok céljaira oly csekély összeg áll a rendelkezésére, hogy abból a többi idegen római intézet évkönyveinek megfelelő publikációt a Magyar Tudományos Akadémia kegyes segélye nélkül úgyszólván lehetetlen lenne létrehozni.⁷⁰ Róma, 1930. december 4-én. Kérésem megújítva maradok mély tisztelettel:

Dr. Miskolczy Gyula egy. tanár, igazgató

A Magyar Tudományos Akadémia Nagytekintetű Elnökségének Budapest

⁷⁰ Az évkönyv előkészületi munkálatai meglehetősen, mondhatni szimptomatikusan hosszúra sikeredtek. Gerevich már a Bizottság 1926. április 26-ai ülésén, amikor beszámolt a Történelmi Intézet 1925/26. évi tevékenységéről, javaslatot tett egy évkönyvre és kérte, hogy az akadémikusok szerezzenek erre fedezetet a Minisztériumtól. (MTAKK K 1591/35.) Ugyanő 1931-ben két cikk kapcsán is említi, hogy „Megjelenik a Római Magyar Intézet készülévkönyvében”. (*A Római Magyar Történelmi Intézet munkássága*, 246–247; de végül egyikük sem jelent meg itt.) Miskolczy fenti kérésének teljesítése elől a Bizottság egyébként elvileg nem zárkózott el, jóllehet az akadémikusok úgy vélték, hogy az *Annuariót* a RMA költségvetésében könyvtárra és kiadványokra elkülönített 15000 lírából kellene és lehetne fedezni, illetve ehhez a kiegészítést a Kultuszminisztériumtól kellene kérni, mivel a Fraknoi-villa bérjövödelme Lukcsics és Vári munkáira már előre le van kötve. (Az 1931. január 14-ei bizottsági döntés: K 1591/44; a válasz fogalmazványa: K 1224/216. Vö. a 18. sz. Iratot.) Bár Miskolczy nem adta fel a reményt, és az évkönyvet 1931. január 15-ei, Csánki Dezső államtitkárhoz írt jelentésében továbbra is készület alatt levőnek mondja, ez az ő idején sohasem készült el. (MOL Az Országos Magyar Gyűjteménygyűjtő Tanácsa [K 726], 1931/384.) Annak ellenére nem, hogy időközben a Bizottság megváltoztatta korábbi döntését, hiszen pontos összeg megjelölése nélkül az 1933. március 29-ei jegyzőkönyv említi, hogy egyebek mellett tervbe vette a római *Történelmi Intézet* évkönyvének támogatását is. (K 1591/[48].) A bécsi intézet példájára hivatkozva ugyancsak nem a RMA, hanem a Történelmi Intézet évkönyvének kiadását sürgette az 1933. december 1-ei ülésen Gerevich Tibor. Fellépése nyomán az akadémikusok megerősítették kedvező határozatukat, és Vári újabb *Sylogge* kötetét utánra sorolták be a hozzájárulás folyósítását. (K 1591/[50].) Ennek alapján 1935. április 13-án a *Sylogge* fordított 5000 pengő és a Lukcsicsnak kiutalt 600 pengő után fennmaradt összeget tényleg az évkönyvre különítették el, felszólítva Gerevichet, hogy készítsen részletes költségvetést. (K 1591/[52].) A maradvány mindazonáltal nem lehetett elegendő, hiszen a június 13-ai verdikt már úgy szól, hogy a Történelmi Intézet következő évben megjelentetendő évkönyvére nagyobb összeget kell igényelni a Minisztériumtól. (K 1591/[53.], lásd még RAL 1935/801.) Az évkönyv végül nem a Történelmi Intézeté, hanem a RMA-é lett, melynek érdekében Koltay-Kastner igazgató színtén a MTA Bizottságánál kilincselte 5000 líráért, ezáltal vélhetően már nem teljesen hiába. (1936. május 1-ei levele: MTAKK RAL 1936/376.)

* * *

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia, 1

Mélyen tisztelt Bizottság!

Alulírott, mint a Római Magyar Intézet igazgatója, azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok a tekintetes Bizottsághoz, hogy a Római Történelmi Intézet számára munkaprogramot kidolgozni szíveskedjék.

Kérésem támogatására bátor vagyok felhozni, hogy szigorúan megszabott program szerint dolgoznak az összes római idegen tudományos intézetek s ugyan-csak ekként szerveztettek meg a munkálatok a Magyar Történelmi Társulat bécsi Történelmi Intézetében is. A tapasztalás azt bizonyítja, hogy a tagok egy része nincsen tájékozva az eddig megjelent magyar és külföldi publikációk felől, de nem is képes magának olyan témát kiválasztani, amely a római, általában az olaszországi levéltári- és műemlék-anyag alapján sikerrel volna megoldható. Egy tudományos intézet megszabott munkaprogram nélkül nem kecsegtet olyan eredményes munkával, amely a hozott áldozatok nagyságának megfelelően. Munkássága szétfolyó, erőtlen lesz, egyes területek kiaknázása túl sok munkát emészt fel, más területek felkutatására pedig senki sem vállalkozik. Ez a veszedelem és általában az eredménytelenség mindaddig fenyeget, amíg a Történelmi Intézetbe leküldött tagok nem köteleztetnek bizonyos témák feldolgozására, illetve a már megkezdett munkálatok folytatására.

Tudományos szempontból súlyos hiányt jelent a munkában megnyilvánuló rendszertelenség, s ennek tudható be, hogy boldogult Fraknoi Vilmos által kezdeményezett munkálatokon kívül valódi tudományos értékkel bíró, nagyvonalú vállalkozás a római s általában az olaszországi levéltárak kiaknázásával kapcsolatban alig jött létre.

Szerény véleményem szerint a következő reformra lenne szükség a Történelmi Intézet szervezetében.

A tagok egy része saját maguk által választott feladatok elvégzésére küldetnék ki, 1-2 tag azonban minden évben köteleztetnék arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottsága által előírt feladatok elvégzésén dolgozzék. Ezirányú kötelezettsége már leküldetési dekrétumába bevétetnék.

Az említett feladatok egy nagyszabású tudományos programba kapcsolódnának bele, amely programot a Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottsága dolgozná ki, miután

a) összeállította a magyar részről eddig Olaszországban végzett tudományos kutatások kataszterét

b) megszabta, hogy a vatikáni levéltár és könyvtár rendszeres átkutatása végett milyen állagokat és milyen sorrendben kell feldolgozni

c) mely olaszországi levéltárakat és könyvtárakat s milyen sorrendben kellene átkutatni.

A program betartása felett a Római Történeti Intézet titkára őrködnék.⁷¹ Ezekben voltam bátor javaslataimat előterjeszteni.

A nagytekintetű Bizottság szíves hozzájárulását kérve, maradok Mély tisztelettel,

Dr. Miskolcgy Gyula egyetemi tanár igazgató
Róma, 1930. december hó 4-én

A Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottságának Budapest

16.

Róma, 1930. december 20.

Miskolcgy Gyula a MTA Római Történeti Bizottságának
(MTAKK K 1224/205 – gépelt, fejléces papíron, s.k. aláírással)

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia, 1 160./1930-31.

A Magyar Tudományos Akadémia Római Bizottságának.

Van szerencsém mély tisztelettel felterjeszteni dr. Gombosi György, dr. Hoór-Tempis István, dr. Jajczay János és dr. Oroszlán Zoltán uraknak, az 1929–30-i akadémiai évben a Római Magyar Történelmi Intézet tagjainak tanulmányi jelentéseit.

Amint ezen jelentésből kitűnik, dr. Gombosi György és dr. Oroszlán Zoltán dicséretreméltó szorgalommal és methodikai képzettséggel dolgoztak művészettörténeti, illetve archaeologiai problémáik előkészítésén és megoldásán. A szoroson vett történeti kutatások lanyha menetén és eredménytelenségén csak úgy lehetne segíteni, ha a Tekintetes Bizottság előbb felküldött javaslatom értelmében kegyes volna egy kutatási programot kidolgozni, amelynek feldolgozására a tagok köteleztetnének; továbbá ha a történeti Intézet vezetője szorosabb összeköttetést tartana fenn a hazai egyetemek szaktanáraival. Ez utóbbi összeköttetés képesítené őt arra, hogy a tagok munkáját tehetségükhöz és előképzettségükhöz idomítva, azt eredményesebbé tegye. Az archaeologiai és művészettörténeti feladatok kijelölését s az elvégzésükre alkalmas tagok kiválasztását megkönnyíti az a tény, hogy dr. Gerevich Tibor egyetemi tanár úrnak, a Római Magyar Intézet kurátorának, mint a Tekintetes Bizottság tagjának, alkalma van a kellő alkalmakkor nézeteit kifejeznie.

Mély tisztelettel:

Dr. Miskolcgy Gyula igazgató

Róma, 1930. december 20.

⁷¹ A forrást idézi és ismerteti, FRÁTERNÉ, *A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai*, 255. Miskolcgy levelét a Bizottság 1931. január 14-én tárgyalta. MTAKK K 1591/[44]. Lásd alább a 19. sz. iratot. Megjegyzendő, hogy Kollányi Ferenc már 1927. június 17-én sürgette egy átfogó, ugyanakkor konkrétumokba bocsátkozó program megalkotását. MTAKK K 1591/36.

[Az ösztöndíjasok jelentéseiből:]⁷²

Méltóságos Kurátor Úr!

A nagyméltóságú Vallás- és közoktatásügyi Minister Úrtól 1929. július hó 4-éről keltezett 470-38-5/1929. sz. alatt a római Collegium Hungaricumban művelődéstörténelmi tanulmányok végzésére ösztöndíjas helyet nyertem az 1929/30. tanév tartamára. Az eddig eltelt időtartamban végzett munkásságomról a következőkben bátorkodom beszámolni:

Szaktanulmányaim főleg az Anjou-kori magyar művelődésre vonatkozván, a hazai levéltárakban gyűjtött anyag kiegészítése a főcélom. A Schedario Garampi Miscellanek, Abbates, Vascovi [!], Papa [!], Cardinales, Beneficia indexei alapján kijegyzett adatok a XIV. sz.-i magyar hitéletre, a nálunk járt apostoli nunciosok (Guido, Cabrazino) működésére, továbbá N. Lajos királyunknak Siciliára tartott hűbéres igényére fognak rámutatni. Továbbá meg fogják világítani azt a szerepkört, amelyet a szentszék N. Lajosnak szánt a délvidéki eretnokségek megszüntetését illetőleg, s már előre vetik az egyes pénzügyi intézkedések hazánk szerepét az előrenyomuló török hatalommal szemben. A hazai püspökségek majd mindegyikére találtam érdekes adatokat, azonfelül Lajos királyunknak nem egy, egyházi ügyekben, Italia földjén tett intézkedéseit. A fragmentumos, rubricellás indexek XIV. sz.-i kijegyzései ugyancsak a nápolyi és sicíliai, tusciai, romagnolai, bolognai összeköttetések szárait bogozzák ki. Az úgynevezett Introitus – Exitus kötetek XIV. sz.-i, magyar vonatkozású kijegyzései a nápolyi hadjáratok művelődéstörténelmi értékelésére vonatkoznak, valamint az e korbéli krónikáknak „Muratori Scriptorum rerum Italicarum”-jának alapján egybeállított adatai. Monsignore Cenci kézirati katalógusa alapján sikerül átnéznem a nápolyi hadjáratok idején érintett néhány város számadáskönyvét is, ami valószínűleg fog adalékokat nyújtani a XIV. sz.-i magyar hadviseléshez. Mintegy szellemtörténeti háttérét fogja adni a XIV. sz. második felének magyar művelődéséhez az a tanulmány, amelyet az avignoni pápaság könyvtárának tanulmányozásával végeztem. Erre vonatkozólag is behatóan foglalkoztam az erre vonatkozó index maradványokkal, Ehrle-Deniflé s Otto Heinrich munkáival. Jelenleg III. Callixtus pápa supplicatioinak, vatikáni és lateráni regesztáinak magyar vonatkozásait állítom össze. Tanári pályámmal szorosan összefüggő pedagógiai kérdés gyanánt pedig a „fasiszta középiskola történettanítása” címen óhajtok megfigyeléseket eszközölni a nevesebb középiskolákban, azonfelül átvizsgálom a használatban levő történelmi tankönyveket abból a szempontból, hogy milyen mértékben és irányban foglalkoznak Hazánk történelmével.

Ezen beszámolóml szíves tudomásulvételét kérve Méltóságod részéről, maradok alázatos szolgálja: Dr. Buday Károly s.k. reálgimn. tanár

Róma 1930. ápr. 29.⁷³

⁷² MTAKK K 1224/207 – gépelt tisztázat.

⁷³ Uo.: Dr. Pivárcsi István patrológus másolta a kiadatlan Claudius-kódexet (BAV Vat. Lat., vol. 5775).

Dr. Meszlényi Antal egyetemi m.tanár munkásságának
az eredménye 1930. ápr. 28-ig.

1. A magyarországi jezsuiták története a XVI. sz.-ban c. munka kiegészítése és feldolgozása.

2. Anyaggyűjtés a vatikáni levéltárban a következő témák köré csoportosítva:

a) II. József halála és a Szentszék

b) Az 1790/91. évi pozsonyi országgyűlésről szóló nunciusi jelentések

c) A bencések, ciszterciek és a premontreiek visszaállítása 1802-ben és a Szentszék

d) Az egri egyházmegye dismembrációja 1804-ben

e) Nunciusi jelentések a Pázmáneumról és a központi szemináriumról 1802–1804

f) A főpapi javak szabályozása 1803–1804

g) Nunciusi jelentések Károly Ambrus főherceg, esztergomi érsekről 1807–1808

h) A nuncius jelentései az 1802., 1806., 1808. évi diétákról

j) Nunciusi jelentések egyes magyar könyvekről 1814-től kezdve

k) Meveroli [!] nuncius magyarországi útleírása 1809

l) A nuncius beszámolója a mo-i vallásügyekről a napóleoni háborúk idejéről.
Róma 1930. ápr. 28.

Dr. Meszlényi Antal s.k.

Jelentés az 1929/30. évi tudományos működésről.

Küldetésem az Anjou-korra vonatkozó anyag felkutatására vonatkozik, s természetesen ennek a célnak az érdekében dolgoztam.

A nápolyi kir. levéltár De Lellis és Sicola repertoriumainak felhasználásával felkutattam a még ott levő magyar anyagot, amivel lehetővé válik több kérdés tisztázása, illetőleg az eddigi felfogás korrigálása. Azonkívül átnéztem a nápolyi Biblioteca Brancacciana kéziratos anyagát, miután már 1926-ban tanulmányoztam a Biblioteca Nazionale kéziratait. A közös tudományos működés előmozdítására szorosabb összeköttetésbe léptem az Anjou-korral foglalkozó olasz és francia tudósokkal. Végül a római nagy könyvtárakban átvettem a legújabb olasz irodalmat és bibliográfiai munkámat teljessé tettem. Hátralevő programom: a firenzei levéltár Anjou-korra vonatkozó magyar anyagának felkutatása, pótlások a vatikáni levéltárból és a Biblioteca Vallicellianából és az esetleg létező XIV. sz.i velencei követjelentések felkutatása a velencei levéltárban. Róma 1930. ápr. 29.

Dr. Miskolczy István s.k. egyetemi magántanár,
a római magyar Akadémia tagja

A Római Magyar Történeti Intézet Tekintetes Igazgatóságának!

Dr. Jajczay János a római Magyar Történeti Intézet tagjának működési jelentése az 1929/1930 ösztöndíjas évről.⁷⁴ 1929 szeptember elsejétől 1930 július-ig kisebb megszakításokkal tartózkodtam Rómában, mely idő alatt munkásságom két részre oszlott:

⁷⁴ MTAKK K 1224/209 – gépelt, s.k. aláírás.

Elsősorban muzeológiai és művészettörténeti tanulmányokat folytattam, másodsorban az akadémia könyvtárát rendeztem. Művészettörténeti tanulmányaim során behatóan foglalkoztam Masaccióval; Nápolyban főleg magyar vonatkozású dolgokkal. – Szőnyegekről írandó könyvemhez adatokat gyűjtöttem.

Könyvtárrendezési munkálataim:

1. a mintegy 8–10 000 darabból álló könyvanyagot szakok szerint csoportosítottam 2. a folyóiratokat évfolyamonként – a hiányok megállapításával – rendeztem 3. a könyveket katalogizáltam 4. a különösen értékes és ritka könyveket különválasztottam és fokozott védelem alá helyeztem 5. az intézet tulajdonát képező Dante anyag bibliográfiáját összeállítottam. A katalógus cédulákat legépelésre kiadtam, mely ha elkészül, az Intézet könyvtára egy a modern követelményeknek tökéletesen megfelelő, betűrendes és szakkatalógussal fog rendelkezni.⁷⁵

Róma, 1930. július hó. Mély tisztelettel Dr. Jajczay János

17.

Róma, 1931. május 16. előtt⁷⁶

*A Római Magyar Történeti Intézet költségvetési tervezete
az 1931/32. évre*

(MTAKK K 1224/222 – fejléces papíron, gépelt)

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia 1.

A Római Magyar Történeti Intézet költségvetési előirányzata az 1931/32. évre

I. Személyi kiadások

1. Egy szobalány fizetése à 200L.	2400 L
2. A szobalány aggkori- és balesetbiztosítása	400 L

2800 L

II. Dologi kiadások

1. 4 tag étkezése 9 hónapon át à napi 11,50 L	12420 L
2. 1 személyzeti adag 11 hónapon át à napi 8 líra	2680 L
3. Mosoda	1540 L
4. Villany és gáz	4620 L
5. Szén és fa	5842 L
6. Szemét elhordás	185 L

⁷⁵ A könyvtár rendezéséről Gerevich 1930. május 12-én tett kimerítő jelentést a Bizottságnak. MTAKK K 1591/42.

⁷⁶ Miskolczy igazgató a Történeti Intézet, illetve tagjainak 1930/31. évi működéséről szóló jelentésével együtt e napon küldte el a Bizottságnak jóváhagyásra a RMA büdzséjében a történések számára elkülönített költségvetés-tervezetet. Levele uo., K 1224/219.

7. Telefon	1694 L
8. Vízdíj	616 L
9. Irodai és postai kiadások	385 L
10. Orvos és gyógyszer	1540 L
11. Épület karbantartás, felszerelés pótlása	1540 L
12. Kert karbantartása	185 L

33257 L

III. Tanulmányi kiadások

1. 4 tag tanulmányi segélye	2400 L
2. Könyvtár gyarapítása és folyóiratok	1540 L
3. Olasz tanfolyamok óradíjai	493 L
4. Fogadással kapcsolatos intézetközi előadások	154 L
5. Tudományos előadások tiszteletdíjai	154 L
6. Tudományos kiadvány költségei	2000 L

6741 L

Összesen: 42798 líra⁷⁷

18.

Róma, 1931. január 6.

Miskolcgy Gyula Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/215 – fejléces papíron, s.k.)

R. Accademia D'Ungheria di Roma Via Giulia, 1 Telef. 52052

Róma, 1931 január 6.

Méltóságos Uram,

Szíves elnézésemet kérem, hogy két napi késéssel csak ma jutottam hozzá a válasz-adáshoz m. é. december hó 29.-én kelt kedves leveledre.

⁷⁷ Az arányok érzékeltetésére: a RMA előző évi teljes költségvetése 542 100 lírara rúgott, ebből 43 000 személyi, 194 000 élelmezési (40 ösztöndíjasra számítva fejenként 13,50), 122 000 dologi (temp-lomfenntartással), 182 700 líra pedig tanulmányi kiadás volt. Utóbbi a következő megoszlásban: a Történeti Intézet tagjainak ösztöndíja: 20 500, segédeszközök, tanulmányi kiadások: 62 200, tanfolyamok 20 000, fényképezés, másolás: 10 000, modellek: 30 000, tanulmányutak: 25 000, könyvtár és kiadványok: 15 000 líra. Uo., K 1224/211. – A még a Fraknoi-villában működő Történeti Intézet költségei a következőképpen alakultak az 1926/27-es évre. Személyi kiadás: 70 600, dologi: 49 400, összesen 120 000 líra. (A 4 ösztöndíjasra például 32 000, a könyvtárra és kiadványokra 12 000, levéltári másolásokra 6000 lírát fordítottak. MTAKK K 1591/33 és 35 (1926. márc. 27. és május 14.). Fontos azonban megjegyezni, hogy mindezen tételek még a gazdasági világválság hatására nem redukált összegek. Vö. UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 57–58 és a 19. irat vonatkozó részét.

Ami a Tört. Intézetnek adandó programot illeti, a legújabb kort csak általános-ságban lehetne felvenni. Amennyire tájékozódni alkalmam volt, a nunciusi jelentések anyaga 1790-től kezdve nem sokat ér; az egyetlen fontos problémáról, a egyes házasságok kérdéséről Tóth L. állítólag összegyűjtötte az anyagot; a többi gyűjteményhez pedig igen nehéz lesz hozzájutni, talán csak kivételes protekciónal egy-egy pap juthat majd be.

Ez alkalommal engedj meg, hogy egy nagy kérést intézzek Hozzád. Az Akadémia elnökségéhez átíratot intéztem, amelyben a Fraknoi-villa bérösszegének egy töredékét kértem az intézeti évkönyv céljaira, azzal a megokolással, hogy az évkönyvbe mindig írnan történeti intézeti tagok is. Nem sokat kérek, legfeljebb 15%-ot; hidd el azonban, Méltóságos Uram, hogy a nehéz helyzetem vitt rá erre a koldulásra. A budget-kilátásaink a jövőre nézve igen szomorúak, évkönyv nélkül pedig neveltség tárgyai leszünk, mikor még a románok is gyönyörű évkönyvet adnak ki. Nagyon szépen kérlek, méltóztassál odahatni, hogy elvileg a jövőre 15%-ot megkapjak, hiszen Ti azt alig érzitek meg, nekem pedig életkérdés.⁷⁸

Az előadásaimat 12-én kezdem, a dékán tanácsa szerint. Mivel, főleg eleinte, csak igen kevés hallgatóra számíthatok, szeminárium szerint fogom a dolgot csinálni, a legfontosabb forrásrészletek olvasásával egybekötve, mivel a matéria teljesen ismeretlen, s még tankönyvet sem tudok rendelkezésükre bocsátani.

Még egyszer kérve szíves támogatásodat, maradok

Tisztelő és hálás híved

Miskolczy Gyula

19.

1931. május 31. előtt

*Áldásy Antal, Kollányi Ferenc és Csánki Dezső munkaterve
a „Fraknoi Vilmos” Római Magyar Történeti Intézet részére*

(MTAKK K 1224/217 –Áldásy s.k. fogalmazványa)⁷⁹

A Római Magyar Történeti Intézet historikus tagjai által végzendő kutatásokra vonatkozó véleményünket a következőkben van szerencsénk előterjeszteni és pedig egyelőre a vatikáni levéltár anyagát illetőleg.

A vatikáni titkos levéltárban őrzött anyag jelentős része, ú. m. a bulla és egyéb regiszterek, pápai tizedjegyzékek, instrumenta miscellanea stb. a magyar történet szempontjából nagyjában át van kutatva. Annak idején Theiner Ágoston a Vetera Monumenta köteteiben kiadta a regisztrumok magyar vonatkozású darabjait, azonban, amint azt Fraknoi Vilmos kutatásai megmutatták, korántsem teljesen. A titkos levél-

⁷⁸ Lásd a 15. sz. iratot és annak jegyzetét.

⁷⁹ Vö. a 16. és 18. sz. iratot. A munkatervet a Bizottság 1931. május 30-ai ülésén egyhangúlag elfogadta. MTAKK K 1591/[45].

tár registrum anyagát tehát revisio alá kellene venni és pedig első sorban az 1301-ig terjedő anyagot. E munka elvégzését megkönnyíti az a körülmény, hogy az 1301-ig terjedő registrum anyag nem nagy terjedelmű, kb. 100⁸⁰ kötetet foglal magában, tehát átnézése gyorsabban eszközölhető. Másrészt rendelkezésre áll a Jaffé és Potthast-féle regestamutató,⁸¹ melynek magyar vonatkozású darabjai kiczédulázva rendelkezésre állanak. Ezek alapján nézetünk az volna, hogy a Történeti Intézet egyik feladatát képezze egy Hungaria Pontificia összeállítása egyelőre 1301-ig, az Árpádkor végéig, amely a már ismert és közzétett pápai okleveleknek [...] regestáit foglalja magában, az esetleg még ki nem adottakat pedig teljes szövegben. E publikáció megvalósítását azért is fontosnak tartanánk, mert hasonló vállalatot indított meg Italia Pontificia, Germania Pontificia, Hispania és Portugallia Pontificia címen a göttingeni tudós társaság, mely újabban az Angolországra vonatkozó pápai oklevelek kiadását is megindította, valamint foglalkozik egy Gallia Pontificia megvalósításával. A Hungaria Pontificia⁸² kiadása természetszerűleg ránk vár, és annak idején a Szentpétery-féle Árpádházi királyok okleveleinek regestáival tervbe volt véve, de azután az Akadémia Történelmi Bizottsága ezt a tervet elejtette.

Az 1301 utáni registrum anyagnak terjedelmes voltánál fogva annak átbuvárolása természetesen hosszabb időt veend majd igénybe. Itt is vannak bizonyos előmunkálatok, Fraknoi és társai részéről. A XIV. századi bullaregistrumok, úgy a vatikáni mint az avignoni sorozat egészen a konstanzi zsinatig, jobban mondva V. Mártonig újabb revisiot igényel a Fraknoi-féle jegyzetek és másolatok nyomán. Ennek az anyagnak egy részét a XIV. századi supplicatiók magyar darabjait Bossányi Árpád már kiadta, így tehát ezzel az intézetnek nem kell foglalkoznia. Ki vannak továbbá adva a XIV. századi pápai tizedlajstromok a Monumenta Vaticana Hungariae sorozatban, valamint ugyanott IX. Bonifác pápa bullái is két kötetben. A Fraknoi-féle jegyzetekben van még egy bizonyos számú anyag IX. Bonifác idejéből, mellyel egyesíthető volna az V. Mártonig terjedő anyag is.

Az elmúlt években az előző kutatások alapján Dr. Lukcsics Pál sajtó alá rendezte az V. Mártontól III. Calixtig terjedő anyagot, a supplicatio és bullaregisterek,

⁸⁰ Lapszéli beszúrás. A szövegből kihúzva: 50–60.

⁸¹ *Regesta Pontificum Romanorum. Ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII I–II*, ed. PHILIPPUS JAFFÉ, Lipsiae 1885–1888; *Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV I–II*, ed. AUGUSTUS POTTHAST, Berolini 1874–1875.

⁸² A Pius-Stiftung szervezésében ma is folytatódó program már összesen tizenkét országot, illetve régiót ölel fel. A fentiek mellett (beleértve Franciaországot is) munkálatok folynak a *Scandinavia*, *Polonia*, *Africa Pontificia* és az *Oriens Pontificus* kiadása céljából. A *Hungaria Pontificia* felelőse James Ross Sweeney (*Pennsylvania State University*), mindazonáltal Horvátországot *Dalmatia–Croatia* néven külön választották tőle. Leginkább előre az olasz és német területek feldolgozása tart, a *Hungaria Pontificia* kötetével még nem találkoztam. – Az *Italia Pontificia* első kötete 1906-ban jelent meg, és például már 1923-ban a hetedik kötetnél tartott. (*Regesta Pontificum Romanorum sive repertorium privilegiorum et litterarum a Romanis Pontificibus ante annum 1198 Italiae ecclesiis, monasteriis, civitatibus singulisque personis concessorum*, hrsg. v. PAUL FRIDOLIN KEHR [Monumenta Germaniae Historica 8. Italia pontificia 1], Berolini 1906.)

valamint az Instrumenta Miscellanea anyagát.⁸³ Ennek a három kötetre terjedő publikációnak I. kötete jelenleg sajtó alatt van. A III. Calixt utáni időkből egészen 1526-ig terjedő registrumanyag nem lett tervszerűen [?] átnézve, nem főleg a supplicatiook sorozata.⁸⁴ Ez volna tehát egy újabb feladata a Történeti Intézetnek, a III. Calixtól 1526-ig terjedő anyag átnézése. Ez a munka tekintettel a registrumkötetek nagy számára [...] huzamosabb időt vesz igénybe [...] miután úgy 1453-tól kezdve köteteket lehet átnézni, míg egy magyar vonatkozású darabot találunk.

A XV. századi pápai adókönyvek magyar vonatkozású adatait Dr. Lukcsics József veszprémi apátkanonok állította össze. Ez a munka tehát el van végezve és ha a Bizottság pénzügyi viszonyai megengedik, közzétételét meg lehet kezdeni.

Ezek alapján a középkori magyar történet szempontjából nézetünk szerint a Történeti Intézet feladata volna: 1) A Hungaria Pontificia előkészítése és pedig első sorban az 1301-ig terjedő időből származó pápai oklevelek jegyzékének összeállítása az ezen évig terjedő registrumanyag újabb revisiojával együtt. 2) Az 1301–1417-ig terjedő anyag előmunkálatának megkezdése, és az ezen időből származó oklevelek összegyűjtése. 3) az 1458–1526-ig terjedő registrum anyag átkutatása és jegyzékben foglalása.

Az 1526 utáni anyag legfontosabb részét a nuntiusi jelentések képezik, melyek kiadásá[val] négy tudományos intézet foglalkozik. Természetesen minket első sorban, talán kizárólag csak a Nuntiatura di Germania érdekel, míg a többi országok nuntiusi jelentései aligha tartalmazznak reánk vonatkozó anyagot.⁸⁵ A Nuntiatura di Germania kiadásán a porosz, az osztrák, a cseh és a Görres-intézet is felezik. A porosz intézet kiadta Nuntiaturberichte aus Deutschland tekintélyes sorozatot képez. A XVI. századi nuntiusi jelentéseket a porosz, a Görres és az osztrák intézet nagyrészt már közzétette.⁸⁶ A XVI. század utolsó két⁸⁷ évtizedétől kezdve 1620-ig a nuntiusi iratokat a cseh történeti intézet adja ki, melyből két kötet az év folyamán fog megjelenni.⁸⁸ A XVII. századi nuntiusi iratokat innét a porosz intézet teszi közzé, melyből eddig egy kötet jelent meg 1620–1636-ig.⁸⁹

⁸³ Áldásy téved, Lukcsics őáltalá bírált kötetei sem III. Callixtus anyagát, sem pedig az *Instrumenta Miscellanea* okleveleit nem tartalmazzák.

⁸⁴ E kijelentés, tekintve Beke Antal és Tóth Szabó Pál gyűjtését, nem teljesen helytálló.

⁸⁵ Leszámítva persze a „*Nuntiatura di Poloniát*”. Továbbá főként a Tenger mellék kapcsán a velencei nunciatura iratforgalma sem hagyható figyelmen kívül.

⁸⁶ E megállapítás helytel-közzel csupán a 16. század első felére érvényes. Az egyes publikációk könyvészete megtalálható: ALEXANDER KOLLER–PETER SCHMIDT, *Bibliographie zur päpstlichen Politik und Diplomatie (1500–1800)*, Kurie und Politik. Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung (BDHIR 87, hrsg. v. Alexander Koller), Rom 1998, 413–493.

⁸⁷ A szó sorközi beszúrás.

⁸⁸ Vö. a következő – később Vanyó Tihámér által recenziált (vö. fentebb a 346. jegyzetet) – kiadványt: *Antonii Caetani nuntii apostolici apud imperatorem epistulae et acta. I: 1607. II: 1608 Ian.–Mai. III 1: 1608 Mai.–Aug.* (Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592–1628, 4), ed. ELENA LINHARTOVA, Pragae 1932–1937–1940.

⁸⁹ Az utolsó szám 3-ról vagy 5-ről átirással javítva. – Áldásy itt téved, 1931-ig a következő kötetek voltak hozzáférhetőek: *Nuntiatur des Pallotto (1628–1630) I–II* (NB IV 1–2), hrsg. v. HANS KIEWING,

Megjegyezzük, hogy e kiadványok közül a cseh intézet az iratokat teljes szövegükben teszi közzé, így tehát ez a publikáció lehet reánk nézve a legértékesebb, minthogy ebből az időből, különösen Bocskai idejéből a jelentések nagyon sok magyar vonatkozású adatot tartalmaznak. A többi publikációk kivonatos szöveget adnak, és így lehetséges, hogy rájuk nézve nem fontos, de reánk nézve értékes részek el vannak hagyva. E XVI., illetve XVII. századi nuntiusi jelentésekre nézve tehát szükséges volna ha az intézet igazgatója a kiadványok előkészítőivel érintkezésbe lépve, részletesebb tájékoztatást keresne.⁹⁰

Az 1701–1780-ig terjedő nuntiusi iratokat Fraknoi annak idején a magyar kir. kegyúri jogról szóló munkája írásakor átnézte, de csak rövid jegyzeteket készített belőlük. A II. József korabeli nuntiusi iratokat Dr. Tóth László nézte át és másolta le, míg a II. József utáni iratokkal Dr. Meszlényi Antal foglalkozott.

Így tehát az újabb időből származó anyag tekintetében a Történeti Intézet nézetünk szerint a legcélszerűbben a XVIII. századi nuntiusi jelentéseket valamint a velük kapcsolatos egyéb anyagnak feldolgozását vehetné egyelőre elő.

Szabadjon azonban egy szempontra, és pedig lényeges szempontra a Bizottság figyelmét felhívni. Az 1931/32. évi állami költségvetésben végletesített redukció a Római Történeti Intézetet sem kímélte meg. Az elmúlt évekkel szemben az 1931/32. évi költségvetésbe 150 000 líra van felvéve. Tekintettel arra, hogy a költségvetés indoklása egy tag ellátási költségeit havi 750 lírában állapítja meg, az említett összeg csak is két intézeti tag tartózkodását fedezi, úgy hogy a Bizottság csak egy historikust és egy műtörténész archeologist hozhatott a jövő évre javaslatba.⁹¹

Még egy körülményt kell említenünk. Az intézetben jelenleg tartózkodó Dr. Galla Ferencz váci egyházmegyei plébánosnak sikerült a folyó év elején a Propaganda Fide levéltárába bejutni. Ez a levéltár nagyon nehezen hozzáférhető. Az utódállamok, különösen Románia historikusainak sikerült már régebben oda bejutni és ott rendszeres kutatásokat folytatnak. Nekünk is érdekünkben áll, hogy a levéltár magyar szempontból minél intenzívebben ki legyen aknázva. A vatikáni titkos levéltár elzárásától a kutatás elől nem kell tartanunk, ellenben bekövetkezhetik egy személyváltozásnál az az eset, hogy a Propaganda levéltár újból bezárul a kutatások előtt.

Berlin 1895–1897, *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra (1603–1606)* (NB IV/3), hrsg. v. ARNOLD OSKAR MEYER, Berlin 1915.

⁹⁰ Áldásy e megállapításait különösen is fontosnak tarthatjuk.

⁹¹ A költségek lefaragása az előző évi teljes, illetve a Történeti Intézet ezen évre tervezett büdzséjével összevetve szembetűnő. Mivel a RMA és a Történeti Intézet költségvetésének egymáshoz viszonyított aránya hozzávetőleg tíz az egyhez volt, utóbbira csupán 15 000 pengő jutott. Vö. a 17. sz. irat és jegyzetét, valamint még a 22-et. Megjegyzendő, hogy Ujváry Gábor adata szerint (*Tudományszervezés–Történetkutatás*, 57–58) a pénzügyi helyzet valamivel – *cca* 30 000 pengővel – kedvezőbben alakult. Talán ez magyarázza, hogy végül nem kettő, hanem három intézeti tag dolgozhatott Rómában, Galla mellett – a vatikáni múzeum éremgyűjteményét is átvizsgáló – Huszár Lajos numizmatikus és a Markó Károllyal foglalkozó Kopp Jenő. *A külföldi magyar intézetek működése az 1931/32. tanévben*, 9–10.

Tekintettel arra, hogy a Bizottság a következő évre csak egy historikust hozhat javaslatba, tiszteletteljes indítványunk az, hogy a Bizottság hozza a V. és K. Minister úrnak a jövő évre Dr. Galla Ferencz kiküldetését javaslatba azzal a megbízással, hogy kutatásait a Propaganda levéltárára koncentrálva, igyekezzék annak anyagából minél többet átkutatni. E mellett, ha Dr. Gallának ideje marad, megkezdhetné a vatikáni levéltárban a XVIII. századi nuntiusi jelentések átnézését, miután ez az anyag többé kevésbé amúgy is összefügg illetőleg kiegészíti a Propaganda levéltárban kutatásait.

A többi fentemlített feladatok elvégzését egyelőre függőben véljük tartani, abban a reményben, hogy egy-két év múlva a Bizottság talán abban a helyzetben lesz, hogy több historikus kiküldetését hozhatja javaslatba, amikor is az említett munkálatok elvégzését meg lehet kezdeni.

A római többi levéltárak illetőleg könyvtárakra ez alkalommal nem kívánunk kiterjeszkedni, miután megfelelő munkaerő hiányában egy, noha vonatkozó kutatási programot amúgy sem lehetne megkezdeni.

20.

Budapest, 1931. május 31.
Lukcsics Pál Aldásy Antalhoz
(MTAKK K 1224/225 – s.k.)

Méltóságos Uram!

Először is bocsánatot kérek, hogy többrendbeli kérésemet nem élőszóval, hanem írásban terjesztem elő. Ma délelőtt szerettem volna őket elmondani, de Gerevich is ott lévén, el kellett halasztanom.

1. Ami a római Magyar Történeti Intézet latin nevét illeti, mi a Fraknoi által használtat vettük. Az intézet szó helyes fordításának kétségkívül nem a collegium szó felel meg, még kevésbé az Institutum szó, hanem a scola szó, amint azt a franciák is használják „Ecole des Chartes” stb. kifejezésekben.

2. Tisztelettel arra kell kérnem Méltóságodat, hogy nekem a most kiadandó munka után az Akadémia tiszteletdíjat adjon. Indokaim: nem a római Tört. Intézet, és nem egyéb magyar ösztöndíjjal lettem kiküldve, hanem a csekély olasz állami ösztöndíjjal. Amíg én a megbízásomnak eleget tettem, addig jobb fizetésű egyének havi 1000 líra ösztöndíjat kaptak. Különbben is a megbízásom az okmányok lemásolására szólt, míg a könyvnek mostani alakban való előkészítését teljesen idehaza készítettem el, kiküldetésem lejártá után. Mivel pedig a pénzre nagy szükségem van, tisztelettel kérném, hogy a tiszteletdíjra előlegül mielőbb 500, azaz ötszáz pengő kifizetessék, míg a hátralévő rész a könyvnek nyomdából való kijövetelkor. Nekem csupáncsak az állami fizetésből kell megélnem és egész életemet tönkretenné azon körülmény, hogy azon tiszteletdíj, melyet életem fenntartását illetőleg már elkönyveltem, nem adatna meg. Itt kell tisztelettel megjegyeznem, hogy

„Szent László király ismeretlen legendája” c. munkám,⁹² melyet [!] Méltóságod jó-akaratú javaslatára az Akadémia támogatásával jelent meg, szintén római kutatásaim alapján készült és amelynek kiadása az Akadémia segélyén (400 P.) kívül még 800 pengőmbe került. Nem lévén sehonnan segély forrásom, ezen utóbbi összeg felét már nagyjából fizetésemből törlesztettem le, de még mindig van fizetendő dolgom. A nehéz anyagi körülmények, mivel a tudományos foglalkozás is pénzzel jár, már is arra kényszerítettek, hogy lakásomat felmondva, nov. 1-én kisebb lakásba költözöm.

3. További kérésem az volna, hogy a Turul 1931. évi folyam 1–2 számában megjelenő „Itáliai magyar lovagok harci jelvényei” c. dolgozatomból még jún. 15-ke előtt a különlenyomatokat megkaphassam. Jún. 15-ke körül ugyanis szeretnék Bpestről végleg elutazni és a különlenyomatokra szükségem van, hogy Esztergomban kutatván a hercegprímás előtt igazolhassam, hogy időmet nem töltöm tétlenül és a bizalomra, melyet belém helyezett, nem vagyok méltatlan.

4. Végül arra is kérem Méltóságodat, hogy méltóztassék lehetővé tenni, hogy a jelen kötetet jún. 15-ikig beszerezhessem és illetőleg, hogy a könyv jún. 15-ig kijöjjön. Collegiumi előadásaim már befejeződtek és nekem direkt e könyv korrigálása miatt kell itt tartózkodnom, holott vidékre menve nem kell háztartást tartanom és sokkal olcsóbban kijövök és a téli túlkiadásaimat pótolhatom.

5. Egyúttal kérem, hogy a Regeszták második kötete kiadását is mielőbb előirányozni kegyeskedjék. Berzeviczy kegyelmes úr nem tehet ellenvetést, hogy két kötetem kiadása egymásután következik, mivel a munkákkal már 4 évvel ezelőtt kész voltam és mivel nem jelentek meg, annak eredményeit nem is érhettem meg, mert mikor a római magyar tanszék betöltéséről volt szó – állítólag azon az alapon, hogy nincs irodalmi munkásságom, a tanszék elnyerésénél elgáncsoltak. Tisztelettel meg kell jegyezni, hogy a 2-ik és 3-ik kötetet, IV. Jenő és V. Miklós pápák okmányait egy kötetbe összefoglalva adom, mivel V. Miklós pápáé csak 100 nyomtatott oldalra terjed.

6. Végül még egy nagy kérésem lesz. Amennyiben a római Tört. Intézeti Bizottság tudományos kutatásokra pénzzel rendelkezik, méltóztatnának részemre a nyári hónapokra (máj. 15–szept. 15-ig) ösztöndíjat rendelkezésemre bocsátani, hogy a felsőolaszországi könyv- és kéziratárakat, valamint levéltárakat magyar szempontból rendszeresen átkutassam. Az eddigi kutatási eredményeim elég biztosítékul szolgálhatnak arra vonatkozóan, hogy értékes anyagot fogok hazahozni. A római és bolognai levéltárakból a magyar zsoldosokra vonatkozóan összegyűjtött anyagom is készen, e munka, valamint egyéb kutatások kibővítése is indokoltta teszi e kiküldetésemet.

⁹² *Szent László király ismeretlen legendája. Írta és a Cod. Vat. Lat. n. 8541 Szt. Imre, Szt. Gellért és Szt. László képeivel és Szt. Lászlóról a XIII. század végén tartott 2 szentbeszéd szövegével együtt kiadta: LUKCSICS PÁL, Budapest 1930. (Stephaneum, 35 p.)*

7. Mivel elköltözöm lakásomból, arra is kérném Méltóságodat, méltóztassék az iránt is intézkedni, hogy a nálam lévő Fraknoi iratokat a M. N. Múzeum levéltárába, avagy a M. Tud. Akadémia könyvtárába szállítsam-e vissza?⁹³

Sok rendbéli kéréseim előterjesztéséért bocsánatot kérve és megjegyezve, hogy mindezeket csak azért merészelttem előterjeszteni, mivel Méltóságod irántami jóakarátát mindenkor tapasztaltam,⁹⁴ s ezutóbbiba ajánlva magamat vagyok Méltóságod kész szolgája

Dr. Lukcsics Pál

1931. V. 31.

21.

Róma, 1932. május 6.

Galla Ferenc Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/227 – gépelt, s.k. aláírás)

Méltóságos Uram!

Bocsásson meg, méltóságos Uram, ha a következő kéréssel zavarom Méltóságodat.

A Vatikáni levéltárban, ahol a Propaganda-levéltárral kapcsolatosan hetenként egyszer kiegészítő kutatásokat folytatok,⁹⁵ rátaláltam Severoli bécsi nuncius magyarországi útjának sajátkezű olasz naplójára, melyet az 1809-ki évben írt. A munka rendkívül érdekes és úgy politikai, mint egyházi szempontból számottevő forrása a magyar viszonyoknak. Megmutattam néhány kutatónak, köztük németnek is, és mindnyájan azon a véleményen vannak, hogy feltétlenül a nyilvánosság elé kívánkozik. Mintegy 5-6 nyomtatott ívet tesz ki.

Tudom, hogy a Fraknoi-ház bérletösszege ebben az évben még a Lukcsics-féle kiadás fedezésére fordítatik, de talán a jövő évi összeg felett a Bizottság nem rendelkezett, ezért a mai napokban bátor voltam kérvényt nyújtani a Bizottsághoz, hogy az említett napló kiadásához 5-6 ezer lírát, az első két részletfizetésből, részemre átengedni méltóztatnék. Itt Rómában talán olcsóbban tudnám kinyomtatni, mint Magyarországon, hol a nyomdaköltségek tetemesen magasabbak.

Megjegyzem, hogy a napló nem azonos azzal a latin nyelvű csupán 5 oldalra terjedő kézirattal, amit Meszlényi Antal a Tört. Társulatban ismertetett.

⁹³ Ezek – főként Áldásy jegyzetei – végül hagyatékában maradtak. Lásd fentebb, Lukcsics Pál hagyatékának ismertetésénél.

⁹⁴ Áldásy az után referálta bizottsági tagtársainak Lukcsics kéréseit, hogy bemutatta kötete néhány kiszedett ívét. Az 500 pengő előleget ezért minden további nélkül megszavazták, az itáliai útra azonban úgymond nem találtak fedezetet, a második kötet kiadásával pedig meg kell várni Vári újabb *Sylloge*-kötetét – szólt a határozat. MTAKK K 1591/45. A jegyzőkönyv dátuma május 30., következőképpen joggal élhetünk a gyanúval, hogy a május 31-ei kérvényre vonatkozó pontok utólag lettek beszerkesztve a protokollumba.

⁹⁵ Ezt a bizottsági munkaprogram is javasolta számára. Vö. a 19. sz. iratot.

Kérem tisztelettel Méltóságodat, hogy a fenti kérvényemet jóindulattal fogadni és pártolni méltóztassék.⁹⁶

Jelenleg az Erdélyi Státusról a Propagandában talált anyag alapján készült tanulmányon dolgozom, mely valószínűleg a nyár folyamán megjelenik. A napokban nyújtok át a vatikáni államtitkárságnak egy 25 oldalas beadványt e tárgyban az erdélyiek megbízásából.

Kérelmemet tisztelettel megismételve vagyok Méltóságodnak alázatos szolgálja
Galla Ferenc

Róma, Via Giulia 1, 1932. máj. 6.

22.

Róma, 1932. május 26.

Galla Ferenc Áldásy Antalhoz

(MTAKK K 1224/228 – gépelt, s.k. aláírás)

Méltóságos Professzor Úr!

Leveleink keresztezték egymást, mégis szükségét érzem annak, hogy Méltóságod szíves soraira külön válaszoljak. A főtítkár úr levelét is megkaptam, s nyomban válaszoltam rá, elsősorban azért, hogy biztosítsam az Akadémiát arról, hogy a Méltóságod által említett Bastgen professzor nem adta ki a Severoli-féle naplót. Én érintkezésben vagyok vele éppen Severolit illetőleg, kinek alakjával mintegy húsz-harminc éve foglalkozik s az ismertebb munkáin kívül számos kisebb értekezést és cikket is írt róla a különböző német lapokban. Ő nemzetközi viszonylatban talán a legkiválóbb művelője a német napóleoni kornak s a kor római egyházpolitikájának. A magyar vonatkozású ügyekkel kimondottan nem foglalkozott, ezért a napló sem érdekelte őt annyira. Mégis legutóbb késznek nyilatkozott arra, hogy az esetleges kiadáshoz német nyelvű előszót írjon, az általam készített magyarázó jegyzetek [!] és bevezetésen kívül. Azt hiszem, ez csak előnyére válnék a kiadásnak, mert Bastgen neve Németországban a lehető legjobban csengő név a történikusok között.

A Fraknoi-féle ház pénzügyi viszonyai az itt kapott értesülés szerint a következőképpen állanak, már tudniillik ami a pénzösszeget magát illeti. A ház évi bérösszege, mely az Akadémia rendelkezésére áll a biztosítási díj, adó és a hosszúlejártú adósságtörlesztés leszámításával, kb. 14–15 ezer líra, mely összeget az itteni igazgatóság félévenként vesz fel a bérlőktől. Az 1931. év második részletét Méltóságod betegsége alatt a tavasszal küldték fel Budapestre, a folyóévi első részlet csak a hó végén lesz aktuális, az 1933. évi összeg meg pláne a jövő zenéje! Hogy ezek az összegek hogy és mennyiben vannak előirányzásba véve a Bizottság részéről, azt már

⁹⁶ A hivatalos folyamodvány megtalálható: MTAKK RAL 1932/815. A Bizottság 1933. március 29-ei jegyzőkönyvében – konkrét összeg megjelölése nélkül – található arra utaló adat, hogy az akadémikusok már korábban a forrás publikálásának előmozdítását pártoló döntésre jutottak. MTAKK K 1591/[48.]. Megjelenéséről mindazonáltal nincs tudomásom.

természetesen nem tudhatom. Csak hallomásból tudom, hogy az idei is valószínűleg szabad, mivel a Lukcsics-féle kiadás fedezésére elegendő lett volna a tavasszal beküldött 1931. évi második részlet. Ismétlem, ebben nem vagyok biztos.

A Vári professzor kiadása mindenestre alaposan igénybe fogja venni a Fraknói-ház bérösszegét, sőt egy évi bérösszeg nem is lesz rá elegendő. De talán az Akadémia, mely a Fraknói-jövedelmet tudomásom szerint a római történeti intézet kiadványai részére szokta volt eddig fenntartani, majd talál más forrást Onasander [!] taktikájának megjelentetéséhez, vagy csak kisebb mértékben fogja igénybe venni az itteni összeget.

Nagyon köszönöm szíves jóindulatát, mellyel jövő évi kiküldetésemet is támogatni kegyeskedik. Nagyon kellene még ez az év, hogy a Propaganda levéltárában a XVII. századbeli magyar anyagot átnézhessem és kijegyezhessem, a legrövidebb kivonatokban, későbbi felhasználás céljaira.⁹⁷ Hálásan köszönöm a 600 pengő másolatási díjat is, mely nagy segítségemre lesz, hogy egyelőre azokat a fontosabb részeket lekópiáltathassam, melyekre leghamarább szükségem lesz.⁹⁸ Az ideit még nem kaptam meg teljes egészében, remélem, hogy az akadémiai év lezárása előtt megkaphatom.

Méltóztassék megengedni, hogy a kiküldetésemmel és a másolási díjjal kapcsolatban egy megjegyzést megkockáztassak.

Méltóságod méltóztatott emléteni, hogy részemre 5000 lírát fog javaslatba hozni a Bizottság plus a 600 pengő másolási díj. [!] Azt hiszem, ez a nagyobb összeg minden történeti tagnak egyformán kiutalt évi ösztöndíj összeg. Azonban a valóságban nem így áll a dolog. Legalább az utóbbi időben. Tavaly még úgy volt, hogy a történeti intézeti tagok havi eltartására az igazgatóság, napi 13 líra alapösszeget véve irányadóul, levont kb. 450 lírát s a megmaradt 150 lírát a tagok rendelkezésére bocsátotta. Ez a felesleg az idén teljesen elmaradt, noha, legalább magamról szólva, a körülményt megfelelő helyeken szóvá tettem, sőt a Gerevich kurátor úr megígérte, hogy az ügyet a minisztérium elé terjeszti s kérni fogja az említett 150

⁹⁷ Már második, 1930/31-es római ösztöndíjának elnyerésében fontos szempont volt Propagandabeli kutatásainak folytatása, amelyeket korábban még alighogy elkezdett, mivel a csupán kevés kutatót fogadó levéltárba későn tudott bejutni. „Mínhogy újabban a Propaganda levéltárát az oláh historikusok különösen Erdélyre való tekintettel kutatják át, kívánatos, hogy ezen levéltár átbúvárlása magyar szempontból is tüzetesebben eszközöltessék, amire Dr. Galla mint aki már a levéltár anyagában tájékozott első sorban alkalmas.” – szöveg a Bizottság kedvező döntésének indoklása. MTAKK K 1591/42 (1930. máj. 12.). – Galla következő 1931/32. évi, ugyancsak sikeres hosszabbítási folyamodványa (1931. febr. 10., kitöltött úrlap, Miskolczi ajánlásával, Gerevich láttaamozásával és pár sor tanulmányi beszámolóval): K 1224/218. A pályázat témája a következő volt: „A török uralom alatt lévő területek vallási és művelődési adatainak felkutatása elsősorban a Sacra Congregatio de Propaganda levéltárában. Folytatni óhajtom eddigi eredményes kutatásaimat”. Miskolczi 1931. május 16-ai levelében külön is Áldásy figyelmébe ajánlotta a „nagyon szépen dolgozó” Gallát. Uo., K 1224/220. A frissiben kidolgozott bizottsági munkaterv alapján az újabb hosszabbítás – 7500 líra ösztöndíjjal – nem is lehetett kétséges. K 1591/[45]. Lásd még RAL 1931/883.

⁹⁸ A Bizottság 1932. október 26-án ismételten másolási segélyt ítél meg számára. MTAKK K 1591/[46]. Lásd még uo., RAL 1932/521.

lára összegek kiutaltatását a történeti intézet tagjainak. Eddig azonban semmi választ nem kaptam s bizonyára nem is fogok. Illetékes helyen a következő indoklást kaptam. Amióta a minisztérium 120 000 lírára redukálta az egész római intézet (beleértve a történeti intézetet is) összköltségvetését, eltüntette egyben a differenciát is a rendes kollégiumi és a történeti intézeti tagok között s a kommasszált összegből tartja fenn, úgy ahogy tudja, az egész intézményt. Ily körülmények között teljesen illuzórikus az akadémiai bizottság költségvetése, s a másolásra előirányzott 600 pengő is, mint velem közölték, tulajdonképpen főleg a vezetőség jóindulatából kaptam meg, vagy a még hátralévő részével együtt kapni fogom. Minisztérium és vezetőség azt faragták le, amit akartak, mindenből.

Erre a fonák helyzetre, melybe ilyen módon az akadémia jutott, csak egy orvosság van: az akadémia állapotjék meg a minisztériummal abban, hogy az általa felállított költségvetést teljes egészében érintetlenül hagyja és elrendeli az itteni igazgatóságának is, hogy hasonlóképpen járjon el. A bizottság kiküldi azt a két-három tagot, amennyiben megálladott, majd megállapítja az azok ellátására kiszabott összegeket, a külön díjazásokat, másolási díjakat stb. s a minisztériummal közösen megállapított költségvetés betartását ellenőrzi is évről-évre. Csakis az így előre megállapított keretek között lesz tiszteletben tartva az Akadémia költségvetése.⁹⁹

Remélem, hogy Méltóságod már egészen rendben van s ereje lassanként visszatér. A szép nyári napok, melyek bizonyára otthon is már beköszöntöttek, segíteni fogják egészségének mielőbbi teljes visszaállítását.

A közelmúltban egy 28 oldal nagyságú beadványt terjesztettem a vatikáni államtitkárság elé az erdélyi kath. Státus ügyében, melyet a románok teljesen felakartak oszlatni és a még meglévő vagyont elkobozni. A dolgozat arról szólt, hogy a szentszék állandóan érintkezett a Státussal már a XVII. század folyamán is, amint erről a Propaganda levéltárában talált adatok tanúskodnak. Valószínűleg a nyár folyamán külön kiadásban is megjelenhetik, mintegy 100 oldal terjedelemben a dolgozat. Még nem zárult le teljesen a vita itt Rómában, ahol a napokban úgy a Státus emberei, mint az oláh minister megjelentek, de úgy látszik, hogy legalább a főbb kérdésekben a bocskorosok mégis engedni fognak.

Bocsásson meg, Méltóságos Uram, hosszú lére eresztett levelemért és ismételt alkalmatlankodásomért.

Maradtam méltóságodnak alázatos szolgája

Galla Ferenc

Roma, Via Giulia 1, 1932. máj. 26.

⁹⁹ Áldásy azonmód tollat ragadott és Gallára hivatkozva követelte a Minisztériumtól a Történeti Intézet – ha nem is önálló, de elkülönített – költségvetésének meg- és tiszteletben tartását. Levelének s.k. fogalmazványa: MTAKK K 1224/229.

23.

Pannonhalma, 1933. január 28.

Ványó Tibamér a MTA Római Történeti Bizottságához
(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)¹⁰⁰

Tekintetes Akadémia!

Alulírott könyvkiadási támogatásért fordulok a Tek. Akadémia Római Bizottságához, kérem szépen indítóokaim szíves meghallgatását.

Az 1930–31. iskolai évet mint ingyenes ösztöndíjas a Római Collegium Hungaricumban töltöttem, s a Vatikáni Levéltár nunciusi osztályán és a Congregatio Concilii levéltárában végeztem kutatásokat. Utóbbi levéltárban folytatott tanulmányaim eredményét: a Magyar Sz. Korona területéhez tartozó valamennyi püspökség „ad limina”-jelentéseit a közeljövőben nyomtatásban is megjelentetem. (Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona Országainak egyházmegyéiről – Relationes ad limina episcoporum de statu dioecesium ad Coronam Sancti Stephani pertinentium 1600–1850.) A jelentések zömének – a nagy terjedelem, az ismétlődő és kevésbé értékes részek miatt – csak bő magyar kivonatát adom, míg a legfontosabb relációkat és kifejezéseket teljesen eredetiben. A mű, amelyhez 4 íves bevezetést adok a magyar katolikus egyház fegyelmi életének kétszázötven évről, továbbá 1 íves latin kivonatot, valamint név- és tárgymutatót, kb. 26–28 íves lesz. Előállítási költségei, amelyeket csekély szerzetes tanári tiszteletdíjamból csak két év alatt tudok nehezen megtakarítani, 1800–2000 pengőre rúgnak. Erre való tekintettel mély tisztelettel kérem a Tek. Akadémia Római Bizottságát, méltóztassék művem 1000 pengős segítségben részesíteni. Ennek fejében felajánlom könyvemnek a Római Magyar Intézet kiadványai közé való felvételét, s ezt, vagy ha úgy tetszik: a Tek. Akadémia támogatását a címlapon is készséggel feltüntetem. Mivel a munka már nyomdában van, s kb. egy-két hónap múlva megjelenik, kérnék szépen lehetőleg három héten belül szíves értesítést, hogy a címlapra nézve még idejében intézkedhessem. A jelentések egy részét kefelevonatban mellékelem. Legyen szabad megemlítenem, hogy munkámat a Római Bizottságnak boldogult előadója, Áldásy Antal egyetemi tanár úr a kiadandó művek sorába felvette.¹⁰¹

¹⁰⁰ E jelzet alatt Ványó könyvének születésére összesen 27 db dokumentum található, közelebbi megjelölés nélkül. A 23–28. sz. iratok és jegyzeteik belőlük merítenek.

¹⁰¹ Balogh főtítkárr 1933. január 30-án válaszolt Ványónak. Tudatta, hogy az 1000 pengő kiutalása aligha teljesíthető, hiszen a Fraknói-villa bérjövédelme Lukács első kötetére és Vári újabb *Sylogae* (*Onosander*)-közlésére már le lett kötve, kérését mindazonáltal a Bizottság elé utalja. Ígéretének február 3-án tett eleget, s továbbította Ványó kérelmét a beküldött kéziratrészlettel együtt Gerevichhez, a Bizottság Áldásy helyére lépő új előadó-jához. Az akadémikusok március 29-ei ülésükön tárgyalták az ügyet, majd a már kiszedett kéziratrészletet Szentpétery Imrének adták ki bírálatra és hogy nyilatkozzon afelől, vajon „érdemes-e a szóban forgó munka arra, hogy a Római Magyar Történeti Intézet kiadványai közé felvéssék”. Egyúttal azonban azt is megállapították, hogy mivel a Fraknói-villa bérjövédelme már Vári újabb *Sylogae*-kötete, a Történeti Intézet évkönyve, valamint Galla Severoli-kiadása számára van előirányozva, a támogatás a maradékból csupán pár száz pengőre rúghat. (Lásd az

Kérésemet a Tekintetes Akadémia megértő támogatásába ajánlva, maradok mély tisztelettel,

Dr. Vanyó Tihamér bencés főiskolai tanár

Pannonhalma, Győrmegeye

Pannonhalma, 1933. jan. 28.

[Kívül:]

A Magyar Tudományos Akadémia Tek. Római Bizottságának Budapest. Dr. Vanyó Tihamér bencés főiskolai tanár kérvénye, amelyben kiadandó művéhez a Tek. Akadémia Római Bizottságának segítségét kéri. 1 db. melléklet.

24.

Pannonhalma, 1933. október 3.

Vanyó Tihamér a MTA Római Történeti Bizottságához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Tekintetes Akadémia!

Az 1933. szeptember 30-áról keltezett magas értesítésnek és felhívásnak¹⁰² megfelelően mellékelten bátorkodom a „Püspöki jelentések a Magyar Sz. Korona Országainak egyházmegyéiről” c. művemhez írt bevezető tanulmány korrektúráját mély tisztelettel elküldeni. Az általam még annak idején elküldött korrektúra-ívek természetesen csupán az okmánytárnak egy kis részét alkotják. A most elküldött bevezető tanulmány ellenben hiánytalanul tartalmazza a műben megjelenendő beve-

ülés jegyzőkönyvét [K 1591/(48)] és Balogh április 1-jei levelét Szentpéteryhez.) A bíráló viszonylag gyorsan eleget tett a megbízásnak, amit Balogh főtítkár április 27-én hozzáírt levelében köszönettel nyugtázott. A kedvező véleményt május 3-án továbbította Gerevichhez azon megjegyzés kíséretében, hogy ha a kurátor-előadó szintén indokoltan tartja, a Fraknói-villa bevételeből 600 pengőt utalnának ki a szerzőnek. A nyári vakáció elteltével szeptember folyamán a főtítkár már intézkedett is – végül – 500 pengő kiutaltatásáról (szept. 11-ei levele az Akadémia igazgatótanácsának), amiről szeptember 17-én a szerző is értesítette. A támogatást még éppen nem küldte el, amikor (Vanyó vagy a nyomda által) minden kommentár nélkül beküldött újabb korrektúra-részletek láttán kiderült számára, hogy eleddig nem a teljes mű bírálatára került sor. (Ami azért furcsállható, mert a Bizottság 1933. június 24-ei ülésén arra az esetre döntött 500 pengő támogatás mellett, ha beérkezik a hiányzó bevezetés és okmánytár-részlet, és persze azok recenzeálása is kedvező lesz. K 1591/[47 és 49].) Az okmánytár újabb, de még mindig nem hiánytalan fejezeteit Balogh szeptember 22-én irányította lektorálásra Szentpéteryhez, majd egy hét múlva – a lektori honorárium kifizetéséről szóló értesítésében – azt közölte a neves középorkutatóval, hogy a még teljesen hiányzó bevezetést is ellenőriznie kell majd, aminek beküldésére felszólítják Vanyót, ellenkező esetben nem kap támogatást. A vonatkozó levelezés ugyanott, mint a fent közölt irat (1933/141).

¹⁰² Berzeviczy egész pontosan azt tudatta a bencés történésszel, hogy a „bizottság hajlandó lesz e munka nyomdai kiállítására 500 azaz Ötszáz pengő segílyt megállapítani és a dolgozatot a «Római Magyar Történeti Intézet kiadványai» című sorozatban közzétenni” – tehát semmiképpen sem a MHI-ben – ha a bevezetés kéziratát beküldi, és ha közli, hogy az oda juttatott kézirat befejezett egész-e, mert tartalomjegyzéket nem mellékel. Levelének másolata uo. (1933/141).

zetést. A munka terjedelme 486 oldal, ebből több mint 80 oldal esik a bevezetésre, 340 az okmánytárra, 12 lap a bevezetésről készített latin kivonatra, 36 lap a hely-, név- és tárgymutatóra. A bevezető tanulmányra legyen szabad megjegyznem, hogy jórészt teljesen töretlen talajon kellett végezni a munkát s a magyarországi római katolikus egyházfegyelem alakulásának 250 évét figyelemmel kísérni az egyházi életnek minden vonalán.

A Tekintetes Akadémiától kilátásba helyezett segély megadását a legalázatosabban kérve s magamat és munkámat a Tekintetes Akadémia önzetlen jóindulatába ajánlva,

Vagyok a Tekintetes Akadémiának készséges híve

Dr. Vanyó Tihamér bencés tanár

Pannonhalma, 1933. október hó 3-án

[*a bátlapon:*]

A Magyar Tudományos Akadémia Római Történeti Intézeti Bizottságának Budapest.

25.

Budapest, 1933. október 20. előtt

Szentpétery Imre bírálata Vanyó Tihamér

Püspöki jelentések... c. munkájáról

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Kegyelmes uram!

Az Excellentiád által f. hó 10-n 141/1933. sz. a. hozzám intézett nagybecsű felhívásnak eleget téve átolvastam dr. Vanyó Tihamér úr „Püspöki jelentések stb.” című munkája elejének utólag beküldött korrektúra-lapjait, s erről a következőket van szerencsém tisztelettel jelenteni.¹⁰³

A most kapott részlet 84 tördelt korrektúra-lapon a munkához írt Előszót és Bevezetés címen a kiadott püspöki jelentések anyagát összefoglaló tanulmányt tartalmazza. A tanulmány azonban nemcsak a kiadványban (kivonatossan) közölt jelentésekre támaszkodik, hanem felhasználva az idevágó irodalmat is a jelentések korára nézve behatóan vizsgálja a trienti zsinat határozatainak Magyarországon való végrehajtása kérdését, e kérdésnek minden vonatkozásában.

¹⁰³ Balogh október 6-án juttatta el Szentpéteryhez a bevezetést, azon megjegyzés kíséretében, hogy kérni kellene még az okmánytár továbbra is hiányzó néhány részét, emellett külön honoráriumot helyezett kilátásba számára. Szentpétery másnap érdeklődött aziránt, hogy várjon-e a kiegészítésre, vagy már (újra) kezdje el a munkát. A főtitkár október 10-én kérte az ellenőrzés elvégzésére, mondván, ha a többi anyag megérkezik, átküldi. Erre azonban nem került sor, így Balogh október 20-án csupán a bevezetésre vonatkozó (itt közölt, második) bírálatot továbbította a szerzőhöz. „Amennyiben – amint remélem – a dolgozat még nem nyomtatott ki, érdekében állana Főtisztelendő Úrnak a nevezett bíráló úr megjegyzéseit az imprimatur megadása előtt figyelembevenni és a szükségesnek mutató változásokat megtenni” – szólt mellékelt figyelmeztetése. A vonatkozó levelezés uo. (1933/141).

A forrásanyag, melyet a Szerző úr közzétesz s melyet a Bevezetésben feldolgoz, természetesen egyoldalú, elsősorban a magyar katolikus egyház belső életének megvilágítására alkalmas. Azonban, amint a bevezető tanulmányból ez jól kitűnik, nem csekély mértékben tanulságos ez az anyag az általános történet szempontjából is, amennyiben a török hódítás korabeli és utáni közállapotok képét sok jellemző vonással egészíti ki. Példaképpen csak a püspöki egyházmegyei látogatások tanulságaira mutatok itt reá (olv. a 13. sk. l.) A Bevezetés ezt az anyagot jól foglalja össze és a kérdést, melyből a jelentéseket nézi, t. i. a trienti zsinat határozatainak érvényesülését nagyon körültekintően vizsgálja, állandó figyelemmel a külföldi állapotokkal való párhuzamba állításra. Igen jó pl. a 17–18. századi papság helyzetének rajza a sokféle megpróbáltatás idején (45. l.) Néhol ugyan az összefoglalásban a jelentések anyagát túlságosan bőven ismételi s a felvetett kérdés egyes pontjainak tárgyalásában végig megy valamennyi egyházmegye viszonyain ott is, ahol jellemzően egy-kettőnek felemlítése is elegendő lett volna.

Persze a jelentések anyagát lehetett volna másként, nem egyházi szempontból is feldolgozni, azonban az alkalmazott szempont is eléggé gyümölcsöző.

Megállapíthatom, hogy a Szerző a jelentések értékelésének kritikai szempontjait helyesen adja meg, s előadása általában eléggé objektív. (Olv. pl. a papság erkölcsi életének rajzát a 42. l.) Itt-ott azonban mégis néhány kitétel ill. kifejezés enyhítendő lenne. Egypárat ezek közül a korrektúrában megjelöltem (22. 69. 77. l.) Ezek helyesbítése okvetlenül kívánatos lenne.

Nem tudom, vajon az általam olvasott korrektúra újra javítva vagy esetleg már kinyomva is nincsen-e. De előttem fekvő alakjában is már tördelve lévén, nagyobb változtatások már nem lehetségesek. Talán még a tördelt korrektúrában is végrehajtható javításokként a következőket jelölhetem meg.

„Limina” helyett (bár így is használják) mindenütt inkább „visitatio liminum”-ot írnék, „orsolyák” helyett pedig (23. l. stb.) „Orsolyaszűzeket”, amint pl. Karácsonyi is írja Magyarország egyháztörténetében.

„Karima” így írva némileg komikus hatású; inkább „kar-ima” vagy még helyesebben: kórus.

Többször találunk ilyen kitétel: „a nagyszombati zsinat első fejezetében” (34. l.) „a zsinat végzéseinek első fejezetében” helyett, „a trienti zsinat Magyarországon való végrehajtása” (8. 9. l. és többször is a „...zsinat határozatainak végrehajtása, kihirdetése stb.” helyett.) Képzavar a 28. lapon: „...a laikus szemmel elgondolt” (!) s a 17. l.: „mélyen célzó mondat”. Talán a tömörségre törekvés okozza, hogy a névelő elég gyakran kiesik (20. 29. 71. 79. l. stb.) Nem helyes a „Concilii Kongregáció” írásmód sem (Előszó.) Helyesen van pl. a 84. lapon.

Az, hogy 1803-ban az erdélyi egyházmegyében csak egyetlen szegényház van a püspöknek alávetve, míg a városokban a többi hospitale felett a világi hatóság rendelkezik s a támogatottak illetve bennlakók vegyes vallásúak, magában véve nem tár elénk „sokkal szomorúbb képet” (21. l.) Objektívebb kifejezés lenne használandó. Az ószláv szertartású, glagolita írásos misekönyveket használó papokat

nem szabad „glagolítok”-nak nevezni! (46. l.) Csak glagolita írás van. Az egész mondat másként fogalmazandó.

Az olvasás közben észrevett sajtóhibákat a korrektúrában sok helyen megjegyeztem, miért is célszerű volna a korrektúrának a Szerző úrhoz visszajuttatása; talán felhasználhatná e javításokat, ha ugyan már maga is észre nem vette. Zengváros neve pl. végig tévesen írva fordul elő.

A Bevezetés elolvasása után ismételhetem az anyagközlő rész korrektúrájának látása alapján már előbb kifejezett azon tiszteletteljes véleményemet, hogy a tek. Akadémia a segélyt a hasznos kiadvány támogatására mindenesetre megadhatja. Azonban feltétlenül óhajtanék tartom, hogy a Szerző úr korábban tett, valamint itt közölt megjegyzéseimet a munkában, amennyiben ez még lehetséges, felhasználja, illetőleg a szerintem a munka előnyére szolgáló javításokat megtegye.

A mű befejező részének korrektúráját természetesen nem láttam, sem kéziratban ezt a részt nem ismerem.

Nagyméltóságodnak mélyen tisztelő híve s szolgálja

Szentpétery Imre r. tag, egyetemi ny. r. tanár

[*kívül, géppel, s.k. aláírással:*]

Szentpétery Imre r. t. úr közli, hogy dr. Vanyó Tihamér tanár úr időközben kinyomatta „Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről” c. munkáját és sajnálattal közölte, hogy Szentpétery őmga bíráló megjegyzései akkor még nem jutottak el kezeihez, amikor a nyomdának az imprimaturt megadta. Felkértem Szentpétery őmgát, értesítse Vanyó tanár urat, hogy dolgozatát az Akadémiának is be kell mutatnia, amikor azt a kérést is előterjesztheti, hogy minő cím alatt óhajtaná a kért segélyt megkapni. Budapest, 1933. november 11. Balogh főtitkár

26.

Pannonbalma, 1933. november 12.

Vanyó Tihamér a MTA Főtitkári Hivatalához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Tekintetes Akadémia!

Október hó 26-án kézhez vettem Berzeviczy Albert dr. Elnök Úr Őexcellenciájának kísérőlevelével együtt „Püspöki jelentések stb.” c. művem bevezető tanulmányáról készített akadémiai bírálatot. Ezt azonban már sajnos nem tudtam felhasználni, mert könyvem akkor már ki volt nyomva.

A bíráló Úr megjegyzéseiből egyúttal azt is megtudtam, hogy könyvemnek korábban betervezett részére vonatkozó bíráló észrevételeket a bíráló Úr még áprilisban benyújtotta a számomra történendő továbbítás céljából a Tekintetes Akadémiának, ezt az iratot azonban én mindmáig nem kaptam meg, és tartalmáról sincs és nem is volt tudomásom. Így az első bírálatnak meg nem érkezése folytán s a második bírálatnak késői kézhez vétele következtében saját hibámon kívül nem tud-

tam a Bíráló Úr észrevételeinek eleget tenni. Ezért a Tekintetes Akadémiától szíves elnézést kérek, és megígérem, hogy ha művemnek a Bíráló Úrtól kifogásolt részeinek kritikája alkalmából a Tekintetes Akadémiára árnyék esnék, akkor én gondoskodni fogok arról, hogy az észrevételek megtörténtét leszögezve helyesbítéssel a méltatlan gáncsnak véget vessék. E célból tisztelettel kérném az áprilisi bíráló észrevételeknek címemre történő szíves elküldését.

Mellékelten egyúttal van szerencsém a Tekintetes Akadémiának igaz tisztelettel és hálával elküldeni „Püspöki jelentések” c. munkámat. Kérem a Nagytekintetű Akadémiát, ha méltónak ítéli a kitüntetésre, kegyeskedjék a kilátásba helyezett 500 P segélyt címemre elküldeni.

Vagyok a Tekintetes Akadémiának tiszteletteljes és hálás szolgája

Dr. Vanyó Tihamér bencés tanár

Pannonhalma, 1933. november 12-én

[kívül:]

A Magyar Tudományos Akadémia Tekintetes Főtitkári Hivatalának Budapest.

27.

Budapest, 1933. november 15.

Balogh Jenő akadémiai főtitkár feljegyzése

(MTAKK RAL ad 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)¹⁰⁴

Budapest 1933. november 15.

Pro memoria!

Dr. Vanyó Tihamér Aladár pannonhalmi főisk. tanár úr f. évi április havában folyamodott Akadémiánkhoz, hogy a római M. Történeti Intézet (Fraknoi-villa) bérjövendelméből külön folyószámlán kezelt összegből segélyt kapjon „Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről 1600–1850” cím alatt írt munkája számára.

A Római M. Történeti Intézet Bizottsága javaslatomra is június 24-én tartott ülésében elvileg engedélyezte 500 azaz Ötszáz pengő segély kiutalását, de a szerző úrtól azt kívánta, hogy mivel dolgozatából csak néhány korrektúrahagyatot mutatott be próba gyanánt, a hiányzó részeknek korrektúra íveit is küldje meg. Dr. Vanyó tanár úr szeptemberben bemutatta a dolgozathoz írt bevezetését és ezt Szentpétery r. t. úr a főtitkárnak ülésen kívül hozzáintéztett felkérésre szintén szíves volt átnézni, s megjegyzésekkel ellátni.

A megjegyzéseket az elnök úr őexc. aláírásával közöltük Vanyó tanár úrral, aki azomban időközben könyvét kinyomatta és rányomatta ezeket a szavakat is: A M. Tud. Akadémia támogatásával. A munka megjelenése után Szentpétery Imre r. t. úr felkereste a főtitkárt és közölte, hogy a szerző úr az ő megjegyzéseit több, különösen

¹⁰⁴ Egy ugyanott található másik példányon, kézírással: „K. Balogh. Megtörtént.”

4-5 helyen nem vette figyelembe, mert előbb kinyomatta a könyvet, sőt rányomatta azt is, hogy közrebocsátja a Római M. Történeti Intézet. Ez nyilvánvalólag Gerevich Tibor l. t. úr engedélyével történt.¹⁰⁵

Mínt hogy a szerző úr kijelentette, hogy ha a későbbi bírálathoz kifogásolja azokat a részleteket, amelyekre az Akadémia hivatalos bírálója, Szentpétery Imre r. t. úr megjegyzéseket tett, gondoskodni fog, hogy „az észrevételek megtörténtét leszögező helyesbítéssel az Akadémiára eső méltatlan gáncsnak véget vessen”.

Javasolom, hogy a még júniusban kilátásba helyezett 500 P Vanyó tanár úrnak Pannonthalmára átutaltassék.¹⁰⁶

Balogh főtitkár

28.

Pannonthalma, 1933. november 23.

Vanyó Tibamér a Magyar Tudományos Akadémiához

(MTAKK RAL 1933/141 – gépelt, s.k. aláírással)

Tekintetes Akadémia!

Dr. Berzeviczy Albert Elnök Úr Óexcellenciájának f. é. november 16-i hozzám intézett nb. leveléből örömmel értesültem arról, hogy a Tekintetes Akadémia a „Püspöki jelentések” c. munkám egyszersmindenkori segélyeként megszavazott 500 pengőt a Magyar Földhitelintézet útján címemre átutaltatta.¹⁰⁷ Tisztelettel és hálával

¹⁰⁵ Ebben egyáltalán nem lehetünk biztosak, mint ahogy a jelek szerint a főtitkár sem volt az.

¹⁰⁶ A Bizottság a segély átutalását december 1-jei ülésén utólag jóváhagyta, és a jegyzőkönyvben a következőképpen megörökített történetet tudomásul vette: „Dr. Vanyó Tibamér pannonthalmi bencés tanár «Püspöki jelentések a magyar Szent Korona egyházmegyéiről» c. m. nyomdai kiállítására a folyó év tavaszán segélyt kért, április havában Szentpétery Imre l. t. úr meg is bírálta azokat a korrektúrahelyesbítéseket (1-83), amelyek a beszercebányai püspökségre vonatkozó jelentéssel kezdődtek, megállapította azonban a főtitkár, hogy ez a munkának csak egy töredéke, és hogy ahhoz sem előszó, sem bevezetés nem csatoltatott. A f. év őszén adta be a szerző úr az előszót korrektúrában 1-84 lapon, a főtitkár pedig 141/1933 sz. alatt közölte a bíráló úr megjegyzéseit a szerzővel, aki azonban időközben az egész kötetet kinyomatta. Amikor a kötet megjelent, Szentpétery Imre r. t. úr teljesen nyíltan megírta a szerzőnek, hogy néhány hiba, amelyet ő mint bíráló kifogásolt, továbbá néhány erősebb kifejezés, amelyet módosítani kívánt, különösen a protestánsok érzékenységét sértő kifejezések, benne maradtak a kötetben. A szerző úr most fenti cím alatt I-XXXII és újabb cím nélkül 1-452 oldalon kiadta a könyvet és rányomatta, hogy «A M. Tud. Akadémia támogatásával» és hogy «Közrebocsátja a Római M. Történeti Intézet». A szerző úr f. évi november 23-án Pannonthalmáról kelt levelében elismeri az Akadémiától kapott 500, azaz ötszáz pengő kézhezvételét, és kifejezi háláját és ragaszkodását Akadémiánk iránt, a Szentpétery Imre r. t. úrhoz írt levélben pedig kijelenti, hogy ha bírálathoz az Akadémiát is támadná, ő kötelességének érzi nyilvánosság előtt is kijelenteni, hogy a könyvet az Akadémia hivatalos bírálójának megjegyzései figyelembevételével nyomtatta ki.” Uo., K 1591/[50] (1933. dec. 1.).

¹⁰⁷ Berzeviczy levelében ugyanakkor értetlenségének is hangot adott amiatt, hogyan is nem kaphatta meg a szerző Szentpétery áprilisi és októberi bírálatát, amit pedig a főtitkári hivatal elküldött számára. Az átutalást a gondosan megőrzött számlák tanúsága szerint november 21-22-én teljesítették. (Uo., 1933/141.)

tudatom a Tekintetes Akadémiával, hogy az említett összeget tegnap azaz november 22-én a győrszentmártoni postahivataltól köszönettel fölvettem.

Legyen szabad ezzel kapcsolatban őszinte szívből fakadó igaz hálámat és ragaszkodásomat kifejezni a Tekintetes Akadémia iránt, amely nem tekintve fiatal koromat és ismeretlen nevemet, igazán elfogulatlan jóindulattal és a legnagyobb megértéssel karolt föl és segítéyzett.

Tudományos törekvéseim számára továbbra is az Akadémiának kitüntető jóindulatát kérem, s vagyok a Tekintetes Akadémiának alázatos szolgája

Dr. Vanyó Tihamér bencés főisk. tanár

Pannonhalma, 1933. november hó 23-án

29.

Budapest, 1934. január 28.

Galla Ferenc Balogh Jenő akadémiai főtítkárhoz

(MTAKK RAL 1934/92 – gépelt, s.k. aláírással)¹⁰⁸

Nagyméltóságú Titkár Úr, Kegyelmes Uram!

Bátor vagyok mellékelni egy szerény kérvényt a Tudományos Akadémiához, illetve annak Római Bizottságához, hogy számomra 2000 líra másolási segílyt kiutaltatni méltóztassék. Négy évet kutattam a Propaganda Kongregáció levéltárában elsősorban a török hódoltság korából származó iratok után s sikerült is rengeteg anyagot kijegyezni, részben kivonatolnom. Azonban olyan természetű iratok is vannak ott nagyszámmal, melyeket nem volt időm lemásolni. Hogy tervbevett munkám megírásánál ezeket is felhasználhassam s esetleg nagy jelentőségüknel fogva publikálhassam, szükségem volna azok legépeltetésére vagy lefényképeztetésére. Ezért fordulok segílyért az Akadémiához. Én a szerény tanári fizetésemből már eddig is sokat elvontam e célra, ezért voltam bátor az Akadémia nagylelkűségéért esedezni, melynek jóságát mint a Római Történeti Intézet tagja négy éven át élveztem. Az a leereszkedő jóindulat, melyet más alkalommal Excellenciád részéről tapasztalni szerencsés lehettem, arra indít, hogy Kegyelmes Uram hathatós pártfogását ez úttal ismét kérjem abban a bátorító tudatban, hogy jóindulatát nem is fogja megvonni tőlem. [s.k.:] Maradtam Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

Vác, Papnevelő, 1934. I. 28.

Galla Ferenc theol. tanár

¹⁰⁸ A főtítkár kedvező válasza 1934. február 3-án kelt: „Főtisztelendő Tanár Úr! Azt a beadványát, amelyben a római Propaganda Kongregáció-ban felkutatott és a török hódoltság korára vonatkozó iratok lemásoltatása végett a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának rendelkezésére álló összegből 2000 líra másolási segíly kiutalását méltóztatott kérni, meg fogjuk beszélni az említett bizottságnak legközelebb tartandó ülésén. Főtisztelendő Úr beadványát eljuttattam Gerevich Tibor bizottsági előadó úrhoz is [1934. január 30-án, lásd *uo.*] és minthogy a bizottságnak ezidőszertint Vári Rezső egyet. tanár r. tag úr már nyomdában lévő műve nyomdai költségeitől eltekintve is elegendő összeg áll rendelkezésre, a magam részéről törekedni fogok arra, hogy Főtisztelendő Úr óhaja teljesíttessék.”

30.

Budapest, 1934. április 4.

Lukcsics Pál Balogh Jenőhöz

(MTAKK RAL 1935/528 – gépelt, s.k. aláírással)

Nagyméltóságú Főtitkár Úr! Kegyelmes Uram!

Azon alázatos tisztelettel, mellyel tartozom, arra kérem Nagyméltóságodat, hogy a XV. századi pápák oklevelei című munkám II. kötetére, melynek kéziratát Dr. Láng Nándor egyetemi tanár és akadémiai tag úrnak már régebben átnézés végett átadtam, tiszteletdíjam egy részét folyósítani kegyeskedjék. Mivel a tiszteletdíj az 1000 pengőt meghaladja, arra kérem Nagyméltóságodat, hogy kb. 600 pengőt folyósítani szíveskedjék. Kérésemet a kényszerű szükséggel indokolom: az elmúlt időben ugyanis ötször operáltak és egyízben rádium-kezelésben részesültem. Harc-
téri sebesülésem folyamánya az egész. Körülbelül egy éve, hogy orvosi kezelés alatt állok, ami rám nézve túlságosan költséges. Utókúrára is szeretnék menni a Magas Tátrába a húsvéti vakációban. Az állami fizetésen kívül nincs más jövedelmem, mert mint 50% hadirokkant nem igen vállalhatok más mellékfoglalkozást.

Nagyméltóságodnak jóindulatába ajánlva kérésemet vagyok legalázatosabb szolgálja:

Dr. Lukcsics Pál egy. m., Eötvös Coll. r. tanár

(VIII, Sándor u. 17. II. udv.)

Budapest, 1935. április 4.

Nagyméltóságú Balogh Jenő úrnak, v.b.t., ny. m. kir. igazságügyminiszter, a M. Tud. Akadémia Főtitkárának stb. Budapest

[*külzetten:*] A Római Magyar Történeti Intézet Bizottsága dr. Lukcsics Pál úrnak a beadványában előterjesztett kérelme alapján tiszteletdíjra 600 P azaz Hatszáz pengő előleget szavazott meg. Az előleget kiutaltam. Irattárba. Budapest, 1935. április 15. Balogh főtitkár¹⁰⁹

¹⁰⁹ Szegény Lukcsicsnak nagyon rosszul jött Döry Ferenc bírálata (lásd fentebb a 335. jegyzetet), a Bizottság 1933. március 29-ei ülésén Szentpétery Imre felháborodottan tette szóvá, hogy a megjelent kötetben, noha Kollányi és Áldásy is átnézte, több – korántsem mellesleg többségében ténylegesen a forrásokra visszavezethető – „szarvashiba” maradt, amit a *Levéltári Közlemények* kifogásolt. Az akadémikusok felszólították Lukcsicsot, hogy adjon magyarázatot, egyúttal pedig nyújtsa be újbóli ellenőrzésre második kötete kéziratát. (MTAKK K 1591/[48].) Sőt június 24-ei ülésükön nemcsak egy már akkor kért honorárium-előleg kifizetését tagadták meg, hanem a megjelentetést egyrészt – a latin nyelvezetet hozzáértően ellenőrző – Láng Nándor véleményétől tették függővé, másrészt igazából már kötelezettséget sem vállaltak kiadására, feltűnően a majdani pénzügyi helyzet alakulására hivatkoztak. (K 1591/[47 és 49].) Láng akadémikus 1933. december 1-jére készült el a szemrevételezéssel, s mint mondta, ez a kötet is valóban tele van „szarvashibákkal”. (K 1591/[50].) Kiirtásukkal másfél év múltán végzett, amikor is 1935. május 29-én arról tudósította a főtitkárt, hogy a második kötet kéziratát számos helyen kijavította és az immár nyomdába adható. Előzőleg pedig már 1935. április 4-ei levelében támogatta Lukcsics honoráriumkérését. A Bizottság a Mályusz Elemér és Szentpétery Imre által is láttamozott műnek a MHI 2. kötetekénti publikálására 1935. június 3-ai ülésén adott engedélyt, részben mivel azt a „történések már nagyon várják”. Kimondták még, hogy feltétlenül meg kell szerezni

31.

Róma, 1937. május 15.
 Pásztor Lajos Voinovich Gézához
 (MTAKK RAL 1937/23 – s.k.)

Roma, 1937. május 15.

Méltóságos Uram!

Boldogult Lukcsics Pál munkájával kapcsolatban a következőket szeretném Méltóságodnak jelteni s azokhoz beleegyezést kérni.

A névmutatónak az elkészítését kb. június közepére fogom tudni befejezni. Miután azonban a középkori helyneveket a mai helyesírással kell írni a névmutatóban, ez indexet véglegesen csak Budapesten fogom tudni befejezni, minthogy a szükséges segédkönyvek itten nem állnak rendelkezésre. Budapesten azonban csak szeptember elejétől fogok tartózkodni – a Báró Eötvös József Collegiumban – s így a munkának az átadását, illetve az utolsó részeknek is a nyomdába való bocsátását csak szeptember közepére tudom megígérni.¹¹⁰

Egyben tisztelettel kérném Méltóságod intézkedését – a már jelentett hiányok – s az azzal kapcsolatban szükségessé vált eredeti kézirat elküldésével kapcsolatban is.

Végül méltóztassék megengedni, hogy megemlítsem, hogy magam is jelenleg – boldogult Lukcsics professzor úrhoz hasonlóan – a supplikációk magyar vonatkozású anyagának a lemásolásával foglalkozom. Ez évi munkámmal az 1490–1502 évekre vonatkozó anyagot tudtam átnézni. Miután azonban szeretném munkámat tovább folytatni, minthogy az készülő doktori értekezésemhez is szükséges volna, folyamodtam a jövő esztendőre is a Római Történeti Intézet tagsági helyére, mely kérvényemet az Akadémia igazgatója Koltay-Kastner Jenő egyetemi ny. r. tanár úr pártolólág terjesztett fel.

Lukcsicstól a teljes szövegmásolatokat, „melyek között Fraknóitól és másoktól eredő okiratok is vannak”, s melyekért legfeljebb 500 pengőt lehet fizetni. Emellett végre valahára kijelentették, hogy kívánatos lenne, ha a Római Magyar Történeti Intézetnek minél több kiadványa látna napvilágot (!). (MTAKK K 1591/[53].) A számos bekért árajánlat közül a pécsi Dunántúl Nyomda messze legelőnyösebb és latin szakot végzett gépszedők alkalmazására hivatkozó ajánlatát fogadták el. (A vonatkozó levelezés: RAL 1935/528; az előleg kiutalásának iratai: RAL 1935/94.) – Minden valószínűség szerint az ügyintézés bizonytalanságait jelzi, hogy fél évvel korábban, 1935. január 12-én az akadémikusok Láng tagtársuk ellenőrzése nyomán már megadták az *imprimaturt* és akkor 300 pengő előleget szavaztak meg. A 600 pengő előleget egyébként az április 15-ei ülésen egyhangúlag fogadták el. (K 1591/[51–52].)

¹¹⁰ Lukcsics munkáját Pécsen kiszédték, de miután halála miatt a szerző sem a korrektúrárt nem tudta teljes egészében elvégezni, sem pedig az indexet elkészíteni, Voinovich Géza főtítkár 1937. január 8-án Koltay-Kastnert bízta meg ezen hiányok pótolásával. Április 28-án ismét sürgette az igazgatót, aki május 1-jén tudatta, hogy a feladatot teljesítő Pásztor Lajos az ellenőrzés során számos hibát talált. A jelentést május 7-én Voinovich újabb sürgető felhívással nyugtázta. A főtítkár Pásztornak május 25-én válaszolt, s kérte a fenti levélben közölt kérések pontosítását, emellett ugyanaznap Gerevichhez intézett levelében támogatta Pásztor ösztöndíj-hosszabbítás iránti kérelmét. Párhuzamosan a főtítkárt a pécsi nyomda több ízben is ostromolta, hogy az elhúzódo munkát befejezhesse. Voinovich május 25-én Pásztor levele alapján szeptembert jelölte meg a végső határidőként. (Mindezen iratok uo. [RAL 1937/23].)

Ezzel kapcsolatban szeretném Méltóságos Uram támogatását is megkérni az ösztöndíjam érdekében, hogy így befejezhessem – az Akadémia által is elvégzendők közé sorolt s általam már megkezdett munkát.

Méltóságod szíves támogatását s a jelentésem elfogadását kérve vagyok mély tisztelettel:

Pásztor Lajos

32.

Róma, 1937. május 28.

Pásztor Lajos Voinovich Gézához

(MTAKK RAL 1937/23 – s.k.)

Roma, 1937. május 28.

Méltóságos Uram!

A múltkori levelemben röviden említett hiányok Lukcsics professzor úr munkájával kapcsolatban a következők: a nálam lévő, már véglegesen kinyomott résznél a 330–36. számú s 1434 január 21.-i keltezésű, valamint 283. számú s 1433 júl. 31.-i keletű okleveleknél – miután e részt az eredeti vatikáni anyaggal összehasonlítottam – hiányt vettem észre. Miután azonban nincs kizárva, hogy az eredeti kéziratos másolati anyagban – amely az Akadémia tulajdonában van – még nincs hiány, célszerűnek találtam, ha legalább a fenti helyekre vonatkozó anyagot még római ittlétem idején át tudnám nézni. Ha azután az eredeti is hiányos, úgy én másolom le az illető részt. Mindkét esetben természetesen – a végén – talán függelékben kell közölni az oklevelet; azon jegyzetek kíséretében, amelyek más egyéb, bár apró hiányokra vonatkoznak.

A múltkori levelemben azért említettem mindezt egész röviden, mivel kb. egy hónapja Koltay igazgató Úr egy kérvényt adott át ezzel kapcsolatban Gerevich professzor úrnak s azt hittem, hogy ez a kérvény eljutott az illetékes helyekre és így Méltóságodnak is tudomása van róla.

Ugyanebben a kérvényben Koltay igazgató úr, illetve én érdeklődtünk az iránt is, hogy fenti munkámért – Lukcsics professzor úr munkájával kapcsolatban – mennyi tiszteletdíjat kapok. Továbbá az én itteni levéltári munkámmal kapcsolatban – miután nagyon sok magyar vonatkozású anyagot (kb. 550–600) találtam az eddigi elvégzett munkám folyamán – szükséges volna igénybe vennem másoló munkáját is, amint azt néhai Lukcsics professzor úr is tette,¹¹¹ s az ezzel kapcsolatos költségek fedezésére is kértem az Akadémia támogatását.¹¹²

¹¹¹ Ezt maga Lukcsics is említi jelentésében (fentebb a 7. sz.).

¹¹² Voinovich június 2-án válaszolt Pásztor eme levelére, egyúttal elküldte Lukcsics kéziratát (283. és 330–336. sz.), továbbá szemmel látható ingerültséggel közölte: „Arra a kérdésre, hogy a szóbanforgó munkáért mennyi tiszteletdíjat tetszik kapni, csak akkor válaszolhatunk, ha a munka elkészült és a nyomda a kész műnek legalább egy példányát Akadémiánkba beszállította. Nyomatékosan fel kell hívnom

Végül az ösztöndíjjal kapcsolatban hálásan köszönöm Méltóságod közbenjárását is. A napokban értesültem egyébként, hogy megkapom a következő évre is az ösztöndíjat.

Miután Rómában kb. június 8-9-ig fogok csak tartózkodni, arra kérem Méltóságodat, hogy ha lehetséges, a kért kéziratot az időn belül méltóztassék megküldetni.¹³

A többi kéréssel kapcsolatban is Méltóságod pártfogását kérve vagyok mély tisztelettel:

Pásztor Lajos

33.

Budapest, 1938. február 19.

Voinovich Géza akadémiai főtítkár Huszti Józsefhez

(MTAKK RAL 1938/138 – gépelt, s.k. aláírással)

Igen tisztelt Bizottsági Előadó Úr!

A M. T. Akadémia kb. egy évvel ezelőtt felkérte a Római Magyar Történeti Intézet igazgatóját, Koltay-Kasztner Jenő urat, hogy bízza meg egyik római ösztöndíjasunkat néhai Lukcsics Pál nyomdában levő indexének elkészítésével és az ezzel kapcsolatos korrektúramunkák elvégzésével. Az igazgató úr Pásztor Lajos ösztöndíjast hozta javaslatba, aki a munkát el is vállalta.

Pásztor Lajos úr a vállalt munkát csak nagy késedelemmel készítette el, több mint egy félévvel a megállapított időpont után.¹⁴ Most pedig az általa a főtítkári

együttal figyelmét arra, hogy az egyéb, az Ön által talált magyar vonatkozású anyag másolásával kapcsolatos költségek fedezésére Akadémiánk csak akkor szavazhat meg megfelelő összeget, ha erre vonatkozólag az Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottsága javaslatot tesz. Egyelőre tehát arról szó sem lehet, hogy mi ebből a célból Önnek pénzt utaljunk ki. Tessék e tárgyban kérvénnyel fordulni az Akadémia Római Magyar Történeti Intézeti Bizottságához...".

¹³ A főtítkár június 18-án továbbította a Bizottsághoz Pásztor – Koltay ajánlásával ellátott – másolatási segély iránti kérelmét. Véleménye szerint a kérés aligha teljesíthető, s ha igen, csak akkor, ha a fiatal történész a Lukcsics-kötettel kapcsolatos megbízatásnak eleget tesz. Huszti József előadó szinte azonnal a következőképpen válaszolt: „Pásztor Lajos úr kérését az Elnök Úr Öméltóságával megtárgyaltam. Mindketten osztjuk Méltóságod felfogását, hogy a kérés érdemileg alig tárgyalható. Pásztor Lajos Úrnak éppen az a feladata, hogy okleveleket olvasson és másoljon, hogy a technikai akadályokat ő maga legyőzze.” A döntést Voinovich július 3-án tudatta Kastnerrel, megsürgetve egyúttal természetesen az index készítését is. Az összes irat uo. (1937/23).

¹⁴ A főtítkár a szeptemberi határidő lejárta után, október 25-én követelte Pászortól a mutató befejezését – amiről egyébként egy ideig azt hitte, hogy már el is küldte –, mondván a nyomda már csak erre vár. Ehhez azonban a fiatal történésznek ismételtelen szüksége volt több, általa már korábban korrektúrázott és visszaküldött levonat-részletre. Pásztor a következőképpen indokolta késedelmét: „A névmutatót – sajnos, s ezért elnézést kérek – azért nem tudtam az ígért időre befejezni, mivel annak az elkészítése, a helynevek pontos megállapítása stb. jóval több időt vett igénybe, mint kezdetben gondoltam volna. Most már azonban közvetlenül a befejezés előtt állok. Hogy teljesen kész lehessenek, ahhoz okvetlenül szükségem van az említett részre, s így legyen szabad annak szíves megküldését kérnem.” (Lásd levelét, Róma, 1937. okt. 28.)

hivatalba küldött index kéziratának és az általa már átnézett korrektúralevonatnak felületes átnézése alapján azt kellett megállapítanunk, hogy az index nem pontos. Az indexben feltüntetett oklevélszámok helyenként hiányoznak, másuttévesek; a címszókkal kapcsolatos szövegrészek szintén nem pontosak. Mindezek alapján lehetetlennek látszik, hogy az Akadémia Pásztor úr munkáját elfogadja és az általa kijavított korrektúralevonatokat nyomási engedéllyel ellássa. Pásztor úr eljárása annál bosszantóbb, mert neki tudnia kellene, hogy milyen munkával tartozik az Akadémiának, amely e megbízással kitüntette.

Mindezek alapján tisztelettel felkérem Méltóságodat, mint a Római Magyar Történeti Intézet Bizottságának előadóját, szíveskedjék gondoskodni arról, hogy az egyidejűleg megküldött index anyaga felülvizsgáltassék és helyesbítettessék. Az imprimaturt csak Méltóságod javaslata alapján fogom megadni. Megjegyzem, hogy a küldött indexkézirat és annak levonata az egész anyagnak csak egy része, a többi most várjuk Rómából Pásztor úrtól. A felülvizsgálat érdekében a munka egész törölt, illetőleg már kinyomott anyagának egy példányát is megküldjük.

Szükségesnek tartom, hogy Pásztor Lajos úr megfelelő helyről figyelmeztetést kapjon felületes és pontatlan munkája miatt.¹¹⁵

Kiváló tisztelettel V. G. főtítkár

Budapest, 1938. február 19.

Méltóságos Huszti József l.t. biz. előadó úrnak, Budapest

Voinovich október 30-án (!) válaszolt röviden, s még aznap intézkedett, hogy a pécsi nyomda közvetlenül Rómába küldje a kért oldalakat. Megérkeztek után Pásztor december közepén juttatta el munkáját Budapestre: „Bocsánatot kérek... sajnos rajtam kívül álló dolgok állandóan késleltetnek. Most már azonban közvetlen a befejezés előtt állok s a jövő hét leforgása alatt minden körülmények között Budapesten lesz már a kézirat.” Róma, 1937. december 5-ei levele Voinovichhoz. Az összes irat uo. (1937/23.)

¹¹⁵ Voinovich eme véleményét nem közölte Pásztorral, február 22-én egyedül a nála maradt kéziratokat és levonatokat kérte vissza. Pásztor két nappal később írt levele szerint ezeket már elküldte, amit a főtítkár március 1-jén nyugtázott, közölve, hogy az anyagot felülvizsgálatra az akadémiai Bizottsághoz továbbította. (MTAKK RAL 1938/132.) Az akadémikusok helybenhagyták kritikáját: 1938. május 11-ei ülésükön egyfelől konstatálták a második Lukcsics-kötet elkészültét, a korrektúrában maradt hibákat a szerző halálos betegségének tudva be, másfelől a mutató ügyéről a következőt állapították meg: „Az index elkészítésére Pásztor Lajos római ösztöndíjas kapott megbízást. Az elkészült index már kiszedetett, amikor kiderült, hogy alapjában véve hasznavetetlen.” Az új mutató elkészítését Horváth Jánosra ruházták, s kifejezésre juttatták reményüket, hogy az „index legkésőbb két-három héten belül rendelkezésre áll s akkor e régóta húzódo ügy végére pontot lehet tenni.” Horváth mindazonáltal csupán javíthatta Pásztor munkáját, hiszen aligha valószínű, hogy a 60 oldalas – és végül a Pásztor-féle elvek szerint megjelent – segédlettel ilyen rövid idő alatt elkészült volna. Nemkülönben a második Lukcsics-kötet 334. oldala szintén a Pásztor-féle korrekciókat tartalmazza. (MTAKK K 159v/[54].) – A nyomda – szünet nélküli panasza ellenére – az *imprimaturt* még 1938. novemberében sem kapta meg. Sok tekintetben Pásztor igazát bizonyítja, hogy tudniillik nemcsak a vatikáni levéltárban az eredeti forrásokkal való összevetést is elvégző fiatal történész munkája húzódtott el, hanem az újabb ellenőrzés is. Egy november 29-ei beszámoló szerint az első teljes kefelevonat korrektúrázása csak ekkorra készült el, s még egy újabb átvizsgálás is szükséges lesz, legfőképpen Lukcsics kéziratának nehéz olvashatósága miatt. (MTAKK RAL 1938/132.)

II. AZ ÚJ Vatikáni sorozatról, Artner Edgárról és Okmánytáráról

I. COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem a hazai katolicizmusnak a Magyar Katolikus Püspökkari Konferencia által létrehozott, a magyar állam – és tudomány – által elfogadott, valamint az Apostoli Szentszéktől kánonilag is megalapított, annak Nevelésügyi Kongregációja (*Congregatio de Institutione Catholica*) irányítása alá tartozó régi-új tudományos és oktatási központja.¹ Mint ilyen integer részét képezi a jelenkor szentszéki–magyar viszonyrendszerének *s per definitionem* joga és feladata e kapcsolatok múltjának, hagyományainak ápolása. A teológiai, kiváltképpen egyháztörténeti, kánonjogi és kánonjog-történeti, részben pedig a bölcsészettudományi történeti képzés – akár általános jellegű tárgyak, akár speciális kurzusok keretében – számos téren érinti ezt a területet. Hosszabb távon a szakirodalmi bázis pályázati forrásokból is finanszírozott fejlesztésének alapjául Pásztor Lajosnak, a vatikáni levéltár néhai levéltárosának könyvtára fog szolgálni, amelyet Pásztor Edit adományozott páratlan nagylelkűséggel az Egyetem bölcsészeti karának.²

A tulajdonképpeni vatikáni magyar kutatásokkal csupán a pozitívizmus koráig visszanyúlva historiográfiai kapcsolódás is felidézhető. Maga Fraknói Vilmos és több munkatársa a jogelőd teológiai kar hallgatója, Hanuy Ferenc, Artner Edgár és Galla Ferenc pedig professzora volt. Az Egyetem – Erdő Péter rektor által 1999-ben az egyes karokon folytatott egyháztörténeti, illetve az ahhoz kapcsolódó tudományos vizsgálatok koordinálása céljából alapított – Egyháztörténeti Kutatócsoportja³ közvetlenül e nagynevű elődök örökségét felvállalva választotta szakmai

¹ Vö. *Tíz éves a Pázmány Péter Katolikus Egyetem*, szerk. GOMBOS ILDIKÓ, Budapest 2002, 7–23skk.; *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának évkönyve. I: 1992–2000*, szerk. BALATONI KINGA CECÍLIA–HARGITTAY EMIL–TUSOR PÉTER *et al.*, Piliscsaba 2003, 13–51skk.

² A nemes gesztus jelentősége ma még szinte felbecsülhetetlen a vatikáni magyar kutatások történetében, amiért helyüzt is hálás köszönetünket fejezzük ki Dr. Pásztor Editnek. – *A Pásztor Lajos Könyvtár* kari kialakításának folyamatban lévő előkészítése Dr. Borsa Iván, Dr. Ráczy György és Dr. Szovák Kornél érdeme.

³ Vö. *Tíz éves a Pázmány Péter Katolikus Egyetem*, 65. (Jelenlegi székhelye a Bölcsészettudományi Kar Medievisztika Tanszékén található.)

programja első és kiemelt fontosságú területéül az Apostoli Szentszék és Magyarország történeti kapcsolatainak vizsgálatát. Több éves levéltári és könyvészeti kutatásokat, valamint előkészítő és szervezési munkákat követően a Kutatócsoport 2002. október 2-ai, az Egyetem Rektori Hivatalában – a Szent István Társulat egykori székházában – megtartott ülésén határozott arról, hogy elsődlegesen, de nem kizárólagosan az égisze alatt született és születendő tudományos eredmények egységes közzététele céljából kiadványsorozatot indít, amelynek első és elsőként megvalósuló alsorozatát a vatikáni magyar kutatásoknak szenteli.

Ekkor került meghatározásra a sorozat (*Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae*)⁴ és a hajdani *Monumenta Vaticana Hungariae* örökségét nyíltan felvállalni kívánó első *series*-ének (*Collectanea Vaticana Hungariae*) címe. Míg a másik két alsorozat definiálása „műfaj” szerint történt (*Collectanea Studiorum – Collectanea Textuum*),⁵ addig a *Collectanea Vaticana* tematikus megkülönböztetésként a vatikáni magyar kutatások különleges jelentőségét hivatott szimbolizálni. Az új vatikáni magyar történeti könyvsorozat pozitívizmus-kori elődjével ellentétben vonatkozó monográfiákat, tanulmányokat, regesztaszerű és teljes forrásközléseket, repertóriumokat és bibliográfiákat egyaránt közölni kíván,⁶ méghozzá minden további belső – műfaji – tagozódás⁷ nélkül.⁸

A 2002. október 2-ai ülésen elfogadottak szerint az egyes kötetek megjelenítéséről mindig az alapító rektor – immáron bíborosi – fővédnöksége alatt a Kutatócsoport tagjaiból alakult szerkesztőbizottság (melynek elnöke és tikára mindig azonos az csoportéval) hoz döntést, a gyakorlati teendőket pedig az adott *series* szerkesztője végzi. A könyvsorozat kiadója a Kutatócsoport, felelős kiadója a felet-

⁴ Az utolsó szó a kuriális szóhasználathoz igazodik. A nem vatikáni *series*ek esetében a magyarországi latinságban honosabb *nominatae* jelző kerül majd alkalmazásra.

⁵ Mindkettő még munkacím csupán.

⁶ Olykor ezek ötvözetje is elképzelhető. Például egy kongregáció magyar vonatkozásainak feltárása, amikor is az egyes intézmények esetében egy kötetben végezhető el az anyag feldolgozása és az összes forrás kiadása – a kiválasztott időhatárokon belül.

⁷ Akár az időrendi (vö. *Monumenta Vaticana*), akár pedig a további belső műfaji felosztás egyfelől már túlságosan bonyolult és hivatkozhatatlan címrendszert eredményezett volna, másfelől az óhatatlan átfedésekkel megbontani látszott a teljes sorozat egységét (is). A követendő mintául választott *Collectanea Archivi Vaticani* szintén nem tagozódik alosztályokra, noha egyaránt tartalmaz repertóriumot, regesztaszerű és teljes forrásközléseket, tanulmányköteteket és monográfiákat.

⁸ Ugyanakkor praktikus megfontolásokból egy nagyobb (*Series I = Classis I*) és kisebb formátumra (*Series P = Classis II*) osztva. Az alkalmazott eljárás célja, hogy lehetőséget teremtsen a tanulmány kereteit meghaladó munkák közlésére, méghozzá nem füzet, hanem könyv formájában. – A szóba jöhető hivatkozási rend a következő: *Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae. Series I: Collectanea Vaticana Hungariae I*[skk] (*Classis I*) – vagy – *Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae. Series P: Collectanea Vaticana Hungariae I*[skk]. A kisebb formátumú kötetek esetében *mutatis mutandis – Classis II* vagy *Series P* kell álljon – hasonlóképpen. Jóval egyszerűbb forma: *Collectanea Vaticana Hungariae I*/1[skk], *Collectanea Vaticana Hungariae II*/1[skk], illetve CVH I/1[skk] és CVH II/1[skk]. Igaz, ez utóbbiaknál végképp eltűnik azon fontos szempont jelzése, hogy voltaképpen nem lényegi, hanem csupán formai tagozódásról, vagyis két „ál-alsorozatról” van szó.

tes jogi személy, az Egyetem rektora. A vatikáni *series* esetében megfontolás tárgyát képezte (és képezi) a nagymúltú Fraknoi Vilmos Római Magyar Történeti Intézettel való szakmai együttműködés kérdése. Az alapító szerkesztőségi ülés határozata szerint az első két kötetnek az Egyetem néhai professzorainak kéziratban maradt munkáit kell közölniük, és a hagyatékok publikálásának a továbbiakban is teret kell biztosítani. Ugyanígy lehetővé kell tenni külső kutatók vonatkozó írásainak közreadását, amennyiben szakmailag megfelelő színvonalúak és teljes körű történeti objektivitásra töreksenek, azaz nem ellentétesek az Egyetem szellemiségével.

A számos egyéb részletkérdésben is határozó ülés jegyzőkönyvében⁹ foglaltakat az Egyetemi Tanács 2002. november 8-ai ülésén jóváhagyta. A kedvező fejleményről Erdő Péter rektor – esztergomi érseki kinevezését követően – december 16-ai levelében értesítette a Kutatócsoport elnökét és titkárát. Egyúttal tudatta, hogy az induláshoz szükséges anyagi feltételeket rektori keretéből megteremtette.¹⁰

Hamarosan kezdetét vehette a közzétételre elsőnek kiválasztott munka, Artner Edgár vatikáni okmánytárának sajtó alá rendezése. 1924–1926 során készült római forrásgyűjtésének publikálása nemcsak az elődökhöz fűződő kontinuitás megteremtésének fontos láncszeme kíván lenni. Ugyanígy emléket szeretne állítani a két világháború között működő nagy teológus-nemzedék jeles személyiségének, az ókeresztény kor szakavatott ismerőjének, aki három és fél évtizeden át tanította-nevelte papi nemzedékek sokaságát.¹¹

2. ARTNER EDGÁR ÉLETÚTJA

Artner Edgár Budapesten (*in arce Budensi*) született, 1895. június 20-án. Atyja, Artner Mátyás a Pénzügyminisztérium tisztviselője, anyja Göttinger Ilona volt. Ez utóbbi révén felsőőri Pyrker László egri érsek, neves egyházi (1827–1847) rokonságába tartozott, s a korabeli polgárság felsőbb rétegéből származott. Budán járt elemi iskolába, majd a gimnáziumi tanulmányok első hat évét a budai Érseki Kato-

⁹ Egyik példánya megtalálható a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Rektori Hivatalának irattárában. – Például a kötetek nemzetközi használhatóságának megteremtésére az a határozat született, hogy a könyvtári katalogizálást segítő és címnegyedív teljes egészében kétnyelvű legyen, egyébként pedig legalább jegyzetekkel és utalásokkal ellátott idegen nyelvű összefoglalókat, valamint tartalomjegyzéket kelljen hozzájuk csatolni. – Eredetileg latinra tervezett nyelvük Dr. Erdő Péter fővédnöki intenciói szerint később angolra módosult. Ez az eljárás véleményünk szerint kellő orientációt nyújt. Behatóbb érdeklődés esetén bármely külföldi kutató megtalálhatja a nyelvi akadályok leküzdésének módját. Tekintve, hogy a súlypont óhatatlanul a latin és olasz nyelvű forrásközlésekre esik, e problémával elsősorban az apparátusok használatakor lehet majd találkozni. Pontosabban csak részben, hiszen az okmánytárak esetében a legfontosabb segédlet, a mutató mindig a források nyelvén kerül összeállításra. Méghozzá kisebb egységekből álló gyűjtemények esetén – gyakorlati megfontolásból – iratszám szerint, ami használójának az alapvető segítséget lényegében ugyanúgy megadja, mint a lapszám szerinti metódus.

¹⁰ Iktatószáma: R. 29/1/2002.

¹¹ E méltatás már Artner – most következő – *curriculum*ának szerzőjétől, Dr. Török Józseftől.

likus Gimnáziumban végezte; a hetedik és nyolcadik osztályokat klerikusi minőségben a bencések esztergomi gimnáziumában, mindvégig kitűnő eredménnyel. Ugyanitt tett érettségi vizsgát hasonló minősítéssel. Teológiai tanulmányait 1913-tól a budapesti Királyi Egyetem hittudományi karán folytatta az ekkor öt éves időtartamra emelt kurzuson. Csernoch János bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek 1918. május 16-án az esztergomi bazilikában pappá szentelte Artner Edgárt, aki különböző budapesti elemi iskolákban lett hittanár, s ezzel párhuzamosan előbb az Angolkisasszonyok zugligeti templomában, majd a városmajori plébánián kiségitő káplánként működött. Időközben a budai Szent János kórházban kapott kápláni beosztást, ahol a fertőző betegségek osztályán teljesített lelkipásztori szolgálatot. Mindeközben megírta teológiai tárgyú doktori értekezését, amit 1920. június 19-én sikerrel megvédett. Ezután 1922. szeptember 1-jétől az 1924-es év februárjáig a „Bolyai” reáliskola hittanáraként működött. Innen Rómába ment, ahol a Római Magyar Történeti Intézet adta keretek között 1925 szeptemberéig tudományos kutatást végzett. Visszatérve, főpáστοra akaratából elfoglalta a budapesti Központi Papnevelő Intézetben a prefektusi posztot. Ezzel párhuzamosan az 1922-től alapítója, Pázmány Péter nevét viselő Tudományegyetem Teológiai Karán habilitált Róma város keresztény régiségeinek tárgyköréből és ezzel magán-docentúrárt szerzett. Mint szemináriumi prefektus, egyben a kultuszminiszter által megerősítve egyetemi tanárhelyettesként számos éven át különböző tárgyakat adott elő, valamint a nagyhírű szónok, Tóth Tihamér helyetteseként az Egyetemi Templomban hitszónokként ténykedett.

Az egyetem alapításának háromszázados évfordulója (1935–1936) kapcsán Horthy Miklós kormányzótól (1920–1944) 1936. február 19-én megkapta a rendkívüli professzori címet, ugyanezen év június 30-án a kultuszminiszter a Teológiai Karhoz rendelte, s e minőségből kifolyólag megbízta az ókeresztény történelem, a keresztény archeológia és a dogmatörténet tanításával. XI. Pius (1922–1939) *Deus scientiarum Dominus* kezdetű rendelkezése előírásainak megfelelően az Egyetem és a Teológiai Kar illetékesei megszervezték az ókeresztény egyháztörténet tanszékét, s erre Artner Edgárt hívták meg, hogy ő legyen e katedrán az első professzor. E poszt betöltéséhez Horthy Miklós kormányzó nyilvános rendkívüli professzorrá nevezte ki 1942. január 24-én, majd egy év elteltével, 1943. január 13-án nyilvános rendes egyetemi tanárrá. Artner Edgár tudományos pályafutása jól illeszkedik az Egyetem és a Hittudományi Kar két évtizeden át töretlenül tartó, magas színvonalú működésébe, s mindez kitüntetésekkel is járt. Artner Edgárt a Hittudományi Kar 1929. április 29-én bekebelezett doktorrá nyilvánította; majd 1936-ban pápai titkos kamarássá lett. A II. világháború utáni évek során az Egyetem függetlensége egyre gyakrabban sérült; az egyetemi vezetőség a Kultuszminisztériummal összejárva a politikai nyomás miatt az újskolasztika nagynevű művelőjét, Horváth Sándor nyilvános rendes egyetemi tanárt professzori tisztétől fölmentette és nyugállományba helyezte. Artner Edgár az 1948/49-es tanévben a Hittudományi Kar dékánja, a következő tanévben pedig prodeánja volt, mintegy közvetlen tanúja az

egyetemi függetlenség megsértésének. Artner Edgárnak ekkor döntő szerep jutott a Kar életében, mert átvette az alapvető hittan tanszékének előadásait és azokat rendre megtartotta, ezzel biztosítva az oktatás, a tanulmányok folyamatosságát. A vezetőjétől megfosztott Magyar Katolikus Püspöki Kar 1950. augusztus 30-án végül elfogadta a Hittudományi Kar kiválását a Pázmány Péter Egyetem kebeléből, és Budapesti Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémia néven a Hittudományi Kart pápai fakultás jogállásban újjászervezte. Ekkor elméletben lehetőség teremtődött Horváth Sándor állásából felmentett professzor visszahelyezésére, és Artner Edgár mentesítésére az alapvető hittan tanítása alól. Ez azonban nem történt meg, az Egyházra nehezedő politikai nyomás miatt. Artner Edgár még négy éven át tanította az alapvető hittan tárgyat a tanszék 1954-ben történt betöltéséig. Mivel a hallgatók között sokan voltak olyanok, akik Horváth Sándor rendszere szerint és írásaiból készültek a szigorlatokra, Artner Edgár áttanulmányozta az egész rendszert és tananyagot, s rájött annak értékeire. A legszükségesebb – többnyire elírásokból származó – fogyatékoságok kijavítása után négy részben közreadta latin nyelven azt a *theologia fundamentalist*, amelyet utóbb magyar nyelvre is átdolgozott, illetve lefordított. Ez utóbbi, 1217 oldal terjedelmű munka eredeti *synthesis*, a *theologia fundamentalis* spekulatív részét tartalmazza, és egybe gyűjtése Artner Edgár állhatatosságát dicséri. Időközben folytatta dogmatörténeti kutatásait, valamint megírta archeológiai művét, amely 1958-ban „A keresztény ókor régiségei” címmel Budapesten, a Szent István Társulatnál meg is jelent. A hat részből álló, 2284 gépelt oldal terjedelmű ókeresztény egyház- és dogmatörténete kéziratban maradt. Artner Edgár könyve megjelentekor nem sejtette, hogy mindössze egy év tanítás adatik meg neki. A Központi Papnevelő Intézet és egyben a Hittudományi Akadémia felszámolására törekvő állami intézkedéseknek ő is áldozatul esett a nyolcvan kizárt kispap mellett. Bár még nem érte el a nyugdíjkorhatárt, az állami hatóságok egyházi áttétellel nyugdíjazták. Ezt követően egyre ritkábban lépte át azon épület küszöbét, amely a nehéz időkben a két intézménynek adott otthont. Artner Edgár három és fél évtizeden át önzetlenül szolgálta az Egyházat a Központi Papnevelő Intézet elöljárójaként és a Hittudományi Kar professzoraként. Nyugdíjas éve alatt, amíg erői engedték, kisegítő lelkipásztorként dolgozott. Budapesten, 1972. augusztus 12-én hunyt el, s a papi nemzedékek tanárát kevesek kísérték utolsó útjára. Augusztus 22-én az óbudai temetőben helyezték örök nyugalomra. Nagy idők munkása és tanúja távozott vele, olyan tudósé, akinek egész élete az igazság keresésében telt el a tudomány területén és a papi szolgálatban egyaránt.¹²

¹² Fontosabb publikációinak időrendi jegyzéke a következő: *Az egyházi évek, ünnepeinek és szertartásainak kimerítő leírása és magyarázata a művelt közönség számára*, Budapest 1923 (az egyetemi Horváth-pályázat díjnyertes munkája); *Az ősegyház kommunizmusa*, Budapest 1923; *Római utikalauz*, Budapest 1925; *Egyház és történelem. Az isteni és emberi elem megnyilatkozása az Egyház történetében*, Budapest 1926; *Magyarország és az apostoli Szentszék viszonya a mohácsi vést megelőző években (1521–1526)* (A Római Magyar Történeti Intézet Kiadványai), Budapest 1926; *Magyarország primásai és a Szentszék*,

3. „MAGYARORSZÁG MINT A NYUGATI KERESZTÉNY MŰVELŐDÉS VÉDŐBÁSTYÁJA”

Artner tudományos tevékenységének fontos jellemzője római kötődése. A Római Magyar Történeti Intézet 1924. évi, Gerevich Tibor nevével fémjelezett, első világháború utáni újrakezdésének Lukcsics Pállal együtt meghatározó,¹³ de e vonatkozásban eddig valójában kevésbé ismert alakja. Római tartózkodásának mindössze másfél évéből három mozzanat emelhető ki. Először is az, hogy Csernoch János bíboros, hercegeprímás küldte ki az Örök Városba,¹⁴ ösztöndíját pedig az a Katolikus Vallásalap biztosította, amelyik pár évvel később a Falconieri-palota vétel-

Prímás Album 1927; *A római katakombák*, Katolikus Almanach 1927, 731skk; *A római katakombakutatás mai állása*, Theologia, 1934, 61skk; *Római utikalauz a magyar közönség számára*, Budapest 1934 (2., bővített kiadás, Bangha Bélával közösen); *Egyháztörténelem. Artner Edgár előadásai alapján jegyezte Bozsay Imre* (Katolikus főiskolai tanfolyam 1934/35 II), Budapest [1935]; *Egyháztörténelem. A pápák politikai hatalmának csökkenése III. Ince után*, Budapest [1935]; *A Pázmány-egyetem jubileuma a liberális korban*, Theologia, 1935, 247; *Az Eucharisztia az ókeresztény emlékeken*, Eucharisztia, 1938, 115skk; *A hittudományi kar története 1635–1935* (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem története 1), Budapest 1938 (Hermann Egyeddel közösen, Artner az 1804–1935 közötti éveket írta meg, vö. még KSz 53 [1939] 358–360); *Archeológia és teológia*, Theologia 1939, 245skk; *Még egy-két szó Nagy Konstantinus kereszténységéről*, Theologia, 1940, 130skk; *Origenes és Plotinos*, Theologia, 1940, 211skk; *Az utolsó évtized teológiai jelentőségű ókeresztény régészeti kutatásai Rómán kívül*, Theologia, 1940, 79skk. 363skk. 1941, 175skk. 266skk. 359skk. 1942, 172skk; *A keresztényellenes újplatonizmus: Porphyros*, Bölcséleti Közlemények 6 (Schütz-emlékszám), 1940, 15skk; *A bűnbánati fegyelem válsága Keleten a IV. század végén*, Theologia, 1942, 324skk; *Hitebogyó Iulianus világ- és történetiszemlélete*, Theologia, 1942, 220; *Az ősegyház mariológiája*, Theologia 1942, 20skk; *Ókeresztény egyház- és dogmatörténet. 1. könyv. Ókeresztény egyház- és dogmatörténet a vallástörténet megvilágításában*, Budapest 1946; *A keresztény ókor régiségei* (Emlékeink nyomdokain), Budapest 1958. – Ő írta továbbá a Bangha–Ijjas-féle *Katolikus Lexikon* ókeresztény egyháztörténeti és régiségtani, valamint a *Napkelet Lexikon* bizánci tárgykörhöz tartozó cikkeit. Néhány, egyháztörténeti munkákról írt ismertetése: KSz 51 (1937) 487–488; KSz 52 (1938) 431–433; 53 (1939) 230–231. – Kiadatlan: *Praelectiones Theologiae Fundamentalis. Horistica generalis. Tractatus: Defensio Christianismi*, Budapest 1952 (ELTE EKK Ms. Ab 293, stencil). Vö. *Catalogus librorum manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Scientiarum Budapestinensis. Pótkötet*, szerk. KNAPP ÉVA, Budapest 1999, 33.

¹³ Vö. GEREVICH, *A Római Magyar Történeti Intézet*, 200–201.

¹⁴ „Bátor vagyok azt is tisztelettel közölni Nagyméltóságoddal, hogy a bíbornok-hercegeprímás úr Őeminenciájának kérésére és az intézet igazgatóságának javaslatára, valamint arra való tekintettel, hogy rövid időn vett értesülesem szerint ahhoz az akadémiai bizottság is hozzájárult, dr. Artner Edgar budapesti állami középiskolai hittanárt történeti és régészeti tanulmányok céljából folyó évi február hó közepétől 1925. január hó 1-ig a Római Magyar Történeti Intézetbe ösztöndíjas helyre kiküldtem. Ennek az ösztöndíjas helynek költségeit, havi 400 [!] lírát azonban nem a vezetésem alatt álló tárca, hanem a magyar katolikus vallásalap fogja viselni.” Gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter Berzeviczy Alberthez, a Magyar Tudományos Akadémia elnökéhez. Budapest, 1924. február 10. MOL Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem Tanácsa, (K 726), 1924/93. – Az összeg nyilvánvaló elírás, a többi ösztöndíjas (Lukcsics, Főgel, Kastner, Horváth) ugyanezen forrás szerint 4000 olasz lírát kapott havonta. (Mint a *Függelékben* [III, n. 20 (2. pont)] láthatjuk, Lukcsics szerint ez ténylegesen nem így alakult.) – A későbbi kijelölés nyomán válik érthetővé, hogy Artnerral miért nem találkozunk az akadémiai Bizottságnak az első valódi ösztöndíjasok kiküldésével foglalkozó ülése 1924. január 5-ei jegyzőkönyvében. (K 1591/28.)

árának több mint harmadát állta.¹⁵ Küldetése tehát a Pápai Magyar Egyházi Intézet létrehozása közvetlen előzményének tekinthető, kiváltképpen, hogy hazatérve a Központi Szemináriumban az ő feladata lett a teológusok olasz nyelvre tanítása.¹⁶ Továbbá régészeti tanulmányokat és vizsgálatokat folytatott. Ezirányú érdeklődése élete végéig megmaradt.¹⁷ Végül pedig átfogó kutatásokat végzett a vatikáni levéltárban, ami viszont sokirányú életművének elkülönülő és mindeddig lezáratlan fejezetét képezi. Egy-két kisebb közleményét leszámítva csupán *Magyarország és az Apostoli Szentszék viszonya a mohácsi vést megelőző években* című, bámulatos alappossággal és apparátussal elkészített tanulmánya látott napvilágot és került alpműként a historiográfia vérkeringésébe.¹⁸ Ez az írása eredetileg vatikáni okmánytára bevezetésének ötödik fejezete lett volna. A többi fejezet sohasem készült el. A kéziratban maradt és most közlésre kerülő forrásgyűjtése azonban az – eredeti címlapon ugyan feltüntetett, általunk viszont értelem szerint elhagyott – kortörténeti bevezetés hiánya ellenére is voltaképpen befejezettnek mondható.

Befejezettnek mondja az Artner és kéziratát 1924. és 1925/26. évi minisztériumi jelentéseiben hosszasan méltató Gerevich Tibor igazgató is, aki aláhúzza, hogy témája kidolgozásával ő bízta meg a tehetséges fiatal papot.¹⁹ Artner műve *Előszavában* inkább saját választásáról szól, ám ez semmit sem von le azon történeti tény értékéből, hogy a Római Magyar Történeti Intézet kezdeti munkaprogramja szerves részének tekintette az ifjú teológus kutatásait. Szintén a szerző írja le, hogy forrásgyűjtése az Intézet által eszerint minden kétséget kizáróan felújítani szándéko-

¹⁵ PÁSZTOR, *La fondazione dell'Accademia*, 89.

¹⁶ Beke Margit tehát voltaképpen nem is téved nagyot, amikor Artner (a piarista Miskolczy Istvánal együtt) már 1924-ben – majd 1926–1927-ben Galla Ferencet is – a Pápai Magyar Intézet ösztöndíj-sai közé sorolja. BEKE, *L'Istituto Pontificio Ecclesiastico Ungherese a Roma*, 72, *Das päpstliche Ungarische Kirchliche Institut*, 195. (Állami ösztöndíjának említése viszont alaptalan.) – Gerevich 1925. június 6-ai előterjesztésében azt írja, hogy a „magyar katolikus vallásalap részéről engedélyezett ösztöndíjra a bíboros-hercegprímás Ő Eminenciájával, mint a vallásalap bizottság elnökével való érintkezés után lesznek bátor egy második történezt javaslatba hozni”, arról azonban szándéka bizottsági jóváhagyása ellenére sem tudunk, hogy Artner helyét betöltötték volna. MTAKK K 1224/160; K 1591/32 (1925. jún. 22.) Megjegyzendő még, hogy a történeti intézeti Galla 1930/31. évi működését a Pápai Magyar Intézet rektora, Luttor Ferenc is jellemezte, miszerint „Galla Ferenc dr. a Vatikáni levéltárban a budapesti Pázmány-egyetem történetére vonatkozó kutatásokat végzett, továbbá rendszeresen átnézte és részben kijegyezte a Propaganda Congregatio levéltárának török hódoltság magyar vonatkozású anyaga egy részét”. Uo., K 1224/212.

¹⁷ Lásd iménti bibliográfiáját.

¹⁸ „A korszak szentszéki–magyar kapcsolatait Fraknoi Vilmos és a korszak végére vonatkozóan Artner Edgár már részletesen feldolgozta, ezért ennek újabb előadására nincs szükség.” KUBINYI ANDRÁS, *Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526)*, Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve, 119–134, 120. Lásd még például KOSÁRY DOMONKOS, *Magyar külpolitika Mohács előtt*, Budapest 1978, jegyzetek, *passim*.

¹⁹ PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 337–338 és 343; *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 20–21; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13. (In *extenso* idézve az előző fejezetben, a maga helyén, a vatikáni magyar kutatások két világháború között működő generációja illusztratív számbavételénél.)

zott Fraknoi-féle *Monumenta Vaticana* olyannyira szerves folytatása lesz, hogy annak kötetszámain is továbbviszi.²⁰

Artnernek a keresztes háborúk korától a törökökkel kötött zsitvatoroki békéig eljutó okmánytára mindazonáltal nemcsak formailag, hanem tartalmilag is a *Monumenta Vaticana* folytatásának tekinthető. Célja egyfelől – ugyanúgy, mint Fraknoiéknak – August Theiner *Vetera Monumenta*²¹ javítása és kiegészítése, valamint a 16. századra történő kiterjesztése, másfelől pedig magának már a *Monumenta Vaticana* szupplementálása. Ennek megfelelően az 1–51. számok alatt található iratok – egyazon sorszámnál olykor több forrás is szerepel – szinte kizárólag már kiadott dokumentumok regesztáját (részint közlését), már-már kritikai igényű könyvészetét és számos esetben filológiai pontosítását tartalmazzák a cca 1214–1290-es évkörből. A következő jól elkülöníthető csoport (52–99. sz., 1308–1426) elsöprő többségben a pápai tizedszedők magyarországi tevékenységével foglalkozik. A harmadik pedig alapvetően szentszéki követeknek adott instrukciókat tartalmaz a Hunyadi- és Jagelló-korból (100–125. sz., 1475–1504). A negyedik rész (126–145. sz., 1522–1526) túlnyomórészt II. Lajosnak Rómába írt leveleit, az ötödik (146–160. sz., 1529/1530–1547) meghatározóan nunciusi levelezést, az utolsó, a hatodik pedig egy kivétellel pápai brévéket (161–206. sz., 1566–1606) ad közre. Az egyes csoportokon belül mindemellett szórványosan más típusú dokumentumokat is találunk. Sorukból az Apostoli Kamara ügykörébe tartozó forrásokat lehet külön kiemelni. A 87. sz. alatt közölttől eltekintve, melyet Artner az apostoli könyvtárból hoz, valamennyi irat lelőhelye a vatikáni levéltár.

Az alapján véve heterogén jellegű válogatást többé-kevésbé egységes keretbe illeszti a másik célkitűzés, ami Magyarországnak a keresztény Európa védelmében játszott szerepe bemutatását foglalja magában – miként azt az *Előszó* mellett a némileg archaizáló és bonyolult cím is mutatja. A szándék, vatikáni forráskiadványról lévén szó, értelemszerűen ugyanúgy felöleli az Apostoli Szentszék hasonló szerepét is. E megközelítésben viszont Artner kötete kifejezetten egy, még a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság által tervbe vett munka megvalósulása. A Bizottság tudniillik 1887. januári ülésén elrendelte „a XV. századból azon okmányok és diplomai iratok másolását, melyek a Szentszéknek tevékenységére s a török elleni hadjáratok elősegítésére vonatkoznak.”²² A részben iratszerűen kimutatható szoros átfedés²³ közvetlen kapcsolódás meglétére enged következtetni. Ugyanakkor az *Előszó*, noha behatóan tárgyalja a *Monumenta Vaticana* folytatásának módszertá-

²⁰ Lásd alább az *Előszót*.

²¹ Az ehelyütt külön fel nem tüntetett, vagy rövidített könyvészeti adatokat lásd az előző főfejezetben. (Egyedül az Artner bibliográfiájában szereplő vonatkozó művet közöljük ismételtel teljes leírásban.)

²² Századok 21 (1887) 179–181.

²³ A *Monumenta Vaticana* fennmaradt kéziratos iratanyagában a Hunyadi-kori nunciusi instrukciók másolataiban ismerhetünk rá az 1887-es döntés végrehajtására. Lásd az előző főfejezet *Függelékében* található jegyzéket (I, n. 11), valamint az *Okmánytár* jegyzeteit, amelyekben tételesen jelöltük a megfelelőleket.

ni lehetőségeit, nem szól erről. Szenvedélyes sorai sokkal inkább aktuális indíttatásról árulkodnak.

„...végre itt az ideje, hogy az európai közösségben újra elismertessük érdemeinket és ismertté tegyük szenvedéseinket, pusztulásunkat, melyet a keresztény közösség védelme rótt ránk. Ez kötelességünk magunk, fajtánk és nagy múltunk iránt...” E szavak nem – a Clauser Mihály által egy helyütt színes és eleven stílusúnak mondott – Artneréi, hanem *Előszavával* szinte egy időben Szekfű Gyula vetette őket papírra. A sorokat egy másik kortárs, Bánfi Florio – kifejezetten az itáliai magyar kutatásokra vonatkoztatva – egyenesen „Magyarország Nyugat védelmében betöltött” szerepének „tudományos propagálására” irányuló felhívásként értelmezte.²⁴ Artner munkája tehát közvetlenül a két világháború közötti – szélesebb összefüggéseiben Klebelsberg Kuno nevével fémjelzett²⁵ – magyar kultúr- és tudománypolitika egyik központi gondolata mentén született.²⁶ Erre hangsúlyosan fel kell hívni a figyelmet. A római történeti intézetek sokszínű mikrovilága igen kiváló terepül szolgált a szűk, ám elit körben ható tudományos propagandára. Például II. Lajos leveleinek (és több más iratnak) az *Előszóban* kifejtett válogatási szempontoktól valamelyest eltérni látszó újraközlése szemlátomást e szándék megvalósításának hatékonyságát kívánta növelni. Magának az alaptémának a feltárása és kiváltképpen a tervezett terjedelmes bevezetőben történő feldolgozása ugyanakkor önmagában is hiánypótlónak számított volna, ha az 1920-as években megjelenik.²⁷

A kiadásra végül mégsem került sor, és korántsem amiatt, mert Artnert egyébként teendői és a feladat bonyolultsága végül megakadályozták a bevezetesként tervezett feldolgozás megírásában. Gépiratos tisztázatlanban – valószínűleg már idehaza, az 1920-as évek második felében – elkészített és csupán pár javítást tartalmazó művét mint forráskiadást Gerevich Tibor 1930-ban a Római Magyar Történeti Intézet sajtó alatt lévő, illetve sajtókész kiadványai közé sorolja.²⁸ Ismerve Artnerről és

²⁴ Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai, 1–2. (A *Magyar Történetből* [III, 585] vett SZEKFI-idezet *uo.*, I. j.)

²⁵ Vö. további irodalommal UJVÁRY, *Tudományszervezés–Történetkutatás*, 195kk.

²⁶ Vö. KORNIS GYULA, *Kultúrpolitikánk irányelvei*, Budapest 1921. Idézi: ROMSICS IGNÁC, *Magyarország története a XX. században* (Osiris Tankönyvek), Budapest 2004³, 180–181.

²⁷ Megint csak Szekfű Gyulára hivatkozunk. Ő egyfelől Magyarország *propugnaculum Christianitatis*, avagy *bastione della Chirstianità, antemurale e balovardo di tutto il resto dei Cristiani* szerepét az Artner *Előszó*ban megjelenő módon, sőt még nagyobb tüzzel interpretálja és mutatja be. Másfelől a vonatkozó magyar alapkutatások nyomasztó hiányára is kellő súllyal felhívja a figyelmet. *Magyar Történet III*, 101–103. 146–148. 497–499 és *passim*; 585.

²⁸ Méghozzá *Oklevelek Magyarország és a római Szentszék viszonyának történetéhez a középkorban* címmel. A Római Magyar Történeti Intézet munkássága, 247. – Sőt Gerevich a *Bevezetést* is teljes egészében elkészült kéziratként említi 1925/26. évi jelentésében, amit – miként Lukcsics okmánytára esetében is megfigyelhettük – különféle megfontolások alapján a felettes szerveknek jelentést tevő igazgató önigazoló túlzásának vélünk. PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 343; *A külföldi magyar intézetek működése... az 1925/26. tanévben*, 13. Lásd az előző főfejezet 290–291. jegyzeténél, illetve *Függelék III*, n. 8 (második) jegyzetét. – Gerevichnek Artner tizedszedőkkel kapcsolatos megállapítását említő megjegyzése szóbeli közlésen alapulhatott. Mindazonáltal nem tartjuk kizárt-

munkájáról alkotott kedvező véleményét, az sem valószínű, hogy időközben felmerült szakmai kifogások hiúsították volna meg közzétételét.²⁹ De még azon koncepcióváltás sem szolgál elégséges magyarázatul, amely a *Monumenta Vaticana* folytatása helyett egy *Monumenta Italica* indításában érhető tetten, hiszen ebbe annyira azért beleillett volna, mint Lukcsics Pál *XV. századi pápák oklevelei* című munkája. (Ami, *nota bene*, valójában szintén a – súlypontját időközben a 14., még inkább 15. századra áttevő³⁰ – *Monumenta Vaticanát* vitte tovább, olyannyira közvetlenül, hogy Lukcsics kutatásai kiindulópontjául Áldásy Antalnak a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság számára készített szupplikáció-jegyzetei szolgáltak.)³¹ A tényleges okot következőképpen a kezdeti pénzügyi nehézségekben, majd az Intézet kiadványai körül uralkodó káoszban találhatjuk meg. Míg más kutatók a kiutat magánkiadásokban vélték meglelni,³² a vatikáni kutatásait lezáró és az archeológia mellett többek között a patrisztika tudománya felé tájékozódó Artner esetében ez a megoldás nem nagyon vetődhetett fel, a 2. világháborút követő állapotok pedig közismertek. A megjelentetés lehetőségéről azonban évtizedek múltán sem tett le. Kéziratát halála előtt megőrzés és reménybeli hasznosítás céljából a vatikáni levéltárban szintén kutató Borovi József³³ bízta. A tudunkkal egyetlen fennmaradt példány³⁴ tőle került 2001 márciusában az Egyháztörténeti Kutatócsoporthoz.³⁵

Jelen közreadás a mostani kedvező viszonyok között részben tehát morális kötelezettség. Másfelől, ha a kézirat historiográfiai értékét nézzük, szakmailag is teljes mértékben indokoltnak látszik. Tudniillik nemcsak Fraknoi Vilmos államilag újraalapított intézete egyik első tagjának munkáját vehetjük így kézbe, hanem együt-

nak, hogy Artnernek készülhettek hozzánk el nem jutott feljegyzései, és végül legépelésre nem került egyéb, újabb kori forrásmásolatai is. Utóbbira utal, hogy az *Előszó* tanúsága szerint művét a MVH II. sorozatába kívánta beosztani, noha többségében szemlélatomást 1526 előtti iratokat tartalmaz.

²⁹ PÁSZTOR, *Gerevich Tibor a Római Magyar Történeti Intézet működéséről*, 337–338. Ugyanez összefoglalóan: *A külföldi magyar intézetek megalapítása és 1924/25. tanévi működése*, 20–21. Idézve már az előző főfejezetben, a 290–291. jegyzetknél.

³⁰ Századok 26 (1892) 411–415, 415. Vö. HODINKA, *A római levéltárak*, 75. A kérdés az előző főfejezetben már előkerült.

³¹ Lukcsics munkája – mindkét kötetének – előszavában Áldásy (és Kollányi Ferenc) személyes útmutatására hivatkozik, emellett pedig a Fraknoi-intézet fondszerinti *Hungaricum*-jegyzékeit említi, még hozzá abban az összefüggésben, hogy mily nagymértékben sikerült azokat kiegészíteni. (*XV. századi pápák oklevelei*, I, 1–3 és II, 1–2.). A hagyatékában megtalált Áldásy-jegyzetek azonban még egyértelműen a *Monumenta Vaticana* számára készültek. Lásd az előző főfejezet 297. jegyzetét és *Függelékét* (I, n. VIII második jegyzetének végét). (Igaz persze, hogy a *Monumenta Vaticanát* és a Római Magyar Történeti Intézetet Fraknoi személye valóban szorosan összefűzi.)

³² Számos példa az előző főfejezetben.

³³ Lásd az előző főfejezet 369. és 372. jegyzetét.

³⁴ Itt jegyezzük meg, hogy a kézirat mellett lévő pár cédulán és feljegyzésen kívül sem a Hittudományi Kar archívumában, sem pedig az esztergomi Prímási Levéltárban nincs nyoma Artner hagyatékának. Joggal feltételezzük, hogy Artner a teljes kidolgozott anyagot hagyományozta professzortársára, és hogy ez csorbitatlanul került hozzánk.

³⁵ A kézíratra még 1998 novemberében Dr. Erdő Péter rektor hívta fel a sorozat szerkesztőjének figyelmét.

tal a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogelőd teológiai kara tanárának a *Monumenta Vaticana* felújítására tett kísérlete láthat napvilágot. Kiadása indokolt továbbá azért is, mert az iratok kiválasztásának az *Előszó*ban kifejtett szempontjai, a közlés során alkalmazott módszerek többsége nemcsak a korabeli, hanem a mai tudományos igényeket is kielégíti. (Lásd például az egyes iratok fejreresztáiban foglaltakat és az iratok után közölt szakapparátust.) Arról szintúgy meg lehetünk győződve, hogy például az Árpád-kori regeszták jelzetei és könyvészete, a pápai tizedszedőkről szóló iratoknak, továbbá a Mátyás-kori pápai követutasításoknak és a kamarai iratanyagának netalán ismeretlen vagy kevésbé ismert adatai hozzá fognak járulni a szent-széki–magyar kapcsolatokról jelenleg rendelkezésre álló ismereteink bővítéséhez.

Nem hallgathatjuk el ugyanakkor közvetlen és közvetett kritikai észrevételeinket sem, amelyek súlya azonban nem éri el az iménti megfontolásokéit, azaz nem vonható le belőlük a közrebozsítás netalán felesleges voltára irányuló következtetés. Direkt bírálatunk gyanánt mindössze két észrevételt teszünk. Az egyik, hogy meglehetősen heterogén volta miatt mai szemmel az okmánytár inkább tekinthető a *Monumenta Vaticana* korábbi kötetei kompendiumának, mintsem tényleges és valóban modernebb keretek között történő továbbvitelének. A másik, hogy az egész munkán érződik valamelyest, hogy egy szinte a semmiből újrainduló tudományos intézet első két évének, és hogy fiatal, még pályakezdő és tudományos munkásságát a későbbiekben más irányban folytató ösztöndíjasának, tagjának a műve.³⁶

Közvetett kritikánk – mondhatnánk inkább sajnálatunk – alapja nem más, mint az időközben eltelt nyolcvan év. Számos, akkor még ismeretlennek, vagy kiadatlanak számító forrás azóta használatba, sőt kiadásra került, értelemszerűen anélkül, hogy a magyar tudományosság ezen korábbi eredményére hivatkozás történt volna.³⁷ Emellett az egyes részművekben számtalan adatközlés, feldolgozás látható napvilágot, újabb és újabb szempontok születtek, amelyek bőségében a kézirat még ismeretlennek mondható forrásai is más helyi értéket nyerne ma, mint nyertek volna annak idején. De nemcsak – például – a pápai tizedszedők működéséről,³⁸ a Hunyadi-Jagelló korról³⁹ (kiváltképpen a mohácsi csatáról)⁴⁰ vagy a tizenöt éves háborúról⁴¹ született szerteágazó eredményekre, hanem magának a ke-

³⁶ E két állítás természetesen hosszabban is kifejthető és konkrét példákkal alátámasztható lenne, ám ezt örömteli várakozással a kiadás majdani bírálói tollára bízunk.

³⁷ Lásd az egyes iratoknál – messze nem a teljesség igényével – feltüntetett nemzetközi szakirodalmat.

³⁸ További irodalommal (337–348 és 349–372): CHRISTIANE SCHUCHARD, *Die päpstlichen Kollektoren im späten Mittelalter* (BDHIR 91), Tübingen 2000.

³⁹ A már idézettek mellett lásd mindenek előtt és helyett Kubinyi András egyéb vonatkozó munkáit. Könyvészetük megtalálható emlékkönyvében („*Quasi liber et pictura*”. *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára*, 707–720).

⁴⁰ Lásd elsősorban az úgynevezett „Mohács-vita” termékeny irodalmát: PERJÉS GÉZA, *Mohács*, Budapest 1979, 446–447.

⁴¹ Csupán Ágoston Gábor és Kelenik József a nemzetközi kutatások eredményeit is összefoglaló publikációira utalunk. *Az európai hadügyi forradalom és az oszmánok*, TSz 37 (1995) 465–485; *A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben*, HK 104 (1991) 85–95.

rettémának különféle feldolgozásaira is gondolhatunk. Akár a magyar (valamint a lengyel) védőbástyaszerop változatos, különféle megközelítéseire,⁴² sőt átértelmezésére,⁴³ akár pedig a kereszténység és az iszlám leginkább konfrontációkkal terhelt kapcsolatrendszerének történetére.⁴⁴ Utóbbiból azonban minden világpolitikai aktualitásnak és a kultúrák harca közkeletű nézetének taglalása helyett a keresztes háborúk és a dzsihád felszíne mögött megbúvó, ám például még a 12–15. században is mindvégig kimutathatóan létező valamiféle toleranciára és humánusságra, a kultúrák közötti korabeli átjárhatóságra mutatunk rá.⁴⁵

4. A SAJTÓ ALÁ RENDEZÉS SZEMPONTJAI

Az iratok kiadása esetében legfontosabb vezérelvünk az volt, hogy alapértelmezésben nem az Artner által összegyűjtött vatikáni forrásokat, hanem magát a kéziratot adjuk közre. Egyúttal viszont arra törekedtünk, hogy a történeti információkat tekintve az apróbb részletekben is minél pontosabb, hitelesebb szövegek jelenjenek meg nyomtatásban.

Alkalmazott eljárásunk a következő volt.

Először is a mára erőteljesen megsárgult és töredezett papírra gépelt anyagot digitalizáltuk, majd e nyers változatot összeolvastuk a kézirattal. A szedés során bármilyen értelmhezjáról óvakodtunk, a kézirat teljes reprodukálására törekedtünk, egyedül a problémásnak tűnő helyeket jelöltük meg. A munka következő és

⁴² Az *antemurale Christianitatis* kérdéskörével foglalkozó irodalom közvetlenül Artner művének keletkezése után indult gyarapodásnak. GyÖRy JÁNOS, *A kereszténység védőbástyája*, Minerva 11 (1933) 67–124; TERBE LAJOS, *Egy európai szállóige életrajza (Magyarország a kereszténység védőbástyája)*, Egyetemes Philológiai Közlöny 60 (1936) 297–351; DEÉR JÓZSEF, *Pogány magyarság – keresztény magyarság*, Budapest 1938. Az újabbak közül a talán leginkább kapcsolódó két mű: HOPP LAJOS, *Az „antemurale” és a „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel hagyományban* (Humanizmus és reformáció 19), Budapest 1992; JÁSZAY MAGDA, *A kereszténység védőbástyája olasz szemmel. Olasz kortárs írók a XV–XVIII. századi Magyarországról* (Italianistica Debreceniensis. Monográfiák 3), Budapest 1996.

⁴³ SZAKÁLY FERENC, *A mobácsi csata* (Sorsdöntő történelmi napok 2), Budapest 1981³, 91–98.

⁴⁴ Nemzetközi téren például lásd az *I Turchi, il Mediterraneo e l'Europa* (a c. di GIOVANNA MOTTA, Milano 1998) számos aspektust felölelő tanulmányait (részben magyar szerzőktől is). Hazai viszonylatban pedig most csupán a következő két szerző eredményeiből idézhetünk: PÁLFFY GÉZA, *A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598* (A győri főkapitányság története a 16–17. században 1), Győr 1999; FODOR PÁL, *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről*, Budapest 2001. – Számos téren jó eligazítást ad Michael Hochedlinger alapos könyvészete: *Die französische-osmanische „Freundschaft” 1525–1792. Elemente antihabsburgischer Politik, Gleichgewichtsinstrumente, Prestigeunternehmung. Aufriß eines Problems*, Mitteilungen für Österreichische Geschichtsforschung 102 (1994) 108–164, 138–164.

⁴⁵ Vö. GIULIO CIPOLLONE (a c. di): *La liberazione de «Captivi» tra Cristianità e Islam. Oltre la Crociata e il Gihad: Tolleranza e servizio umanistico* (Atti del Congresso interdisciplinare di studi storici, Roma, 16–19 settembre 1998 organizzato per l'VIII centenario dell'approvazione della regola dei Trinitari da parte di papa Innocenzo III il 17 dicembre 1198 / 15 safar 595 H) (CAV 46), Città del Vaticano 2000, különösen a szerkesztői elő- és utószót (17–20 és 817–819).

meglehetősen időigényes szakasza a Vatikánban őrzött eredeti iratokkal történő összeolvasás volt. E végképp megkerülhetetlen feladatot 2003 júniusában a vatikáni levéltárban, illetve másolatok segítségével részben idehaza végeztük el. A szisztematikus ellenőrzés során már célravezetőnek látszott bizonyos korrekciókat eszközölni. Alapelveink, tapasztalataink és alkalmazott eljárásunk részletei az alábbiakban összegezhetők:

1. A kéziratot bizonyos megszorításokkal szintén forrásnak tekintettük. Regesztáit, hivatkozásait mind tartalmilag, mind formailag, sőt helyesírásában is igyekeztünk megőrizni. A kötet belső formátumában, tagolásában, rövidítéseiben, lábjegyzeteiben stb. ezért némileg különbözni fog a sorozat későbbi tagjaitól, annak ellenére, hogy a tipografálásban (kurzíválások, fettelések, mellékjelek használata stb.) meglehetősen szabadsággal jártunk el. Mindazonáltal a levéltári jelzeteket – nemcsak a közölt szövegek, hanem a hivatkozások esetében is – minden külön jelzés nélkül pontosítottuk, az elnevezéseket a mai gyakorlathoz igazítottuk. A régi jelzetek mutatják egyébként, hogy Artner sokszor Garampi mutatói alapján tájékozódhatott.⁴⁶ Az iratokat sorszámmal szintén mi láttuk el. (A kéziratban csupán oldalszámok találhatóak.) Artner többször élt kisebb javításokkal, átnyilazásokkal stb., vélhetően a kézzel írt másolataival történt összevetés során. (E kézzel írt másolatok hollétéről – a középkoriak esetében valószínűleg a vatikáni levéltárban akkor még működő, hivatásos másolók munkájáról lehet szó – nem tudunk.) Mi viszont csupán a fontosabbnak tűnő kéziratossá bejegyzésekre, hibákra – jelzésszerűen olykor elütésekre is – hívjuk fel külön a figyelmet.

2. E figyelemfelhívás helye a forrásszövegek után elhelyezett filológiai jegyzetapparátus. Ebben az **O** (= *originale*) azt a történeti forrást jelöli, amiről az átírat készült. Lehet eredeti, fogalmazvány, egykorú tiszttáza, egykorú és későbbi másolat stb. Az **A** megjelölés pedig értelemszerűen nem más, mint Artner kézírata. Módszerünk voltaképpen dichotóm jellegű. Vagyis az összeolvasás során olykor a főszövegben javítottunk a helyes alakra, s jegyzetben tüntettük fel Artner változatát [**A**:]. Máskor viszont bárminemű halvány kétség, bizonytalanság esetén a főszövegben meghagytuk Artner olvasatát, s a jegyzetben tüntettük fel az általunk helyesebbnek vélt változatot [**O**:]. Ugyancsak **O** áll az iratra vonatkozó, illetve annak kapcsán tett, Artnert nem korrigáló, hanem kiegészítő magyarázataink előtt, az **O**: *sic!* jelölés pedig természetesen Artner olvasatának helyességét is jelenti. A betűvel jelölt filológiai jegyzet, ha van előtte a szövegben szögletes zárójel, úgy annak tartalmára; ha nincs, akkor a teljes bekezdésre vonatkozik. Egyéb esetben külön kerül feltüntetésre, hogy mely szavakra utal.

3. Míg a filológiai jegyzetapparátus teljesen a mi munkánk, a szöveggközbeni jelölések kizárólag Artneréi. Itt is éltünk viszont némi tipográfiai (a gépelt // helyett [] áll), illetve interpretatív átalakításokkal. Alkalmazásuk szintén eltér a sorozat későbbi köteteitől, hiszen mindegyik Artner jelölésein alapul. A szöveggközbeni [?], illetve

⁴⁶ Például: *Misc. Arm.* II. *Tom.* 7. pag. 492r.–508v. [β. VII. 488r.–504v.]

[!/] kizárólag Artneré (a [!/] a kéziratban eredetileg egyébként [sic], de ennek csak jegyzetben lehet helye), ugyanígy övéi a szögletes zárójelben foglalt és kurzivált tartalmi összegzések, utalások, magyarázatok. A gépelt kéziratban szereplő, nem mindig egyértelmű kipontozásokat pedig az eredeti források alapján ekképpen értelmeztük, illetve alakítottuk át:

– [...] = az eredetiben olvashatatlan, elmosódott, kiszakadt részt jelöl. Ha nincs külön filológiai jegyzetben magyarázva akkor 1 db [...] = egy szó.

– ... = megfejtetlen szó, szavak (1 db ... = 1 szó)

– *szöveg*... = a forrás formulás elemekkel való folytatódása, általában kezdősoroknál

– [...] = szándékos kihagyás, mértéke általunk lehetőleg filológiai jegyzetben jelölve

– [*szöveg*] = tartalmi összegzés, utalás, oldalszám, filológiai megjegyzés, főként latinul, olykor magyarul.

– sz[...]eg = betűhiány szó közben

– *szöve*[...] = betűhiány szó végén

– [*szöveg*] = nehezebben olvasható szövegrész, illetve részben vagy egészben konjekturális olvasat

– [*szöveg* ... *szöveg*] = nehezebben olvasható szövegrésznél, a három pont funkciója itt ugyanaz, mint [...] esetében, csak hogy a zárójel a halmozódás elkerülése céljából már nem szerepel

– [*szö*...*eg*] nehezebben olvasható szövegrésznél, szón belüli betűhiány

– [*szöveg*...] nehezebben olvasható szövegrésznél, szóvégi betűhiány

Ez tehát Artner kipontozásainak egy interpretatív, a kéziratához képest a (filológiai jellegű) tájékozódást mindenképpen megkönnyítő értelmezése. Artner tulajdonképpen eljárás módját a 129. sz. irat mutatja. Mivel ezen irat a vatikáni levéltárban ma már nem kutatható, annak megállapítása, hogy mely kipontozás tartozik az adott szóhoz, illetve jelöl hosszabb kihagyást, kivitelezhetetlennek bizonyult. Következésképpen a kipontozások interpretálása nélkül közöljük, úgy, ahogyan a kéziratban találtuk.

4. Mivel Artner az eredetiben fennmaradt középkori forrásokat a jelek szerint a betűhívséghez közelítve, az újabb koriakat pedig – az olasz nyelvűek kivételével – alkalmasint valamelyest igazítva szándékozott közzétenni, szövegeit az összeolvasás során e szellemben korrigáltuk, ahol ezt szükségesnek találtuk. Teljes betűhívségről persze így sem beszélhetünk, hiszen leginkább a *minuscula-maiuscula* különbségek következetes rögzítése a korabeli írásmód miatt megvalósíthatatlannak bizonyult. Gyakran pedig a központozás esetében sem volt egzakt módon eldönthető az adott karakter jellege, olykor pedig még a léte sem. A kora újkori szövegeknél Artner szemmel láthatóan nem törekedett sem a központozás, sem a kisbetű-nagybetű használat teljes körű, a latin grammatika szabályainak megfelelő átalakítására, hanem – szembeötlően következetlenül – megelégedett alkalmankénti javításokkal. (Leginkább köznevek, határozószók nagybetűit alakította kicsire, és

írásjeleket hagyott el, olykor pótolta.) Eljárása nyomán e források helyesírása sokszor még mindig közelebb áll az eredetihez, mint a latin nyelvtankönyvekéhez. Módszerét ezúttal is tiszteletben tartottuk, alkalmankénti, a teljes rendszerezés igényét kényszerűleg nélkülöző alkalmi korrekcióinkat e szellemen végeztük.

Tiszteletünk természetesen nem jelenti azt, hogy eme, akár a középkori, akár a későbbi iratok átírásánál alkalmazott módszerrel, netalán a gyakori kipontozásokkal egyet is tudnánk érteni. Véleményünk szerint ugyanis történeti forrásokat vagy facsimilében közlünk, vagy kontextuálisan teljes körűen interpretált és hiánytalan nyomtatott szövegeket kell közzé tennünk.⁴⁷ Mindenesetre tapasztalatainkat abban összegezhetjük, hogy a szövegek átírásának Artner által választott metódusának köszönhetően az olvasó a történeti információk mellett a korabeli írásmód következetlenségeiről is képet alkothat magának. Igaz, nem egy *facsimiléhez* fogható részletességgel és pontossággal, hanem csupán az összképet tekintve. Emellett a már korábban kiadott iratok esetében ez az eljárás talán valamelyes többléttel szolgál.

5. Az előző pontban foglaltak részkérdései:

– az eredeti középkori szövegek esetében a kéziratban az ‘u’-‘v’ és a ‘c’-‘t’ is betűhíven szerepel. A különbözőség azonban sokszor szinte megállapíthatatlan, csak minden kétséget kizáró esetben javítottunk.

– a rövidítések feloldása Artnernél mindenhol külön jelölés nélkül történik, mégpedig helyesírását tekintve – megfigyelésünk szerint – az iratban gyakoribb módon előforduló, korabeli ortográfia, azaz a szövegíró kezének gyakorlata szerint. Kivételt képeznek az *etc.*-val jelölt szabvány formulák (pl. *servus servorum Dei*), ezeknél a normál helyesírás volt az irányadó.

– a tulajdonnevek (személy- és helynevek) alapvetően mindvégig betűhíven szerepelnek, kezdetüket viszont Artner sokszor nagybetűre javította. A rövidítések ezeknél is külön jelölés nélkül kerültek feloldásra, az esetek többségében szintén a korabeli írásmód szerint. Némely szokványosnak tekinthető esetben viszont megmaradtak, s a rövidítésjeleket rendszerint szóvégi pont helyettesíti. Példának okáért a rendszerint ‘X.^o’ rövidítés feloldása külön jelölés nélkül mindig *Christo*. Többször feloldatlan maradt a ‘d.’ és ‘D.’ vagyis a *dominus* megfelelő alakja, illetve az ‘S.D.N.’ (*Sanctissimus Dominus Noster*), ‘R.P.D.’ (*Reverendus Pater Dominus*), ‘S.R.E.’ (*Sancta Romana Ecclesia*) stb. megfelelő alakja. A szisztematikus korrigálásról lemondunk.

– a számok az eredetiekben szinte mindig kisbetűvel vannak, ezeket Artner szinte kivétel nélkül nagybetűvel írta át, amin nem változtattunk. A ‘IIII’ ‘V’ stb. jelöléseknél a százaz, illetve ezres helyi értéket jelentő kitevők a forrásokban sosem az úgynevezett felső indexben, hanem mindig a számok felett helyezkednek

⁴⁷ Vö. BENDA KÁLMÁN, *A magyar történeti forráskiadás múltja*, A magyar történettudomány kézikönyve (Tudománytár, szerk. Gazda István), Budapest 1987, 7–19, 13–14; valamint MVH I/2, CXVIII–CXX.

el, vonallal elválasztva, vagy legtöbbször a nélkül. Nem tévesztendőek tehát össze az alkalmi rövidítésekkel (*S.^m*). Felismerésükben nagybetűs írásmódjuk segít.

– Artner egybeírásokon, különírásokon sokszor értelem szerint változtatott, ezeket is jelölés nélkül megőriztük.

– a régi jelzetek, dátum-feliratok a kéziratban rendszerint hiányoznak, ezeket mi sem igyekeztünk pótolni.

– a kéziratban hol szerepel az oldalváltás, hol pedig nem. Ilyen esetekben – rendhagyó módon – külön jelölés nélkül a szövegekben pótoltuk a hiányzó adatokat, kivételes esetben (egy-két középkori iratnál), ahol mintaszöveg alkalmazása miatt ez indokoltnak látszott, filológiai jegyzetben.

– a filológiai jegyzetekben nyelvi jellegű kiegészítést csak nagyon ritkán alkalmaztunk, az olyan eseteket, mint például *‘in praesentiarum’*, tudniillik *‘tempore’*, vagy *‘pro virili sui’*, azaz *‘pro virili parte sui’*, nyilvánvalónak tekintettük.

– a középkori iratok szinte mindig iniciáléval kezdődnek. Erre alkalmanként külön is felhívtuk a figyelmet.

– a kora újkori szövegeknél az úgynevezett *‘e caudata’*-t *‘ae’* *diphthongus* jelöli, az utóbbi helyén álló *‘e’*, továbbá az *‘ij’* viszont megőrződött.

– a kora újkori olasz szövegek a latinoktól eltérően betűhívek! Az aposztrófokkal jelölt *truncamentók* kommentár nélkül feloldásra kerültek.

6. Rövid összefoglalás. Az okmánytárban a kurrens nyomatú, tíz pontos betűméretű szövegek a levéltári források átíratjai. A kurzívval szedettek Artner sajátjai, úgy a fejrésztáknál, mint a források közbeni, illetve azok utáni (zárójeles) megjegyzéseknél, levéltári, könyvészeti – ahol szintén megőriztük a kézirat metódusát – utalásoknál, hivatkozásoknál. (Elvéve ezekben is található forrásrészletek, melyek „” között állnak.) A számozott lábjegyzetek közül a *-gal jelöltek ugyancsak Artneréi. Vagyis utólagos, érdemi hozzáadásunk nem más, mint az alapjaiban kurrens, kisebb karakterekből szedett, betűvel jelölt filológiai jegyzetapparátus, a benne található érdemi korrekciók, illetve a külön jelölés nélküli számozott lábjegyzetek.

A fentiekben netalán nem említett esetekben az általános filológiai gyakorlat-hoz utaljuk az olvasót.

* * *

A kéziratnak az eredeti forrásokkal történő összevetésével a publikáláshoz elengedhetetlen szakmai követelménynek, úgy véljük, legjobb tudásunk szerint eleget tettünk. Mindazonáltal arról a lehetőségről sem kívántunk teljesen lemondani, amit a közlésre kerülő források könyvészeti koherenciájának legalábbis felvázolása nyújtott. Nem saját kutatásunkról lévén szó, egy teljességre törekvő szakapparátus mozgósítását – megkockáztatjuk: talán magától értetődően – nem tartottuk feladatunknak.

Kellő nyomatékkel ehelyütt hívjuk fel tehát a figyelmet arra, hogy míg egyes iratoknál szereplő *-gal jelölt lábjegyzetek Artneréi, a többiek kizárólag azon célt

szolgálják, hogy pusztán jelzésszerű bevezetést nyújtsanak azon régebbi és újabb szakirodalmi hálózatba, ahová a kézirat egyes tételei tartoznak.

Az adatolt jegyzetapparátus elkészítésénél elsődleges szempontunk az volt, hogy minden olyan forráshoz, amelynél Artner nem tüntetett fel – legtöbbször egy korábbi kiadásra, esetenként valamiféle kapcsolatra utaló – szakirodalmi hivatkozást, szerepeltetni tudjunk legalább egy, magára az iratra, avagy a legközvetlenebb történeti, diplomatikai közegre vonatkozó bibliográfiai egységet. Természetesen, ha e munkánk közben egy adott forrásra több idézést, vagy Artneré mellett egyéb hivatkozást stb. találtunk, alkalmyszerűen feltüntettük, aminek köszönhetően egyes iratoknál legalább felsejlik a kritikai igényű könyvészet összeállításának – jelen esetben voltaképpen beláthatatlan – panorámája. Ez irányú gyűjtésünk határát a szövegszerűen közölt iratok számának nagyságrendjéhez való igazodás képezte. Célunkat az esetek többségében el tudtuk érni, azon viszonylag kevés esetben pedig, amikor nem jártunk sikerrel, vagy az adott forrás ismeretlensége tételezhető fel, netalán célirányos, további, egyedül az adott részterületre koncentráló kutatás végzésének követelménye vetődik fel, azt nyugodt lélekkel a konkrét kérdésben elmélyülő kutatóra bízunk. Ugyanezt tesszük a csupán az általunk jelzett korábbi kiadás(ok) szövegével való összevetés esetében is, ha az bármilyen megfontolásból szükségesnek látszik.

Eljárásunk az adódó részproblémákkal (datálásokkal, azonosításokkal) kapcsolatosan szintén hasonló. Könyvészeti jegyzeteinkben csak a legszembeűnőbb konkrét kérdésekre térünk ki. Mindazonáltal a tárgyi jegyzetek hiányát pótlandó az alapvető tájékozódást – például a vatikáni könyvtár *Studi e Testi* sorozatában követett gyakorlat szerint – a legalább lexikonális mélységben adatolt mutatóval igyekezünk segíteni. (Artner szakhivatkozásait, dátumfeloldásait stb. külön-külön nem ellenőriztük, az iratok sorrendjén sem változtattunk, noha a kronologikus rend megőrzése ezt egy-két esetben indokoltta tette volna.)

Alkalmazott módszerünk gyakorlati kivitelezése röviden ekképpen összegezhető. Az 1–45. sz. alatti, javarészt a *Registri Vaticani*ból származó, szövegszerűen nem közölt, Artner által bőségesen bibliografált tételekkel közelebbről nem foglalkoztunk, egyedül a Szentpétery Imre kritikai jegyzékével alkotott kapcsolódási pontokat igyekeztünk feltüntetni. Némely esetben – úgy tűnik – talán nem is haszontalanul. Mindeme források nagy része egyébként ma már digitalizált formában is publikálásra került.⁴⁸ A 46–206. sz. iratok esetében első lépésben a vatikáni levéltár – a 87. sz. iratnál a vatikáni könyvtár – bibliográfiájának eddig napvilágot látott kötetei⁴⁹ segítségével kerestünk könyvészeti hivatkozást az adott irat kiadására, használatára. Második lépésben a vatikáni forrásokat közvetlenül használó hazai pozitivisták kutatás, mindenek előtt a *Vatikáni Magyar Okirattár* köteteit és

⁴⁸ A *Registri Vaticani*nak 2002-ig az 1–523-as kötetei (876–1463) kerültek elektronikus formában (*fac-simile*) publikálásra. *Pubblicazioni dell'Archivio Segreto Vaticano*, 19–22 és 23–50. (Egyébként a szupplikációk hasonló jellegű közlése a 265. kötetig [1342–1431] jutott. Uo., 51–63.)

⁴⁹ *Bibliografia dell'Archivio Vaticano*, i.m.; *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana*, i.m.

Fraknói Vilmos összegző munkáit igyekeztünk számba venni, amelyek – az esetek többségében általunk tételesen nem idézett, ám e helyütt hangsúlyozott – hivatkozásaikkal együtt viszonylag átfogó szakirodalmi háttérrel teremtettek. Harmadik lépésben az adatolt jegyzetelés terén már csak viszonylag elhanyagolható saját újabb gyűjtésünkre támaszkodhattunk.⁵⁰ A közlésre kerülő források modernebb és tágabb könyvészeti koherenciáját jelen bevezetésünk megelőző részében igyekeztünk – tömören – jelezni.

* * *

Befejezésül szeretnénk remélni, hogy eljárásunkkal szándékaink szerint hitelesen és méltón bocsátjuk közre a *Monumenta Vaticana Hungariae* 1920-as évekbeli folytatásának szánt, ám kéziratban maradt kötetet.⁵¹

E célunk jelen formában történő megvalósulásáért első helyen Erdő Péter bíboros úrnak, esztergom–budapesti érseknek, Magyarország prímásának mondunk köszönetet, aki munkánkat nemcsak minden lehetséges formában támogatta, hanem számos hazai és római, lelkipásztori és egyházkormányzati teendői közepette tanácsaival, a fontosabb döntések meghozatalában személyes részvételével is segített bennünket.

Szintén köszönet illeti Bíró László püspök urat, a Központi Szeminárium rektorát a sorozat „logisztikai” háttérének biztosításáért, Fodor György rektor és Kránitz Mihály rektorhelyettes urakat az alapítói szándék készséges felkarolásáért, Róka Miklós gazdasági igazgató urat, valamint a bölcsészeti kar gazdasági osztályának munkatársait az anyagi források gondos kezeléséért.

Végül itt köszönjük meg Bácskai Istvánnak, a Gondolat Kiadó igazgatójának baráti és sokoldalú szakmai segítségét, valamint a vatikáni levéltár, a budapesti egyetemi könyvtár munkatársai – személy szerint is Bakos József és Farkas Gábor – kimeríthetetlen türelmét kéréseink teljesítésében, továbbá a Római Magyar Akadémiának, hogy római kutatásaink idejére szállást nyújtott számunkra.

⁵⁰ Habár meg vagyunk győződve afelől, hogy Artner munkája elé, tekintettel tulajdonképpeni jelentőségére, nem egy történeti, hanem egy római historiográfiai bevezetést volt célszerű írni, az *Okmánytár*at mégis teljesen önálló műnek tekintjük. Ezért az abban akár a szerző által, akár az általunk használt szakirodalmat – az alkalmi átfedések ellenére – a *Bevezetés*ül szolgáló két (fő)fejezettől függetlenül használjuk és idézzük. A kötet végi bibliográfiában tehát csak az *Okmánytár*ban (valamint még a hozzá legszorosabban kapcsolódó II/3–4. fejezetben – pár kivételtől eltekintve – teljes címléírással) szereplő könyvészet kerül feltüntetésre. A római kutatásokról szóló első [fő]fejezet bibliográfiáját és névmutatóját *excerptum*ához mellékeljük.

⁵¹ A közreadók közötti tényleges feladatmegosztás a következő volt. A kézirat szedését és a levéltári forrásokkal történő összeolvasását, filológiai és tárgyi jegyzetelését T.P. végezte el. Ugyanő készítette az *Index*et, a *Bibliográfiát* és a *Tartalomjegyzéket*, s írta a *Bevezetés* historiográfiai, az új sorozattal és a kézirat-foglalkozó fejezeteit. Artner Edgár életrajza T.J. tollát dicséri. Az egyes munkafázisokat szintén ő és Sz.K. ellenőrizték, illetve eszközölték a szükséges korrekciókat. – A vatikáni levéltári kutatást a Faludi Ferenc Akadémia, a sajtó alá rendezés munkálatait a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíja segítette.

OKMÁNYTÁR

ELŐSZÓ

Midőn hosszú szünet után újból megindul a *Vatikáni Magyar Okirattár*, önkénytelenül is szomorúság szállja meg lelkünket, ha e kötet megjelenésének körülményeit az előzőkéivel összehasonlítjuk.

Míg ugyanis azokból az ezer éves múlt dicsőségének öntudata hirdette világgá a magyar történetet, addig ma e múlt emlékeinek romjairól keserű szemrehányásokat kell hangoztatnunk.

„*Dixeris ingratum, dixisti omne malum.*” Igen – ezt kell üzennünk „Európa védőbástyájának” lerombolt sáncairól azoknak, akiknek egész szellemi és anyagi kultúrája és civilizációja, élete és vagyona őseinknek köszönheti fennmaradását, létét, és akik minderről megfélelmezve, a világháborúba belesodort Magyarországot drágán szerzett és ezer éven át hősi küzdelmek árán megőrzött területeitől megfosztották, és népének millióit arra kényszerítették, hogy alacsonyabb kultúrájú nemzetek rabságában sínylődjék.

E könyv minden aktája tetemrehívás és számonkérés azok ellen, akik a történelmet nem ismerve, avagy annak tanulságait szándékosan mellőzve akarnak történetet csinálni.

* * *

A *Vatikáni Magyar Okirattár* eddig megjelent kötetei mindig egy-egy kisebb-nagyobb részletet emeltek ki a vatikáni levéltár magyar vonatkozású aktáinak tömegéből. E részletek kiválasztásánál nem a levéltár szakai voltak az irányadók, hanem részint az anyag érdekessége, részint pedig annak időszerűsége tette indokolttá kiadását. Habár világos, hogy tudományos szempontból ez az eljárás nem tekinthető szerencsésnek, és most utólag sokkal hálásabbak lennénk az illető kutatóknak, ha szakonként haladva, kivétel nélkül aknázták volna ki a magyar történelmet érintő okleveleket, mégis követjük példájukat, ha nem is teljes mértékben. Erre az elhatározásra több ok késztet.

Először is nem akarjuk megszakítani az elődök hagyományát, amelynek említett hátrányán kívül megvannak előnyei is. Így t.i. az oklevelek tárgyak szerint csoportosulnak, és ha majd idővel a kötetek száma tekintélyesebb lesz, akkor a gyűjtemény igen hasznos szolgálatot fog tenni a történészeknek, mert könnyen meg lehet az ilyen módszerű kiadás mellett a keresett aktát találni. Természetesen

egy okmányok, amelyek tartalmuknál fogva egyik tárgykörbe sem illettek bele, kimaradnak majd, és ez ennek a módszernek ismét egy hibája.

Másodszor a vatikáni levéltár természete is mintha az eddig követett eljárás-mód mellett szólna. Ennek a levéltárnak összetétele ugyanis idők folytán úgy alakult ki, hogy a legegységűtartozóbb okiratokat néha egész más osztályban találjuk, sőt egy osztályon belül is teljes a tárgyi és időrendi összevisszaság. Ha mármost a kiadás szakok szerint történnék, akkor ez a rendetlenség – legalábbis a tárgyi szempontot illetően – abba is átmenne, vagy pedig csak az egész tengernyi anyag felkutatása és rendezése után lehetne a kiadást megkezdeni. A *Vatikáni Magyar Okirattár* eddigi kutatói nem tartották célszerűnek erre az időre várni, és azért ragadták meg a könnyebb oldaláról a dolgot.

Némi változtatást azonban – mint említettük – megengedünk magunknak az eddig követett módszert illetően. Ez a változtatás nézetünk szerint előnyös lesz, és valamivel közelebb visz majd a másik, hogy úgy mondjuk: tudományosabb módszerhez. Ez a különbség első sorban abban áll, hogy nem ragaszkodunk az okiratok egy csoportjához, hanem a tárgyunkra vonatkozó mindennemű adatot beleállítjuk az időrendbe, származzék az az adat a levéltár bármely szakából. Sajnos, ez eljárás mellett sem kezeskedhetünk arról, hogy egy-egy tárgyunkra vonatkozó okirat ki nem marad-e, mert a levéltár anyagának egy része (egy-egy szakértők véleménye szerint a nagyobbik része) nem lévén katalógizálva, a kutatás számára egyelőre hozzáférhetetlen. De maguk a katalógusok is igen hiányosak és hibásak, amely körülmény különösen érezhető a mi esetünkben, mert a katalógusok szerzői – akik egyébként igen megbecsülendő, sőt bámulatraméltó munkát végeztek – nem tudván magyarul, az olyan magyar vonatkozású aktát, amelyben nem volt világosan kifejezve a „magyar” jelleg, vagy valamely egyházmegye neve, más vezérszó alá könyvelték el, vagy éppen a benne előforduló személynév alá, amelyet természetesen a legtöbb esetben hibásan írtak át. Ezek az okiratok, ha csak véletlenül rájuk nem bukkan valaki, még sokáig rejtekben maradhatnak, mert a több száz kötetre menő, igen rossz és hanyag írású katalógusokat nem egyhamar fogja valamelyik hazánkfia e célból átböngészni.¹

A második különbség abban áll, hogy a Theinernél kiadott oklevelek közül azokat, amelyekben nincsenek értelemzavaró hibák, vagy amelyeknek eredetije jókarban meglévén, Theiner által egész terjedelmükben kiadattak, itt nem közöljük teljes szövegben, hanem csak tartalom szerint. Theiner kiadásának hibáit ezeknél jegyzetben adjuk. Ugyane takarékosági szempontból a hosszabb okiratoknál a nem szorosan tárgyunkra vonatkozó részleteket is csak tartalom szerint közöljük, nehogy túlságosan hosszúvá nyúlják a kiadás. A *Vatikáni Magyar Okirattár* eddig megjelent kötetében található s tárgyunkat érintő okleveleket pedig a megfelelő helyen jelezzük.

¹ Az eddig megjelent kötetek szűkebb tárgyi meghatározása mellett is megesett, hogy egy-két okmány kimaradt belőlük, amit jelen kötetben igyekeztünk pótolni.*

További különbség, vagy inkább tökéletesítés, hogy az oklevelek előtt azok rövid tartalmát megjelöljük, keltüket, jellegüket, anyagukat, állapotukat s egyébként esetleges oklevéltani jellegzetességüket említjük.² Mindez a munka kezelhetőségét nagyon meg fogja könnyíteni.

Végül a bevezető részben is módosítanunk kell az eddigellé kifejlődött gyakorlatot, mert tárgyunk oly hatalmas kort ölel föl, hogy ha a megelőző kötetek mintájára kimerítő kortörténeti bevezetést akarnánk csatolni hozzá, akkor jóformán hazánk egész történetét meg kellene írunk Szent László uralkodásától egészen a törökök kiűzéséig. Ehelyett célszerűbbnek gondoltuk csupán a külföld által kevésbé ismert, vagy ez ideig részletesebben fel nem dolgozott történeti események vagy korszakok bővebb fejtegetésébe bocsátkozni, míg a többi korszaknál csak általános áttekintést adtunk, különös tekintettel a munkánkban adott okirati anyagra. Ezek szerint a bevezető rész a következő fejezetekre oszlik:

1. Kunok, besenyők és más kisebb vad hordák leverése.
2. A keresztes háborúk és Magyarország, különös tekintettel II. Endre vállalkozására.
3. A tatárjárás és a kunok beolvasztása.
4. Hazánk pénzbeli áldozatai a keresztes háború céljainak előmozdítására (Kiegészítésül a *Vatikáni Magyar Okirattár* I. sorozatának I. kötetéhez)
5. A Hunyadiak kora (Áttekintés és kiegészítés a *V.M.O.* I. sorozatának VI. kötetéhez.)
6. A mohácsi vész (Kiegészítés a *V.M.O.* II. sorozatának I. kötetéhez.)
7. A török hódoltság és a Szentszék törekvése Magyarország felszabadítására.

Munkánk, mint e felosztásból kitűnik, részben az *Okirattár* I., részben pedig II. sorozatához tartozik. Azonban tekintettel az eddig kiadatlan oklevélananyag többségének XVI. és XVII. századi eredetére, meg a könnyebb áttekintés szempontjából, az egészet a II. sorozatba osztottuk be, amelynek ilymódon III. és IV. kötetét fogja képezni.

* * *

Mielőtt Isten segítségével a munka megkezdéséhez fognánk, szükségesnek látjuk még egy kérdésre feleletet adni, arra t. i., hogy miért esett választásunk oklevéltári kutatásaink közben éppen erre a tárgyra.

A nagy történeti évfordulón kívül, melynek gyászos emléke a múltból felénk sír, különösen újabb és az említettnél alig kevésbé szomorú nemzeti megaláztatásunk ébresztette fel bennünk ezt az elhatározást. A történelmi dokumentumok tömegével akarjuk megmutatni elnyomóinknak, hogy mit köszönhetnek Magyar-

² Azoknál az okiratoknál, amelyek keltezése hiányos volt, ezt belső érvek alapján iparkodtunk legalább hozzávetőlegesen megállapítani.*

országnak; a dicső magyar múlt feltárásával akarjuk ráeszméltetni őket arra, hogy saját életük és javaik első és leghathatósabb védelmezőjének kezéből csavarták ki orvul a kardot, amely mindig a becsület, igazság és a szent hit szolgálatában küzdött, és amelyhez hosszú ezer év diadalmas harcai alatt soha szennynek vagy ármánynak árnyéka sem tapadt.³

A Kelet veszedelmei még nem merültek ki, legfeljebb irányt és eszmét változtattak. Ki tudja, milyen meglepetéseket tartogat számunkra a jövő? A múlt tapasztalatain okulva, vajon célszerűnek látja-e a Nyugat romokban hevertetni a bástyát, őrizetlenül hagyni a kaput, amely miként a múltban, úgy a jövőben is egyedül volna képes a keresztény kultúra ellen törő barbár támadások feltartóztatására?

³ Az 1924. és 1925. években, tehát közvetlenül a mohácsi vész három százados évfordulója előtt végzett kutatások eredményét foglalja egybe e munka. A *Vatikáni Magyar Okirattár* előbbi köteteinek szelleme is ezt a folytatást látszott feltételezni. (Vö. *V.M.O.* II. sor. I. köt., 1.v. old. 2. jegyzet.)* [*A hivatkozás sic!*]

IRATOK

I.

Idő: 1214 (?)

Pápa: III. Ince

Jelleg: Innocentii IV. Bulla anno 1245 in concilio Lugdunensi edita, III. Idus Julii. – Documentum III. – Tartalom: Andreas II. rex Hungariae Innocentium III. de vocatione filii sui Colomanni ad regnum edocet, et quae iter in terram Sanctam praeparans in regni commodum disposuerit, enarrat; de iuribus archiepiscopi Strigoniensis et de archiepiscopo Colocensi nonnulla addit.

Jelzet: Archivum Arcis. Arm. I–XVIII. 98 (Arm. I. Caps. X. n. 6.)¹

Consuevit sedes apostolica...

(Theiner: Mon. Vat. Hung. Sacr. Illustr. I. 1. no. I.; cf. AA. Arm. I–XVIII. 101 [Arm. I. Caps. X. no. 9.]; Benedicti XII. bulla, data Assisii anno 1339, indictione VII. die 20. Martii; Platinae Cod. Mss. Priv. Eccles. Rom. T. I. fol. 43.; Arm. XXXII. Tom. 6. fol. 477.)

2.

Idő: 1216. júl. (?) 25.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

Hely: Perugia – Registri Vaticani 9. (lib. I.) ep. 3. (fol. 1.) III. Hon. A. I. Perusii 25 Julii (?) 1216. „Suffraganeis Ecclesiae Pisan.” De sua assumptione ad Papatum; commendat se eorum orationibus seque ad Terrae Sanctae liberationem intendere, et ait eos „tamquam principalia membra ecclesiae honorare” (Sine nota chronologica.) (Mss. Vallicell. I. 51. fol. 4.; Raynaldi Ann. Eccl. 1216. n. 21.)

Magnus Dominus...

(Cod. Vatic. addit: „...In e. m. Archiepiscopis et episcopis per regnum Hungariae.”)

¹ Regesztája, korábbi kiadásainak adatai: SZENTPÉTERY IMRE (szerk.), *Az Árpádbázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I: 1001–1270*, Budapest 1923, 96, n. 294.

3.

Idő: 1216. nov. 21.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 9. (lib. I.) ep. 104. (fol. 25.) III. Hon. A. I. Romae apud S. Petrum 21 Novembris 1216. „Panormitano Archiepiscopo et suffraganeis eius.” *Ut iuxta decretum Concilii Lateranensis omnes clerici, tam subditi quam praelati, vicesimam ecclesiarum proventuum usque ad triennium nunciis ad id deputatis solvant in subsidium Terrae Sanctae. Romae apud Sanctum Petrum XI. Kal. Dec. anno primo.*

Inter cetera...

„[Johanni] Strigoniensi Archiepiscopo et Suffraganeis eius et Magistris eiusdem provincie et Decano et Archidiacono Strigoniensibus...” „[Bertholdo] Colocensi Archiepiscopo...”

(Theiner: Mon. Hung. I. 3. no. II.; Pottbast 472. n. 5362. – cf. epp. 108. et 197.)²

4.

Idő: 1217. jan. 30.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 9. (lib. I.) ep. 211. (fol. 54.) III. Hon. A. I. Romae, Laterani 30 Januarii 1217. „[Andreae] Illustri Regi Ungarie” *Congaudet quod ipse vel comes Antisiodorensis eius socer sit in imperatorem Constantinopolitanum eligendus, eumque monet, ut cruce signati secum circa Pascha ad Terram Sanctam proficiscantur, et in aliis quae ipse postulavit, H[ugolinus] Hostiensis episcopus Apost. Sedis Legatus, cum illuc venerit, consideratis circumstantiis universis, providebit. Laterani III. Kal. Febr. anno primo.*³

Illa dilectionis...

(Cod. Casanat. X. VI. 2. fol. 40. retro; Raynaldi Ann. Eccl. 1217. nn. 2. 3.; Katona: Hist. crit. V. 231.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 187.; cf. Palacky: Reise 20. n. 54.; Erben: Reg. Bohem. I. 269. n. 575.; Theiner: Mon. Hung. I. 4. no. V.; Pottbast 479. n. 5440.; Horoy H-i opp. omm. II. 223. n. 181.)⁴

5.

Idő: 1217. febr. 11.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

² Corrige: a 11. sorban ‘Militie’, a 28. sorban ‘forcius’.*

³ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 102, n. 312.

⁴ Corrige: a 10. sorban ‘Nobilem’, az 5. old. 6. sorban ‘exortamur’.*

Hely: Róma – Reg. Vat. 9. (lib. I.) ep. 240. (fol. 60.) III. Hon. A. I. Romae, Laterani 11 Februarii 1217. „A[ndreae] Illustri regi Ungarie.” Cum crucem assumpserit, recipit eum eiusque regnum in protectionem, annuens ut bona sua, durante eius absentia, sub defensione archiepiscoporum et episcoporum consistant, eiusque dispositionem confirmat, qua regnum Hungariae primogenito suo Belae, regnum vero Galitiae Colomanno reliquit, eisque sine liberis decedentibus, Andream instituit successorem. Laterani III. Id. Febr. anno primo.⁵

Quanto nos angit...

(Cod. Casanat. X. VI. 2. fol. 53.; Mss. Vallic. I. 53.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 189.; cf. Raynaldi Ann. Eccl. 1217. n. 23.; Theiner: Mon. Hung. I. 5. no. VI.; Pottbast 480. n. 5456.; Horoy H-i opp. omn. II. 265. n. 215.)⁶

6.

Idő: 1217. febr. 25.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 9. (lib. I.) ep. 281. (fol. 73.) III. Hon. A. I. Romae, Laterani 25 Februarii 1217. „[Bertholdo] Archiepiscopo Colocensi et [Roberto] Vesprimiensi Episcopo.” Scribit quatenus quinque vel sex de cruce signatis a voto peregrinationis absoluant, quibus A[ndreas] Rex Ungariae tutelam filiorum suorum et custodiam regni commiserit, cum idem rex ad votum peregrinationis explendum se accinxerit: quae voti absolutio hac conditione concedenda est, quod expensas, quas iidem iuxta facultates suas essent in peregrinatione facturi, transmutent in subsidium Terrae Sanctae, et si quoquomodo rex votum non exequatur, emissum votum exequi teneantur. Laterani V. Kal. Martii anno primo.

Carissimus in Christo...

(Cod. Casanat. X. VI. 2. fol. 85. retro; Theiner: Mon. Hung. I. 4. no. VII.; Pray [Hierarch.] II. 52.; Katona: Hist. crit. V. 439.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 190.; Pottbast 481. n. 5471.; Horoy H-i opp. omn. II. 293. n. 239.)⁷

7.

Idő: 1217. febr. 28.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

Hely: Róma

⁵ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke* I, 102, n. 313 (ahol viszont febr. 25-ei dátummal szerepel).

⁶ Corrige: a 8. sorban 'regnum'.*

⁷ Corrige: a 4. sorban 'aliquot', az 5. sorban 'Regni'.*

Reg. Vat. 9. (lib. I.) ep. 312. (fol. 81.) III. Hon. A. I. Romae, Laterani 28 Februarii 1217. „Episcopis per Campaniam constitutis.” Regulas praescribit super colligenda et distribuenda vicesima proventuum in subsidium Terrae Sanctae. Laterani II. Kal. Martii anno primo.

Approbante generali concilio...

„[Leonardo] Archiepiscopo Jadrensi et Suffraganeis eius...” „[Johanni] Archiepiscopo Strigoniensi et Suffraganeis eius...” „Abbatibus exemptis per Ungariam constitutis.” „[Bertholdo] Archiepiscopo Colocensi et suffraganeis eius”

(*Theiner: Mon. Hung. I. 6. no. VIII.; Pottbast 482. n. 5479.*)⁸

8.

Idő: 1217. ápr. 12.

Pápa: III. Honorius

I. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 9. (lib. I.) ep. 525. (fol. 129.) III. Hon. A. I. Romae, Laterani 12 Aprilis 1217. „[Gervasio] Patriarchae Constantinopolitano.” Significat se P[etrum] Antisiodorensem comitem, Andreae regis Hungariae socerum et Y[olantam] uxorem eius in Imperatorem et Imperatricem Constantinopolitanos coronavisse: mandat ut eum ilariter et benigne accpet in imperatorem. Laterani II. Id. Apr. anno primo.

Qui statuit terminos...

(*Cod. Casanat. X. VI. 2. fol. 174.; fragm. apud Raynaldi Ann. Eccl. 1217. n. 67.; Bull. Rom. ed. Taurin. III. 316.; fragm. apud Fejér: Cod. dipl. III, I. 192.; Pottbast 485. n. 5517.; Horoy H-i opp. omn. II. 360. n. 294.*)

9.

Idő: 1217. júl. 24.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Ferentino – Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 536. (fol. 138.) III. Hon. A. II. Ferentini 24 Julii 1217. „O[ctoni] Archiepiscopo Januensi.” Nuntiat se litteras misisse patriarchae, regi, magistris et fratribus Hospitalis et Militiae Templi Jerosolimitanis et aliis principibus, ut ad Ciprum [Andreae] regi Hungariae, [Leopoldo] duci Austriae et aliis nobilibus viris cruce signatis occurrant: hortaturque eum cruce signatos apud Januam conventos moneat, ut ad evitandos Saracenorum incursus vinculo charitatis procedant, et ad Ciprum ipsi quoque accedant: dat facultatem dispensandi personas a voto peregrinationis sub conditione,

⁸ Corrige: a 18. sorban ‘Magistris’, a 24. sorban ‘sollempniter’.*

ut expensas, quas ipsae pro itinere essent facturae, aliis utilibus illuc transfretantibus largiantur. Ferentini IX. Kal. Aug. anno secundo.

Cum carissimi in Christo...

„In eundem modum scriptum est Episcopo Massiliensi.” „In e. m. Electo Pisano.” „In e. m. Episcopo Castellano.” „In e. m. Episcopo Gaietano.” „In e. m. Archiepiscopo Brundisino.” „In e. m. Archiepiscopo Cusentino.”

(*Theiner: Mon. Hung. I. 7. no. XII.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 145.; Raynaldi Ann. Eccl. 1217. no. 26.; Mas Latrie: Hist. de Chypre II. 36.: VIII. Kal. Aug. –; Pottbast 491. n. 5586.; Horoy H-i opp. omn. II. 473. n. 1.*)⁹

10.

Idő: 1217. júl. 24.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Ferentino – Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 537. (fol. 138.) III. Hon. A. II. Ferentini 24 Julii 1217. „Illustri regi Jerosolimitano.” Ut Hungariae regi, duci Austriae et aliis multis magnatibus in subsidium Terrae Sanctae ad Ciprum appulsuris vel per se vel per nuncios obviam occurrat. Ferentini ut supra

Cum Karissimi in Christo...

„In eundem modum scriptum est Patriarchae Jerosolimitano.” „In e. m. Magistro et Fratribus militie Templi.” „In e. m. Magistro et Fratribus Hospitalis Jerosolimitanis.”

(*Cod. Casanat. X. VI. 2. fol. 184.; Mss. Vallicell. I. 53.; Theiner: Mon. Hung. I. 8. no. XIII.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 146.; Raynaldi Ann. Eccl. 1217. n. 26.; Mas Latrie: Hist. de Chypre II. 36.; Pottbast 491. n. 5585. 5587.; Horoy H-i opp. omn. II. 476. no. 3.; Pauli Cod. Dipl. I. 320. no. 41.*)¹⁰

11.

Idő: 1217. aug. 27.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Ferentino – Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 666. (fol. 160.) III. Hon. A. II. Ferentini 27 Augusti 1217. „Archidiacono Nitriensi et scolastico Albensi Vesprimiensis diocesis.” Mandat, ut in causa ab Innocentio III. praedecessore suo [Petro] episcopo Jauriensi et ipsis die

⁹ *Corrige:* a 3. sorban ‘ciprum’, a 6. sorban ‘ierosolimitan’, a 7. sorban ‘sarracenorum’, a 10. sorban ‘sarracenorum’, a 11. sorban ‘ciprum’ és ‘domino’, a 16. sorban ‘sarracenis’.*

¹⁰ *Corrige:* az 1. sorban ‘Karissimi [...] filiū’, a 4. sorban ‘deo’ és ‘ciprum’, a 7. sorban ‘sollempnes’.*

20 Apr. 1216 commissa, non obstante absentia praefati episcopi, qui iam iter arripuit in subsidium Terrae Sanctae, procedant. Ferentini VI. Kal. Sept. anno secundo.

Literas bone memorie...

(Theiner: Mon. Hung. I. 8. no. XV.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 228.; fragm. apud Schmitt: Episc. Agr. I. p. 123.; Potthast 492. no. 5597.; Horoy H-i opp. omn. II. 495. n. 22.)

12.

Idő: 1217. nov. 24.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 739. (fol. 177.) III. Hon. A. II. Romae, Laterani 24 Novembris 1217. „[Bernardo] Archiepiscopo Alborensi^a et universis episcopis ac omnibus ecclesiarum prelatiis tam exemptis quam aliis per Alborensem provinciam constitutis.” Iniungit, ut per totam Alborensem provinciam preces ad Deum fundant pro felici eventu [Andreae] regis Hungariae, qui cum [Leopoldo] Austriae et [Octone] Maraviae ducibus ingenti cum exercitu Babiloniam intraverant: se quoque processionem fecisse cum clero et populo Urbis, praelatis sanctorum Apostolorum Petri et Pauli capitibus, refert etiam W[ilelmi] de Carnoto magistri Templariorum epistolam, in qua exponitur status Terrae Sanctae: Sepbedinum soldanum adventu exercitus alemannici coepisse diffidere et multo magis ad adventum Regis Hungariae: timere etiam dictum Sepbedinum, quod navigium Frisonum apud Accon applicaret: nunquam ad tantas angustias paganos reductos esse: petere ut ad exercitus christianos equi cum commeatibus mittantur. Laterani VIII. Kal. Dec. anno secundo.

Adversus hostes visibiles...

(Mss. Válicell. I. 53.; Bull. Rom. ed. Taurin. III. 331.; Raynaldi Ann. Eccl. 1217. n. 27–31.; Cod. dipl. Sardin. I. 331. n. 37.; cf. Potthast 494. n. 5622.)

„Scriptum est in eundem modum [Alberico] Remensi archiepiscopo et omnibus episcopis et praelatis per Remensem provinciam.”

(Bouquet Rec. XIX. 639.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 147.; in duas partes divisa apud Fejér: Cod. dipl. III, I. 230–233.; Potthast 494. n. 5622.; Horoy H-i opp. omn. II. 540. n. 65.)

^a A: sic!

13.

Idő: 1218. jan. 27.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

III. Hon. A. II. Romae, Laterani 27 Januarii 1218. Abbati de Libin Geuriensis dioecesis, archidiacono et cantori Geuriensibus committit causam, quae inter abbatem ac monachos de Plis Cisterc. ord. Vesprimiensis dioecesis, et abbatem conventumque s. Martini de Pannonia super quibusdam decimis ac rebus aliis vertitur, terminandam, quae tum propter mandatoris mortem, tum quia episcopus Geuriensis transfretavit in subsidium Terrae Sanctae, hactenus indecisa remansit. Laterani VI. Kal. Febr. anno secundo.

Dilecti filii...

(Mon. Hung. hist. dipl. VI. 150.; Pottbast 499. n. 5680.; Horoy H-i opp. omn. II. 607. n. 117.)

14.

Idő: 1218. febr. 1.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

III. Hon. A. II. Romae, Laterani 1 Februarii 1218. Episcopo Vesprimiensi, qui postquam abbas monasterii s. Martini de Pannonia iter arripuit ad subsidium Terrae Sanctae, conventum eiusque ecclesias in sua provincia positas indebitis exactionibus aggravabat, mandat, ut ab eorum et ecclesiarum dictarum gravaminibus omnino desistat. Laterani Kal. Febr. anno secundo.

Cum monasteria et...

(Mon. Hung. hist. dipl. VI. 154.; Pottbast 500. n. 5684.; Horoy H-i opp. omn. II. 613. n. 121.)

15.

Idő: 1218. ápr. 19.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 1019 (fol. 243.) III. Hon. A. II. Romae, Laterani 19 Aprilis 1218. „Magistro et Fratibus Hospitalis Sancte Marie Teutonicorum Jerosolimitanis.” Donationem decimarum, quas eis Wilhelmus Ultrasilvanus episcopus in terra de Burza ab Andrea rege Ungariae collata confirmat. Laterani XIII. Kal. Maii anno secundo.

Cum a nobis petitur...

(Theiner: Mon. Hung. I. 12. no. XX.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 266.; Schuller: Arch. I. 1841. n. 222.; Teutsch und Firnhaber UB. I. 12. n. 14.; cf. Streblke Tab. 157. n. 162.; Napiersky Index I. 2. n. 7.; Pottbast 506. n. 5756. et repetit n. 5757.; Horoy H-i opp. omn. II. 704. n. 200.; Rodenberg Ep. Sel. 43. n. 60.)

16.

Idő: 1218. máj. 15.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 1058 (fol. 250.) III. Hon. A. II. Romae, apud S. Petrum 15 Maii 1218. „Jolante Ungarie Regine illustri.” *Confirmat donationem, quam Andreas Ungariae rex pro ea fecit in eventu, quod in peregrinatione ad Terram Sanctam diem supremum obiisset, ut „tu pro octo millibus marcarum argenti in quibus nomine donationis propter nuptias tibi tenetur, sales, qui per Morisium descendunt percipias, et proventus Sarracenorum de Pesth ac comitatus de Budric, quousque tibi sit de predicta summa pecunie plenarie satisfactum.” Romae apud Sanctum Petrum XVIII. Kal. Junii [!] anno secundo.*

Justis petentium...

(Theiner: Mon. Hung. I. 13. no. XXII.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 263.; Erben: Reg. Bohem. I. 280. n. 597.; cf. Palacky: Reise 21. n. 68.; Pottthast 510. n. 5802.; Horoy H-i opp. omn. II. 763. n. 253.)

17.

Idő: 1218. jún. 15.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

III. Hon. A. II. Romae, Laterani 15 Junii 1218. *Hospitali Margatensi donationem ab Andrea rege factam anno 1217 confirmat. Laterani XVII. Kal. Julii anno secundo.*

(Fejér: Cod. dipl. III, I. 244.; Pottthast 513.)^a

^a A: kezdősor megadása nélkül, sic!

18.

Idő: 1218. jún. 25.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 1229. (fol. 275.) III. Hon. A. II. Romae, Laterani 25 Junii 1218. „Eisdem [Magistro et fratribus Domus Hospitalis Jerosolimitanis].” *Annuum quingentarum marcarum argenti redditum de proventibus salium in Salech [Saloch] ipsis pia liberalitate concessum ab Andrea rege Ungariae, iuxta litteras regias, quae hic referuntur, confirmat. Laterani VII. Kal. Julii anno secundo.*

Cum a nobis petitur...

(*Mss. Vallicell. I. 53.; Theimer: Mon. Hung. I. 14. n. XXIII.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 156.; Pottbast 514. no. 5848.; Horoy H-i opp. omn. II. 823. n. 311.*)¹¹

19.

Idő: ua.

Pápa: ua.

Hely: uo.

Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 1230. (fol. 276.) III. Hon. A. II. Romae, Laterani 25 Junii 1218. „Eisdem.” Confirmat annuum centum marcarum argenti redditum pro custodia castrum quod Margati dicitur, ipsis concessum ab Andrea rege Ungariae de proventibus salium regni sui apud Zolacha, prout constat ex huius litteris quae hic a Papa referuntur. Laterani VII. Kal. Julii anno secundo.

Cum a nobis petitur...

(*Theimer: Mon. Hung. I. 15. no. XXIV.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 157.; Pottbast 514. n. 5849.; Horoy H-i opp. omn. II. 821. n. 310.*)¹²

20.

Idő: 1218. jún. 26.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 1228. (fol. 275.) III. Hon. A. II. Romae, Laterani 26 Junii 1218. „Eisdem.” Redditum portae de Supran, qui Bobet dicitur, et terram, quae est inter Dravam et Cbergou cum nemoribus et aliis pertinentiis eisdem ab Andrea rege Ungariae donata necnon libertates, immunitates, et exceptiones saecularium exactionum ab eodem rege iis et hominibus eorum indultas, iuxta litteras authenticas, quae hic a Papa recitantur, confirmat. Laterani VI. Kal. Julii anno secundo.

Cum a nobis petitur...

(*Theimer: Mon. Hung. I. 16. n. XXV.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 158.; Pottbast 514. n. 5850.; Horoy H-i opp. omn. II. 425 [825?]. n. 312.*)¹³

¹¹ *Corrige:* a 8. sorban 'Hungarie', a 16. sorban 'te' ('se' helyett), a 28. sorban 'exsequiis', a 41. sorban 'sanctum', a 43. sorban 'liberalitatis', a 15. old. 13. sorban 'curiali'.*

¹² *Corrige:* a 17. sorban 'domus fratres, ut Job', a 19. sorban 'machabeos', a 16. old. 2. sorban 'castro', 4. sorban 'Pascali'.*

¹³ *Corrige:* a 7. sorban 'et presentis scripti', utolsó sorban 'sepedicte', a 17. old. 16. sorban 'inde lata fuerit', a 27. sorban 'Huguerili', a 29. sorban 'Calano', a 32. sorban 'Novi Castrum'.*

21.

Idő: ua. Pápa: ua. Hely: uo.

III. Hon. A. II. Romae, Laterani 26 Junii 1218. Hospitali S. Johannis Baptistae de Jerusalem: donationem eis ab Andrea rege factam confirmat. Laterani VI. Kal. Julii anno secundo.

(Fejér: Cod. dipl. III, I. 244.; cf. Pottbast 514. n. 5851.)

22.

Idő: 1218. jún. 27.

Pápa: III. Honorius

II. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 9. (lib. II.) ep. 1227. (fol. 275.) III. Hon. A. II. Romae, Laterani 27 Junii 1218. „Magistro et fratribus domus hospitalis Jerosolimitanis.” Confirmat annuum redditum centum marcarum argenti de proventibus salium in Scolasche, ad opus castellani et aliorum fratrum eorum custodientium castrum, quod Crati dicitur, eisdem ab Andrea rege Ungariae concessum, cuius privilegium per manus magistri Huguerini aulae regiae cancellarii datum an. dom. 1217 Andreae regni an. 13, hic ad verbum a Papa recitatur: Laterani V. Kal. Julii anno secundo.

Justis petentium...¹⁴

(Theiner: Mon. Hung. I. 17. n. XXVI.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 159.; cf. Raynaldi Ann. Eccl. 1218. nn. 16–17.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 244.; Pottbast 514. n. 5852.; Horoy H-i opp. omn. II. 828. n. 313.)

23.

Idő: 1219. jan. 17.

Pápa: III. Honorius

III. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 10. (lib. III.) ep. 242. (fol. 49.) III. Hon. A. III. Romae, Laterani 17 Januarii 1219. „[Johanni] Strigoniensi Archiepiscopo.” Cum pro subsidio Terrae Sanctae nuper destinaverit quinque milia marcarum et mille ducentas libras provenensium, praeter nautum et alias multas expensas, quas Romanis cruce signatis dedit, et haec sint modica, ideo mittit in Hungariam Accontium subdiaconum et Papae capellanum ad colligendam vicesimam in subsidium Terrae praedictae. Mandat, ut dictam pecuniam in sua dioecesi colligat et ipsi Accontio assignet. Laterani XVI. Kal. Febr. anno tertio.

¹⁴ Corrige: a 2. sorban ‘Marcarum’, a 18. old. 1. sorban ‘coniuuantibus’ (‘conniventibus’ helyett), a 9. sorban ‘pascbali’, a 11. sorban ‘statuisset’ (‘statuissent’ helyett), a 14. sorban ‘viriliter’, a 24. sorban ‘Varadiensi’, a 25. sorban ‘Transsiluan.’, a 27. sorban ‘Tauarnicorum’ (‘Tauernorum’ helyett), ‘Wayuoda’.*

Dilecti filii exercitus...

„In eundem modum scriptum est super hoc archiepiscopis, episcopis et abbatibus per Ungariam constitutis.”

(*Mss. Vallicell. I. 53.*; *Raynaldi Ann. Eccl. 1219. n. 2.*; *Fejér: Cod. dipl. III, I. 275.*; *Theiner: Mon. Hung. I. 18. n. XXVIII.*; *Pottbast 523. n. 5963.*; *Horoy H-i opp. omn. III. 99. n. 100.*)¹⁵

24.

Idő: 1219. jan. 23.

Pápa: III. Honorius

III. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 10. (lib. III.) ep. 243. (fol. 49.) III. Hon. A. III. Romae, Laterani 23 Januarii 1219. „Preposito et Capitulo Quinqueecclesiensibus.” Ut pecuniam a bon. mem. [Calano] eorum episcopo relictam in subsidium Terrae Sanctae, Accuntio subdiacono et capellano Papae integre tradant, alioquin ab episcopo Cenadiensi per censuras ecclesiasticas ad id compellentur. Laterani X. Kal. Febr. anno tertio.

Cum sicut nobis...

„In eundem modum scriptum est eidem episcopo.”

(*Mss. Vallicell. I. 53.*; *Koller: Episc. Quinqueecl. I. 356.*; *Katona: Hist. crit. V. 327.*; *Fejér: Cod. dipl. III, I. 277.*; *Theiner: Mon. Hung. I. 19. n. XXIX.*; *Pottbast 524. n. 5970.*; *Horoy H-i opp. omn. III. 105. n. 108.*)

25.

Idő: 1219. jan. 24.

Pápa: III. Honorius

III. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 10. (lib. III.) ep. 244. (fol. 50.) III. Hon. A. III. Romae, Laterani 24 Januarii 1219. „Universis prelatibus ecclesie Romane censualium per Ungariam constitutis.” Ut census Ecclesiae Romanae debitum magistro Accuntio subdiacono et capellano Papae ad hoc destinato singuli persolvant. Laterani VIII. Kal. Febr. anno tertio.

Universitatem vestram...

(*Mss. Vallicell. I. 53.*; *Raynaldi Ann. Eccl. 1219. n. 2.*; *Fejér: Cod. dipl. III, I. 277.*; *Theiner: Mon. Hung. I. 19. n. XXX.*; *Pottbast 524. n. 5971.a.*; *Horoy H-i opp. omn. III. 106. n. 109.*)

¹⁵ *Corrige: a 19. old. 18. sorban ‘compescendo’.**

26.

Idő: 1219. márc. 4.

Pápa: III. Honorius

III. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 10. (lib. III.) ep. 325. (fól. 69.) III. Hon. A. III. Romae, Laterani 4. Martii 1219. „A[ndreae] regi Ungarorum illustri.” Adprobat matrimonium inter filium ipsius et filiam L[eonis] regis Armeniae ita pactum, ut eidem regi Armeniae ratione filiae prout haeres succedat in regnum. Laterani IIII. Non. Martii anno tertio.

Cum sicut tam...¹⁶

„In eundem fere modum scriptum super hoc L[eonis] Armeniae regi illustri.”

(Mss. Vallicell. I. 53. et I. 51. p. 365. fragm.; Raynaldi Ann. Eccl. 1219. n. 33.; Katona: Hist. crit. V. 319.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 279.; Theiner: Mon. Hung. I. 21. n. XXXIII.; Potthast 526. n. 6001.; Horoy H-i opp. omn. III. 151. n. 139.)

27.

Idő: 1219. (?)

Pápa: III. Honorius

Innocentii IV. bulla anno 1245 in concilio Lugdunensi edita, III. Idus Julii. – Documentum I. Tartalom: Andreas II. Hungariae rex Honorium III. edocet de suo ex Terra Sancta redivit; petit excommunicari eos, qui multa delicta perpetrarunt in Hungaria tempore suae absentiae pro expeditione Terrae Sanctae, et confirmari donationem regni Armeniae favore eius filii, cui Leo rex Armeniae tradidit in uxorem filiam suam; item concedi sibi licentiam tradendi filiam suam in uxorem sultano Iconiae, qui promisit religionem catholicam amplexuram.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 98 (Arm. I. Caps. X. n. 6.)¹⁷

Sanctissime pater, a vestra non...

(Theiner: Mon. Hung. I. 20. n. XXXII.; AA. Arm. I–XVIII. 101 [Arm. I. Caps. X. n. 9.]); Benedicti XII. bulla, data Assisii anno 1339, die 20 Martii; Platinae Cod. Mss. Priv. Eccles. Rom. I. 41.)

¹⁶ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 118, n. 355 (itt azonban márc. 5-éi dátummal található).

¹⁷ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 118, n. 355; HODINKA ANTAL, *A római levéltárak*, Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394 (kiad. Bossányi Árpád), Budapest 1916–1918, I, 7–165 és II, 7–148, II, 131–132.

28.

Idő: 1220. júl. 6.

Pápa: III. Honorius

IV. uralk. évében

Hely: *Civitavecchia* – Reg. Vat. 10. (lib. IV.) ep. 809. (fol. 198.) Hon. III. A. IV. *Apud Urbemveterem* 6 Julii 1220. „[Roberto] *Vesprimiensi* episcopo.” Quoad prorogationem passagii *crucesignatorum* in Hungaria, mandat ei, ut una cum [Ugrino] *Colocensi* archiepiscopo laboret, ut ad Pascha proxime venturum vel ad sequens festum *nativitatis beati Johannis Baptistae* passagii terminus restringatur; detentoribus autem *vicesimae*, dummodo eam cum integritate persolvant in *Terrae Sanctae* subsidium destinandam, munus *absolutionis* impendat. II. Non. Julii anno quarto.

Ex parte tua...

(Mss. *Valllicell.* I. 53.; *Fejér: Cod. dipl.* III, I. 289.; *Theiner: Mon. Hung.* I. 23. n. XXXIX.; *Potthast* 550. n. 6290.; *Horoy H-i opp. omn.* III. 462. n. 166.)¹⁸

29.

Idő: 1220. júl. 7.

Pápa: III. Honorius

IV. uralk. évében

Hely: *Civitavecchia* – Reg. Vat. 10. (lib. IV.) ep. 807. (fol. 198.) Hon. III. A. IV. *Apud Urbemveterem* 7 Julii 1220. „[Ugrino] *Archiepiscopo Colocensi*.” Laudat eum, quod pro *Terrae Sanctae* subsidio *crucem* assumpserit una cum *R[oberto] Vesprimiensi* episcopo et aliis nobilibus *Hungariae*; eique roganti circa tempus *transfretandi* respondet, ut ad Pascha proxime venturum vel ad sequens festum *nativitatis beati Johannis Baptistae* praefatus terminus restringatur. Nonis Julii anno quarto.

Fraternitatis tuae...

(*Raynaldi Ann. Eccl.* 1220. n. 54.; *Pray Hierarch.* II. 53.; *Katona: Hist. crit.* V. 339.; *Fejér: Cod. dipl.* III, I. 288.; *Theiner: Mon. Hung.* I. 23. n. XXXVIII.; *Potthast* 550. n. 6292.; *Horoy H-i opp. omn.* III. 465. n. 169.)¹⁹

30.

Idő: 1220. aug. 11.

Pápa: III. Honorius

V. uralk. évében

Hely: *Civitavecchia*

¹⁸ Corrige: a 2. sorban ‘*intimatum*’ (‘*intima, tum*’ helyett), a 24. old. 1. sorban ‘*instanti*’, a 21. sorban ‘*Pasca*’ és ‘*Johannis*’.*

¹⁹ Corrige: a 8. sorban ‘*oportuno tempore*’, a 11. sorban –‘*miensis*’.*

Reg. Vat. II. (lib. V.) ep. 31. (fol. 8.) Hon. III. A. V. Apud Urbemveterem II. Augusti 1220. „Archiepiscopus et episcopus regni Ungarie.” Ut Ʒ[olantham] reginam Ungariae iam sub Apostolicae Sedis protectione receptam, si forte A[n]dream] virum eius ante ipsam mori contigerit, cum omnibus suis bonis et possessionibus defendant. Apud Urbemveterem III. Id. Aug. anno quinto.

Cum carissimam...

(*Ms. Vallicell. I. 53.*; *Fejér: Cod. dipl. III, I. 294.*; *Theiner: Mon. Hung. I. 24. n. XL.*; *Potthast 553. n. 6328.*; *Horoy H-i opp. omn. III. 504. n. 19.*)²⁰

31.

Idő: 1220. dec. 15.

Pápa: III. Honorius

V. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. II. (lib. V.) ep. 270. (fol. 55.) Hon. III. A. V. Romae, Laterani 15. Decembris 1220. „Abbate et Priori Egriensibus et preposito Orodienti Cenadensis diocesis.” Ut episcopum Waradiensem compellant ad satisfaciendum episcopo Cenadiensi, qui in reditu peregrinationis suae a translatione corporis beati Thomae martiris Cantauriensis a G. et Ʒ. ac eorum sociis civibus Papiensibus in Papiensi civitate equis, pecunia ac rebus aliis spoliatus fuit, quia Waradiensis episcopus quandam pecuniae summam ab eis mutuo receperat, de qua, ut ipsi dicebant, non satisfecerat. Laterani XVIII. Kal. Jan. anno quinto.

Ex insinuatione venerabilis...

(*Theiner: Mon. Hung. I. 26. n. XLIV.*; *Mon. Hung. hist. dipl. VI. 165.*; *Potthast 562. n. 6443.*; *Horoy H-i opp. omn. III. 597. n. 138.*)

32.

Idő: 1221. jún. 15.

Pápa: III. Honorius

V. uralk. évében

Hely: Róma

Hon. III. A. V. Romae, Laterani 15. Junii 1221. Hospitali Margatensi donationem ei a. 1217 factam ab Andrea rege confirmat. Laterani XVII. Kal. Julii anno quinto. [Editor II. et V. commutavit.]²¹

(*Fejér: Cod. dipl. III, I. 244.*; *Potthast 581. n. 6687.*)

²⁰ *Corrige:* az 5. sorban ‘carissimam in Christo’, a 8. sorban ‘premissa’.*

²¹ VÖ. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 109, n. 330 (ahol viszont június 25-ei dátummal szerepel).

33•

Idő: 1221. dec. 3. és 5.

Pápa: III. Honorius

VI. uralk. évében

Hely: Róma – Contra haereticos Bosniae. Reg. Vat. II. (lib. VI.) ep. 69. et 71. (fol. 168.) „Magistro Accontio.” Laterani 3 Decembris (III. Non. Dec.) et „[Johanni] Strigoniensi archiepiscopo et suffraganeis eius.” Laterani 5 Decembris (Nonis Dec.).

Inter alias sollicitudines...

Si zelus vos... „In eundem modum scriptum est omnibus archiepiscopis et episcopis Ungarie.”

(*Mss. Vallicell. I. 53.; Raynaldi Ann. Eccl. 1221. n. 39.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 350. et 351.; Theiner: Mon. Hung. I. 31. n. LXI. et LXIII.; Pottbast 584. nn. 6725. et 6729.; Horoy H-i opp. omn. IV. 36. nn. 40. et 46.*)

34•

Idő: 1222. ápr. 30.

Pápa: III. Honorius

VI. uralk. évében

Hely: Veroli – Reg. Vat. II. (lib. VI.) ep. 405. (fol. 244.) Hon. III. A. VI. Verulis 30 Aprilis 1222. „R. cruce signato capellano Karissimi in Christo filii nostri illustris regis Ungarie.” Eius personam una cum bonis suis recipit sub protectione, specialiter autem quartam partem reddituum de bursa ipsi confirmat. Verulis II. Kal. Maii anno sexto.

Cum a nobis petitur...

(*Theiner: Mon. Hung. I. 33. n. LXVI.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 184.; cf. Fejér: Cod. dipl. III, I. 393.; Pottbast 591. n. 6817.*)²²

35•

Idő: 1222. dec. 19.

Pápa: III. Honorius

VII. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 12. (lib. VII.) ep. 49. (fol. 12.) Hon. III. A. VII. Romae, Laterani 19 Decembris 1222. „Nobili viro N[icolao] comiti de Sopron, Geuriensis diocesis.” Eius personam, terram, familiam et omnia bona sua sub apostolica protectione recipit, statuens ut postquam ipse in subsidium Terrae Sanctae erit profecturus integra maneant et quietae, donec de eius reditu vel obitu certissime cognoscatur. Laterani XIII. Kal. Januarii anno septimo.

Cum a nobis petitur...

²² *Corrige: a 3. sorban a ‘cum’ törlendő.**

(*Mss. Vallicell. I. 53.*; *Raynaldi Ann. eccl. 1222. n. 6.*; *Theiner: Mon. Hung. I. 36. n. LXXV.*; *Mon. Hung. hist. dipl. VI. 185.*; *Fejér: Cod. dipl. III, I. 352. n. 3.*; *Pottbast 598. n. 6905.*; *Horoy H-i opp. omn. IV. 255. n. 36.*)

„Scriptum est pro eodem [Ugrino] archiepiscopo Colocensi et [Desiderio] episcopo Cenadiensi ne permittant ipsum comitem ab aliquo molestari. Dat. ut supra.”

Cum dilectum filium...

(*Theiner n. LXXV.*; *Mon. Hung. hist. dipl. 185.*; *cf. Fejér 353.*; *Pottbast 598. n. 6906.*; *Horoy 256. n. 37.*)

36.

Idő: ua.

Pápa: ua.

Hely: uo.

*Hon. III. A. VII. Romae, Laterani 19 Decembris 1222. Magistro et fratribus domus S. Mariae Teutonicorum Hierosolymitanae terras nominatim enumeratas cum libertatibus et immunitatibus, quas eis [Andreas] rex Hungarorum donavit, confirmat. Laterani XIV. Kal. Jan. anno septimo.*²³

Cum a nobis petitur...

(*Fejér: Cod. dipl. III, I. 422.*; *Schuller: Archiv. I. 228.*; *Bethlen: Deutscher Orden 85.*; *Dreger: Cod. dipl. Pomeran. 108. n. 60.*; *Teutsch und Firnhaber UB. I. Fontes rerum Austr. 2. Abt. XV.*; *Pottbast 598. n. 6903.*; *Horoy H-i opp. omn. IV. 253. n. 35.*)

37.

Idő: 1223. márc. 29.

Pápa: III. Honorius

VII. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 12. (lib. VII.) ep. 106. (fol. 30.) Hon. III. A. VII. Romae, Laterani 29 Martii 1223. „Nobilibus viris comitibus, baronibus et universo populo in regno Ungarie constitutis.” Ut decimas cum ea integritate, qua et ab ipsis et a patribus eorum hactenus sunt solutae ecclesiis bilariter persolvant, „scituri quod si secus egeritis, quod non credimus, id non poterimus conniventibus oculis pertransire.” Laterani IIII. Kal. Aprilis anno septimo.

Tacti sumus dolore...

²³ VÖ. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 126, n. 380.

„In eodem modo „[Andreae] illustri regi Ungarie.” Ut et ipse solvat et comites et barones ac populum sibi subiectos cogat solvere decimas. Devotionis puritas...

(*ep. 107. fol. 30. sub eodem dato; Mss. Vallicell. I. 53.; Raynaldi Ann. Eccl. 1223. n. 30.; Fejér: Cod. dipl. III, I. 407. et 409.; Theiner: Mon. Hung. I. 38. n. LXXIX. et LXXVIII.; Pottbast 603. n. 6974. et 6975.; Horoy H-i opp. omn. IV. 305. n. 86. et 87.*)²⁴

38.

Idő: 1223. márc.–ápr.

Pápa: III. Honorius

VII. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 12. (lib. VII.) ep. 176. (fol. 52.) III. Hon. A. VII. Romae, Laterani Mart.–April. 1223. „[Philippo] illustri regi Francorum.” „Scriptum in e. m. [Andreae] regi Ungarie... et aliis Regibus quibusdam uerbis mutandis competenter mutatis.” Narratis, quae cruce signatorum exercitui prospere et adverse acciderant apud Damiatam, exponit quae cum Friderico Romanorum imperatore et Siciliae rege in Campania ad Papam accito super negotio Terrae Sanctae tractaverat eumque hortatur, ut in adiutorium praedicti negotii exurgat. Laterani... anno septimo.

Justus Dominus...

(*Mss. Vallicell. I. 53.; Raynaldi Ann. Eccl. 1222. n. 5., 1223. n. 1–6.; Theiner: Mon. Hung. I. 40. n. LXXXIII.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 191.; Pottbast 605. n. 6994., 161. n. 7131 [?].*)²⁵

39.

Idő: 1224. márc. 5.

Pápa: III. Honorius

VIII. uralk. évében

Hely: Catania

Reg. Vat. 12. (lib. VIII.) ep. 383. (fol. 178.) III. Hon. A. VIII. Cathaniae 5 Martii 1224. „Litterae Imperatoris [Friderici] ad dominum Papam.” Significat se in negotio Terrae Sanctae esse animatum et quae praeparaverit.

Cum ab eo...

(*Theiner: Mon. Hung. I. 46. n. XCVI.; Winkelmann: Act. Imp. ined. p. 237. n. 261.; Pressuti: Regesta Hon. pp. III., Roma 1888. I. App. p. LV. 65.*)

²⁴ *Corrige:* a 107. levél 16. sorában ‘festimante’ (‘fascinante’ helyett).*

²⁵ *Corrige:* 41. old. 13. sorban ‘obtate’, a 22. sorban ‘mittendis’, a 27. sorban ‘morti’.*

40.

Idő: 1225. máj. 15.

Pápa: III. Honorius

IX. uralk. évében

Hely: Tivoli – Reg. Vat. 13. (lib. IX.) ep. 328. (fol. 60.) III. Hon. A. IX. Tibure 15 Maii 1225. „[Ugrino] archiepiscopo Colocensi.” *Eum laudat, quod ad profligandos haereticos de Bosna, Soy et Wossora ad exhortationem bonae memoriae Acconci viriliter se accinxit, eique mandat, ut in illis partibus praedicet verbum Crucis fideles contra infideles exhortando. Idibus Maii anno nono.*

Gratum gerimus...

(*Ms. Vallicell. I. 53.; Raynaldi Ann. Eccl. 1225. n. 21.; Farlati: Illyr. sacr. IV. 48.; Katona: Hist. crit. V. 467.; Fejér: Cod. dipl. III, II. 33.; Theiner: Mon. Hung. I. 55. n. CXVIII.; Potthast 638. n. 7407.; Horoy H-i opp. omn. IV. 851. n. 156.*)

*Ibidem ep. 329. sub eodem dato eidem confirmat donationem Andreae regis de nominatis terris, quas ei a haeresi purgandas commiserat.*²⁶

Cum a nobis petitur...

(*Pray: Hierarch. II. 405.; Katona 466.; Fejér 32.; Theiner CXIX.; Potthast 7406.; Horoy 155.*)

41.

Idő: 1226. máj. 4.

Pápa: III. Honorius

X. uralk. évében

Hely: Róma – Reg. Vat. 13. (lib. X.) ep. 259. (fol. 123.) III. Hon. A. X. Romae, Laterani 4 Maii 1226. [Hermann] magistro et fratribus militiae Templi de Ungaria. „*Libertates et immunitates, quas cl. me. Henricus rex Ungariae ad preces magistri Cone ac fratris Francionis et aliorum fratrum militiae Templi in Ungaria concessit in eius privilegio dato per manus magistri Catapani Agriensis episcopi aulae regiae cancellarii an. 1198, quod ad verbum refertur, confirmat. Laterani IIII. Non. Maii anno decimo.*”²⁷

Justis petentium...

(*Ms. Vallicell. I. 53.; Fejér: Cod. dipl. III, II. 84.; Theiner: Mon. Hung. I. 67. n. CXLII.; Potthast 651. n. 7564.; Horoy H-i opp. omn. V. 70. n. 133.*) *In ep. 260. [fol. 123.] sub eodem dato eidem donationem [Andrea] rege Ungariae factam de terris et aliis bonis confirmat: ipsaeque litterae regis datae anno 1219 per manus Ugrini aulae regiae cancellarii et Colocensis*

²⁶ VÖ. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 137, n. 421.

²⁷ VÖ. SZENTPÉTERY, *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 53, n. 173.

archielecti, Johanne Strigoniensi archiepiscopo existente, Wilelmo Ultrasilvano, Desiderio Cenadiensi, Roberto Vesprimiensi, Thoma Agriensi, Bartholomeo Quinqueecclesiensi, Stephano Zagabriensi, Cosma Geuriensi episcopis ecclesias feliciter gubernantibus, de verbo ad verbum refertur.

Justis petentium...

(*Mss. Vallicell. 1.c.; Fejér 29.; Theimer 68. n. CXLIII.; Pottbast 7563.; Horoy 67. n. 132.*)

42.

Idő: 1227. jan. 11.

Pápa: III. Honorius

XI. uralk. évében

Hely: Róma

Reg. Vat. 13. (lib. XI.) ep. 457. (fol. 159.) Hon. III. A. XI. Romae, Laterani 11. Januarii 1227. „U[grino] archiepiscopo Colocensi.” Cum per studium Summi Pontificis pax firmata fuerit inter F[ridericum] imperatorem et Lombardos, et idem imperator ad transfretandum in instanti mense augusto se accingat, multitudinem navium et alia, quae tanto negotio congruunt studiosissime praeparando, mandat ei, ut crucem praedicet, et cruce signati pro transfretando in ipso passio se praeparent. Laterani III. Idus Januarii anno undecimo.

Benedictus Deus qui...

(*Mss. Vallicell. I. 53.; Theimer: Mon. Hung. I. 70. n. CXLVI.; Mon. Hung. hist. dipl. VI. 224.; Pottbast 658. n. 7647.; Horoy H-i opp. omn. V. 173. n. 41.; Rodenberg Ep. Sel. 252. n. 334. ubi confunditur cum alia archiep. Strigon. epist. sub eod. die, n. 6157.*)²⁸

43.

Idő: ua. Pápa: ua. Hely: uo.

Reg. Vat. 13. (lib. XI.) ep. 462. (fol. 159.) Hon. III. A. XI. Dat. ut supra. „Archiepiscopis et episcopis, et nobilibus viris ducibus, marchionibus, comitibus, et aliis principibus Theotonie tam ecclesiasticis, quam mundanis.” De eodem argumento.

Pridem nobis significasse... „In eundem modum archiepiscopis et episcopis, ac nobilibus viris comitibus et baronibus per Ungariam constitutis.” „In e.m. A[ndreae] illustri regi Ungarie, qui ab olim Crucis signaculum iam susceperat.”

(*Mss. Vallicell. I. 53.; Raynaldi Ann. Eccl. 1227. n.7.; Rodenberg: Ep. Sel. 253. n. 335.; Theimer: Mon. Hung. I. 71. n. CXLVII.; Mon. Hung. hist. dipl. VII. 224.; Pottbast 658. n. 7646.; Horoy H-i opp. omn. V. 171. n. 40.*)

²⁸ *Corrige:* a 8. sorban ‘sollempnes’, a 11. sorban ‘recepisti’, a 13. sorban ‘exortatioinibus’ (‘b’ nélkül).*

44.

Idő: ua. Pápa: ua.

Hely: uo. Reg. Vát. 13. (lib. XI.) ep. 463. (fol. 159.) Hon. III. A. XI. Dat. ut supra. „[Roberto] archiepiscopo Strigoniensi.”

Ut supra Colocensi archiepiscopo. „In eundem modum [Gregorio] episcopo Geuriensi.”

45.

Idő: ua. Pápa: ua. Hely: uo.

Reg. Vát. 13. (lib. XI.) ep. 468. (fol. 160.) Hon. III. A. XI. Dat. ut supra. „[Ugrino] archiepiscopo et capitulo Colocensibus.” Ipsis supplicantibus castrum de Posega cum pertinentiis suis quod idem archiepiscopus ad opus ecclesiae Colocensis specialiter pro haereticis de finibus illis penitus profligandis, [Andrea] rege Ungarie et B[ela] eius primogenito consentientibus, pro certa summa pecuniae, dato etiam praedio de Erdesumulua, quod ad archiepiscopum ipsum iure haereditario spectabat, comparavit, ipsis et ecclesiae Colocensi confirmat. III. Idus Januarii anno undecimo.

Quanto propensius ecclesiarum...

(Koller: *Ep. Quinqu.* II. 63.; Fejér: *Cod. dipl.* III, I. 100.; Tkalcic: *Mon. Episc. Zagr.* I. 57. n. 46.; Pottbast 658. n.7645.; Horoy H-i *opp. omn.* V. 170. n. 39.)

46.

Idő: 1235 és 1241 közt

Pápa: IX. Gergely

Jelleg és tartalom: IV. Béla király levele a pápához, melyben egyebek közt arról van szó, hogy gallok akarnak átvonulni Magyarországon a keleti birodalomba.

Pecsét: Sárga selyemzsinóron arany bulla, melynek egyik oldalán a király képe van (liliomos hármás koronával és kormánypálcával, keresztes országalmával) s a következő körirat: „† be-la. di. gra. hvngr. dalmac. crobac. ram. svie. galie. lodom. cvmaie. rex”. A másik oldalon pedig a kettős keresztes címer körül: „† sigillum. quarti. bele. secundi. andree. regis. filii”.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 604. (Arm. II. Caps. VII. n. 17.)²⁹

(Theiner: *Mon. Hung.* I. 170.)³⁰

²⁹ Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján IV. Béla e lelőhelyen található levelei latin kivonatát közli: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 126–127. 132. 133.

³⁰ *Corrige*: a 6. sorban ‘primus qui iuxta’, a 7. sorban ‘ut pote’, a 11. sorban ‘actenus’ (‘bactenus’ helyett), a 171. old. lentről számitott 19. sorában ‘in regno Hungariae, et terris vicinis Hungariae’ helyett így: ‘in Hungaria, ac in regnis et terris vicinis Hungariae’.*

47.

Idő: 1243 és 1254 közt

Pápa: IV. Ince

Jelleg és tartalom: IV. Béla király követeit ajánlja a pápának.

Pecset: ugyanolyan mint az előző oklevélen, de kissé elgörbült és repedezett állapotban, piros selyem szalagon.^a

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 600. (Arm. II. Caps. VII. n. 13.)³¹

Sanctissimo in Christo patri domino I. diuina prouidencia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici B. dei gratia Rex Hungarie recommendacionem cum filiali reuerencia debita et deuota. Negociorum nostrorum seriem seriatim vestre sanctitati per deo amabilem^b uestrum Jacobum ministrum fratrum Minorum per Hungariam uel eo impedito per fratrem Romanum confessorem nostrum curauimus intimare. Quorum dictis uestra credat sanctitas incunctanter. Vestram igitur beatitudinem affectuosius requirimus per presentes quominus de nostris factis per eosdem uobis expositis uelitis paternaliter prouidere, Peticiones nostras quas fiducialiter per ipsos uobis porreximus fauorabiliter admittentes. Ad hec petimus ut latores presencium cum eorum reditus sit nobis perquam necessarius dignemini quantocius expedire. Datum apud Castrum Ferreum, XVII°. Kal. Decembris.^c

^a A csupán számítógépes képen használható irat pecsétje szinte sértetlen állapotú, az arany fényéből ítélve valószínűleg restauráltak. Egyedül előoldalának jobb oldalán és az alján található egy kis horpadás. Zsinórját selyemszálakból fonták. ^b A: 'amabilissimo'. O: a rövidítés utolsó betűje kissé elmosódott, ám inkább 'amabile' és nazális rövidítés látható. ^c Az irat hátoldalán különféle elmosódott feljegyzések és régi jelzetek találhatók.

³¹ A vonatkozó könyvészet összeállítása vezérfonalául szolgáló *Bibliografia dell'Archivio Vaticano I–VIII* (a c. di GIULIO BATTELLI, Città del Vaticano 1962–2001) tájékoztatása szerint IV. Béla ezen, valamint környező (pl. ASV AA Arm. I–XVIII, n. 600–606) levelei *facsimiléjét* és pecsétjei leírását közli: PIETRO SELLA, *Le bolle d'oro dell'Archivio Segreto Vaticano* (Inventari dell'Archivio Segreto Vaticano), Città del Vaticano 1934, 46–47, tav. IV, n. 9. Lásd még BRUNO KATTERBACH–CARLO SILVA–TAROUCA, *Epistolae et instrumenta saec. XIII* (Exempla Scripturarum 2), Città del Vaticano 1930, 19 és 21; *Mostra di documenti in occasione del X Congresso Internazionale di Scienze Storiche (Roma, 4–11 settembre 1955)*, Archivio Segreto Vaticano, 5; *I Concili Ecumenici nei documenti dell'Archivio Vaticano 1215–1870. Catalogo della Mostra*, Città del Vaticano 1964, 41; *Archivio Segreto Vaticano*, a c. di TERZO NATALINI–SERGIO PAGANO–ALDO MARTINI, Firenze 1991, 100 és tavv. XXXI–XXXIII. – Vélhetően e levélre utal SZENTPÉTERY, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 255, n. 846 (1247. jan. 30. előtti datálással). IV. Béla e lelőhelyen található leveleire felhívja a figyelmet: FRANKÓI VILMOS, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel I–III*, Budapest 1901–1903, I, 346 (*A vatikáni levéltár*, 341–356). – A levelek felvételei megtalálhatók: Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtár (X 9053), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (U 1206).

48.

Idő: 1245. júl. 13.

(III. Id. Julii)

Pápa: IV. Ince

III. uralk. évében

Hely: Lyon

Jelleg: Pápai rendeletre készült közjegyzőileg hitelesített oklevélmásolatok. *Sex documenta ex diversis temporibus et variarum materiarum ex decreto Innocentii papae IV. occasione concilii generalis Lugduni transscripta, quae transscriptio iterata fuit anno 1413 – more Gallicano 1412 – procurantibus notariis publicis Cluniacensibus.*

I.

Idő: 1242. (?) jan. 19.

(XIII. Kl. Febr.)

Hely: Chazma (Csázma)

Tartalom: IV. Béla magyar király levele a pápához, hogy a tatárok ellen hirdessen keresztes háborút a fejedelmek közt, ne hogy a tatárok a Dunán átkelve (ami még nem történt meg) a Nyugatot elárasszák. Követeket küld. (Huillard–Bréholles)³²

II.

Idő: 1199

Pápa: III. Ince

Hely: –

Tartalom: Imre magyar király védekezik a rágalmak ellen, melyekkel az Endre-párti váci püspök megfenyítésével kapcsolatban ez őt illette. Leírja az esetet, majd megokolja, miért nem engedte magához a pápa levelét hozó kalocsai érseket. Végül Ugrim győri püspököt védi meg az ellene szórt vádak ellen. (Huillard–Bréholles, Katona nem ismeri.)³³

III.

Tartalom: Endre magyar király levele III. Honorius pápához, akinek köszöni, amiért megengedte, hogy fiát Galícia királyává koronáztassa. Értesíti a pápát a galíciaiak és ruthének állhatatlanságáról a hit dolgában, s fia számára arany koronát kér.³⁴

IV.

Idő: 1237. júl 5.

(III. Non. Julii)

Pápa: IX. Gergely

Hely: Zolim (Zólyom)

³² Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 214, n. 712.

³³ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 57, n. 187.

³⁴ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 99, n. 302 (1215. évi dátum alatt). A levél címzettje III. Ince pápa.

Tartalom: IV. Béla magyar király figyelmezteti a pápát, hogy II. Frigyes császár hadjáratát a lombard városok ellen ne akadályozza, mert ebből a Szentföld ügyének kára származnék, és a többi fejedelem sem nézné jó szemmel a világi ügyekbe való beavatkozást. (Balan: Storia di Gregorio, III. 102.)³⁵

V.

Idő: 1203

Pápa: III. Ince

Tartalom: Imre magyar király köszöni, hogy a zárai keresztések ellen a pápa intézkedett, és kéri, hogy Jób esztergomi érseket ne tegye pápai követté az országban, mert nyílt ellensége. (Huillard–Bréholles, Knauz II. 167, Katona nem ismeri.)³⁶

VI.

Idő: 1238 (?) jan. 11.

(III. Id. Januarii)

Pápa: IX. Gergely

Hely: Bereg

Tartalom: IV. Béla magyar király ígéri, hogy a bolgárok ellen hadat vezet, bár tudja, hogy ez nagy nehézségekkel fog járni. Gergely győri püspököt küldi ez ügyben követül a pápához.³⁷

Anyag: pergamen

Allapot: Igen rongált, kivált a második oklevélnél.

Jelzet: AA Arm. C. 398. (1412. márc. 12.) Külsőjén régi jelzés: C. fasc. 37. no. 6. (irónnal: 1.) és C. fasc. 37. D. 1. n. 6.³⁸

Innocencius Episcopus Seruus seruorum dei Uniuersis cristifidelibus ad quos littere iste peruenerint salutem et apostolicam benedictionem. Ne occasione casuum futurorum quibus corporalia subiacent uniuersa priuilegia et littere que temporibus retroactis ab imperatoribus et regibus aliisque principibus nobiles ac fidelibus cristianis sedi apostolice sunt concessa uel missa quorum aliqua bullis aureis alia uero sigillis plumbeis aut cereis roborata esse noscuntur ualeant deperire; Nos hijs omnibus et eorundem characteribus sigillorum diligenter Inspectis quedam ex ipsis non corrupta non cancellata nec etiam viciata presenti pagina facientes de uerbo ad uerbum nichil addito mutato uel dempto transscribi Et transscripta huiusmodi prelatorum ecclesiasticorum quorum nomina inferius continentur si-

³⁵ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpádbázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 191, n. 622.

³⁶ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpádbázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 67, n. 209.

³⁷ Vö. SZENTPÉTERY, *Az Árpádbázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I*, 199, n. 653.

³⁸ Idézi: PAUL KEHR, *Die Kaiserurkunden des Vaticanischen Archivs*, Neues Archiv der Gesellschaft für ält. Deutsche Geschichtskunde 14 (1888–1889) 343–376, 366 és 372. – 1245. július 13-ai dátummal reszgtáit közli: GIULIO BATTELLI, *I transunti di Leone del 1245*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 62 (1954) 336–364, 364.

gillorum munimine Roborari auctoritate apostolica sacro consilio decernimus approbamus ut illa eadem fides transscriptis adhibeatur de cetero memorata que ipsis autenticis adhibetur et ipsa transcripta ex nunc autentica censeantur. Tenor vero priuilegiorum et litterarum predictarum est talis:

[I.]

Sanctissimo in Cristo patri ac domino diuina prouidencia sacro sancte Romane ecclesie summo pontifici. B. eadem gracia hungarie dalmatie chroatie Rame Seruie Galicie Cumanieque Rex filialem in omnibus Reuerenciam ut debitam sic deuotam. Summi patris sapienter attingens a fine usque ad finem fortiter et disponens omnia s[ua]uiter sponsam suam ecclesiam non habentem maculam neque rugam redemptam precioso suo sanguine quem de latere suo produxit in crucis patibulo adhoc supra firmam petram fundare uoluit ne porte inferj aduersus eam preualentem ipsam faciant ancillare et specialiter solius petri ac successorum eius regimini committere ut omnes qui se uere eiusdem ecclesie profitentur filios eidem tamquam membra capiti obediunt ac utriusque honus consolacionem fiducialius recipiant tempore opportuno. Porro cum diuina prouidencia que in sua dispositione non fallitur nos ad apicem huius dignitatis elegerit nosque recognoscamus omnes antecessores nostros et nosmetipsos fuisse semper et esse eiusdem ecclesie obedientem filium et deuotum specialem figentes in uobis spei anchoram oppressi paganorum multitudine qui tartharos se appellant hiis nouissimis temporibus nec ualentes per nos et nostros eorum obuiare conatibus nisi freti uestro et ecclesie ac catholicorum principum auxilio domino desuper adiuuante misimus ad sedem apostolicam primo uenerabilem patrem Episcopum Waciensem pro tribulationibus hungarie ac ecclesiarum Cristi inibi existenciam [...]a Secundo Lucam prepositum Jeuriensisb ecclesie et stephanum archidiaconum qui ut intelleximus sunt maris fluctibus profocati. Ecce jam tercio misimus ad uestram paternitatem carissimos nostros fratres predicatores Latores presencium de suorum uoluntate et beneplacito prelatorum Suplicantes uestre paternitati quatenus ascendant ad cor uestre sanctitatis gemita compeditorum, iugultus [?] merencium uiduarum pupillarum et orphanorum maxime celusc ecclesie cuius nouella plantacio fuerat in hungaria ne tam miserabiliter penitus extirpetur [...]d ac possit se murum pro domo domini apponere una nobiscum et nunc quorum adhuc prouisione diuina non modica superest multitudo in hungariam cicius festinantes presertim ne flumine Danubij transudato per quod ipso[rum transitum pro presens/prelians [?] dominus hactenus]e impediuit nominis Cristi memoria et nostre corone gloria quam nos et patres nostri de benedictione Romane ecclesie tenuimus et tenemus amodo^f deleatur et eisdem uia pateat liberior per diuersas prouincias [undique destruendi ... ^g si quidem nomen] Cristi blaphemj [!] nostris terminis non contenti parent omnia regna Cristianorum ferali ymo furiali crudelitate inuadere et ecclesias dei subuertere, si sinantur. Rogamus igitur paternam Sanctitatem, quatenus apud uenetos qui propter uali-

[dissim[?/]os [classes [?/] nobis] pluri[mum essent] necessarij, maxime ad transitum dicti fluminis obseruandum et per alia Regna catholicorum principum crucem predicare facientes, sollicitus eisdem significantes hec ipsa mala imminencia in opprobrium nominis cristiani [exhortantes ...^h remissionem peccatorum ...ⁱ iniungentes, ut personaliter unanimiter communi utilitati ecclesie] et suis propriis negociis consulentes assumpto salutifero crucis signaculo usque ad medium quadragesima manu armata in hungariam accedere non om[ittent speramus enim ...^j super premissis uestra sanctitas uigilauerit de ipsis paganis dei ad]iutorio triumphum uictorie reportare. Ad hec quum carissimis nostris fratribus eciam quarundam ecclesiarum [dispersarum] negocia et nominatim Strigoniensis [dioc. et Jeurienensis referenda commisimus. Rogamus attentius quatenus ipsos in omnibus efficaciter dignemini exaudire. Datum] apud chasma XIII Kl. Februarij.

^a O: 3 szó némileg elmosódott. ^b O: sic! ^c O: sic! ^d O: mintegy 4-5 szó erősen elmosódott. ^e A: sic! O: e rész ma már teljesen olvashatatlan. ^f O: inkább csak 'modo'. ^g O: 2-3 szó teljesen elmosódott. ^h O: ua. ⁱ O: ua. ^j O: ua.

[II.]

Reuerendo in Cristo [patri Innocencio sacro sancte Romane ecclesie summo pontifici. H. eadem g]ratia hungarie [Dalmacie Chroacie Rameque Rex salutem et] tam deuotam quam debitam in domino reuerenciam. Quoniam pene[s sanctitatem uestram summa potestas post deum est et auctoritas et uestrum est spiritualium filiorum ...ffe... paterno discutere iniurias maiestati nostre] et falsis princ[ipibus nostris et precipue a prelati[s ecclesiarum illatas vestre discrecioni detegimus. Sane quidam episcoporum Regni uerum aduersitatis^a [egész sor olvashatatlan: ... propinquorum ...] Vesprimiensis perfidia [notabiliores cete ... atrocius ... quorum unus B. Vaciensis iustam nostre le]sionis querimoniam [... thesaurum eccle]sie nos rapuisse [eciam se uerberatum a nobis esse mentitus ...]tre innocencie imposuit falso [... Predic...im episcopum in crimine prodiccionis iam pridem multotiens] depredientes [a quibus ...] suis audiui[mus] quod litteras in perturbacionem nostram conscriptas a fratre nostro et alijs infidelibus tr[ansmissas...] ipso illuc transmittendas et quod pe[c...fratr...dudum a domino papa C. cum omnibus fautoribus suis e]xcommunicato destinandam penes se haberet congregatam. ad quorum certitudinem perscrutandam cum principibus nostris ad Vaciensem ecclesiam accessimus [et ab] eiusdem ecclesie canonicis altissima hora diei cum p[ro]cession[e] solemniter recepti fuimus. Postmo[dum uero Episcopo et canonicis] convocatis coram principibus nostris cameram in qua dicebatur thesaurus infidelium esse reconditus apperiri pacifice petiuimus. quo [petitioni] nostre nullathenus acquiescente [maior no]bis orta est s[us]pectio. Unde nos ipsum diligenter ammonuimus ut ad remouendam a se infidelitatis suspicionem eandem cameram apperiri faceret quatinus nos experimento crederemus [si pecunia] infidelium et littere tradicionis ibi essent

[recondite. Ipse] uero non solum cameram aperuit uerum etiam regiam maiestatem nostram multis contumelijs et uerbis probrosis presumpsit lacescere usque ad eo quod etiam nos latronem uituperando uocauerit. quo facto cameram per thesaurarium aperiri fecimus et thesauris ecclesie canonicis presentibus intactis omnino relictis litteras in perniciem nostram conscriptas illic inuenientes accepimus et per latores presencium uobis presentandas misimus. Quicquid [...]b Tamquam contra deum et honorem ecclesie idem episcopus nos commisisse uobis dixerit non credatis. E. quoque frater eius Varadiensis dictus episcopus cuius uita detestabili relacione non indiget uidens magistrum palatinum comitem per quem ipsi rabiam^c armorum in euercionem^d nostram incitauerat propter deprehensam eius infidelitatem dignitatibus suis denudare et micham comitem propter eminaciam sue infidelitatis eidem nos uelle subrogare ad impedimentum propositi nostri eundem micham comitem denunciatur excommunicatum imponens ei quo quemdam clericum ut ipse dicebat incarcerasset qui tamen nec in sua parrochia sed a portanarijs cum litteris predictorum captus et incarceratus fuerat. nec idem comes suus parrochianus, nec [cita]tus, nec ammonitus, nec confessus extiterat. licet autem hec et alia mala manifeste nobis intulerint, licet infidelitates eorum sediciones persecuciones perplexas et intricatas ipsorum simultates experimento nouimus, licet corone nostre periculum et causas fraterni exilij ciuili et belli et effusi sanguinis eos operari oculo ad oculum uiderimus, iuris tamen ordinarij non immemores quamuis et in hoc diffugium constituentes de frustratoria dilacione ad impunitatem sibi blandiuntur nullam in eos uindictam potestatiue ac secundum sciencie nostre certitudinem exercuimus, quin potius ob reuerenciam sedis apostolice uestro totum reseruamus examini. sed eorundem aduersariorum insidijs non ignota loquimur prepediti, uestre paternitatis iudicium expetere usque nunc distulimus certissime proponentes quod si uestra discreccio seueritatem iuris in eos non exercuerit, cum non sit ulterius nobis libera de ipsis paciencia manum proteccionis ecclesiarum prelatis sicut quibusdam eorum non inmerito iam substraximus necessitatis tempore omnino denegabimus. De eo autem quod colocensis archiepiscopus ut audiuius conqueritur quia ipsum ad presenciam nostram cum litteris uestris accedere non permisimus, de uera consciencia respondemus quod non in contemptum romane ecclesie hoc fecimus sed timentes ne capitales eius inimici quos precipue ob deffensionem Eluii episcopi militum enormitatibus respersi et apud audientiam uestram ab ipso archiepiscopo iam pridem ueraci testimonio diffamati nunc autem constantissime contra conscienciam suam et omnium fere ungrarorum [!] deffensi in odium sui concitauit uerbis uel factis in aliquos de suis irruerent quod scandalum forte sedare non possemus, mandauimus ei quatinus litteras et mandatum uestrum per aliquem de suis suffraganeis, uel per quoslibet alios nobis dirigeret. quod autem audiuius quia fidelem ac dilectum nostrum ugrinum geuriensem episcopum ob inuidiam nostre dilectionis, quam ei in merito de sue deuocionis impendimus quidam inculpate nituntur uobis in uerbo ueritatis significamus quod cum curie romane et nobis deuotum ac fidelem inuenimus. unde beate memorie predecessor uester

papa celestinus sepe deuocionem ipsius nobis per nuncios litteras suas commendauit et eundem redditus ex fidelitate sua graciaram accionibus ut in constancia fidelitatis persisteret ammonuit. Idipsium quoque a uestra caritate cuius interest de comodo filiorum applaudere diligenter petimus quatinus grates super merito sue deuocionis eidem episcopo ut antea refferentes in ardorem perpetue dileccionis ipsum erga nos incitetis. Propter hec autem et alia plurima que scribere non potuimus dilectos ac fideles nostros prepositum G. et magistrum ubaldum ad uestre sanctitatis presenciam direximus Benignitatem uestram de qua omnino confidimus quantum possumus exorantes quatinus eis que tam super hijs quam super alijs plurimis uobis intimauerint fidem indubitanter adhibeatis, et petitionibus quas super hijs et alijs plurimis porrexerint uestrum consilium et auxilium non denegatis.

^a A: a 'uerum aduersitatis' fölé írva minden külön jelölés nélkül: 'inter ceteras causas'. O: nem lettünk rá figyelmesek. ^b O: mintegy fél sor teljesen elmosódott. Hozzávetőleg ugyanez a helyzet ezen oklevél e teljesen értelmezhetetlenné vált rész felett található soraival, amelyek a jelek szerint ARTNER idejében még jobban olvashatók voltak. Az oklevél összeolvasását következőképpen – ultraviola megvilágításnál tett kísérletünk ellenére – csak innentől kezdődően tudtuk elvégezni. Jelen esetben tehát a ki-pontozások meghatározhatatlan számú szót jelölnek. ^c O: sic! ^d O: sic!

[III.]

Venerabili in Cristo patri J. Dei gracia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici. A. eadem gracia Hungarie Dalmacie et croacie Rame servie Galacie loderieque Rex salutem et debitam ac deuotam in omnibus reuerenciam. Significamus sanctitati uestre referentes graciaram acciones quod postulacio nostra super coronando filio nostro in Regem Galacie ad mandatum apostolicum oblatum consequuta est effectum, licet nouissime populus galacie fidelitatis sacramento depposito a Rege suo non solum recesserit uerum eciam collecto circumadiacencium Ruthenorum exercitu Castrum galacie in quo filius noster cum paucis commorabatur obsederit, ob quam rem ad partes illas adeo repente et festinanter compulsi fuimus accedere, ut non solum honorandi sicut decet paternitatem uestram propositam ad tempus artaremur obmittere, uerum nec exercitum nostrum nobis fas esset expectare, Unde quia non expediebat et maxime propter discrimen belli cursorem nostrum in illum tumultum introduci, ipsum ad uos remisimus Assumentes nobis si deus misericordiam nobis fecerit, onus transmittendi ad consilium episcopos Ruthenorum. Ad presens uero rogamus paternitatem uestram ut cursorem cum litteris uestris ad cognatum nostrum L duce polonie dirigere dignemini, commendantes cognacionem inter nos et ipsum mediante filij nostri et filie sue matrimonio contractam, inuitantes enim eundem ut una nobiscum ad deffensionem galicie contra impugnatores ipsius sit sollicitus, maxime enim iidem galicienses sicut regi suo super fidelitate, ita eciam super obediendo Romane ecclesie sacramento teneantur astricti. Supplicamus insuper sanctitati uestre quatenus coronam auream, regie dignitati congruentem filio nostro conferre et per latorem presen-

cium fidelem nostrum in proximo transmittere dignemini, ut sicut in unctionem regalem a sede apostolica, Jta et coronam a liberalitate uestra se recepisse gaudeat, ac per hoc magis fauorabilem se suis efficiat et conuicinis Regni sui perpetuam stabilitatem perpendat Latori autem presencium in ceteris sanctitas uestra sicut et nobis fidem plenam adhibeat.

[IV.]

Sanctissimo in Cristo patri G. dei gracia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici. B. eadem gracia Rex Ungarie salutem cum debita reuerencia Sedis apostolice reuerenciam uiolare non credimus sique communi bono dinoscimus expedire ad uestram deducere notticiam properamus Sane prout pro certo comperimus dominus fredericus Romanus imperator magnificus pro refformacione imperij Italiam ingredi se potenter et instanter accingit Cumque malicia lombardorum qui se sibi et imperio a longis retro temporibus opponere minime formidarunt ad hoc Romane sedis industriam conentur inducere quod occasione negocij transmarini imperiali uos processui opponatis ex quo fere inextinguibilis ignis posset insurgere discordia inter ecclesiam et imperium consurgente Paternitatem uestram affectuose rogamus quatenus diligentius attendentes quia ex hoc ipsi transmarini negotio impedimentum euident afferretur Audienciam aliquam uel fauorem clericis uel persuasionibus lombardorum ipsorum adhibere nullatenus debeatis nec illud de bona conscientia dissimulare possumus aut tacere quia ex hoc tam nobis quam alijs Regibus perniciosum satis in suis negocijs prestaretur exemplum si occasione qualibet eciam temporalibus dignitatibus et iuribus principum ipsorum processibus interponere uos uelletis et, ut firmiter arbitremur sub dissimulacione uel conuiuentibus oculis nullus uellet hoc equanimiter sustinere. Datum in Zolim III. Non. Julij

[V.]

Venerabili in Cristo patri J. dei gratia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici H. eadem gracia hungarie Dalmacie crohacie Rame Seruieque Rex Salutem et filialem in omnibus reuerenciam. Paternitatis uestre sanctitatem uberrima gratiarum exequimur accione, quia sicut fidelis clericus noster R. cholocensis prepositus nobis significauit, barones francie crucesignatos pro iniuria nobis illata et pro malis factis eorum que nusquam contra nos egerunt publice redarguistis et prauis mentibus ipsorum uestre paterne auctoritatis et indignacionis terrorem incussistis, Unde sanctitatem uestram modis quibus possumus exoramus, ut ea que circa negotia nostra misericorditer incepistis, ad comodum finem paterna benignitate perducere non desistatis et barones iam dictos ad talem satisfactionem per rigorem correpcionis et discipline uestre compellatis ut ciuitatem nostram in priori statu et integritate cum omnibus ablatis nobis restituant. Ad hec pietatem uestram licet iam sepe ac sepius nostrarum precum super hoc uniformes receperitis litteras humiliter duxerimus exorandam, quatenus si J. strigoniensis archiepiscopus, qui no-

ster est inimicus manifestus ad presenciam uestram accedens legacionem uel aliquid tale unde regni nostri tranquillitas possit disturbari a uobis impetrare uoluerit nostrarum precum ac iusticie intuitu petitiones eius nullatenus [ad]mittatis,^a quia si legacionis officium uestra ei concederet paternitas, nos illud nullatenus equanimitur possemus sustinere precipue cum in breui si deo placeat ad exolucionem uoti itineris transfettare^b [!/] habeamus in proposito, et cum ipse qui nobis presentibus contrahere^c et aduersarij non desistit, multo crudelius nobis absentibus contra regni nostri pacem deseuire indubitanter crederamus. Ceterum si paternitati uestre placuerit ut aliquem^d ex uestro latere de uestris cardinalibus ad regnum nostrum legatum transmitteretis, solita cum benignitate reciperemus et pro reuerencia sacrosancte Romane sedis in omnibus honorifice tractaremus. In omnibus autem presencium latori qui de predictis^e archiepiscopo ex parte nostra uobis uiua uoce dixerit indubitanter credatis

^a O: a szó eleje elmosódva. ^b O: esetleg a szintén értelmezhetetlenek tűnő 'transfettare' alak. ^c O: sic! ^d A: 'aliqui?'. ^e A: sic! O: a szövegí rövidítés helyesebbnek tűnő feloldásával 'predicto'.

[VI.]

Sanctissimo in Cristo patri G. dei gracia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici B. eadem gracia Rex hungarie filialem in omnibus subieccionem cum reuerencia debita et deuota. Sanctitatis uestre legacionem nobis per uenerabiles in Cristo patres J. episcopum quondam Locriensem^a et G. priorem pestiensem, quorum salubribus monitis et consilijs consueuimus humiliter obedire super imperio bulgarorum directam ea qua decuit diligenter audiuimus deuocione et intelleximus seriatim et licet ex hiis, que nobis uestra paternitas duxit super hoc negocio persuadenda, uideamus non solum [persone]^b nostre, sed et toti^c regno nostro labores multos et expensas non modicas imminere, tamen quia creatori nostro ex cuius [dono et gracia sumus id quod sumus nosmetipsos]^d hostiam uiuam offerre ac uitam presentem cum oblationi[bus]^e suis pro eterna commutare desideramus pro religione fidei Christiane ac honore sancte Romane ecclesie ampliandis, uobis tamquam deuotus filius sanctissimo patri, in negocio [memorato deuotam]^f principum nostrorum consilio, prompto animo ac deuota mente obtemperare decreuimus cum effectu parati tam personam, quam res exponere ad obsequium Ihesu Cristi. Si tamen in uobis inuenerimus prout nobis et nostris expedire[t auxilium consilium]^g et fauorem, propter quod uenerabilem patrem G. episcopum iauriensem nobis et ecclesie Romane deuotum et nobis ac regno nostro utilem plurimum ac fructuosum et suis meritis recommendatum, in omnibus de quo fiduciam gerimus [specialem ad uestram duximus presenciam de]stinandam,^h rogamus humiliter ac deuote, quatenus ea que uobis ex parte nostra duxerit proponenda, diligenter audire necnon libenter dignemini exaudire, fidem sibi tamquam persone nostre in omnibus

indubitata habentes, scientes per hoc nos uobis et sedi apostolice deuociones red-
dere ex deuotis. [Datum apud Bereg]ⁱ III. Id. Januarij

Nos autem Nicholaus patriarcha Constantinopolitanus. Albertus patriarcha Antiochenus Bertoldus patriarcha Aquilegensis^j et philippus bituricensis Bonifacius Cantuariensis Albertus armachanus Juhellus Remensis Aime[ricus] L]ugdunensis Gerardus Burdegalensis Galo^k [*Aegidius, Gilo*] Senonensis Oddo Rothomagensis Gauffridus turonensis Guillermus bisinianensis³⁹ [?] Johannes Arelatensis Johannes Compostellanus Petrus terraconensis Johannes Bracarensis Leo mediolanensis Vitalis pisanus [Marianus]^m Barenis et Ispanusⁿ Auxitanus Archiepiscopi Necnon Robertus leodiensis Nicholaus pragensis Johannes pictauensis Robertus Beluacensis⁴⁰ Henricus Carnotensis Hugo Lingonensis [Guericus]^o lucanus Albertus Mutinensis Arias Ulixbonensis Petrus Bar[chinonensis] Gualterus Wigornien-
sis Robertus Lincolnensis Daud sancti Andree^p et Ualricus Tergestinus episcopi Guillermus [...] Cluniacensis Bonifacius cisterciensis et Stephanus]^r Clarauellensis Abbates. fra[ter J. in]super magister ordinis fratrum predicatorum et frater Bonauentura uicarius ministri generalis ordinis fratrum minorum. priuilegia et litteras prelibata eorumque sigilla cum characteribus suis inspeximus diligenter facta coram nobis [collatione]^s de ipsis ad transcripta superius annotata singuli sigilla nostra eiusdem^t fecimus transcriptis apponi. Nulli ergo omnino hominum liceat huius decreti paginam infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem [hoc attem]ptare^u presumpserit, indignacionem omnipotentis dei et beatorum petri et pauli apostolorum eius se nouerit incursum. Datum Lugduni III. Id Julij Pontificatus Nostri Anno Tercio.

Ego Johannes Germaneti de matiscone clericus apostolica et imperiali ac Regia auctoritatibus notarius publicus bullam plumbeam felicitis recordacionis Innocencij pape quarti filis sericis rubri et crocij colorum impendenti more Romane curie bullatam et litteras in ipsa bulla scriptas quadraginta sigillis dominorum patriarcharum et prelatorum ac aliorum in prescriptis litteris nominatorum in ceris uiridi et albe colorum cum cordis canapis eciam impendentis^v sigillatas sanas et integras non viciatas non cancellatas, nec in aliqua sui parte corruptas uel suspectas mecum existente domino Johanne de Riua presbitero eciam apostolica et imperiali ac Regia auctoritatibus notario publico uidi legi et eas diligenter cum presenti copia quam aliis occupatus aliena manu scribi feci die duodecima mensis marcij anno domini millesimo quadringentesimo duodecimo more gallicano sumpto in monasterio Cluniensi collacionatam et in premissorum testimonium hic me subscripsi et sigillum meum solitum apposui^w

³⁹ 'Bisuntinus' is lehetne, de az érsekség, viszont itt a püspökségek sorában szerepel.*

⁴⁰ *Bellouacensis*.*

Et ego Johannes de Riuro de Cluniaco presbiter matisconensis diocesis publicus Apostolica Imperiali ac Regia auctoritatibus notarius bullam et litteras prescriptas ut prescriptum est bullatas et sigillatas cum dicto Johanne Germaneti clerico et notario die anno et loco predictis uidi et diligenter collacionau et signum meum hic apposui in testimonium premissorum.^x

^a O: sic! ^b O: A szó némileg elmosódott. ^c O: a végződés eredetiben ‘o’-ról átírással javítva. ^d O: több helyen erősen elmosódva. ^e O: kiszakadva. ^f O: elmosódott. A: a ‘*devotam*’ sic! A valószínűsíthető rövidítés feloldása inkább ‘*devotorum*’. ^g O: elmosódott. ^h O: helyenként erősen elmosódott. ⁱ O: némileg elmosódott. ^j O: sic az ‘*Aquilegensis*’ helyett! Vö. EUBEL–VAN GULIK, *Hierarchia Catholica* I, 99. ^k O: valóban sic! ^l ARTNER jegyzetbeli megjegyzése nyilvánvalóan téves, hiszen az eredetiben egyrészt valóban ‘*Bisuntin[us]*’ szerepel, másrészt itt még az érsekségek kerülnek felsorolásra. EUBEL–VAN GULIK, *Hierarchia Catholica* I, 136–137. ^m O: a ‘*Marinus*’ helyett sic! Vö. EUBEL–VAN GULIK, *Hierarchia Catholica* I, 128. ⁿ EUBEL–VAN GULIK, *Hierarchia Catholica* I, 121. Itt csupán kérdőjellel szerepel, forrásunk megerősíti érsekségét. ^o O: igen elmosódott. EUBEL–VAN GULIK, *Hierarchia Catholica* I, 313; *Henricus* ^p O: az írás igen elmosódott. ^q O: egy, erősen elmosódott szó. ^r O: igen elmosódott és nehezen olvasható. ^s O: erősen elmosódott. ^t A: sic! O: inkább ‘*eisdem*’. ^u O: erősen elmosódott. ^v A: az ‘*impenden.*’ rövidítés feloldása sic! O: talán inkább ‘*independentibus*’. ^w O: a közjegyzői hitelesítés a tekintélyes méretű, sok helyen vízfoltok miatt olvashatatlan pergamen alján, bal oldalt található, mellette ugyancsak balra a közjegyző jele. (Az oklevélmásolatok egymás alatt, iniciálékkal tagolva helyezkednek el.) ^x O: Az előbbi hitelesítés mellett balra, azonosan elhelyezett közjegyzői jellel. A sorok vége mára már itt is szinte az olvashatatlanságig elmosódott.

49.

Idő: 1263. aug. 3. (III. Non. Aug.)

Pápa: IV. Orbán – Jellel és tartalom: IV. Béla király levele – Pecsét: eredetileg hét pecsét lógott az oklevélen, a három középső sárga, a négy szélső piros selyemzsinóron. Megvan a középső viaszpecsét, mely a királyé. Egyik oldalán az ülő alak törzse és térdei láthatók, a másik oldalon a kettős kereszt. A jobb oldali első pecséten háromágú liliomos koronás fő, mely felett egyenlő szárú kereszt, mellette pedig ST látható. Ugyanez oldalon a második pecsét maradványán a köriratból ennyi olvasható: FILII MOIS; a harmadik pecséten végül, mely egészen fennmaradt, két alak különböztethető meg (Jézus feltámasztja Lázárt vagy Jézus megkereszteltetése?), a feliratból pedig e töredékek: „*ris.per.dor o predicator*”.

Jelzet: AA. Arm. C 494 (C. fasc. 40. n. I. 3 Non. Aug. 1263.)⁴¹

Sanctissimo patri ac domino U[rnano]...

(Theimer: Mon. Hung. I. 244. n. CCCCLIX.)⁴²

⁴¹ Regesztája 1245. július 13-ai dátummal: BATTELLI, *I transunti di Leone*, 358. Az ARTNER által ismertett harmadik pecsétet, mint „*sigillo di Fra Pietro, domenicano in Ungheria*” leírja: PIETRO SELLA, *I sigilli dell'Archivio Vaticano I–III* (Inventari dell'Archivio Vaticano), Città del Vaticano 1937–1964, I, 179.

⁴² Corrige: a 10. sorban ‘*beatitudin*’, a 24.5. old. 5. sorban ‘*coad.*’.

50.

Idő: 1279. jún. 23. (IX. Kal. Julii.)

Pápa: III. Miklós

Jelleg és tartalom: IV. László király levele az eretneknek ellen.

Pecsét: viaszpecsét szétfoslott selyemzsinóron. Egyik oldalán trónon ülő király kormánypál-cával, kettős kereszt országalmával, baloldalán nyolcágú csillaggal. A másik oldalon apostoli kereszt.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 59I. (Arm. II. Caps. VII. n. 4.) Liber privilegiorum II. 82. IV. 35. – XII. Benedek átíratásában u. a. kelt Assisii 1339. márc. 20. (AA Arm. I–XVIII. 595. [Arm. II. Caps. VII. n. 8.]).⁴³

(Theiner: Mon. Hung. I. 348. és 339–341.)⁴⁴

51.

Idő: 1290. máj. 14.

([?]: XIX Kal. Junii – hibás)

Pápa: IV. Miklós

III. uralk. évében

Hely: Róma – Jelleg: levél – Tartalom: A pápa figyelmezteti Albert osztrák herceget IV. László magyar király botrányos életére, tatárokkal, kunokkal való szövetkezésére, házasságtörésére, és kéri, hogy támogassa követét: Benvenutus gubbioi püspököt, akit e bajok orvoslására és más eretnekségek leküzdésére Magyarországra és a környező vidékekre küld.

(Katona VI. 1001.: XIII. Kal. Jun. [pár szó különbséggel az elején.] Dobner: Mon. ined. T. II. p. 373. hibásan 1291-re teszi. Ex reg. a. III. ep. 867.)

Jelzet: Instrumenta Miscellanea 243.

Nicolaus episcopus^a seruus seruorum dei. Dilecto filio Nobili viro A. Duci Austriae Salutem et apostolicam benedictionem. Confidimus firmiter et speramus, quod tu tamquam fidelis filius^b et devotus, mentem tuam ad celestia desideria^c dirigens, circa illa te promptum et paratum exhibeas, quae superno sint accepta conspectui, tue salutis profectum respiciant et procurent fidei Christiane continuum incrementum. Sane didicisse te credimus quam reprehensibiliter hactenus, quamque inhoneste, quinimmo periculose se gesserit Vngarie Rex, qui uestanis adherens consilijis, et a uia ueritatis exorbitans, Christiana religione postposita, se cum Tartaris, Sarracenis, Neugerijs et Paganis, dampnate conuersationis audacia, fedus as-

⁴³ Lelőhelyének leírása kapcsán említi: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 346 (Függelék: *A vatikáni levéltár*). Idézi: NÓRA BEREND, *Medieval patterns of social exclusion and integration: the regulation of non-christian clothing in thirteenth-century Hungary*, *Revue Mabillon* [n.s.] 8/69 (1997) 155–176, 168. Ezzel és az újabb vonatkozó könyvészettel kapcsolatosan vö. *Bibliografia dell'Archivio Vaticano* (Nuova versione). IX (1997–1999), diretta da SERGIO PAGANO, a c. di SERGIO PAGANO–LUCA CARBONI–MARCO MAIORINO, Città del Vaticano 2003, 286 és *passim*.

⁴⁴ *Corrige*: a 8. sor elején 'et' helyett 'ac', a 22. sorban 'necnon et sentencias'.*

seritur contraxisse. sumpta norma nepharia specialiter uiuendi cum Neugerijs supradictis. ac turpiter et impudenter abiecta Coniuge propria regalibus utique orta natalibus, et honeste conuersationis, ac uite titulis insignita, Videlicet Carissima in Christo filia nostra E. Illustri Regina Vngarie, crudeliter seuiens in se ipsum, et domum Vngarie inclitam regibus pollere catholicis consuetam. thorum fedare non metuit coniugalem in grande superne maiestatis offensam, graue sue salutis dispendium, ac scandalum fidelium plurimorum. Nos autem equanimiter ferre talia et tam grauia non valentes, et cupientes per apostolice sedis prouidentiam, oportu- num super hijs domino fauente remedium adhiberi, Venerabilem fratrem nostrum Beneuenutum Episcopum Eugubiensem, virum utique virtutibus insignitum, ac nobis et fratribus nostris merito sue probitatis acceptum, ad^d Regnum Vngarie commisso sibi plene legationis officio in eodem Regno, necnon Dalmacie que Vngarie Regibus solet esse subiecta, Austrie, Styrie Carinthie et Cumanie, ac Bosne partibus tamquam pacis Angelum destinamus. sibi per alias litteras nostras iniuncto, ut si Tartari, Sarraceni Neugerij et Pagani prefati suos conatus nepharios contra fidei orthodoxe cultores exercere presumpserint, ne ipsorum crudelitas in eiusdem fidei dispendium inualescat, adversus eos et alios adherentes eisdem, uel ipsos in hijs quomodolibet confouentes cuiuscumque preeminentie, dignitatis, status aut conditionis extiterint, ac etiam contra hereticos, qui de diuersis mundi partibus in nonnullis locis sue legationi subiectis sicut asseritur conuenerunt, omnibus Christi fidelibus per Regnum Vngarie supradictum, ac alias dicte legationis partes, per se uel per alium seu alios, verbum Crucis sollicite proponere studeat, et ad eam promptis animis assumendam Christianum populum exhortari. Rogamus itaque nobilitatem tuam et hortamur in filio dei Patris in remissionem tibi peccaminum iniungentes, quatinus diligenti meditatione recogitans, quod per hoc posset catholice fidei, non modicum deperire, contra Tartaros, Sarracenos, Neugerios et paganos, eosdem prefato Episcopo, pro diuina et apostolice sedis, ac nostra reuerentia, cum super hoc et alijs etiam sue legationis negotijs ex parte ipsius episcopi contigerit te requiri, assistere studeas, consilijs auxilijs, et favoribus^e oportunis. ut illorum dampnatis repressis erroribus, et prauis conatibus penitus uacuatis, tibi exinde ex alto proueniat premium, quod pro pijs actibus compensatur, nosque deuotionem tuam uberibus in domino l[laudibus ext]ollamus.^f Datum Rome apud sanctum Petrum XIX Kal. Junij⁴⁵ Pontificatus nostri Anno Tertio.^g

^a O: e szó és a következő első három betűje teljesen kiszakadt. ^b O: e szó után az eredetiben még egy áll, amely vízfolt miatt olvashatatlan. ^c A: e szó hiányzik. ^d O: ezután egy hosszabb vízszintes vonás található. ^e A: *favoribus* (elírás). ^f O: kiszakadva, miként a következő szavak némelyikénél is. ^g O: a hátoldalon a korabeli, elmosódott, egy-két szavas íráskor mellett egy felragasztott papírra írt, újkori, francia nyelvű tartalmi kivonat található.

⁴⁵ 1290. május 21-ei dátummal idézi: SERGIO PAGANO–GIULIO BATTELLI (a c. di), *Schedario Baumgarten. Descrizione diplomatica di bolle e brevi originali da Innocenzo III a Pio IX I–IV*, Città del Vaticano 1965–1986, II, 550, n. 4306. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 1–4.

52.

Idő: 1308. márc. 26. (Indictio VI.)

Pápa: V. Kelemen

III. uralk. évében

Hely: Velence (a domínikánusok sekrestyéje)

Felleg: közjegyzői okirat

Anyag: pergamen (a pecsét a sárga zsinórról elveszett)

Tartalom: Rambertus castelliói püspök letétben kapott Bonaiuto de Casentino cseh-, magyar-, lengyel- és morvaországi pápai tizedszedőtől nagyobb összeget, melyet a velencei domínikánusoknak adott át Bertrandus pápai kincstárnok Poitiers-ban 1308. febr. 3-án kelt rendelkezése alapján.

Felzet: Instr. Misc. 426.⁴⁶

In Christi nomine Amen. Die vigesimosexto mensis Marcij Venetiis in sacra-
stia loci fratrum predicatorum de venerabilibus patribus dominis Petro primicerio
castellano presbitero, petro signolo plebano s. trinitatis, Bartholomeo dandulo ple-
bano s. panthaleonis, presbytero Marcho s. cancianni, ducalis aule venetiane cancel-
lario, presbytero marco s. stephani de venetia, necnon Religiosis viris fratribus Ja-
cobo de gisleriis de bononia et Melino domini Leutherij de florencia milicie beate
marie virginis, et eciam fratribus Johanne de Brissia degrotis, Henrico de arminio,
et Venetico de bononia ordinis predicatorum ac Marino marini de florencia, Ma-
feo petenello de venetia mercatoribus, Magistro Ventura de pergula eugubinensis
diocesis apostolica et imperiali auctoritate notario, testibus ad hoc vocatis specialiter
et rogatis et aliis pluribus. Venerabilis in Christo pater dominus frater Rambertus,
dei et apostolice sedis gracia episcopus castellis, fuit confessus et in veritate reco-
gnovit se nomine sanctissimi patris et domini, domini clementis, divina providen-
tia pape quinti et eius camere, ac romane ecclesie in depositum habuisse et recepisse
a reverendo Viro magistro Bonaiuto de Casentino canonico aquilegensi, domini
pape capellano et nuncio in boemie et Vngarie regnis, duchatu polonie et Marchio-
natu Moraue collectore decime terre sancte, ac censuum romane ecclesie per se-
dem apostolicam deputato, de pecunia dicte decime terre sancte per eum collecta.
Primo in una [... manu]^a Marchas viginti quatuor Vncias sex et quarterios tres et
medium auri ad rectum pondus Veneticum. quod aurum fuit de viginti vno cara-
ctis,^b et vna octava caracti. Item in alia manu vnam peciam argenti in massa, que ha-
buit in pondere Marchas decem et octo et vncias duas. Item in alia manu sexdecim
scutellas argenteas que habuerunt in pondere Marchas quadragintatres et vncias
sex ad pondus Veneticum supradictum. quod totum argentum tam in massa, quam
in scutellis fuit extimatum per providos et fideles mercatores in presentia ipsius
domini episcopi eciam dictum aurum quam argentum extimantes et ponderantes
quelibet Marcha^c octo solidos Veneticorum grossorum et octo grossos. Item in alia

⁴⁶ 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 5–10 (Lukcsics Pál hagyatékában).

manu in grossis denariis argenteis pragensibus de boemia Marchas triginta tres et sex de ipsis grossis pragensibus, pro qualibet Marcha quinquaginta sex de grossis huiusmodi computatis. Que trigintatres Marche et sex grossi capiunt libr[as]^d septem, soli[dos] quatuordecim et dimidium eorundem grossorum de boemia. Quam veram quantitatem pecunie tam in auro, quam in argento et grossis de boemia supradictis iuxta quod superius est narratum, dictus magister Bonaiutus deposuit et assignavit nomine, quo supra eidem domino episcopo castellano, prout per litteras Venerabilis Viri domini Bertrandi camerarij dicti domini, pape, ut dicebat receperat in mandatis. Qui dominus episcopus castellanus predictam totam pecuniam, et dictum totum aurum et argentum sibi per prefatum magistrum Bonaiutum assignatum et depositum, et per eum confessum siue receptum statim deposuit et assignavit nomine supradicto fratri Jacobo bono priori et fratribus ordinis predicatorum de Venetia, ibi presentibus et nomine predicto recipientibus iuxta mandatum ipsi domino episcopo factum, per litteras dicti domini Bertrandi camerarij domini, pape, predicti, quarum tenor inferius apparebit. Et mandavit dictus dominus episcopus castellanus dictis priori et fratribus ordinis predicatorum de Venetia, quatenus de dictis auro, argento, scutellis, et denare et toto deposito supradicto faciant et disponant, prout per litteras dicti domini, pape, uel sui camerarij predicti super receperint in mandatis. Tenor autem litterarum per dictum dominum camerarium predicti domini, pape, dicto venerabili patri domino episcopo castellano, super hoc directarum per omnia talis est. Venerabili in Christo patri domino dei gratia episcopo castellano Bertrandus domini, pape, camerarius salutem et sincere caritatis affectum. de sanctissimi patris et domini nostri domini clementis, diuina prouidentia pape V mandato, provido viro magistro Bonaiuto de cassentino canonico aquilegensi, ipsius domini nostri cappellano ac decime terre sancte in regnis Vngarie et boemie, duchatu polonie ac Marchionatu Moravie collectori specialiter scribimus, vt certam auri et argenti summam, quam de decima terre sancte, in memoratis provinciis et earum partibus recolegit, vobis quam cicius comode poterit ipsius domini nostri et romane ecclesie nomine studeat consignare. Quare paternitatem vestram requirimus ac de ipsius domini nostri conscia honore qua decet districte precipimus, et mandamus, quatenus ab eodem collectore uel alio eius nomine Aurum et argentum recipientes huiusmodi ipsa sic recepta, in aliquorum proborum virorum presencia, penes priorem et fratres ordinis predicatorum loci de Venetia domini nostri et ecclesie romane predictorum nomine deponere et consignare sollicitè studeatis. et tam de receptione, quam de assignacione facienda post modum per uos priorim et fratribus supradictis publica confici volumus instrumenta que uestri sigilli munimine roborata per fidelem nobis nuncium destinare celeriter sine cuiuslibet more dispendio uestra paternitas non omitat. De quo quidem deposito prefati prior et fratres disponent, et facient prout per litteras dicti domini nostri vel nostras super hoc receperint in mandatis. Datum pitauis die III, febr. pontificatus eiusdem domini pape anno tercio. In quorum omnium testimonium et euentiam pleniorē ipse venerabilis pater dominus, episcopus castella-

nus mandauit hoc publicum instrumentum fieri et sui sigilli pendentis munimine communiri.

Anno domini Millesimo trecentesimo octavo indiccione sexta.

Ego bonifacius de marcato nouo Imperiali auctoritate Notarius et episcopalis curie castellensis scribe predictis deponicionibus siue depositis receptionibus, confessionibus et aliis omnibus supradictis interfui, et predicta omnia de mandato dicti venerabilis patris domini episcopi castellani scripsi, et in hanc publicam formam redegi.^e

^a O: a pergamen gyűrődése miatt nem, illetve alig olvasható. ^b O: sic! ^c O: sic! ^d A: a jelölés itt és a 'solidos'-nál arra utalhat, hogy a rövidítés feloldása bizonytalan. O: mindkét szó jól olvasható. ^e O: hátoldalán elmosódott rövid tartalmi összegzés látható.

53.

Idő: 1317. máj. 1.

Pápa: XXII. János

I. uralk. évében

Hely: Avignon

Jelleg: pápai menlevél

Anyag: pergamen (pecsét kitépve, csak a szalag helyei láthatók)

Jelzet: Instr. Misc. 605. Küllapon: „De Curia. Leonardus de Verulis. B.olb. – de conductu, eundo, morando, et redeundo. – G. de Cur. Jac. adm.”⁴⁷

Johannes episcopus Seruus Seruorum dei. Venerabilibus Fratribus Vniuersis Archiepiscopis et Episcopis ac dilectis Filijs Electis Abbatibus Prioribus, Decanis Prepositis Archidiaconis Archipresbyteris Plebanis Rectoribus et alijs ecclesiarum Prelatis ipsorumque Vicesgerentibus, Conuentibus quoque ac ceteris personis ecclesiasticis, exemptis et non exemptis, Cisterciensium Cluniacensium Grandimontensium Premonstratensium, sanctorum Benedicti et Augustini et aliorum quorumcumque ordinum, ac Magistris et Preceptoribus domorum Hospitalis sancti Johannis Jerosolimitani et sancte Marie Theutonicorum et alijs personis ecclesiasticis ad quos littere presentes peruenerint, Salutem et apostolicam benedictionem. Cum^a Nos dilectum filium Magistrum Rufinum de Ciuinio Archidiaconum

⁴⁷ Regesztáját közli: GUILLAUME MOLLAT, *Jean XXII (1316–1334). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican I–XVI* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome [3e série]), Paris 1904–1947, I, n. 5483. Idézi: PAGANO–BATTELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 93, n. 5117. Szebeni Albert fia Rufinus tolnai főesperes tevékenységét ismerteti: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 166–167; *Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375* (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), Budapest 1887, LII–LV (FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ, *Bevezetés*). Számadásai kiadva *uo.*, 13–38. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 17–18. A hátíratnál a név ('Verulis') után: 'R. clv.' olvasat található. – A pápai tizedszedők magyarországi működésére lásd még: FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ, *Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században*, Századok 21 (1887) 493–517 és 589–609.

Tollensem in ecclesia Quinqueecclesiensi exhibitorem presentium ad partes Vngarie pro certis negocijs destinemus, Vniversitatem vestram rogamus et hortamur attentius per apostolica uobis scripta mandantes, quatinus prefatum Magistrum Rufinum cum per loca uestra transitum fecerit, recomendatum habentes ei pro nostra et apostolice sedis reuerentia in eundo, morando, et redeundo de securo conductu si a uobis illum duxerit postulandum liberaliter prouidere curetis. Vt ipse cum ad nos redierit de uobis referre ualeat que sint grata, Nosque deuotionem uestram proinde commendare merito ualeamus. Datum Avinion. Kal. Maij Pontificatus nostri Anno Primo.

^a O: a szövegekben szó iniciáléval kezdődik.

54.

Idő: 1317. dec. 7. (Indictio XV.)

Pápa: XXII. János

II. uralk. évében

Hely: Pádua

Jelleg: közigazgatási okirat.

Anyag: pergamen (pecsét hiányzik)

Tartalom: Arnaldus de Pellagrua bíboros pápai követ nyugtájának (kelt: Ferrara, 1309. aug. 26.: VII. Kal. Sept. Pont. Clem. V. anno IV.) másolata, melyet Raynerius de Canossa de Regio páduai podesta előtt mutatott be a páduai püspökhöz címezve. Tartalmazza V. Kelemennek Arnaldushoz írt bulláját (kelt: Avignon, 1309. jún. 18.: XIII. Kal. Jul. Pont. anno IV.), melyben megbízza, hogy nevezett püspöktől és másoktól vegye át a náluk letétbe helyezett pápai pénzeket, melyeket többek közt Bonaiutus de Casentino Cseh-, Magyar- és Lengyelországban gyűjtött szentföldi tizedek stb. címén.

Jelzet: Instr. Misc. 476. (1309. aug. 26.)⁴⁸

Hoc est exemplum sive transcriptum quarundam literarum, sigillatarum sigillo pendente ad cordam fili albi / rubeo /^a Reuerendi Patris, domini Arnaldi diuina prouidencia sancte Marie in Porticu Diaconi cardinalis Apostolice Sedis legati, exhibitarum coram nobili milite, domino Raynerio de Canossa de Regio honorabili potestate paduana, tenoris huiusmodi. Arnaldus^b miseratione diuina sancte Marie in Porticu Diaconus Cardinalis Apostolice Sedis Legatus, Venerabili Patri dei gratia episcopo Paduanensi, Salutem in domino. Litteras sanctissimi Patris et domini nostri domini Clementis, diuina prouidentia pape V. bullatas recepimus sub hac forma. Clemens episcopus servus servorum dei, Dilecto filio Arnaldo sancte Marie

⁴⁸ Az ASV Instr. Misc., n. 469–479. sz. iratokkal együtt idézi: FRIEDRICH BOCK, *I processi di Giovanni XXII contro i Ghibellini delle Marche*, *Bullettino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo*, 57 (1941) 19–70, 21. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 11–16. végén a hivatalos vatikáni másoló megjegyzése: „N.B. Manca il sigillo del Comune di Padova. Vi rimane un pezzo di fittuccia di cotone bianco, dalla quale pendeva il detto sigillo.”

in Porticu Diacono Cardinali, Apostolice Sedis legato, Salutem et apostolicam benedictionem. De tue circumspectionis fidelitate probata plenam in domino fiduciam obtinentes, petendi, exigendi, et recipiendi a venerabili fratre nostro episcopo Paduano Mille et quingentos florenos Auri receptos per dilectum filium Magistrum Guillelmum de Baleato, a venerabili fratre nostro Patriarcha Aquilegensi et per ipsum Magistrum G. nomine Camere ecclesie Romane depositos penes episcopum memoratum, Et insuper A Priore et Conuentu^e fratrum Ordinis Predicatorum de Venecijs Castellanensis dioecesis. Vigintiquatuor Marchas et tres quarterios et medium auri, ad rectum pondus Veneticum, quod quidem aurum est de Vigintiuno Carratis et vna octava Carrati, et etiam unam petiam seu Massam Argenti Ponderis decem, et Octo Marcharum, et Octo Vnciarum Ac sexdecim Scutellas argenteas ponderis quadraginta trium Marcharum et sex Vntiarum ad pondus Veneticum supradictum. Quod quidem argentum tam in Massa, quam in Scutellis per fideles mercatores, octo solidos Venetorum Grossorum et Octo de ipsis Venetis, sint pro Marcha qualibet extimatum. Et insuper trigintatres Marchas de Grossis denarijs Argenteis Pragensibus, et sex de ipsis Grossis, Quinquagintasex de Grossis huiusmodi computatis pro Marchis singulis supradictis. Que quidem Aurum, Argentum, Scutellas, et pecuniam, bone memorie frater Rambertus episcopus Castellanus dum adhuc viveret, a dilecto filio Magistro Bonaiuto de Casentino canonico Aquilegensi capellano nostro et nuncio in Boemie et Vngarie Regnis Ducatu Polonie et Marchionatu Moraue collectore decime Terre sancte, Ac censu Romane ecclesie per Sedem Apostolicam deputato, nomine Camere ecclesie Romane receperat, et eodem nomine idem episcopus Castellanus penes Priorem et Conuentum deposuerat supradictos, et etiam a capitulo ecclesie, paduanensis quosdam libros et ornamenta ecclesiastica, et certa alia bona olim deposita penes dictos. Priorem et Conuentum per . Patriarcham Aquilegensem qui tunc erat et que idem Magister Guillelmus de Venetijs Paduam fecerat deportari, et prefato nomine penes Capitulum, deposuerat memoratos eundem quoque episcopum ad faciendum tibi exhiberi florenos eosdem dictosque Priorem et fratres Aurum, Argentum, Scutellas, et pecuniam prefata, ac ipsos capitulum,^d libros, ornamenta ecclesiastica, et bona predicta, necnon et alios contradictores, et impediens quoslibet, si qui fuerint, per censuram ecclesiasticam, appellacione^e postposita, compescendi, ipsosque quitandi et absoluendi de hijs que receperis ab eisdem, plenam tibi concedimus auctoritate presentium facultatem. Non obstantibus quibuscumque privilegijs indulgentijs et literis apostolicis dictis episcopo Paduanensi, Priori et Conuentui supradictis, seu ipsorum Ordini concessis, per que huiusmodi tibi concessa potestas posset quomodolibet impediri, Aut si Episcopo Paduanensi, Priori et Conuentui predictis, seu quibusuis alijs a Sede Apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi, uel excommunicari non possint per literas Apostolicas non facientes plenam et expressam ac de uerbo ad uerbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Avinion. XIIIJ. Kl. Julij. Pontificatus nostri Anno quarto. Harum igitur auctoritate literarum Mille Quingentos et Octo florenos puri Auri iusti ponderis, quos recepi-

stis in depositum nomine Camere Romane Ecclesie a Magistro Guillelmo de Baleato, pro parte uestra per Gabrielem quondam Henrigini de Cremona, clericum et familiarem uestrum, nobis transmissos, ac nostre Camere eiusdem Romane Ecclesie nomine fatemur integre Assignatos, dictum Gabrielem nomine vestro recipientem, de ipsa florenorum Auri quantitate tenore presentium quitantes, ac etiam absoluentes. In cuius rei testimonium presentes literas fieri fecimus sigilli nostri munimine roboratas. Datum Ferrarie. VII. Kl. Septembris. Pontificatus domini Clementis pape V. Anno Quarto.

Ego Obiço publicus Imperiali auctoritate notarius Paduanensis quondam Palmery filius, has literas ex patentibus autenticis literis predicti Reuerendi patris domini Cardinalis ut predixi suo sigillo munitis coram predicto domino potestate Paduanensi et infrascriptis testibus et me notis^f ibidem patenter exhibitis et ostensis, scripsi et fideliter exemplauī, nichil addens uel minuens, per quod sensus uel intellectus in aliquo immutetur. In Millesimotrecentesimo decimo septimo^g Indictione quintadecima Die septimo Decembris Paduae in communi palatio super salam Ancianorum presentibus Nobili milite, domino Johanne quondam Gerardi de Viguntia, Ciue Paduanensi, domino presbytero Johanne A potis capellano supra scripti domini episcopi Paduanensis domino presbytero Gerardo plebano ecclesie sancte Marie de Arlant Aquilegensis dyoecesis. – Ac prendiparte condā Gerardi ni, Cleregatio condā magistri Jacobi, Ocolino^h condā Nicolini de Cremona. et Boniohannē condā Maserade. Notarijs Episcopalis Curie Paduanensis, testibus et alijs. Mandato et auctoritate predicti domini Potestatis Paduanensis huic exemplo suam auctoritatem et decretum interponentis expresse. Et quia diligenter ascultatas cum ipsis originalibus literis per omnia concordare inueni, meum consuetum signum apposui. Exhibito Paduae in contrataⁱ domi et centenario sancti Nicolay. In cuius rei testimonium idem dominus Potestas Paduanensis presens instrumentum siue transcriptum fecit sigilli communitatis Paduanensis munimine Roborari.^j

^a O: sic! ^b O: szövegközbeni iniciáléval. ^c A: 'Convento' ^d O: sic! ^e Előtte kihúzva: 'po'. ^f A: sic! O: a 'not' rövidítés feloldása inkább 'notario' ^g O: sic! ^h O: a szó végén két betű kiszakadt. A: már az 'o' is csupán konjekturális olvasat. ⁱ O: 'conta' és rövidítésjel ^j O: mellette baloldalt szokásos közjegyzői jel.

55.

Idő: 1318. jún. 17. (XV. Kal. Julii.)

Pápa: XXII. János

Hely: Avignon

Jelleg: Bulla

Allapot: középen rongált

Anyag: pergamen (pecsétnek csak helye látható)

II. uralk. évében

*Tartalom: Felbívás a magyar főpapsághoz, hogy a három évre rendelt adót, az első évi javadalmi jövedelmek befizetését ellenszegülés nélkül fizessék s ennek beszédésében követét, Szebeni Rufinust támogassák.*⁴⁹

*Felzet: Instr. Misc. 632.*⁵⁰

Johannes^a episcopus seruus seruorum dei. Venerabilibus fratribus Universis Archiepiscopis et Episcopis per Regnum Vngarie constitutis salutem et apostolicam benedictionem. Ad^b nostri apostolatus auditum non sine admiratione pervenit, quod vos, quibus deberet in augmentum delectationis accrescere, nostris et apostolice sedis obsequijs et beneplacitis adherere, in eisdem obsequijs prosequendis, negligentes uos reddentes multipliciter et remissos, negotium collectionis reddituum et prouentuum primi Anni beneficiorum ecclesiasticorum Regni Vngarie, deputatorum usque ad Triennium pro ecclesie Romane necessitatibus releuandis nobis et dilecto filio Magistro Rufino de Ciuinio Archidiacono Tollensi in ecclesia^c Quinqueecclesiensi, per nostras litteras sub certa forma commissum non subsequitur debitus, quem sperabamus effectus, immo potius [pr]opter^d negligentiam huiusmodi, quam etiam quia dicto Archidiacono non absque nota indeuotionis multiplicis ad sedem prefatam [adhib]itis^e de securo conductu cum expedit providere, dicte collectionis negotium grauitur impeditur. Quare fraternitatem vestram rogamus, monemus, et hortamur attentius, per apostolica uobis scripta districte precipiendo mandantes, quatinus omnis negligentie torpore depulso circa collectionem fructuum reddituum et prouentuum eorundem, sic efficaciter promptitudine vigilis sollicitudinis insistatis, dicto Rufino de securo conductu, cum pro parte sua requisiti fueritis prouidendo, quod preteritam negligentiam studijs prompte diligentie suppleatis, nosque non oporteat super hoc aliud oportunum remedium adhibere. Datum Avinion. XV. Kl. Julij Pontificatus nostri Anno Secundo

De Curia. Pascalis^f

^a O: a kezdőbetű díszes iniciálé. ^b O: az első betű egy kisebb iniciálé. ^c O: a szó erősen elmosódva. ^d O: a szó eleje kiszakadva. ^e A: *sic!* O: a szó szinte teljesen kiszakadt, valószínű feloldása 'adhibebatis'. ^f O: ez a három szó a hátoldalra írva.

56.

Idő: 1331. márc. 30. (III. Kal. Aprilis)

Pápa: XXII. János

Hely: Avignon

Felleg: bulla

Anyag: pergamen (pecsét elveszett)

XV. uralk. évében

⁴⁹ Vö. FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 166–167.

⁵⁰ 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 19–20.

Tartalom: A pápa felbatalmazza Berengárfia Jakab és Bonofatoi Raymund nunciúsokat, hogy Magyarország számára tíz clericust tabellióvá tehessenek, s mellékeli az ezek által leteendő esküiformát.

Jelzet: Instr. Misc. 1174.⁵¹

Johannes episcopus seruus seruorum dei: Dilectis filiis Jacobo Berengarij Operario Monasterij Crassensis et Raymundo de Bonofato Rectori ecclesie oratori sancti Michaelis Carcassonensis et Lemouicensis diocesis apostolice sedis Nuncijs salutem et apostolicam benedictionem. Percepto^a quod in Regno Vngarie, ad quod uos pro certis ecclesie Romane negocijs destinamus, est Tabellionum auctoritate apostolica creatorum defectus Nos super hoc prouidere uolentes discretioni vestre, de qua fiduciam in domino gerimus specialem, ut cum illuc fueritis decem clericis non coniugatis nec in sacris ordinibus constitutis quos post diligentem examinationem a uobis super hoc faciendam ydoneos repereritis ad Tabellionatus officium exercendum, illud a singulis tamen ipsorum iuramento iuxta formam inferius annotatam, recepto, auctoritate nostra concedere ualeatis plenam concedimus auctoritate presentium facultatem, formam autem iuramenti quod quilibet ditorum clericorum prestabit, talis est. Ego . . clericus - - non coniugatus nec in sacris ordinibus constitutus ab hac hora in antea fidelis ero beato Petro et sancte Romane ecclesie, ac domino meo domino Johanni pape XXIJ. et successoribus suis canonice intrantibus non ero in consilio uel auxilio, consensu uel facto, ut vitam perdant, aut membrum, uel capiantur mala captione Consilium quod michi per se, uel litteras aut nuncium manifestabunt ad eorum dampnum scienter nemini pandam. Si uero ad meam noticiam aliquid deuenire contingat quod in periculum Romani Pontificis aut ecclesie Romane uergeret, seu graue dampnum, illud pro posse impediam et si hoc impedire non possem procurabo bona fide id ad noticiam domini pape perferri. Papatum Romanum ac Regalia sancti Petri et iura ipsius ecclesie specialiter siqua eadem ecclesia in Ciuitate uel terra de qua sum oriundus habeat adiutor eis ero ad defendendum et retinendum, seu recuperandum contra omnes homines. Tabellionatus officium fideliter exercebo. Contractus in quibus exigitur consensus partium fideliter faciam nil addendo uel minuendo sine uoluntate partium quod substantiam contractus immutet. Si uero in conficiendo aliquod instrumentum unius solius partis sit requirenda uoluntas hoc ipsum faciam ut scilicet nil addam uel minuam quod immutet facti substantiam contra uoluntatem ipsius. Instrumentum non conficiam de aliquo contractu in quo sciam interuenire seu intercedere uim uel fraudem. Contractus in prothocollum redigam et postquam in

⁵¹ Regesztáját adja: MOLLAT, *Jean XXII (1316–1334). Lettres communes*, X, n. 54822. Idézi: PAGANO-BATTELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 216, n. 5546. A két tizedszedő küldetését ismerteti, és több vonatkozó irat jelzetét hozza: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 167 és 375 (500. j.); továbbá *Pápai tizedszedők számadásai* (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), LVI–LXVI. Számadásaik kiadva uo., 39–405. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 32–34 (LUKICS PÁL hagyatékában).

prothocollum redegero maliciose non differam contra uoluntatem illorum uel illius, quorum est contractus super eo conficere publicum instrumentum, saluo meo iusto et consueto salario sic me deus adiuuet et hec sancta dei euangelia. Datum Auinion. III. Kal. Aprilis Pontificatus nostri anno Quintodecimo.

Jo. And. B. de Vidallis.^b

^a O: a szó iniciaiséval kezdődik ^b O: a hátoldalon. Ugyanitt rövid címleírás.

57.

Idő: 1332. júl. 26.

Pápa: XXII. János

Hely: Avignon

Jelleg: bulla

Anyag: Nagy alakú pergamen lapon, melynek eleje teljesen szétroncsolt.

Tartalom: A pápa 1336. aug. 1-re általános keresztes hadjáratot rendel Fülöp francia király fővezérsége alatt a Szentföldre. E célra minden egyházi jövedelem hat évig tizedet fizet évi két részletben (Purificatio B.M.V. és Natiuitas beati Jo. Bapt.), kivéve a lovagrendeket és a hadjáratban személyesen résztvevőket.^a

Jelzet: Instr. Misc. 1217.⁵²

^a A: csupán regesztaszerű közlés, szöveg, illetve kezdősor nélkül

58.

Idő: 1337. jún. 19.

(in die Corporis Christi)

Pápa: XII. Benedek

Hely: Visegrád

Jelleg: levél, papírpecsét tornyos várfallal, címerrel és olvashatatlan körirattal.⁵³

⁵² 1333. július 26-ai dátummal regesztáját közli: MOLLAT, *Jean XXII (1316–1334). Lettres communes*, XII, n. 61288. Idézi: GIULIO BATTELLI, *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV: Latium* (Studi e Testi 128), Città del Vaticano 1946, xviii.

⁵³ Galhardus de Carceribus és Petrus Gervasius („Gervázfia Péter”) magyarországi működésének rövid ismertetése: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 167–168. Tevékenységük behatóbb elemzése: *Pápai tizedszedők* (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), LXVI–LXXI. Hazai számadásaik: *uo.*, 410–437. Vö. még AUGUSTINUS THEINER (ed.), *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita*. I: *Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. (1217–1409)*. II: *Ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V. 1410–1572*. III: *A Sixto V. usque ad Innocentium XII. 1585–1696*, Romae 1860–1861–1863, I, 354–426, *passim*. [A kiadvány IV. kötetét nem idézzük.] A lengyel kutatás esetleges újabb, vonatkozó eredményeit nem állt módunkban hasznosítani.

Tartalom: Galhardus de Carceribus beszámol a pápának a lengyelországi kiküldetéséről. Két tizedszedő társát: Berengárfia Jakabot és Lengresi Jakabot mulasztással vádolja. Kéri a felbatalmazást, hogy egyesek ellen eljárasson. Jelenti István megválasztását kalocsai érsekké. A tizedek behajtásáról ír, a magyar király betegségéről, a lengyel látogatásról stb. Felzet: AA. Arm. C. 360. (Régi jelzés: C. fasc. 33. n. 5. 1335.) Elmosódott kamarai jegyzetekkel.⁵⁴

Sanctissimo^a in Christo Patri, ac domino suo clementissimo, domino Benedicto, [s]acrosancte^b Romane ac Universalis ecclesie dignissimo summo Pontifici, Galhardus de Carceribus vestre Sanctitatis Nuncius et ecclesie [T]itulensis^c prepositus, cum humillima recomendacione seipsum ac pedum oscula beatorum. Noverit vestra clemencia me die date presentium uersus Poloniam arripuisse iter meum ad informandum me, utrum mercatores Carcouienses pecunias in quibus tenebantur vestre sanctitatis Camere, in persona magistri Petri de Alierina in Flandria persoluant et utrum aurum, quod tenentur in certo termino in Romanam curiam assignare iam miserunt, contradictores, et negligentes si quos in premissis invenero, per censuram ecclesiasticam, et brachium secularem^d nichilominus ad solvendum, et mittendum, ut tenentur, dictas pecunias compellendo. quibus expeditis, quanto citius potero, pro expediendis vestre sanctitatis Camere negocijs, ad regnum Hungarie remeabo. Preterea, pater sanctissime, licet duos nuncios vestre beatitudinis, meosque socios, sepius requisierim, super negocijs, ipsos tamen in recessu meo versus regnum Polonie requisivi, ut me de negocijs vestre sanctitatis Camere informarent, et librum rationum suarum^e michi assignarent, responderunt ut semper, quod audita ratione a subcollectoribus ipsorum, me parati essent informare, et rationum suarum^f copiam assignare et sic de piro ad pomum, et de palo ad percircam vadunt, et negocia Camere deus nouerit non construunt sed destruunt, ut postea plenius apparebit. Insuper vestre beatitudinis, litteras apostolicas pro quibus iamdiu cursorem miseram, qui eciam nondum ad me peruenit, nisi iam per dominum Petrum geruasij, aut per eundem cursorem misse fuerunt, michi placeat mittere, per quas contra Ducem Bregensem, et Nicolaum de Bancz, Canonicum Vratislaviensem possim procedere non obstantibus quibuscumque litteris apostolicis per eosdem in audienciam impetratis. et nisi serum fuerat,^g ad minus in contingentis marchis in quibus ut sui dominus Andreas de Verulis tenentur, dampnum vestre beatitudinis camera reportabit.^h Ceterum sciat vestra clemencia, quod cum accessissem ad capitulum Bachiensem Colocensis diocesis, quodⁱ Stephanum in Archiepiscopum Colocensem elegerunt, omnes preter duos^j ratione sexannalis decime, quam solvere neglexerunt, inveni sentencie excommunicacionis vinculo connodatos. Nec quisquam ex eisdem absolucionis beneficium imploravit. Tamen ipsis terminum ad soluendum dictam decimam usque ad Octavas beati Johannis Baptiste nunc

⁵⁴ Ezen és a következő, 59. sz. irat keletkezése az 1338. évre tehető. Vö. *Pápai tizedszedők* (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), LXVII.

venturas proxime assignauī. Et post suprascriptam responsionem duorum nunciorum predictorum, cum ego essem in precinctu recte recedendi, dominus Jacobus Berengarij quamvis in maxima debilitate constitutus ad me venit et vnam litteram apostolicam super creandis certis thabellionibus michi realiter assignavit et ostendit librum rationum, quem incepit, ut prima facie apparebat, curialiter ordinare, sed dixit, quod vix infra festum beati mychaelis propter defectum subcollectorum possit perfecte compleri, fama publica referente et quantum michi costare^k potest, usque in presentem diem ipse homo simplex est et senex, nec est tritus in negocijs, et libenter si posset ut asserunt se curialiter expediret. Alter uero pro certo valide^l astutus est et versutus, et placeat deo, quod de Regno possit exire cum honore. Alia noua non sunt de presenti, nisi quod dominus Rex hungarie grauiter infirmatur, et quod dominus Rex polonie per ipsum vocatus ad eum peruenit, et michi fecit quandam litteram vestre sanctitatis presentari super pace tractanda inter ipsum et dominum episcopum Cracouiensem. Vnde quamuis multa impediunt contrahenda, que non impediunt iam contracta, nichilominus tamen iuxta mandatum vestre sanctitatis pro pacis concordia fideliter laborabo. Et sum certus, si ego in partibus illis fuissem tempore cepte presentis discordie, neutra pars ad talia processisset. Deo placeat, quod toti cernitati [?] ^m finis gratus subsequatur, Vestram sanctitatem toti mundo necessariam conseruet altissimus in gloria sempiterna. Datum in Wissegrad in die Corporis Christi.ⁿ

^a O: az első szó mintegy három sor nagyságú iniciálé formájában. ^b O: a szó első betűje kiszakadt. ^c O: a szó első betűje kiszakadt. ^d O: sic! A 'seculare' szó végén nazális rövidítés található. ^e A: 'suorum'. ^f A: 'suorum' ^g O: a 'fut' rövidítés feloldása talán inkább 'fuerit'. ^h O: az egész mondat sic! ⁱ O: egyértelműen nem a 'quod' szokásos rövidítése szerepel, és talán inkább 'quia'-nak oldható fel. ^j A: 'duobus' ^k O: sic! ^l O: a szó inkább 'valde'-nak olvasható. ^m O: a szó elején található rövidítés szokatlan. ⁿ O: hátoldalán címzés is található.

59.

Idő: 1337. júl. 13.

Pápa: XII. Benedek

Hely: Krakkó

Jelleg: levél

Tartalom: Galhardus de Carceribus köszönetét fejezi ki a pápának és értesíti, hogy Magyarországra indult, a lengyelországi tizedek ügyét pedig Johannes Grodonis krakkói püspökre bízta.

Jelzet: Insr. Misc. 1355.⁵⁵

III. uralk. évében

⁵⁵ 20. századi másolata Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 35–36. Az itt szereplő hátíratra Rómában nem figyeltünk fel: „Littera missa [!] per dominum Gualhardum de Carceribus, collectorem Polonie et Ungarie super quadam recommendacione etc. et non est data et non tanget multum factum Ecclesie Romane.”

Sanctissimo in Christo Patri ac domino suo Clementissimo domino Benedicto Sacrosancte Romane ac Vniuersalis Ecclesie dignissimo summo Pontifici Gualhardus^a de Carceribus Ecclesie Tytulensis Prepositus ac Vestre Sanctitatis humilis Nunncius [!] cum sui humillima recommendacione. Pedum oscula beatorum. Quia in manu Vestra sanctissima cuncta sunt posita, et uestre sancte clemencie placuit me, vestrum humilem famulum quamuis insufficientem et indignum, et in officio et beneficio multipliciter exaltare. Jgitur oro humiliter omnipotentem deum cuius locum et solium tenetis in terris, vt post presentis vite gaudium suorum apostolorum Vestram Sanctitatem dignetur aggregare consorcio, et cum eis uestram sanctitatem faciat sine fine gaudere. Amen. Negocia Camere uestre sanctitatis sic se habent per omnia, ut in titulis presentibus interclusis veraciter continetur. Vestre Sanctitatis Pedibus et gracie Venerabilem in Christo Patrem dominum Johannem Episcopum Cracouiensem, cui omnia negocia totius regni Polonie uestram Cameram tangencia, pro vtilitate vestre camere et honore duxi specialiter committenda, et me ipsum flexis genibus humiliter recommendo. Saluator omnium Sanctitatem uestram conseruet per tempora longiora. Data Cracouie XII° die Mensis Julij qua die Versus Vngariam arripui iter meum [*adnotatio manus posterioris: Perrexit in Hungariam die 22. Jul. a. 1337. R. C. T. 196. p. 58.*] pro mandatis apostolicis fideliter exequendis.

[Cím:]

Sanctissimo in Christo Patri ac domino suo Clementissimo domino Benedicto Sacrosancte Romane ac Universalis ecclesie summo Pontifici dignissimo.^b

^a O: inkább 'Gwalbardus' ^b O: a háloldalon. Alatta egykorú regeszta.

60.

Idő: 1337. szept. 21.

Pápa: XII. Benedek

Hely: Visegrád

Jelleg: levél

Anyag: pergamen (kamarai jegyzetekkel a küllapon)

Tartalom: Galhardus de Carceribus leírja, hogy Lengyelországban mindenféle jogtalanul idézik és kiközösítik, az általa rendelt egyházi tilalmakat és egyéb büntetéseket nem tartják meg, hanem hamar kieszközlük a pápai feloldozást és így kibújnak a tizedek fizetésének kötelezettsége alól. Rokonait is balálos fenyegetésekkel illetik. Ezért a nála levő pénzt nem meri a krakkói kereskedők közvetítésére bízni, mert azok már úgymint igen sokkal tartoznak a Curriának. Végül újabb írással következik a Magyarországra vonatkozó rész [melyet közlünk]: találkozott Visegrádon Petrus Gervasiival s együtt fognak beszámolni.

Jelzet: AA. Arm. C. 358. (Régi jelzés: C. fasc. 33. n. 3.)⁵⁶

⁵⁶ Idézi: YVES RENOARD, *Achats et paiements de draps flamands par les premiers papes d'Avignon*, Mélanges d'archéologie et d'histoire, 52 (1935) 273–313, 303. A teljes irat 1338. évi dátummal kiadva:

[...]ª et die vicesimaprima mensis Septembris postquam de Polonia ad regnum Vngarie fui reuersus cum domino Petro Geruasij in Vissegradu conueni et postquam ipse Regnum Vngarie intrauit per aliquod tempus fuit ualde debilis et infirmus, sed per dei graciám nunc bene ualet et de negociis sedis apostolice ipse et ego uestram sanctitatem successiue non tardabimus informare. sanctitatem uestram toti mundo necessarium cui me et latorem presencium humiliter recommendo, Conseruet longeué, qui uiuit et regnat in trinitate perfecta Datum in Vissegrado XXª prima die mensis Septembris

ª A kipontozott rész a 80 sorból álló nagyméretű oklevél tetemes hányada, összesen 77 sor. A magyar vonatkozású közölt rész nem barna, hanem fekete tintával íródott, ám számunkra ugyanazon kéz írásának tűnik.

61.

Idő: 1338. okt. 2. (Indictio VI.)

Pápa: XII. Benedek

Hely: Visegrád (Berengárfia Jakab szállásán)

Felleg: közjegyzői okirat

Anyag: pergamen

Állapot: elmosódott

Tartalom: Berengárfia Jakab pápai tizedszedő Galhardus de Carceribus és Gervázfia Péter nunciusok felszólítására kijelenti, hogy néhai László kalocsai érsek hátralékos tizedek s egyéb tartozások következtében őt tette meg végrendeleti végrehajtójává s a kérdéses tartozás erejéig lekötötte bagyatkát a pápai kincstár számára.

Felzet: Instr. Misc. 1403.⁵⁷

Inª dei nomine Amen Anno Natiuitatis eiusdem Millesimo CCCº. XXXVIII. Indictione VI. Pontificatus Sanctissimi patris et domini nostri domini Benedicti diuina providencia pape XII. Anno quarto et die secunda mensis Octobris In presencia mei Notarij publici et testium infrascriptorum Venerabilis Vir et Religiosus dominus Jacobus berengarij operarius Monasterij Crassensis ordinis Sancti Benedicti Carcassonensis dioecesis Nuncius et Collector decime sexennalis impositae in consilio Viennensi in Regno Vngarie a sede Apostolica deputatus sponte et ex certa sciencia^b Recognouit, quod Reuerendus in Christo pater et dominus dominus Latislaus Archiepiscopus Colocensis dum uiveret in humanis erat obligatus et tenebatur domino nostro pape seu eius Camere in quingentis Marchis occasione decime mense sue impositae in consilio Viennensi, necnon in X Marchis Viennencium^c quas ei mutuauerat prefatus dominus Jacobus nuncius et collector prefatus ad in-

THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 416–420, n. 545. Innen idézi: *Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375* (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), LXVII–LXVIII.

⁵⁷ 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 37–40.

terrogationem et petitionem Venerabilium Virorum et dominorum dominorum Galhardi de Carceribus prepositi Titullensi Colocensis diocesis et Petri Gervasij canonici Aniciensis Apostolice sedis Nunciorum et Collectorum eiusdem decime sexennalis in Regno Vngarie ab eadem sede Apostolica deputatorum et dicto domino Jacobo adiunctorum, prout dicebant, volebant se et dictam Cameram domini nostri pape informari et certificari de eo et alijs debitis predictam cameram tangentibus quas quidem quingentas Marchas et X. Viennencium prefatus dominus Latislaus Archiepiscopus Colocensis et in sua ultima voluntate dum ageret in extremis confessus est prefato domino nostro pape seu eius camere se debere et teneri, et eum seu eius ecclesiam fore obligatum eidem pro quibus quidem solvendis Restituendis et satisfaciendis eidem in sua Vltima Voluntate posuit sub protectione sedis Apostolice omnia bona sua et nichilominus eum constituit in sua Vltima Voluntate suum executorem ad recipiendum de bonis suis mobilibus et eius ecclesie usque ad summam superius nominatam ut dixit, de qua quidem confessione Venerabilis Vir et dominus dominus Thedaldus de fariolis Archidiaconus Timicensis in ecclesia Cenadensi Requisivit me Notarium publicum infrascriptum quod sibi facerem Vnum vel plura consimilia Instrumenta ad opus fratrum et parentum suorum et omnium quorum interest vel interesse poterit in futurum cui quidem Requisitioni speciali dominus Jacobus Berengarij et domini Galhardus et Petrus collectores prefati consenserunt et Voluerunt quod ei facerem Vnum vel plura consimilia Instrumenta Acta fuerunt hec in Villa de Viscegrad Strigoniensis diocesis in hospicio in quo prefatus dominus Jacobus inhabitare consuevit Anno Indictione Pontifice die et Mense predictis Presentibus Venerabilibus Viris et dominis fratre frederico de Barsolio de placencia Jurisperito ordinis sancti johannis Jerosolimitani Stephano deltruffe Rectori^d ecclesie sancti Martini de Morssiaco Caturcensis diocesis et Nicholao de Czodmar opidano bodensi testibus ad premissa Vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Petrus de Montilio clericus Aniciensis Auctoritate Apostolica et Imperiali Notarius publicus predictis confessioni Recognitioni interrogationi et petitioni ac omnibus alijs et singulis supradictis Vna cum prenomatis testibus et dominis nuncijs et collectoribus predictis presens fui eaque omnia et singula de mandato ipsorum in hanc publicam formam Reddegi signoque meo consueto signavi Requisitus et Rogatus.^e

[*Külsején.*]

Istud instrumentum reddatur domino Episcopo Cenadensi postulato Colocensi

Continet quod dominus Jacobus Berengarij nuncius apostolicus in Vngaria recognovit, quod dominus archiepiscopus Colocensis dum viveret debebat pro decima sexennali V^C marchas. Item X Marchas.^f

^a O: díszes iniciálé ^b A: vélhetően a szóismétlődés miatt kimaradt: 'et non vi nec dolo inductus sicut confessus et ex certa sciencia'. ^c O: sic! ^d O: sic! ^e O: mellette baloldalt közjegyzői jel. ^f O: e bekezdés más kézzel.

62.

Idő: 1344. febr. 3.

(III. Nonas Februarii)

Pápa: VI. Kelemen

Hely: Esztergom

Felleg: levél

Anyag: pergamen^a

Allapot: jó

Pecset: tojásdad alakú vörös viaszpecsét nyomai a küloldalon

Tartalom: Telegdi Csanád esztergomi érsek levele István montecassinói és Vilmos fréjusi püspökökhez, mint pápai kincstárnokokhoz, melyben korára s egyéb elfoglaltságára való bivatkozással lemond az egyházi javadalmak első évi jövedelmeinek beszédésére szóló megbízatásról.

Felzet: Instr. Misc. 1629.⁵⁸

II. uralk. évében

Venerabilibus in Christo patribus et dominis suis reverendis, dominis, Stephano Cassinensi, Gwillelmo foroiuliensi, dei gracia episcopis, domini pape thesaurariis, Chanad eadem gracia Archiepiscopus Strigoniensis Locique eiusdem comes perpetuus. Cum caritatis incremento se ipsum vestre paternitatis ac reverencie litteris diligenter receptis, earumque continencijs non sine desiderio ardenti attentis et intellectis, quibus nobis scribebatis quod dominus noster summus pontifex, pro multiplicibus necessitatibus sue camere vtilius releuandis, fructus, Reditus et prouentus unius Anni omnium et singulorum beneficiorum ecclesiasticorum apud Sedem Apostolicam vacancium, vel quorum dispositio ex generali vel speciali, sua vel predecessorum suorum reservacione ad ipsum spectare dinoscitur, usque ad certi temporis spacium reseruauit, et eorundem fructuum, Redituum et prouentuum collectionem commisisset, prout eciam hec in litteris eiusdem domini nostri pape vidimus contineri. Pro quibus eciam leti et gavisimam vestre reverencie referimus graciaram actiones quia nobis quamuis ignoto, quasi tamen caritatis amore coniuncto taliter scribebatis. Et quamuis vestris paternalibus monicionibus et caritiuis suasionibus quod huiusmodi officium assumere deberemus, modis omnibus consentire^b debuissimus, quia Jugum eius suaue est et honus eius leve, at tamen in pedimentorum^c circumstancijs in spectis^d qui scilicet grauitatis senectutis mole sumus oppressi, Item curis pervigilibus et varijs sollicitudinibus ecclesie nobis licet inmerito commisse undique circumsepti, et quod non minimum est, quoniam Rex huius regni iocose iuventutis defacili mulcetur preludijs, nisi in eius consilijs vna cum Regni senioribus digesta maturitate cottidie occupemur, et quod precipuum est licet feruenti studio predictae sancte Sedi apostolice et eius Camere iuxta vestra monita, servire in hac parte niteremur, plurimum tamen formidamus, ne forte

⁵⁸ 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 46–48. Az aláírás itt: 'A. Archiepiscopus domini pape'.

cum tamquam homines minus quam expediat, pervigiles extiterimus, atrocior in dignacio^e nos sequatur, Nequimus, quinijmo non audemus huiusmodi arduissimi negocij subire laborem Quare vestre paternitatis, requirimus, petimus et rogamus, reverenciam, quatenus, ab huiusmodi grauitatis iuxta nostre existimacionis opinionem per nos in portabilia^f honera et sarcina, eo, quo nobis scribebatis moti dileccionis amore, apud dominum papam patrem in Christo sanctissimum, nos et nostram annositatem dignemini et velitis excusare In ecclesia autem nostra speciali secundum quod sua sanctitas voluerit et mandauerit in pleno et in tegro^g obediencie et reverencie debito seruiemus. Datum Strigonij III. Non. Febr. Anno domini Millesimo CCC^{mo} quadragesimo quarto.

C Archiepiscopus domini pape^h

[Cím:]

Venerabilibus in Christo patribus et dominis suis reverendis Stephano Cassinensi, Guillelmo Foroiulienisi dei gracia episcopis et domini pape thesaurarijsⁱ

^a O: valójában papír. ^b O: előtte kihúzva 'conu'. ^c O: sic! ^d O: sic! ^e O: sic! ^f O: sic! A szó vége átírással javítva. ^g O: sic! ^h O: az aláírás talán s.k. ⁱ O: a címzés a hátoldalon. Ugyanitt a dátum különféle változatai, illetve ceruzával: '1629', ami egy esetleges rendezés, esetleg kutatás nyoma lehet.

63.

Idő: 1344. nov. 3.

(III. Non. Nov.)

Pápa: VI. Kelemen

Hely: Avignon

Jelleg: bulla

Anyag: pergamen

Tartalom: Ajánlólevél Galhardus de Carceribus magyarországi pápai követnek a kalocsai érsekhez és suffraganeusaihoz.

Jelzet: Instr. Misc. 1651. (de Curia P. Stephanus)⁵⁹

III. uralk. évében

Clemens episcopus servus seruorum dei Venerabilibus fratribus Archiepiscopo Colocensi, eiusque suffraganeis, salutem et apostolicam benedictionem. Cum nos dilectum filium Galhardum Electum Cenadiensem apostolice sedis Nuncium, Virum utique literarum scientia, fidelitatis probitate, ac circumspectionis industria conspicuum ad partes illas pro certis nostris, et ecclesie Romane negocijs destinamus: Fraternitatem vestram requirimus et hortamur, vobisque nichilominus per apostolica scripta mandamus quatinus, eundem Electum, recipientes fauorabiliter

⁵⁹ Kivonata (registruma alapján): ÁLDÁSY ANTAL, *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, TT 1894, 15–28 és 1895, 58–89. 260–288, 23, n. 54. A címzett kalocsai érseket „arcivescovo di Colossi (?)”-ként feltüntetve idézi: PAGANO–BATTELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 288, n. 5802. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 49–50.

et benigne sic liberaliter et prompte super eisdem negocijs sicut uos requirendos duxerit, consilijs, auxilijs, et fauoribus oportunis assistatis eidem, quod nos sinceritatem vestre deuotionis et fidei commendare possimus merito, uosque nos in nostris, et ecclesiarum nostrarum oportunitatibus magis reperire mereamini propicios, et benignos. Datum Avinion. III. Non. Novembris Pontificatus nostri Anno Tercio.^a

Vö. Instr. Misc. 1652.⁶⁰ (*Theimer: Mon. Hung. I. 676. n. MXVII.*)⁶¹

^a O: a hátoldalon különféle régi jelezetek találhatók.

64.

*Idő, pápa, hely, jelleg,
anyag mint fent.*

Tartalom: Ajánlólevél ugyanannak a szicíliai királyhoz

Jelzet: Instr. Misc. 1654. (G de Foresta)⁶²

Clemens episcopus seruus seruorum dei, Carissimo in Christo filio Andree Regi Sicilie Illustri, salutem et apostolicam benedictionem. Cum Nos dilectum filium, Galhardum electum Cenadiensem, de cuius fidelitate, ac circumspeccione plene confidimus, ad partes Regni Vngarie, pro certis nostris, et ecclesie Romane negocijs destinemus: tuam excellentiam Regiam attentius deprecamur, quatinus eundem Electum, habere velis, pro nostra, et apostolice sedis reuerentia, propensius commendatum, sibi super eisdem negocijs, sicut oportunum extiterit, oportunis fauoribus nichilominus assistendo, ita quod Nos proinde deuotionem Regiam possimus, cum gratiarum actionibus commendare. Datum Avinion. III. Non. Nouembris Pontificatus nostri Anno Tercio.

G. de Foresta.

[*Cím:*] Carissimo in Christo filio Andree Regi Sicilie Illustri^a

^a Az irat hátoldalán. A lap tetején más kézzel: '*An. 3 litterae ad Andream[m] regem Sicilie*'. Más kézzel pedig '*1344 3 Nov.*'

⁶⁰ Regesztája: EUGÈNE DÉPREZ–GUILLAUME MOLLAT, *Clément VI (1342–1352). Lettres closes, patentes et curiales intéressant les pays autres que la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome [3e série]), Paris 1960–1961, 77. Idézi: PAGANO–BATTELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 288, n. 5799. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 51–52.

⁶¹ *Corrige:* az utolsó előtti sort, mely így szól: '*valeas, plenam discretioni tue concedimus tenore presentium facultatem. Datum [ut supra].*'*

⁶² Kivonata: ÁLDÁSY, *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, 24, n. 57. Idézi: PAGANO–BATTELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 289, n. 5803. – 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 55.

65.⁶³

Idő: 1345. júl. 18.

(Indictio XIII.)

Pápa: VI. Kelemen

III. uralk. évében

Hely: Gnesen (érseki palota)

Felleg: közjegyzői okirat

Anyag: pergamen

Allapot: jó

Pecset: nincs

Tartalom: *Krakkói polgárok tanúk előtt vallják, hogy Arnaldus de Lacaucinától letétbe kaptak 24 krakkói arany márkát, s kötelezik magukat ezeket fenti időponttól számított tíz bónap alatt Brugge-ben Malabayla Jakab és társa asti-i kereskedőknek átadni.*⁶⁴

Felzet: Instr. Misc. 1677.⁶⁵

In nomine domini Amen.^a Sub anno Nativitatis eiusdem Millesimo trecentesimo quadragesimo quinto,^b Indictione XIII, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Clementis divina providencia pape VI. anno eius quarto,^c die decimo octavo^d Mensis Julij, hora quasi Vesperarum, in domo habitationis Venerabilis in Christo patris domini Jaroslai Archiepiscopi Gneznensis In mei Notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presencia, constituti viri providi, et circumspecti Nicolaus pensator Hermannus pensator eius frater, Laurencius eiusdem Nicolai pensatoris filius, Nicolaus Jvuenis Werzingi, Johannes Rector, Suppe dictus Zoncremer Johannes de Alta domo, Gocko gladiator, Johannes Kryglo, et Benassius Molendinator cives Cracovienses quibus eorum in solidum non vi, nec metu, non dolo nec fraude, sed sponte provide, et certa sciencia recognoverunt et publice confessi fuerunt se in deposito habuisse et nomine veri et puri depositi recepisse, sibi que datas numeratas et ponderatas esse et fuisse realiter et cum effectu a Venerabili Viro domino Arnaldo de Lacaucina canonico Titulensi, Apostolice Sedis in Polonie et Ungarie^e Nuncio, dante, assignante, numerante ponderante et deponente nomine Camere domini nostri pape atque suo Vigintiquatuor Marcas auri de XXIJ Karactere auri inquam boni puri et legitimi ponderis Cracoviensis de pecunia dicte camere domini nostri

⁶³ Ezzel csaknem szóról szóra megegyezik több okirat, melyekből éppen ezért csak a változó részleteket közöljük [n. 66–71].*

⁶⁴ Arnaldus de Lacaucina (de la Caucina - de la Calcina) magyarországi ténykedését röviden említi: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 255. Kollektori működésének különféle szakaszait ismerteti: *Pápai tizedszedők* (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), LXXI–LXXVII. Számadásai: *uo.*, 452–453. Vö. még THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 471–472skk. Számos rá vonatkozó okirat még: ÁLDÁSY ANTAL, *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, TT 1894, 15–28 és 1895, 58–89. 260–288, 16skk.

⁶⁵ Idézi: YVES RENOUARD, *Les relations des papes d'Avignon et des compagnies commerciales et bancaires de 1316 à 1378* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome 151), Paris 1941, 210 I és 501. – 20. százi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 86–95.

pape per ipsum dominum Nuncium in Regno Polonie pro censu beati Petri et aliorum iurium recepta, Ijdem cives et quibus eorum in solidum excepcioni non habitaram, non receptarum, non numeratarum, nec ponderatarum predictarum Marcarum auri renunciantes simpliciter et expresse Quasquidem Marcas auri ut premittitur predicti cives et quibus eorum in solidum promiserunt nomine predictae camere, et dicti domini Nuncij solvere et realiter assignare in Villa de Brugis Jacobo de Malabayla Mercatori Astensi, vel eius socijs, aut cui dominus noster papa ibidem duxerat committendum a predicta XVIIJ. die Mensis Julii infra decem Menses inclusive Renunciantes omni excepcioni fortuitus et casus; videlicet furti, incendij, naufragij, ruine, et rapine eorum periculo sumptibus et expensis Promittentes nichilominus quibus eorum in solidum predicto domino Nuncio solempniter stipulanti pro dicta camera, atque pro se solvere, reddere, et resarcire omnia et singula dampna, et expensas per dictum dominum Nuncium, vel suum procuratorem, aut per quemcumque alium eidem camere, vel per ipsam cameram quoquomodo in Judicio vel extra factas occasione retardate solutionis auri ut premittitur supradicti Et pro premissis omnibus et singulis inviolabiliter observandis et complendis prefati cives et quibus eorum in solidum obligaverunt se suosque successores in perpetuum et heredes predicto Nuncio pro se, et predicta Camera solempniter stipulanti omniaque sua et cuiuslibet eorum bona mobilia et immobilia presenciam et futura ubicumque consistant et in quibuscumque locis inuenta fuerint vel reperta De quibus omnibus bonis posuerunt eundem dominum Nuncium nomine Sedis apostolice et Camere supradicte ex nunc prout ex tunc in possessione pacifica et quieta, et confessi fuerunt se predicta bona nomine Sedis apostolice et predictae Camere usque ad integram solutionem depositi supradicti dampnorum et expensarum precario nomine possidere promittentes quibus eorum per proprium Juramentum tactis sacrosanctis ewangleiis omnia et singula predicta inviolabiliter observare et non contrafacere in aliquo vel venire Jure vel de facto, per se vel alium, clam vel palam, tacite vel expresse sub pena excommunicationis quam idem dominus Nuncius in eosdem cives et eorum quibuslibet volentes et consencientes predicto termino pro canonica monicione et peremptorio assignato in scriptis ex nunc prout ex tunc et ex tunc prout ex nunc protulit cum predicti cives certificati de iure suo cohercioni supradicte camere Jurisdictioni et cohercioni supradicti domini Nuncij se sponte submississent et expresse eius Jurisdictionem in se in premissis omnibus prorogantes, si in premissis omnibus vel aliquo premissorum aut parte aliquo solutionis supradicti depositi restitutione dampnorum vel expensarum deficerent quoquomodo Et nichilominus prefati cives et quibus eorum se sponte submiserunt cohercioni prelibate Camere et Jurisdictioni Auditoris vel viceauditoris eiusdem, et ibidem fecerunt et statuerunt et ordinaverunt suos veros et legitimos procuratores Venerabiles Viros dominos Clericos Camere memorate et dominum Registratorem litterarum apostolicarum et quemlibet eorum in solidum ita quod non sit melior condicio occupantis sed quod unus inceperit alter prosequi valeat et finire dantes et concedentes eisdem et cuilibet eorum in solidum plenam et omnimodam potestatem predi-

ctum depositum in presencia et coram predictis dominis Auditore vel viceauditore Camere confitendi et recognoscendi, et idem depositum dampna et expensas propterea factas soluere promittendi Ipsos et eorum quemlibet Jurisdictioni et cohercioni Camere Auditoris vel viceauditoris predictorum submittendi Moniciones, excommunicaciones et interdicti sentencias et alias quas idem Auditor vel viceauditor Mandare, ferre, vel iniungere voluerit, petendi et recipiendi appellacioni cui-libet que contra presentem contractum posset interponi de Jure vel de facto Renunciandi et omnia alia faciendi que veri et legitimi procuratores possunt et debent facere, et que ijdem constituentes in premissis omnibus et singulis facerent si personaliter interessent, eciam si mandatum exigant speciale Ratum et gratum habituri quidquid per eosdem vel eorum^f altero in premissis vel aliquo premissorum Recognitum confessatum promissum receptum, vel eciam fuerit procuratum. Renunciantes expresse predicti constituentes et quibus eorum quod eosdem procuratores substitutum, vel substituendos ab eis vel eorum altero revocare non ualeant, neque possint nisi de predicto debito seu deposito, dampnis et expensis omnibus inde sequendis propter retardacionem solucionis dicti depositi ut perfertur fuerit integraliter satisfactum Volentes eciam dicti constituentes dictos procuratores suos et eorum quemlibet substitutum et substituendos ab eis vel eorum altero relevare ab omni onere satisdandi Promiserunt mihi Notario publico infrascripto ut persone publice legitime stipulanti nomine antedictae camere atque domini Nuncij supradicti nomine illorum quorum interest vel interesse poterit infuturum, atque suo Judicio sisti, ac Judicatum solvi cum omnibus suis clausulis notaricijs seu eciam opportunis, sub ypotheca et obligacione suorum et cuiuslibet eorum bonorum presentium et eciam futurorum Preterea eciam voluerunt et consensum prebuerunt prelibati cives et quibus eorum quo superius nomine, quod Officiales Serenissimi principis domini Regis Polonie Illustris de bonis ipsorum et cuiuslibet eorum possint tantum distrahere et recipere seu vendere ipsis vocatis, seu non vocatis si in solutione dicti depositi ut prefertur quoquomodo deficerent, donec de eodem deposito, dampnis et expensis esset integraliter satisfactum de quibus dampnis et expensis promiserunt stare et credere simplici verbo ipsius domini nuncij, vel eius procuratoris, seu alterius super hijs a sede apostolica mandatum habentis Renunciantes in premissis omnibus et singulis excepcioni, doli, mali, condicioni indebiti et sine causa, vel ob iustam causam et in factum actioni Privilegio crucis et fori, omni tempore feriato, et quadrimestri omni appellacionis remedio, omni consuetudini et statuto, constitutionibus tam felicis recordacionis domini Bonifacii pape VIII. quarum prima cauetur, ne quis nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam extra suam civitatem et dyocesim, secunda ne reus alterius dyocesis per literas apostolicas ad iudicium evocetur, quam de duabus dietis in concilio generali et quibuslibet alijs super hoc editis Juris reuocandi domum convencioni, Judicum et locorum beneficio restitutionis in integrum, condicioni literarum apostolicarum omnibus gracijs et privilegijs apostolicis concessis et concedendis, omni petitioni et dacioni libelli, et copie presentis instrumenti omnique alij excepcioni et defensionem rei Juris

Canonici et Civilis auxilio generali et speciali quod contra hoc Instrumentum vel scriptum posset obici vel opponi, et specialiter Jurisdicenti generalem revocationem non valere nisi precedat specialis Actum Anno, Indictione, Pontificatus,^g die, hora, et loco quibus superius presentibus honorabilibus et discretis Viris dominis Nicolao officiali Cracoviensi Johanne Archidiacono Sandomirensi, Johanne de Brest, Johanne Thezams [?] ^h Canonicis Cracoviensibus, Geraldo Plebano ecclesie sancti Nicolai Johanne dicto Polska presbitero Poznaniensis dyocesis Jacobo de Venecijs scutifero dicti domini apostolice sedis Nuncij, et Andree infrascripto Imperiali auctoritate Notario testibus ad premissa.

Et ego Johannes quondam Zeczkonis de Rathibor, clericus Wratislavensis dyocesis publicus Apostolica et Imperiali auctoritate Notarius Recognicioni, promissioni, submissioni, sive prolacioni, et alijs omnibus premissis una cum Andrea subscripto Imperiali auctoritate Notario ac testibus prescriptis personaliter interfui omniaque scripsi et in hanc formam publicam redigens meo signo et nomine quibus Vtor signavi Requisitus et Rogatus in testimonium et memoriam omnium premissorum.ⁱ

Et ego Andreas quondam Swentoslaj de Kalis clericus Gneznensis dyocesis publicus auctoritate Imperiali Notarius Recognicioni, promissioni, submissioni, sive prolacioni, et alijs omnibus premissis una cum Johanne Notario publico ac testibus prescriptis presens interfui, et ad requisicionem supradicti Domini Apostolice Sedis Nuncij me hic subscripsi meo signo et nomine quibus vtor consignando, in testimonium et memoriam omnium premissorum.ⁱ

[Küllapon:]

Instrumentum obligationis Nicolai Pensatoris et socijs suis de XXIII^{orum} marchis auri de XXII Characterisⁱ Solvit pro eo Jacobus malabaila [...]^k

^a O: dízses iniciálé ^b O: számmal írva. ^c O: számmal írva. ^d O: számmal írva. ^e Ti. 'regnis'. ^f A: 9 szó véletlenül kihagyva. ^g O: a megfejtésükre tett kísérletünk eredménytelen maradt. ^h A: sic! ⁱ O: a 'pont.' rövidítés feloldása talán inkább 'pontificatu'. ^j O: az utolsó betű olvasata valóban bizonytalan. ^k O: más kézzel. Mindkét hitelesítés mellett baloldalt közjegyzői jel található. ^l O: a lap túloldalán, az oklevélíró kezével. A lap tetején más kézzel, két jórészt olvashatatlan sor. ^m O: más kézzel, négy rövid sor erőteljesen elmosódott írással.

66.

Idő: 1345. szept. 15.

Felzet: Instr. Misc. 1681.⁶⁶

[...] ^a Millesimo Trecentesimo Quadregesimo quinto [...] ^b die XV. Mensis Septembris hora quasi nona [...] ^c Johannes dictus Torneator et Bridlo sororius suus

⁶⁶ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 i. Kihagyások nélküli, teljes, 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 56–65.

cives Cracovienses [...] ^d Canonicus Titulensis Colocensis dyocesis [...] ^e in Regnis Ungarie et Polonie nuncio [...] ^f Tres Marcas auri de Viginti duabus karaktere^s [...] ^h usque ad festum Pasche proximum [...] ⁱ Presentibus [...] ^j Johanne de Brest Cracoviensi Petro de Tostma Wratislavensi ecclesiarum Canonicis, Michaele plebano tercię partis ecclesie de Chrzanallo et Jacobo de Weneiys scutifero dicti domini Apostolicę Sedis nuncij ac Andrea notario publico infrascripto.

Et ego Albertus quondam Cristini de Turbya clericus Cracoviensis [...] ^k

Et ego Andreas [...] ^l

[*Kamarai jegyzet:*]

Instrum. obligationis Johannis Torneatoris et socijs suis de tribus marcis auri de XXI^j karakteris^m

Assignavi de brugis Jacobo malabaila [...] ⁿ

^a Lásd az előző, a 65. sz. iratnál ARTNER által lábjegyzetben mondottakat. Mivel a kihagyott részek valóban csak többé-kevésbé egyeznek, az arányok érzékeltetése végett legalább a kipontozások mértékét jelezzük. **O:** 8 szó (a bevezető formula); a szöveg díszes iniciáléval kezdődik. ^b **O:** 1 sor. ^c **O:** másfél sor. ^d **O:** 2 sor. **A:** a rövidítés feloldása *sic!* **O:** helyesebben talán *'a Ven[erabili] viro d[omi]no Arnaldo de Lacaucina Can[onico] Titulen[si] Colocen[sis] dyoc[esis] Ap[osto]lice Sedis*. ^e Lásd az előző jegyzetet. ^f **O:** 13 szó. ^g **O:** *sic!* ^h **O:** négy és fél sor. ⁱ **O:** 36 sor. ^j **O:** 5 szó. ^k **A:** a kipontozás minden hivatkozás nélkül. **O:** mellette baloldalt közjegyzői jel. ^l **O:** mellette baloldalt közjegyzői jel. ^m **O:** az irat hátoldalán. ⁿ **O:** más kézzel, két sor olvashatatlan.

67.

Idő: 1345. okt. 20.

Jelzet: Instr. Misc. 1683.⁶⁷

[...] ^a Millesimo CCC^o XL° quinto [...] ^b die XX Mensis Octobris hora quasi sexta [...] ^c Hermannus pensator Nicolai pensatoris filius^d suo ac Nicolai Werzingi Junioris procurario nomine, et tamquam procurator ipsius verus et legitimus, necnon Martinus Ville, Johannes Wellebuch, Henricus de Horla, Friczkozar Wrche,^e Petrus Wigandi, ac Friczko carnifex cives Cracovienses [...] ^f Vigintisex Marchas auri Vigintiduabus karakteribus [...] ^g ab ultima die Mensis N[ovembris]^h proxime venientis ad decem Menses [...] ⁱ Presentibus [...] ^j Magistris Benedicto Phisico domini Regis Polonie Angelmo Aurifabro Conrado Apothecario civibus Cracoviensibus, Bundolco de Badslanicz et Nicolao de Dobsicz plebanis [...] ^k

Johannes quondam Beczkonis [...] ^l

Albertus [...] ^m

[*Kamarai jegyzet:*] Instrum. obligationis Hermanni Pensatoris et socijs suis de Vigintisex Marchis auri de XXI^j kar.ⁿ

⁶⁷ Október 30-ai dátummal idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 1 és 501. Kihagyások nélküli, teljes, 20. századi másolata megtalálható: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 66–75.

Assignavit de brugis Jacobo malabayla a die ultima mensis novembris de auro XL ad X menses^a [*Más kéztől:*] postea terciam partem dicti debiti J. malabaila die XIII marcij anno XVII in IIIIC[...]^p cum domino thesarurario novo [?]

Arnaldus de la Caucina^q

^a O: hét szó; elején díszes iniciálé. ^b O: 17 szó. ^c O: mintegy 1 sor. ^d A: utána egy szó tévedésből kihagyva. ^e O: az elolvasására tett kísérletünk eredménytelen maradt. ^e O: esetleg inkább *Wrcht*, illetve *Wrcht*. ^f O: 3 sor. ^g O: 5 sor. ^h O: elmosódva. ⁱ O: 36 sor. ^j O: 5 sor. ^k O: két szó. ^l O: mellette közjegyzői jel. ^m O: mellette közjegyzői jel. ⁿ O: az irat hátoldalán. ^o O: más kézzel ^p O: mintegy négy szó igen elmosódott. ^q O: más kézzel.

68.

Idő: 1345. dec. 2.

Jelzet: Instr. Misc. 1691.⁶⁸

[...] ^a M.CCC^o. XL quinto Indictione XIV. Pontificatus [...] ^b Clementis [...] ^c VI. anno quarto, die secunda Mensis Decembris hora quasi tertia [...] ^d Nicolaus Werzingi Junior, Johannes Brasiator Gysco De Sandecz, Nicolaus Walchdorf, et Bertholdus Tartharus cives Cracovienses [...] ^e Novem Marchas auri de XXJJ Karacter. [...] ^f ponderis Cracoviensis [...] ^g ad decem menses [...] ^h Sweslao Vicarchidiacono Cracoviensi et plebano de Comisa, Gerardo plebano de sancto Nicolao, ante Cracoviam, Johanne de Barbancia Johanne de Oswenczani vicario ecclesie sancti Nicolai, et Jaroslao de Sandzysow scriptore domini Vicarchidiaconi supradicti ac Magistro Alberto Cristini Apostolica et Imperiali auctoritate Notario publico Infrascripto.

Et ego Johannes quondam Beczkonis [...] ⁱ

Et ego Albertus quondam Cristini [...] ^j

[*Kamarai jegyzet:*]

Instrum. obligacionis Nicolai Werzingi et socijs suis de novem marchis auri de XXIJ. kar.^k

Assignavit de brugis a die secunda decembris de auris V. ad X menses max [...] ^l malabayla^m

^a O: 7 szó; az elején díszes iniciálé. ^b O: 5 szó. ^c O: 3 szó. ^d O: másfél sor. ^e O: 3 sor. ^f O: 6 szó. ^g O: 3 és fél sor. ^h O: 34 és fél sor. ⁱ O: mellette közjegyzői jel. ^j O: mellette közjegyzői jel. ^k O: a hátoldalán. ^l O: mintegy két szó elmosódva. ^m O: más kézzel.

⁶⁸ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 I és 501. Kihagyások nélküli, teljes 20. századi másolata: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Ms. 10657, fol. 76–85. – A tizedszedők összesített, 1345. évi, illetve a körüli elszámolásai közölve: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 480–483, n. 623 és 488–491, n. 635.

69.

Idő: 1346. aug. 3.

Űelzet: Instr. Misc. 1707.⁶⁹

[...] ^aM CCC^o XL° sexto Indictione XIV. Pontificatus [...] ^bquinto, die III. Mensis Augusti, hora quasi tertia, in domo fratrum Predicatorum Monasterii Cracoviensis [...] ^cHenricus torneator Cunadus Tutinbach Pellifex Pesco Jandw et Heynko de Wislicia cives Cracovienses [...] ^dOcto Marcas de Vigintiduabus karacteribus [...] ^eCracoviensis [...] ^fad decem menses [...] ^gClemente custode Wratislaviensis et Canonico Cracoviensis ecclesiarum et discretis viris Henrico dicto Zer, Petro Scylder, Angellino et Michaele aurifabris germanis civibus Cracoviensibus, Paulino Cariallo filio quondam Hugeri Cavalli civis Januensis et Cracoviensis, Janoco et Laurencio Scutiferis domini apostolice sedis nuncij [...] ^h

Et ego Albertus [...] ⁱ

Et ego Johannes [...] ^j

[*Kamarai jegyzet:*]

Instrum. quartum ^khenricus torneator et quidam alij cives cracovienses contentur de debito VIII marcharum auri solvendarum brugis jacobo malabajla^l

a die III mensis augusti anno XVI usque decem menses immediate sequentes^m

^a O: 8 szó; az elején díszes iniciálé. ^b O: 12 szó. ^c O: 1 sor. ^d O: 3 sor. ^e O: 11 szó. ^f O: 4 sor. ^g O: 43 sor. ^h O: 4 szó. ⁱ O: mellette szokásos közjegyzői jel. ^j O: mellette szokásos közjegyzői jel. ^k O: a szó nehezen olvasható. ^l O: a hátoldalon, más kézzel. ^m O: más kézzel, elmosódva.

70.

Idő: 1347. aug. 22.

Űelzet: Instr. Misc. 1739.⁷⁰

[...] ^aM CCC^o XL° septimo, Indictione XV. Mensis Augusti die XXIJ. hora quasi tertia in domo habitationis Reverendi in Christo patris domini Jaroslai Archiepiscopi Gneznensis Pontificatus [...] ^bClementis [...] ^csexto anno sexto [...] ^dWilczko Notarius domini Regis Polonie et Nicolaus Werzingi iunior Cives Cracovienses [...] ^eArnaldo de Lacaucina canonico et scolastico ecclesie Cracoviensis [...] ^fTres Marcas auri de vigintiduabus karakt. [...] ^gponderis Cracov. [...] ^hper ipsum dominum Arnaldum Nuncium apostolicum in Polonie et Hungarie Regnis in eodem Regno Polonie pro censu denariorum beati Petri et aliorum iurium recepta ijdem cives et [...] ⁱad decem menses [...] ^jAlexio Theoderico Cle-

⁶⁹ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 I és 501. A teljes oklevél kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 495–497, n. 646.

⁷⁰ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 I. A tartalomjegyzékben téves dátummal közölve: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 507–508, n. 662.

mente et Jacobo Francisci civibus Cracoviensibus, Mirosloa Imperiali auctoritate Notario publico, Adam presbytero et Johanne de Strigonio testibus ad premissa. Et ego Albertus [...]^k

Et ego Johannes quondam Beczkonis [...]^l

[*Kamarai jegyzet:*]

Instrum. obligationis Wilczkonis super tribus marcis auri^m
de Ungaria ...ⁿ

^a O: 8 szó; az elején díszes iniciálé. ^b O: 8 szó. ^c O: 3 szó. ^d O: mintegy 1 sor. ^e O: mintegy 2 sor. ^f O: 13 szó. ^g O: 6 szó. ^h O: 7 szó. ⁱ O: 3 sor. ^j O: 38 és fél sor. ^k O: mellette szokásos közjegyzői jel. ^l O: mellette szokásos közjegyzői jel. ^m O: a hátoldalon. ⁿ O: más kézzel.

71.

Idő: 1347. nov. 21.

Jelzet: Instr. Misc. 1744.⁷¹

[...] ^a Millesimo CCC^o XL° septimo Indictione prima Mensis Novembris die XXI. hora quasi completorij in pretorio Civitatis Cracoviensis Pontificatus [...] ^b sexto [...] ^c Nicolaus pensator Villusius pellifex Nicolaus Werzingi Junior Johannes de Altadomo et Johannes Amley consules Civitatis Cracoviensis eorum ac illorum qui post eos erunt et eligentur in Consules, tociusque communitatis Civitatis eiusdem Cracoviensis nomine [...] ^d Arnaldo de Lacaucina Canonico et Scolastico ecclesie Cracoviensis in [...] ^e Tringintatres Marcas de Wigintiduabus Karact. auri [...] ^f usque ad duodecim menses [...] ^g Presentibus [...] ^h Johanne dicto Romariczⁱ Nicolao Advocato de Losslauia et Conrado Notario Civitatis Cracoviensis civibus Cracoviensibus, Johanne de Ladimiria Viceplebano ecclesie beate Marie virginis Cracoviensis, Johanne predicatore et Nicolao de Zar Vicarijs ecclesie beate virginis eiusdem, Johanne de Brabancia et Johanne de Strigonio familiaribus domini apostolice sedis nuncij supradicti.

Et ego Albertus [...]^j

Et ego Johannes [...]^k

[*Kamarai jegyzet:*]

Obligatio consulum Cracoviensium de XXXIIJ marchis auri^l

^a O: 8 szó; az elején díszes iniciálé. ^b O: 10 szó. ^c O: 1 sor. ^d O: 2 sor. ^e O: 1 sor. ^f O: 4 és fél sor. ^g O: 38 sor. ^h O: mintegy 8 sor. ⁱ A: három név hiányzik. O: a hiányzó nevek megfejtésére tett kísérletünk nem járt sikerrel. Remélhetőleg egy nálunknál hozzáértőbb recenzens e mulasztást pótolni fogja. ^j O: mellette szokásos közjegyzői jel. ^k O: mellette szokásos közjegyzői jel. ^l O: az irat hátoldalán. Ugyanitt más kézzel még kétsoros kamarai feljegyzés található.

⁷¹ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 1 és 471–473. Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 508, n. 663.

72.

Idő: 1349. máj. 19. (XIV. Kal. Junii)

Pápa: VI. Kelemen

VIII. uralk. évében

Hely: Avignon

Jelleg: bulla

Állapot: sokhelyt elmosódott írás, pecsét leszakítva^a

Tartalom: A pápa De Lacaucina Arnoldnak megújítja előde, XII. Benedek azon rendelkezését, hogy két év alatt az elhalálozás folytán megürült egyházi javadalmak egy évi jövedelme egy ízben a pápai kamarára szálljon. Alapul a tizedek céljából történt becslés szolgáljon, ami azon felül marad, az a javadalom birtokosát illesse. A fel nem becsültek évi jövedelmének fele legyen a kincstáré. A rendelkezést még két évvel meghosszabbítja. Kivételek a conventuális szerzetes káptalanok és apátságok, a tíz fontnál kisebb jövedelmű javadalmak stb. Nem szabad az év alatt elbányagolni az illető javadalommal összekötött lelképásztorkodást.

Jelzet: Instr. Misc. 1796.⁷²

Clemens^b episcopus seruus seruorum dei. Arnaldo de Lacaucina scolastico ecclesie Cracoviensis apostolice sedis Nuncio salutem et apostolicam benedictionem. Dudum^c attenta consideratione pensantes, quod Camere nostre proventus tenues admodum et exiles ad supportanda multiplicia onera, que incumbabant eidem Camere sufficere non valebant et providere super hoc prout exigebat necessitas, honestis modis et licitis cupientes, fructus, redditus, et proventus unius anni omnium et singulorum beneficiorum ecclesiasticorum necnon dignitatum, personatum, administrationum, officiorum, prioratum, prebendarum et aliorum quorumcumque locorum ecclesiasticorum secularium et regularium, exemptorum et non exemptorum, cum cura et sine cura, que apud sedem apostolicam vel ubicunque alibi ad dispositionem nostram, ex speciali vel generali nostra vel predecessorum nostrorum Romanorum Pontificum reservacione spectantium tunc vacabant et que extunc usque ad duos annos vacare contingeret ecclesijs, Monasterijs, dignitatibus et beneficijs subscriptis dumtaxat exceptis, percipiendos modis infrascriptis et in supportacionem huiusmodi onerum convertendos auctoritate apostolica videlicet XIII. Kal. Junij Pontificatus nostri Anno primo reservavimus et eidem Camere pro supportandis utilibus huiusmodi oneribus duximus applicandos. Non obstantibus quibuscunque statutis et consuetudinibus ecclesiarum, Monasteriorum et locorum in quibus huiusmodi beneficia, dignitates, personatus, administraciones, Prioratus, officia et prebende forent contrarijs, iuramento confirmacione apostolica vel quacumque firmitate alia roboratis aut si fructus, redditus et proventus huiusmodi unius anni ex privilegijs dicte sedis vel de iure seu consuetudine aut statuto alicui vel aliquibus deberentur sive fabrice ecclesiarum, Monasteriorum et locorum quorumlibet per quoscunque concessi fuissent seu etiam deputati aut contin-

⁷² A címezett „Arnaldo di Lacaucina” néven említve idézi: PAGANO–BATTELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 313, n. 5893.

geret medio tempore concedi vel deputari aut si fuissent in usus alios convertendi. Voluimus autem, quod si idem beneficium bis vel pluries eodem anno vacaret non nisi semel fructus, redditus et proventus illius iuxta taxationem decime reciperentur, ut scilicet summam pro qua unumquodque beneficiorum ipsorum in decime solutione taxaretur Camera predicta perciperet totali residuo beneficia ipsa obtinentibus remante [!], nisi forte dicta Camera residuum huiusmodi vellet recipere et habere, obtinentibus beneficia ipsa pro supportandis eorundem beneficiorum oneribus et sustentacione ipsa obtinencium summa pro qua beneficia ipsa taxantur in decima remanente, super quo eidem Camere recipiendi videlicet taxationem vel residuum huiusmodi relinquimus opcionem. Sic tamen, quod quicquid eadem Camera eligeret, onera beneficiorum ipsorum ea obtinentes tenerentur de parte quam eadem Camera eis ut prefertur dimitteret, totaliter supportare, nisi obtinentes predicti vellent omnes fructus, redditus et proventus beneficiorum ipsorum per dictum annum integre dimittere Camere prelibate, quo casu Camera haberet beneficijs ipsis quoad curam animarum si eis immineret ac in divinis officijs et sacramentorum ecclesiasticorum ministracione facere per personas ydoneas deserviri et cetera eis incumbencia onera supportari. de illis autem beneficijs, que ad decimam taxata non forent duximus ordinandum, quod ipsorum fructuum, reddituum et proventuum medietas ad prefatam Cameram, alia vero medietas ad obtinentes eadem beneficia pertinerent sub modis, formis et condicionibus de alijs beneficijs expressatis. Voluimus eciam et auctoritate predicta duximus declarandum, quod reservacio et applicacio huiusmodi non extenderentur ad Cathedrales ecclesias vel Abbantias regulares, que tamen Conventuales existerent aut ad beneficia quorum fructus, redditus et proventus annui verum valorem decem librarum Turonensium parvorum non excederent vel que ex causa permutationis vacare tempore predicto contingeret, seu ad vicarias vel Capellantias ut plurimum a decedentibus secundum morem diversarum ecclesiarum institutas, ad missas pro decedentibus celebrandas, eisdem certis constitutis redditibus pro presbyteris inibi celebrantibus vel alias ut diurnis et nocturnis horis canonicis interessent, dummodo Viginti librarum Turonensium parvorum valorem annum non excederent sive cotidianas distribuciones quarumlibet ecclesiarum seu anniversaria vel obvenciones, que deputata ad certum quid noscerentur, nisi ad illa seu illas, que illis qui sunt in Civitate seu loco presentes consuevissent, quamvis horis non interessent canonicis, elargiri. Voluimus quoque, quod illi quibus fructus, redditus et proventus unius anni beneficiorum huiusmodi deberentur de iure, privilegio, consuetudine vel statuto, anno sequenti illos reciperent sicut primo anno recepturi erant, si non obstaret reservacio et applicacio supradicte ac demum voluimus et nostre intencionis exitit, quod reservaciones de fructibus, redditibus et proventibus huiusmodi pro toto tempore vacacionis, eorum per felicis recordacionis Benedictum papam XII predecessorem nostrum olim facte extunc non procederent, sed per hoc non intelleximus Camere preiudicare prefate, quominus ea que pro fructibus, redditibus et proventibus qui tunc pro beneficijs eisdem provenerant racione reservacionum predecessoris eius-

dem dicte Camere debebantur vel ad eam pertinebant, posset exigere vel habere ac deinde huiusmodi necessitatibus non subductis nos reservacionem et applicacionem huiusmodi usque ad Biennium continuum a fine duorum Primorum annorum Primo et subsequenter ad alios duos annos a fine Biennij predictorum computandos sub modis, formis, condicionibus et expressionibus supradictis prorogandas duximus, ac eciam extendendas. Adicientes nichilominus in extensione et prorogacione ultimis supradictis ac volentes, quod Canonicatus et prebende, dignitates, personatus, administraciones et officia ac alia quecunque beneficia ecclesiastica, cum cura vel sine cura, que predicto ultimo durante Biennio ex causa permutacionis per nos aut auctoritate nostra faciende de illis vacarent, aut que per nos alicui vel aliquibus in illis remanere securius valerent confirmari contingeret, sive qualitercumque per modum confirmacionis vel alius^d ius per nostras litteras eis tribueretur in illis seu que vigore quarumcumque unionum de illis quibusvis ecclesijs, Monasterijs, dignitatibus, personatibus, officijs, prebendis aut cuicumque loco vel religioni factarum hactenus et extunc faciendarum cum per cessum vel decessum ipsorum qui beneficia unita huiusmodi obtinerent, eisdem ecclesijs, Monasterijs, dignitatibus, personatibus, officijs, prebendis aut loco vel religioni devenire infra predictum Biennium contingeret sub reservacione et applicacione predictis comprehenderentur et includerentur modis, formis et condicionibus qui de alijs beneficijs superius sunt expressi. Et deinde cum huiusmodi onera non diminuta, sed aucta pocius noscerentur, Nos reservacionem applicacionem et adieccionem ac voluntatem predictas sub modis, formis, condicionibus et expressionibus antedictis usque ad Biennium a fine dicti ultimi Biennij computandum auctoritate apostolica extendendas duximus et eciam prorogandas. Subsequenter autem cum huiusmodi onera quam diminuta essent pocius excrevissent, Nos necessitatibus eiusdem Camere honestis vijs et accomodis cupientes remedijs providere, reservacionem et applicacionem dictorum fructuum, necnon adieccionem et voluntatem predictas sub modis, formis, condicionibus et expressionibus supradictis usque ad Biennium a fine ultimorum duorum annorum predictorum comp[u]tandum auctoritate predicta extendendas duximus et eciam prorogandas. Et ne forsitan esitaretur [?]^e de ecclesijs quibus dignitates, personatus, officia et alia beneficia ecclesiastica huiusmodi ecclesijs ipsis unita contingeret devenire sub huiusmodi ecclesijs Patriarchales, Metropolitanas, et Cathedrales et alias quascumque ecclesias voluimus et declaravimus comprehendi. Et quia sicut audivimus sepe contigit, quod dum Camera ipsa partem fructuum, reddituum, reddituum [!]^f et proventuum beneficiorum huiusmodi in solucione decime taxatorum unius anni in qua sunt in huiusmodi decime solucione taxata recipit, residuo^f fructuum, reddituum et proventuum beneficiorum ipsorum illa obtinentibus remanente, iidem obtinentes nequaquam de remanente ipsis predictorum fructuum, reddituum et proventuum porcione contenti, huiusmodi fructus, redditus et proventus beneficiorum ipsorum ipsaque beneficia pro huiusmodi primo anno totaliter dimiserunt Camere memorate, unde factum est, quod dum Camera ipsa seu collectores dictorum fructuum, reddituum et proven-

tuum pro eadem dum pluribus et diversis negocijs occupati ad faciendum beneficijs ipsis in divinis officijs deserviri et animarum curam in eis quibus illa imminet exerceri commode intendere nequiverunt et illa obtinentes intromiserunt se minime de eisdem beneficia ipsa debitis sunt fraudata obsequijs, animarum cura in eis quibus illa ut *prefertur*^a imminet neglecta est, nec hospitalitas servata est in eis et bona directa sunt eorundem. Nos providere super hijs intendentes voluimus et ordinamus, quod eadem camera pro parte ipsam contingente de fructibus, redditibus et proventibus beneficiorum ipsorum in huiusmodi solutione decime taxatorum summam in qua beneficia ipsa in ipsius decime solutione taxata sunt eligeret residuo huiusmodi fructuum illa obtinentibus ex quo sustentari et incumbencia eis supportare possent onera remanente, quibus eciam ad solvendum huiusmodi summam per Collectores fructuum, reddituum et proventuum huiusmodi sic competentes terminos voluimus assignari, quod dicti obtinentes ad solvendum^b sufficerent et eos propterⁱ impotenciam necessitas non compelleret ad ipsa beneficia dimittendum. Non obstantibus omnibus supradictis necnon excepcionis et quibuslibet alijs privilegijs, indulgencijs et litteris apostolicis generalibus vel specialibus quorumcumque tenorum existant per que nostris litteris non expressa vel totaliter non inserta effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri et de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum habenda foret in nostris litteris mencio specialis. Quocirca discrecioni tue de qua in hijs et alijs plenam in domino fiduciam obtinemus per apostolica scripta mandamus, quatinus per te vel alium seu alios fide ac facultatibus ydoneos fructus, redditus et proventus eosdem in Ungarie et Polonie Regnis in quibus te Collectorem illorum auctoritate deputamus eadem iuxta reservacionis, applicacionis, adiectionis, voluntatis, declaracionis nostrarum tenorem petere, exigere ac recipere nostro et ipsius Camere nomine cum integritate procures. Contradictores cuiuscumque status, ordinis, preeminencie vel condicionis existant, eciam si Pontificali vel quavis alia prefulgeant dignitate, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Non obstantibus omnibus supradictis. Seu si aliquibus communiter vel divisim a sede apostolica sit indultum, quod interdicti, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mencionem. Per hoc autem commissioni per nos Venerabili fratri Bertrando episcopo Lomberiensi Thesaurario nostro super petitione exactione ac receptione dictorum fructuum, reddituum et proventuum generaliter facte nolumus in aliquo derogari. Datum Avinion. XIII. Kal. Junij Pontificatus nostri anno Octavo.

De Cur. Jo. Morelli.

[*Küllapon:*]

Extensio fructuum ad biennium dirigitur domino Arnaldo lacaucina.

^a Mivel a nagyobb méretű pergament a vatikáni levéltárban kivételesen összehajtott állapotban tárolják, az összeolvasást lehetővé tevő tartós kihajtása a rongálás veszélye nélkül nem volt lehetséges. Ezért csupán egy-két problémásabb hely ellenőrzésére kellett szorítkoznunk. Az ígért digitális másolat

lat utolsó római kinntartózkodásunk idejére sem készült el. ^b O: a ‘C’ betű nagyméretű iniciálé. ^c O: a ‘D’ betű az előbbinél kisebb, mintegy feleakkora iniciálé. ^d O: bár a szó közepe kikopott, itt is valószínűleg *sic!* ^e O: mintha itt is ez állna. ^f A: ‘resido’. ^g A: ‘pregertur’. ^h A: ‘ad solvandum’. ⁱ A: ‘ppropter’.

73.

Idő: 1352. aug. 5.

Pápa: VI. Kelemen

Jelleg és tartalom: A pápa az egyházi hatóságokat értesíti, hogy nunciust küldött Magyarországra, akinek napi négy [kijavítva: hat] aranyforintot, securus conductust stb. biztosít.

Jelzet: Instr. Misc. 1914.⁷³

Magister Petrus Begonis Cancellarius ecclesiae Wratislaviensis, Baccalarius [!] in legibus, Capellanus noster, apostolicae sedis nuncius, lator presencium ad partes regni Ungarie pro quibusdam arduis negotijs per nos sibi commissis presentialiter destinemus [...]^a

^a A: csupán ennyi, *sic!*

74.

Idő: 1356. jún. 4. (Indictio VIII.)

Pápa: VI. Ince

IV. uralk. évében

Hely: Zágráb

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Pecsét: pergamen szalagon 12 cm átmérőjű viaszpecsét, melynek jobb oldaláról kb. egy harmadrész biányzik, a másik oldala pedig repedezett. Elmosódott arcú ülő alakot tüntet fel csúcsvéses díszítésű trónon, hosszú hajjal, háromágú liliomos koronával és liliomos pálcával jobbjában, baljában egyszerű keresztos országalmával. A köriratból ennyi olvasható: ...LMACIE CROACIE RAME SVIE...DOMERIE... A túloldal üres, ragasztó papírján ez olvasható: Marinus Marina die 15. Martii 1619.^a

Tartalom: Nagy Lajos magyar király közbírré teszi, hogy a pápa beleegyezésével keresztshadat fog vezetni Rassaia ellen a hit- és egyházszakadárak legyőzése s a királyi jogok érvényesítése céljából.

(Katona X. 160.; Rayn. és Pray ad a. 1356.)

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 596. (Régi jelzés: Arm. II. Caps. VII. n. 9.)⁷⁴

⁷³ 1351. augusztus 5-ei dátummal regesztáját közli: DÉPREZ–MOLLAT, *Clément VI (1342–1352). Lettres closes*, 348. Szintén ugyanezen dátum alatt idézi a vatikáni levéltárban található középkori eredeti oklevelek jegyzéke: PAGANO–BATELLI, *Schedario Baumgarten*, III, 329, n. 5945.

⁷⁴ Idézi és pecsétjét ismerteti: SELLA, *I sigilli dell' Archivio Vaticano*, I, 413. Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján szintén idézi: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 133.

Nos Lodouicus dei gratia rex Hungariae notum facimus universis praesentes litteras inspecturis, quod cum nos iamdiu divina gratia favente, ac domino inspirante, et ut catholicus et christianissimus princeps optauerimus et affectanter optemus intuitu dei et sancte matris ecclesie ac totius fidei christiane, et ad ipsius laudem et augmentationem regnum nuncupatum Rassie,^b quod Juris praedecessorum nostrorum ac nostri fuit et existit, et quod de facto tentum est, et tenetur occupatum, per sancte et unice matris ecclesie rebelles scismaticos infideles et catholice fidei contemptores atque vesanos ipsum Regnum ad fidem christianam, et sancte matris ecclesie, vnitatem, obedientiam, reuerentiam debitam, et honorem, et ad ius nostrum trahere, et reducere, prout etiam tenemur, et ad praedicta ex debito sumus astricti, potissime cum Regnum illud nostro quod possidemus contiguum existat, Et propterea crucem sanctam supmere, per subditos nostros in quantum possumus supmi facere incessabili affectione peroptamus, Hinc est quod sanctissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Innocentius divina providentia papa VJ. auditis et intellectis premissis, optatu, et affectione nostris, sanctitatisque sue intimatis seu relatis per dilectum Johannem Capellanum nostrum, seu alios de predictis noticiam habentes, per suas patentes litteras apostolicas more Romane Curie bullatas nobis filio obediencie scribere dignatus est, prefatos^c affectum et voluntatem multipliciter commendando, ac sibi seu sanctitati sue grata et acceptata significando vnde monemur et inducimus^d formam, modum, condicionem, et statum secundum quos predicta que intendimus adimplere, sanctitati sue notificare, et procuratores seu procuratorem, nuncium seu nuncios specialiter ad hoc constitutos destinare, qui in animam et super animam nostram ad sancta dei ewangelia corporaliter tacta jurent, seu juret, quod ipsos modum et formam infrascriptos attendemus et obseruabimus, ac attendi et obseruari faciemus omni posse totaliter extenso, Quapropter predicta sic diuina gratia favente excogitata ac nutu divino ad propositum nostrum iamdiu deductu exequi uolentes prout possumus et debemus, auctoritate, licencia et asensu^e ipsius sacratissimi pontificis predicti, ac sancte sedis apostolice vt merito dici valeamus Justum et catholicum bellum inire, fouere, et habere prout etiam vere fouemus, et habere nitimur per praesentes litteras seu Instrumentum sigillo nostro maiori, meliori modo Jure et forma, quibus possumus, facimus, constituimus creamus et ordinamus, nostrum certum, missum nuncium, factorem, ac legitimum specialem et indubitatum procuratorem et alios quique dici et esse melius possunt, uidelicet honorabilem virum dominum Stephanum Budensis⁷⁵ ecclesie prepositum capellanum nostrum fidelem et specialem, specialiter ad comparandum coram domino nostro papa, uel ab eo, seu a sede apostolica ad hoc deputato, seu coram sancte Romane ecclesie Cardinalibus, pro optinendo^f et ad optinendum pro nobis quascumque litteras apostolicas in premissis et circa premissa et quodlibet eorundem necessarias seu opportunas et ad Jurandum in manibus dicti domini pape, seu cuiuscumque super hoc potestatem, seu concessum habentis in

⁷⁵ Katonánál: *Vandensis*.*

animam et super animam nostram et ad sancta dei Ewangelia corporaliter tacta, quod prefatum Bellum seu verius sancte Crucis asumpcionem contra predictos facimus, Inimus, seu facere Inire et habere satagemus et properamus,^g ad honorem domini nostri Ihesu Christi et eius sancte matris gloriose virginis Marie, ac ad honorem reverentiam et laudem sancte Romane ecclesie et zelo fidei christiane inducti, et ad ipsius augmentacionem, necnon ad nostri memoriam bonam in posterum recolendam, ac ad conservationem et reformationem Juris nostri, quod predecessoribus nostris et nobis conpetijt et conpetit, ne de negligencia seu desidia argui valeamus, ac quod Regna, Ciuitates, Castra, terras, villas, et alia loca, que per fideles christianos teneantur pretextu premissorum inuadere, seu occupare, Minime intendimus, nec nostre intentionis existit, praeterquam ad passum seu transitum faciendum, Necnon quod ipsum Regnum Ciuitates, Castra, Villas, Terras, et tenutas, que de dicto Regno deo annuente, nos inuadere Recuperare et habere continget, ultra Jus debitum non grauabimus, sed suis privilegiis antiquis et laudabilibus et honestis uti volumus et permittemus et ad vnitatem, Reverenciam, et obedienciam in divinis dicte sancte Romane ecclesie deducemus, prout facultas nobis erit et potestas domino concedente. Et quod Ecclesias Monasteria et alia pia loca, ad libertates et ecclesiasticas ac sua privilegia, et immunitates deducemus et reduci faci faciemus, et ipsa in eysdem conservabimus et alias honorem, et statum ipsorum augmentabimus iuxta posse. Ac quod parati sumus, et erimus quandocumque, quinyimo affectamus recipere Legatum apostolicum, qui crucem predicet contra predictos, et alias faciat, prout ei quemadmodum dicto domino nostro pape et sedi apostolice placuerit et visum fuerit oportunum. Jtem alias facimus, constituimus et ordinabimus, dictum procuratorem ad Jurandum, promittendum, et faciendum quicquam et queque circa premissa et quodlibet premissorum fuerint necessaria seu opportuna, et eciam si talia sint, que mandatum exigant speciale, et eciam que presens procuracio emissa non prestabit, ac que nosmet facere possemus si personaliter essemus presentes. Promittentes in omnibus et per omnia stare, et obedire Mandatis, dispositioni et ordinacioni dicti domini pape, Sacrique Collegij Cardinalium, et sancte sedis apostolice, Jn hijs que in premissis et circa premissa visa fuerint necessaria seu opportuna, et eius seu eorum arbitrio, cuilibet conquerenti omnia dampna, et interesse occasione premissorum per nos illata, quod tamen deus avertat, resarcire dantes et concedentes dicto procuratori nostro liberam facultatem, et generale mandatum predicta faciendi, Jurandi, obligandi et exercendi, ut premittitur, et alias omnimodo, Jure, et forma, quibus melius possunt, seu poterunt, et que nos facere possemus si presencialiter compareremus et volentes eum releuare, ab omni honore satisfidandi Verbo nostre Regie celsitudinis, promittimus nomine et vice quorum interest, seu intererit quomodolibet in futurum habere Ratum et firmum, quicquid per predictum procuratorem nostrum, actum, gestum, et factum fuerit de premissis et circa premissa, et exnunc Ratum et gratum habemus sub ypotheca et obligamine omnium bonorum nostrorum presentium et futurorum, et eciam Regni seu Regnorum nostrorum, in quantum debemus, possumus, et va-

lemus. Presentium sub nostre maiestatis testimonio litterarum., Datum Zagrabie Indicione^b octava, Mensis Junij die quarto. Anno domini Millesimo, trecentesimo quinquagesimo Sexto.

[Küüllapon:]

Procuriumⁱ Regis Hungarie super assumptione crucis et bello contra Regem Rascie scismaticumⁱ

missum domino Innocentio papa [!]^j XII Anno domini MCCCLVI. IIII Nonis Junij.^k

Innocentius XII.^l

Af.^m

Ludovicus Rex Ungarieⁿ

Scripte a pho^o in decimo nono quinternione eius scripture.^p

^a O: A pecsétet időközben restaurálták. ^b O: inkább 'Rascie'. ^c O: a szó olvasata bizonytalan. ^d A: sic! O: az 'inducimur' rövidítés feloldása inkább 'inducimur'. ^e O: sic! ^f O: sic! ^g A: 'prosperamus'. ^h O: sic! ⁱ A: sic! O: a rövidítés helyes feloldása inkább 'procuratorium'. ^j O: más kézzel. ^k O: más kézzel. ^l O: más kézzel. ^m O: más kézzel. ⁿ O: más kézzel. ^o A: sic! O: ma már olvashatatlan. ^p O: más kézzel.

75.

Idő: 1360. jún. 23. és aug. 6.

(Indictio XIII.)

Pápa: VI. Ince

IV. uralk. évében

Hely: Bologna

Felleg: közjegyzői okirat

Anyag: pergamen – Állapot: jó

Tartalom: Tamás bolognai kamarás Aymericus volaterrai püspök, pápai kincstárnok, felszólítására (jún. 22. és júl. 18.) három ízben bizonyos összeget fizet ki de Secullo Andrásnak magyarországi szolgálataiért.

Felzet: Instr. Misc. 2193.

In Christi nomine amen Anno nativitatis eiusdem Millesimo trecentesimo Sexagesimo, Indictionis terciadecima die Vigesimaltercia mensis Junij tempore Sanctissimi patris et domini domini Innocentij divina providentia pape sexti. Sr. Tomas condam domini Urssy de blanchitis camararius^a in civitate Bononiensi nomine Reverendi in Christo patris et domini Aymerici Ellecti Vulteranj pro dicto domino nostro papa et Sancta Romana ecclesia in Ytallia texaurarius^b generallis. Dedit et solvit Andree de Secullo collectori Vngarie Florenos Centumquinqueginta^c novem auri presentibus alamano de Bianchi de blanchis, Benvenuto ser^d bolognini de Rypollj notario bononiensi^e, Laurencio condam Johannis de cento notario^f et Otto condam muxoti de Sabadinis de bononia testibus et hoc vigore Infrascriptis bollite cuius tenor tallis^g est: Millesimo trecentesimo sexagesimo die vigesima secunda Ju-

nij. Andreas de Secullo collector Ungarie debet habere pro stipendio viginti [...] pro uno mense Incepto die prima may:^h et finita die ultima dicti mensis, ad rationem florenos otto pro posta computata paga et pro vixione sue persone florenos centum sexaginta otto. deducitur pro firma florenum vnum, Jtem pro defectu Viginti dierum, quibus dictus Andreas cum vno socio steterunt in licencia Reducitur ad vnum et computata eius paga florenos otto. Restat habere florenos centum quinquaginta novem, Tomaynus Bollinus officiallis bollitus subscripsi, Vitallis de Ronensis officiallis bollitus subscripsi.

Ego Johannes condam domini Bunalellj de sancto georgio Imperiali et communitatis bononiensis auctoritate notarius et nunc notarius dicti Sr. tome camararii predictae solutioni presens fui et Rogatus scribere scripsi.ⁱ

Eisdem Millesimo, Indictione, mensis die et tempore et presentibus dictis testibus dictus Sr. Tomas camararius dicto nomine de dictis solvit dicto Andree pro prestantia florenos quinquaginta auri et hoc vigore Infrascriptis bollitus, cuius tenor talis est: Millesimo trecentesimo sexagesimo, die Vigesima secunda Junij, Andreas de Secullo collector Ungarie debet habere pro prestantia florenos quinquaginta aurj. Vitallis de Ranen officiallis bollitus scripsi, Tomaynus bolinus officiallis bollitus subscripsi. Ego Johannes [...*mint fentebb*].

Eisdem Millesimo trecentesimo Sexagesimo, Indictione tercia decima, die sexta mensis augusti, tempore sanctissimi patris et domini domini Inocentij divina providentia pape sesti, predictus Sr. Tomas de blanchitis camararius in civitate bononiensi, nomine prefati Reverendi patris et domini Aymerici Electi Uulteranj in Ytallia pro domino nostro papa et Sancta Romana ecclesia texaurarius generalis, dedit et solvit predicto Andree de secullo collectori Vngarie ecclesie pro complemento paghe mensis Junnij florenos centumsex et hoc ultra superscripsit florenos quinquaginta aurj, quos eidem solvit pro prestantia die Vigesima tercia Junnij proxime preteriti ut supra patet, presentibus Alamano de blanchis Benvenuto Sr. bolognini de Rippollj notario bononiensi et Francho de malburgis teotonicho collectori Equitum ecclesie testibus vigore infrascriptus bollite cuius tenor tallis est: Millesimo trecentesimo sexagesimo, die decimo otto Jullij, Andreas de secullo collector Vngarorum in Sanigrio [?] debet habere pro stipendio Viginti unum equorum pro uno mense Incepto die primo mensis Junij proxime preteriti et finito die Ultima dicti mensis quo servivit ad rationem florenos otto pro equo computata paga et pro vixione sue persone que est flor. otto. sunt in summa floreni centum sexaginta otto aurj deducitur pro firma florenum unum, item pro tribus remissis floreni tres, Jtem pro defectu dicti collectoris et duorum sociorum pro uno mense pro quolibet computata pagha mortua quibus steterunt in licencia floreni treginta duos Reducti fuerunt mandato domini texaurarii ad florenos otto et sic restat habere in summa florenos centum quinquaginta sex. Vitallis de Ranen officiallis camere scripsi, Tomaynus bollinus officiallis camere subscripsi. Quam reductionem prefatus domi-

nus texaurarius fecit quia predicti probaverunt coram eo, quod non steterunt tanto tempore in licencia predicta.

Ego Johannes [...*mint fentebb*].

^a O: sic! ^b O: sic! ^c O: sic! ^d A: sic! O: esetleg inkább ‘Perr’. ^e A: a ‘notar bononien’ rövidítés feloldása ‘notarius bononiensis’. ^f A: ‘notarius’. ^g O: sic! ^h A: a ‘secunda’-tól idáig véletlenül kihagyva. O: A pótlásnál egy szót (**postar[um]*?) nem tudunk elolvasni. ⁱ O: mellette közjegyzői jel. ^j O: a szó olvasata valóban meglehetősen bizonytalan, lehet akár ‘samgno’, ‘samgiro’, ‘samgrio’ is.

76.⁷⁶

Idő: 1360. jún. 25.

Jelzet: Instr. Misc. 2183.⁷⁷

In nomine domini amen.^a Sub anno nativitatis eiusdem MCCCLX^o Indictione XIIJ., die XXV,^b mensis Junij, hora quasi completorij, in domo domini Lubucen[sis] episcopi Wratislavie, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Innocen[cij] pape vi anno viii [...]^c Otbo^d de Nissa, ac Petrus, Hanco et Nicolaus fratres dicti Duringi Cives Wratislavienses [...]^e a Reverendo in Christo patre domino Preczslao episcopo Wratislaviensi ac Ven. Viro domino Arnaldo de Caucina Scolastico Cracoviensi ecclesie in Polonie et Ungarie Regnis et partibus Circumvicinis apostolice sedis nuncio [...]^f Mille florenos auri boni, puri et legitimi ponderis de florenzia seu hungaria [...]^g per ipsos dominos^h Episcopum et nuncium predictos, in dictis partibus, racione quorundam iurium recollecta, ijdem cives [...]ⁱ predictorum florenorum auri [...]^j Quos quidem florenos auri, aut valorem ipsorum, predicti cives et quibus [...]^k dominorum Episcopi et nuncij predictorum solvere et realiter assignare Anthonio et Guidoni civibus Mercatoribus Astensibus, aut Manueli de boca, aut procuratoribus ipsorum, vel cui dominus noster papa in Villa Brugensi, aut alibi in illis partibus, ubi tunc mercatores ipsorum mercimonia exercebunt duxerit^l committendum, a predicta XXV die Mensis Junij ad duodecim menses Renunciantes [...]^m specialis. In cuius rei testimonium Sigilla predictorum Civium presentibus sunt appensa. Ipsi tum appensis vel non appensis, corruptis vel non corruptis, presens Instrumentum publicum, voluerunt in suo robore permanere. Actum [...]ⁿ Presentibus Ven. et Relig. in Christo patribus dominis Francisco Episcopo Canticensi, suffraganeo dicti domini episcopi Wratislaviensis et Andrea Abbate Caruynensis^o Monasterii Wratislaviensis dioc. Cisterc. Ordinis, Conrado de Thurolo procuratore prefati domini episcopi Wratislaviensis, Johanne de Obicholo Vicecustode Cracoviensi. ac Stanislao de Constantyn ecclesiarum plebanis, necnon Johanne Notario domini Offic. Wratislaviensis, testibus ad premissa.^p

⁷⁶ További közjegyzői okiratok az *Instr. Misc. 1677 [n. 65]* szerint a magyarországi pápai tizedszedők átutalásairól [n. 76–84].*

⁷⁷ A teljes irat kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 595–596, n. 798.

Et ego Amboldus Johannes de Campino clericus Gneznensis diocesis publicus^a auctoritate Apostolica et imperiali Notarius premissis omnibus et singulis unacum prenotatis testibus praesens^r interfui, ipsaque scripsi requisitus per dictos dominos Episcopum et Nuncium in hanc [...]^s

Copia Instrumenti obligacionis Ocbonis^t de Nissa et petri ac sociorum eius Civium Wratisl. de mille flor. facta anno domini MCCC LX die XXV mensis Julij^u Idem floreni empti sunt pro ducentis nonaginta quinque marchis grossorum^v Urban. V.^w
condam eccl. Virg.^x
pro assignando domino Cam. aut. Ma. de boca, Marcus de Cantina^y

^a A: az iratban összes kipontozás *sic!* A rövidített mondatok olykor értelmetlenek, habár a lényeg a 65. sz.-ú, mintául szolgáló irat nélkül is többé-kevésbé kihámozható. ^b A: a számok nagybetűkkel írva. ^c O: mintegy 1 sor. ^d A: *sic!* O: a név helyes olvasata esetleg 'Orbo' [?] lehet. ^e O: 2 sor. ^f O: több mint fél sor. ^g O: 7 szó. ^h A: *nominos*. ⁱ O: mintegy 1 sor. ^j O: 'renunciantes semper et expresse'. ^k O: mintegy 6 szó. ^l A: 'duxerit'. ^m O: 41 sor. ⁿ O: 1 sor. ^o O: esetleg talán 'Camunensis'. ^p A: a rövidítések nem kerültek feloldásra. ^q A: a 'public.' rövidítés feloldása *sic!* O: talán inkább 'publica'. ^r A: jelzés nélkül kihagyva. ^s O: egy sor. A záradék mellett baloldalt a lap alján egy szokásos közjegyzői jel található. ^t Lásd a *l'* jegyzetet! ^u O: a hátoldalon, talán ugyanazon kézzel. ^v O: némileg elmosódva. ^w O: más kézzel. ^x O: más kézzel. ^y O: más kézzel, valamint még a dátum többszöri feltüntetése későbbi írásokkal.

77.

Idő: 1360. jún. 26.

Jelzet: Instr. Misc. 2185.⁷⁸

[...] M.CCC LX° Indictione XIII. die XXVI. mensis Junij, hora quasi nona, Wratislavie in domo domini Lubucensis. Pontificatus [...] VI. Anno VIII° [...] Petrus de Gostma^d canonicus ecclesie Wratislaviensis et Franczco de Zechyn, Richardus de Gubin, et Nicolaus Gansbicz, ac Johannes Wlbruch gener ipsius cives Wratislavienses [...] a Reverendo in Christo patre domino Preczslao Episcopo Wratislaviensi, ac Arnoldo de Caucina scolastico ecclesie Cracoviensis in Polonie et Ungarie Regnis et partibus circumvicinis apostolice sedis nuncio [...] Mille florenos auri boni, puri et legitimi ponderis de Florencia seu Ungaria [...] Anthonio, et Guidoni civibus et mercatoribus Astensibus, aut Manueli, aut procuratoribus ipsorum, vel cui dominus noster papa in Villa Brugensi, aut alibi in illis partibus, ubi mercatores ipsorum mercimonia exercebunt, duxerit committendum, a predicta XXVI. die mensis Junij, ad duodecim menses, [...] Ven. in Christo patre domino Francisco Episcopo Canticiensi, ac hon. et discret. viris dominis Czamborio Canonico Wratislaviensi, Henrico de Dambrowa Vicearchidiacono Opoliensi,

⁷⁸ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 III. A teljes irat kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 596–597, n. 799.

Nicolao Franczonis mansionario nove capelle iuxta Wratislaviam ecclesiarumⁱ Nicolao de Poznania Plebano de Proczano, et Alberto de Zachor Notario domini predicti episcopi Wratisl. testibus ad premissa vocatis.

Et ego Amboldus Johannes de Campino [...*mint fentebb*]

Copia Instrum. obligacionis Petri de Gostoma Civi Wratisl. et sociorum eius de M flor. facta anno domini M CCC LX die XXVI mensis Junij Idem flor. empti sunt pro ducentis nonaginta quinque Marchis gross. ⁱ

condam collector Ungarie^k

pro assignando Aur [...] in civit. an[...]^l

^a O: 8 szó, a bevezető formula. A számok – miként a környező összes bizonylatnál – kisbetűkkel írva. ^b O: 10 szó, a pápa megnevezése. ^c O: körülbelül 1 sor. ^d O: esetleg 'Großma'. ^e O: 2 és fél sor. ^f O: 1 sor. ^g O: 4 sor. ^h O: 42 és fél sor. ⁱ O: *sic!* De csupán 'Wratisl.' rövidítés. ^j O: a hátoldalon. ^k O: más kézzel. ^l O: más kézzel, több szó elmosódva.

78.

Idő: 1360. júl 2.

Felzet: Instr. Misc. 2187.⁷⁹

In nomine domini amen. Sub anno nativitatis eiusdem M. CCC^o LX° Indictione XIII., secunda die Mensis Julij, hora quasi completorij, in domo discreti viri Magistri Johannis de Grudencz Wratislaviæ, prout^a [...] ^b in mei publici Notarij et testium subscriptorum presencia, providi et Circumspecti viri domini Nicolaus Gansbis, Johannes Ulmbruch gener ipsius, Petrus Iucufcorf,^c Villus de Ruchwalt, Johannes de Bertolei^d civitate^e Johannis Schular nomine patris sui predicti,^f ac Theodericus Pragar Cives Wratislavienses [...] ^g ducentos florenos auri [...] ^h a secunda die mensis Julij ad duodecim menses, Renunciantes [...] ⁱ Clemente canonico et Nicolao Ryk Vicario et Altarista ecclesie Wratislaviensis, ac Johanne Grudencz hospite dicti domini Nuncij et Martino plebano ecclesie de Radlow Cracoviensij necnon Johanne laico de Wilcow herede Wratisl. dioc. testibus ad premissa.

Et ego Amboldus [...*mint fentebb*]

Copia Instrum. obligacionis Nicolai Gansbis et Johannis Ulmbruch et eorum sociorum Cives^k Wratisl. de CC flor. facta anno domini MCCLX^o secunda die mensis Julij que sunt empti pro LIX marchis^l

pro assignando An. et cam. aut M.^m

^a A: *sic!* O: 'pontificatus etc.'. ^b O: 13 szó. ^c O: mintha itt is ez állna (vagy talán 'Iansdorf?'). ^d O: a szó olvasata bizonytalan. ^e O: itt valószínűleg nem ez szerepel, jobb javaslatunk viszont nincsen. ^f O: az utolsó hat szó *sic!* ^g O: 3 és fél sor. ^h O: 5 sor. ⁱ O: 42 és fél sor. ^j A: a 'Cracovien' rövidítés feloldása így.

⁷⁹ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 III. A teljes irat kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lituaniae*, I, 597, n. 800.

O: talán inkább ‘Cracoviensis’, ti. ‘diocesis’. **k O:** sic! **l O:** a hátoldalon. **m O:** más kézzel és sic! Felette ugyan-
csak más kézzel a következő feljegyzés található: ‘qd. col. Vngar.’ **A:** ez utóbbi: ‘condam collectos Ungario’ [!].

79.

Idő: 1360. aug. 2.

Felzet: Instr. Misc. 2189.⁸⁰

[...] ^a M.CCC^oLX^o Indictione XIII. secunda die Mensis Augusti hora quasi VI. in kazom^b Wladislavien. dioc. villa Poznaniensis episcopi. Pontificatus [...] ^c in mei publici Notarii et testium subscriptorum^d presencia Reverendus in Christo pater dominus Johannes Episcopus Poznaniensis non vi [...] ^e Ottingentos florenos auri [...] ^f assignare in Avinion Reverendissimis dominis Camerario et Thesaurarijs domini nostri, a predicta secunda die mensis Augusti ad duodecim menses, Renunciantes [...] ^g Presentibus hon. et discretis viris dominis Johanne Cantore Gneznensis, Sbylucone preposito Wladislaviensis ecclesiarum et Nicolao de Brest Wladislaviensis dioc. clerico Notario publico testibus ad premissa vocatis.

Et ego Amboldus [...] *mint fentebb*]

Copia Instr. obligacionis domini Johannis episcopi Poznaniensis de Octingentis florenis facta anno domini MCCCCLX^o secunda die mensis Augusti^h

Isti floreni empti sunt pro ducentis XXXIII marchis grossorum et VIII scotisⁱ
[*más kéztől:*]

summa infrascripta fuit credita dicto episcopo pro predictum^j dominum de Cantina^k pro assignando Auinien. dominis camarariis^k vel thesaurarijs
condam collector Ungarie

^{a O:} 8 szó, a bevezető formula. ^{b O:} sic! ^{c O:} 13 szó (a pápa neve és uralkodási éve). ^{d A:} ‘testibus subscriptis’. ^{e O:} 2 és fél sor. ^{f O:} 2 és fél sor. ^{g O:} 31 sor ^{h O:} a hátoldalon. ^{i O:} más kézzel. ^{j O:} sic! ^{k O:} sic!

80.

Idő: 1362. máj. 15.

Felzet: Instr. Misc. 2252.⁸¹

[...] ^a Millesimo^b CCC^o sexagesimo secundo Indictione XV. die XV. Mensis Maij, hora quasi [!] ^c Cracovie in domo habitacionis Ven. viri domini Arnaldi de Caucina scolastici Cracoviensis ecclesie in Polonie et Ungarie regnis apostolice sedis nuncij [...] ^d Johannes Burgch dapifer domini Regis Polonie, Heynczco Kecer Junior, Otho^e Westwal Cracovienses, et Johannes Dorich, Nicolaus Dorich ac Con-

⁸⁰ A teljes irat kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 599–600, n. 803.

⁸¹ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 210 III.

radus Scricholcz^f Wratislavienses cives [...] ^g a predicto domino Arnaldo nuncio [...] ^h Mille florenos auri boni de Ungaria [...] ⁱ in Villa Brugensi Petro de Furno, Procuratori Anthonij Malabayl de Ast mercatoris, aut loco sui deputato, vel cui dominus noster papa ibidem duxerit committendum [...] ^j ad duodecim menses [...] ^k Presentibus discretis viris dominis Vincencio Boguslai de Miculovicz canonico Opachoniensi, Petro de Chelm, Rynero de Lapsicia Plebanis ecclesiarum, Nicolao Johannis de Bythonj scriptore dicti domini Johannis dapiferi, Johanne Masconis de Cracovia cive, et Stephano de Czandalma Caturcensis dioc., et alijs pluribus testibus ad premissa vocatis.

Et ego Amboldus [...] *mint fentebb*]

LX secundo die XV mensis maij^l

Copia obligacionis Johannis Burgk cum societate sua de M Florenis

Val. IJ^C nonaginta una marca XVI scut.^m

^a O: 8 szó, a bevezető formula. ^b A: számmal írva. ^c O: az időpont hiányzik! ^d O: 1 sor. ^e A: 'Otto'. ^f A: 'Scricholocz'. ^g O: 2 sor. ^h O: fél sor. ⁱ O: 3 sor. ^j O: 6 szó (a májusi dátum). ^k O: a formaszöveg érdemi része. ^l O: a hátoldalon. ^m O: más kézzel.

81.

Idő: 1363. febr. 5.

Jelzet: Instr. Misc. 2288.⁸²

[...] ^a M^oCCCC^oLX tercio, Indictione prima, die quinta Mensis Februarij, hora quasi terciarum, Wratislauie in domo Johannis de Grudris civis Wratislaviensis [...] ^b Henricus et Nicolaus fratres dicti Slancz, Rudgerus Cracz, Johannes Nodel, Michael de Spama, Conradus Mulhem et Nicolaus Stille^c cives Wratislavienses [...] ^d a Venerabilibus Viris dominis Johanne de Cabrespina doctore decretorum Canonico Narbonensi in Regnis Boemie, Polonie et Wngarie, et Arnaldo de Caucina scolastico Cracoviensis ecclesie in Polonie et Wngarie Regnis predictis apostolice sedis nuncijs dantibus, mandantibus, ordinantibus et deponentibus ac assignantibus nomine camere apostolice atque ipsorum Mille Florenos auri de Boemia seu Wngaria, auri inquam boni, puri, iusti et recti ponderis de Wngaria seu Boemia de pecunia dicte camere domini nostri pape per ipsum dominum Arnaldum in dictis polonie et Wngarie Regnis [...] ^e in Villa Brugensi [...] ^f ad Tredecim menses [...] ^g presentibus honorabilibus et discretis viris et dominis Petro de Mon.^h Archidiacono de Sabuch in ecclesia Agerensi procuratore domini Guilelmi Cardinalis, Nicolao de Lucza Custode Tytulensiumⁱ ecclesiarum, Johanne predicto de Grudris cive Wratislaviensi, Petro Bartholomej de Zanicost Cracoviensis diocesis, et Conrado de Novomajj pastore parochialis ecclesie de Benev. Crenereensis [?] diocesis testibus ad premissa

⁸² A teljes irat kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 612–613, n. 820.

Et ego Amboldus [...*mint fentebb*]

De anno LXIII°

Instrum. obligacionis Henrici et Nicolaj soci. de Slancz et societatis ipsorum Civium Wrat. de Mille flor. auri Boemicalibus vel Wngaricalibus

II^CX C pro marca XVII [?] [...]^k

^a O: 8 sor. ^b O: 14 szó. ^c O: esetleg 'Scille'. ^d O: 2 és fél sor. ^e O: 4 sor. ^f O: 5 szó. ^g O: 53 sor. ^h O: a 'Mon' felett egy rövidítésjel található! ⁱ A: a 'Tytulen' feloldása: 'Tytulens?'. ^j O: a hátoldalon. ^k O: más kézzel és rendkívül elmosódottan.

82.

Idő: 1369. aug. 5.

Felzet: Instr. Misc. 2542.

[...] ^a Millesimo CCC^oLX^o nono, Indictione VII die V Mensis Augustij, hora quasi VI Cracovie in domo habitacionis Venerabilis viri domini Arnaldi de Caucina Scolastici Cracoviensis in Polonie et Ungarie Regnis apostolice sedis nuncij [...] ^b Nicolaus Trutel Gotfridus Czyn et Nicolaus Braseator Cives Cracovienses [...] ^c octingentos viginti septem florenos auri boni et puri ponderis de Ungaria aut ducatos de pecunia dicte camere domini nostri pape per ipsum dominum nuncium in dictis Regnis racione [...] ^d assignare in Venetia domino Petro Abbati Monasterii sancti Georgij maioris aut procuratori suo vel cui [...] ^e ad XII^f menses [...] ^g Presentibus discretis viris dominis Alberto prebendar. ecclesie sancti Johannis baptiste in Crac., Petro Bartolo de Ganichost et Johanne Clemente de Opathonecz Cracoviensis dyocesis clericis [...] ^h

Et ego Amboldus [...*mint fentebb*]

Instrum. tercij cambij facto anno LXIXⁱ

Copia Instrum. obligacionis Nicolai Trutel cum societate Civium Crac. de VIII^C. XXVII florenis solvendis Venetiis de mense Junij de Anno " LXIX^j

Dicti floreni empti pro II^C XLV marcis XI florenis cum dimidio floreni pro [?] IX denaris de grossis pragensibus^k

^a O: 9 szó. ^b O: 11 szó. ^c O: 4 sor. ^d O: 3 sor. ^e O: 1 sor. ^f A: sic! O: inkább 'XI'. ^g O: a formaszöveg érdemi része. ^h O: 6 szó. ⁱ O: a hátoldalon. ^j O: más kézzel. ^k O: sic!

83.

Idő: 1370. aug. 19.

Felzet: Instr. Misc. 2592.⁸³

⁸³ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 310 II. A teljes irat kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I, 657–658, n. 887.

[...] ^a M^oCCCC^oLXX Indictione VIII die XIX Mensis Augusti hora quasi sexta, Cracovie in domo habitacionis Venerabilis viri domini Arnaldi de Caucina scolastici Cracoviensis in Polonie et Ungarie Regnis apostolice sedis nuncij et collectoris [...] ^b Cunradus de Esin civis Thor. ^c procurator ad infrascripta procuratorium coram dicto domino Arnaldo sub sigillis constituencium infra scriptorum exhibuit in hec verba: In nomine domini [...] ^d M^oCCCC^oLXX Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini domini nostri Urbani papa V. anno octavo Indictione VIII die III mensis Augsuti hora III vel quasi in domo habitacionis discreti viri Johannis de lo consulis in opido ^e Thor ^f in mei notarii [...] ^g iam dictus Johannes de Lo [...] ^h et discreta mulier domina Kungundis relicta Nicolai Gerug pure memorie et civis opidi memorati omnes in solidum [...] ⁱ constituerunt [...] ^j procuratorem [...] ^k Kunradum de Hesin [...] ^l licet absentem tamquam presentem ad cambiendum seu cambia faciendum et pecunias levandum, recipiendum racione depositi nomine ipsorum constituencium a [...] ^m Arnaldo de Caucina [...] ⁿ Presentibus [...] ^o Thoma de Raconitz ^p sacerdote ac capellano ecclesie parochialis sancti Johannis, Johanne dicto leschari, Magistro Nicolao Carpecarensi civitate ^q et alijs pluribus [...] ^r Et ego Stephanus Strelicz clericus Wratislaviensis [...] ^s Supradictus Cunradus procurator procuratorio nomine Johannis de lo et Kungundis supradictorum [...] ^t recognovit se recepisset et realiter cum effectu habuisse in deposito [...] ^u quingentos florenos auri [...] ^v de Ungaria [...] ^w assignare in Villa Brugensi discretis viris a societate antiquorum Albertorum ^x aut procuratori ipsorum mercatorum de Florencia aut cui [...] ^y ad XII menses [...] ^z Alberto Cristini Canonico Cracoviensi, Petro de Zamchost et Johanne clerico de Opachonecz [...] ^{aa}

Et ego Amboldus [...] *mint fentebb*]

Anno “ LXX die XIX Augusti ^{bb}

Copia Instrumenti obligacionis de V^C florenis Jo. de lo Conradus Kene de Thorun terminus solucionis ad XII mensis

qui fuerunt empti pro Centum quinquaginta una marca et uno scoto grossorum ^{cc}

^a O: 8 szó, az elején díszes iniciálé. ^b O: 10 szó. ^c A: *sic!* O: a ‘Thore’ rövidítés feloldása talán ‘Thorensis’. ^d O: 4 szó. ^e O: *sic!* ^f O: inkább ‘Thorensi’. ^g O: 7 szó. ^h O: 5 szó. ⁱ O: 3 szó. ^j O: 11 szó. ^k O: 7 szó. ^l O: 3 szó. ^m O: 3 szó. ⁿ O: 7 sor. ^o O: 3 szó. ^p O: esetleg ‘Raconicz’. ^q A: ‘Carpecar civite’. ^r O: 6 szó. ^s O: Mintegy 4 sor. ^t O: 6 szó. ^u O: 1 és fél sor. ^v O: 5 szó. ^w O: 2 és fél sor. ^x O: ‘Albtorum’, és talán valóban rövidítve. ^y O: 10 szó. ^z O: 41 és fél sor. ^{aa} O: 7 szó. ^{bb} O: a hátoldalon. ^{cc} O: más kézzel.

84.⁸⁴

Idő: 1370. dec. 14.

Jelzet: Instr. Misc. 2704.⁸⁵

⁸⁴ Mint az *Instr. Misc.* 1677 és 2592 [n. 65 és 83] a következő változásokkal.*

⁸⁵ Idézi: RENOARD, *Les relations des papes d'Avignon*, 310 n.

[...] ^a die XIII. Mensis Decembris, hora Vesperorum [...] ^b Otto Vestwal et henricus kaczzer cives Cracovienses [...] ^c ducentos florenos auri boni ponderis de Ungaria aut Florencia [...] ^d ad decem menses [...] ^e Johanne Bartholomei de Zamchost licenciato in iure Canonico, Paulo de Novacivitate Vicario Cracoviensi, Johanne Clementis de Opathonicz, ^f Martino Petrinanj de Wignanonicz ^g clerico Cracoviensi [...] ^h

Et ego Amboldus [...] *mint fentebb*]

Anno LXX ⁱ

Copia Instr. obligacionis de II ^C flor. Ottonis et Henrici Keczer Cracoviensium civium qui floreni pagaverunt LXXXJIIJ marcas otto scot. de [quin]talibus emendo flor. pro XV gross [?] debuerunt usque mens anni LXXI. ^j

^a O: 14 szó. ^b O: 24 szó. ^c O: 2 és fél sor. ^d O: 4 sor. ^e A formaszöveg érdemi része. ^f O: a szó vége talán 'uicz'. ^g Ua. ^h O: 7 sor. ⁱ O: a hátoldalon. ^j O: erősen elmosódott írás.

85.

Idő: 1364. ápr. 5.

(Indictio II.)^a

Pápa: V. Orbán

II. uralk. évében

Hely: Villa Brugensis (in domo Albertorum de Florentia: Plache Maubert)

Jelleg: közjegyzői okirat

Tartalom: Maubert János kanonok elismeri, hogy Krakkói Ferenc közvetítésével a pápának Avignonban 1363. szept. 25-én kelt felhatalmazása alapján varsói polgároktól átvett 1000 magyar arany forintot, mely összeget La Caucina Arnold helyezett volt letétbe náluk.

Jelzet: Instr. Misc. 235r.⁸⁶

In dei nomine Amen. Per huius presentis publici instrumenti seriem et tenorem cunctis pateat euidenter et sit notum, quod Anno a Nativitate eiusdem dei, et domini nostri Jhesu Christi M.^o CCC.^o sexagesimo quarto, Indictione secunda, Mensis Aprilis, die quinta, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Urbani, digna dei providencia pape quinti, Anno secundo. In mei Notarij publici subscripti et testium infrascriptorum, ad hoc uocatorum specialiter et rogatorum presencia, personaliter constitutus venerabilis et circumspectus vir, dominus Johannes Mauberti Canonicus Carnotensis, Subcollector et Receptor generalis in Civitate et dyocesi, ac provincia Remensi auctoritate Apostolica deputatus, exhibuit, ostendit, perrexit^b et assignavit, discreto viro Francisco de Cracouia, procuratori et nuncio ut asseruit discretorum virorum Henrici slancz,^c Nicolai slancz^d fratris sui, Rudgeri craecz,^e Johannis nodyl,^f Michaelis troppau, et Nicolai stille, civium de Wratisslauiia, Quasdam literas Apostolicas patentes, sanas, integras et il-

⁸⁶ Csak évszámmal idézi: YVES RENOUARD, *Le compagnie commerciali fiorentine del Trecento*, Archivio Storico Italiano 96 (1938) 41–68 és 163–179, 54.

lesas, non cancellatas, non abolitas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed prorsus omni vicio et suspicione carentes, beneque et sufficienter vera bulla plumbea, ipsius domini nostri pape cum cordula canapis more Romane Curie ut prima facie^s apparebat bullatas. Quarum tenor sic incipit. Urbanus episcopus seruus seruorum dei. Dilecto filio Johanni Mauberti Canonico Carnotensi. Salutem et Apostolicam benedictionem. Cum dudum et cetera. Et sic finit, ante data et in data, ac si tibi specialiter, nominatim et expresse, directe fuissent, plenam et liberam, donec ibidem de alio Collectore duxerimus ordinandum, concedimus tenore presentium facultatem. Datum Auinione VII° kalendas Octobris. Pontificatus nostri Anno primo, De Curia. Jo. de sractis. Habens itaque supradictus dominus Johannes Mauberti vigore et virtute predictarum literarum Apostolicarum et aliarum literarum papalium, quondam bone memorie domino Geraldo de Marcenato per eundem dominum nostrum summum pontificem concessarum penes dictum dominum Johannem mauberti, de beneplacito, et mandato predicti domini nostri pape in suis manibus, ac potestate plenaria ad presens existens, et per me Notarium publicum subscriptum nunc et alias perlectarum, Petendi, exigendi, leuandi et recipiendi, dicti domini nostri pape et ecclesie Romane, ac Camere predictarum nominibus Quascumque pecuniarum, ac rerum et bonorum aliorum quantitates in Ciuitate et dyocesi, ac prouincia Remensi prefato domino nostro summo Pontifici et eisdem Romane ecclesie, ac Camere per quascumque personas ecclesiasticas et seculares, quomodolibet debitas et debendas, Et de receptis tantummodo quitandi, ac Contradictores quoslibet et rebelles, auctoritate Apostolica per censuram ecclesiasticam compescendi, plenam et liberam potestatem et mandatum speciale prout haec et alia in dictis literis Apostolicis plenius continentur, Recognouit et in veritate confessus est idem dominus Johannes Mauberti se habuisse, et in parata, ac bene numerata pecunia recepisse in dicta villa brugensi in die confectionis huiusmodi presentis publici Instrumenti, per manus prefati Francisci de Cracouia, soluentis vice et nomine predictorum ciuium de Wratisslauiia, et eorum fideiussoribus, ad opus Camere domini nostri pape predictae, Mille florenos auri, boni et iusti ponderis, de Ungaria, De quibus quidem Mille florenis auri predictis, per prefatum dominum Johannem mauberti, ut premittitur habitis et receptis, idem dominus Johannes mauberti vice et nomine, dicti domini nostri pape et auctoritate sibi ut prefertur in hac parte commissa, prefatos cives Wratislaienses, tanquam principales debitores, et eorum fideiussores, et quemlibet eorum in solidum, ac etiam prefatum Franciscum de Cracovia, pro eis ut premittitur soluentem, necnon venerabilem et circumspexitum virum, dominum Arnaldum de caucina scolasticum cracouiensem, in Polonie et Ungarie Regnis, Apostolice sedis nuncium et Collectorem, ac omnes alios, quorum interest, aut interesse poterit quomodolibet in futurum, Quitauit, liberauit, quitat et liberat, quitos et liberos clamauit, et clamat, penitus et absoluit, Et insuper erga prefatum dominum nostrum summum pontificem, et eius Cameram predictam indempnes et illesos, quitosque et liberos de predictis Mille florenis, auri obseruare promisit, cunctis temporibus affuturis. De et super quibus

omnibus ac singulis suprascriptis, memoratus Franciscus de Cracouia, petijt et requisivit humiliter, et cum instancia, qua decuit, a me Notario publico subscripto, quo supra nomine, sibi confici et dari, unum aut plura consimilia, publicum seu publica instrumentum, aut instrumenta si fuerit oportunum. Dictusque dominus Johannes mauberti, unum consimile instrumentum, ad opus Camere, domini nostri pape predictae, per me Notarium publicum subscriptum, similiter confici et fieri voluit, ac apostolica auctoritate precipiendo mandauit predictorum Ciuium sumptibus et expensis, prout hactenus et ab antiquo est fieri consuetum. Acta fuerunt hec, in Villa brugensi predicta in domo habitacionis sociorum societatis albertorum de florenzia antiquorum, sita in vico vulgariter Plache maubert nuncupato, sub Anno indictione mense, die et pontificato predictis, presentibus ibidem, discretis et honestis viris, Arnaldo poltus opidano dicte ville brugensis, predicti francisci de cracouia hospite, laurentio frosani, socio predictae societatis, Reynoldo de Winda, et Reynoldo dicto pape, de susaco, Conrado streghenaer, Johanne misener de alemannia, francisco bequeti clerico, publico Apostolica et Imperiali auctoritate Notario, Rogero dicto canis, Poncio raudouleti, Et nonnullis alijs, tam clericis, quam laycis tornacensis, et morinensis dyocesium, testibus fidedignis ad premissa uocatis in testimonium specialiter et rogatis.

Et^h ego Theodericus Cramme presbiter Tornacensis dyocesis, Sacrosancta Apostolica Sacrique Romani imperij publicus auctoritate Notarius, Quia predictorum Mille florenorum auri solucionem, eorumque quitacionem et recepcionem, ut prefertur Ceterisque universis et singulis suprascriptis, dum sic ut premittitur agerentur et fierent, una cum prenominitis testibus presens interfui, Eaque omnia et singula suprascripta, sic fieri vidi et audiui, ac sane intellexi, Et ideo hic me subscripsi, Et hoc presens publicum Instrumentum ex causa duplicatum, exinde confeci, quod manu mea propria scripsi, Et in hanc publicam formam redegi. Signumque meum eidem apposui solitum et consuetum de mandato domini subcollectoris predicti, et a prefato francisco de Cracouia requisitus specialiter et rogatus, in testimonium et memoriam premissorum. Rasuram superius in secunda linea: videlicet Aprilis, factam non vicio sed errore manu propria approbo, ratifico et confirmo.ⁱ

[*Küllapon:*]

F. Quitatio Mille florenorum auri pro Camera
Quietantia Mille florenorumⁱ

^a A: az időrend itt kivételesen megtörik, kizárólag azért, hogy az azonos típusú iratok közvetlenül a mintaszöveg után következzenek. ^b A: sic! O: inkább 'porrexit'. ^c O: a 'cz' helyett inkább 'tz'. ^d O: a 'cz' helyett inkább 'tz'. ^e O: a 'cz' helyett inkább 'tz'. ^f O: 'nodijl'. ^g A: értelmileg ezen alak a helyes. O: egyértelműen 'faciet' szerepel! ^h O: míg az irat több soros, e hitelesítés kétsoros díszes iniciáléval kezdődik. (Ugyanez mondható el Orbán pápa rövidítve átírt oklevelénél a pápa nevének első betűjéről.) A záradék mellett balra a közjegyző jele található. ⁱ O: az utolsó mondat más tintával írva. ^j O: más kézzel, a lap alsó harmadára írva.

86.

Idő: 1369

Pápa: V. Orbán

II. uralk. évében

Hely: Villa Brugensis

Tartalom: Az Alberti cég jegyzetei a magyarországi tizedszedők gyűjtéseiről: 1367. júl. 25-én 1680 ar. frt., jún. 20-án 400 ar. frt., jún. 27-én 1550 ar. frt. és jan. 20-án 200 ar. frt.
Jelzet: Instr. Misc. 2557.

[2. oldalon:]^a Item Collector Ungarie et polonie anno LXVII° et die XXV Julij^b misit brugis domino Hugo Artandi Canonico leodiensi nuncio et Collectori apostolico aut Petro Crisinj aut Laurencio Jacobi, vel Angelo Johannis de Societate Albertorum anticorum de Florencia M.V^CI.LXXX florenos auri boni de Ungaria
----- M V^CI LXXX flor.^c

Item eodem anno et die XX^a Junij Johannes Voyzder et Nicholaus Nyzemburch ac Paulus Nicholay cives praconiensis [!?] diocesis recognoverunt se habere in deposito a dicto collectore IIIJ^C flor. de Ungaria quos promiserunt assignare brugis infra IIIJ^{or} menses
----- IIIJ^C flor.

Item idem collector die XVIIJ^a Junij misit quoddam instrumentum continens quod Petrus balbinj et quidam alij recognoverunt se habere in deposito a dicto Collectore. M. V.^C L. flor.
----- M. V.^C L. flor.

Item aliud instrumentum continens quod anno predicto et die XX^a Januarij quod Petrus dictus Truch et Johannes de Scudec cives cracovienses recognouerunt^d se habere a dicto Collectore in deposito
----- IJ^C. flor.^e

[Küllapon:]

Urbanus V. [adnotatio manus posterioris].

Illa que reperiuntur assignata albertis nonis per collectores et de quibus sunt misse littere^f [In fine adnotatur annus 1369.]^g

^a O: a kétrét hajtott papír második oldalának tetejétől. ^b O: utána kihúzva 'dominus'. ^c O: vonalvezetéssel az összehadhatóság érdekében a jobb margóra írva. ^d A: 'recognovarunt'. ^e A: a 3. és 4. oldal (ahol csupán a lap tetején és margóján van szöveg) jelölés nélkül elhagyva. ^f O: az első oldalon. ^g O: az utolsó oldalon.

87.

Idő: 1362–1370

Pápa: V. Orbán

Jelleg: beszéd

Tartalom: A pápa követe felszólítja a császárt, hogy testvérével, Rudolf főherceggel a vi-

szályt megszüntetve szerezzé meg a keresztény népeknek a békét s egymás helyett inkább a török ellen fordítsák fegyvereiket.

Felzet: Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticani Latini 5994. (pag. 8r.–9r.)⁸⁷

ORATIO SVASIONIS

ad pacem, ad Cesarem et Regem Hungarie;^a

Sanctissime Cesar. Omissis prefactionibus^b pariter uestre laudibus, ad quas exprimendas minus valere me sentio, quia tot virtutum, tot prerogativarum singularium benedictionibus dotavit Dominus excellentiam uestram, quod sicut inquit Hieronimus scribens ad Paulum, si cuncta corporis mei verterentur in linguam, et os artus mei humana uoce resonarent, nichil dignum uirtutibus tuis dicerem. Et quia hoc esset iterare notoriam, ubi enim meritorum uestrorum loquax non discurret opinio – ut ait Gregorius ad patritium Affrice. Venio igitur simpliciter et breuiter ad iniuncta obseruans gloriosissime et tranquillissime Imperator semper Auguste, ut iuxta diuine scripture sententiam fiant oculi uestre maiestatis intenti in orationem, quam licet immeritus et indignus in presentia sanctissimi patris et domini nostri Urbani digna dei prouidentia pape V^{ti} hodie expono coram uestra humanissima praesentia^c constitutus, Velitisque illustrissime principum, ad quem sermo dirigitur, considerare sancte sedis eminentiam, non mei minus periti insufficientiam faciemque sanctissime sedis, et sanctissimi patris reuerentiam, et non quam iam uidetis, ac paterna sollicitudo, ut in conspectu maiestatis uestre, legatio mea acceptabilis sit. Equidem, illustrissime principum, Sanctissimus pater et dominus noster, dominus Urbanus diuina prouidentia non humana, assumptus ad summum apostolatus apicem, sciens se factum caput ecclesie militantis, successorem Petri clauigerum paradisi, ac Christi regis pacifici uicarium, in huius sue diuine creationis principio, curam sollicitudinis sue primam habere disposuit, circha tranquillum et pacificum statum illorum qui sunt a deo ordinati, orbis regimini, christiane fidei et sancte matris ecclesie defensores, et aduocati precipui et deuotissimi filij, Scit enim quod illorum tranquillitas et plena concordia sit a deo accepta, toti mundo necessaria, sit presentiarum legum defensio, sit catholicorum omnium, et suorum precipue populorum ad deum, et suum in terris uicarium, ad ipsius dei ministros obedientia salutaris, et quondam intemerata religio. Itaque in agendis suis primo occurrit serenitatis uestre gloriosa presentia, et adeo [8v.] singulare donum

⁸⁷ Az irat kiadására konkrét utalás a vonatkozó bibliográfiában nem találtunk. *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana. 1968–1980 I–II. 1981–1985. 1986–1990*, a c. di MARCO BUONCUORE–MASSIMO CERESA (Studi e Testi 318–319. 342. 379.), Città del Vaticano 1986–1998, 1197. 573. 522; *Bibliografia retrospettiva dei fondi manoscritti della Biblioteca Apostolica Vaticana I*, a c. di MARCO BUONCUORE (Studi e Testi 361), Città del Vaticano 1994, 505. A forrást a német kutatás azonban vélhetően már hasznosította, hiszen a kötetet már a 19. század derekán feltérképezte. Vö. L. BETHMANN, *Nachrichten über die von ihm für die „Monumenta Germaniae Historica“ benutzten Sammlungen von Handschriften und Urkunden Italiens aus dem Jahre 1854*, Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte 12 (1872) 201–406.

reputans, quam sui apostolatus temporibus orbi cuncto uiderit uos preesse, religiosissime et inuictissime Imperator, paterna sollicitudine inuestigauit, an discordia iam orta inter uestre serenitatis excellentiam et Magnificum fratrem uestrum, Illustrem dominum Marchionem Maranie, vna ex parte, ac illustrem dominum Ludouicum Regem Hungariae, et^d gloriosum principem dominum Rodulfum ducem Austriae ex altera, esset ad finem optate pacis adducta. Audivit siquidem Sanctissimus et clementissimus pater cum cordis amaritudine, quod et si sub pendulo differentia subsisteret, adhuc tamen non est deuentum ad pacem, et per ipsum optatam concordiam. Sollicitus itaque de tantorum principum tranquillitate, nec non intra sanctitatis sue secreta recogitans innumera pericula animarum, corporum rerumque damna, que ex dissensione huiusmodi, si quod absit procederet, procul dubio resultarent, mandauit, quod ego, sua humilis creatura, Imperij uestri adirem presentiam super premissis, Sanctitatis sue uotum expositurus ac inducturus indissidentes huiusmodi, ut suos humiliter animos ad^e mutuam pacem et concordiam vtique Deo gratam et ipsis discordantibus, ac toti orbi plurimum oportunam. Ego igitur, qui mandata cogor suscipere, in Sanctitate mittentis confidens, non meam sufficientiam perorrescens, que in preceptis habui loquar. Inter uos est orta discordia, potentissimi principes, qui estis mundi lumina, non solum patria vicini, sed propinquorum graduum affinitate coniuncti. Sed queso, uelitis attendere,^f quod discordia et criminum et insolentie plena est. Quenam est ista voluptas, oro sub dominio pernotare clasico, sanum frangere corpus lorica, atque ut ait Maro: canitiem galea prevenire ferreis semper uinculis actutum esse. Sed quo magis dolendum est, hec discordia cum gente uestra bellum secuta est, ut potius cum barbaris et hereticis nationibus et christiano nomini inimicis, ut apud Arabes pugnaret, Nunc uero quid agitur? illam, que hodie principum mundi gloria est, delere molitur discordia, fratres estis, pater et filius, et ex omni uinculo copulati, Considerate potius, quod regna uestra, ciuitates, vrbes et loca per uos in pace retenta sint, et clare uidebitis fructus tales, vt uobis persuadeatis indubie nullos triumphos clariores, nulla opimiora spolia patrie uestre posse referre, quam pacem et vt ex ore bellicosissimi uiri ueritas uideatur, Audite quid apud Titulium Anibal dixerit: Melior^g tutiorque est [*gr.*] certa pax quam sperata victoria. Hic strenuus uir, uindicandi desiderio ardens, et qui pacem toto orbe turbauerat, quare sic inquit nil quin concordia et pax quietis caritatis et gracie plena est. Quid enim pace iocundius, quid felicius, quid dulcius esset, nichil, ut testatur Augustinus XVIII° de Ciuitate dei, ubi inquit quod tantum est bonum pacis, vt in rebus terrenis atque mortalibus nichil gratius soleat audiri, nichil desiderabilius concupisci, nichil possit melius inueniri. Tantum est bonum pacis, ut deus ipse sic se uocari faciat, deum pacis Ysaye VIII° capitulo. Quid uero sine pace vita hominum, nisi periculum pauorque perpetuus, atque tristis curarum mortalium officina? Fortasse obueniet aliquis, Noverit melius incensi quorundam animi, qui more inhumano delectatur supplicio amicorum, et uindicta quarumlibet offensarum, sed talis profecto sententia nec est utilis, nec honesta, denique nec humana. Commendabilius est obliuisci iniuriam, quam ulcisci,

et inimicum placare, quam perdere illum, precipue cuius merita precesserunt, et si in gratiam redierit sequi possunt, hec omnia circumspiciat, hec omnia complectetur Et felices discrodiam exitus cum infelicibus confirmatur, et dampna cum commodis, et gaudium cum merore. Et Salomonem intendite, qui inquit, Honor est homini, qui se separat a contemptionibus. Cesset igitur precor uos omnis discordia, et considerate illius pericula, Et econtrario,ⁱ quid utilitatis, quid honoris, quid laudis adductiua sit concordia, et pax uestra nedum utilis, sed necessaria toti orbi. Si enim caput totius orbis cum proprijs membris dissentiat, que aliquo loco sanitas poterit reperiri? Noui scriptum in decretis patrum, quod integritas presidentium salus est subditorum. Conspicite diligenter, quod estis mundialis edificij columnne, in quibus sistit tantorum populorum incolunitas, in manibus uestris salus omnium pendet, Igitur ueniatur ad pacem et concordiam, in qua Deo seruitur, eius uicario complacetur, honor tantorum principum inuenitur, et salus, ut ita dicam, innumerabilium hominum continetur. Et ne uidear ueritati primo oblate iam esse contrarius, sanctissime Imperator finem facio: contentus hijs paucis coram uestra maiestate, que in sinu pectoris scrinio omnia continens, ex breuibus nouit multa colligere, Deum orationibus, vt is, qui in similibus fecit concordiam, sic corda uestra unita, concordia faciat, quod cessante omni discordia detur pacis dexteras et signa coniungere. Ad laudem diuini nominis, honorem ecclesie militantis, et sui summi Antistitis, uestram gloriam et vtilitatem gentium uestro Dominio commissarum. Amen.

^a O: közel egykorú kéz írásának látszik. ^b O: sic! ^c O: 'pntia' rövidítés. A: feloldása 'patientia'. ^d A: az 'vna'-tól eleddig hiányzik. ^e A: 'et'. ^f O: sic! ^g O: a szót a lap alján egy kinyújtott mutatóujjú kéz jelöli meg. ⁱ O: sic!

88.

Idő: 1386. febr. 10.

(IV. Idus Februarii. Indictio IX.)

Pápa: VI. Orbán

VIII. uralk. évében

Hely: Genua

Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa megbízza Jobannes de Pensauro tizedszedőt, hogy Magyarországon három éven át minden egyházi jövedelemből tizedet szedjen az apostoli Szentszék számára.

Jelzet: Armadio XXXIII. Tom. 12. pag. 84r. (59r.)⁸⁸

⁸⁸ A környező, azonos mintaszövegű bullákat idézi: BATTELLI, *Rationes decimarum Italiae*, xxii; MARTINO GIUSTI–PIETRO GUIDI, *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV: Tuscia. II: Le decime degli anni 1295–1304* (Studi e Testi 98), Città del Vaticano 1942, xxii. Vö. még L.W. DALY, *Early Alphabetic Indices in the Vatican Archives*, *Traditio* 19 (1963) 483–486, 485.

Urbanus^a episcopus servus servorum dei.^b Dilecto filio Johanni de Pansauro lectori ecclesie Zagrabiensis decretorum doctori fructuum et prouentuum Camere apostolice debitorum in nonnullis partibus Collectori Salutem et apostolicam benedictionem.^c Novit ille scrutator almus cordium quod^d summis doloribus angimur pungentesque et amari stimuli nos infestant, res modernis pestilentisque temporibus que sceleribus, iniquitatibus, pressuris et uiolencijs data est, istuc esse deductas, ut subditos et filios nostros quos ab oneribus releuare et quorum utilitates et comoda procurare vndique possemus pro nostre imbecillitatis modulo precipuis desiderijs optaremus, nos oporteat de necessitate grauare, Verumtamen dum nobiscum attendita meditatione pensamus quod sicut filijs et subditis nostris in omnem casum et euentum tota affectione consulimus, et libenter oportunis auxilijs et favoribus assistamus ita illi, ut indubie credimus nobis qui nouissime de tot perplexitatibus, tot angustijs totque perfidorum venantium implicitis laqueis quibus dum nostrum et ecclesie uniuersalis honorem conseruare iustitiam fouere, et ministrare, ac alias officium summi apostolatus nobis diuinitus iniunctum exercere totis viribus niteremur, undique ut notorium est tenebamur obsessi per solam diuinam clementiam, et piorum suffragia fuimus erepti non modo libenter sed eciam ardentem assistent, Cum igitur eamobrem diversa et magna^e profluuia et onera expensarum ad que supportanda Camera apostolica iam pridem plurimum exhausta nullatenus sufficere potest, expedierit et expediat nos subire, sitque conueniens et debitum, ut subditi et peculiare filij nostri, pro quorum comoditatibus et consolationis sine intermissione inuigilamus nobiscum tribulationes et onera parciantur, Deliberatione super hijs habita diligenti decimam^f omnium reddituum et prouentuum ecclesiasticorum in omnibus^g et singulis Regni Vngarie et alijs prouincijs Ciuitatibus et diocesibus in quibus fructuum et prouentuum dicte Camere debitorum Collector deputatus existis consistencium per tres annos a kalendis Martij proxime future inchoandos et continue subsequentes in subscriptis terminis et singulis annis etc. dictorum trium annorum ab omnibus et singulis archiepiscopis et episcopis ceterisque prelati et personis ecclesiasticis et secularibus et regularibus cuiuscunque exemptis et non exemptis, huiusmodi^h redditusⁱ et prouentus in predictis Ciuitatibus, diocesibus, prouincijs et partibus obtinentibus^j et infra dictum terminum obtenturis cuiuscunque preeminencie dignitatis, status gradus religionis ordinis uel condicionis existant, Quibus aut eorum alicui nulla priuilegia aut indulgencias sub quacunque forma uerborum uel expressione concessa quo ad hoc nolumus suffragari [preterquam venerabilibus fratribus nostris sancte Romane ecclesie Cardinalibus huiusmodi redditus et prouentus in predictis Ciuitatibus diocesibus prouincijs^k et partibus obtinentibus et interim obtenturis qui nobiscum assidue indefessis laboribus onera uniuersalis ecclesie sorciuntur necnon a dilectis filijs hospitalium sancti Johannis Jerosolimitani et beate Marie Theotonicorum Magistris, Prioribus preceptoribus et fratribus, qui contra hostes fidei Christiane exponunt iugiter se et sua, quosquidem Cardinales Magistros Priores preceptores et fratres a prestacione huiusmodi decime exemptos^l uolumus esse et immunes]^m soluendam exigendam et

colligendam ac in releuacionem dictorum onerum conuertendam auctoritate apostolica imposuimus et imponimus per presentes, Volumus autem, quod huiusmodi decima per te qui in dictisⁿ Ciuitatibus diocesibus et prouincijs fructuum et prouentuum dicte Camere debitorum Collector existis et quem eiusdem decime collectorem deputauimus et tenore presencium deputamus, et Succollectores tuos clericos dumtaxat quos ad id deputabis ab eisdem Archiepiscopis^o et prelatis ac personis alijs ecclesiasticis secularibus et regularibus exemptis et non exemptis in eisdem Ciuitatibus diocesibus prouincijs^p et partibus redditus et prouentus huiusmodi ut preferuntur habentibus et infra dictos tres annos habituris, preterquam a predictis Cardinalibus Magistris Prioribus preceptoribus et fratribus de ipsis dumtaxat redditibus atque prouentibus colligatur et etiam exigatur sine iniuria et oppressione quacumque, Ita quod per te uel Succollectores predictos ad redditus et prouentus ecclesiasticos extra ciuitates dioceses et prouincias^q et partes predictas consistentes compulsionis officium nullatenus extendatur, Primum enim terminum solucionis medietatis huiusmodi decime primi anni dicti termini statuimus et esse volumus festum assumptionis beate Marie uirginis proxime futurum Secundum uero terminum solucionis alterius medietatis ipsius decime dicti primi anni festum Annunciationis eiusdem beate Marie extunc immediate secuturum In alijs duobus annis dicti termini similibus terminis observandi, Denique volumus quod huiusmodi decime exactio fiat secundum^r taxationem decime in predictis Ciuitatibus diocesibus prouincijs et partibus factam uel ubi nulla huiusmodi taxacio certa fuerit secundum modum morem et consuetudinem in solucione huiusmodi decime hactenus obseruatos et sine aliquo onere illorum a quibus huiusmodi decima exigetur Et ne de moneta de qua fiet et fieri debet solucio dicte decime valeat^s hesitari, uitenturque grauamina que propter hoc hactenus uiri ecclesiastici sunt perpassi, uolumus quod per te et Succollectores predictos ipsa decima ad monetam in dictis terminis in prefatis Ciuitatibus diocesibus prouincijs et partibus communiter currentem leuetur et etiam exigatur ac tibi et Succollectoribus predictis nomine Camere predictae recipientibus persoluatur iuxta constitutionem super hoc editam in concilio Viennensi, Ita quod pretextu alicuius cambij debitores et solutores dicte decime non grauentur Quodque circa hoc iuxta constitutionem eiusdem viennensis concilij calices, libri et alia ornamenta ecclesiarum diuinis officijs deputata ex causa pignoris uel alia ex occasione dicte exactionis nullatenus capiantur recipiantur distrahantur uel eciam occupentur, Quocirca discrecioni tue per apostolica scripta mandamus quatenus decimam huiusmodi a prefatis Archiepiscopis^s Episcopis Ceterisque prelatis et personis ecclesiasticis de ipsorum ecclesiasticis redditibus et prouentibus quos infra Ciuitates dioceses prouincias et partes predictas obtinent, Et per dictum Triennium obtinebunt, preterquam a Cardinalibus Magistris Prioribus preceptoribus et fratribus supradictis per te uel alium seu alios exigere et recolligere studeas diligenter Nos enim tibi prefatos Archiepiscopos Episcopos prelatos et personas ecclesiasticas supra dictas huiusmodi redditus et prouentus infra dictas Ciuitates dioceses prouincias et partes obtinentes infra huiusmodi Triennium, ut pre-

mittitur obtenturos Cardinalibus, Magistris, Prioribus praeceptoribus, et fratribus supradictis dumtaxat ex ceptis ad soluendum tibi uel a te deputandis dictam decimam in eisdem terminis prout superius est expressum auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam et etiam per sequestracionem ipsorum reddituum et prouentuum in eisdem Ciuitatibus diocesibus prouincijs et partibus consistencium si expediens fuerit per te uel per alium seu alios compellendi et inuocandi etiam si opus extiterit^u auxilium brachij secularis plenam et liberam concedimus tenore presencium facultatem Non obstantibus tam felicitis recordacionis^v Bonifacij pape VIII predecessoris nostri, et^w de vna et de duabus dietis^x in concilio generali quam alijs constitucionibus apostolicis contrarijs quibuscumque seu si eisdem Archiepiscopis, Episcopis,^y prelatis et alijs personis ecclesiasticis uel quibuscumque alijs communiter uel diuisim ab apostolica sede sit indultum quod ad solucionem huiusmodi decime minime teneantur et ad id compelli aut quod interdicti suspendi uel excommunicari aut extra uel ultra certa loca ad iudicium euocari non possint per literas apostolicas^z que de indulto huiusmodi et toto eius tenore de verbo ad verbum et proprijs ordinum locorum et personarum nominibus et cognominibus plenam et expressam non fecerint mencionem et quibuslibet priuilegijs indulgentijs exemptionibus et literis apostolicis quibuscumque dignitatibus seu ordinibus et specialiter sanctorum Benedicti et Augustini Cluniacensis Cisterciensis premonstratensis Cartusiensis Camaldulensis Grandimontensis vallisumbrose Cruciferorum et humiliatorum et ipsorum universitatibus generaliter vel specialiter sub quacumque forma uel conceptione^{aa} uerborum a memorata sede concessis de quibus quorumque totis tenoribus ac de uerbo ad^{bb} uerbum in nostris literis plena et expressa mencio sit habenda Ad hec volumus tibi que eadem auctoritate concedimus, quod tu necnon a te deputati illos de Ciuitatibus diocesibus prouincijs et partibus predictis quos ex defectu non facte solucionis huiusmodi excommunicacionis suspensionis et interdicti sentencias incurrere contigerit ab eisdem sentencijs post satisfactionem debitam facta prius fide tibi vel huiusmodi deputatis de satisfactione huiusmodi decime,^{cc} absolvere et cum eis super irregularitate si quam forte sic ligati non tamen in contemptum clauium celebrando diuina uel immiscendo se illis contraxerint dispensare etiam valeatis, Ceterum quia forsitan nonnulli ex personis ecclesiasticis supradictis adeo pauperes sunt quod ad solucionem huiusmodi decime impotentes existunt volumus quod quo ad illos de Ciuitatibus diocesibus prouincijs et partibus predictis qui per te summarie et de plano reperti fuerint ad solucionem ipsius decime in predictis terminis faciendam ut premittitur impotentes super quo tuam conscienciam oneramus prefatas summas relaxares et super irregularitate si quam sic ligati non tamen in contemptum clauium celebrando diuina aut immiscendo se illis contraxerint, cum eisdem etiam auctoritate nostra dispenses Nostre tamen intencionis existit quod^{dd} hij quorum facultates ad integram solucionem huiusmodi decime supportatis alijs oneribus consuetis non suppetunt ultra quam iuxta suarum huiusmodi facultatum exigentiam commode possunt Illi uero qui de ipsa decima nihil soluere poterunt super qua^{ee} impotencia tuam etiam conscienciam

oneramus ad soluendum aliquid pretextu impositionis huiusmodi nullatenus compellantur, Volumus insuper quod si forsan termini solucionum decimarum huiusmodi fructuum et prouentuum ecclesiasticorum in Ciuitatibus diocesibus prouincijs et partibus supradictis per nos hactenus impositarum nondum forsan sint elapsi propterea solucio et exactio huiusmodi decime per nos ut prefertur per presentes impositae nullatenus impediatur seu etiam differantur, sed huiusmodi alij termini nondum lapsi per dictum terminum suspendantur Datum^{ff} Janue IIIJ Idus Februarii Pontificatus nostri anno Octauo,^{gg}

Indictione IX die iouis XXIX mensis martij assignata domino nicolao martinj archidyacono in ecclesia quinque ecclesiensi ut ipsam portet collectori.^{hh}

^a A bulla mintaszövege: 78r.-80r. ^b O: a pápa neve után 78r. is csak egy *etc.* megjelölés áll. ^c O: a *'salutem'* után 78r. is csupán egy *'etc.'* található. ^d O: innentől 78r. ^e A: *'magna et diuersa'*. O: a *'cum'*-tól idáig 84r. is. ^f O: e szótól 84r. is. ^g O: innentől csak 84r. ^h O: e szótól 78r. ⁱ O: innentől 78v. ^j A: az *'et partibus obtinentibus'* hiányzik. Szintén kimaradt az *'Insulis'* szó, ám ennek – értelem szerint – valóban csak a bulla mintaszövegében kell szerepelnie. ^k A: utána az *'insulis'* ezúttal is kihagyva. ^l O: a szó megismételve, majd áthúzva. ^m A: a zárójel csak itt. E szövegrész a Magyarországra szóló bulla szövegéből vélhetően valóban kimaradt. ⁿ O: utána egy szó áthúzva. ^o O: előtte *'a patriarchis'*. A: értelem szerint – az *'insula'*-hoz hasonlóan – elhagyva. ^p Ua. mint az előbb. ^q Ua. mint az előbb. A továbbiakban külön nem kerül jelölésre az *'insula'* szó vonatkozó alakja. ^r O: innentől 79r. ^s O: a *'r'* előtt egy *'n'* betű kihúzva. ^t Ua. mint az előbb. A továbbiakban nem kerül említésre. ^u O: előtte kihúzva *'fuerit'*. ^v O: a jobb margóra írva. ^w A: *'ac'*. ^x A: *'sic'*. O: inkább *'dictis'*. ^y O: e szótól 79v. ^z O: utána 11 szó áthúzva. ^{aa} O: előtte kihúzva *'expressione'*. ^{bb} A: *'in'* ^{cc} A: e szó hiányzik. ^{dd} O: innentől 80r. ^{ee} A: *'quam'*. O: halványan, de ki lett húzva. ^{ff} O: innentől 84r. is. ^{gg} O: 84r.: utána utalás a mintaszövegre. ^{hh} O: 84r. és a bal margóra írva.

89.

Idő: 1388. márc. 20.

(XII. Kal. Aprilis. Indictio XI.)

Pápa: VI. Orbán

X. uralk. évében

Hely: Perugia

Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa felszólítja az esztergomi érseket, hogy mindennemű egyházi jövedelem tizedének felét egy évre szedje össze a pápa nyomasztó helyzetének felsegítésére.

Jelzet: Arm. XXXIII. Tom. 12. pag. 104r. (79r.)⁸⁹

⁸⁹ E kötet pápai tizedbeszedéssel kapcsolatos iratait általánosságban idézi és – csupán – a német vonatkozások listaszerű felsorolását adja: EMIL GÖLLER, *Aus der Camera Apostolica der Schismapapste*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 32 (1924) 82–147, 100 és 33 (1925) 72–110, 73 s 81–86. Lásd még GERD TELLENBACH, *Repertorium Germanicum II. Verzeichnis der in den Registern und Kameralakten Urbans VI., Bonifaz' IX., Innocenz' VII. und Gregors XII. Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches seiner Diözesen und Territorien (1378–1415) I–III*, Berlin 1933–1961, *passim*.

Urbanus^a episcopus servus servorum Dei.^b Venerabili fratri Archiepiscopo Strigoniensi Salutem et apostolicam benedictionem.^c Quamquam propter varias multiplices inevitabilesque causas,^d que ab ipsis primordijs assumptionis nostre ad apicem summi Apostolatus indesinenter quodammodo^e contigerunt et quotidie contingunt que reseruatione honoris et status vniuersalis ecclesie magna et importabilia expensarum onera de necessitate oportuerit et oporteat nos subire et^f ad huiusmodi supportanda onera vniversi cleri regni Ungarie potuissemus presidia implorare illisque^g uti tamen cum eosdem Clerum precipue gerimus in visceribus caritatis et ad ipsorum commoda procuranda et augenda inuigilauerimus et libenter inuigilemus eos absque onere aliquo benigne pertractauimus ipsisque pepercimus usque modo et ad huiusmodi onera supportanda presidia procurauimus aliunde. Nunc autem cum satis partes alias honestis impositionibus grauauerimus et grauauaemus [!] et huiusmodi expensarum onera ad que supportandi iam pridem camera nostra plurimum exhausta non sufficit malignitate temporis faciente in dies augeantur nec dubitemus quod predicti Clerus acceptorum beneficiorum memores non minus deuote quam libenter huiusmodi nobiscum onera parcientur eos ipsa impellente necessitate ad subueniendum nobis eciam cum ipsorum leui onere decreuimus excitare. Deliberacione^h igitur super hijs habita diligenti mediam partem decime omnium reddituum et prouentuum ecclesiasticorum in Regno predicto consistencium vnus anni a festo sanctiⁱ Johannis Baptiste proxime futuro inchoandi et continue subsequenter in festo omnium sanctorum proxime secuturo tam a te ipso quam ab omnibus alijs et singulis Episcopis, prelati^s et personis ecclesiasticis, secularibus et regularibus, exemptis et non exemptis huiusmodi redditus et prouentus in eodem Regno obtinentibus et infra dictum annum obtenturis cuiuscumque preeminencie, dignitatis status, gradus Religionis Ordinis uel condicionis existant quibus [...] ^k suffragari soluendam soluendam [...] ^l per presentes. Volumus autem quod huiusmodi media pars decime per te et Venerabiles fratres nostros episcopos^m dicti regni quorum videlicet singulos in proprijs eorum ciuitatibus et diocesibus eiusdem medie partis decime Collectores tenore presencium deputauimus et tuos et eorum succollectores, clericos dumtaxat [...] ⁿ habituris de ipsis [...] ^p extendatur. Denique uolumus quod huiusmodi medie partis decime exactio fiat secundum [...] ^q occupentur. Quocirca fraternitati^r tue per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus^s medietatem decime huiusmodi tu videlicet a temet et ipsis Episcopis necnon a tuarum^t ipsique Episcopi a suarum ciuitatum et diocesum prelati^s et personis ecclesiasticis supradictis de tuis et ipsorum ecclesiasticis redditibus et prouentibus quos in Ciuitatibus et diocesibus predictis obtines et obtinent et infra annum huiusmodi obtinebis et obtinebunt per te ac per se uel alium seu alios exigere et recolligere studeas et studeant diligenter. Et nihilominus tu Episcopos et tuarum dictique episcopi suarum Ciuitatum et diocesum predictarum prelatos et personas ecclesiasticas supradictos huiusmodi redditus et prouentus infra easdem Ciuitates et dioceses obtinentes et infra eundem annum ut premittitur obtenturos ad soluendum tibi et eis uel a te aut ipsis deputandis dictam medietatem huiusmodi decime

in predicto festo prout superius est expressum auctoritate nostra per censuram [...] ^a et humiliatorum ac sancti Johannis Jerosolimitani et beate Marie Theutoniarum hospitalium et ipsorum vniuersitatibus [...] ^v habenda. Ad hec uolumus tibi ac prefatis Episcopis per apostolica scripta concedimus quod tu et ipsi necnon a te et eis deputandi illos ex eisdem Episcopis et Prelatis et personis ecclesiasticis supradictis Ciuitatum et diocesum predictarum quos ex defectu non facte solutionis huiusmodi excommunicationis suspensionis et Interdicti sententias incurrere contigerit ab eisdem sentencijs post satisfactionem debitam facta prius fide tibi uel eis aut deputatis eisdem de satisfactione huiusmodi absoluere [...] ^v contraxerint auctoritate nostra ualeas et eciam ualeant dispensare. Volumus insuper quod si in solutione huiusmodi medie partis dicte decime pro redditibus et prouentibus ad tuam mensam episcopalem ^w pertinentibus facienda in termino defeceris supradicto eadem quas in deficientes in solutione huiusmodi ^x medietatis in eodem termino facienda presentium vigore tuleris sententias incurras eoipso a quibus tamen sentencijs per aliquem de vicinioribus episcopis post satisfactionem debitam possis absolui Premissis eciam adijcimus tibi in virtute sancte obediencie districte precipiendo mandamus quod illa que tam ab eisdem Episcopis quam a prelatibus et personis ecclesiasticis supradictis tuarum Ciuitatum et diocesum presencium vigore recipere te continget nec ea que occasione predicta ratione eiusdem tue mense soluere debebis eidem camere uel cui duximus ordinandum remota dilacione qualibet assignes integre cum effectu Nos insuper huiusmodi Episcopo te ab huiusmodi sentencijs si illas forte incurreris absoluendi in forma ecclesie consueta necnon tecum super irregularitate siquam contraxeris celebrando diuina aut immiscendo te illis non tamen in contemptum clauium dispensandi plenam concedimus harum serire potestatem. Datum ^y Perusij XIII. Kal. April. Pontificatus etc. anno decimo.

de Curia Ja. de Bononia.
P. Wsser.

Item consimilis littera fuit facta de verbo ad verbum Archiepiscopo Colocensi in eodem Regno Ungarie et sub eadem data.

^a A bulla mintaszövege: 97v.–99v. ^b O: a pápa neve után mindkét szövegben csupán 'etc.' megjelölés található. ^c O: a 'salutem' után ua. mint az előbb. ^d O: e szó utántól csak 97v. ^e O: sic! ^f O: e szótól 104r. is, az eltérés a mintaszövegtől mindössze annyi, hogy az 'Anglie' helyett 'Vngarie' áll. ^g O: ettől a szótól csak 97v. ^h O: e szótól 104r. is. ⁱ O: e szótól csupán 104r. ^j O: e szótól 97v. ^k O: 18 szó, ebből 15 már 98v. A: a kipontozás itt minden külön hivatkozás nélkül, lásd azonban az előző, 88. sz. bulla vonatkozó helyét! ^l O: 12 szó. ^m O: előtte 'Archiepiscopus'. A: e szó értelem szerint elhagyva. ⁿ O: 4 és fél sor. A: az előző iratra történő hivatkozás: 'mutatis mutandis in sensu antecedentium'. ^o O: 6 sor. ^p O: 20 sor, a szöveg immár 98v. folytatódik. ^q O: e szótól 104r. ^r O: innentől 98v. ^s O: ezután a mintaszövegben két helységnév. A: ezek értelemszerűen elhagyva. ^t O: mintegy 21 sor. A szöveg már 99r. folytatódik. ^u O: 3 és fél sor. ^v O: 3 sor kipontozva. ^w O: a jelzős szerkezet másként. A: ez értelemszerűen, a helynevek kihagyásával külön jelzés nélkül átalakítva. ^x O: e szó már 99v. ^y O: innentől 104r.

90.

Idő: 1394. jún. 3. előtt⁹⁰

Pápa: IX. Bonifác

Felleg: bulla

Tartalom: A pápa felszólítja követét, János lepantói érseket („*qui etiam Ordinis fratrum Predicatorum professor existis*”), hogy a magyar határig, Athenig és Achajáig előretörő törökök pusztításainak gátat vetendő, Dalmát-, Horvát- Csehországban [Boszniában] és Szlavóniában búcsút hirdessen a török ellen hadbaszállóknak.

(Lásd Fraknói: Magyarország és a Szentszék összeköttetései I. 296; Eubel I. 379: Johannes Neopactensis érsekről megjegyzi: O.Min. ?; vö. Vát. Magy. Okirattár I/III. 259. okirat, mellyel csaknem szó szerint egyezik.)

Jelzet: Armadio LIII. Tom. 8. pag. 208r.–209v. (206r.–207v.)

Venerabili fratri Johanni Archiepiscopo Neopactensi Apostolice Sedis nuncio Salutem et apostolicam benedictionem.^a Cogimur ex debita Caritate, qua^b Cunctos Christifideles Cum omni sinceritate complectimur amarissime dolere et dolorem nostrum in publicum deducere [208r.] quod nouissimis diebus ad flagellum Christianorum peccatis exigentibus seuiciam et multitudinem eorum infidelium et Christi nominis immanissimorum hostium quos vulgus Turchos appellat congregavit et armavit impietas qui nomen inuocantium Christi fruitivas illas partes vtpote opulentissimum et^c victoriosissimum quondam hungarie dalmacie croacie bohemie⁹¹ et sclauonie regna ac principatum achaie ducatum atthenarum et alia loca Christianorum circumscripta rabie quadam invadunt discerpunt et prout eorum impietati felicitas fauet sibi subiugant et illos miseros Christianos qui in eorum manus incidunt aut crudelissime trucidant aut exquesitis tormentorum generibus afficiunt vel obducunt in miserrimam servitutem et ad posse cogunt misere negare fidem Christi et servare prophanos et detestabiles ritus eorum que possunt auaram rapiunt in predam loca uero Christianorum que quouis modo deuincunt calamitosis conditionibus affligunt ecclesias et sacras edes polluunt et plerumque dirimunt et que nefandus est venerabilem Christi nomen [!] uiribus totis conculcant et nephanas inequitas eorum cum celebritate erigunt vt sublata Christi ueneracione in illis inuocetur nomen dampnatissimi mahometj horret animus talia remisisci [loco: *remisisci*], sed ad cumulum nostri grauissimi doloris accedit quod tota Christianitas que in concordia posita tot maioribus malis salubriter possit occurrere aduersum semetipsam uel patenti et patricidali ac plusquam ciuili bello furit et seuit aut sic ubi forsan quiescere uideatur animarum perniciosissimis portibus^d [?] pe-

⁹⁰ Vagy: 1371–1393 (?) (1372), XI. Gergely (lásd Fraknói: i.m. I. 275. sköv. o.; Theiner II. 130, CCLXII és 134–139, CCLXX–CCLXXIV.; Eubel I. 379. szerint 1371. okt. 20-tól 1393-ig négy János lepantói érsek [Neopatensis, Naupactos] volt, de egyik sem dominikánus.) – Vagy: 1343–1345, VI. Kelemen (lásd Fraknói i.m. I. 196.; Theiner I. 658–660.; Eubel i.h.: János neopatensis érsek, de rendi jelzés nélkül.)*

⁹¹ *Loco 'Bosnie'?**

stibus odijs videlicet acerrimis et similitatibus pessimis confunditur et tabescit Propter quod cum ad retundendum furores hostium huiusmodi non multi alij modi ad hoc vtilis ad hostes^e presens uideantur Nos quorum permaxime interest fideles protegere et roborare hostes uero prefatos eorumque conatus reprimere et elidere et alias in premissis salubriter prouidere Cum in hijs agatur causa Dei aduersus hostes eosdem in virtute altissimi insurgere et ad prosecutionem talem christifideles principes videlicet proceres et magnates ac inferiores personas decreuimus excitare et eam obrem causam ipsam deuote prosequentes de thesauro sacrosancte romane ac vniuersalis ecclesie et preciosi sanguinis domini nostri Jhesu Christi et apostolorum ac martirum quorum patrocinij gloriamur ditare^f et spiritualium gratiarum muneribus confouere Cupientes ut omnibus proficiat ad salutem et eandem causam eo feruencius prosequantur quo exinde maioris retributionis merita se sperauerunt adepturos de omnipotentibus Dei ...^g et beatorum petri et pauli apostolorum eius auctoritate confisi omnibus uere penitentibus [209r.] et confessis qui contra predictos hostes in personis et sumptibus proprijs necnon hijs qui in personis proprijs alienis tamen expressis [loco: *expensis*] in prosecutione tam pij operis per tempus de quo tibi expedire videtur^h videbitur laborabunt tam clericis quam laycis et hijs insuper qui suis dumtaxat iuxta suarum exigenciam facultatum destinabantⁱ seu ad id a te deputandis sufficienter subsidia ministrabant vt pro eis destinarij possint persone ad ipsam prosecutionem ydonee per dictum tempus morature et laborature ibidem ecclesie videlicet sequendo uexillum illam concedimus indulgenciam et ueniam peccatorum que concedi per sedem apostolicam proficiscentibus in terre sancte subsidium consueuit et in retributione iustorum salutis eterne policemur augmentum Eos autem qui non per integrum tempus huiusmodi sed per ipsius temporis partem in huiusmodi Dei seruicio laborabunt iuxta quantitatem laborum et deuocionis affectum participes esse uolumus indulgencie memorate Quod si forsitan eorum aliquos post iter arreptum in prosecutione dicti negocij ab hac luce migrare contigerit uel interim negocium ipsum congrua terminacione complerj eos participes esse uolumus indulgencie supradicte huiusmodi etiam indulgencie volumus esse participes iuxta quantitatem subsidij et deuocionis affectum omnes qui ad prosecutionem cause predicte de bonis suis huiusmodi a te deputatis Cum orationum frequencia ministrabant Cum autem te qui eciam ordinis fratrum predicatorum professor existis pro certis arduis negocijs ad predicta dalmacie croatie Bohemie et Sclauonie regna presencialiter destinemus fraternitatem tuam attente requirimus et monemus tibi nichilominus districte precipiendo mandamus quatinus per te uel alios ad hoc ydoneos in ecclesijs et locis in eisdem dalmacie croacie bohemie et sclauonie regnis consistentibus de quibus si et prout tibi uidebitur diebus dominicis et festiuis premissa solempniter publicando et exponendo ac per alios quos ad hoc deputauerimus publicarij exponj faciendo vt melius et clarius intelligatur ab omnibus eciam in vulgarij proceres et magnates et personas supradictas et alios Christifideles instancius et efficacius per verbum predicacionis et alias prout expediens fuerit inducere studeas vt suscipientes cum reuerencia per

manus tuas uel aliorum ad hoc per te deuatorum venerabile signum crucis illud-
que suis humeris et cordibus affigentes ad prosequendum huiusmodi causam Dei et
fidei uiriliter se accingant. Nos insuper te eorum que pro subsidio cause huiusmodi
fuerint quodlibet erogata Collectorem harum serie deputamus Volumus autem
quod illa que propterea [209v.] quodlibet recepta fuerint ad Vsum prosecutionis
huiusmodi integre et fideliter conuertantur presentibus post decennium minime
Valituris. Datum etc.

[Cím:]

Conceditur alia remissio predictorum euntibus uel mittentibus ad debellandum
Turchos uel dantibus auxilium in pecunia uel alium predictis bellatoribus.^j

^a O: a 'salutem' után csupán egy 'etc.' rövidítés áll. ^b O: a szó végén kihúzza 'm'. ^c O: utána 'uictorisi'
[!] kihúzás gyanánt alápontozva. A: ez külön jelzés nélkül elhagyva. ^d O: olvasata inkább 'partibus', de
ugyanúgy alá van pontozva, mint az imént, vagyis inkább elhagyandó. ^e O: e szó szintén alápontozva,
értelem szerint valóban mellőzendő. ^f O: e szónál az 'r' mintha a tollban maradt volna. ^g A: egy szó
megfejtetlen és kipontozva. O: elolvasása nekünk sem sikerült. ^h O: alápontozva, mellőzendő. ⁱ A: sic!
O: helyette inkább 'destinabunt'. ^j O: a tartalmi összegzés 208r.

91.

Idő: 1403. jún. 12.

(II. Idus Junij)

Pápa: IX. Bonifác

XIV. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa megbízza Branda de Castellione tizedszedőt, hogy az esztergomi és kalo-
csai egyháztartományokban az apostoli Szentszék járandóságait szedje össze, altized-
szedőket válasszon stb. a szokásos feltételek mellett.

Jelzet: Arm. xxxiii. Tom. 12. pag. 227v.–228r. (99v.–100r.)⁹²

Bonifacius episcopus servus servorum Dei^a Dilecto filio filio Magistro Brande
de Castellione Archipresbitero ecclesie sancti Martini de leuiaco Veronensis dioce-
sis utriusque Juris Doctori Capellano nostro apostolice sedis nuncio Salutem et
apostolicam benedictionem^b Ex fideli et sollicita ac diligenti prudencia ac probitate
prouidencia quoque circumspecta alijsque virtutibus quibus polles presumimus eui-
denter quod ea que tibi commiserimus solerti et salubri studio gubernabis et fideli-

⁹² Branda de Castiglione kapcsán idézi: BRUNO KATTERBACH, *Referendarii utriusque Signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati Signaturae supplicationum a Martino V ad Leonem XIII* (Studi e Testi 55), Città del Vaticano 1931, xxxvi. – Ugyanezen levéltári kötetben még (fol. 225 és 269): „*Andrea dei Benzi collettore generale in Ungheria*”. Idézi: RUGGERO GUERRIERI, *Storia civile ed ecclesiastica del Comune di Gualdo Tadino*, Gubbio 1933, 731; [U6], *Andrea di Pietro di Gionta dei Benzi da Gualdo, vescovo di Spalato e di Sion, arcivescovo di Colocza, e Popera sua alla corte di re Sigismondo e al Concilio di Costanza*, Bollettino della Deputazione di Storia Patria per l'Umbria, 13 (1912) 497–512, 501.

ter exequeris Hinc est quod nos de huiusmodi probitate et virtutibus plurimum in domino confidentes te qui causarum palacij apostolici Auditor existis fructuum et prouentuum Reddituum Censuum quoque ac decimarum et aliorum quorumcumque in Strigoniensi et Colocensi Ciuitatibus diocesis et prouincijs ecclesie Romane et Camere apostolice debitorum Collectorem et receptorem usque ad nostrum et apostolice sedis beneplacitum auctoritate apostolica tenore presencium facimus constituimus et eciam deputamus Omnes et singulos Collectores et Succollectores fructuum reddituum et prouentuum censuum decimarum et aliorum debitorum in dictis Ciuitatibus et diocesis ac prouincijs per nos et dictam sedem uel eius auctoritate quoquomodo deputatos ac omnes commissiones super huiusmodi Collectorie et Succollectorie officijs eis sub quauis uerborum forma per dictam sedem uel eius auctoritate factas penitus reuocando ipsos Collectores et Succollectores et alios ab huiusmodi Collectorie et Succollectorie officijs et commissionibus alijs eis commissis seu factis specialiter uel generaliter amouendo tibi per te uel alium seu alios Clericos dumtaxat fide et facultatibus ydoneos petendi exigendi et recipiendi nostro et dicte Camere nomine a quibuscumque prelati et Capitulis Collegijs et Conuentibus ecclesiarum et Monasteriorum quorumlibet alijsque personis ecclesiasticis secularibus et regularibus exemptis et non exemptis ordinum quorumlibet et eciam laicalibus personis omnes et singulas pecuniarum summas ac rerum et bonorum quorumlibet quantitates nobis et Camere predicte ac ecclesie debitas et debendas eciam si bona huiusmodi fuerint confiscata necnon fructus redditus et prouentus census Annuos decimas et alia omnia et singula nobis et eidem ecclesie primi anni beneficiorum ecclesiasticorum in dictis Ciuitatibus diocesis et prouincijs quacumque ratione debita uel debenda seu ad nos et eas nunc et imposterum pertinencia quecumque quocumque et qualiacumque communibus et minuti seruijs ratione promocionum prelatorum per nos uel auctoritate apostolica ibidem ad quorumcumque ecclesiarum et Monasteriorum Regimina promotorum eidem Camere debitis [228r.] dumtaxat exceptis Raciones quoque et computa a quibuscumque Collectoribus et Succollectoribus apostolicis et Inquisitoribus heretice prauitatis et predicatoribus uerbi crucis et Officialibus alijs pro dicta Camera in Ciuitatibus diocesis et prouincijs supradictis uel eorum aliquibus hactenus deputatis seu personis ecclesiasticis alijs in quantum negocia et utilitatem dicte Camere concernunt audiendi et examinandi ipsosque ad id si necesse fuerit compellendi et per ipsos recepta dictas Romanam ecclesiam et Cameram concernencia quouis modo recipiendi ac soluentes de receptis liberandi quitandi et absoluendi Insuper eciam omnibus et singulis commissionibus privilegijs et apostolicis alijsque litteris et potestatibus quibuscumque in huiusmodi tue Collectorie officio precessoribus et predecessoribus auctoritate apostolica missis concessis seu alias destinatis in ceptis et non ceptis negocijs presentibus et futuris utendi easque exequendi et ad effectum plenarium deducendi ac si tibi specialiter per nos essent destinate^c necnon contradictores quoslibet et rebelles cuiuscumque status gradus ordinis condicionis uel preeminencie fuerint eciam si pontificali uel alia quauis prefulgeant dignitate auctoritate nostra per

censuram ecclesiasticam et bonorum ipsorum sequestrationem et arrestationem personalem et alia Juris remedia appellacione postposita compescendi ac etiam exactionis et alias sententias in non soluentes tibi^d iura et debita ipsius ecclesie et^e Camere ut prefertur per te uel alium seu alios tuo et dicte Camere nomine inflictas et promulgatas [206v.] quociens opus fuerit aggrauandi et alias contra eos sententias promulgandi necnon quoscumque tibi uel tuis officialibus iniuriantes seu te vel dictos tuos officiales impediens et negocia dicte Camere directe vel indirecte publice uel occulte auctoritate nostra procedendi prout ordo exigerit rationis et si necesse fuerit ipsos ad comparandum personaliter coram nobis uel nostro Camerario infra certum competentem terminum per te eis assignandum citandi^f et eciam si opus fuerit auxilium brachij secularis etiam ordinum religiosorum quorumcumque et personarum ecclesiasticarum exemptarum et non exemptarum inuocandi sententias quoque excommunicationis suspensionis et interdicti in inobedientes^g contumaces et rebelles tam per predictos^h predecessores seu predecessoresⁱ uel eorum substitutos quam per te latas et ferendas cum ad obedienciam debitam uenerint tollendi et suspendendi et super irregularitate si quam sic^j ligati non tamen in contemptum clauium celebrando diuina vel immiscendo se illis contraxerint cum eisdem eciam auctoritate nostra dispensandi Non obstantibus [...]^k quibuscumque eciam si de illis et totius eorum^l tenoribus eciam de uerbo ad uerbum esset in presentibus mencio specialis habenda Seu si aliquibus et eorum ordinibus communiter uel diuini a sede apostolica sit indultum quod interdicti suspendi uel excommunicari aut extra uel vltra certa loca ad iudicium euocari non possint per literas apostolicas non facientes plenam et expressam ac de uerbo ad uerbum de indultu huiusmodi mentionem auctoritate predicta facultatem et potestatem plenariam concedentes Ita tamen quod in fructibus redditibus et prouentibus ac alijs bonis quibuscumque ad dictam Cameram spectantibus ipsi Camere persoluendis ultra Annum dilacionem dare nequeas et quod in singulis Ciuitatibus [207r.] et diocesibus infra tuam Collectoriam consistentibus si sint ample et diffuse vltra vnum et si parue fuerint in duabus eciam ultra vnum dumtaxat Succollectorem non deutes et quod omnium et singulorum Succollectorum quos te deputare contingeret nomina et cognomina statim cum illos deputaueris nobis seu Camerario nostro clare et distincte transmittere et^m quod singulis Biennijsⁿ de receptis et gestis per te in huiusmodi Collectorie officio rationem et computum reddere necnon quidquid per te in predictis recipi contigerit per literas Cambij uel alium tutum modum nobis uel predicto Camerario et gentibus dicte Camere quantocius commode poteris mittere non postponas. Sic igitur in premissis prudenter sollicite et fideliter te habeas quod apud nos merito commendari possis nostramque et dicte sedis beneuolenciam et graciam consequi vberius merearis. Datum^o Rome apud Sanctumpetrum secundo Idus Junij Anno Quartodecimo

De Curia
F de Montepolician.
N. de Roma.

^a O: a pápa neve után csupán ‘etc.’ rövidítés áll. Mellette a bal margóra írva: ‘*Collectoria in Strigoniensi et Colocensi Ciuitatibus diocesibus et provincijs.*’ A: mindenféle jelzés nélkül elhagyva. ^b O: a ‘*salutem*’ után csupán ‘etc.’ rövidítés található. ^c O: 228r. ‘*etc. ut supra in Collectoria Flandrie folio LXXXXIX*’ hivatkozás található, amely a 206r.-ra (a régi számozás szerint valójában LXXXXVIII-ra) utal. A folytatás tehát innen. A: elhagyva. ^d O: e szó nem található. A: vélhetően értelem szerinti kiegészítés. ^e E két szóra ua. ^f O: ‘*Citandum*’-ról átirással javítva. ^g A: *sic!* O: mintha inkább ‘*et imobedientes*’ állna, és az ‘*et*’ át lenne húzva. ^h O: utána kihúzva ‘*sua*’. ⁱ O: *sic!* ^j A: *sic!* O: inkább ‘*qua sint*’ található. ^k O: VIII. Bonifác korábbi apostoli rendelkezéseire hivatkozó két és fél sor. A: minden külön hivatkozás nélkül kipontozva. ^l A: *sic!* O: inkább ‘*totis tenoribus*’. ^m A: ‘*de*’. ⁿ A: *sic!* O: ‘*Triennijs*’. ^o O: e szótól ismét 228r.

92.

Idő: 1403. jún. 14.

(XVIII. Kal. Julij)

Pápa: IX. Bonifác

XIV. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa felszólítja Branda de Castillione tizedszedőt, hogy az esztergomi és kalocsai egyháztartományokban az összes egyházi jövedelmek tizedeit három éven át szedje össze.⁹³

Jelzet: Arm. xxxiii. Tom. 12. pag. 228r.–228v. (100r.–100v.)

Bonifacius episcopus seruus seruorum Dei.^a Dilecto [...] [*sicut in priori documento*]. Novit ille Scrutator almus cordium [...] ^b Deliberacione super hijs habita diligenti decimarum omnium reddituum et prouentuum ecclesiasticorum in Strigoniensi et Colocensi Civitatibus, diocesibus et provincijs consistencium per tres Annos a festo Natiuitatis domini nostri Jhesu Christi proxime futuro inchoandos et continue subsequenter in subscriptis termini singulis Annis dictorum trium Annorum ab omnibus et singulis patriarchis^c Archiepiscopis et Episcopis ceterisque prelati et personis ecclesiasticis secularibus et regularibus exemptis et non exemptis [...] ^d Primum^e enim terminum solucionis medietatis huiusmodi decime primi Anni dicti Trienij statuimus et esse volumus festum purificationis beate Marie Virginis proxime futurum Secundum vero terminum solucionis alterius medietatis ipsius decime dicti primi Anni festum Assumpcionis [228v.] eiusdem beate Marie Virginis extunc immediate secuturum In alijs duobus Annis dicti Triennij similibus Terminis observandis Denique volumus quod huiusmodi decime exaccio fiat secundum taxacionem decime in predictis Civitatibus diocesibus et provincijs factam [...] ^f Datum Rome apud Sanctumpetrum decimo octavo Kal. Julij Anno Quartodecimo

De Curia

F. de Montepolician.

Eckardus

⁹³ Három nappal később kelt pápai *salvus conductusa*: IX. Bonifác pápa bullái. I: 1389–1396. II: 1396–1404 (Monumenta Vaticana Hungariae I/3–4), Budapest 1888–1889, 585, n. 655.

^a O: ua. mint az előző iratnál. ^b O: a kipontozott részek megegyeznek a 88. sz. alatt közölt iratíval. (Itt 'etc.' jelölés utal a mintaszövegre.) A: a kihagyás minden külön megjegyzés nélkül. ^c O: sic! ^d O: a kipontozott részek megegyeznek a 88. sz. alatt közölt iratíval. (Itt is 'etc.' jelölés utal a mintaszövegre.) ^e A: 'Primorum'. ^f O: a kipontozott részek megegyeznek a 88. sz. alatt közölt iratíval, ám a hivatkozás: 'etc. ut supra in alijs'.

93.

Idő: 1407. jún. 22.

(X. Kal. Julij)

Pápa: XII. Gergely

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa megbízza Henricus de Piscina tizedszedőt, hogy az esztergomi és kalocsai egyháztartományokban mindennemű pápai adó beszédje legyen a szokásos feltételek mellett.

Jelzet: Arm. xxxiii. Tom. 12. pag. 278r. (250r.)

Gregorius [...] ^a Dilecto filio Henrico de Piscina de Mediolano Preposito ecclesie beate Marie de Asilo Teruisine diocesis Jurisperito Jn Strigoniensi et Colocensi civitatibus et diocesibus ac provincijs fructuum et proventuum Camere apostolice debitorum Collectori Salutem [...] ^b Ex fideli et sollicita ac diligenti prudencia [...] ^c Hinc est quod nos te de cuius circumspeccione plurimum confidimus in Strigoniensi et Colocensi ciuitatibus diocesibus et provincijs exemptis et non exemptis generalem Collectorem et receptorem fructuum et proventuum censuum decimarum et aliorum reddituum Camere apostolice in dictis Ciuitatibus et diocesibus ac provincijs debitorum usque ad nostrum et sedis apostolice beneplacitum tenore presencium facimus constituimus et eciam deputamus Omnes alios et singulos Collectores [...] ^d ac singulos biennijs de receptis et gestis [...] ^e. Datum Rome apud Sanctumpetrum X Kal. Julij Pontificatus nostri anno primo

Collacionata B. F. de Montepolician.

De Curia

P. De Casacijs

^a Vö. az előző iratokkal. ^b Ua. ^c O: a folytatást lásd a 91. sz. iratnál. A kihagyás jelölése az íméntihez hasonló módon. ^d Ua., a pontos hivatkozás 'etc. ut supra folio CCXL7'. ^e Ua. mint az előző iratoknál.

94.

Idő:

1. 1408. júl. 28. (V. Kal. Augusti) 2. 1408. aug. 1. (Kal. Augusti) 3. 1408. aug. 1. (Kal. Augusti)

Pápa: XII. Gergely

II. uralk. évében

Hely: Siena – Jelle: három bulla (registrum) – Tartalom: 1. András spalatói érsek tizedszedőt a pápa megbízza, hogy az esztergomi és kalocsai egyháztartományokban mindenmú pápai járandóságot beszedjen. 2. Ugyanőt ugyanott az intercalaris jövedelmeknek a pápai kamara számára való beszedésére is feszőlítja és végül 3. hogy az összes egyházi jövedelmek tizedeit három éven át szintén beszedje a szokásos feltételek mellett.
Jelzet: Arm. xxxiii. Tom. 12. pag. 283r.–283v. (155r.–155v.)

Gregorius^a episcopus servus servorum dei.^b Venerabili fratri Andree Archiepiscopo Spalatensi in Strigoniens. et Colocen. [...] [*in reliquibus sicut antecedens*]^c dat. Senis quinto Kal. Augusti Pont. nri Anno Secundo.^d

F. de Mont.
 Collacion. H. de Ratingen.
 De Curia
 A. de Cumis.^e

[*Item 283v.*] Greg. episcopus servus servorum dei.^f Andree archiepiscopo Spalatensi in Strigoniensi et Colocensi prouincijs earumque ciuitatibus et diocesibus iurium apostolice Camerae debitorum Collectori. Salutem etc.^g Cum^h nos dudum in apostolatus nostri primordijs ex certis racionabilibus causis ad id animum nostrum mouentibus ad instar predecessorum nostrorum dispositionem et ordinationem omnium bonorum mobilium et creditorum ac debitorum quorumcumque Archiepiscoporum Episcoporum Abbatum habencium bona seu redditus et prouentus a Conuentibus suis discreta in locis et partibus in quibus es fructuum et prouentuum Camere apostolice debitorum Collector deputatus consistencium, que ipsi Archiepiscopi Episcopi et Abbates haberent uel pertinerent quomodolibet ad quodⁱ eosdem^k tempore mortis eorum cum infrascripta moderacione necnon fructus redditus prouentus obuenciones et iura ad mensas Archiepiscopales Episcopales et Abbaciales eorum spectancia necnon eciam quorumcumque Prioratuum dignitatum uel Officiorum Canonicatum et prebendarum parochialium ecclesiarum et beneficiorum ecclesiasticorum cum cura et sine cura secularium et regularium quorumcumque locorum et parcium predictorum dispositioni apostolice reseruatum que eisdem Archiepiscopis [*etc.*]^l e^m medio sublatis ex ecclesijs monasterijs prioratibus dignitatibus personalibus officijs canonicatibus et prebendis parochialibus ecclesijs et alijs beneficijs huiusmodi per obitus eorum vacantibus quandiu vacarent obuennisent obuenerent in[...]teaⁿ eciam si forsan per quoscumque forent percepti seu percipiendi contingeret^o donec per nos seu auctoritate nostra ecclesijs Archiepiscopalibus Episcopalibus ac monasterijs huiusmodi de pastoribus canonica institucionem prouisum ac prioratus dignitates personatus officia Canonicatus prebende parochiales ecclesie et alia beneficia supradicta canonice collata essent usque ad nostrum beneplacitum cum interposicione decreti duxerimus reseruanda. Discrecioni tue de qua in hijs et alijs specialem in domino fiduciam obtinemus per apostolica scripta^p

committimus et mandamus quatenus per te uel alium seu alios fide et facultate ydoneos predicta omnia bona mobilia credita et debita sic reservata quorumcumque Archiepiscoporum Episcoporum Abbatum huiusmodi bona seu redditus et prouentus discreta a suis Conuentibus ut preferitur habencium quorumcumque Monasteriorum et Ordinum exemptorum et non exemptorum in dictis partibus consistencium^q necnon fructus redditus et prouentus obuenciones et iura que ex ecclesijs [*etc.*] ^r reseruatis quibuscumque locorum et parcium predictorum quandiu huiusmodi eorum uacacio durauit et durabit donec eisdem ecclesijs et monasterijs fuerit de Pastoribus canonice prouisum ac Prioratus dignitates [*etc.*] ^s canonice collata fuerint obuenerint et obuencient, quecumque quodcumque et qualiacunque fuerint sic^t in quibuscumque rebus consistant et per quoscumque detineantur seu debeantur personas de et super^u quibus si necesse fuerit summarie simpliciter et de plano sine strepitu et figura iudicij te informes auctoritate nostra et apostolice camere nomine exigere et recipere cum integritate, illaque seu pecunias ex eis debitas fideliter conseruare et quamprimum commode et sine periculo poteris ad Cameram nostram mittere procures cum effectu Jnuocato ad hoc si opus fuerit auxilio brachij secularis.^v Contradictores quoslibet et rebelles cuiuscumque status gradus ordinis condicionis uel preeminencie fuerint eciam si pontificali uel qualibet alia ecclesiastica uel mundana prefulgeant dignitate quandocumque et quocienscumque expederit auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam et penas alias de quibus tibi secundum eorum rebellionem uidebitur appellacione postposita compescendo^w Non obstantibus tam felicis recordacionis Bonifacij pape VIII. predecessoris nostri qua cauetur ne aliquis extra suam Ciuitatem et diocesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iudicium euocetur. Seu ne Iudices a sede apostolica deputati extra Ciuitatem et diocesim in quibus deputati fuerint contra quoscumque procedere siue^x alij uel alijs uices suas committere aut aliquos ultra vnam dietam a^y fine diocesis eorundem trahere presumant et de duabus dietis in consilio generali ac eciam de personis ultra vnum certum annum ad iudicium non uocandis quam alijs constitucionibus apostolicis contrarijs quibuscumque Seu si aliquibus [...] ^z mencionem et qualibet alia dicte sedis Jndulgencia generali^{aa} uel speciali cuiuscumque tenoris existat per quam presentibus non expressam uel totaliter non insertam tue iurisdictionis explicacio in hac parte ualeat quomodolibet impediri et de quacumque^{bb} toto tenore de uerbo ad uerbum in nostris literis habenda sit mencio specialis Nos enim quitandi liberandi et absoluendi plene et libere per te uel alium seu alios omnes et singulos a quibus bona credita debita fructus [*etc.*] ^{cc} recipere de hijs dumtaxat que ab eis recipere te continget plenam et liberam concedimus tenore presencium facultatem. Volumus autem et tibi in uirtute sancte obediencie districte precipiendo mandamus quatenus de omnibus et singulis bonis [*etc.*] ^{dd} ac uero ualore ipsorum per Instrumenta publica eciam tuo sigillo sigillata gentes^{ee} Camere predictae^{ff} certificare procures, Tenor uero dicte moderacionis talis est Volumus siquidem et mandamus quod de bonis et creditis huiusmodi reseruatis debita ipsorum Archiepiscoporum [*etc.*] ^{gg} decedencium pro eorum necessita-

tibus ac ecclesiarum et monasteriorum predictorum utilitatibus contracta ac expense decentes et honeste ipsorum funerum necnon emende si alicui debeantur ac pro remuneracione illorum qui eis uiuentibus seruierunt iuxta seruitij meritum necnon libri res et bona que ijdem decedentes ex patrimonijs uel personalibus laboribus et industria seu alias preterquam ex ecclesijs monasterijs et locis eorum adquisierint dum agerent in humanis si tamen habeant heredes legitimos per te legitime deducantur Quodque reseruacio huiusmodi ad libros calices cruces uestimenta et alia ornamenta Pontificalia^{hh} aut iocalia ecclesiastica ecclesijs Monasterii et locis huiusmodi antequam ipsi decedentes eorum preessent regimini aut per ipsos dum uiuerent et preessent eisdem sine fraude tamen prefatarum ecclesiarum Monasteriorum et locorum et ad boues aliaque animalia ad agriculturam et seruitia domorum ecclesiarum et Monasteriorum et locorum et ad utensilia eorundem forent usibus deputata nullatenus extendantur Sic igitur premissa omnia exequaris quod neque de negligencia neque de exactione indebita ualeas reprehendi.ⁱⁱ Datum Senis Kal. Augusti Pont. nostri Anno Secundo.

F. de Mont.
Collacion. H. de Rat.
De Cur.
Jo. de Tremosnicz.^{jj}

[*Arm. XXXIII. Tom. 12. pag. 283v. (255 v.)*] Gregorius episcopus servus servorum dei Venerabili etc. [*sicut in antecedentibus*] Novit ille Scrutator almus cordium [...] Deliberacione super hijs habita etc. [*de verbo ad verbum ut supra pag. 228. solummodo loco „purificacionis” legendum est „annunciacionis”*] Datum ut supra.^{kk}

F. de Montepolician.
Collacion. H. de Ratingen.
De Curia.
P. de Magio^{ll}

^a O: három különálló, igaz, egymásután következő regisztrum. A: így, összevonva, bár a fentiekhez hasonlóan külön sorszámmal is állhatnának. ^b O: csupán egy 'etc.' rövidítés. ^c O: gyakorlatilag valóban megegyezik az előző, 93. sz. irattal. ^d A: a rövidítések nincsenek feloldva. ^e O: a két-két név párosával a szöveg alatt, két kis hasámban. ^f A: sic! O: 'Gregorius etc.'. Mellette a bal margón 'Collectoria provinciarum Strigoniensis et Colocensis'. ^g A: feloldások nélkül, s több helyen saját rövidítésekkel, a következőképpen: V. f. A. Arch. Spal. in Str. et Col. prov. earumque Civit. et dioc. iurium ap. Cam. deb. Collectori. Spal. etc.'. ^h O: innenől a 131r.–132v. található – más kézzel írt – mintaszöveg. ⁱ O: 'ipi' rövidítés. A: feloldása 'ipsis'. ^j O: e szó csak 283v. ^k O: ezután 283v. egy 'etc. ut supra folio CVf' utalás áll. A folytatás tehát már csupán – mai oldalszámmal – 131r. ^l A: sic! O: 2 és háromnegyed sor, gyakorlatilag az előtte már előforduló felsorolás. ^m O: ezen előjárósó nem szerepel. ⁿ A: sic! O: talán 'antea'. ^o A: sic! O: a rövidítések feloldása inkább 'percipi contigerent'. ^p O: e szó már 131v. ^q A: 'existentium'. ^r A: mint az imént, a szövegben már előfordult felsorolás ekképpen jelölve. ^s Ua. ^t A: sic! O: inkább 'ac'. ^u O: ez és az előző szó sorközi beszúrás. ^v O: az 'Jnuocato'-tól idáig kihúzva! ^w O: a sorvégi szó mellé a margóra beszúrva: 'Jnuocato ad hoc si opus fuerit auxilio brachij secularis'. ^x A: 'sine'. ^y O: e szó már 132r. ^z O: mintegy négy és fél sor. A: minden hivatkozás nélkül kipontozva, megfelelője megtalálható azonban fentebb, az 54. sz.

irat végén, illetve a 91. sz. irat elején. ^{aa} A: 'generale'. ^{bb} A: 'quamcumque'. ^{cc} Vö. miként ezen iratban, fentebb. ^{dd} Ua. ^{ee} O: sorközi beszúráás. ^{ff} O: utána egy rövidített szó kihúzáva. ^{gg} Ua. mint az imént. ^{hh} O: e szó már 132v. ⁱⁱ O: e szó után ismét 283v. ^{jj} O: az elrendezés mint fentebb. ^{kk} ARTNER zárójeles megjegyzései mellett lásd még a megelőző iratokat és azok jegyzeteit. ^{ll} O: az elrendezés mint korábban.

95.

Idő: 1410. júl. 18.

(XV. Kal. Augusti)

Pápa: XII. Gergely

Hely: Gaeta

Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa megbízza András spalatói érseket, magyarországi tizedszedőjét, hogy a Szentszék mindennemű járandóságát beszédve, annak felét Zsigmond királynak adja át a törökök és a hit többi ellensége ellen való harcra, az összeg másik felét pedig minél előbb juttassa a Curiához.

Jelzet: Arm. XXXIII. Tom. 12. pag. 297r.–297v. (269r.–269v.)

IV. uralk. évében

Gregorius [...] Venerabili fratri Andree Archiepiscopo Spalatensi, in Regno Vngarie [...] Salutem [...] Ex fideli et sollicita [...] Hinc est quod nos [...] tenore presencium facimus [...] Et^b insuper tibi presencium tenore mandamus quod medietatem eius^c quod per te in predictis recipi contigerit tradas realiter et assignes nostro nomine et Camere antedictae carissimo in [Christo]^d filio nostro Sigismundo Vngarie Regi Illustri uel eius procuratori seu procuratoribus ad id ab eo [...] [*ut in priore documento*]^e christiane quibus quidem Regi et procuratoribus suis te de hijs que tibi pro medietate predicta dederis atque solueris nomine nostro et dicte Camere quitandj et absolvendj plenam tenore presencium concedimus potestatem. Aliam uero medietatem per litteras Cambij faciendj cum personis facultatibus et fidei ydoneis uel alium tutum modum nobis vel dicte Camere quantocius commode poteris transmittere non postponas. Sic igitur [...] ^f reprehendi. Datum Gaiete XV. Kal. Augusti Pontificatus nostri Anno Quarto.

M. de Strata.
De Curia D.^g
de Benevento.

^a A: a kipontozások *sic!* O: a kihagyások feloldása és a mintaszöveg ugyanúgy, mint a 91. és 93. sz. iratnál. A marginális jegyzet: 'Collectoria in Regno Vngarie'. ^b O: e szó már 297v. ^c O: előtte kihúzáva 'huius'. ^d A: értelem szerinti, szükségszerű kiegészítés. O: a tollban maradt, utalás sincs rá. ^e O: a kipontozott szövegrész valóban az e regisztrum előtt beiktatott, bár későbbi keltezésű iratban található. – Közlése a 96. sz. alatt. ^f O: az 'igitur' után és a keltezés előtt már csak egy 'etc.' rövidítés áll. ^g O: in-entől az irat jobb oldalán.

96.

Idő: 1410. júl. 19.

(XIV. Kal. Augusti)

Pápa: XII. Gergely

IV. uralk. évében

Hely: Gaeta – Jelleg: bulla (registrum)

Tartalom: A pápa megbízza András spalatói érseket, magyarországi tizedszedőt, hogy az intercalaris egyházi jövedelmeket beszedve, azok felét Zsigmond magyar királynak adja át a törökök és a bit egyéb ellenségeivel szemben való küzdelemre.

Jelzet: Arm. XXXIII. Tom. 12. pag. 297r. (269r.)

Gregorius etc.^a Venerabili fratri Andree Archiepiscopo Spalatinensi in Regno Vngarie Jurium fructuum et prouentuum Camere apostolice Collectori Salutem etc.^b Cum nos dudum ex certis racionabilibus causis ad id animum nostrum mouentibus dispositionem et ordinationem omnium bonorum mobilium et creditorum ac debitorum quorumcumque Archiepiscoporum Episcoporum et Abbatum habencium bona seu reddita et prouentus ac conuentibus suis discreta in locis et partibus in quibus es fructuum et prouentuum Camere apostolice debitorum^c Collector deputatus consistencium, que ipsi Archiepiscopi Episcopi et Abbates haberent uel pertinerent quomodolibet ad eosdem tempore mortis eorum cum infra-scripta modificacione [...] ^d Illaque seu pecunias ex eis debitas fideliter conseruare et quamprimum commode et sine periculo poteris ad Cameram nostram mittere studeas cum effectum pro medietate videlicet et aliam medietatem dari nostro et Camere antedictae nomine Carissimo in [Christo] ^e filio nostro Sigismundo Vngarie regi illustri uel eius procuratorj seu procuratoribus ad id ab eo mandatum habentibus pro sustinendis oneribus expensarum quas eum continue subire oportet tam contra teucros, quam alios hostes fidei Christiane ut per alias nostras literas tibi dedimus in mandatis. Contradictores quoslibet [...] ^f Datum Gaiete XIII. Kal. Augusti Pontificatus nostri anno Quarto.

M. de Strata. De Curia^g

H. de Symca.

(Vö. AA. Arm. C. III–126. közjegyzői okiratok a pápáknak a Szentföld védelmére történt galea [gályá] vásárlásairól. Az egyes okiratok dátumai: 1414. aug. 8., 1319. szept. 5., 1345. dec. 12., (VI. Kelemen bullája ez ügyben), 1335. ápr. 5. (XII. Benedek bullája), 1347. febr. 3., 1347. ápr. 13., 1349. dec. 20., 1346. dec. 5., 1346. dec. 14., 1347. márc. 3., 1347. júl. 11., 1350. márc. 7., 1347. márc. 4., 1347. márc. 28., 1349. febr. 10., 1343. nov. 8.)

^a O: sic! Mellette a bal margón: 'Collectoria super spoliis in Regno Vngarie'. A: az 'etc.' helyén három pont. ^b Ua. ^c O: a szó sorközi beszúrás. ^d A: sic! Minden hivatkozás nélkül kipontozva. O: 'etc. ut jn folijs CCLXII] usque ibi' [Jllaque]. A kihagyott szövegrész 131r.–132v. (CVI–CVII) is megtalálható. – Közlése a 94. sz. alatt. ^e Ua. mint az előző, 95. sz. iratnál. ^f A: sic! Minden hivatkozás nélkül kipontozva. O: 'etc. ut ad finem ut pro folio antedicto'. – Lásd például a 91. és 94. sz. iratot. ^g O: innenől az irat jobb oldalán.

97.

Idő: 1410 és 1415 között

Pápa: XXIII. János

Hely: Gaeta

Jelleg és tartalom: *Remissio et absolutio facta Regi hungarie de fructibus ecclesiarum per ipsum et suos in suo regno receptis.*

Jelzet: *Arm. LIII. Tom. 8. pag. 197r.–198v. (195r.–196v.) Formularium*

(Theiner: *Mon. Hung. II. 187.*)⁹⁴

98.

Idő: 1421. márc. 21. után,

vagy 1400. márc. 21. után, esetleg 1410 és 1415 között.

Pápa: XXIII. János (?) Jelleg: *bullá*

Tartalom: *A pápa elengedi Benedek Mihálynak, a székesfehérvári Mária templom prépostjának, hogy az általa proviziója előtt (1400 febr. 16–márc. 21.), tebát jogtalanul élvezett jóvedelmet a pápai kamarának visszatérítse.*

Jelzet: *Arm. LIII. Tom. 8. pag. 198v. –199r. (196v.–197r.)*⁹⁵

Johannes [XXIII.]^a etc. dilecto filio Benedicto Michaelis preposito ecclesie marie Alberegalsi Sedi apostolice immediate subiecte Vesprimiensis diocesis Salu-

⁹⁴ *Corrige*: a 2. sorban kimarad 'fidei', a 3. sorban 'intrepidus animus in confusione' ('confusionem' helyett), 'crucifici, in indefessis', az 5. sorban 'serenitatis' helyett 'sinceritatis', 'considerationis' helyett 'celsitudinis', a 8. sorban 'adversum' helyett 'adversus'. Következő old. 1. sorban 'ac sedulo' elmarad, az 5. sorban 'catholice', a 6. sorban 'subditorum' helyett 'subiectionum', a 8. sorban 'dictioni', a 10. sorban 'aut' helyett 'autem', 'quandocumque' helyett 'quocumque', a 14. és 15. sorban egy-egy 'in' kimarad, a 16. sorban 'in' kimarad, 'feliciter ac salubriter', a 17. sorban 'huius' helyett 'huius modi', 'causa' helyett 'causa unum', a 18. sorban 'ipsas', a 20. sorban 'a deo' ('adeo' helyett), 'ac' ('et' helyett), a 22. sorban 'eandem' helyett 'tandem' és az utolsó 'et' elmarad, a 23. sorban 'persecutionem' helyett 'prosecutionem', 'solutionem' helyett 'salutarem', a 28. sorban elmarad 'ablatis', a 32. sorban 'inviolabiliter' helyett 'immobiliter' s az utolsó 'et' elmarad, a 34. sorban 'in terris' elmarad, a 35. sorban 'cunctos' helyett 'amotos', 'salvos' helyett 'felices', 'hoc' helyett 'hac' és az 'in' elmarad, a 36. sorban 'devotione et obedientia', 'incommutabiliter' helyett 'inconstanter', a 37. sorban 'deducitis' helyett 'deduces', a 41. sorban 'quandocumque' helyett 'quomodolibet', a 43. sorban 'publicum' után a 'que' elmarad, 'respicientur', a 44. sorban 'potuisse' 'potuissent' helyett, a 45. sorban 'apostolice', 'munificentia' helyett 'magnificentia', 'tibi ac ipsis', a 46. sorban az első és második 'et' elmarad, viszont 'ac' helyett 'et' olvasandó, a 49. sorban 'extiterint' helyett 'existerint' [?!], az 52. sorban 'includantur' helyett 'exclusi eandem' (a többi, ami közben van, hiányzik). Következő old. 1. sorban 'et' helyett 'ac', a 4. sorban 'valores et qualitates' elmarad, a 6. sorban 'de consilio' elmarad, a 7. sorban így: 'et liber...et decern...et decl...', a 9/10. sorban 'nostras' elmarad, a 10. sorban 'agere' elmarad, a 11. sorban 'si secus vel aliter', a 13. sorban 'prefati' elmarad, a 16. sorban 'alia' helyett 'alia', végül 'Datum Bononiae' helyett 'romae'.

⁹⁵ *A veszprémi püspökség római oklevéltára I–IV* (kiad. FRAKNÓI VILMOS–LUKCSICS JÓZSEF, Budapest 1896–1907) vonatkozó kötetében a címzett Zólyomi Benedekre vonatkozó számos irat között nem találjuk nyomát. Hasonló jellegű forrásokat láss még: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 307–308.

tem etc. Vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita super quibus apud nos digno commendaris testimonio nos inducunt vt te specialibus fauoribus et gracijs prosequamur Cum itaque sicut exhibita nobis pro parte tua peticio [199r.] continebat tu preposituram beate marie Alberegalis Sedi apostolice immediate subiecte Vesprimiensis diocesis antequam tibi de illa certo modo vacante apostolica auctoritate prouideretur per aliquod tempus detinueris fructus percipiens ex eadem pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum ut fructus huiusmodi pro te et dicta prepositura a die sextadecima mensis Februarij Anni domini nostri Jhesu Christi M.CCCC. vsque ad diem XXJ mensis marcij anni eiusdem MCCC. XXJ [?] perceptos si et in quantum ad aliorum solutionem seu restitutionem camere apostolice faciendam tenearis tibi remittere et donare de speciali gracia dignaremur Nos itaque huiusmodi supplicacioni inclinati omnes fructus predictos per te ex eadem prepositura a dicta die XVJ. februarij usque ad ipsam diem XXI marchij perceptos si ad illorum restitutionem camere predictae tenearis ut prefertur tibi auctoritate predicta tenore presentium de speciali gracia remittimus et donamus Constitutionibus apostolicis et alijs contrarijs non obstantibus quibuscumque. Nulli ergo etc. Nostre remissionis et donationis infringere. Datum etc.^c

[Cím:]

Remissio fructuum male perceptorum.^d

^a O: hiányzik, ARTNER kiegészítése. ^b O: egyértelműen ez olvasható. ^c O: a dátum közelebbi meghatározásához a környező iratok sem nyújtanak támpontot. ^d O: e szavak az irat elején található.

99.

Idő: 1426. okt. 10. (VI. Id. Octobris)

Pápa: V. Márton

IX. uralk. évében

Jelleg: supplicatio

Tartalom: Zrínyi Péter a maga és hozzátartozói részére bűnbocsánatot, a török támadásokra való tekintettel a jubileumi búcsú otthoni elnyerését kéri. Kér azután misézési engedélyt, bordonozható oltárt s tilalom alatt levő helyeken misézési engedélyt. Búcsút és külön kiváltságot kér az általa Zerim várában építtetett Boldogasszony templom számára Kisasszony napjára és sérthetlenséget e templom javainak.

Jelzet: Dataria Apostolica. Registri delle Suppliche. Tom. 202. (Martini V. Reg. Supplic. ann. IX. tom. X.) pag. IIIv.–II2v. (n. 195.)⁹⁶

Supplicat^a Sanctitatem Vestram^b deuotus et humilis eius Sanctitatis^c filius Petrus Pauli Comes zrinij Zagradiensis diocesis, quatenus ipsum in infrascriptis suis petitionibus dignetur misericorditer exaudire,^d

⁹⁶ Regesztáját hozza: LUKCSICS PÁL (kiad.), *XV. századi pápák oklevelei. I: V. Márton pápa (1417–1431). II: IV. Jenő pápa (1431–1447). V. Miklós pápa (1447–1455)* (Monumenta Hungariae Italica 1–2), Budapest 1931–1938, I, 185, n. 893.

Et primo,^e quatenus sibi ac eius vxori et liberis necnon familiaribus plenam remissionem omnium peccatorum suorum, de quibus corde contriti et ore confessi fuerint eciam semel tantum in mortis articulo dignetur misericorditer Indulgere,^f

Jtem quatenus eisdem Comiti Comitisse, eorumque liberis et familiaribus qui ab hostilibus insultibus infidelium Turcorum et Sarracenorum cum quibus in finibus Bosne conterminatur, et a quibus pro defensione Christianitatis continua bella suscipiunt impediti nequeunt quemadmodum summe desiderant apostolorum petri et pauli limina personaliter visitare dignetur de speciali gracia indulgere, ut confessarius quem ipsi, et quilibet ipsorum duxerit eligendum, eos eciam in casibus reseruatis et aliis in quibus minores penitenciarum vestri, apud sedem apostolicam constituti absolueri possunt auctoritate Sanctitatis Vestre [112r.] absoluat et iniungat, pro modo culpe penitentiam salutarem tocies quociens fuerit oportunum,^g

Jtem quatenus omnibus et singulis Christifidelibus, qui sub ipsius Comitis vexillo et acie contra eosdem infideles propugnaturi, vere penitentes atque confessi militauerint quociens id egerint gratiam immediate precedentem, dignemini similiter indulgere,^h

Jtem quatenus eisdemⁱ Comiti Comitisse, et liberis, ut missam ante diem in sua et familiarium suorum presencia valeant facere celebrari dignemini licentiam impartiri,^j

Jtem, quatenus eis, ut possint habere altare protatile super quo in locis ad hoc congruentibus et honestis, missas et alia diuina officia per proprium uel alium sacerdotem idoneum in sua et familiarium predictorum presencia celebrari facere possint, dignemini concedere facultatem,^k

Jtem, quatenus eis, ut in locis ecclesiasticis Interdicto suppositis, missas et alia diuina officia in eorum et familiariorum predictorum presencia, in ecclesijs uel alijs locis honestis submissa voce clausis ianuis, et excommunicatis exclusis celebrari facere valeant, dignemini concedere facultatem,^l

Jtem Cum prefatus Comes de propria, ac tam progenitorum quam etiam posterorum salute recogitans, quandam ecclesiam in honorem ac sub vocabulo gloriose Virginis Marie in suo Castro zrinij de suis proprijs bonis erexerit et fundauerit, ac sufficienter dotauerit Supplicat eius sanctitatem^m humiliter dictus Comes, quatenus vniversis Christifidelibus, qui dictam ecclesiam per eum ut prefertur erectam in festo Natiuitatis eiusdem Virginis Marie deuote visitauerint annuatim illam Indulgenciam de qua Sanctitas Vestra videbitur, dignemini pro singulari refrigerio animarum misericorditer indulgere.ⁿ

Jtem, quatenus Rectori dicte ecclesie plebano nuncupato, qui nunc est et pro tempore fuerit absolvendj, semel dumtaxat anno quolibet in predicto festo Natiuitatis Virginis omnes et singulas personas ad dictam ecclesiam vndeque confluentes ab omnibus peccatis eorum dignemini attentis hereticorum periculis supradictis perpetuam concedere facultatem,^o

Fiat vt pro omnibus, et de omnibus in Forma O,^p [112v.]

Item quatenus omnes et singulas personas presentes et futuras, eciam si regali reginali vel alia quavis prefulgeant dignitate qui de processionibus rebus et bonis mobilibus et immobilibus quibuscumque per eundem Comitem dicte ecclesie tam pro dote quam aliter quomodolibet datis et assignatis ac dandis et assignandis, quidquam auferre alienare occupare, aut quomodolibet extorquere temere presumpserint, anathema, et maiorem excommunicationis sententiam incurrisse et incurrere decernere et mandare dignemini, qui nisi ablata huiusmodi restituerint integraliter et fideliter, preterquam a Romano pontifice absolui nequeant quoquomodo, sed maledictionis^s abdicati eterne ecclesiastica, eorum funeribus^t sit prohibita sepultura, fiat O, Datum Romae apud Sanctos apostolos Sexto Idus Octobris Anno Nonno.

^a O: Mellette a bal margón ugyanazon kézzel: 'Rotulus petripauli Comitis zrimij Zagrabiansis diocesis'. ^b A: sic! O: az 'S.V.' rövidítés feloldása inkább 'Sanctitati Vestrae'. ^c A: sic! O: a talán 'e.s.' rövidítés feloldása esetleg 'eiusdem sanctitatis'. ^d O: utána 'etc.'. ^e O: minden egyes pont mellett más kézzel rövid, egyszavas hivatali szelvényzet található, amely a kérés jellegére utal. ^f O: utána 'etc.'. ^g O: utána 'etc.'. ^h O: utána 'etc.'. ⁱ A: 'eiusdem'. ^j O: utána 'etc.'. ^k O: utána 'etc.'. ^l O: utána 'etc.'. ^m Mutatis mutandis ua. mint az irat elején. ⁿ O: utána 'etc.'. ^o O: utána 'etc.'. ^p O: utána 'etc.'. ^q A: e szó kimaradt. ^r A: 'presumpserit'. ^s A: 'maledictioni'. ^t A: a '-ribus'-tól kézírással.

100.

Idő: 1475. dec. 15.

Pápa: IV. Sixtus

V. uralk. évében

Hely: Róma (S. Petrum)

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás⁹⁷

Tartalom: Mátyást bírja rá a Frigyes császárral való kibékülésre és a török háború folytatására, mert ez a legkedvesebb a pápa előtt. Ugyanezt mondta forliviensis püspök a császárnak is és ha valami eredményt elér a királynál értesítse a püspököt. Dícsérje a királyt, hogy a lengyelekkel és a csebekkel fegyverszünetet kötött 2 évre és hogy törökellenes szándékát követeli által a pápa tudtára adta. Biztosítsa ez esetben a pápa védelméről hátbatámadása ellen. Kis csetepaték nem számítanak.

Jelzet: Miscellanea (Armadi I–XV). Armadio II.⁹⁸ Tom. 56. pag. 80v.–82v. (70v.–72v.)^a

⁹⁷ Az utasítás címzettje valószínűleg Baldasar de Piscia („Pisciai Boldizsár”) apostoli protonotárius, majdani szerémi püspök (1479–1482), aki 1476 márciusában érkezett meg Budára. FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 153–154 és 444. Vö. még *uo.*, 146; *Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), Budapest 1891, LI (FRANKÓI VILMOS Bevezetése).

⁹⁸ A vatikáni levéltár *Miscellaneájában* található Mátyás-kori nunciusi utasításokra (általánosságban) felhívja a figyelmet: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 354 (Függelék: *A vatikáni levéltár*). Köeteit rövid tárgymegjelöléssel felsorolja: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 99–111, különösen 105. A következőkben közlésre kerülő instrukciók 16. századi másolatai megtalálhatók a velencei *Bibliotheca Marcianában* is. Tételes felsorolásuk: CSONTOS JÁNOS, *A velencei könyvtár hazai vonatkozású latin kéziratjai*, MKsz 5 (1883) 164–203, 186–188. – Jelen, 56-os kötetre lásd még JANUSZ SMOLUCHA, *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526. Kontakty dyplomatyczne na tle zagrozenia tureckiego*, Kraków 1999, 225.

Post debita salutationis et benedictionis apostolicae ac reverentiae private officia significabit orator Regie Maiestati se missum a Sanctissimo Domino nostro ad partes illas pro utilitate communi Reipublicae Christianae et potissimum Regnorum et status sui. Cum in omnibus, quae honeste et cum sancte apostolicae sedis et Dei honore sanctitas sua poterit, parata sit complacere suae Celsitudini, quam toto corde in Domino amplectitur et amat tanquam verum Christi pugilem et in hereticos Bohemos et infideles turchas. Affirmabitque precipue cordi esse suae sanctitati, ut in Regnis suis quietus sit, ut integris viribus ac a [81r.] ceteris alijs in impedimentis expeditus possit intendere negotio expeditionis in turchas. Ad quam rem bene conducendam existimat Sanctitas sua plurimum utilitatis allatum iri, si Imperialis Maiestas unacum Celsitudine sua venirent ad aliquam bonam intelligentiam et concordiam, quia cum Sanctitas sua omnes Principes Christianos paterna dilectione prosequaretur, tum precipue hos, quibus concordibus omnino deo favente sperat rebus fidei et precipue contra infideles bene et optime provisum iri. Quapropter adhortabitur nomine Sanctissimi Domini nostri accommodatis et efficacibus verbis quanto plus poterit Regiam Maiestatem, ut cogitet omnes modos et media possibilis, ut sequatur concordia inter imperialem Maiestatem et Regiam. Rogabitque eodem Sanctissimi Domini nostri nomine, quod ad hanc rem tam sanctam, utcumque se habuerint praeterita, incumbat et aliquid remittat de suo, ut idem faciente Imperiali Maiestate sequatur optatus effectus. Et in hoc precipue nitetur orator omnemque operam^b adhibebit serenissimae Regiae Maiestati affirmet pro necessitate presenti nihil gratius Sanctissimo Domino [81v.] nostro futurum. Nec insistet orator in excusatione seu incusatione preteritorum, nam id esset infinitum, sed illis omissis de remedijs in futurum agatur. Dicitque Regiae Maiestati idem orator Sanctissimum Dominum nostrum tam per se, quam per sacrum collegium Reverendissimorum Cardinalium dedisse in mandatis Reverendo Domino Episcopo Forliuensi, Sanctitatis suae Oratori apud Imperialem Maiestatem, quatenus omnia pro huiusmodi concordia ageret, idem etiam ager Sanctitas^c sua et studebit cum omni debita efficacia cum D. Thoma de Cilia Imperiali^d oratore in Curia, ut etiam serenissimus D. Imperator libenter amplectatur huiusmodi intelligentiam et casu quo aliquid boni habeat a Maiestate Regia, significabit illud episcopo Forliuinesi, ut hic agat^e apud Regem et ille apud Imperatorem possint tractare convenientia media in hac re. Item multum commendabit et laudabit Regiam Maiestatem nomine Sanctissimi Domini nostri de indutijs initis ad Biennium cum serenissimo Rege Poloniae et Bohemis, ut posthabitis alijs pro nunc possit negocijs [82r.] fidei contra turchas totis Regnorum suorum viribus intendere. Id quod etiam Maiestas Regia quantum in se esset obtulit se facturum per Oratores suos Episcopum Vesprinensem^f et Joannem Tuz. Adhortabitur etiam Maiestatem Regiam Sanctissimi Domini nostri nomine ad expeditionem in Turchas verbis gravibus accomodatis pro

magnitudine rei, dicetque se habere facultates oportunas a Sanctissimo Domino nostro reprimendi Polonos si ipso Rege cum notabili exercitu occupato in expeditione contra turchas per se vel per suos aut ipso quiescentes^g in Regno neminemque lacescente Bohemi vel Poloni aliquid innovarent cum notabili exercitu vel damna inferendo iuxta verba in monitorio contenta. Sed in executione precipue et maxime cavebit orator ne propter leves incursiones, quae solent sepiissime fieri ex utraque parte et presertim in Bohemia, Moravia et Slesia propter multos et pauperes principes, qui ibi sunt, aliquid exequatur, sed solum si esset notabilis devastatio et aggressus.^h

Itemⁱ pro censuris latis a iure vel ab homine in hereticos [82v.] seu in habentes cum eisdem communionem. Advertat et mature consideret consultis gravibus viris, ut ita illis utatur, ita eas suspendat, prout cognoscat rei Christiane conducere. Omnibusque pro locorum et personarum ac temporum conditione consideratis advertat ne si nimia severitate utatur et alienos non acquirat et nostros perdat ac etiam a contrario, ne si nimium facilis esset, detur occasio scandali orthodoxis, et hereticos in sua opinione conservare videatur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo piscatoris, Die quintadecima Decembris MCCCCLXXV. Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et Domini nostri domini Sixti Divina providentia pape quarti, Anno Quinto.

^a O: 16. század végi, 17. század eleji másolat. ^b A: 'operan.'. ^c A: 'sanctita.'. ^d A: 'Imperialia'. ^e O: a szó aláhúzza. ^f O: sic! ^g A: 'quiescente'. ^h A: 'agrassus'. ⁱ A: e szótól kézírással.

101.

Idő: 1476. febr. 25.

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Róma

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: Lukács sebenicói püspök a burgundi herceget értesítse Caffa elestéről és az ezzel járó veszélyekről, valamint arról, hogy a magyar királynak segélykérése sürgősen teljesítendő, mert ez ország eleste esetén Németország és Itália kerül sorra. Pubatolja ki, hogy a herceg pénzbeli vagy fegyveres segélyt akar-e adni.

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 48v.–52r. (43v.–47r.)^a

Instructiones pro Reverendo Domino L[uce]^b Episcopo Sibicensi [Sibenicensi] Sanctissimi Domini Nostri Sixti pape quarti ad Illustrissimum Ducem Burgundiae Nuncio et oratore, misso die 25 Februarii 1476.⁹⁹

⁹⁹ Regesztáját hozza: JACQUES PAQUET, *Les missions dans les Pays Bas, de Luc de Tolentis, évêque de Sebenico (1462–1484)*, Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome 25 (1949) 27–144, 128–129. Ugyanezen irat alapján készült, 19. század végi, kihagyások nélküli másolata FRAKNÓI VILMOS (valamint még a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában.

[...]c Ideo eius Beatitudo statuit evangelicam sequi doctrinam et animum ad universos Christianos Principes convertere maxime hoc tam funesto et calumnioso Tempore, quo immanissimus Turcarum Tirannus post tantam et tam inventam cladem et innumerabilia vulnera rebus christianis inflictis, novissime Capham, praeclaram Genuensium Urbem cum pluribus adiacentibus civitatibus expugnavit et elatus ingenti Victoria Terra Marique formidabiles exercitus Classesque praeparat. [*nota marginalis:*] [Capha Urbs a Turcis capta 1476.] Unde non solum Vngaris et Valacchis marique Helespontico ac ipsi Italiae,^d sed universo Christiano populo excidium clademque extremam minatur.

Dicat preterea Sanctissimum Dominum Nostrum non diffisum prudentiae suae Celsitudinis, quid cognoscat et cogitet alioquin promissis^e suis et antecessorum suorum obligatam esse et votis astrictum et semper in religiosissimo pectore suo succurrendae fidei desiderium [*49r.*] versari. Verum ex emergentibus causis, urgente necessitate et^f imminente fidei maximo periculo Sanctissimum Dominum Nostrum proprium misisse Nuncium ad sollicitanda et acceleranda praesidia. Intellegit enim per diversas vias et a multis Sanctitas Sua Turcam validos exercitus terra marique parare, ideo hortata est non semel sed saepius universos Principes Christianos, ut opem fidei in tanta necessitate constitutae ferant;^g similiter et a rege Hungariae Nuntij fuerunt ad requirenda praesidia et continuo crebris literis ipsa interpellant, quibus absque magnum Christianis imminet periculum.

Considerat Sanctitas Sua periculum maius quam antea imminere et omnino necessariam esse celere subventionem et exercitum instruere ad defendendos^h reliquos Christianorum fines; ne Hungaria expugnata Germaniam totam penetret; et ne superata Dalmatia et Illiricis finibus penetratis in Italiam irrumpat. Instabit ergo intelligere Dominus Orator quid ipseⁱ Dux pro praesenti in animo habeat, si velit per exercitum, vel per pecuniam, vel per seipsum votum suum contra Turcos bellandi implere vellet.

[*Sequuntur instructiones pro diversis his casibus et pollicentur diversa auxilia tam spiritualia, quam materialia.*]

(*In reliquis quoque instructionibus concordia inter imperatorem regesque Hungariae et Poloniae inculcatur, hortanturque principes Germaniae ad bellum adversus Turcas. Sic: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 29v.–36r.; ibidem pag. 64r.–70v.: Instructiones datae eidem Domino Episcopo Sibicensi Nuncio ad Caesaream Maiestatem pro Sixto quarto,¹⁰⁰ cf. Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 36r.–37v.; ibidem pag. 53v.–55v. Item Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 37v.–53v.: Instructio de agendis Sixti quarti nomine per Reverendum Dominum*

Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Fraknói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 134–140. fol.

¹⁰⁰ Ezen utasítás 19. század végi, kihagyások nélküli másolata FRANKÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történelmi Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Fraknói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 141–143. fol. (Misc., Arm. II, vol. 30, fol. 47v. ss alapján.)

Episcopum Aleriensem iturum ad partes Germaniae [die 20 Septembris 1477.], cf. Theiner II. 454. n. DCXXXIII. Ugyanilyen utasítást kaptak a Velencébe, Franciaországba és Firenzébe [Medici Lorenzóhoz]¹⁰¹ küldött nunciások.)¹⁰²

^a O: a másolat a 16. század második felében készülhetett. ^b A: sic! ^c O: 11 sor. ^d O: innentől a 'cladem-que'-ig a szavak közepe hosszanti irányban kiszakadt. ^e O: e szóra ua. ^f O: a szótól a 'constitutae'-ig – mely *participium* már a főszövegben is megtalálható – marginális beszúrás, még hozzá a baloldalon. ^g O: e szóban az 'e' lapteteji beszúrás, alatta két betű kihúzva. ^h A: 'defendendas'. ⁱ A: 'ipsum' (ez és a 'quid' kézírással, alattuk kihúzva: 'utrum'). ^j A: a 'pro'-tól idáig hiányzik.

102.

Idő: XV. század közepe¹⁰³

Pápa: IV. Sixtus (?)^a

Hely: ?^b

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: A regensburgi püspök tudassa a császárral, hogy a magyar király a bosnyákokkal, erdélyiekkel és olábokkal együtt a török ellen vonul, de azt írta a pápának, hogy ha a császár ezalatt hátbatámadja, akkor békét kötve a törökkel egész erejét ellene fordítja. Bár a pápa lehetetlennek tartja e feltételezést a császár részéről, mégis figyelmezteti, hogy Magyarország a török ellen küzdvén az egész kereszténységet védelmezi és azért támadás helyett inkább a többször ígért segítséget adja meg annak.

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 464v.–467r.¹⁰⁴ (460v.–463r.)^c

Instructiones pro episcopo Ratisbonensi etc.^d

Imprimis Domine Ratisbonensis^e cum eritis apud charissimum filium nostrum^f Romanorum Imperatorem semper Augustum nostro nomine benedicetis Suae Maiestati et summo charitate salutabitis eum nostris verbis [465r.] foelicitatem et augmentum ad honorem Dei et sancte ecclesiae illi imprecando. Secundo narrabitis Imperiali suae Maiestati, quod^g nos superioribus temporibus summo studio et solerti diligentia hortati sumus et tandem authore^h Deo persuasimusⁱ Charissimo Filio nostro Regi Hungariae etc.,^j ut aliquid praeclari contra inimicos crucis Christi impijssimos Turcas moliretur.

Nuper ad nos scripsit Rex ipse secum totis viribus Regni sui et cum auxiliantibus Bosniensibus, Valachis et Trasiluanis^k magno animo in Turcas proficisci speratque cum Dei adiutorio se aliquid magni gesturum; sed intellexisse a quibusdam viris fidedignissimis Imperialem Maiestatem statuisset, ut dum ipse in remotis con-

¹⁰¹ Vö. JÓZSEF GARBACIK, *Kallimach jako dyplomata i polityk*, Kraków 1948, 65.

¹⁰² V. Sixtus átfogó diplomáciai akcióját röviden említi: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szent-szék*, II, 147.

¹⁰³ Az utasításban vélhetően Mátyás 1476. január 16-ai, a pápához írt leveleléről esik szó, keletkezése tehát ez utánra tehető. Vö. FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szent-szék*, II, 147–150.

¹⁰⁴ Vö. GARBACIK, *Kallimach jako dyplomata*, 40–41.

tra Turcas partibus aget et Poloni similiter cum Bohemis factis^l treguis in Hungariam et loca Regi subiecta [465v.] irrumpant. Quod quamvis Rex praefatus^m se non credere omnino propter rei absurditatem, quod nullo modo convenit Caesareae Maiestati, tamen propter auctoritatem talia asserentium non parum moveturⁿ protestaturque et se excusat, si quid forte tale accideret, quod statim relicto Turca, cum quo conveniet^o ut melius poterit, omnem suum exercitum convertet contra inimicos suos.

Unde dicetis Caesareae Maiestati nostro nomine, quod nos cogitantes in quanto discrimine sit non modo Vngaria et regiones Turcis vicina, sed etiam Germania ipsa et loca Christianitatis et Catholicae fidei et quantum periculi et damni resultaret, si Rex Hungariae ab hac sancta expeditione retraheretur, quantumque infamiae et ignominiae caederet id nomini Imperiali si factum diceretur auctore aut opere^p Imperatoris. Et scientes [466r.] Imperatorem pium et catholicum semper fuisse et ex officio esse defensorem et propugnatorem fidei orthodoxae, non possumus ullo pacto nobis persuadere devotionem suam talia non modo ordinasse et statuisset, sed ne unquam cogitasse, quid enim aliud ageret inimicissimus Christianae Religionis et Turcarum principi deditissimus. Absit ut talia meditetur Christianorum Imperator et fidei defensor, quod si quis iniquitatis filius est apud Imperialem Maiestatem, qui talia Maiestati Suae suggerat, spernat Sua Maiestas iniqua consilia et Regem in hoc sanctissimo opere auxilietur et faveat cogitetque Regem Hungariae, dum Regnum suum tuetur, Rempublicam Christianam tueri^q et dum impugnat Turcam, impugnare Dei et omnium Christianorum atrocissimum hostem.

Tertio loco, quoniam cognoscimus Regem Hungariae [466v.] cum suis auxiliantibus non satis esse ad expugnandos omnino Turcas, sed neque diu ad eis resistendum, nostro nomine hortabimini, requiretis atque etiam per viscera misericordiae Jesu Christi Salvatoris nostri rogabitis Imperialem Maiestatem, ut omni studio et diligentia agere velit cum Principibus Germaniae nationis, ut tandem presidium, quod toties polliciti sunt, Christianae fidei praestare velint et antequam hostes crebris victorijs insuperabiles fiant, velint occurrere aequae re^r Hungaris laborantibus etiam cum hoste manus conferentibus auxilium ferre iungereque cum eis arma, quibus simul iunctis de victoria non esse dubitandum.

Ultimo^s affirmabitis nos et Sedem Apostolicam cum fratribus nostris S.R.E. Cardinalibus nihil omissuros, quod huic sanctae expeditioni putabimus aliquo modo posse conducere, non laboribus, non facultatibus [467r.] nonnullis periculis parcentes. Intereaque Italiae potentatuum omnes ad nos advocati, quorum consilio et auxilio in hac sanctae fidei defensione volumus, uti et speramus Italiae populos et Principes a tam sancto opere se non aversuros.

Haec amplioribus verbis pro vestra prudentia referatis Imperiali Maiestati et excitabitis eam ad defensionem fidei totis viribus. Et haec exponetis Maiestati Imperiali nostro nomine, si inveneritis Maiestatem Suam in laude sua sive in Purcauser sive in Salzburga.^t

(*Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 67r.–68r.; Tom. 56. pag. 64r.–70v.; tom. 7. pag. 455v.–456r. idem partim, aut paucis verbis tantum mutatis.*)

^a A: sic! ^b A: sic! ^c O: a kötetből közölt részek mindvégig ugyanazon kéznek a 17. század derekának jellegzetességeit mutató írásával készültek. Az alábbiakban ezt külön már nem említjük meg. ^d A: az 'etc.' helyén minden külön hivatkozás nélkül: 'ad Imperatorem'. ^e O: 'Ratisbonensī' [!]. Ez nyelvtanilag helytelen. ^f A: az utóbbi három szó helyén: 'Christianissimum' [!]. ^g O: utána kihúzva 'nobis'. ^h A: 'auctore'. A változtatást azon esetben kétségkívül jogosnak tarthatnánk, ha a kiadás alapelve a humanista helyesírás szabályai szerint történő közlés lenne. ⁱ O: 'permansimus' [!]. Vélhetően másolási hiba, ARTNER fent olvasható – külön jelölés nélküli – korrekciója minden bizonnyal helyes. ^j A: e rövidítés hiányzik. ^k O: sic! ^l O: sic! A: kézzel utólag 'fractis'-ra javítva. Ami gyökeresen más értelmet ad a 'participium absolutum'-nak. ^m A: 'dictus'. A 'p^{ius}' rövidítés ekkénti feloldása ha értelmileg nem is, alakilag mindenképpen téves. ⁿ A: 'monetur'. ^o A: 'conveniret'. ^p O: 'aucte' és rövidítéssel, feloldása 'auctorem' vagy 'auctoritatem', illetve 'opem'. Valószínűleg másolási hiba, ARTNER fenti korrekciója ezúttal is jogosnak tűnik. ^q A: 'tuere' [!]. ^r O: a jelzős szerkezet sic! Talán az 'aequa re' helyett. ^s A: inentől kézzel, ehelyett: [Pontifex ex sua parte populorum Itallicorum collaborationem pollicetur.] ^t O: a helynevek sic!

103.

Idő: 1478. jún. 26. (Indictio XI.)

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Bologna

Jelleg: közjegyzői okirat

Tartalom: A pápa a török ellen a magyar királynak százezer arany dukátot ígért, és követe, Domonkos rieti püspök által a Bolognától kölcsönként 2000 forintot küldte, mellyel szemben a városnak átengedte törlesztésül a papok tizedét és a zsidók buszadát. Közli a pápának Rómában Sz. Péternél 1476. márc. 21-én kelt erre vonatkozó brevéjét. Folytatólag a visszafizetés elismerése következik.¹⁰⁵

Jelzet: Camera Apostolica. Diversa Cameralia (Armadio XXIX.). Tom. 39.¹⁰⁶ pag. 237v.–242r.^a

Sequitur tenor quitantie supradicte.^b

In Christi nomine amen Anno natiuitatis^c eiusdem .1478. Jndictione XI.^a die 26 mensis Junij tempore pontificatus Sanctissimi Jn Christo patris et domini nostri domini Sixti divina prouidentia pape IIII^d Cum Jnualescente Turchorum Tirannide contra fideles Christi [238r.] prefatus Sanctissimus dominus noster Sixtus papa IIIJ. pro defensione nominis et fidei Christi ac cunctorum Christianorum Serenissimum Regem Vngarie contra immanes Turchos et ad illorum expugnationem et exterminium oportunum duxerit extimandum. Et ut idem Rex feruencius onus

¹⁰⁵ Camisati rieti püspök küldetésére és az általa vitt segélyre: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 151–152; *Mátyás király levelezése a római pápákkal* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), L–LI. Vö. még ÓVÁRY LIPÓT, *A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai I–III*, Budapest 1890–1894–1901, I, 135–137.

¹⁰⁶ A kötetet idézi és évkörét (1475–1479) megadja: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 36.

expugnacionis et exterminij huiusmodi assumeret, et commodius exequeretur Centum milia ducatorum aurj Regi memorato dare promiserit et pro huiusmodi promissione obseruanda cum pecunijs non mediocriter indigeret prenominate Sanctissimus dominus noster papa sub credencialibus apostolicis literis Jn forma breuis per suum ad hoc specialem nuncium et dominum in Christo patrem et dominum dominum Dominicum episcopum Reatinum sedis apostolice ad partes Vngarie cum plena legati de latere potestate legatum, a Reverendo Jn Christo patre et domino domino Joanne alimento prothonotario de nigris locumtenenti Reverendissimi domini Francisci de Consagha miseracione diuina Sancte Marie noue sacrosancte Romane Ecclesie diaconj Cardinalis Mantuanj in Ciuitate bononiensi apostolice sedis legatj ac Magnificis dominis dominis Ancianis et sexdecim reformatoribus status libertatis alme Ciuitatis bononiensis duo milia florenorum de camera ad Regem antedictum ob dictam causam transmittendam mutuo postulauerit, obtuleritque illos de pecunijs maxime ex imposita per ipsum decima Clero bononiensi et vigesima ebreis, ciuitatis districtus et diocesis bononiensis de anno 1476 restituere dicte communitati, et Camere bononiensi illius quoque Regiminj presidentibus idonee Cauere. Cumque prefati Magnifici dominj sexdecim postulationem predictam ob tam laudabilem piam et [238v.] necessariam causam, ut premissitur factam attendentes fore Justam et consonam rationi, ac volentes tanquam deuoti, et peculiare filij Sanctae Romanae Ecclesiae et prenominate Sanctissimi domini nostri pape et Christiane fidei zelatores omne eisdem possibile subsidium ecclesie predictae impendere, posito et optento^e super^f hijs per et inter eos solemnj partito prefato Sanctissimo domino nostro Sixto pape in effectum respondendo obtulerint se paratos dicta duo milia florenorum petita ut supra^g Sancte Romane Ecclesie et Sanctissimo domino nostro Sixto pape antedicto de pecunijs, et ere camere communitatis bononie libenti animo mutuare, et oblatam de ipsis ut supra restituendis cautionem recipere. Dictus quoque Sanctissimus dominus noster Sixtus papa per alias suas literas in simili forma breuis scriptas in membrana anulj piscatoris impressione munitas, sanas, integras, illesas, non abolitas non cancellatas, neque Jn aliqua suj parte suspectas, sed omni prorsus vicio, et suspectione carentes domino Joanni Alimento locumtenenti directas huiusmodi effectus et continencie videlicet: SIXTVS papa IIIJ dilecte fili Salutem et apostolicam benedictionem. Requiescimus dilectos filios Ancianos et Sexdecim^h Ciuitatis nostre Bononie, ut pro necessitatibus Christianeⁱ Reipublice in maximo periculo ob Turchorum seviciam constitute summam duorum milium florenorum aurj de Camera nobis mutuo dent quam Integre eis Jntendimus restituere: Quo cura harum serie plenam et liberam facultatem, ac potestatem tibi concedimus eisdem Antianis, et sexdecim Jn euentum mutuacionis huiusmodi Integram summe prefate restitutionem promitendi ac propterea ipsis obligandi omniaⁱ [239r.] et singula nostre camere apostolice precipue vero omnes et singulas pecuniarum summas,^k et quantitates ex decima et vigesima siue subsidio clero et Judeis ipsis nostre Ciuitatis bononiensis eiusque diocesis et districtus nuper per nos Jmpositis proventuras Jn quacumque efficaci et

valida forma cum pactis et clausulis necessarijs et Juramento vallatis, que nos obseruatuos penitus pollicemur et attestamur. Volentes ac tam tibi quam college Jn exactioni predicti subsidij per nos deputatis presencium tenore mandantes: ut pecuniam omnem ex dicta exactione prouenientem usque ad integram satisfactionem ipsius mutui si ut^l dictum est fieri contingat eisdem Antianis, et Sexdecim vel ab eis deputatis libere consignetis, et assignetis huiusmodi quitanciam Jn forma debita capiatis Jn contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Datum Rome apud Sanctum petrum sub annulo piscatoris die XXJ. Martij 1476 pontificatus nostri anno quinto. L. grifus / a // Tergo autem Dilecto filio Joanni Alimento de Nigris notario nostro locumtenenti legati Ciuitatis nostre bononiensis. Et ob id prefatus Reverendus pater dominus locumtenens mutuo consecutus fuerit modo et forma et ex causis predictis dictam pecunie summam ducatorum duorum millium de camera nomine sancte Romane Ecclesie et camere apostolice et Sanctissimi domini nostri pape a Spectabilibus et Magnificis dominis Alberto de Capitaneis et Bernardo de Saxuno equitibus et doctoribus [239v.] ac Nicoloxio de poetis commissarijs electis, et deputatis per presidentes Regiminj predicto bononiensi. Quam quidem pecunie quantitatem ducatorum duorum milium ipse Reverendus Dominus locumtenens apostolicus commissarius antedictus vice et nomine Sanctissimi domini nostri pape et camere apostolice et eius successorum promisit eidem domino Alberto Bernardo et Nicoloxio, ac Notario de ipso Jnstrumento Rogato nomine dicte Communitatis Bononiensis et omnium et singulorum quorum Jntererat tunc recipientibus reddere et restituere cum effectu Jnfra tempus trium mensium tunc proxime venturorum. Cum pleno pacto pignorum Jn forma authentica et consueta item adiectione penarum et obligacione bonorum renunciacione beneficiorum et alijs clausulis necessarijs et oportunis prout Jn instrumento super in^m rogato et scripto per ser.ⁿ Albertum parisiium notarium bononiensem et dictorum dominorum sexdecim Cancellarium, Jn quo namque Jnstrumento et pro obseruatione contentorum Jn eo prelibatus locumtenens et apostolicus commissarius et executor commisit, et mandauit Jacobo de magnanis electo depositario presenti audienti et Jntelligenti acceptanti, Et cuj depositabantur^o pecunie exigende a Clero et ebreis antedictis ex causa huiusmodi decimarum [?]^p vigesime seu subsidij, et vt idem Jacobus depositarius antedictus se obligaret prefatis domino Alberto bernardo et nicolosio commissarijs antedictis, ut supra recipientibus vice et nomine Camere bononiensi, ac Regimini^q et presidentibus omnes pecuniarum quantitates, et summas [240r.] ad eius manus^f peruenturas usque ad Integram restitutionem florenorum duorum milium de camera, Et postremo facta^s huiusmodi obligacione per dictum Jacobum depositarium Ex aduerso prefati dominus Albertus, dominus Bernardus et Nicolosius Commissarij Antedicti promiserunt dicto Jacobo depositario antedicto, ac dicto domino locumtenenti apostolico Comissario nomine Sancte Romane Ecclesie et Sanctissimi domini nostri Sixti pape^t finem remissionem, et liberam quietacionem facere ab omnibus, et singulis pecuniarum quantitatibus que soluj contigerint, et postquam solute fuerint cum effectu, et per Jnstrumentum Jn for-

ma solemnii suis clausulis^u Roborandum. Et prout latius de hijs omnibus et singulis constare dicitur pro^v Instrumeto rogato et scripto per Ser^w Albertum parisium notarium et cancellarium Antedictum. Successiue cum dictus Jacobus depositarius antedictus seu^x alter^y de commissione et mandato prelibati Reverendi Domini locumtenentis et Commissarij Antedicti effectualiter dederit et soluerit vsque ad Jntegram quantitatem huiusmodi ducatorum duorum milium de pecunijs ut premititur exactis ex decimis vigesima et subsidio predictis, nomine Camere apostolice predicte, Spectabili et generoso^z Equiti domino Carolo fantucio depositario generalj Camere, et Communitatis bononie recipienti vice et nomine earum Camenera [!] et Communitatis Ciuitatis Bononiensis. Et ob^{aa} idpro obseruacione premissorum nomine dicte camere bononiensis Existentes congregati prefati Magnifici dominij Sedecim reformatores status libertatis Ciuitatis predicte in Camera Jnferiori ipsius Reverendi Domini locumtenentis, Quorum nomina secuntur [!] videlicet Bartholomeus de Castello eorum prior dominus Scipio de Gogadinis eques legum doctor et comes, dominus Galeatus marescottus [240v.] de caluis Eques et Barolus Antonius de fantutijs^{bb} Eques dominus Bernardus de Saximo, Eques et iuris utriusque doctor dominus Bonifatius Capitaneus Eques Nicolosius de Poetis Bruninus de blanchis baptista de maluitijs, Et Caspar de Bergilinis: Qui omnes cum sint Jn legitimo et sufficienti numero adgregati representant^{cc} et representare possunt et consueuerunt totum eorum magistratum: sponte et^{dd} ex certa scientia et nullo Juris vel facti errore ducti et omni alio meliori modo iure via et forma, quibus magis et melius fieri potest, vnanimiter, et concorditer presente Jnstante, ac stipulante dicto domino prothonotario locumtenente et commissario Antedicto solemniter dicentes et publice recognoscentes fuisse et esse integre et legitime satisfactum per dictum dominum prothonotarium et commissarium antedictum seu dictum Jacobum depositarium, aut alterum de mandato eiusdem commissarij pro tota dicta pecunie quantitate ducatorum duorum milium aurj de camera pactum gratuitum facientes de ulterius aliquid non petendo ex causis Antedictis posito prius et Jnter eos legitime per omnes factas^{ee} [?] obtento hac eadem hora prestito, coram ipso Reverendo domino locumtenente consentiente, et volente, vnanimiter, concorditer et nullo discrepante absoluerunt, quietauerunt et liberauerunt prefatos Reverendum dominum locumtenentem, et commissarium Jacobum magnanus^{ff} depositarium, ac me notarium Jnfrascriptum, ut publicam personam ibidem presentem et tam suis proprijs locumtenentis, et Jacobi nominibus et eorum heredum ac pro eorum principali Interesse: Quam vice et nomine Sanctissimi domini nostri pape et camere apostolice, ac omnium et singulorum, quorum Interesse, uel Interesse posset Jn futurum stipulantes et acceptantes a' dicta quantitate^{gg} pecunie dicatorum duorum milium aurj. et instrumentum obligationis predicti et tam sortis quam penarum et omnium Jn eodem Instrumeto [241r.] contentorum ut prefertur per dictum Ser.^{hh} Abertum [!] ⁱⁱrogato petere posset: Promittentes dicti dominij sedecim, ut supra nominati, et ad invicem congregati, et quilibet ipsorum nomine Camere predicte, et cuiuslibet alterius persone Jn predictis circa predicta et predictorum quoli-

bet ius habere pretendentis presentem absolutionem quietationem, et pactum de vterius aliquid non petendo perpetuo firmam ratam et gratam habere, attendere, obseruare^e adimplere nec contrafacere aliqua ratione, vel causa, per se ipsos aut eorum alterum, seu alium, uel alios, de Jure, uel de facto in iudicio, uel extra sub pena dupli totius dicte quantitatis pecunie ducatorum duorum milium aurj qua soluta, uel non, predicta nihilominus omnia et singula perpetuo firma perdurent. Jtem reficere et restituere solemniter promiserunt, omnia et singula damna expensas, et interesse prefati Reverendi Domini locumtenentis et Commissarij antedicti, et eius heredum tam litis quam extra: Pro quibus omnibus et singulis firmiter obseruandis et efficaciter adimplendis obligauerunt supradicti domini sedecim, ut supra in sufficienti numero Congregati, omnia et singula dicte Camere Bononiensis res et iura mobilia et immobilia, presentia et futura Cuiuscunque Conditionis: hac protestatione premissa per dictos Magnificos dominos Sedecim, quod nolebant neque Jntendebant, se nec aliqua sua bona, tacite uel expresse aliquo modo obligare, sed dum taxat ipsa bona ac res et Jura Camere Bononiensis Antedictae. Renuntiantes exceptioni non date non solute, non numerate pecunie, et seu spei [24rv.] future numerationis, atque non relassate dicte quantitatis pecunie, modo et forma quibus suprascriptum est. Ac renuntiantes Jn, et super hijs omnibus, et singulis expresse exceptionj dolj mali, quod metus causa conditionj Jndebite, et sine causa, aut ex iusta causa Jn factum actioni, forj privilegio, ferijs et diebus feriatis, et generaliter omni alij legum Juris et census auxilio: Jnsuper Jurauerunt dicti dominj sedecim modis et nominibus quibus supra predicta omnia et singula perpetuo firma et rata habere tenere attendere et obseruare, et adimplere et Jn nullo contrafacere opponere, uel venire per se vel alios, aliqua ratione uel causa, de Jure, uel de facto, in iudicio uel extra.

Actum Bononie Jn palatio residentie Reverendissimi domini dominj bononiensis legati, et ipsius Reverendi domini dictj locumtenentis, ac Magnificorum dominorum dominorum Antianorum Consulum et vexilliferi iustitie populj et communitatis bononie Jn Camera inferiori prefati Reverendi domini dominj locumtenentis, prope viridarium dicti palatij, presentibus Stephano girello Eius Cancellario, necnon Ser^{kk} Philippo de Balduino de bentiulijs Cancellario Magnifici ac Strenui Equitis^{ll} dominj Johannis de bentiulijs: quj ambo dixerunt, et asseruerunt, contra-hentes predictos et supranominatos cognouisse et cognoscere testibus ad predicta adhibitis, vocatis et rogatis

Ego Paulus natus olim Johannis Petri condam eximij [242r.] Legum doctoris dominj Antonij froneis bononiensis ciuis publicus Jmperiali et communitatis bononie auctoritate notarius predictis omnibus et singulis ex rogationibus dicti Ser^{mmm} Bartholomei, et de eius commissione et mandato fideliter transumptisⁿⁿ Jnterfui et Jn hanc publicam formam redegei: Jn quorum fidem hic me subscripsi, et signum meum apposui consuetum:

Et ego Barolus condam eximij, et clari Juris utriusque doctoris Dominj Nicolaj de gislardis bononiensis ciuis publicus Jmperiali et Communitatis bononiensis aucto-

ritate notarius ac Magnifice, et excellentis Reipublice bononiensis Cancellarius supradictis omnibus et singulis dum sic agerentur et fierent Jnterfui eaque Rogatus publice^{oo} scribere Jn notam redegi: postea vero diuersis Negotijs Jmpeditus et occupatus ipsa omnia, per suprascriptum Ser^{pp} paulum frontis Ciuem^{qq} et notarium bononiensem de notis et rogationibus meis, exemplarj, et scribi et sumj feci, commisi, atque mandauj, et Jn fidem ac testimonium omnium premissorum apposito consueo signo hic me subscripsi

^a O: a következő, 104. sz. irat melléklete. ^b O: talán más kézzel, de mindenképpen más tintával a bal margóra írva. A következő, az időrend miatt a 104. sz. alatt közlésre kerülő kísérőlevélre hivatkozik, amely a regisztrumkötetben ezen melléklet előtt található. Lásd a jelzetet. ^c O: utána kihúzza 'domini'. ^d O: utána kihúzza 'anno'. ^e O: valószínűleg ez a helyes olvasat. ^f O: az 'u'-t és a 'per' rövidítést részben tintafolt takarja. ^g O: utána a pápát jelölő 'S.d.n.' rövidítés kihúzza. ^h O: az 'x' sorközi beszúrás. ⁱ O: előtte két rövid szó, melyből a második rövidítés. Utána a 'Reipublice' hiányzik, ez ARTNER értelem szerinti kiegészítése. ^j O: előtte kihúzza 'et' (az iratban szinte mindenütt '&' jellel jelölve). ^k O: az első betű közepét tintafolt takarja. ^l O: e két szó előzőleg kihúzza. ^m A: sic! O: a szó felett rövidítéssel található. A feloldására tett kísérlet eredménytelen maradt. ⁿ O: inkább egy 'Sr' rövidítés. ^o A: 'deposi-tabant'. O: a szó felett még egy rövidítéssel található. ^p O: az olvasat helyesnek tűnik. ^q A: az utóbbi négy szó esetében a rövidítések feloldása sic! O: inkább 'Camere bononiensis, ac Regiminis'. ^r O: a szó sorközi beszúrás. ^s A: 'fecta'. ^t O: a szó sorközi beszúrás. ^u O: előtte talán egy 'ex' kihúzza. ^v O: előtte egy 'p' betű kihúzza. ^w Ua. mint az imént. ^x O: előtte két betű kihúzza. ^y O: az utolsó három betűt tintafolt takarja. ^z A: 'generosi'. ^{aa} O: előtte 'odid' kihúzza. ^{bb} O: a szó vége átírással javítva. ^{cc} O: a szó elejét tintafolt takarja. ^{dd} O: sorközi beszúrás. ^{ee} O: sic! ^{ff} A: sic! O: a szó vége átírással javítgatva, inkább 'magnanum'. ^{gg} O: az utolsó betű átírással javítva. ^{hh} Ua. mint korábban. ⁱⁱ O: 'Abterum'. ^{jj} O: előtte kihúzza 'et'. ^{kk} Ua. mint korábban. ^{ll} O: előtte kihúzza: 'virj'. ^{mmm} Ua. mint korábban. ⁿⁿ O: előtte 'transumptis in' kihúzza. ^{oo} O: előtte egy szó kihúzza. ^{pp} Ua. mint korábban. ^{qq} O: előtte egy szó kihúzza.

104.

Idő: 1478. nov. 3.

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Bologna

Jelleg: jelentés

Tartalom: Johannes Almentus de Nigris apostoli főjegyző jelenti, hogy mint a bolognai pápai követ helyettese az Antianik és Bologna által a magyar királynak a törökök ellen viselt háborújára a pápa által adományozott 2000 dukát segítséget kölcsönvette s azt a rieti püspök Magyarországra vitte. Ő az éhség miatt csak nebezen hajthatta be a kölcsön törlesztésre lekötött zsidó buszadot, miről közjegyzői nyugtát kapott.

Jelzet: Cam. Ap. Div. Cam. (Arm. XXIX.). Tom. 39. pag. 237r.-237v.

Reverendissime^a Jn Christo et domine domine singularissime Commendatione premissa Expeditionem oneris iamdudum mihi per Sanctissimum Dominum Nostrum impositi Reverende Dominacioni Vestre^b ut ad me spectat significandum duxi cui cupiens Negotij iam fore quam notissimam rei seriem exordiar Anno 1476. Sanctissimus dominus noster per sue Beatitudinis literas Reverendo patri do-

mino episcopo Reathino et mihi tunc Reverendissimj domini legati bononiensis locumtenenti commisit, ut pro subsidio Reipublice Christiane in magno periculo ob turcorum sevitiā laborante decimam fructuum deberi ex vigesima Judeorum bononiensium usque ad summam ducatorum duorum milium exigeremus, postea vero eius sanctitas cernens opus esse celeritate Jn habendis pecunijs, difficilem autem fore huius exactionem et Jn longum reductum iri, petijt ab Antianis et sexdecim Bononiensibus mutui ipsa ducatorum duomilia de pecunijs ex decima et vigesima predictis proventuris restituens eisdem quod ut facilius efficerent per sue sanctitatis breve obligandi illis apostolice camere bona, scilicet precipue decimam et vigesimam predictas, usque ad^c integram satisfactionem facultatem mihi concessit. Antiani igitur et sexdecim post factam pecuniarum numerationem promissionem et obligationem meam in forma solemnī admiserunt: eam pecuniarum summam episcopus ipse secum deferens in Vngariam est profectus prius vices suas mihi committendo. Ego vero multo cum labore et molestijs eundem numerum duorum milium ducatorum ex eisdem decima et vigesima solum et precise vix tandem extortum creditoribus assignavj, a quibus post plenam et omnimodam solutionem promissios eiusmodi iuxta brevis [237v.] tenorem, quietationem et liberationem obtinuj quam Jn publicam formam accurate redactam pro debito meo, proque^d apostolice camere perpetua tutela ad Reverendissimam Dominationem Vestram que illi prefecta est per Reverendum predictum prothonotarium Agnellum istuc hoc tempore proficiscentem transmittō, Rogo autem Reverendissimam Dominationem Vestram ut si tardius forsā quam expectabatur hec a me expedita sunt, non negligentie sed temporis et exactionis difficultati ascribatur frugum enim penuria afflixerat. Commendo me Reverende^e Dominationi Vestre etiam atque etiam, quod siquid Jn me est quod illi aliter sit futurum iucundum aut gratum mihi mandare dignetur alacri enim animo in omnibus obsequar quod valeat Item ex Bononia 3. Novembris 1478.

Vestre Reverende^f Dominationis^g humilis seruitor

Joannes Alimentus de Nigris Sedis apostolice prothonotarius.

[*Cím, a küllapon:*]^h

Copia litterarum Jo. Alimento de Nigris Sedis Apostolice prothonotarij ex Bononia. Reverendissimo Jn Christo patri et domino domino meo singularissimo domino G. miseracione diuina episcopo Ostiensi Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalj Rothomagensi¹⁰⁷ Sanctissimi domini nostri Camerario dignissimo.ⁱ

^a A: értelem szerinti kiegészítés. O: az irat tulajdonképpen az 'Jn'-nel kezdődik. Előtte a margón halvány, kétbetűs rövidítés, 'Reverendissime'-ként történő feloldása valószínűtlen. ^b O: 'R.D.V.' rövidítés. A melléknév feloldása felsőfokban is lehetséges. ^c O: utána két szó kihúzva. ^d O: a külön írt kötőszót részben tintafolt takarja. ^e Ua. mint az irat elején. ^f Ua. mint az imént. ^g O: utána egy szó kihúzva. ^h A: sic! O: pontosabban az irat első oldalán, felül, a bal margóra írva. A rövidítések feloldása inkább 'Joannis Almenti?'. ⁱ A: az előző, 103. sz. irat elejére írva. O: egyértelműen ezen levél tartozéka.

¹⁰⁷ Guilelmus de Estoutevilla.*

105.

Idő: 1478 táján?

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Toulouse

Felleg: királyi követeknek adott utasítás

Tartalom: A francia király követei buzdítják a pápát, hogy a keresztény fejedelmekkel való háborúskodás beszüntetése után indítson közös hadjáratot a török ellen, amely már az egész Balkánt, Magyar- s Lengyelország egy részét, sőt Velence és Itália egyes területeit is elfoglalta.¹⁰⁸

Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 56.¹⁰⁹ pag. 84v.–88r.^a

Dantur pro copia Regiae instructiones dominis Dapparon militi vicecomiti, de Lautret Baroni, et domino Darparon Anthonnio de Morillon Doctori in legibus, domino de Castel Marni consiliario Regis presidenti in sua Curia parlamenti [85r.] Tholose et alijs Ambassadoribus nominatis in literis Regis nostri Domini.

[Summum Pontificem ad bellum adversus Turcas commune comparandum hortantur.] [86v.:] Item eadem res est sancta, iusta et rationabilis, utilis et proficua tam pro Sanctissimo Domino nostro et Sancta Sede Apostolica, quam pro bono Christianitatis et eius suppositorum. At etiam videtur Regi nostro domino, quod idem Sanctissimus pater, cui interest principaliter pacificare differentias, que sunt inter principes Christianos obviando effusioni sanguinis humani Christiani et pro resistendo interpresiae inimicorum fidei, qui ita sunt propinqui, ut omnibus est notum. Atque a modico tempore citra conquesti sunt totam Greciam et Regnum de Bocsna^b cum pluribus alijs terris et dominijs tam in partibus polonie, Vngarie et aliarum partium Alemanie, quam etiam in terra Venetorum et prope partes Italie, et nituntur quolibet die augendi maledictam et damnatam eorum legem et destruendi Legem et Fidem Christianam. Habet et debet habere istam [87r.] materiam bene gratam sicut caput et pastor ecclesie ut pater spiritualis Christianitatis propter bona, que evenire possunt et evitanda inconvenientia,^c que oriri possunt etc.

[Ad hanc rem determinandam utilis apparet celebratio concilii generalis, cuius locus aptissimus Lugdunum esset.]

(Cf. Misc. Arm. II. Tom. 20., pag. 35v.–37v.)

^a Később, talán 16. század derekán készült másolat. ^b O: sic! ^c A: 'introvenientia'.

¹⁰⁸ XI. Lajos francia király hasonló utasítással Mátyáshoz is küldött követeket, akik 1479. tavaszán érkeztek meg Budára. FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 159.

¹⁰⁹ Egyéb kapcsolódó iratok FRANKÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Frankói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 172–188. fol. (Misc., Arm. II, vol. 30, *passim*.)

106.

Idő: 1479

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Róma

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: De Spino Balthasar fejtsse ki a francia király előtt, hogy Djem-nek a pápai udvarnál a helye, mert a pápa a keresztény világ feje és területeit a török leginkább veszélyezteti. Utalás Bucholinus szövetségére a törökkel, mely majdnem Ancona elvesztésével járt. Ha akkor Djem a pápánál lett volna, a Szentszék sok költségtől és az a vidék sok szenvedéstől ment maradt volna.¹¹⁰

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 121r.–127r.^a

Instructiones datae per Sanctissimum Dominum Nostrum fratri Balthasari de Spino super exponendis Christianissimo francorum Regi et super alijs agendis in Curia ipsius Regis.¹¹¹

[Post relationem de captivitate fratris principis Turcarum apud sanctam Sedem, Causam huiusmodi detentionis modo sequenti exponit:] [122r:] Maiestas sua debet scire, quod nullibi convenientius detineri potest frater Turci, quam apud Pontificem, cum ipse sit caput Christianitatis et caput catholicae fidei et ecclesiae, quae mater est omnium Christianorum, cum habeat nonnullas patrias maritimas in faucibus Turchorum, est in maximo periculo ipsorum Turchorum, a quo periculo nullo meliori medio se eximere potest, quam medio huius captivi. Quod autem terre ecclesie sint in maximo periculo, constat et visum est, hoc anno evidentissime, quando Bucholinus occupator Anximane^b civitatis iniit foedus cum Turchis, ut eos conduceret ad occupandum ipsam civitatem et successive totam Marchiam Anconitanam, adeo quod nisi pontifex occurrisset cum summa celeritate et maxima pecuniarum effusione et mittendo Reverendissimum dominum Cardinalem Andegauensem, qui cum summa ingenii dexteritate et diligentia conduxit Bucholinum ad dimittendum civitatem, iam magna pars [122v.] et forsán tota provincia Marchie in manibus Turchorum esset. Huiuscemodi pericula non evenissent, si captivus ipse fuisset in potestate pontificis et pontifex ipse evitasset gravissimas impensas, quas propterea passus est in vendicando Civitatem predictam de manibus Bucholini et ultra impensas cessassent intolerabilia damna, que omnis illa provincia perpressa est [...]^c

(De eadem re [causa Civitatis Auximane et Bucholini] vide etiam in instructionibus magistro Gratiano de Villanova, nuntio ad Maximilianum Romanorum regem, datis, ubi adiungitur: „Dicet insuper, quod iam dissimulare in hac causa non convenit, quoniam im-

¹¹⁰ Vö. FRAKNÓI VILMOS, *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál (1488–1490)*, Budapest 1901, különösen 303kk. (= *Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál [1488–1490]*, Budapest 1898 [különle nyomat a *Katbolikus Szemle* XII-ik kötetéből]).

¹¹¹ Lásd a 116. sz. iratot és jegyzetét.

minent et in promptu sunt maxima pericula et nuperrime in mari Italico iuxta civitatem Anconitanam visae sunt naves et triremes fere 23 explorantes littus maris, ut se in aliquem recipere possent portum.” [Misc. Arm. II. Tom. 20. pag. 134v.–135r.];¹¹² *Relatio per epistolam facta Innocentio VIII. ab episcopo Hortano nuntio apostolico apud regem Hungariae, Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 170v.–191v., Theiner: Mon Hung. II. 521. n. DCCXVIII die 25. [prima] Junij 1489)*

^a O: később, úgy a 16. század dereka felé készülhetett másolat. ^b O–A: sic! ^c O: a kihagyás mértékéről a jelzetben megadott foliószám tájékoztat.

107.

Idő: 1480

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Róma – Jelle: Pápai követnek adott utasítás

*Tartalom: Ursus theanensis püspök intse III. Frigyeset, hogy a magyar királlyal békére törekedjék, mert a török Németország és Itália elfoglalására törekszik (Otrantót már elfoglalta), és ebben csak a két fejedelem egyetértése akadályozhatja meg. Ezzel szemben nagy fájdalmára a legutóbb Ardicinus aleriansis püspök által nagy fáradtsággal létrehozott egyezséget újból báborúság váltotta fel, mire a császárhoz Prosper asculanensis püspököt küldte. Mátyást eddigi török győzelmeire hivatkozva buzdítsa ugyanerre és figyelmeztesse a pápa segítségére. 200 000 ducatból 50 000-et folyósít.*¹¹³

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 394r.–401r. (390r.–397r.)^a

De pace inter Imperatorem et Regem Hungariae.

Instructiones pro Reverendo Patre, Domino Episcopo Theanensi, Nuntio et oratore Apostolico ad ea quae agenda sunt cum Imperatore Maiestate et serenissimo Rege Hungariae pro pace.

Post benedictiones Paternas nomine Sanctissimi Domini Nostri exponet Imperiali Maiestati aptis et accomodatis verbis, quod S.D.N. a principio sui Pontificatus usque in hanc diem nihil magis corde fuit semper, nihilque aliud die noctuque versatur animo, quam ut sedatis dissensionibus atque discordijs Principum Christianorum communi Consilio et viribus immanissimis nostrae fidei hostibus Turcis occurri possit. Eam ob causam Sanctitatem Suam plures de latere legatos et oratores ad omnes pene Reges et Principes Christianos in primisque ad Suam Caesarem

¹¹² 19. század végi teljes átirata megtalálható FRANKÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Frankói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 211–214. fol. (Misc., Arm. II, vol. 30, fol. 114r ss alapján.)

¹¹³ A pápai diplomácia 1480–1482 közötti közvetítéseit röviden ismerteti FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 167–172. Orsini teanói püspök a császári udvarból 1481 júniusában érkezett Budára. *Uo.*, 168–169. Vö. még *Mátyás király levelezése a római pápákkal* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), LIII.

Maiestatem non sine gravissimis expensarum dispendijs mississe, nam interea temporis, quo Principes potentatusque Christiani alterius^b [!] suspicionibus, discordijs bellisque se invicem conterunt ad id potentiae Turcae devenerunt, ut iam toti Christiano orbi formidabiles immineant, maxime vero ac precipue propriori periculo inclitae nationi Germanicae atque^c Italiae cladem vastitatemque quotidie [395r.] inferunt, quorum crudelitati ac nefario furori cum nullus opportunior modus resistendi ullo unquam tempore fuerit aut in presentiarum offeratur, quam quod Sua Caesarea Maiestas serenissimum Hungariae Regem paterno amore amplectatur atque charitate, tam pro privata enim benevolentia, quam utrumque prosequitur, quam pro communi Christianae Reipublicae periclitantis causa et pastoralis officij debito nihil magis dolenter et cum lacrimis atque amaritudine cordis audivit Sua Sanctitas, quam inter Caesaream Maiestatem suam et praedictum Regem post ultimam concordiam inter eosdem R.P.D. episcopo Aleriensi tanto labore partam^d atque firmatam novas dissensiones et bellorum causas subortas, pro quibus interim componendis atque sedandis cum omni celeritate R.P.D. episcopum Asculanensem ad Caesaream Maiestatem suam misisse.^e Intelligebat enim Sua Sanctitas nihil perniciosius istis temporibus Reipublicae Christianae accidere posse, non [395v.] modo si bellum apertum, verum etiam si aliqua levis turbatio in tanto rerum discrimine exoriretur. Cum et Sua Caesarea Maiestas et ipse Hungariae Rex situ atque opportunitate locorum, quae tenent^f ac viribus et potentia precipui sint, ex his qui infidelibus obsistere possint. [...]

[Turcae ab hac dissensione principum christianorum occasionem subserunt novum bellum Reipublicae Christianae inferendi et iam Italiae maritima egressi Idrontem in Regno Apulia expugnaverunt. Ideoque dictus Imperator et Rex pace inter se firmata coniunctas acies contra communem hostem vertere debent, Pontifex interea classe eos aggredi promittit. Generalis totius Christianitatis conventus, quem Romae celebrandum convocavit, effectum forse sortietur maioris exercitus congregationem.]^g

[399r.:] Cum serenissimo autem Rege Hungariae post benedictionem et salutationem eadem, quae cum Maiestate Imperiali de periculis communibus Turcarum repetet, quae dicere poterit. Nulli magis [399v.] nota esse, quam serenissimae Suae Maiestati, quae hactenus tamquam invictus pugil contra communes fidei hostes acerrime pugnaverit semper ac de eis plurimas victorias solus cum eorum strage reportaverit. Dicet propter haec tam aegraegia^h facinora nomen eius ubique terrarum celebre esse ac gloriosum quippe qui solus in Bohemia contra Hussitas hereticos insurrexit, quos etiam pro maiori parte contrivit, contra Turcas vero incessanter pugnavit addendo caetera, quae ad eum laudandum et celebrandum ut benemeritus est, dici possunt.

Proinde hortabitur, rogabit, monebit nomine S^{mi} D.N. Maiestatem Suam, ut hanc singularem gloriam et honorem, quem apud Reges et Principes omnesque nationes rebus pro fide catholica clarissime gestis sibi peperit, conservare velit usque in finem. Id autem erit, si Maiestas Sua in animum induxerit mutuas discordias inter [400r.] eum et Maiestatem Caesaream exortas aliquo bono modo componere ac

omni conatu bellum pro fide Catolica et Christiana Republica tam periclitante, ut hactenus cum summa gloria fecit, continuare. Poteritque in hoc facere oblationes S.D.N. vice de subsidiis mittendis in futurum commemorare eique tempestive et cum dexteritate, quod semper Apostolica sedes et precipue S.D.N. eum peculiari loco habuit omnibusque, quosⁱ potuit, temporalibus et spiritualibus favoribus prosequutus est mittendo pecunias, subsidia, indulgentias, Iubilea et quaecumque alia facere potuit, nec in futurum eum ullo modo deseret, nam et in praesenti Dieta, quam nuper Romae celebravit, Sua Sanctitas pricipuam curam habuit de subsidio CCM^M ducatorum Maiestatis^j Suae mittendo ...^k ponebat, Sua Sanctitas speciali contemplatione Maiestatis Suae. [...]

[Praeterea nuntius conetur eos ad concordiam revocare. Quod si fieri non posset, hortetur eos causam iudicio Pontificis relinquere vel per arbitros ex utraque parte deputatos dirimere. Ultimo, si omnia media deficerent, enuntiet Pontificem non posse pati, ut duo principes infidelibus vicini tempore tam pernicioso sese mutuo offendant, ideoque eos a bel-
lis prohibere etiam invitos et per censuras aliaque iuris remedia providere etc.]^l

[401r:] Sixtus pp. quartus.

(Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 42r.-45r.;¹¹⁴ tom. 56. pag. 24r.-25v.)

^a Egy másik instrukció ugyanannak, ugyanahhoz hasonló ügyben uo., fol. 401v.-405v. ^b O: valószínűleg másolási hiba. ^c A: 'adque'. ^d A: 'partem'. ^e O: az 'eam ob causam'-tól idáig az egész mondat sic! A vélhetően rövidített kötőszavak feloldásánál, jelesül a *quam-quod* esetében a 17. századi, talán nem is első másolat készítése során mintha nem mindig a megfelelő alak került volna kiválasztásra. ^f A: 'tenet'. O: A vékony és laza rostú papír miatt a nazális rövidítés a túlodali szöveg átütéseként is értelmezhető. ^g A: a kézzel, utólag kipontozott részek tartalmi összegzése minden külön jelölés nélkül. O: a kihagyás mértékére most is lásd a foliószámozást. ^h O: sic! ⁱ A: 'quibus'. A – jelzés nélküli – korrekció ezúttal nem indokolt, a névmás a 'favoribus'-ra utal, a 'potuit' pedig nem segédige. ^j O: sic! ^k O: sic, a kora újkori másolás során kipontozva! A: 'quorum 50^M', majd kézírással a sorok közé betoldva: „tom. 30”, és az összeg áthúzva; ugyancsak kézzel a margóra írva: '5^M' = „tom. 56. pag. 2.” ^l A: a kihagyás és tartalmi összegzése minden külön jelölés nélkül.

108.

Idő: 1481

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Róma

Jelleg: Pápai követeknek adott utasítás

Tartalom: Ursus theanensis püspök a nürnbergi birodalmi gyűlésen figyelmeztesse a császárt és a fejedelmeket, hogy a török az előző évben mit tett Rhodusban és Otrantóban már

¹¹⁴ A fenti utasítás e másolati példányáról készült 19. század végi, kihagyások nélküli kópiája FRANKÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Frankói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 131–133. fol. (Politicorum vol. 30, fol. 42r ss. *Instructiones diversae*.)

*Itália földjén. A német fejedelmek ne búzzák az időt tanácskozásokkal, mikor a törökök már bajor földön pusztítanak, hanem ragadjanak fegyvert végre. Buzdításul sorolja fel, mit tett a pápa a török elleni küzdelemben.*¹¹⁵

Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 47r.–48v.

Sixti Quarti

Instructiones pro Reverendo D. Episcopo Theanensi Nuncio et Oratore Apostolico in Germania et primo ad ea quae sunt agenda in Conventu Norimbergensi.

Inprimis Dominos Praelatos, Principes et totum Conventum salutet nomine S.D.N. et eius apostolicam benedictionem elargiatur.

Deinde S^{mi} D.N. nomine laudet Imperatorem, Praelatos et Principes, qui Dietam illam indixerunt et illos maxime, qui illuc venerunt ad consultandum et providendum necessitatibus Reipublicae Christianae et defensionis fidei Catholicae. Dicit S.D.N., quamprimum intellexerit dietam futuram, statuisset se aliquem ex suis illuc mittere, ut omnes cognoscant Sanctitati Suae rem hanc cordi esse, misissetque se cum pleno mandato omnia faciendi, quae ad utilitatem publicam et fidei defensionem atque Turcarum oppugnationem opportuna viderentur.

Summatim post haec recenseat damna, strages, incommoda, iniurias et infinita mala, quae post Constantinopolitanam cladem saevissimi crucis Christi hostes Turcae Christianis intulerunt; et quoniam haec saepius fuerunt decantata, non immoretur in antiquis, sed ea tantum exaggeret, quae anno superiori sunt acta maxime circa Rhodum et Idruntum.

Ponat ante oculos pericula imminetia et cladem cervicibus Christianorum imminetiam, extremamque ruinam ostendat Germaniae primum et Italiae, quarum interiora iam penetrarunt Turcae, mox nisi obvietur ad alios perventuri.^a Declaret hostium potentiam summam et unitam et maiorem quam ab Italis tantum et a Germanis possit superari. Desiderium tamen Turcarum principis et opinionem satis apertam esse, ut si Christianam religionem perdat vindicetque Romanum Imperium. Germanos satis iniuriarum esse perpressos, quorum provincias Stiriam, Carniolam et Carinthiam et usque ad interiora Bavariae tam atrociter Turcae saepe sint populati, sufficientem esse hanc causam ad bellum capessendum [47v.] etiam si mille aliae, quae publicae et infinitae sunt, non adessent.

Commemoret Germanos principes saepius et cum Imperiali Maiestate et eius oratoribus conventus celebrasse, saepe utillima et saluberrima consilia inivisse, saepe edidisse decreta et ordinationes, quae si effectum sortitae essent, iam repulsus fuisset hostis. Interim dum consultando tempus teritur,^b hostes dies ac noctes

¹¹⁵ A nuncius Budáról augusztus folyamán érkezett a nürnbergi birodalmi gyűlésre. FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 168–169. Vö. még *uo.*, 161–166. Otranto elvesztésére majd visszafoglalására FRANKÓI, *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál*, 303kk.

Christianorum exterminationi inhiantes nihil praetermitterent,^c quod ad nostram ruinam pertinere putent.

Hortetur tandem eos S.D.N. nomine, moneat, requirat et per viscera D.N. Jesu Christi roget et obsecret, ut reiectis dilationibus consuetis et alijs omnibus impedimentis iam tandem insurgant, et quae pridem consultata sunt, exequantur; capiant arma, et hosti iam intra penetralia irruenti [*furenti*] omnino [*animo*]^d occurrant; neque sinant amplius Christi nomen tam impure suosque subditos ac populares adhuc inultos.

Referat deinde cum summa modestia, quae superioribus temporibus alii summi Pontifices fecerunt, ut Christiani Principes contra inimicos Crucis convenirent; quas subierunt expensas, quos labores, ut religionem tuerentur, et maxime quae S.D.N. per totum tempus sui Pontificatus in eam rem gessit, quoties pecunias Hungaris et aliis hostibus vicinis misit, ut in Turcas bellarent; quot legatos et de latere missos non sine gravi impensa ad diversas mundi partes destinavit, classes bis instruxit et alia permulta praesidia^e et auxilia et pecuniarum et rerum necessariorum. Tum Rhodijs et Scutarensibus et saepe et pluries et postremo navem frumento^f honestam et duas armatas quamprimum misit et indulgentias plenarias pro universum orbem alias suspendendo ipsis concessit et aliis, qui a Turcis vexantur, saepe subministravit, ipsi et Domino Regi Hungariae pluries magnam vim pecuniarum misit. In hocque ipse D. Orator amplificando, ut est rei veritas, procedet tam apud ipsum D. Imperatorem, quam apud ipsos Principes.

Exponet [...] [*ea, quae Pontifex ad Turcarum e finibus Italiae expulsionem molitus est et studeat principes Germaniae ad arma contra eosdem arripienda excitare.*]

(*Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 27r.–29v.*)

^a O: a praefixum sorközi beszúrás. Alatta kihúzza 'prae'. ^b A: 'terituo'. ^c A: 'praetermittere', a szó végén azonban rövidítésjel található. ^d O: az ARTNER által zárójellel tett szavak más kézzel a margóra írva. Valószínűleg az átírás korrektúrázása során keletkeztek, a javítandó 'irruenti omnino' szavakat a szövegben aláhúzás jelzi. ^e A: 'residia'. ^f A: 'friimento'.

109.

Idő: 1481. dec. 19.

Pápa: IV. Sixtus

XI. uralk. évében

Hely: Róma (S. Petrum)

Jelleg: Pápai követeknek adott utasítás (brève formájában)

Tartalom: Ursus theanensis püspök újból utasítottatik, hogy a császárt a magyar királlyal való kiegyezésre bírja. Döntőbíróul iparkodjék a pápát elismertetni.¹¹⁶ Ha ez nem sikerül,

¹¹⁶ A pápai döntőbíróvágra tett római javaslatot és fogadtatását az 1481. december 18-án kelt, Mátyáshoz címzett, Orsini teanói püspök utasításához hasonló tartalmú brève alapján ismerteti: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 170–171.

akkor bírja őket rá, hogy követeket küldjenek ki, akik a pápai legátussal együtt a békéről tárgyaljanak.

Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 45r.–46r.¹¹⁷

Sixtus Papa quartus.

Instructiones de novo mittendae^a Reverendo D. Vrso episcopo Theanensi apostolico Nuncio et oratori ad Caes. Maiestatem pro concordia.

Reverendus D. Episcopus Theanensis S.D.N. Nuntius et Orator ad Imperialem Celsitudinem lectis et bene concordatis copiis brevium quae nunc mittuntur ad Imperatorem, Regem et Principes; et revocatis ad memoriam, quae nuper sibi scripta fuerunt a S.D.N., primo exponet quanto dolore animi afficitur S.D.N., quod dissidium et controversia inter Imperialem Maiestatem et Regem Hungariae rem componi et sedari non possit; ad quod tollendum nihil Sua Sanctitas praetermisit.

Deinde considerare Suam Sanctitatem hanc controversiam, nisi hoc tempore quamprimum tollatur, posse facile evertere Christianam Rempublicam, ut omnes, qui remotis particularibus affectibus haec volunt, bene considerare iudicare possunt. Expertam esse Suam Sanctitatem longa et varia experientia nullas hortationes, suasiones, nullas partes, nulla mandata, nullas litteras, nullos Nuncios aut Legatos valuisse aut potuisse efficere, ut tanta discordia, quae tanto reipublicae Christianae malo nutritur et perseverat, tolli possit, cogitasse unicum remedium esse huic pesti, unicum salutis viam [45v.] si causa haec omnis integra remittatur ad Suam Sanctitatem et Sanctam Sedem apostolicam. Non esse mirum si tanti Principes non libere res suas capitales alijs non committant; sedem apostolicam communem omnium Matrem et Magistram nemini aptius competere arbitrium contentionum, et praesertim inter maximos principes componendarum, quam ipsi; nihil non aequum, non iustum ab ea expectari oportere.

Proinde omni studio, omni diligentia et arte suadere conetur Imperatori et Principibus, ut haec controversia remittatur ad sedem apostolicam offeratque S.D.N. cum Sacro Collegio nullos recusaturum labores, nullas molestias, nulla incommoda, nulla tedia, modo ut tantum incendium possit extinguere.

Cogitasse saepius de legato de latere mittendo, sed visam esse rem infructuosam et plus allatura incommodi quam utilitatis.

Profundiora vulnera attentiori cura indigere et Medico praestantiori morbos peculiare. Hoc genus ut ait evangelista non potest eiici nisi in oratione et ieiunio; idest haec controversia non potest componi, nisi per Summum Pontificem Jesu Christi vicarium. Mittant ad Pontificem Summum oratores bene instructos cum pleno mandato et omnia plena erunt.

¹¹⁷ IV. Sixtus egyéb utasításai, szintén a császárhoz küldött más nunciái és legátusa számára 19. század végi, kihagyások nélküli másolatban FRANKÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okiratár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Frankói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 148–150. 151–159. 160–162. 163–164. fol. (Misc., Arm. II, vol. 30, *passim*).

Studeat haec insinuare verbis commodis orator et persuadere totis viribus et ostendere nullam aliam esse salutis viam, nisi hanc; et nervos suos omnes huic rei intendat.

Et si fortasse tanta esset indignatio, quod nulla harum viarum illi placeret, persisteretque, quod absit, in sententia belli gerendi, ponat Sua Maiestas se in Pontificis locum, et cogitet quomodo Sanctitas Sua possit siccis oculis pertransire tantam Christianorum stragem, tam magnum et perniciosum reipublicae detrimentum, tam apertum evidensque periculum et iudicabit S.^{mm}D.N. non posse hanc rem cum silentio praeterire sine gravissima Dei offensa et Pastoralis officij sui summa negligentia.

Quod si forte post longam disputationem et multas repetitiones orator cognoverit mentem Caesaris non posse adduci, ut rem ad Sedem apostolicam remittat, [46r:] ut praefertur, tunc a se ipso nullum super hoc mandatum aut facultatem habere se a Pontifice attestans, dicat se cogitasse et utile sibi videri si Caesari placeat, ut ad finem quod tantum bonum concludatur, indicatur a Caesare conventus aliquis, in quo Imperii Principes^b simul cum oratoribus Regis tuto convenire possint pro pace ineunda, et quod pro maiori et faciliori rerum expeditione intersit, si videatur legatus apostolicus de latere cum plena potestate, si Caesar hoc probet, dicat se scripturum Pontifici super ea re, sperareque se proculdubio S.D.N. omnia facturum, quae ad hanc rem perficiendam opportunam videantur, neque recusaturum ullas expensas aut labores aliquos, ita scit cordi esse rem hanc Suae Sanctitati et Sacro Collegio. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die 19 Decembris 1481. Anno undecimo.

(*Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 24r.–25v. idem [anno duodecimo]*)

^a A: 'mittendo'. ^b A: 'Imperatoris Peincipes' [!].

110.

Idő: 1482¹¹⁸

Pápa: IV. Sixtus

Hely: Róma

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: Az érsek tudósítására a pápa azt feleli, hogy bármennyire fájlalja is a birodalmat ért pusztulásokat, nem segíthet, míg Itáliában rendet nem teremt (Medici Lorenzo, Velenecce). A magyar–török szövetségbe sohasem egyezett ugyan bele, de Mátyás a többi keresztény fejedelmektől elbogyva egymaga nem tud ellenállni a töröknek.

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 207v.–209v.^a

¹¹⁸ Lásd a következő, 111. sz. irat datálásához fűzött megjegyzést.

Responsum ed ea, quae Reverendissimus in Christo Pater Dominus Archiepiscopus Crayensis nomine Maiestatis Imperialis ad Sanctissimum dominum nostrum attulit.¹¹⁹

[...]^b [208r:] De damnis autem per Turchos suae Serenitati illatis Sanctitas sua magno affecta est dolore, neque posset esse ardentius illi desiderium succurrendi Christianis rebus sicut est: quod et superioribus Temporibus declaravit et declarare parata est maxime pacata Italia: Nam quanto impedimento fuerit Laurentius de Medicis publicae expeditioni et futurus sit, nisi provideatur, iam omnes et vident et intelligunt, dispositionem nostram ad hoc Sanctissimum opus et commune fidei negotium ex literis nostris ad Venetos facile deprehendere poterit, qui magis Laurentium, quam se ipsos et reliquam Christianitatem amare videntur, eorum enim exemplum ad te mittimus. Regi Hungariae foedus illud semper dissuasit sua sanctitas, cui neque ipsa, neque Collegium Cardinalium voluit unquam assentire, quemadmodum ex utriusque literis ad eundem perspicui potest. Ille autem excusabat idem querere Venetos et se amplius resistere non posse, pecunia et facultatibus exhaustum. Sperat tamen sua Serenitas compositis Italiae rebus, et ipsum [208v.] et reliquos Christianos Principes ad auxilia fidelium Populorum esse conventuros, praecipue consilio et auxilio suae Serenitatis. Ad quod et exhortatio, et facultas, et omnis opera sua non deerit, Et ad id nihil intermittet cogitationis et consultationis cum Reverendissimis dominis Cardinalibus, ut desiderio suae Maiestatis satis fieri possit, Quemadmodum indes Serenitas sua intelliget [...]^c

^a O: 16. század végi, 17. század eleji másolat. Időrendben valószínűleg követi III. sz. iratot. ^b O: a kihagyás mértékéről a jelzetnél megadott foliószám ad felvilágosítást. ^c Ua.

III.

*Idő: 1482?*¹²⁰

Pápa: IV. Sixtus

Hely: –

Jelleg: Császári követeknek adott utasítás

Tartalom: III. Frigyes követe, Zamometric András craynensis érsek közvetítésével értesíti a pápát, hogy mennyi baj érte tartományait a magyar–török fegyverszünet következtében, mely szerint a magyarok szabad átvonulást engednek országukon a török hadak számára.

¹¹⁹ A Misc., Arm. II, vol. 30, fol. 72r ss alapján készült 19. század végi teljes másolata FRANKÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Frankói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 170–171. fol. Egy másik császári követnek adott pápai válasz kópiája uo., 144–147. fol. (Misc., Arm. II, vol. 30, fol. 50r ss alapján).

¹²⁰ A törökkel kötött fegyverszünet említéséből következően keletkezése 1483 végére, illetve az utánra tehető. Vö. FRANKÓI VILMOS, *Váradi Péter kalocsai érsek élete 1483–1511*, Budapest 1884, 10; ENGEL PÁL–KRISTÓ GYULA–KUBINYI ANDRÁS, *Magyarország története 1301–1525*, Budapest 1998, 260.

A birodalom egyedül képtelen megküzdeni a törökökkel. A pápa bírja rá a keresztény fejedelmeket közös fellépésre. A magyar és lengyel királyok fegyverszünetet kötöttek a törökkel. Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 70v.–76v.^a

Instructio in factis sacre Caesareae Maiestatis pro domino Andrea Archiepiscopi Cramensi [!] ad sanctissimum dominum nostrum Sixtum Summum Pontificem.

Inprimis^b dicat Domino nostro sanctissimo nomine sue Cesareae Maiestatis reverentiam tam debitam quam condignam et bonum ac sincerum animum sue Cesareae maiestatis erga Sanctitatem Suam in omnibus felicem ac prosperum statum et honorem sanctitatis sue et sedis apostolice concernentibus tamquam Catholici Imperatoris.

Deinde faciat sanctitati sue suam Cesaream Maiestatem et Illustrissimum filium eius dominum Maximilianum Ducem Burgundiae et eorum Terras et dominia commendatos.

Deinde exponat domino nostro Sanctissimo damna et detrimenta illata a Turcis terris et dominijs sue Cesareae Maiestatis et referat ea latiori modo prout novit qualitatem periculorum iminentium a Turcis ne dum sue Cesareae Maiestati et suis dominijs, sed tote Christiane Reipublice et subiungat, quod fama fuerat et adhuc [71r.] sit, qualiter dominus Rex Vngariae fecerit treugas cum Turcis. Sperabat Sua Cesarea Maiestas, quod dominus Rex in confectione istarum treugarum^c ita providisset Christiane religioni, quod non liceret nec pateret Turcis invadere per Regnum Vngarie aliorum Catholicorum fines, cuius contrarium manifeste apparet, quoniam vadunt impune per Regnum Vngariae absque omni detrimento, prohibitione et resistentia. Regis et Regni et Regnicolis infertur damnum neque resistitur neque Turci eis damnum inferunt.

Deinde roget Sanctitatem Suam nomine Sacre Cesareae Maiestatis, quod Sanctitas Sua unacum Reverendissimorum Dominorum Cardinalium Collegio hijs malis iminentibus Christiane religioni velint opportune providere circa quod amplius nullomodo sit dissimulandum, alioquin Respublica Christiana maximam sit passura iacturam. Quod vero in hoc ad suam Cesaream Maiestatem attinet, neque laboribus neque expensis parcat et nichil eorum obmittet, que ad reprimendum Turcorum potentiam conducere videbuntur et declaret sanctitati sue, quod nemo iam deinceps sit in tanto periculo et damno cum Turcis, quanto sua Maiestas istic et quod terras sue Maiestatis pene omnes devastarunt et innumerabiles [71v.] ecclesias in illi cremarunt.

Item dicat domino nostro sanctissimo qualiter sacra Cesarea Maiestas sanctitati sue superioribus annis modos et media proposuerit per oratores suos, quibus visum fuit sacre Cesareae Maiestati, quod succurri et provideri posset Catholicis contra inmanitatem et incursus Turcorum, qui modi fortasse visi sunt sanctitati sue et sedi apostolicae aut non suffucere^d aut non conducere, vel saltem sanctitati sue et sedi apostolice minus convenientes, roget sacra Cesarea Maiestas sanctitatem su-

am, quod velit considerare magnitudinem periculi et unacum Reverendissimorum Dominorum Cardinalium Collegio deliberare et operire sacre Cesareae Maiestati modos et media, quibus videbitur sanctiati sue et Collegio Cardinalium posse providere hijs malis et calamitatibus Catholicorum contra oppressionem Turcorum et quod Sanctitas sua circa hoc animadvertat, quod sola potentia sacre Cesareae Maiestatis et sacri Romani Imperij ad hoc non sufficit, nisi etiam alij Catholici reges, principes et potentatus in hoc concurrant. Qualis autem sit zelus illorum in Christianam religionem Sanctitas sua poterit diiudicare, que novit quorsum uniuscuiusque conatus tendunt et quibus sint implicati [72r.] bellis qualesque inter eos sunt simultates et Inter ceteros Principes fertur Reges Vngarie et Polonie cum Turcis treugas habere. [...]^e

(Misc. Arm. II. Tom. 20. pag. 24r.–29r.)

^a O: a 16. század vége felé készülhetett másolat. Időrendben valószínűleg megelőzi az előző, 110. sz. iratot. ^b A: 'imprimis'. ^c O: sic! ^d O: sic! ^e O: a hiányzó rész mértékére lásd a jelzetet.

III 2.

Idő: 1487. ápr. 12.

Pápa: VIII. Ince

Hely: Róma

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: Fülöp bíborosnak, a pápa követének az egyiptomi szultánnál tudomására adatik, hogy a magyar király értesítette a pápát, hogy a szultán 600 000, Djem anyja pedig 60 000 aranyat ajánlott fel a herceg szabadonbocsátásáért. Ez összeget a pápa a török ellen felállítandó had költségeire fogja fordítani.¹²¹

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 130v.–132v.^a

Aliae particulares instructiones eidem D. Philippo datae [ad Soldanum Egipti.]¹²²

[...] ^b [131r.:] Quod ad rem pertinet, quia mittitur ad componendum cum Soldano de ei^c Zizino Rei publicae Christianae commodi causa, ut de consilio ipsius magistri hoc negocium rectius peragatur communicabit cum eo, quod Sue Sanctitati a Rege Hungarie scriptum est de ea re, quemadmodum sua maiestas obtulit Sue Sanctitati nomine ipsius Soldani sexcenta milia aureorum et sexaginta milia nomi-

¹²¹ VIII. Ince és Melik-el-Achref-Qaitbay egyiptomi szultán szövetéségének tervéről: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 204 és 216; *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál*, 70skk. Philippus Canovi („Canovi Fülöp”) küldetésére és fenti utasításának kiadására 79, 1. j. – Az *Okmánytár* ezen és más korabeli irataira lásd még: NAGY IVÁN–B. NYÁRY ALBERT (kiad.), *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából (1458–1490) I–IV* (Monumenta Hungariae Historica. IV: Acta extera/1–4), Budapest 1875–1878, helyenként.

¹²² Vö. TORE NYBERG, *Papst Innozenz VIII. und Skandinavien*, Archivum Historiae Pontificiae 22 (1984) 88–152, 131.

ne matris ipsius Zizini, si is ad Soldanum mittatur, ut hoc perspecto [13rv.] et considerato ipse cardinalis melius de ea re agere possit et tractare cum ipso soldano, quod magis expedit, declarabit tamen ipse nuntius non esse intentionis sue sanctitatis, ut hec pecunia in privatum commodum exponatur, sed deputetur pro classe seu exercitu conficiendo ad expeditionem contra Turcum, quo ceteri principes et potentatus Christiani promptius conveniant ad hanc ipsam expeditionem. Cum quibus posteaquam per suos oratores responsum dederint ad ea, que nuper^d scripta sunt, de hac ipsa re Sua Sanctitas agere poterit, et quicquid deliberabitur, statim significabitur sue circumspectioni. Interim de hoc negotio cum eodem Soldano verba fieri poterunt, ne tempus teratur, exquirendo quid pollicentur et quid afferat, non tamen aliquid concludendo antequam pontifex consulatur, quoniam solus, ut dictum est, non potest de hoc deliberare. Non fiat tamen mentio ipsi Soldano de tali pecunia hic sue Sanctitati oblata. [...]^e

[132v.:] XIJ^a Aprilis MCCCCLXXXVII.

^a O: a másolat a 16. század első felében készülhetett. ^b O: a hiányzó részre lásd a jelzetet. ^c A: sic! O: talán 'li', és vélhetően a név része, bár külön írva. Még valószínűbb, hogy egyszerű másolási hiba, ami azonban nem lett kihúzva. ^d A: 'super'. ^e O: a hiányzó részre lásd a jelzetet.

113.

Idő:^a

Pápa: VIII. Ince

Hely: Róma

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: Tartsa vissza Mátyást a császárral való háborútól. Bár elődei, II. Pál és IV. Sixtus ezt eredménytelenül kísérelték meg, ő mégis remél. A kalocsai érsek és egyéb egyháziak fogságáról. Buzdítsa a török elleni harcra a keresztények legyőzhetetlen elővédjét. Segítségére a többi fejedelmeket is felszólította, amint rokona Franciscus Bandinus révén értesülhetett. Tanácsok Corvin János nevelésére vonatkozólag.¹²³

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 93r.–100r. (88r.–95r.)^b

Videntur esse Instructiones Innocentij Papae VIII.

Instructiones gerendorum per Nuncium et Oratorem Apostolicum ad Serenissimum Regem Hungariae destinatum.

In primis cum advenerit, salutabit D. Regem Hungariae nomine S.D.N. ac etiam nomine Suae Sanctitatis benedicet eidem verbo; praesentabit breve et referet prudenter et accurate infrascripta. Videlicet quod S.D.N. cui suprema dispositio-

¹²³ Tartalmából következtethetően azon rendkívüli, nevéől közelebbről nem ismert nuncius utasítása lehet, aki VIII. Ince 1486. március 6-ai, Mátyás királyhoz a kalocsai érsek ügyében intézett levelével érkezett Magyarországra. FRANKÓI VILMOS, *Váradi Péter kalocsai érsek*, 18. (A terminus ante quem non 1484 nyara. Váradi ekkor került börtönbe.)

ne, cura Dominique gregis demandata, ea animi sui sollicitudine et vigili cura, ut nihil praeter pacem et Christifidelium unionem et concordiam in desiderijs cordis sui cogitet; quo fit, ut Suae Sanctitati omnes, quae inter Christifideles exoriuntur discordiae et dissensiones molestissimae sint; praecipue tamen bella, quae inter Principes satore hoste humani generis et inter Suam Maiestatem et Serenissimum Caesarem fervent, detestatur; ob quae tanta Christianorum populorum caedes et strages exoritur, quae etiam meminisse abhorret animus. Urbes, provinciae et Regna populationibus vastantur et mala omnia passim, quae sanae quisque mentis cogitare potest, eveniunt. Quod si furor iste armorum pari consensu in perfidam Turcarum rabiem verteretur, actum foret de nefando illorum Imperio, qui discordijs nostris laetantur et eorum vires nostris malis (proh dolor) augetur. Ad quae obeunda et absolvenda Sua Sanctitas, ut par est et pastoralis officij cura expostulat, semper etiam supra vires paratissima existit, etiamsi caput his obiectare periculis expediat; unde illa non sine cordis et animi^d gemitu Suam Celsitudinem per viscera misericordiae Dei adhortatur^e et monet, ut ab armis et via facti absteat, comescatque animum et belli huius ardorem deponat, reputetque secum, si quid habet adversus Caesarem per sedem apostolicam et Suam Sanctitatem, quae Dei omnipotentis voluntate et dispositione Iudex est Regum, Principum et Christifidelium omnium, terminari et componi oportere; nam scriptum est, et adorabunt eum omnes Reges Terrae, omnes [93v.] gentes servient ei. Quod si frustra tentari omnia Nuncius viderit, nec spes ulla salutis pro armorum depositione supersit, dicat Celsitudini suae quod licet Sua Beatitudo hanc rem difficilem semper iudicaverit, ob id vel maxime, quod cum antea Paulus 2.^s et Sixtus praedecessores tot conatibus totque insignibus viris et praelatis eorum Nuncijs et S.E.R. Cardinalibus dignissimis Legatis studuerint rem componere et frustra omnia culpulis forsitan nostris id exigentibus tentata sint, attamen pastoralis officij esse duxit rem nullo modo deserere, praesertim cum in ea vertatur salus Reipublicae Christianae; quinimo Christi exemplo ad ianuam cordis Suae Maiestatis pulsat, ut mentem ad pacem aperiat, ad quam comescendam tot licet actenus^f insignibus victorijs a Deo decoratus incedat, etiam in illorum medio cursu pro animi sui magnitudine inclinare cognovit. Hortatur Suam Celsitudinem pro Deo, proque huius S. Sedis reverentia committat tutis auribus, si quid est secreti, si quid est occulti, quod morbo huic et gravi malo mederi possit, cum sepulta et secreta esse omnia apud Nuntium Sua Maiestas sperare possit, et sic esse Nuntius profiteatur, nec illa cuique nota faciet nisi Suae Sanctitati, ut ad compositionem rem suo consilio aggrediatur. Quod si Sua Maiestas occulti consilij aliquid in hac re aperiret, Nuncius tunc studeat^g per suas literas significare diligenter Domino Nostro per proprium Nuncium et tunc annuente^h domino Rege capietur bonus modus et forma expediens ad rem cum Dei honore et Suae Maiestatis laude bene conducendam pro communi salute, et hoc aperte pollicebitur nomine S^{mi} D.N. Nuncius Suam Beatitudinem praestaturam omnem operam possibilem [!];ⁱ cum nihil putet Sua Sanctitas posse sibi contingere gratius, quam quod suis diebus et sua opera rem compositam esse videat.

Item advertat Nuncius deponendis armis non prius aggredi, quam sciat ad serenissimum Caesarem Nuncium esse destinatum, nec commissione super re huiusmodi sibi concessa modo aliquo utatur, aut se illam habere dicat, nisi prius Nuncium ad praefatum D. Caesarem destinatum esse intellexerit; et tunc si aliud secretum non instet significandus S.D.N. super re huiusmodi poterit cum oratore, qui ad Caesarem, ut praefertur, proficiscetur, rem [94r.] suam communicare litteris. Et ut ab armis et via facti desistatur poterit inducias indicare^j ad tempus, de quo sibi satis videbitur esse pro re bene et foeliciter^k conducenda, ut interim cum ab armis et via facti cessatur, id totum Nuncio et oratori, quem Suae Sanctitatis^l ad Serenissimum Caesarem destinare intendit per suas litteras significetur, ut commodi possit uterque Nuncius intendere ad pacis ipsius tractatum.

[*Sequitur de liberatione archiepiscopi Colocensis et de nonnullis aliis rebus longa tractatio. In quibus rebus monetur nuntius reginae imprimis benevolentiam accipere.*]

[99r.:] Item praefatus Nuncius nomine suae Sanctitatis dicet, quod licet Sua Maiestas ad tutelam Christianae religionis contra nefandum Turcarum Principem, quem Sua Celsitudo pro animi invicti sui magnitudine et fidei fervore communem sibi semper cum Sede Apostolica hostem crediderit et in quo supra virilem suam inexpugnabilem se murum et propugnaculum munitissimum profusis etiam opibus exhibuerit, ita ut ad rem prosequendam nulla adhortatione^m et excitatione indigere videatur, attamen Sua Sanctitas Pastoralis officij sui esse duxit Suam Celsitudinem ad huius summi operis prosecutionem et perseverantiam plurimum adhortari; ad quam prosequendam et foeliciterⁿ absolvendam et peragendam nulla melior ad invadendum hostem via esse videtur, quam per Suam Maiestatem rem aggredi, ut etiam de praesenti huic sanctae expeditioni operam dare incaepit adhortando plurimos Christianos principes et potentatus ad tam sancti operis expeditionem, sicut et Maiestas Sua per Franciscum bandinum familiarem suum per amplius potuit intellexisse. Sit Sua Serenitas insuper bono animo et bona spe, quando inter curas et seriem rerum suarum nihil est, quod anxius Suam Sanctitatem praemat, quam ad rei huius summae expeditionem se accingere, prout Sua Sanctitas omni cura se facturum statuit accedente aliorum Christianorum Potentatum auxilio, quod Sua Sanctitas affuturum sperat.

[*Consilia pro educatione Joannis Corvini, ut arduis negotiis regni par et patris avique similis efficiatur. Post nonnulla alia negotia pertractata terminantur instructiones.*]

[*Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 492r.–508v.: Instructiones gerendorum per Nuntium et oratorem Apostolicum ad serenissimum Dominum Regem Hungariae destinandum. Post salutationem et praesentationem Brevis conetur regem retinere a bello cum Imperatore inchoando. Quamvis litem hanc praedecessores sui, Paulus II. et Sixtus, adhibitis licet aptissimis mediis, non potuerint solvere, ipse tamen sperat feliciorem effectum assequi posse. Sequitur longa instructio in causa captivitatis Colocensis archiepiscopi et aliorum ecclesiasticorum. Post nonnulla alia negotia pertractata tali modo prosequitur:*] [505v.:] Item praefatus Nuntius nomine Suae Sanctitatis dicet, quod licet Sua Maiestas ad tutelam Christianae Religionis contra nefandum Turcarum Principem, quem^o Sua Celsitudo pro animi

sui magnitudine et^p fidei fervore communem sibi semper cum Sede Apostolica hostem crediderit, et in quo supra virilem inexpugnabilem se murum et propugnaculum munitissimum profusis etiam opibus adhibuerit, [506r.] ita ut ad rem persequendam nulla adhortatione et excitatione indigere videatur, attamen Sua Sanctitas pastoralis officij sui esse duxit Suam Celsitudinem ad huius sanctissimi operis prosecutionem et perseverantiam plurimum adhortari, ad quem prosequendam et foeliciter^q absolvendam et peragendam nulla meliori ad invadendum hostem via esse videtur, quam per Suam Maiestatem rem aggredi, ut etiam de praesenti huic sanctae expeditioni operam dare incepit adhortando plurimos Christianos Principes et Potentatus ad tam sancti operis expeditionem sicut etiam Maiestas Sua per Franciscum Bondinum familiarem suum per amplius potuit intellexisse. Scit Sua Sanctitas insuper bono animo et bona spe quando inter curas et seriem rerum suarum nihil est quod anxius suam Sanctitatem premat, quam ad rei huius sanctissimae expeditionem se accingere prout Sua Sanctitas omne cura se facturam statuit, accedente aliorum [506v.] Christianorum Potentatum auxilio, quod Sua Sanctitas affuturum sperat. Adhortabitur insuper praefatus Nuntius Suam Celsitudinem nomine Suae Sanctitatis, quod circa Illustrissimum Joannem Corvinum naturalem Suae Celsitudinis Filium, ubi legitimam prolem non habet, diligenter velit adhibere curam. Initietur illum rei militaris disciplina, magnisque et arduis Regni illius negotij preficiat obeundis, ut Patris et avi sui praeclarissimorum virorum^r exempla imitatus se pro Christianae Religionis salute pugillem et defensorem constituat. [Sequuntur uberrimae laudes et adhortationes ad eundem, ut exempla suorum praedecessorum sectetur.]

(Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 153r.–170v.; Tom. 30. pag. 93. [88].)

^a A: sic' ^b O: a másolat a 16. század második felében készülhetett. ^c O: a 'periculis' helyett sic' ^d O: e szó, illetve alább az 'armis' és a 'deponat' közepe egy hosszanti irányú szakadás miatt hiányzik. ^e A: 'abhor-tatur'. ^f O: a 'bactenus' helyett sic' ^g O: utóbbi három szó közepe kiszakadt. ^h A: 'ammene' [!]. ⁱ A: e jel itt indokolatlannak tűnik. ^j A: 'iudicias iudicare' [!]. ^k A: 'folliciter'. ^l O: sic' ^m Ua. mint az imént. ⁿ A: 'foliter'. ^o O: 'quam' [!]. ^p O: e szó és az előző vége részben kiszakadva. ^q A: 'folliciter'. ^r A: 'vivorum'.

114.

Idő: 1478 után

Pápa: IV. Sixtus vagy VIII. Ince

Jelleg: Részletek pápai követeknek adott utasításokból¹²⁴

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 37. pag. 58r.–69v. (54r.–65v.)¹²⁴

¹²⁴ Az irat kiadásairól (és egyben a történeti háttéréről is): FRANKÓI, *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál*, 70skk (különösen 72, 1. j.).

Dilecti nobis in christo fratres et filij. [*Videtur conqueri Papa – Sixtus IV. vel Innocentius VIII. – cum oratoribus, quod non observetur promissio confederationis contra Turcas*] [*Rex Francorum „Christianissimus” Summum Pontificem ad pacem cum Italiae proceribus etiam propria iniuria ineundam hortabatur eo sub praetextu, quod postea omnes in ligam contra Turcas confederabuntur. Pace facta Veneti cum Turcis quoque pacem pactaverunt et ad Requisitionem Pontificis*] [65r:] Veneti Oratores pro se, et Mediolanensibus et Florentinis orationem habentes, dictum audivimus, a nullis quidem sine admiratione, ac dolore intellectum consilia eorum et prepositi esse pacem cum Turca immanissimo confectam firmitus, ut verbis suis utamur, inconcusseque servasse. Bone, o Deus, de cuius gloria et nomine agitur, quo tandem Christianorum tuorum reciderunt tractatus? et quem exitum indulgentia nostra paciensque expectatio tulit?

^a Lásd még alább a 115–120. sz. iratokat.

115.

Idő: 1488. ápr. 1.

Pápa: VIII. Ince

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 127v.–130v.^a

Instructio super literis credentialibus ad Regem Angliae et Archiepiscopos Canauriensem^b et Eboracensem tradita Domino Petro Huse Archidiacono Northoaptonensi Lincolensis^c diocesis.

[...] ^d [129v:] Quantum attinet ad pacem cum Christianissimo Rege Francorum et serenissimo Rege Hungariae et cetera omnia circa dictos Reges descripta, Sanctitas^e D.N. omnem pastoraalem operam ad id prestabit, ut pax locum habeat et tollantur impedimenta, que tam sanctum expeditionis opus retardare possent, et ne dum cum Regibus prescriptis, sed quoad fieri poterit cum ceteris Christianis potentatibus et studium et diligentiam ad eundem finem prestabit omnimodo pacis et concordie ac excitabit ad dandum manus rei ab omnibus desiderandae [...] ^f

[130r:] Datum Romae apud Sanctum Petrum prima Aprilis M CCCC LXXXVIII.

^a O: ugyanazon kéz írása, mint a 112. sz. iratnál. ^b O: a 'Cantuariensem' helyett sic! ^c O: a 'Lincolniensis' helyett sic! ^d O: a kihagyás mértékére lásd a jelzetet. ^e O: sic a 'sanctissimus' helyett! ^f O: a kihagyás mértékére lásd a jelzetet.

116.

Idő: 1489–1491.

Pápa: VIII. Ince

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 334v.–337v. (330v.–333v.)

Innocentius VIII.

Considerationes generales super introducenda materia expeditionis decernende
contra Turcas.¹²⁵

[*Pontifex ea occasione, quod in manibus suis tenet Tizimum¹²⁶ fratrem sultani captivum, cardinales consulit, quomodo Turcarum bello aggredi posse censerint, pariterque ad materialia belli huiusmodi procuranda consilia eorum expetit.*]¹²⁷

(*De eadem re cf. ibidem pag. 510v.–516r.; ibidem Tom. 56. pag. 374v.–376r.;¹²⁸ Arm. XLIV. Tom. 18. pag. 18r.–21v. [20r.–23v.]*)

117.

Idő: 1489–1491.

Pápa: VIII. Ince

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 467r.–472v. (463r.–468v.)

Instructiones in causa Salzburgensi.

[*Pontifex per oratorem suum dissuadet imperatori translationem archiepiscopi Strigoniensis, regi Hungariae inimici, ad sedem Salzburgensem, ne ex eo nova dissensio inter ipsum Imperatorem et regem exoriatur.*]¹²⁹

(*Cf. Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 66r.–70v.*)

¹²⁵ A környező iratokkal együtt e forrást idézi: LUDWIG VON PASTOR, *Storia dei papi dalla fine del Medio Evo compilata col sussidio dell'Archivio segreto pontificio e di molti altri Archivi I–XVII*, Roma 1950–1963, III, 265.

¹²⁶ Dzsem, Bajazid szultán lázadó fivére.*

¹²⁷ VIII. Ince terveire annak hazai vonatkozásai kapcsán kitér: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 204–216. (Vö. még az előző, 114–115. sz. iratot.) Ugyanő behatóan tárgyalja a Dzsem-ügyet is. *Uo.*, 193–200; *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál*, 31–48 és 70skk. Lásd még *Mátyás király levelezése a római pápákkal* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), LIV–LVI. THEINER, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, II, 251, n. 182. (VIII. Ince 1489. dec. 7-ei brevéje a lengyel királyhoz, hogy a török elleni szövetség érdekében követeket küldjön.)

¹²⁸ Vö. SMOLUCHA, *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526*, 52.

¹²⁹ A fenti keltezés vélhetően téves, a helyes dátum talán 1480 (vagy 1482). Ebben az esetben IV. Sixtusé, s címzettje Prospero Caffareli Ascoli püspök. Vö. KARL NEHRING, *Matthais Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hungarisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum* (Südosteuropäische Arbeiten 72), München 1975, 132–137. – Az 1476-ban kezdődő Beckensloer-ügyet tárgyalja FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 226–227; *Mátyás király levelezése a római pápákkal* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), LXII–LXIII. Lásd még szintén őtöle: *Beckenslager magyar prímás III. Frigyes német császár szolgálatában*, Történeti Szemle 6 (1917) 156–186 és 477–498.

118.

Idő: 1489. jan. 30.

Pápa: VIII. Ince

Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 519r–529v. (515r–525v.)¹³⁰

Sanctissimi Domini Nostri Litterae et informationes rerum Hungaricarum. Vienna, XXX Januarij^a anno M CCCC LXXXIX datae venerabili Domino Episcopo Hortano Nuntio et oratori suo ad serenissimum Regem Hungariae destinato de mense Martij die ...^b qui eas suscepit et omni cum diligentia legit atque perlegit.

Laudat primo et ante omnia ac summopere probat et admiratur, quod serenissimus ille Rex, qui fidei catholicae tam contra immanissimos fidei hostes Turcas, quam contra hereticos invictissimus^c pugil semper fuit et habitus est in eodem tenore [519v.] animi ac sanctissimo laudabilique proposito perseveret, rogatque Sanctissimus Dominus Noster, ut quemadmodum maiorum et clarissimae quondam memoriae Patris sui res gestas summa cum laude ac honore Dei superavit, ita in praesentiarum pro fide catholica et universa Republica^d Christiana continuis victoriis se ipsum quodammodo opitulante Domino Nostro Jesu Christo pro cuius fide pugnat, superare possit.

Ad quam rem Sanctissimus Dominus Noster nunquam pro virili sui bene perficiendam se futuram profitetur, curaturamque omni conatu et una cum auxilio et favore Suae Sanctitatis et sanctae Sedis Apostolicae potiorumque Reipublicae Christianae potentatuum subsidia Maiestati Suae presentur, cuius Regnum et [loco: ex] veteri experientia contra infideles pugnandi et situ ipso ad retundendam infidelium rabiem Principum semper quasi^e munies^f et antemurale fuit. Aget praeterea Dominus Orator nomine Sanctissimi Domini Nostri Maiestati Regiae maiores quam poterit gratias, quod tam prompte ac libere [520r.] profiteatur sed [loco: se] ad mandatum Sanctitatis, quas cum Turca conditiones habet, omnino interrupturum. Cognoscit enim Sanctissimus Dominus Noster ista a Regio et vero Catholico animo invictissimi Christianae Religionis et fidei propugnatoris procedere, sed quemadmodum Sanctissimus Dominus Noster laeto iucundissimoque animo Serenissimi Domini Regis mentem erga Sanctam Sedem Apostolicam et fidem defendendam zelum cognovit, ita dolore cordis intrinsecus non mediocri tractus est, propterea quae paulo post significavit ipse orator se Regiam Maiestatem magna animi perturbatione eum instaret pro responso de rebus Anco:^g solemni consiliorum suorum preparato spectaculo publicae^h respondisse.

[*Postea commemorans Pauli II. et Sixti IV. suamque ipsius benevolentiam erga eum, qui tempore belli contra haereticos Bobemiae regem eorum excommunicavit, quam senten-*

¹³⁰ THEINER és TELEKI dátum nélküli, kihagyások nélküli kiadásából idézi, s részben tartalmát ismerteti FRANKÓI, *Váradi Péter kalocsai érsek*, 19–20. THEINERFE lásd ARTNER fenti hivatkozását, a CSELES MÁRTON másolatai alapján (vol. 7, pag. 104–116.) történt korábbi kiadását pedig: TELEKI JÓZSEF, *A Hunyadiak kora Magyarországon XII*, Pest 1857, 418–433, n. 781.

tiam pace solummodo firmata revocavit; se excusat a calumnia fidei violatae per coronationem regis Romanorum.]

[524r:] Quod autem secundo loco et acerbissimis verbis conquesta est Maiestas Sua de fratre Turcae, quod Sanctissimus Dominus Noster a principio sui Pontificatus scri[?].ⁱ Maiestatem Suam sollicitare, ut eum habere posset, rem impedivit et oratores misit ad Regem Franciae sollicitandum, ne ipsum Maiestati Suae traderet.

Affirmat hoc Sanctissimus Dominus Noster verbo Pontificali se nihil unquam tale cogitasse, sed cum matura deliberatione [524v.] ac maximo adhibito consilio cognosceret Sua Sanctitas nihil aequae^j facere posse ad communem totius Reipublicae Christianae salutem et ad infidelibus terrorem incutiendum, cum si Turca ille ex lateribus [loco: *latebribus?*] illis, quibus in Galliam detinebatur in lucem^k hominum deveniret captata opportunitate aliquid magni contra infideles fieri posset ipsius medio, quod eisdem^l ductus rationibus D. Sixtus praedecessor suus iam facere inceperat omni conatu et diligentia nihilque pretermisit, ut homo ille sicut omni iure et aequitate suadente fieri debebat per magnum magistrum Rhodi, in cuius potestate tenebatur ad sanctam Apostolicam sedem pro infidelium confusione deduceretur. Quam in re assequenda Sanctissimus Dominus Noster nullis animi laboribus, nullis impensis^m pepercit cum que noti compos sic factus gratias et habet et agit glorioso Deo, quod tandem homo ille ad manus suas deveniret. [525r.] Affirmet autem orator ipse Domino Regi, quod Sanctissimus Dominus Noster et Sacro Collegio nihil est magis cordi, nihil magis die ac nocte animum eius urget et sollicitat, quam curare omni diligentia, studio atque opera, ut communi potiorum Reipublicae Christianae Potentatum comparato auxilio huiusque hominis adminiculo expeditio contra infideles prepararetur et quoniam inter principes pro tempore et conditione rerum solent esse diversi affectus animique passionibus, existimat et ita se vera esse iudicat Sanctissimus Dominus Noster et haec sancta sedes Apostolica nullibi commodius hominem istum, quam apud sanctam sedem servari posse, qui cum sit pater communis animarum et vicarius Christi, pro quo suo officio totum corpus curare habeat, nemo iuste potest aliquid de eo in contrariam partem suspicari, certissimeque persuadeat sibi Maiestas Sua, quod si Deus miseretur Reipublicae [525v.] Christianae, calamitatem nobis aliquando concesserit, ut haec expeditio summopere optata ageretur, Sanctissimus Dominus Noster et Sacrum Collegium optime novit pro rebus contra infideles clarissimis gestis ac Regnorum suorum situ primas omnino partes iuri optimo habituram, et quia Maiestas Sua maxime suspicari videtur et toto contextu sermonis sui apertissime profitetur receptionem serenissimorum Romanorum et Bohemiae Regum instante precipue Venetorum Dominio per se facta multaque contra Sanctissimum Dominum Nostrum aliena a modestissima Regiae Maiestatis natura, circa hoc dixerit tamquam si Venetorum, qui Sanctissimo Domino Nostro confederati sunt, intuitu omnia faciat, et postremo quasi id pro certo sciat affirmetque Sanctissimum Dominum Nostrum fratrem Turcae Venetis, ut eius verbis utamur, venditurum: non existimat Sua Sanctitas esse ex dignitate Apostolicae Sedis et sua particularius respondere [...]ⁿ

[De foedere ipsius cum Venetiis inito et de Anconitanis tractat in sequentibus et iniungit oratori, ut regem „Murum candidissimum et apud omnes Christianos celebratissimum” rem more pii et christiani regis componere hortetur. Ibidem laetitia quoque Pontificis super accepta noticia de liberatione archiepiscopi Colocensis ex captivitate exprimitur.]¹³¹

(Cf. Theiner II. 530. n. DCCXIX.; Misc. Arm. II. Tom. 30, pag. 105r–109v;¹³² ibidem Tom. 56. pag. 193r–202v.; ibidem Tom. 20. pag. 123r–130r.¹³³)

^a O: utóbbi három szó aláhúzva. ^b O: sic! ^c A: ‘invictus’. ^d O: ‘respublica’. ^e A: ‘quatenus’. ^f O: sic! Kétségkívül ‘munimen’ értelemben. ^g O: sic! Ti. ‘Anconae’. ^h O: a szó és az egész tagmondat sic! A: ‘publica’. ⁱ A: sic! O: a szó vége átírással javítva, valószínű olvasata: ‘sciens’. ^j O: sic! ^k O: előtte ugyanezen, átírással javított szó kihúzva. ^l O: az ‘s’ utólag a szóba beszúrva. ^m O: a szó közepe kiszakadva. ⁿ O: az utolsó mondat végig sic! A kihagyás mértékére lásd a jelzetet.

119.

Idő:^a

Pápa: IV. Sixtus

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 384r–394r.¹³⁴ (380r–390r.)

Instructiones pro N. Cardinali^b Sancti Marci in Germaniam, Hungariam et Poloniam legato destinato.¹³⁵

In primis accedet Maiestatem Imperialem, cui post salutem et Apostolicam benedictionem communicabit et exprimet desiderium Sanctissimi Domini Nostri summi Pontificis tam circa factum Turcarum, quam Bohemorum: videlicet ut expeditio in Turcas locum habeat, ad quod totis viribus intendit Sua Sanctitas, et quod factum Bohemorum non impediatur rem istam. Declarabit insuper quantum et quem^c

¹³¹ Az ortei püspök 1489–1490-es magyarországi tárgyalásait részletesen ismerteti: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 186–203 és 204–216; *Mátyás király levelezése a római pápákkal* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), LVI–LX; [U6], *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál*, különösen 11skk.

¹³² Az utasítás e változat alapján készült, kihagyások nélküli, 19. század végi másolata megtalálható FRAKNÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Fraknói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 189–197. fol.

¹³³ Vö. GARBACIK, *Kallimach jako dyplomata*, 102.

¹³⁴ Egy másik vonatkozó instrukció 19. század végi másolata FRAKNÓI VILMOS (valamint a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság és a Római Magyar Történeti Intézet) anyagában. Magyar Országos Levéltár, Az 1526 utáni Gyűjtemény, Fraknói Vilmos [hagyatéka] (R 57), 8. tétel, 123–130. fol. „Circa petitiones Reverendissimi Domini Cardinalis Sancti Marci in Germania Legati videntur agenda quae sequuntur”. (Misc., Arm. II [„Politicorum”), vol. 30, fol. 36r ss. *Instructiones diversae*.)

¹³⁵ Marcus Barbo bíboros, aquileai pátriárka 1471–1472. évi elküldetésének célját a THEINER által is kiadott utasítás (lásd ARTNER hivatkozását) és egyéb ugyanott közölt iratok (428skk) alapján tüzetesen ismerteti: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 142–144. Idézi még és a bíboros küldetését röviden említi: *Mátyás király levelezése* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), L–LI.

apparatum faciat Sua Beatitudo per mare contra hostes fidei, et in quo concurrant tam serenissimus Dominus Rex Ferdinandus, quam Illustrissimus Dominus^d Venetorum, et quod sit bene sperandum. Ideo hortatur Maiestatem Suam, ut det summo studio et operam, quod conclusiones factae diligentia et uigilantia Maiestatis Suae in Dieta [384v.] Ratisbonensi habeant effectum optatum, et propter honorem Maiestatis Suae^e et totius nationis Germaniae ne videatur verbis dumtaxat insistere et propter necessitatem incumbentem. Quod si Maiestas Sua forte opponat Dietam quam petiit a Sanctissimo Domino Nostro, respondebit ut sibi notum est Dietam Italicam nullius esse utilitatis, et illud quod per Dietam Italicam fieri potuisset iam factum fuisse, armatam scilicet Classem, quae iam paratur. Ideo non esse necessariam neque utilem rem talem Dietam habere, nisi cum tempore aliqua universalis Dieta in aliquo loco communi Principum consensu, in qua pro negotio fidei omnes convenirent; et quia propter nimiam hostis potentiam haec etiam non sufficiunt, nec commode potest terrestris exercitus instrui, nisi serenissimus Rex Hungariae sit in Pace cum serenissimo Rege Poloniae, et ob eam causam mittit precipue suam P.^f Sanctissimus Dominus Noster. Hortabitur ergo inprimis Suam [385r.] Maiestatem, ut velit esse in hoc bonus adiutor, sicut est sanctae sedis Apostolicae constitutus aduocatus, et circa hanc rem dignetur dare aliqua avvisamenta, quia haec negotia multo tempore per se et suos tractavit et practicavit, et quia vicinus est singula novit, ad quae non solum debet trahi, sed quibus potest modis ultro intendere et studere, cum ut videt nisi in facto Turcarum aliquod adhibeatur remedium, nullus Princeps, nullum Dominium in maiore constituatur periculo quam Sua Maiestas, ita tamen petet Suae Maiestatis consilia, ut non sit obligatus ad sequendum ea, nisi quatenus videret bona esse, nec se offerrent meliora.

[*In reliquis de pace inter reges Hungariae et Poloniae concilianda tractatur.*]

(Cf. *Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 38r.–42r.: Instr. pro [...] a S^mo D.N. Sixto 4° Pont. max.^o nec non Hung. et Poloniae Legato designato*,^g *Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 13r.–17v.*; *Reg. orig., an. I. var. instr. lib. CXXII. fol. 51.*; *Theimer: Mon. Hung. II. 436–437.*)

^a A: sic! ^b O: sic! ^c A: 'quam'. ^d A: sic! O: a rövidítések olvasata inkább 'Illustrissimum Dominium', és miként más követi utasításoknál is megfigyelhető, nem a *dogéra*, hanem a velencei köztársaságra vonatkozik. ^e A: az 'in Dieta'-tól eleddig véletlenül kimaradt. ^f O-A: sic! A rövidítés feloldása esetleg 'Pecuniam' [?]. ^g A rövidítések a forrásban is sic!

I 20.

Idő: [1490. júl. 26.]

Pápa: VIII. Ince

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 29. pag. 47r.–86v. [43r.–82v.]

Innocentius VIII. Considerationes generales super introducenda materia expeditionis decernenda contra Turcas¹³⁶

[...] [50r:] optat et hortatur principes et potentatus christianos, ut unusquisque legat annales anticos et que gloriose gesta sunt per eorum progenitores, ad illorum imitationem se componant [...] [51r:] Deliberationes et advisamenta oratorum ultramontanorum super generalibus etiam considerationibus Sanctissimi Domini Nostri de expeditione contra Turcas, iuxta ea que pro nunc^a potuerunt quidem^b cogitari. [*Primo de custodia Tizini fratris tyranni Turcarum, dein de exercitibus terrestribus et navalibus quomodo et quando ducendis, alendis etc. tractatur.* – Cf. *Misc. Arm. II. Tom. 20. pag. 106v.–109v.*]^c [61r:] Die Lunae XXVI. Mensis Julij 1490. Responsa hec fuerunt facta pro expeditione in Turcas. [61v:] Responsa Sanctissimi Domini Nostri Innocentij Papae VIII. Ad Capitula oratorum ultramontanorum, super materia expeditionis contra Turcas immanissimos. [*Ad normam Instructionum Cardinali Regino, nuncio in Hungariam et Poloniam misso, datarum die XVIII. Novembris, anno 1500.*]

(Cf. *Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 379r.–388r.: Responsa Innoc. P. VIII. ad Capitula 1490. 26. Jul.*;¹³⁷ *ibidem Tom. 20. pag. 109v.–118r.; ibid. Tom. 29. pag. 87r.: Sixtus III. ad Patres in pleno Consistorio pro expeditione in Turcas.*)

^a A: 'que possunt'. ^b A: 'poteruntque de eo'. ^c Címe: 'Deliberationes et advisamenta oratorum ultramontanorum super generalibus considerationibus sanctissimi domini nostri de expeditione contra Turcos iuxta ea, quae pro nunc poterunt cogitare.'

121.

Idő: 1494. április 19.

Pápa: VIII. Ince

Hely: Capidonium

Jelleg: Császári követnek adott utasítás

Tartalom: Miksa császár értesíti a pápát, hogy őszre sereget fog vezetni a török ellen. Kéri, hogy a magyar királyt tartsa vissza a törökkel való békétől, mert ha ez minden külföldi segítségben reményét veszelve erre rááll, akkor Itália és Németország is a törökök martalékává lesz.

Jelzet: *Misc. Arm. II. Tom. 29. pag. 7r.–20v. (3r.–16v.)*¹³⁸

¹³⁶ Vö. fentebb, a 114–116. sz. iratokkal.

¹³⁷ SMOLUCHA, *Papieżstwo w Polsce w latach 1484–1526*, 52.

¹³⁸ Az utóirat kivételével az ASV *Instr. Misc.*-re történő hivatkozással a teljes utasítás kiadva: AUGUSTINUS THEINER (ed.), *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita*. I: *Ab Innocentio PP. III. usque ad Paulum PP. III.* (1198–1549). II: *A Clemente VII. usque ad Pium VII.* (1524–1800) *cum additamentis saec. XIII. et XIV.*, Romae–Zagrabiae 1863–1875, I, 535–537, n. 722.

[Instructio per Maximilianum Romanorum Regem ad oratorem suum Romae commorantem prope sanctissimum super expeditione in Turciam.]

[8r.:] Mandato Regis

Fidelis nobis dilecte [...] *[Post pauca de negotio confraternitatis S. Gregorii referta, scribit regem circa finem huius mensis cum rege Franciae in Burgundia conventum habiturum, quando eum ad pacem cum rege Neapolitano reducturum sperat, ut contra Turcas aciem movere possit.] [8.v.:] Nos autem, cum nostri exercitus extivos [!] calores in patrijs illis Turcarum difficillime perferre possint, decrevimus hoc autumno proximo, favente altissimo, exercitum nostrum in^a ipsos Turcas movere, et ibidem personaliter perseverare, sperantes summum Pontificem ac apostolicam Sedem et omnes reges christianos [9r.] atque principes nobis auxilium allaturos, prout eius sanctitati per oratores nostros propediem discessuros coram latius exponi faciemus. Nam circa festum sancti Jacobi in fine Julij decrevimus ex patrijs nostris Barbantiam, Flandriam etc. Ad quas iam nos proficisci disposuimus rebus illic ordinatis recedere, et cum parte eius exercitus, quem illic habemus, croatiam versus iter capere. et iam ex nunc exercitum, quem nobiscum habemus cum optimis Ducibus [9v.] in Croatiam mitemus. Necessesse est enim cum Turca quotidie Croatiam invadat, et ex ea crebras preda faciat, ut illic exercitum, et praesidia teneamus pro tutione patriarum nostrarum, presertim quia rex Poloniae cum Turcis inducias, seu treugas fecit. et rex Ungariae idem quoque facturum esse creditur.*

Cum enim ipsi ungari, nec vagari nec viribus suis nec aliorum christianorum auxilijs confidant, et Turcarum inducijs se filios [!] esse credant, iam [10r.] omnes ad pacem vel inducias cum Turcis tractandam [!] inclinantur. Dices igitur sanctissimo Domino nostro Papae, quod sua sanctitas celeriter regi Ungariae scribat et per legatum apostolicum quem in Ungariam misit ipsum regem a pace et inducijs deterreat ac revocet ac persuadeat Turca illi fidem non servaturus. Qui proculdubio si commodum, et aptum sibi viderint, nulla promissione servata, suum exercitum, tam contra ipsos Ungaros, quam nostros [10v.] subditos concitabunt ac movebunt, vel fortassis ad Italiam conversi vel patrias Romanas et ecclesiae subditas, vel regnum Neapolitanum, vel dominia Venetorum, vel Rhodum, vel quamcumque aliam christianam patriam data oportunitate invadet, et occupare conabitur.

Quapropter convenientissimum erit sanctissimum Dominum nostrum Papam dicere oratoribus soldani, eisque persuadere tam sua sanctitas, quam nos cum Imperio toto ac etiam [11r.] serenissimos reges Franciae, Hispaniae ac Siciliae, Ungariae atque alios christianos reges ac principes dispositos paratosque esse simul cum soldano bellum hoc in Turcam assumere atque perficere. [...] *[Deinde iniungit oratori, ut Pontificem a reddendo fratre Turcarum „soldano” dissuadere studeat, nisi ipse soldanus se forma tutiori obligaret contra communem hostem pugnaturum. Sequuntur conditiones, quibus moti rex et alii principes una cum soldano bellum adversus Turcas inire parati sunt.]*

[11r.:] Et si forte sanctissimus Dominus Noster miraretur de ista nostra celeritate, et quod nos quidem expectamus responsum soldani antequam hoc bellum in-

cipiamus, respondebis, quod hoc facit necessitas patriarum nostrarum, excurrentibus in [17v.] eas quotidie Turcis, quae patrie si Ungari de pace vel inducijs cum Turcis conveniat, sine hac nostra celeri provisione proculdubio perderentur, et ideo cum speremus etiam hoc proximo autumno de aliquo recipiendo parvo auxilio sufficienti tantum ab alijs regibus, nos omnino (Deo adiuvante) in hoc bellum, ut supra dictum est, sumus progressuri. [...] [Petit ad hoc auxilium et cooperationem Pontificis et Collegii Cardinalium, etquidem in forma obligatoria stipulatum. Salvum quoque conductum oratoribus christianis ad soldanum ituris procurare ac Rhodum mittere curet.] [19v.:] Ex oppido nostro Campidonensi, die XIX. Aprilis 1494. Maximilianus.

Remittatur responsum celeriter, dentur autem litterae Romae, in domo R^{mi} et III^{mi} Domini Ascanij Cardinalis Vicecancellarij. et inde mittantur Mediolanum, inde ad curiam ubicumque erit, sic dato iam ordinatione huic rei per oratorem Mediolanensem, [20r.] facile responsum remittetur. Ad Papam et ad Collegium mittuntur litterae Maiestatis nostrae credentiales in ista materia.

Lu. Brunus.

(Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 147r.–153v. idem fusius exponitur, ubi apparet nomen oratoris regis fuisse Marquardum Breisacher; Misc. Arm. II. tom. 20. pag. 118v.)

^a O: a szó sorközi beszúrás, alatta kihúzva 'ad'.

122.

Idő: 1500

Pápa: VI. Sándor

Felleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: Raymund bíboros pápai követ szólítsa fel Miksa római királyt és a választófejedelmeket, hogy a töröknek Itália ellen bekövetkezendő előnyomulását, melyet az Naupactos, Metona és Corona elfoglalása után meg fog kísérelni, megakadályozandó, csatlakozzanak a szövetséghez, mely három sereggel indul a török ellen s ezenkívül adjanak pénzbeli segítséget is Ulászló magyar királynak, akinek legfontosabb szerep jut e küzdelemben. Ő és Velence már adtak pénzsegélyt.¹³⁹

Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 56. pag. 331r.–340v.¹⁴⁰

Instructiones dilecto filio nostro Raymundo tituli sanctae Mariae novae presbytero Cardinali¹⁴¹ ad Charissimum in Christo filium nostrum Maximilianum Romanum Regem, Illustrissimos electores Principes sacri Romani Imperii et nationem germanicam legato nostro.^a

¹³⁹ Lásd a következő, 123. sz. iratot.

¹⁴⁰ Vö. JOHANN FRIEDRICH BÖHMER, *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1493–1519)* (Regesta Imperii 14), Wien–Köln–Weimar 1998, 919.

¹⁴¹ Ekkor lett a bíborosi titulus presbiterivé. (Eubel i.m. II. 77.)*

[*Alexander papa VI. ad impetus Turcorum repellendos universam Christianitatem in arma vocare et unitis viribus contra communem hostem pugnam inire vult.*] [331v.:] Non tamen profecimus [332r.] ut desiderabamus propter scilicet discordantium Christianorum animos et eorum frigescentem desidiam et peccatis etiam nostris causantibus^b [!]. Ecce nunc tyrannus ille Turchorum crudelissimus Christiani sanguinis sitibundus, ex Christianorum negligentia pariter et simultate animos assumens, quod dolenter referimus, capta superiori anno Naupacto, ac expugnatis direptisque nuper duabus alijs Venetorum in Peloponensi littore urbibus, Metonae et Corona, ad res bellicas oportunitissimis, magnaue edita clade ferocius in Christianos assurgit, et per tota illa littoralia loca liber debacchatur^c nulli sexui, nulli aetati, nulli ordini parcendo et sacra omnia profanando et polluendo, fitque victoria quotidie insolentior et ad interiora iam Italiae penetrare omni conatu meditatur. Cuius furori nisi oportuno tempore obviam eatur, obsessam immo oppressam Italiam brevi sentiemus cum universa Christianitatis extrema, quod Deus avertat, desolatione et calamitate.

[*Postquam proposuit planum intentati belli de triplice exercitu, duo scilicet terrestres et unus navalis, ad quorum sustentationem decimas cruciatae et proventum iubilaei offert, sic prosequitur:*] [337r.:] Declarabis insuper quod pro fouendo et manutenendo altero exercitu Regum Vngariae, Bohemiae etc. cum multis de causis omnibus notorijs, ille sit plurimum utilis, in nostro necessarius, et fundamentum praecipuum totius expeditionis, opus est, ut eidem Regi Hungariae quotannis durante dicta expeditione multa, et certa quantitas pecuniae subministretur.

[*Cum suo Venetorumque exemplo adbortatur regem et principes Germaniae ad similem contributionem faciendam. Bellum triennale fore existimant, incipiendumque proxima mense Aprilis, anni videlicet 1501.*]

^a O: az írásképről ítélve, a 16. század vége felé készülhetett másolat. ^b O: az 'ut'-tól idáig aláhúzáva. ^c A: 'dabacchatur'.

123.

Idő: 1500. nov. 18.

Pápa: VI. Sándor

IX. uralk. évében

Jelleg: Pápai követnek adott utasítás

Tartalom: Rbegino bíboros, VIII. Ince követe Magyar-, Cseh- és Lengyelországban megbíztatik, hogy ez országokat a törökellenes háborúra bírja.¹⁴² Először Velencét vegye rá legalább 100 000 duc. fizetésére, mikor a pápa 40 000-et ad évenként. Ulászló királynál, kinek országa a kereszténység elővédje és aki nélkül lebetetlen a török ellen eredményt elérni, mentse ki a pápát, hogy nem tudta rábírní a fejedelmeket eddig nagyobb segítségre. (Az előző évben elesett Lepanto, Metone és Corona.) A török Itáliát készül megbódítani. Három

¹⁴² Pedro Isvalies bíboros legátus küldetését és annak eredményeit ismerteti: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 258–263.

évi fegyverszünet a keresztények között. Kereszteshad, jubileum tizedei a hármás hadsereg céljaira (egy tengeri és két szárazföldi.) A főpapokat és rendeket is buzdítja (Bakócz Tamást, akit tavaly tett bíborossá.) Albert lengyel királyt is. A török követek eltávolítandók. Felzet: Misc. Arm. II. Tom. 7. pag. 620r.–643r. (616r.–639r.)¹⁴³

Instructiones datae dilecto filio nostro P. tituli sancti Ciriacci Presbitero Cardinali Rhegino ad Reges Hungariae, Bohemiae et Poloniae et eorum Regna ac illis adiacentes partes legato S^{mi} Domini Nostri Innocentij Papae octavi.^a

Dilecte Fili noster salutem etc. Cum re impiissimorum Turcarum sicut palam est omnibus cum manifesto totius Reipublicae Christianae periculo in dies magis ac magis invalescant, cogitamus sicut semper hactenus fecimus remedia oportuna adhibere et quod potissimum iudicamus Catholicum [!]^b Principum animos ad rem hanc movere, ut presto sint, ne propter temporis intervalla penitentia moram [620v.] sequatur, ne ut posterior dissidiam^c priorem negligentia corrigere possit. Cumque noverimus quantam circumspectis tua prudentia^d et rerum usu^e valeat, quantumque etiam conservationi Cattolicae Fidei sit affecta cum maximo animi ardore ad hanc praecipue expeditionem te elegimus tamquam huic muneri valde idoneum atque aptum, quam ad Hungariae, Bohemiae, et Poloniae Regna ac alias adiacentes Provincias legatum ac uti Angelum pacis mitteremus sperantes operis tue circumspectionis cum omnis Reipublicae Christianae pace et quiete fideique nostrae exaltatione et laude tua futurum esse fructuosum.

[*Primo Venetiam pergat et eis legationis suae rationem adaperiat, communem scilicet contra Turcas expeditionem Christianorum terra marique praeparandam.*]^f

[622r.:] Demum dices, quoniam sicut ex multis causis eidem Dominio^g notis ipse Rex Hungariae est precipuum et necessarium fundamentum totius expeditionis, sine quo nihil aut parum adversus dictos hostes sperare possumus. Ideoque eundem Regem cum tam per nos, quam per ipsum Dominium per literas ac oratores nostros ad hoc bellum sollicitare et animare curaverimus,^h ipse responderitⁱ et satis accensum et remotis omnibus concordiae conditionibus per Turcam sibi oblatis ad arma in eum sumenda paratum, dummodo ei promissa opportuna remedia et subsidia durante bello administrentur, ex quibus hactenus nihil prorsus habuerit et insuper quod non modo de dictis subsidijs sibi prestandis sit certus, sed etiam quod [622v.] ab aliis non deseretur, ne ipso bellum irrumpente postea si deseratur, omnem Turcarum rabiem in se solum convertat.

Quapropter videntes omnem dilationem periculo plenam, ne interim praefatus Rex intelligens nihil sibi praeter verba afferri, acceptaret quod Deus avertat aliquas

¹⁴³ A teljes irat (a tartalomjegyzékben 1509-es dátummal) már közölve: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, II, 269–276, n. 297. Egy torinói másolatról NYÁRY ALBERT által készített átirata megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában. Vö. ÓVÁRY LIPÓT, *A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai*, I, 9 és 212 (n. 903); LUKINICH IMRE, *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*, Budapest 1935, 40. Fényképmásolata: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény, n. 291398 (U 1247).

pacis vel induciarum^j actiones et condiciones oblatas a Turca, ut cum re certa de huiusmodi subsidiis sicuti tibi innotescit et oratori Veneto apud nos agenti saepius diximus, ultra subsidia ex Iubileo proventura et cruciatam in illis partibus per nos in hunc tantum usum integre et gratiosa^k concessam etiam pro nobis et Sede Apostolica ex omnibus Proventibus nostris spiritualibus, qui in totum non ascendunt annuatim ad summam CCM^M ducatorum, deliberavimus singulis annis mittere eidem Regi in dicto bello asseveranti duc. XL^M. Orator vero praefatus a nobis saepius [623r.] requisitus, quantum pecuniarum Dominium suum missurum esset, dixit se nullum habere de hoc mandatum, verum se credere quod pro portione sua non negarent mittere Duc. CM^M, quia plures alia habet et graves^l huius belli impensas.

Nos vero videntes rem tanti momenti cum nostro ipsiusque Dominij ac totius Reipublicae Christianae periculo in lungum^m protrahi, ut aliquando tam necessarium fundamentum cum Regeⁿ Hungariae firmarent et cum eo pedem figere possumus, tibi dicimus et committimus, ut concinnis verbis ipsum Dominium roges atque requiras, quod postquam super vires^o nostras ex dictis proventibus nostris mittere ipsi Regi deliberaverimus singulis annis duc. XL^M, velint et ipsi consideratis eorum^p redditibus firmiter respondere et declarare quantam summam in praedictum Regis subsidium annuatim^q [623v.] persolvere et in saltem CM^M. ut credere se dixit eorum orator promittant et insuper eos requiras, ut tutum reddant dictum Regem eidem promittendo, quod ipsum durante dicto triennio non deserent, sed subsidia promissa praestabunt^r et nullam interim pacem, inducias vel concordiam cum Turca tractabunt vel inibunt sine nostro et ipsius Regis consensu ac aliorum, qui et ipsi in hac contributione actualiter pro rata sua concurrent.

Instando etiam quod tecum ad Regem mittant Oratorem suum in Hungariam cum pleno mandato et instructum ad premissa eorum nomine promittenda et se obligandum in validiori forma ad recipiendum, similiter etiam obligationem Regis de irrumpendo et continuando bello contra Turcam etc.^s

[Sequuntur instructiones de diversis eorum oppositionibus quae fieri possint solvendis.]

[627r.:] Isthinc cum adiutorio^t altissimi conferes te ad ipsum Charissimum et dilectissimum in Christo filium nostrum Vladislaum Hungariae Regem eique exhibito brevi nostro [627v.] crediticium nomine nostro ipsi salutem dices^u cum dono Apostolicae benedictionis sibi que amplissimis verbis declarabis, quantum Maiestati Suae affecti simus quantumque fuerimus et simus studiosi honoris et rerum suarum ob^v singularem eius in nos et Apostolicam sedem observantiam. Quocirca plurimi extimantes^w Maiestatem Suam et nationem ac Regnum illud quoddam quasi antemurale et firmissimum^x Vallum Italiae et totius Reipublicae Christianae^y quaecumque de imminentibus periculis Christi fidelium et de illorum salute sive provisionibus necessarijs faciendis nobis occurrunt, per te legatum nostrum de latere isthuc propterea destinatum eidem communicandae^z duximus.

Quia vero praeter praefatum breve crediticium etiam afferes aliud breve directum ipsis^{aa} Regi et Praelatis ac Baronibus Regni [628r.] sui, si suae Regiae Maiestati placuerit et tibi videbitur expedire, post exhibitum primum breve crediticium

poteris Regem requirere, ut velit te audire praesentibus eius consiliarijs, Praelatis et Baronibus, coram quibus omnibus ut sequitur declarabis praesentato brevi nostro ad eos directo.

Quare vel ipsi Regi simul et consiliarijs, Praelatis et Baronibus praefatis vel sine illis, ut placuerit Maiestati Suae diligentissime expones, quemadmodum nos statim ab initio nostrae ad Apostolatus apicem assumptionis semper cogitatus nostros eo direximus potissimum, ut res Christiana quantum per nos fieri posset ab nefanda Turcarum rabie tuta esset, pro qua re misimus etiam ad eum saepius nondum exacto biennio cum literas tum Nuntios et demum ac ipsa de causa Maiestatem Suam et alios Catholicos principes monuimus, [628v.] ut ad nos Oratores suos cum valido mandato bene instructos mitterent sed, tamen nihil profecimus, ut desiderabamus propter discordes Christifidelium animos et eorum frigescentem dissidiam^{bb} et peccatis etiam nostris id causantibus. Ecce sicut iam Maiestati Suae notum est nunc Tirannis ille Turca immanissimus et Christiani sanguinis sitibundus ex nostra negligentia pariter et discordia animos assumens, quod dolenter quidem referimus, capta superiori anno Naupacto et nuper expugnatis et direptis duabus alijs Venetorum in Peloponensi littore urbibus Metone et Coronae,^{cc} ad res bellicas opportunissimas magnaue aedita^{dd} cladi^{ee} ferocius in Christianos assurgit et per tota illa Marittima liber debachatur, nulli sexui, nulli aetati, nulli ordini parcendo et sacra omnia pariter prophanando et polluendo, [629r.] fitque victoria quotidie insolentior et ad interiora iam Italiae penetrare omni conatu meditatur, cuius furori nisi oportuno tempore obviam eatur, oppressam imo obsessam Italiam inspicimus cum universa Reipublicae Christianae, quod Deus avertat, desolatione et calamitate. Et cum res tanti momenti nullam vel minimam moram patiatur, hortaberis Maiestatem Suam concinnis verbis, ut velit pro sua Regia magnitudine communem hanc curam amplecti et ostendere quantus Dei et Christianae Religionis fideique orthodoxae zelus in eius Catholico et prontissimo animo situs sit, prout etiam ex suis literis saepius intelleximus, quibus se promptissimum ad hoc semper fore declaravit, facile alios inducet ad opportuna auxilia adferenda, si ipse inprimis in quem tamquam in optimum Christianae Religionis athletam omnium oculi sunt coniecti, [629v.] adiumento erit, et profecto Maiestas Sua in nulla alia re maiorem sibi gloriam vindicare potest, cum^{ff} in hac fidei causam^{gg} tanta nunc rerum Angustia constituta tantoque imminente periculo, a quo etiam Maiestas Sua si recte consideret non longe abest maxime ob dominia praefatis infetissimis et potentissimis hostibus vicinia et confinia. [...]

[Polliceatur regi potens adiutorium ipsius Pontificis et aliorum principum, quos idem Pontifex litteris et oratoribus suis non cessat ad hoc praestandum exhortari. Ipse interim rex studeat pacem internam externamque fovere et bellis interponere saltem ad tres annos inducias.]

[630v.:] Cum sicut diximus, et notum est dissensionibus nostris Turcarum vires sancti sint et aediti animo non absque maximo, et pene irreparabili Christianae Reipublicae detrimento [...]

[631r:] Quantum autem spectat ad subsidia administranda, de quibus alias scripsit Maiestas Sua pro certo iam teneat, quod cum effectu optimo et opportuna^{hh} providebitur ita ut animo bono esse possit, ad id enim et Veneti bene dispositi inveniuntur et nos pro virili nostra in nullo deerimus,ⁱⁱ super quibus ut cum effectu provideatur, plenam facultatem tibi promittendi per nos datam et similiter per Venetos oratori suo affirmabis sicut Venetijs tecum conclusum fuerit.

Significabis etiam Maiestati Suae, quod nobis videtur tempus [631v.] huiusmodi expeditionis et belli non posse neque esse debere minus triennio ipsum incohando cum Dei auspicijs per totum mensem Aprilis proxime futuri et finiend^{jj} ut infra declarabitur.

Quocirca perquirenda erit per te Maiestas Sua, ut et ipsa diligenter examinare debeat cum quibus et quod gentium armigerarum et aequestrium et terrestrium copijs et pro quanto tempo [?] ^{kk} velit bellum istud aggredi et prosequi, nam exercitus Suae Maiestatis et numero et robore militum ponderata hostis potentia validus esse debeat et insuper interroganda erit quae stipendia sibi a nobis et sede Apostolica et a Venetijs solvi velit, quae omnia tibi apperiat quoniam re intellecta pro viribus sua^{ll} necessitati provideri curabimus; scire praeterea studebis quantum de suo cum natione Regni sui [632r.] Sua Maiestas sit expositura^{mm} ultra pecunias ex decimis Cruciatæ et Jubilei percipiendas, quae cum nostra et ecclesiae sit et ad nos spectet in dictum tantum usum eis concessimus. Certe etiam Maiestati Suae conveniret, ut ipsis praelatis et Baronibus praeter dictam pecuniam etiam ex proprijs quantum possunt in tam urgenti necessitate liberaliter exponere, quod erit necessarium pro dicto suo exercitu presertim cum ad communem fidei causam, cui omnes subvenire tenentur, accedat etiam securitas Status et Dominiorum suorum, quae propter vicinitatem subiacent continuis vastationibus et Turcarum periculis.

Hanc autem ob causam non ignorat Maiestas Sua nos eidem decimas in regnis suis Cruciatam et Jubileum gratiosaⁿⁿ concessisse persuadeatque sibi nos circa defensionem Regni [632v.] sui contra Turcas non minori cura quam securitati sedis Apostolicae invigilare et propterea nos et Domini Veneti convenimus in hac expeditione velle cum Maiestate Sua consociari ad minus per dictum triennium, quia volente ex nunc forti manu et justo exercitu suo contra Turcas irrumpere ac promittente et se obligante bellum per dictum triennium prosequi et interim cum Turcis nullam pacem, nullas inducias aut concordiam tractare vel inire nos et Dominium Venetorum efficaciter promittemus, quod Maiestatem Suam non deseremus, sed annuatim^{oo} per dictum triennium nos pro nobis et sede Apostolica in subsidium ei dabimus Duc. XL^M et Dominium Venetorum C^M vel ...^{pp} promittendo etiam, quod per aliquem ex nobis non devenietur triennio durante et ipso Rege in hoc bello contra Turcas concernente [?] ^{qq} [633r.] cum ipsis ad aliquod foedus, pacem vel concordiam sine consensu suo per nos non devenietur, dummodo Sua Maiestas idem pro se promittat et exequatur intervenientibus hinc inde obligationibus, confidentes etiam, quod reliqui Catholici Principes ad huiusmodi expeditionem ut praefertur prompte concurrent.

Quoniam vero tibi satis innotescit summum et ardens desiderium nostrum parandae huius tam necessarie^{rr} et salutiferae expeditionis in Turcas, in qua dies noctesque versamur ac studia et curas nostras omnes illuc convertimus^{ss} cum hactenus et literis et Nuntijs legationibus continuo transmissis apud Reges et Principes Christianos id peccatis nostris prepedientibus^{tt} parum profecimus, ut eos saltem exemplo nostro ad huiusmodi expeditionem optatum [!]^{uu} [633v.] ineundam et prosequendam in praesentiarum excitemus; volumus ac tibi committimus, ut praefato Regi et omnibus Praelatis et Baronibus Regni illius significes et affirmes deliberationem nostram omnimodam, per quam decrevimus cum sacro Collegio nostro ad sanctam hanc expeditionem non solum nostras et ecclesiae facultates omnes verbo et opere praestare, sed nosmetipsos tamquam hostiam Deo placentem omnino offerre et quod reliquum est aetatis nostrae in Dei atque ecclesiae suae huiusmodi obsequium exponere, in quo proposito etiam sunt et nostri Venerabiles fratres S.R.E. Cardinales apud nos agentes, qui nobis in secreto concistorio^{vv} nostro habita super hoc matura deliberatione unanimiter concluderunt et promiserunt ad huiusmodi expeditionem cum classe [634r.] ad id instituenda nobiscum personaliter profecturos, quare Maiestatem Suam, Praelatos et Barones nomine nostro certos reddes nos et ipsos fratres nostros Cardinales eandem expeditionem divinis auspicijs modo infra dicendo effectualiter executioni mandaturos.

Quia diximus personaliter profecturos cum Cardinalibus licet rerum bellicarum vel minimam habeamus peritiam, ut pote qui sacra secuti sumus et non castra. Tamen cum Maiestate Sua, Praelatis ac Baronibus communicabis quaecumque pro huiusmodi negotio bene absolvendo consideravimus, quae nobis valde opportuna et ad rem fore^{ww} videntur, nam attentata hostis potentia et amplitudine Dominij sui existimamus ad hanc expeditionem tres exercitus et illos quidem validos esse necessarios duos videlicet terrestres, tertium vero Navalem, qui omnes uno eodemque mense et si fieri [634v.] posset eodem die in Terras hostium irrumperent,^{xx} sed quoniam Maximilianus Rex et natio Germanica non habet eandem comoditatem^{yy} et opportunitatem pro instruenda classe quam habet pro exercitu terrestri parando et serenissimi Francorum et Hispaniarum Reges et Dominium Venetorum cum reliquis Italicis propter loca maritima, portus et copiam Navium ac Triremium et hominum ad huiusmodi Classem necessariorum, habent maiorem facilitatem. Ideo nobis videtur, quod unus exercitus terrestris per regem Romanorum et totam Germaniam cui presit Dominus Rex cum legato sedis Apostolicae instruatur, secundus vero exercitus paretur per ipsum Regem Hungariae cum fratre suo carissimo filio nostro Alberto Poloniae Rege et Valachis atque alijs fidelibus illarum partium adiacentium, quiquidem^{zz} secundo exercitui praeerit [635r.] Regia Maiestas Hungariae et Bohemiae una etiam cum legato nostro, et tertius navalis per nos et dictos^{aaa} Francorum et Hispaniarum Reges et Dominium Venetorum et reliquos Italicos Dominos trie^{bbb} instruendus, qui ex causis praedictis facilius et commodius possunt praeparare classem ad hoc necessariam, ad quam^{ccc} etiam requirenda erunt subsidia saltem pecuniaria a Regibus Angliae et Scotiae et eodem classe conducen-

dus aliquis validus exercitus pedestrium et aequestrium copiarum, qui descendant ubi opus fuerit in Terram ad oppugnationem et damna Turcarum, et quia nos cum praefatis Cardinalibus propter aetatem et alia incommoda exercitus terrestres sequi non possumus cum eadem classe proficiscemur, dommodo praefati Reges Francorum et Hispaniarum vel alter eorum sicut speramus personaliter veniat. [635v.] Significabis etiam ipsi Cardinali Strigoniensi et alijs Praelatis ac Baronibus nos in hanc deliberationem inspirante Domino devenisse propter urgentem et instantem Religionis Christianae necessitatem et pressuram, cui nisi celeriter occurratur actum esse videmus de Respublica^{ddd} Christiana, sed nos cum ipsis venerabilibus fratribus nostris Cardinalibus omnia bona nostra et personam nostram nullis dispendijs et incomodis^{eee} nullis vitae periculis parcendo in hanc expeditionem tam sanctam tam necessariam exponamus, speramus etiam Catholicos Reges et Principes nostrum exemplum authore domino sequuturos et privatis odijs atque affectibus suis causam Dei et proprium honorem praeposituros, qua de causa praesentialem interventum nostrum huic necessitati admodum opportunum iudicamus idque adiuvante Domino prospere eventurum ex eo [636r.] nobis suademus, quod ad id non solum Caesaream Maiestatem sed et Francorum et Hispaniarum Reges atque Maiestatem Suam et fratrem Poloniae Regem ac alios Catholicos Principes bene dispositos et admodum propensos et sua sponte inflammatos videmus, et iam Francorum et Hispaniarum Reges hortatu nostro adducti Classem satis validam et optime instructam in auxilium Venetorum contra Turcam miserunt etiam cum Veneta est iuncta. Si Maiestas Sua requiret, quid facturi simus si neque Rex Francorum neque Hispaniarum venerit personaliter, sicut optamus, respondebis quod dicto casu nemine ex dictis Regibus veniente nos etiam ab urbe et terris ecclesiae non discedemus, sed cum dicta classe legatum Cardinalem mitemus, qui eidem classi preerit, quoniam persistimus omnino in proposito sollicitandi dictum exercitum navalem et dictam Classem armandam per ipsos Christianissimum et Hispaniarum Reges [636v.] et per Dominium^{fff} Venetorum ad quam nos etiam simul cum alijs Principibus, Dominijs et communitatibus Italiae ad hoc concurrentibus ultra XL^M praedictos ducatos^{ggg} Suae Maiestati mittendos, ultra decimas et Cruciatam ad nos spectantes et propterea eis concessas ac alijs graves et continuis sumptus,^{hhh} quos pro defensione status nostri subire oportet, pro rata reddituum nostrorum contribuemus, nam si pro desiderio nostro generalis expeditio per omnes Principes Christianos ob scelera nostra fieri non posset, nos tamen et Maiestas Sua si velit, ut optamus, et Rex Christianissimus ac Hispaniarum et Rex Poloniae frater Maiestatis Suae et Dominium Venetorum simul cum alijs Dominis Italicis contra Turcas consociati expeditionem cum Dei auspicijs suscipiemus pro ratha nostra contributari.ⁱⁱⁱ

Praeterea volumus simili studio circa praemissa [637r.] omnia alloquaris seorsum Praelatos omnes et Barones illius Regni et quemlibet eorum quibus singulis declaratis premissis necessitatibus et desiderio nostro et praedicta deliberatione nostra eundi personaliter cum ipsis fratribus nostris Cardinalibus in eandem expeditionem exhi-

bitisque Brevibus nostris ad eos directis ipsos et eorum operam quanta poteris efficacia requires, ne velint deesse in tanto negotio ecclesiae et Reipublicae Christianae, sed apud ipsum Regem et ubi opus fuerit, partes^{jjj} suas et auctoritatem cum effectu interponant, ut posthabitis affectibus et quibuscumque alijs in tot Augustijs^{kkk} omnes saltem^{lll} discordie sedentur et pax sequatur, ut concorditer haec tam necessaria expeditio a nobis tantopere concupita sine dilatione totis viribus suscipiatur ab eodem Rege et ipsis Praelatis ac Baronibus [637v.] Regni Hungariae, modo praefato instando etiam apud quemlibet ipsorum perquires et eos hortaberis, ut velint non solum iuxta facultates eis a Domino concessas prompte et liberaliter exponere, sed etiam exemplo nostro personas suas praestare Suae Maiestati et castra sequi et dicto Regi Deo militanti continuo verbo et opere assistere.

Perquirendus insuper quilibet ex eis erit per te quantum pecuniae et proprijs redditibus velint exponere pro expensis praefati Regij terrestres exercitus, cui Maiestas Sua preerit, ad quem quidem contributionem non solum praefati Praelati, sed etiam Barones et alij Domini requirendi erunt pro qualitate proventuum et Domini cuiuslibet ipsorum. Haec vero omnia volumus etiam seorsum communicare cum Venerabili Fratris Archiepiscopo Strigoniensi, quem nuper Cardinalem creavimus, qui cum plurimum [638r.] gratia et auctoritate apud eundem Regem possit^{mmmm} et cuius consilio idem Rex omnia agat, exhibito ei Breve nostro et declarato precipuo in ipsum affectu nostro quantique illum extimemusⁿⁿⁿ et quanta^{ooo} confidentiam de eo habeamus, unde ipsum propterea ad Cardinalatus honorem promovimus^{ppp}; quare cum ipse aegraegia et excellens,^{qqq} manu^{rrr} nostrarum factura^{sss} mandata causamque^{ttt} legationis tue eidem aperies et in omnibus, quae per te agenda erunt, fidenter operam, consilium et auxilium eius ad actus tuos dirigendos requires. Hortaberis ergo eum ac praeterea rogabis, ut in omnibus tibi assistat et faveat tum apud Regiam Maiestatem, quam apud alios quoscumque ubi opus fuerit, ut sublatis omnibus discordijs, si quae isthic vigerent^{uuu}, soli expeditioni in Turcas in tanta Reipublicae Christianae necessitate atque periculo constitutae [638v.] pro desiderio nostro intendatur caeteris omnibus posthabitis, quod eo magis et cum summo ardore et celeritate a te procurari debet, quo ipsa per nos hoc honore et ampla dignitate Cardinalatus aucta et purpureo pileo insignita est,^{vvv} oportet enim, eum quemadmodum nosse debet, qui illo sit insignitus, non solum labores et pericula fortiter subire verum etiam fervore charitatis inflammatum sanguinem infundere et vitam pro fidei Catholicae amplitudine et aecclesiae^{www} Dei ac nostrae et Sedis Apostolicae defensione exponere. Speramus ipsum pro eius prudentia, virtute et auctoritate nostroque intuitu in hoc negotio minime tibi defuturam,^{xxx} sed expectationi nostrae de se concepte omni ope, auxilio et consilio prout optamus satisfacturam.^{yyy}

Praeterea cum per literas suas et Venerabilem Fratrem episcopum Calliensem nuntium nostrum nobis [639r.] significaverit affirmaveritque si eum Cardinalem crearemus, quod ipse ad nos illico veniret ad prestandam nobis audientiam et Pileum rubeum manu nostra hic suscipiendum, illum hortaberis, ut quanto citius potest ad

nos veniat, quoniam avide eum^{zzz} expectamus, eius adventus erit^{aaaa} nobis pergratus ipsumque honorifice tractabimus et fidem ac deditissimam in nos mentem suam amplectemur, qui etiam a nobis in partibus illis legatus Apostolicae Sedis creatus in Patriam, cum honore brevi redire et ibi permanere poterit et tu ad nos regredi.

Requires postea seorsum operam^{bbbb} et auxilium Venerabilium Fratrum nostrorum Archiepiscopi Collocensis et Episcopi ...^{cccc} circa praefata agenda, quibus etiam breviter dirigimus et cuilibet eorum nostram in eos paternam Charitatem expones, quos deinde hortaberis, rogabis et monebis, [639v.] ut in tantis fidei angustiis et periculis in quibus universa Christiana Religio versatur, velint tibi assistere et partes suas apud Regem et apud quoscumque opus fuerit interponere et huiusmodi expeditio tam sancta et tam necessaria et Regi ac^{dddd} eius Regno gloriosa sine dilatione suscipiatur et bellum tam iustum aggrediatur, in quo quilibet ex eis si opem auxiliumque in hoc negotio tibi praestiterit, Deo inprimis et nobis deinde Christianaeque Reipublicae ac sedi Apostolicae et honori necnon officio suo plurimum satisfaciet, similiter apud alios Praelatos et Barones Regni^{eeee} enixe instabit, quibus declarato summo desiderio nostro et rei necessitate eos hortaberis, ut tibi assistant et bellum hoc tam iustum tamque necessarium cum Rege concordibus animis suscipiant et in Dei [640r.] nomine sanctissimi sine dilatione animosae^{ffff} aggrediantur, instanter requires, res enim amplius nullam patitur dilationem.

Ad extremum ostendes verbis amplissimis quantum nos Maiestati Suae afficiamur quidem cum precipuam Suae Maiestatis observantiam ac reverentiam in hanc sanctam sedem et sedentem in ea quotidie experiamur, propter quod et nos, et ipsam sedem erga se omni tempore bene dispositos esse potest se proculdubio persuadere.

Praeterea ne quid in locis illis proximis nutriatur aut excitetur, quod eandem sanctam expeditionem aliquomodo vel interrumpat vel turbet, et maxime propter heresim in aliquibus locis illarum partium suscitatum animadvertes quam diligentissime [640v.] ad res illas Bohemorum, Valachorum et Olumocensium et ea omnia apud quos et ubi necessarium esse videris solerti cura operam dabis his omnibus, quae huic rei conducere possint. Circa res Bohemicas, quae sunt periculis plenae, cum magna dexteritate et circumspectione procedendum est, ne aliquid pro nunc nobis inconsultis innovetur.

[Poloniae quoque regem adeat eumque similiter ad bellum adversus Turcas una cum fratre suo, Hungariae rege, ducendum persuadeat et pacem cum suis finitimis, Rege scilicet Daniae et Sueciae ac magistris ordinis B.M. Theutonicorum Prussiae et Livoniae, ineundam curet. Ad hoc prosequendum opera cardinalis, fratris regis, adhibeat.]

[642r.:] Si apud aliquem ex praedictis regibus Hungariae et Poloniae intelliges esse aliquem nuntium vel oratorem Turcarum Principis, curabis diligenter, ut ab eisdem regibus dimittantur et omnis contractus seu practica pacis, foederis vel cuiusvis concordiae penitus abscondatur et tollatur et ab eisdem regibus et quolibet eorum requires, ut in valida forma promittant, quod bellum praefatum [642v.] prosequantur ut praefertur et eadem expeditione in Turcas durante, pro qua ipsi gratiosae^{gggg} concessa est cruciata una cum Iubileo et decimis, nullam possint nec

debeant cum Turcis inire neque tractare pacem, concordiam vel foedus sine nostro et Apostolicae sedis consensu, quoniam eosdem Reges eorumque Praelatos et Barones certos facies nos similiter facturos et curaturos, ut et Domini Veneti idem promittant.

Speramus dictos reges Hungariae et Poloniae et eorum fratrem Cardinalem cum Cardinale^{hhhh} Strigoniensi ac alios Praelatos et Principes dictorum Regnorum hortationibus tuis aures benignas praestituros et considerata undique rei necessitate a Catolicoⁱⁱⁱⁱ animo et innatae virtutis, bonitate non dicessuros,^{jjj} quibus [643r.] nos et hanc nostram sedem amplissime offeres. Caetera ad hunc effectum supplebit prudentia tua iuxta gratiam tibi a Domino datam. Datum Romae apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die decima octava Novembris M.D. Pontificatus nostri anno nono. L. Cardinalis Caputaquensis.

(Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 147v.–151r., ubi nomen Innocentii papae octavi in Alexandrum pp. VI. emendatum est.; Tom. 56. pag. 469v.–486r.)¹⁴⁴

^a O: sic! Lásd a datálást és ARTNER megjegyzését a szöveg után. ^b O: 'Cath.^{ew}, az 'u' felett rövidítés-jel, amennyiben ezt – jelen esetben kétségtől elsődleges értelmezésével ellentétben – nem nazális-pótlónak vesszük, nem beszélhetünk másolati hibáról. ^c O: e szó és a tagmondat sic! ^d O: a 'quantam'-tól idáig sic! A 17. századi másoló vélhetően a következő szöveget olvasta félre, illetve oldotta fel rosszul: 'quanta circumspectio tua prudentia'. ^e A: 'non' [!]. ^f O: a kihagyás mértékére lásd a foliósza-mokat. ^g Ti. 'Venetorum'. ^h A: 'cura verimus'. ⁱ A: 'ipsi respondent' [!]. ^j A: 'iudiciarum'. ^k O: a 'gratiose' helyett sic! ^l A: 'granes'. ^m O: sic! ⁿ O: 'Rey' [!]. Az olasz másoló nyelvi áthallása. ARTNER – jelzés nélküli – korrekciója helyes. ^o A: 'iuves' [!]. O: az 'r' betű pontja valóban a szó legelején található, ám ez nem nevezhető rendkívülinek. ^p O: a 'suis', vagy 'ipsorum, vagy a visszaható 'su' helyett sic! ^q A: 'ammatum' [!]. ^r O: utána kihúzza 'vel inibunt sine nostro et ipsius Regis'. ^s O: e rövidítés hiányzik. ^t A: 'auditorio'. ^u A: 'dicas'. ^v A: 'ab'. ^w O: az 'aestimantes' helyett sic! A: 'extinantes'. ^x A: 'prmissimum' [!]. ^y O: nincs aláhú-zva. ^z O: sic! A 'communicanda' alak latinossabb lenne. ^{aa} A: 'ipsius'. ^{bb} O: sic! ^{cc} O: a szó vége átírással javítva. ^{dd} O: sic! ^{ee} O: inkább 'clade'. ^{ff} O: a feltételezhető 'quam' helyett sic! ^{gg} O: a 'causa' helyett sic! ^{hh} O: az 'opportune' helyett sic! ⁱⁱ A: 'ducimus' [!]. ^{jj} A: 'sinieno' [!]. O: 'finien.' rövidítés, az első betű valóban nagy-on 's'-nek látszik. ^{kk} O: a szó végi 'o' mintha inkább a 'tempore'-t jelző rövidítés lenne, de valóban itali-anizmus is lehet. ^{ll} O: a 'suae' helyett sic! ^{mmm} A: 'expetitura'. ⁿⁿ O: a 'gratiose' helyett sic! ^{oo} A: 'amma-tim'. ^{pp} O: sic, kipontozva! ^{qq} O: mintha egy 'commicto' rövidítés állna a lap alján, és esetleg a 'communi-cato'-t rövidítené, ami a 'bello'-ra vonatkoztatva a török ellen közösen eltervezett háborút jelentené. Megnyugtatóbb megoldást hosszabb fejtörés után sem találtunk, mindazonáltal ARTNER fenti javaslatánál valószínűbbnek tartjuk. ^{rr} O: a másoló kivételesen megtartotta a középkori írásmódot. ^{ss} A: 'tenderimus'. ^{tt} O: a másoló itt is megőrizte a középkori írásmódot. Ezen iratnál erre többé nem hívjuk fel a figyelmet. ^{uu} O: kétféle értelmezés lehetséges. 1. az 'optatum' után talán egy 'iri' áll még, ami, ha némileg nehézkesen is, de így is értelmezhetővé teszi a mondatot. 2. Noha két pont látszik felette, az 'iri' olvasata inkább 'in', s a kora újkori gyakorlat szerint a következő oldal első szavát mutatja, igaz kivételesen nem a lap alján, hanem az utolsó sor végére írva. Ezen esetben az 'optatum' 'optatam'-ra módosítandó, ami kétségtől egy könnyedebb értelmezést tesz lehetővé. ^{vv} O: sic! ^{ww} O: talán 'fere'. ^{xx} A: 'irrupe-rent'. O: a nazális rövidítés némileg elmosódott. ^{yy} O: sic! ^{zz} O: sic! Az olvasó itt 'cui quidem'-et várna. ^{aaa} A: 'dictis'. ^{bbb} O: sic! Nem tudtuk értelmezni. ^{ccc} A: 'quem'. O: e szó harmadik betűje átírással javítva. ^{ddd} O: a 'Republica' helyett sic! ^{eee} O: sic! ^{fff} O: a szó vége átírással javítva, előtte pedig egy betű

¹⁴⁴ Vö. BÖHMER, *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I.*, 919.

kihúzza. ^{ggg} O: itt is ugyanúgy rövidítve, mint az iratban máshol. ^{hhh} O: az '[ultra] alios graves et continuos sumptus' helyett sic! ⁱⁱⁱ O: az utolsó szó sic! ^{jjj} O: előtte kihúzza 'pas'. ^{kkk} A: 'eos Augustijs' [!]. ^{lll} O: utána kihúzza 'angustiae'. ^{mmm} A: 'prosit'. ⁿⁿⁿ O: az 'aestimemus' helyett ismételtel sic! ^{ooo} O: a 'quantam' helyett sic! ^{ppp} O: az ilyenkor inkább szereplő 'promovimus'-nak is olvasható. ^{qqq} O: sic! A szerkezet talán 'cum ipse egregius et excellens [sit]' lehetett az eredetiben. ^{rrr} O: 'manu' + nazális rövidítés. Ha ez utóbbit kiterjesztőleg értelmezzük, akkor megkaphatjuk a helyes 'manuum' alakot. ^{sss} O: sic! Helyesebben talán 'facturus'. ^{ttt} O: a 'que' kötőszó itt feleslegesnek tűnik. A másolás során meglehetősen kontaminálódott mondat valószínű rekonstrukciója: 'quare, cum ipse [sclt. Bakócz] egregius et excellens, manuumque nostrarum facturus [sit] mandata, causam legationis tuae eidem aperies' [etc.] – E négy jegyzet módosításaihoz szükségesnek látjuk hozzáfűzni, hogy az összes, Bakóczra vonatkozó jelző stb. lehet nőnemű, ha egy hiányzó korabeli címzéssel – például *circumspectio sua* – egészítjük ki, ám meglehetősen szokatlan, hogy ez sehol sincs kitéve, továbbá az is rendhagyó, hogy az esztergomi bíborosra más-
kor viszont *masculinumban* álló névmás utal. ^{uuu} A: 'isbic irgerent'. ^{vvv} O: az egész tagmondat sic! A nőnemű jelzők Bakóczra vonatkoznak. A végződések jegyzetbeli átalakítását mellőzhetőnek véltük. Lásd iménti megjegyzésünket. ^{www} O: 'aecc.^{ae}' rövidítés. ^{xxx} O: a 'defuturum' helyett sic! Az eset napnál világosabban mutatja a lapszusok másolás során történt halmozódását. ^{yyy} O: ua. A mondat elején egyébként egyértelműen 'ipsum' olvasható. ^{zzz} O: sorközi beszúrás. ^{aaaa} A: 'esse'. ^{bbbb} O: a mondat szavai idáig középen kiszakadva. ^{cccc} O: sic, kipontozva! ^{dddd} A: 'Regiae' [!]. ^{eeee} O: utóbbi három szó közepe kiszakadva. ^{ffff} O: az 'animose' helyett sic! ^{gggg} O: sic! ^{hhhh} O: 'Cardinali'. ARTNER nyelvi korrekciója helyes, bár a korban a „gyenge” 'i' tövű főneveket is olykor „erős”-ként ragozták. ⁱⁱⁱⁱ O: sic! ^{jjjj} O: a 'discessuros' helyett sic!

I 24.

Idő: 1502. febr. 12.

Pápa: VI. Sándor

Hely: Róma (pápai palota)

Jelleg: Közjegyzői nyugtatvány

Tartalom: Czink János, a Fugger Ulrik és testvérei bank kereskedője, mint II. Ulászló magyar király megbízottja, a pápai megbízott: Ventura massa-maritimai püspök, a közjegyző és tanúk előtt nyugtázza a pápa és a kardinálisok által a magyar királynak a törökök ellen vezetendő hadjáratára adományozott 40 000 aranydukát harmadik részletét, melyet részint Velencében létező pápai követelések, részint a kalocsai és veszprémi püspökök taxáinak lekötése által biztosítottnak vesz.

Jelzet: Armadio XXXIV (Instr. Cam. 1499–1512). Tom. 15. pag. 18r.–18v.¹⁴⁵

Yhs.

Die XII. Februarii M.D.II.

Actum in palatio apostolico, in Camera sub sacristia juxta capellam pontificalem et nunc mansionem Reverendi domini venture episcopi Massani clerici camere presentibus pro testibus domino Mariano Ciaglia cive romano, domino Severo benenato de montefalco et magistro antonio de Canobio etc.

Constitutus coram Reverendo domino Ventura episcopo Massano

¹⁴⁵ A kötetben található más Fugger-iratokkal együtt 1501-re vonatkoztatva idézi: GÖTZ VON PÖL-NITZ, *Jakob Fugger. Quellen und Erläuterungen*, Tübingen 1951, 93–97.

Dominus Johannes Cinck institor Banchi vlrici fucher et fratrum mercatorum alamanorum romane curie sequ.^a Nec non procurator ad infrascripta Serenissimi domini Wladislai dei gratia Ungarie et boemie regis, prout constare vidi et legi per patentes literas prefati serenissimi regis in membranis scriptas et eius sigillo munitas ac propria manu subscriptas quemadmodum eciam dictus dominus Johannes affirmavit se recognoscere dictas literas et de rato promisit etc. Sub dato Bude die XXVIII^a novembris M.D.I. Sponte etc. omne meliori modo etc. nomine et vice prefati serenissimi regis fecit quietationem etc. Sanctissimo Domino Nostro pape et sacro collegio Reverendissimorum dominorum Cardinalium et pro eis prefato Reverendo domino episcopo Massano et mihi notario infrascripto Stipulantibus etc. de summa et quantitate Tredecim milium Trecentorum trigintatium ducatorum auri largorum cum uno tertio alterius ducati: Qui sunt pro tertia paga sive ultima tertiaria Quatraginta milium ducatorum auri similium per prefatos Sanctissimum Dominum Nostrum et Reverendissimos Cardinales eidem Regi debitum pro expeditione contra Turcos pro primo anno: hoc est pro Complemento et ultima solutione dictorum XL^M ducatorum: Et hoc ideo fecit dictus dominus Johannes Cinck pro eo quia confessus fuit dictam summam M/XIIJ^b CCC^{orum} XXXIII I/IIJ^c ducatorum auri largorum habuisse et recepisse a Sanctissimo Domino Nostro et sacro collegio in hunc modum videlicet ducatos Sexmilia settingenta auri in auro largorum in pecunia numerata iam die III^a maij 1501, de quibus per banchum de dictis fucher et fratrum fuerant facte littere cambij, ut solverentur venetijs tunc domino antonio episcopo venusino ibi oratorj et eo defuncto domino angelo episcopo Tiburtino eciam oratori pro armandis Navibus contra Turcos Que summa cum remanserit intacta penes responsales dicti banchi venetijs commorantes et non fuerit soluta, Sed per Sanctissimum Dominum Nostrum assignata dicto domino Johanni pro parte dictorum M/XIIJ: CCC.XXXIIJ ducatorum cum uno tertio prout constare dixit ex mandato manu propria signato prefati Sanctissimi Domini Nostri [18v.] etiam per me viso et registrato libro V^{to} diversorum folio 139. sub dato XXIIJ Januarij M.D.II. Ideo idem dominus Johannes confessus fuit dictam summam habuisse et Residuum videlicet ducatorum M/VI VI^C XXXIII I/IIJ In infrascriptis assignamentis a Sanctissimo Domino Nostro et sacro collegio habitis videlicet super Juribus infrascriptarum ecclesiarum de proximo expediendarum iuxta aliud mandatum Sanctissimi Domini Nostri manu propria ipsius signatum sub dicta data per me visum et registratum dicto libro V^{to} diversorum folio 138. hoc est ecclesia Collocensis taxe ad M/IJ V^C: Varadiensis ecclesia taxe ad M/IJ. ecclesia Transilvanensis taxe ad M.V^C. Vesprimiensis taxe ad VIIIJ^C. auri de camera que summe constituunt dictam summam M/VJ VJ^C XXXIIJ I/IIJ ducatorum auri largorum deducta rata sollicitatorum etc. prout in dicto mandato continetur^d Cum cautione apposita quod si infra mensem non haberit dictam quantitatem ex dictis iuribus dictarum ecclesiarum Sint ei obligate decime que exiguntur per Reverendum dominum Henricum archiepiscopum Tarentinum ut latius in dicto mandato apparet Ita quod dictus dominus Johannes

Cinck modo premissis confessus fuit se esse integre contentum et concordatum de tota summa predicta dictorum M/XIIJ CCC^{orum} XXXIIJ I/IIJ ducatorum auri largorum nomine et vice dicti Serenissimi regis Ungarie pro dicta tertia solutione et ultima: ac finali et completo pagamento supradictorum M/XL ducatorum eidem regi per Sedem apostolicam ut premittitur debitorum pro expeditione in turcos pro primo anno ut supra: Promittens dictus dominus Johannes dicto nomine etc. Renunciens etc. Jurans etc. et promisit facere confessionem etc.

^a O: a rövidítés inkább így, de esetleg 'segn.' is lehet. A: sic!, feloldása nekünk sem sikerült. ^b Az eredetiben törtszámként írva (amelyben az 'M' a szorzó, a 'XIIJ' az osztó helyén áll). ^c *Mutatis mutandis* ua., és a továbbiakban is. ^d A: 'continatur'.

125.

Idő: 1504. febr. 22.

Pápa: II. Gyula

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: pápai követnek adott utasítás¹⁴⁶

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 30. pag. 171r–176v. (166r–171v.)^a

Julius papa secundus

Dilecto filio Magistro Mariano de bartolinis de Perusio, Causarum Palatij Apostolici Auditori, Nuncio et Oratori nostro salutem et apostolicam benedictionem etc. [...]^b

[171v.:] [Mittitur ad Maximilianum Romanorum regem] [...]^c In hoc dices omnem curam et cogitatus nostros^d versari propter imminens et perspectissimum Reipublicae Christianae a Turcis periculum, qui si intellexerint bellum inter ipsos Reges continuare et Italiam huiusmodi bellorum serie dilacerari et cupiditati eorum parere, certe nullo repugnante non videmus, quae sit spes salutis habenda. In qua re illud est considerandum, quod cum Charissimus in Christo filius noster Uladislavus Hungariae Rex inierint ac pacti sint quandam pacem seu inducias cum moderno Turcarum Rege duraturas tantum, ut aiunt ad vitam ipsorum Turcarum principis et praefati Hungariae Regis, ita quod altero eorum decedente, dictae induciae finem habere intelligantur; quod si idem rex Hungariae praemoreretur, etiam regnum illud eo Tempore carens Rege suo in maximo discrimine versaretur cum incredibilei reipublicae Christianae iactura [...]^e

[176v.:] Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris, die XXII Februarij 1504. Pontificatus nostri anno primo. etc.

^a O: 16. század végi, netalán 17. századi másolat. ^b O: a kihagyásra lásd a jelzetet. ^c O: 9 sor. ^d O: utána kihúzva 'etiam nunc destinamus'. ^e O: a kipontozás mértékére lásd a jelzetet.

¹⁴⁶ Vö. FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 274.

126.

Idő: 1522. dec. 10.

Pápa: VI. Adorján

Hely: Róma

Felleg: Breve

Allapot: Igen rongált és elmosódott

Tartalom: A pápa felszólítja a velencei dogét és köztársaságot, hogy a Scharadona és Belgrad visszafoglalására készülődő Lajos magyar királyt támogassa. Követül Altobellus polai püspököt küldi.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 1440.¹⁴⁷ (Arm. IV. Caps. 2. n. 31.)^a

I. uralk. évében

Adrianus papa VI.

Dilecte fili Nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Scimus nobilitati tue, ut alias illi scripsimus, esse notissimum: omnes Turcorum Tyrannos christiani nominis hostes: exitio Reipublicae christiane continuo inuigilasse. Multaque et magna n[ost]ra quoque etate in Grecia et Illirico istius etiam Inclyti Dominij detrimento occupasse novissime ijs hunc jarcerenis [?] pacatis Rebus egypti et Syrie (:G.phi atremiato:) quiescente. Talia primordia fecisse: ut schardonam, que in sinu Adriatico tanti est. Belgradum Hungariae christianitatisque [?] portam et Arcem quod predecessores sui obtineri nunquam potuerunt, occupaverit, Rhodum nunc oppugnet, et obsideat: Cui nisi occurratur, et inter extera [?] [...] dum e manibus Turcorum recuperetur: de tota republica christiana agi manifestissime constat. Is enim locus est in Europa per quem Turcus potentissimus et solus [...] omnia semper ad quecunque magna gerenda parati sunt Hungariam chris[...] Terra c[...] nenti et ei contigua commode et ex tempore inuadere possunt antequam christiani principes quid agenda sit sibi ipsis scribere uix [in]cipere possint. Et is locus est: qui in manibus christianorum positus Turc[...] [...] commodi[tatem] [et] Turcarum contrariant et [...] ut Turcus christianos ulterius nisi maximis periculis suis incommodis et tempore inuadere possit. ymo per Belgradum quando christiani illud obtinebant Turcorum vires contra christianos impeditas esse uidebantur ut [...] [...]et. Is demum locus est: per quem Turcus ab europa commode et faciliter a christianis expelli possit. Proinde quanta sit ab omnibus christianis cura adhibenda: ut locus hic recuperetur, et regni Hungariae restituatur Nobis [...] et istius inclyti Dominij pr[...] Quibus filii in Dominijs uestris successores sunt. Scimus etiam et reminisci [...] Oratori charissimi in christo filii nostri Ludouici Hungariae regis illustri anno preterito abs te propterea auxilia imploranti religiose respondisse. Te utque christiane nun[quam] [...] defu[turum] [?] Modo nos [...] in Hispanijs tunc eramus in Italiam ueniremus: et cum ceteris principibus christianis aliquid contra

¹⁴⁷ Idézi: PASTOR, *Storia dei Papi*, IV², 109. Szintén idézi és tartalmát röviden összefoglalja: MAURIZIO GATTONI, *Leone X e la geo-politica dello Stato pontificio (1513–1521)* (Collectanea Archivi Vaticani 47), Città del Vaticano 2000, 345 (e kötetből csupán a forrásmutatóbeli előfordulást tüntetjük fel).

Turcum facere aggredere[mur]. Itaque cum Regnum Hungarie, quod multis annis pace [...] esset preventa Belgradum amisit iam ex[...] [...] auxiliante Domino unitis animis arma ceperit ac contra Turcos Belgradi maxime recuperandi causa ardens existat. Turcusque Rhodi copiis attenuatus oportunitatem Belgradi et Schradone recuperandi prebeat: Statuit Rex concii[...] [...] principibus christianis adiuuantibus temporis oportunitatem que raro uidetur amplecti ac schardonam Belgradumque recuperare seque [?] et rempublicam christianam a tanto periculo liberare. Cuius necessarium et pium propositum in Domino commendamus. Nosque nihil magis animo nostro die [...] habemus quam conservationem sive liberationem christiane religionis Nobilitatem tuam quanto possumus studio et ex abundantia charitatis requirimus in Domino. ut pro tua virtute, tuoque catholico animo et in rempublicam christianam pietate huic tam necessarie [...] tua cum eodem Rege et nobiscum qui quecunque cum Deo possumus facultatibus nostris facturi sumus uniendas ut quemadmodum necessitas et oportunitas postulant: et alios quoque Reges, et principes christianos literis ac nuncijs nostris monere in[...] [...] imimus: Primo uere proximo futuro recuperatio ipsa divino auxilio fieri possit. Vides enim Dilecte fili: quam maximas uires et animum Turci inuenis huius undique pacati et quo in discrimine Regnum Hungarie Respublicaque christiana labore[m] Belgrado apud [...] Vides quanti sit recuperatio ipsa quo pacto Turco cum electo exercitu Rhodi occupato et attenuato, oportunitas a Deo data sit: illius recuperandi. Quo pacto Regnum Hungarie ad hoc promptissimum et unitum sit. Que uniones raro videntur sed subsidiis egeant. Et scimus te reminisci: quo pacto tot principes Grecie et Illirici temporibus se se non adiuuantes et pastori non credentes a tunc Turcorum Tyranno Imp[...] quam ut his temporibus cum detrimento etiam istius inclyti Dominij cesi vel profugi facti fuere. Et uides [...] operibus christianis graduatim labentibus periculum esse commune nisi occurratur uti necessitas salutis et opor[tunitas] Regni Hungarie unite [...] illius requir[...] subsidia quoque recuperantibus ipsisu[m] e [...] respublica christiana pendet. Iterum atque iterum toto corde nostro nobilitati tue infinitus Turcarum et Hungarie [...] [...] ntia diuerti[...] commendamus. Nihil enim te dignius nihil nobis gratius nihil Deo acceptius nihil reipublice christiane et inclyti istius Dominij filijs utilius facere potes. Quemadmodum venerabilis Frater Altobellus episcopus polenensis istic nuncius noster tecum longioribus aget. cui fidem adhibetis ac si nosmetipsos coram loquentes audires. Datum Rome apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris Die X Decembris M D XX II° pontificatus nostri anno p[rim]o

Euangelista.

^a O: az időközbeni, elavult technikájú restaurálásnak köszönhetően a forrás még olvashatatlanabbá vált, mint az 1920-as években volt, ezért érdemi ellenőrzése megvalósíthatatlannak bizonyult. Tekintettel a hiányzó részekre, az értelmezést segítő a központozáson itt kivételesen igazítottunk. ^b O: a szó mára már teljesen elmosódott. ^c O: a szó részben elmosódott, részben kiszakadt.

127.

Idő: 1522. dec. 10.

Pápa: VI. Adorján

I. uralk. évében

Felleg: Breve

Anyag: Pergamen

Allapot: Teljesen rongált

Tartalom: A pápa levele Antalhoz,^a melyben jövő tavaszra a fejedelmek részéről pénzsegélyt helyez kilátásba a magyar király számára.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 1441.¹⁴⁸ (Arm. IV. Caps. 2. n. 32.)^b

Adrianus papa VI.

[1. sor:] Ve[nerabilis] [...] salutem et apostolicam benedictionem. Ex ach[...] [...] dilecto filio nobis [...] Antonio bu[...] [...] ...arum devotam [...] [...]mus tum quibus [...] ex [...] [2. sor:] [...] [...]tum requiri[mus] [...] [...]gradu vobis [...] [...]regibus et princip[ib]us Christianis subsidijs [...] tribuere [?] velit [3. sor:] qua [...] quan]taque in reipublicae christiane favore [...] ecclesie [?] [...] qua [...] [et cum] Venerabili quoque fratri nostro Domino [4. sor:] [...] Portuensi Cardinali [...] si istic [...] cum Oratore Cesar[...] [...] filium [?] Regi Hungarie [...] coram [...] eidem subministrantur, ut proximo vere [5. sor:] fu/turo quemadmodum necessitas salutis Reipublice Christiane et opportunitas temporum [...] fieri posset [...] atque significa[...] [...] quod vel quando Inclytum Dominium ipsius sit [6. sor:] subministra/turum: ut pecunias suas nostrasque et multorum, aliorumque Principum [...] quas [...] Hungariam] inita pas[...] [...] quaque re vigente toto animo [...] [...]tuis molimine. Datum Rome Apud [7. sor:] [San]ctum Petrum sub Annulo piscatoris. Die X Decembris M [D XX II.] P[ontifica]tus nostri Anno Primo.

Euangelista.

^a A: sic! O: A bréve szövegében szereplő 'Antonius' esetleg velencei doge keresztnéve. ^b Lásd az előző, 126. sz. irathoz fűzött első megjegyzésünket.

128.

Idő: 1522. dec. 10.

Pápa: VI. Adorján

I. uralk. évében

Felleg: Breve

Allapot: Igen rongált

¹⁴⁸ Idézi: GATTONI, *Leone X e la geo-politica*, 345. GATTONI szerint a bréve címzettje az – előző, 126. sz. iratban szereplő – isztriai Pola püspöke, akinek a pápa lelkére köti, hogy hathatósan járjon közben a velencei dogénál Magyarország megsegítése érdekében. Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján latin kivonatát közli: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 125. („Adrianus VI papa Altobello nuntio sedis apostolicae apud Venetos committit, ut cum doge et imperatoris oratore tractet, ut velint subministrare aliqua subsidia pro reparatione Scardonae et Belgradi.”)

Tartalom: A pápa buzdít egy fejedelmet, hogy támogassa II. Lajos magyar királyt, aki felhasználva a kedvező alkalmat, a Rhodus elfoglalása által meggyöngyített törököt a jövő tavasszal megtámadja és a nemrég elfoglalt Belgrádot, majd Skradint visszafoglalja. Ugyanígy ír a firenzei köztársaságnak és más fejedelmeknek is. Hozzá pedig Pipinella Vincét küldi követül.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 1442.¹⁴⁹ (Arm. IV. Caps. 2. n. 33.)^a

Adrianus papa VI.

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem. Laborantibus christiane reipublice rebus cu[m] immanissimus Turcarum Tyrannus totam (ut aperta res est) illam occupare intendit: cum Regnum Hungarie, quod multis annis pace quieta erat (et propterea Belgradum perdidit) iam excitatum: Deo inspirante unitis animis arma ceperit et contra Turcos ardens existat: C[arissi]mus^b in Christo filius noster Ludovicus Hungarie rex illustris Turco cum omnibus electis militibus, Rhodi^c occupato et copiis attenuato: occasionem prebente sardonam que in sinu Adriatico tanti esse cognoscitur: et Belgradum Hungarie ac omnium Christianorum portam et Arcem, quam nouissime Turcarum Tyrannus occupauit, primo uere proximo futuro consilio ex[er]citatissimorum militie Ducum, Deo auxiliante, et accedentibus christianorum subsidijs, recuperare [...]^d cuius pium, necessarium et oportunitum propositum in domino commendamus. Nos, quos molesta christiane reipublice gr[aduat]im lab[enti] [...] illius conseruande, restituend[ue] continua cogitatio u[r]get: hanc curam sardonam et Belgradi [...]ditante [...] alias curas anteposimus: studiumque, auctoritatem et facultates nostras in ea con[uer]timus. Sed quoniam recuperatio is[ta] sine christianorum prin[ci]pum subsidijs absolui non potest: Principes ipsos litteris et nuncijs nostris hortari, monere [...]areque non desinimus, ut huic recuperacioni auxilijs, ut speramus, incumbant. Scribimus quoque Re[ipublice F]lorent[inae] litteras nostras, quas acclusi hic uidebis exempli. Itaque pleno affectu, et animo nostro [...]spectionem tuam hortamur in Domino et in visceribus chari[tatis] requirimus: ut pro consuetudine tue virtutis: tue in Deum et rempublicam christianam pietatis subsidijs istic a Rege petitis Maiestati sue subministrandis, tua auctoritate, pro[bit]ate et bonitate adeo faueas, ut quemadmodum Tu magnum [et] dignissimum huius sancte sedis membrum in cunctis populi christiani rebus hactenus fecisti et [...] preterito Regis legationibus responsum fuit istic: Rempublicam istam Religioni ch[ris]tiane non defuturam: sic nos et hec sancta sedes: Te reipublice christiane in his, quae tanti uides esse momenti, toto corde tuo profuisse cognoscamus: Quemadmodum a Vincentio Pipinella, presenti Nuncio nostro, uberius intell[ig]es: cui fidem indubiam adhibebis ac si nos-

¹⁴⁹ Címzettként Giulio de' Medici bíborost feltüntetve idézi: PASTOR, *Storia dei Papi*, IV², 77. Azonos címmel és tartalmi összefoglaló kíséretében szintén idézi: GATTONI, *Leone X e la geo-politica*, 345. Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján latin kivonatát közli: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 125. („Adrianus VI. papa Iulium de Medicis S.R.E. vicecancellarium requirit, ut aliquod subsidium Ungariae regi pro portae Scardonae et arcis Belgradi reparatione subministrare velit.”)

metipsos coram loquentes audires: Datum Rome, apud sanctum petrum sub annulo piscatoris Die X^a Decembris MD XXII° pontificatus nostri Anno primo.

Euangelista.

^a O: bár állapota jobb, mint az előző forrásé, a szakszerűtlen restaurálás miatt a szöveg több helyen már teljesen elmosódott. A központozáson ezúttal is igazítottunk. ^b A: a szakadás kipótlása [*'Clarissimus'*]. ^c O: sic! ^d O: egy szó, vélhetően az állítmány (talán *'intendit'*, vagy hasonló, szándékot kifejező ige) teljesen kiszakadt.

129.

Idő: 1522. dec. 23.

Pápa: VI. Adorján

I. uralk. évében

Hely: Prága

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Állapot: teljesen rongált

Tartalom: II. Lajos magyar király levele a pápához, melyben az országot ért nagy szerencsétlenségről értesíti és kéri, hogy a francia királyt és a nürnbergi birodalmi gyűlést szólítsa fel az ellenség visszaszorítására, mert ha nem segít, akkor vége Magyarországnak.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 1419.¹⁵⁰ (Arm. IV. Caps. 2. n. 10.)^a

[1. sor:] Beatissime pater et domine...Clementi[sime.] Post [oscula pedum sancti]tatis vestre beato[rum]que...Nostror]um temporum acerbitatem preci[pue] hoc ...] [2. sor:] incider[imus] et nihil esse videa[tur] qua[m]ob[re]m [leta]re [debe...] ma[gn]opere...sencio (...dolorem maio...em to...non potest) quum par[ti]m ex literis partim ex nuncijs meis] [3. sor:] animum [...in] me] plusquam [deci...uent ben...malum ...ex affec...] a vere christi... [4. sor:] iuti ut mihi meisque regnis qu[a...insidentis nunc hostis...annos...afflix...atque reipublice christiane...] [5. sor:] incumbenti quam citissime et quam opt[ime] prospiciat ...hec dicitur au...m... hoc...a principibus] [6. sor:] incommodorumque [propulsionum...aprime autem et...filiale decus Hunc...irorum suppetit...] [7. sor:] epi...hoc...[imperialem...maiestatem...hec apud christianissimum francorum...reges] ut ad concordiam [habent et...] [8. sor:] la[b]antibus [succurrant hoc denique...] imperiali Neremberge [procurat quietiam adeo...ac omni...Christianibus...ut non solum opes suas nec non...] [9. sor:] sanguinem et [vitam...res...] profusura, quod si hoc seculum [toti Europe grave fuit atque funestum...gaudendum est] quod nutu divino [vestra Sanctitas...] [10. sor:] naviculae Petri fluctua[ntis negligentie qu]orundam in in^b gravissimis tempestatibus [arripuerit] eamque [incepto] cursu in [salutiferum portum...]

¹⁵⁰ Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján latin kivonatát közli: ΗΟΔΙΝΚΑ, *Arómai levéltárak*, II, 125. („Ludovicus rex Hungariae precatur Adrianum VI, ut cum imperatore ac cum regibus Christianissimo et Angliae tractet pro sumendis armis contra infideles ob magnum periculum, quod Ungariae regno imminet.”)

deducit. Quo memora[bili favore...] [11. sor:] sibi aditum ad gloriam [immortalitatis] nihil alius exoptat preter salu[tem...] premiumque celestis [felicitatis quod] amplissimum [futurum] est...summa tam... [12. sor:] universorum miseranda [calamita...in vestre] Sanctitatis manus sita est. Si cesset [a defensione] desperabimus sin [autem porrexerit] ut cepit [qua spe nos iam certa nobis...] [13. sor:] Quod ad me [pertinet...Hungarie] adhuc superstitibus eiusque subditis non [sum viris]^c rebusque meis defuturus. Verum [et principibus alijs inter...] [14. sor:] lorum et aliorum [defuturum aut intendit] invaserit Sanctitas vestra de regno meo Hungaria [acutum...quam...Sanctitatem...] vestram iterum atque... [15. sor:] dignetur quod [principum pr...ione...] de sumen[da...h]onera infideles cepit maturare [... sortem...deus] avertat [effugere ut [?]]... [16. sor:] sed [eciam...Christi...passum...verus...pariter esse non] possum Deus op...[sanct...] ad defensionem fidei [et religion...] [17. sor:] [medannum...servet. Prage...] XIII. de[ce]mbris. Anno Millesimo q[ui]ngentesimo vigesimo secundo.] Regnorum autem meorum anno [secun...] [18. sor:] Eiusdem^d s...devotus filius Ludovicus Rex manu propria.^e

^a O: a vatikáni levéltár kutatószolgálatának tájékoztatása szerint a forrás állapota ma már annyira törődött, hogy sem eredetiben nem kutatható, sem digitalizált másolat nem készíthető róla. Ezért teljesen úgy közöljük, ahogyan ARTNER kéziratában találtuk. (Ez mindenekelőtt a kipontozások vonatkozásában szembeötlő, lásd a *Bevezetés* vonatkozó helyén mondottakat.) Egyéb kritikai megjegyzéseink következésképpen pusztán kontextuális alapokon nyugszanak. ^b A: sic! ^c A: sic! Inkább ‘viribus’. ^d A: ‘Riusdem’ (gépelési hiba). ^e A: ‘proprio’ [!].

130.

Idő: 1523. jún. 30.

Pápa: VI. Adorján

I. uralk. évében

Hely: Róma

Jelleg: Motu proprio

Tartalom: A pápa kölcsönvesz de Strocys Fülöp örököseitől egy hónapra 4000 aranydukátot a török ellen a magyar király számára, melynek biztosítására leköti a kamara javait és főképp a tizedeket, melyeket a török háború céljára a kamarai tisztviselőkre kivetett.

Jelzet: Cam. Ap. Div. Cam. (Arm. XXIX.). Tom. 73. pag. 104r. (98r.)¹⁵¹

Adrianus papa VJ.

Motu proprio etc. Fatemur gratuito mutuo habuisse et recepisse a dilectis filijs heredibus quondam Philippi de Strocys depositarijs nostris quattuor milia ducatorum auri in auro^a de camera quos pro expeditione contra turchas ad carissimum in Christo filium nostrum Regem Ungarie mittimus dictisque heredibus infra unum mensem proximum illos cum effectu restituere promittimus: ac eis pro huiusmodi quattuor milibus ducatorum omnes introitus et bona Cameralia apostolica modo

¹⁵¹ A kötet évkörével (1522–1523) idézi: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 37.

specialia et temporalia ac jocalia [*loco: localia ?*] si qua ipsi pignori tenent et in specie decimas officiorum romane curie, quas nuper pro dicta expedicione imposuimus, obligamus et efficaciter hipotecamus. Mandantes venerabili fratri nostro Nicolao episcopo Sabinensi, Cardinali de flisco^b earundem decimarum comisario per nos deputato, ut quattuor milia ducatorum huiusmodi dictis heredibus ex dixtis decimis primo colligendis nostro et dicte Camere nomine infra dictum mensem restituat: quietantiasque recipiat opportunas contrariantibus non obstantibus quibuscumque: Datum Rome^c apud Sanctum Petrum die XXX^a Junij M.D.XXIIJ. Pontificatus nostri anno primo.

Ita fatemur: obligamus et mandamus.

A: Collatum cum originali et Concordat

S. de Spoletto.

^a O: a kifejezés lapszéli beszúrás, szövegbeli helye kereszttel jelölve. ^b A: 'Caroli de flises'. ^c O: utána kihúzza: 'in Camera'.

131.

Idő: 1524. febr. 4.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Pozsony

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Állapot: rongált, szakadt

Tartalom: II. Lajos király jelenti a pápának, hogy a jövő tavaszra várja a szultán támadását, aki e célból még a tatárokkal is szövetezik, míg a keresztény fejedelmek egymást pusztítják. A pápa bírja rá őket, hogy egymás közt békére lépve segítsék meg Magyarországot, mely több mint száz év óta védi Európát. A pápa is segítsen, mert az ő biztatására utasította volt vissza a szultán által felajánlott szövetséget. Követül Brodarics Istvánt és Marsupinus Ferencet küldi a pápához.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2539. (Arm. XI. Caps. I. n. 174.)¹⁵²

Beatissime Pater, post oscula pedum sanctitatis vestrae beatorum. Declaratum esse iampridem vestre Sanctitati per meos Oratores non dubito, qua simulatione, et arte perfidus Religionis Christianae hostis me fallere, et circumvenire cogitabat, Nam quum se palam Orientali expeditione implicitum, omnemque vim armorum eo se collaturum mentiretur, meis Regnis parabat exitium. Satis enim iam certum exploratumque habeo, quid rerum Thurcae in praesens agitent, quid moliantur.

¹⁵² Tömör tárgymegjelöléssel idézi: MAURIZIO GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica dello Stato pontificio* (Collectanea Archivi Vaticani 49), Città del Vaticano 2002, 495 (e kötet esetében is csupán a forrásmutató helyét tüntetjük fel); valamint SMOLUCHA, *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526*, 196 és 225. Tartalmát THEINER kiadása után röviden ismerteti: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 34 o.

Nempe id unum ut mihi proximo Vere maximum, atrocissimum, et extremum bellum inferant. Apparatus ad eam rem omnis generis tanti comparatur, tam validi, firmi, et copiosi scribuntur exercitus, quantos ad Pannoniam uno impetu penitus occupandam, et obruendam satis fore existimant, Et quasi Thurcarum Imperator vires et copias ex suis Regnis ac provincijs non satis amplas conflare posset, Tartarorum quoque principem ad iungendam amicitiam, et societatem secum inendam pellexit quem adeo suae voluntati, atque Imperio habet addictum, et obnoxium, ut ab eius nutu ne latum quidem unguem sit discessurus, quippe cuius auxilio Imperium Tartaricum sit adeptus, quibus de rebus per exploratores fidissimos factus sum certior, haec ex duabus Valachijs, ex Transsylvania, ex finibus Croatiae afferuntur, non aliud nuntiant,^a Comes Themesiensis et praefecti arcis meae Jayczensis rem totam confirmant, nec sinit me dubitare Serenissimus patruus meus Poloniae Rex, qui haec ipsa ut ad se quoque allata, et plane cognita renuntiat, Amicique alij qui mihi secreto favent, quos nominare in praesens non licet, de his omnibus certiosem me reddiderunt: Nunc itaque beatissime Pater immensum, et difficillimum certamen non minus totius Reipublice Christiane, quam tuendae salutis meorum Regnorum causa, mihi propositum esse video uni, sed ita mihi uni, ut si ego (quod Deus ille clementissimus avertat) hosti succubuero, cognoscent, sentientque omnes Christiani, atque imprimis Italia, Germania, et ipsa S. Sancta Romana Urbs, et Ecclesia, quantum ad nominis Christiani defensionem, et religionis incolunitatem, ab anno iam amplius centesimo perstiterint Hungari, equidem ab excessu patris mei Wladislai Regis Serenissimi nunquam destiti, vel eas quae iam evenerunt, vel quae adhuc (nisi Deus prohibeat) impendent praedicere calamitates, Supplicare Sanctiss: Pont: S. Sedi apostolicae, hortari, rogare Principes, et potentatus Christianos, ut expeditionem in communes hostes generalem susciperent, ut mihi labantibusque Regnis meis, quae totius Christianitatis propugnacula fuerunt, opem ferrent, quid mihi hoc profuerit Sanctitatem vestram non latet. Unit se Thurcus, quamvis potentissimus sit Tartaris in perniciem Christianorum: Hij contra mutuis sese armis confodiunt, quasi non satis sit districtus ad internitionem populi Christiani hostium gladius, quo Regna mea sine intermissione crudelissime feriuntur, quod proculdubio negligentius faceret hostis, nec tam preceps in Regnorum meorum excidium rueret, nisi videret ex hac Principum discordia occasionem sibi ad rem pro sua sententia gerendam praebitam esse, a[...]^b patefactum, quo me solum veluti predae expositum invaderet, premeret, laceraret. Unde fit ut duci potius atque trahi, quam venire ultro videatur: Superest igitur ut vestram Sanctitatem precibus maximis orem, atque obsecrem, maturet Principes ad concordiam, aut indu [...] ita ad succurrendum Reipublicae Christianae non vocare solum, ac lenius invitare, Sed quoad fieri potest, auctoritate sua ducere, ac etiam reluctantes urgere, Nam ea tantum res post Deum Immortalem salutem rebus meis afferre poterit, Sed interim appareat [...] illud a me tamdiu flagitatum, et benigne aliquoties promissum Sedis Apostolicae praesidium, pro quo tandem impetrando rogavi, Reverendissimum Dominum Legatum ut ad vestram Sanctitatem daret litteras, nam

ad id ventum est necessitatis, ut hac [!] Regna absque Sanctitatis vestrae, et alijs externis auxilijs nulla ratione servari, et defendi possint: Ego nunc his erumnis non exererer, nec tantum esset laboris subeundum Pater beatissime nisi oblatas a Thurcis inducias essem aspernatus, Hic enim Tyrannus qui hodie rerum potitur, statim post sui patris interitum misso ad me Oratore, pacem ultro et bonae vicinitatis offerebat officia, que ego Sanctissimi domini nostri Leonis Pontificis secutus consilium, ac generalis expeditionis, quam eius Sanctitas futuram pollicebatur, allectus fiducia, cum magno meorum Regnorum detrimento, et iactura contempsi, et repudiavi, Nam dum totus ab Apostolicae Sedis auctoritate pendeo, Oratoremque Thurcarum pluribus mensibus suspensum et ancipitem teneo, offensi, et irritati, Belgradum et alias arces meas propugnacula Christianitatis expugnant, atque hoc triennio incredibili clade, et vastitate in mea Regna sunt debachati, ad quae penitus occupanda totis viribus accinguntur, Quae ego non exprobrandi gratia repeto, nunquam enim me Romanae Ecclesiae vel monitis, vel praeceptis paruisse penitebit, Verum haec a me commemorantur, ut Sanctitas vestra meminerit aequum non videri, ut me hoc in certamine gravissimo, et periculosissimo Apostolica Sedes destituat, cuius ego auctoritatem Regnorum meorum saluti praeferre non dubitaverim. Quibus de rebus Stephanus Brodericus, et Franciscus Marsupinus Oratores mei plura meo nomine dicent vestrae Sanctitati, quos dignetur qua solet clementia exaudire, et eorum verbis bonam fidem adhibere: Deus optimus Maximus vestram Sanctitatem conservet, ac tueatur felicissimam: Datum Posonij quarta die februarij. M.D.XXIIIJ.

Eiusdem Vestrae Sanctitatis
Devotus filius

[m.p.]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria.

[Cím:]

Beatissimo in Christo Patri et domino domino Clementi septimo divina favente clementia Sacrosanctae Romanae ac Universalis Ecclesiae Summo Pontifici Domino meo Clementissimo.

(Theiner: Mon. Hung. II. 632.)

^a A: 'nuntiavit'. ^b O: középtájt vízfolt miatt három sorban 1-2 szó elmosódott.

132.

Idő: 1524. júl. 14.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél – Állapot: Első fele elmosódott, rongált. Pecsét: vörös viaszpecsét nyoma

Tartalom: II. Lajos király köszöni a pápának a Brodarics által küldött jó tanácsokat, amelyeket meg fog fontolni. Kéri a pápát, hogy hozzon létre fegyverszünetet a fejedelmek között és küldjön Burgiónak nagyobb összegű pénzsegélyt.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 2536. (Arm. XI. Caps. I. n. 171.)⁵³

Beatissime Pater Domine Domine clementissime, Post oscula pedum beatorum Sanctitatis Vestrae: Grato animo accepi ea quae vestra Sanctitas mihi per Oratorem meum Stephanum Brodericum significavit, et pro tanta de me, ac de Regnorum meorum salute, cura ac sollicitudine, nescio quibus verbis eidem satis dignas gratias agam. Deus qui Vestram Sanctitatem ad hoc supremum honoris culmen, bonis omnibus certatim approbantibus, evexit, favet, Ut et ego tanto Sanctitatis Vestrae in me amori, vel in parte respondere possim, et Vestra Sanctitas possit, id quod eam maxim[...]a video, istos suos optimos cogitatus,^b et sanctissima consilia pro me et tota Republica Christiana suscepta, ad effectum perducere: De hijs autem, quae Sanctitas Vestra nunciavit, adhuc non potui ita repente deliberare, Verum deliberabo quamprimum, et Vestrae Sanctitati per eundem Stephanum Brodericum, omnem voluntatem et consiliorum meorum rationem aperiam: Rogo interim, et obsecro Vestram Sanctitatem, ut negocium pacis, vel saltem Induciarum inter Principes Christianos, ita urgere velit, ut iam tandem opera, ac auctoritate vestrae Sanctitatis, quod tam diu vehementissime desyderavimus, consequi possimus: De agenda etiam hac summa, quae hic in manibus Magnifici Domini Baronis Nuntij Vestrae Sanctitatis est, Vestra Sanctitas diligentem curam habere velit: Denique omnia negocia mea, et horum afflictissimorum totius Christianitatis limitum, ita Vestra Sanctitas amplectatur, ac si nullius alterius, nisi Vestrae Sanctitatis haec cura esset: Quod ad ipsum Oratorem meum attinet, probo consilium Sanctitatis Vestrae; quod eum ad me bene de omnibus rebus instructum miserit, Quem ego brevi sum ad Vestram Sanctitatem remissurus, et ex commendatione etiam Vestrae Sanctitatis, quam plurimi facio, sum eum peculiari favore, ac beneficentia^c prosecuturus: Deus Optimus, Maximus Vestram Sanctitatem conservet, ac tueatur felicissimam, Cuius gratiae me, meaque Regna iterum, atque iterum commendo. Datum Budae XIII Die mensis Julij, M.D.XXIII.

Eiusdem Vestrae Sanctitatis

Devotus filius

[*m.p.*]

Ludovicus Rex manu propria.

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et domino domino Clementi septimo Divina favente clementia Sacrosanctae Romanae ac Universalis Ecclesiae Summo Pontifici Domino meo clementissimo.^d

⁵³ Idézi és – miként az alábbiak esetében is – tárgyát röviden megjelöli: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495. Vö. még [U6], *La spada della croce*, 616.

(Theiner: *Mon. Hung. II. 638.*)

^a O: két szó kiszakadva ^b A: 'cognatus'. ^c A: 'benevolentia'. ^d O: elmosódott tartalmi kivonat, más kézzel.

133.

Idő: 1524. okt. 20.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél

Állapot: jó

Pecset: vörös viaszpecset nyoma

Tartalom: II. Lajos király a pápánál mentegeti hosszú ballgatását. Országgyűlést tartott és Brodaricsot szándékozott a pápához küldeni, de miután ez még nem indulhat, Marsupinus Ferenc által adja tudtára, hogy értesülései szerint jövő tavasszal akarja a szultán Magyarországot megtámadni.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2529. (Arm. XI. Caps. I. n. 158.)⁵⁴

Beatissime Pater Domine domine mihi Clementissime. Post oscula pedum Sanctitatis Vestre beatorum. Mirari non debet Sanctitas vestra quod tantum fecerim intervallum in litteris ad vestram Sanctitatem mittendis. id inter alias causas propterea etiam accidit, quod cum in animo Habere sic etiam nunc habeo Stephanum Brodericum secretarium et consiliarium meum primo quoque tempore ad vestram Sanctitatem remittendi. Et cum interea temporis Conventum generalem, quem proxime habui celebrari contigisset, Visum fuit non prius eum hinc dimittere quam Conventu ipso celebrato certi aliquid in rebus meis statueretur. Ut ipse ad Vestram Sanctitatem reversus, posset eidem omnem et rerum et etiam consiliorum meorum rationem uberius ac perfectius explicare. Hinc ergo accidit quod dum reditum ipsius ad Sanctitatem Vestram prestolor, dum iam iam me eum dimissurum puto, fuit visum omnia ad eius istuc profectionem differre. Nunc cum ob causas supradictas reditus ipsius sit in tantum extractus, Licet et ipse brevi ad vestram Sanctitatem sit venturus, ne tamen vestra Sanctitas vel hoc parvo temporis spacio rerum mearum esset ignara, Scripsi nonnulla ad fidelem meum Franciscum Marsupinum Archidiaconum Strigoniensem, meum apud vestram Sanctitatem Oratorem. Que vestra Sanctitas ab eo intelligere dignabitur, et cognitis tot periculis et calamitatibus, in que ultra illa superiora, que et ipsa gravissima erant, Hijs ipsis Diebus hoc Regnum meum incidit. Dignetur per amorem dei omnipotentis ita rebus meis prorsus iam in extremam desperationem adductis consulere, Ne futuro Vere A potentissimo Hoste, qui mihi et Regnis meis, sicut assidue fio undique cer-

⁵⁴ Idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495. Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, I, 584, n. 793.

cior totis viribus incumbet, penitus opprimar et degluciar. Qua de re licet et Franciscus Marsupinus est cum vestra Sanctitate impresenciarum nomine meo acturus, plura tamen brevi aget dictus Stephanus Brodericus. Me et negocia mea in curam ac tutelam vestre Sanctitatis humiliter commendo. Quam Deus optimus Maximus felicissimam conservet. Datum Bude XX Octobris Anno etc. M. D. XXIIII Regnorum meorum Anno VIIIJ.

Eiusdem Sanctitatis Vestre
Devotus filius

[*m.p.*]

Ludovicus Rex Hungariae
et Bohemie etc. manu propria.

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et Domino Domino Clementi VII. Divina providentia Sacrosanctae^a Romanae ac Universalis ecclesiae Summo Pontifici Domino meo Clementissimo.^b

^a A: az ‘SS’ rövidítés feloldása ‘Sanctissimo’ [!]. ^b O: más kézzel: ‘Hungariae regis Ludouici. Commendat suum regnum.’.

134.

Idő: 1525. jan. 5.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Allapot: rongált

Pecset: vörös viaszpecset helye

Tartalom: II. Lajos király értesíti a pápát a törökök hadikészülődéseiről, a délvidéki erősségek pusztulásáról és arról, hogy írt a császárnak, a francia, angol és portugál királynak segítségért. Kéri, hogy a Campeggio útján a Fuggerekhez küldött segélyt folyósítsa és még nagyobbakat küldjön.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2530. (Arm. XI. Caps. I. n. 159.)¹⁵⁵

II. uralk. évében

Beatissime Pater domine domine clementissime: Post oscula pedum beatorum sanctitatis vestrae: Dubium mihi non est quin omnia, quae hoc anno adversus mea Regna per Thurcas vel gesta sunt, vel tentata, Magnifici Joannis Antonij Pulleonis Baronis Burgij diligentis, ac fidelissimi Nuncij opera, ac sedulitate, ad Vestrae Sanctitatis aures pervenerint, Sed adeo certum mihi Regnisque meis discrimen video propositum, ut contentus esse [nequ]eam aliena tantum fide, ac litteris Vestram

¹⁵⁵ Idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495; [Uő], *La spada della croce*, 616; SMOLUCHA, *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526*, 209 és 225.

Sanctitatem de meis rebus fieri certiolem, praesertim cum horum temporum necessitas id quoque (nisi tanto essem locorum intervallo seiunctus) postularet ut ipse ad Vestram Sanctitatem supplex accederem, pedibusque eius sanctissimis advolutus rog[are]m et obtestarer, ne amisso (quod D[eus] prohibeat) hoc Regno magnam hostibus a[ccess]ionem, maiorem nomini Christiano iacturam fidei pateretur. Verum cum abesse Regno incolumi nequaquam mihi sit concessum, exponam Sanctitati Vestrae per litteras triste et ancipitem [huius]sce Regni conditionem, cuius perdend[um] maiorem in dies animum hostes nostri concipiunt. Na[m] etsi hunc annum Thurcarum Caesar his rebus, quae ad ingentis [belli usum sunt] necessariae comparandis absumpserit, nihil tamen interim ab eius vel leg[atis] vel praefectis est cessatum, quin crebr[is] inc[urs]ionibus, ac prediis nunc hos, nunc [i]llos^a fines meos carperent ac vast[are]nt. Valachia quoque Transalpina suae ditioni adiecta, Arcem in ripa Da[nu]bij ulteriore (unde meas quae e conspectu fuerant arces perpetua premerent obsidione) satis firmam, ac munita[m] edificant, nec sunt eorum spe, qua[m] [de] Seuerino Vicinisque arcibus co[n]cepera[nt] frustrati. Nam antequam per meos (qui id strenue alioqui curabant) instaurari potuissent (erant enim non tam vetustate collapsae, quam terrae motu superioris anni mirum in modum aff[lic]tae ac labefactatae) cum per Thurcas et [V]alachos commeatu prohibere[ntur] et omni praesidio ob rei frumentariae inopia essent nudatae ut ipsis libitum est hostibus proximo mensae [!] octobri excisae atque euersae fue[runt]. habent iam Thurcae quem desydera[bant] tr[an]s[i]ectum Danubij [...] est quod illis in partibus eorum impetum vel tardare deinceps possit, vel cohibere. His ad hunc modum per Balibegum praefectum gestis nihil iam clausum, aut non pervium suis armis Caesar exis[ti]mans Adrinapolim [...]^b Pannonia triumphum paucis post [...]bus acturus, cum summa suorum laetitia et gratulatione se contulit [...]^c gra[...] apparatus (cum nihil omnino praetermittit) id praecipue [...]^d adhibere [?] flumibus [?] sunt usitatae quarum maximum quidem habent numerum, sed trirames, ac maiora quoque navigia e Ponto per Danubium Belgradum usque curat subvehenda ce[...] [...] ac destinatum habet omnem [...] ac rebus terrestres ac Navalis exercitus mens[e] M[ar]cio in huius Regni excidium effundere, et nequid obstaculi in eius adventum possit superesse. delata est Balibego ultro (ut audio) deposcenti provinciam expugnandi [...] Varadinum Petri, Titulium, Arcem S. Demetrii et siget cui alia munimenta, quae in parte Sirimiensi Thurcarum insultus post infelicem Nandoralbae captivitatem infinito meo sumptu, maximo meo labore, non sine caede et sanguine, utcumque ad [...] represserunt. Addita sunt Balibego ad id negotium maturandum ex Caesarianis aliquot millia equitum ac peditum exercitissimorum cum quibus iam Nandoralbam venisse, et se eo animo ad rem gerendam dicitur accingere, ut intra dies paucos eas quas ap[ud] Ar[ces] summa vi expugnandas sit aggressurus, in quo virtutem et operam suam eo impensius Caesari suo probare conabitur, quia maximos est ab eo honores, et praefecturas consequutus, et amplioris premij spem videat [si]bi propositam, poenam quoque, et [sev]eritatem animadversionis (nisi forte [...] [...]que et prudentissimi ducis praestet officium) non pot-

est non vehementissime formidare, habet a quo moneatur exemplum recens Bassae Ferharth, qui cum anno superiore parum feliciter pugnasset in [...]io, et per exigua^e nostrorum manu superatus pulsus, et fugatus esset, iussu Caesaris cum omnium ignominia securi nuper est percussus, haec eo tendunt, ut Sanctitas Vestra intelligat nullum mihi tempus periculis esse vacuum, et ne ipsam quidem hyemem, vel respirandi ocium concedi, vel parandae expeditioni dari facultatem, quibus autem viribus hosti animum, quos terra nunc alit potentissimo, futuro Vere (est enim venturus proculdubio) possim occurrere, cuius me absentis quidem, et longe agentis commissas praefectis vires sustinere, ac mea, et meorum inbecillitate potuerim, Unica spes in Deo, cuius religionem tueor et post deum in Apostolicae Sedis praesidio est mihi constituta: Nam quid ego Principum vel concordiam, vel auxilia sperem: quibus (ut adhuc sumus experti) maior insedit private mu[...] persequendae cupiditas, quam ut meis, aut Reipublicae Christianae calamitatibus, vel ipsius etiam icatura moveri possint, quod si optimam Vestrae Sanctitatis mentem, pios conatus, labores pulcherrimos, quos in illorum mitigandis animis, et pace conficienda suscepit, bonus aliquis effectus sequeretur, mallentque Principes belli adversus infideles, iustioris, ac magis oportuni causas pro suis quisque viribus mecum amplecti, praeclare non cum meis tantum Regnis, sed cum universa Christiana Reipublica ageretur, hostes enim non solida, aut vera virtute (cuius ne umbram quidem, aut vestigium aliquod agnoscunt) confisi, nec fortunae numeribus elati, ad evertendum Christianum Imperium, his animis, ac tanta aviditate feruntur, Principum dissensiones, mala intestina Thurcarum in nos furorem exagitat, Cui quidem veneno sanctitas Vestra auctore sapientia, ac felicitate sua possit mederi, aut si hic morbus radices egit altius, quam ut brevi tempore penitus evelli possit, saltem in diem conquiesceret, Ad quam rem sollicite curandam non est cur ego Sanctitatem Vestram pluribus debeam adhortari, certum enim habeo, nihil eam curare studiosius, nihil maiore animi sui contentione laborare, Id modo quod dissimulare non licet praedixerim. Nisi haec pestis (de domesticis ac civilibus bellis loquor) e Christianorum praecordys Divina, ac Vestrae Sanctitatis ope sublata fuerit, me nihil habere, quod vel de meo Regno tuendo, vel de Christianae Reipublicae incolumitate sperare deinceps possim. Ne autem a[liquo]d sit per me intentatum, dedi litteras ad Caesaream Maiestatem, ac ad Christianissimum Gallorum Regem, quibus Regni mei calamitates, et quae mox impendent mala sum exequutus, propono pericula, suadeo concordiam, detestor intestinas contentiones, si qua tandem Dei clementia flecti possent, Scripsi ad Serenissimos quoque Angliae, et Lusitaniae Reges, quas litteras supplico Sanctitati Vestrae, ne dedignetur primo quoque tempore illis ad quos scriptae sunt curare preferendas: Agnoscit Vestra Sanctitas quo in discrimine sim positus, Thurcarum Caesaris adventu certius nihil est, incredibilem trahet, hominum, Navium, Tormentorum numerum, et apparatus, Balibegus ad Arces interim expugnandas adventat, me omnia pene praeter bonum, firmum, et constantem animum deficiunt, sed quum fortuna (utcunque res cadat) sit omnino experienda, et hosti quantus quantus sit occurrendum, Vestram Sanctitatem oro,

et obstestor, ut si unquam antea, nunc meas res clementer, ac benigne intueatur, mandet Reverendissimo Domino Campegio Legato (qui his diebus per me ex Germania accersitus advenit) ut eam pecuniam, quae apud Facharos Vestrae Sanctitatis nomine est deposita, ne cunctetur in eos usos quos imprimis viderit necessarios, nunc cum Regnum periclitatur, et ope Sanctitatis Vestrae vehementius eget erogare, Et quoniam haec expeditio non mediocrem vim pecuniarum exigit, aliunde autem (ut nunc sunt tempora) nihil propemodum licet expectare, Sanctitati Vestrae supplico dignetur maiorem quam quae nunc prae manibus est summam ad huius Regni necessitates, id est ad fidei Sanctae, ac nominis Christiani defensionem mature suppeditare: Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram felicissimam tueatur, Cuius gratiae me ac Regna mea etiam atque etiam supplex commendo: Datum Budae quinta die mensis Januarij; M.D.XX.V.

Eiusdem Vestrae Sanctitatis

Devotus filius

[*m.p.*]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria.^f

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et domino domino Clementi VIJ divina providentia Sacrosancte Romane ac Universalis Ecclesie summo Pontifici, domino mihi Clementissimo.^g

(*Theiner: Mon. Hung. II. 641.*)

^a A: *alios*. ^b O: mintegy 2-3 szó kiszakadva. ^c O: a sor mintegy első negyede az összehajtás mentén kiszakadva. ^d O: ugyanazon sor második fele teljesen hiányzik, és az utolsó két szó (A: *'adbibere flumibus'*) is igen elmosódott. ^e Ti: *'perexigua'*. ^f O: a *'Ludovicustól'* s.k. ^g O: uo. más kézzel javarészt elmosódott tartalmi kivonat.

135.

Idő: 1525. szept. 30.

Pápa: VII. Kelemen

II. uralk. évében

Hely: Buda

Jelleg: levél – Anyag: pergamen – Állapot: jó – Pecsét: vörös viaszpecsét helye

Tartalom: II. Lajos király köszöni a fejedelmek kibéküléséről Brodarics István által küldött bíreket. A császárhoz és a fejedelmekhez a pápa tanácsa szerint követeket fog küldeni. A veszélyzetetett végvárak számára a Fuggereknél levő pápai pénzeiből segítséget kér. Marsupinus Ferencet küldi a pápához és jelenti, hogy a Szerémségben a kalocsai érsek és Balibég seeregei szemben állanak.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2538. (Arm. XI. Caps. I. n. 173.)¹⁵⁶

¹⁵⁶ Idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495; [Uő], *La spada della croce*, 616. Ugyanezen eseményekről számol be részletesebben Antonio Burgio is két nappal későbbi jelentésében. *Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526* (Monumenta Vaticana Hungariae II/1), Budapest 1884, 267–271, n. 68.

Beatissime Pater Domine clementissime Post oscula pedum Beatorum Sanctitatis vestrae. Redijt ad me hijs diebus a vestra Sanctitate remissus Stephanus Brodericus, qui ea que attulit fuerunt mihi gratissima. Primum ea que de mutuis connubijs et concordia Principum vestra Sanctitas mihi per eum significavit eiusmodi sunt, ut si felicem et optatum, quod omnes speramus ac summopere expetimus, exitum habebunt, nulla videtur posse esse res ad salutem Christiane reipublice accomodator: Presertim si pretermisissis alijs et bellis et consilijs, Principes ipsi sese totos ad defensionem reipublicae Christiane converterint, id quod vestre potissimum Sanctitatis prudentia, ingenio, sollicitudine auctoritate facile effici posse existimo: Cui humillime supplico, et eam per salutem publicam enixissime obtinator, velit nunc potissimum in hac tanta rerum bene conficiendarum occasione nihil pretermittere, quod ad rem in eum ad quem tendimus finem perducendam pertinere possit. Consilium, quod mihi vestra Sanctitas per eundem Stephanum Brodericum suggerit de Oratoribus ad Cesaream Maiestatem et ad illos Principes mittendis, libentissime sum amplexus: sed visum est tantisper adhuc supersedere, quousque enucleacius particulariusque intelligi possint ea que inter principes ipsos sunt acta. Quibus cognitis, non desinam omnia facere accuratissime, que ad hanc rem pertinere videbuntur. Interim vestra Sanctitas quam omnia, quae inter illos aguntur, exploratissima habere non est dubium, dignetur, supplex obsecro, litteris nuncijs, Oratoribus, legatis, quod et hactenus vestram Sanctitatem diligentissime fecisse scio, rem uregere, et me, vel nuncium suum apud me existentem de progressu rerum assidue facere certiore. Intellexi etiam ab eodem Oratore meo, quid mihi vestra Sanctitas de subsidio, quid de conservacione Clizij nunciavit, utrumque cupio, et humillime supplico vestre Sanctitati esse diligentissime commendatum. Subsidium et hoc, quod hic apud Fukaros est, sub potestate vestre Sanctitatis, et quod istinc expectatur, quam sit huic regno meo necessarium, vestra Sanctitas satis videt. Quod ut vestra Sanctitas quam maxime potest augere velit, eam summis precibus oro: Clizium autem ita dignetur habere commendatum, ut me de quo, et per Oratorem ipsum vestre Sanctitati pluribus supplicavi, hoc onere omnino levare dignetur, Totius alioquin fere Christianitatis onera gravissima humeris meis ferentem, nullo preter Deum et vestram Sanctitatem adiutore: Quibus de rebus plura aget nomine meo cum vestra Sanctitate Franciscus Marsupinus Orator meus, quem rebus in omnibus vestre Sanctitati humiliter commendo. Stephanum Brodericum tum per se ipsum propter obsequia que mihi diligentissime impendit, tum maxime ex commendacione Sanctitatis vestrae habeo commendatum, neque cessabo condicionem hominis quibus potero rationibus ornare et in dies facere auctiorem. A Reverendo Domino Colocensi, Capitaneo meo habui nunc nova, cum certa, tum maximi gravissimique periculi plena, Balibegum Belgradi prefectum, fines Sirmienses, quos Colocensis tuetur, maxima manu, et totis Turcarum Tyranni viribus invasisse, ac maiores copias in horas venire: Ipse Colocensis hijs rebus cognitis, castra in eis locis quo exercitus hostium venturus erat, posuit, seseque hosti venienti opposuit, cum ipso omnino Dei adiutorio manus conserturus. Quisnam rei

exitus sit futurus ignoramus, Deum supplices precamur ut nostros non deserat. Vestre Sanctitati me et negocia mea rursus humiliter commendo, Quam Deus felicissimam et incolumem conservet. Bude ultima Die Mensis Septembris. Anno Domini. M.D.XXV. Regnorum meorum Hungarie et Bohemiae etc. Anno Decimo.

Eiusdem Sanctitatis Vestre devotus filius

[*m.p.*]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et Domino Domino Clementi Septimo divina providentia Sacrosancte Romane ac Universalis ecclesie Summo Pontifici Domino meo Clementissimo.^a

(*Theiner: Mon. Hung. II. 655.*)

^a O: más kézzel: '*Hung[ari]ae regis de concordia inter principes de oratoribus mittendis per regem et subsidio dando per suam sanctitatem*'.

136.

Idő: 1526. márc. 24.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Állapot: eleje kissé elmosódott

Pecset: vörös viaszpecset nyoma

Tartalom: II. Lajos király köszöni a pápának az ígért segítséget, amit a közeli támadás miatt gyorsan kér. Szorgalmazza a fejedelmek kibékülését és segítségét. A pápa ne várjon tőle tanácsot, hanem cselekedje, amit jónak vél. Ő is ír a fejedelmekhez és csatolja Tomori érsek levelét a török előhaladásáról.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2537. (Arm. XI. Caps. I. n. 172.)¹⁵⁷

Post oscula pedum Sanctitatis Vestrae beatorum, et mei servitiorumque^a meorum in gratiam Sanctitatis Vestrae Humillimam Commendationem. Beatissime Pater et Domine clementissime. Nescio quibus verbis gratias agam Vestrae Sanctitati pro ea cura et solitudine quam de salute Regnorum meorum gerit. Quod qui-

¹⁵⁷ Idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495; [Uő], *La spada della croce*, 616; SMOLUCHA, *Papieżstwo a Polska w latach 1484–1526*, 225. Vö. *Magyarországi pápai követek jelentései (Monumenta Vaticana Hungariae II/1), CXXX–CXXXI (FRANKÓI VILMOS Bevezetése)*. Egykorú másolatára: GYÖRGY KURUCZ (ed.), *Guide to documents and manuscripts in Great Britain relating to the Kingdom of Hungary from the earliest times to 1800*, London 1992, n. 21995.

dem cum sepe antea tum vero nunc potissimum ex his que ex Vestrae Sanctitatis Nuncio Magnifico Domino Jo. Antonio Barone Burgij intellexi apertissime cognovi. Video me in tantis periculis et in tanta omnium Rerum mearum desperatione constitutum: solam Vestram Sanctitatem post deum habere que ita negocia mea curet, ac si hec nullius alterius nisi solius Vestrae Sanctitatis propria essent. Querre modum Vestram Sanctitatem quo pacto non solum ipsa per se me adiuvere possit sed ad hoc aliorum etiam Principum auxilia conquirat: Deus Vestrae Sanctitati hos labores, hanc curam hoc studium dignis premijs remetiatur. Quam supplex oro ut quod in suo Sanctissimo Senatu Sanctissime decrevit, constantissime urgere et ad optatum finem perducere velit, Ego quantum in me et in omnibus meis est non cesso Dies et noctes in his cogitationibus curis ac laboribus consummere, quibus hec mea Regna, totius Christianae Reipublicae obices, olim fortissimi, nunc multum laceri^b et undique quassati salva et ab hoste tuta esse possint. Sed quid prestare possim, quis est qui melius norit quam vestra Sanctitas. Vestrae igitur Sanctitatis et ope et consilio et autoritate est opus. Que nihil prudentius cum Reverendissimorum Patrum Collegio statuere potuisset, quam ut dum pax inter Christianos Principes firmatur, Dum defensio universalis paratur, non desint hic ea praesidia, quibus impetus Hostis, si venerit, quem venturum non dubitamus, sustineri et reprimi interim possit. Supplex igitur rursus oro et obtestor vestram Sanctitatem, quod Vestra Sanctitas decrevit et A se huc mittendum, et ab alijs Principibus impetrandum id curet omni studio ut quamprimum hic esse possit Ego etiam scribo de his ad Christianos Principes omnes, quas litteras dignabitur Vestra Sanctitas cum suis ad eos mittere, ita enim plus momenti, quam si A me mitterentur habebunt. Quod de periculis Regnis meis ab Hoste imminentibus Vestram Sanctitatem non fecerim diebus superioribus ipse litteris meis certiolem, id propterea accidit, quod cum Vestra Sanctitas habeat hic Nuntium suum virum solertissimum, et cum quo nihil est, quod non communicetur, Satis mihi visum est vestram Sanctitatem de huiusmodi Rebus litteris illius fieri certiolem, qui nunc etiam, quo in statu res nostre sint, quid periculorum immineat, faciet vestram Sanctitatem hortatu meo certiolem. Ego illud humillime supplico Vestrae Sanctitati, ut eam Curam de salute mea et Regnorum meorum gerere velit, ut non semper A me, quid facto opus sit, exspectet, sed quod eam facere video, ipsa per se Salutis meae viam querat. Quod autem Sanctitas Vestra Subsidia A Christianis Principibus huc mittenda per eorum homines Dispensari decrevit, Id mihi non solum non magnopere probatur, sed etiam admodum pertinere videtur ad necessitates et pericula huius Regni magis per totam Christianitatem invulganda. Que quamvis nunc quoque obscura esse non possunt, longe tamen erunt clariora et magis indubia, quando oculis huiusmodi oratorum conspicientur et litteris eorum Principibus suis significabuntur. Quicquid autem Vestra Sanctitas De pecunia huiusmodi recte dispensanda Principibus ipsis De nobis pollicebitur, id procul omni dubio constantissime prestabimus. Illud ante omnia et admonitam et terque quaterque oratam atque humillime deprecata velim esse Vestram Sanctitatem, Ut Si nos salvos esse vult, nihil expectet

istas generales vel paces vel expeditiones pergat quamprimum, urgeat sollicitet, Dies et noctes acceleret, auxilia nobis et ipsa per se mittere, et ab alijs Principibus petita impetrare Videt Vestra Sanctitas quam prope sit estas, quam hostis annuenire^c solet. Videt autem nullam esse nobis post Deum Spem Salutis nisi in Vestra Sanctitate et eius in rebus nostris curandis Singulari Diligentia. Quales nunc litteras fidelis meus Reverendissimus Dominus Archiepiscopus Colocensis De hostis adventu acceperit, Vestra Sanctitas ex Nuncij sui litteris intelliget cui eas dedimus ad Vestram Sanctitatem transmittendas. Vestram Sanctitatem Deus Optimus Maximus felicem et incolumem conservet. Cui me Humiliter commendo. Bude XXIIIJ. Marcij. Anno domini M.D.XXVI. Regnorum meorum. Anno. X.

Eiusdem Sanctitatis Vestre

[*m.p.:*]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria.

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et Domino domino Clementi septimo Divina providentia Sacrosanctae Romanae ac Universalis Ecclesiae Pontifici maximo Domino meo Clementissimo.

(*Theiner: Mon. Hung. II. 664.*)

^a **O**: a 'ʃ' és a 'c' betűk között a különbség ezen iratnál olykor nehezen eldönthető, ezért megtartottuk ARTNER eljárását, aki ez esetben a jelek szerint a klasszikus helyesírást követte. ^b THEINERNÉL (a fenti helyen) a 'lacerati' olvasat téves. ^c **O**: az eredetiben az 'amuenire' felett nazális rövidítés található.

137.

Idő: 1526. ápr. 13.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Visegrád

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Állapot: elmosódott és rongált

Pecset: vörös viaszpecset nyoma

Tartalom: II. Lajos király értesíti a pápát a szultán szándékáról, hogy minden erejével el akarja foglalni Budát és az országot. Sürgős segítséget kér, és hogy a pápa kibékítvén az el-lenségeskedő uralkodókat, őket is bírja rá a közös veszély elbárítására.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2535. (Arm. XI. Caps. I. n. 170.)¹⁵⁸

¹⁵⁸ Idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495; [U6], *La spada della croce*, 616; SMOLUCHA, *Pa-piastwo a Polska w latach 1484–1526*, 225. Vö. *Magyarországi pápai követek jelentései* (Monumenta Vaticana Hungariae II/1), 358–367, n. 92. skk.

Beatissime Pater et Domine domine Clementissime. Post devota pedum oscula Sanctitatis Vestrae beatorum et mei debitam commendationem Scripsi his diebus ad Sanctitatem Vestram ea nova, que tunc intelligebam de Thurcarum contra nos apparatu. Postea illa eadem ex omnibus partibus assidue confirmata sunt, Nunc vero supervenerunt longe et^a formidolosiora et certiora nova. Habemus ab exploratore omnium fidissimo pro re certissima Imperatorem Thurcarum collectis undique omnibus viribus suis et^b ex Asia et ex Europa contra nos venire et non iam ad fines Regni invadendos aut provincias aliquas mihi subiectas subigendas aut Arces expugnandas sed ad Regnum hoc meum Hungariae et ad Budam Regni mei solium occupandam recta tendere. Quare si unquam alias supplicavi, nunc enixissime supplico vestrae Sanctitati, Velit rebus omnibus quibus potest mihi quamprimum subvenire. Ruimus, ruimus, beatissime Pater, nisi a Deo et a Vestra Sanctitate quamprimum adiuvemur Dignetur vestra Sanctitas et ipsa per se nobis opem quam citissime afferre et alios principes, ad idem faciendum hortari urgere, impellere: Nemo [sit]^c qui non intelligat^d nihil esse [...]e principum inter se Discordias, qui utinam iam tandem aliquando respiscant. Quod si unquam futurum est vestrae certe Sanctitatis [sa]pientia et autoritate futurum procul dubio speramus, que in tot et tam apertis periculis in tam manifesto Christianae Reipublicae excidio [ni]hil obsecro pretermittere velit, quod ab optimo et sapientissimo Pontifice et vero Christi Vicario fieri ac prestari et potest et [de]bet. Quibus de rebus et de periculis nostris multa sum etiam cum Magnifico Domino Johenne Antonio Barone loquutus. Que ad vestram [San]ctitatem perscribet Quorum tamen omnium illa est summa Nos in maiori nunc discrimine positos esse, quam unquam fuerimus [Nu]llam autem post Deum Spem habere, nisi in Vestra Sanctitate et ista Sanctissima Sede. Me et Salutem meam, ac [R]egnorum meorum in tutelam Sanctitatis Vestrae supplex humiliter commendo Quam Deus Semper conservet incolumem ac [feli]cem. Datum in Curia mea Vissegradiensi, tredecima die Aprilis. Anno domini dei M.D.XXVI. Regnorum meorum [An]no. XI.

Eiusdem Sanctitatis Vestre
Devotus filius

[m.p.]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria

[Cím:]

Sanctissimo in Christo Patri et Domino domino Clementi Septimo Divina providentia Sacrosanctae Romanae ac Universalis Ecclesiae Summo Pontifici Domino meo Clementissimo.

(Theiner: Mon. Hung. II. 668.)

^a A: hiányzik. ^b A: hiányzik. ^c O: erősen elmosódva és részben kiszakadva. ^d A: 'intelliget'. ^e O: a sor nagyobbik része, mintegy 15 szó az összehajtás mentén kiszakadt, érdemben már rekonstruálhatatlan.

138.

Idő: 1526. máj. 27.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Felleg: levél

Anyag: pergamen

Pecset: vörös viaszpecsét nyoma

Tartalom: II. Lajos király levele VII. Kelemen pápához, melyben a Rómába utazó Anthonius Horthogét kitüntetésre ajánlja Burgio nuncius szolgálatában kifejtett érdemeiért.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 253I. (Arm. XI. Caps. I. n. 160.)¹⁵⁹

Beatissime Pater, domine Clementissime, Post oscula pedum Sanctitatis vestre beatorum: meique humillimam commendationem. Magnificum Joannem Anthonium Baronem Burgij Sanctitatis Vestre Nuncium, pro sua singulari humanitate et in rebus agendis prudentia eo amore et benevolentia ac meorum quemque prosequor. Neque meus in eum favor tantus esse potest, quo non longe maiore atque uberiore, ob suam integritatem, in negotijsque meis sedulitatem [...] dignus: Huic Anthonius Hortoqhe, vir industrius multo tempore sedulo ac diligenter servivit, curamque domus eius ac familiae gessit. Cuius servitia propter eum quem dixi amorem, non minus grata sunt, ac si mihi praestita essent: Hunc itaque pro negotijs suis in Urbem proficiscentem Sanctitati Vestrae eo, quo soleo meos intimos, animo et diligentia commendo, eidemque humilime supplico, velit in tuitu meo in numerum suorum suscipere, ac solita sua benignitate prosequi: Erit mihi longe gratissimum, quicquid Sanctitas Vestra in eum benefacti contulerit, conaborque perpetuis obsequijs meis a Sanctitate vestra promereri: Deus altissimus Sanctitatem vestram felicissimam, ad regimen Ecclesiae suae diutissime conservare dignetur. Cui me et haec Regna mea oppressa iterum humillime commendo. Budae XXVIJ Maij Anno domini M.D.XXVJ.

Eiusdem Sanctitatis Vestrae
devotus filius

[*m.p.*:]

Ludovicus Rex Hungariae
et Bohemiae etc. manu propria.

[*Cím.*:]

Sanctissimo in Christo Patri domino Clementi septimo divina providentia Sacrosanctae^b Romane ac Universalis Ecclesiae summo Pontifici domino meo Clementissimo.

^a O: egy rövid szó elmosódott. ^b O: 'SS' rövidítés. A: 'Sancte'.

¹⁵⁹ Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, I, 593, n. 810. Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján – hibás – latin kivonatát közli: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 125. („Antonii Ortebeghe [!] oratoris Ludovici regis Hungariae credentiales ad Clementem VII.”).

139.

Idő: 1526. jún. 16.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Santarem (Portugália)

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Állapot: jó

Pecset: vörös viaszpecsét nyoma, alatta: M. Sylvius

Tartalom: János portugál király levele a pápához, akit értesít, hogy felbívásának megfelelően a török által szorongatott magyar királynak Leonellus de Brito követe által pénzsegélyt küldött. Ennek csekély voltát egyéb nagy kiadásaiival menti.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2540. (Arm. XI. Caps. I. n. 175.)¹⁶⁰

Sanctissimo in christo Patri ac Beatissimo Domino Domino nostro Eiusdem Sanctitatis Devotissimus filius Ioannes Dei gratia Rex Portugallie et Algarbiorum citra ultraque mare in Africa Dominus Guineae, et Expeditionis Navigationis ac Commercij Aethiopiae Arabiae Persidis atque Indiae. Humillima beatorum Pedum oscula. In quanto discrimine res ungarica sit, quantique afferantur terrores a Turcis, ut non solum paratum verum etiam illatum bellum, pene iam esse videatur, tum ex literis Beatitudinis tuae exemplisque aliarum literarum, ac ipsius quoque ungaricae Regis significatione, tum ex ijs quae Michael Sylvius consiliarius et scriba noster ab archanis, nobis tuo nomine miserabiliter rettulit, cum summo animi nostri dolore intelleximus. Quam nos calamitatem fortissimae nationis, Regisque non solum Christiani, sed etiam amici, et pernecessarij dum ad tantas rerum omnium difficultates animum advertimus, cum praesertim videamus a nobis subsidium alienissimo tempore peti cum sponte nostra per nos, ipsi vehementer dolemus, tum his literis Beatitudinis tuae, et Commemoratione miseriarum et periculorum, magna accessio facta est dolori nostro. Nam haec veluti quaedam sanies iamdiu collecta, cum tandem in ulcus eruperit recrudescere dolorem meum fuit necesse. Qui enim fieri potest, cum hoc tantum malum tam late serpat, ut totum christianae Reipublicae corpus brevi (ni Deus prohibeat) pervasurum esse videatur, ut mihi perinde atque ipsius membro eas res communi omnium causa non maximum dolorem afferre debeat? Sed in his malis tantaque desperatione rerum, hanc tuam vigilantiam, et liberalitatem, quam praestas, Deus ipse tanquam signum aliquod ad non penitus desperandum de Republica christiana substulisse mihi videtur, Quam nos salutiferam curam tuam, etsi ex officio pastoralis, tibi peculiariter incumbat, non possumus non valde admirari, summisque laudibus in coelum ferre. Deinde a te etiam vehementer contendimus, ut quod adhuc fecisti et nunc facis constantissime perficias, ut quam plurimorum subsidia primo quoque tempore il-

¹⁶⁰ Dátum nélkül idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495. Vö. *Magyarországi pápai követek jelentései* (Monumenta Vaticana Hungariae II/1), CXXXVIII.

luc mittantur et contrahantur, ne haec calamitas latius pervagetur. Cui eo diligentior cura adhibenda est, quo nostra est negligentia et culpa maior. Sed quando ea sunt tempora, ut magis factio quam consulto opus sit. Venio iam ad id quod scribis de subsidio pecuniario: vellem profecto (Deus mihi testis est) eam in praesens mihi facultatem contingere, ut publicis christiani nominis hostibus, non solum Boeum militem, aut alium quemvis mea conductum pecunia, qui illorum impetum substineret, quod tu Rexque ipse a me petitis, verum etiam me meumque pectus, pro salute christiani Regis, ac religionis dignitate liceret opponere. Quod utique mihi gratissimum non sine maximo praemio mihi facere viderer, quod enim per Deum immortalem christiano Principi maius ullum praemium, quam in Deum pietas. Cuius amor tuisque paternis ac sanctissimis cohortationibus obtemperandi voluntas, et quasi haereditarium mihi, et veluti per manus traditum christianae religionis propagandae desiderium, quantum per aerarij nostri inopiam licuit, reliquas omnes difficultates, quas tibi cunctisque mortalibus notissimas esse intelligo, facile superavit. Itaque summa cum diligentia in ungarium mitimus Leonellum de brito nobilem ex aula nostra hominem diligentem, et fidei perspectae, qui maximis itineribus illuc advolet. Cui literas ad regem ipsum, et ad nuntium item tuae Beatitudinis dedimus, alteras ut regem, magnum animum optimamque spem habere hortaremur, et quibus verbis possemus ad se regnumque suum defendendum confirmarem, alteras ut illic communi consilio tuo nostroque res ipsa peragatur: Pecuniae insuper tantum mittimus, quantum in praesentia possumus, summam certe minimam tanto bello gerendo, at magni aestimandam, vel ob hoc unum, quod animo desiderioque meo longo intervallo minor quam sit esse videatur. Quo ego etiam onere ut me levarem, potui commemorare tot urbes in Africa partim freto herculeo, partim oceano interiecto, tot in India citra et ultra Gangem in Perside, ultraque auream chersonesum non mari solum verum etiam alio veluti orbe a nobis distitas, ad quas, fidem christi classes meae preciosissimam veluti mercem quotidie important, contra tot hostes meo milite meisque sumptibus sustentatas. Quarum gentium commercijs non imus^a inficias ditiores nostros fieri,^b illud tamen velim tibi persuadeas, earum divitiarum magnam partem, tum classes ingentes, tum stipendia militum meorum absorbere, pulsque ibi sanguinis Lusitani pro fide christi effundi, quam lucri ad me reportari. Adde ad haec, amplissimam dotem, qua sororem nuper meam Carolo Imperatori collocavi. Quae quamlibet magnum aerarium exhaurire potuerit. Haec atque alia sexcenta possem commemorare nisi et ad te haec ipsa nimis multa essent, et mihi statutum in animo esset, nullum publicum onus pro fide christi privata ulla causa subterfugere. Tu vero Pater Beatissime incumbe per Deum immortalem in eam curam et cogitationem, ut coepisti, quae tibi populoque christiano summam dignitatem et gloriam afferet. Nec quicquam de diligentia remittere debes. His enim temporibus difficillimis Reipublicae, et praecipue post tantam Principum discordiam, quando cum maxime credebamus in multa saecula christianum Populum moetu et calamitate liberatum, Novi hi timores retextunt superiora, Quibuscumque rebus potest occurri hostibus occurras, nec desi-

stas etiam nobis invitis tamquam aegro corpori bonus medicus, omnem medicinam adhibere, immo magis quicquid enim sic subveneris, id erit totum, et proprium tuum. vale. Datum in oppido nostro Sancterensi, Decimo quarto Kal. Iul. Anno Natalis Dominici M.D.XXVI.

el Rey.
M. Sylvius.

[Cím:]

Sanctissimo in christo Patri ac Beatissimo Domino, Domino nostro Clementi Divina providentia Pape VII° Sanctae Romanae et universalis Ecclesiae Pontifici Maximo.^c

(Theiner: Mon. Hung. II. 673.)

^a A: 'nouimus'. Értelmileg talán a 'non minus' jobban illene, de a szóvég olvasata biztosan 'imus'. ^b O: az egész mondat sic! ^c O: más kézzel: 'Portugallia Joannes rex de ... Vngarica et subsidio mittendo'.

140.

Idő: 1526. jún. 21.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Pecset: vörös viaszpecsét nyoma

Tartalom: II. Lajos király értesíti a pápát, hogy a szultán egész seregével három-négy napi járóföldre van Nándorfehérvártól és hídjai a Száván már készek. Ez alkalmából új segílyt s a fejedelmek támogatását kéri; a pápa addigi segítségét köszöni.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2524. (Arm. XI. Caps. I. n. 153.)¹⁶¹

Beatissime Pater et domine domine clementissime, Post oscula pedum beatorum Sanctitatis vestre, Pluribus verbis Sanctitati vestre mea et regni mei pericula, Hostis potentissimi contra me apparatus, et iam adventum crebris meis litteris significavi, Nunc ideo sum brevior scribendo, quia nichil in rebus meis esse existimem, quod non sit Sanctitati vestre per Magnificum Joannem Anthonium Pulleonem Baronem Burgij, Nuncium et Oratorem suum significatum. Certo est ad me iterum per fidos Nuncios et Exploratores allatum, Cesarem Turcarum abesse a Nándor Alba itinere trium aut quattuor dierum, Pontes omnes super Zavum quibus transitum habere possit: iam pene perfectos, Venire omnibus suis copijs contra me et hoc regnum, Cuius potencie quam sim insufficiens Sanctitas vestra bene intelli-

¹⁶¹ Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, I, 593–594, n. 810. A levél küldését említi Burgio 1526. június 24-ei jelentésében. *Magyarországi pápai követek jelentései* (Monumenta Vaticana Hungariae II/1), 404–405, 106.

git. Spes mea omnis, Salus regnorum meorum sita est in sola Sanctitate vestra, Obtestor igitur et rogo Sanctitatem vestram pro Deo immortalis, pro salute Christianitatis, dignetur et per se maius et abundantius subsidium, quod tam subito potest: michi periculis exposito, nunc nunc mittere: Et alios quoque Principes Christianos orare admonere et hortari, ut ipsi quoque non desint rebus meis in periculo positis. Pro Subsidio misso ago vestre Sanctitati gracias quantas maximas possum, reserviturus una cum omnibus Subditis meis hanc vestre Sanctitatis beneficentiam, Eandem deus optimus Maximus diu incolumem conservet. Datum Bude Vigesima prima die Mensis Junij. Anno Domini, M.D.XXVJ. Regnorum meorum Hungarie et Bohemie etc. Anno Decimo:

Eiusdem Sanctitatis Vestre devotus filius

[*m.p.*]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria.

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et domino domino Clementi septimo divina providentia Sacrosanctae Romanae ac universalis ecclesie Summo Pontifici, domino meo Clementissimo.^a

^a O: ugyanitt erősen elmosódott tartalmi kivonat.

141.

Idő: 1526. júl. 20.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél

Anyag: pergamen

Pecset: vörös viaszpecset helye

Tartalom: II. Lajos király Pétervárad ostromáról értesíti a pápát, akitől követe, Marsupinus Ferenc útján újabb nagyobb adományt kér.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2526. (Arm. XI. Caps. I. n. 155.)¹⁶²

Beatissime Pater et domine domine Clementissime, post oscula pedum beatorum Sanctitatis vestre. Scio vestram sanctitatem ex litteris Domini Baronis Nuncij sui, omnium diligentissimi et optimi, tam Sanctitatis vestre quam mei Servitoris, omnia intelligere. Varadinum Petri iam aliquot dies acriter oppugnatur ab omni parte, Vix spes est ulla opem laboranti arcu afferris posse: sed quicquid fieri a me poterit nihil negligetur. neque per aquam neque terram: Sed quam, tanto et tam instructo

¹⁶² Küldője feltüntetése nélkül idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495. Vö. még őtől: *La spada della croce: la difficile alleanza ispano-veneto-pontificia nella guerra di Cipro. Politica estera e teoresi filosofica nei documenti pontifici*, Ricerche Storiche 29 (1999) 611–650, 617.

hosti sim par, vestra Sanctitas et prudentissimus illius Senatus, non ignorat. Oro, obsecro, obtestor per amorem Jhesu Christi, per salutem totius reipublice Christiane, dignetur mihi succurrere, omnibus quibus potest modis: Idque quam primum. Velit rursus submittere pecunias quanto plures potest, ad onera Belli sustinenda. Maiorem spem in vestra Sanctitate, quam in tota reliqua Christianitate habeo repositam, Immo totam in sola vestra Sanctitate, quia ab illa sola adiuvor. Plura de hijs scribet rogatu meo Dominus Baro. Loquetur iussu meo Franciscus Marsupinus Orator meus: Vestram Sanctitatem Deus optimus Maximus per multa secula ad conservacionem Sacrosancte ac Universalis ecclesie dignetur conservare. Bude die XX. Mensis Julij, Anno Domini M.D.XXVJ, Regnorum meorum Hungarie et Bohemie etc. Anno Decimo.

Eiusdem Sanctitatis Vestre
devotus filius

[*m.p.*]

Ludovicus Rex Hungarie
et Bohemie etc. manu propria.

[*Cím:*]

Sanctissimo in Christo Patri et domino domino Clementi septimo divina providentia Sacrosancte Romane ac universalis ecclesie Summo Pontifici, domino meo Clementissimo.^a

^a O: más kézzel: '*Hung[ari]ae regis Ludovici de oppugnatione Varadinj, petit a sua sanctitate subsidium*'.

(*Theimer: Mon. Hung. II. 674.*)

142.

Idő: 1526. júl. 30.

Pápa: VII. Kelemen

III. uralk. évében

Hely: Róma

Jelleg: breve

Anyag: pergamen

Állapot: elmosódott, tépett, vörös viaszpecsét nyomával

Tartalom: A pápa felszólítja Ferdinánd spanyol herceget, hogy példájára, akinek saját bajai ellenére 5000 gyalogosa és 200 lovasa küzd Magyarországon, szintén küldjön pénzbeli vagy fegyveres segílyt a török ellen, mert a magyarok pusztulása esetén a többi országra kerül a sor. Jézet: AA. Arm. I–XVIII. 2607. (Arm. XI. Caps. I. n. 170 és 175.)⁶³

Clemens papa VII. Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Mittimus ad Nobilitatem tuam nova et literas, quas ex Ungaria accepimus, utinam non

⁶³ Idézi: PAGANO–BATELLI, *Schedario Baumgarten*, IV, 374, n. 8406. Dátum nélkül idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495.

extremum Regni et Nationis illius discrimen nunciantes. Insidet enim iam in me[d]io^a prope Regno illo P[rinceps] Turcarum cum exercitu maximo, tantaque se vi infert, ut illum non oppositi fluminum gurgites, non nostrorum timor, non locorum ignoratio cohibere potuerit, quin se vel prelio si nostri conferre manum velint, vel expugnacioni et direptioni urbium, si cesserint, paratum ardentemque offerat, cum contra a parte nostra nihil admodum spei, aut fiduciae, nihil firmi apparatus sit, quod praemonuimus quidem antea saepe et obtestati sumus, tam Nobilitatem tuam, quam reliquos christianos Principes, ut ferre opem, mittere auxilium, fulcire ruinam Regni nobilissimi, et cum maxima christianitatis pernicie casuri, nisi sua quisque pro parte opem et manum attulisset, vellent. Quae si preces, monita, obtestationesque nostrae apud animum tuum valuissent, et aliorum tantae nunc calamitatis dolorem non acciperemus. Ac nos quidem id suppeditavimus auxiliij quod potuimus, etenim ad hunc diem spes illarum nationum nostris maxime presidij, nostris pecunijs sustentata est, nuncque peditum quinque milia equites ducentos sub signis in ungaria habemus, neque aliud firmius adhuc apparet in illo tanto metu et periculo ungaricae Nationi subsidium. Sed si temporum et rerum dura necessitas nos domesticis Italiae rebus impendere partem curae et opis non coegisset, maiori etiam auxilio subvenire illi Regno fuissemus conati. verumtamen in nostro opere atque officio quis nam exitit christianus Princeps qui partem nobiscum voluerit sustinere laboris et impendij? cum tamen ceteri temporalibus bonis a Domino Deo magis quam nos ornati sint, ac^b ceterorum florentiores res nostrae et huius sanctae sedis vehementer attritae et extenuatae sint. Nunc haec summa est deploratum et perditum christiana Reipublicae (nisi Deus potenti sua manu et celesti ope provideat) Regnum esse florentissimum, aut etiam si quid auxiliij in christianis Principibus esse potest, nisi mature et celeriter subveniatur, exiguum ad tempus, Regna et loca illa omnia ad Tyranni Turcarum nomen et potentiam accessura, ut nobis quotidie in angulum magis redactis et coarctatis, ille ad sibi omnia subijciendum, et viribus suis, et nostra negligentia fiat paratior, Haec scribimus dilecte fili, ad Nobilitatem tuam omnibus illam precibus obsecrantes, ut tanti detrimenti a christiano nomine propulsandi aliquam velis partem et sollicitudinem ad animum tuum pervenire, quodque saepe hortati sumus, id praesidij mittere quod vel pecunijs vel armis ingruentem impetus tanti hostis aliqua ex parte cohibere possit. Hoc autem petimus tum propter debitum quo Deo es astrictus, tum propter officium quod ab optimo Principe desideratur, quae etiam si causae non essent, si aut summi Dei respectus aut communis salutis consideratio, aut honor nostri nominis unumquemque non movent, quis est tam ferus animo, tam ab omni alienus humanitate, qui optimi Regis illius infortunio, et tantae Nationis suprema calamitate ad misericordiam non moveatur, praesertim cum cogitare possit in se quoque vel posteros certe suos eandem casibus humanis tributam esse potestatem. Quod periculum certius et gravius futurum est, si potentissimi hostis et crudelissimi, qui se solum Regem et Principem esse vult, et alium praeterea neminem, vis et audacia quotidie prosperis rerum eventibus, et accessione Regnorum ac gentium

tis vel manibus cancellarij nostri credatis nam penuria pecunie maxime angimur, iterum atque iterum rogamus velitis nobis subvenire quam primum, nova ista sunt, sed nimis molesta, Varadinum Petri captum est, uijkl obsessum, partes ille finitime igne vastate, Cetera intelligetis ex literis privatis, vos bene valere optamus, ex castris nostris ad Rakos in festo beatissime virginis Marie de nive, Anno Domini 1526.

Ludovicus Rex manu propria.

[*Küllaapon:*]

Ludovici Regis litterarum copia ad Nuncium Apostolicum in se pro pecunijs Sanctissimi commendantis etc.^b

^a O: A lap széle három sornyi szélességben leszakadt. ^b O: más kézzel.

144.

Idő: 1526. okt. 18.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Westminster

Felleg: levél

Pecsét: pecsét vörös helye

Tartalom: VIII. Henrik angol király levele a pápához, melyben a magyar nemzetnek és királyának pusztulása valamint a pápa egyéb bajaiboz részvétét fejezi ki.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 2411. (Arm. XI. Caps. I. n. 40.)¹⁶⁵

Beatissime pater, post humillimam commendationem^a ac deuotissima pedum oscula beatorum. Nimis ferreum cor ac saxeum pectus christiano illi principi inditum esse arbitramur, quem presentium temporum miseria et tam saeua undique communibus christianorum omnium cervicibus imminens calamitas non commoveat ad pietatem, et cuius cogitatus consilia, actionesque omnes non debeat ad mutuam principum conciliationem necessario quam citissime convertere et cogere. Nos equidem, Beatissime pater, dum Vestre Sanctitatis breve XXII. die Septembris ad nos datum accurate legeremus, nec potuimus lachrymis parcere, nec interiorum dolorem, quem publice quietis gratia et inopinato quodam vestre Beatitudinis infortunio concepimus cohibere, Regno etenim Hungarie ad tot secula tutissimo christianitatis propugnaculo, a Turca illa, tam cladem tantique intellectam stragem, et iacturam, eo grauiori luctu collachrymamur, quia^b ex christianorum dissidiis potius quam ulla ipsius immanissimi ac crucelestissimi hostis virtute potentiam tam immoderate augeri, presentibus oculis intuemur, quum nihilo atrocius Turca christianitati, quam christiani eidem insultent, quod si adeo Turcarum conatibus

¹⁶⁵ Küldője feltüntetése nélkül idézi: GATTONI, *Clemente VII e la geo-politica*, 495. Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, I, 594–595, n. 812. Vö. még KURUCZ, *Guide to documents and manuscripts in Great Britain*, n. 21982–211019, különösen Lorenzo Campeggio és Thomas Wolsey bíboros levelezését; illetve még a *Calendar of State Papers* IV. kötetét.

essemus Regno, ac viribus propinqui, ut iniquissimam illorum impietatem soli possemus arcere, non expectaremus utique ad opus tam necessarium ullius litteris, ne dum Sanctissimis vestre Beatitudinis ahortationibus incitari. Hoc unum ergo superest remedium, ut christiani principes sepositis odijs, abiectisque simultatibus, suas vires adversus communem presentemque hostem mature conuertant, nullam namque diuturniorem moram, aut consultationem, ipsis oculis obiectum malum amplius admittit. In hanc vero animorum conciliationem, ubi ceteri principes, Deo Duce, convenerint, in quam ardentissimis omnibus officijs una cum vestra Beatitudine illos trahere conabimur, nemini nos pietate, aut auxilijs cedemus, ac in tam sancta expeditione suscipienda, postquam de totius rei ordine, et summa conventum erit, si sic expedire visum fuerit, personam ipsam nostram, ne dum facultates omnes, quas a Deo acceptas illius cause debemus, tam sancto ministerio offerimus et pollicemur, nec flagrantiori voto quicquam expectamus, quam ut vel ipso sanguine et persone nostre sacrificio publicam. Omnipotentis Dei causam, Sacrosanctamque fidem et religionem quandoque iuvare queamus, Ad istud quoque malum privata ingens Sanctitati Vestre, ab his ipsis (quos minime decuit) iniquissime illata contumelia accessit, que ob rei indignitatem, tantum ipsis precordijs moerorem nobis concitavit, ut impium istum casum, quem Cesar ipse detestari debeat, summopere indoleamus, Utcumque in tanto rerum turbine, ac in ista successuum confusione, hoc arbitramur esse precipuum vestre Beatitudinis officium, ut iniquissimorum hominum iniquioribus conatibus non succumbat, aut ullo pacto frangatur, nec sibi a Deo creditum Temonem abijciat, tantum namque scelus a foeda agrestium colluvie tam repente ausum, existimandum est, nec minus repente, Deo vindice, dissipatum iri, Vestram itaque Beatitudinem obsecramus, ut et animos ex inexpectato isto pauore percussos, repetat, et suam clementiam, fortitudinem, constantiam, ac prudentiam iudicet ex istis adversitatibus in authores aliquando casuris, clariorem effici, Supervacaneum porro arbitramur indignitatem istam, pluribus condolere, veriti ne gravem iniuriam vestre Sanctitatis cordi nunc inhaerentem, nostro luctu gravius exacerbemus, sed ita hac in re, (que christianorum principum animos in se debuit concitasse), nos geremus, ut vestre Beatitudinis simus non solum summe futuri Consolationi, sed etiam filialem nostrum animum et erga apostolicam Sedem observantiam, illiusque dignitatis conservande studium, quam uberrime testaturi. Cetera ex Magnifico Domino Gregorio Equite Casalio, nostro apud se oratore, vestra Sanctitas distinctius intelliget, cui certissimam fidem habere dignabitur. Et felicissime ac diutissime valeat. Ex Regia nostra apud Westmonasterium. Die XVIII. Octobris MDXXVI.

Eiusdem Vestrae Sanctitatis

Devotissimus atque obsequentissimus filius

Dei gratia Rex Angliae et francie,

fidei defensor ac Dominus Hibernie [m.p.]

Henricus.

Petrus vannes.

[*Kívül:*] Sanctissimo, Clementissimoque Domino nostro Pape^c

^a A: 'humillima commendā'. ^b O: a rövidítés feloldása talán inkább 'quod'. ^c O: más kézzel 'Angliae regis de strage regis Hungariae, et iactatura a Turca illata propter dissidium principum Christianorum 1526'.

145.

Idő: 1526 (?)

Pápa: VII. Kelemen

Hely: ?

Jelleg: kamarai nyugtatvány^a

Tartalom: A Fuggerek több elismervénye a török ellen adományozott és náluk letétbe helyezett pápai pénzüsszegekről (latin és olasz nyelven), becsatolva a pápai kamara hivatalos nyugtájába. Az elismervények dátumai: Buda, 1525. máj. 25–aug. ..., 1526. máj. 15.–jún. 15.

Jelzet: Cam. Ap. Div. Cam. (Arm. XXIX.) Tom. 77. pag. 87v.–92v.¹⁶⁶

Vniversis et singulis presentes inspecturis visuris lecturis pariter et audituris salutem in domino sempiternam fidemque facimus et in verbo veritatis profiteamur quod Cum alias spectabiles viri Jacobus Fuggherus et Nepotes mercatores Augustenses quam plures pecuniarum quantitates ad Sanctissimum Dominum Nostrum et Cameram apostolicam pertinentes in depositum acceperint pro illis restituendis uel exponendis ad sanctissimi et Camere prefatorum voluntatem et arbitrium ut in suis eorundem mercatorum Cedulis siue litteris quatuor desuper Confectis et agentibus^b pro sanctitate et Camera prelibatis etiam triplicatis ut est moris Concessis et Consignatis plenius Continetur et quarum tenores successiue sequuntur et sunt tales videlicet Nos Jacobus Fugger et nepotes factemur^c accepisse bude a Reverendissimo Domino Thome Cardinali sancti sixti legato apostolico item florenos .33150. in monetis novis Hungaricalibus et insuper in auro ducatos largos .9850. et similiter in auro scutos solis^d .3500. in depositum ad voluntatem et arbitrium Sanctissimi Domini Nostri pape vel Reverendissimi domini Cardinalis Campegij legati apostolici in germania eroganda vel restituenda et fatemur ac promittimus per^e presentes Nos supradictas pecunias in depositum tenere ad voluntatem et arbitrium Sanctissimi Domini Nostri pape vel Reverendissimi Domini Cardinalis Campegij legati apostolici in germania Dispensaturos vel restituros^f in quorum fide et testimonium hanc primam secundam et tertiam quietantiam dedimus Datum Bude vigesima quinta die mensis maij anno domini milesimo quingentesimo vigesimo quinto Die^g Maij undecima anno milesimo quingentesimo vigesimo quinto bude Nos Jacobus Fuggarus et nepotes germanj in buda [88r:] fatemur habuisse et recepisse ducatos quatuor millia noningentos et^h triginta ad solidos Centum et quadraginta octo pro ducato monette noue Hungaricalis a domino antonio Domini

¹⁶⁶ Az iratot 1524-re datálva idézi: PÖLNITZ, *Jakob Fugger*, 545 és 562. Az 1525–1527. év iratait tartalmazó kötetet felsorolásában hozza: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 37.

Jottanis et fratribus mercatoribus Venetis nomine Reverendissimi Domini philippi more episcopi Quinque ecclesiensi idem ducatos quatuor mille noningentosⁱ et triginta ad solidos Centum quadraginta quinque pro ducato monete^j noue hungaricalis prout apparet per unum scriptum per nos ad prefactum^k Dominum antonium et fratres sub die vndecimo maij millesimi quingentesimj vigesimi quintj De quibus ducatis Quatuor mille noningentis et triginta supra dictis nos soluimus ducatos quadringentos .400. ad solidos Centum quadraginta octo pro ducato monete noue hungaricalis magnifico Joanni Antonio pulleo baroni de burgio Nuntio Sanctissimi Domini Nostri, qui ducati quadringenti sunt pro propina Domini Reverendissimi Cardinalis de saluiati sibi debita pro expeditione quinque ecclesiensi in personam Domini Reverendissimi Domini Philippi nore^l episcopi quinque ecclesiensis de dicta summa supradictorum ducatorum quatuor millium noningentorum et triginta remanent in manibus nostris propriis ducatorum quatuor millia quingentorum et triginta ad solidos Centum quadraginta octo pro ducatis, jdest .4530. monete noue hungaricalis, quos in depositum tenemus apud nos et promittimus restituere et soluere illos Sanctissimo Domino Nostro et Reverendissimo Domino Cardinali Canpegio^m legato vel cui sua Sanctitas uel sua dominatio Reverendissima inponet, et pro fideⁿ veritatis nos fecimus presens scriptum et subscri[p]simus^o manu propria et sigillauimus solito nostro sigillo Die anno ut supra per questa^p prima subscripsi Die undecima^q maij millesimo quingentesimo [88v.] Vigesimo quinto bude Nos Jacobus Fuggarus et nepotes mercatores germanj in buda fatemur habuisse et recepisse ducatos mille quadringentos et quinquaginta monete noue ad^r solidos septem quadraginta octo pro ducato monete noue hungaricalis a Domino Reverendissimo paulo Warda episcopo agriensi sunt pro expeditione quam debebat soluere pro expeditione Episcopatus Vesprimiensis de quibus ducatis mille quadringentis quinquaginta supradictis nos soluimus ducatos Centum triginta ad solidos Centum^s quadraginta octo pro ducatis monete noue hungaricalis, t Jdem ducati^u .130. monete noue Hungaricalis ad solidos .145. Magnifico Joanni antonio pulleo de burgio barono^v nuntio Sanctissimi Domini Nostri qui ducati Centum et triginta sunt pro propina Reverendissimi Cardinalis Saluiati protectoris regnj hungarie sibi debitam pro expeditione episcopatus uesprimiensis jn personam domini Reverendissimi Episcopi uesprimiensis^w de dicta supradictorum summa ducatorum mille quadringentorum quinquaginta restat in manibus nostris ducatorum Mille Trecenti et uiginti ad solidos Centum quadraginta octo pro ducatis monete noue hungaricalis jdest .13.20. monete noue hungaricalis^x quos tenemus in depositum apud nos et promittimus restituere et soluere illos Sanctissimo Domino Nostro et Domino Reverendissimo Cardinali Canpegio legato uel Cui sua sanctitas uel sua Reverendissima dominatio inponet et pro fide veritatis nos fecimus Jstud scriptum et sub scripsimus manu nostra et sigillamus^y nostro solito sigillo die undecima Maij [89r.] Millesimo quingentesimo vigesimo quinto ut supra per questa prima subscripsi. Nos jacobus Fuggarus et nepotes de buda per has presentes nostras primas noctu^z facimus qualiter Cum superioribus diebus fuis[s]et per

maiestatem Cesaream Carceratus joannes alber factor noster in buda ac a domibus nostris fuisset per regiam^{aa} maiestatem ablacta^{bb} pecunia pontificis que apud eundem joannem tanquam factorem nostrum depositata fuerat ac in manus Magnifici Domini Joannis antonij pulleonis barronis^{cc} burgij nuntij apostolici fuisset tradita in Cuius manibus hucusque steterit^{dd} nunc vero cum per regiam maiestatem fuis- [s]et^{ee} prefectus joanes alber factor noster excarceratus et per magnificum joannem antonium pulleonem nuntium predictum omnis illa pecunia summi pontificis que penes nos errat^{ff} tempore Carcerationis dicti joannis Alber tam in moneta quam in auro fuisset nobis restituta integra absque ulla diminutione [!]^{gg} volumus pecunias presentes nostras primas hoc apparere non intendentes propterea in aliqua re adde- re vel minuere uel aliquo modo mutare formam nostram quarumcumque obliga- tionum factarum quas fecimus quando primum hec pecunia^{hh} fuit nobis deposita- ta Jmo volumus quod eedem obligationes maneant in suo robore et firmitate in omnibus et per omnia ad que nos referrimus et hec tantum valeat ad ostendendum et pontificis que fuit a manibus factorum nostrorum ablata et ad mandatum Regie maiestatis nuntio apostolico consignata que nunc iterum apostolico nuntio Cum Consensu predictae maiestatis fuit nobis restituta integra [89v.] Eo modo et in ea- dem moneta auri et aut argenti et in eadem quantitate quiusⁱⁱ fuit eidem nuntio per regiam maiestatem Consignata et quomodo fuerat a nobis ablata et sic fa- temur.^{jj} Ad Cuius fidem [h]as^{kk} presentes fieri jussimus nostro sigillo et nomine munitas Datum bude ...^{ll} augusto anno^{mmm} domini millesimo quingentesimo vigesi- mo quinto. Conradus mair Joannes Alber Jacob hemellin. Cunqueⁿⁿ nuper merca- tores prefati ab eis per literas preminsertas^{oo} promissa seruauerint ad unguem adimpleuerintque scilicet pecunias michi nominatas ex ordine et mandatis San- ctissimi Domini Nostri et nostro ...^{pp} prefectorum exposuerint et persoluerint Cum effectum sicuti nobis plene Constare fecerunt et ex Computis nobis per eos exhi- bitis apparet infrascripti tenoris videlicet † yhs. 1526. A presso sequitano li denarij hano hauto.^{qq} Jacobo Fucher e^{rr} nepotj in buda in Vngaria in deposito in moneta astantia della santita de^{ss} Nostro Signore papa Clemente septimo primo hanno hauute^{tt} per manu del Reverendissimo Cardinale de santo sixto ducati trentatre milla settecento cinquanta a ragione di danarij Cento de moneta noua per ducato. per li quallj fece Joanne alber loro factore poliza soto di 25 de magio 1525 ducati 33750. E piu hano auto per mane d'antonio de joanni et fratellj mercanti uenitianj^{uu} per nome e aiustantia del Reverendo Domino philippo more episcopo quinquecclesien- si ducati quatomille noue Cento Trenta a ragione di danarij Cento quaranta octo^{vv} [90r.] De moneta noua per ducato de li qualli senuetra^{ww} ducati quatro Cento similli fatti boni al magnifico Domino joanne antonio puleo barone al burgio e^{xx} nun- tio della santita dil^{yy} nostro signore et sonno per la propina del Reverendissimo Cardinale saluati per la expeditione de detta ecclesia quinqueecclesiense in persona del deto Reverendissimo Domino philippo restano anchora restano anchora [!] in mano de dicti fuchari ducati quatro mille e cinque Cento trenta similj che fano ara- gione^{zz} de danarij Cento de moneta noua per ducato ducati sei mille sette Cento

quatro danari quaranta de nova moneta delli qualli hanno dato cedula de mano di Joanne alber loro factore sotto di .11. de magio. 1525. ducati 6704 denari 40. E piu hanno hauto del Reverendo Domino paulo Walda [!] episcopo agriensi ducati mille quatro Cento cinquanta a danari Cento quaranta otto de moneta noua per ducato e^{aaa} sonno per la expeditione del Episcopatu^{bbb} vesprimiense in persona del detto Reverendo Domino paulo accetata^{ccc} delli quali senuetra ducati Cento trenta simili fatti boni al magnifico Domino Joanne antonio puleo barone^{ddd} al burgio nuntio della santita del nostro signore e sonno per la propina del Reverendissimo Cardinale de saluiatj per la expeditione de detta ecclesia vesprimiensi in persona del detto resta anchora in mani de diti fucharij ducati mille trecento uinti simili che fano aragione de danai [!] Cento de moneta noua per ducato ducati mille noue Cento Cinquanta tre danari soldi^{eee} de monetta noua delli qualli hanno dato cedula de mandato de joanne alber loro factore sotto di. 11. de maggio 1525 de 1953. soldi E piu hanno hauto del Reverendissimo^{fff} [90v.] Episcopo^{ggg} St[r]igonense^{hhh} ducati quatro mille a danari Cento de moneta per ducato li quallj loro sua Signoria Reverendissima addi 15 de maggio 1526 ducati 4000. E piu danari sesanta sonno per saldo de questo Conto tantti hanno pagati detti fuchari per errore de piu de quello haveano apagare ducati 60. † yhs. 1526. A presso sequitano li danarj hanno pagato jacobo fucher eⁱⁱⁱ nepoti in buda jn ungharia in moneta astantia della santita del nostro Signore papa Clemente septimo E primo hanno pagato per hordine del Reverendissimo Cardinale de Canpegio^{jjj} legato della santita del nostro signore al Reverendo^{kkk} Domino paulo episcopo^{lll} Colocensi adi 29 de decembre 1524 ducati mille e adi 27 de genaro sequente ducati nouecento quaranta sej aragione de danari Cento de moneta noua per ducato de 1945 danari E pio^{mmm} per hordine del Reverendissimoⁿⁿⁿ detto Reverendissimo Cardinale de Campogio [!] pagatto al detto Reverendo episcopo Colocense ducati mille noue Cento vintj otto similli adi 9. de giugno .1525. ducati 1928. E adi 22 de agosto pagato al magnifico domino joanne Antonio pulleo barone ad burgio e nuntio della Santita di nostro signore ducati tremille e sia Cento similli Como appare per la sua quietanza fanno ducati -3600-^{ooo} E adi^{ppp} vinte de novembre ducati sei mille e duento al detto barone ducati 6200. e adi 21 de decembre al detto ducati mille ducati -1000-. 1525^{qqq} adi 24 aprile de mille otto Cento nuvanta noue al detto de 1899 e adi 29. [9rr.] Detto ducati mille duo Duento al detto de 2200 E adi .5. de magio ducati mille Cinquanta sei al detto de mille Cinquanta sei E adi 16. detto ducati Cento al detto de 100. E adi 26. detto ducati trecento trenta otto denarj .50. detto 33850. E adi 30 detto ducati trecento settanta quatro al detto ducati 374. Eadi 4 de gugno de Cinque Cento al detto de 500 Eadi otto detto ducati noue mille sei Cento ottanta Cinque al detto de 9885 [!]. E adi .20. detto ducati cento al detto de .100. E adi .14. detto ducati dieci mille al detto de :10000: E adi 15 detto de cinque mille^{rrr} quatro Cento ottanta dui danari 10. al detto de 5482.10 † yhs. MDXXVJ^o A presso sequitano li danari hanno hauuto Jacobo Fucher e nepoti in buda in ungharia in deposito in oro astantia^{sss} della santita del nostro Signore papa Clemente septimo. E primo hanno hauuto per mano del Reverendissimo Cardinale

de santo sixto^{ttt} ducati noue mille otto Cento cinquanta doro largi li qualli sonno alsì mesi sopra la poliza delli ducati .337.50 de moneta fatta sotto di .25. de magio .1525. ducati .9850. E piu hanno hauuto per mano del detto Reverendissimo Cardinale De santo sixto scudi tre milliae^{uuu} Cinquecento del sole che sonno Anchora Compresi nela sopra ditta poliza fanno scudi de sole schudi .3500 summa ducati .13300. † yhs .1526. A presso sequitano li danarj hanno pagato Jacobo Fucher et nepoti in buda jn ungharia in oro astantia della santita del nostro signore [91v.] papa Clemente septimo E primo hanno pagato per hordine de sua santita Al Reverendissimo Cardinale de Campegio legato ducati tremille doro largi per la prouisione della sua signoria Reverendissima per il meso de Febraro martio aprile magio e giugno aragione de ducati sia Cento el^{vvv} mese simili fanno Come li sopra si diecci ducati 3000 E piu hanno pagato al detto Reverendissimo Cardinale Campegio schudi tremille Cento Cinquanta doro del sole per ducato tremille doro largi per ordine della santita di nostro signore per la provisione de sua signoria Reverendissima per sei mesi che hanno auenire schudi .3150. E piu hanno pagato per uigore de dui breui de sua santita Dati in roma adi primo de octobre .1524. E adi .12. de febraio .1525. Al magnifico Domino Joanne antonio puleo barone al burgio e nuntio della sua santita ducati quatro Cento sexanta doro largi prima che se Cominciasse a darli la sua provisione ducati .450. E piu hanno pagato a detto barone Nuntio ducati noue Cento doro larghi per la sua prouisione de noue messe che cominsorono adi primo de ottobre :1524: e finirono adi primo de giugno 1525 aragione de ducati Cento doro larghi^{www} il mese ducati 900. E piu ducati ducente ottanta doi soldi .13. doro larghi sonno per fiorinj quatro Cento uinti quatro di Rheno sonno stati pagati in doi partiti in Jnspruh e augusta per mano de ditti fuchari a Hieronimo rorario nuntio de sua santita appresso lo serenissimo domino ferdinando [92r.] infanti in hispagnia et^{xxx} archiducha de austria aragione de tre fiorini de rheno per ducati^{yyy} doi doro largi fanno Como disopra sedecem ducati .282.13 E piu adi 15. de Cembre .1525. ducati sei Cento doro larghi pagattj al barone nuntio Come appare per la quietanza de 500. E adi ...^{zzz} quatro Cento larghi al detto de 400. E adi 13. de marzo .1525. ducati sei Cento al detto de .500. E adi 28 de aprile ducati ducente quaranta noue al detto ducati 249 E adi 15 di magio ducati sei Cento al detto ducati 500 [?] ^{aaaa} E adi 15 detto ducati Cento ottanta noue soldi 12 tanti restoronno hauere li fuchari di roma per resto dell Cambio delli ducati .33150. Vngari de moneta fecero li detti fuchari Contro^{bbbb} la felice recordatione di papa adriano per Vngaria et se mettano a questo Computo per uigore de uno mandato del Reverendissimo Cardinale Armellino Camorlengo della Camera apostolica denari .18912. E adi 15^{cccc} detto ducati mille noue Cento sessanta otto soldi quindecim doro larghi Anno pagato al detto barone nuntio de sua santita in diuersi ori scuti e ducati doro larghi per resto de questo Conto denari 1968 - 15 summa ducati 13350 - Hinc Est quod nos visis et diligenter inspectis omnibus Cedulis et Computis supra insertis atque illis mature discussis et Calculatis reperimus omnia ea narata^{dddd} Et Contenta fuisse et esse vera propria de mandato [92v.] prelibati Sanctissimi Domini Nostri Domini Clementis papa septimi uiue

vocis oraculo super hoc nobis facto et auctoritate nostri Camerariatus offitij Computa ipsa prescripta uti bona et legalia prout sunt aprobamus et admittimus et Consequenter mercatores prefactos a summis pecuniarum ante dictis sicut ut supra in depositum receptis et sub hinde solutis quietamus et perpetuo liberamus ac absolui-mus dictasque depositorum litteras siue cedulas etiam triplicatas ac alias quascum-que literas et scripturas ab eisdem et earum qualibet dependentes emergentes anne-xas et Connexas cassamus et annullamus ac pro Cassis et nullis haberi volumus ita Et taliter quod in posterum nullius sint roboris uel momenti ac si nunquam Eman-sent In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque Jn quorum om-nium et singulorum Fidem et Testimonium premissorum presentes patentes litte-ras exinde fieri sigillique –^{eecc}

[Cím:]

Quietantia pro Focharis mercatoribus Alemanis.^{ffff}

^a O: Az irat valószínű keletkezési helye Róma, keletkezésének időpontjául 1526-on kívül más nem nagyon jön szóba, jellege pedig egykorú másolat, vagy regisztrum. ^b O: a 'b' betűt tintafolt takarja. ^c O: a 'c' betűt tintafolt takarja, vagy még inkább a helyes alak érdekében szándékosan kihúzva. ^d A: sic! O: a 'solis' felett egy, az 'i' betű pontjával összeerő rövidítésjel látszik. Valószínű feloldása 'solidos'. ^e A: 'per'. ^f O: a 'restituturo's' helyett sic! A két *participium* ige- és névszói neve sic! ^g O: az első oklevél átírása itt kezdődik. ^h O: utána a jobb margón egy szó kitörölve. ⁱ O: az utóbbi két szám itt és alább is sic! ^j O: sic! ^k O: sic! ^l O: sic! ^m A: 'Campegio'. ⁿ A: 'fidem', az 'e' betű felfelé nyúló szára azonban nem nazális rövidítés. ^o O: a szóból kihagyott 'p' betűt itt nazális rövidítésjel pótolja. ^p O: sic, ola-szul! ^q O: sor közé írva, alatta kihúzás. ^r O: előtte egy szó, vélhetően 'et', kihúzva. ^s O: utána kihúzva 'triginta'. ^t O: 'hungaricallis'. ^u A: 'ducatos'. ^v O: sic! ^w A: 'vesprimiensi'. ^x O: 'hungaricalijs'. Itt mindazon-által nem birtokos, hanem többes alanyesetnek kell állnia. Lehetséges, hogy a betűkettőzés erre utalna a 'hungaricales' helyett. ^y A: 'sigillavimus'. ^z A: 'noctum'. Az 'u' felett található *adverbium*-jel ti. nazális-ként értelmezve. O: öt szóval odébb, a 'fuisse't-nél az 's' pótlása a nazális jelével. ^{aa} O: utána két betű, melyből az egyik '7', kihúzva. ^{bb} O: sic! ^{cc} O: sic! ^{dd} O: előtte kihúzva 'fuert'. ^{ee} Ua. mint az imént. ^{ff} O: sic! A jelen esetben értelemmásító betűkettőzés ellenére a létige megfelelő alakjáról van szó. ^{gg} O: a 'di-minutione' helyett valóban sic! ^{hh} O: sic! A további szokatlanabbnak tűnő betűkettőzéseket és 'ct' írás-módot külön már nem jelöljük. ⁱⁱ A: sic! O: a szó végén inkább – egy kétségkívül a szokásos 'us' rövidí-tésjelre emlékeztető – 's' betű áll. Az olvasat tehát 'quis'. ^{jj} O: a szó után valójában 3 pont található. ^{kk} O: sic! ARTNER kiegészítése helyes. ^{ll} O: sic! A nap megjelölése négy vonással jelölve. ^{mmm} A: 'anni'. ⁿⁿ O: sic! ^{oo} O: sic! ^{pp} O: sic! ^{qq} O: sic! ^{rr} O: felette félkör alakú ékezet. ^{ss} O: kivételesen ugyan, ám inkább 'del'. ^{tt} O: az első 'u' – 'v' hangot jelölő – betűt félig-meddig tintafolt takarja. ^{uu} O: a 'tr' sorközi beszúrás, alatta két betű a szó közepén kihúzva. ^{vv} O: a 89v. található olasz szöveg összes betűkettőzése, kiha-gyása, a mai nyelvezettől eltérő sajátossága stb. sic! ^{ww} O: sic! ^{xx} O: ékezte mint az imént. ^{yy} O: sic! ^{zz} O: sic! ^{aaa} O: ua. mint korábban. ^{bbb} O: sic! ^{ccc} A: sic! O: mintha inkább egy *etc.*-nak megfelelő je-lölés lenne olvasható ('*ct*' + rövidítésjel). ^{ddd} O: a szó utolsó betűje inkább egy '7'-ről átírással 'o'-ra ja-vítva. ^{eee} O: csupán egy 'so.' rövidítés. ^{fff} Az oldalon található, külön nem jegyzetelt írás sajátosságok mind sic! ^{ggg} O: sic! ^{hhh} O: 'Stingonen' és szóvégi rövidítésjel. ⁱⁱⁱ O: ua. mint korábban. ^{jjj} A: 'Campegio'. ^{kkk} O: az 'R^{mo}' rövidítés helyett itt 'R^o' áll. ^{lll} O: sic! ^{mmm} O: sic! Felette az *adverbium* jele. ⁿⁿⁿ O: e szó kihúzva. ^{ooo} O: a második inkább 'o', az összeg tehát '3000'. ^{ppp} O: e sajátos nap-kifeje-zés ('*u di*') többször szinte egybe írva ('*Eadi*'). Különösen eme 'u' előljárószó esetében, de néhány más esetben is az előforduló – viszonylagos – egybeírásokat ARTNER jelölés nélkül különválasztotta. Eljárás-át tiszteletben tartottuk. ^{qqq} O: előtte kihúzva '1526'. ^{rrr} O: sic! Az alábbiakban külön már nem hívjuk fel rá a figyelmet. ^{sss} O: 'ustatia'. ^{ttt} O: utána hét szó (az összeg megjelölése) kihúzva. ^{uuu} O: a szóvégi 'u'

felett oldalvást egy kampós jel található. Nem biztos, hogy kettőshangzóként kell értelmezni. ^{vvv} O: *sic!* ^{www} O: előtte egy hasonló szó kihúzva. ^{xxx} O: miként az iratban több helyütt, ‘*ſ*’ jellel. ^{yyy} A: ‘*ducato*’. O: ‘*ducat*’ és szóvégi rövidítésjel. ^{zzz} O: *sic!* Négy, egymástól távolabb fekvő ponttal kipontozva. ^{aaaa} O: az első szám átírással javítva. ^{bbbb} O: ‘*Con*’ és rövidítésjel. ^{cccc} O: előtte kihúzva talán ‘*ſo*’. A második szám átírással javítva, talán ‘*ſ*’-ről. ^{dddd} O: *sic!* ^{eeee} O: *sic!* A záradék folytatása egy vonással jelölve. ^{ffff} O: az irat első oldalán, felül a bal margóra írva.

146.

Idő: 1529. október 10.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Buda

Jelleg: levél

Állapot: jó

Pecset: vörös viaszpecsét pergamennel takarva

Tartalom: János király leírja a pápának, hogy Ferdinánd cseh király részéről mennyi üldözésnek és támadásnak volt ő és országa kitéve, míg csak le nem győzte ellenségét. Ferdinánd vereségét, mely a török részéről érte, saját ügyetlenségének köszönheti.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2517. (Arm. XI. caps. I. n. 146.)¹⁶⁷

Beatissime Pater Domine mihi Clementissime Post oscula pedum Sanctitatis vestre Beatorum, Superfluum est Nos Rursus Hijs litteris nostris auribus vestre Sanctitatis inculcare Statum rerum nostrarum, qualis ab initio huius Regni gubernandi Dei voluntate a nobis suscepti fuerit, Cum omnia que inter Nos et adversarium nostrum Regem Bohemie Ferdinandum a principio nostri regiminis acciderunt, Tam vestre Sanctitati quam alijs principibus Christianis, nunc per nuncios et Oratores, nunc per litteras nostras sint tociens declarata Tot et tam crebris ac iustissimis protestacionibus ubique terrarum factis, qualiter videlicet perfidia ac prodicione nonnullorum subditorum nostrorum, iniqua preterea et subdola fraude ac machinatione iniustusque armis prefati Regis Bohemie fuimus ad omnia extrema redacti, Inter quasquidem nostras gravissimas ac acerbissimas calamitates, adeo fuimus omnium principum Christianorum ope destituti, Ut non sit repertus ex toto Christiano Orbe eciam ex eis qui Nos consanguineitate et affinitate attingunt, Unico dumtaxat principe excepto, Qui Nos nedum ope aliqua iuverit,^a Sed nec consolatus quidem inter tot et tantas acerbitates fuerit, Nobis ab initio huius Tragedie incepte nihil aliud nisi Justiciam implorantibus, et ad pacem cum aduersario iniquis eciam condicionibus ob quietem Reipublice Christiane ineundam paratis. Adversario autem ipso Justicie sue diffiso, mira

¹⁶⁷ Szapolyai környező leveleivel együtt (AA Arm. I–XVIII, n. 2517–2519) idézi és pecsétjét ismerteti: SELLA, *I sigilli dell' Archivio Vaticano*, I, 255 és tav. XLIV, n. 879. Kiadva (a többi Szapolyai-levéllel együtt): THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, I, 607–608, n. 831. Silvio de Paulis 1610. évi leltára alapján a források latin kivonatát közli: HODINKA, *A római levéltárak*, II, 128–129. 131. 133. Vö. még FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 133kk.

quadam et incredibili animi superbia et obstinatione, omnia Justa et aequa pertinacissime recusante. Nunc autem, cum Dei optimi nutu, hostibus fere ubique prostratis et pulsis, Nonnullis etiam ex eis, et quidem primoribus in potestatem nostram redactis, Solium nostrum Regale simulcum Corona Regni recuperavimus, Voluimus hec Sanctitati vestre illico significare, Quam pro suo erga Nos paterno amore, ac singulari in Nos propensitate, non dubitamus ex hoc ingentem leticiam percepturam, Non solum ob prosperitates personam nostram propriam concernentes, sed etiam quod Regnum hoc apertissimo et inevitabili periculo expositum, sit In hunc modum, Dei auxilio per Nos Reipublice ac fidei et religioni Christiane conservatum.

Habet igitur non solum vestra Sanctitas, sed totus Christianus orbis, quod Jure letari, et Deo optimo maximo gratias agere, et possit et debeat, Ac post Deum etiam nobis, qui nihil non fecimus, nullo Nos non periculo exposuimus, ut Regnum hoc miserimum^b ex tanto periculo eriperetur, et Reipublice Christiane conservaretur, Quis enim ignorat eadem illa et fortasse acerbiora fuisse passurum hoc Regnum, que nunc misera Austria cum provincijs circumiacentibus, Culpa principis sui patitur, Nisi Deus in cuius manu sunt Corda principum, ex sua immensa clemencia, Opera et dexteritate nostra demulsisset ac mitigasset Cor potentissimi principis Turcarum Imperatoris, Sibi autem et nemini alio imputare debet adversarius noster, ea que patitur, Qui Nos multis et varijs nominibus, et falsissimis criminibus More boni principis prorsus alieno falso calumniatus, tot superbissimis iactabundis et atrocissimarum minarum plenis litteris passim non solum per Hungariam sed ubique terrarum sparsis, principe omnium quos terra habet potentissimo tam stolide^c contra se provocato atque irritato, in hanc sese calamitatum lernam immersit ac precipitavit, Nobis hec omnia, tam ei quam alijs principibus Christianis clara voce predicentibus, Vestram Sanctitatem dominus Deus conservet quam diutissime incolumem et semper felicem ad incrementum et conservacionem ecclesie sue sancte, cui Nos filiali affectu vehementissime commendamus Datum Bude X Octobris Anno Domini M. Quinquagesimo XXVIIIJ. Regnorum nostrorum predictorum Anno Tercio.

Eiusdem Sanctitatis Vestre

Devotus Filius

[*m.p.*]

Joannes Rex Hungariae
manu propria.

[*Cím.*]

Sanctissimo in Christo Patri Domino domino Clementi Septimo Divina providencia Sacro Sancte Romane et universalis ecclesie Summo Pontifici Domino meo Clementissimo:^d

^a A: 'inverit' [!] ^b O: sic! ^c O: sic! ^d O: más kézzel: 'Hung[ari]ae regis Ioan[nis] regnorum et corona regia recuperata [más kézzel:] Anno 1530 Del re Gio[van]ni X Octobris Risposta alli XX di Gennaro'.

147.

Idő: 1530. ápr. 25.

Pápa: VII. Kelemen

VII. uralk. évében.

Hely: Róma

Jelleg: Jac. Salviati válasza Campeggiónak.

Allapot: összefűzött levelek, alig olvasható írás, rongált papír

Tartalom: A pápa helyesli a nuncius fáradozását, mellyel a magyar királyt az erdélyi fejedelemmel kibékíteni törekszik a törökre való tekintettel. Értesíti, hogy a magyar király azt kérte, hogy a legközelebbi diétán Pimpinella nuncius mondjon beszédet, mire nézve a brevét másolatban közli, míg a másikat Burgio Andrásnak küldi.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3114. pag. 35r–37v. (30r–32v.)¹⁶⁸ (Arm. XI. caps. VII. n. 26.)^a

Al reuerendissimo Campeggio XXV aprile 1530 [...] [35v:] E piaciuto^b anche molto alla Sanctissima^c Sede il discorso fatto da lei con Soa^d Maiesta^e Cesarea circa il necess.^f forma di metter pace tra il Serenissimo Re d'Vngheria e il Vayuoda che^g se potesse assentarsi in qualche modo, saui^h con grandeⁱ assicurar la Christianita da quella banda^j [*scilicet a Turcis*]... [*nota marginalis:*] pero quando Vestra^k Signoria Reuerendissima uedesse che Cesare erga Serenissimo Re ce dessino orecchie proceda avanti et auisi che offerre potrebbe fur Soa Santita perche la cosa hauesse^l qualche buon effetto ma adverta sopra tutto di non trattarla in modo che fusse con molestia di quel Serenissimo Re et principalmente di Cesare^m [...] [37r:] Il Serenissimo Re d'Vngheria ha scritto qui che Nostro Signore commettesse al Signor Arciuescuo Pimpinello il far l'oratione nella proxima futura dieta, per il che se l'e fatto un breue, quale Vostra Signoria vedra per la minuta che conquesta gli ne mando pensando, che ne vorria Vostra Signoria Reuerendissima questa fatica per se, ne haria a chi con pia satisfacione sua potesse darli. Il breue mando al Signor Andrea de Burgo essendo per mezo di Soa Signoria stato ricerca ad Nostro Singore. [...]

^a O: a fedőlapon 'Copia Al Reverendissimo Campeggio XXV. Aprilis' és két régi jelzet. ^b O: az oldal közepe tájától. ^c A: sic! O: az 'S.^o' rövidítés feloldása inkább 'Santa'. ^d A: sic! O: inkább 'la'. ^e O: a 'M^{te}' rövidítés 'Maesta'-ként, azaz kevésbé latinizálva is feloldható, a többi íratban is. ^f O: olvasata valószínű, de biztosra nem vehető, rövidítésre utaló jel nincsen. ^g O: utána egy szó kihúzva. ^h A: sic! O: talán 'sa-

¹⁶⁸ A Campeggióhoz intézett, e jelzet alatt található római utasításokat idézi s közülük egyet (1530. nov. 18.) közöl: *Acta Pontificum Danica 1316–1536 I–VII*, udg. af L. MOLTESEN–A. KRARUP–J. LINDBAEK, København–Haunia 1904–1943, VI, 466. Belőlük többet idéz, s részben közöl is: STEPHAN EHSSES, *Kardinal Lorenzo Campeggio auf dem Reichstage von Augsburg 1530*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 17 (1903) 383–406. 18 (1904) 358–384. 19 (1905) 129–152. 20 (1906) 54–80. 21 (1907) 114–139, 384–385. 390. 392. 133–144; GERHARD MÜLLER, *Vincenzo Pimpinella am Hofe Ferdinands I. (1529–1532)*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken 40 (1960) 65–88, 70. 72. 80. – A teljes utasítás – miként alább is, a vonatkozó forrásokra és szakirodalomra történő utalásokkal – kiadva: GERHARD MÜLLER (Hrsg.), *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531 und Nuntiatur Girolamo Aleandros 1531* (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. I: 1533–1559/ 1. Ergänzungsband), Tübingen 1963, 19–22, n. 2. Vö. még *uo.*, xxxv és xxxviii.

ria' (ami a *sarebbe* megfelelőjeként értelmezhető). ⁱ O: előtte egy szó kihúzva. ^j O: inntől egy sor más kéz írása, amely a 'Serenissimo Re' után a bal margón folytatódik. ^k A: *sic!* O: véleményünk szerint ARTNER, amikor a 'V.' rövidítést nem 'Vostra'-ként, az 'S.' rövidítést pedig nem mint 'Sua' (stb.) oldja fel, túlzottan historizál, még akkor is, ha Campeggio jelentéseiben (lásd ezeket a 3113 jelzetszám alatt) rendszerint tényleg ezen alakok fordulnak elő. Ennek ellenére változatait a szövegben meghagytuk, és – a 3114 jelzetszám alatt található iratok esetében – külön már nem hívjuk fel rájuk a figyelmet. ^l O: előtte két szó kihúzva. ^m O: a lapszéli beszúrás vége.

148.

Idő: 1530. máj 12–13.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Innsbruck

Jelleg: nunciusi jelentés

Allapot: egybefűzött levelek, változó olvashatóságú írás (sokhelyt chiffre), rongált papír

Tartalom: Az erdélyi vajda, ki a török szolgálatában áll, sok kegyetlenséget követ el ország-szerte. A császár fivérével együtt elhatározta, hogy az Olaszországban levő zsoldosok közül sokat felfogad a török ellen. A török nem osztja fel birodalmát fiai között, csak körülmetélte-tésük tiszteletére rendez ünnepet, miből az következik, hogy egyelőre nem gondol hadjáratra.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3113. pag. 1r.–2v. (1r.–2v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.)¹⁶⁹

[...] [2r.:] Intendo che vauoda in Hungaria, è di niuna authorità, ma nudo Ministro del Turco, in beneficio del quale ha decimato tutto il Regno di homini, donne, Garzoni, Animali, Denari et di ogni altra Cosa, Et Sua^a Maiesta mi ha detto hauer ragionato col Serenissimo Suo fratello di condurre alcuni di quelle gienti de Jtalia in suo Seruitio, perche non si facendo prouisione a tempo, faria^b il Turco cosa che li retornaria a grandissimo danno. Ma che al presente non hauea modo da le intertentioni.

Questi di la Die[...]^c di questo Contato, quello intendo sono risolti di pagar li fanti 5^M per mesi sei, et quando la necessita fussi piu grande penseriano di maggior soccorso et aiuto.

Altro non occorrente Alli Sanctissimi piedi di Nostro Signore mi raccomando et a Vostra Signoria li quali il Signor Dio felici conserui. Da Inspruch alli XIIIJ. di Maggio M D XXX. La noua, che mi fu detta dalla Maiesta Sua della Diuidisione [!/] delli stadi del Turco tra li tre soi^d figliuoli si ha di poi intesa non esser uera, ma

¹⁶⁹ Campeggio e jelzet alatt található jelentéseit idézi: STEPHAN EHSSES, *Zum Reichstage von Augsburg (1530)*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 9 (1895) 406–408, 407; JOSEPH SCHLECHT, *Ein abenteuerlicher Reunionsversuch*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 7 (1895) 333–385, 340; EHSSES, *Kardinal Lorenzo Campeggio*, 387. 391. 366–368. 129; *Acta Pontificum Danica*, VI, 460 és 463; MÜLLER, *Vincenzo Pimpinella*, 70. 72. 80; SELLA, *I sigilli dell'Archivio Vaticano*, I, 42. – A teljes jelentés május 13-ai dátummal kiadva: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531*, 32–35, n. 6.

che il turcho ha preparata certa festa che voli circondere li tre figlioli soi. Onde si po far coniectura che per questo anno non attendera alle guerre.

Uti filius Deditissimus

J. Card. Campegius.^e

[*Küüllapon pag. 2v.:*]

Allo Illustro Signor et come padre hon.^f Il Signor Jacobo Saluiati etc. Rome.

^a A: 'Soa'. O: nem rövidítve, ebben az alakban szerepel. ^b A: 'facia'. ^c O: a szó közepe, vége teljesen kiszakadva. Talán 'Die[ta]'. ^d O: 'sic!' ^e O: e két sor a lap alján, jobb oldalon. Ennek alapján úgy tűnik, hogy az irat nemcsak eredeti, hanem sajátkezű is. ^f Feloldása 'honorando', vagy 'honorandissimo', esetleg 'honorabile'.

149.

Idő: 1530. máj. 22.

Pápa: VII. Kelemen

VII. uralk. évében

Hely: Róma

Felleg: Salviati válasza

Tartalom: A pápa annak alapján, hogy a császár Campeggiót is belevonta a bajok orvoslását célzó tanácskozásokba, reméli a javulást és azt, hogy ezek után már nem lesz ok a töröktől való félelemre.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 3114. pag. 26r.–30v. (22r.–26v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.)¹⁷⁰

Reverendissimo Campeggio XXII. Maij 1530.

[...] [27r.:] con suo molto piacer ha inteso Soa Santita che la Maiesta Cesarea habbi voluto il parere^a di Vostra Signoria Reuerendissima nel consultare di rimedij, et spera nell'aiuto di Dio nella^b buona mente di Soa Maiesta et nella prudentia di uoi Signori, che li santi attorno che si troui^c una qualche forma a sanar cotesta parte della Christianita^d [27v.] il che sequendo resterà si gagliardo, che non^e parere^f si possa temere dalle cose del Turco.

^a O: utána két szó kihúzza. ^b O: előtte egy szó ('et') kihúzza. ^c A: 'trouit'. ^d O: utána egy szó kihúzza. ^e O: utána egy szó kihúzza. ^f O: 'parer'.

150.

Idő: 1530.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Innsbruck

Felleg: nunciusi jelentés

Tartalom: A pápa a törökök által sanyargatott népeknek gondját viseli. A király és az erdélyi

¹⁷⁰ Május 23-ai dátummal a teljes utasítás közölve: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531*, 40–43, n. 9.

vajda ügyében jó lenne Statilio János erdélyi püspökböz fordulni. A császártól kölcsönre nincs remény, mert a francia királytól kapott pénzt nem akarja érinteni. Talán nyílt fel-szólítás a pápa részéről eredményre vezetne.

Felzet: AA. Arm. I–XVIII. 313. pag. 3r–6v. (3r–6v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.)¹⁷¹

[...][4r:] Dipoi presentai [*scilicet Imperatori*] il Breve soper le cose Turchesche qual non lesse in presentia mia, Ma io li feci intender con larghe offerte questo il Nostro Signore era disposto di tenir Cura con ogni suo potere delli subditi di Soa^a Maiesta non meno che delli proprij, che mostrò hauere molto a grado, et ne ringratia Soa Santita [...]

[4v:] Scritti questo hauer uisto dal vayuoda, che al Re non pareua che li fusse ordine d'accordo, Dipoi son stato allungo col Reuerendissimo Tridentino, Il quale e risoluto credo de consensu Regis, ch'io come da me scriua allo episcopo di Transilvania qual era in Anglia quando io anco u'era. Il nome suo e Jo. Statilius persona dotta et accorta, et che Io promoua la materia secondo che parera opportuno, et attender cio che risponderanno, et trouandossi qualche mezzo seguiremo la impresa, quanto che non, non sara stato male l'hauer tentato. Di questo sequira ne daro auiso.

[Pag. 5r. chiffr., pag. 10v. deschiffr.:]^b Quanto all'imprestito che si desideraua da Sua^c Maiesta non miche^d parso di parlarne con Sua Maiesta, ma nel discorso che fece con Conos.^e et con Granuel circa quelle difficulta de danaro, et dimande del Principe, mostrai di lasciarmi cader di bocca che in questa necessita saria buono che Sua Maiesta seruisse Sua Santita di qualche somma de danaro, et tutto da me li uid-di tutti due resoluti, et ad un'tempo che non si poter,^f et che li danari hauuti dal Christianissimo non li uolea toccare, ma star con questa reputatione d'hauer quodammodo il bastone in mano se il Christianissimo uolesse mouer qualche cosa, et contro il Turco, si che ne trouo poca speranza, pur forse si fara meglio con Sua Maiesta, et se cosi me commettirese ne faro officio, et iudico sara meglio liberamente rechiederlo per nome di Sua Santita attenta la necessita doue si troua, et massimamente per questo experimento [?]^g conproporli^h d'assicurarlo, et il tempo di restituire, forse se potria ottenere, et quando lo negasse, per me iudico che si faria poca perdita mostrar in questa necessita hauere ricorso, et fede in Sua Maiesta, pur me rimetto a Sua Santita.

[5r:] Vostra Signoria si degnera auisarmi quid agendum, penso che li prefato non [5v:] si moua senza ragione. Per il suo Segretario me l'ha mandato a dire et per non intertenire questa non li so dire altro, vedero intendero che fondamento ha et ne daro auiso con lei proxime. A Vostra Signoria molto mi raccomando supplicandoli che humilmente^k mi raccomandi alli Sanctissimi piedi di Nostro Signore. Da Inspruch alli XXIX di Maggio M D XXX.

¹⁷¹ Május 29-ei dátummal a teljes jelentés kiadva: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531*, 45–51, n 12.

Uti filius^d deditissimus

J. Card. Campegius

[*Cím pag. 6v.:*]

Allo Illustrissimo Signor mio^m Jacomo Saluiati come Padre hon.ⁿ A Roma

^a O: miként már utaltunk rá, e szövegben valóban *sic!* ^b O: természetesen más kézzel. ^c O: 'S.' rövidítés. ^d A: a feloldás helyütt már *sic!* ^d O: *sic!* ^e O: inkább 'Cous'. ^f O: inkább 'potea'. ^g O: *ex.*¹⁰ rövidítés. ^h O: *sic*, egybeírva! ⁱ A: 'Cb'if. ^j A: 'colle'. ^k A: 'similmente'. ^l A: 'filij'. ^m A: hiányzik. ⁿ O: 'm' betű és rövidítésjel. ⁿ O: a rövidítés feloldása 'bonorando', vagy 'bonorandissimo', esetleg 'bonorable'.

151.

Idő: s.d. [1530]

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Augsburg – Jelleg: nunciusi jelentés

Tartalom: A császár meglátogatván a beteg nunciust megmondja, hogy az összehívandó zsinattól, ha az békésen folyik le, sok jót vár: így a török várható újabb betörésére való előkészületek megtételét is.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3113. pag. 7r.–9v. és 11r.–14v. (6r.–7v. és 9r.–11v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.)¹⁷²

[*In colloquio cum Imperatore, legatum infirmum visitante, inter cetera spem suam in consilium generale proxime futurum protulit*] [...] [7r.:] aggiungendo che se la pace fusse, nel concilio sarian li capi et potissimum pro se la Santita di Nostro Signore la Maiesta Soa^a et il christianissimo, et che li altri mandariano et che tutto si faria con quietta senza pericolo de scisma, et veneria al proposito, che fussi in essere, si ^lb Turco facesse impresa^c l'anno prossimo, che seriano quasi come financierj a prouedere al Danaro et discorse^d molte cose delle quali dice havere copiosamente scritto per l'ultima posta de mano [7v.:] sua una lettera di quattro fogli, et detto al Nostro Signore tutti discorsi soi [...] [14r.:] Da Augusta alli XXIX. di luglio MDXXX.

[*Cím pag. 14v.:*]

Allo illustre^e signor quanto padre honorando el signor Jacomo Saluiat etc.^f

^a A: 'Suá' [!]. ^b A: 's'if. ^c A: 'imprese'. ^d A: 'discosse'. ^e O: feloldása 'illustrissimo' is lehet. ^f A: 'Allo Illustrissimo Signor Ms. Jacomo Saluiati come Padre bon.'

152.

Idő: 1530. júl. 29.

Pápa: VII. Kelemen – Hely: Augsburg – Jelleg: nunciusi jelentés

¹⁷² Július 29-ei dátum alatt a teljes jelentés közölve: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campegius 1530–1531*, 88–94, n. 24.

Tartalom: A pápa levelének olvasása után a császár kijelenti, hogy szeretné, ha a török veszélyre való tekintettel a közeli összejövetelen egyesülnének a keresztény fejedelmek. Ennek gátlói a luteránusok, akik nem akarnak barcolni a török ellen, hanem mindenfelé lázadásokat szítanak.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3113. pag. 15r.–21v. (12r.–16bis.v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.)¹⁷³

[*Pronuntiatio Imperatoris post lectionem litterae summi pontificis occasione audientiae*][15v.:] Soa Maiesta assentisse a tutte queste ragioni [scilicet de haereticis], tamen mostra per modo di discorso, come ho detto, di iudicar questa Conuocatione esser necessaria per il bene di tutta Christianita et qui toccò la parte della lettera doue Soa Santita scriue dalla venuta del Turco, quello potria poi seguire, Et disse, volesse Iddio che'l concilio fusse in essere, che piu facilmente si potria prouedere alla facilita di quella impresa, soggiungendo che non era Cosa, che per lui solo col fratello si potesse portare, etiam che in questo caso non mancheria dal^a debito suo, Ma bisogna che tutti li christianj li mettano la mano et non siano a chi piaccia che loro tenghino questa occupatione [...]

[17r.:] et per il primo considera questo pericolo saria se la guerra fusse in Germania, et il Turco uenisse a questa prima vera, Pericolo saria per esser li populi sollevuati et infetti, etiam li subiecti delli boni principi, et se alcuno se leuassi con uno stendardo seria molto pericoloso, et che Eluetij erano concordati con molte di^b questa Citta lutherane, et quantunque Jo li respondessi, che non pensassi che contra il Turco si potessi far Cosa bona stando queste heresie, et che lo essemplio delle Cose di vienna ne lo potean far chiaro, perche lutherani persuadino che non sit bellandum contra Turcam, et furono cagioni che li sussidi non andorno a tempo, quando alli Populi, che sine capite non erano da temere [17v.:] Di che lo essemplio di Spagna, di Vngaria et di Germania nel Tumulto dei Rustici ne faceua aperta fede et testimonio et che Eluetij haueano li Cinque Cantonj a loro Contrarij, quali non si doueano abbandonare et multa alia [...]

[20v.:] De Augusta alli X di Agosto MDXXX.

^a O: *idP*. E rövidítés feloldása inkább *idP*. ^b A: *sr*.

153.

Idő: 1530. szept. 8.

Pápa: VII. Kelemen

VII. uralk. évében

Hely: Róma

Jelleg: Szakváltás válasza

Tartalom: A Firenze ostromából visszavonuló zsoldosok várják a császár parancsát, hogy Magyarországra menjenek. A pápa hajlandó elnézni a megnősült papokat, ha azok becsülete-

¹⁷³ A teljes jelentés kiadva: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531*, 103–112, n. 27.

tes világi emberhez méltó életet kezdenek, csakbogy valami megegyezés létesüljön végre az egész kereszténységet veszélyeztető törökkel szemben.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3114. pag. 15r–18v (12r–14bis.v.)¹⁷⁴ (Arm. XI. caps. VII. n. 26.)^a

[...] [16r:] Douea l'exercito cominciare a ritirarsi da Firenze non hier l'altro, Italiani si dissoluerano, lanzechinet se ne anderanno uerso il valdarno, et alla medesima uia anche spagnuoli stimando non possi tardar a' uenir auiso della volonta di Soa Maiesta Cesarea^b et se sara che uadino nel Regno se ne anderanno di lungo, se anche uorra che spagnuoli uenghino in Vngheria, attraverseranno l'apenino per la uia che fece Borbone [...] [16v:] scrissi^c ultimamente l'opinione di Nostro Signore circa quelli dua^d capi di comunione et conubio sacerdotum, di seruare li occhi in qualche cosa pur' che nel resto tornassino a' uiuere da buoni Christiani. Questa lettera di Vostra Signoria Reuerendissima ci ha posto in speranza, che potra pure esser, che si troui qualche^e forma d'assetto che saria per li pericoli nelli quali siamo dal Turco alla Christianita di grande utile et sicurezza.

[Cím pag. 15r:]

Al Reverendissimo Campeggio d. 8 di Septembre 1530.

^a O: a korábbi utasításoktól eltérő kéz írása. ^b O: utána kihúzva: 'la q'. ^c E szó elejét és az alatta lévő (d') folt takarja. A következő sorok pedig oldalt kiemelés gyanánt vonallal megjelölve. ^d O: sic! ^e A: gépelési hiba, sic! O: a rövidítés feloldása 'qualche'.

154.

Idő: 1530. dec. 6.

Pápa: VII. Kelemen

VIII. uralk. évében

Hely: Róma

Jelleg: Saluiati válasza

Tartalom: A Magyarországba küldendő sereg részére való adakozás sürgetésében nem volt hiány, de mindenki iparkodott kivonni magát. A pápa havi tízezer dukátot fog adni, de nem tudni, honnan.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3114. pag. 4r–6v (4r–6v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.)¹⁷⁵

[...] [5v:] Nel sollicitare la contributione^a disegnata per poter mandare genti^b in Vngheria, non si e mancato^c d'ogni diligentia possibile ma che^d si excusa col non potere, come il signor Duca di Milano et Signor Duca di Sauoya, l'uno per essere tanto trauagliato da Suizzerj et l'altro per non poter pur supplire al pagamento di quel'che deue alla Maiesta Soa. Et quelli che non posson dire di non hauere il modo

¹⁷⁴ A teljes utasítás – helyenként regesztaszzerűen – közölve: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531*, 119–122, n. 30.

¹⁷⁵ A teljes jelentés kiadva: MÜLLER, *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531*, 192–196, n. 53. (A következő, 155. sz. forrást lásd szintén ugyanott.)

trouono altre scuse, in modo che finalmente sara molto poco quello che si hara dalle contributionj d'altri. Nostro Signore dara X ^M Ducati al^e mese, che e^f tutto quello che e possibile, che Soa Santita dia, Et Dio sa anchora che a trouar questi sara grande stento.^g Et non hauendo danaro per far tanto quello si disegnaua si uedra al manco di poter pagare li spagnuolj che^h sono da V in VI ^M. et li Cauallj leggieri.

[*Cím pag. 7v.:*]

Al Reverendissimo Campeggio d. 6 di Dicembre 1530.

^a O: utána még egy szó található, mégpedig 'di Sognata' [??]. ^b O: másik valószínű olvasat 'gente'. ^c A: 'mandato'. ^d A: 'on' [!]. ^e O: 'el' [!]. ^f O: utána két szó kihúzza. ^g O: a szó olvasata bizonytalan, az első betű igen elmosódott. Utána kihúzza 'di'. ^h A: a rövidítés feloldása 'cbi'.

155.

Idő: 1531. júl. 13.

Pápa: VII. Kelemen

VIII. uralk. évében

Hely: Róma

Jelleg: Jac. Salviati válasza Campeggióhoz

*Tartalom: A pápa biztosítja a császárt a tőle telhető segítségről és figyelmezteti, hogy inkább nézzon el dolgokat a török veszélyre való tekintettel Németországban, mintsem hogy fegyverhez nyúljon. Clissa rövidesen a töröké lesz, akik az összes kikötőt hatalmukba kerítik és nagy készüléteket tesznek Itália elfoglalására. Helyesli, hogy a császár birodalmi gyűlést hívattott össze, csak az időpontot tartja későinek. A kikötők megerősítését és a hadihajók építését sürgeti. Végül inti a császárt, hogy a többi fejedelemmel ápolja a jó viszonyt a közös el-
lenségre való tekintettel.*

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 3114. pag. 1r.–3v. (1r.–3v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.)

[...] Soa Beatitudine dal canto suo non e per mancare di aiutarci la Maiesta Soa con tutto quello che potra, li par bene che l'Imperatore, che^a meglio sa quanto possi prometterti delle forze sue, et delli amici di Germania a' tale impresa, facci prudentemente di andar bene pensando [1v.] et examinando tutto quello che possi fare per altra uia primo che si risoluua alla uia delle arme, perche si tenga, e pur da hauere in consideratione il pericolo nel quale stiamo dalla guerra del Turco et manco male, e^b tollerar qualche cosa alla Germania, che desperarla in tempo si pericoloso. Ci sono et debbono essere ancor costi auisi che quelle Genti del Turco che erano sopra Clissa si son leuate hauendo^c gia quasi stabilita una fortezza appresso di Clissa manco d'un miglio, con la quale^d terrano detta Clissa assediata et sara forza che fra pochi mesi uenghi in poter loro. S'intende anche, che metteno in mare in non so che porto li^e di Dalmatia alcuni legni con disegno di andare^f expugnando quei^g luoghi che tien di la il Serenissimo Re de Romani affinche^h nel far poi l'impresa d'Italia possa hauereⁱ tutti quelli porti a deuotion sua. Si dice anche che a Constantinopoli si fondeno nuoue artiglierie, et si^j sollicitano tutti li altri apparati di guerra per

tempo nuouo, et che oltre le demonstrationi che si ueggono, è ancora fra lor Turchi uoce publica di uoler uenir questo anno all'impresa d'Italia, le quali cose tutte et la consideratione gia tanti anni continuata d'esso Turco di non tener piu de tre anni la sua gente in otio, et che non ha hora mai inimico doue uoltarsi se non contra de noi, fa che Soa Beatitudine tien per certo che in ogni modo a' tempo nuouo debbiamo sentire rumore et per questo li pareria [2r.] che questo tempo che ci e si spendesse utilmente nelle prouisioni per resistereli, Lauda Soa Beatitudine^k la determinatione di Soa Maiesta Cesarea di uenire a' tener dieta in Germania et fare ogni cosa per^l tenerla contenta et alla deuotion sua, perche quella discordia non faciliti la uia alli disegni del Turco, li par bene che il differire a farla sino alla fine di settembre che andera poi anche in la quindecim o uenti di piu, sia un poco troppo et che fusse stato molto meglio il farla alla fine d'agosto come Soa Maiesta Cesarea scrisse che haueua in animo di fare, perche andando cosi in lungo non ci sara quel tempo, che bisogneria alle prouisioni che per resistere al Turco in essa dieta si risoluiranno, Desidereria^m anche Nostro Signore che Soa Maiesta Cesarea tenendo per certo che il Turco non sia per differir piu il fara la guerra nel Austria et coniuuntamente, o in Sicilia, o nel Regno di Napoli, o in questi paesi di questaⁿ cominciasse a dare ordinatione da suo a' molte cose che han bisogno piu di tempo che non si pensaua come saria, che quelle terre maritime di Puglia si fortificassero gagliardamente, et le fortezze de quelli porti di momento stessero meglio prouiste d'ogni cosa che le non stanno, et perche una delle cose nelle quali si hara maggior difficulta, sara l'armata di mare, potria Soa Maiesta a' Genoua, a' Napoli, in Sicilia, et in quei luoghi di Spagna doue e commodita di farne commettere nuoue galere et finalmente andarsi apparecchiando de tutte simili cose, nelle quali^o non si [2v.] fa perdita, anzi, è guadagno et reputatione hauerle, ancorche la necessita di huersene a' seruire non uenisse, il che non credo, Questa materia del pericolo in che stiamo, et di quello che bisogneria fare per assicurarsi, e tanti trita che mi uergogno^p dire ad Vostra Signoria Reuerendissima^q come habbi a' persuadere Soa Maiesta Cesarea, basta assai che la sappi che opinione uniuersale è, che debbiamo in ogni modo questo anno essere assaltati et che la salute d'Italia pende tutta da Soa Maiesta Cesarea, dalla quale quando^s anche non ci hauesse la Sicilia et il Regno che sono in tal pericolo, si aspetteria ogni aiuto per sua bonta, et per li fini che si uedono in Lei tutti uolti al seruitio de Dio, che se tal uolunta si uedesse nelli altri, potremmo starne assai piu consolati, pur non, e anche da disperare che li altri se bene son piu lontani dal pericolo pensino pure a fare il debito da Principi Christiani, et per questo lauda molto Soa Santita che Soa Maiesta Cesarea tenghi quanto la puo contento il Christianissimo, et che il serenissimo de Inghilterra, ne l'intrattenimenti di Soa Santita con il Christianissimo, et il desiderio di non disperare anche il Re d'Anglia, hanno altro obietto che questo, et pero si aspetta intendere, che resolutione hara hauuto da Soa Maiesta Cesarea circa quelle che gia li scrissi di permettere che la cosa s'instruisca, o a Cambray, o in qualche luogo simile in caso che quel Re si contenti [...]

[*Cim pag. 1r.:*] Al Reverendissimo Campeggio d. 13. di Luglio 1531.

^a A: a rövidítés feloldása 'cbi'. ^b O: utána két betű ('u' [és] 'o') kihúzva. ^c O: utána kihúzva 'de'. ^d O: utána egy szó kihúzva. ^e O: utána egy szó kihúzva. ^f O: a szó sorközi beszúrás. ^g O: az 'alcuni'²-tól idáig a szavak közepe kiszakadozva. ^h O: a szó közepe kiszakadva. ⁱ O: utóbbi két szó közepe szintén kiszakadozva. ^j O: utána kihúzva 'famo'. ^k O: utána kihúzva 'il p'. ^l O: utána kihúzva 'accordarla'. ^m O: a szó közepe kiszakadozva. ⁿ A: utóbbi két szó hiányzik. ^o O: utána kihúzva 'li b'. ^p O: utána egy szó kihúzva. ^q A: 'Beatissima', egyszerű szedéshiba. ^r O: utóbbi három szó aláhúzva. ^s O: utána kihúzva 'babbi'.

156.

Idő: 1531. aug. 11.

Pápa: VII. Kelemen

Hely: Róma

Tartalom: A. Spinola rendelete Spatho de Cesis apostoli jegyzőböz, hogy előde, Albertus Serre jegyzetei alapján állítson ki okiratot a bíborosok által a magyarok segítségére a török ellen ígért adományokról 1526. ápr. 22-i kelettel az összeget előlegző Aloysius de Cadis részére.¹⁷⁶

Jelzet: Cam. Ap. Div. Cam. (Arm. XXIX.). Tom. 91. pag. 35v.–37r.¹⁷⁷

A. Spinola etc.

Dilecto^a nobis in Christo domino Verrisio Spatho de Cesis, Camere apostolice Notario: salutem etc. Noveris, quia nuper dominus Aloysius de Gadis mercator Florentinus romanam curiam sequens coram nobis in Camera apostolica comparuit et exposuit, quod inter notas instrumentorum per quondam Albertum Serranum, dicte Camere apostolice Notarium, et in huiusmodi notariatus officio predecessorem tuum, rogatas et nunc penes te existentes reperitur una tenoris infrascripti videlicet: Die Dominico XXII Aprilis MDXXVI in congregatione generali Reverendissimorum Dominorum Cardinalium intimatorum per Sanctissimum Dominum Nostrum coram Sanctitate Sua pro hora XII presentes promiserunt solvere infrascriptas pecunias etc. pro substantatione Regni Vngarie contra Turcas:

R ^{mus} de Monte solvit	duc. 1000
Ancona solvit	duc. 1000
Senensis solvit	duc. ^b
Sanctorum quattuor	duc. 1000
Senensis solvit	duc. 100
Tranensis fecit mandatum, quod solvatur	duc. 300.
Valle VIII Maij presentibus in domo sua d. Petro de Valle episcopo et d. Modesto	duc. 400

¹⁷⁶ Az irat a VII. Kelemen pápa által II. Lajos számára felajánlott 50 000 arany segélyre vonatkozik, amelynek első részletét 1526 májusában indították útnak az Örök Városból Magyarországra. FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, II, 391–392.

¹⁷⁷ A kötetre (1530–1533): HODINKA, *A római levéltárak*, II, 37.

[36r.] Comensis se obligavit h ^{c:c} 23 Aprilis presentibus d. Paulo de Aretio Camerario Sanctissimi et Meliore ^d	duc. 300
Jacobatij 27 presentibus d. Paulo et D. Guilherme borgogti ^e clerico cenomanensis diocesis Camerario	duc. 300
Campegius XI Maij in Palatio presentibus d. Blosio et d. Francisco de Harmia Camerario pape	duc. 300
Camerarius	duc. 1000
Sancti Sixti solvit	duc. 300
Dertusensis solvit	duc. 400
Cibo 27 in Logia ad bellum videre presentibus d. Paulo et d. Francesco guizardino infra annum	duc. 1000
Cesis 27 in viridario suo presentibus d. Paulo et d. Andrea Centolino se obligavit solvere	duc. 400
Cesarinus se obligavit solvere 23 Aprilis presentibus eisdem et d. Cesare Camerario suo brixienti	duc. 500
Rodolphus XI Maij presentibus d. Joanne georgio treshino laico vicentinensi et domino Vincentio durantis	duc. 500
Rangonus 27 in Palatio presentibus d. Paulo et d. Prothonotario de Bentivolis intra annum	duc. 400
Triuultius 27 presentibus domino p. et Martello de Cavallerijs et Ro. ^f Camerario	duc. 300
Pisanus V ^{ta} Maij in Palatio suo presentibus d. Alexio de vosis et d. Martino de podio camerarijs	duc. 400

Absentes sed participantes

Fernesius XI Maij presentibus d. Ludovico Zephiro et d. Antonio de Brandusio Camerario suo in domo sua	duc. 1000
Columna fecit mandatum	duc. 1000
Cortona	duc. 500
Hypporegiensis	duc. 600
Ponzettus solvit	duc. 300
Egidio 27 presentibus domino p. et d. Scipione Bongallo c. nepesin. ^g Camerario	duc. 300
Aracelj 27 presentibus d. Paulo et Betonto camerario suo	duc. 300
Salviatus	duc. 1000

[36v.] Absentes non participantes

Aux	duc. 1000
Borbon	duc. 1000
Loreno	duc. 2000
Portogallo	duc. 2000

Eboracensis	duc. 2000
Salseburgensis	duc. 1000
Maguntinus	duc. 1000
Leodinensis	duc. 1000

Quodque Reverendissimi domini Cardinales in huiusmodi nota nominationi expressi summas ibidem respective contentas de emolumentis Pilei nuncupatas magnifico viro domino Philippo de Strozijis, tunc generali Sanctissimi Domini Nostri et camere apostolice depositario, et eo nomine solvere promiserunt et ad id se sub penis et in forma camere cum clausulis consuetis coram dicto Alberto Serra et sub diebus in preinserta expressis obligaverunt, quodque tunc, seu paulo post, cum propter imminens regno Vngarie et consequenter universo statui ecclesiastico periculum Summus Dominus Noster timens, ne si transmissio pecuniarum ad regnum Vngarie tam diu retardaretur, quousque ex dictis Pilei emolumentis recuperarentur, nimis serum subsidium foret, cupiensque presente pecunia, que nervus est belli, Regem Vngarie fulcire, inter alia ab ipso Aloysio summarum trigintamilium ducatorum auri de camera: de iulijis: X: pro quolibet ducatorum mutuo petijt et accepit, ac pro ipsius Aloysij indemnitate promissiones et obligationes dictorum Reverendissimorum Dominorum Cardinalium erga dictum depositarium acceptas in ipsius Aloysij favorem transtulit, prout in geminatis mandatis in forma motus proprij manu sanctitatis sue desuper signatis et in eadem camera per ipsum Aloysium facto exhibitis latius continetur. Cum autem idem Aloysius, sicut dictis expositionibus subiunxit, non valeat a dictis Reverendissimis dominis Cardinalibus, seu eorum aliquo, summas per eos respective promissas recuperare, nisi via iuris, proptereaque instrumenta de et super obligationibus huiusmodi in camere apostolice forma cum clausulis consuetis extensa et publicata sibi necessaria sint: Teque, ut illa in eadem forma cum dictis clausulis extenderes, publicares et sibi traderes sepius atque sepius requisiverit; Tu sub pretextu, quod dicte note sunt nimis breves et concise, nec exprimatur, quod Cardinales promittant et se obligent sub penis et in forma Camere, nec cui nec de quibus pecunijs, nec in quo termino, neque in quo loco solvere debeant et alias diversimode cavillando instrumenta huiusmodi extendere et publicare et ipsi Aloysio tradere recusas in grave eius damnum et preiudicium. Quare nobis humiliter supplicavit, ut sibi desuper [37r.] de oportuno remedio providere dignaremur. Nos visis dictis mandatis motu proprio manu Sanctissimi Domini Nostri pape signatis in Camera apostolica libro tertio diversorum Clementis VII post direptionem^h Urbis folio 81 et 83 registrari fecimus et in uno eorum singulos Cardinales una cum summis, pro quibus coram dicto Alberto Notario iuxta preinsertam notam se obligarant, nominatim expressos et repertos esse, ac visis etiam mandatis Reverendissimorum Tranensis et de Columna, de quibus in dicta notula fit mentio, coram nobis similiter productis cognovimus et cognoscimus dictam notam fuisse per dictum Albertum sub diebus et pro summis in ea contentis, ac in favorem dicti Depositarij super emolumentis Pilei pro substantatione [!]ⁱ Regni

Vngarie stipulatis. Et consequenter predictam Aloysij expositionem rei geste et veritati consonam esse, ac sciens camere apostolice Notarios non solere de similibus se rogare nisi sub penis ac clausulis in forma camere. Ac firmiter presupponentes, quod dictus Albertus notarius, qui bene in his expertus erat, dictas notas cum obligationibus et clausulis consuetis recepit et si superviveret sine ulla exhitatione [!/] sub dicta forma instrumenta extendisset et predicto Aloysio, in cuius favorem obligationes translate sunt, tradidisset huiusmodi supplicationibus inclinati. De mandato etc. Et auctoritate etc. Tibi sub excommunicationis, privationis officij tui Notariatus et duorum milium ducatorum auri camere^k et fisco apostolicis apostolicorum penis districte precipiendo mandamus, quatenus instrumenta unum vel plura separatim pro quolibet obligatis ad partem, seu simul pro omnibus, vel aliquibus eorum cum expressione, quod dicti Cardinales pro substantatione^l Regni Vngarie contra Turcas promittunt de primis emolumentis Pilei solvere dicto Depositario in romana Curia summam in dicta nota et motuproprio respective expressam et quod pro observatione promissionis huiusmodi obligaverunt se et bona eorum presentia et futura cum summissione iurisdictionibus quarumcumque curiarum renunciationem extentionum constitutione procuratorum iurato^m et alijs clausulis in instrumentis in forma camere extensis iuxta dicti Alberti Serre Notarij et romane curie usitatum stilum cum die, loco et testibus in dicta nota expressis et anno 1526, ac indictione et pontificatus anno predicto, ac diebus in notula manu dicti Alberti positis congruentibus, sine ulla presentium in serie instrumenti, sed in sola subscriptione tua facta mentione, ac si in dicta nota de singulis predictis et alijs in ampliori forma requisitis clausulis, saltem sub abbreviatura mentio fieret, extendas, conficias, subscribas et in publicam et autenticam formam ita, quod vim, robur et effectum publicorum instrumentorum perpetuo obtineant, redigas ac dicto Depositario et Aloysio et cuicumque alteri interesse prendenti, totiens quotiens requisitus fueris, intra competensⁿ terminum, recepta competenti mercede, tradas. Decernentes instrumenta sic extracta et in publicam formam redacta, aut te, qui illa publicaveris, aliquo vitio notari non posse, neque debere, sed illa illud omnino robur in iudicio et extra obtinere ac si ex notulis cum omnibus requisitis annotatis extensa et publicata fuissent, sicque per quoscumque iudicari et diffiniri debere. Premissis defectibus ac alijs in contrarium etc. Datum Rome etc. Die XI. Augusti MD.XXXI.

^a Mellette a bal margón ugyanazon kézzel rövid, 10 szavas, némileg elmosódott tartalmi összefoglaló. ^b O: nem szerepel összeg. ^c A és O: sic! Feloldására biztos javaslatunk nincsen. ^d O: utána 'couoni' és felette egy rövidítésjel. Nem tudtuk megfejteni, ezért a névmutatóban sem szerepeltetjük. A: hiányzik. ^e A: sic! O: inkább 'borgogn'. ^f A: sic! O: ehhez hasonlóan a többi név is rövidített alakban, feloldása lehet 'Rodulpho', 'Roberto' etc. ^g A és O: sic! Feloldásukra biztos javaslatunk nincsen. ^h A: 'direptione'. ⁱ O: tényleg sic! ^j O: tényleg sic! ^k O: utána kihúzva 'apostolicis'. ^l O: e szóban az első 'u' betű vélhetően át lett javítva a helyes 'v'-re, ezért helyén inkább csak egy – továbbra is 'u' betűre emlékeztető – tinfolt látható. ^m A: sic! O: rövidítve, feloldása tehát 'iuramento'. ⁿ O: sic!

157.

Idő: 1531. okt. 17.

(XVI. Kal. Novembris)

Pápa: VII. Kelemen

VIII. uralk. évében

Hely: Róma

Jelleg: pápai levél

Tartalom: A pápa *Josephus de laude civis Cremonensis, Pretor Potestati Civitatis nostre Bononiensis*-hez intézett leiratában említi: „*Andreas de Burgo, frater tuus consobrinus et pro Carissimo in Cristo filio nostro Ferdinando Ungarie rege illustri ad nos et ad hanc Sanctam sedem destinatus orator*”.

Jelzet: *Cam. Ap. Div. Cam. (Arm. XXIX.)*. Tom. 88. pag. 219v.¹⁷⁸ (214v.–221v.)^a

^a A: *sic!*

158.

Idő: XVI. század

Pápa: VII. Kelemen s utódai

Hely: ?

Jelleg: a birodalmi gyűlések által a török ellen megszavazott seregekről készített összeállítás

Jelzet: *Misc. Arm. II. Tom. 46. pag. 255r.–263r.*¹⁷⁹

Exercitus imperialis MD XXXII.

Subsidium Germaniae adversus Turcas decretum in conventu Augustensi 1530 confirmatum in conventu Ratisponensi 1532.

Peditum XL^M Equitum VIII^M. Et hoc in communi pro praesenti rerum et temporis conditione, sed ut multi principes multaeque Respublicae huiusce^a nationis plures etiam milites mittunt, quam ex decreto conventus teneantur.^b Aderunt et Caesareae Maiestatis et Serenissimi Romanorum Regis maximi exercitus, quod si qui longa lataque quique populosa est Germania, vires suas reponere vellet, multa centena hominum millia veluti ex immenso quodam pelago profunderet.^c

[*Sequuntur singillatim circuli, urbes et principes Germaniae cum adnotatione numeri equitum et peditum ab eis praestandorum*].

[262r.:] In Vormatiensi conventu Anno Domini 1521 celebrato Principes et omnes ordines Imperij decreverunt dare Serenissimo Domino Carolo Romanorum et Hispaniarum etc. Regi in Imperatorem electo XX^M peditum et equitum IIII^M quibus [262v.:] Comitatus ad Accipiendam Imperij Coronam Romam pergeret.

¹⁷⁸ A kötetre (1530–1532): HODINKA, *A római levéltárak*, II, 37.

¹⁷⁹ GERHARD MÜLLER (Hrsg.), *Legation Lorenzo Campeggios 1532 und Nunziatur Girolamo Aleandros 1532* (Nuntiaturrechnungen aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. I: 1533–1559/2. Ergänzungsband), Tübingen 1969, 401–402. 473–477 és *passim* (607–609 *ad indicem*).

Hanc summam displicendam decreverunt in conventu Augustensi Anno Domini 1530 cum ageretur de praesidio adversus Turcas et in hac sententia perseveraverunt et in hoc conventu Ratisponensi 1532.

[*In sequentibus tractatur de conducendis militibus, inter alios:*] [...] insuper III^M equitum Vngarorum, quibus pecuniam subministrabit Clemens VII. Pontifex Maximus [...] [263r:] his armis freti Invictissimi Reges contra Turcas properabant 1532 de Mense Septembris.

M D XLII Mense Martij

In conventu spirensi decretum fuit Auxilium XL^M peditum et VIII^M equitum contra Turcas et quia per Austriam et alios status sub Rege Ferdinando mittebantur auxilia separatim ab imperio, ideo ab hoc fuerunt exempti et portio dictorum statuum simul cum portione quorundam aliorum, qui ab Imperio praetendunt exemptionem fuit distributa super reliquos status, ita ut singuli mittere tot milites tenerentur, quot retro eis imponitur et quartam plus, ut numerus XL^M et VIII^M integre haberentur.

^a A: 'buisce'. ^b O: az egész mondat *sic*! Az utolsó szó másik lehetséges olvasata 'teneant'! ^c O: az egész mondat *sic*! A 'qui' és a 'quiqui' lehetséges olvasata, az ugyanazon rövidítések feloldása viszont talán inkább 'quam' és 'quamque'. ^d O: az összes kihagyás mértékére lásd a foliószámokat.

159.

Idő: 1538. febr. 8.^a

Pápa: III. Pál

IV. uralk. évében

Jelleg: a pápa, a császár és Velence között a török ellen kötött szent szövetség pontjai

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 46. pag. 161r.–164r.¹⁸⁰

Capitula^b sanctissimi foederis^c initi inter summum Pontificem cesareamque maiestatem et uenetos contra Turcas.

Invocato Dei omnipotentis nomine Patris et filij et Spiritus Sancti amen. Anno ab eiusdem domini nostri Jesu Christi nativitate millesimo quingentesimo trigesimo octavo, Beatissimo in Christo Patris ac Domini Nostri domini Pauli, divina providentia papae Tertij anno quarto, die vero octava mensis Februarij in aula residentiae sacri consistorij eiusdem Sanctissimi domini Nostri Papae ac Reverendissi-

¹⁸⁰ A Bécsből Velencének kiszolgáltattott eredetiről idézi: LUDWIG BITTNER, *Chronologisches Verzeichnis der Österreichischen Staatsverträge. I: Die österreichischen Staatsverträge von 1526 bis 1763* (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs), Wien 1903, II. Kiadása és szövegváltozatai leőhelyeinek felsorolása: MARCO JAČOV, *L'Europa tra conquiste ottomane e leghe sante* (Studi e Testi 403), Città del Vaticano 2001, 151–165 (157).– A szövetségkötés tényét említi FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 49. Vö. még WALTER FRIEDENSBURG (Hrsg.), *Nuntiatursberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Actenstücken I: 1533–1559/12*, Gotha 1892, 212skk.

morum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium presentium atque assistentium, ut infra, adhibitisque et specialiter vocatis insfrascriptis testibus, videlicet.^d

Animo volvens idem Sanctissimus Paulus Pontifex maximus, quantum sanctitati suae conveniat universi gregis dominici suae a domino [162r.] Deo curae et fidei commissi indefessam prestare custodiam, nihil unquam potius in mente habuit, neque suis votis magis propositum, quam ut omnium principum christianorum dissidentes animos in unum componeret ipsaque^e fidelium arma iam pridem proprio ipsorum sanguine madentia adversus immanissimos Turcas quotidie magis capiti nostro imminentes converteret. Quod cum solum per ipsam christianorum principum concordia et veras et firmas sanctitatis suae cum ipsis confoederationes fieri posse intelligatur, sanctitas sua et ab initio pontificatus sui semper id procuravit in eoque maxime laboravit, ut omnes idem atque unum in beneficium catholicae fidei et salutem christianitatis cuperent et donec hoc effecerit cunctosque ad sancta vota habuerit paratos, quod se effecturum ope omnipotentis Dei sperat interea periculis publicis,^f quae Turcis impendent, summa prudentia Spiritu Sancto vere afflata praecipuam assumpsit curam iuxta prophetae^g vocem in congregando Populos in unum et Reges, ut serviant domino. Itaque eiusdem P.M. Pauli paternis obtemperantes monitis, Carolus quintus^h divina gratia Romanorum Imperator semper augustus, Hispaniarum et utriusque Siciliae Rex etc. ut qui sanctam hanc expeditionem votis omnibus semper concupivit et totis viribus per se molitus est, nec non Illustrissimus uenetorum duxⁱ et senatus una cum ipso Summo Pontifice Paulo praesente et per se ipsum cum assistentia, voluntate et consensu Sacri Reverendi S.R.E. Cardinalium Collegij contrahente. Ipsi mediantibus suis oratoribus et mandatarijs, videlicet Illustri Joanne maurrique Marchione Aghiliariae pro caesarea Maiestate oratore et mandatario contrahente et se obligante tam pro supradicto serenissimo Imperatore Carolo, quam item eiusdem Caroli Imperatoris auctoritate et iussu pro serenissimo Rege Romanorum etc. Ferdinando^k et pro utroque promittente ratumque habente mandati sui vigore, de quo infra. Nec non magnifico et excelso viro domino Marco Antonio Contareno equite ipsius Illustrissimi ducis et senatus ueneti oratore [162v.] et mandatario mandati sui vigore etiam contrahente et se nomine quo supra obligante, conventionem, ligam et sanctum, perpetuum et inviolabile foedus inierunt, fecerunt et firmarunt, ac ineunt, faciunt et firmant non modo ad statuum et dominiorum ipsorum contrahentium et eorum, qui adhibebunt ab immanissimo Turcarum Tyranno defensionem, sed etiam ad offensionem ipsius considerantes rem christianam^l eo adductam esse, vel invadendum. Quod quidem foedus et quam sanctissimam ligam praedicti contrahentes inierunt et ineunt his modis et formis prout in praesentibus capitulis continetur.

Ad laudem et gloriam, ac in nomine omnipotentis Dei patris et filij et spiritus sancti amen. Quod eiusdem summi dei beneficio bonum, felix, faustum prosperumque sit.

Haec sunt capitula sacrosancti foedericis [!] et ligae per sanctissimum in Christo patrem et dominum nostrum dominum Paulum divina providentia papam III.

et serenissimum ac Potentissimum Principem dominum Carolum V. Romanorum Imperatorem semper augustum, Hispaniarum et utriusque Siciliae Regem catholicum tam suo quam serenissimi etiam Regis Romanorum eius fratris nomine, nec non Illustrissimum Ducem, senatum et dominium Venetorum contra Turcas initorum etc.

Tenor capitulorum.

I. Primo ad observantiam huius confederationis convenerunt [...] ^m

^a O: a dátum más kézzel a bal margóra is írva. ^b O: közel egykorú kéz írása. ^c O: az utolsó betű előtt kihúzva 'rr'. ^d O: sic! A szöveg az 'animo'-val folytatódik. ^e A: 'ipsasque'. ^f O: a szó sorközi beszúrás. ^g O: a szó közepét tintafojt fedi. ^h O: utóbbi két szó aláhúzva. ⁱ O: utóbbi két szó aláhúzva. ^j O: a szó sorközi beszúrás. ^k O: a szó aláhúzva. ^l O: az utolsó előtti, 'u' betű ugyanaz, mint a mondat végi 'invadendum'-nál, ám nyelvtanilag a fenti értelmezés a helyes. ^m O: a kihagyás mértékéről a jelzet tájékoztat.

160.

Idő: 1547. aug. 1.

Pápa: III. Pál

Jelleg: Ferdinánd fegyverszünete a szultánnal.

Jelzet: Misc. Arm. II. Tom. 46. pag. 35v.–36r., 36v.–38r.^a

Induciae inter Ferdinandum Romanorum Regem et Solymanum Turcarum Imperatorem cum ratificatione dictarum induciarum facta per Carolum V. Imperatorem. 1547 prima Augusti.¹⁸¹

Ad proceres Unghariae.

Ferdinandus etc. Reverendissime in Christo Pater, Reverendi, spectabiles, magnifici et egregij nobis sincere dilecti. Meminisse potestis vos nobis saepius scripsisse et supplicasse, ut cum intellexissetis, Nos aliquos Tractatus cum Turca de inducijs habere velle, vobiscum eos communicare dignaremur. Nos autem vobis respondisse, quod ob certas quidem et graves causas cum ipso Turcarum Imperatore inducias tractare coeperamus,^b ut interim dum divino praesidio de liberatione istius Regni nostri Hungariae aliter providere possemus, idem Regnum nostrum in continuis^c hostium vastationibus securum, et vos ceterique fideles, status et ordines eiusdem Regni Hungariae quieti esse possent. Verum cum Nuntius noster a Turca revertente-

¹⁸¹ Közölve: HATVANI MIHÁLY (kiad.), *Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. I: 1441–1538. II: 1538–1553. III: 1553–1608* (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria/2), Pest 1857–1859, II, n. 192, 141–141. Ugyanitt található magának a fegyverszünetnek teljes szövege is (n. 192, 142–145 és 145–148.). Vö. még WALTER FRIEDENSBURG (Hrsg.), *Legation des Kardinals Sfondratos 1547–1548* (Nuntiaturreportage aus Deutschland. I: 1533–1559/10), Berlin 1907, 78 és különösen 1. j.

retur, faceremus vos de omnibus rebus [36r.] certiores. Sciatis itaque Nuncium istum nostrum, quem proxime ad Turcam ad declarandum illi super conditionibus ineundarum induciarum voluntatem nostram miseramus, nunc rediisse et responsum in scriptis retulisse. Ne igitur ea, quae tractata fuerunt et conclusa vobis essent incognita, tam earum conditionum, quas ad eundem Turcam miseramus, quam responsionis et confirmationis illius exemplum presentibus inclusum ad vos pariter mittimus significantes vobis, nos in his permansuros conditionibus, quas Turcae ipsi proposuimus. Quod si successu temporis aliqua fortassis difficultates oriri contigerint, medio Nuncij nostri, quem ad Turcam continue habebimus, in rebus omnibus nostris semper agere, vestrumque omnium et aliorum fidelium subditorum nostrorum quieti atque tranquillitati consulere poterimus. Quamobrem fidelitati vestrae committimus firmiter, quatenus acceptis presentibus inducias ipsas ubique in ditione nostra Hungarica publicari easque tam in Hungaria, quam etiam in Croatia et Slavonia eo modo, quo conclusae sunt et quem ex ipsis exemplis praesentibus admissis intelligetis, et vos observare et per omnes alios quoque fideles subditos nostros cuiuscunque status sint et conditionis sub strictissimo edicto nostro inviolabiliter observari^d facere debeatis et teneamini secus non facturi. Datum Augustae Vindelicorum quinta die Decembris anno Domini MDXLVII.

Ea quae sunt in articulis praesentibus inclusis secretiora et quae non sunt necessaria ad publicandum, teneatis apud vos secreta. Quae vero publicari poterunt, ea publicare poteritis etc.

Ferdinandus.

Nicolaus Olahus. L.S.^e

[36v.]

Litterae Induciarum Ferdinandi Regis Romanorum.

Nos Ferdinandus etc. Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod cum ante biennium incepta^f esset quaedam tractatio de pace seu inducijs propter bonum publicum totius orbis et maxime Regni Hungariae quietem et tranquillitatem cum Serenissimo et Potentissimo Principe Domino Solymano Imperatore Turcarum ac Asiae et Graeciae etc. et relictas tunc essent quaedam controversiae de finibus dicti Regni Hungariae inter nos et Maiestatem suam, quas cum tollere et abolere decrevissemus eodem illo bono publico quiete et tranquillitate Regni Hungariae cum primis adducti iterum oratorem nostrum Magnificum Geraldum Velduigh cum plena facultate tractandi, agendi et concludendi, nec non de istis controversijs semel finem faciendi expedivimus. Erant autem hae differentiae [...]^g

^a O: a másolat a 16. század második felében készülhetett. ^b O: a kettőshangzó úgynevezett *e caudatával*. ^c A: 'continuis'. ^d A: 'observare'. ^e O: e sor az irat jobb oldalán. ^f Ua., mint az imént. ^g O: a kipontozás mértékéről az irat jelzete tájékoztat.

161.

Idő: 1566.

Pápa: V. Pius

I. uralk. évében

Hely: Róma (S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa ír Fülöp spanyol királynak, hogy a császárral és a francia királlyal együtt, ki mind rokonai, szövetkezzék a török ellen, akik már Németországot, Itáliát közvetlenül fenyegetik és az elmúlt nyáron elért magyarországi sikereiken felbuzdulva és a máltai kudarcuk által feltűzelve nagy szárazföldi és tengeri erőket helyeznek készenlétebe.

Felzet: Armadio XLIV. Tom. 18. pag. 130r.–130v. (135r.–135v.)¹⁸²

Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

Pius papa quintus.

Charissime etc. Maxima cura ac solitudine angimur videntes ea, quae oculis cernuntur periculum imminens sanctae fidei et universo Christiano nomini, nisi ea ineantur consilia, quibus impiorum hostium impetus ab his miseris Christianae reipublicae reliquis propulsetur.^a Consideramus enim quam facile hinc Italiam aggredi possint, inde germaniam, quarum Provinciarum alterius fines iam attingunt, ab altera angusto admodum mari ac freto potius disiuncti sunt. Aucti illis animi sunt rebus hac aestate in Vngaria prospere gestis, irritati vero maiorem in modum et accensi fuerunt, ut verisimile est, ignominia, quam superiore anno in Insula Melita acceperunt. Habent paratas terrestres copias equitum et peditum ingentes. Habent classes maximas atque instructissimas praeter naves omnium ex Africa Piratarum, quae semper ad eorum nutum presto sunt. Principes porro Christianos nulla^b inter se belli societate iunctos esse sciunt, nec quenquam vestrum posse solum sine aliorum auxilijs sibi resistere. Proinde necessarium esse videmus occurrere tantis periculis, ea vero propulsari non posse videmus, nisi tu, Charissime fili, et Serenissimus Caesar frater tuus patruelis et Rex Francorum Charissimus Reginae uxoris tuae frater, qui estis tres Charissimorum Principum maximi, inter vos conspiretis et salutare ac sanctum foedus praesenti quoque tempore ineatis ad religionem Christianam et res vestras ab [130v.] huius novi Turcarum tyranni impetu defendendas. Est equidem Rex Francorum ab hoc periculo aliquanto, ut videtur, quam Maiestas tua et ipse Caesar adhuc tutior,^c sed sero consulturus esset rebus suis, si vos prius opprimi pateretur. Hortati igitur ipsum diligentissime fuimus ad

¹⁸² Kezdőszavait, tárgyát, szövegváltozatai lelőhelyét a többi uralkodóhoz intézett brévékével együtt 1566. november 4-ei dátum alatt és a korábbi kiadás megjelölésével hozza: LUIGI NANNI (ed.), *Epistolae ad principes. I: Leo X–Pius IV. (1513–1565). II: Pius V–Gregorius XIII. (1566–1585). III: Sixtus V–Clemens VIII. (1585–1605)* (Collectanea Archivi Vaticani 28–29 et 41), Città del Vaticano 1992–1997, II, 52, n. 3665–3667. Kiadva: *Caesaris S.R.E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii... Annales ecclesiastici denuo et accurate excusi I–XXXVII*, Parisiis 1887, XXXV, 150, n. 310. Más lelőhelyek alapján legutóbb közölte: JOSÉ IGNACIO TELLECHEA IDÍGORAS, *El papado y Felipe II. Colección de breves pontificios. I: 1550–1572. II: 1572–1598*, Madrid 1999–2000, I, 164–165, n. CXII.

hanc societatem vobiscum ineundam, sicut Maiestas tua intelligere poterit ex literarum, quas ad eum missimus exemplo. Hortamur vero Maiestatem tuam, ut de hac re ipsa quoque cum eodem Rege et cum Caesare agat, et quo facilius vires omnes suas in Turcas convertere possit, statuatur non esse sibi diutius differendum iter suum in Flandriam ad res illas componendas. Quam ad rem societatem hanc, si facta fuerit, in primis profuturam esse videmus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die^d MDLXVI. Pontificatus nostri anno primo.

^a A: 'propulsentur'. ^b O: az utolsó betű a lap szélén kiszakadt. ^c A: 'tutiore'. ^d O: a nap megjelölése üresen hagyva. A: kipontozva.

162.

Idő: 1566. nov. II.

Pápa: V. Pius

I. uralk. évében

Hely: Róma (S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa felszólítja Miksa császárt és királyt, hogy a közelgő török támadásra való tekintettel kezdjen tárgyalást a spanyol és francia királyokkal, akiket ő is felszólított segítség küldésére. A pápa maga is a lehető segítséget küldi, sőt többet is tenne, ha a protestantizmus hatalmának egy részétől meg nem fosztotta volna.

Hasonló értelemben ír Mária császár- és királynénak is.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 18. pag. 123r.–123v. (128r.–128v.)¹⁸³

Charissimo in Christo filio nostro Maximiliano Vngariae ac Bohemiae Regi
Illustri, Romanorum Imperatori electo.

Charissime etc. Cum videamus tanquam ea, quae oculis cernuntur, extremum discrimen, quod^a a novo Turcarum Tyranno Crhistianae reipublicae ac tuis primis rebus impendet, pastoralis officij sollicitudo, et paterna rerum tuarum cura nos cogit tam necessario tempore in eam curam incumbere, ut foedus et societas inter Maiestatem tuam et charissimos filios nostros Francorum et Hispaniae Reges ineatur ad tam potentem hostem communibus viribus repellendum. Itaque hac de re cum eis Regibus accurate agere coepimus. Quanquam tam evidens est et ante oculos positum periculum sicut diximus, ut ipsa necessitas eos et omnes alios Principes Christianos monere et excitare debeat, ad tale foedus faciendum: et Maiestati tuae adversus novum Turcarum tyrannum firmissima auxilia mittenda. Ad quod nos eos hortari non desistimus.^b Si apostolicae sedi^c eae vires essent, quae ante hoc perniciosum schisma esse solebant, maiora tibi auxilia polliceri adversus hostes possemus. Mitemus tamen quanta poterimus, atque etiam vires nostras superare conabimur. Hortamur autem Maiestatem tuam, ut ipsa quoque per oratores suos

¹⁸³ Kezdőszavait, tárgyát, szövegváltozatai lelőhelyét hozza: NANNI, *Epistolae ad principes*, II, 52, n. 3671–3672.

eadem de re agere^d et instare ne desinat, ut in sequenti^e anno eas habeat copias, quibus Deo iuvante adversus tam infestum et potentem hostem res suas tueri possit. Datum Romae apud S. Petrum etc. die XI. Novembris 1566. Pontificatus nostri anno primo.

Charissimae in Christo Filiae nostrae Mariae, Vngariae ac Bohemiae Reginae
Illustri. Electae Romanorum Imperatrici.

Charissima etc. Quia prospicimus et tamquam ea, quae oculis cernuntur, videmus, periculum quod populo Christiano impendit in sequenti anno ab impijs hostibus: necessarium esse statuimus pro pastoralis officij sollicitudine et paterna cura rerum charissimi filij nostri Caesaris, coniugis tui, praecipue periclitantium mone-re et excitare charissimos in Christo filios nostros [123v.] Serenissimum Caesarem coniugem tuum et Francorum et Hispaniae Reges ad ineundam belli societatem inter se adversus tam potentes hostes, quae una et sola ratio est, qua subveniri possit tantopere periclitanti Germaniae ac reipublicae Christianae. Itaque hac de re illos vehementer hortari coepimus. Nunc partes Maiestatis Tuae^f sunt, charissima filia, cuius praecipue interest hanc societatem iniri, ipsum Caesarem et Regem catholicum fratrem tuum de ea re extimulare, et tam salutarem actionem, quanto maximo potes studio iuvare. Quod et si te^g tua sponte facere paratam^h fore certum habemus, tamen id ipsum nos quoque Maiestati tuae in remissionem peccatorum suorum iniungimus. Datum ut supra.

(Cf. *Arm. XLIV. Tom. 18. pag. 132r. [137r.]: Pius papa V. Maximiliano imperatori promittit auxilium pecuniarium ad tria milia peditum conducendorum contra Turcas. Plus dare non potest propter expensa gravia inexpectata in causa reginae Scotiae, munitio-ne oppidorum Italiae maritimarum etc. „Datum Romae apud S. Petrum etc. die XV. Maij MDLXVI. Anno primo.”*)¹⁸⁴

^a O: a lap szélén található szavak vége, illetve elválasztásoknál az eleje kiszakadt. Pótlásukat ARTNERhez hasonlóan külön mi sem jelezzük. ^b A: 'desistamus'. ^c O: e helyen a többenél nagyobb szakadás található, a szó teljes egészében pótolva. ^d A: 'agerere'. ^e O-A: 'insequenti'. ^f O: előtte kihúzva 'vestrae'. ^g A: e szó kihagyva. ^h A: 'ratam'.

163.

Idő: 1581. aug. 30.

Pápa: XIII. Gergely

Hely: Báziás – Jelleg: levél

X. uralk. évében

¹⁸⁴ Kezdőszavait, tárgyát, szövegváltozatai lelőhelyeit és korábbi kiadásai adatait közli: NANNI, *Epistolae ad principes*, II, 27, n. 3459. (A továbbiakban – ha nincs külön megjegyzésünk – NANNI munkája esetében már csak a könyvészeti adatot tüntetjük fel.) Kiadva: *Caesaris S.R.E. Card. Baronii...Annales ecclesiastici*, XXXV, 130, n. 275, WILHELM EBERHARD SCHWARZ (Hrsg.), *Briefe und Akten zur Geschichte Maximilians II. I: Der Briefwechsel des Kaisers Maximilians II. mit Papst Pius V.*, Paderborn 1889, 23, n. 20.

Anyag: papír (vízjellel), pecsét helyén vörös viaszfolt, kívül püspöki pecsét címerrel és püspök-süveggel (pergamenen).

Állapot: Nagyon rossz írás: csak a püspök sajátkezűleg írt sora jobb valamivel. A későbbi átírás hibás és több helyütt megbízhatatlan. A cím mellett levő püspöki pecséten olvasható: ANT. MATNACIUS. EPS. BOSNA. ARO.

A papír vízjele:

A pecsét címere:

Tartalom: A török hódoltság alatt élő délvidéki papság jelenti a pápának, hogy Stani püspök, Bonifác István apostoli vizitátor tanítása révén elhagyta tévedéseit, melyekbe akarátán kívüli, elhagyatottsága folytán jutott, és visszatért az egyház tanításához.

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 1853.¹⁸⁵ (Arm. VII. Caps. VII. n. 5.)^a

Beatissime Pater Sanctissime ac Illustrissime Universalis papa Solus pax et vita In Christo Jesu domino nostro. In istis regionibus occupatis ab Inimicis ecclesie Christi et tue relictis sumus nos tamquam parvum l[umen]^b [...]c in densissimis tenebris lucens quod fere extinctum^d et^e preter antiquitatem nostram et errantes Qui cum infidelitate nato creverunt usque ad infernalem gehennalem messem Nos vero inter tot et tanta nefanda et confusa quia neque pastor neque visitator aliquando venit ad nos tamquam ad oves sine pastore errantes forte incidimus in aliquos errores Non pertinaciter Quia sanctitas vestra memor gregis sui omnium suarum christi filij dei sanguine redempti Ad nos misisti legatum et pastorem visitatorem et doctorem ac apostolicum predicatorem episcopum Stani Bonifacio Stephanum Qui nos maximo labore et studio quaesivit in tam densis tenebris et Invenit, vocavit ut nos ad magnum pastorem adduceret: Nos vero agnoscentes vocem Christi et tuam Beatissime non obauditores sed in christo agnoscentes ut filij te patrem et quecumque nomine tuo dixit nos^f fecimus et in posterum faciemus que deo et ecclesie sue sancte in cuius puppi saedes^g malum^h et clavum catholicosⁱ reges. gratias igitur tibi pater sancte quas possumus reddimus Quia nos de tenebris ad lucem de morte ad vitam reduxisti reductos rogamus fove rege et custodi oves enim tue et gregis pascues sumus spondentes semper fidem catholicam et apostolicam omniaque in ipsa sunt servare, ut idem visitator et eligatos^j reserabit tibi Sanctitati tue Vale pater omnium universalis et pastor decus et lumen orbis Ex sancta congregatione et sinodo quam habuimus Vigesima octava et vigesima nona Augusti apud sanctam

¹⁸⁵ Idézi és pecsétjét leírja: SELLA, *I sigilli dell' Archivio Vaticano*, I, 83. Az iratot lelőhelyének ismertetése kapcsán említi: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, I, 347 (Függelék: *A vatikáni levéltár*). A bapskai zsinat eme, korábban több ízben – hasonlóan is – közölt forrásának mára már szinte könyvtárnyi irodalma van. Kuriózumként jegyezzük meg, hogy még a mai magyar kutatók között is kisebb kontroverzia bontakozott ki körülötte. A kiadások könyvészetének feltüntetésével lásd: TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, *Raguzai Bonifác, a hódoltság első pápai vizitátora (1581–1582)*, *Történelmi Szemle* 39 (1997) 447–472, 456–457; MOLNÁR ANTAL, *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon. I: 1572–1647* (Humanizmus és reformáció 26), Budapest 2002, 132–133, 48. 49. 50. 51. 52. jegyzet. – A különféle közreadásokkal való összevetéstől ezúttal is eltekintettünk. A fenti hely- és személynevek azonosítása iránt érdeklődő olvasót a megadott szakirodalomhoz és annak hivatkozásaihoz utaljuk.

Mariam in Baziach^k supra fluvium Danubi M.d.15:8:1 trigesima Augusti Ego predicator et Presbiter atque plebanos Caspar In provincia :I Ungaria ducatus propria manu

ego frater Norius plebanus icuncani^m

ego mateus plebanus demorouig

ego christoforus plebanus de dragozino

ego frater Gregorius capellanus de Tompueuarⁿ

ego frater Hieronymus capellanus Babschi^o

ego frater Nicolaus plebanus di gorriani

io frater marho de uarse plebanus

Ego Antonius episcopus Bosnensis presens fui in omnibus istis et rogatus ab illis ut meo sigillo munirem has presente sic et feci.

Ita est^p ego Gasparus qui supra manu propria eas^q conscripsi.

[*cím:*] Beatissimo atque Sanctissimo et clementissimo domino domino nostro: Gregorio papa terciodecimo

rogavimus^t omnes reverendissimo nostram pontifici epistolam ut has suo comuniret sigillo quod sic fecit^s L.^t

^a O: a pecsét ma már hiányzik. A: a pecsét címere, valamint az irat vízjele kézzel rajzolva. ^b O: már kiszakadva. ^c A: hiányzik. O: a szó eleje kiszakadva, a meglévő rövidített rész a másolaton sem szerepel, megfejtése az összeolvasás során nekünk sem sikerült. ^d O: a 'lucens'-től e szóig már kiszakadva. ^e A: 'est' [!]. ^f A-O: hiányzik, de előtte félig kiszakadva, vagy eredetileg esetleg kihúzva talán 'nobis' áll. ^g A másolatban és A: 'sedes' ^h O: mintha 'maluu' és felette egy nazális rövidítésjel állana. ⁱ A-O: sic! A másolatban 'catholicorum'. ^j A: 'eligatus', a másolatban 'legatus'. ^k A: sic! A másolatban 'Bazyach'. O: mintha 'Bajjachá', 'Bajjachjá' állna. ^l A: sic! O: mintha inkább egy kihúzás lenne. ^m O: inentől az irat belső oldalán. ⁿ O: cirill betűvel. Mostanra már szinte teljesen kiszakadt. ^o O: cirill betűvel. Mostanra már szinte teljesen kiszakadva. ^p O: sic! ^q A: '[b]as'. A másolatban: 'bas'. ^r A: 'et rogamus'. ^s A-O: sic! [?] ^t A-O: sic! Ugyanezen oldalon jól olvasható – később készült – tartalmi összegzés.

164.

Idő: 1592. márc. 13.

(III. Idus Martij)

Pápa: VIII. Kelemen

Jelleg: búcsúbirdető bulla

Tartalom: „...Jam vero e finibus Hungarie in vicinas Germanie partes Turcarum impetus et novi bellorum apparatus necnon sevientes ubique...”

Jelzet: AA. Arm. I–XVIII. 2017.¹⁸⁶ (Arm. VIII. Caps. VIII. n. 7.)^a

^a A: a szöveg közlése teljesen hiányzik.

¹⁸⁶ E „Grave apostolicae...” kezdetű, Magyarország számára a török elleni harc érdekében búcsút hirdető bullát idézi: PAGANO–BATELLI, *Schedario Baumgarten*, IV, 240, n. 7991; ANTONIO SAMORÉ, *Giubbilei Straordinari*, Miscellanea in onore di Mons. Martino Giusti, Prefetto dell'Archivio Segreto Vaticano (Collectanea Archivi Vaticani 5), Città del Vaticano 1978, 1–28, 8.

165.

Idő: 1596. jan. 12.

Pápa: VIII. Kelemen

IV. uralk. évében

Jelleg: breve (registrum)

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Tartalom: A pápa buzdítja Rudolf császárt és királyt, hogy a megelőző évben Esztergom visszafoglalása által megkezdett küzdelmet kitartással folytassa és a törököt űzze ki Európából, mert ha ezt nem teszi, akkor a felbőszített ellenség az egész birodalom romlását fogja okozni. El fogja küldeni hozzá unokaöccsét, Aldobrandini J. Ferencet, a pápai seregek vezérét és a rendes nunciuson kívül még rendkívüli követül Benedek casertai püspököt, aki azután hasonló célból a lengyel királyt is fel fogja keresni. Buzdítja császári kötelességének teljesítésére és felszólítja, hogy a háborút akadályozó eretnek tanácsosait kergesse el.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 40.¹⁸⁷ pag. 9r–12r

Carissimo in Christo filio nostro Rudolpho Vngariae et Boemiae Regi Illustri,
in Romanorum imperatorem Electo

Clemens Papa VIII.^{S.188}

Carissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Nul-
lam quietis partem capit cor nostrum, dies noctesque cogitationes nostrae in hoc
sacro bello contra immanissimos Turcas defixae sunt, uidemus enim, et penitus
perspicimus, quanti momenti res agatur, quo cum hoste certamen susceptum sit,
quid utilitatis et boni, quid vicissim periuculi et calamitatis Christianae reipublicae
hoc praesertim anno proponatur atque immineat, prout diversa ac dissimilis extiterit
deliberandae reique administrandae ratio. Et quidem hoc de genere saepe ad Maie-
statem tuam litteras dedimus tanto affectu, tanto animi ardore scriptas, ut nihil a
nobis fieri potuerit efficacius, et nunc eadem multo ardentius repetimus atque itera-
mus, quod eum in locum res sint redactae, ut alterutrum tibi omnino statuendum

¹⁸⁷ VIII. Kelemen e kötetben lévő brevéit szép számmal idézi, részben éppen a tizenöt éves háború kapcsán PASTOR, *Storia dei papi*, XI, *passim*. – VIII. Kelemennek a tizenöt éves háborúval kapcsolatos több brevéje más évekből közölve még: THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, II, 85–98. – Bár az e helyütt közlésre kerülő iratokat nem említi, ezen, valamint a 41. kötetben található brevékből több, Giovanni Francesco Aldobrandinire vonatkozó pápai brevét idéz: BÁNFI FLORIO, *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, Hadtörténelmi Közlemények 40 (1939) 1–33. 213–228 és 41 (1940) 143–156, 8 (21. j.). 10 (32. j.). 11. (35.j.). 13 (41. j.).

¹⁸⁸ Magyar nyelvű kivonata: KOLLÁNYI FERENC, *Regesták a római és parmai levéltárakból*, Történelmi Tár 1905, 311–376, 375–376. – Az 1596. január 12-én kelt, a török elleni háborút folytatására buzdító és a rendkívüli nuncius küldéséről tudósító, a császári, a lengyel királyi és az erdélyi fejedelmi udvarba küldött, összesen tizennyolc darab breve – vö. még a 166–167. sz. iratot és kiegészítéseit – rövid tárgymegjelölését, kezdőszavait és szövegváltozatai lelhelyét közli: NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 338–339, n. 11730–11757. (A fenti irat: n. 11731.) – Közülük a lengyel királynak szóló – a fentihez hasonló szövegű – breve már kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, III, 249–250, n. 186. A casertai püspök küldetését említi, instrukciójának jelzetét hozzá, s valószínűleg e brevékre (n. 165–167) hivatkozik: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 239 és 527 (823 és 824. j.).

sit, aut cum summa gloria vincendum, aut cum summo dedecore seruiendum, neque longa temporum intervalla expectanda, unus atque hic ipse praesens annus iudicium feret, causam definiet, si tempus agnoverimus, si viri fortes esse voluerimus, si Deum ducem sequemur, si toto pectore omnique contentione, consilio, armis, celeritate, vigilantia in negotium hoc maximum et gravissimum incumbemus. [Iov.] Confidimus in Dei virtute, qui tibi anno superiore Strigonium restituit, qui tam multis argumentis suam clementiam eodem anno declaravit, quod non solum Hungariae totum Regnum ab iniustissimo raptore iusto bello recuperabis, sed illum extra Europae fines eicies. Sed urgenda est occasio, et quae Deo auctore prosperis initijs et magna spe inchoata sunt, quam diligentissime prosequenda et absolvenda; non enim tanti belli moles suscepta est, ut irritaretur hostis horribili potentia et immanitate, sed ut vinceretur. Alioquin nisi bellum vehementissime geratur, nisi tyranno impotenti semper vincere nunquam vinci assueto et nunc veluti rei novitate attonito omne respirandi et se colligendi spatium auferatur. Procul dubio multo is crudelior et tamquam leo saucius^a truculentior consurget, ut accepta vulnera ulciscatur et iniustam [!]^b ignominiae labem deleat, quare^c longe quam antea deteriore conditione res Christianorum erunt et tuae inprimis. Falle-
tur enim, si quis existimat hostem superbissimum aut placari ulla ratione posse, aut rebus nuper amissis iterum receptis contentum fore. Ille vero insita Turcis insolentia elatus rebus haudquaquam proximis mensibus ex sententia gestis et prope-
modum flagellis verberatus ab ijs, quos servorum loco ducebat, pudore et iracundia furens domesticis etiam suorum clamoribus et pene convicijs, tamquam facibus ad-
motis excitatus ipso denique timore audacior ita ad bellum aggredietur, ut de toto nomine Christiano abolendo et de Romano potissimum Imperio delendo cogitet, nec ullum furori suo modum [Iov.] statuatur, nisi Germania subacta teipsum, quem praeter ceteros odit, Regnis ditionibusque exutum omnique auctoritate deiectum, in seuitatem^d et in triumphum abducat. Quae mala speramus, quod Deus omnipotens, qui superbis resistit, in eius caput et perniciem convertet, sed nihil de monstro illo, nisi ferum, crudele, atrox, horrendum expectandum est. Quo magis necesse est, fili carissime, ut teipsum colligas et animi tui Caesaris magnitudinem exeras, teque invadenti non solum fortissime obsistas, sed illum antevertas et magno animo invadas et denique apertum iam victoriae cursum strenue prosequaris. Neque enim satis est quaedam tamdiu a Turcis occupata recepisse, nisi conserventur, conservari autem non possunt, nisi et cetera, quae tamquam unius corporis membra ad Hungariae Regnum pertinent, simul recuperentur,^e immo vero nisi hostis teterrimus in eas angustias conijciatur, ut de rebus suis defendendis valde diffidat, de alienis occupandis prorsus desperet. Iam experimento compertum est Turcam a nostris vinci per Dei gratiam posse, iam qui formidolosi nobis erant, ipsi formidant et Christianorum arma perhorrescunt. Fama et opinio, quae in bellis multum valet, nobis favet et pro nobis quodammodo militat. Semel loco motos et terrore percussos multo est prosternere^f facilius, dummodo eandem viam insistamus et cedentes vehementius propellamus, et eandem virtutem et fortitudinem

aut etiam maiorem repraesentemus. Usus enim ipse multa docuit, ut quicquid in belli gerendi administratione peccatum [*III.*] est; diligentia atque industria facile emendare liceat. Ergo hic annus est, in quo maxime laborare et coniti oportet, ut veluti ex semente facta superioribus mensibus fructus modo uberrimus Deo iuvante colligatur, et tamquam iactis fundamentis praeclara superstructio imponatur. Tantum vero momenti in hoc anno positum esse existimamus, ut nobis non satis sit, quod tot litteras ad te antea perscripserimus, quod ordinarius Nuntius noster Apostolicus, qui apud te commoratur, vir prudens et diligens, cotidianis officiis nostro nomine eadem inculcet, quod denique dilectus filius et secundum carnem Nepos noster, Vir nobilis Joannes Franciscus Aldobrandinus nostri ecclesiastici exercitus Capitaneus Generalis, fortasse si ei per valetudinem^s licebit, in conspectum et colloquium Maiestatis tuae venturus sit, ut certum etiam Praelatum et extraordinarium Nuntium ex Urbe mittendum esse statuerimus, ob hanc ipsam causam nominatim et alias eiusdem generis gravissimas, quae omnes ad Dei gloriam et Christianae Reipublicae ac tuam praecipue utilitatem pertinent. Mittimus igitur ad Maiestatem tuam hunc venerabilem fratrem Benedictum episcopum Casertanum, Praelatum domesticum et Nuntium Nostrum Apostolicum spectata vitae integritate et doctrina insignem Virum, quem magni facimus et merito valde amamus, is una cum Venerabili fratre et Nuntio apud te nostro, Caesare episcopo Cremonensi ea tibi copiose exponet, quae illi iussimus et quae a te hoc tempore cognosci maxime volumus. Quare illum humaniter admittes et benigne audies, ut nostros soles, fidem vero ita plenam in omnibus cumulatamque habebis, ac si nos ipsos tecum loquentes audires. Eidem autem Casertano episcopo Nuntio nostro iussimus, ut quamprimum [*III.*] mandatis nostris expeditis a te dimissus fuerit, quod sanae celeriter fieri cupimus, statim in Poloniam ad carissimum filium nostrum Sigismundum Regem proficiscatur, quocum accurate et diligenter ea tractet negotia, quae et Maiestati tuae nota sunt, et ex eodem ipso planius intelliges. Te vero, fili Carissime, etiam atque etiam hortamur, ut in tuo intimo corde cogites assidue, quantum bonorum omnium auctori Deo debeas, qui te ex Augusto genere et tot Imperatorum clarissimo et generoso sanguine nasci et hoc ipso tempore Imperio potiri voluit, eamque ad te occasionem detulit, qua nulla post hominum memoriam illustrior fuit, quam avi et maiores tui fortissimi Principes saepissime optarunt, sed consimilem non habuerunt, Turcas nimirum, perpetuos et infensissimos nomini Christiano hostes, summa cum gloria debellandi. Vide, Caesar, ut divinis beneficijs aequa mensura, quantum a mortali homine praestari potest, respondeas ex toto corde tuo, ex tota anima tua et ex omnibus iuribus tuis suscipe serio causam Dei, ut ille tuam suscipiat. Deum ante te euntem potentes terrae humiliantem et hostes tuos prosternentem ne deseras, ne te ille, quod absit, deserat et gravissimis malis atque aerumnis involvaris. Nihil Dei gloriae praeferas et anteponas, non tantum dicimus inanes carnalis prudentiae regulas et umbratiles rationes, sed non Imperium, non Regna, non vitam neque sanguinem, si ita opus sit, nihil enim felicius, nihil gloriosius, quam pro Christo mori. Palam profiteri et contestare apud

omnes, eos tibi demum caros et amicos fore, qui hoc sacrum bellum omni ope adiuverint, eos te pro inimicis habiturum, qui tantae rei gerendae impedimenti [12r.] aliquid callide interposuerint. Tu vero abijce a te longissime, quod saepe admoneamus, operarios subdolos, ministros satanae, neque tibi neque Deo fideles, homines haeretica labe infectos et nescimus quos Politicos, plane impios, et nullum Deum nisi proprium commodum agnoscentes. Adhibe autem ad omnia consilia tua, ad omnes publicas functiones, ad totius belli huius administrationem viros tantum catholicos et timentes Deum et ipse Deus exercituum pugnabit cum eis et omnia prospere evenient. Haec ex magna vi paternae caritatis, qua te prosequimur, multo cum sensu pronuntiamus, quia te vere felicem et gloriosum cupimus et in hoc saeculo apud homines et in omni aeternitate apud iustum illum Iudicem, qui reddet unicuique secundum opera sua, qui ab illis plus repetet, quibus plus dedit, et potentes potenter iudicabit. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XII. Januarij MDXCVI. Pontificatus Nostri Anno Quarto. [!]^h

(*Arm. XLIV. Tom. 40. p. 12r.–13r.*: „Dilecto filio Nobili Viro Maximiliano Archiduci Austriae Clemens Papa VIII^s.” *Commendat Nuntios Apostolicos priori littera nominatos et exhortatur Archiducem, ut fratrem Caesarem ad bellum aduersus Turcas victoria anni praeteriti perterritos et excitatos fortiter gerendum et ad hoc negotium consiliarios solummodo catholicos adhibendum inducat. Datum ut supra, sed Anno Quinto [!]. Arm. XLIV. Tom. 40. p. 13r.–13v.*: „Dilecto filio Nobili Viro Matthiae Archiduci Austriae Clemens Papa VIII^s.” *Litterae eiusdem argumenti ad Matthiam Archiducem quoque mittuntur sub eodem dato, attamen Anno Quarto.*)

^a A: ‘sancius’ [!]. ^b A: e jelölés itt feleslegesnek tűnik. ^c A: ‘quare’ [!]. ^d A: ‘sevitutem’. ^e A: ‘occupere-ntur’. ^f A: ‘prosteruere’ [!]. ^g A: ‘valetitudinem’ [!]. ^h E jelzés itt indokolatlan.

166.

Idő: 1596. jan. 12.

Pápa: VIII. Kelemen

IV. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa felszólítja a győri püspököt, a kancellárt, hogy a császárt a török ellen küzdelemre buzdítsa, Benedek rendkívüli követét ajánlja és ő is törekedjék a bitetlen és hitetlen tanácsosok eltávolítását keresztülvinni.

Felzet: *Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 14r.–14v.*¹⁸⁹

Venerabili fratri episcopo Jauriensi Regni Hungariae Cancellario.
Clemens Papa VIII^s.

¹⁸⁹ Magyar nyelvű kivonata: KOLLÁNYI, *Regesták a római és parmai levéltárakból*, 376. – NANNI, *Epistolarum ad principes*, III, 338, n. 11734. Lásd az előző irat vonatkozó jegyzetét.

Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Quae^a divinae misericordiae abundantia anno superiore prospere acta sunt in Hungaria, ea nisi hoc anno potissimum summa vigilantia retineantur, magnopere verendum est, ne fructus non solum victoriae pereat, sed in multo quam antea deteriorem statum res prolabantur. Hostis immanissimus, intolerabili superbia et regnandi cupiditate, Christiani sanguinis et Romani Imperij occupandi avidissimus nunc illatis vulneribus irritatus et efferatus ira, dolore, verecundia furens omnem conatum adhibiturus videtur, ut acceptam, quam arbitratur, iniuriam magno foenore ulciscatur. Animo igitur forti et ad res expediendas attento opus est. Nos quidem dies noctesque de hoc gravissimo negotio cogitamus, et quamvis apud carissimum filium nostrum Imperatorem electum spectata Nuntium nostrum ordinarium fide et diligentia habeamus, tamen quia caritas Christi et periculi magnitudo nos urget, mittimus et alterum Nuntium extra ordinem, hunc Venerabilem fratrem Benedictum episcopum Casertanum, Praelatum nostrum domesticum et Nuntium Apostolicum ob vitae integritatem, eruditionem,^b prudentiam nobis valde gratum, ex quo fraternitas tua omnia copiosius intelliget, nam et in Poloniam illum mittimus ob easdem publicas et gravissimas causas. Quare omnem illi fidem habebis. Tu vero [Irv.] frater pro tua pietate et divini honoris zelo collabora nobiscum et pro tua virili subleva causam Regni Vngariae et communem Reipublicae Christianae, illudque imprimis quantum potes cura, ne ad consilia et publica belli munera adhibeantur homines impij et Christo Domino et Principi suo infideles. Tum denique precibus et sacrificijs Deum ora, ut quod operatus est, confirmet et perfectam de Turcis victoriam populo suo concedat. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XII. Januarij MDXCVI. Pontificatus Nostri Anno Quarto.

(*Arm. XLIV. tom. 40. pag. 14r.–15r.: Litterae similis argumenti ad Joannem Varuitium Caesaris Secretarium mittuntur. Datum ut supra. Arm. XLIV. tom. 40. pag. 15r.–15v.: Item ad Vuolphangum Romphium Secretioris Consilij Caesaris Praesidem, cum eodem dato. Arm. XLIV. tom. 40. pag. 15v.–16r.: Item ad Paulum Trauzenium Caesaris Consiliarium. Datum ut supra. Arm. XLIV. tom. 40. pag. 16r.–16v.: Item ad Vuolphangum Freimentium Caesaris Vicecancellarium. Datum ut supra. Arm. XLIV. tom. 40. pag. 16v.–17r.: „Breuia duo pro duobus episcopis in Aula Caesaris. Venerabili fratri N. episcopo N.” Datum ut supra. Arm. XLIV. tom. 40. pag. 17v.: „Pro Duobus primarijs Viris in Aula Caesarea.” Datum ut supra.)*

^a A: 'Quare'. ^b A: a 'Nuntium'-tól e szóig kihagyva. ^c A: sic! A megadott forráshelyen szintűgy.

167.

Idő: 1596. jan. 12.

Pápa: VIII. Kelemen

Hely: Róma (apud S. Petrum) Jéleg: breve (registrum)

IV. uralk. évében

Tartalom: A pápa dicsérei Zsigmond erdélyi fejedelmet a török ellen való bátor magatartása miatt és buzdítja, hogy a következő évben még inkább álljon ellen a felingerelt ellenség várható fokozottabb támadásainak. Értesíti Benedek megbízatásáról, aki esetleg őt is fel fogja keresni, mikor is a rendes nunciussal, a cerviai püspökkel együtt hallgasson rájuk.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 29r.–29v.¹⁹⁰

Dilecto filio Nobili Viro Sigismundo Transilvaniae Principi
Clemens Papa VIII^s.

Dilecte fili Nobilis Vir Salutem etc. Magna tibi fecit qui potens est, quia praelia illius fortiter praeliaris, quia non ponis carnem brachium tuum, sed in illius potentia confidis et illius gloriam quaeris. Nos qui te in filij loco habemus et tota caritate in visceribus Christi diligimus, rebus a te prudenter et pie et magno certe animo gestis incredibiliter oblectamur, Deumque assidue oramus, apud quem nullum verbum est impossibile, det tibi tamquam altero Daudid caput illius superbissimi Goliath amputare. Sed quoniam hostis horribili potentia et contra Christianos odio implacabili nunc illatis vulneribus vehementius [29v.] irritatus, tamquam leo rugit et prae ira et verecundia furore exagitatur, magnopere providendum est et quidem hoc potissimum anno, ut illius impetus retardetur et victoriae superioris fructus omni adhibita vigilantia quam diligentissime confirmetur, quod crebro inculcamus carissimo filio nostro Imperatori electo, cui ut efficacius etiam et rerum discrimina et sollicitudinem nostram repraesentaremus, misimus ad eum extra ordinem alterum nostrum Apostolicum Nuntium Venerabilem Fratrem Benedictum episcopum Casertanum, Praelatum nostrum domesticum, pium imprimis et eruditum virum, quem etiam ad carissimum filium nostrum Sigismundum Poloniae Regem et Regnum ob gravissima negotia Nuntium item nostrum extraordinarium ire iussimus, qui fortasse etiam pro rerum et temporis opportunitate ad nobilitatem tuam veniet, ut una cum Venerabili Fratre Episcopo Cerniensi, qui apud te nostrum ordinarium Nuntium gerit, quem sui muneris partes diligenter praestare non dubitamus, mandata nostra curet et exequatur. Sed sive coram, sive^a per litteras tecum egerit Casertanus Episcopus, tu illi ut Nuntio nostro Apostolico cumulatam fidem habebis, tibi que persuadebis te nobis esse carissimum nobisque res tuas^b cordi esse et fore praecipue quemadmodum pietas tua et devotio erga hanc Sanctam Sedem et generosi animi tui fortitudo postulat. Datum Romae apud S. Petrum etc. die XII. Januarij 1596. etc.

(Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 30r.: „Dilectae in Christo filiae Nobili mulieri Mariae Juniori Archiducissae Austriae, Principissae Transilvaniae.” Cum eodem argumento et dato.

¹⁹⁰ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 339, n. 11754. Lásd a 165. sz. irat vonatkozó jegyzetét. A cerviai püspök küldetését említik Pietro és Cinzi Aldobrandini bíboros neposok 1596. január 11-én és 13-án Visconti nunciushoz intézett jegyzékai. VERESS ENDRE (kiad.), *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen pápa idejéből* (Monumenta Vaticana Hungariae II/3), Budapest 1909, 167–169, n. 97–98. Lásd még Alfonso Visconti jelentéseit *uo.*, *passim*.

Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 30v.: Item Petro Josicae cancellario Principis Transilvaniae. Datum ut supra. Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 31r.: „Breuia duo pro duobus equitibus catholicis in Transilvania.” Datum supra.)

^a A: mindkét esetben ‘sine’ [!]. ^b A: ‘tuus’ [!].

168.

Idő: 1596. jan. 20.

Pápa: VIII. Kelemen

IV. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Zsigmond erdélyi fejedelemnek küldi a karácsony éjjelén általa megáldott kardot és sisakot, melyet egy-egy a hit érdekében nagy szolgálatokat kifejtett fejedelem szokott kapni, hogy a török ellen, mint eddig is tette, kitartóan küzdjön. Ajánlja Angusciola Lajos gróf titkos kamarását, aki az adományt viszi és rendes követét, Alfonz cerviai püspököt. Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 36v.–37v.¹⁹¹

Dilecto filio Nobili Viro Sigismundo Transilvaniae Principi,
Clemens Papa VIII^s.

Dilecte fili Nobilis Vir salutem etc. Verbum aeternum, quod erat apud Deum ante omnia saecula, per quod facta sunt omnia, coeli et terra et plenitudo eius, ut genus humanum a Diaboli captivitate redimeret in fine saeculorum factum est caro in utero purissimae et inviolatae Virginis, unde egressus est tamquam sponsus de Thalamo suo et tamquam Dux fortissimus accinctus gladio super femur suum processit ad pugnam contra Principem mundi huius, qui armatus custodiebat atrium suum et in pace erant omnia, quae possidebat, donec venit fortior, qui fortem superavit et vinculis aeternis constrinxit, et arma eius, in quibus confidebat, eripuit et spolia distribuit. Ad hanc autem victoriam significandam Christi Domini, qui a patre missus in similitudinem carnis peccati in ipsa naturae humanae infirmitate mortem destruxit, et de ipso mortis et peccati auctore triumphavit, consuevit summus Pontifex in nocte Nativitatis eiusdem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, cuius ipse in terris gerit Vicarium, ensem benedicere ritu solemniter et sacris ac mysticis ceremonijs adhibitis, quem una cum Pileo unionibus ornato^a

¹⁹¹ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 340, n. 11767–11768. A Mária Krisztiernához intézett brevével együtt már kiadva: VERESS, *Erdélyországi pápai követek jelentései* (Monumenta Vaticana Hungariae II/3), 409–411, n. 307–308. Idézi és vonatkozó iratainak jelzetét jegyzetben közli: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 239 és 527 (822. j.). Szintén idézi: KLAUS JAITNER (Hrsg.), *Die Hauptinstruktionen Clemens’ VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592–1605 I–II* (Instructiones Pontificum Romanorum), Tübingen 1984, I, CLXVII, 55. j. – A küldetést külön említi, továbbá Angusciola utasítását – és Alfonso Visconti nuncius vonatkozó diplomáciai levelezését – közli: VERESS, *Erdélyországi pápai követek jelentései* (Monumenta Vaticana Hungariae II/3), 98. 171–175, n. 101. 184, n. 1113kk.

[37r.] et pariter benedicto et in quo columbae imago ex iisdem candidis margaritis expressa est, ad Christianum aliquem Regem dono mittit, aut magnum Principem catholicae fidei defensione et fortitudine praestantem, quibus certe nominibus Tuae imprimis Nobilitati iure optimo debetur, hic insignis gladius a nobis benedictus.

Tu enim, fili, zelo Dei incensus adversus teterrimos Christianae religionis hostes, Turcas, praelia Dei magno et excelso animo praeliaris, neque ullis laboribus aut periculis retardatus es, quominus gentem immanissimam^b et multitudine innumerabilem et inveterata hominum opinione prope invictam atque insuperabilem aggredi auderes et Deo mirabiliter te adiuvante vinci ac superari posse doceres. Accipe igitur de manu nostra hunc ensem et Pileum, ut contra inimicos verae fidei et perpetuos nominis Christiani oppugnatores, Turcas, firmitur^c manus tua, et exaltetur dextera tua, et Spiritus Sancti caelesti praesidio, veluti galea salutis munitum sit caput tuum, et horribilis illis sis et formidolosus, eorumque agmina Christus ipse bellator fortis et Dominus exercituum in hoc ipso ense adumbratus ante faciem tuam eiciat, fuget, occidione occidat atque prosternat, ut tu fili, qui illius gloriae tanto animi ardore servis, apud omnes nationes immortalem famam et, quod multo praestantius est et optabilius, sempiternam in caelo gloriam consequaris. Mittimus autem ad te haec spiritualia dona et non obscura etiam nostrae in te paterna caritatis argumenta per dilectum hunc filium Comitem Ludouicum Angusciolam Cubicularium nostrum secretum, qui ob generis nobilitatem et probatos mores valde nobis est carus.^d Tu illum ut nostros soles et ut tua spectata erga nos et hanc Sanctam Sedem pietas et devotio nobis pollicentur, laeto vultu omnique cum honore excipies et quia illi quoque mandata dedimus, quae una cum Venerabili Fratere Alphonso episcopo Cerniensi Nuntio Apostolico apud te nostro, Nobilitati [37v.] Tuae referat, ideo a te petimus, ut plenam et indubitam illi fidem habeas, non secus ac si nos ipsi tecum praesentes loqueremur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XX. Januarij 1596. Pont. Nostri Anno Quarto.

(*Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 37v.: De hac re etiam Mariam Juniorem Archiducissam Austriae et Principissam Transilvaniae certiore reddidit. Datum ut supra.*)

^a A: 'ornate'. ^b A: 'immanissimum'. (Jelen kötetben az 'o'-e', illetve az 'u'-a' írásmódja igen hasonlító.) ^c A: 'firmiter' [!]. ^d A: 'curas' [!].

169.

Idő: 1596. febr. 2.

Pápa: VIII. Kelemen

IV. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Rudolphus Corraducius császári követ visszatérése alkalmából kifejezi

gondoskodását a török veszélyt illetőleg, megjegyezvén, hogyha a császári udvarnál is hasonló buzgalom lenne e dologban, sokkal jobban állana a kereszténység ügye.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 38r.–38v.¹⁹²

Carissimo in Christo filio nostro Rudolpho Hungariae et Boemiae Regi Illustri,
in Romanorum Imperatorem electo.

Clemens Papa VIII^S.

Carissime in Christo fili noster salutem etc. Redit ad Maiestatem tuam nostra cum benedictione Dilectus filius Rudolphus Corraducius, qui menses aliquot apud nos et hanc sanctam Apostolicam Sedem oratorem tuum gessit sane fideliter, et quantum per valetudinem licuit, diligenter. Eius autem officij munus in illud potissimum tempus incidit, cum res gravissimae tractarentur, quae cum ad totius christianae Reipublicae utilitatem, tum praecipue ad tuam dignitatem et salutem pertinerent, cuius regnis et provincijs ac tuo propemodum capiti perpetuo imminent hostes infensissimi Turcae, qui tam multa tibi detrimenta intulere et graviora semper inferre moliuntur. Qua quidem in rerum tractatione et sacri huius belli negotio, qui noster erga te paternus amor, qui affectus fuerit, qui ardor animi, quae cura et sollicitudo nostra erga causam publicam et tuam ipsius ac vestrae^a inclytae Austriae Domus propriam, idem Orator tuus fere cotidie perspexit. Quare et si haec ipsa ignota tibi non sunt, ex eo tamen, qui tam assiduus et oculatus fuit testis, multo eadem [38v.] cumulatus et subtilius coram poteris intelligere, atque utinam eadem efficax voluntas et propensio isthic quoque fuisset et par studium relatam nobis foret, procul dubio multo feliciores progressus ea expeditio habuisset et omnia multo essent meliore loco, quae^b nunc pluribus verbis persequenda non sunt, nam ab eodem Corraducio et haec referri poterunt uberius Maiestati Tuae. Nos quamquam intimo doloris sensu discruciamur, sollicitudinem tamen nostram omnem in Deum projicimus, cuius ubique gloriam quaerimus eumque precamur, ut tua, fili carissime, consilia et actiones tam difficili tempore, tam multis impendentibus periculis sua caelesti gratia moderetur. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die secunda Februarij M.D.XCVI. Pontificatus nostri Anno Quarto.

^a A: 'nostrae' [!]. ^b A: 'quare'.

170.

Idő: 1596. márc. 23.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa felszólítja a csanádi püspököt, hogy azt az évi 100 ducát járulékot, melyet

¹⁹² NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 340, n. 11769.

V. Sixtus pápa lekötött a török által megszállt területen lévő Chiensis püspök részére, haldéktalanul fizesse.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 97v.–98r.¹⁹³

Venerabili fratri episcopo Canadiensi.

Clemens pp. VIII.

Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Jam ante aliquot annos pia memoriae Sixtus Papa Quintus reservavit, ut relatum nobis est, pensionem annuam centum ducatorum super fructibus mensae episcopalis Canadiensis, cui Fraternitas Tua praeest, eamque attribuit venerabili fratri Benedicto episcopo Chiensi, ut gravem illius inopiam sublevaret propterea, quod infensissimi fidei hostes Turcae eiusdem Chiensis ecclesiae bona occupaverant. Huius autem Apostolicae providentiae et benignitatis fructum fere nullum capere eundem episcopum Chiensem multa certe cum nostra molestia audimus, aiunt^a enim te in ea pensione persolvenda adeo difficilem esse, ut annorum septem solutio debeatur maximo pauperis episcopi incommodo et detrimento, cuius egestas pios omnes, multo magis episcopum permovere debet, praesertim amplae et copiosae ecclesiae episcopum, qualis ecclesia Canadiensis est. Quare cum ab omni aequitate et pietate alienum sit ius suum fratri non tribuere, te magnopere hortamur et monemus, ut quidquid eius [98r.] pensionis nomine sive iam debetur, sive^b in posterum suis praestitutis temporibus debebitur, solvas ad formam ab hac sancta sede praescriptam, ac tecum cogites eadem Apostolica auctoritate pensionem illam sane exiguam assignatam esse, qua tibi omnes illius ecclesiae fructus sunt attributi, ne ve^c causas quaeras^d et praetexas, quo minus pensionem integre solvas, sed candide et sincere agas, ut Christianum et episcopum decet, ac tecum ipse statuas, quid tecum fieri velles, si eo loco esses, quo ille est pene extrema indigentia oppressus, cui etiam ultro opem te ferre aequum esset, bona enim ecclesiarum bona pauperum sunt. Age igitur, praesta quod debes et onus ab Apostolica sede impositum libenter feras, et quod iustitia et Christiana caritas postulat, imple, ut te pro tua prudentia facturum confidimus. Alioquin cave, ne iustum Judicem Deum ultorem invenias et nostram quoque indignationem provoces. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Martij M. D. XCVI. Pontificatus nostri Anno Quinto.

^a A: 'aiunt'. ^b A: mindkét esetben 'sive'. ^c A: 'ne ne'. ^d A: 'quaeras' [!].

¹⁹³ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 346, n. 11825. ARTNER azonosítása téves. A brève – tartalmából kikövetkeztethetően – természetesen nem a teljes egészében a török hódoltság területén fekvő csanádi egyházmegye, hanem Kréta főpásztorának szól. (Vö. NANNI, 718 [ad indicem].) A hiba gyökere egyébként még magában a forrásban rejlik, hiszen formailag az *episcopus Canadiensis* (*Cenadiensis*) tényleg a csanádi püspököt jelenti, szemben az *archiepiscopus Canadiensis*szel, avagy *Candiensis*szel. Kandia tudniillik érsekség volt. (PATRICIUS GAUCHAT, *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi IV, Monasterii 1935*, 168.)

171.

Idő: 1596. ápr. 14.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa ajánlja Frülöp spanyol királynak a török ellen harcoló Zsigmond erdélyi fejedelem követét: Carillo Alphonz S. J.-t, aki nevezett fejedelem kérelmeit fogja előtte feltárni, melyek teljesítését a pápa melegen ajánlja.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 108r.–109r.¹⁹⁴

Carissimo in Christo filio nostro Philippo, Hispaniarum Regi Catholico.
Clemens pp. VIII^s.

Carissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Novit [108v.] maiestas Tua quantam pietatem et catholicae religionis zelum prae se tulerit Dilectus filius nobilis vir Sigismundus Transilvaniae Princeps et quibus se periculis obiecerit, his proximis mensibus, dum propter communem Christianae Reipublicae causam contra potentissimum et immanissimum nominis Christiani hostem praelia Domini praeliari non dubitat, et quidem non tam humanis viribus, quam dextera Domini adiutus rem prospere gessit. Quare merito suo eum valde amamus, teque eodem modo erga illum affectum esse nobis persuademus, quemadmodum tua singularis humanitas et Regalis animi magnitudo postulat et multae cum publicae in primis, tum privatae etiam rationes requirunt. Is modo ad Maiestatem Tuam mittit virum religiosum sibi fidelem et carum hunc dilectum filium Alphonsum Carilliam,^a presbyterum Societatis Jesu, pium hominem, qui illi est in sacra confessione, quid de Principis rebus et toto illius Provinciae statu distincte et copiose tibi refert. Est enim omnium gnarus et oculatus testis, consiliorumque particeps. Nobis vero pergratum erit, si eum benigne, ut soles, audieris, et negocia, quorum causa ad te missus est, bene et ex sententia ac etiam cito expediri iusseris, interest enim valde publicae rei, ut tu ipse optime intelligis, rebus eum rite confectis, [109r.] celeriter in Transilvaniam reverti. Principem vero illum ex intimo corde tibi efficacissime commendamus, cuius certe salus cum publico et communi bono magnopere est coniuncta et copulata, quod si ille pro suarum virium tenuitate, id quod potest, conatur et praestat, quid te, fili carissime, facere aequum est? Cui Deus tot Regna amplissima, tantam potenciam et robur attribuit? certe in tam pia causa, tam necessario tempore, cum de gloria Dei tantopere agatur, te alijs exemplo praeire, et aliorum veluti antesignanum esse iure optimo oportet. Quamobrem et si de tua erga Sigismundum Principem voluntate nihil dubitamus, pro nostra tamen erga illum caritate, proque Christianae Reipublicae utilitate, vehementer cupimus, iuvenem ge-

¹⁹⁴ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 347, n. 11838–11840, 11838. Említi: SZILAS LÁSZLÓ, *Alfonso Carillo jezsuíta Erdélyben (1591–1599)* (METEM Könyvek 34), Budapest 2001, 75. Vö. még VERESS ENDRE (kiad.), *Carillo Alfons levelezése és iratai I–II* (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria/32 et 41), Budapest 1906–1943, I, 178–179, 1. j.

nerosum praeclare meritum tuo patrocinio tegi, tua ope atque auctoritate sublevari, tibi denique esse quam commendatissimum, quemadmodum et noster Apostolicus Nuntius Maiestati Tuae uberius etiam exponet.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Aprilis 1596. Pontificatus Nostri Anno Quinto.

(*Ibid. pag. 109v.–110r.: De eodem argumento scriptum est etiam Joanni Idiaquio secretario regio atque Christophoro de Moura. Datum ut supra.*)

^a O-A: sic!

172.

Idő: 1596. máj. 14.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa felszólít egy portugál püspököt, hogy tetszés szerinti összeggel járuljon az ő terheibe, melyet a közös ellenségnek, a töröknek leküzdésére erején felül visel, mikor Magyarország sereget tart e célból, mely legutóbb Esztergom visszafoglalásánál jelentékeny szerepet vitt.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 229v.–230v.¹⁹⁵

Uni Episcopo in Portugallia. Subsidij. Venerabili fratri N. Episcopo N.

Clemens papa VIII^s.

Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Ferreum et diuturnum Turcarum iugum dum a cervicibus populi Christiani dextera Dei adiutrice^a conamur remove^b et filios nostros catholicos Reges et Principes pro nostro pastoralis officio ad tam pium et necessarium bellum non solum paternis cohortationibus, sed ipso etiam nostro exemplo studemus incendere, plus oneris suscepimus et multo graviores impensas subivimus, quam pro nostra virili parte ferre possimus. Nostrae enim et huius Sanctae Sedis temporales vires, quae exiguae semper sunt, nunc magnis et assiduis sumptibus perferendis et praesertim [230r.] ecclesiastico exercitu in Hungaria alendo, [234v.: „cuius opera Strigonio recuperando aliisque locis non obscura extitit”] sunt extenuatissimae, quamobrem cogimur nullam quidem nostram privatam ob causam, sed propter causam Dei et publicam utilitatem Venerabilium fratrum nostrorum episcoporum pietatem excitare, ut nobis tam difficili tempore subsidio et adiumento sint, et nostras rei pecuniariae angustias sua caritate aliqua saltem ex parte sublevent. Et sane de tua fraternitate nobis pollicemur, quod ex eo Christi et pauperum patrimonio, quod tibi ad dispensandum creditum est,

¹⁹⁵ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 353, n. 11982–11986, n. 11983.

portionem aliquam libenter admodum attribues atque ad nos mittes, quam nos item in hoc tam pium et salutare opus erogemus. Non enim pro nostra Apostolica auctoritate quidquam iubere, aut certam summam praescribere voluimus, sed quidquid Spiritus Sancti instinctu in corde tuo statueris, offeres Deo oblationem in odorem suavitatis. Vides, frater, pro tua prudentia sacrum hoc bellum contra Turcas tanti momenti esse, ut omnia simul Christianae caritatis officia complectatur. Agitur enim de Christianae fidei defensione, de libertate Christianae Reipublicae, de salute multarum animarum, ne tyrannus immanissimus odio implacabili contra crucem Christi, et qui populo Dei vastitatem et perniciem iam pridem^c molitur, corporibus servitute durissima oppressis [230v.] animas etiam in sempiternum interitum demergat. Quare quae ad nos miseris, grata nobis profecta erunt, quemadmodum ex Venerabili fratre Fabio Patriarcha Hierosolymitano nostro et huius Sanctae Sedis in Regno isto Vicelegato cumulatius intelliges. Sed Deus ipse bonorum omnium retributor, et qui hilarem datorem diligit, copiosam benedictionem tuam mensura bona et confecta^d copiose remunerabit. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die XIII. Maij M. D. XCVI. Pontificatus nostri Anno Quinto.

(*Litterae cum simili argumento usque ad pag. 235r. sub eodem dato.*)^e

^a A: 'adiuuice' [!]. ^b A: 'remonere'. ^c A: 'uidem' [!]. ^d A: 'confecta'. ^e Mindegyik egy-egy közelebről meg nem nevezett portugál püspökhöz intézve.

173.

Idő: 1596. aug. 31.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: Miksa főhercegnek Vácról írt levelére válaszulva a pápa tudomásul veszi, hogy most nem fogja Budát visszafoglalni, hanem inkább Zsigmond erdélyi fejedelem segítségére megy. Inti végül, hogy seregének erkölcsére vigyázzon.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 341v.–342v.¹⁹⁶

Dilecto filio nobili viro Maximiliano Archiduci Austriae
Clemens papa VIII.

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Litterae nobilitatis Tuae die tertia decima Augusti in Castris ad Vacium datae gratae nobis acciderunt, tuae enim sunt, hoc est filij nostri unice dilecti, de cuius salute et rebus gestis laeta semper et prospera audire optamus. Quod hoc tempore Budam minime obsidendam censueris, id a te multo adhibito consilio omnibusque diligenter perpensis

¹⁹⁶ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 363, n. 12093.

ac propterea recte factum esse non dubitamus. Ea certe deliberatio, [342r.] et prudens, et salutaris videtur, te ita ut scribis, iter tenere, ut propius ad Transilvaniam accedas, quo paratior sis ad opem ferendam Sigismundo Principi affini tuo, in quem, ut narras, gravior belli moles et discrimen incumbit. Quem sane omni auxilio a te praesertim sublevari, et Christiana caritas, et vestra amborum virtus, et benevolentia, et Dei honor ac communis causae utilitas maxime postulat. Tu, fili, ut te decet confortare et esto robustus, bella Domini praeliaris, ipse tecum erit adiutor fortis, nam et de tua perspecta pietate confidimus te summo studio curaturum, ut in tuo exercitu non solum militaris, sed Christiana etiam disciplina eluceat, atque a tuis militibus, quam minime fieri possit, Deus offendatur, quem nunc potissimum placari nos oportet. Scimus etiam te nihil officij et diligentiae praetermissurum apud fratrem tuum filium nostrum carissimum Rudolphum Imperatorem electum, ut totus in hoc gravissimo negotio sit, in quo de summa rei agitur, ne ve tibi ipsi et Christianae Reipublicae ullo loco desit. Nos hic ad sacrum Beatissimi Apostolorum Principis pro te, pro Caesare copijsque vestris continenter oramus, idemque a servis Dei, viris religiosis fieri curamus, ut Deus et pater misericordiarum vobis victoriam tribuat, et propter gloriam nominis sui vos de hoste superbissimo triumphatores efficiat. De toto [342v.] autem belli progressu crebro per litteras Nobilitatis Tuae certiores fieri erit nobis sane pergratum. Tibi interea nostram paternam et^a Apostolicam benedictionem toto cordis affectu impartimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris die ultima Augusti 1596. Pontificatus nostri Anno Quinto.

^a A: 'ut'.

174.

Idő: 1596. okt. 26.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Tusculum

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Zsigmond lengyel királyt buzdítja, hogy hozza létre a császárral a szövetséget a török ellen. Ha az ellenség Magyarországon álltör, akkor semmi sem tarthatja már vissza, hogy Lengyelországot és utána egész Európát el ne foglalja.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 398r.–400r.¹⁹⁷

Carissimo in Christo filio nostro Sigismundo, Poloniae et Sueciae Regi Illustri,
Clemens papa VIII^s.

Carissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Accipimus litteras Maiestatis Tuae Vuarsouiae^a datas et de eo negotio copiose scriptas,

¹⁹⁷ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 371, n. 12169. Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Litvaniae...* III, 268–269, n. 197.

quod unum potissimum hoc tempore cordi nostro penitus infixum inhaeret, et de quo maxime pro summa eius utilitate et gravitate anxij et solliciti sumus, nimirum de pernecessaria unione et sacro faedere conciliando inter te et Regnum istud et carissimum filium nostrum Rudolphum Imperatorem electum contra communem totius nominis Christiani vestrumque proprium et infensissimum [398v.] hostem Turcam. Vidimusque quae Maiestas Tua scribit de his, quae hactenus acta erant inter Caesareos et tuos Regnique Poloniae delegatos, quaeque adhuc difficultates tantum et tam optatum Christianae Reipublicae bonum remorabantur. Nos vero neutrum ex duobus filijs nostris carissimis accusare, aut in quemquam eorum culpam rejicere volumus, novimus amborum prudentiam et pietatem, astutiam potius et invidiam antiqui generis humani hostis hic quoque perspicimus, qui semper hoc cogitat et molitur, ut Dei gloriam, si quo modo possit, impediatur. Hoc tamen dissimulare non possumus optasse nos, ut in re tanti momenti, unde non Regnorum vestrorum modo, sed totius populi Christiani salus pendet ab utroque vestrum pari studio et ardore collaboratum esset ad quascumque difficultates superandas et ad impedimenta quaevis amputanda et removenda, ut mundo, Angelis et hominibus manifeste constaret nihil nobis carius, nihil esse antiquius Dei optimi maximi honore et Christianae Reipublicae bono. Patere autem, fili carissime, ut a te, quem in intimis caritatis praecordijs gerimus, hoc paterne requiramus, tuas praecipuas esse partes in Dei gloria procuranda et populi Christiani libertate defendenda, qui praeter ceteros ob multiplicia et singularia in te collata divinae misericordiae dona et beneficia Deo es obstrictus. Crede enim nobis non de Caesaris Regnis et ditione ab infensissimi [399r.] hostis vi et furore vindicanda agitur, sed totius Christianae Reipublicae salus, dignitas, libertas in medio versatur, utrum tandem aliquando hoc ferreum iugum Dei dextera virtutem faciente vobis imprimis connitentibus a cervicibus populi Christiani excutiendum et conterendum sit, an perpetuo servendum Tyranno illi immanissimo, qui amborum vestrum sanguinem avidissime sinit. Hoc enim Maiestatem Tuam et prudentes viros, rerumque usu peritos, senatores istos et totius Regni ordines cogitare oportet Vngaria^b in Turcarum potestatem prorsus redacta, Caesare superato, nihil apud vos^c tutum fore et Poloniam quoque superbissimi victoris praedam fore, qui nullum ius, nullum foedus, nullam fidem agnoscit, quod tam multa exempla, nisi nos ipsos fallere velimus, nimis comprobant. Itaque ad tuam et illorum providentiam pertinet vetus illud ad animum revocare ex proximi parietis incendio suae domui metuendum esse, neque ociosum spectatorem esse vicini mali, tuam enim rem agi. Et propterea aequum est, immo etiam plane necessarium, ut Polonia hanc communem causam suam et propriam ducat, alioquin eodem, quod Deus avertat, flamma conflagrabit et eadem ruina obruetur. Quis enim credat Turcam semper insolentem victoria multo magis elatum, uiribus auctum, tanta occasione non usurum, ut in convinctam et sibi adeo opportunam Provintiam non pervadat? An illi fortasse causae deerunt, quas contra vos praetexat? Qui hoc in magnae iniuriae loco numerat, si quis eius cupiditatibus non obtemperet et illi non serviat, aut quae tandem in Polonia Arces et Ci-

vitates sunt, tam natura et arte [399v.] munitae et instructae, quae torrentem illum, si semel Vngariam inundaverit, tam valido obiectu sustineant et avertant, ne campos quoque vestros immani aquarum diluvie absorbeat? Non est prudentiae vestrae hoc nobis ipsis persuadere, neque in tanti periculi angustias vos ipsos conijcere, cum haec discrimina multo ante providere et facile Deo iuvante vitare liceat. Tantum enim in vestra amborum Regum coniunctione positum est, ut vel ipsa tantum fama et opinio unionis vestrae,^d ut res humanae et belli praesertim opinione plurimum nituntur, summam hosti formidinem et terrorem vobis et populo Christiano salutem allatura sit. Noli igitur, fili carissime, tibi ipsi et Regno tuo hanc gloriam invidere, conservatae Reipublicae Christianae in negocijs gravibus difficultates emergere non negamus. Atqui in hoc ipso non tanti sunt, ut propterea tantum tam multiplex et privatum et publicum bonum sit impediendum, non omnia ad vivum resecanda, neque tam exquisitis libranda ponderibus, multa Deo, patriae, nomini Christiano condonanda et multa dissimulanda propter maius bonum, multa tractatione ipsa molliuntur et faciliora fiunt praesertim tuae naturae bonitate et Regij animi tui magnitudine, accedit praesentia nostri Apostolici Legati publici boni studiosissimi, tuae Maiestatis amantissimi tuaeque gloriae cupidissimi, cuius tu ipse prudentiam et integritatem merito commendas. Qua re etsi valde angimur et cor nostrum intimo dolore discruciat, quod non praesentes tantum, sed futuras calamitates longe prospicimus, tamen nullo modo desperamus, sed de clementia Dei confidimus fore, ut quod optamus feliciter eveniat, atque haec optatissima et saluberrima unio inter duos carissimos filios nostros, lumina populi Christiani, ornamentum ecclesiae, catholicae fidei propugnacula firmissime [400r.] constringatur, quod quidem ab ipso patre misericordiarum assidue petere una cum bonis omnibus non cessamus. Quibus de rebus omnibus tecum coram copiosius aget idem dilectus filius noster et Apostolicus Legatus Cardinalis Caetanus, cui fidem ita de more habebis, ac si nos ipsos tecum loquentes audires. Nos interea Maiestati Tuae et filiae nostrae in Christo carissimae Reginae coniugi tuae natoque vestro dulcissimo nostram Apostolicam benedictionem paterno affectu impartimur. Datum Tusculi sub Annulo Piscatoris die XXVI. Octobris 1596. Pontificatus nostri Anno Quinto.

^a O-A: sic! ^b O: a szó végén 'm' áthúzva. ^c A: 'nos'. ^d A: az 'ut'-tól e szóig kihagyva.

175.

Idő: 1596. nov. 23.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: Eger elvesztése után a pápa buzdítja Rudolfot, hogy ne csüggedjen, hanem megtéve minden szükséges rendelkezést erőt mutasson a törökkel szemben, annál is inkább,

mert serege jórészt sértetlen maradt, míg az ellenség nagy károkat szenvedett. Sokkal jobb eredménnyel folytathatná a küzdelmet, ha – miként kötelessége volna – személyesen állana serege élére. Ez esetben ő is erején felül támogatná, sőt maga is megjelenék, hogy e szent háború tanúja lehessen.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 413r–414v.¹⁹⁸

Carissimo in Christo filio nostro Rudolpho, Vngariae et Boemiae Regi Illustri,
In Romanorum Imperatorem Electo.
Clemens Papa VIII^s.

Carissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Eorum qui vere in Domino confidunt et in potentia virtutis eius et in multitudine miserationum illius spem suam repositam habent, ea est natura et consuetudo, ut in rebus adversis non solum animum non despondeant, sed multo magis in eo sperent, qui potens est ventis et mari imperare, et tempestatem subito in tranquillitatem convertere, et deiectos erigere, et victis victoriam tribuere. Itaque etsi ea, quae apud Agriam post amissam Civitatem illam novissime evenisse audimus, permolesta nobis acciderunt, qui copias Maiestatis tuae praelio cum Turcis collato superiores fore Deo iuvante et optabamus et expectabamus, non tamen spem nostram abijcimus, sed multo magis ad eum convertimur, qui est adiutor fortis et refugium nostrum in tempore tribulationis. Idem plane fecisse Maiestatem tuam acerbiore hoc nuntio ab exercitu accepto nobis de tua pietate et animi magnitudine persuademus. Immo vero nunc maxime te decet constantiam [413v.] tuam repraesentare, et nullas vigilantiae et providentiae partes praetermittere, ut hostis superbissimus intelligat sibi cum viris fortibus rem esse et animo, et viribus ad resistendum paratis, quiquam^a ex plaga illata fortiores et aciores consurgant. Quamquam^b re vera, ut accepimus, non hostium virtus tuo Caesareo exercitui hanc plagam intulerit, quin etiam hoc ipso experimento comprobatum est Turcas vinci posse, quamvis numero praesent, si bellum rite et ordine geratur. Quare, fili carissime, te etiam atque etiam hortamur, primum ut ad Deum et patrem misericordiarum multa cum fiducia confugas, eique tanto vehementius in corde perfecto adhaereas, deinde ut omni diligentia et celeritate ea disponas, quae militaris prudentiae ratio requirit, ne quod gravius detrimentum capiatur. Copiae enim tuae maxima ex parte salvae atque integrae sunt, et hostis etiam ipse non modicum vulnus accepit, et ubi penserit te animo praesenti et parato esse, non iam de nova oppugnatione, sed de recessu cogitabit, quem etiam parare audiebamus, praesertim cum anni tempus tibi tuisque faveat, illi adversetur, alioquin magnopere verendum est, ne si te perturbatum viderit, omniaque timidius et cunctantius expediri animadverterit, multo insolentior fiat, et res tuae et totius Christianae [414r.] Reipublicae in multo graviora, quod Deus avertat, discrimina incidant. Quod si nunc tantisper hosti frons, ut

¹⁹⁸ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 373, n. 12185–12187, n. 12185. Pár sorát szó szerint is idézi: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 240.

dici solet, ostendatur, cetera divina ope suffragante commodius disponentur, et nos Christianos Principes ad communem causam, ut semper fecimus, excitare et Maiestati tuae opera consilio, officijs, quantum cum Domino poterimus, omni loco praesto esse non cessabimus. Illud autem silentio praeterire non possumus, quod multo certe cum dolore commemoramus, quod si Maiestas tua nos audisset, et quod tam crebro per litteras et Nuntios inculcavimus, tu ipse ad bellum profectus esses, tu ipse in campum progressus et in acie et praelio versatus esses, procul dubio alius rerum eventus esset consecutus, et tua victoria, non hostium fuisset. Et nunc etiam si generosa indignatione commotus et personae tuae memor et quid Deo et fidei et Christianae Reipublicae debeas, recogitans tecum ipse firma deliberatione statueris te ipsum egredi, te antesignanum tanti et tam pij belli esse et ceteros, ut te Ducem sequantur, tuo exemplo inflammare de clementia Dei confisi, qui in eo sperantes et, quae ipsos facere oportet, strenue agentes nunquam deserit, tibi victoriam pollicemur summa tua cum laude, utilitate et perpetua gloria coniunctam. Age igitur, fili carissime, audi vocem patris tui, quod si feceris, conabimur supra nostras et huius Sanctae Sedis facultates [414v.] tibi adiumento esse, etiam si calices et sacra vasa propter honorem Dei a nobis conflanda et vendenda sint, fortasse etiam et nos ipsi eo veniemus, ut et nos quoque sacrum bellum nostra praesentia urgeamus, et tuae virtutis spectatores simus, te denique, quae te decent, facientem et primo loco progredientem et praelia Domini praeliantem nunquam deseremus. Reliqua ex Nuntio nostro Apostolico intelliget Maiestas tua, cui toto paternae caritatis affectu nostram Apostolicam benedictionem impartimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum, sub Annulo Piscatoris, die XXIII. Novembris MDXCVI. Pontificatus nostri Anno Quinto.

^a A: 'quique'. O: a *qui* után található rövidítés e kéznél egyértelműen 'quam'-ot jelöl. ^b A: 'Quam quem'.

176.

Idő: 1596. nov. 23.

Pápa: VIII. Kelemen

V. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: Eger eleste alkalmából a pápa ír Miksa főhercegnek és Zsigmond erdélyi fejedelemnek.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 414v.–415v.¹⁹⁹

Dilecto filio Nobili Viro Maximiliano Archiduci Austriae.

Clemens Papa VIII^s.

Dilcte fili Nobilis Vir salutem et Apostolicam benedictionem. Audivimus parum prospere ab exercitu Caesareo signis cum Turcis collatis apud Agriam pugna-

¹⁹⁹ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 373, n. 12185–12187, n. 12186.

tum esse, et multo quidem cum dolore id audivimus, non tamen concidit cor nostrum, neque animo pusillo sumus, quasi dubitemus Dexteram Dei imbecillam [415r.] esse, ut non possit nos salvare, absit, ut spem nostram deponamus, immo tanto nunc magis ad eum confugimus, et in eius potentia speramus, qui Deus exercituum est et victoriae Dominus, cui facile est subito rerum omnium statum commutare, et insolentia elatos hostes prosternere, neque enim sua ipsorum virtute superiores nunc evaserunt, ut manifesto apparuisse^a accepimus. Itaque, fili singulariter dilecte, forti et invicto animo opus est, quod etsi te tua sponte facere et facturum confidimus, tamen pro nostra paterna in te caritate, proque nostro pastoralis officio, proque ipsa rei magnitudine Nobilitatem tuam efficaciter hortamur, ut nullo modo succumbas, sed hanc procellam fortiter sustineas, omnibusque locis constantiam et providentiam tuam adversus hostium conatus repraesentes. Hoc enim summopere illos perterrebit, qui et ipsi vulnus etiam acceperunt, et ubi id perspexerint sibi cum viris fortibus rem esse, qui usque ad extremum spiritum resistere parati sint, non de bello proseguendo, sed de discessu cogitabunt, hoc praesertim anni tempore, quod illis imprimis adversum est. Itaque, fili, teipsum collige, milites convoca, quorum maximam partem salvam et incolumem esse audimus, omnia circumspice, [415v.] praesidia dispone, effice, ut superbissimus hostis intelligat te ira et indignatione viro forti digna multo acriorem nunc esse, et multo ardentiori studio ad totius belli administrationem pervigilare. Alioquin si quid timoris, aut negligentiae deprehenderit, crescet eius audacia, et percussis violentior insistet, et in maximum discrimen res vestrae et totius Christianae Reipublicae adducentur, quemadmodum ad carissimum filium nostrum Imperatorem electum, fratrem tuum scripsimus, cuius et pietas, et animi magnitudo nunc potissimum eluceat, oportet, et tandem aliquando firma deliberatione statuatur causam Dei et suam omni conatu agere et hosti infensissimi, qui eius sanguinem sitit, vultum et ardentem oculos ostentare, et una tecum in aciem progredi, et tuo exemplo Catholicos principes ad fidei defensionem et communem libertatem tuendam inflammare. Nos certe partes nostras semper praestitimus, quod tibi et omnibus notum est, et si Caesar, quae eius personam decent, et quod saepe inculcavimus, ipse praestiterit, etiam supra nostras et huius Sanctae Sedis temporales vires conniti parati sumus, ut Dei gloriae serviamus, et Caesareae familiae vestrae salutem et perpetuam utilitatem procuremus. Tibi, fili, nostram Apostolicam benedictionem tribuimus, et ut hoc potissimum tempore tuam virtutem et fortitudinem declares, optamus et speramus. Datum ut supra.

(*Arm. XLIV. Tom. 40. pag. 416r.–416v.*: „*Dilecto filio Nobili Viro Sigismundo Principi Transilvaniae*” [mittuntur litterae eiusdem argumenti, sed in fine adiungitur:] „*Cetera Venerabilis frater Alfonsus Episcopus Ceruiensis noster et huius Sanctae Sedis Nuntius Nobilitati tuae copiosius exponet.*”)²⁰⁰

^a A: e szó kihagyva.

²⁰⁰ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 373, n. 12185–12187, n. 12187.

177.

*Idő: 1597. jan. 4.**Pápa: VIII. Kelemen**VI. uralk. évében**Hely: Róma (apud S. Petrum)**Felleg: breve (registrum)**Tartalom: A pápa figyelmezteti Vilmos bajor herceget a magyar állapotokra és megrója a német fejedelmek közönnyőségét a török veszéllyel szemben, mely Bécs elfoglalása után rájuk is és elsősorban Bajorországra következik majd be.**Felzet: Arm. XLIV. Tom. 41.²⁰¹ pag. 13r–14v.²⁰²*

Dilecto filio nobili viro Guilielmo Bauariae Duci
Clemens papa VIII^s

Dilecte fili etc.^a Caritas Christi et pastoralis officij sollicitudo tamquam arden-tes faces admouet cordi nostro, et dies noctesque acri doloris sensu discruciantur viscera nostra, dum christianae Reipublicae praesentes calamitates intuemur et futura ac plane imminetia pericula prospicimus. Ecce enim videt Nobilitas tua, quo loco res Hungaricae nunc sint, quam afflicto et pene desperato. Sed hostis superbissimi furor, atque auditas nullis finibus continetur, plura et maiora semper appetit. Et iam hianti ore propinquam Germaniam vorare sperat, quo magis et miramur et dolemus Germaniae Principes tantam causam tam lente agere, quasi alieni mali spectatores sint, non suae salutis prodigi et contemptores, cum potius ad tantum incendium extinguendum summa celeritate unanimi studio eos accurrere oporteret. Nam si veteris gloriae et fortitudinis memores magno animo consurgant, arma capiant, vires coniungant, Imperium et libertatem propugnent, et vere se Germanos ostendant, qui servitatem pati non possint, non dubitamus, quin Deo adiutore hostium furor retundatur ac debilitetur. Quod si haec diutius dissimulabunt [13v.] neque satis se intelligere ostendent, quem hostem in foribus habeant, qua potentia, qua immanitate, Christiani quidem sanguinis avidissimum, sed Imperij potissimum ac Germaniae perniciem et vastitatem iamdiu cogitantem et molientem, nae^b illi brevi, quod dolenter dicimus, amissam libertatem frustra deplorabunt et miserabili servitute opprimuntur. Sed quod nos anxios praecipue habet et cor nostrum supra, quam dici possit, excruciat, pro nostra singulari erga tuam Nobilitatem vestramque familiam caritate, illud est, quod Bauariae tuae Provingias primo discrimini propositas videmus, nam si, quod Deus pro sua clementia avertat, Vienne Turcarum tyrannus capiat, quae flumina, aut qui montes, aut quae arces et munitiones ei obsistent quo minus recta in tuam ditionem pervadat? Cum omnia plana et aperta sint, ut quasi rapidus torrens omnia uno impetu inundaturus videatur. Quare haec communis causa tua et familiae tuae peculiaris est, et ad tuam No-

²⁰¹ VIII. Kelemen e kötetben lévő brévét szintén számtalanszor idézi, részben éppen a tizenöt éves háború kapcsán PASTOR, *Storia dei papi*, XI, *passim*.

²⁰² NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 374, n. 12201–12202, n. 12201.

bilitatem maxime peritnet de praesenti rerum statu cogitare, omnia consilia agitare, omnem diligentiam adhibere, ut tantae impendenti calamitati oportuna remedia multo ante parata sint, quod te pro tua prudentia iam facere non dubitamus, sed ea est mali vis et natura, ut nullam prorsus procrastinationem admittat. Clamandum igitur ad Germaniae Principes, efficaciter excitandi, ut ad patriae libertatisque [14r.] propugnationem foriter exardescant, iungendae uires et sutidia, ut hostis taeterimus, victoria insolens intelligat Germanicorum pectorum uirtutem nequaquam extinctam esse, imprimis autem cupimus, ut Carissimum filium nostrum Imperatorem electum, quacumque ratione potes, consoleris, eique tuam opem et operam pollicearis, atque amanter adhorteris, ut forti et robusto animo sit, neve malis cedat, sed ut eum decet ex hac plaga illata ad hostem ulciscendum fortior insurgat, si illum, quae tempus postulat, pro sua uirtute et animi magnitudine sedulo curantem ceteri uiderint, ipsi quoque acriores et ad communem causam attentiores fient. Non est ille hostis insuperabilis, quod res ipsa docuit, si ei fortiter resistatur, si bellum recte administretur, alioquin non tam suis uiribus, quam eorum, qui maxime possunt et debent miseranda cunctatione, victor evadet. His ipsis de rebus scripsimus ad Venerabilem fratrem Ernestum electorem Coloniensem fratrem tuum, ut publicam et priuatam causam omni studio adiuuet, et vim illam suam et efficaciam et erga patriam caritatem hoc necessario tempore apud Caesarem ipsum et Principes Imperij repraesentet, nec per litteras solum, sed coram, ut consueuit, haec efficaciter tractet, quod summa sua cum laude eum, si ita opus sit, libenter facturum confidimus, quae etiam cum Sperio consiliario tuo communicauimus, a quo omnia copiosius intelliges. Deus et pater misericordiarum populi sui misereatur, et [14v.] Nobilitatem tuam et quae tua sunt, ut tua insignis pietas postulat, dexteræ suae potentia tueatur, et nos tibi paterne benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die 4. Januarij 1597. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

^a O: 'Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.'. ^b A: 'viae' [!].

178.

Idő: 1597. jan. 4.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Ernő kölni érsekhez írt levelében erélyesen figyelmezteti a német rendeket a török közeledésére és felszólítja őket, hogy a közös veszéllyel szemben keljenek a császár védelmére. Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 14v.–16v.²⁰³

²⁰³ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 374, n. 12201–12202, n. 12202. Vö. még PETER WEILER, *Die kirchliche Reform im Erzbistum Köln (1583–1615)* (Reformationsgeschichtliche Studien und Texte 56–57), Münster i. W. 1931, 39.

Venerabili fratri Ernesto Archiepiscopo Coloniensi, Sacri Romani Imperij Principi Electori.
Clemens papa VIII^s

[...] ^a [157:] Nunc autem id, quod cor nostrum supra modum angit, fraternitati tuae communicamus et quidem multo cum doloris sensu. Vides, frater, quo loco sint res Hungaricae, quos progressus fecerit perpetuus et infensissimus nominis Christiani [15v.] hostis, quae pericula immineant, in quam manifestum et pene ultimum discrimen res sint redactae, nisi omni mora abiecta ad hoc incendium extinguendum advoletur, et hostis superbissimi et nimia rerum felicitate elati insolentia coerceatur. Quousque tandem fortissima Germania hoc patietur? Quousque Turcae audaciam sua patientia et dissimulatione alet? Quousque Germani Principes expectabunt, dum ferreo servitutis iugo tyrannus ille eos opprimat? Communis quidem est haec calamitas et omnium Christianorum iugulo gladius ille imminet, sed certe multas ob causas, quae prudentiae tuae notae sunt, communis timor proprie ad Germaniam pertinet, et Germaniam praeter ceteros futura, quin potius impendentia mala pertimescere, prospicere et depellere aequum est, nihil enim Turca avidius appetit, quam illam Imperij Sedem. Iam sibi viam munivit, iam aditum patefecit ad eam prouinciam superandam, qua semel perdomita nihil iam dubitat nullos aut robore aut multitudine illius impetum ferre posse. Quid igitur? Ociosa spectabit hoc Germania? Suae veteris gloriae, suae libertatis, suae salutis immemor? Germani Principes hoc uidebunt et ferent? Neque ruinam hanc auertere ulla ex parte connitentur, sed ea se penitus repente obrui patientur? Hortamur, te frater, et rogamus in Domino, suscipe curam et cogitationem dignam [16r.] tua uirtute, tui animi magnitudine, tua ista, quam geris, tam insigni Ecclesiastici Principis et Sacri Imperij Electoris persona. Admone ceteros Germaniae Principes, excita, impelle ad patriam in summo discrimine adiuvandam, nihil procrastinandum. De summa rerum agitur, non solum consilio et deliberatione, sed facto opus est, cum hoste potentissimo res agitur, non iam longinquo, sed qui ad Germaniae fores est, cuius armorum fulgor et tormentorum sonitus iam uobis cernitur et exauditur [...] ^b

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 4 Ianuarij MDXCXVIJ Pont. Nostri Anno Sexto.

^a O: a hiányzó, mintegy egyoldalnyi szöveg más, egyházi jellegű ügyeket érint. ^b O: a hátralévő, szintén egyoldalnyi szöveg már kevésbé retorikusan buzdít a német fejedelmek összefogására.

179.

Idő: 1597. jan. 12.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum) Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa panaszkodik a német rendek széthúzása miatt Ernő kölni érseknek.

Ezért a fenyegető török betöréstől Németország romlását félti. Az osztrák és bajor dinasztián kívül a többiek már protestánsok és nem hallgatnak a pápa buzdítására.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 19r.–21v.²⁰⁴

Venerabili fratri Ernesto Archiepiscopo Coloniensi Sacri Romani Imperij Principi Electori
Clemens papa VIII^s

Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Vera sunt quae narras, et magno affectu a te merito scripta de afflictis Imperij rebus, de Germaniae periculis, de Ottomanico gladio eius iam faucibus admoto, de superbissimi hostis victorijs et virium eius incremento, cum nostrae quotidie [19v.] magis debilitentur de Principum Germanorum ordinumque cunctatione, denique, quod maxime luctuosum est, de eorum intestinis dissidijs et discordijs, qui ueluti columnae sunt Christiane Reipublicae, quique potissimum ad eius salutem et libertatem propugnandam tamquam antesignani esse deberent. Haec videmus et dolemus, et longe etiam ante inruentes tempestates et procellas ex hac Apostolica specula prospicientes clamare non destitimus et adhuc clamamus, nullasque pastoralis officij nostri partes praetermittimus, ut quantum cum Domino licet, communem causam sublevemus. Sed quod ad Germaniam attinet, quid agamus frater? Deplorare quidem eius aerumnas facile possumus, ut sane facimus, remedium adhibere qui possumus? Quandoquidem qui se ab ecclesia Catholica praeciderunt, et oves Christi et Petri esse noluerunt, iam vocem nostram non audiunt, ut eos ne se Turcarum iugo et servitute opprimi patiantur, ad avitae fortitudinis imitationem et veteris gloriae memoriam excitemus. Reliquae sunt fere in Germania duae inclytae et nobilissimae familiae Austriaca et vestra Bauarica, quas ambas paterno amore in visceribus Christi complectimur, et certe, quae Austriacae Domus et Carissimi filij nostri Rudolphi Imperatoris Electi causa egerimus, ea commemorare nihil necesse est, nunc etiam quem inprimis carum et coniunctum habemus, ad eum mittere statuimus Nobilem Virum et secundum carnem Nepotem nostrum [20r.] Joannem Franciscum Aldobrandinum Sanctae Romanae Ecclesiae Capitaneum Generalem, ut sollicitudo nostra de Caesaris salute et ipsi et omnibus tanto magis innotescat [...]^a Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris, die XII. Januarij M.D.XCVII. Pontificatus Nostri Anno Quinto [!].

^a O: a kihagyott, úgy háromoldalny szöveg a nepos támogatására buzdít, a szokásos formulákkal.

180.

Idő: 1597. jan. 12.

Pápa: VIII. Kelemen

Hely: Róma (apud S. Petrum) – Jelleg: breve (registrum)

VI. uralk. évében

²⁰⁴ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 375, n. 12205.

Tartalom: A pápa felbírja Miksa bajor herceg figyelmét a török veszedelemre, mely Bécs elfoglalására és azután Bajorország elárasztására törekszik. Hogy ez mit jelentene, azt a szerencsétlen Magyarország példájából láthatja.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 24v.-27r.²⁰⁵

Dilecto filio Nobili Viro Maximiliano Duci Bauariae
Clemens papa VIII^s

[...] ^a [25v.] Alterum modo superest gravissimum negoicum, quod tecum, fili, communicemus, de quo paulo ante ad ducem patrem tuum unice nobis dilectum scripsimus Sperio ad iter non solum parato, sed iam equum conscendente. Illud autem eiusmodi est, quod cordi nostro penitus infixum acri doloris [25v.] sensu nos angit et gravi cura dies noctesque sollicitat, quod ipsi Sperio coram narravimus, nimirum de gravissimo periculo, quae ab immanissimo et nomini Christiano infensissimo ^b hoste Turca imminet. Prouintijs Caesaris et toti Germaniae, et quod supramodum nos discruciat, Bauariae vestrae, quae summo in discrimine ac plane manifesto versaretur, si Vienna, quod Deus pro sua clementia prohibeat, in Turcarum potestatem veniret, quod sane quam metuendum sit hoc infelici Vngariae statu rebus ita afflictis, tu pro tua prudentia optime intelligis, capta enim civitate illa ab hoste horribili potentia, victorijs insolente et Germaniae subiugandae avidissimo, quam facile et expeditum in Bauariam pateat iter, nemo non videt. Lata camporum planities nulla fere neque arte neque natura munita loca, quae furentis et victoris impetum hostis retardare possent [...] ^c

Datum [ut supra.] ^d

^a O: a kihagyott rész más üggyel foglalkozik. ^b A: 'inimicissimo'. ^c O: a hátralévő mintegy két és fél oldal a török elleni harcba törőző bekapcsolódásra buzdít. ^d Vagyis miként az előző, 179. sz. iratnál.

181.

Idő: 1597. jan. 13.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Rudolf császár és királynak jelenti, hogy unokaöccsét, Aldobrandini János Ferencet fogja hozzá küldeni, és őt jóindulatába ajánlja.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 29r.-29v.²⁰⁶

Carissimo in Christo filio nostro Rudolpho Hungariae et Boemiae Regi Illustri,
In Romanorum Imperatorem Electo.
Clemens papa VIII^s.

²⁰⁵ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 375, n. 12208.

²⁰⁶ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 375, n. 12212. Vö. KOLLÁNYI, *Regesták a római és parmai levéltárakból*, 376.

Carissime in Christo fili noster salutem etc. Vidimus litteras Maiestatis tuae, quas superiori mense, post ea, quae in Hungaria evenere, ad nos dedisti, quibus quidem minus necesse est, nos modo pluribus verbis respondere, propterea quod non ita multo post ad te missuri eum sumus, quem in primis coniunctum et carum habemus, Dilectum filium, Nobilem Virum Joannem Franciscum Aldobrandinum Sanctae Romanae Ecclesiae Capitaneum Generalem et secundum carnem Nepotem nostrum, cuius fidei et integritati plurimum tribuimus, et quem tibi gratum [29v.] fore arbitramur. Hunc enim potissimum, qui nos ipsos modo^a quodam referat, mittendum censuimus, qui sensus nostros et cogitationes notas habet, quae omnes ad Dei gloriam et Christianae Reipublicae utilitatem et ad tuam praecipue salutem diriguntur, ut ex hoc quoque et tu et ceteri omnes perspiciant nos nullas pastoralis officij nostri partes omittere, ut quantum cum Domino possumus, communi causae consulamus. Ex eo igitur Maiestas tua mentem et consilia nostra, et quid a te expetamus, copiosius intelliget. Nunc cum Dilectus filius noster Cardinalis Madrutius celerem ad te Tabellarium dimitteret, hoc significare voluimus, Deum interea orantes, in cuius manu sunt corda Regum, ut in divino suo numine te ubique regat, et cor tuum ad ea, quae ei placita sunt, maxime convertat. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XIII. Januarij M.D.XCVII. Pontificatus nostri Anno Quinto.

(*In sequentibus brevibus idem Joannes Franciscus Aldobrandinus principibus diversis commendatur.*)

^a A: e szó kimaradt.

182.

Idő: 1597. máj. 24.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Zsigmond erdélyi fejedelemhez írt levelében iránta táplált szeretetét fejezi ki s azt írja, hogy kérését, hogy tudniillik a fejedelmek használják fel a török leverésére kínálkozó alkalmat, már eleve teljesítette részint a fejedelmek buzdítása, részint saját példája által.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 124r.–125r.²⁰⁷

Dilecto filio nobili viro Sigismundo Transilvaniae Principi
Clemens papa VIII^s.

²⁰⁷ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 388, n. 12333. Kiadva: LÁSZLÓ SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carillo in Siebenbürgen 1591–1599* (Bibliotheca Instituti Historici Societatis Iesu 26), Roma 1966, 99. Idézve még: SZILAS, *Alfonso Carillo jezsuita Erdélyben*, 82, 20. j.

Dilecte fili etc.^a Singularem animi voluptate afficimur, quoties de tuae Nobilitatis salute ex litteris tuis cognoscimus, quemadmodum modo accidit, ex ijs quas Alba-Julia ad undecimum mensis Aprilis diem ad nos dedisti, te enim in praecordijs intimis caritatis ut filium apprime in Christo dilectum perpetuo gerimus atque ad sanctum Altare Dei magno affectu, tui assidue memoriam facimus. Quae vero a te scripta sunt, vidimus, et [124v.] tuam prudentiam, pietatem animique magnitudinem plurimum in Domino commendamus. Quod vero a nobis petis, ut eos, quorum id interest, admoneamus, ut egregiam oblatam occasionem rei contra communem hostem bene gerendae ne deserant, sed opportune atque avide arripiant, nos vero hoc ipsum iam pridem omni officiorum genere agimus quam diligentissime, praesertim apud carissimum filium nostrum Rudolphum Imperatorem electum, quin etiam ad Christianae reipublicae causam sublevandam, ea illi adiumenta praebemus, quae temporales huius sanctae sedis vires excedunt, quae semper illae quidem tenues, nunc tot impensis sunt extenuatissimae, nec vero sanguini nostro parcimus, cum nobilem virum Joannem Franciscum Aldobrandinum nepotem nostrum secundum carnem se iterum ad quodvis belli discrimen objicere iusserimus, tuam vero fili causam et Caesari et alijs, quod saepenumero fecimus, commendare non cessabimus, magnoque dolore permovemur, quod plura praestare non licet, idque tibi Nobilitas tua certo persuadeat nobis non voluntatem, sed facultatem deesse. Tuae vero laudis^b et gloriae percupidi semper sumus, Deumque toto ex [125r.] animo precamur, ut qui te multis ornamentis et virtutibus cumulavit, sua in te dona custodiat, et caelesti patriae tuae ope ubique tueatur, et nos tibi nostram paternam et Apostolicam benedictionem impartimur. Datum Romae apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die XXIII. Maij 1597. Pontificatus nostri anno VI.

^a O: *'Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.'* ^b O: az utolsó magánhangzó 'e'-ről átírással javítva.

183.

Idő: 1597. júl. 26.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa örömet fejezi ki Gonzaga Vince mantuai herceg elhatározása fölött, hogy Magyarországra indul barcolni a török ellen, öt példaképpül állítja a többi fejedelem elé és családját oltalmába veszi.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 176v.–177v.²⁰⁸

²⁰⁸ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 394, n. 12395. Vö. BÁNFI, *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, 13, 44. j.

Dilecto filio nobili viro Vincentio Gonzage Mantuae Duci
Clemens papa VIII^s.

Dilecte fili etc. Cognovimus ex literis Nobilitatis Tuae et ex sermone etiam Cremaschi [177r.] familiaris tui te paulo post in Vngariam proficisci statuiste, ut hoc etiam anno pio^a bello contra infensissimos nomini Christiano hostes Turcas intersis, tuamque Deo et Caesari et Christianae Reipublicae operam praestes, cuius utilitatem et causam privatis tuis rationibus, ut scribis, anteponis. Nos vero ex hac tua deliberatione magnam cepimus uoluptatem. Digna plane est Principe catholico, digna pietate tua et animi magnitudine, digna tua maiorumque tuorum, quam merito commemoras, uirtute et fama. Quare hoc tuum consilium omni gratulatione et comprobatione prosequimur, tuumque exemplum ad alios Principes permouendos magnum momentum habiturum confidimus. Nam quod nobis nobilem mulierem coniugem tuam et dulcissimos liberos et ditionem commendas, redibis Deo iuvante cito salvus et gloria cumulatus, et Deus ipse sollicitus erit tui, qui pro eius causa nullum discrimen recusas. Nos tamen pro nostra perpetua in te voluntate et tuos et tuas omni paterno affectu complectimur et eodem loco habebimus, quo res nostras et huius Sanctae Sedis. Te Angelus Domini comitetur et Nos Apostolicam nostram benedictionem tibi amantissime [177v.] impartimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die 26. Julij 1597 Pontificatus nostri Anno Sexto.

^a A: 'pro'.

184.

Idő: 1597. aug. 3.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Rudolf császár és király jóindulatába ajánlja Zsigmond erdélyi fejedelem követét, Carillius Alfonz jezsuitát, aki a pápától a császárhoz indult.

Jelzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 178r.–178v.²⁰⁹

Carissimo in Christo filio nostro Rudolpho Hungariae et Bohemiae Regi Illustri
in Romanorum Imperatorem Electo
Clemens papa VIII^s.

Carissime etc.^a Venit ad nos proximis diebus vir religiosus Alfonsus Carillius ex societate Jesu, quem ad nos misit Sigismundus Princeps Transilvaniae, quem eo paterno amore in visceribus [178v.] Christi complectimur, qui Maiestati Tuae non est ignotus et quem certe illius virtus^b et pietas et merita erga Christianam Rempu-

²⁰⁹ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 394, n. 12397–12401, n. 12397. Kiadva: VERESS, *Carillo Alfons levelezése*, I. 551–552, n. 464. Vö. még SZILAS, *Alfonso Carillo jezsuita Erdélyben*, 83.

blicam iure optimo postulant. Nec dubitamus te eadem de illo sentire et consimili animi propensione erga illum affectum esse, quia vero idem Carillus negocijs, quorum causa ad nos venerat, nobiscum pertractatis iam ex Urbe proficiscitur et Deo bene iuvante in conspectum et colloquium tuum venturus est, petimus a Maiestate tua, ut eum benigne audias, eique cumulatam fidem habeas. Deus autem, qui dives est in misericordia ex sublimi clementiae suae solio afflictum Christianae Reipublicae statum respiciat, idemque omnia consilia et actiones tuas in uiam salutis dirigat, ut quae illi placita et tibi gloriosa sint, semper efficias. Et nos Apostolicam benedictionem nostram toto sinceræ caritatis affectu Maiestati Tuæ impartimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die 3. Augusti 1597. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

(*Ibidem pag. 179r: Sub eodem dato scribit etiam ad Principem Transsylvaniae, cui affectuosam suam caritatem exprimit attestando reliqua ad nuncii sui apostolici relationem; ibidem pag. 179v-180v: Item Mariae Christiernae archiducissae Austriae Transsylvaniaeque principessae archiducique Ferdinando et Mariae archiducissae Austriae viduae cum eodem argumento.*)²¹⁰

^a O: végig kiírva. ^b A: 'virtutes'.

185.

Idő: 1597. aug. 16.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa áldást küld Miksa főhercegnek, aki a császári seregek késedelmeskedését mentegette volt előtte és bízik abban, hogy unokaöccse, Aldobrandini J. Ferenc jó szolgálókat fog tenni mellette.

*Felzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 181r.-181v.*²¹¹

Dilecto filio nobili viro Maximiliano Archiduci Austriae
Clemens papa VIII^s.

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Vidimus litteras Nobilitatis Tuæ superiori mense Vienna ad nos datas, quibus cur serius copiae in hostem eductae sint, excusas, teque compluribus difficultatibus retardatum prope diem egressurum narras, eo militum numero, quem tam peditum, quam equitum, seorsum descriptum et notatum mittis. Quamque dubitare etiam videaris, an ea descriptio reipsa deinde constet, neve potius imminuta sit. Nos quid dicamus, aut

²¹⁰ A Báthory Zsigmondnak és Mária Krisztiernának szóló brévék kiadva: VERESS, *Carillo Alfons le-velezése*, I, 552–553, n. 465–466.

²¹¹ NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 394, n. 12402–12403, n. 12402.

quid hoc rerum statu de belli eventu speremus, non satis scimus, multae^a tamen sunt miserationes Domini, quem pro afflictica Republica Christiana precari non cessamus, Te uero magno et forti animo esse laetamur, neque curarum oneri succumbere. Vigilantes et laborantes adiuvat Deus. Nec dubitamus nobilem virum Joannem Franciscum Aldobrandinum nostrum secundum carnem nepotem et exercitus nostri ecclesiastici Capitaneum Generalem suo nusquam officio defuturum, ipsumque in omni consiliorum communicatione et rerum administratione eum apud te locum [181v.] habiturum semper confidimus, quem illius munus et persona et communis negotij utilitas postulat, et noster in tuam Nobilitatem paternus amor requirit. Vestra autem consilia et deliberationes prospere evenire optamus, tibi que nostram quam petis Apostolicam benedictionem amanter impartimur. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die 16. Augusti 1597. Pontificatus nostri Anno Sexto.

^a A: 'multa'.

186.

Idő: 1597. aug. 16.

Pápa: VIII. Kelemen

VI. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa levele Mibály oláh vajdához, melyben dicséri azt a buzgalmat, melyet a török ellen való küzdelmeinek hangoztatásában kifejt, de az általa kért pénzsegélyt nincs módjában megadni. Ha szüksége lesz segítségre, mindig számíthat a Magyarországon lévő seregek támogatására.

Felzet: Arm. XLIV. Tom. 41. pag. 181v.–182r.²¹²

Dilecto filio nobili viro Michaeli Vayuode Valachiae
Clemens papa VIII^s.

Dilecte fili etc.^a Quam ex litteris Nobilitatis Tuae perspicimus, animi tui fortitudinem et alacritatem ad causam Christianae Reipublicae propugnandam pro tua virili parte contra communem et infensissimum hostem Turcam, valde in Domino commendamus, idque omnes Christianos Principes pro sua aliorumque salute facere et conari aequum est. Quae vero in hoc genere studia nostra fuerint, quae militum auxilia a nobis subministrata sint, neminem latet et tu nosse potes [182r.] nec sanguini nostro parcimus, cum dilectus filius nobilis vir Joannes Franciscus Aldobrandinus, noster secundum carnem nepos et Capitaneus noster Generalis cum exercitu nostro in Hungaria ad omne discrimen paratus sit. Impensas quidem tantas pertulimus et assidue perferimus, quantas huius Apostolicae Sedis, in qua

²¹² NANNI, *Epistolae ad principes*, III, 394, n. 12402–12403, n. 12403.

Deo auctore praesidemus, temporales vires diutius sustinere nequeunt, itaque magnopere dolemus tantis nos pecuniarijs angustijs premi, ut nullo modo, quod petis, praestare nobis liceat, cum alioquin praeclare erga te affecti simus. Te autem forti animo et robusto esse decet, nam si in provintiam istam ius belli incubuerit, non dubitamus Duces nostros tibi quantum poterunt adiumento futuros. Deus exercituum pro sua clementia propugnatores suos tueatur et hostem superbissimum prosternat. Datum Romae sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris die 16. Augusti 1597. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

^a O: kiírva.

187.

Idő: 1605. júl. 30.

(III. Kal. Augusti)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa a Jacobus Serra által toborzott katonák vezetését Colonizio Ferdinándra, a magyarországi pápai legio prefektusára bízta.²¹³

Jelzet: Armadio XLV. Tom. I.²¹⁴ pag. 62r.–62v.²¹⁵

Dilecto filio Ferdinando Colonizio Legionis ecclesiasticae in Pannonia Praefecto.
Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili salutem etc. Multa de tua fortitudine, prudentia, ac militari disciplina nobis renunciata sunt, quibus facile conijcimus te pro dignitate huius sanctae sedis militibus, qui istic nostra stipendia merent, praesse et officio tuo strenue fungi posse, si conditiones serventur, quae cum dilecto filio Magistro Jacobo Serra [62v.] Camerae Apostolicae clerico nostroque Commissario hactenus constitutae sunt. Quare in virtute et fide tua confisi Praefecturam eorum militum, quos scripsit idem Jacobus Serra, tibi dictis conditionibus libenter concedimus. [...] Datum Ro-

²¹³ A 3000 főt számláló pápai sereg működését röviden ismerteti: FRANKÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 265–266.

²¹⁴ Jelen kötet brévéit ugyan több tucatszor idézi PASTOR, *Storia dei papi*, XII, *passim*, az e helyütt közöltek viszont egyetlen esetben sem. E kötetre – és a megelőzőkre – lásd: LAJOS PÁSZTOR, *Per la storia degli Archivi della Curia Romana nell'epoca moderna. Gli Archivi delle Segreterie dei Brevi ai Principi e delle Lettere Latine*, Römische Kurie, kirchliche Finanzen, Vatikanisches Archiv. Studien zu Ehren von Hermann Hoberg (Miscellanea Historiae Pontificiae 46, hrsg. v. Erwin Gatz), Roma 1979, 659–686, 667.

²¹⁵ Német nyelvű kivonatát és szövegváltozata jelzetét hozza: ARNOLD OSKAR MEYER (Hrsg.), *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra (1603–1606)* (Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken IV: Siebzehntes Jahrhundert/3), Berlin 1915, 443, n. 489.

mae apud sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris Tertio Calendas Augusti MDCV Pontificatus nostri anno I.

^a A: mintegy 6 – általánosságok szintjén mozgó buzdítást tartalmazó – sor minden jelölés nélkül kihagyva.

188.

Idő: 1605. aug. 13. (Idibus Augusti)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa köszöni Rudolf császár és királynak a választása alkalmával küldött gratulációt, de szomorúságát fejezi ki a magyarországi állapotok miatt, amit növel benne az a tudat, hogy saját szorongatásai miatt nagyobb segítséget az eddiginél már nem adhat.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 76r.–76v.²¹⁶

Charissimo in Christo filio nostro Rudolpho Hungariae et Bohemiae Regi Illustri in Romanorum Imperatorem electo.

Paulus Papa Quintus.

Charissime in Christo fili noster salutem et Apostolicam benedictionem. Profecto maxima nos affecissent iucunditate litterae Maiestatis Tuae, quibus nobis gratularis evectionem nostram ad Summum Apostolatus apicem, quod tum ex ipsis, tum ex ijs, quae tuo nomine dilectus filius Nobilis vir Marchio Castillonis Orator tuus diligentissime nobis exposuit, facile comperimus egregium tuum amorem erga nos; et quam praeclare sentias de nostra in te paterna charitate. Sed quod recentioribus tuis litteris ad nos scripsisti, omnem loetitiam atque gaudium nostrum penitus perturbavit. Nam difficultates, quibus status rerum Pannonicarum premitur in dies augeri, opes, vires, conatus perduellium semper graviores effici, nostra praesidia neque satis tuta, neque satis firma adversus nostrorum inimicorum impetum esse ostendis. Vehementer quidem affligimur propter hanc causam, neque cessamus levare manus nostras ad Dominum ipsumque precari, ne obliviscatur populi sui, ne dicant gentes, ubi est Deus eorum. Praeterea auget mirum in modum animi nostri aegritudinem, quod cum nos statim adepti summum Pontificatum praestiterimus Maiestati tuae quicquid auxiliij humanis nostris opibus tribuere potuimus, nunc quia adeo magnis, adeo gravibus urgamur necessitatibus, nihil amplius conferre in subsidium [76v.] belli possumus [...]^a Datum Romae apud Sanctum Marcum Sub annulo Piscatoris. Idibus Augusti M.DCV. Pontificatus nostri anno I.

^a O: a mintegy 11 sorban a gratulációért mondott köszönet található.

²¹⁶ Rövid német kivonata és szövegváltozatának lelőhelye: MEYER, *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri*, 462, n. 507.

189.

Idő: 1605. szept. 3.

(III. Non. Septembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Marcum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa köszöni Basta György értesítését seregeinek állapotáról és haditerveiről, buzdítja a keresztény nép szenvedéseinek megrövidítésére irányuló harc folytatására és ajánlja Serra Jakab apostoli kommisszáriust.

Felzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 102v.–103r.²¹⁷

Dilecto filio Georgio Bastae
Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili salutem etc. Legimus literas tuas, quibus quid actum sit et quid futurum existimes de belli negocio apprime intelleximus. Nos, etsi multa et gravia instent pericula, [103r:] praesertim cum nihil sit incertius, quam bellorum eventus, in summa Dei bonitate confisi omnia secunda et prospera fore speramus, dummodo sedulo ac mature unusquisque fungatur officio suo. Nam ex ijs, quae scribis, videmus satis opportuna comparata esse praesidia: cum interea nostris neque vires, neque prudentia desint. Deum igitur oramus, ut afflictionem populi sui pro sua ineffabili misericordia clementer respiciat. Te vero atque omnes fortissimos commilitones tuos hortamur, ut virtutis vestrae memores, qua tantam gloriam vobis comparastis; strenue quemadmodum hactenus fecistis, dignitatem Christiani nominis et salutem totius Reipublicae tueamini, ac novis victorijs novisque triumphis vestras laudes in dies augere enitamini. Interim laudamus tuam diligentiam, qua nos certiores fecisti de his rebus, quae istic aguntur, idque etiam ut sedulo facias in posterum desideramus. Quod vero communices consilia tua cum dilecto filio Magistro Jacobo Serra Commissario nostro Apostolico, gratissimum nobis est: speramus enim te ei magno usui fore. Quam rem quanti faciamus, aperte cognosces, ubi primum nacti erimus occasionem declarandae nostrae in te paterne voluntatis. Dominus te tueatur ab omni malo nostra Apostolica benedictione benedictum. Datum Romae apud Sanctum Marcum sub Annulo Piscatoris Tertio Nonas Septembris MDCV: Pontificatus Nostri Anno Primo.^a

^a O: 'datum ut supra. Petrus Stroza'.

²¹⁷ Közölve már: VERESS ENDRE (kiad.), *Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597–1607)*. I: 1597–1602. II: 1602–1607 (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria/31 et 37), Budapest 1909–1913, II, 718–719, n. 1997. Német kivonata és szövegváltozatának jelzete: MEYER, *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri*, 489, n. 538.

190.

*Idő: 1605. okt. 31.**(Pridie Cal. Novembris)**Pápa: V. Pál**I. uralk. évében**Hely: Róma (apud S. Petrum)**Jelleg: breve (registrum)*

Tartalom: A pápa Rudolf császár és királynak kifejezi a nemrég oly drágán visszafoglalt Esztergom eleste fölött érzett szomorúságát, amit még növel az a tudat, hogy nem az ellenség ereje, hanem a szétbúzás és könnyelműség volt oka a vereségnek. Változtassa meg rossznak bizonyult haditerveit, és az egész kereszténység s a dinasztia érdekében lelkiismeretesen kezdjen a hadvezetéshez és kormányzásához. A pápai kincstár helyzetét messze meghaladó segítséget küld el célra és felszólítja, hogy összehívván a birodalmi gyűlést, azon személyesen elnököljön, ő pedig a fejedelmeket buzdítja a közös ellenség ellen való küzdelemre.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 150r.–151r.²¹⁸

Charissimo in Christo filio nostro Rudolpho Hungariae et Bohemiae Regi Illustri^a in Romanorum Imperatorem Electo.

Paulus Papa Quintus.

Charissime etc.^b [150v.] Quanto in moerore simus posteaquam nobis renuntiatum est de amissione Civitatis Strigonij verbis Maiestati tuae significare non possumus. Dolemus enim urbem amissam, quae tanto Christifidelium sanguine superioribus annis recepta erat, et cum ea adeo magnam Christiani nominis iacturam factam fuisse. Non enim virtus adversariorum, non vires, non opes superaverunt nos; minus id aegre ferremus, novimus quam incerti, quamque periculosi sint bellorum eventus, sed quod animum nostrum vehementer cruciat, nostrorum dissidia, langor et in comparandis necessarijs praesidijs cunctatio, vel negligentia potius, sicuti accepimus, victoriam inimicis nostris attulere. Et quod gravius est, nisi huic malo remedium adhibeatur, adhuc (quod Deus per suam misericordiam avertat) multo deteriora extimescenda videmus. Nam augetur^c victoris audacia, nostraque imbecillitas plane pro armis illi est. Haec omnia Maiestati Tuae manifesta esse minime dubitamus: eoque magis cum tu ipse et populi Regnaque tua hoc damnum experiamini. Caeterum pro nostra paterna charitate, proque debita pastoralis officij nostri cura non potuimus continere nos, quin tecum communem deploraremus calamitatem, et cum hactenus omnia tibi amantissimi patris officia praestiterimus ea afferentes Maiestati tuae auxilia, quae in summa aerarij nostri angustia potuimus maiora; nunc hortaremur et paterne moneremus te, ut postquam re at-

²¹⁸ Közlelbbi dátum és lelőhely nélkül szövegéből idéz: FRAKNÓI, *Magyarország és a római Szentszék*, III, 266. Hosszabb német kivonata, több idézettel: MEYER, *Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri*, 555–556, n. 603. – A pápai diplomácia – átmenetinek bizonyuló – eltökéltségét a háború folytatására részben (a fenti brévével, brévékkel szervesen összefüggő) államtitkársági források alapján bemutatja: KÁROLYI ÁRPÁD (kiad.), *Magyar Országgyűlési Emlékek XI* (Monumenta Hungariae Historica. III: Comititalia/11), Budapest 1899, 253–273.

que periculis compertum est minus opportuna exitisse consilia hucusque suscepta belli gerendi, velles aliam inire rationem ac sedulo tantam ac tam periculosam provinciam administrare. Agitur, ut vides, de summa rerum: periclitatur Christiana Respublica, imminet exitium Augustae Domui tuae, existimatio tui nominis in discrimine posita est. Quare hoc age, omnem animi tui vim, industriam, studium atque diligentiam adhibe, ut in posterum accurate, strenue et graviter saluti Reipublicae consulatur, utque praesidia necessaria opportuno tempore parentur, et ubi quid opus facto sit, prudenter consultum fuerit, mature conficiatur. Interea nihil magis [1511.] necessarium existimamus, quam ut universalis conventus Principum Romani Imperij habeatur, in quo pro periculi gravitate de tota belli ratione deliberetur coniunctis studijs atque consilijs. Itaque Maiestatem tuam etiam atque etiam hortamur atque enixe ab ea petimus, ut quam primum diem conventui^d dicat, Principes convocet et omnino ipsi conventui intersit. Plane novimus quantopere tua praesentia necessaria sit et quantum utilitatis afferre possit. Quod si aliqua in re auctoritas nostra huic consilio opitulari potest, id nobis ut diligenter significes, cupimus. Volumus enim, quantum cum Domino possumus, omnia Pastoris Christiani gregis ac Patris communis officia semper praestare; quod certe iugiter facimus. Nam omnes Christianos Principes ad opem ferendam Maiestati tuae diligentissime hortati sumus et semper hortamur ac simul assidue Deum Patrem misericordiarum precamur, ut afflictionem populi sui clementer respiciat, neque misereri obliviscatur: aut contineat in ira miserationes suas, quem ut consilia et cogitationes tuas dirigat, assidue oramus, ac simul tibi Apostolica benedictione nostra benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Pridie Calendas Novembris MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

^a A: 'illustro'. ^b O: kiírva. ^c A: 'angetur'. ^d A: 'conventi'.

191.

Idő: 1605. okt. 31.

(Pridie Cal. Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa értesíti Fülöp spanyol királyt Esztergom elestéről, ami épp akkor történt, amikor a török a leggyöngébb volt keleti belső zavarai miatt. Mivel tudvalevőleg Magyarország teljes elfoglalása után a török Itáliába szándékozik betörni, azért kéri a királynak a segítségét, akinek ott nagy tartományai vannak.

Felzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 151r.–152r.

Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico
Paulus Papa Quintus.

Charissime in Christo fili noster salutem etc.^a Non dubitamus, quin Maiestas tua gravissime ferat amissionem Civitatis Strigonij, nam pro sua prudentia optime intelligere potest, quantopere Christiana Respublica in huiusmodi iactura laedatur, cum eo potissimum tempore hoc damnum perpessa sit, quo magis Principum Christianorum potentia nostris inimicis terrori esse deberet. Neque sane Turcarum opes [151v.] ac vires minus validae, quam modo sint, unquam exitere. Quod acceptae in Asia clades adeo frequentes, adeo graves et multiplices rebelliones, quas quotidie experiuntur, manifeste demonstrant. Quo fit, ut multo maior nostrarum virium imbecillitas appareat, sive id animorum dissensione, sive roboris ac virtutis defectu eveniat, nihil refert: satis est, ut non tantum despiciatur opportunitas, quam Deus clementissimus nobis obtulit ulciscendarum iniuriarum, cum illa Tyrannis adeo gravis ac violenta in unius pueri potestatem redacta sit, quod nunquam antea evenit; verum etiam per summam Christiani nominis contumeliam negligentia et cunctatione detur commoditas huic catulo leonis rugientis et sanguinem ac vitam Christifidelium inhiantis adolescendi ac vires cum aetatis robore amplificandi. Quae res ne in maximum detrimentum Christianae Reipublicae succedat, pertimescimus, atque ut per suam misericordiam avertat Deus, assidue precamur. Conijcimus namque, quod nisi valide obsistatur^b ad Pannoniae fines, iam iter illud erit apertum, quod ut sibi patefacerent Othomani Tyranni ad Italiam invadendam tantopere concupiverunt, atque summa vi et armis contenderunt. Mahometus quidem secundus Christiani nominis teterrimus inimicus atque bellicae artis peritissimus posteaquam destructo Graecorum Imperio ad Italiae vastitatem properabat, primum quidem sibi viam per Illirium parare, deinde in florentissimo Regno Neapolitano pedem figere aggressus est: quo tempore Hydruntum in Apulia Ferdinando Aragonio Rege sub Turcarum Imperium venit. Idem quoque faciendum sibi cogitare Barbaros non est dubitandum: semper enim ad Italiae Imperium aspiraverunt, sive ad eorum nominis gloriam, sive ad opum suarum firmitatem et commoditatem, sive ad Christianae Religionis destructionem hoc maxime conducere arbitrentur. Cuius nobilissimae Provinciae cum ad tuam Maiestatem tanta et adeo illustris pars pertineat, profecto iam tibi bellum indictum esse existimare debes. Praeterea agitur de Christi Redemptoris Nostri fidei defensione, quam tu religiosissimis factis et operationibus tuis magis tibi [152r.] cordi esse, quam Regnum, filios ac vitam manifeste ostendis. [*Sequuntur adhortationes ad bellum parandum et auxilium imperatori ferendum.*]

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Pridie Calendas Novembris MDCV: Pontificatus Nostri Anno Primo.^c

(*In sequentibus litterae adhortatoriae simili cum argumento mittuntur Guilhelmo [pag. 152r.] et Maximiliano [pag. 152v.] Bavariae ducibus, deinde Lothario Trevirensi [pag. 153r.], Ernesto Coloniensi [pag. 154r.], et Johanni Suicardo Moguntino [pag. 154v.] Archiepiscopis, Sacri Romani Imperii Principibus electoribus, Eberhardo episcopo Spirensi [pag. 155r.], episcopo Constantiensi [pag. 155v.], Julio episcopo Herbipolis [pag. 156r.],*

Carolo S.R.E. Cardinali Madrutio nuncupato [pag. 157r.], Theodorico archiepiscopo Salzburgensi [pag. 157v.], Joanni Philippo episcopo Bambergensi [pag. 158r.], episcopis Ratisbonensi [pag. 158v.], Augustano [pag. 159r.], et aliis tribus episcopis [pag. 159v.]. Datum pro ducibus: Calendis Novembris, pro archiepiscopis principibus electoribus: Quarto Nonas Novembris, pro reliquis [usque ad archiepiscopum Salzburgensem inclusive]: Tertio Nonas Novembris, ultimis autem: Pridie Nonas Novembris.)

^a O: kiírva. ^b O: a szó lapszéli beszúrás. ^c O: 'Petrus Stroza'.

192.

Idő: 1605. nov. 4.

(Pridie Nonas Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa értesíti Mátyás főherceget, hogy Serra Jakab magyarországi apostoli kommisszárius fog nevében vele tárgyalni.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 160r.²¹⁹

Dilecto filio Nobili viro Matthiae Archiduci Austriae
Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Aget nostro nomine cum Nobilitate tua dilectus filius Magister Jacobus Serra Camerae Apostolicae Clericus et noster in Pannonia Commissarius Apostolicus de nonnullis rebus, quae ad Catholicae Religionis dignitatem pertinent. Non dubitamus, quin pro tua singulari pietate eum libenter audieris, atque in omnibus semper Catholicae Religionis rationem in primis habebis. Quod, ut facias, vehementer petimus a te, ac simul, ut Commissario nostro fidem in his, quae de hoc gravi negotio tibi exposuerit, praestes, volumus. Dominus te tueatur ab omni malo et nos tibi Apostolica benedictione nostra peramanter benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Pridie Nonas Novembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.^a

(Pag. 160v.–161v.: Amissio Strigonij et huius calamitatis effectus possibiles episcopis Germaniae intimantur cum adhortationibus respectivis. Datum ut supra, sed in ultimo: Nonis Novembris.)

^a O: szöveg alatt jobb oldalt a brévetitkár neve, azaz 'Petrus Strozza'.

²¹⁹ Rövid német kivonatát hozza és szövegéből idéz: MEYER, *Die Prager Nuntiaturs des Giovanni Stefano Ferreri*, 558, n. 607.

193.

*Idő: 1605. nov. 5.
(Nonis Novembris)*

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa gratulál Albert főhercegnek a törökök fölött aratott győzelméhez és neki továbbiakat kíván.²²⁰

Jelzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 162r.

Dilecto filio Nobili viro Alberto Archiduci Austriae
Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili, Nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Quantopere gavisi simus de victoria, quam nuper fortissimi milites Nobilitatis tuae strenue ex hostibus reportarunt, egregius noster in te amor abunde tibi significare potest. Diligimus enim te praecipua charitate, teque in sinu nostri cordis assidue gerimus: quare de tuis rebus non minus, quam de nostris solliciti sumus. Itaque quaecumque tibi eveniunt, eodem sensu in nobis excipimus, quo a tua Nobilitate recipiuntur. Gratulamur igitur tibi ex animo hunc foelicem proxime commissi praelij eventum, qui novis semper victorijs illustrior atque foelicior evadat, desideramus. Id ut eveniat nostris precibus a Domino enixe petimus, quem ut foelicitates tuas quotidie augeat, suamque super te gratiam iugiter amplificet, atque inimicos Catholicae Religionis et Nobilitatis tuae omnino dissipet atque dispergat, vehementer oramus, ac simul nostra tibi Apostolica benedictione peramanter benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Nonis Novembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.^a

^a O: 'Datum ut supra. Petrus Stroza'. E kötetben a titkár neve mindegyik breve alatt szerepel, a továbbiakban külön már nem tüntetjük fel.

194.

Idő: 1605. nov. 5. (Nonis Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Zsigmond lengyel királynak jelenti Esztergom elését. Bár az efölött érzett fájaldalmát enyhítette a király győzelme felett való öröme, mégis felszólítja, hogy siessen a császár, és különösen rokona, Ferdinánd segítségére, akit a törökök fenyegetnek. Sajat országának érdeke is a török leverését követeli.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 162r.–163r.

²²⁰ A forrás nem a magyarországi, hanem a németalföldi eseményekkel hozható kapcsolatba.

Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniae et Sueciae Regi Illustri
Paulus Papa Quintus.

Charissime in Christo fili noster, Salutem et Apostolicam benedictionem. Benedictus Dominus Deus, qui non amovit misericordiam suam a nobis. Pene animo consternati essemus nuncio accepto de amissione Strigonij, nisi in divina bonitate firmam habuissemus fiduciam, quod [162v.] vicinior semper adest Deus invocantibus eum in veritate, quo magis afflictione et angustia animi corripuntur. Sic enim patres nostri clamabant ad Dominum, dum tribularentur, et de omni tribulatione eripiebat eos. Sic et nobiscum facturum modo speramus, et nostra spes inde oritur, quod intelleximus, quam illustrem, quam amplam victoriam de tuis inimicis Deus Maiestati tuae nuper dederit. Jam ad te nostras literas decreveramus, quibus tecum communem calamitatem ob amissam Civitatem Strigonij deploraremus, teque ad ferendum auxilium Caesari et ad ineundum sociale foedus cum ipso adhortaremur. Sed noster dolor hac tua ingenti prosperitate magna ex parte mitigatus est et nos querelas et lamentationes deponimus, ac Deo gratias agimus, et ut in dies foelicitatem tuam augeat, vehementer precamur, tibi que cum omni cordis affectu ob rem bene et perhonorifice gestam gratulamur. Verum eo magis nunc hortamur te, ut cum a divina misericordia tanta bona assecutus fueris, uelis maiori studio atque charitate opitulari Caesari et universae Austriacae Domui, cum qua nuper iterata necessitudine arctiori vinculo coniunctus es, potissimum haec duo a te petimus, ut cum Caesarea Maiestate certo te foedere iungas, et dilecto filio Nobili viro Ferdinando, Charissimae in Christo filiae nostrae Reginae uxoris tuae fratri praesenti praesidio succurras, quem evidenti ruinae expositum esse manifeste vides. Quanta sit pietas Maiestatis tuae in Deum, quanta in necessarios tuos charitas, et quid quantumque valeas opibus atque armis, optime novimus. Praeterea non dubitamus, quin tu prudenter animadvertas, quidnam ad tui Regni tranquillitatem referat, ut huius saevissimae bestiae Othomanici Tyranni videlicet cornua confringantur. Nullam enim suae cupiditati alieni Imperij invadendi metam, aut modum imponit, nunc Caesarem atque Austriacos Principes aperte aggreditur; clam vero aliorum Regna inhiat. Quare satis te in illum concitatum esse [162v.] existimamus, minimeque nostris adhortationibus egere credimus. [Nihilominus adduntur consuetae adhortationes et commendatio nuncii apostolici, episcopi Regiensis.] Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Nonis Novembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

195.

Idő: 1605. nov. 10.

(IV. Id. Novembris)

Pápa: V. Pál

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

I. uralk. évében

Tartalom: Esztergom eleste kapcsán a pápa felszólítja az olasz uralkodókat és városokat, hogy az Itáliába betörni készülő török leverésére siessenek a császár segítségére.

Felzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 164v.–165ss.

[*Antianis et Vexillifero Reipublicae Lucensis litterae exhortatoriae mittuntur, ut Caesarem adiuvent:*] [165r.:] Nam Turcae Strigonij Civitate potiti audaciores effecti iam Italiae vastitatem animo concipiunt: et quidem ex ea parte omnes Barbarorum incursus in Italiam prosiliere. [...] Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Quarto Idus Novembris. MDCV. Pontificatus nostri Anno primo. [*Ibidem pag. 165r.–165v. litterae eiusdem argumenti sequuntur ad Caesarem Estensem, duces Mutinae:*] [165v.] Aperitur enim via ad Italiae devastationem, nisi Turcis ad Pannoniae fines strenue resistatur. Jam vero quam debiles, et quam labefactatae sint Caesaris vires, experimento comperimus [...] [*Ibidem pag. 165v.–166r. ad Vincentium Gonzagae duci Mantuae:*] Nemo [166r.] Nobilitate tua melius intelligere potest gravitatem periculi, quod Italiae immineret, si Turcae (quod nunquam Deus per suam misericordiam permittat) adversus Caesarem praevalerent. Nam bellicae artis peritus optime cognoscis vires nostrorum adversariorum, et quam facilis in Italiam aditus sit disiectis ex Pannoniae et Illyrij finibus Christianorum praesidijs. His de causis haec recens Strigonij amissio, cum omnium Italorum Principum animos commouere debeat, multo magis tuum sollicitet, necesse est. [...]

(*Ibidem pag. 166r.–166v: Ferdinando Medici Aetruriae sibi subiectae Magno Duci; pag. 167r.: Raynutio Farnesio Parmae et Placentiae duci; pag. 167v.: demum duci et gubernatoribus reipublicae Genuensis.*)

196.

Idő: 1605. nov. 11.

(III. Id. Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Basta Györgynek írt levelében szomorúságát fejezi ki Esztergom elestén, minek oka – mint Basta leveléből következtette – a mieink könnyelműsége és tétovázása volt. Örömmel veszi, ha őt többször értesíti a dolgok állásáról és helyesli, hogy a töröknek Ausztriába való betörését meg akarja akadályozni. Terveit közölje Serra Jakabbal. Fiáról gondoskodni fog.

Felzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 168r.–168v.²²¹

²²¹ Rövid tartalmi összefoglalást hozzá: VERESS, *Basta György hadvezér levelezése*, II, 741, n. 2033. Tömör német kivonata szövegváltozata lelőhelyével: MEYER, *Die Prager Nuntiaturs des Giovanni Stefano Ferreri*, 569, n. 621.

Dilecto filio nostro venerabili Georgio Bastae exercitus Caesarei locumtenenti
Generali

Paulus Papa Quintus.

Dilecte fili, Nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Vehementer angit nos miserabilis rerum Pannonicarum status, praesertim cum inimicos non proprijs viribus atque armis, sed negligentia et cunctatione nostra potius praevaluisse intelligamus. Quod etiam ex Nobilitatis tuae literis magna ex parte percepimus. Sed in divina misericordia confidimus, certi enim sumus, quod nunquam obliviscetur misereri Deus, et ob id alacri animo omnes Christianae Reipublicae Principes ad opes ferendas Caesari excitamus, cunctosque Christifideles hortamur, ut iustam Dei iram peccatorum frequentia concitatam per poenitentiam placare studeant. Sic enim Patres nostri faciebant, cum tribularentur, et ex omni tribulatione eripiebat eos Dominus, sic tu quoque, ut hoc ipsum commilitones tui agant, curare debes, alacriores quidem divina gratia roboratos ad praeliandum praelium Domini reddes. Quae de tota belli gerendi ratione nobis significasti, diligenter animadvertimus, et tuam prudentiam in ipsis agnovimus: praesertim cum te ad resistendum hostibus, ne Austriam invadere possint, disposuisse copias tuas intelligamus. Quod consilia tua cum dilecto filio Commissario Serra [168v.] communices, gratissimum est, quemadmodum gratissimum etiam nobis semper erit, si nos certiores diligenter feceris de omnibus, quae cum a nostris, tum ab inimicis aguntur. Sollicitat enim nos summopere rerum istarum cogitatio. Te tuaque omnia nobis cordi esse, ut omnino credas, volumus, quod experimento comperies. De filio tuo paterne cogitamus, et cum primum se nobis occasio obtulerit, nostram in eum benignitatem libenter aliqua significatione declarabimus. Interim te et ipsum Apostolica benedictione nostra impertimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Tertio Idus Nouembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

(*Ibidem* pag. 170r.–170v.: *Francisco Mariae de Ruere duci Urbini occasione iacturae Strigonii adhortationes Caesaris adiuvandi causa continens breve mittitur. Datum ut supra.*)

197.

Idő: 1605. nov. 12.

(Pridie Id. Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Felleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa dicséri Simon zágrábi püspököt és felszólítja, hogy az ősök példájára hivatkozva intse bonfitársait a török ellen való küzdelemre és a császár segítésére. A nuncius által hozzá küldött ilyen tartalmú leveleket juttassa el a címzettekhez.

Felzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 170v.–171r.

Venerabili fratri Simoni episcopo Zagabriensi²²²
Paulus Papa Quintus

Venerabilis frater salutem et Apostolicam benedictionem. Pietatis et prudentiae laudes, quae fraternitati tuae tribuuntur, satis constantes ad aures nostras pervenerunt. Plane Deo omnipotenti gratias agimus, cum nihil sit, quod nos magis consoletur hoc tempore, quam venerabilium fratrum nostrorum virtus. Tanta enim undique imminet Christianae Reipublicae mala, ut nisi eorum, qui regendis animabus a Deo nobiscum praedestinati sunt, opera et auxilio uti possemus, fortasse nimia animi aegritudine conficeremur. Caeterum ex his, quae nos tantopere sollicitant, nihil vehementius angit animum nostrum, quam rerum Pannonicarum miserabilis status, siquidem instantem ruinam cernimus, et potissimum in quam gravi discrimine cum Austria, tum Illyrium versentur, videmus. Jam vero ab omnibus Reipublicae Christianae Principibus postulavimus, ut Charissimo in Christo filio nostro Imperatori electo auxiliari viribus, copijs atque opibus velint, nec dubitamus, quin nobis obsecuturi sint. Cum interea nos quoque omnia paternae charitatis officia filijs nostris dilectis, qui in istis partibus existunt, praestare non praetermittamus. Sed necesse est, ut ipsi quoque partes eorum [1717:] sedulo agant, utque memores avitae virtutis constantes in fide permaneant, Dei causam, patriae salutem, Principis dignitatem, gentis suae gloriam constanter et fortiter adversus Barbarorum impetum defendendam suscipiant. Ad quam rem nostris literis nonnullos peculiariter inflammare conamur, quas ad fraternitatem tuam cum exemplis earum deferendas venerabili fratri episcopo Adriensi Nuncio nostro Apostolico apud nobilem virum filium dilectum Ferdinandum Archiducem misimus. Petimus igitur a te, ut omni studio atque diligentia pro tua in Deum pietate atque in Christianam Rempublicam charitate literas nostras unicuique, ad quem datae sunt, reddendas cures easque verbis et officijs tuis ita subsequare, ut ad divini nominis gloriam id, quod cupimus, obtineamus. Summam in fraternitate tua fiduciam habemus, neque oportuniorem occasionem nancisci potes nostri amoris obstringendi tibi. Nos interea quemadmodum nunquam praetermittimus Deum orare, ut oculos misericordiae suae aperiat, nostramque afflictionem circumspiciat, extendatque brachium suum, et liberet animas nostras, sic assidue precabimur eius ineffabilem bonitatem, ut amplifcet super te gratiam suae benedictionis, actus et cogitationes tuas in beneplacito suo disponat, et in verbis tuis efficaciam divinae virtutis infundat. Postremo cum omni cordis affectu Apostolica benedictione nostra tibi benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Pridie Idus Novembris MDCV: Pontificatus nostri Anno Primo.

²²² Az irat nyomtatott kiadására nem figyeltünk fel.

198.

Idő: 1605. nov. 12.

(Pridie Id. Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum) – Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa felszólítja Draskovics János horvát bánt, hogy intse bonfitársait a török ellen való küzdelemre és a császár segítésére. Figyelmeztesse őket, hogy a törökkel való szövetkezés csak örök rabságot jelentene számukra.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 171r.–171v.²²³

Dilecto filio Nobili viro Joanni Drascoutio Sclauoniae et Croatiae Proregi
Paulus Papa Quintus

Dilecte fili, Nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Cum hactenus [171v.] ad omnes Christianae Reipublicae Principes diligentissime scripserimus, eosque in visceribus Christi hortati simus, ut labentibus Pannoniae rebus succurrere, et Charissimo in Christo filio nostro Imperatori electo, quae maiora possunt, auxilia celeriter afferre velint: placuit etiam id significare Nobilitati tuae, ut cum te satis constantem esse in tuenda Christi fide et Imperatoris electi dignitate intelligamus, multo magis animum tuum confirmaremus, ac etiam ut tibi declararemus, quam nobis charus sis^a ob huiusmodi Religionis Catholicae studium et in Caesarem ac reliquos Austriacos Principes fidem. Et quidem nihil aliud est excepta divina misericordia, cui imprimis absque ulla haesitatione confidimus, quod in gravissimo Pannoniae casu nos consoletur, quam firma spes in animo nostro concepta de constantia, virtute atque animi magnitudine Nobilium Illyricorum. Plane enim videmus, quantopere sit necessarium, ut cum Austriacis Principibus adversus Christiani nominis hostes iungantur. Quare hortamur te, ut cum exhibueris omnia egregia fidei et observantiae signa Caesari atque Augustae eius Domui, velis quoque auctoritate, prudentia et industria tua curare, ut coeteri Nobiles Illyrici hoc ipsum sedulo faciant, eisque persuadeas, quam turpe esset nomini Illyricae gentis, si communem causam in totius Christianae Reipublicae periculo turpiter desererent, praesertim cum manifeste videant miserrimam servitutem cum perpetua ignominia a Turcis teterrimis inimicis nostris sibi paratam. Nos, quo facilius hoc officium praestare possis, Deum iugiter precabimur, ut assistricem sedium suarum sapientiam tibi tribuat, ut tecum sit, et tecum laboret ad eius sanctissimi nominis gloriam. Interea nostra te Apostolica benedictione peramanter impertimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Pridie Idus Novembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

^a A: 'sit'.

²²³ Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, II, 100, n. 116.

199.

Idő: 1605. nov. 12.

(Pridie Id. Novembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa dicséri Istvánfi Miklós bűségét és az ország megszállt részének nyomorúságaira, valamint az örök dicsőségre hivatkozva buzdítja a törökök ellen való fokozott küzdelemre.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 172r.–172v.

Dilecto filio Nicolao Istuanfio

Paulus Papa Quintus

Dilecte fili salutem et Apostolicam benedictionem. Novimus quanta animi magnitudine debitam Catholicae Religioni et Charissimo [172v.] in Christo filio nostro Imperatori electo fidem semper praestiteris, quantaque observantia inclytam Austriacam domum ex animo colueris. Quae res cum ad dignitatem Christiani nominis tuendam in istis partibus maxime pertineant, mirum est quantopere nostram charitatem sibi conciliaverit. Amamus igitur te quamplurimum hac de causa, et ut noster amor in te augeatur, cupimus, ut perpetuo Austriacis Principibus adhaereas, utque omnia amoris et obsequij officia ipsis exhibeas. Neque enim credimus alia ratione conatibus adversariorum Christianae fidei obsisti posse, nisi coniunctis animis atque viribus resistatur. Quae nuper in Pannonia gesta sunt, vides, quae mala Christianae Reipublicae immineant, intelligis. Neque dubitamus, quin tu optime cognoscas minime fidendum esse in Turcarum perfidie. Profecto ipsi rebelles propediem post perpetuam nomini suo maculam inustam satis aperte monstrabunt experimento, Turcas nihil aliud inhiare, quam omnes Christi fideles ad miserrimam servitutem redigere. Heu nec sine lachrymis commemorare possumus, nonne id Provinciae omnes antea sanctissimum Jesu Christi Redemptoris nomen colentes, nunc Othomanica Tyrannide oppressae hoc manifeste ostendunt? Quare eo acrius hortamur te, dilecte fili, ut in laudabili proposito tuendae Catholicae Religionis, et fidei, et observantiae praestandae Principibus Austriacis constanter persistas, sic de Christiano nomine praeclare mereberis, sic gentis tuae splendorem, quem a maioribus accepisti, non solum retinebis, sed amplificabis. Sic denique in te propensam nostram voluntatem tibi nunc multo magis obstringes. Plane nihil est, quod abs te vehementius cupiamus. Quod ut commodius facere possis, benedicimus tibi Apostolica benedictione nostra cum omni nostri cordis affectu. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Pridie Idus Novembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

(Ibidem pag. 173r.: Sub eodem dato etiam Thomae Erdeodio [Erdődy], qui ad fortiter adversus Turcas pugnandum, Caesari fideliter adhaerendum, et ut amisso Strigonio

nobiles Illyricos Turcis ardentius resistendum incitet, exhortatur. Item scribitur ibidem pag. 173v.: Petro Drascouitio cum eodem dato.)

200.

Idő: 1605. nov. 15.

(XVII. Kal. Decembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa saját példájára hivatkozva (hogy tudniillik Esztergom eleste után nagy összeget küldött Magyarországra toborzás céljából) buzdítja Károly Emmánuel savoyai herceget, akinek barci tudása és katonasága is tekintélyes, hogy sürgősen menjen a császár segítségére, mert az egész kereszténység léte kockán forog, ha a török áttör Magyarországon.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 176r.–176v.

Dilecto filio Nobili viro Carolo Emanueli Duci Sabaudiae
Paulus Papa Quintus

Dilecte fili, Nobilis vir, Salutem et Apostolicam benedictionem. Urget nos gravitas periculi, in quo Christiana Respublica versatur ob amissam Strigonij civitatem. Nam imminet cervicibus nostris exitium ab perpetuis Christiani nominis sanctissimi inimicis, nisi celeriter ad Pannoniae fines resistatur. Nos vero, quemadmodum Nobilitas tua fortasse intellexit, superioribus mensibus eo magnam pecuniam in Aera-rij nostri angustia misimus ad scribendos auxiliarios milites. Nunc autem ab omnibus Christianis Principibus, qua maiori contentione animi possumus, postulamus, ut Caesari celeriter ac fortiter opitulenter, cum nihil magis cogitemus, quam praestare filijs nostris Christifidelibus omnia paternae charitatis officia. Quare petimus a Nobilitate tua, ut velit quoque opes, vires et copias suas ad tam necessarium et tam pium bellum cum Charissimo in Christo filio nostro Rudolpho in Imperatorem electo coniungere: summam enim in tua Nobilitate spem ponimus. Bellicae artis peritissimus es, vales consilio et fortitudine, vales militibus; quibus omnibus maximam utilitatem Caesarianis [176v.] rebus afferre potes. Et quidem tibi nobilis offertur occasio uno atque eodem tempore praeclare de Christiana fide merendi et nominis tui dignitatem amplificandi. Prudentia atque pietas Nobilitatis tuae minime egent nostris adhortationibus: optime enim percipis, quo Christiani nominis dignitas redacta sit; ob id pluribus verbis non contendimus abs te, quod cum omni nostri cordis affectu flagitamus. Tantum tibi significare volumus, nulla alia re magis nunc te nobis gratificari posse. Dirigat Dominus cogitationes et consilia tua in beneplacito suo, et nos tibi benedictione nostra Apostolica peramanter benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris XVII. Calendas Decembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

201.

Idő: 1605. nov. 15.

(XVII. Kal. Decembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa Henrik francia királyt buzdítja, hogy az Esztergomot elfoglaló török ellen a császár segítségére menjen. Ő mindjárt pápasága elején nagy összeget küldött a közös veszély elbárítására, a „legkeresztényibb” fejedelem pedig elődei és a francia keresztetek példájára vegyen részt a pogányok leverésében.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 177r.–178r.

Charissimo in Christo filio nostro Henrico Francorum Regi Christianissimo
Paulus Papa Quintus

Charissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Quae nuper apud Strigonium in Pannonia acta sunt, novit Maiestas tua; quantus vero moeror occupet nos, facile pro tua singulari prudentia intelligere potes. Minime enim credimus ignorare te, quod vix adeptis summi Pontificatus insignibus, quae maiora potuimus, auxilia Charissimo in Christo filio nostro Rudolpho in Imperatorem electo misimus. Urgebat enim nos periculi gravitas. Nam quantum referat ad salutem Christianae Reipublicae, ut a Pannoniae finibus infidelium arma propulsentur, aperte videmus, et Maiestas tua, quae bellica virtute cunctis mortalibus facile praestat, hoc ipsum optime cognoscit. Hac de causa cum ab omnibus Christianae Reipublicae Principibus decreverimus enixe petere, ut labenti Reipublicae in Pannonia [177v.] succurrant, idque iam cum multis egerimus: quoniam nostra fiducia in pietate, liberalitate et fortitudine Maiestatis tuae potissimum sita est, ideo etiam atque etiam te hortamur, atque in visceribus Jesu Christi rogamus, ut militibus, opibus, consilio Imperatori electo auxiliari velis. Agitur, ut vides, de tuenda Christi fide, cuius tutela ad Regem Christianissimum maxime pertinet. Praeterea impellimur, ut hoc a Maiestate tua flagitemus, quod experimento compertum sit Francorum armis infidelium audaciam comprimendam esse. Quod quidem Sanctus Ludovicus et Carolus Magnus maiores tui praeter coeteros mirifice praestiterunt, ut interea praetermittamus Hierosolymitanam expeditionem Gottifredo Bullione Duce factam, qua vel una pietas et fortitudo Gallorum perpetuis laudibus ab omnibus Christifidelibus celebrari debeat. Itaque eo acrius exigimus a te, ut cum in coeteris rebus virtutem, fortitudinem ac religionem tuorum maiorum aemulari videaris, eorum exempla in hoc quoque laudabiliter imitere. Hoc ad cumulum tuarum amplissimarum laudum addito mirum est, quantum augebitur nominis tui praeclarissimi et laudatissimi gloria. Hactenus quidem ab omnibus celebraris, quod virtute et pietate tua Galliae Regnum pacatum sit, et Religionis Catholicae dignitas in eo vehementer amplificata. Quid se te auctore et auxiliario idipsum Panno-

nia et Germania assequantur? Et quidem si hoc egeris, quem tecum conferamus, habebimus neminem. [...] [*Sequuntur adhortationes solitae et benedictio.*]

[178r:] Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris XVII. Calendas Decembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

(*Ibidem* pag. 183v.–184r: *Sigismundo Poloniae et Sueciae regi iterum gratulatur ad victoriam per eum reportatam et ad vires cum Caesare ad debellandos Turcas iungendas exhortatur. „Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris IX. Calendas Decembris MDCV.” etc.*)²²⁴

202.

Idő: 1605. dec. 3.

(III. Nonas Decembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

*Tartalom: A pápa gratulál Albert főhercegnek a törökök fölött aratott győzelmeihez.*²²⁵

Jelzet: Arm. XLV. Tom. 1. pag. 192v.–193r.

Dilecto filio Nobili viro Alberto Archiduci Austriae
Paulus Papa Quintus

Dilecte fili, Nobilis vir, salutem et Apostolicam benedictionem. Deo gratias immortales agimus, quod cum tot tantisque curis atque solitudinibus premamur ob impendentia ab Turcis Christianae Reipublicae mala, saltem recreet ac consoletur nos novis semper victorijs, [193r:] quas de perfidis ecclesiae Catholicae hostibus adeo frequenter Nobilitati tuae concedit. Et quidem misericordiae Divinae minime dexteram abbreviatam esse videmus, sicuti semper constanter credidimus. Caeterum Nobilitati tuae hos novos triumphos gratulamur, quem^a ut Divinae bonitati, sicuti hactenus fecisse te^b omnino credimus, ut debitas rependat gratias in visceribus charitatis, hortamur. Nos certe nunquam preces nostras intermittimus, quibus Deum precamur, ut inimicos sanctae ecclesiae humiliare, ad nihilum redigere dignetur, quem ut integram absolutamque de tuis hostibus victoriam ad sanctissimi sui nominis gloriam tibi concedat, oramus; ac simul Nobilitati tuae Apostolica benedictione nostra benedicimus. Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Tertio Nonas Decembris MDCV. Pontificatus nostri Anno Primo.

^a A: 'quem'. ^b A: 'te fecisse'.

²²⁴ Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, III, 289–292, n. 233, 289–290.

²²⁵ A forrás szintén nem a magyarországi, hanem a németalföldi eseményekkel hozható kapcsolatba.

203.

Idő: 1605. dec. 3.

(III. Nonas Decembris)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa örül, hogy Zsigmond lengyel király szövetséget kötött Demeter moszkvai nagyberceggel, mert azt reméli, hogy mind Lengyelországnak, mind az egész kereszténységnek nagy hasznára lesz, ha a törököt és tatárt egyszerre több oldalról támadják meg.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 194v.–195v.

Charissimo in Christo filio nostro Sigismundo Poloniae et Sueciae Regi Illustri
Paulus Papa Quintus.

Charissime in Christo fili noster Salutem et Apostolicam benedictionem. Magni cum animi nostri loetitia intelleximus Dilectissimum filium nostrum Demetrium Magnum Moschouiae Ducem oratores [195r.] suos splendida legatione ad tuam Maiestatem misisse: quam rem tibi vehementer gratulamur. Et quidem huius potentissimi Principis coniunctionem maximo ornamento atque commodo florentissimo Regno tuo fore speramus. Facilius enim uterque vestrum coniunctis animis atque armis insidias, vim atque impetum communium hostium Turcarum videlicet et Tartarorum frangere poterit. Imo^a vero si Demetrio ipsi persuaderetur, ut adversus Othomanicum Tyrannum pro Christi nominis sanctissimi gloria bellum aggredi vellet, non tantum Regni Poloniae fines tutiores redderentur, sed ipsis Germaniae rebus, quae nunc adeo afflictæ ac pene consternatae sunt, mirifice subveniretur. Nam huius immanis Bestiae orientalis impetus instar torrentis est; obruit enim sternitque omnia aquarum multitudine et ob id derivatione ipsum superare oportet. Quod facile eveniret, si uno atque eodem tempore diversis bellis implicaretur [...] [*Itaque tractet de foedere cum Moscouitis contrahendo ac oratores eorum honorifice recipiat.*] [195v.] Datum Romae apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris Tertio Nonas Decembris MDCV. Pontificatus Nostri Anno Primo.

^a A: 'Iam'.

204.

Idő: 1606. jan. 24.

(IX. Kal. Februarii)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: Henrik francia királyt ismételten buzdítja a pápa a török ellen való harcra.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 222v.–223v.

[*Henricus Francorum rex iterum animatur ad succurrendum Pannoniae a Turcis oppressae.*] Datum Romae etc. IX. Calendas Februarij MDCVI. etc.

205.

Idő: 1606. jan. 27.

(VI. Kal. Februarij)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa ismét buzdítja a lengyel királyt és hivatkozik Ferdinánddal fennálló rokonkapcsolatára

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 229r.–230v.²²⁶

[*Iteratur exhortatio ad Sigismundum Poloniae et Sueciae regem, ut devictis inimicis intestinis in proximo comitio studeat animos subditorum suorum ad bellum adversus regni fines incursionibus suis devastantes Tartaros excitare. Tali namque modo Pannoniae quoque auxilium praestaretur et Caesari, necnon Ferdinando, quocum ceteroquin familiari nexu iunctus est,*] [230r.:] Nam cum experti simus, parum adhuc processisse conatus nostros adversus Turcarum impetum, quod eorum violentia nimis gravis sit copia- rum magnitudine, ideo cupimus, si quo pacto fieri potest, eas in plures partes dis- solve. [...]

[230v.:] Datum Romae etc. Sexto Calendas Februarij MDCVI. Pontificatus nostri Anno Primo.

(*Ibidem pag. 231r.–231v. eidem iam de victoria a Tartaris reportata gratulatur.* III. Nonas Februarii. [1606. febr. 3.]

206.

Idő: 1606. febr. 24.

(VI. Kal. Martii)

Pápa: V. Pál

I. uralk. évében

Hely: Róma (apud S. Petrum)

Jelleg: breve (registrum)

Tartalom: A pápa buzdítja a perzsa királyt, hogy folytassa küzdelmét a török ellen.

Jelzet: Arm. XLV. Tom. I. pag. 239v.–240v.

Illustrissimo ac Potentissimo Scia habas Persarum Regi
Paulus Papa Quintus

²²⁶ Kiadva: THEINER, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, III, 289–292, n. 233, 290–291.

Illustris ac Potentissimus Schiahabas Persarum Rex Salutem atque lumen veritatis. [*Respondens ad litteram suam Clementi VIII. missam,*²²⁷ *laudat eius erga Christianos benignitatem ipsumque ad bellum adversus communem hostem continuandum excitatur. Dolet de obito oratoris ipsius, Bassa Colibeck illumque certiozem reddit de Pauli Simonis, Johannis Thadaei et Vincentii Carmelitarum ad Persiam missione.*]

[*240v.*:] Datum Romae etc. VI. Calendas Martij MDCVI. Pontificatus Nostri Anno Primo.²²⁸

²²⁷ Vö. CARLOS ALONSO, *Una Embajada de Clemente VIII a Persia (1600–1609)*, Archivum Historiae Pontificiae 34 (1996) 7–126.

²²⁸ Itt köszönöm meg tanítványaimnak, JUSZTIN PÉTERnek, NEMES GÁBORnak, MARTI TIBORNak, APOSTOL ANDRÁSNak, NYIKUS NORBERTnek és VARSÁNYI LINDÁNAK, hogy e kötet imprimatúráját részekre bontva ellenőrizték, és több sajtóhibától megszabadították.

BIBLIOGRÁFIA

- Acta Pontificum Danica 1316–1536 I–VII*, udg. af L. MOLTESEN–A. KRARUP–J. LINDBAEK, København–Haunia 1904–1943.
- ÁLDÁSY ANTAL: *Regesták a Vatikáni Levéltárból*, TT 1894, 15–28 és 1895, 58–89. 260–288.
- ALONSO, CARLOS: *Una Embajada de Clemente VIII a Persia (1600–1609)*, Archivum Historiae Pontificiae 34 (1996) 7–126.
- Archivio Segreto Vaticano*, a c. di TERZO NATALINI–SERGIO PAGANO–ALDO MARTINI, Firenze 1991.
- BALAN, PIETRO: *Storia di Gregorio IX e dei suoi tempi I–II*, Modena 1872–1873.
- BÁNFI FLORIO: *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, Hadtörténelmi Közlemények 40 (1939) 1–33. 213–228 és 41 (1940) 143–156.
- BATTELLI, GIULIO: *I transunti di Leone del 1245*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 62 (1954) 336–364.
- BATTELLI, GIULIO: *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV: Latium* (Studi e Testi 128), Città del Vaticano 1946.
- BENDA KÁLMÁN: *A magyar történeti forráskiadás múltja*, A magyar történettudomány kézikönyve (Tudománytár, szerk. Gazda István), Budapest 1987, 7–19.
- BEREND NÓRA: *Medieval patterns of social exclusion and integration: the regulation of non-christian clothing in thirteenth-century Hungary*, Revue Mabillon [n.s.] 8/69 (1997) 155–176.
- BETHLEN, ALEXIS: *Geschichtliche Darstellung des deutschen Ordens in Siebenbürgen*, Wien 1831.
- BETHMANN, L.: *Nachrichten über die von ihm für die „Monumenta Germaniae Historica“ benutzten Sammlungen von Handschriften und Urkunden Italiens aus dem Jahre 1854*, Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte 12 (1872) 201–406.
- Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana. 1968–1980 I–II. 1981–1985. 1986–1990*, a c. di MARCO BUONCUORE–MASSIMO CERESA (Studi e Testi 318–319. 342. 379.), Città del Vaticano 1986–1998.
- Bibliografia dell'Archivio Vaticano I–VIII*, a c. di GIULIO BATTELLI (pres. A. Esch–J. Metzler *et al.*), Città del Vaticano 1962–2001.
- Bibliografia dell'Archivio Vaticano (Nuova versione). IX (1997–1999)*, diretta da SERGIO PAGANO, a c. di SERGIO PAGANO–LUCA CARBONI–MARCO MAIORINO, Città del Vaticano 2003.
- Bibliografia retrospettiva dei fondi manoscritti della Biblioteca Apostolica Vaticana I*, a c. di MARCO BUONCUORE (Studi e Testi 361), Città del Vaticano 1994.
- BITTNER, LUDWIG: *Chronologisches Verzeichnis der Österreichischen Staatsverträge. I: Die österreichischen Staatsverträge von 1526 bis 1763* (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs), Wien 1903.
- BOCK, FRIEDRICH: *I processi di Giovanni XXII contro i Ghibellini delle Marche*, Bullettino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 57 (1941) 19–70.
- BOUQUET, M. *et al.*: *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, Paris 1738–1904.
- BÖHMER, JOHANN FRIEDRICH: *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1493–1519)* (Regesta Imperii 14), Wien–Köln–Weimar 1998.
- Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum Tauriensis editio locupletior... I–XXV*, ed. FRANCO, S.–DALMAZO H., Augustae Taurinorum 1857–1872.

- Caesaris S.R.E. Card. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Ladercbii... *Annales ecclesiastici denuo et accurate excusi I–XXXVII*, Parisiis 1887.
- Caesaris S.R.E. card. Baronii, Od[erici] Raynaldi et Iac. Ladercbii... *Annales ecclesiastici denuo excusi et ad nostra usque tempora perducti ab Augusto Theiner I–XVI*, Barri-Ducis, 1864–1874.
- CIPOLLONE, GIULIO (a c. di): *La liberazione de «Captivi» tra Cristianità e Islam. Oltre la Crociata e il Gibad: Tolleranza e servizio umanistico (Atti del Congresso interdisciplinare di studi storici, Roma, 16–19 settembre 1998 organizzato per l'VIII centenario dell'approvazione della regola dei Trinitari da parte di papa Innocenzo III il 17 dicembre 1198 / 15 safar 595 H)* (Collectanea Archivi Vaticani 46), Città del Vaticano 2000.
- Codex diplomaticus Arpadianus continuatus* (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria 6), ed. G. WENZEL, Pestini 1867.
- CSONTOS JÁNOS: *A velencei könyvtár hazai vonatkozású latin kéziratjai*, MKsz 5 (1883) 164–203, 186–188.
- DALY, L.W.: *Early Alphabetic Indices in the Vatican Archives*, *Traditio* 19 (1963) 483–486.
- DEÉR JÓZSEF: *Pogány magyarság – keresztény magyarság*, Budapest 1938.
- DÉPREZ, EUGÈNE–MOLLAT, GUILLAUME: *Clément VI (1342–1352). Lettres closes, patentes et curiales intéressant les pays autres que la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome [3e série]), Paris 1960–1961.
- DREGER, FRIEDRICH VON: *Codex Pomeraniae vicinarumque terrarum diplomaticus... I: bis auf das Jahr 1269*, Berlin 1768.
- EHSSES, STEPHAN: *Kardinal Lorenzo Campeggio auf dem Reichstage von Augsburg 1530*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 17 (1903) 383–406. 18 (1904) 358–384. 19 (1905) 129–152. 20 (1906) 54–80. 21 (1907) 114–139.
- EHSSES, STEPHAN: *Zum Reichstage von Augsburg (1530)*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 9 (1895) 406–408.
- ENGEL PÁL–KRISTÓ GYULA–KUBINYI ANDRÁS, *Magyarország története 1301–1525*, Budapest 1998.
- ERBEN, IAROMIRUS (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. I: Annorum 600–1253*, Pragae 1855.
- EUBEL, CONRADUS–VAN GULIK, GUILLEMUS: *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi I*, Monasterii 1913.
- FARLATTI, DANIEL: *Illyrici sacri tomus III–V*, Venetiis 1765–1775.
- FEJÉR, GEORGIUS: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*, Budae 1829–1844.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: *Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században*, Századok 21 (1887) 493–517 és 589–609.
- FODOR PÁL: *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán–török történelemről*, Budapest 2001.
- FRAKNÓI VILMOS: *A vatikáni levéltár*, Magyarország és a római Szentszék, I, 341–356.
- FRAKNÓI VILMOS: *Beckenslager magyar prímás III. Frigyes német császár szolgálatában*, Történeti Szemle 6 (1917) 156–186 és 477–498.
- FRAKNÓI VILMOS: *Egy pápai követ Mátyás király udvaránál (1488–1490)*, Budapest 1901 (= *Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál [1488–1490]*, Budapest 1898 [különlenyomat a *Katbolikus Szemle* XII-ik kötetéből]).
- FRAKNÓI VILMOS: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel I–III*, Budapest 1901–1903.
- FRAKNÓI VILMOS: *Váradi Péter kalocsai érsek élete 1483–1511*, Budapest 1884.
- FRAKNÓI VILMOS–LUKCSICS JÓZSEF (kiad.): *A veszprémi püspökség római oklevéltára I–IV*, Budapest 1896–1907.
- FRIEDENSBURG, WALTER (Hrsg.): *Legation des Kardinals Sfondratos 1547–1548* (Nuntiaturreperts aus Deutschland. I: 1533–1559/10), Berlin 1907.
- FRIEDENSBURG, WALTER (Hrsg.): *Nuntiaturreperts aus Deutschland nebst ergänzenden Actenstücken I: 1533–1559/12*, Gotha 1892.
- GARBACIK, JÓZSEF: *Kallimach jako dyplomata i polityk*, Kraków 1948.
- GATTONI, MAURIZIO: *Clemente VII e la geo-politica dello Stato pontificio* (Collectanea Archivi Vaticani 49), Città del Vaticano 2002.

- GATTONI, MAURIZIO: *La spada della croce: la difficile alleanza ispano-veneto-pontificia nella guerra di Cipro. Politica estera e teoresi filosofica nei documenti pontifici*, Ricerche Storiche 29 (1999) 611–650.
- GATTONI, MAURIZIO: *Leone X e la geo-politica dello Stato pontificio (1513–1521)* (Collectanea Archivi Vaticani 47), Città del Vaticano 2000.
- GAUCHAT, PATRICIUS: *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi IV, Monasterii 1935*.
- GIUSTI, MARTINO–GUIDI, PIETRO: *Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV: Tuscia. II: Le decime degli anni 1295–1304* (Studi e Testi 98), Città del Vaticano 1942.
- GÖLLER, EMIL: *Aus der Camera Apostolica der Sebismapäpste*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 32 (1924) 82–147 és 33 (1925) 72–110.
- GUERRIERI, RUGGERO: *Andrea di Pietro di Gionta dei Benzi da Gualdo, vescovo di Spalato e di Sion, arcivescovo di Colocza, e l'opera sua alla corte di re Sigismondo e al Concilio di Costanza*, Bollettino della Deputazione di Storia Patria per l'Umbria, 13 (1912) 497–512.
- GUERRIERI, RUGGERO: *Storia civile ed ecclesiastica del Comune di Gualdo Tadino*, Gubbio 1933.
- GYÓRY JÁNOS: *A kereszténység védőbástyája*, Minerva 11 (1933) 67–124.
- HATVANI MIHÁLY (kiad.): *Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. I: 1441–1538. II: 1538–1553. III: 1553–1608* (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria/2), Pest 1857–1859.
- HOCHEDLINGER, MICHAEL: *Die französische-osmanische „Freundschaft“ 1525–1792. Elemente antiburgundischer Politik, Gleichgewichtsinstruments, Prestigeunternehmung. Aufriß eines Problems*, Mitteilungen für Österreichische Geschichtsforschung 102 (1994) 108–164.
- HODINKA ANTAL: *A római levéltárak*, Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394 (kiad. Bossányi Árpád), Budapest 1916–1918, I, 7–165 és II, 7–148.
- HÓMAN BÁLINT–SZEKFI GYULA: *Magyar történet. III* (írta SZEKFI GYULA), Budapest 1939⁶.
- HOPP LAJOS: *Az „antemurale” és a „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel bagyományban* (Humanizmus és reformáció 19), Budapest 1992.
- HOROY, C. A.: *Opera omnia Honorii III. I–V*, Paris 1879–1882.
- HUILLARD–BRÉHOLLES, M.: *Examen des chartes de l'église Romaine contenues dans les rouleaux dits r. de Cluny*, Paris 1865.
- I Concili Ecumenici nei documenti dell'Archivio Vaticano 1215–1870. Catalogo della Mostra*, Città del Vaticano 1964.
- IX. Bonifác pápa bullái. I: 1389–1396. II: 1396–1404* (Monumenta Vaticana Hungariae I/3–4), Budapest 1888–1889.
- JAČOV, MARCO: *L'Europa tra conquiste ottomane e legbe sante* (Studi e Testi 403), Città del Vaticano 2001.
- JAITNER, KLAUS (Hrsg.): *Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592–1605 I–II* (Instructiones Pontificum Romanorum), Tübingen 1984.
- JÁSZAY MAGDA: *A kereszténység védőbástyája olasz szemmel. Olasz kortárs írók a XV–XVIII. századi Magyarországról* (Italianistica Debreceniensis. Monográfiák 3), Budapest 1996.
- KÁROLYI ÁRPÁD (kiad.): *Magyar Országgyűlési Emlékek XI* (Monumenta Hungariae Historica. III: Comititalia/11), Budapest 1899, 253–273.
- KATONA TAMÁS–KISS KÁROLY (szerk.): *Mobácsi emlékezete. A mobácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei*, Budapest 1976.
- KATONA, STEPHANUS: *Historia critica regum Hungariae I–XLII*, Budae–Vacii–Colocae, 1779–1817.
- KATTERBACH, BRUNO: *Referendarii utriusque Signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati Signaturae supplicationum a Martino V ad Leonem XIII* (Studi e Testi 55), Città del Vaticano 1931.
- KATTERBACH, BRUNO–SILVA-TAROUCA, CARLO: *Epistolae et instrumenta saec. XIII* (Exempla Scripturarum 2), Città del Vaticano 1930.
- KEHR, PAUL: *Die Kaiserurkunden des Vaticanischen Archivs*, Neues Archiv der Gesellschaft für ält. Deutsche Geschichtskunde 14 (1888–1889) 343–376.
- KELENIK JÓZSEF: *Az európai hadügyi forradalom és az oszmánok*, Történelmi Szemle 37 (1995) 465–485.

- KELENIK JÓZSEF: *A hadügyi forradalom és batása Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben*, Hadtörténelmi Közlemények 104 (1991) 85–95.
- KOLLÁNYI FERENC: *Regesták a római és parmai levéltárakból*, Történelmi Tár 1905, 311–376.
- KORNIS GYULA: *Kulturpolitikánk irányelvei*, Budapest 1921.
- KOSÁRY DOMONKOS: *Magyar külpolitika Mobács előtt*, Budapest 1978.
- KUBINYI ANDRÁS: *Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526)*, Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve (szerk. Zombori István), Budapest 1996, 119–134.
- KURUCZ GYÖRGY (ed.): *Guide to documents and manuscripts in Great Britain relating to the Kingdom of Hungary from the earliest times to 1800*, London 1992.
- LÁNYI KÁROLY: *Magyar Egyháztörténelem I–II* (átdolgozta KNAUZ NÁNDOR), Esztergom 1866–1869.
- LUKSICS PÁL (kiad.): *XV. századi pápák oklevelei. I: V. Márton pápa (1417–1431). II: IV. Jenő pápa (1431–1447). V. Miklós pápa (1447–1455)* (Monumenta Hungariae Italica 1–2), Budapest 1931–1938.
- LUKINICH IMRE: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*, Budapest 1935.
- Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526* (Monumenta Vaticana Hungariae II/1), Budapest 1884 (FRAKNÓI VILMOS Bevezetése).
- MAS LATRIE, LOUIS: *Histoire de l'île de Chypre sous le règne de la maison de Lusignan I–III*, Paris 1852–1862.
- Mátyás király levelezése a római pápákkal 1458–1490* (Monumenta Vaticana Hungariae I/6), Budapest 1891 (FRAKNÓI VILMOS Bevezetése).
- MEYER, ARNOLD OSKAR (Hrsg.): *Die Prager Nuntiatür des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatür des Giacomo Serra (1603–1606)* (Nuntiatürberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken IV: Siebzehntes Jahrhundert/3), Berlin 1915.
- MOLLAT, GUILLAUME: *Jean XXII (1316–1334). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican I–XVI* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome [3e série]), Paris 1904–1947.
- MOLNÁR ANTAL: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon. I: 1572–1647* (Humanizmus és reformáció 26), Budapest 2002.
- Mostra di documenti in occasione del X Congresso Internazionale di Scienze Storiche (Roma, 4–11 settembre 1955)*, Archivio Segreto Vaticano.
- MOTTA, GIOVANNA (a c. di): *I Turchi, il Mediterraneo e l'Europa*, Milano 1998.
- MÜLLER, GERHARD (Hrsg.): *Legation Lorenzo Campeggios 1530–1531 und Nuntiatür Girolamo Aleandros 1531* (Nuntiatürberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. I: 1533–1559/1. Ergänzungsband), Tübingen 1963.
- MÜLLER, GERHARD (Hrsg.): *Legation Lorenzo Campeggios 1532 und Nuntiatür Girolamo Aleandros 1532* (Nuntiatürberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken. I: 1533–1559/2. Ergänzungsband), Tübingen 1969.
- MÜLLER, GERHARD: *Vincenzo Pimpinella am Hofe Ferdinands I. (1529–1532)*, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken 40 (1960) 65–88.
- NAGY IVÁN–B. NYÁRY ALBERT (kiad.): *Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából (1458–1490) I–IV* (Monumenta Hungariae Historica. IV: Acta externa/1–4), Budapest 1875–1878.
- NANNI, LUIGI (ed.): *Epistolae ad principes. I: Leo X–Pius IV (1513–1565). II: Pius V–Gregorius XIII. (1566–1585). III: Sixtus V–Clemens VIII. (1585–1605)* (Collectanea Archivi Vaticani 28–29 et 41), Città del Vaticano 1992–1997.
- NAPIERSKY, KARL EDUARD: *Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae... 1198–1631 I–II*, Riga 1833–1835.
- NEHRING, KARL: *Matthais Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum* (Südosteuropäische Arbeiten 72), München 1975.
- NYBERG, TORE: *Papst Innozenz VIII. und Skandinavien*, Archivum Historiae Pontificiae 22 (1984) 88–152.
- ÓVÁRY LIPÓT: *A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai I–III*, Budapest 1890–1901.

- PAGANO, SERGIO–BATELLI, GIULIO (a c. di): *Schedario Baumgarten. Descrizione diplomatica di bolle e brevi originali da Innocenzo III a Pio IX I–IV*, Città del Vaticano 1965–1986.
- PÁLFFY GÉZA: *Aszárúváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598* (A győri főkapitányság története a 16–17. században 1), Győr 1999.
- Pápai tizedszedők számadásai 1281–1375 (Monumenta Vaticana Hungariae I/1), Budapest 1887, LII–LV (FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ, Bevezetés).
- PAQUET, JACQUES: *Les missions dans les Pays Bas, de Luc de Tolentis, évêque de Sebenico (1462–1484)*, Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome 25 (1949) 27–144.
- PASTOR, LUDWIG VON: *Storia dei papi dalla fine del Medio Evo compilata col sussidio dell'Archivio segreto pontificio e di molti altri Archivi I–XVII*, Roma 1950–1963.
- PÁSZTOR, LAJOS: *Per la storia degli Archivi della Curia Romana nell'epoca moderna. Gli Archivi delle Segreterie dei Brevi ai Principi e delle Lettere Latine*, Römische Kurie, kirchliche Finanzen, Vatikanisches Archiv. Studien zu Ehren von Hermann Hoberg (Miscellanea Historiae Pontificiae 46, hrsg. v. Erwin Gatz), Roma 1979, 659–686.
- PLATINA, BARTHOLOMAEUS: *Historiae B. Platinae de vitis ac gestis Pontificum Romanorum a D. N. Iesu Christo usque ad Paulum II... s.l., 1504[ss] [?]*.
- PERJÉS GÉZA: *Mobács*, Budapest 1979.
- POTTHAST, AUGUSTUS (ed.): *Regesta pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV I–II*, Berolini 1874–1875.
- PÖLNITZ, GÖTZ VON: *Jakob Fugger. Quellen und Erläuterungen*, Tübingen 1951, 93–97.
- PRAY, GEORGIUS: *Annales rerum Hungariae ab anno Cbr: 997 ad annum 1564 deducti I*, Vindobonae 1764.
- PRAY, GEORGIUS: *Specimen hierarchiae Hungariae I–II, Posonii–Cassoviae 1776–1779*.
- PRESSUTI, PETRUS (ed.): *Regesta Honorii papae III. I–II, iussu et munificentia Leonis XIII pontificis maximi ex Vaticanis Archetypis aliisque fontibus*, Romae 1888–1895.
- „Quasi liber et pictura”. *Tanulmányok Kubinyi András betenedik születésnapjára*, szerk. KOVÁCS GYÖNGYI et al., Budapest 2004.
- RENOUARD, YVES: *Achats et paiements de draps flamands par les premiers papes d'Avignon*, Mélanges d'archéologie et d'histoire, 52 (1935) 273–313.
- RENOUARD, YVES: *Le compagnie commerciali fiorentine del Trecento*, Archivio Storico Italiano 96 (1938) 41–68 és 163–179.
- RENOUARD, YVES: *Les relations des papes d'Avignon et des compagnies commerciales et bancaires de 1316 à 1378* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome 151), Paris 1941.
- Rinaldi, Odorico: *Annales ecclesiastici ex tomis octo ad unum pluribus auctum redacti...*, Romae 1667.
- RODENBERG, CAROLUS: *Epistolae saeculi XIII e regestis pontificum Romanorum selectae* (Monumenta Germaniae Historica. Epistolae 3), Monasterii 1883.
- ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században* (Osiris Tankönyvek), Budapest 2004³.
- SAMORÉ, ANTONIO: *Giubilei Straordinari*, Miscellanea in onore di Mons. Martino Giusti, Prefetto dell'Archivio Segreto Vaticano (Collectanea Archivi Vaticani 5), Città del Vaticano 1978.
- SCHLECHT, JOSEPH: *Ein abenteuerlicher Reunionsversuch*, Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte 7 (1895) 333–385.
- SCHMITT, NICOLAUS: *Episcopi Agrienses fide diplomatum concinnati I*, Tyrnaviae 1768.
- SCHUCHARD, CHRISTIANE: *Die päpstlichen Kollektoren im späten Mittelalter* (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 91), Tübingen 2000.
- SCHULLER, J.K.: *Archiv für die Kenntniß von Siebenbürgens Vorzeit und Gegenwart I*, Hermannstadt 1841.
- SCHWARZ, WILHELM EBERHARD (Hrsg.): *Briefe und Akten zur Geschichte Maximilians II. I: Der Briefwechsel des Kaisers Maximilians II. mit Papst Pius V.*, Paderborn 1889.
- SELLA, PIETRO: *I sigilli dell'Archivio Vaticano I–III* (Inventari dell'Archivio Vaticano), Città del Vaticano 1937–1964.
- SELLA, PIETRO: *Le bolle d'oro dell'Archivio Segreto Vaticano* (Inventari dell'Archivio Segreto Vaticano), Città del Vaticano 1934.

- SMOŁUCHA, JANUSZ: *Papiestwo a Polska w latach 1484–1526. Kontakty dyplomatyczne na tle zagrożenia tureckiego*, Kraków 1999.
- STREHLKE, ERNESTUS: *Tabulae ordinis Theutonici*, Berolini 1869.
- SZAKÁLY FERENC: *A mobácsi csata* (Sorsdöntő történelmi napok 2), Budapest 1983.
- SZENTPÉTERY IMRE (szerk.): *Az Árpád-bázi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I: 1001–1270*, Budapest 1923.
- SZILAS LÁSZLÓ: *Alfonso Carillo jezsuita Erdélyben (1591–1599)* (METEM Könyvek 34), Budapest 2001.
- SZILAS LÁSZLÓ: *Der Jesuit Alfonso Carillo in Siebenbürgen 1591–1599* (Bibliotheca Instituti Historici Societatis Iesu 26), Roma 1966.
- TELEKI JÓZSEF: *A Hunyadiak kora Magyarországon XII*, Pest 1857, 418–433.
- TELLECHEA IDÍGORAS, JOSÉ IGNACIO: *El papado y Felipe II. Colección de breves pontificios. I: 1550–1572. II: 1572–1598*, Madrid 1999–2000.
- TELLENBACH, GERD: *Repertorium Germanicum II. Verzeichbnis der in den Registern und Kameralakten Urbans VI., Bonifaz' IX., Innocenz' VII. und Gregors XII. Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches seiner Diözesen und Territorien (1378–1415) I–III*, Berlin 1933–1961.
- TERBE LAJOS: *Egy európai szállóige eletrajza (Magyarország a kereszténység védőbástyája)*, Egyetemes Philológiai Közlöny 60 (1936) 297–351.
- TEUTSCH, G.D.–FIRNHABER, FR.: *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens I* (Fontes Rerum Austriacarum 2/XV), Wien 1857.
- THEINER, AUGUSTINUS (ed.): *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I: 1216–1352. II: 1352–1526*, Romae 1859–1860.
- THEINER, AUGUSTINUS (ed.): *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita. I: Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. (1217–1409). II: Ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V. 1410–1572. III: A Sixto V. usque ad Innocentium XII. 1585–1696*, Romae 1860–1861–1863.
- THEINER, AUGUSTINUS (ed.): *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex Tabulariis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. I: Ab Innocentio PP. III. usque ad Paulum PP. III. (1198–1549). II: A Clemente VII. usque ad Pium VII. (1524–1800) cum additamentis saec. XIII. et XIV.*, Romae–Zagrabiae 1863–1875.
- TKALČIĆ, J. (ed): *Monumenta historica episcopatus Zagradiensis saec. XII. et XIII. I–II*, Zagrabiae 1873–1874.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: *Raguzai Bonifác, a bódoltság első pápai vizitátora (1581–1582)*, Történelmi Szemle 39 (1997) 447–472.
- VERESS ENDRE (kiad.): *Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597–1607). I: 1597–1602. II: 1602–1607* (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria/31 et 37), Budapest 1909–1913.
- VERESS ENDRE (kiad.): *Carillo Alfons levelezése és iratai I–II* (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria/32 et 41), Budapest 1906–1943.
- VERESS ENDRE (kiad.): *Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen pápa idejéből* (Monumenta Vaticana Hungariae II/3), Budapest 1909.
- WEILER, PETER: *Die kirchliche Reform im Erzbistum Köln (1583–1615)* (Reformationsgeschichtliche Studien und Texte 56–57), Münster i. W. 1931.
- WINKELMANN, EDUARD AUGUST (HRSG.): *Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königreichs Sicilien... I–II* (Acta imperii inedita saeculi XIII), Innsbruck 1880–1885.*

* A következő, ARTNER-nél csupán rövidítve szereplő tételek feloldására tett kísérletünket nem kísértte siker: FRANTISEK PALACKY: *Reise...; Pauli Codex Diplomaticus*; Mss. Vallicell. I (a római *Biblioteca Vallicelliana*-ban nem leltük nyomát).

INDEX

- Abbas I (Sefevida), Persarum rex (1588–1629) n. 206.
- Absberg, Henricus, episcopus Ratisbonensis (1466–1487) n. 102.
- Accoltis de Aretio, Petrus de, S.R.E. cardinalis, episcopus Anconitanus (1505–1514) (1523), cardinalis S. R.E. (1511–1532) n. 156.
- Accon* (in regno Hierosolymitano, Akko in Palestina) n. 12.
- Accountius, subdiaconus, magister, capellanus pontificis, missus in Hungariam n. 23. 24. 25. 33. 40.
- Adam, presbyter (Cracoviensis) n. 70.
- Adriano, papa v. Hadrianus VI
- Adrianopolis* (Drinápoly-Edirne in Turcia) n. 134.
- Adrianus VI v. Hadrianus VI
- Adriaticum mare* n. 126. 128.
- Adriensis episcopus, nuncius apostolicus v. Porzia, Hieronymus
- Aegidius, episcopus Gaietanus (1200–1223?) n. 9.
- Aegypti soldanus v. Melik-el-Achref-Qaitbay
- Aegyptum* n. 126.
- Aethiopia* n. 139.
- Africa* n. 139. 161.
- Agnellus, prothonotarius Bononiensis n. 104.
- Agria* (Eger in Hungaria) n. 175. 176.
- Ahmed I, sultanus (1603–1617) n. 194. 203.
- Aimericus, archiepiscopus Lugdunensis v. Guerry, Aimericus
- Alba Iulia* (Gyulafehérvár in Hungaria, in Transsylvania; Alba Iulia, RO) n. 182.
- Albalate, Petrus de, O.Cist., archiepiscopus Terconensis (Tarragona in Hispania), (1238–1251) n. 48.
- Albensis scolasticus, Vesprimiensis dioecesis n. 11.
- Alber, Ioannes, factor Fuggerorum in Buda n. 145.
- Albericus, Remensis archiepiscopus v. Humbert, Albericus de
- Albertorum antiquorum mercatorum societas de Florentia n. 83. 85. 86.
- Albertus (Habsburg, 1559–1621), archidux Austriae n. 193. 202.
- Albertus episcopus Mutinensis v. Boschetti, Albertus
- Albertus I (Habsburg), dux Austriae (1282–1308) n. 51.
- Albertus, archiepiscopus Armachanus v. Suerberer, Albertus
- Albertus, patriarcha Antiochenus v. Rizzato, Albertus
- Albertus, praebendarius ecclesiae Ioannis Baptistae Cracoviensis n. 82.
- Albertus, Rex Poloniae v. Ioannes Albertus I (Iagello)
- Alborensis v. Arborensis
- Aldobrandinus (Aldobrandini), Ioannes Franciscus (1545–1601), nepos Clementis VIII, capitaneus generalis S.R.E. necnon exercitus pontificii in Hungaria n. 165. 179. 181. 182. 185. 186.
- Alemania* v. Germania
- Aleriensis episcopus v. Porta, Ardicinus de la
- Alexander VI, pontifex maximus (1492–1503) n. 122. 124.
- Alexander, episcopus Varadiensis (1219–1230) n. 31.
- Algarbium* n. 139.
- Alphonsus, episcopus Cerviensis, nuncius apostolicus v. Visconti, Alphonsus
- Altadomo (Alta Domo), Ioannes de, consul civitatis Cracoviensis n. 65. 71.
- Altobellus, frater, episcopus Polensis v. Averoldis, Altobellus de
- Alverina, Petrus, magister n. 58.
- Amley, Ioannes, consul civitatis Cracoviensis n. 71.
- Ancona, cardinalis v. Accoltis de Aretio, Petrus de
- Anconitana civitas* (Ancona in Italia) n. 106. 118.
- Anconitani n. 118.
- And., Io. (abbreviator de Curia?) n. 56.
- Andegavensis, cardinalis v. Balue, Ioannes
- Andreae II regis Hungariae filius v. Andreas princeps; Colomannus princeps (Árpádházi)
- Andreas (Anjou), frater Ludovici I. regis Hungariae, rex Siciliae Neapolitanusque (1343–1345) n. 64.
- Andreas (Árpádházi), princeps, filius Andreae II regis Hungariae († 1234) n. 26. 27.

- Andreas II (Árpádházi), rex Hungariae (1205–1235) n. 1. 4. 5. 9. 10. 12. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 26. 27. 30. 32. 34. 36. 37. 38. 40. 41. 43. 45. 46. 48 II. III.
- Andreas, abbas Caruynensis monasterii O.Cist. Vratislaviensis dioecesis n. 76.
- Andreas, archiepiscopus Crayensis *v.* Zamometic, Andreas
- Andreas, archiepiscopus Spalatensis *v.* Benzi de Gualdo, Andreas
- Angellinus (Angelmus), aurifaber, civis Cracoviensis n. 67. 69.
- Angelus [Pecchinoli] (de Civitate Castellana), episcopus Hortanus (Orte in Italia) et Civitatis Castellanae (Cività Castellana in Italia) (1486–1492), nuncius apostolicus in Hungaria n. 118.
- Angelus, episcopus Tiburtinus *v.* Leonini, Angelus *Anglia* n. 150.
– re d' *v.* Henricus VIII
– rex *v.* Henricus VII (Tudor); Henricus VIII (Tudor)
- Angusciola (Angussola), Ludovicus (1567–1661), comes, cubicularius secretus pontificis, missus in Transylvaniam (1596) n. 167.
- Annibal *v.* Ciprusi (Karthágói), Hannibal
- Antonius, civis et mercator Astensis (Asti in Italia) n. 76. 77.
- Antisiodorensis, comes, imperator Constantinopolitanus *v.* Courtenay-Auxerre, Petrus de Antonius, episcopus Bosnensis *v.* Poli de Mathaeis, Antonius
- Antonius, episcopus Venusinus *v.* Fabris, Antonius de
- Antonius, Iottanis et fratres, mercatores Veneti n. 145.
- Auximana civitas v. Auximana civitas*
- Apulia* n. 107.
- Aquilegiensis (Aquila in Italia, in Istria) patriarcha *v.* Razzi, Ottobonus
- Arabes n. 87.
- Arabia* n. 139.
- Araceli, cardinalis *v.* Numatiis, Christophorus de Arborensis (Oristano in Sardinia) provinciae episcopi et praelati *v.* n. 12.
- Aretio, Paulus de, camerarius Pontificis n. 156.
- Ariae, Ioannes, archiepiscopus Compostellanus (Compostella in Hispania) (1238–1267?) n. 48.
- Arias episcopus Ulixbonensis *v.* Vasquez, Arias Armellino, cardinalis, camorlengo della Camera Apostolica *v.* Armellino de Medicis, Franciscus
- Armellino de Medicis, Franciscus, S.R.E. cardinalis (1517–1528) camerariusque (1521–1528), archiepiscopus Tarentinus (Tarento in Italia) (1525–1528) n. 145. 156.
- Arminio, Henricus de, frater O.P. n. 52.
- Arnaldus, Sanctae Mariae in Porticu diaconus cardinalis, Sedis Apostolicae legatus *v.* Pellagrua, Arnaldus de
- Artandi, Hugo canonicus Leodiensis (Lüttich-Liège in Belgio), collector apostolicus n. 86.
- Ascanius, cardinalis vicecancellarius *v.* Sforza, Ascanius
- Asculanensis episcopus *v.* Caffarelli, Prosper
- Asia* n. 137. 160. 191.
- Assisi* (in Italia) n. 50.
- Atbenarum* (Athenae in Graecia) *ducatus* n. 90.
- Aubussac, Guilelmus d', episcopus Foroiuliensis (Fréjus in Gallia) (1343–1346), thesaurarius Clementis VI n. 62.
- Augsburg v. Augusta Vindelicorum*
- Augusta Vindelicorum* (Augsburg in Germania) n. 151. 152. 158. 160.
- Augustanus episcopus *v.* Knöringen, Henricus de Augustini et Benedicti Sancti ordinum Cluniacensis, Cisterciensis, Praemonstratensis, Cartusiensis, Camaldulensis etc. universitates n. 88.
- Austria* n. 146. 155. 158. 196. 197.
– dux *v.* Leopoldus VI (Babenberg)
- Austriaca Domus (Habsburg) n. 176. 179. 190. 194. 198.
- Austriaci Principes n. 194. 198. 199.
- Aux, cardinalis *v.* Claromonte, Franciscus Guilelmus de
- Auximana civitas* (Osimo in Italia) n. 106.
- Averoldis, Altobellus de, episcopus Polensis (Pola in Italia, in Istria; Pula HR) (1497–1531), nuncius apostolicus apud Venetos n. 126. [n. 127.]
- Avinion* (Avignon in Gallia) n. 53. 54. 55. 56. 63. 64. 72. 79. 85.
- Aymericus, electus Vulteranus *v.* Chiati, Aimericus
- B.** Vaciensis episcopus *v.* Boleslaus, episcopus Vaciensis
- Babilonia* n. 12.
- Babót* (in Hungaria) n. 20.
- Bachiensis et Colocensis dioecesis capitulum *v.* Colocense capitulum
- Badslanicz, Bundolchus, plebanus n. 67.
- Bakócz, Thomas, archiepiscopus Strigoniensis, primas, summus et secretarius cancellarius Hun-

- gariae (1497–1521), S.R.E. cardinalis (1500–1521) n. 123. 145.
- Balbini, Petrus n. 86.
- Balduino, Philippus de, cancellarius Ioannis de Bentivoliis n. 103.
- Balduinus I (de Boulogne), rex Hierosolymitanus (1100–1118) n. 10.
- Baleato, Guilelmus de, magister n. 54.
- Balibegus, praefectus Belgradi n. 134. 135.
- Balue, Ioannes, episcopus Andegavensis (Angers in Gallia) (1467–1491), S.R.E. cardinalis (1467–1491) n. 106.
- Bancz, Henricus de, episcopus Lubucensis (Lebus in Germania) (1353–1365) n. 76. 77.
- Bancz, Nicolaus, canonicus Vratislaviensis n. 58.
- Bánca, Stephanus, episcopus Vaciensis (1241–1243), archiepiscopus Strigoniensis (1243–1253), S.R.E. cardinalis (1252–1270) n. 48 I.
- Bandinus (Bandini), Franciscus, Matthiae I (Corvini-Hunyadi) regis Hungariae familiaris et bibliothecarius (1476–) n. 113.
- Bapska* (in Hungaria, in ducatu Sirmii; Bapska, *HR*) n. 163.
- Barbancia, Ioannes de n. 68.
- Barbo, Marcus, nepos Pauli II, S.R.E. cardinalis (1467–1491), patriarcha Aquilegiensis (1470–1491), legatus a latere in Germania, Hungaria et Polonia n. 119.
- Barsolio de Placencia, Fredericus de, frater, iurisperitus Ordinis S. Ioannis Hierosolymitani n. 61.
- Bartholomeus, episcopus Quinqueecclesiensis (1219–1251?) n. 41.
- Bartolinis de Perusio, Marianus de, magister, auditor causarum Palatii Apostolici, nuncius apostolicus apud Maximilianum I n. 125.
- Barvitus (Barwitz), Ioannes Antonius, secretarius Latinus cancellariae imperialis necnon secretioris consilii (1588–) et consiliarius secretus imperialis (ante 1610–1620) n. 166.
- Basta, Georgius (1544–1607), exercitus Caesaris locumtenens generalis in Hungaria (Transsylvaniae) n. 189. 196.
– filius n. 196.
- Báthory, Sigismundus, princeps Transylvaniae (1588–1597) (1598–1599) (1601–1602) n. 167. 168. 171. 173. 176. 182. 184.
- Bavaria* n. 177. 180.
- Bavarica Domus (Wittelsbach) n. 179.
- Bayazid II, sultanus (1481–1512) n. 108. 112. 113. 121. 125.
- Baziach* v. *Bapska*
- Beckensloer, Ioannes, archiepiscopus Strigoniensis, primas, summus et secretarius cancellarius Hungariae (1474–1476[1484]), archiepiscopus Salisburgensis (1484–1489) n. 117.
- Becket, Thomas (Sanct.), archiepiscopus Cantuariensis (Canterbury in Anglia) (1162–1170) n. 31.
- Begonis, Petrus, magister, cancellarius ecclesiae Vratislaviensis, baccalaureatus in legibus, capellanus Clementis VI, apostolicae sedis nuncius n. 73.
- Behram, orator Turcarum in Hungaria (1520–1526) n. 131.
- Bela IV (Árpádházi), rex Hungariae (1235–1270) n. 5. 45. 46. 47. 48 I. IV. VI. 49.
- Belgradum* (Nándorfehérvár–Belgrád in Hungaria, Beograd *S-M*) n. 126. 128. 131. 134. 135. 140.
- Beneassai, Ventura, episcopus Massanus (Massa Marittima in Italia) (1501–1511) clericus Camerae Apostolicae n. 123.
- Benedicti et Augustini Sancti ordinum Cluniacensis, Cisterciensis, Praemonstratensis, Cartusiensis, Camaldulensis etc. universitates n. 88.
- Benedictus Michaelis, praepositus ecclesiae Mariae Albaregalensis v. Zólyomi, Benedictus
- Benedictus XII, pontifex maximus (1334–1342) n. 50. 58. 59. 60. 61. 72.
- Benedictus, episcopus Casertanus, nuncius apostolicus v. Mandina, Benedictus
- Benedictus, episcopus Chiensis v. Garretus Chienensis, Benedictus
- Benedictus, magister, physicus Casimiri III regis Poloniae n. 67.
- Benenatus de Montefalco, Severus n. 124.
- Benevento, D. de (abbreviator de Curia) n. 95.
- Bentivoliis, Ioannes de, eques n. 103.
- Bentivolis, de, prothonotarius apostolicus n. 156.
- Benvenutus, episcopus Eugubiensis v. Urbeveteri, Benvenutus de
- Benzi de Gualdo, Andreas, archiepiscopus Spalatensis (Spalato in Dalmatia; Split, *HR*) (1390–1412), Hungariae fructuum et proventuum Camerae Apostolicae collector n. 94. 95. 96.
- Bequeti, Franciscus, clericus, notarius publicus n. 85.
- Bereg* (in Hungaria) n. 48 VI.
- Berengarii, Iacobus, operarius monasterii Crassensis (Lagrasse in Gallia) ordinis Sancti Benedicti, Carcassonsensis (Carcassone in Gallia) dioecesis, nuncius et collector in Hungaria n. 56. 58. 61.

- Bergilinis, Caspar de n. 103.
 Bernardus, archiepiscopus Alborensis *v.* Homodeus, Bernardus
 Bernham, David de, episcopus Sancti Andreae (Saint Andrews in Scotia) (1239–1254?) n. 48.
 Berryer, Philippus, archiepiscopus Bituricensis (Bourges in Gallia) (1236–1261) n. 48.
 Bertholdus, archiepiscopus Colocensis (et suffraganei) *v.* Meran, Bertholdus de
 Bertholdus, patriarcha Aquilegiensis *v.* Meran, Bertholdus de
 Bertrandus, camerarius Clementis V n. 52.
 Bertrandus, episcopus Lomberiensis (Lombès in Gallia) (1348–1352), thesaurarius Clementis VI n. 72.
 Betontus, camerarius cardinalis Araceli n. 156.
 Bianchi de Blanchis, Alamanus n. 75.
 Blanchis, Bruninus n. 103.
 Blanchitis, Ursus de n. 75.
 Blondus de Montalto, Fabius, patriarcha Hierosolymitanus (1588–1618), vicelegatus Sanctae Sedis in Portugallia n. 172.
 Blossius, dominus Romanus, [camerarius] n. 156.
 Boca, Manuel de n. 76. 77.
Bosna v. Bosnia
 Bogurja, Iaroslauus, archiepiscopus Gneznensis (1342–1374) n. 65. 70.
 Boguslai de Miculovicz, Vincencius, canonicus Opachoniensis (Opotoviensis?, Opatów in Polonia) n. 80.
 Bohemi n. 100. 102. 119. 123.
 – heretici n. 100.
 – milites n. 139.
Bohemia n. 81. 100. 107. 122. 123. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 140. 141. 143.
 – rex *v.* Wladislaus II (I)
 Boleslaus, episcopus Vacienis († 1213) n. 48 11.
 Bollinus, Tomaynus, officialis bollitus n. 75.
 Bolognini de Rypolli, Benvenutus, notarius Bononiensis, eques ecclesiae n. 75.
 Bonaventura, frater, vicarius ministri generalis O.F.M. n. 48.
 Bongallus, Scipio, clericus Nepesinensis (Nepi in Italia), camerarius [pontificis] n. 156.
 Bonifacius abbas O.Cist. n. 48.
 Bonifacius Stephanus, visitator apostolicus, episcopus Stagnensis *v.* Ragusinus, Bonifatius de Stephanis
 Bonifatius VIII, pontifex maximus (1294–1303) n. 65. 88. 94.
 Bonifacius, archiepiscopus Cantuariensis *v.* Sabaudia, Bonifatius de
 Bonifatius IX, pontifex maximus (1389–1404) n. 90. 91. 92.
 Bonifatius, capitaneus Bononiensis n. 103.
 Bonioannes, condam Maseradae n. 54.
 Bonofato, Raymundus de, rector ecclesiae Sancti Michaelis Carcassonensis (Carcassone in Gallia) et Lemovicensis (Limoges in Gallia) diocesis, apostolicae sedis nuncius n. 56.
Bononia (Bologna in Italia) n. 75. 103. 104.
 – Ia. de (abbreviator de Curia) n. 89.
 – Veneticus de, frater O.P. n. 52.
 Bononienses
 – antiani n. 103. 104.
 – consules et vexilliferi n. 103.
 – Hebraei n. 103.
 – Iudaei n. 104.
 Bononiensis
 – clerus n. 103.
 – communitas n. 103.
 – legatus *v.* Gonzaga, Franciscus de
 Bonus, Iacobus, prior fratrum O.P. in Venetiis n. 52.
 Borbon, cardinalis *v.* Borbonio de Vendome, Franciscus Ludovicus de
 Borbone *v.* Carolus III, princeps de Bourbon
 Borbonio de Vendome, Franciscus Ludovicus de, episcopus Laudunensis (Laon in Gallia) (1510–1552), S.R.E. cardinalis (1517–1557) n. 156. [153.]
 Borgogti [Borgogn.], Guilhermus, clericus Cenomanensis (Le Mans in Gallia) diocesis, camerarius [pontificis] n. 156.
 Boschetti, Albertus, episcopus Mutinensis (Modena in Italia) (1234–1264) n. 48.
Bosna v. Bosnia
Bosnia n. 40. 90. 99. 105.
 – heretici n. 33.
 Bosnienses n. 102.
 Bossan, Ioannes, archiepiscopus Arelatensis (Arles in Gallia) (1234–1258) n. 48.
 Boullion, Gottifredus, dux, rex Hierosolymitanus (1099–1100) n. 201.
 Brabancia, Ioannes, familiaris Arnaldi de Caucina nuncii et collectoris n. 71.
Brabantia n. 121.
 Brandenburgo, Albertus de, archiepiscopus Maguntinus (Mainz in Germania) (1514–1545), S.R.E. cardinalis (1518–1545) n. 156.
 Brandusio, Antonio de, camerarius cardinalis de Farnesio n. 156.
 Braseator, Nicolaus, civis Cracoviensis n. 82.
 Brasiator, Ioannes, civis Cracoviensis n. 68.

- Bratulich, Simeon, O.S.P., episcopus Zagrabiensis (1603[1604]–1611) n. 197.
- Breisacher, Marquardus, orator Maximiliani I in Urbe n. 121.
- Brest, Ioannes de, canonicus ecclesiae Cracoviensis n. 65. 66.
- Brest, Nicolaus de, clericus Wladislaviensis diocesis (Wloclaweck-Leslau in Polonia) notarius publicus n. 79.
- Bridlo, sororius Ioannis Torneator, civis Cracoviensis n. 66.
- Brisia Degrotis, Ioannes, frater O.P. n. 52.
- Brito, Leonellus de, orator Ioannis regis Portugalliae in Hungaria n. 139.
- Brodarich, Stephanus, praepositus Quinqueecclesiensis, orator Ludovici II in Urbe, episcopus Sirmiensis (1526–1537), Vaciensis (1537[1539]–1539), cancellarius aulae regiae (1526) n. 131. 132. 133. 135.
- Brodericus, Stephanus v. Brodarich, Stephanus *Brugensis Villa* v. *Brugis*
- Brugis* (Bruges-Brügge-Brugge in Belgio) n. 65. 66. 67. 68. 69. 76. 77. 80. 83. 85. 86.
- Brundisinus archiepiscopus v. Peregrinus, archiepiscopus Brundisinus et Horitanus
- Bruni, Henricus, archiepiscopus Tarentinus (Tarento in Italia) (1498–1509) n. 124.
- Brunus, L., cancellarius Maximiliani I. n. 121.
- Bucholinus, occupator Anximanae civitatis v. Gozzoni da Osimo, Boccolino
- Buda* (in Hungaria) n. 124. 132. 134. 135. 136. 137. 138. 140. 141. 145. 146. 173.
- Bulgari n. 48 vi.
- Bulgaria* n. 48 vi.
- Bullion, Gottifredus v. Boullion, Gottifredus
- Burgch (Burgk), Ioannes, dapifer Casimiri III regis Poloniae n. 80.
- Burgio, Ioannes Antonius Pulleus, baro de, nuncius apostolicus in Hungaria (1524–1526) n. 127. 132. 134. 137. 138. 140. 141. 143. 145.
- Burgo (Borgo), Andreas, pro Ferdinando I rege Hungariae ad Sanctam Sedem destinatus orator (1530–) n. 147. 157.
- Burgundia* n. 121.
- dux v. Carolus, dux Burgundiae
- Burza*, terra de (Barcaság in Hungaria, in Transylvania) n. 15.
- Byzantium* (Imperium) n. 46.
- C. (Coelestinus), pontifex maximus v. Coelestinus III
- Cabrespina, Ioannes de, doctor decretorum, canonicus Narbonensis (Narbonne in Gallia) in Boemia, Polonia et Hungaria Apostolicae Sedis nuncius n. 81.
- Caesar (Serenissimus) v. Fridericus III (Habsburg); Maximilianus II (Habsburg); Rudolphus II (Habsburg)
- Caesarea Familia v. Austriaca Domus
- Caesarea Maiestas (Sacra) v. Fridericus III (Habsburg); Maximilianus I (Habsburg); Carolus V (Habsburg)
- Caesareus orator in Urbe v. Manuel, Ioannes
- Caesarinis (Cesarini), Alexander de, S.R.E. cardinalis (1517–1542) n. 156.
- Caetano, Camillus, patriarcha Alexandriae (1591–1602), nuncius apostolicus in Hispania (1592–1600) n. 171.
- Caetanus, Henricus, S.R.E. cardinalis (1585–1599), legatus a latere in Gallia (1589–1590) et in Polonia (1596) n. 174.
- Caffarelli, Prosper, episcopus Asculanensis (Ascoli Piceno in Italia) (1463–1500), nuncius apostolicus in Germania n. 107.
- Calamus (Calanus), episcopus Quinqueecclesiensis (1186–1218) n. 24.
- Calliensis episcopus, nuncius apostolicus v. Golphus, Gaspar
- Calvis, Galeatus Marescottus de, n. 103.
- Cambaruti, Stephanus, episcopus Cassinensis (Monte Cassino in Italia) (1343–1346), thesaurarius Clementis VI n. 62. 67.
- Cambray* (in Gallia) n. 155.
- Camera Apostolica v. passim
- auditor, viceauditor n. 65.
- clerici n. 65.
- camerarius Bonifatii IX n. 91.
- camerarius et thesaurarius Innocentii VI n. 79.
- camerarius, cardinalis v. Armellinus de Medicis, Franciscus
- Camisati, Domenicus, episcopus Reathinus (Rieti in Italia) (1469–1476), nuncius apostolicus in Hungaria n. 103. 104.
- Campania* (Campania in Italia) n. 38.
- episcopi n. 7.
- Campeggio, Laurentius, S.R.E. cardinalis (1517–1539), legatus a latere in Germania, Hungaria et Anglia n. 134. 145. 147. 148. 149. 150. 152. 153. 154. 155. 156.

- Campeggius, cardinalis *v.* Campeggio, Laurentius *Campidonense oppidum* (Kempen i. Allgäu in Germania) n. 121.
- Campino, Amboldus Ioannes de, clericus Gneznensis, notarius publicus n. 76. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84.
- Canadiensis (archi)episcopus *v.* Victurius, Laurentius
- Canadiensis ecclesia *v.* Cretensis Ecclesia
- Canis, Rogerus dictus n. 85.
- Canisius de Viterbo, Aegidius, S.R.E. cardinalis (1517–1532), episcopus Viterbiensis (Viterbo in Italia) (1523–1532), patriarcha Constantinopolitanus (1524–1530) n. 156.
- Canobio, Antonius de, magister n. 124.
- Canossa de Regio, Raynerius, miles, potestas Paduana n. 54.
- Canovi, Philippus, nuncius apostolicus in Rhodo et Aegypto n. 112.
- Cantauriensis archiepiscopus *v.* Morton, Ioannes
- Cantilupe, Walterus de, episcopus Wigorniensis (Worcester in Anglia) (1237–1266) n. 48.
- Cantina, Marcus de [camerarius pontificis?] n. 76. 79.
- Capello, Paulus, orator Venetorum in Urbe n. 123.
- Capba*, urbs Genuensium n. 101.
- Capitaneis, Albertus de, eques et doctor, commissarius Bononiensis n. 103.
- Caputaquensis, L., S.R.E. cardinalis *v.* Podocatharus de Cypro, Ludovicus
- Carceribus (Carcès), Galhardus de, praepositus Tituliensis Colocensis dioecesis, episcopus Cnadiensis (Csanád in Hungaria) (1344–1345), Vespriemiensis (1345–1346), archiepiscopus Brundisiensis (Brindisi in Italia) (1344–1348), Sedis Apostolicae nuncius et collector in Hungaria n. 58. 59. 60. 61. 63. 64.
- cardinales S.R.E. n. 74. 88. 100. 102. 113. 123. 159.
- cardinalis frater regis Hungariae et Poloniae *v.* Fridericus Casimirus (Iagello)
- cardinalis Sancti Marci *v.* Barbo, Marcus
- Cardinalium Collegium n. 74. 109. 110. 111. 118. 121. 124. 136. 141. 156. 159.
- Cariello (Cavallo), Paulinus, filius quondam Hugerii Cavalli, civis Ianuensis et Cracoviensis n. 69.
- Carillius (Carillo), Alphonsus S.I. (1553–1618), confessorius et diplomata Sigismundi Bathory, principis Transylvaniae (1591–1599) n. 171. 184.
- Carinthia* n. 108.
- Carniola* n. 108.
- Carnoto, Wilhelmus de, magister Templariorum n. 12.
- Carolus Emmanuel I (Magnus), dux Sabaudiae (1580–1630) n. 200.
- Carolus I (Magnus), imperator (768–814) n. 201.
- Carolus II (de Sabaudia), dux Sabaudiae (1504–1553) n. 154.
- Carolus III, princeps de Bourbon (1505–1527) n. 153.
- Carolus IV (Luxemburg), imperator (1355–1378) n. 87.
- Carolus IX (Valois), Francorum rex (1560–1574) n. 161. 162.
- Carolus V (Habsburg), rex Hispaniarum (Carolus I, 1516–1556), imperator (1519–1556) n. 134. 135. 139. 144. 147. 149. 150. 151. 152. 153. 155. 158. 159. 160.
- Carolus VIII (Valois) Francorum rex (1483–1498) n. 115. 118. 121.
- Carolus, dux Burgundiae (1467–1477) n. 101.
- Casacius, P. de n. 93.
- Casalius, Gregorius, eques, orator Henrici VIII in Urbe n. 144.
- Casentino, Bonaiutus de, canonicus Aquilegiensis, capellanus papae, nuncius et collector in Boemia, Moravia, Polonia et Hungaria n. 52. 54.
- Casimirus III (Piast) (1333–1370) Poloniae rex n. 58. 80.
- Casimirus IV (Iagello) Poloniae rex (1447–1492) n. 100. 101. 111. 119.
- Castacca, Bernardus de, archiepiscopus Panormitanus (Palermo in Sicilia) (1213–1252) et eius suffraganei n. 3.
- Castel Marni, de, consiliarius Ludovici XI, praeses in curia parlamenti, orator in Urbe n. 105.
- Castellanus episcopus *v.* Marcus de Nicola n. 9.
- Castellanus, Petrus Primicerius, presbyter (Venetianus) n. 52.
- Castello, Bartholomaeus de, prior sedecim reformatorum status libertatis Bononiae n. 103.
- Castiglione, Branda de, archipresbyter ecclesiae Sancti Martini de Leviaco Veronensis dioecesis (Verona in Italia), doctor utriusque iuris, capellanus papae, Sedis Apostolicae nuncius et collector in Hungaria n. 91. 92.
- Castro Arquato, Nicolaus de, patriarcha Constantinopolitanus (1234–1251) n. 48.
- Castrum Ferreum* (Vasvár in Hungaria) n. 47.
- Catania* (in Sicilia) n. 39.
- Catapanus, episcopus Agriensis (1198–1217) n. 41.
- Catholicus reges *v.* principes Christiani

- Caucina, Arnaldus de (la), scolasticus Cracoviensis, canonicus Titulensis Colocensis dioecesis, in Polonia et Hungaria apostolicae sedis nunciatus et collector n. 65. 66. 67. 70. 71. 72. 76. 77. 78. 80. 81. 82. 83. 85.
- Cavalleriis, Martellus de n. 156.
- Celsitudo Imperialis v. Fridericus III
- Cenadensis episcopus, postulatus Colocensis v. Placentia, Iacobus de
- Cenadiensis episcopus v. Desiderius, episcopus Cenadiensis
- Cento, Laurentius Ioannis de, notarius (Boniensis) n. 75.
- Centolinus, Andrea [camerarius?] n. 156.
- Cesar v. Carolus IV (Luxemburg); Carolus V (Habsburg)
- Cesar Turcarum v. Solymanus II
- Cesar, Brixiensis (Brixen in Austria), camerarius cardinalis Cesarini n. 156.
- Cesarinus, cardinalis v. Caesarinis, Alexander de
- Cesis, cardinalis v. Cesis, Paulus de
- Cesis, Paulus de, S.R.E. cardinalis (1517–1537) n. 156.
- Cesis, Verrisius Spathus de, notarius Camerae Apostolicae n. 156.
- Chanad, archiepiscopus Strigoniensis v. Telegdi, Chanad
- Chazma v. Csázma*
- Chelm, Petrus de, plebanus n. 80.
- Chergou v. Csurgó*
- Chiati, Aimericus, episcopus Vulterrano (Vulterra in Italia) (1358–1362), Innocentii VI et S.R.E. thesaurarius generalis in Italia n. 75.
- Christianissimo, il v. Franciscus I
- Christianissimus Gallorum rex v. Franciscus I
- Christoforus, plebanus „de dragozino” n. 163.
- Ciaglia, Marianus, civis Romanus n. 124.
- Cibo, cardinalis v. Cibo, Innocentius
- Cibo, Innocentius, S.R.E. cardinalis (1513–1550) et camerarius (1512) n. 156.
- Cilia, Thomas de, orator imperatoris Friderici III in Urbe n. 100.
- Cinck, Ioannes, factor Ulrici Fugger in Urbe n. 124.
- Cinque Cantoni v. Helvetia*
- Ciocchi (de Monte S. Savini), Antonius Maria, S.R.E. cardinalis (1511–1533) n. 156.
- Ciprus* n. 9. 10.
- Ciprusi (Karthágói), Hannibal, capitaneus militum in Hungaria n. 143.
- Civinio (Szebeni), Rufinus de, archidiaconus Tollensis (Tolna in Hungaria) in ecclesia
- Quinqueecclesiensi, collector in Regno Hungariae n. 53. 55.
- Claromonte (de Clermont), Franciscus Guilelmus de, archiepiscopus Auxitanus (1507–1538), S.R.E. cardinalis (1503–1541) n. 156.
- Clemens V, pontifex maximus (1305–1314) n. 52. 54.
- Clemens VI, pontifex maximus (1342–1352) n. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 70. 71. 72. 73.
- Clemens VII, pontifex maximus (1523–1534) n. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158.
- Clemens VIII, pontifex maximus (1592–1605) n. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 206.
- Clemens, Alexius Theodoricus, civis Cracoviensis n. 70.
- Clemens, canonicus ecclesiae Vratislaviensis n. 78.
- Clemens, custos Vratislaviensis et canonicus Cracoviensis ecclesiarum n. 69.
- Clément, Odo, archiepiscopus Rothomagensis (Rouen in Gallia) (1245–1247) n. 48.
- Cles, Bernardus, episcopus Tridentinus (1514–1539), S.R.E. cardinalis (1530–1539), cancellarius Imperii, praeses secretioris consilii n. 150.
- Clissa* (in Dalmatia; Klis HR) n. 135. 155.
- Clizium v. Clissa*
- Cluniacenses notarii publici n. 48.
- Cluniense* (Cluny in Gallia) *monasterium* n. 48.
- Cobos, Franciscus de los, consiliarius Caroli V imperatoris n. 150.
- Coelestinus III, pontifex maximus (1191–1198) n. 48 II.
- Colibech, Bassa, orator Persarum regis in Urbe n. 206.
- Collegium Cardinalium v. Cardinalium Collegium
- Collegium Sacrum v. Cardinalium Collegium
- Colocense (Kalocsa [Coloca] in Hungaria) capitulum n. 45. 58.
- Colocensis (et Bachiensis [Bács in Hungaria]) – archiepiscopus (et suffraganei) v. Kobal, Ladislaus; Hédervár, Saulus de; Meran, Bertholdus de; Ludovicus; Váradi, Petrus; Tomori, Paulus – dominus v. Tomori, Paulus – ecclesia n. 45. 124. – provincia n. 91. 92. 93. 94.
- Colomannus (Árpádházi), princeps Sclavoniae, rex Galiciae, filius Andrae II regis Hungariae († 1241), n. 1. 5. 48 III.

- Colonizius, Ferdinandus v. Kollonich, Ferdinandus
 Columna (Colonna), Pompeius de, episcopus Reatinus (Rieti in Italia) (1508–1520), S.R.E. cardinalis (1517–1532) n. 156.
 Colonna, cardinalis v. Columna, Pompeius de
 Comensis, cardinalis v. Trivultius, Scaramutia
 Cona, magister Militiae Templi in Hungaria n. 41.
 Conos [Covos] v. Cobos
 Conradus, apothecarius, civis Cracoviensis n. 67.
 Conradus, notarius civitatis Cracoviensis n. 71.
 Consagha v. Gonzaga
 Constantia (Habsburg), archiducissa Austriae, soror Ferdinandi II, consors Sigismundi III (1605–1631) n. 174. 194.
 Constantiensis episcopus v. Fugger von Kirchberg-Weissenhorn, Iacobus
Constantinopolis (Istanbul in Turcia) n. 108. 155.
 Constantyn, Stanislaus, plebanus n. 76.
 Contarenus v. Conatrini
 Contarini, Marco Antonio, orator Venetorum in Urbe n. 159.
 Cornuti, Aegidius, archiepiscopus Senonensis (Sens in Gallia) (1244–1254) n. 48.
Corona, civitas Venetorum in litore Peloponensi n. 122. 123.
 Corraducci (Corradutz), Rudolphus († 1618), aulicus consiliarius imperialis (1591–1606), administrator officii vicecancellarii imperialis (1597–1606), orator Rudolphi II. in Italia Romaeque (1594–1596 et 1599) n. 169.
 Corraducius v. Corraducci
 Cortona, cardinalis v. Passarinus, Silvius
 Corvinus, Ioannes (1473–1504), princeps (Sclavoniae), filius naturalis successorque designatus Matthiae I regis Hungariae, prorex Croatiae (1495–1496, 1498–1504) n. 113.
 Cosma, Iauriensis episcopus (1219–1223) n. 41.
 Courtenay-Auxerre, Petrus de, comes Antisiodorensis, socer Andreae II regis Hungariae, imperator Constantinopolitanus (Latinus) (1217) n. 4. 8.
 Cracouia, Francisco de, procurator et nuncius n. 85.
 Cracovia (Kraków-Krakkó in Polonia) n. 59. 69. 71. 83.
 Cracoviense monasterium fratrum O.P. n. 69.
 Cracoviensis episcopus v. Gratonis (Grodonis), Ioannes
 Cra(e)cz Rudgerus, civis Vratislaviensis n. 81. 85.
 Cramme, Theodericus, presbyter Tornacensis (Tournay in Belgio) dioecesis, notarius publicus n. 85.
Crati castrum (Crac) n. 22.
 Crayensis archiepiscopus v. Zamometic, Andreas
 Cremaschi, familiaris Vincentii Gonzaga, ducis Mantuae n. 183.
 Cremona, Ocolinus condam Nicolini de, n. 54.
 Cressonsacq, Robertus de, episcopus Bellovacensis (Beauvais in Gallia) (1237–1248) n. 48.
 Cretensis ecclesia (Creta in Hellesponto) n. 170.
 Crisini, Petrus (de Societate Albertorum de Florentia) n. 86.
 Cristini, Albertus, canonicus Cracoviensis n. 83.
Croatia n. 121. 131. 160.
 Cuentinus archiepiscopus v. Lucas archiepiscopus Cuentinus
 Cumis., A. de (abbreviator de Curia) n. 94.
 Cupis, Ioannes Dominicus de, archiepiscopus Tranenensis (Trani in Italia) (1517–1551), S.R.E. cardinalis (1517–1553) n. 156.
 Czamborius, canonicus Vratislaviensis n. 77.
 Czandalma, Stephanus de, Caturcensis (Cahors in Gallia) dioecesis n. 80.
 Czodmar, Nicholaus de, oppidanus Bodensis n. 61.
 Czyn, Gotfridus, civis Cracoviensis n. 82.
Csázma (in Hungaria, in Sclavonia; Čazma, HR) n. 48 i.
Csurgó (in Hungaria) n. 20.
Dalmatia n. 90. 101. 155.
 Dambrowa, Henricus de, vicearchidiaconus Opoliensis (Oppeln-Opole in Germania, in Silesia) n. 77.
Damiata (Damietta in Aegypto) n. 38.
 Dandulus, Bartholomaeus, plebanus S. Panthaleonis (in Venetiis) n. 52.
 Daniae et Sueciae rex v. Ioannes I (II) (Oldenburg)
Danubius, fluvius (Duna-Donau) n. 48 i. 134.
 Dapparon, miles, vicecomes orator Ludovici XI in Urbe n. 105.
 David episcopus Sancti Andreae v. Bernham, David de
 David et Goliath n. 167.
 Delegati Caesarei et Poloniae n. 174.
 Deltruffe, Stephanus, rector ecclesiae Sancti Martini de Morssiaci Caturcensis dioecesis (Cahors in Gallia) n. 61.
 Demetrius (Pseudo-), magnus Moschoviae dux (1605) (1607–1610) n. 203.
 Dertusensis, cardinalis v. Enckevoirt, Guilelmus
 Desiderius, episcopus Cenadiensis (Csanád in Hungaria) (1204–1228) n. 24. 31. 35. 41.

- Dienheim, Eberhardus de, episcopus Spirensis (Speyer in Germania) (1582–1610) n. 191.
- Dobsicz, Nicolaus, plebanus n. 67.
- Doliwa, Ioannes, episcopus Poznaniensis (Poznan-Posen in Polonia Prussica) (1356–1374) n. 79.
- Domus Augusta *v.* Austriaca Domus
- Dorich, Ioannes, civis Vratislaviensis n. 80.
- Dorich, Nicolaus, civis Vratislaviensis n. 80.
- Drágffy, Ioannes comes comitatus Themesiensis (Temes in Hungaria, Timiș, *RO*) (1524–1526), iudex curiae regiae (1525–1526) n. 131.
- Drascouitius *v.* Draskovich
- Draskovich, Ioannes, Sclavoniae et Croatiae prorex (banus) (1596–1608) n. 198.
- Draskovich, Petrus, liber baro (de Trakostyán), thesaurarius Hungariae († 1616) n. 199.
- Drava*, fluvius (Drá[a]va-Drau) n. 20.
- Durantis, Vincentius, n. 156.
- Duringi fratres, Petrus, Hanco et Nicolaus, cives Vratislavienses n. 76.
- Dzsem, Bayazid II sultani frater († 1495) n. 106. 112. 116. 120. 121.
– mater sua n. 112.
- E.** Varadiensis episcopus *v.* Elvinus, episcopus Varadiensis
- E., regina Hungariae *v.* Elizabetha (Anjou)
- Eberhardus, episcopus Spirensis *v.* Dienheim, Eberhardus de
- Eboracensis
– archiepiscopus *v.* Scott, Thomas
– cardinalis *v.* Wolsey, Thomas
- Echter de Mespelbrunn, Iulius, episcopus Herbipolensis (Würzburg in Germania) (1574–1617) n. 191.
- Eckardus (abbreviator de Curia) n. 92.
- Egas, Ioannes, archiepiscopus Bracarensis (Braga in Hispania) (1245–1255) n. 48.
- Egidio, cardinalis *v.* Canisius de Viterbo, Aegidius Egriensis (Egres in Hungaria; Igrış, *RO*) abbas et prior O.Cist. Cenadiensis dioecesis (Csanád in Hungaria) n. 31.
- Elizabetha (Anjou), consors Ladislai IV regis Hungariae (1270–) n. 51.
- Elvetii *v.* Helveti
- Elvinus, episcopus Varadiensis (1189–1200 [1202]) n. 48 II.
- Emericus I (Árpádházi), rex Hungariae (1196–1204) n. 41. 48 II. v.
- Enckevoirt (Enkevort), Guilelmus, S.R.E. cardinalis (1522–1534), datarius pontificis, episcopus Dertusensis (Tortosa in Hispania) (1523–1534), n. 156.
- Epistrensis, Balczar (Balthasarius), capitaneus pedatum pontificis in Hungaria n. 143.
- Erdeodius *v.* Erdődy
- Erdődy, Thomas, comes (de Monyorókerék), Sclavoniae et Croatiae prorex (banus) (1583–1595 et 1608–1615), tavernicorum regalium magister (1603–1608) n. 199.
- Ernestus, archiepiscopus Coloniensis *v.* Wittelsbach, Ernestus
- Esin, Cunradus de, civis Thor. procurator n. 83.
- Estensis, Caesar, dux Mutinae (Modena in Italia) (1597–1628) n. 195.
- Estoutevilla, Guilelmus, cardinalis S.R.E. (1439–1483), archiepiscopus Rothomagensis (Rouen in Gallia) (1453–1483), camerarius [S.R.E.] n. 104.
- Europa* n. 126. 129. 131. 137 *v.* passim
- Evangelista, secretarius pontificum Hadriani VI et Clementis VII († 1532) n. 126. 127. 128.
- Fabius, patriarcha Hierosolymitanus *v.* Blondus de Montalto, Fabius
- Fabris (Fabregas), Antonius de, episcopus Venusinus (Venus in Italia) (1499–1501) n. 124.
- Fachari *v.* Fuggeri
- Fantucius, Carolus, eques, depositarius generalis camerae Bononiensis n. 103.
- Fantutiis, Barolus Antonius de, eques n. 103.
- Fariolis, Thedaldus de, archidiaconus Timicensis (Temes in Hungaria, Timiș, *RO*) in ecclesia Cenadensi (Csanád in Hungaria) n. 61.
- Farnesio (Farnese), Alexander de, S.R.E. cardinalis (1493–1534), Paulus III pontifex maximus n. 156.
- Ferdinandus I (Aragonius), rex Neapolitanus (1458–1494) n. 119. 121. 191.
- Ferdinandus I (de Aragonia), Hispaniarum (Siciliaeque) rex (1479–1516) n. 121. 123.
- Ferdinandus I (Habsburg), archidux Austriae, rex Bohemiae Hungariaeque ([1526]1527–1564), imperator (1556–1564) n. 142. 145. 146. 147. 148. 150. 155. 158. 160.
- Ferdinandus II (Habsburg), archidux Austriae, imperator, rex Hungariae (1619–1637) n. 184. 194. 197. 205.
- Ferdinandus rex *v.* Ferdinandus I (Aragonius)

- Ferdinandus Romanorum rex v. Ferdinandus I (Habsburg)
- Ferdinandus, Hispaniarum princeps, Austriae archidux v. Ferdinandus I (Habsburg)
- Ferentinum* (Ferentino in Italia) n. 9. 10. 11.
- Ferharth (Ferhat), bassa n. 134.
- Fernesius, cardinalis v. Farnesio, Alexander de *Ferraria* (Ferrara in Italia) n. 54.
- Ferrerius (Ferrer), Bonifatius, episcopus Iporegiensis (Ivrea in Italia) (1511–1518), S.R.E. cardinalis (1517–1543) n. 156.
- Filangieri, Marinus, archiepiscopus Barensis (Bari in Italia) (1226–1251) n. 48.
- Firenze* (in Italia) n. 128. 153.
- Flandria* n. 121. 161.
- Flisco, Nicolaus de, S.R.E. cardinalis (1503–1524), episcopus Sabinensis, commissarius decimarum n. 130.
- Florentina Respublica v. Firenze
- Florentini n. 114.
- Foresta, G. de (abbreviator de Curia?) n. 64.
- Forliviensis episcopus v. Numai, Alexander
- Franciae rex v. Carolus VIII (Valois)
- Francisci, Iacobus, civis Cracoviensis n. 70.
- Franciscus I (Valois), rex Francorum (1515–1547) n. 129. 134. 150. 155.
- Franciscus II (Sforza), dux Mediolani (Milano in Italia) (1521–1524) (1525) (1529–1535) n. 154.
- Franciscus, O.F.M., episcopus tit. Canticensis, suffraganeus Vratislaviensis (1347–1362) n. 76. 77.
- Franco, frater Militiae Templi in Hungaria n. 41.
- Francorum rex (Christianissimus) v. Carolus VIII (Valois); Ludovicus XI (Valois); Ludovicus XII (Orleans); Carolus IX (Valois)
- Franczconis, Nicolaus, mansionarius novae cellae iuxta Vratislaviam n. 77.
- Frater Turcarum v. Dzsem
- Freimentius, Vuolphangus v. Freymon, Ioannes Wolfgangus
- Freymon (Freimann), Ioannes Wolfgangus, consiliarius secretus imperialis (1589–1597), administrator officii vicecancellarii Imperii (1594–1597) n. 166.
- Friczko, carnifex, civis Cracoviensis n. 67.
- Fridericus Casimirus (Iagello), episcopus Cracoviensis (1488–1503), S.R.E. cardinalis (1493–1503) n. 123.
- Fridericus II (Hohenstaufen), imperator (1215–1250), rex Siciliae (1197–1250) n. 38. 39. 42. 48 iv.
- Fridericus III (Habsburg), imperator (1440–1493) n. 100. 102. 107. 108. 109. 110 iii. 113. 117. 119.
- Frisones [Galli] n. 12.
- Froneis, Ioannes Petrus Antonius, legum doctor, civis Bononiensis n. 103.
- Froneis, Paulus, notarius communitatis Bononiae n. 103.
- Frosani, Laurentius, socius Albertorum societatis n. 85.
- Fucher v. Fugger
- Fugger von Kirchberg-Weissenhorn, Iacobus, episcopus Constantiensis (Konstanz in Germania) (1604–1626) n. 191.
- Fugger, Iacobus (1459–1525) et nepotes, mercatores Augustani Vindellicorum n. 145.
- Fugger, Ulricus, mercator Augustanus Vindellicorum (1441–1510) n. 124.
- Fuggeri n. 134. 135.
- Fuggherus v. Fugger
- Fukari v. Fuggeri
- Furno, Petrus de, procurator Anthonii Malabayl de Ast mercatoris n. 80.
- G. et J. cives Papienses (Pavia in Italia) n. 31.
- G. praepositus missus ab Emerico I rege Hungaria in Urbem n. 48 ii.
- G., prior Pestiensis (O.P.) n. 48 vi.
- Gadis, Aloysius de, mercator Florentinus n. 156.
- Gaeta* (in Italia) n. 95. 96. 97.
- Gaetanus de Vio, Thomas, generalis O.P., S.R.E. cardinalis (1517–1534), episcopus Gaietanus (1519–1534) n. 156.
- Gaetanus episcopus v. Aegidius, episcopus Gaetanus
- Galicja* n. 48 iii.
- Galli n. 46. 201.
- Gallia* n. 118. 201.
- Galo archiepiscopus Senonensis v. Cornuti, Aegidius
- Ganges*, fluvius in India n. 139.
- Ganichost, Petrus Bartolus, clericus Cracoviensis dioecesis n. 82.
- Gansbiczy (Gansbis), Nicolaus, civis Vratislaviensis n. 77. 78.
- Garrettus Chiensis, Benedictus, O.F.M. Obs., episcopus Chiensis (Chios) (1579–1597) n. 170.
- Gasparus (Caspar), predicator, presbyter, plebanus in provincia ducatus Hungariae n. 163.
- Gaufridus, archiepiscopus Turonensis v. Marceau, Geoffridus

- Gebsattel, Ioannes Philippus de, episcopus Bambergensis (Bamberg) (1599–1609) n. 191.
- Genova* (in Italia) n. 155.
- dux et gubernator n. 195.
- Genuenses n. 101.
- Genuensis Reipublica *v.* Genova
- Georgius XIII, pontifex maximus (1572–1585) n. 163.
- Geraldus, plebanus ecclesiae Sancti Nicolai n. 65.
- Gerardini, Cleregatus condam magistri Iacobi n. 54.
- Gerardus, archiepiscopus Burdegalensis *v.* Malemort, Geraldus de
- Gerardus, plebanus de Sancto Nicolao ante Cracoviam n. 68.
- Gerardus, presbyter, plebanus ecclesiae S. Mariae de Arlant Aquilegiensis dioecesis n. 54.
- Germaneti de Matiscone, Ioannes, clericus, notarius publicus n. 48.
- Germani n. 108. 177.
- Germania* n. 101. 102. n. 105. 108. 119. 123. 131. 134. 152. 155. 158. 161. 162. 164. 165. 177. 178. 179. 180. 201. 203.
- archiepiscopi, episcopi, viri nobiles etc. n. 43.
- episcopi n. 192.
- prelati n. 108.
- principes n. 102. 108. 177. 178. 179.
- Germanica natio n. 107. 122. 123.
- Gerug, Nicolaus, civis in oppido Thor. n. 83.
- Gervasii, Petrus, canonicus Aniciensis (Le Puy in Gallia), Sedis Apostolicae nunciatus et collector in Hungaria n. 58. 60. 61.
- Gervasius, patriarcha Constantinopolitanus (1215–1219) n. 8.
- Geuriensis *v.* Iauriensis
- Girellus, Stephanus, cancellarius locumtenentis legati Bononiensis n. 103.
- Gislaridis, Barolus de, notarius et cancellarius communitatis Bononiae n. 103.
- Gislaridis, Nicolaus de, utriusque iuris doctor, civis Bononiensis n. 103.
- Gisleriis, Iacobus de, frater Militiae Beatae Mariae Virginis n. 52.
- Gniezno* (Gnesen) (in Polonia) n. 65. 66. 67. 68. 70.
- Gnoienski, Lenhartus, Polonorum capitaneus in Hungaria n. 143.
- Gocko, gladiator, civis Cracoviensis n. 65.
- Gogadinis, Scipio de, eques, legum doctor et comes n. 103.
- Golfus, Gaspar O.F.M., episcopus Calliensis (Cagli in Italia) (1498–1503), nunciatus apostolicus Alexandri VI n. 123.
- Gonzaga, Franciscus de, cardinalis S.R.E. (1461–1483), legatus Bononiensis n. 103. 104.
- Gonzaga, Franciscus, marchio Castillionis (Castiglione), orator imperatoris Rudolphi II in Urbe Italiae n. 188.
- Gonzaga, Vincentius, dux Mantuae (Mantova in Italia) (1597–1628) n. 183. 195.
- Gostma (Gostoma), Petrus de, canonicus ecclesiae Vratislaviensis n. 77.
- Gozzoni da Osimo, Bucholinus, capitaneus n. 106.
- Graecia* n. 105. 126. 160.
- Graecorum Imperium* n. 191.
- Granuel *v.* Perrenot de Granvelle, Nicolaus
- Gratonis (Grodonis), Ioannes, episcopus Cracoviensis (1326–1347) n. 58. 59.
- Gregorius (G), episcopus Iauriensis (1223–1240) n. 44. 48 vi.
- Gregorius IX, pontifex maximus (1227–1241) n. 46. 48. iv. vi.
- Gregorius XII, pontifex maximus (1406–1415) n. 93. 94. 95. 96.
- Gregorius, frater, capellanus, „de Tompueuar” n. 163.
- Grès, Henricus de, episcopus Carnotensis (Chartres in Gallia) (1244–1246) n. 48.
- Grimani, Antonius, dux Venetorum (1521–1523) n. 126. 127.
- Grimanis (Grimani), Dominicus de, S.R.E. cardinalis (1493–1523), patriarcha Aquilegiensis (1497–1517) n. 127.
- Gritti, Andrea, dux Venetorum (1523–1538) n. 159.
- Grosseteste (Graethed), Robertus, episcopus Lincolnienis (Lincoln in Anglia) (1235–1253) n. 48.
- Grudencz, Ioannes, magister, hospes Arnoldi de Caucina n. 78.
- Grudris, Ioannes de, civis Vratislaviensis n. 81.
- Gualterus episcopus Wigorniensis *v.* Cantilupe, Walterus de
- Gubin, Richardus de, civis Vratislaviensis n. 77.
- Guericus episcopus Lucanus *v.* Tebalducci, Guericus
- Guerry, Aimericus, archiepiscopus Lugdunensis (Lyon in Gallia) (1237–1245) n. 48.
- Guido, civis et mercator Astensis (Asti in Italia) n. 76. 77.
- Guilelmus, cardinalis *v.* Jugée, Guilelmus
- Guilelmus, episcopus Transylvaniensis (1206–1221) n. 15. 41.
- Guilhelmus V (Wittelsbach), dux Bavariae (1579–1597/98) n. 177. 191.

- Guillermus abbas Cluniacensis [Cluny in Gallia] n. 48.
- Guillermus, archiepiscopus Bisuntinus *v.* Tour, Guilelmus de la
- Guinea* n. 139.
- Guizardinus, Franciscus n. 156.
- Gwillelmus, episcopus Foroiuliensis *v.* Aubussac, Guilelmus d'
- Hadrianus VI**, pontifex maximus (1522–1523) n. 126. 127. 128. 129. 130. 145.
- Harkácsi, Stephanus, archiepiscopus Colocensis et Bachiensis (1346–1347) (electus 1337) n. 58.
- Harmia, Franciscus de, camerarius pontificis n. 156.
- Hausen, Wolfgangus de, episcopus Ratisbonensis (1602–1613) n. 191.
- Hebraei Bononienses *v.* Bononienses Hebraei
- Hédervár (Óvár et Kéménd), Saulus de, archiepiscopus Colocensis et Bachiensis (1192–1202) n. 48 II.
- Helesponticum mare* n. 101.
- Helveti n. 152. 154.
- Hemellin, Iacobus n. 145.
- Henricus episcopus Carnotensis *v.* Grès, Henricus de
- Henricus IV (Bourbon), Francorum rex (1594–1610) n. 201. 204.
- Henricus rex Hungariae *v.* Emericus I (Árpádházi)
- Henricus torneator, civis Cracoviensis n. 69.
- Henricus VII (Tudor) rex Angliae (1485–1509) n. 115. 123.
- Henricus VIII (Tudor), rex Angliae (1509–1547) n. 134. 144. 155.
- Henricus, archiepiscopus Tarentinus *v.* Bruni, Henricus
- Henrigini de Cremona, Gabriel, clericus et familiaris episcopi Paduensis n. 54.
- Hermannus, magister Militiae Templi de Hungaria n. 41.
- Hesin, Kunradus de n. 83.
- Hieronimus, frater, capellanus „Babschi” n. 163.
- Hierosolymitana (Jerusalem in Palestina) expeditio n. 201.
- Hierosolymitani
- Sancti Ioannis hospitalium universitates n. 89.
 - Sancti Ioannis, hospitalium magistri, priores, praeceptores et fratres n. 88.
- Hierosolymitanus
- patriarcha *v.* Rosari, Lotharius n. 10.
 - rex *v.* Balduinus I
- Hispania* n. 126. 152. 155.
- rex *v.* Ferdinandus I (de Aragonia); Philippus II (Habsburg)
 - et Siciliae rex *v.* Ferdinandus I (de Aragonia)
- Homodeus, Bernardus, archiepiscopus Arborensis et suffraganei n. 12.
- Honorius III, pontifex maximus (1216–1227) n. 2. 3. 4. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.
- Horla, Henricus de, civis Cracoviensis n. 67.
- Hortanus episcopus *v.* Angelus [Pecchinoli] (de Civitate Castellana)
- Horthoge, Anthonius, magister domus et familiae Ioannis Antonii de Burgio, nuncii apostolici in Hungaria n. 138.
- Hospitale S. Ioannis Baptistae Hierosolymi n. 21.
- Hospitalis
- Domus Hierosolymitanae magistri et fratres n. 18. 22.
 - Hierosolymitani ordinis magistri et fratres n. 9. 10. 22
- Hugo (e comitibus Signiae), S.R.E. cardinalis (1198–1227) episcopus Ostiensis (1206–1227), pontifex maximus (Gregorius IX, 1227–1241) n. 4.
- Hugo, episcopus Lingonensis *v.* Rochecorbon, Hugo de
- Hugolinus, Hostiensis episcopus, Sedis Apostolicae legatus *v.* Hugo, episcopus Ostiensis
- Huguerinus, magister, aulae regiae cancellarius in Hungaria n. 22.
- Humbert (Hautvillers), Albericus de, archiepiscopus Remensis (1207–1218) n. 12.
- Hungari *v.* passim
- Hungaria* *v.* passim
- abbates exempti n. 7.
 - archiepiscopi, episcopi (et abbates) n. 2. 23. 30. 33. 55.
 - archiepiscopi, episcopi, prelati, priores, canonici personae ecclesiasticae n. 92. 94. 96.
 - archiepiscopi, episcopi, viri nobiles n. 43.
 - barones n. 123.
 - clerus universus n. 89.
 - collector n. 86.
 - comites, barones et universus populus n. 37.
 - praelati (universi) n. 25. 123.
 - proceres n. 160.
 - rex (illustris, serenissimus) *v.* Ludovicus I (Anjou); Andreas II (Árpádházi); Matthias I (Corvinus-Hunyadi); Ludovicus II (Iagello)

- Huse, Petrus, archidiaconus Northoaptonensis, Lincolnensis diocesis n. 115.
- Hussitae n. 107.
- Hydruntum (Idrontum)* (Otranto in Italia) n. 107. 191.
- Hyporegiensis, cardinalis *v.* Ferrerius, Bonifatius
- Iac., G. adm. (abbreviator de Curia) n. 53.
- Iacobatiis, Dominicus de, episcopus Lucerinus (Nocera dei Pagani in Italia) (1511–1517), S.R.E. cardinalis (1527–1528) n. 156.
- Iacobus IV (Stuart), rex Scotiae (1488–1513) n. 123.
- Iacobus, minister fratrum minorum per Hungariam n. 47.
- Ianocus, scutifer Arnaldi de Caucina nunci et collectoris n. 69.
- Ianua* (Genova in Italia), n. 9. 88.
- Iaroslau, archiepiscopus Gneznensis *v.* Bogurja, Iaroslau
- Iauriensis (Iaurinum, Győr in Hungaria)
- archidiaconus n. 13.
 - cantor n. 13.
 - ecclesia n. 48 i.
 - episcopus *v.* Petrus, episcopus Iauriensis
 - episcopus, regni Hungariae cancellarius *v.* Kutassy, Ioannes
- Iacufcorf, Petrus, civis Vratislaviensis n. 78.
- Idiaquius, Ioannes, secretarius Philippi II regis Hispaniae n. 171.
- Ierosolimitani *v.* Hierosolymitani
- Ieuriensis *v.* Iauriensis
- Illyrici nobiles n. 198. 199.
- Illyrium* (Illyricum) n. 126. n. 195. 197.
- fines n. 101.
- Imperator *v.* Carolus IV (Luxemburg); Fridericus III (Habsburg)
- electus *v.* Rudolphus II (Habsburg)
 - Turcarum *v.* Solymanus
- Imperatore *v.* Carolus V (Habsburg)
- Imperialis Maiestas *v.* Fridericus III (Habsburg)
- Imperium (Sacrum Romanum), n. 87. 158. 165. 166. 177. 179.
- principes n. 177. 190.
 - principes electores n. 122.
- India* n. 139.
- Inghilterra*, il Serenissimo de *v.* Henricus VIII
- Innocentius III (1198–1216) n. i. ii. 48 ii. iii. v.
- Innocentius IV pontifex maximus (1243–1254) n. i. 47. 48.
- Innocentius VI, pontifex maximus (1352–1362) n. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80.
- Innocentius VIII, pontifex maximus (1484–1492) n. 106. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 120. 121.
- Innsbruck* (in Austria) n. 145. 148. 150.
- Inspruh *v.* Innsbruck
- Ioannes Albertus I (Iagello), rex Poloniae (1492–1500) n. 121. 123.
- Ioannes de Bertolei civitate, civis Vratislaviensis n. 78.
- Ioannes I (II) (Oldenburg), Daniae Sueciaeque rex (1481–1513) n. 123.
- Ioannes III, rex Portugalliae (1521–1557) n. 134. 139.
- Ioannes Philippus, episcopus Bambergensis *v.* Gebattel, Ioannes Philippus de
- Ioannes Suicardus, archiepiscopus Moguntinus *v.* Schweikhard von Kronenberg, Ioannes
- Ioannes Thadaeus, carmelita in missione ad Persiam n. 206.
- Ioannes XXII, pontifex maximus (1316–1334) n. 53. 55. 56. 57.
- Ioannes XXIII, pontifex maximus (antipapa) (1410–1415) n. 97. 98.
- Ioannes, archidiaconus Sandomirensis (Sandomierz in Polonia) n. 65.
- Ioannes, archiepiscopus Arelatensis *v.* Bossan, Ioannes
- Ioannes, archiepiscopus Bracarensis *v.* Egas, Ioannes
- Ioannes, archiepiscopus Compostellanus *v.* Ariea, Ioannes
- Ioannes, archiepiscopus Neopactensis, O.P., Sedis Apostolicae nuncius n. 90.
- Ioannes, archiepiscopus Strigoniensis (1205–1223) (et suffraganei) n. i. 3. 7. 23. 33. 41.
- Ioannes, cantor Gneznensis ecclesiae n. 79.
- Ioannes, capellanus Ludovici I regis Hungariae n. 74.
- Ioannes, episcopus Cracoviensis *v.* Gratonis, Ioannes
- Ioannes, episcopus Pictauiensis *v.* Melun, Ioannes de
- Ioannes, laicus de Wilcow Vratislaviensis diocesis n. 78.
- Ioannes, notarius officialis Vratislaviensis n. 76.
- Ioannes, Poznaniensis episcopus *v.* Doliwa, Ioannes
- Ioannes, praedicator ecclesiae Beatae Mariae Virginis Cracoviensis n. 71.
- Ioannes, rex Hungariae *v.* Szapolyai, Ioannes
- Ioannis de Bythoni, Nicolaus, scriptor Ioannis Burgch dapiferi regis Poloniae n. 80.
- Ioannis, Angelus (de Societate Albertorum de Florentia) n. 86.
- Iob, archiepiscopus Strigoniensis (1185–1204) n. 48 v.

- Iolanta (Courtenay-Auxerre), consors Andree II regis Hungariae (1214–1233) n. 8. 16. 30.
 Ispanus, archiepiscopus Auxitanus *v.* R. de Mas-sanc, Hispanus
 Istuanfius *v.* Istvánffy
 Istvánffy, Nicolaus (de Kis-Asszonyfalva), ianitorum regaliū magister, locumtenens palatinalis Hungariae (1581–1608) n. 199.
 Isvalies, Petrus, archiepiscopus Reginensis (Reggio-Calabria) (1497–1506), S.R.E. cardinalis (1500–1511) legatus pontificis in Hungaria, Bohemia et Polonia n. 120. 123.
Italia n. 48 iv. 101. 102. 105. 107. 108. 110. 114. 123. 125. 131. 148. 153. 161. 191. 195.
 – oppida maritina n. 162.
 Italorum principes n. 195.
 Iudaei Bononienses *v.* Bononienses Iudaei
 Iuhellus, archiepiscopus Remensis *v.* Mathefelon, Iuhellus de
 Iulius II, pontifex maximus (1503–1513) n. 125.
 Iulius, episcopus Herbpolis *v.* Echter de Mespel-brunn, Iulius
- J.**, archiepiscopus Strigoniensis *v.* Job, archiepi-scopus Strigoniensis
J., episcopus quondam Locriensis (Gerace in Ita-lia) n. 48 vi.
J., frater, magister fratrum O.P. n. 48.
 Jacobatii, cardinalis *v.* Iacobatiis, Dominicus de Jandw, Pesco civis Cracoviensis n. 69.
 Jánki, Ladislaus, O.F.M., archiepiscopus Colo-censis et Bachiensis (1317–1336) n. 61.
Jajczensis arx (Jajca-Jajce in Bosnia) n. 131.
 – praefectus n. 131.
 Josica, Petrus *v.* Jósika, Stephanus (!)
 Jósika, Stephanus, consiliarius aulicus, cancella-rius (1594–1598) Sigismundi Báthory princi-pis Transylvaniae n. 167.
 Jugée (Iudicis), Guilelmus de la, S.R.E. cardinalis (1342–1374) n. 81.
- Kalenda**, episcopus Vesprimiensis (1199–1209) n. 48 ii.
Kalis, Andreas quondam Swentoslaui de, clericus Gneznensis, notarius publicus n. 65. 66.
Kanizsai, Ioannes, archiepiscopus Strigoniensis (1387–1418) n. 89.
Kaczzer (Keczzer-Kecer), Henricus (Heynczcus) (iunior) civis Cracoviensis n. 80. 84.
Kazom, villa Poznaniensis episcopi in Wladisla-viensi dioecesi (Wloclaweck-Leslau in Polo-nia) n. 79.
 Kene de Thorun, Conradus n. 83.
 Knöringen, Henricus de, episcopus Augustanus Vindelicorum (Augsburg) (1599–1646) n. 191.
Kobal, Ladislaus, archiepiscopus Colocensis et Ba-chiensis (1343–1345) et suffraganei n. 63.
Kollonich, Ferdinandus, baro (de Kollegrád), prac-tectus legionis ecclesiasticae in Pannonia, ca-pitaneus fortalitii Comaromiensis (Komárom) († 1611) n. 187.
Kryglo, Ioannes, civis Cracoviensis n. 65.
Kungundis, relicta Nicolai Gerug, civis in oppido Thor. n. 83.
Kutassy, Ioannes, episcopus Iauriensis (1592–1597), cancellarius Hungaricus regius aulicus (1592–1597), archiepiscopus Strigoniensis, primas, summus et secretarius cancellarius locumte-nensque regius Hungariae (1597–1601) n. 166.
- L.**, dux Poloniae *v.* Lesec I (Piast)
 Lacaucina, Arnaldus de *v.* Caucina, Arnaldus de (la)
 Ladimiria, Ioannes de, viceplebanus ecclesiae Be-atae Mariae Virginis Cracoviensis n. 71.
Ladislaus IV (Árpádházi), rex Hungariae (1272–1290) n. 50. 51.
 Lang de Wellenburg, Matthaeus, electus Gurcensis (Gurk in Austria), archiepiscopus Salisburgen-sis (1512–1540), S.R.E. cardinalis (1512–1540) n. 156.
 Lapsicia, Rynerus de, plebanus n. 80.
Latislaus archiepiscopus Colocensis *v.* Jánki, La-dislaus
 Laude, Iosephus de, civis Cremonensis, Praetor Bononiensis n. 157.
Laurencius, scutifer Arnaldi de Caucina nuncios et collectoris n. 69.
Lautret, baro, orator Ludovici XI regis Franco-rum in Urbe n. 105.
Leo II, rex Armeniae (1198–1219) n. 26. 27.
 – filia n. 26. 27.
Leo X, pontifex maximus (1513–1521) n. 131.
Leo, archiepiscopus Mediolanensis *v.* Valvasorius de Perego, Leo
 Leodinensis, cardinalis *v.* Marca, Eberardus de Leonardus, (O.S.B.), archiepiscopus Iadrensis (Zá-ra-Zara in Dalmatia, Zadar, HR) (1208–1218) et suffraganei n. 7.

- Leonini, Angelus, episcopus Tiburtinus (1499–1509) n. 124.
- Leopoldus (Liutpold) VI (Babenberg), dux Austriae (1198–1230) n. 9. 10. 12.
- Leschari, Ioannes ductus n. 83.
- Lesec I (Piast), dux Poloniae (1202–1210) (1211–1227) n. 48 III.
– filia v. Salome (Piast)
- Leutherii de Florentia, Melinus, frater militiae Beatae Mariae Virginis n. 52.
- Libin* (Lébény in Hungaria) abbas de, Iauriensis dioecesis n. 13.
- Lo, Ioannes de, consul in oppido Thor. n. 83.
- Lombardi n. 42. 48 IV.
- Lombardiae civitates* n. 48 IV.
- Loreno, cardinalis v. Lotharingia, Ioannes de
- Losslavia, Nicolaus advocatus de, civis Cracoviensis n. 71.
- Lotharingia, Ioannes de, episcopus Metensis (Metz in Lotharingia) (1505–1547), S.R.E. cardinalis (1518–1550) n. 156.
- Lotharius, archiepiscopus Trevirensis v. Metternich, Lotharius
- Lubucensis dominus v. Bancz, Henricus de
- Luca, episcopus Sibenicensis v. Tollentis, Lucas de
- Lucas archiepiscopus Cuentinus (Cosenza in Italia) (1203–1224) n. 9.
- Lucas, praepositus Iauriensis n. 48 I.
- Lucensis Reipublicae (Lucca in Italia) antiani et vexillifer n. 195.
- Lucza, Nicolaus de, custos Tituliensis n. 81.
- Ludovicus I (Anjou) rex Hungariae (1342–1382) n. 74. 87.
- Ludovicus II (Jagello), rex Hungariae Bohemiaeque (1516–1526) n. 126. 127. 128. 129 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 156.
- Ludovicus IX (Sanctus, Capeting), rex Francorum (1226–1270) n. 201.
- Ludovicus XI (Valois), rex Francorum (1461–1483) n. 105. 106. 114.
- Ludovicus XII (Orleans) (1498–1515) n. 123.
- Ludovicus, archiepiscopus Colocensis et Bachienensis (1383–1391) n. 89.
- Lugdunum* (Lyon in Gallia) n. I. 48. 105.
- Lusitani n. 139.
- Lusitaniae rex v. Ioannes III rex Portugalliae
- Madrutius (Madrizzo-Madruzii), Carolus Gaudentius, episcopus Tridentinus (Trient-Trento in Italia) (1600–1629), S.R.E. cardinalis (1604–1629) n. 191.
- Madrizzo (Madruzzi), Ludovicus episcopus Tridentinus (Trient-Trento in Italia) (1567–1600), S.R.E. cardinalis (1561–1600) n. 181.
- Magio, P. de, (abbreviator de Curia) n. 94.
- Magnanis (Magnanus), Iacobus, electus depositarius Bononiensis n. 103.
- Maguntinus, cardinalis v. Brandenburgo, Albertus de
- Maiesta Soa v. Ferdinandus I (Habsburg)
- Maiestas Imperialis v. Fridericus III (Habsburg)
- Mair, Conradus n. 145.
- Malabayl de Ast, Anthonius mercator n. 80.
- Malabayla (Malabaila, Malabajla), Iacobus, mercator Astensis n. 66. 67. 68. 69.
– et socii n. 65.
- Malburgis, Franchus de, collector Theutonicus, eques Ecclesiae n. 75.
- Malemort, Geraldus de, archiepiscopus Burdegalensis (Bordeaux in Gallia) (1227–1261) n. 48.
- Malvitiis, Baptista de n. 103.
- Mandina, Benedictus, cler. reg. congr. Theat., episcopus Casertanus (Caserta in Italia) (1594–1604), prelatu domesticus pontificis, nunciu apostolicu extraordinarius in Polonia n. 165. 166. 167.
- Manricco (Manriquez), Ioannes Ferdinandus, marchio Aghilariae (Anguillara), orator Caroli V imperatoris necnon Ferdinandi I regis Hungariae in Urbe n. 159.
- Manuel, Ioannes, orator Caroli V in Urbe n. 127.
- Marca (von der Mark), Eberardus de, episcopus Leodiensis (Lüttich-Liège in Belgio) (1506–1530) S.R.E. cardinalis (1520–1538) n. 156.
- Marcato, Bonifatius, scriba curiae episcopalis Castellanaensis (Castello in Italia), notarius publ. n. 52.
- Marceau, Geoffridus, archiepiscopus Turonensis (Tours in Gallia) (1245–1251) n. 48.
- Marcenato, Geraldus de n. 85.
- Marchia Anconitana* (Marche in Italia) n. 106.
- Marchio Castillionis v. Gonzaga, Franciscus
- Marchio Maraniae (Meraniae), frater imperatoris Caroli IV (Luxemburg) n. 87.
- Marcus de Nicola, episcopus Castellanus (Castello in Italia) († 1225) n. 9.
- Margatum* (Marqab apud Baniyas in Syria)
– castrum n. 19.
– hospitale n. 17. 32.
- Marho „de uarse”, plebanus n. 163.

- Maria (Habsburg, 1528–1603), filia Caroli V imperatoris, consors Maximiliani II imperatoris regisque Hungariae n. 162.
- Maria (Habsburg, 1551–1608) archiducissa Austriae vidua, mater Ferdinandi II et Mariae Christiernae n. 184.
- Maria Christierna (Habsburg), archiducissa Austriae, consors Sigismundi Báthory principis Transsylvaniae (1595–1599) n. 167. 168. 184.
- Maria II (Stuart), regina Scotiae (1558–1567) n. 162.
- Maria imperatrix, regina Hungariae v. Maria (Habsburg)
- Marianus, archiepiscopus Barenensis v. Filangieri, Marinus
- Marini de Florentia, Marinus, mercator n. 52.
- Marsupinus, Franciscus, canonicus et archidiaconus Strigoniensis (1508), orator Ludovici II regis Hungariae in Urbe n. 131. 133. 135. 141.
- Martini Sancti de Pannonia abbas [Uros] et conventus (O.S.B.) n. 13. 14
- Martinus V, pontifex maximus (1417–1431) n. 99.
- Martinus, plebanus ecclesiae de Radlow Cracoviensis dioecesis n. 78.
- Masconis de Cracovia, Ioannes, civis n. 80.
- Massiliensis episcopus v. Montlaur, Petrus de
- Mateus, plebanus „de morouig” n. 163.
- Mathefelon, Iuhellus de, archiepiscopus Remensis (1245–1250) n. 48.
- Matthias I (Corvinus-Hunyadi), rex Hungariae (1458–1490) n. 100. 102. 103. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 115. 117. 118.
- Matthias II, archidux Austriae, rex Hungariae Bohemiaeque (1608–1619), imperator (1612–1619) n. 165. 192.
- Maubert, Plache n. 85.
- Mauberti, Ioannes, canonicus Carnotensis (Chartres in Gallia), subcollector et receptor generalis in civitate et dioecesi ac provincia Remensi auctoritate apostolica deputatus n. 85.
- Maurri, Ioannes, marchio Aghilariae v. Manrico, Ioannes Ferdinandus
- Maximilianus (Habsburg, 1558–1618), archidux Austriae, supremus capitaneus generalis exercitus imperialis regiiue in Hungaria (1596–1597) n. 165. 173. 176. 185.
- Maximilianus I (Habsburg), dux Burgundiae (1477–1519), rex Romanorum, imperator ([1486]1493 [1508]–1519) n. 111. 118. 121. 122. 123. 125.
- Maximilianus I (Wittelsbach), dux Bavariae (1597/1598–1651) n. 180. 191.
- Maximilianus II (Habsburg), imperator, rex Hungariae (1564–1576) n. 161. 162.
- Maximilianus, dux Burgundiae v. Maximilianus I (Habsburg)
- Medici, Ferdinandus de, magnus dux Aetruariae (Toscana in Italia) (1587–1609) n. 195.
- Medicis (Medici), Iulius de, S.R.E. cardinalis (1513–1523), archiepiscopus Florentinus (1513–1523), Clemens VII, pontifex maximus n. 128.
- Medicis, Laurentius de (Magnificus), dux Florentinorum (1449–1492) n. 101. 110.
- Mediolanenses n. 114.
- Mediolanensis orator n. 121.
- Mediolanum* (Milano in Italia) n. 121.
- Mehmed II, sultanus (1451–1481) n. 102.
- Melik-el-Achref-Qaitbay, sultanus Aegypti n. 112.
- Melita* (Malta) n. 161.
- Melun, Ioannes de, episcopus Pictavensis (Poitiers in Gallia) (1235–1257) n. 48.
- Meran, Bertholdus de, archiepiscopus Colocensis et Bachiensis (1206–1218), patriarcha Aquilegensis (1218–1251) n. 1. 3. 6. 7. 48.
- Metona*, civitas Venetorum in litore Peloponensi n. 122. 123.
- Metternich, Lotharius, archiepiscopus Trevirensis (Trier in Germania) (1599–1623) n. 191.
- Micha, comes n. 48 II.
- Michael (Minai Viteazul), vayvoda Valachiae (1593–1601) n. 186.
- Michael, aurifaber, civis Cracoviensis n. 69.
- Michael, plebanus tertiae partis ecclesiae de Chrzanallo n. 66.
- Milano, duca di v. Franciscus II (Sforza)
- Militia Templi v. Templi Militia
- Miroslaus, notarius publicus (Cracoviensis) n. 70.
- Misener de Alemania, Ioannes n. 85.
- Modestus, dominus [Romanus] n. 156.
- Molendinator, Benassius, civis Cracoviensis n. 65.
- Mon., Petrus de, archidiaconus de Sabuch in ecclesia Agerensi, procurator domini Guilelmi cardinalis n. 81.
- Monte, de, cardinalis v. Ciochi (de Monte S. Savini), Antonius Maria
- Montepolician. (Mont.), F., de n. 91. 92. 93. 94.
- Montilio, Petrus de, clericus Aniciensis [Le Puy in Gallia], notarius publicus n. 61.
- Montlaur, Petrus de, episcopus Massiliensis (Marseille in Gallia) (1214–1229) n. 9.
- Moravia* n. 100.
- More, Philippus v. Mórél, Philippus

- Móré, Philippus, episcopus Quinqueecclesiensis (1523[1524]–1526) n. 145.
- Morillon, Darparon Anthonius de, doctor in le-
gibus, orator Ludovici XI regis Francorum in
Urbe n. 105.
- Morinensis dioecesis (Terouanne in Gallia) cleri-
ci et laici n. 85.
- Morisius (Marisus)*, Maros (Mureş) fluvius in Hun-
garia, in Transylvania n. 16.
- Moro, Christoforus, dux Venetorum (1462–1471)
n. 119.
- Morton, Ioannes, archiepiscopus Cantuariensis
(Canterbury in Anglia) (1486–1500) n. 115.
- Moschouia* n. 203.
- Moscoviti n. 203.
- Moura, Christophorus de, minister Philippi II re-
gis Hispaniae n. 171.
- Mulhem, Conradus, civis Vratislaviensis n. 81.
- Nandor Alba (Nandoralba) v. Belgradum*
Napoli (Regno di) n. 121. 155. 191.
– rex v. Ferdinandus I (Aragonius)
Naupactum (Lepanto in Graecia) n. 122. 123.
Neapolitanum Regnum v. Napoli
Neremberga v. Nürnberg
Neugeri n. 51.
- Nicholaus episcopus Pragensis v. Riesenburg, Ni-
colaus Henricus de
- Nicholaus, patriarcha Constantinopolitanus v. Cas-
tro Arquato, Nicolaus de
- Nicholay, Paulus civis praconiensis [Cracoviensis?] dioecesis n. 86.
- Nicolaus III, pontifex maximus (1277–1280) n. 50.
- Nicolaus IV, pontifex maximus (1288–1292) n. 51.
- Nicolaus, comes de Sopron (in Hungaria) n. 35.
- Nicolaus, frater, plebanus, „di gorriani” n. 163.
- Nicolaus, magister (de) Carpearensi civitate n. 83.
- Nicolaus, officialis Cracoviensis n. 65.
- Nigris, Ioannes Almentus de, protonotarius apost.,
locumtenens legati Bononiensis n. 103. 104.
- Nissa, Otbo de n. 76.
- Nitriensis (Nyitra in Hungaria, Nitra SK) archi-
diaconus n. 11.
- Nodel (Nody), Ioannes, civis Vratislaviensis
n. 81. 85.
- Norius, frater, plebanus „icuncani” n. 163.
- Nostro Signore v. Clemens VII
- Novacivitate, Paulus de, vicarius Cracoviensis n. 84.
- Novomaii, Conradus de, pastor parochialis eccl. de
Benev. Crenerensis [Cremonensis?] dioec. n. 81.
- Numai, Alexander, episcopus Forliviensis (Forli
in Italia) (1470–1485), nuncius apostolicus in
Germania n. 100.
- Numatiis (Numai), Christophorus de, S.R.E. car-
dinalis (1517–1528) n. 156.
- nuncii apostolici n. 175.
- nuncius apostolicus v. Burgio, Andreas
– in Hispania v. Caetano, Camillus
– ordinarius apud imperatorem v. Speciano,
Caesar
- nuncius Ferdinandi I apud Turcas v. Velduigh,
Geraldus
- Nürnberg* (in Germania) n. 108. 129.
- Nyzemburch, Nicholaus civis praconiensis [Cra-
coviensis?] dioecesis n. 86.
- Obicholus, Ioannes de, vicecustos ecclesiae Cra-
coviensis, plebanus n. 76.
- Obiço, Palmery filius, notarius publicus Padua-
nensis n. 54.
- Octo, archiepiscopus Ianuensis v. Otto, archiepi-
scopus Ianuensis n. 9.
- Octo, dux Maraviae (Moraviae) n. 12.
- Oddo, archiepiscopus Rothomagensis v. Clément,
Odo
- Oláh, Nicolaus nominatus episcopus Zagrabiensis
(1543–1548), episcopus Agriensis (1548[1550]
–1553), cancellarius Hungaricus regius aulicus
(1543–1553), archiepiscopus Strigoniensis, pri-
mas, summus et secretarius cancellarius Hun-
gariae (1553[1554]–1568) n. 160.
- Olahus, Nicolaus v. Oláh, Nicolaus
- Olumucenses n. 123.
- Opachonecz (Opathonecz-Opathonicz), Ioannes
(Clemens-Clementis) de, clericus Cracoviensis
dioecesis n. 82. 83. 84.
- Orodiensis (Arad in Hungaria; RO) (ecclesiae colle-
giatae) praepositus Cenadiensis dioecesis (Csa-
nád in Hungaria), n. 31.
- Orsini, Ursus, episcopus Theanensis (Teano in Ita-
lia) (1474–1495), nuncius apostolicus in Hun-
garia et Germania n. 107. 108. 109.
- Oswenczani, Ioannes de, vicarius ecclesiae Sancti
Nicolai (ante Cracoviam) n. 68.
- Othomanicus Tyrannus v. Ahmed I
- Otto, archiepiscopus Ianuensis (Genova in Italia)
(1203–1239) n. 9.
- Padua* (Padova in Italia) n. 54.
- Paduensis episcopus v. Torre, Paganus della n. 54.

- pagani n. 51.
Pannonia v. Hungaria
 Panormitanus archiepiscopus et eius suffraganei
 v. Castacca, Bernardus de
 Pansauro, Ioannes de, lector ecclesiae Zagrabiensis, decretorum doctor, fructuum et proventuum Camere Apostolice debitorum in nonnullis partibus collector n. 88.
Papiensis civitas (Pavia in Italia) n. 31.
 Parisius, Albertus, notarius et cancellarius Bononiensis n. 103.
 Pascalis (abbreviator de Curia) n. 55.
 Passarinus, Silvius, S.R.E. cardinalis (1517–1529), episcopus Cortonensis (Cortona in Italia) (1521–1529) n. 156.
 Paulo, episcopo (!) Colocensi v. Tomori, Paulus
 Paulus II, pontifex maximus (1464–1471) n. 113. 118.
 Paulus III, pontifex max. (1534–1549) n. 159. 160.
 Paulus Simon, carmelita in missione ad Persiam n. 206.
 Paulus V, pontifex maximus (1605–1621) n. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206.
 Paulus, Beatus, apostolus († 67) n. 12.
 Pellagrui, Arnaldus de, S.R.E. cardinalis (1305–1331) n. 54.
Peloponense litus n. 123.
 Pensator, Hermannus, civis Cracoviensis n. 65. 67.
 Pensator, Laurentius, civis Cracoviensis n. 65.
 Pensator, Nicolaus, civis Cracoviensis n. 65. 67. 71.
 Peraudi, Raymundus, episcopus Gurcensis (Gurk in Austria) (1491–1501), S.R.E. cardinalis (1493–1505) legatus pontificis in Germania n. 122.
 Peregrinus, archiepiscopus Brundisinus et Horitanus (Brindisi in Italia) (1216–1224) n. 9.
 Pergula, Ventura, magister, Eugubiniensis (Gubbio in Italia) dioecesis, notarius publicus n. 52.
 Perrenot de Granvelle, Nicolaus, consiliarius Caroli V imperatoris n. 150.
Persia n. 139. 206.
Perusium (Perugia in Italia) n. 2. 89.
 Petenellus de Venetia, Maffeus, mercator n. 52.
 Petrinani de Wignanonicz, Martinus, clericus Cracoviensis n. 84.
 Petrus episcopus Barchinonensis (Barcellona in Hispania) (1243–1252) n. 48.
 Petrus, abbas Monasterii Sancti Georgii n. 82.
 Petrus, archiepiscopus Terraconensis v. Albalate,
 Petrus de
 Petrus, Beatus, apostolus († 67) n. 12. 56.
 Petrus, episcopus Iauriensis (1206–1218) n. 11. 13.
 Philippus (Augustinus) II (Capet), rex Francorum (1180–1223) n. 38.
 Philippus II (Habsburg), Hispaniarum rex (1556–1598) n. 161. 162. 171.
 Philippus III (Habsburg), Hispaniarum rex (1598–1621) n. 191.
 Philippus VI (Valois), Francorum rex (1328–1350) n. 57.
 Philippus, archiepiscopus Bituricensis v. Berryer, Philippus
 Philippus, dominus, missus in Aegyptum v. Canovi, Philippus
 Pi[m]pinella, Vincentius, archiepiscopus Rossanensis (Rossano in Italia) (1525–1534), nuncius apostolicus in Florentina et apud Ferdinandum I regem Hungariae (1529–) n. 128. 147.
 Piccolominibus (Nanni Tedeschini-Piccolomini), Ioannes de, archiepiscopus Senensis (Siena in Italia) (1503–1529) S.R.E. cardinalis (1517–1537) n. 156.
Pictavium (Poitiers in Gallia) n. 52.
 Pimpinello v. Pimpinella, Vincentius
 Pipinella, Vincentius v. Pimpinella, Vincentius pirati n. 161.
Pisanae (Pisa in Italia) ecclesiae suffraganei n. 2.
 Pisanus
 – electus v. Vitalis, archiepiscopus Pisanus
 – cardinalis v. Pisanus, Franciscus
 Pisanus, Franciscus, S.R.E. cardinalis (1517–1570), episcopus Paduanus (1524–1555) n. 156.
 Piscia, Baldasar de, prothonotarius apostolicus, nuncius apostolicus in Hungaria, episcopus Sirmiensis (1479–1482) [n. 100.]
 Piscina de Mediolano, Henricus de, praepositus ecclesiae Beatae Mariae de Asylo Tervisinae dioecesis (Treviso in Italia), collector in Hungaria n. 93.
Pitavium v. Pictavium
 Pius V, pontifex maximus (1566–1572) n. 161. 162.
 Placentia, Iacobus de, episcopus Cenadiensis (Csánád in Hungaria) (1331–1343), interim postulatus archiepiscopus Colocensis, episcopus Zagrabiensis (1343–1348) n. 61.
Plis (Pilis[szentkereszt] in Hungaria), abbas et monachi O.Cist. de, Vesprimiensis dioecesis n. 13.
 Podio, Martino de camerarius [pontificis] n. 156.
 Podocatharus de Cypro, Ludovicus, episcopus Caputaquensis (Capaccio in Italia) (1483–1503), S.R.E. cardinalis (1500–1504) n. 123.

- Poetis, Nicosius (Nicoloxius) de, eques, commissarius Bononiensis n. 103.
- Pogarella, Przczlaus, episcopus Vratislaviensis (1342–1376) n. 76. 77.
- Poli de Mathaeis, Antonius, O.F.M. Obs., minister provinciae Bosnae Argentinae, episcopus Bosnensis (1573–1584) n. 163.
- Poloni n. 100. 102.
- Polonia* n. 58. 60. 66. 70. 72. 82. 83. 84. 105. 119. 123. 167. 174. 194. 203.
- Poloniae Regina v. Constantia (Habsburg)
- Poloniae rex v. Casimirus III (Piast); Casimirus IV (Iagello); Ioannes Albertus I (Iagello) – patruus Ludovici II v. Sigimundus I (Iagello)
- Polonorum capitaneatus v. Gnoienski, Lenhartus
- Polska, Ioannes dictus, presbyter Poznaniensis dioecesis n. 65.
- Poltus, Arnoldus, oppidanus Villae Brugensis n. 85.
- Poncettus, Ferdinandus, episcopus Melfitensis (Molfetta in Italia) (1517–1518) S.R.E. cardinalis (1517–1527), thesaurarius pontificis n. 156.
- Ponzettus, cardinalis v. Poncettus, Ferdinandus
- Porta, Ardicinus de, episcopus Aleriensis (Aleria in Corsica) (1475–1493), S.R.E. cardinalis (1489–1493), nuncius apostolicus in Germania n. 101. 107.
- Portis, Uolricus de, episcopus Tergestinus (Trieste-Triest in Italia, in Istria) (1234–1251) n. 48.
- Portogallo, cardinalis v. Portugallia, Alphonsus de
- Portuensis cardinalis v. Grimanis, Dominicus de
- Portugallia, Alphonsus de, S.R.E. cardinalis (1517–1540), archiepiscopus Ulixbonensis (Lisboa in Portugallia) (1523–1540) n. 156.
- Portugallia*, episcopus in Portugallia n. 172.
- Porzia, Hieronymus, comes, nuncius apostolicus Graecii (Graz in Austria) apud archiducem Austriae (1592–1606), episcopus Adriensis (Adria in Italia) 1598–1612, n. 197.
- Posega*, castrum (Pozsega in Hungaria; Požega, HR) n. 45.
- Posonium* (Pozsony in Hungaria; Bratislava, SK) n. 131.
- Potis, Ioannes a, presbyter, capellanus episcopi Paudanensis (Pagani della Torre) n. 54.
- Poznania, Nicolaus de, plebanus de Prczano n. 77.
- Praedicatorum ordinis
– fratres de Hungaria a Bela IV rege Romam missi n. 48 i.
– prior et conventus de Venetiis, Castellanus (Castello in Italia) dioecesis n. 54.
- Praga* (Praha-Prag in Bohemia) n. 129.
- Pragar, Theodericus, civis Vratislaviensis n. 78.
- Prczslaus episcopus Vratislaviensis v. Pogarella, Przczlaus
- Princeps Turcarum v. Solymanus II
- Principes Christianae Reipublicae v. Principes Christiani
- Principes Christiani v. passim
- provinciae hereditariae Caesaris n. 180.
- Pucius (Pucci), Laurentius, episcopus Melfiense (Melfi in Italia) (1513–1528) S.R.E. cardinalis (1513–1531) n. 156.
- Puglia* (in Italia) n. 155.
- Purcauerser (in Germania) n. 102.
- Quinqueecclesiensis (Pécs in Hungaria) praepositus et capitulum n. 24.
- R.**, Colocensis praepositus missus ab Emerico I rege Hungariae in Urbem n. 48 v.
- R. de Massanc, Hispanus, archiepiscopus Auxitanus (Auch in Gallia) (1244–1266?) n. 48.
- R., capellanus cruce signatus Andreae regis II Hungariae n. 34.
- Raconitz, Thomas de, sacerdos ac capellanus ecclesie parochialis Sancti Ioannis n. 83.
- Ragusinus, Bonifatius de Stephanis, O.F.M. Obs., episcopus Stagnensis (Stagno-Stonj) (1561–1582), visitator apostolicus in Bosnia necnon in partibus Hungariae a Turcis occupatis (1580–1582) n. 163.
- Raitenau, Theodericus, archiepiscopus Salisburgensis (1587–1617) n. 191.
- Rákos* (in Hungaria) n. 143.
- Rambertus, O.P., episcopus Castellis (Castellanus) (Castello in Italia) (1303–1311) n. 52. 54.
- Ranen, Vitalis de, officialis camerae n. 75.
- Rangoni, Claudius, comes, episcopus Regiensis (Reggio in Italia) (1593–1621), nuncius apostolicus in Polonia (1599–1606) n. 194.
- Rangonibus (Rangoni), Hercules de, S.R.E. cardinalis (1517–1527) n. 156.
- Rangonus, cardinalis v. Rangonibus, Hercules de *Rascia* (Serbia) n. 74.
- Rat., H. de v. Ratingen., H. de
- Rathibor, Ioannes quondam Beczkonis (Zeczkonis) de, clericus Vratislaviensis, notarius publicus n. 65. 67. 68. 69. 70. 71.
- Ratingen., H. de (abbreviator de Curia) n. 94.
- Ratisbona* (Regensburg in Germania) n. 119. 158.

- episcopus *v.* Absberg, Henricus de; Hausen, Wolfgangus de
Ratisponensis, civitas v. Ratisbona
 Raudouletus, Poncius n. 85.
 Raymundus, cardinalis tituli Sanctae Mariae Novae *v.* Peraudi, Raymundus
 Raynutio I (Farnese), Parmae et Placentiae (Parma et Piacenza in Italia) dux (1592–1622) n. 195.
 Razzi, Ottobonus, patriarcha Aquilegiensis (1302–1315) n. 54.
 Reathinus, episcopus *v.* Camisati, Domenicus Rector, Ioannes, civis Cracoviensis n. 65.
 reformatores status libertatis Bononiae n. 103.
 Regia maestas *v.* Matthias I (Corvinus-Hunyadi); Ludovicus II (Iagello)
 Regiensis episcopus *v.* Rangoni, Claudius registrator litterarum apostolicarum n. 65.
Regna et ditionis Caesaris n. 174.
Regnum Hungariae v. Hungaria
Regnum Poloniae v. Polonia
 Remensis (Rheims in Gallia) provinciae episcopi et praelati n. 12.
 Reverendissimo Tridentino *v.* Cles, Bernardus
 Reginus, cardinalis, nuncius in Hungaria et Polonia *v.* Isvalies, Petrus
 Reginus, P., cardinalis S. Ciriaci *v.* Isvalies, Petrus
 Rhodi (Ordinis Sancti Ioannis Hierosolymitani) magister magnus *v.* n. 118.
 Rhodii n. 108.
Rhodus n. 121. 128.
 Risenburg, Nicolaus Henricus de, episcopus Pragensis (1241–1258) n. 48.
 Riuo de Cluniaco, Ioannes de, presbyter Matisconensis diocesis (Macon in Gallia), notarius publicus n. 48.
 Rizzato, Albertus, patriarcha Antiochenus (Antiochia in Asia minore) (1226–1246) n. 48.
 Ro., camerarius [pontificis] n. 156.
 Robertus episcopus Beluacensis *v.* Cressonsacq, Robertus de
 Robertus episcopus Leodiensis *v.* Thorete, Robertus de
 Robertus episcopus Lincolniensis *v.* Grosseteste, R.
 Robertus, episcopus Vesprimiensis (1209–1226), archiepiscopus Strigoniensis (1226–1238) n. 6. 14. 28. 29. 41. 44.
 Rochecorbon, Hugo de, episcopus Lingonensis (Langres in Gallia) (1245–1250) n. 48.
 Ridolfi, Nicolaus de, S.R.E. cardinalis (1517–1550), archiepiscopus Florentinus (1524–1532) n. 156.
 Rodolphus, cardinalis *v.* Ridolfi, Nicolaus de *Roma v. passim*
 – Vaticanum, Lateranum etc. *v. passim*
 Roma, N. de (abbreviator de Curia) n. 91.
 Romana Curia *v. passim*
 Romani, re de *v.* Ferdinandus I (Habsburg)
 Romanorum imperator *v.* Fridericus III (Habsburg)
 – rex *v.* Maximilianus I (Habsburg); Ferdinandus I (Habsburg)
 Romanus, frater (O.F.M.), confessarius Belae IV regis Hungariae n. 47.
 Romaricz, Ioannes dictus, civis Cracoviensis n. 71.
 Romphius, Vuolphangus *v.* Rumpf, Wolfgangus Sigismundus
 Ronensis, Vitalis de, officialis bollitus n. 75.
 Rorarius (Rörer), Hieronymus, camerarius pontificis, nuncius apostolicus apud Ferdinandum I regem atque in Hungaria (1534–1540) n. 142. 145.
 Rosari, Lotharius, patriarcha Hierosolymitanus (1216–1225?) n. 10.
 Rothomagensis, cardinalis *v.* Estoutevilla, Guilelmus
 Rovere, Franciscus Maria, dux Urbini (Urbino in Italia) (1574–1631) n. 196.
 Ruchwalt, Villus, civis Vratislaviensis n. 78.
 Rudolfus, dux Austriae *v.* Rudolphus IV (Fundator) (Habsburg)
 Rudolphus IV (Fundator) (Habsburg), dux Austriae (1358–1365) n. 87.
 Rudolphus II (Habsburg), imperator (1576–1612), rex Hungariae (1576–1608) n. 165. 166. 167. 169. 173. 174. 175. 177. 179. 181. 182. 183. 184. 188. 190. 191. 194. 195. 196. 197. 198. 200. 201. 205.
 Rumpf, Wolfgangus Sigismundus, eques, baro, consiliarius secretus imperialis (1576–1600), magister supremus aulae imperialis (1594–1600) necnon secretioris consilii Caesaris praeses n. 166.
 Ruthnei episcopi n. 48 III.
 Ruuere, Franciscus Maria *v.* Rovere, Franciscus Maria
 Ryk, Nicolaus, altarista et vicarius ecclesiae Vratislaviensis n. 78.
S(ancti) Canciani, Marchus, presbyterus, cancellarius ducalis aulae Venetianae n. 52.
S. Demetrii Arx (Szávasszentdemeter in Hungaria, in Sirmio; Mitrovica, *S-M*) n. 134.
 Sabadinis de Bononia, Otto condam Muxoti de n. 75.

- Sabaudia* (Savoya in Italia) n. 200.
– Bonifatius de, archiepiscopus Cantuariensis (Canterbury in Anglia) (1243–1270) n. 48.
- Sacrum Collegium v. Cardinalium Collegium
- Sadoletus, Iacobus, episcopus Carpenteratensis (Carpentras in Gallia) (1517–1535), secretarius Clementis VII, S.R.E. cardinalis (1536–1547), n. 142.
- Salech* (*Saloch*) v. *Szalács*
- Salome (Piaſt), consors Colomanni (Árpádházi) principis, regis Galiciae n. 48 III.
- Salseburgensis, cardinalis v. Lang de Wellenburg, Matthaeus
- Salviati, Iacobus (Giacomo) (1460–1533) secretarius (secretus) Clementis VII 147. 148. 149. 151. 153. 154. n. 155.
– segretarius (di Salviati) n. 150.
- Salviatis (Salviati), Ioannes de, S.R.E. cardinalis (1517–1553), protector regni Hungariae (1532–) n. 145. 156.
- Salviatus, cardinalis v. Salviatis, Ioannes de
- Salzburga* (Salzburg in Austria) n. 102.
- Salzburgensis sedes n. 117.
- Sancta Sedes v. passim
- Sanctarense, oppidum* (Santarem in Lusitania) n. 139.
- Sancti Sixti, cardinalis v. Gaetanus de Vio, Thomas
- Sancti Stephani de Venetia, Marcus, presbyter n. 52.
- Sanctissimus Dominus Noster (S.D.N.) v. Sixtus IV; Clemens VII
- Sancto Georgio, Bunalellus de n. 75.
- Sancto Georgio, Ioannes condam Bunalelli de, notarius Bononiensis n. 75.
- Sanctorum quattuor, cardinalis v. Pucius, Laurentius
- Sandecz, Gyscus de, civis Cracoviensis n. 68.
- Sandzyssow, Iaroslaus de, scriptor Sweslai vicarchidiaconi Cracoviensis n. 68.
- Sarkan v. Sárkány
- Sárkány, Ambrosius, liber baro, comes comitatus Poseniensis mox Saladiensis, necnon iudex curiae regiae (1524–1525) n. 143.
- Sarraceni n. 51. 99.
– comitatus de Budric (Budrig) (Bodrog in Hungaria, *S-M*) n. 16.
– de Pesth ([Buda]Pest in Hungaria) n. 16.
- Sava*, fluvius (Száva) n. 140.
- Savoya, duca di v. Carolus II (de Sabaudia)
- Saxia (Sachsen), Fridericus de, magister Theutonorum ordinis Prussiae et Livoniae (1498–1510) n. 123.
- Saximo (Saxuno), Bernardus de, eques, iuris utriusque doctor, commissarius Bononiensis n. 103.
- Sbylucon, praepositus Wladislaviensis ecclesiae (Wloclawek-Leslau in Polonia) n. 79.
- Schardona (Scardona in Dalmatia; Skradin, *HR*) n. 126. 128.
- Schiahabas (Scia habas) v. Abbas I
- Schular, Ioannes, civis Vratislaviensis n. 78.
- Schweikhard von Kronenberg, Ioannes, archiepiscopus Moguntinus (Mainz) (1604–1626) n. 191.
- Sclavonia* (Szlavónia in Hungaria, *HR*) n. 90. 160.
- Scolasbe* v. *Szalács*
- Scotia
– regina v. Maria II (Stuart)
– rex v. Iacobus IV (Stuart) n. 123.
- Scott, Thomas, archiepiscopus Eboracensis (York in Anglia) (1480–1500[?]) n. 115.
- Scricholcz, Conradus, civis Vratislaviensis n. 80.
- Scudec, Ioannes de, civis Cracoviensis n. 86.
- Scutarenses (Scutari in Montenegro) n. 108.
- Scylder, Petrus, civis Cracoviensis n. 69.
- Secullo, Andreas de, collector in Hungaria n. 75.
- Senensis, cardinalis v. Piccolominibus, Ioannes de Sphedinus, soldanus n. 12.
- Serra, Albertus, notarius Camerae Apostolicae n. 156.
- Serra, Iacobus, magister, Camerae Apostolicae clericus, in Hungaria commissarius apostolicus (1601–1606), thesaurarius generalis (1608–1611), cardinalis (1611–1623) n. 187. 189. 192. 196.
- Serranus, Albertus v. Serra, Albertus
- Severinum* (Szörény in Hungaria, Turnu Severin, *RO*) n. 134.
- Sforza, Ascanius, S.R.E. cardinalis (1484–1505) n. 121.
- Sicilia* n. 155.
- Sigismundus I (Iagello) Poloniae rex (1506–1548) n. 131.
- Sigismundus I (Luxemburg) rex Hungariae (1387–1437), imperator (1433–1437) n. 95. 96.
- Sigismundus III (Vasa), Sueciae et Poloniae rex (1587–1632) n. 165. 167. 174. 194. 201. 203. 205.
- Sigismundus, princeps Transilvaniae v. Báthory, Sigismundus
- Signolus, Petrus, plebanus S. Trinitatis (in Venetiis) n. 52.
- Simon, episcopus Zagradiensis v. Bratulich, Simeon
- Sirmium* (fines Sirmienses) (Szerém in Hungaria, *S-M*) n. 134. 135. 163.
- Sixtus IV, pontifex maximus (1471–1484) n. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 113. 114. 118. 119. 120.
- Slancz, Henricus, civis de Vratislavia n. 81. 85.
- Slancz, Nicolaus, civis de Vratislavia n. 81. 85.

- Slesia* n. 100.
 Soa Beatitudine v. Clemens VII
 Soa Maiesta Cesarea v. Carolus V
 Soa Santità v. Clemens VII
 soldanus v. Bayazid II
 Solymanus II, sultanus (1520–1566) n. 128. 131. 133.
 134. 137. 140. 142. 146. 160.
 Soy (in Hungaria) n. 40.
Spagna v. Hispania
 Spagnoli in Ungheria n. 153.
 Spama, Michael de, civis Vratislaviensis n. 81.
 Speciano, Caesar, episcopus Cremonensis (Cremona) (1591–1607), nuncius apostolicus apud imperatorem (1592–1597) n. 165. 166. 175.
 Speriur, consiliarius Guilelmi V, orator Maximiliani I ducum Bavariae in Urbe n. 177. 180.
 Spino, Balthasarius de n. 106.
 Spinola, A(ugustinus), episcopus Perusinus (1509–1529), S.R.E. cardinalis (1527–1537) et camerarius (1528–1537) n. 156.
 Spoleto, S. de n. 130.
 Sractis, Ioannes n. 85.
 Statilio (Statilius), Ioannes, episcopus Transylvaniae (1527[1539]–1542) n. 150.
 Stephanus, abbas Claravallensis (Clairvaux in Gallia) n. 48.
 Stephanus, archidiaconus Iauriensis n. 48 i.
 Stephanus, Budensis ecclesiae praepositus, capellanus Ludovici I regis Hungariae n. 74.
 Stephanus, electus archiepiscopus Colocensis v. Harkácsi, Stephanus
 Stephanus, episcopus Cassinensis v. Cambaruti, S.
 Stephanus, episcopus Zagrabiensis (1215–1247) n. 41.
 Stephanus, P. (abbreviator de Curia) n. 63.
 Stille, Nicolaus, civis de Vratislavia n. 81. 85.
 Strata, M. de (abbreviator de Curia?) n. 95. 96.
 Stregheuaer, Conradus n. 85.
 Strelicz, Stephanus, clericus Vratislaviensis n. 83.
 Strigonense, Episcopo (!) v. Szalkai, Ladislaus Strigoniensis
 – archiepiscopus v. Ioannes; Kanizsai, Ioannes; Bakócz, Thomas; Beckensloer, Ioannes
 – cardinalis v. Bakócz, Thomas
 – ecclesia n. 48 i.
 – provincia n. 91. 92. 93. 94.
 Strigonio, Ioannes de, familiaris Arnaldi de Caucina nuncii et collectoris n. 70. 71.
Strigonium (Esztergom in Hungaria) n. 173. 190. 191. 194. 195. 196. 199. 200. 201.
 Stroziis, Philippus de v. Strozzi, Philippus
 Strozza (Strozzi), Petrus, secretarius epistolarum Pauli V ad principes (1605–1618) n. 189. 191. 192.
 Strozzi, Philippus, depositarius generalis pontificis et camerae apostolicae n. 156.
 – heredes n. 130.
Styria n. 108.
 Suerbeer, Albertus, O.P., archiepiscopus Armachanus (Armagh in Hibernia) (1240–1247) n. 48.
Supran (*Bobet*) v. Babót
 Susaco, Reynoldus n. 85.
 Svizzeri v. Helveti
 Sweslaus, vicearchidiaconus Cracoviensis, plebanus de Comisa n. 68.
 Sylvius, Michael, consiliarius et scriba ab archanis Ioannis III regis Portugalliae n. 139.
 Symca, H. de (abbreviator de Curia) n. 96.
Syria 126.
Szálács (in Hungaria, in Bihar; Sălacea RO) n. 18. 19. 22.
 Szalkai, Ladislaus, archiepiscopus Strigoniensis, primas, summus et secretarius cancellarius Hungariae (1524–1526) n. 145.
 Szapolyai, Ioannes, vayvoda Transylvaniensis in Hungaria (1510–1526), rex Hungariae (Ioannes I, 1526–1540) n. 146. 147. 148. 150.
 Tartari n. 48 i. 51. 131. 203. 205.
 Tartaricum Imperium n. 131.
 Tartharus, Bertholdus, civis Cracoviensis n. 68.
 Tebalducci, Guericus, episcopus Lucanus (Lucca in Italia) (1236–1255) n. 48.
 Telegdi, Chanad (Csanád), archiepiscopus Strigoniensis (1330–1349) n. 62.
 Templi Militiae magister et fratres n. 10.
 – Hierosolymitani n. 9.
 – in Hungaria n. 41.
Terra Sancta (Palestina) n. 1. 2. 3. 4. 7. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 23. 27. 28. 35. 38. 39. 48 iv.
 Theanensis episcopus v. Orsini, Ursus
 Themesiensis, comes v. Drágffy, Ioannes
 Theodoricus, archiepiscopus Salzburgensis v. Raitenau, Theodericus
 thesaurarius Clementis VI novus v. Cambaruti, Stephanus
Theutonia v. Germania
 Theutonicorum Hierosolymitanae Domus (Hospitalis) S. Mariae magister et fratres n. 15. 36.
 Theutonicorum ordinis Prussiae et Livoniae magister v. Saxia, Fridericus de
 Theutonicorum, Beatae Mariae hospitalium

- magistri, priores, praeceptores et fratres n. 88.
– universitates n. 89.
- Thezams, Ioannes, canonicus ecclesiae Cracoviensis n. 65.
- Tholosa (Toulouse in Gallia) *v.* n. 105.
- Thomas, cardinalis Sancti Sixti *v.* Bakócz, Thomas
Thomas, episcopus Agriensis (1217–1242) n. 41.
Thomas, martyr Cantauriensis *v.* Becket, Thomas
Thomas, camerarius Ursi (Urssy) de Blanchitis n. 75.
Tbor(un) (Toruń-Thorn in Polonia) n. 83.
Thorete, Robertus de, episcopus Leodiensis (Liège-Lüttich in Belgio) (1240–1246) n. 48.
Thresinus, Ioannes Georgius, laicus Vicentinensis (Vicenza in Italia) n. 156.
- Thurcarum Caesar *v.* Solymanus II
Thurcarum orator in Hungaria *v.* Behram
- Thurolo, Conradus de, procurator Przeczlai Pogarella episcopi Wratislaviensis n. 76.
- Titulium* (Titel in Hungaria; *S-M*) n. 134.
- Tivoli [Tiburatinum]* (in Italia) n. 40.
- Tizinus, frater Tyranni Thurcarum *v.* Dzsem
- Tollentis, Lucas de, episcopus Sibenicensis (1470–1491) nuncius apostolicus in Burgundia n. 101.
- Tomori, Paulus, archiepiscopus Colocensis et Bachiensis, supremus capitaneus partium regni Hungariae inferiorum (1523–1526) n. 136. 145.
- Tornacensis (Tournay in Belgio) dioecesis clerici et laici n. 85.
- Torneator, Ioannes dictus, civis Cracoviensis n. 66.
- Torre, Paganus della, episcopus Paduanus (1302–1319) n. 54.
- Tostma, Petrus de, canonicus Wratislaviensis ecclesiae n. 66.
- Tour, Guilelmus de la, archiepiscopus Bisuntinus (Besançon in Gallia) (1245–1268) n. 48.
- Tranensis, cardinalis *v.* Cupis, Ioannes Dominicus de
Transylvanensis ecclesia n. 124.
Transylvani *v.* Hungari
Transylvania (Erdély in Hungaria; *RO*) n. 131. 150. 171 *v.* passim
– equites catholici duo n. 167.
- Trautson, Paulus Sixtus, comes, consiliarius secretus imperialis (1581–1600), consilii aulici imperialis praeses (1582–1596) n. 166.
- Trauzenius, Paulus, *v.* Trautson, Paulus Sixtus
Tremosnicz, Io. de n. 94.
- Triuultius, cardinalis *v.* Trivultius, Augustinus
Trivultius (Trivulzi), Augustinus, S.R.E. cardinalis (1517–1548) n. 156.
- Trivultius (Trivulzi), Scaramutia, episcopus Comensis (Como in Italia) (1508–1518), S.R.E. cardinalis (1517–1527) n. 156.
- Tron, Niccolò, dux Venetorum (1471–1473) n. 119.
- Troppau, Michael, civis de Vratislavia n. 85.
- Truch, Petrus dictus, civis Cracoviensis n. 86.
- Trutel, Nicolaus, civis Cracoviensis n. 82.
- Turbya, Albertus quondam Christini de, clericus Cracoviensis, notarius publicus n. 66. 67. 68. 69. 70. 71.
- Turcae (barbari, hostes Christiani nominis, Ottomanica tyrannis etc.) *v.* passim
- Turcarum orator in Hungaria *v.* Behram
Turcarum
– princeps *v.* Mehmed II; Bayazid II
– tyrannus *v.* Solymanus II
- Tusculum* (Frascati in Italia) n. 174.
- Tutinbach, Cunadus, pellifex, civis Cracoviensis n. 69.
- Tuz, Ioannes, orator Matthiae I (Corvini-Hunyadi) in Urbe, prorex (banus) Croatiae, Sclavoniae Dalmatiaeque (1466–1469) n. 100.
- Ualricus episcopus Tergestinus *v.* Portis, Uolricus de
Ubaldu, magister, missus ab Emerico I rege Hungariae in Urbem n. 48 II.
- Ugrinus
– archiepiscopus Colocensis et Bachiensis (1219–1241) n. 28. 29. 35. 40. 42.
– aulae regiae cancellarius, archielectus n. 41.
– et capitulum Colocense n. 45.
- Ugrinus, episcopus Iauriensis (1188–1204), archiepiscopus Strigoniensis (1204) n. 48 II.
- Újtlak v. Újtlak*
Újtlak (in Hungaria; Ilok, *HR*) n. 143.
- Uladislaus *v.* Wladislaus
Ulbruch, Ioannes, civis Wratislaviensis n. 77. 78.
- Ungheria, re d' *v.* Ferdinandus I (Habsburg)
- Urbanus IV, pontifex maximus (1261–1264) n. 49.
- Urbanus V, pontifex maximus (1362–1370) n. 76. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87.
- Urbanus VI, pontifex maximus (1378–1389) n. 88. 89.
- Urbeveteri, Benvenutus de, episcopus Eugubienensis (Gubbio in Italia) (1278–1294), legatus in Hungaria, Dalmatia etc. (1290), n. 51.
- Urbs Vetus* (Civitavecchia in Italia) n. 28. 29. 30.
- Vaciensis episcopus *v.* Bánca, Stephanus n. 48 I.
- Vacium* (Vác in Hungaria) n. 173.
- Valachi n. 101. 102. 123. 134.

- Valachia* n. 131. 134.
- Valle, Andreas, episcopus Militensis (Mileto in Italia) (1508–1523), S.R.E. cardinalis (1517–1534) n. 156.
- Valle, cardinalis v. Valle, Andreas
- Valle, Petrus de, episcopus n. 156.
- Valvasorius de Perego, Leo, O.F.M., archiepiscopus Mediolanensis (Milano in Italia) (1244–1263) n. 48.
- Vannes, Petrus, secretarius Henrici VIII n. 144.
- Váradi, Petrus, summus et secretarius cancellarius Hungariae (1480–1484) archiepiscopus Colocensis et Bachiensis (1480[1481]–1501) n. 113. 118. 123.
- Varadiensis (Nagyvárad in Hungaria; Oradea RO) ecclesia n. 124.
- Varadinum Petri* (Pétervárad in Hungaria; Novi Sad S-M) n. 134. 141. 143.
- Várday Paulus, episcopus Vesprimiensis (1521–1524 [1526]), nominatus Agriensis (1524–1526), archiepiscopus Strigoniensis, primas, summus et secretarius cancellarius Hungariae (1527–1549) n. 145.
- Varsovia* (Warsawa in Polonia) n. 174.
- Varuitius, Ioannes, Caesaris secretarius v. Barvitiuz, Ioannes Antonius
- Vasquez, Arias episcopus Ulixbonensis (Lisoba in Lusitania) (1244–1259?) n. 48.
- Vayvoda v. Szapolyai, Ioannes
- Velduigh, Geraldus, orator Ferdinandi I regis Hungariae in Constantinopoli n. 160.
- Venecijs, Iacobus de v. Weneitiis, Iacobus de Veneti n. 110. 114. 118. 122. 123. 159.
- domini n. 123.
- oratores n. 114.
- Venetiae* (Venezia in Italia) n. 52. 54. 82. 123. 124.
- fratres praedicatorum n. 52.
- Venetorum
- dominium n. 118. 121. 123. 126.
- dominus (illustrissimus) v. Moro, Cristoforo; Tron, Niccolò
- dux v. Grimani, Antonio; Gritti, Andrea
- terra n. 105.
- Venetus orator in Urbe v. Capello, Paolo
- Ventura, episcopus Massanus v. Beneassai, Ventura
- Verulae* (Veroli in Italia) n. 34.
- Verulis, Andreas de, n. 58.
- Verulis, Leonardus de (abbreviator de Curia) n. 53.
- Vesprimiensis (episcopus) v. Kalenda, episcopus Vesprimiensis; Robertus, episcopus Vesprimiensis et archiepiscopus Strigoniensis; Vetési, Albertus
- Vesprimiensis ecclesia (Veszprém in Hungaria) n. 124.
- Veswal, Otto, civis Cracoviensis n. 84.
- Vetési, Albertus, episcopus Vesprimiensis (1458–1489), orator Matthiae I (Corvini-Hunyadi) in Urbe n. 100.
- Victurius, Laurentius, archiepiscopus Cretensis (Creta) (1576–1597) n. 170.
- Vidallis, B. de (abbreviator de Curia) n. 56.
- Vienna (Wien in Austria) n. 61. 88. 118. 143. 152. 177. 180. 185.
- Viguntia, Iohannes quondam Gerardi de, civis Paduanensis n. 54.
- Villanova, Gratianus de, magister, nuncius apostolicus ad Maximilianum I (Habsburg) n. 106.
- Ville, Martinus, civis Cracoviensis n. 67.
- Villusus, pellifex (civis Cracoviensis) n. 71.
- Vincentius, carmelita in missione ad Persiam n. 206.
- Viscegrad v. Visegradum*
- Visconti, Alphonsus, episcopus Cerviensis (Cervia in Italia) (1591–1601), nuncius apostolicus in Transylvania apud principem Sigismundum Báthory (1595–1598), S.R.E. cardinalis (1598–1608) n. 167. 168. 186.
- Vissegradum* (Visegrád in Hungaria) n. 58. 60. 61.
- curia n. 137.
- Vitalis, archiepiscopus Pisanus (Pisa in Italia) (1217–1252) n. 9. 48.
- Vlmlbruch v. Ulmlbruch
- Vormatiensis, civitas* (Worms in Germania) n. 158.
- Vosis, Alexius de, camerarius [pontificis] n. 156.
- Voyzder, Ioannes, civis praconiensis [Cracoviensis?] dioecesis n. 86.
- Vratislavia* (Breslau in Germania; Wrocław, P) n. 76. 77. 78.
- Vuarsoviae v. Varsovia*
- Walchdorf, Nicolaus, civis Cracoviensis n. 68.
- Waradiensis episcopus v. Alexander, ep. Varadien.
- Warda, Paulus v. Várday, Paulus
- Wellebuch, Ioannes, civis Cracoviensis n. 67.
- Weneitiis, Iacobus de, scutifer Arnaldi de Caucina nuncii et collectoris n. 65. 66.
- Werzingi, Nicolaus iunior (iuvenis), procurator, civis Cracoviensis n. 65. 67. 68. 70. 71.
- Westmonasterium* (Westminster in Anglia) n. 144.
- Westwal, Otho, civis Cracoviensis n. 80.
- Wigandi, Petrus, civis Cracoviensis n. 67.

- Wilczko, notarius Casimiri III regis Poloniae, civis Cracoviensis n. 70.
- Wilhelmus (Wilelmus), Ultrasilvanus episcopus v. Guilelmus, episcopus Transylvaniensis
- Winda, Reynoldus de, n. 85.
- Wislicia, Heynko de, civis Cracoviensis n. 69.
- Wisseggrad v. Vissegradum*
- Wittelsbach, Ernestus, archiepiscopus Colonien-sis (Köln in Germania), Sacri Romani Imperii princeps elector (1583–1612) n. 177. 178. 179. 191.
- Wladislaus II (Ulászló II, Jagello), Bohemiae (Wladislaus I, 1471–1516) et Hungariae rex (1490–1516) n. 100. 118. 122. 123. 124. 125. 131.
- Wlmbbruch v. Ulmbbruch
- Wolsey, Thomas, archiepiscopus Eboracensis (York in Anglia) (1514–1530), S.R.E. cardinalis (1515–1530) n. 156.
- Wössora* (in Hungaria) n. 40.
- Wratislavia v. Vratislavia*
- Wrche, Friczkozar, civis Cracoviensis n. 67.
- Wsser., P. (abbreviator de Curia) n. 89.
- Yolanta v. Iolanta**
- Zachor, Albertus de, notarius Przeczlai Pogarella episcopi Vratislaviensis n. 77.**
- Zagrabia* (Zágráb in Hungaria, in Scavlonia; Zagreb, HR) n. 74.
- Zamchost (Zanichost), Petrus Bartholomei de, Cracoviensis dioecesis n. 81. 83.
- Zamchost, Ioannes Bartholomeus de, licenciatius in iure canonico n. 84.
- Zamometric, Andreas, O.P., archiepiscopus Crayensis (in Albania) (1476–1482) n. 110. 111.
- Zar, Nicolaus de, vicarius ecclesiae Beatae Mariae Virginis Cracoviensis n. 71.
- Zava* (Zára in Dalmatia; Zadar HR) n. 48 v.
- Zavus v. Sava*
- Zechyn, Franczcus (Franciscus), civis Vratislaviensis n. 77.
- Zephirus, Ludovicus n. 156.
- Zer, Henricus dictus, civis Cracoviensis n. 69.
- Zizinus v. Dzsem
- Zolacha v. Szalács*
- Zolim* (Zólyom in Hungaria; Zvolen, SK) n. 48 iv.
- Zólyomi (de Zolio), Benedictus praepositus ecclesiae Mariae Albaregalensis Vésprimiensis dioecesis, protonotarius, orator Sigismundi regis Hungariae in Urbe, electus Iauriensis, episcopus Zagrabiensis (1440–1454) n. 98.
- Zoncremer, Suppe dictus, civis Cracoviensis n. 65.
- Zrini, Petrus Pauli († 1452), comes, n. 99.
- uxor et liberi necnon familiares et milites n. 99.
- confessarius n. 99.
- Zrini[um]* (in Hungaria, in Scavlonia; Zrin, HR)
- castrum n. 99.
- ecclesia n. 99.
- plebanus n. 99.
- * * *

ARCHIVIO SEGRETO VATICANO

- Archivum Arcis (AA), Arm. C.
 358. (C. fasc. 33. n. 3.) n. 60.
 360. (C. Fasc. 33. n. 5. 1335.) n. 58.
 398. (C. Fasc. 37. no. 6. [1.]; C. Fasc. 37. D. i. n. 6.) n. 48.
 494. (C. fasc. 40. n. i. 3. Non. Aug. 1263.) n. 49.
- Arm. I–XVIII.
 98. (Arm. I. Caps. X. n. 6.) n. i. 27.
 591. (Arm. II. Caps. VII. n. 4.) Liber privilegiorum II. 82. IV. 35. – (AA Arm. I–XVIII. 595. [Arm. II. Caps. VII. n. 8.]) n. 50.
 596. (Arm. II. Caps. VII. n. 9.) n. 74.
 600. (Arm. II. Caps. VII. n. 13.) n. 47.
 604. (Arm. II. Caps. VII. n. 17.) n. 46.
 1419. (Arm. IV. Caps. 2. n. 10.) n. 129.
 1440. (Arm. IV. Caps. 2. n. 31.) n. 126.
 1441. (Arm. IV. Caps. 2. n. 32.) n. 127.
 1442. (Arm. IV. Caps. 2. n. 33.) n. 128.
 1853. n. 163.
 2017. (Arm. VIII. Caps. VIII. n. 7.) n. 164.
 2411. (Arm. XI. Caps. I. n. 40.) n. 144.
 2517. (Arm. XI. caps. I. n. 146.) n. 146.
 2524. (Arm. XI. Caps. I. n. 153.) n. 140.
 2526. (Arm. XI. Caps. I. n. 155.) n. 141.
 2529. (Arm. XI. Caps. I. n. 158.) n. 133.
 2530. (Arm. XI. Caps. I. n. 159.) n. 134.
 2531. (Arm. XI. Caps. I. n. 160.) n. 138.
 2535. (Arm. XI. Caps. I. n. 170.) n. 137.
 2536. (Arm. XI. Caps. I. n. 171.) n. 132.
 2537. (Arm. XI. Caps. I. n. 172.) n. 136.
 2538. (Arm. XI. Caps. I. n. 173.) n. 135.
 2539. (Arm. XI. Caps. I. n. 174.) n. 131.
 2540. (Arm. XI. Caps. I. n. 175.) n. 139.
 2607. (Arm. XI. Caps. I. n. 170 és 175.) n. 142.
 3113. pag. 1r.–2v. (1r.–2v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.) n. 148.
 3113. pag. 3r.–6v. (3r.–6v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.) n. 150.
 3113. pag. 7r.–9v. és 11r.–14v. (6r.–7v. és 9r.–11v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.) n. 151.
 3113. pag. 15r.–21v. (12r.–16bis.v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 25.) n. 152.
 3114. pag. 1r.–3v. (1r.–3v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.) n. 155.
 3114. pag. 15r.–18v. (12r.–14bis.v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.) n. 153.
3114. pag. 26r.–30v. (22r.–26v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.) n. 149.
 3114. pag. 35r.–37v. (30r.–32v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.) n. 147.
 3114. pag. 4r.–6v. (4r.–6v.) (Arm. XI. caps. VII. n. 26.) n. 154.
 3319. (Arm. XI. Caps. XII. n. 54.) n. 143.
- Armadio XXXIII
 Tom. 12. pag. 84r. (59r.) n. 88.
 Tom. 12. pag. 104r. (79r.) n. 89.
 Tom. 12. pag. 227v.–228r. (99v.–100r.) n. 91.
 Tom. 12. pag. 228r.–228v. (100r.–100v.) n. 92.
 Tom. 12. pag. 278r. (250r.) n. 93.
 Tom. 12. pag. 283r.–283v. (155r.–155v.) n. 94.
 Tom. 12. pag. 297r. (269r.) n. 96.
 Tom. 12. pag. 297r.–297v. (269r.–269v.) n. 95.
- Armadio XXXIV (Instrumenta Cameralia 1499–1512)
 Tom. 15. pag. 18r.–18v. n. 124.
- Armadio XLIV
 Tom. 18. pag. 123r.–123v. (128r.–128v.) n. 162.
 Tom. 18. pag. 130r.–130v. (135r.–135v.) n. 161.
 Tom. 40. pag. 9r.–12r. n. 165.
 Tom. 40. pag. 14r.–14v. n. 166.
 Tom. 40. pag. 29r.–29v. n. 167.
 Tom. 40. pag. 36v.–37v. n. 168.
 Tom. 40. pag. 38r.–38v. n. 169.
 Tom. 40. pag. 97v.–98r. n. 170.
 Tom. 40. pag. 108r.–109r. n. 171.
 Tom. 40. pag. 229v.–230v. n. 172.
 Tom. 40. pag. 341v.–342v. n. 173.
 Tom. 40. pag. 398r.–400r. n. 174.
 Tom. 40. pag. 413r.–414v. n. 175.
 Tom. 40. pag. 414v.–415v. n. 176.
 Tom. 41. pag. 13r.–14v. n. 177.
 Tom. 41. pag. 14v.–16v. n. 178.
 Tom. 41. pag. 19r.–21v. n. 179.
 Tom. 41. pag. 24v.–27r. n. 180.
 Tom. 41. pag. 29r.–29v. n. 181.
 Tom. 41. pag. 124r.–125r. n. 182.
 Tom. 41. pag. 176v.–177v. n. 183.
 Tom. 41. pag. 178r.–178v. n. 184.
 Tom. 41. pag. 181r.–181v. n. 185.
 Tom. 41. pag. 181v.–182r. n. 186.
- Armadio XLV
 Tom. 1. pag. 62r.–62v. n. 187.

- Tom. 1. pag. 76r.-76v. n. 188.
 Tom. 1. pag. 160r. n. 192.
 Tom. 1. pag. 162r. n. 193.
 Tom. 1. pag. 102v.-103r. n. 189.
 Tom. 1. pag. 150r.-151r. n. 190.
 Tom. 1. pag. 151r.-152r. n. 191.
 Tom. 1. pag. 162r.-163r. n. 194.
 Tom. 1. pag. 164v.-165ss. n. 195.
 Tom. 1. pag. 168r.-168v. n. 196.
 Tom. 1. pag. 170v.-171r. n. 197.
 Tom. 1. pag. 171r.-171v. n. 198.
 Tom. 1. pag. 172r.-172v. n. 199.
 Tom. 1. pag. 176r.-176v. n. 200.
 Tom. 1. pag. 177r.-178r. n. 201.
 Tom. 1. pag. 192v.-193r. n. 202.
 Tom. 1. pag. 194v.-195v. n. 203.
 Tom. 1. pag. 222v.-223v. n. 204.
 Tom. 1. pag. 229r.-230v. n. 205.
 Tom. 1. pag. 239v.-240v. n. 206.
- Armadio LIII
 Tom. 8. pag. 197r.-198v. (195r.-196v.) n. 97.
 Tom. 8. pag. 198v.-199r. (196v.-197r.) n. 98.
 Tom. 8. pag. 208r.-209v. (206r.-207v.) n. 90.
- Camera Apostolica
 Diversa Cameralia (Armadio XXIX)
 Tom. 39. pag. 237v.-242r. n. 103.
 Tom. 39. pag. 237r.-237v. n. 104.
 Tom. 73. pag. 104r. (98r.) n. 130.
 Tom. 77. pag. 87v.-92v. n. 145.
 Tom. 88. pag. 219v. (214v.-221v.) n. 157.
 Tom. 91. pag. 35v.-37r. n. 156.
- Dataria Apostolica
 Registri delle Suppliche
 Tom. 202. (Martini V. Reg. Supplic. ann. IX.
 tom. X.) pag. 111v.-112v. (n. 195.) n. 99.
- Instrumenta Miscellanea
 243. n. 51.
 426. n. 52.
 476. (1309. aug. 26.) n. 54.
 605. n. 53.
 632. n. 55.
 1174. n. 56.
 1217. n. 57.
 1355. n. 59.
 1403. n. 61.
 1629. n. 62.
 1651. n. 63.
 1654. n. 64.
 1677. n. 65.
 1681. n. 66.
 1683. n. 67.
 1691. n. 68.
 1707. n. 69.
 1739. n. 70.
 1744. n. 71.
 1796. n. 72.
 1914. n. 73.
 2183. n. 76.
 2185. n. 77.
 2187. n. 78.
 2189. n. 79.
 2193. n. 75.
 2252. n. 80.
 2288. n. 81.
 2351. n. 85.
 2542. n. 82.
 2557. n. 86.
 2592. n. 83.
 2704. n. 84.
- Miscellanea (Armadi I-XV)
 Armadio II
 Tom. 7. pag. 334v.-337v. (330v.-333v.) n. 116.
 Tom. 7. pag. 384r.-394r. (380r.-390r.) n. 119.
 Tom. 7. pag. 394r.-401r. (390r.-397r.) n. 107.
 Tom. 7. pag. 464v.-467r. (460v.-463r.) n. 102.
 Tom. 7. pag. 467r.-472v. (463r.-468v.) n. 117.
 Tom. 7. pag. 519r.-529v. (515r.-525v.) n. 118.
 Tom. 7. pag. 620r.-643r. (616r.-639r.) n. 123.
 Tom. 29. pag. 7r.-20v. (3r.-16v.) n. 121.
 Tom. 29. pag. 47r.-86v. [43r.-82v.] n. 120.
 Tom. 30. pag. 171r.-176v. (166r.-171v.) n. 125.
 Tom. 30. pag. 48v.-52r. (43v.-47r.) n. 101.
 Tom. 30. pag. 93r.-100r. (88r.-95r.) n. 113.
 Tom. 30. pag. 45r.-46r. n. 109.
 Tom. 30. pag. 47r.-48v. n. 108.
 Tom. 37. pag. 58r.-69v. (54r.-65v.) n. 114.
 Tom. 46. pag. 35v.-36r., 36v.-38r. n. 160.
 Tom. 46. pag. 161v.-164r. n. 159.
 Tom. 46. pag. 255r.-263r. n. 158.
 Tom. 56. pag. 80v.-82v. (70v.-72v.) n. 100.
 Tom. 56. pag. 70v.-76v. n. 111.
 Tom. 56. pag. 84v.-88r. n. 105.
 Tom. 56. pag. 121r.-127r. n. 106.
 Tom. 56. pag. 127v.-130v. n. 115.
 Tom. 56. pag. 130v.-132v. n. 112.

Tom. 56. pag. 207v.-209v. n. 110.
 Tom. 56. pag. 331r.-340v. n. 122.

BIBLIOTECA APOSTOLICA VATICANA

Vat. Lat. 5994. (pag. 8r.-9r.) n. 87.

Registri Vaticani

9. (lib. I.) ep. 3. (fol. 1.) n. 2.
 9. (lib. I.) ep. 104. (fol. 25.) n. 3.
 9. (lib. I.) ep. 211. (fol. 54.) n. 4.
 9. (lib. I.) ep. 240. (fol. 60.) n. 5.
 9. (lib. I.) ep. 281. (fol. 73.) n. 6.
 9. (lib. I.) ep. 312. (fol. 81.) n. 7.
 9. (lib. I.) ep. 525. (fol. 129.) n. 8.
 9. (lib. II.) ep. 536. (fol. 138.) n. 9.
 9. (lib. II.) ep. 537. (fol. 138.) n. 10.
 9. (lib. II.) ep. 666. (fol. 160.) n. 11.
 9. (lib. II.) ep. 739. (fol. 177.) n. 12.
 9. (lib. II.) ep. 1019. (fol. 243.) n. 15.
 9. (lib. II.) ep. 1058. (fol. 250.) n. 16.
 9. (lib. II.) ep. 1229. (fol. 275.) n. 18.
 9. (lib. II.) ep. 1228. (fol. 275.) n. 20.
 9. (lib. II.) ep. 1227. (fol. 275.) n. 22.
 9. (lib. II.) ep. 1230. (fol. 276.) n. 19.
 10. (lib. III.) ep. 242. (fol. 49.) n. 23.
 10. (lib. III.) ep. 243. (fol. 49.) n. 24.
 10. (lib. III.) ep. 244. (fol. 50.) n. 25.
 10. (lib. III.) ep. 325. (fol. 69.) n. 26.
 10. (lib. IV.) ep. 807. (fol. 198.) n. 29.
 10. (lib. IV.) ep. 809. (fol. 198.) n. 28.
 11. (lib. V.) ep. 31. (fol. 8.) n. 30.
 11. (lib. V.) ep. 270. (fol. 55.) n. 31.
 11. (lib. VI.) ep. 69. et 71. (fol. 168.) n. 33.
 11. (lib. VI.) ep. 405. (fol. 244.) n. 34.
 12. (lib. VII.) ep. 49. (fol. 12.) n. 35.
 12. (lib. VII.) ep. 106. (fol. 30.) n. 37.
 12. (lib. VII.) ep. 176. (fol. 52.) n. 38.
 12. (lib. VIII.) ep. 383. (fol. 178.) n. 39.
 13. (lib. IX.) ep. 328. (fol. 60.) n. 40.
 13. (lib. X.) ep. 259. (fol. 123.) n. 41.
 13. (lib. XI.) ep. 457. (fol. 159.) n. 42.
 13. (lib. XI.) ep. 462. (fol. 159.) n. 43.
 13. (lib. XI.) ep. 463. (fol. 159.) n. 44.
 13. (lib. XI.) ep. 468. (fol. 160.) n. 45.
 Hon. III. A. II. Romae, Laterani 1 Febr. 1218. n. 14.
 Hon. III. A. II. Romae, Laterani 26 Junii 1218. n. 21.
 Hon. III. A. II. Romae, Laterani 27 Jan. 1218. n. 13.
 Hon. III. A. II. Romae, Laterani 15 Junii 1218. n. 17.
 Hon. III. A. V. Romae, Laterani 15 Junii 1221. n. 32.
 Hon. III. A. VII. Romae, Lat. 19 Dec. 1222. n. 36.

HUNGARIAN RESEARCHES IN ROME, THE NEW VATICAN SERIES, EDGÁR ARTNER AND HIS CHARTULARY¹

A) HUNGARIAN RESEARCHES IN ROME

I. SOURCE COLLECTION DURING THE BAROQUE²

Already at the time of the baroque Jesuit historiographic school, historical scholarship in Hungary made every effort to uncover the Hungary-related sources of the Vatican Library and Archives. The aim, never attained, was to produce a comprehensive church history of Hungary, including the totality of relations between Hungary and the Holy See.³

Hungarian historical research in Rome, apart from a request for information by István Báthory, prince of Transylvania and king of Poland (1571–1575–1586), began with MENYHÉRT INCHOFFER. The Kőszeg-born Jesuit published his work on the events taking place before 1059 under the title *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae* in 1644 in Rome. Within the frames of the church-historical programme worked out by the Hungarian Jesuit research organizers, the way paved by Inchoffer was furthered by a Hungarian father confessor in Rome, MÁRTON CSELES. If not systematically, he without temporal limitations collected various materials during 1697–1698. In his applications, making reference to the commission and support of Lipót Kollonich, cardinal and archbishop of Esztergom (1695–1707), he asked for and was granted permission by Pope Innocent XII (1691–1700) himself to write the prosopography of Hungarian bishops and archbishops.

His collection was not only preserved by the 18th century generation of Jesuit historiographers but was partly utilized and expanded as well. Especially the syntheses of KÁROLY PÉTERFFY, GYÖRGY PRAY and ISTVÁN KATONA drew much, in dif-

¹ Translated by ALBERT VERMES. (Written by P.T.)

² Cf. pp. xv–xix, notes 1–27.

³ About the history of the Hungarian researches in Rome see for instance: LAJOS PÁSZTOR, *L'Istituto Storico Ungherese a Roma e il vescovo Vilmos Fraknói*, Archivio della Società Romana di Storia Patria 100 (1977) 143–166; *Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane. Gli istituti ungheresi, scientifici, culturali ed ecclesiastici di Roma (1895–1995)*, a c. di LÁSZLÓ CSORBA, Budapest 1998.

ferent ways, upon Roman sources, mostly the Vatican registers. Besides, GÁBOR HEVENESI charted the archives of the imperial and Hungarian royal nunciature, which was stored in Vienna at the time. In addition to the canonical examination records of the Vienna archives, JÓZSEF KOLLER, who discovered the accounts of Hungarian tithe-notaries, also utilized, for his monograph on the history of the episcopacy of Pécs, a good number of Roman consistorial documents. During the 18th century, the most extensive collecting work in the papal archives was done and commissioned by, apart from the Piarist INCE JÓZSEF DESERICZKY, COUNT IGNÁC BATTYÁNY, later bishop of Gyulafehérvár. His range of view included other Italian source locations as well. BATTYÁNY organized his source-exploring programme in Rome around given document collections and historical questions. His ideas about how to discover details of Hungarian and, of course, Transylvanian history were preserved for posterity in an appendix attached to one of his applications for permission to carry out research.

2. MONUMENTA VATICANA HUNGARIAE (1881–1892)⁴

The boom of Hungarian as well as international researches in the Vatican arrived with the age of positivism. An important step in this was AUGUSTIN THEINER'S source-edition, the *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*,⁵ published at the expense of the conference of Hungarian bishops.

In the 1860's, Hungarian historians began charting the most important Italian source locations, partly under the commission and direction of the Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences and partly according to their own work plans. As a result of this research enterprise, based mostly on nunciature sources kept in Naples, LIPÓT ÓVÁRY'S small volume, *III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországgra vonatkozó diplomáciai levelezései (1535–1549)*,⁶ appeared as early as 1879.

After the opening, in principle, in January 1881 of the Vatican archives, VILMOS FRANKÓI, canon of Nagyvárad and abbot of Szekszárd, Secretary General of the Hungarian Academy of Sciences, who had previously conducted research in Rome with special permission, travelled to the Eternal City in May. He had talks with Cardinal Ludovico Jacobini, Under-Secretary of State and Cardinal Joseph Hergenröther, archivist of the Holy Roman Church, and was even granted a private audience by Pope Leo XIII (1878–1903). FRANKÓI'S plan, which he presented on these occasions, was to have Hungarian-related Vatican sources published, mostly with the help of priest-historians and at the expense of the Hungarian Church, in

⁴ Cf. pp. XIX–XXIX, notes 28–56.

⁵ I: 1216–1352. II: 1352–1526, Romae 1859–1860.

⁶ (Monumenta Hungariae Historica. I: Diplomataria, 16), Budapest 1879 [*Diplomatical Correspondence of pope Paul III and Cardinal Alessandro Farnese relating to Hungary (1535–1549)*].

an independent series by the Holy See itself. As he explained in various ways, with this enterprise, the Vatican could line up with the states actively supporting modern historical scholarship without much sacrifice, contributing, at the same time, to the growth of the international reputation of Hungarian Catholicism and scholarship. His large-scale plan, provided he was able to raise the necessary funds, enjoyed a favourable reception in the Roman Curia.

Back home, Fraknói immediately started organizing. He first of all informed of the results of his Roman discussions Cardinal János Simor, Prince-Primate of Hungary, archbishop of Esztergom, Cardinal Lajos Haynald, archbishop of Kalocsa, Arnold Ipolyi, bishop of Besztercebánya and Lőrinc Schlauch, bishop of Szatmár. Confident in their support, on August 16, 1881 he requested the cathedral chapter of Nagyvárad to offer a yearly sum of 500 Forints for the expenses of the newly established Vatican series, *Monumenta Vaticana*, and further “to request all the chapters of the country to offer for this purpose a certain yearly contribution.” Still the same day, the canons of Nagyvárad asked for the donations of all the chapters and the richest monastic orders and beneficiaries of the country, and one or two bishops. As the other members of the conference of bishops felt ignored, FRAKNÓI decided to address them in a letter on November 23.

With one or two exceptions, the answers were so favourable that by the summer of 1882, he had at his disposal a total of 170,000 Liras for a period of ten years. After settling a few questions of detail with the Curia – in the meantime, Rome had some misgivings about the publication of the reports of nuncios –, the founding meeting of the participants convened in Budapest, with Cardinal Haynald as the chair, on June 4, 1882.

The meeting precisely defined the aims previously approved of by Rome and determined the title of the series. In their words, the aim of the enterprise was to “publish the historical relics of the papal archives which concern our Church and country. In two series: a) the publication of the correspondence of papal nuncios at the Hungarian royal court; b) the correction, complementation and continuation of Theiner’s work *Monumenta Hungariam Sacram Illustrantia*. The title of the work will be: *Hungarian Charters in the Vatican. Monumenta Tabularii Vaticani Hungarica*,” which was later modified as *Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia (Monumenta Vaticana Hungariae)*. Finally the meeting elected the editing committee, whose task was to direct the research work, organize publishing and manage the finances. The institutional background was provided by the scholarly organization of Hungarian Catholicism, the St. Stephen Society.

Under the direction of the Monumenta Vaticana Committee, in fact of VILMOS FRAKNÓI, between 1884 and 1891 eight bulky volumes in the two series appeared in rapid succession. They were of magnificent and exacting quality, with a long introduction in Latin and in Hungarian, an index and, if not very numerous but relevant, annotations:

Series prima. Tomus primus: *Rationes Collectorum Pontific[is]orum in Hungaria 1281–1375*, Budapestini 1887 (LXXVII + 524 p.) (*Praefatio* ARNOLDI IPOLYI episcopi Neosoliensis [*De ratione operis*] III–IX; *Prolegomena* LADISLAI FEJÉRPATAKY XVII–XLVIII)⁷ – Tomus secundus: *Acta legationis cardinalis Gentilis 1307–1311* Budapestini 1885 (CXX+512 p.) (*Prolegomena* ANTONII PÓR, III–XLVII). – Tomus tertius et quartus: *Bullae Bonifacii IX P.M. I: 1389–1396. II: 1396–1404* (MVH I/3–4), Budapestini 1888–1889 (XXXVIII + 368, 656 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, I–XX) – Tomus quintus: *Liber Confraternitatis Sancti Spiritus de Urbe 1446–1523*, Budapestini 1889 (XXVIII + 168 p.) (*Praefatio* VINCENTII BUNYITAY, III–XIV) – Tomus sextus: *Matbiae Corvini Hungariae Regis epistolae ad Romanos Pontifices datae et ab Eis acceptae*, Budapestini 1891 (LXXV + 280 p.) (*Prolegomena* Guilelmi Fraknói, I–XXVII; *Praefatio* Iulii Décsényi-Schönherr [*De ratione et fontibus editionis*], XXIX–XXXV) – *Series secunda.* Tomus primus: *Relationes Oratorum Pontificiorum 1524–1526*, Budapestini 1884 (CLIV + 472 p.) (*Praefatio* ARNOLDI IPOLYI episcopi Neosoliensis [*De ratione operis*], VII–XIV; *Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, XXIII–LXXXVIII) [Edidit LEOPOLDUS ÓVÁRI] – Tomus secundus: *Relationes Cardinalis Buonvisi in imperatoris et Hungariae regis curia nuntii apostolici anno MDCLXXXV exaratae. In anniversariam arcis Budae ducentis abhinc annis recuperatae memoriam typis vulgatae*, Budapestini 1886 (CLVI + 310 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI I–LXXIV) [Edidit LEOPOLDUS ÓVÁRI]

The volumes, which all appeared in Budapest, had no publisher named but contained, at the beginning of each, a brief of Pope Leo XIII praising the endeavour, and the papal and Hungarian coats of arms. Professional criticisms were very favourable. The international reputation of Hungarian historical scholarship that was produced by this series is proved no better than by the fact that the archives of *Dataria Apostolica* kept in the Lateran Palace were made accessible and transferred to the Vatican on the urges of FRAKNÓI. What is more, Hungarian historians were even allowed into the halls forbidden for other researchers in the Secret Archives of the Vatican.

3. THE HUNGARIAN INSTITUTE OF HISTORY IN ROME AND THE MONUMENTA ROMANA EPISCOPATUS VESPRIMIENSIS (1894–1904)⁸

The donations of the Hungarian chapters and prelates had run out by 1892 and were not renewed. The Monumenta Vaticana Committee did not dissolve, but with the passing of the very promising and intense first decade the work continued in a completely new framework and direction. Following the example of the Prussian and Austrian institutes which had been formed in the meantime, FRAKNÓI believed that the key of future success was institutionalization. However, as his ideas did not receive any genuine support in Hungary, he had to accomplish his plan on his own. A temporary fall of real estate prices in Rome made it possible for him to buy from his own benefice a piece of land on the grounds of the former *Villa Patrizzi*. Here, in the vicinity of *Porta Pia*, had been erected by 1894 the moder-

⁷ Its “index”: *Geographia ecclesiastica Hungariae, ineunte saec. XIV°, e tabulis rationes collectorum a. 1281–1375 referentibus eruta digesta illustrata I–II*, ed. TIVADAR ORTVAY, Budapestini 1891–1892.

⁸ Cf. pp. XXX–XLIV, notes 57–133.

ately elegant building of the Hungarian Institute of History in Rome, to house Hungarian researchers, especially of the Vatican archives, in the Eternal City.

The Hungarian Institute of History in Rome, which in a short time became a scholarly and cultural centre, soon launched a new kind of series. Since French research was aimed at fully utilizing 13th century sources in the Vatican, Germans and Austrians, on the other hand, had already divided between themselves the early modern times materials of the nuncios in Vienna (and Prague), which amply contained Hungarian connections as well, FRAKNÓI put the emphasis of research in his institute on the 14th and 15th centuries. The Hungarian sources found in the Vatican register series, which were as much as possible systematically examined, were planned to be published, as opposed to the method of *Monumenta Vaticana*, not on the basis of their place of discovery or of a given historical programme, but according to a diocesan arrangement. This procedure did not only accord with the character of the papal register volumes, which mainly contained records in a diocesan division, but also made possible the publication of more colourful and often complementary sources (supplications, various papal charters). And, not the least, it could be expected that the diocese in question would support the publication of the Roman sources of its own history. This latter idea, owing to Cardinal Károly Hornig, materialized in the case of the Veszprém episcopacy, which was one of Hungary's largest dioceses in the Middle Ages:

Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. Munificentia Caroli L. B. Hornig episcopi Veszprimiensis edita a Collegio Historicorum Hungarorum Romano. Tomus I: 1103–1276, Budapestini 1896 (CLX + 410 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, v–LXVII) – Tomus II: 1276–1415, Budapestini 1899 (CII + 468 p.) (*Prolegomena* GUILIELMI FRAKNÓI, v–XXXVII) – Tomus III: 1416–1492, Budapestini 1902 (CXXVI + 394 p.) (*Prolegomena* IOSEPHI LUKCSICS, v–LXIV) – *Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. Munificentia Caroli L. B. Hornig episcopi Veszprimiensis edidit IOSEPHUS LUKCSICS dr.* Tomus IV: 1492–1526. Cum supplementis ad tomm. I–III (CXII + 564 p.) (*Prolegomena* v–LVIII [I: Episcopi Veszprimiensis 1492–1526. II: Series episcoporum Veszprimiensium e documentis correcta. III: Epilogus])

Despite the strikingly similar typography, *Monumenta Romana* of the Hungarian dioceses was not meant to replace the earlier *Monumenta Vaticana*. The reason is that the method of the former one was not at all appropriate for publishing the Vatican sources of modern times. The best proof of this is the last volume of *Monumenta Vaticana*, appearing after a long pause in 1909, which contained the reports of Transylvanian papal nuncios.⁹

The picture of the golden age of Hungarian researches in the Vatican at the end of the 19th and the beginning of the 20th century organically includes the independent works of the ca thirty researchers, especially of the about twenty members of the Institute, working in Rome. In the sequence of lesser and greater publications and

⁹ [*Series secunda:*] Tomus tertius: [*Relationes nunciorum pontificiorum in Transylvaniam missorum ex tempore Clementis PP. VIII] (1592–1600)*], ed. ANDREAS VERESS, Budapestini 1909 (XXXVI + 488 p.) (*Praefatio* [GUILIELMI FRAKNÓI], XXI–XXXVI).

studies, an outstanding achievement can be seen in the syntheses written by FRAKNÓI, who had been in the meantime awarded by King Francis Joseph I (1867–1916) the title of “elected bishop” of Arbe, about the right of Hungarian kings to appoint bishops and about the relations of Hungary with the Holy See. The last volume of 1903 was the crowning as well as the closing chord of the Roman activities of its renowned author. Well on in years, FRAKNÓI felt less and less capable of directing and maintaining his practically private institute. His efforts to pass on his enterprise to the conference of Hungarian bishops all failed for different reasons. Finally, as the replacement of Hungarian staff in the institute was repeatedly interrupted, despite the wide professional recognition the work of the institute enjoyed, he returned to Budapest. The building of the institute was let to a nearby clinic.

4. INSTITUTIONAL INTERREGNUM (1905/1906–1924)¹⁰

FRAKNÓI resumed his negotiations with Hungarian bishops who, to all appearances, were rather planning in the long run to establish a wholly church-run institute. Therefore with the mediation of the Hungarian Academy of Sciences, FRAKNÓI offered his villa to the Royal Hungarian Government in order that it would establish a state-owned historical institute in it. This would finally happen in 1913–1914. At the same time, in the deed of gift he made with the government, FRAKNÓI included the reservation that if the state should withdraw from maintaining the Hungarian Institute of History in Rome, the villa, situated in the luxury quarter of Rome, or its price if sold, would become the split property of the Hungarian Academy of Sciences and the St. Stephen Society. The term was of course accepted by the recipient State as legally binding.

The newly established *Istituto Ungherese di Studi Storici* came under ministerial supervision but was directly managed by the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences, set up with this particular purpose, naturally including FRAKNÓI himself as one of its members. The members of the committee previously worked out the statutes of the institute, then its regulations and work schedule. The professional programme, as a matter of course, prioritized the continuation of Vatican research by four fellows, which was to have been complemented by work on art historical, classical philological and archaeological topics by two additional fellows. The conditional mood is appropriate here, since although the organizing secretary of the institute, REZSŐ VÁRI, a classical philologist himself, was still able to travel to Rome, the opening of the institute planned for the autumn of 1914, because of the outbreak of the world war, did not happen. What is more, some time after Italy went to war, as the property of an enemy state the building of the institute was impounded.

¹⁰ Cf. pp. XLIV–LVIII, notes 134–200.

The crisis and then the circumstantial re-establishment of FRANKÓI's private institute had a detrimental effect on Hungarian researches in the Vatican. Although the last volumes of the two *Monumenta*-series appeared already in this period, their continuation was obviously impossible. Of the former members of the institute, JÓZSEF LUKCSICS's complete Hungary-related collection from the fonds of the Apostolic Chamber between 1297–1536 remained in manuscript form, while ENDRE VERESS published his Roman and Italian gleanings dispersed in various series. ANTAL HODINKA published his large-scale study on the papal archives as the appendix of ÁRPÁD BOSSÁNYI's two-volume synoptic collection of 14th century Hungarian supplications from the archives of the *Dataria Apostolica*.¹¹ BOSSÁNYI's work was the first visible sign of the discontinuation of formerly systematic researches conducted under FRANKÓI's influence. This material had been, in full-text form, prepared for the press decades earlier. Its publication in *Monumenta Vaticana* was supposedly delayed, despite the availability of appropriate funds, because in the spirit of the new conception they wanted to publish the supplications together with the material of the individual dioceses. In any case, it is small wonder that BOSSÁNYI invited a shower of criticism, which can be seen as a proof of the outstanding attention still present in contemporary Hungarian scholarship towards Vatican research.

5. THE HUNGARIAN INSTITUTE OF HISTORY IN ROME AND THE (REGIA) ACCADEMIA D'UNGHERIA DI ROMA (1924–[1944]–1950)¹²

In the Hungarian Institute of History in Rome, re-established by the state during 1913–1914, real work began only in 1924, in the year of FRANKÓI's death. Sufficient explanation for this is provided by the collapse and revolutions following a lost war, and the disastrous dismemberment of Hungary. For instance, the then exclusively Hungarian-inhabited Nagyvárad, the centre of chapter which had a leading role in bringing to life *Monumenta Vaticana*, was also forced under Romanian rule. The re-acquisition of the impounded building of the institute was also protracted and the finally favourable outcome of the negotiations was due to meanwhile appointed director TIBOR GEREVICH, who had excellent Italian connections. Nevertheless, the institute worked in its original headquarters for only another five years. In 1929 it was moved to *Palazzo Falconieri*, to continue working as the historical/scholarly department of the newly established *Collegium Hungaricum*, the *Regia Accademia d'Un-*

¹¹ *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai. Avignoni korszak. I: VI. Kelemen pápa 1342–1352. II: VI. Ince pápa 1352–1362. V. Orbán pápa 1362–1370. VII. Kelemen ellenpápa 1378–1394*, Budapest 1916–1918 [*Regesta Supplicationum. Charters of the Papal Registers relating to Hungary. The Age of Avignon. I: Pope Clement VI 1342–1352. II: Pope Innocent VI 1352–1362. Pope Urban V 1362–1370. Anti-Pope Clement VII 1378–1394*].

¹² Cf. pp. LVIII–XCVI, notes 201–358.

gheria di Roma. The aim of the institutions established in important European cities by Count Kuno Klebelsberg, minister of education, was only in part of a scholarly nature; their function as cultural, artistic, educational and, partly, diplomatic centres was of equal importance. Luckily, the Institute of History was not completely integrated: even if it lost its sovereignty, it kept its autonomy. It remained under the direction of the Roman Historical Committee of the Hungarian Academy of Sciences and had its own publications, fellows, rooms and a more or less separate budget. Moreover, the academic committee freely disposed of the rent of the Fraknói Villa to cover the expenses of the Institute and its publications.

At the same time, the Institute of History had no independent administration, no director and permanent members, and its connections with former fellows were continuously disrupted. Another problem of a similar magnitude was that the academic committee concentrated primarily on the legal protection of FRANKÓI's legacy. While it was more or less suited to this task, given that the Institute of History had survived and its building was not used for other purposes, its cumbersome bureaucracy and unproductive authoritarianism seriously hindered all creative individual initiatives. It is also a sad fact that it had less and less interest in the main original aim, Hungarian researches in the Vatican. Although ANTAL ÁLDÁSY and FERENC KOLLÁNYI, the surviving former members of FRANKÓI's private institute, worked out in 1931 a good if incomplete work schedule, it was never implemented. Had it been so, the publication of a *Hungaria Pontifica* extending to 1301, the complete processing of the Hungarian relations in 18th century reports by papal nuncios in Vienna, and the systematic exploration of Hungary-related materials in the archives of the *Sacra Congregazione de Propaganda Fide* could have produced lasting results. The troubles were aggravated by the fact that the directors heading the Hungarian Academy of Rome and, by the same token, the Institute of History had practically no research experience in Rome or were not historians at all.

This statement does not in any case apply to TIBOR GEREVIČ, the first director in the period between the two world wars. In accordance with the new trend of the history of ideas he tried to expand the scholarly horizon of his institute and, on the other hand, laid crucial emphasis on the continuation of Vatican research, the guiding lines of which at this time were the catalogues and copies of FRANKÓI and his colleagues in the Manuscript Room of the National Széchényi Library and of the Hungarian Academy of Sciences. However, his conception had the harmful effect that the Hungarian Institute of History in Rome, which had meanwhile been named after VILMOS FRANKÓI, failed to develop a genuine professional profile.

All these problems are most graphically reflected in the character and fate of scholarly publications. Although there were some suggestions and initiatives to this effect, neither *Monumenta Vaticana* nor *Monumenta Romana* was in fact continued. They were replaced by a new series called *Monumenta Hungariae Italica*, which may be explained by the intensification of relations between Hungary and Mussolini's Italy, even if they mostly published Vatican material. Although under

the title of the series each volume is subtitled “*Edidit Collegium Historicorum Romanum*”, this is somewhat misleading as there were only three volumes published with the permission of the academic committee, which had the right to grant the *imprimatur*. In fact, the rest can be regarded as private publications by their authors. The official publications are the following:

Vol. 1 *Diplomata pontificum saec. XV. I: Martinus papa V [1417–1431]*, ed. PAULUS LUKCSICS, Budapestini 1931, 320 p. – Vol. 2: *Diplomata pontificum saec. XV. II: Eugenius papa IV (1431–1447). Nicolaus papa V (1447–1455)*, ed. PAULUS LUKCSICS, Budapestini 1938, 400 p. – Vol. 3: *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium 1221–1864*, ed. ANDREAS VERESS, Budapestini 1941, CLX + 704 p.

The fourth volume, already in type, could not be published because of the outbreak of the Second World War. The surviving proofs were published after an interruption of four decades.¹³ The privately published works are the following:

Vol. 2 [!]: *Relationes ad limina episcoporum de statu dioecesium ad Coronam S. Stephani pertinentium 1600–1850*, ed. TIHAMÉR VANYÓ (xxxii + 456 p.) – Vol. s.n.: FERENC GALLA, *Gründung des Pázmáneums und der Heilige Stuhl*, Vác 1935. (98 p.) – Vol. s.n.: *Petri Card. Pázmány Archiepiscopi Strigoniensis Epistolae Ineditae*, ed. FERENC GALLA, [Vác 1936], ii6 + 98^p p.

Organically linked with the only partly successful source publishing series, there was another entitled *Publications of the Hungarian Institute of History in Rome (Pubblicazioni dell'Istituto Storico Ungherese di Roma)*. Its aim was to publish those various studies produced in the institute which were not of the source-edition kind. It was not in fact an autonomous series, as the majority of the publications were reprints of studies published in several languages (Hungarian, Italian, German and Latin) in various, mostly Hungarian, historical, art historical, literary historical and church historical periodicals.¹⁴ This solution, in view of the financial troubles that confronted the Historical Institute in the first years of its operation, can be praised as ingenious and in some way can be regarded as an example worthy of consideration even today. Nonetheless, even together with the largely similar four-part series called *Publications of the Royal Hungarian Institute of Rome (Pubblicazioni della R. Accademia Ungherese di Roma)*, published between 1931–1936, it could not make up for the lack of a yearbook, which would have made the results available for international research as well.

After a rather long period of preparation, an *Annuario* was launched finally in 1937 as the yearbook not of the Institute of History but of the Hungarian Academy of Rome, and saw a total of four volumes until 1942.¹⁵ Parallel with this, the *Publications of the R. Hungarian Institute of Rome* were at last able to turn to publishing inde-

¹³ VERESS ENDRE, *Argenti János jezsuita atya: Adalékok Erdély és Magyarország történetéhez 1603–1623*, [Budapest 1944], XLVIII + 216 p. [ENDRE VERESS, *Giovanni Argenti, Jesuit Father: Addenda to the History of Transylvania and Hungary*]. – Published by KÁLMÁN BENDA (Szeged 1983).

¹⁴ *Századok [Centuries]*, *Corvina*, *Protestáns Szemle [Protestant Review]*, *Katolikus Szemle [Catholic Review]*.

¹⁵ *Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d'Ungheria. Annuario I–IV*, Roma 1936–1941.

pendent works.¹⁶ The booklet-like publications were replaced by *Bibliotheca dell'Accademia d'Ungheria di Roma*, which contained the offprints of studies published in the *Annuario*s, and in 1947–1948 ran into another series, this time without a yearbook.

These latter official publications unfortunately had not much to do with genuine Vatican research, which found a more devoted forum in the various other publications of research fellows. Some examples are TIHAMÉR VANYÓ's new volume,¹⁷ which appeared in the series of the College of the Benedictine Order¹⁸, FERENC GALLA's book¹⁹ and ANTAL MESZLÉNYI's monograph,²⁰ which was based on the correspondence of the Vienna nunciature. Characteristic of contemporary conditions is the fact that while the publication of this latter work was supported by the academic committee from the rental income of the Fraknói Villa, it did not consent to signalling this fact in the book.

The history of Vatican research between the two world wars, however, includes more than just the studies and publications on various topics published in different Hungarian journals, often also as independent reprints, of the most important authors referred to above. Along with them, the activity of other Roman fellows and researchers needs to be mentioned as well. Of course, of the some 270 fellows who worked in the Fraknói Villa or the Falconieri Palace during 1924–1944, only a few conducted noteworthy research in the papal archives. Together with the ones mentioned above, there were 18 of them, the majority being members of the Institute of History itself, and a minority, being members only of the Hungarian Academy of Rome. The activities of most left their traits in the professional literature, while some others only left high-sounding research reports. An independent chapter in this story is the activity of historian priests pursuing theological studies in the Pontifical Hungarian Church Institute, originally the theological department of the Hungarian Academy of Rome. One of them was ANTAL JAKAB, future bishop of Transylvania, who conducted research in the archives of the Holy Congregation of the Propagation of Faith. It needs to be noted here that Cardinal JÓZSEF MINDSZENTY of blessed memory also used Vatican sources for his historical monograph²¹ he wrote while a parish priest. Finally, mention must be made of the historians who were only guests of the institute or were

¹⁶ As is given evidence by DÉNES HUSZTI's work on *Italo-Hungarian commercial relations* (Budapest 1941). On the other hand, LÁSZLÓ GERŐ's volume on the *Santo Stefano Rotondo* (Budapest 1940) cannot be directly listed here since, exceptionally, it was a publication not of the Institute of History but directly of the Academic Committee.

¹⁷ *Relationes Nuntiorum Apostolicorum Vindobonensium de Regno Hungariae 1666–1683*, Pannonhalma 1935.

¹⁸ *Pannonbalmi Főiskola Könyvei 3* [Books of the College of Pannonhalma].

¹⁹ *Marnavics Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest 1940 [The Hungarian Connections of Giovanni Marnavics Tomkó Bishop of Bosna].

²⁰ *A jozefinizmus kora Magyarországon (1780–1846)*, Budapest 1934 [The Age of Josephinism in Hungary (1780–1846)].

²¹ *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora* (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 2), Zalaegerszeg 1934 [The Life and Age of Márton Padányi Bíró, Bishop of Veszprém].

not officially associated with it, of whom BÉLA IVÁNYI gleaned all the Hungary-related sources of the archives of the Dominican Order.

This collection, however, was never published; neither were the several large-scale studies at the beginning of the 1940's of fellows returning from Rome, such as GALLA's mission-historical monographs or VÁNYÓ's source-edition of 18th century consistorial material. This unhappy fact can only partly be attributed to the new world war, Hungary's subsequent occupation by the Russians, and the ensuing extrapolation into Hungary of the Communist *régime*. Still at the beginning of the 1940's, the leaders of the Hungarian Academy of Sciences were at a loss about why several works based on Vatican research remained in manuscript form, when on the bank account of the Roman Historical Committee there was a significant sum in excess from the rents of the Fraknói Villa. Most painful of all was the failure to publish JÓZSEF LUKCSICS's material he collected in the Chamber. Although the author requested its publication back in 1928, it never happened and the manuscript may have disappeared forever.

For a few years after the Second World War it seemed that Hungarian researches in the Vatican would manage to leave behind the period of disorganization criticized by so many contemporaries who wanted to improve the situation. LAJOS PÁSZTOR, another former fellow, described in a large-scale study the structure of the Vatican Archives, which had changed significantly over time, and defined a detailed and, practically, to this day valid research programme.²² A great defect in his work, however, was that he was not familiar with the legacy of FRANKÓI and his institution, which is a fatal sign of the discontinuity of tradition. At the heart of PÁSZTOR's ideas was the need to continue *Monumenta Vaticana* and, since he thought that its operation had formerly been merely formal, to bring to real life the Hungarian Institute of History in Rome. He regarded as equally important the publication and processing of Hungarian sources in the Vatican, and his range of vision included, besides the medieval series, the materials of the under-secretary's office, the nunciature and the congregation as well as family collections and records of canonical examinations. Partly due to this writing, he was appointed as directing secretary of the Institute of History within the Hungarian Academy in Rome by the Ministry of Religion and Education, although in vain, because with the communists gaining full powers, PÁSZTOR had to resign from his position. After Pope Pius XII (1939–1958) appointed him as archivist of the Vatican Archives, his attention turned towards more general questions. Following his emigration, the Hungarian Institute of History in Rome was officially disbanded. The Hungarian Academy of Rome, on the other hand, for almost four decades to come, became the Italian centre of Communist propaganda and secret service.

²² PÁSZTOR LAJOS, *A Vatikáni Levéltár*, Levéltári Közlemények [Archival Communications] 20–23 (1942–45) 100–129 [LAJOS PÁSZTOR, *The Vatican Archives*].

6. THE AGE OF BANISHMENT AND OF GRADUAL RESUMPTION (1950–)²³

In the forty years to follow, after three centuries, Hungarian Jesuits in Rome took the leading role again, as is proved first of all by P. LÁSZLÓ LUKÁCS's work, and especially by the volumes of *Monumenta Antiquae Hungariae*²⁴. Collaterally, the Hungarian National Archives and the Hungarian Academy of Sciences arranged to make several microfilm copies of Vatican materials. However, the results of this enterprise, running out of breath by the beginning of the 1990's, can be regarded as merely incidental. Apart from this, from the middle of the 1960's some priest-historians, TIHAMÉR VANYÓ among them, now as Eastern Bloc citizens, managed to spend some time in the Eternal City yet again. This time VANYÓ published part of the Hungarian material of the house archives of the Vienna nunciature, mostly in the form of synopses in Hungarian,²⁵ and called attention in several articles to the importance of Hungarian research in the Vatican. He may have had some role in turning the acknowledged historian KÁLMÁN BENDA's attention towards the archives of the *Sacra Congregazione de Propaganda Fide*. The otherwise committed Protestant historian published from here the sources of the history of Hungarians in Moldva.²⁶ Besides him, the long-time Italian resident LAJOS LUKÁCS studied and published material from the Vienna nunciature from the second half of the 19th century.²⁷

Nevertheless, the real turn came with the historical changes of the 1990's. KÁLMÁN BENDA's former colleague, ISTVÁN GYÖRGY TÓTH also published and is publishing, in bulky volumes, from the archives of the Holy Congregation of the Propagation of Faith the reports and correspondence of papal missionaries working in Hungary, including Transylvania and the territories under Turkish rule, and elaborated important topics in the form of independent studies in Hungarian as well as in foreign languages.

Parallel with this, ANTAL MOLNÁR wrote up the history of papal missions in Hungary under Turkish occupation until the middle of the 17th century in a series of preliminary studies and in an impressive monograph. JÁNOS SÁVAI's chartularies and monograph and the investigations of ISTVÁN BAÁN and TAMÁS VÉGHSEŐ also draw on the sources of the Propaganda Congregation, as do the publications on Hungarian missions by ISTVÁN FAZEKAS.

²³ Cf. pp. xcvi–cv, notes 359–417.

²⁴ (*I–IV: 1550–1600*) (*Monumenta Historica Societatis Iesu* 101. 112. 121. 131), Romae 1969–1987.

²⁵ *A bécsi pápai követség levéltárának iratai Magyarországról 1611–1786* (*Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris*), Budapest 1986 [*Documents of the Papal Nunciature in Vienna about Hungary 1611–1786*].

²⁶ *Moldvai csángó-magyar okmánytár I–II*, Budapest 1989 [*Chartulary of the "Csángó"-Hungarians in Moldavia*].

²⁷ *The Vatican and Hungary 1846–1878. Reports and correspondence on Hungary of the apostolic nuncios in Vienna*, Budapest 1981.

This list brings us near the present time, but we should not forget about a decisive moment of the small Roman Renaissance of Vatican research in the 90's when the literary historical school of Szeged, under MIHÁLY BALÁZS's direction, continued and complemented LÁSZLÓ LUKÁCS's oeuvre with the documents of the Jesuit missions in Transylvania and the territories under Turkish rule until 1625. Among the authors, TAMÁS KRUPPA is also concerned with the papal-Hungarian connections of the Báthory era. ÁDÁM FÜZES has uncovered sources about the introduction of Roman ritual into Hungary, and the author of these lines is devoting much of his energies to the study of the Roman system of connections of 17th century Hungarian hierarchy.

The examples cited above clearly prove that the focal point of the promising new beginnings of Hungarian researches in the Vatican, which came about, largely, at the turn of the millennium, falls on the early modern times. The exciting borderland between this period and the late Middle Ages is touched upon by GABRIELLA ERDÉLYI who, after studying the so far unknown minutes of the 1518 trial of the convent of Körmend, preserved in the Vatican Library, has begun the discovery and study of Hungarian supplications to the Holy Apostolic Penitentiary, one of the most important papal dicastery of the period, whose archives was inaccessible for research right until the 1980's. On the other hand, a definitely medievalistic piece of research is produced by ENIKŐ CSUKOVITS, who has given a thorough analysis of Roman pilgrims in a monograph on medieval Hungarian pilgrimages. In his study, ANDRÁS KUBINYI provides an overview of Hungarian presence in the Eternal City in the 15th century. PÉTER E. KOVÁCS, PÉTER ERDŐ, GYÖRGY RÁCZ, LÁSZLÓ SOLYMOSSI and KORNÉL SZOVÁK not only summarize in valuable papers the chapters of medieval connections between Hungary and the Holy See, but have also studied the register volumes several times. What is more, under IVÁN BORSA's guidance and with the help of the Lajos Pásztor Scholarship, established by EDIT PÁSZTOR, CSUKOVITS, RÁCZ and SZOVÁK have made considerable progress in completely collecting, at long last, medieval Hungarian supplications.

Notwithstanding its favoured position in the plans of the 1930's, perhaps the cruellest fate has befallen the 18th century but, luckily, ISTVÁN GYÖRGY TÓTH's investigations extend over the beginning of this period. Due primarily to GÁBOR ADRIÁNYI and ISTVÁN EÖRDÖGH, the situation of the 19th and 20th centuries is less unfavourable.

These contemporary researches have only here and there been linked with some Hungarian scientific institution, while in the Eternal City they have completely missed all institutional background. At the same time, we should not undervalue the significance of the fact that since the beginning of the 1990's the Hungarian Academy of Rome, which organized a succession of exhibitions, conferences and film presentations already in the 1970's and 1980's, has been accommodating more and more researchers of the papal archives, even when they do not have a state-sponsored scholarship. What signals clearly the opening of a new pe-

riod is that in 1996 the Vilmos Fraknói Historical Institute was formally re-established within the Hungarian Academy of Rome, and as an “institution” of an expressly scholarly purpose, it became a member of the *Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma*. With this, a noteworthy step was taken forward to end the unlawful situation in which the Hungarian State, despite the obligation it accepted in the 1913 deed of gift, disposes of the Fraknói Villa, presently the headquarters of the Hungarian Embassy in the Vatican, while it does not maintain and operate a *Hungarian historical institute* in the Eternal City.

The old-new organization, which at present seems to exist mostly on paper and lacks an independent budget, leader, apparatus, regulations, rooms, members, work plan, publications etc., was involved in the publication of the 1997 volume of the Hungarian Academy of Rome's *Annuario*,²⁸ revived in 1993, which fundamentally contained historical studies and, also, in the publication of two volumes of the *Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma* [!] series, launched in 1994.

The main direction of the possibilities of Hungarian scholarly presence in the Eternal City is reflected in the fact that although this *series* is the house series of a multifunctional institution, the volumes published so far contain only Vatican sources:

Fontes 1: Relationes missionariorum de Hungaria et Transylvania (1627–1707), ed. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, Budapest–Roma 1994 (460 p.) – *Fontes 2: Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi heremitae de urbe Roma instrumenta et priorum registra*, ed. LORENZ WEINRICH, Roma–Budapest 1999 (416 p.) – *Fontes 3: Lettere di Principi. Litterae Principum ad Papam (1518–1578)*, ed. JÓZSEF BESSENYEI, Roma–Budapest 2002 (xxv + 260 p.) – *Fontes 4: Litterae missionariorum de Hungaria et Transylvania (1572–1717). I–II*, ed. ISTVÁN GYÖRGY TÓTH, Roma–Budapest 2002 (1596 p.)

Approaching the end of our historiographic outline, in view of the earlier experiences, opinions and programs it can safely be said that the present and future of the long, and sometimes stormy, tradition of Hungarian researches in the Vatican and the discovery and presentation for international research of the Hungarian sources of Rome turns on the further development of positive processes which started after the change of regime. Most importantly, it depends on the strengthening of the autonomy of the “Vilmos Fraknói” Hungarian Institute of History in Rome within the Hungarian Academy of Rome, on the solidification of its institutional and scholarly character and on the creation of a well defined, resolute programme, fit to organize and coordinate existing resources, which expressly places Vatican research in the centre of efforts. It is obvious that the most befitting way of keeping VILMOS FRAKNÓI'S memory fresh is to continue his work in a manner motivated by professional considerations.

²⁸ *Annuario dell'Accademia d'Ungheria. Studi e documenti italo-ungheresi*, a c. di JÓZSEF PÁL, Roma 1997.

7. TASKS AND POSSIBILITIES²⁹

This research historiographic overview, far from being complete, has another remarkable lesson to teach. This is the realization that without a scholarly and institutional basis in Hungary, Hungarian researches in the Vatican will not become a success story neither in the present nor in the next hundred years. Thus there is an absolute need for an institution in Hungary which, closely co-operating with the Fraknói Institute, creates the professional frames of *the detailed study of Roman source materials* which, as experience proves, is much more time consuming than the process of discovery. That is: (1) the institute should have an appropriate view of the source locations and should follow the international professional literature, making sure of the availability of relevant works in Hungary; (2) in the interest of continuity, it should take care of the replacement of researchers; and (3) last but not least, it should provide for the necessary conditions for publishing old manuscripts and new results in an appropriate form, that is, in a uniform series expressly devoted to historical connections between Hungary and the Holy See. All these considerations are equally important and their realization requires long years of productive work.

We believe that a comprehensive and practicable professional programme, which demonstrates the details, perspectives and methods as well, could be best worked out by a workshop conference of all involved and interested. The programme will have to contain a precise delineation of the circle of source locations to be studied, a settling of the methods of study, a plan of the compilation of a possibly complete bibliography of former Hungarian researches in the Vatican, modelled on the method of *Bibliografia dell'Archivio Segreto Vaticano* etc. First and foremost, however, it will have to establish the conditions of a now essential co-ordination in order to avoid the possibility of researches going in parallel or, even worse, opposing directions.

APPENDIX³⁰

Finally, the *Appendix* contains a short description of Vatican bequests (collections and manuscripts) of Hungarian researchers (I), of microfilms and photos in Hungary from the Vatican collections (II), and some historiographical documents from between 1913–1938 (III). The purpose of its compilation is, on the one hand, to survey hitherto unpublished research results and, on the other hand, to illustrate (with original documents) the material contained in this historiographical summary (especially Chapters 4–5).

²⁹ Cf. pp. CVI–CXVI, notes 418–459.

³⁰ See pp. CXVII–CLXXXVIII.

B) THE NEW VATICAN SERIES, EDGÁR ARTNER AND HIS CHARTULARY

I. COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

Péter Pázmány Catholic University is an old-new scholarly and educational center of Hungarian Catholicism, established by the Conference of Hungarian Catholic Bishops, acknowledged by the Hungarian state (and the scientific community), canonically founded by the Holy See and directed by its Educational Congregation (*Congregatio de Institutione Catholica*).³¹ As such, the university forms an integral part of present-day relations between the Vatican and Hungary and, *per definitionem*, has the right and the task of nurturing the traditions of these relations. The theological, especially the church history, canon law and canon-law history programs, and partly the liberal arts history program, through general or special courses, are concerned with this area in several respects. In the long run, the basis for the development of library resources, also financed by various grants, will be the library of Vatican archivist LAJOS PÁSZTOR, which was graciously donated to the University's Faculty of Arts by EDIT PÁSZTOR.

With Hungarian research in the Vatican, if we go back only as far as the age of positivism, we find a historiographic connection: VILMOS FRAKNÓI and several of his colleagues were students of the legal predecessor of the present theological faculty, and FERENC HANUY, EDGÁR ARTNER and FERENC GALLA were professors thereof. The University's Research Institute for Church History, established in 1999 by Rector PÉTER ERDŐ with the purpose of coordinating related researches in the different faculties, taking upon itself the legacy of these prominent predecessors, has chosen as the first and most important element of its professional programme the study of the historical relations between Hungary and the Holy See. After several years of archival and bibliographical research as well as preparatory and organizing efforts, at the October 2, 2002 meeting of the Research Institute, held in the Rector's Office,³² in the one-time headquarters of the St. Stephen Society, it was decided that a series of publications would be launched with the purpose of, primarily but not exclusively, publishing in a uniform way the scholarly results of the institute, the first sub-series of which would be devoted to Hungarian research in the Vatican.

³¹ *Tíz éves a Pázmány Péter Katolikus Egyetem*, szerk. GOMBOS ILDIKÓ, Budapest 2002, pp. 7–23ss [*The 10th Anniversary of Péter Pázmány Catholic University*, ed. by ILDIKÓ GOMBOS]; *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának évkönyve. I: 1992–2000*, szerk. BALATONI KINGA CECÍLIA–HARGITTAY EMIL–TUSOR PÉTER *et al.*, Piliscsaba 2003, pp. 13–51ss [*Annual of the Philosophical Faculty of Péter Pázmány University. I: 1992–2000*, ed. by KINGA CECÍLIA BALATONI–EMIL HARGITTAY–PÉTER TUSOR *et al.*].

³² A sample of the meeting's protocol is deposited in the archives of the university.

This was the time when the title *Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae* was given to the series, and the first sub-series was named *Collectanea Vaticana Hungariae*, openly aimed at taking up the legacy of the one-time *Monumenta Vaticana Hungariae*. While the other two sub-series were defined according to their "genres" (*Collectanea Studiorum - Collectanea Textuum*), the thematic distinction signalled by *Collectanea Vaticana* is meant to symbolize the special significance of Hungarian researches in the Vatican. This new Vatican series of books, as opposed to its ancestor from the age of positivism, intends to publish monographs, studies, abstract-like and full editions of sources, repertories as well as bibliographies, without any further internal division according to genre.

The October 2, 2002 meeting determined that the publication of each volume will at all times be decided by the editorial committee which, under the patronage of the founding Rector, now Cardinal, was formed of members of the Research Institute, and the president and secretary of which is shared with the Institute, and practical tasks will be carried out by the editor of the given sub-series. The series will be published by the Research Institute and its publisher in charge will be the superior legal personality, the Rector of the University. In the case of the Vatican series, the idea of a professional cooperation with the long-standing "Vilmos Fraknói" Hungarian Institute of History in Rome was considered and found desirable in the long run, as closely as made possible by the development of the institute. According to the decision made by the first editorial meeting, the first two volumes will contain manuscripts of deceased professors of the University, and their legacy will be published in later volumes as well. Similarly, the publication of papers from researchers outside of the Institute is also to be made possible, provided that the quality of the paper is appropriate and that it aims at full historical objectivity, in accordance with the spiritual standards of the University.

The November 8, 2002 sitting of the University Council endorsed the contents of the minutes of the meeting, which also brought a number of decisions concerning other questions of detail. After the publication of his appointment to Archbishop of Esztergom and Primate of Hungary, Rector PÉTER ERDŐ informed in his letter of December 16³³ the president and the secretary of the Research Institute of the favourable developments, and let them know that he had provided from his Rector's budget for the financial means for starting the project.

Then the editing of the first work to be published, EDGÁR ARTNER's *Vatican chartulary*, began. The publication of his collection of sources made in the Hungarian Institute of History in Rome during 1924–1926 is meant not only as an important link in the chain of continuity with the ancestors, but also as a tribute to a prominent figure of the great generation of theologians working between the two world

³³ Reg. nr.: R.29/1/2002.

wars, and an expert of the old Christian era, who taught and educated generations of clerics for three and a half decades.

2. THE CAREER OF EDGÁR ARTNER

EDGÁR ARTNER was born in Budapest (*in arce Budensi*), on June 20, 1895.³⁴ His father, Mátyás Artner was a Ministry of Finance official. His mother, Ilona Göttinger, was a relative of László Pyrker of Felsőőr, archbishop of Eger, noted church leader (1827–1847), and thus had an upper middle-class background. He went to primary school in Buda, and did the first six years of his secondary school studies in the Archiepiscopal Catholic Secondary Grammar School of Buda, then finished the seventh and eighth years and did his school-leaving exams in the secondary grammar school of the Benedictine Order in Esztergom with excellent results. He continued his studies of theology at the Faculty of Theology of the Royal University of Budapest from 1913. After five years of study, he was ordained by Prince-Primate János Csernoch, archbishop of Esztergom, in the Basilica of Esztergom, on May 16, 1918. ARTNER then taught religion in different schools in Budapest, working at the same time as an assistant chaplain first in the English Ladies' Church in Zugliget, then in the Városmajor parish-church. Later he became the chaplain of St. John's Hospital of Buda, where he performed pastoral service in the infectious ward. Meanwhile he wrote his doctoral dissertation in theology, which he defended on June 19, 1920. From September 1, 1922 until February 1924, he taught religion in the Bolyai Secondary School. From here he went to Rome, where in the Hungarian Institute of History he conducted research until September 1925. Upon his return, obeying the will of his bishop, he became prefect of the Central Seminary of Budapest. Parallel with this, the Theological Faculty of Royal Hungarian Péter Pázmány University, which had been bearing the name of its founder since 1922, qualified him as a lecturer in the Christian antiquities of Rome and gave him private lectureship. As a seminary prefect, and at the same time affirmed in his position of assistant professor, he lectured in different subjects and as the deputy of Tihamér Tóth, the famous orator, he was a preacher of the University Church for several years.

Upon the third centenary of the university's foundation (1935–1936), he was appointed as an extraordinary professor by Regent Miklós Horthy (1920–1944), and on June 30 the same year he was attached to the Faculty of Theology by the Minister of Education and was entrusted with teaching old Christian history, Christian archeology and the history of dogmatic theology. In accordance with the requirements of Pope Pius XI's (1922–1939) apostolic constitution, beginning with the words *Deus scientiarum Dominus*, the authorities of the Theological Faculty and the University organized the Department of Old Christian Church History and invited EDGÁR

³⁴ The *Curriculum Vitae* has been written by *Mons.* Professor JÓZSEF TÖRÖK.

ARTNER to be its first professor. To qualify him for this, Regent Horthy appointed him as an extraordinary full professor on January 24, 1942 and then, a year later, on January 13, 1943 he was finally appointed as a full university professor. EDGÁR ARTNER's scientific career fitted in with the successful and high quality operation of the Faculty and the University, which lasted for two unbroken decades, and was officially acknowledged by various awards. On April 29, 1929 the Faculty of Theology declared ARTNER an incorporated doctor, and in 1936 he became a papal privy chamberer. In the years following the Second World War, the independence of the university was hurt more and more often; the university authorities, collaborating with the Ministry of Education, under political pressure dismissed and retired Sándor Horváth, a full university professor and noted expert of new scholastic theology. In the 1948/49 school-year, EDGÁR ARTNER served as the Dean, and next year, the Pro-Dean of the Theological Faculty, witnessing in person how the university's independence was being violated. ARTNER had a decisive role in the life of the Faculty, taking upon himself, and regularly delivering, the lectures of fundamental theology, thus ensuring the continuity of teaching and learning. The Conference of Hungarian Catholic Bishops, deprived of their head, on August 30, 1950 accepted the break of the Faculty of Theology from Péter Pázmány University and reorganized it under the name of The Roman Catholic Central Theological Academy of Budapest in the legal status of a papal faculty. Theoretically, this made possible the reappointment of Professor Sándor Horváth and the relieving of ARTNER from teaching fundamental theology, which did not happen, however, due to the political pressure exerted on the Church. EDGÁR ARTNER taught fundamental theology for a further four years, until the department chair was filled in 1954. Since there were several students who used Horváth's system and lecture notes in preparing for the comprehensive exams, ARTNER studied his system and curriculum and realized its merits. After correcting the most obvious shortcomings, mainly slips of the pen, he published in Latin, in four parts, *Theologia fundamentalis*, which he later adapted and translated into Hungarian. This later, 1217-page-long work is an original *synthesis*, containing the speculative part of *Theologia fundamentalis*, a tribute to ARTNER's persistence. Meanwhile he continued his research in the history of dogmatic theology and wrote his work on archeology, which appeared in 1958 in Budapest, and was published under the title *A keresztény ókor régiségei (The Antiquities of Christian Antiquity)* by the St. Stephen Society. His 6-part, 2284-page-long church and dogmatic theology history remained in a manuscript form.³⁵ At this point, ARTNER was to have only one more year of teaching. The official measures aimed at eliminating the Central Seminary and the Theological Academy also affected him, along with the eighty seminarists who were expelled. Although he had not reached retirement age yet, the state authorities managed to retire him and transfer him to church service. After this, he seldom entered the buildings which in those hard times housed the two institutions. For three and a half

³⁵ See the bibliography of his most essential works p. CXCIII–CXCIV, note n. 12.

decades, EDGÁR ARTNER unselfishly served the Church as a leader of the Central Seminary and a professor of the Theological Faculty. In the years of retirement, while he was able to, he worked as an assistant priest. He died in Budapest, on August 12, 1972. He was buried on August 22 in the cemetery of Óbuda, with few to escort him on his last journey. In his person, a witness and great labourer of great times departed, a scholar who in all his life searched for the Truth both in science and holy service.

3. "HUNGARY AS PROPUGNACULUM OF WESTERN CHRISTIANITY"

An important aspect of ARTNER's scholarly activities was his attachment to Rome. Together with PÁL LUKSICS, he was a key figure, previously little known in this respect, in the 1924 post-war renewal of the Hungarian Institute of History in Rome, hall-marked by the name of TIBOR GEREVICH. Of his short one and a half-year stay in Rome, three circumstances may be highlighted. The first one is that he was sent to the Eternal City by Cardinal and Prince-Primate János Csernoch and his scholarship was provided by the Catholic Religious Found, which a few years later paid one-third of the purchase price of the Falconieri Palace. His mission, thus, can be seen as a direct prelude to the establishment of the Pontifical Hungarian Church Institute, especially in view of the fact that on his return home, he became responsible for Italian language education in the Central Seminary. He also conducted archeological studies and research, and his interest in the subject lasted all through his life. Finally, he did extensive research in the Vatican Archives, which constitutes a thus far unfinished chapter of his many-folded oeuvre. Apart from one or two smaller publications, only his *Magyarország és az Apostoli Szentszék viszonya a mobácsi vést megelőző években (Relations Between Hungary and the Holy See in the Years Before the Mobács Disaster)*, a study written with an amazing precision and apparatus, was published and greeted in Hungarian historiography as a standard work. Originally, this study would have been the fifth chapter of the introduction to his Vatican chartulary. Although the other chapters were never written, the manuscript of his collection of sources to be published can now be regarded as finished.

It was also said to be finished by TIBOR GEREVICH director, who at length praised EDGÁR ARTNER and his manuscript in his 1924 and 1925/26 ministerial reports, underlining the fact that it was him who commissioned the work of the talented young priest. ARTNER himself, in the *Foreword* of his study, talks about it as his own choice, but this does not invalidate the historical fact that he regarded his research as an integral part of the initial research programme of the Hungarian Institute of History in Rome. He also writes that his collection of sources will be an organic continuation of VILMOS FRAKNÓI's *Monumenta Vaticana* – intended, it seems, for renewal by the Institute – and so much so that even the volume numbering was to be continued.

ARTNER’s chartulary, nevertheless, can be considered a continuation of *Monumenta Vaticana* not only in form but in content as well. It aims to, just like FRANKÓI and his colleagues did, amend and complete AUGUST THEINER’s *Vetera Monumenta* and to extend it to cover the 16th century and, on the other hand, to supplement *Monumenta Vaticana* itself. As a result, the documents under numbers 1–51, where one and the same number sometimes covers several sources, contain, almost exclusively, the abstracts (and partly, the texts), a critical bibliography and often philological corrections of already published documents from ca 1214–1290. The next distinct group (numbers 52–99, 1308–1426) is concerned mainly with the activities of papal tithe-collectors in Hungary, while the third group basically contains instructions given to papal envoys from the Hunyadi–Jagiello era (numbers 100–125, 1475–1504). The fourth part (numbers 126–145, 1522–1526) largely publishes King Louis II of Hungary’s (1515–1526) letters to Rome, the fifth (numbers 146–160, 1529/1530–1547), the letters written and received by the papal nuncio, and the sixth, and last, with the exception of one, papal briefs (numbers 161–106, 1566–1606). Except for no. 87, which is from the papal library, all the documents are from the Vatican Archives. Nevertheless, within each group, other kinds of documents sporadically also occur. Of these, the documents related to the Apostolic Chamber can be highlighted.

The fundamentally heterogeneous material is placed within a more or less unified frame by another aim: that of illustrating the role of Hungary in the protection of Christian Europe, as the *Foreword* and the somewhat archaicized and complicated title also reflects. This, talking about a Vatican source-edition, also naturally involves the same role played by the Holy See. In this respect, ARTNER’s volume is in fact the realization of a work planned by the Monumenta Vaticana Committee. This Committee, at its January 1887 sitting, determined the “copying of those 15th century records and documents of diplomacy, which relate to the activities of the Holy See and the promotion of campaigns against the Turks.” The close, partly verbatim, overlap alludes to a direct connection. At the same time, the *Foreword*, although it discusses in detail the methodological possibilities of continuing *Monumenta Vaticana*, is silent about this. The passionate lines written in dismay after Hungary’s dismembering at Trianon reveal mostly motives directly related to topical events.

“...at last the time has come for us to have the European community acknowledge once again our merits and to make known our anguish and destruction which was brought upon us by our task of protecting the Christian community. This is our responsibility towards ourselves, our race and our great past...” These words are not ARTNER’s own, although they could be, judging from his *Introduction*, but were written almost at the same time by an influential historian of the time, GYULA SZEKFŰ.³⁶ Another contemporary, FLORIO BÁNFI, relating them explicitly to Hungarian re-

³⁶ HÓMAN BÁLINT–SZEKFŰ GYULA, *Magyar történet. III* (írta SZEKFŰ GYULA), Budapest 1939⁶, 585 [BÁLINT HÓMAN–GYULA SZEKFŰ, *Hungarian History. III* (written by GYULA SZEKFŰ)]. On the role of Hungary as *propugnaculum Christianitatis* or *bastione della Christianità, antemurale e baluardo di tutto il resto dei Cristiani* see also *ibid.*, 101–103, 146–148, 497–499 and *passim*.

search in Italy, interpreted them directly as a call to “scientifically propagate” the role of “Hungary in protecting the West”.³⁷ ARTNER’s work, thus, developed out of one of the central ideas of Hungarian scientific policies in the inter-war era, aiming to revise the injustice of Trianon by demonstrating, among others, the role which Hungary played in the history of Europe and Hungary’s essential cultural mission in the Carpathian Basin.³⁸ And this must be made emphatic. The multi-coloured microcosm of historical institutes in Rome was an ideal place for realizing this scholarly mission, affecting only a small but outstanding group. For instance, the republication of Louis II of Hungary’s letters (and other documents), somewhat inconsistently with the selection criteria described in the *Foreword*, was obviously meant to increase the efficiency of this intention. At the same time, the exposition of the basic topic and, especially, its elaboration in the planned lengthy introduction would in itself have been supplementary, if it had been published in the 1920s.

Eventually, it was not, and it was not in the least because ARTNER was prevented by other work or the complexity of the task from writing the planned introduction. A typed fair copy, containing only a few corrections, was completed, probably already at home, in the second half of the 1920s, and was listed in 1930 as a source publication by TIBOR GEREVICH among the publications at press and ready for press of the Hungarian Institute of History. Knowing how favourably he thought of ARTNER and his work, it does not seem likely that its publication was prevented by some professional objections, which had occurred in the meantime. It is not even explained satisfactorily by the change of conception which manifested itself in, instead of a continuation of *Monumenta Vaticana*, the launching of *Monumenta Italica*, in which it would still have fit in as much at least as PÁL LUKCSICS’s work on 15th century papal charters. (Which, *nota bene*, also in fact continued *Monumenta Vaticana*, which had meanwhile shifted its focus to the 14th and, even more, to the 15th century, so directly that the starting point for LUKCSICS’s research was ANTAL ÁLDÁSY’s supplication notes made for the Monumenta Vaticana Committee.) The real reasons, consequently, must lie in the initial financial problems and the chaos around the publications of the institute. While other researchers turned to private publishing, for ARTNER, who had finished his research in the Vatican and was turning his attention towards archeology and patristics, this was not a feasible solution; the problems which occurred after the Second World War, on the other hand, are already well-known. Nevertheless, he never gave up hope to publish his work. Before his death, he gave his manuscript to professor JÓZSEF BORÓVI, a colleague in Vatican-research, to save and utilize in due time. To the best of our knowledge, this is the only remaining copy, which was transferred, after Rector PÉTER ERDŐ called attention to it, to the Church Historical Institute in 2001.

³⁷ BÁNFI FLORIO, *Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai*, *Hadtörténelmi Közlemények* [Communications of Military History] 40 (1939) 1–33, 213–228 and 41 (1940) 143–156, 1–2 [FLORIO BÁNFI, *The military expeditions of Gianfrancesco Aldobrandini in Hungary*].

³⁸ Cf. KORNIS GYULA, *Kultúrpolitikánk irányelvei*, Budapest 1921 [GYULA KORNIS, *The Orientations of the Hungarian Politics of Culture*].

This present publication is thus a moral obligation under the favourable conditions of today. On the other hand, in view of its historiographic values, it is also completely justified on professional grounds, since this way not only the work of one of the first members of VILMOS FRANKÓI's re-established institute but, by the same token, the effort to renew *Monumenta Vaticana* made by a teacher of the legal predecessor of the Theological Faculty of Péter Pázmány Catholic University becomes widely accessible. Its publication is justified further by the fact that the selection criteria described in the *Introduction* and the majority of the methods employed satisfy not only contemporary but present-day scholarly standards as well. (See, for instance, the abstracts and the list of apparatus at the end of each document.) It is certain that the signatures and bibliographic data of the abstracts of the Arpadian era, or the new information contained in the documents about the papal tithe-collectors, the instructions to envoys from the Hunyadi (*Corvinus*) era and the documents from the papal chamber, will all contribute to the broadening of our knowledge about the relations between Hungary and the Holy See.

We cannot hide, on the other hand, our direct and indirect critical observations, the weight of which, however, is not on a par with the points made above and which thus cannot be taken as an argument against the usefulness of publishing the work. We have only two direct critical observations. Because of its rather heterogeneous nature, the chartulary is more of a compendium to earlier volumes of *Monumenta Vaticana* than a really modern extension of it. Also, the whole work seems to bear somehow the mark of being the product of the first two years of a newly reorganized institute, starting over from nothing, and of a young, inexperienced research fellow, who was later to go on in his scholarly career in a different direction.

The basis for our indirect criticism, or pity, rather, is nothing else but the eighty years that have passed since. Several sources, which were then unknown or unpublished, have been put to use or even published in the meantime, obviously without making reference to ARTNER's work. Besides, in the different sub-topics new data, new discussions and new points of view have become known, the wealth of which obviously render the relative value of even the unknown sources of the manuscript different from what it could have been in their time. Here we think not only of the ramifying results concerning the activities of papal tithe-collectors,³⁹ the Hunyadi-Jagiello era⁴⁰ (especially the battle of Mohács)⁴¹ or the fif-

³⁹ See with further reference literature CHRISTIANE SCHUCHARD, *Die päpstlichen Kollektoren im späten Mittelalter* (Bibliothek des Deutschen Historisches Instituts in Rom 91), Tübingen 2000, 337–348 and 349–372.

⁴⁰ See the bibliography of ANDRÁS KUBINYI in his *Festschrift: „Quasi liber et pictura”. Tanulmányok Kubinyi András betovenedik születésnapjára*, szerk. KOVÁCS GYÖNGYI et al., Budapest 2004, 707–720. [„Quasi liber et pictura”. *Studies to the 70th Birthday of András Kubinyi*, ed by GYÖNGYI KOVÁCS et al.].

⁴¹ For example SZAKÁLY FERENC, *A mohácsi csata* (Sorsdöntő történelmi napok 2), Budapest 1981³ [FERENC SZAKÁLY, *The Battle of Mohács*]; PERJÉCS GÉZA, *Mohács*, Budapest 1979 [GÉZA PERJÉCS, *Mohács*].

teen years' war,⁴² but also of the different elaborations of the matrix topic itself: the different approaches to, and even reinterpretations of, the bulwark role of Hungary (and Poland)⁴³ or the confrontation-laden relations between Christianity and the Islam.⁴⁴ About this latter one, in spite of all its topicality in present-day world politics and instead of detailing the popular view of the battle of cultures, we want to point out the humanity and tolerance which still existed in the 12–15th centuries behind the surface of crusades and jihads, and the permeability of contemporary cultures.⁴⁵

4. CONSIDERATIONS OF THE EDITION

Finally, it has to be noted that the medieval documents, despite our reservations,⁴⁶ are given by ARTNER in faithful transliteration, and that we have compared the transcripts of all the sources to the originals in the Vatican Archives. The results of this work are reported in the philological notes, marked by letters, at the end of each text. The most important bibliographical references are contained in the footnotes, with ARTNER's footnotes marked by an *. The abstracts and the apparatus which surround the documents are also the work of the deceased author. All other additional information is to be found in the *Index* compiled, along with the *Bibliography*, by the Editors.

⁴² For instance KELENIK JÓZSEF, *A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben*, *Hadtörténelmi Közlemények* [Communications of Military History] 104 (1991) 85–95 [JÓZSEF KELENIK, *The military revolution and its impact in Hungary during the long Turkish war*].

⁴³ GYÖRY JÁNOS, *A kereszténység védőbástyája*, *Minerva* 11 (1933) 67–124 [J. GYÖRY, *The bulwark of Christianity*]; TERBE LAJOS, *Egy európai szállóige életrajza (Magyarország a kereszténység védőbástyája)*, *Egyetemes Philológiai Közöny* [General Philological Bulletin] 60 (1936) 297–351 [L. TERBE, *The biography of a European topos: Hungary, the bulwark of Christianity*]; DEÉR JÓZSEF, *Pogány magyarság – keresztény magyarság*, Budapest 1938 [J. DEÉR, *Pagan Hungarians – Christian Hungarians*]. Recently for instance HOPP LAJOS, *Az „antemurale” és a „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel hagyományban* (Humanizmus és reformáció 19), Budapest 1992 [L. HOPP, *The humanist Idea of “Antemurale” and “Conformitas” in the Hungarian–Polish Tradition*]; JÁSZAY MAGDA, *A kereszténység védőbástyája olasz szemmel. Olasz kortárs írók a XV–XVIII. századi Magyarországról* (Italianistica Debreceniensis. Monográfiák 3), Budapest 1996 [M. JÁSZAY, *The Bulwark of Christianity in the eyes of Italians. Italian contemporary writers about Hungary in the XV–XVIIIth centuries*].

⁴⁴ GIOVANNA MOTTA (a c. di), *I Turchi, il Mediterraneo e l'Europa* Milano 1998; MICHAEL HOCH-EDLINGER, *Die französische-osmanische „Freundschaft” 1525–1792. Elemente antibaburgischer Politik, Gleichgewichtsinstruments, Prestigeunternehmung. Aufriss eines Problems*, *Mitteilungen für Österreichische Geschichtsforschung* 102 (1994) 108–164 (Bibliography: 138–164).

⁴⁵ Cf. GIULIO CIPOLLONE (a c. di): *La liberazione de «Captivi» tra Cristianità e Islam. Oltre la Crociata e il Gihad: Tolleranza e servizio umanistico (Atti del Congresso interdisciplinare di studi storici, Roma, 16–19 1998 settembre organizzato per l'VIII centenario dell'approvazione della regola dei Trinitari da parte di papa Innocenzo III il 17 dicembre 1198 / 15 safar 595 H)* (Collectanea Archivi Vaticani 46), Città del Vaticano 2000, különösen a szerkesztői elő- és utószót (17–20 és 817–819).

⁴⁶ Cf. BENDA KÁLMÁN, *A magyar történeti forráskiadás múltja*, *A magyar történettudomány kézikönyve* (szerk. Gazda István), Budapest 1987, 7–19 [KÁLMÁN BENDA, *The past of Hungarian historical source edition*, *Handbook of Hungarian historiography*, ed. by István Gazda]. – Cf. pp. cc–ccvi.

CONTENTS*

<i>Presentation (Mons. Sergio Pagano)</i>	v
<i>Contents (in Hungarian)</i>	vii
<i>Introduction</i>	xiii
<i>I. Hungarian Researches in the Vatican (P.T.)</i>	xv
1. Source collection during the Baroque	xv
2. Monumenta Vaticana Hungariae (1881–1892)	xix
3. The Hungarian Institute of History in Rome and the Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis (1894–1904)	xxx
4. Institutional interregnum (1905/1906–1924)	xliv
5. The Hungarian Institute of History in Rome and the (Regia) Accademia d’Ungheria di Roma (1924–[1944]–1950)	lviii
6. The age of banishment and of gradual resumption (1950–)	xcvi
7. Tasks and possibilities	cv
<i>Appendix</i>	cxvii
I. The Vatican bequests (collections and manuscripts) of Hungarian researchers	cxvii
II. Microfilms and photos in Hungary from the Vatican collections	cxix
III. Documents	cxli
<i>II. The new Vatican Series, Edgár Artner and his Chartulary (J.T.–P.T.)</i>	clxxxix
1. Collectanea Vaticana Hungariae	clxxxix
2. The career of Edgár Artner	cxci
3. “Hungary as Propugnaculum of Western Christianity”	cxclv
4. Considerations of the edition	cc
<i>Chartulary</i>	i
<i>Foreword</i>	3
<i>Documents</i>	7
1. Andrew II, King of Hungary to Pope Innocent III. 1214 (?)	7
2. Pope Honorius III to the archbishops and bishops of Hungary. Perugia, 25 July (?) 1216	7
3. Pope Honorius III to the archbishops of Esztergom (Strigonien.) and Kalocsa (Colocen.) and their suffragans. Rome, 21 November 1216	8
4. Pope Honorius III to Andrew II, King of Hungary. Rome, 30 January 1217	8
5. Pope Honorius III to Andrew II, King of Hungary. Rome, 11 February 1217	8
6. Pope Honorius III to the archbishop of Kalocsa (Colocen.) and the bishop of Veszprém (Vesprimien.). Rome, 25 February 1217	9

* Translated by GABRIELLA ERDÉLYI.

7. Pope Honorius III to the archbishops of Zára (Jadren.), Esztergom (Strigonien.) and Kalocsa (Colocen.) and to the exempt abbots of Hungary. Rome, 28 February 1217 9
8. Pope Honorius III to the Patriarch of Constantinople. Rome, 12 April 1217 10
9. Pope Honorius III to the archbishop of Genoa and others. Ferentino, 24 July 1217 10
10. Pope Honorius III to the King of Jerusalem and others. Ferentino, 24 July 1217 11
11. Pope Honorius III to the archdeacon of Nyitra (Nitrien.) and the schoolmaster of Alba Regia. Ferentino, 27 Augustus 1217 11
12. Pope Honorius III to the archbishop of Oristano (Arboren.) and his suffragans. Rome, 24 November 1217 12
13. Pope Honorius III to the abbot of Lébény, the archdeacon and the lector of the chapter at Győr (Iaurien.). Rome, 27 January 1218 12
14. Pope Honorius III to the bishop of Veszprém (Vesprimien.). Rome, 1 February 1218 13
15. Pope Honorius III to the Grand Master and knights of the Teutonic Order. Rome, 19 April 1218 13
16. Pope Honorius III to Jolánta, Queen of Hungary. Rome, 15 May 1218 14
17. Pope Honorius III's confirmation bull (The donation of Andrew II, King of Hungary to the hospitalers of Margat). Rome, 15 June 1218 14
18. Pope Honorius III to the Grand Master and knights of the Teutonic Order. Rome, 25 June 1218 14
19. Pope Honorius III's confirmation bull (The donation of Andrew II, King of Hungary to the hospitalers of Margat). Rome, 25 June 1218 15
20. Pope Honorius III's confirmation bull (The donation of Andrew II, King of Hungary to the hospitalers of Margat). Rome, 26 June 1218 15
21. Pope Honorius III's confirmation bull (The donation of Andrew II, King of Hungary to the hospitalers of Jerusalem). Rome, 26 June 1218 16
22. Pope Honorius III to the hospitalers of Jerusalem. Rome, 27 June 1218 16
23. Pope Honorius III to the archbishop of Esztergom (Strigonien.). Rome, 17 January 1219 16
24. Pope Honorius III to the chapter and provost of Pécs (Quinqueecclesien.). Rome, 23 January 1219 17
25. Pope Honorius III to the prelates of Hungary. Rome, 24 January 1219 17
26. Pope Honorius III to Andrew II, King of Hungary. Rome 4 March 1219 18
27. Andrew II, King of Hungary to Pope Honorius III. 1219 (?) 18
28. Pope Honorius III to the bishop of Veszprém (Vesprimien.). Civitavecchia, 6 July 1220 19
29. Pope Honorius III to the archbishop of Kalocsa (Colocen.). Civitavecchia, 7 July 1220 19
30. Pope Honorius III to the archbishops and bishops of Hungary. Civitavecchia, 11 August 1220 19
31. Pope Honorius III to the abbot and prior of Egres, the provost of Arad. Rome, 15 December 1220 20
32. Pope Honorius III's confirmation bull (The donation of Andrew II, King of Hungary to the hospitalers of Margat). Rome, 15 June 1221 20
33. Pope Honorius III to magister Accontius, the archbishop of Esztergom (Strigonien.), the archbishops and bishops of Hungary. Rome, 3 and 5 December 1221 21
34. Pope Honorius III to the chaplain of Andrew II, King of Hungary. Veroli, 30 April 1222 21
35. Pope Honorius III to the *comes* of Sopron, the archbishop of Kalocsa (Colocen.) and the bishop of Csanád (Chanadien.). Rome, 19 December 1222 21
36. Pope Honorius III to the Grand Master and knights of the Teutonic Order. Rome, 19 December 1222 22
37. Pope Honorius III to the *comites*, barons and people of Hungary and Andrew II, King of Hungary. Rome, 29 March 1223 22
38. Pope Honorius III to Andrew II, King of Hungary. Rome, March–April 1223 23

39. Fredericus II, Emperor of the Holy Roman Empire to Pope Honorius III. Catania, 5 March 1224	23
40. Pope Honorius III to the archbishop of Kalocsa (Colocen.). Tivoli, 15 May 1225	24
41. Pope Honorius III to the Master and knights of the Knights of the Temple in Hungary. Rome, 4 May 1226	24
42. Pope Honorius III to the archbishop of Kalocsa (Colocen.). Rome, 11 January 1227	25
43. Pope Honorius III to the archbishops, bishops and nobility of Hungary as well as Andrew II, King of Hungary. Rome, 11 January 1227	25
44. Pope Honorius III to the archbishops of Esztergom (Strigonien.) and Kalocsa (Colocen.), the bishop of Győr (Iaurien.). Rome, 11 January 1227	26
45. Pope Honorius III to the archbishop and chapter of Kalocsa (Colocen.). Rome, 11 January 1227	26
46. Béla IV, King of Hungary to Pope Gregor IX. 1235–1241	26
47. Béla IV, King of Hungary to Pope Innocent IV. 1243–1254	27
48. Copies of the charters of Pope Innocent IV. Lyon, 13 July 1245	28
<i>I.</i> Béla IV, King of Hungary to the Pope. Csázma, 19 January 1242 (?)	30
<i>II.</i> Emeric I, King of Hungary to Pope Innocent III. 1199	31
<i>III.</i> Andrew II, King of Hungary to Pope Honorius III [1215]	33
<i>IV.</i> Béla IV, King of Hungary to Pope Gregor IX. Zólyom, 5 July 1237	34
<i>V.</i> Emericus I, King of Hungary to Pope Innocent III. 1203	34
<i>VI.</i> Béla IV, King of Hungary to Pope Gregor IX. Bereg, 11 January 1238 (?)	35
49. Béla IV, King of Hungary to Pope Urban IV. 3 August 1263	37
50. Ladislas IV, King of Hungary to Pope Nicholas III. 23 June 1279	38
51. Pope Nicholas IV to Albert, Duke of Austria. Rome, 14 May 1290 (?).	38
52. Notarial document about a certain sum deposited by Bonaiuto de Casentino, tithe-collector. Venice, 26 March 1308	40
53. The free pass of Pope John XXII for Rufinus de Szeben, tithe-collector. Avignon, 1 May 1317	42
54. Notarial document about a certain sum deposited by Bonaiuto de Casentino, tithe-collector. Padua, 7 December 1317	43
55. Pope John XXII to the archbishops and bishops of Hungary. Avignon, 17 June 1318	45
56. Pope John XXII to Iacobus Berengarii and Raymundus de Bonofato, tithe-collectors. Avignon, 30 March 1331	46
57. The bull of Pope John XXII decreeing a crusade. Avignon, 26 July 1332	48
58. Galhardus de Carceribus, tithe-collector to Pope Benedict XII. Visegrád, 19 June 1337 [1338]	48
59. Galhardus de Carceribus, tithe-collector to Pope Benedict XII. Cracow, 13 July 1337 [1338]	50
60. Galhardus de Carceribus, tithe-collector to Pope Benedict XII. Visegrád, 21 September 1337	51
61. Notarial document about the bequest of Ladislaus, archbishop of Kalocsa (Colocen.). Visegrád, 2 October 1338	52
62. Csanád de Telegd, archbishop of Esztergom (Strigonien.) to Stephanus, bishop of Montecassino and Guilelmus, bishop of Fréjus. Esztergom, 3 February 1344	54
63. Pope Clement VI to the archbishop of Kalocsa (Colocen.) and his suffragans. Avignon, 3 November 1344	55
64. Pope Clement VI to Duke Andrew, “King of Sicily”. Avignon, 3 November 1344	56
65. Notarial document about a certain sum deposited by Arnaldus de Caucina, tithe-collector. Gniezno, 18 July 1345	57
66. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Gniezno, 15 September 1345	60

67. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Gniezno, 20 October 1345	61
68. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Gniezno, 2 December 1345	62
69. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Gniezno, Cracow, 3 August 1346	63
70. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Gniezno, 22 August 1347	63
71. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Cracow, 21 November 1347	64
72. Pope Clement VI to Arnaldus de Caucina, tithe-collector. Avignon, 19 May 1349	65
73. Pope Clement VI's free pass for Petrus Begonius, nuncio. Avignon, 5 August 1352 [1351]	69
74. Louis I the Great, King of Hungary to Pope Innocent VI. Zagreb, 4 June 1356	69
75. Notarial document about the sums paid to Andreas de Secullo, tithe-collector. Bologna, 23 June and 6 August 1360	72
76. Notarial document about a certain sum deposited by Arnaldus de Caucina, tithe-collector. Breslau, 25 June 1360	74
77. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Breslau, 26 June 1360	75
78. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Breslau, 2 July 1360	76
79. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Kazom, 2 August 1360	77
80. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Cracow, 15 May 1362	77
81. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Breslau, 5 febr. 1363	78
82. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Cracow, 5 August 1369	79
83. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Cracow, 19 August 1370	79
84. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Cracow, 14 December 1370	80
85. Notarial document about a certain sum deposited by himself. Brugge, 5 April 1364	81
86. The report of the Alberti about the incomes of tithe-collectors in Hungary. Brugge, 1369	84
87. The speech of the papal legate before Charles IV, Emperor of the Holy Roman Empire. 1362–1370	84
88. Pope Urban VI to Ioannes de Pensauero, tithe-collector in Hungary. Genoa, 10 February 1386	87
89. Pope Urban VI to the archbishop of Esztergom (Strigonien.). Perugia, 20 March 1388	91
90. Pope Boniface IX to the archbishop of Lepanto, Before 3 June 1394	94
91. Pope Boniface IX to Branda de Castiglione, tithe-collector in Hungary. Rome, 12 June 1403	96
92. Pope Boniface IX to Branda de Castiglione, tithe-collector in Hungary. Rome, 14 June 1403	99
93. Pope Gregor XII to Henricus de Piscina, tithe-collector in Hungary. Rome, 22 June 1407	100
94. Pope Gregor XII to Andreas, archbishop of Spalato. Siena, 28 July and 1 August 1408	100
95. Pope Gregor XII to Andreas, archbishop of Spalato. Gaeta, 18 July 1410	104
96. Pope Gregor XII to Andreas, archbishop of Spalato. Gaeta, 19 July 1410	105
97. Pope John XXIII to Sigismund, King of Hungary. 1410–1415	106
98. Pope John XXIII (?) to Benedict, provost of Alba Regia. After 21 March 1421 or (1400) or (1410–1415)	106
99. Count Peter Zrínyi Péter to Pope Martin V. 10 October 1426	107
100. Pope Sixtus IV's instructions for his nuncio in Hungary. Rome, 15 December 1475	109
101. Pope Sixtus IV's instructions for Lucas, bishop of Sebenico. Rome, 25 February 1476	111
102. Pope Sixtus IV's instructions for the bishop of Regensburg	113
103. Notarial document about the Bolognese part of the papal military support sent for Hungary. Bologna, 26 June 1478	115
104. Johannes Almentus de Nigris, apostolic prothonotary to the bishop-cardinal of Ostia. Bologna, 3 November 1478	120

105. Instructions of the King of France. Toulouse, ca 1478 (?)	122
106. Instructions of Pope Sixtus IV for Balthasar de Spino. Rome, 1479	123
107. Instructions of Pope Sixtus IV for the bishop of Teano. Rome, 1480	124
108. Instructions of Pope Sixtus IV for the bishop of Teano. Rome, 1481	126
109. Instructions of Pope Sixtus IV for the bishop of Teano. Rome, 19 December 1481	128
110. The answer of Pope Sixtus IV for the imperial envoy. Rome, 1482	130
111. The instructions of Frederic IV, Emperor of the Holy Roman Empire. Ca 1482.	131
112. The instructions of Pope Innocent VIII to his nuncio in Egypt. Rome, 12 April 1487	133
113. The instructions of Pope Innocent VIII to his nuncio in Hungary. [Ca 1486]	134
114. The instructions of either Pope Sixtus IV or Innocent VIII. After 1478	137
115. The instructions of Pope Innocent VIII for Petrus Huse archdeacon. Rome, 1 April 1488	138
116. Pope Innocent VIII's project of a crusade. 1489–1491	138
117. Pope Innocent VIII's instructions concerning the case of the archbishopric of Salzburg. 1489–1491	139
118. The instructions of Pope Innocent VIII for the bishop of Orte. Rome, 30 January 1489	140
119. The instructions of Pope Innocent VIII for the cardinal of <i>Sanctus Marcus</i> . [1471–1472]	142
120. Pope Innocent VIII's project concerning the crusade against the Ottomans. [26 July 1490]	143
121. The instructions of Maximilian I, Emperor of the Holy Roman Empire. Kempen i. Allgäu, 19 April 1494	144
122. The instructions of Alexander VI for Raymundus, cardinal of <i>Sancta Maria Nova</i> . 1500	146
123. The instructions of Alexander VI for Rheginus, cardinal of <i>Sanctus Ciriacus</i> . 18 November 1500	147
124. Notarial document about a certain part of the papal military support sent for Hungary. Rome, 12 February 1502	157
125. The instructions of Pope Julius II for Marianus de Bartolinis de Perusino, auditor of the Apostolic Palace. Rome, 22 February 1504	159
126. Pope Hadrian VI to the doge of Venice. Rome, 10 December 1522	160
127. Pope Hadrian VI to the bishop of Pola. Rome, 10 December 1522	162
128. Pope Hadrian VI [to cardinal Giulio de Medici]. Rome, 10 December 1522	162
129. Louis II, King of Hungary to Pope Hadrian VI. Prague, 23 December 1522	164
130. The <i>motu proprio</i> of Pope Hadrian VI about a certain part of the papal military support for Hungary. Rome, 30 June 1523	165
131. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Pozsony, 4 February 1524	166
132. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 14 July 1524	168
133. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 20 October 1524	170
134. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 5 January 1525	171
135. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 30 September 1525	174
136. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 24 March 1526	176
137. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Visegrád, 13 April 1526	178
138. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 27 May 1526	180
139. John III, King of Portugal to Pope Clement VII. Santarem, 16 June 1526	181
140. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 21 June 1526	183
141. Louis II, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 20 July 1526	184
142. Pope Clement VII to Archduke Ferdinand of Habsburg. Rome, 30 July 1526	185
143. Louis II, King of Hungary to the papal nuncio in Buda. Rákos, 5 August 1526	187
144. Henry VIII, King of England to Pope Clement VII. Westminster, 18 October 1526	188
145. The receipt of the Apostolic Chamber about the annates of Hungarian bishops deposited at the Fugger. Ca 1526	190
146. John Szapolyai, King of Hungary to Pope Clement VII. Buda, 10 October 1529	196
147. Salviati, papal secretary to cardinal Campeggio. Rome, 25 April 1530	198

148. Cardinal Campeggio to Salviati, papal secretary. Innsbruck, 12–13 May 1530	199
149. Salviati, papal secretary to cardinal Campeggio. Rome, 22 May 1530	200
150. Cardinal Campeggio to Salviati, papal secretary. Innsbruck, [29] May 1530	200
151. Cardinal Campeggio to Salviati, papal secretary. Augsburg, [29] July 1530	202
152. Cardinal Campeggio to Salviati, papal secretary. Augsburg, 29 July 1530	202
153. Salviati, papal secretary to cardinal Campeggio. Rome, 8 September 1530	203
154. Salviati, papal secretary to cardinal Campeggio. Rome, 6 December 1530	204
155. Salviati, papal secretary to cardinal Campeggio. Rome, 13 July 1531	205
156. A. Spinola to Spatho de Cesis, apostolic prothonotary. Rome, 11 August 1531	207
157. Pope Clement VII to Josephus de Laude, Bolognese <i>praetor</i> . Rome, 17 October 1531	211
158. Account of the imperial diets' military support against the Turks. [1521–1532]	211
159. The capitals of the Saint League of 1538. Rome, 8 February 1538	212
160. Truce agreement between Ferdinand I, King of Hungary and Suleiman II. (1 August 1547)	214
161. Pope Pius V to Philip II, King of Spain. Rome, [4 November] 1566	216
162. Pope Pius V to Maximilian II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary, and his wife. Rome, 11 November 1566	217
163. The clergy of Szerémség (Sirmium) and the bishop of Bosnia to Pope Gregor XIII. [Bapska], 30 August 1581	218
164. Pope Clement VIII's bull promulgating plenary indulgence of the jubilee. 13 March 1592	220
165. Pope Clement VIII to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Rome, 12 January 1596	221
166. Pope Clement VIII to the bishop of Győr (Iaurien.), Hungarian chancellor at the imperial and royal court. Rome, 12 January 1596	224
167. Pope Clement VIII to Sigismund Báthory, Prince of Transylvania. Rome, 12 January 1596	225
168. Pope Clement VIII to Sigismund Báthory, Prince of Transylvania. Rome, 20 January 1596	227
169. Pope Clement VIII to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Rome, 2 February 1596	228
170. Pope Clement VIII to the [archbishop of Candia]. Rome, 23 March 1596	229
171. Pope Clement VIII to Philip II, King of Spain. Rome, 14 April 1596	231
172. Pope Clement VIII to a Portuguese bishop. Rome, 14 May 1596	232
173. Pope Clement VIII to Maximilian, Archduke of Austria. Rome, 31 August 1596	233
174. Pope Clement VIII to Sigismund, King of Poland. Rome, 26 October 1596	234
175. Pope Clement VIII to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Frascati, 23. November 1596	236
176. Pope Clement VIII Maximilian, Archduke of Austria. Rome, 23. November 1596	238
177. Pope Clement VIII to William V, Duke of Bavaria. Rome, 4 January 1597	240
178. Pope Clement VIII to the archbishop of Cologne, Elector. Rome, 4 January 1597	241
179. Pope Clement VIII to the archbishop of Cologne, Elector. Rome, 12 January 1597	242
180. Pope Clement VIII to Maximilian I, Duke of Bavaria. Rome, 12 January 1597	243
181. Pope Clement VIII to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Rome, 13. January 1597	244
182. Pope Clement VIII to Sigismund Báthory, Prince of Transylvania. Rome, 24 May 1597	245
183. Pope Clement VIII to the Duke of Mantua. Rome, 26 July 1597	246
184. Pope Clement VIII to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Rome, 3 August 1597	247
185. Pope Clement VIII to Maximilian, Archduke of Austria. Rome, 16 August 1597	248
186. Pope Clement VIII to the voivode of Wallachia. Rome, 16. August 1597	249
187. Pope Paul V to Ferdinand Kollonich. Rome, 30 July 1605	250

188. Pope Paul V to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Rome, 13 August 1605	251
189. Pope Paul V to Giorgio Basta. Rome, 13 August 1605	252
190. Pope Paul V to Rudolph II, Emperor of the Holy Roman Empire and King of Hungary. Rome, 31 October 1605	253
191. Pope Paul V to Philip III, King of Spain. Rome, 31 October 1605	254
192. Pope Paul V to Matthias, Archduke of Austria. Rome, 4 November 1605	256
193. Pope Paul V to Albert, Archduke of Austria. Rome, 5 November 1605	257
194. Pope Paul V to Sigismund III, King of Poland. Rome, 5 November 1605	257
195. Pope Paul V to the dukes and cities of Italy. Rome, 10 November 1605	258
196. Pope Paul V to Giorgio Basta. Rome, 11 November 1605	259
197. Pope Paul V to the bishop of Zagreb. Rome, 12 November 1605	260
198. Pope Paul V to the ban of Croatia. Rome, 12 November 1605	262
199. Pope Paul V to Nicholas Istvánffy. Rome, 12 November 1605	263
200. Pope Paul V to the Duke of Savoy. Rome, 15 November 1605	264
201. Pope Paul V to Henry IV, King of France. Rome, 15 November 1605	265
202. Pope Paul V to Albert, Archduke of Austria. Rome, 3 December 1605	266
203. Pope Paul V to Sigismund III, King of Poland. Rome, 3 December 1605	267
204. Pope Paul V to Henry IV, King of France. Rome, 24 January 1606	267
205. Pope Paul V to Sigismund III, King of Poland. Rome, 27 January 1606	268
206. Pope Paul V to the King of Persia. Rome, 24 February 1606	268
<i>Bibliography</i>	271
<i>Index</i>	277
<i>Hungarian Researches in Rome, the new Vatican Series,</i> <i>Edgár Artner and his Chantlary (in English, tr. by A.V.)</i>	305

Misztófalusi Kis Miklós (1650–1702) betűivel
With the letters of Nicolas Kis of Misztótfalu (1650–1702)
Nyomtatta az Eto-Print, Budapesten, 2004 novemberében
Printed in Hungary

ARCHIVIO SEGRETO VATICANO

Il Prefetto

Vede la luce, dopo quasi cento anni dall'apparizione dell'ultimo volume dei celebri *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia* (1909), voluti e curati dal celebre studioso ungherese Vilmos Fraknói, fondatore e direttore per lunghi anni dell'Istituto Storico Ungherese a Roma, una nuova iniziativa editoriale che a quella primigenia e benemerita si richiama, la *Collectanea Vaticana Hungariae*, che si inaugura con il presente volume.

Sulla figura del Fraknói, erudito e storico di grande livello, cui molto deve il mondo culturale ungherese (che per parte sua lo ha celebrato in un Convegno all'Accademia d'Ungheria in Roma nell'ottobre 2003), si soffermava nel 1977 un altro rinomato studioso ungherese residente a Roma, il prof. Lajos Pásztor, scomparso da alcuni anni.

I nomi di Fraknói e di Pásztor giustificano, se non bastasse l'evidente natura della nuova Collana e il suo contenuto squisitamente archivistico «vaticano», queste mie brevi parole di plauso alla rilevante iniziativa editoriale di fonti e di studi ungheresi.

Infatti l'opera e la celebrità di Vilmos Fraknói si possono in certo modo far dipendere dalla lungimirante apertura agli Studiosi dell'Archivio Segreto Vaticano decretata da Leone XIII fra il 1880 e il 1881. Fu egli uno dei primi nelle «expeditiones romanae» nazionali, inviate dai governi o dagli Istituti Storici Nazionali a Roma per cogliere la messe abbondante della nuova apertura. E tanto si rese benemerito il Fraknói nella ricerca e nell'edizione dei documenti ungheresi custoditi nell'Archivio Segreto Vaticano (a cominciare dal sec. XIII per seguire nei successivi) da meritare, nell'udienza concessa dallo stesso Leone XIII a lui e ai suoi collaboratori nel 1884 (quando erano già stampati i primi due volumi dei *Monumenta*, offerti in quella occasione al Pontefice), parole di elogio e di sprone che bene figurarono in primo piano nei volumi successivi dell'opera, fino all'ultimo del 1909.

L'interesse, la passione e la vicinanza culturale del Fraknói con l'Archivio Pontificio andò anche oltre i pur degnissimi traguardi editoriali e storiografici, spingendosi addirittura, per la comune amicizia che l'Ungherese aveva stretto con il circolo di dotti storiografi di tutta Europa che si ritrova, quasi come in un cenacolo privilegiato, nei severi ambienti dell'Archivio Vaticano, ad impegnarsi per le spese di stampa del progettato *Saggio bibliografico del movimento scientifico promosso dall'apertura dell'Archivio Vaticano nel primo ventennio 1880-1900*, quasi pronto per la stampa nel 1905, in occasione del XXV anniversario di quella apertura, ma poi mai approdato alle stampe per diversi scrupoli di completezza dei curatori.

Il nome di Lajos Pásztor poi, che al Fraknói volle culturalmente ispirarsi per il metodo e per la passione in siffatti lavori, resta ancor più legato all'Archivio Segreto Vaticano, perché egli ne fu per anni Archivista e fattivo ricercatore. L'impegno del Pásztor nella indagine della Curia Romana e di tanti suoi uffici, oltre che in benemerite ricerche di storia ungherese, è tanto noto e a noi così vicino da non meritare insistenza.

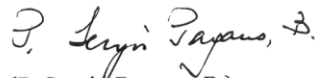
Tali così meritevoli precedenti, che legano la cultura storica ungherese all'Archivio Segreto Vaticano come ad una fonte privilegiata per vaste indagini, bene fanno sperare per la nuova ripresa editoriale dei *Monumenta Ungariae*, condotta - come mostra ad evidenza il presente volume - con la medesima serietà e con ancor più scrupoloso metodo dell'iniziativa precedente.

Anche la nuova *Collectanea Vaticana Hungariae*, come già i citati *Monumenta* ottocenteschi, si struttura in due serie: *Classis I* (forma maior) e *Classis II* (forma minor). La differenza - a quanto leggo nel prospetto che mi è stato cortesemente sottoposto - non si opera certo in ragione della cura degli studi accolti, né della loro natura; si tratta di una scelta eminentemente pratica e di «formato» (per dir così), di modo che nella *Classis I* saranno accolti saggi, monografie o edizioni di testi di ampio respiro e di mole corposa; la *Classis II* sarà invece riservata a studi di minor ampiezza.

La nuova iniziativa, che ha certamente dell'ardito al giorno d'oggi, sia per la vasta mole del progetto, sia per le forze culturali di alto livello che vi saranno impegnate, è posta sotto il patrocinio del Sig. Cardinale Péter Erdő, Arcivescovo di Esztergom-Budapest, e si avvale della collaborazione scientifica prestata dalla Università Cattolica «Péter Pázmány» di Budapest e dal rinascente Istituto Storico Ungherese in Roma.

L'Archivio Segreto Vaticano, fedele al suo stile di servizio alla cultura nel mondo (o se si preferisce al mondo della cultura), senza timori o particolarismi, sorretto su tale strada dalla sapienza di Leone XIII e di tutti i suoi Successori sulla Cattedra di Pietro, saluta con soddisfazione e con ammirazione la nuova iniziativa e si augura che anch'essa possa contribuire all'opera di rafforzamento culturale, sociale ed umano che la conoscenza del passato suscita nell'animo, anche nel nuovo panorama dell'Europa, cui l'Ungheria appartiene con vincoli propri e antichissimi. Possa contribuire cioè, per sua parte, a cementare «humanitatem et pacem, civilem et sacram disciplinam, mores, doctrinam, leges, constantiam in adversis, gloriam in prosperis».

Città del Vaticano, 30 giugno 2004

(P. Sergio Pagano, B.)
Prefetto

A Római Magyar Történelmi Intézet és alapítója, Fraknói Vilmos (*pinx.* Xantus, Csíkszereda, 2004)

Nagyméltóságú Gróf, Valtás- és Közoktatás-
ügyi A. K. Miniszter úr!

Ittban a meggyőződéssel élök, hogy Róma műemlékei,
tudományos és művelési körössei az a művelő és nevelő
kötet, amit az emberiségre a múltban gyakoroltak, a jelen-
ben sem veszített el; továbbá attól az óhajtestől vesztölve,
hogy az ööl városban tudományos és művelési intézetek
kel rendelkezéssel műveléssel sorából a magyar nevelő-
nyarakt: az egyik ölla-negyedben két díszes építélet emel-
tem történetbírától, festő és próbátok befogadására,
ahivét Nagyméltóságú a M. T. Akadémia elöttag-
késébe, Rómában magyar történeti-intézet felállításá ha-
sánra el, és fönttárasa költségeinek fedezéséül a tör-
vényhozás az 1913-14 évi állami költségvetésben március
doktorok: ezen intézet céljára felajánlóm, és emmel a
magyar állammal ajánlólóm a Piazza del Popolo és
a Via Faloppio szegletén álló hársamat (780 négyszög méter
területtel (e. belépítés telét beszámlálásával), melyet az ide
csatolt fénykép / és sorozat-rajz (l.) felhívásnak,
Hasonlóképpen felajánlóm a jelenleg hársban levő könyv-
társamat (melyet Budapestben levő Könyvtárkezeléssel és
fogó egységben) továbbá történeti és egyéb tárgyainak,
melyekből csak Parányi arcképe, Lejtes egy festménye és
két Leve-lappal tartók formájában.

Ene imadhatóság a kövesséket bátorlódóm elő
tegyessémi:

Fraknoi Vilmos római villáját a magyar állammal adományozza egy az Örök Városban működő ma-
gyar történeti intézet céljára. Levele gróf Zichy János m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez.
Budapest, 1913. január 22.

1. A kérelmés állami tulajdonba bocsátva természetesen nem lehet kifogásom az ellen, hogy az a kőműves munkát kövesse, amint bocsátva, és a befolyó összeget vagy kamatait az intézet részére fordítsa. Amennyiben azonban az a kormány valamikor az intézet forrásaitól lemondana, s ha az e tétellel egyenlőre csak a M. T. Akadémia és a Szent-István-Társulat közösen orvosságot fog.

2. Az állami a római *causa di. nigrarnia* pénzintézetét az építkezésre felvevő és a két építkezési tételre 55000 líra törlesztésére kölcsön felvételén az állammal ajánlatkötés hasznoskodik, és a kölcsönzési kamatot (1726 líra) 1913 január 1-^{intézet} től, amennyiben az állami kifizetésre illetelmény és az intézet részéről az állami fedezet.

3. Mivel az állami szolgálattal álló helyeken megbízható kapus Carlo Orzi az intézet szolgálataiban részesülhet.

4. A kőműves eladárak által járó jogi elhatározás római ügyvédnek, Emidio Mancini úrnak (Via Salaria 27) a cs. és k. megalapított ügyvédi irodájának főnöke felhívására és a bírósággal, mint az ügyben olivárral az ő részéről van az elhatározás.

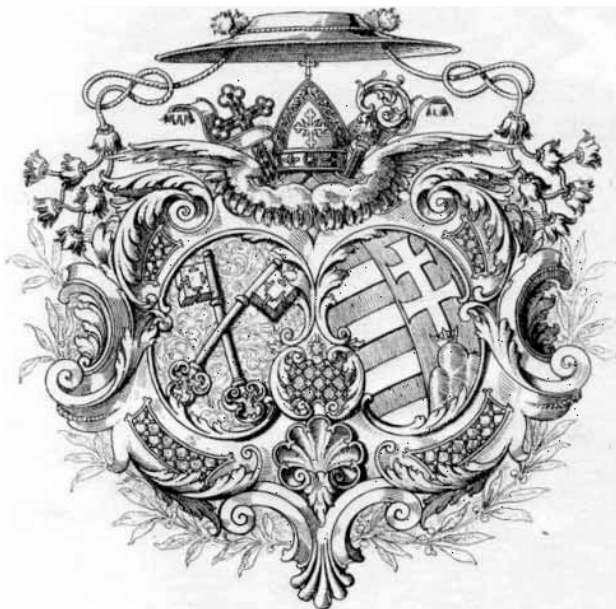
Ezenkívül kérem, hogy ajánlatomat, illetőleg ~~ajánlatomat~~ adományozni elfogadni és az adományozási okmányokkal közzétételre ismét rendelkezni méltóztatásait.

Egyetemes mely kérelesem kifejezése mellett vagyok
Vagyomlásajánlat
B. T. 1913 január 22-én

aláíratott szolgálója
frankóval

A Monumenta Vaticana Hungariae borítóillusztrációja

A Monumenta Romana Episcopatus Vespriemensis borítóillusztrációja

A Római Magyar Akadémia és alapítója, gróf Klebelsberg Kuno (*pinx.* Xantus, Csíkszereda, 2004)

Artner Edgár a Hittudományi Kar dékánjaként
(Dr. Kránitz Mihály rektorhelyettes gyűjteményéből)

MAGYARORSZÁG MINT
A NYUGATI KERESZTÉNY MŰVELŐDÉS
VÉDŐBÁSTYÁJA

A Vatikáni Levéltárnak azok az
okiratai, melyek őseinknek a ke-
letről Európát fenyegető vesze-
delmek ellen kifejtett erőpessi-
tésire vonatkoznak. -----

Összegyűjtötte és kiadásra rendezte, valamint kertörté-
neti bevezetéssel ellátta:

Artner Edegar dr.
a Római Magyar Történeti Intézet
tagja.

- Primatial, Archiepiscopal and Metropolitan See
- Archiepiscopal and Metropolitan See
- Episcopal See
- Province of Esztergom
- Province of Kalocsa-Bács
- Borders of Diocese
- AGRIEN. Name of Diocese

Scale: 1 : 4.500.000

The dioceses of Hungary around 1500 (with Croatia)

*The episcopal see outside the diocesan borders (Bosnen.)